שאלות ותשובות

משנה הלכות

חלק שלשה עשר

בארבעה חלקי שלחן ערוך ובכמה מקצועות הש"ס אשר נשאתי ונתתי והשבתי לידידי וחברי ותלמידי בדבר הלכה, וגם מה שהחלפתי במכתבים עם גאוני וצדיקי הדור שליט"א, ולהבחל"ח ששבקו לן חיים זי"ע להשתעשע בדברי תורה בס"ד

אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבדק"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים בברוקלין נוא יארק

בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו מרן ר' **אליעזר זאב**

שנהרג ונשרף עקה"ש, הי"ד

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת תשס"ט לפ"ק

Published and copyrighted 2008
הוצאה שישית עם הוספות ותיקונים
©

להשיג הספר:

מכון משנה הלכות
ת.ד. 23451
קרית אונגוואר
רמות, ירושלים
(02) 586 9097

Machon Mishne Halachos
1578 53rd Street
Brooklyn, N.Y. 11219
(718) 851 0806

נסדר ונערך אצל "ישר"
347.528.6918

במקום הקדמה

יהי ה׳ אלקינו עמנו, האור הגנוז יאיר פניו אתנו, ויראו עינינו וישמח לבנו, האמת וחיי עולם נטע בתוכינו, מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון, נתנו רשעים פח לי ומפקודיך לא תעיתי, שמע ה׳ את קולי תחנוני, העבר עיני מראות שוא בדרכך חייני.

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים, והי׳ כל הצריך לדבר ה׳ פונה לנביא הן בדברי תורה והן בדברי צרכי החיים הגשמיים לפנים זאת בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלקים לכו ונלכה עד הראה כי לנביא היום יקרא לפנים הראה והי׳ אם שאל ישאל הן בתוכחות הן בעתידות והן בדבר אתונות שנאבדו או כל דבר קטן או גדול אליו יפנו והוא יגיד (שמואל א׳ ט׳ ועיין רד"ק שם), ומשירדו הדורות ונתרבו הצרות ובטלה הנבואה עדיין היו משתמשים בבת קול ומאז שבטלה הנבואה האיר ה׳ באור תורתו חכמת הנבואה, ואמרו ז״ל (ב"ב י"ב ע"א) אמר רבי אבדימי דמן חיפה מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים ופריך אטו חכם לאו נביא הוא, הכי קאמר אע״פ שניטלה מן הנביאים מן החכמים לא ניטלה אמר אמימר וחכם עדיף מנביא שנאמר ונביא לבב חכמה מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול, ואולי זה בכלל מה שהתפלל משה רבינו ונפלינו אני ועמך שלא יהיו מהגוים נביאים לאחר בלעם ונתנו לו, ולכאורה גם מישראל בטלו הנביאים ולפמ״ש אתי שפיר דבישראל נשארו נביאים חכמי התורה וחכם עדיף מנביא אבל עכו״ם חכמה יש בעכו״ם אבל תורה אין בהן ואין בהם נביאים.

וראה הקב״ה שבני עליה המה מועטים עמד ושתלם בכל דור ודור עד ביאת משיח צדקינו ופי׳ רבינו חיים אחיו של מהר״ל ז״ל אם תרצה לראות בני עלי׳ מי הם ראה והמה מיעוטים כלומר שאם ממעטים עצמם נראה ואינו נראה ומקיים בעצמו ונפשי כעפר לכל תהי׳ זה הוא מבני עלי׳, ואין התורה מתקיימת אלא מי שממית עצמו עליה, נמי י״ל בכוונה הנ״ל שממית העצמיות על התורה וכעין זה מצינו בגמ׳ שבת (י"ב ע"ב) בר׳ ישמעאל בן אלישע שאמרו חז״ל לא יקרא אדם לאור הנר שמא יטה ואמר אני אקרא ולא אטה וקרא והטה וא״ר אבא שאני ר׳ ישמעאל בן אלישע הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיוט, כלומר דמה״ט שאני ריב״א משאר העולם לפי שמשים עצמו על ד״ת כהדיוט ולא מראה בעצמו שררה, ומה״ט אמרו חז״ל דקיי״ל הלכה כהלל אע״ג דב״ש מחددי טפי (עיין עירובין י"ג) אבל בית הלל נוחין ועלובין ולית ענוותן כהלל ואעפ״כ כשזחה דעתו עליו קצת (פסחים ס"ו) אמר רב יהודה אמר כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו, מהלל דאמר מר התחיל מקנטרן בדברים וקאמר להו הלכה זו שמעתי ושכחתי וע״ש באריכות, ומה״ט זכרו תורת משה כי האיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. ומה״ט אמרו חז״ל הוי כל צמא לכו למים מה מים יורדים ממעלה למטה כך דברי תורה לא מתקיימין רק מי שמשפיל עצמו.

ברוך הוא אלקינו שבראנו לכבודו ושמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות מה אהבתי תורתיך כל היום היא שיחתי ועוד הגדיל חסדו עמדי להיות עבד נרצע משמש לעם קודש כאסקופה הנדרסת להשיב גם לאחרים ומידי פעם בפעם גם בכתב וגם בע״פ וזיכני לקבץ הענינים אשר השבתי בכתב לאנ״ש ידידי וחבירי ולפעמים גם פלפלתי עם גדולי הדור לא כחולק אלא כמחלק חלוק יפה והוצאתי כבר בס״ד כמה חלקים בד״ת הן בשו״ת והן בשאר ח״ת על הבה״ג וחי׳ על מס׳ פסחים, וגם בעניני אגדה ומוסר בס״ד, והנני כעת בעזה״י להוסיף נדבך על הבנין הקטן עד עכשיו ולהדפיס עוד ב׳ חלקים חדשים משו״ת הנקרא מהד״ת ח״ג וח״ד על ד׳ חלקי ש״ע יתן ה׳ בי הצלחה לברך על המוגמר בס״ד. ועל זאת דוה לבי שלא אכשל ח״ו בדבר הלכה אשר עליו אמרו ועצומים כל הרוגיה ח״ו ורבי נחוני׳ בן הקנה התפלל תפלה בכל יום בכניסתו לבית המדרש ומהו אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלקי, שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא

אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם, ביאור הדברים שאם זוכה ולא נכשל בדבר הלכה חבריו שמחים עמו וכן אם חבריו לא יכשלו בדבר הלכה הוא ישמח עמהם שזכו לכוין ההלכה לאמיתה, אבל אם לא יכוין להלכה אז הוא וחבריו עצבין כי זה סימן להסתלקות שכינה ח״ו בהלכה דקיי״ל ויהי אלקיו עמו מלמד שהלכה כמותו וכל שלא כוון להלכה סימן להסתלקות השכינה, וביציאתו מה הוא אומר מודה אני לפניך ה׳ ששמת חלקי מיושב בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, נראה דכוונתו אפי׳ כשיוצא ולא זכה לחדש הלכות וכיוצא בו מ״מ מודה אני לפניך שעכ״פ חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות, והנה שפתותי מרחשין לפניך אבינו שבשמים תפלת ר׳ נחוניה הנ״ל אנא תשמע שועתי ותפלתי.

והנני מבקש מידידי אוהבי שוחרי התורה אשר מזמן לזמן מעיינים בספרינו הדלים לעיין קצת בעיון בענינים ולא לדון מקופיא כמ״ש ז״ל מצוה לחבב את דברי חבירו, ואם לאחר שיעיינו היטב ידונו אותי לכף זכות כפי מה שאפשר, וכבר כתב רבינו הגדול הרמב״ם ז״ל בפיה״מ סוף עוקצין לאחר שהשלים חיבורו וז״ל, ואני אשאלהו ית׳ ואתחנן אליו שיצילנו מן השגיאות ומי שימצא בו טעות או נתבאר בפי׳ הלכה מן ההלכות פי׳ טוב מאשר פירשתיו יעורר על זה ויתנצל אותי בהתנצלות כי מה שהשתדלתי בו אינו מעט, ולא קרוב אצל מי שיש לו פרעון ושכר טוב, וכ״ש בהתעסקות בכל עת באנחות הזמן ומה שגזר עלינו הקב״ה מן הגלות והגדוד בארצות מקצה השמים ועד קצה השמים, ואולם שכר כבר בא גלות מכפרת עון, יודע ית׳ מהן הלכות תליתי במסעות הדרך, ומהם ענינים כתבתים ואני עליתי בספינות בים המלח וכו׳ ופשטתי זה הענין לביאור ההתנצלות למי שירצה לכתוב לתופש שיתפוש ואינו ראוי לגנותו בתפישתו כו׳ ע״ש.

ואם הארזים אשר מימות משה ועד משה לא קם כמשה התנצלו על גלות וטלטולי הדרך נגד התופשים מה יעשו אזובי קיר אשר לא זכו לאור מעולם, ומעודי כבר קודם הבר מצוה רדפו אותנו הגוים הרשעים עד שהעבירו אותנו בכל המיני קאנצעטרעשאן קעמפס ומחנה השמדה ר״ל תאי גז אוישוויץ בירקענא בוכענוואלד גלייאויטץ, ושוב גולה אחר גולה טלטול אחר טלטול ממדינה למדינה ומעיר לעיר, ואבי ואמי ורוב ממשפחתינו נהרגו עקה״ש ע״י הנאצים הארורים, די בזה התנצלות לאחי וידידי אם יתפשו שגיאות עלינו, ומנסתרות נקינו.

ופה הנני להעיר הערה אחת אשר ראיתי כמה ספרים ומחברים שמביאים את דברינו הן לבנות והן לסתור והנני מודה להם על פלפולם בדברינו, אמנם ראיתי כמה מן המחברים שמביאים את דברינו בספריהם או בכלל מפלפלים ואינם אומרים בשל מי הדברים, וחוץ ממה שמתפארים באיצטלא שאינו שלהם ואינם אומרים דבר בשם אומרו, יש בזה ענין מה שמבואר בירושלמי שקלים (פ"ב ה"ה) דר׳ יוחנן א״ל לר׳ יעקב ועוד עביד הא בבלאה דלא אמר שמעתא משמיה, פי׳ דהי׳ ר׳ יוחנן מתלונן לר׳ יעקב על ר׳ אליעזר ששמע הלכה מפיו ולא אמרה משמו. ונכנסו ר׳ אמי ור׳ אסי לפייסו ולא עלתה בידם עד שפייסו ר׳ יעקב בר אידי. ופריך בגמ׳ מאי כולי האי, דבעי דימרין שמעתא משמי׳, שאף דוד המע״ה התפלל שיאמרו משמו דכתיב אגורה באהלך עולמים, ע״ש. ובתשו׳ הרשב״א כתב שדהמע״ה הי׳ צריך להתפלל שיתקבלו דבריו בביהמ״ד. ולכן ר׳ יוחנן הצטער וקבל על ר״א שלא אמרה משמי׳. ולכן הנני מבקש מידידי להתחשב גם עם הלכה הנ״ל.

ועתה אבינו שבשמים אליך עיני תלויות בתחינה ובקשה לפניך, כתוב בספר חיים טובים ובספרן של צדיקים את אשתי הרבנית תחי׳ ובני ובנותי וחתני וכלותי, ונכדי ונכדותי ומחותני, ותלמידי וידידי וכל אנשי קהל עדתינו והנלוים אלינו, מקרוב ומרחוק, והנני קובע ברכה מיוחדת לכל לומדי התורה בכלל ולומדי תורה בספרינו בפרט, יה״ר שיזכו כולם לכתרה של תורה ברוח ובגשם הפך בה והפך בה דכולה בה ולפום צערא אגרא ומינה לא תזוע עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים בלב ונפש,

מנשה הקטן

ערב ר״ה תשנ״ז הבעל״ט שנת ר׳ח׳מ׳נ׳ו׳ כר׳ח׳ם׳ א׳ב׳ ע׳ל׳ ב׳נ׳י׳ם׳ לפ״ק

שאלות ותשובות

משנה הלכות

חלק שלשה עשר

אורח חיים

סימן א

הלובש טלית קטן אי צריך עיטוף

ד׳ לסדר וקדשתו יום שנתלו בו המאורות התשנ״ו בנ״י יצו״א

מע״כ חתני כבני יקירי בנש״ק שלשלת היוחסין הרב הגאון כש״ת מוה״ר **יהושע יואל** ווינבערג שליט״א ר״י בישיבת סלונים ירושלים עיה״ק ובתי הצדקנית צפירת ביתו הרבנית מ״מ תחי׳ ונכדי היקר החסיד **אברהם מרדכי** הי״ו וכאש״ל.

אחדשה״ט בהבת אב וכו׳. בדבר אשר נסתפקת במ״ש בש״ע א״ח סי׳ ח׳ ס״ג דהלובש טלית קטן טוב להניח אותו על ראשו רחבו לקוממו ולהתעטף ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד״א ולא ראית נוהגין כן ול״ע הטעם למה.

ולפענ״ד כי יש בזה דברים הרבה חדא דבעיקר הברכה נחלקו אם לברך על מצות ציצית או להתעטף ואי נימא על מצות ציצית א״כ עיטוף ליכא כלל, ועיין ש״ע הרב ס״ה ו׳ שכתב וז״ל י״א מדתקנו חז״ל לברך להתעטף בציצית מכלל דהמצוה היא להתעטף דוקא וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה נקראת עטיפה אלא לבישה ולכן צריך להתעטף בטליתו כעטיפת הישמעאלים וכו׳ ע״ש ומיהו בט״ק אפ״ה כתב המחבר דעיטוף ליכא בהו עיין שם ס״ה מברך להתעטף בציצית וכו׳ ובס״ו ועל טלית קטן יכול לברך להתעטף אע״פ שאינו מתעטף הג״ה וי״א שמברכין עליו על מצות ציצית וכן נוהגין ואין לשנות.

ועיין דרכי משה הובא בט״ז טעם הרמ״א ובנמוקי א״מ שם ואפי׳ להמברכים להתעטף מ״מ נראה דלא היו מתעטפים וכמ״ש המחבר בס״ג וז״ל טליתות קטנים שלנו שאנו נוהגים לבוש אע״פ שאין בהם עיטוף וכו׳ משמע שאין בהם עיטוף אלא שאעפ״כ כתב דמ״מ נכון וכו׳ וא״כ לדידן יורד מדרגה כיון דאין מברכין להתעטף אפי׳ לכתחילה אין עוטפין ובפרט בדידן דנוהגין שלא לברך כלל על טלית קטן מטעמים המבואריס באחרונים ז״ל.

וזה זמן שהרהרתי שעיטוף לא שייך אלא בטלית מרובע שעטופין בו כטלית גדול אבל טלתים קטנים שלנו שעשויות כמלבוש ובית הלואר עושין חתיכה באמצע ולא נעשית לעיטוף כלל לא שייך ביה עיטוף, ושוב מצאתי בש״ע הרב שכתב כעין זה בסעיף ז׳ שדוקא בבגד שעושין כעין חתיכה א׳ מרובעת ובית הלואר באמצע וכו׳ ע״ש ועיין שע״ת א״ח שם דאף לדעת הרמ״א אם לובש ט״ק בדרך עטיפה יברך להתעטף ועיין שלחן גבוה ספרדי, ובספר מאסף לכל המחנות אות מ״ב ואות מ״ג בזה, ולדידן שישנים גם בט״ק ולא מחליפין אלא משבת לשבת עכ״פ לפענ״ד אין להחמיר בדבר כי אפילו על טלית גדול יש הרבה דס״ל דעיטוף בזה״ז כיון דאין דרך עיטוף בכך אינו מעכב ואף שא״ו לשנות מנהג העולם אבל מ״מ לענין טלית קטן הגם להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.

אלו דברי חותנך ואביכם המצפה ומתפלל לטובתכם שתעלו מעלה במעלת התורה והיראה והצלחה בכל ענינים ותזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות לשמה עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים החותם באהבה לכולכם ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ב

לבדוק ציצית בכל פעם שלובש

ב׳ לסדר אני יוסף אחיכם התשמ״ט בנ״י יצו״א

ועובדיה ירא ה׳ מאד, יוסף הוא השליט בממשלת התורה ה״ה ידיד עליון וידי״נ רב האי גאון וצדיק סיני ועוקר הרים מרי דחטי ת״ת צפנת פענח דמטמרין גלין ליה כל רז לא אניס ליה כו׳ כג״ת מוה״ר **עובדיה יוסף** שליט״א רב הראשי בארצנו הקדושה בעמח״ס שו״ת יביע אומר ויחוה דעת וש״ס.

אחדשב״ג בידידות נאמנה וכו׳, ולחביבות הספרים בשו״ת יחוה דעת ח״ו סי׳ א׳ האם חובה מעיקר דין לבדוק ציצית בכל פעם שלובש הטלית והביא דברי הטור ומרן

הב״י מ״ח סי׳ ח׳ כתב שאף שהרא״ש בתשובה כתב שהעולם לא נהגו לבדוק הציציות משום שיש להעמיד הטלית בחזקת כשרות מ״מ כתב הטור כמ״ש הרא״ש בפסקיו והב״ח העיר עליו שגם להרא״ש אינו אלא ממדת חסידות וכן נראה דעת הרמ״א בהג״ה סי׳ י״ג סע׳ ד׳ שמעמידים הטלית על חזקת כשרות שהיא מצויצת כהלכתה ומותר לצאת בה בשבת ובע״כ שסובר שבכל זאת ממדת חסידות יש לבדוק הציצית קודם ברכה.

והט״ז סי׳ ח׳ סק״ח כתב שאע״פ שבלאו הכי יש חשש איסור שילבש בגד של ד׳ כנפות בלי ציצית מ״מ מן הדין היה להעמיד הטלית על חזקת כשרות ורק משום חומר איסור לא תשא החמירו לבודקו ע״כ. והקשו עליו בשו״ת גור אריי יהודה סי׳ ס״ז ועוד אחרונים ז״ל דמכיון שדין חזקה מה״ת הוא וסומכין עליה בכל איסורים מדוע לא נסמוך על חזקת כשרות גם לענין ברכה וכתב מעכ״ג שנראה שגם הט״ז רק ממדת חסידות אמרה ולא מדינא וכ״כ הגאון ר׳ ישמעאל הכהן בשו״ת זרע אמת ח״ג סי׳ קמ״ב וכ״כ הגאון בעל ערוה״ש סי׳ ח׳ י״ד.

ולולי שאיני כדאי הי׳ נלפענ״ד לומר דהט״ז לשיטתיה דהנה המג״א הקשה שם סקי״א דהרי ציצית עשוין לפסק בכל שעה ולא הוי חזקה וכמ״ש ביו״ד סי׳ ר״א סעי׳ ס״ה בשם תש׳ הר״ן ומה״ט לא נהגו לבדוק הציצית שלמעלה מן הגדיל משום דאין עשויין ליפסק ע״ש עוד כתב שם בסמוך דמ״מ חייב לבודקן משום דאין סומכין על החזקה היכי דאפשר לברר כמ״ש ביו״ד סי׳ א׳ והנה הט״ז יו״ד סי׳ ל״א סק״ד לענין תולעת שנמצא חוץ לקדירה דתלינן שלא הגיע להמות מעולם כתב דלא סמכינן רק ע״י בדיקה ועוד כתב לחלק דכאן אין הכרח שניקב וסיים מ״מ נראה דנכון לבדוק הקרוס מאחר שאפשר לעמוד על הבירור לא נסמוך על הספק הנה נראה דס״ל להט״ז נמי הא סברא שכתב המג״א דהיכא דאיכא לברר לא נסמוך על הספק וא״כ הכא לשיטתיה אזיל וע׳ יד אברהם שם.

אבתי ל״ע אמאי לא נברר חזקת הטלית כמו לענין הברכה ועיין שו״ת נוב״י קמא סי׳ מ״ג וסי׳ נ״ז דלא אמרינן היכא דאיכא לברורי מברירין אלא היכא דאפשר לברר שני הספיקות אבל אם ישאר ספק שנצטרך לסמוך ארוב שוב לא מברירין כלל.

וחזיתי קדוש אחד מדבר מרן כק״ז בשו״ת בית שעריס א״ח סי׳ ו׳ האריך בדברי הט״ז הנ״ל ולבסוף הביא דברי המג״א בטעם השני שאין סומכין על החזקה משום שעשויים ליפסק בכל שעה ולכן העלה מרן דבר חדש דהרי יותר סמכינן על חזקה לשעבר מעל להבא כדאמרינן בגיטין כ״ח שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן ולפ״ז לענין משוס ביטול מצות ציצית א״ל לבדוק דאוקמא אחזקה ואי משוס דאיכא לברורי ז״א דע״כ לא אמרינן היכא דאיכא לברורי מברירין אלא היכי שיברר תו לא יהא צריך לסמוך על חזקה אבל כאן אפילו יברר שאינן נפסקין אכתי יש לחוש כיון דעשוי ליפסק כל שעה והיינו ע״כ בלבוש בהם ולא במונחים בקופסא א״כ יש לחוש שמא יפסקו וילך ד״א בלא ציצית ובע״כ תסמוך על החזקה גם על להבא שלא יפסקו וילך בציצית כשרות וכיון דע״כ אתה סומך על החזקה על להבא דאל״כ לעולם לא יוכל לצאת עם טלית כיון דעבידא ליפסק שמא נפסקו כ״ש שאתה סומך על החזקה לשעבר וא״ל לבדוק וסמכינן על החזקה בין לשעבר ובין להבא.

אלא דכל זה לענין לבישת הטלית וחשש ביטל מצות ציצית דא״א בלאו הכי וע״כ סמכינן אחזקה אבל לענין חשש ברכה לבטלה אם החוטים שלימים בשעה שלובשים אף אם יפסקו אח״כ אין כאן ברכה לבטלה דבשעת הברכה שלמים היו וא״כ אם מברר שהם שלמים תו א״ל אח״כ לסמוך על החזקה כלל לענין ברכה, שפיר אמרינן לענין ברכה דצריך לבדוק כיון דאפשר לברורי צריך לברר עכ״ל ע״ש.

ולפ״ז אתי שפיר דברי הט״ז שמחלק בין ברכה לנבישה דלובש כיון דע״כ סומך על החזקה על להבא סומך גמי על העבר ולא כן על הברכה דאיכא לברורי ואינו סומך על החזקה כלל שפיר מברירין ובפרט שיש בו עוד חומר לא תשא ולפ״ז מיושב גמי לחלק דלא תקשה מסי׳ י״ג ס״ב בהג״ה שהביא דברי הרא״ש בתשובה שמעמידים הטלית על חזקת כשרות שהוא מצויצת ומותר לצאת בה בשבת ואין צריך לבדקה קודם שיוצא בה ולפמש״כ אתי שפיר דהתם לאחר שיצא בע״כ יסמוך על החזקה על להבא שלא נפסקו דאל״כ היאך יוצא בה וא״כ כיון דבע״כ סומך על להבא כ״ש על לשעבר אבל כל זה לענין יציאת השבת ולענין חזקת טלית מצויצת אבל לענין ברכה הכ״נ י״ל דכיון דאפשר לברורי וא״ל לסמוך על חזקה שפיר מברירין ודו״ק.

ובזה הנני ידי״נ דושב״ג הטוב בלו״נ,

מנשה הקטן

סימן ג

נעליים בלי סרוך כיצד ינעול

י״ב תשרי התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ ידי״נ וו״ח אשכול הסופר מתנהג בחסידות וו״ח יראא״מ סופר מומחה הרה״ג כש״ת מוה״ר דוד גרינצווייג שליט״א ירושלים עיה״ק ת״ו.

אחדשכת״ר בידידות ימירה, וכו׳. ובדבר שמספקא ליה במה שאמרו ז״ל שבת ס״א מחלוקת ר׳

יוחנן וברייתא בנעילת הסנדל ואמר רב נחמן בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שמיהן ומנו מר בריה דרבינא היכי עביד סיים דימיניה ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר והדר קטר דימיניה והודא בשו"ע או"ח סימן ב' ס"ד ומספקא ליה לכ"ת היוס שישנס כהיוס נעליים שנסגרות על ידי ריטש ראטש (זיפפער בלע"ז) האס גס באלו יש לנהוג בקשירה או דילמא הני דמי לנעלים שאין להס חוטי קשירה המבואר ברמ"א שס.

ולפענ"ד נראה לכאורה דתלוי במחלוקת רש"י ותוס' שס דרש"י פי' שס בהא דמר בריה דרבינא וסיים דשמאליה וקטר. וז"ל נמצא נעילת ימין קודמת לשמאל כי מתניתא וקשירת שמאל לשס ימין כר"י והתוס' פי' אומר ריב"א דדוקא לענין קשירה הוא דחשיבא של שמאל טפי משוס דחשיבות תפילין הוא בקשירה אבל איפכא לא ולהאי טעמא יש לנעול של ימין תחילה במנעלים שאין להס קשירה ע"כ. ולפי' התוס' לכאורה נראה דתלוי בקשירה דוקא כתפילין וכמ"ש משוס דחשיבות תפילין הוא בקשירה א"כ בדידן שאינו קושר לכאורה הו"ל מנעלים שאין להס חוטי קשירה ונועל של ימין. אבל לרש"י שפי' שנמצא נעילת ימין קודמת לשמאל כי מתניתא וקשירת שמאל לשל ימין כר' יוחנן נמצא דרוצה להשוות הברייתא עס ר' יוחנן שלא יפלגו א"כ לכאורה לענין הריטש ראטש נמי כל שלא גמר הנעילה בסנדל ובזה הוא גומר הרי הוא מקיים כתרוייהו ואין נפ"מ בקשירה דוקא ומהיות טוב ודאי כדאי לקיים שיטת רש"י וכנראה פשטא דשמעתתא כלפענ"ד.

ובזה הנני רק לדייק עד כמה הי' הדבר קפידא ברבותינו הראשונים שפרש"י שס אמה שאמר ר' יוחנן א"כ עשיתו מכה וקש"ד דהכי קאמר ליה א"כ שאנעול זה שוב לא אנעול של שמאל אחריו והנני יוצא ביחיד ועשית את זו של ימין כאילו היתה בה מכה ועוד שס ברש"י ד"ה ואזדא ר' יוחנן דאמר עשית מכה דשמעינן מיניה דאי הוה נעיל דימין בריש תו לא הוה נעיל דשמאל בתריה לטעמיה דאמר שמאל חשיבא ע"כ. הנה ר' יוחנן אס היה נועל דימין בריש שוב הי' יוצא בנעל אחד ולא היה נועל נעלו השני משוס קדימה והגס שהיה יכול להוריד הימין ולנעשו שנית בהקדמת שמאל מ"מ כיון שהקדים הימין שוב לא היה נועל בכלל השמאל והיה יוצא בשוק בנעל אחד שלא לעבור על שמאל קודס, והוא פלא עד כמה היו מוסרין נפשס על דבר קטן וכ"ש דבר גדול.

אלו דברי ידידו המוכרח לקצר ויה"ר שיזכה לפתקא טבא ולכל טוב המברכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ד

בגד של ד' כנפות ורוצה לקשור כנף לפטרו מציצית המקנה טליתו לאחר ולוקחו בשאלה פטור מן הציצית

ד' לסדר טהרות התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרב הגאון וו"ח נו"נ שלום שמו ושלמה משנתו כו' כש"ת מוה"ר שלום **שפירא** שליט"א מ"ר בישיבה הקדושה טעלז ומחבר ספרים חשובים.

אחדשב"ת בידידות, ובד"ת שאלת חכס תשובה שלמה אשר נשאל עיו"ט סמוך למנחה באבדך שקנה מלבוש לכבוד החג בת ד' כנפות והחייט שכח לעשות עגול על כנף אחד כמנהג הני מלבושי כדי לפוטרו מציצית והזמן בהול האבדך סבור לומר לאשתו שתתפור הכנף או עכ"פ לתחוב מחט שיהא עגול ולא מרובע ומע"כ העיר לו משו"ע א"ח סי' י' ס"ח דבקרנות הבגד אס קשרס או תפרס לא נפטר הבגד ואמר לו כ"ת שיקנה בגדו לאחר ויקח ממנו בשאלה וקיי"ל טלית שאולה פטור כל שלשים יום ופסק בש"ע שס סי' י"ד ס"ג וכעין זו כתב המחבר לענין טבילת כלים סי' שכ"ג ס"ז שאס לא טבל יתננו לעכו"ס ושוב יבקש ממנו בשאלה אלא שבתשו' הרשב"ש סי' תפ"ח הובא בא"ח ובפת"ש יו"ד סי' ק"כ סקט"ו משמע דחיישינן לערמה והביא לעצמו דברי המג"א סי' י"ג ס"ק ה' בשס אחיו מוה"ר יהודה סג"ל דבשאלה נראה כשלו וכ"ש היכא דבאמת הוא שלו ומע"כ הקשה אמג"א ולבסוף מחלק בין בגד חדש שאכתי ליכא משוס מראית עין ובין בגד שכבר נתחזק אצלו שכבר יש בו משוס מראית עין.

ולפענ"ד נראה בזה ורק בקיצור נמרץ הנה מה שהקשה על דברת המג"א באמת כי זה זמן רב אשר מצאתי רבי' גדולה לדברי המג"א בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקונט"א אות קל"ו בקונה כלים ע"מ להשכירם ורצה למצא עצה להפקירם ושוב להשתמש בהס ולא ירצה לזכות בהס וכתב אלא דאכה"ג כתב מג"א סי' י"ג סק"ה דהוי כשלו ממש והדין עמו כדקיי"ל לענין מפקיר כרמו והשכים ובצרו תדע דלא תני הרמ"א הך תקנתא ע"כ ע"ש אלא דבספרי משנ"ה מ"י הראתי לדעת לכאורה דלא כמהרי"ל דיסקין ובסמוך אי"ה אכתוב.

וראשונה נראה דבעיקר דברי המג"א מצינו ג"כ שכבר נחלקו עליו עיין חמד משה שכתב באות ג' על המג"א דמשא רחוקה הוא זו וקשה הדבר לדחות עשה דאורייתא מחמת גזירה שלא נזכרה בגמ' ופוסקים ועוד לכל היותר שלשים יום יפטר ומש"כ משוס מתנה דאסורה בשבת גס זו דוחק וסיים ולכן היה נראה לדינא הסומך ליתנו לאחר ולחזור ולהשאילו בכה"ג לא הפסיד עשה דאורייתא ומ"מ

מסתפינא לומר דבר שלא כ"כ הפוסקים והגלפענ"ד כתבתי והבוחר יבחר ע"כ ע"ש. הרי דהגם שחלק על המג"א ומ"מ לא מלאו לבו לעשות מעשה ליתנו במתנה לאחר ולהשאילו אח"כ לעצמו. ועיין תומים ח"מ סי' כ"ח סקי"ב שהאריך הרבה לחלוק על המג"א ועשה שם חלוקים חדשים בענין גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה ע"ש באריכות וגם בעולת תמיד מה שכתב בזה ובא"ר ג"כ לחלוק יצא ולחלק ע"ש.

ובעיוני קצת אמרתי לבאורה עדיפא מכולהו שהרי היה בידו להפקיר הבגד ולכוין שלא לזכות בו עד לאחר יו"ט ואז מותר לצאת בו ולהדיא אמרו כן שבת קל"א ע"ב לר"א דמכשירי מצוה דוחין את השבת ואמר למעוטי ציצית לטליתו ומזוזה לפתחו שאינו דוחה שבת ואמר רב נחמן א"ר יצחק ואי תימא רב הונא בריה דר' יהושע הואיל ובידו להפקירן ופרש"י ונפקי מרשותיה ולאו עליה רמיא חובתיה ע"כ ועיין תוס' מנחות מ"ד ע"א ד"ה טלית והא דאמרינן ריש ר"א דמילה וכו' הואיל ובידו להפקירן כו' הטעם השוה בכל לכ"ע ועיין חי' הרשב"א.

והרמב"ן ז"ל כתב וז"ל הואיל ובידו להפקירן מלתא דשויא לתרוייהו קאמר אבל גבי ציצית אפשר שלא ללבוש טלית. ורש"י ז"ל פי' שבכל יום וכו' ועי"ל דמש"ה אמר בידו להפקירן שמכיון שהפקירן אף על פי שלבשן פטורין דהו"ל טלית שאולה שכל שלשים יום פטורה מן הציצית ומכאן ואילך נמי מד"ס הוא דחייבת אבל מה"ת פטורה דכסותך כתיב וכן בבית אע"פ שהוא דר בה בשל הפקר פטורה היא מן המזוזה דלא ביתך הוא ולא בית של רבים היא ע"כ. ועיין רש"י שבת כ"ה ע"ב ד"ה ב"ש פוטרין ובתוס' שם. מבואר מדברי רבינו הרמב"ן ז"ל דהפקר פטור ומותר ללבוש כל שלשים יום. וכן מצאתי גם להמאירי ז"ל דף קל"א ד"ה לולב שופר שהרי אף ר"א שחלק בראשונות לומר שדוחות שבת באלו מודה הואיל ובידו להפקירן ונמצא בטלית שאולה ובדר בפונדק שפטור כל שלשים מן הציצית ומן המזוזה וכו' ע"ש.

והריטב"א ז"ל כתב הואיל ובידו להפקירן משום מזוזה נקט לה וכו' א"נ בעי למינקט טעמא לפוטרו אפילו כשלובשן בכל זמן שאין מכוין לזכות בהן פטורין דהוה ליה כטלית שאולה שפטורה מן הציצית לעולם דכסותך אמר רחמנא והא לאו בידיה הוא ומשלשים ואילך מדרבנן הוא שחייבת מפני מראית העין וכו' ע"ש. ומבואר מדברי ראשונים דטלית שהפקיר מותר ללבשו כל שלשים יום בלי ציצית, וזה דלא כמג"א ודלא כמהרי"ל דיסקין ז"ל וצ"ע.

והנה לבאורה הרוחנו בזה שיפקירנו שהרי בנתינת מתנה איפליגי בה אי מותר בשבת והמג"א ז"ל חש לה משום נתינת מתנה בשבת כמבואר בסי' ש"ו דאסור ליתן מתנה בשבת אבל להפקיר אמאי לא יפקיר וא"כ הפקר אחי שפיר בשבת. איברא דגם בהפקר מה דפשיטא ליה להמג"א ז"ל דמותר להפקיר בשבת לבאורה במחלוקת שנויה דהשעה"מ פ"א מהל' לולב בד"ה ובמה שתי' מהר"ם בן חביב וכו' דהפקר נמי אין מפקירין ביו"ט ובשבת וכמ"ש הפר"ח א"ח סי' תנ"ד והריטב"א בכת"י שבת דף ק"כ שכתב וז"ל ואומר לאחרים בואו והנילו לכם אע"ג דאסור להפקיר בשבת דגרמה כמקנה קנין בשבת ואיכא שבות דרבנן שאני הכא שהוא כמופקר מאליו ע"ש והגרע"א בחי' א"ח סי' י"ג ליין לו וגם ליין להרמב"ן פסחים שהקשה אי ביטול חמץ מדין הפקר היאך מפקירין בשבת כמו אין מעריכין ואין מקדישין בשבת ע"ש. האמנם לאחר העיון לבאורה דברי הרמב"ן והריטב"א סתראי ניהו ממקוס למקוס דבמס' פסחים משמע דדעת הרמב"ן דאין להפקיר בשבת ובמס' שבת כאן פשיטא להו דיכול להפקיר דאל"כ מאי תקנה הוא.

ועיינתי בדברי הרמב"ן פסחים הנ"ל דלא פשיטא ליה הא דאסור להפקיר בשבת אלא כתב ועוד קשה לי וכו' כדתניא מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט והלא הפקר גרמה שאסור להפקיר נכסיו בשבת כענין ששנינו אין מקדישין הנה כתב רק גרמה וכמספקא ליה ולא כתב סתמא אסור להפקיר בשבת ולא דחינן הספק בקושיא מהודאי שכתב כאן בשבת שבידו להפקירן ומשמע אפילו מדרבנן. וכן כתב המאירי ז"ל וז"ל שם קל"א וכבר ביארנו למעלה שמפקירין אף בשבת ומה שכתב למעלה הראה לי חתני כבני הרה"ג מוהרי"י שליט"א שהוא שם בדף קכ"ז ע"ב ממה שאמרנו בסוגיין בענין דמאי כיון דאי בעי מפקיר לנכסיה וכו' למדנו שמפקירין בשבת ואעפ"י שאמרו אין מקדישין וכו' ע"ש גם מדברי הריטב"א שכתב בפשיטות הואיל ובידו להפקירן ועיין משנ"ה ח"ו סי' ס"ט מה שהארכתי קצת בהא דינא אי מותר למחול בשבת ועיין ריטב"א עירובין ע"א ואסתלוקי בשבת שפיר דמי ובאמת י"ל דלהפקיר בגדו בשבת לפוטרו מציצית נמי רק עצין של איסתלוקי רשות הוא ולכ"ע מותר וי"ל.

ולעצם הלכתא דידן אם הייתי שם בשעת מעשה אולי הייתי מיעצו להפקיר בגדו וכן מצאתי להמ"ב סי' י"ג אות ט"ו שסיים וז"ל ומהנכון לעשות את העצה שכתב בספר אהה"א שיפקירנו דאז פטור לעשותו ציצית וכשיגיע לידיו יחזור לזכות בו ע"כ ועיין עוד משנ"ה ח"י סי' ק"ה שכבר דברנו מזה ודו"ק.

ומחמת כי אין הז"ג הנני בזה כעת ידי"נ המעתיר בעדו כל הימים ובעד כל משפחתו ידי"נ באמת ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ה

אם יש להקפיד ששלישית הציצית יהי' גדיל וב' חלקים ענף

ד' לסדר וקדשתו יום שנתלו בו המאורות התשנ"ו בנ"י יצו"א

מע"כ חתני כבני יקירי בנש"ק שלשלת היוחסין הרב הגאון כש"ת מוה"ר **יהושע יואל וויינבערג** שליט"א ובתי הצדקנית צפירת ביתו הרבנית מ"מ תחי' ונכדי היקר החסיד **אברהם מרדכי** הי"ו וכאש"ל.

אחדשה"ט. בדבר אשר נסתפקת אמנהג העולם מה שלא מקפידים על מה דאיתא ברמ"א א"ח סי' י"א סי"ד שכתב ואם האריך הציצית ירא'ה ששלישית יהיה גדיל וב' חלקים ענף (רמב"ם פ"א) והבאת מדברי הביאור הלכה והכף החיים סי' י"א סקמ"ו דכוונת הרמ"א לקצרם לכתחילה שלא יהיו ארוכין יותר משליש והגם שהחז"א ז"ל פי' דברי הרמ"א שעיקר ההקפדה שלא יהיו החוטים קצרים משיעור זה ומפשטות לשון הרמ"א לא משמע כן ומיהו לא ראית נוהגים כן, ויפה כוונת. והנלפענ"ד דהנה בס"ד שם כתב המחבר אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים וי"א י"ב גודלים וכן נוהגין ולמעלה אין להם שיעור הג"ה ואם עשאו ארוך יותר מדאי יכול לקוצרו ואין בזה משום תולמה"ע (מרדכי בה"ק) וכתב המג"א שם סק"ו ור"י היה עושה ארוכין משום גרדומין (מרדכי) ועיין לבושי שרד פי' לפי' שהיו עושין ארוכין לכתחילה כדי שאם יפסקו יהי' בנשאר כשיעור ע"ש. וכ"כ להדיא בש"ע הרב ס"ט שם וז"ל אם רוצה לעשות הציצית ארוכין יותר מי"ב גודלין רשאי ויכול להאריכם כמו שירצה, וטוב לעשות כן כדי שאפילו אם יפסקו ישאר בהם י"ב גודלין ע"כ ע"ש. והנה הוסיף שטוב לעשות כן לכתחילה והוא כדעת המג"א הנ"ל, ולפ"ז הנה אדרבה פסקו כאן בה"ד כהמרדכי דארוכות יותר, עדיף יותר כדי שאם יפסקו ישאר כשיאור וע"כ שמה שכתב בשם הרמב"ם בסי"ד ואם האריך הציצית ירא'ה וכו' הכוונה שלא יקצרו וכדעת החז"א ז"ל.

שנית נראה דדברי רמ"א אלו הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"א מה"צ ה"ח כמה חוליות וכו' ונוי התכלת שיהיו כל החוליות בשליש החוטין המשולשין ושני שלישיהן ענף ובה"ט כתב העושה לבן בלא תכלת לוקח אחד וכו' כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן ועיין הגמ"יי. והנראה מדברי הרמב"ם ז"ל דמחלק בין עושה ציצית בזמן שיש לו תכלת ובין העושה ציצית מלבן בלבד והעושה ציצית עם תכלת אז הוא מעכב דזה הוא מנוי התכלת אבל כשעושה ציצית מלבן לבד אין זה מנוי ולכן אין מדקדקין בלבן, והגם שיש לדחוק דמה שכתב יש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן היינו רק לגבי חוליות מ"מ נראה דלכל דבר נאמרה.

והנה ברעיא מהימנא בזוהר פנחס (דף רכ"ח ע"ב) תפלין וציצית ופרשת מזוזה אינון ג' פקודין כלילן בק"ש וכו' ובציצית ז' של תזכרו וכו' ושיעור ארכה דציצית ורוחבה דתקינו ארך כל הציצית תרין עשר אצבעאן בגודל, מצות תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף. ובין קשר לקשר כמלא גודל וכל חוליא וחוליא תהיה משולשת וכו' עד תלת ענפי אבהן דאינון מן שכינתא בת יחידה חליא תכלת שבציצית, והנראה נמי דדייק י"ב אצבעות בגודל מצות תכלת שליש גדיל ושני שלישי ענף וכיון דדייק לומר מצות תכלת ולא אמרו סתם מצות ציצית משמע לכאורה דדוקא על התכלת ההקפדה כיון דלזה הנוי של תכלת ולבן שליש תכלת ושני שליש לבן אבל כשהציצית הם מלבן בלבד אין קפידא בזה, ואולי דלזה כיון הרמב"ם ז"ל ברוח קדשו דעל תכלת קאי דבעי דוקא שליש גדיל ושני שלישי ענף כמבואר בזוהר דזה הוא נוי לפמ"ש אבל לבן אין קפידא וכיון דיש ענין לציצית ארוכות יותר שאם יפסקו ולכן נהג עלמא שלא להקפיד.

ועוד בו שלישיה לפמ"ש הערה"ש סי"א וכמה הוא אורך החוטין כשהן כפולין ד' גודלין ורש"י פי' דאענף המשולשל קאי וכו' והרמב"ם בפ"א ביאר דאכולל קאי דהגדיל והענף ביחד רק ד' גודלין ומזה ב' שעושים ענף ושליש גדיל אבל ר"ת פי' דאגדיל קאי שהיא ד' גודלין והענף שמונה ובכולל י"ב גודלין ואל פירושו הסכימו הרבה מהפוסקים וכן המנהג ודע דשיעור זה הוא למטה מהכנף ומותר להיות ארוך יותר משיעור זה ואין בזה מצוה ומותר לקצוץ העודף אף לאחר שנעשו וכו' ע"ש.

והנראה דהוא מפרש דכיון דנחלקו בזה הרמב"ם ור"ת ואנן קיי"ל כר"ת ור"ת לאו להקפדה י"ב גודלין ולא יותר ומה שכתב הרמ"א שליש ושני שלישין לאו להקפיד אמרה אלא למצותה אבל מותר להוסיף ואם האריך ורוצה לחתוך ולקצר מותר אלא שלא יקצר יותר מי"ב גודלין אבל לא כתב זה לקפידא לכן נהג עלמא כר"ת שלא לקצר יותר מי"ב אבל להאריך יכול כרצונו ואדרבה כיון דליכא איסור להאריך טוב להאריך לכל דבר ודברי הרמ"א או הם הם דברי הרמב"ם ולר"ת מותר ולא להרמב"ם או שהרמ"א נמי מודה דמותר להאריך יותר וצ"ע בזה.

סימן ו

גדיל שקורין אורילייזא אי יטיל בו ציצית עוד להנ"ל

מה שתמהת עוד בדברי המחבר שם סי"א בהגדיל שקורין אורילייזא אם הוא רחב לא יטיל בו ציצית ואם הטיל

בו פסול דאין זה נחשב לבגד אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת ב׳ אצבעות ותמהת דממ״נ אם הוא בגד הרי הוא בגד לכולו ואם אינו בגד למה מצטרף לשיעור.

יפה דקדקת גם בזה ולכן באמת כתבו מהאחרונים דלכתחילה אין לסמוך על זה אלא יתחכו את כל זה ויקשרו באגודל עצמו בתוך הבגד וז״ל ש״ע הרב סעיף י״ט אם יש גדיל שקורין (לייסט או שליאק או אורלייאו בלשון הקדמונים) כדי שיהא חזק וכו׳ לא יטיל את הציצית שם בגדיל וכו׳ משום שנאמר על כנפי בגדיהם והגדיל אינו נחשב עיקר מן הבגד אלא הוא טפל ומשמש לבגד, (סע׳ כ׳) כשמטילין ציצית בבגד עצמו אין צריך להרחיק וכו׳ אלא גם הגדיל נחשב בכלל השיעור וכו׳ (סכ״א) אעפ״כ הגדיל נחשב בכלל הבגד לענין שיעור מלא אגודל מ״מ לכתחילה טוב למדוד מלא קשר אגודל בלא הגדיל הרי דכתב טעם דאע״ג האי גדיל אינו מן הבגד מ״מ משמש לבגד ומהני לענין ג׳ אגודלין, וכ״כ בערוך השלחן והוסיף ואין היתר ברור בזה ולכן טוב יותר שקשר אגודל יהיה בלעדו ואם הוא רחב הרבה יתחכו לגמרי במקום הכנפות וכן אנחנו נוהגים דבזה יצאנו מכלל ספק ע״ש. הנה דכבר הרגישו בזה ממ״נ אי שהוא בגד אי לא הוה בגד ומכיון שהוא טפל לבגד ומשמש לבגד חשבינן לי׳ לבגד לצירוף כיון שהנקב הוא בבגד עצמו רק על הריחוק סמכינן ולא על עיקר המצוה מכח הקושיא הנ״ל ולכן מכח ספק זה אמרו שטוב יותר שכל אגודל יהי׳ בלעדו ומהבגד עצמו.

רק הערה מה שיש לעיין ברש״י קדשים (ויקרא י״ט ל״ה) לא תעשו עול במשפט אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם ע״ש. ובמשנה הוריות ב׳ הורו ב״ד וידע אחד מהן שטעו או תלמיד והוא רצוי להוראה וכו׳ ובגמ׳ כגון מאן אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וכו׳ ע״ש עכ״פ יחיד שלא הגיע להוראה אין לו דין דיין ולא הוראה כלל וי״ל.

אלו דברי חותנך ואביכם המצפה ומתפלל לטובתכם שתעלו מעלה במעלת התורה והיראה והצלחה בכל ענינים ותזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות לשמה עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים החותם באהבה לכולכם ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ז

איטר יד שנקטע חלק מידו השמאלית ועכשיו תשמישו בימין, מהו להנחת תפילין

מוצש״ק לסדר אף אלו מסיני התשמ״ח בנ״י יצו״א

מע״כ ידיד״נ הרב הגאון וו״ח חוב״ט ג״א כו׳ כש״ת מוה״ר אליהו שטערנבוך שליט״א דומ״ץ הראשי באנטווערפען.

אחדשב״ת בידידות נאמנה, ראשית אבקש סליחת מעכת״ר על האיחור כי בעוו״ה אני מוקף טרדין עד אין שיעור וידעתי כי מעכ״ת כבר עשה מעשה רק להתפלפל הנני לפי כבודו.

והנה בדבר השאלה אשר שאל באחד אשר בהיותו עסוק במלוה אפיית המצות וקרה אסון אשר בעוו״ה נחתך לו ע״י המכונה ידו השמאלית ונשאר לו הזרוע כולה עם המרפק וחלק קטן מהקנה שתחת המרפק ובהיותו עד עכשיו כיון שהוא איטר יד הניח תפילין על יד ימינו שהוא שמאל שלו ועכשיו כיון שנחתך יד שמאלו מספקא ליה לענין הנחת תפילין מה דינו כיון שמעכשיו יהי׳ רוב תשמישו רק על ידי יד ימינו של כל אדם ונמצא יד כהה נשתנה או שנשארה לו ימינו כמו שהיתה, וגם בכלל מה הוא לענין הנחת תפילין.

ושאלת חכם חלי תשובה הביא ממנחות ל״ז ע״א תניא אידך אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגידם ופי׳ התוס׳ דלא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא. ורוב המפרשים פי׳ דכל שיש לו זרוע חייב להניח תפילין והתם לא מיירי אלא בגידם דאין לו זרוע כלל אלא דהמג״א ס״ל דכשנשאר לו זרוע אז מניח תפילין על היד השלמה ולא על הגידמת שנשאר הזרוע. והגר״א ז״ל חולק על התוס׳ וס״ל דכשיש לו זרוע לכ״ע מניח על ידו השמאלית וגם מברך עליהם והרמ״א ז״ל סי׳ כ״ז ס״א חש לגירסת הא״ז שאין לו אלא זרוע פטור מן התפילין לגמרי והלכה כת״ק ופליג על התוס׳ וחש ליה שיניח על הזרוע ובלא ברכה והמ״ב סי׳ כ״ז חידש דבים לו זרוע וגם חלק מן הקנה כ״ע מודי דמניח ומברך אלא על ידו השמאלית וכן נראה גם דעת הגרע״א והרש״ל והפמ״ג והבית אפרים ונמצא דצריך עכשיו בנו לשנות הנחת תפילין ממה שהי׳ מניח עד עכשיו ול״ע.

ובאמת כי הקשה לשאול כי הלכה זו מסובכת הוא מאד ואני כעת סמכוני באשישות ומוקף בחבל טרדין ומיהו לאות ידידות מאז ולא כבר גחלת אהבה מאתו עמו כלומר אליו ולכן שמתי נפשי בכפי אבל רק בקיצור דברים הנה דעת הרמ״א א״ח סי׳ כ״ז ס״א בהג״ה דיניח על זרועו השמאלית בלא ברכה והמג״א פסק דיניח על ידו הימנית בלא ברכה ולדעת הב״ח והנ״ל והא״ז, יניח על זרועו השמאלית

ויברך ועיין שו"ת חו"י סי' קס"ז וליין שם לספרו מ"ח והאריך שם הרבה בדברים כמתינתן מסיני והעלה נמי דיניה על ידו השמאלית ויברך עליהם וכ"כ הגאון מהר"ם בנעט בביאור מרדכי, והחו"י האריך להוכיח מעדים שנקטעה יד העדים (סנהדרין מ"ה ע"ב) דהנשאר מן היד נקרא יד העדים וכפרש"י ומדאמר שמואל נקטעה יד העדים משמע ליה בין רק כף היד או עם הקנה כל שנשאר עכ"פ הזרוע נתקיים בזה יד העדים וממילא גם קרא דלאות על ידך.

ברם בשו"ת ל"ל או"ח סי' ז' האריך לחלוק על החו"י וכתב דהגם דמרש"י ותוס' נראה ראי' כחו"י אמנם מה שכתב כן בדברי הרמב"ם אינו משמע והביא להרמב"ם פי"ד מה' סנהדרין ה"ח דס"ל דאפילו העדים גידמים מעיקרא לגמרי יהרג ביד אחרים א"כ אין שום ראיה דהזרוע לבד ג"כ נקרא יד ע"ש ובכ"מ סוף ה"ח הנ"ל וכו' ע"ש.

ובאות ב' הקשה עוד נגד החו"י ממה ששנינו בנדה (מ"ט ע"ב) כל הכשר לדון כשר להעיד כו' ומ"מ באות ד' לאחר שדחה לענמו דמשיטת הרמב"ם אין ראיה מנקטע יד העדים לענין תפילין ומ"מ הביא לענמו ראיה דבקבורת קיימת מניח תפילין עליו וכדעת הב"ח וסייעתו והוא מסוגיא דאין לו בהן ע"ש אך בנחתך גם מן הקבורת אע"פ שנשאר כדי הנחת תש"י נסתפק שם וא"כ לפ"ד בדידן הרי כיון שיש לו זרוע כולה וגם חלק מהקנה אין ספק שחייב בתפילין כה"ג. וראיתי שם שהעלה דבר חדש דכל שהתפילין הם בשלמות והיד לא הוי רק ההכשר להניח תפילין ולכן כשיש לו רק מקצת יד אין לפוטרו מן המצוה דתפילין שהמצוה היא בשלמות והיד שהיא הכלי להמצוה סגי במקצת יד כ"ש וק"ו שהאי מקצת יד הוא כל נושא המצוה גם כשהיד שלם מניחין התפילין רק על הקיבורת והרי היא שלם ומנין לך לומר דבעי דוקא כל היד לחייב במצוה ע"ש ובתש' הב"ח סי' קל"ה.

ולבאורה יש לתמוה דבגמ' ערכין י"ט ע"ב משקל ידי עליה ומשקל רגלי עליה רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכניס ביד עד העציל וברגל עד הארכובה ושוקל וכו' א"ל ר' יוסי האיך אפשר לכוין וכו' א"ל ר' יהודה אומדין א"ל ר' יוסי עד שאומדין ימודו את היד ור' יהודה כמה דאפשר עבדינן. ופריך ביד עד העציל ורמינהו קידוש ידים ורגלים עד הפרק ומשני דאורייתא עד הפרק בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ופריך ודאורייתא עד הפרק והא גבי תפילין דכתיב ידך ותנא דבי מנשה ידך זו קיבורית ומשני דאורייתא קיבורית כולה בנדרים הלך אחר לשון בני אדם וקידוש ידים ורגלים במקדש הלכתא גמירי לה.

והנה מבואר לכאורה דאדרבה יד קרי מלמטה אלא שקרי עד הקיבורת אבל עיקר יד מקרי למטה ועיין רש"י עד הפרק מקום חיבור הכף והזרוע אלמא יד לא הוי אלא עד הפרק דהא יד כתיב בקרא וכמו ברגל למעלה מן הארכובה לא הוי רגל אלא ירך והכ"נ וכיון דבתורה כתיב על ידך אפשר דל"ל להיות עיקר יד והגם דמיתן על הקיבורת מ"מ כל שעיקר חסר היינו היד שהיא למטה נקרא יד גם הטפל שהוא למעלה מהאציל עד הקיבורת אינו ראוי ול"ע. ועיין א"ז סי' תקע"ו דיש שרצו לומר להניח תפילין על הזרוע דיד לא הוי אלא עד הפרק ובתורה יד כתיב ומשנה מדאורייתא קבורת מקרי יד עד גובה הזרוע רחוק למעלה מן העציל בנדרים הלך אחר לשון בנ"א שקורין יד עד העציל ע"ש. ומיהו לענין ההלכה, גם הוא ז"ל העלה דמניח תפילין כה"ג.

וראיתי למעכ"ת שמספקא ליה אם יניח אז באיזה יד יניח ומספקא ליה בדין של יד כהה אם יכול להשתנות כי בנו עד היום הניח תפלין בימין של כל אדם לפי שהוא איטר יד וראשונה עלה במחשבתי לתלות בגמ' בכורות מ"ה ע"ב השולט בשתי ידיו ת"ר איטר בין ביד בין ברגל פסול השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין מר סבר כחישותא אתחלא בימין ומר סבר בריותא אתחלא בשמאל ע"כ ופסק הרמב"ם פ"ח מהביהמ"ק הי"א כחכמים וז"ל ששה בידים וכו' מי שהוא איטר יד ימינו (פסול) ואם היה שולט בשתי ידיו כשר ע"כ.

ויש לדייק במחלוקת רבי וחכמים דלרבי דס"ל דאיטר יד ימינו פסול משום דכחישותא אתחלא ליה בימין נראה החסרון דימין שלו התחילה לכחוש וממילא אמרינן כיון דהתחיל יתמיד כך ויכחיש יותר ויותר וממילא הגם שהוא עכשיו שולט בשתי ידיו אבל בעוד זמן יכחיש יותר ימינו עד שתהי ידו השמאלית הבריאה והיד ימין הכחישה ולא יהיה בכלל שולט בשתי ידיו וחכמים ס"ל דאדרבה הימין הוא כמו שהוא כל ימין בשאר בני אדם אלא שבריותא אתחלא בשמלא שהשמאל שלו נמי בריאה וחזקה עד ששולט בשתי ידיו אבל הימין הוא כימין של כל אדם והרמב"ם פסק כחכמים משום דבריותא הוא דאתחלא בשמאל.

ומינה לכאורה שמעינן דכל היכא דבאמת כחישותא אתחיל בימין גם חכמים מודים דלא מקרי שולט בשתי ידיו ופסול אפילו אכתי הוא שולט בשתי ידיו ולא נחלקו על הדין אלא נחלקו במציאות. אלא דא"כ בגידון כדידן שראינו באמת שהיד השמאלית נתתכה בעונ"ה ונפל כחישות ביד ימין שלו ומשתמש בימין של כל אדם מחמת שעכשיו כחישותא נפל בימין שלו נמצא דשמאל שלו שהוא ימין של כל אדם נעשה ימין שלו לכ"ע דחכמים נמי הגם שנחלקו במציעות אבל היכא

דרמינו המניחות וידעינן דכחישותא נפל בימין אז לא מקרי שולט בשתי ידיו שוב דדוקא היכי דמספקינן ואי אפשר לברר המניחות איזה מידיו נשתנו מקרי שולט בשתי ידיו אבל היכי דידעינן שבמניחות ידו אחת הוכחשה שהיא ידו השמאלית של כל אדם אז שמאלו שהוא ימין שלו נעשה ימין לכ"ע ודו"ק.

ובמ"ש נלפענ"ד להביא ראי' לדברי הדג"מ א"ח סי' כ"ז אמש"כ שם המג"א סק"ט ואיטר יד כתב ב"י בשם המרדכי דאם הרגיל עצמו לעשות איטר הוה דינו כאיטור שנולד כך ומיהו במרדכי יש חולקין וכתב הדג"מ שם ונלענ"ד שאף החולקים שם היינו בהרגיל עצמו כן מרצונו ולכן ס"ל דהרגלתו לאו כלום היא אבל מן השמים הרגילוהו דהיינו שנולד לו חולי בימינו ויטל הכח ממנו ולריך לעשות כל מלאכתו בשמאל בודאי דינו כאיטר גמור ע"כ ע"ש ולפמ"ש נראה ראי' ברורה לדבריו ז"ל דכל היכי דכחושותא מחמת חולי הוא בידי שמים והרי הוא כה"ג לא מקרי שולט בשתי ידיו וכנ"ל וזה לכאורה ראי' גדולה לדבריו ז"ל ובמ"ב כתב דלפי דעת הדג"מ דנעשה ע"י חולי בנקטע ימינו נעשה שמאל כימין או להיפוך דלא חדא הוא ע"ש.

וחזון הרבימי בשו"ת ארץ לבי (קאזליגוב) סי' ח' ד"ה מלבד שיצא לבאר דחזינן שיש אדם בריא ששמאל שלו חזק יותר מימין של אדם חלוש וע"כ א"א לשער עניין של ימין ושמאל אלא באדם זה עצמו שהיד היא יותר בריאה ומסוגלת לתשמיש מחברתה חשובה ימין והחלושה שמא משא"כ מי ששולט בב' ידיו בשוה ל"ש ביה עניין ימין ושמאל וה"נ כשאין לו אלא יד אחד ה"ה והוא הטעם וי"ל דשולט בשתי ידיו מתחלק כח הימין לב' הידים בשוה וע"כ כל יד כהה קצת מימין גמור כמ"ש הפוסקים בטעם דכל יתר כנטול דמי ואף דל"ח שמאל גמור גם ימין לא חשוב ע"ש, ובאמת כי מדברי הגמ' שהבאנו לא משמע כן אלא אדרבה יש כאן שמאל וימין אלא נסתפקו במניחות אם הימין נחלשה או השמאל הבריאה ולא שנתחלק בהם הכחות ואין כאן לא זה ולא זה. וממילא גם מה שהקשה שם על המ"ב לכאורה אינו מוכרח כלל.

וזה כבר אשר אמרתי בס"ד דמה שמלינו הרבה פעמים בבנ"א שהם איטר יד הרבה פעמים הוא מחמת ההרגל כידוע דהאמהות כשנוטלות התנוקות ע"פ רוב הם נושאות אותן בידיהם השמאלית כי בידם הימנית לריכות לעסוק במלאכתם והתנוק שהוא בלד שמאלית ביד האם הרי יד הימנית מכוסה ע"פ רוב ואינו יכול להשתמש בידו הימנית רק בידו השמאלית ולפי שבקטנותו הוא מתרגל כן להשתמש בידו השמאלית ושוב נעשה איטר יד מכח ההרגל וע"ז לכאורה מהני ההרגל לחזור שכאן אין ההרגל עושה חידוש ושינוי בעצם הידים אלא מחזיר ההרגל והתנוק שנתרגל בקטנו עכשיו בגדלו חוזר מזה.

איברא שיש לומר דההרגל באמת עושה שינוי בעצם הכח בידו נמי שע"י שלעולם פועל בידו זו ומרגיל עצמו נתרבה כח יד זו כידוע דבר מפי הרופאים וחכמי הטבע וקצת ראיה לדבר מגמ' נדה מ"ח תניא רשב"ג אומר בנות כרכים תחתון ממהר לבא מפני שרגילות במרחצאות בנות כפרים עליון ממהר לבא מפני שטוחנות ברחים ר"ש בן אלעזר אומר בנות עשירים לד ימין ממהר לבא שנשוף באפקריסותן בנות עניים לד שמאל ממהר לבא מפני שאוכבות כדי מיס עליהן ומיבעית אימא מפני שנושאין אחיהן על גבסיהן ועיין רש"י ותוס' שם ונראה מיהו דס"ל דע"י שנושאין אותן על גבסיהן ממהר לבא והוא דבר ידוע ומפורסם מחכמי הרפואה שהעסק באבר יותר ויותר מועיל לבריאות ולהחזיקו ולהברותו ובהא אמרתי קצת גם מה שאמרו אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחד ולהנ"ל אפילו בטבע הוא כן שמועיל לזכרון שכל שחוזר יותר מועיל יותר והזכרון מתחזק בזה.

וראיתי להשואל בא"ל הנ"ל שרצה לחדש דהא דכתב הדג"מ שאם בא ע"י חולי דוקא בידי שמים אבל אם החולי באת ע"י פשיעתו חו לא מקרי ע"י חולי אלא בידי אדם והביא ראי' מפלו"ד דקיי"ל ע"י חולי חשוב ביד"ש כמ"ש הרמב"ם ואם בא ע"י פשיעתו לא מקרי בידי שמים והא"ל ביאר טעם הדג"מ דהורגל לדבר אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם והוה קצת כמו הא דשבת ל"א דאם כלם היו עושין כמוהו לא אמרינן בטלה דעתו ולכן באיטר מתולדה לא שייך בטלה דעתו אבל בהורגל עצמו להשתמש בשמאל אמרינן דבטלה דעתיה אצל כל אדם עוד כתב טעם אחר דענין שמאל וימין אינו תלוי בשימוש כלל אלא ביתרון הכשר שיש בימין משמאל והשימוש הוא רק ראיה על זה היתרון ואפילו לדעות דאזלינן בתר כתיבה הוא תלוי ג"כ ביתרון ההכשר של היד לכתיבה ולא בכתיבה בפועל אך הכתיבה בפועל הוא ראיה על אותה יד שיש לה יתרון זה וכ"ז בנולד איטר אבל בהורגל עצמו אין זה ראיה דבאמת יד זה מוכשרת יותר ע"כ לא חשיב איטר אבל אם בסיבת חולי שנתלש ידו הימנית יש לה יתרון כח ויתרון הכשר להשתמש בה יותר מיד ימין שפיר חשיב כאיטר מתולדה ע"כ.

ולפמ"ש לעיל פשוט דזה הוא הכוונה דתלוי בבריאות או בחולשה אלא אעפ"כ אם למשל מי שהוא אדם בריא ועפ"פ סיבה ידו הימנית כואבת לו ואעפ"כ הוא ממשיך לעשות כל עבודתו בידו הימנית הגם שהיא מרגיש שהיא עכשיו כהה מידו השמאלית מ"מ לא נימא דעכשיו ישתנה

הענין ויניח תפילין על ידו הימנית ולכן נראה דבעי תרוייהו כהה והשתמשות ודו"ק שוב ראיתי שם סי' ט' שהשואל העיר לו מגמ' בכורות הנ"ל והגאון ז"ל כתב לו שיפה כיון אלא שדחק קצת אעפ"כ ליישב דבריו ולפענ"ד כמ"ש.

עוד נלפענ"ד דהנה יש לן שיטות הפוסקים דס"ל דלעולם מניח תפילין על שמאלו כלומר אפילו איטר יד והמאירי שבת ק"ג כתב כן ונתן טעם משום דבעינן שימה נגד הלב ועיין מ"ז סי' תקע"ו והנה רש"י מנחות ל"ו אהא דאין לו זרוע הוסיף רש"י ז"ל זרוע שמאל ועיין מ"ב שליין לדברי רש"י הנ"ל משמע דאם יש לו זרוע שמאל מניח עליה והא"ל הביא עוד מש"ל ופע"מ שער התפילין פ"ז דאיטר יד נמי מניח בשמאל והמרדכי ה' תפילין הביא דעת רש"י דס"ל נמי דאיטר יד נמי מניח תפילין בשמאלו של כל אדם כרוב העולם והטעם כתב המרדכי דבעינן שימה נגד הלב והלב היא בשמאל גם אגל האיטר ודחה המרדכי זה דבגמ' לא מצינו נגד הלב רק לגיין באיזה מקום ביד צריך להיות אבל לא לענין ימין או שמאל ע"ש.

ובשע"ת הביא בשם שלמי צבור נמי דלעולם מניח על שמאל אפילו איטר יד וכדי שלא תקשה להו מגמ' מפורשת תי' בא"ל הנ"ל בשני אופנים או דס"ל כהמרדכי דתלוי בפלוגתא דר"י ור' נתן דלר"י דדרים שמאל מידכה אזלינן בתר דידיה ולר"נ דילפינן מוקשרתם אזלינן בתר רוב העולם. או דס"ל דר"י דדרים במנחות ל"ו דבעינן שימה נגד הלב ה"ה דילפינן מינה שמאל ור"י ור"נ דילפי מקרא אחרינא לא דרשי נגד הלב והגם דפסקינן בש"ע דאיטר מניח ביד ימינו ולא של כל העולם, מ"מ לדידן יש לן סניף לצרף גם זה.

ואשר לכן לפענ"ד כיון דיש לן כל הני טעמי מעליותא נראה דיש לו להניח תפילין בשמאל של כל אדם מהיום והלאה כיון דעכשיו באמת היא היד כהה שלו ויש כל הטעמים של הפוסקים דבכה"ג שיש לו זרוע וגם קצת מן הקנה והוא היד כהה שלו יניח עליה תפילין כן נלפענ"ד.

אלא דמ"מ לענין ברכה היה נראה לפענ"ד דבר חדש שאם עד עכשיו נהג לברך כמנהג אשכנז היינו בין על של יד ובין על של ראש אולי היה כדאי שינהג מעכשיו כב"י ולא יברך רק ברכה אחת על של יד ויכוין לפטור גם את השל ראש ולא הוי הפסק אם לא צריך לברך על השל יד כדעת הרמ"א וגם לא חסר ברכה אם לא יברך על השל הראש בפני עצמו אלא ינהג כדעת הב"י.

ואסביר לו טעמן בזה דהגם שאם אין צריך לברך על השל יד אז הברכה הוא עובר דעובר לגבי של ראש מ"מ כיון שהדבר ספק כה"ג ליכא משום הפסק ורא' מתק"ש שמברכין קודם התקיעות הגם שמספקא לן איזה סדר הוא יוצא בו המיוב כיון דכולהו מוקע משום ספק מברך עובר לעשייתן דכולהו וכן מצינו עוד בכמה מצות וכן נראה כאן כיון דהש"י עכ"פ לדעת כמה שיטות הוא ספק ורבינו הרמ"א ס"ל שלא לברך הגם דלדעת כמה פוסקים כנידון דידן גם הרמ"א ז"ל מודה דצריך לברך מ"מ הרי כמה פוסקים ס"ל דלא א"כ יש כאן עכ"פ מקום לנהוג כמ"ש בס"ד וכיון דבכלל יש ספק על של ראש רק שאנן נוהגין כאבותינו בזה ומברכין בשכמל"ו וכה"ג דיש עוד ספק יש לנהוג כן לכתחילה כנלפענ"ד. זולת זה לבנו יש עוד קצת היתר לברך שהרי לפי דעת הגר"א כה"ג שיש לו זרוע מניח בשמאל ובברכה וכמ"ע כפי שאני זוכר מצאצאי צאצאיו של הגר"א א"כ יש לו אילן גדול לסמוך.

אלו דברי ידידו דושכת"ר המסיים בדברי פתיחה נא לסלוח לי על האיחור ועל מיעוט פלפולי וי"ר שיזכה לרוות נחת מצאציו יוצאי חלציו עדי יבא ינון האסור בנחשתים ולו יקהת עמים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ח

עכו"ם שמתפלל אי תפלתו נשמעת

בס"ד, ליל ששי פ' ותחי רוח יעקב התשנ"ו בנ"י מע"כ ידידי הרה"ג כו' שליט"א.

אחדשב"ת, בדבר השאלה אי יש דין תפילה לעכו"ס ואי יש לעשות פעולות שיתפללו לה' בבתי ספר שלהן (פובליק סקולס) עכ"פ איזה תפילה שהוא.

ולבאורה נראה פשוט דאין לעכו"ס שום דין תפילה בין למ"ד תפילות אבות תקנוס לישראל תקנו להם ולבניהם אחריהם ולא לב"נ ובין למ"ד כנגד תמידין תקנוס עכו"ס אין להם שייכות בהם ואין להם שייכות לתפילה כלל.

איברא דנלפענ"ד דמצאתי דבר חדש שאפילו אם מתפללים אין תפלתם מתקבלת לשמים ואינה נכנסת לפני הקב"ה, ומקור הדברים בספר האשכול הל' גרים (סי' ל"ה) וז"ל כל הגוים הבאים בישראל נימולים בטובתם ורצונם ואעפי"כ אין מאמינים בהם עד ז' דורות והעבדים נמולין שלא ברצון אין בהם אמונה כלל וכן כל עבדים שמל אברהם אבינו לא נתקיים זרעם בישראל ולא מלן אלא בשביל הטהרה שלא יטמאו מאכל ומשתה, שכל האוכל עם ערל כאלו אוכל בשר שקץ והרוחץ עמו כרוחץ עם נבלה, בחייהם נקראו מתים ובמותם נבלת בהמה, ואין תפלתם נכנסה לשמים שנאמר לא המתים יהללו ע"כ.

והמבואר מדברי האשכול דתפלת ערל ועבד לא נכנסה לשמים, אלא דקצת יש לעיין אי כוונתו דוקא

על תפלת עבדים שסיים בהם או גם אתפילת ערל ועבד כפי שהתחיל בשניהם ובסמוך נפרש. ובדברי האשכול יש להבין דברי רבינו הימוקי יוסף ריש ב"ק שכתב שם הגמק"י בד"ה מבעה וז"ל מבעה זה אדם, ולא תגע אדם דהוא"א אפילו עבדו ושפחתו מחייב ולפיכך נקט מבעה דהוא לישנא דכתיב גבי בן חורין דכתיב אם תבעיון בעיו דגבי ישראל כתיב ע"כ, ואין לדברים מובן כלל ולזה העיר לי הגאון רב"ל בארדיאנסקי מירושלים שליט"א, והראתי לו דברי האשכול דתפלת עבדים אין תפלתם נכנסה לשמים, לפ"ד מובן שפיר פי' הגמק"י, שכתב ולא תגע אדם דאדם סתמא נכנס בו כל הבריאה וכל בני עולם והי' משמע אפילו עבדו ושפחתו אבל מבעה לא נקרא רק ישראל שהם בני חורין דכתיב אם תבעיון בעיו והוא לשון תפילה ובעבדים ליכא תפלה. גם מדדייק הגמק"י אבל מבעה לא נקרא רק ישראל שהוא בבני חורין וכו' ותפלה נכנסת רק מבני ישראל נראה לפשוט נמי מה שנסתפקנו בדעת האשכול, וכוונתו דגם בעכו"ס לא נכנסה תפלתן לשמים נמצא דגם דעת הגמק"י כהאשכול והבן. ובדב"ר פ"ב י' אמר דוד לפני הקב"ה כשיהיו אומות העולם באים להתפלל לפניך אל תענה אותן וכו' שנא' ישועו ואין מושיע אל ה' ולא ענם אבל כשישראל קוראין אנלך מיד שמע תפלתנו וכו' א"ל הקב"ה חייך וכו' שאין לי אומה אחרת אלא אתם מנין ממה שקרינן כי מי גוי גדול.

ובמה שכתבתי נלפענ"ד לפרש דברי הגמ' (זבחים (מ"ה ע"ב) וז"ל אלא אמר רב אשי אמר קרא לרצון להם ועו"כ לאו בני הרצאה נינהו, ופרש"י לאו בני הרצאה, להקב"ה הם שאינו מתרצה להם ע"כ, ולפוס ריהטא אין לו מובן, ולפמ"ש לעיל מובן מאד דכיון דאין תפלתם נכנסת לשמים ואין מקבל תפילתם ותפלה בא לרצות וממילא לאו בני הרצאה נינהו ואתי שפיר מאד. ובזה יש לפרש נמי מה דכתיב אשרי העם יודעי תרועה ובזוה"ק ובחז"ל אטו שאר אומות אין יודעין להריע אלא אשרי העם יודעים לרצות את קונם בתרועה וג"כ ל"ב. ולהנ"ל אתי שפיר דהרי השופר בא לרצות כדכתיב בשופר אפתנו ובשאר אומות ליכא ריצוי דלאו בני רצוי נינהו ולכן אשרי העם יודעי תרועה ולא שאר אומות.

ובזה נראה לפרש תפלת שלמה המלך ע"ה (מלכים א' ח' מ"א) שהתפלל בעת הקמת בית המקדש וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך, כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרועך הנטוי' ובא והתפלל אל הבית הזה, אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעון כל עמי הארץ את שמך ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה אשר בניתי. ולפמ"ש נראה דשלמה המלך הוצרך להתפלל כיון שהנכרי שאינו מזרע ישראל אין תפלתו נכנסת לשמים ואין תפלתו נשמעת אם גם פה כשיבא ולא ישמעו לו ולבקשתו יקרא תגר ויאמר בית שמו הולך לסוף העולם נתייגעתי לכמה דרכים ובאתי והתפללתי בו ולא מצאתי בו ממש כשם שאין ממש בע"ג לפיכך התפלל שיתן לו ככל אשר יקרא אליך הנכרי כנס"כ רש"י וא"כ דוקא לפי שאין תפלת נכרי נשמעת בשאר מקומות התפלל שיתקבלו בביהמ"ק ואתי שפיר מאד והבן.

ומה מדוייק בזה לשון חז"ל משחרב ביהמ"ק א"ר יוחנן אוי להם לעובדי כוכבים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר עליהן עכשיו מי מכפר עליהן, ולכאורה קשה מה מכפר שייך בהו גם מה להן עם הביהמ"ק, ועוד קשה שהרי אמרו בזבחים הנ"ל דעכו"ס לאו בני הרצאה נינהו והיאך מזבח מכפר עליהן ועיין רש"י שבעים פרים פרי החג שבעים הם חוץ משל שמיני כנגד שבעים אומות לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שנידונין בחג על המים וכו' שאהנה ממך אין לי הנייה וקורת רוח בשל אלו אלא בשלך. ולפמ"ש י"ל ביאור כוונתם דהתפלות של עו"כ אינם נתקבלות רק ממה שהיו בבית המקדש וכיון שהחריבו את ביהמ"ק אין להם מקום שיכפרו בעדם וגם אין להם מקום שיתפללו הם א"כ אבדו ואינן יודעין מה שאבדו, ומה שהקב"ה שמע לתפילת ישמעאל וכמ"ש ז"ל עה"פ באשר הוא שם שהקב"ה שמע לתפלתו ושלח לו רפואה ל"ל דישמעאל שאני כיון שהי' בנו של א"א והתפלל עליו לו ישמעאל יחי' לפניך קבל הקב"ה תפלתו ג"כ בזכות אברהם ולא דמי לשאר אומות.

אלו דברי אדם מועט לעולם המודה על העבר וצועק על העתיד שמע ה' אל קול תחנונינו חננו ועננו והוציאנו וקבצנו מבין הגוים ושלח לנו משיח צדקינו בב"א החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ט

אמירת בשכמל"ו אחר אנא בכח

אס"ח פסח התשמ"ט בנ"י יצו"א, מע"כ וכו'.

בדבר אשר נשאלתי בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שנוהגים לומר אחר אנא בכח אם יש לאומרו בלחש כי יש אומרים בלחש ויש אומרים בקול רם.

ואשר נראה דהאומרים בקול רם טעמם דלא אמרו לומר ברוך שם בלחש אלא לאחר שמע ישראל מטעם שאמרו בגמ' שלא ידעו כדת לעשות לאמרו לא אמרה משה לא נאמר אמרה יעקב אבינו התקינו לומר בלחש משל לבת

מלך שהריחה ליקי קדרה (פסחים נ"ו ע"א) התחילו עבדיה להביא לה בחשאי וא"כ באנא בכח ליכא האי טעמא ובאמת כי שמעתי זה לערך עשרים וחמש שנים מידידי הרב הגאון מוה"ר יעקב קאמינעצקי זצ"ל שיכול לומר בקול רם מה"ט דרק אחר שמע ישראל אמרו ז"ל בחשאי, והאומרים בלחש ס"ל דכן מצינו בשכמל"ו בלחש גם בברכת תפילין כמבואר ברמ"א א"ח סי' כ"ה.

האמנם ראה זה ראיתי בסדר היום כוונת יה"ר ואנא בכח שבנוסח זה יש מ"ב תיבות כנגד שם של מ"ב אותיות וברא"ש כל תיבה יש אות ממנו והם ז' שמות כל שם בן ו' תיבות וראוי לכוין בהם והם אלו (אב"ג וכו') והוא שם היונא מפסוק בראשית ברא אלקים ובכח זה השם נברא העולם וע"כ היה ראוי לומר זה השם בכוונה ובשכמל"ו ואחריו לעמוד ולומר ברוך שאמר וכו' ומי שתקן לומר אותו אחר זה הסדר של אביי נ"ל שהוא וכו'. עוד טעם אחר וכו' ואולי הכוונה היה על זה ועל זה ויש שנוהגים לומר אחר נוסח זה בשכמל"ו בלחש מפני קדושת ה' שרמוז בראשי תיבותיו וראוי הוא ע"כ.

והנה מבואר לאמרו בלחש מפני קדושת השם ואולי הכוונה שאם לא כיון כדבעי בשם והו"ל ח"ו בכלל מוציא ש"ש ואומר מיד אחריו בשכמל"ו לתקנו כמבואר בירושלמי פ' כילד מברכין ועיין ש"ע א"ח סי' ר"ו דהמברך ברכה לבטלה צריך שיאמר בשכמל"ו ועיין יומא פ"ו ע"ב בזמן המקדש כשהזכירו השם המפורש כל הציבור אמרו בשכמל"ו ועיין משנ"ה ח"ה וח"י סי' ל"ט ודו"ק.

בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן י

חילוק בין שומע כעונה לשומע כמדבר

למאן דלא חזינא מברכינא יהא שמיה מברך כו' כש"ת צבי מרדכי כהן אהרונוב שליט"א קרית גת בארצינו הקדושה.

אחדשב"ת בידידות לירא"י ה' ולחושב בשמו, בדבר תמיהתו בשו"ע הרב ז"ל למה בכמה מקומות אמרו שומע כעונה סי' נ"ו ז' ס"ט ד' ע"ה י' ר"א ה' רי"ג ג' ו' תפ"ט י"ב ובכ"מ כתב שומע כאומר סי' תפ"ט א' ובסי' קס"ז י' כתב שומע כמברך ובסי' ח' א' כתב שומע כמדבר ובסי' ר"א כתב שומע כמוציא מפיו ול"ע לשינוי הלשונות.

לפענ"ד כי הכל נופל לפי הענין והכלל בזה לפמ"ש הרמב"ם פ"א מהל' ברכות הי"א כל השומע ברכה מן הברכות מתחלה ועד סופה ונתכוון לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן. וכל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהיה המברך חייב באותה ברכה. ועיין כ"מ שם. וביאור הדברים כך דיש דין שומע כעונה אבל אין זה כאלו הוא בירך בעצמו אבל יש עוד דין שאם עונה אמן אחר המברך הוה ליה כאלו הוא בירך בעצמו הברכה ועיין קידושין מ"ב מצוה בו יותר מבשלוחו ופרש"י דמה שמטריח בגופו מקבל שכר יותר.

והש"נ ברכות סביב המרדכי פ' אין עומדין אות ט"ז שהביא בשם ירושלמי פ' שלשה שאכלו ר' אבא בר זבדא הוה משמש קומי ר' זעירא א"ל הב דעתך כמה דאנא יהיב דעתי מפקי יתך ידי חובתך כן הב דעתך דמפיק מפקיה יתי באמן פי' שיכוין להוציא אותו באמן כלומר שכמו שיש על המברך להוציא השומע שרוצה לצאת כך יש על העונה אמן להוציא את המברך שבזה נגמרה הברכה ועיין רש"י ברכות מ"ז ע"א שהברכה לא נגמרה עד שיאמר עליה אמן שהוא גמר הברכה ולצאת יצא בלי אמירת אמן ע"ש ובמ' המרכתי ואין הז"ג כעת להאריך יותר ובזה ממילא יוכל להבין שינוי לשונות ופעמים שצריך דיבור יאמר בלשון מדבר ושצריך לשמוע אומר כעונה וכשצריך לברכה אומר כמברך והבן.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך יותר ידידו בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן יא

עד כמה זמן תפלה של שחרית

ד' לסדר ויהי איש מצליח התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח הצנע לכת דמטמרין גלין ליה כש"ת מוה"ר יוסף שטייבעל שליט"א בעמח"ס נחלת יוסף וש"ס, ברוקלין נ"י.

אחדשב"ת בידידות, והיות כי רצונו של אדם זה כבודו ואמר לי שרצונו להעיר על דבריו היקרים הנני מתוך הטרדות להראות חביבות בדף ע"ד ע"ב הביא דברי הגאון בעל ארץ צבי (קאזשליגאוו סי כ"א) בסוף התשובה שכתב דבדיעבד זמן תפלת השחר עד חצות כהרי"ף והרא"ש ריש תפה"ג וכן בש"ע סי' פ"ט ותמה עליו מעכ"ת איפוא מצא בדברי הרי"ף והרא"ש והש"ע דזמן תפלה בדיעבד הוא עד חצות ולשון הרי"ף הוא ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכי דטעי ולא אחר ארבע שעות שכר תפלה יהבו ליה, שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה וכן הוא לשון הרא"ש. ולשון הש"ע סי' פ"ט הוא ואם טעה או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא ע"כ, והאם זה דיעבד זמן תפלה הלא

בדיעבד נחסר לו כל שכר תפלה בזמנו ולשון דיעבד שייך במקום שאחר המעשה שוה הוא כמו לכתחלה כגון מתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא וכיוצא בזה אבל אם עבר זמן תפלה ואבד שכר זמנה מאי דיעבד איכא והאריך שם.

ולפענ"ד דברי הגאון ז"ל מבוססים ומבוארים בדברי רבינו הרי"ף והרא"ש, והוא דז"ל הרי"ף ז"ל תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר עד ארבע שעות וכו' ופריך תפלת השחר עד חצות ורמינהו מצותה עם הנץ החמה כו' כי תניא ההוא לותיקין דאמר ר' יוחנן ותיקון היו גומרין אותה עם הנץ החמה אבל כולי עלמא לדברי רבנן עד חצות ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי ולא וכו' שכר תפלה יהבו ליה ארבע שעות שכר תפילה יהבו ליה שכר תפילה בזמנה לא יהבו ליה.

והנה נראה דמה שכתב הרי"ף ז"ל אבל כולי עלמא לרבנן עד חצות כלומר דהכין ס"ל לכ"ע דלרבנן זמן תפלה עד חצות וצ"ב מה זה שכתב הרי"ף ואע"ג דליתא לדרבנן דאמרי עד חצות היכא דטעי ולא וכו' שכר תפלה יהבו ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה אמאי יהבו ליה שכר תפלה בכלל כיון דליתא לדרבנן וקיי"ל כר"י אמאי אית ליה שכר תפלה וגם בעיקר קושית הרי"ף שהוא קושית הגמ' ורמינהו למה פריך רק אליבא דרבנן ולא אליבא דר"י דאליבא דר"י נמי קשה קושית הגמ' עד ד' שעות ורמינהו מצותה עם הנץ החמה ועיין רש"י דנמי נראה דקושית הגמ' הוא אליבא דחכמים.

ובש"ג שם לשון ריא"ז ונראה בעיני שאם לא התפלל תפלת השחר עד ארבע שעות מתפלל והולך עד חצות ויש לו שכר תפלה אבל אין לו שכר תפלה בזמנו וכו' נמי צ"ב ומה הוסיף על דברי הרי"ף ז"ל וי"ל לשון הריא"ז להוסיף בא על לשון הרי"ף דברי"ף אינו מבואר רק היכי דטעי ולא נאחר ד' אבל היכי דלא טעה אלא עשה במזיד לא ידענא אבל בלשון ריא"ז משמע אפילו לא טעה אלא במזיד נמי ובאלפסי זוטא להרמ"ע ז"ל הוסיף ובתפלת השחר הלכה כר' יהודה דלא הוי תפלה בזמנה אלא עד סוף ד' שעות אבל שרי לצלויי עד חצות כרבנן ע"כ ושרי משמע אפילו לכתחילה וצ"ב כיון דקיי"ל כר"י אמאי שרי לכתחילה להתפלל עד חצות.

והרא"ש ז"ל העתיק לשון הרי"ף ז"ל בגמ' שם אמנם בלשון המשנה שהעתיק שם פי', עד חצות ותחלת זמנה יראה משעלה ברק השחר והאיר פני המזרח מידי דהוה אתמיד השחר (רפ"ב דיומא) אע"ג דעיקר מצותה עם הנץ החמה כדכתיב ירחוך עם שמש מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא והתנא לא חש לפרשו דמילתא דפשיטא הוא כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד ה"ה לכל זמן המוקדם ע"כ.

והנה ביאר לן רבינו הרא"ש ז"ל דדין של תפלה עד חצות הוא כמו דין של תפלה קודם הנץ מעלות השחר ונמצא לפ"ז דהמתפלל כוותיקין מקיים עיקר המצוה והשאר הוא מעלות השחר עד חצות מצוה ואין נפ"מ לענין דינא והוה אפילו לכתחילה וא"כ מה שהעתיק מלשון הרי"ף בדיעבד צ"ע למה דוקא דטעי וצ"ל כיון דעכ"פ אנן קיי"ל כר"י דבעי תפלה בזמנה ולאחר ד"ש לר"י לאו זמניה הוא א"כ ודאי דאין לו להיות פושע וליאבד שכר תפלה בזמנה אלא דס"ל דדוקא לענין תפלה בזמנה הוא דפליג ר"י אחכמים אבל לענין תפלה עצמה בלי זמנה מודה דתפלה עד חצות.

ביאור הדברים דיש כאן ג' דרגות אחד מצות תפלה עם הנץ החמה כותיקון ב' מעלות השחר עד שעה ד' כשאינו עם הנץ ממש ונראה לכאורה דס"ל דאין חלוק בין מעלות השחר עד הנץ החמה ובין לאחר הנץ החמה עד שעה ד' כל שאינו עם הנץ החמה עד שעה ד' דין אחד להם אלא שיש עוד דרגא שלישית משעה ד' עד חצות והוא גם לר"י דר"י לא פליג אהא דהלואי שיתפלל אדם כל היום אלא דבהא יש חלוק אחר כלומר דמקיים מצות תפילה ולא מקיים מצות תפלה בזמנה דזמן תפלה תלוי בתמיד של שחר וקיי"ל כר"י עד שעה ד' ומיהו לתפלה עצמה היא עד חצות וזה גם אליבא דר"י ולכן פריך בגמ' סתם ורמינהו וכו' ומשני עד חצות כרבנן דכ"ע מודי דתפלה עד חצות כרבנן אלא דפליגי לענין תפלה בזמנה וכ"כ להדיא הב"י והביאו בד"ח ובמעי"ט דר"י נמי מודה לרבנן דעד חצות יש לו שכר תפלה אלא שחסר לו תפלה בזמנו ע"ש.

ויש בזה שיטה אחרת לדעת הב"ח ע"ש ועיין פרישה שהוסיף בזה לחדש, וכבר הראתי בס"ד דבר זה בספרינו משנ"ה [עי' לקמן סי' י"ג, וח"ד סי' ל"ח, וח"ז סי' ט"ז], דבגמ' נחלקו מי תפלות אבות תקנוס מי כנגד תמידים תקנוס והנה נידון מחלקותם נראה דבאמת בתפלה יש תרוויהו אחד שכנגד תמידין תקנוס והשני דתפלה רחמי נינהו והנה דין תפלה דרחמי לכ"ע הוא ואפילו למ"ד כנגד תמידים תקנוס מ"מ מודה דאית בה גם רחמי אלא דס"ל דתקנוס כנגד תמידים והנפ"מ דמי שבטל זמן תפלה הו"ל כעין עבר זמנו בטל קרבנו דקרבן תלוי בזמן וממילא שכר זה שכנגד תמידין תקנו שהוא תפלה בזמנו אין לו אבל עדיין נשאר לו הטעם השני של רחמים והמתפלל יש לו שכר של תפלה שהוא כנגד רחמי ולדעת הפרישה הכ"נ דמתפלל כל היום ולאו דוקא עד חצות ע"ש והא דאמרו עד חצות אין הטעם דלאחר חצות ליכא מו תפלה דרחמי דהרי ולואי שיתפלל כל היום רק הכוונה דעם חצות הגיע זמן מנחה וא"א להתפלל שחרית בעת המנחה דזה הוא תדיר ודו"ק ועיין לח"מ פ"ג מהת' מה שהאריך ודו"ק.

[**ונראה** דמכאן סמכו כמה גדיקים להתפלל אפילו אחר חצות לדידהו אין נפ"מ בין לאחר ד"ש או לאחר חצות עד המנחה כל היום זמנה הוא לענין רחמי אף שאין לו תפלה בזמנה לגבי קרבן והא דלא תשו להתפלל לאחר חצות דאז כבר הגיע זמן מנחה י"ל כמו שאנו נוהגין לענין מוסף שמתפללין ביו"ט או שבת לאחר חצות הגם שכבר הגיע זמן מנחה ולא חיישינן למה דקיי"ל כר"י הכ"נ לדידהו א"כ לאחר חצות כמו קודם חצות לאחר ד' שעות והבן כי קצרתי מאד ודו"ק ואם לכל אדם מלסמוך על זה ולא כתבתי רק להראות מראה מקום לגדיקי אמת שיש להם מקום בהלכה לתפלתם.]

והנה הרי"ף והרא"ש וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל ס"ל דרק עד חצות י"ל להתפלל אבל לאחר חצות כיון שכבר יש כאן חיוב תפלה אחרת כלומר מנחה או מוסף ביו"ט או בר"ח א"כ אזדה ליה חיוב תפלה של שחרית ולא יכול להתפלל עוד. ורבינו הטור סי' פ"ט כתב זמן תפילת השחר מתחיל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח שהיא כנגד תמיד של שחר ומאותה שעה ואילך הוא זמנה ומ"מ עיקר מצותה עם הנץ החמה אלא שאם התפלל משעלה עמוד השחר יצא ונמשך עד סוף ד' שעות ואם עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר תפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא ע"ש והנה שילב רבינו דברי רבנן לר"י והביאם יחדיו אלא שכתב שאין לו שכר תפלה בזמנה אבל שכר תפלה יש לו והיינו שכר תפלה מלאה כפי שכתב מקודם לזה וגם לאחר זה כתב וכיון שהגיע זמן תפלה וכו' גם על זמן זה לכאורה קאי אלא לענין קבלת שכר תפלה בזמנה אינו מקבל.

וקצת יש להסביר הדבר כעין הא דקיי"ל ר"פ האיש מקדש בו ובשלוחו ופריך השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא ומשני מצוה בו יותר מבשלוחו ופרש"י מצוה בו יותר מבשלוחו דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי ע"כ הנה במצוה אחת שהוא קידושין אם עושהו בעצמו בגופו מקבל יותר שכר מאם שיקדשה ע"י שליח והוא שכר באותה מצוה והכ"נ נאמרו לענין תפלה שאם הוא בזמנה מקבל יותר שכר מאם שהוא מתפלל לאחר שעה עשירית עד חצות דהגם שהוא תפלה ורחמי ומקבל שכר תפלה אבל לענין קבלת שכר תפלה בזמנה אינו מקבל וזה שכר כראוי על כל הצדדים לא מקבל.

ובאמת כי ע"כ צ"ל דמקבל שכר תפלה היינו שקיים מצות תפלה דאל"כ אמאי פטור מתשלומין כיון דאין זה מצות תפלה א"כ חסר תפלה אחת ויצטרך להשלים דחכמים תקנו תשלומין למי שחסר תפלה וכאן כיון דבד' כבר עבר מצות תפלה ולדעת מעכ"ת מה שהתפלל עד חצות לא קיים מצות תפלה ולא יצא בזה א"כ יתחייב בתשלומין על תפלה שלא התפלל כיון דתפלה זו דלאחר ד"ש לא יצא בה מצות תפלה לפי דעת מעכ"ת, ודבר זה לא שמענו ודאי אינו כן דכל שהתפלל עד חצות אין צריך לתשלומין לאחר המנחה כדין חסר תפלה. ולפמ"ש מובן דאינו חוזר ומתפלל שהרי באמת קיים מצות תפלה ויש לו שכר תפלה אלא שאין לו שכר תפלה בזמנה שהוא ענין אחר וכמ"ש בס"ד. אלא דהנני להוסיף דכל מקום שחייב אדם להתפלל תשלומין ומתפלל תפלת תשלומין נראה לפענ"ד דאין לו ג"כ שכר תפלה בזמנה [הגם שיש דס"ל דיש לו גם שכר תפלה בזמנה] אלא שכר תפלה והיינו התשלומין של עיקר מצות תפלה שחסר אבל שכר מצוה בזמנה א"א ליתן לו בתשלומין כיון דעבר הזמן ולא השלים רק עצם התפילה של רחמי ינהו ולא של כנגד תמידין דזה כבר בטל כשעבר זמנו והוה ליה מעוות שלא יוכל לתקון ואין לזה תשלומין. ונראה דאי' לדברינו מתוס' ברכות ד"ה איבעיא להו שלא בעי אם טעה ולא התפלל תפילת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל ערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וכו' ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי ינהו ולודאי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת ע"כ ע"ש וזה דאי' ברורה לדברינו בס"ד ודו"ק כי קצרתי. ולא אכחד מעיטי דיש עוד שיטה אחת עיין לח"מ פ"ג מהל' תפלה ואולי יש קצת לדחוק כן גם בשיטת הפרישה דהמתפלל לאחר ד' שעות עד חצות התפלה הוא כעין מתפלל לתשלומין אלא דמשהגיע זמן מנחה כיון דתפלה זו של שחרית לאחר ד"ש לתשלומין הוא לא יכול להתפללה רק עד חצות וחצות לאו דוקא אלא עד זמן מנחה דכיון שבא זמן מנחה צריך להקדים תפלת מנחה מדין תדיר וזה רק לתשלומין ולכן שוב אין להתפלל שחרית לתשלומין עד לאחר שיתפלל מנחה קודם.

ונראה ביאור לשיטה זו הוא כך דמיד שעבר עליו ד"ש ובטל תפלת שחרית מיד חל עליו חיוב תשלומין וקודם שהגיע זמן מנחה יכול להשלים תפלת שחרית מיכף אחר ד' שעות דמ"ש ואדרבה צריך להשלים חוב התפלה כל כמה דאפשר במוקדם וכמו דלאחר שתי תפילות אינו יכול עוד להשלים א"כ ראינו דצריך למהר להשלים כפי האפשר וכשעבר עליו זמן תפלה בשעה ד' מיד נתחייב להשלים בתפלת תשלומין ומתפלל מיד עד חצות ולאחר חצות אינו יכול מפני זמן מנחה ואחר זמן מנחה מיד ישלים והוא שיטה אחרת בזה א"כ מיד אחר ד' שעות מקיים מצות תפלה בתשלומין וכיון דהוא מתשלומין אין לו אלא דין תפלה ושכר תפלה ולא שכר מצות זמן תפלה דהם שני ענינים.

וראיתי למעכ"ת שם שהביא לעצמו דאי' מדברי הרמב"ם פ"ג מהל' תפלה ה"א שכתב ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה שכשם שתפלה מצוה מן התורה

כך מצוה מדבריהם להתפלל אותה בזמנה כמו שתקנו לנו חכמים ונביאים עכ"ל הרי שבטל הזמן בדיעבד ולא יצא בדיעבד תפלה בזמנה ומינה דייק דלא שייך כה"ג לומר בדיעבד יצא הנה הגם אם נניח למעכ"ת כן הרי הא"ל דייק כן להרי"ף והרא"ש ולש"ע ולהכ"נ לדעת הרמב"ם מודה הא"ל דאינו יוצא ידי תפלה בזמנה האמנם לפ"מ שהסברתי גם מדברי הרמב"ם לא קשה דשכר תפלה בזמנה ושכר תפלה שני דברים הינהו וכל שלא קיים בזמנה ליכא שכר בזמנה אבל שכר תפלה יש לו ואדרבה הרי הרמב"ם ז"ל כתב מפורש שיש לו שכר תפלה וזה כדעת הא"ל.

ולפמ"ש אמי שפיר תמיהת הא"ל שם על הרא"ש ז"ל שכתב דאחר ד' שעות אסור לברך ברכת ק"ש והמברך עובר בל"ת דכיון דברכת ק"ש אין להם שום זמן בש"ס ואנו באים לדמותן לתפלה הרי כתב הרא"ש בעצמו דגם תפלה זמנה בדיעבד עד חצות ואיך נחמיר בברכת ק"ש שאין להם זמן כלל יותר מן התפלה ודיו לבא מן הדין להיות כנדון ומעכ"ת כתב שאין כאן התחלה לקושיתו דלשיטתיה הרי אינו יוצא בתפלה לאחר ד' שעות כלל ולפמ"ש אמי שפיר קושיתו ז"ל על הרא"ש וי"ל.

אלו דברי ידידו מוקירו ומכבדו מאד והנני חוזר על הראשונות בברכה י"ר שיזכה להרביץ תורה ברבים ולתת מפרי עטו בעתו עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים דושכ"ג בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן יב

אי יוצאים תפילה בציבור אם התחיל עם הציבור אף שלא גמר עם הציבור

ה' לסדר הגדתי היום התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ירא"מ כש"ת מוה"ר משה וואלף הי"ו, תל אביב.

אחדשה"ט בידידות, בדבר שאלתו שנוהג להתפלל במתון וכשמתפלל עם הציבור אינו מגיע עמהם שהם ממהרים לבא כל כך שאם יתחיל השמ"ע יחד עם הציבור לא יגיע עד ג' ברכות והש"ל כבר מתחיל השמ"ע בקול רם כילד יעשה הנה כבר האריכתי בזה בס"ד בספרי משנה הלכות ח"ה סי' כ"ז קחנו משם.

ומה שרוצה לדעת אי יוצא ידי תפלה בציבור אם מתחיל עם הציבור אף שאינו גומר לפענ"ד פשוט שיוצא כי על ההתחלה יש לדקדק ומה שר"ע היה מקצר היינו משום שהי' גדול הדור ואם לא היה מקצר היו כולם ממתינים עליו והיה בזה טרחא לציבורא ולכן היה מקצר ועולה אבל יחיד כשהוא לעצמו ואין ממתינים עליו יכול להתפלל באריכות כרצונו ויוצא ידי תפלה בציבור וכבר האריכו בזה האחרונים דכל שהתחיל עם הציבור אפילו אינו גומר יחד עמהם הרי הוא בכלל וקצת ראי' מתוס' ברכות ז' ע"א ד"ה שאלמלא בתי' השני א"נ וק"ו מדה טובה ממדת פרעניות דמרובה היא ועיין משנה הלכות הנ"ל גם מזה.

החותם בברכת כוח"ט לכאש"ל בלו"נ,

מנשה הקטן

סימן יג

ביאור מש"כ עבודה שבלב זו תפלה

ה' לסדר נחמו נחמו עמי התשמ"ח פה קרית אונגוואר ירושלים עיה"ק ת"ו

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח אלקי אברהם בעזרו מרביץ תורה לרבים כש"ת מוה"ר **אברהם נחשוני** שליט"א ראש ישיבת ימית עבגצ"א.

אחדשכ"ת בידידות, קבלתי הקונט' ד"ת עלון מיס מני יס אשר שלח לי, והיות כי כתב שם מאמר מעכ"ת לע"נ תתני היקר הגאון רבי יהודה אלתר זצלה"ה אב בחכמה ורך בשנים מרביץ תורה לרבים אוהב את המקום ואוהב את הבריות ומקרבן לתורה ואהוב מכל, עובד ה' בהלגע לכת שנתבקש בישיבה של מעלה לדאבוינו בן ז"ך שנים סוכות תשמ"ח והניח אחריו אלמנה בתי הלדקנית ובן ילד שעשועים בן ארבע שנים אמרתי אחזיקנא ליה טיבותא למעכ"ת ואשתעשע קצת בדברי תורה שכתב לע"נ ויעלו גם דברי אלו לע"נ הטהורה ויהיה מלין יושר על כל ישראל אמן.

ראיתי במאמרו היקר שם נתקשה בתפילה שנקראת עבודה כמ"ש בספרי ולעבדו זו עבודה שבלב ואיזה עבודה שבלב זו תפילה והקשה מעכ"ת שהרי עבודה קשורה בהענקה בגתינה, ואולי בתפילה אנו מבקשים את ארכי עצמינו אנו ממלאים את ארכינו ולא נותנים זהו היפוך מעבודת עבודה והאריך שם והביא מכ"ק זקיני המהר"ל ז"ל בגתיב העבודה פ"ג כי התפילה היא אל השי"ת שצריך האדם שהוא העלול פונה אל העילה ונתלה בו, ביאור דבריו כי התפילה היא להביע את תלותינו בהקב"ה שאנחנו תקועים ותלויים בו וגם ליין לדברי הרמב"ם בהל' עדות פ"ג ה"ג שכל מעשיו יהיו לש"ש והוסיף לליין מכמה אחרונים ז"ל ויש לליין גם לדברי רבינו בחיי שכתב הטעם שצריכים לעמוד בשמ"ע ברגלים מכוונות וידים מחבקות כעין אסורות להראות ביטול עצמינו ואין בידינו יכולת ושום תנועה או פעולה בלי רצון הבורא ב"ה ע"ש וכל דבריהם אמת וצדק.

ומיהו לענם הקושיא לפענ"ד לאו קושיא הוא ומקרא מלא הוא למה לי רוב זבחיכם אמר ה' וזובח תודה

יכבדנו וזבחי אלקים רוח נשברה ולב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה וכגמ׳ מנחות ק״י וכל מקום מוקטר ומוגש לשמי אמר רבא כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא לחטאת ולא מנחה ולא אשם ובתוס׳ שם ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן יש מי שאומר נשמותיהן של צדיקים ויש מי שאומר כבשים של אש והיינו דאמרינן בשמ״ע בעבודה ואשי ישראל ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון ועיין ט״ז א״ח סי׳ ק״ד, ועיין רמב״ן עה״ת ויקרא דסוד הקרבנות הוא שיעמוד בעל הקרבן כשמקריבין הקרבן ויאמר כך היה ראוי לעשות לי אם שחט הקרבן כך ראוי וכו׳ ואם זורקין הדם כך היה ראוי לעשות לי ואם שורפין כו׳ צריך לצייר עצמו כאלו הוא נקרב על המזבח ממש בעצמו. ואמרו תפלות כנגד תמידים תקנום והגם דתפלה רחמי מינהו ואבות תקנום תרוייהו אמת לבד מתפלת שאינו רק בשביל קרבן ועיין תוס׳ ברכות כ״ו ע״א ד״ה תפלת השחר וד״ה טעה וד״ה איבעיא להו ודו״ק. ואנשי מעמד היו מתפללין ועומדין על הקרבנות והכל בכיון זה והבן.

אלא דגם הא אמת כי כל התפילות שתקנו לנו חז״ל אינם נאמרים בלשון יחיד ולא על צרכי יחיד נאמרו שנאמר שהכוונה על צרכי עצמינו אלא התפילה על צרכי רבים נאמרו ולא נאמר רפאני אלא רפאנו על הכלל כולו ומי שצריך לאותה דבר או למה שיהיה יכלול אותה בתפלת רבים ואין חלוק בין ברכות שהם לכבוד שמים כגון והשב את העבודה לדביר ביתך ובין ברכות של רפואה או פרנסה כולם בלשון רבים נאמרו ועל הכלל כולו נאמרו והכל בשביל ישוב העולם וקיומו שרצה הקב״ה ברוב רחמיו וחסדיו בישובו וקיומו של עולם וכמ״ש פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ולא לתהו בראה אלא לשבת יצרה נמצא דכל התפילות והצרכים שאנו מתפללים הוא רק כאמצעי לקיים רצון הבורא שהוא ישוב העולם שזה הי׳ רצונו כשעלה בדעתו להברא העולם הזה. ולפי שבשעה שברא הקב״ה עולמו רצונו ודעתו היתה להטיב לבריות כי זה היתה תכלית הבריאה להשפיע מטובו על בריותיו לכן צוונו לעשות פעולות כאלו כגון קיום מצוות ומעשים טובים ותפילות כדי שאותם הפעולות יכשירו אותנו שנהי׳ ראוים לקבל ולחול עלינו כל הטובות האלו ויותר ממה שזה רצוננו הוא רצון הבורא ב״ה להטיב לבריותיו ואנחנו מתפללים ומכשירין אותנו שנהי׳ ראוים על זה ועל ידינו תבא ההשפעה מאת ה׳.

ועל דרך זה אמרו ז״ל הקב״ה מתאוה לתפלתם של צדיקים ועושה כביכול פעולות שיתפללו עליהם וכמ״ש ז״ל האבות עקרים היו ולמה מפני שהקב״ה מתאוה לתפלתם עשה אותן עקרים ועקרות כדי שיתפללו אליו ויתן להם בנים ובמקום אחר פירשתי בדברי חז״ל אלו הפסוק רצון ירא׳ יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם דל״ב כיון דרצון ירא׳ יעשה א״כ למה שועתם וממאי יושיעם שהרי מיד יעשה רצונם וטרם יקראו ואני אענה ולא צריכים לצעקתם.

אבל האמת דכבר אמרו ז״ל עשה רצונך כרצונו א״כ צדיקים מעולם לא יבקשו דבר כי אם את אשר יאמר המלך יקבלו הן טוב והן ההיפך כי מ״ש ולכן הם לא יתפללו כלל על דברים וכל דבר אך למותר להם ממאסים בעולם הזה לגמרי וכ״ש לבקש דברי גשמיות מהקב״ה אמנם הרי הקב״ה רוצה בתפילת הצדיקים עד שצונו במצות עשה להתפלל לפניו ולבקש ולהתחנן ממנו וכיון שהצדיקים מבטלין רצונם מפני רצונו לכן רצון יראיו יעשה כלומר הקב״ה עושה להם רצון ליראיו שירצו דברים שהעולם צריכין להם והקב״ה מתאוה לתפלתם של צדיקים שיתפללו על העולם כולו עושה להם רצון שיצטרכו אפילו דברים מה שמדרך הצדיקים למאס וכ״ש לא לבקש אותם ומיהו לאחר שעושה להם רצון ומתפללים אליו אז את שועתם ישמע ויושיעם ורשב״י שיצא מן המערה (במה מדליקין) מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה וא״ל תוב למערך ולכן עושה להם רצון לצדיקים לדברים שאין להם צורך כדי שיתפללו עליהם ואת שועתם ישמע כי זה רצונו כביכול להושע ולהשפיע מטובו לבריותיו.

וז״ל החינוך מצוה תל״ג לעבוד את השי״ת שנאמר ואותו תעבוד וכו׳ משרשי המצוה מה שהקדמתי כמה פעמים כי הברכות והטובות יחילו על בני אדם כפי פעולתם וטוב לבבם וכושר מחשבותם ואדון הכל שברא חפץ בטובתם והדריכם והצליחם במדותיו היקרות שיזכו בהן והודיעם ג״כ ופתח להם פתח כאשר ישיגו כל משאלותיהם לטוב והוא שיבקשו ממנו ב״ה כו׳ מלבד ההודע להם בזאת המדה ליום שישתמשו בה ויבקשו ממנו תמיד כל צרכיהם וכל חפצת לבם ומלבד השגת חפצת לבנו יש לנו זכות בדבר בהתעורר רוחנו וקבענו כל מחשבותינו כי הוא האדון הטוב והמטיב לנו, ע״ש.

ובמצוה ת״ל האריך הרבה וכתב ידוע הדבר ומפורסם כי הקב״ה פועל כל הנמצא וברא האדם והשליטו על הארץ ועל כל אשר יש בה וממדותיו ב״ה שהוא רב חסד והוא חפץ בטוב בריותיו ורוצה להיותן ראויין וזכאין לקבל טובה מאתו וזה באמת משלימות ב״ה כי לא נקרא שלם בטובה רק מי שהוא מטיב לאחרים וזולתו אין ספק בזה לכל בן דעת ואחר הסכמה זו שידענו בהיות מרוב שלימות טוב שחפץ להריק עלינו מברכתו נאמר שענין הברכה ההוא שאנו אומרים לפניו אינו רק הזכרה לעורר נפשינו בדברי פיו כי הוא המברך ומבורך יכלול כל הטובות ומתוך התעוררות הטוב הזה בנפשינו וייחוד מחשבותינו כו׳ שכל בני העולם יהיו מיחסים הברכה אליך ומודים כי ממך תתפשט בכל, ועם ההודאות הכל בזה תנוח ברכתו בעולם ויושלם חפצו שהוא

חפץ להטיב כמ"ש ותשלוס החפץ תכלית המבקש. ומן השורש הזה משאז"ל שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ר"ל שחפצו שיעשו פעולה שיזכו בה לפניו וימשיכו מטובו כי חפץ לעשות חסד הוא ולתת עליהם מברכתו מרוב שלימותו וזהו השורש הגדול לכל אשר יעשה אדם טוב בעוה"ז שזה שכרו מאת השי"ת שמשלים חפצו באשר הוא רוצה בטובתן של בריות ע"ש דברים כנתינתן מסיני.

גם מה שכתב כ"ת בסוג ברכות שהם לכבוד השי"ת ובקשה על כבוד שמים כגון והשב את העבודה ותפילות על צרות כלל ישראל ויש סוג אחר של ברכות בקשה על צרכינו האישיים כגון בקשת רפואה ופרנסה ולפמ"ש גם בזה האמת כי הברכות כולם על הכלל נאמרו ותכלית כולן על הכלל הנ"ל ועיין עוד מינוך מצוה תקמ"ה ועוד הרבה מקומות כי הצוו אינו אלא גזירה מלפניו לעשות חפצו שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו ית' וכמ"ש אליהו אם צדקת מה תתן לו ורבו פשעיך מה תעשה לו ואומר או מה מידך יקח וזה דבר מוסכם בירושלמי נדרים אם פותחין לו לאדם בכבוד המקום ובארו שאפילו הלולב והסוכה והתפילין שצוה בהן שיהיה לאות על ידך וגו' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים אין הכוונה ששיך לכבוד השי"ת וכבר סדרו לנו בתפילת יוה"כ (בנעילה) אתה הבדלת אנוש מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה תעשה ואם יצדק מה יתן לך וכן אמרו בתורה לטוב לך וילוינו ה' לעשות את החוקים האלה לטוב לנו כל הימים והכוונה שכולם אפילו חוקים שאין להם טעם מ"מ הוא לטוב לנו ולא להשי"ת ועיין חנוך מה שמבאר טובן של כל הברכות. והנה אמרו ז"ל למה נקרא תפלה עתר מה עתר זה מהפך כו' אף התפלה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים ואמרו משיב הרוח ומשב זיקא ומוריד הגשם ובונה ומחריב עולמות בתפלתו ואין לך עבודה גדולה מזו.

ומש"כ כת"ר טעם לתוס' ברכות מ"ט בתי' הב' דבשמ"ע נמי בעינן מלכות רק אלקי אברהם היינו מלכות ותמה מע"כ למה דוקא בברכת אבות בחרו לקרא מלכות בשם אלקי אברהם יפה העיר ובאמת כי זה שהבליעו רבותינו הבעלי תוס' בדף מ' שם דאלקי אברהם הוי כמו מלכות דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו ואדרבה ס"ל להתוס' דזה הוא יותר מלהזכיר מלכות דהזכרת מלכות שמזכירין מלך העולם אבל העולם כולו אכתי אין מקבלין ומכירין אותו אבל אברהם אבינו בזמנו כולם קבלוהו לאלקי עולם וכמ"ש אברם נמצא דזהו מלכות שלימה שמלך על כל העולם כולו.

ואבתי פש לן מה שאמרו ז"ל שלש רשעות מסדר שבחו אמצעות שואל צרכיו ואחרונות נותן תודה ולכאורה נראה קצת סתירה לדבריו אבל האמת הוא רק לנו וכמ"ש ז"ל למדה תורה דרך ארץ כילד לנהוג לבקש דבר מאתו ית' שתחלה יאמר בשבחו ואח"כ ישאל צרכיו והוא כדי שנוכל לכוון לעצמינו לפני מי אנו עומדין.

ועיין רמב"ם פ"ד מה"ת ה"ד שבתפלה צריכין לכוון עצמינו לפניו בלב פנוי למעלה כאלו הוא עומד בשמים ולכוין רגליו כמלאכי השרת ומניח ידיו על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד לפני רבו באימה בירא ופחד ע"ש וע"י הכוונה ההוא יוכל להשפיע עלינו ועל כל העולם כולו מטובו וחסדיו ואנחנו מספרים בשבחו כדי שנדע לפני מי אנו עומדים ולמי אנו משבחים וממי אנו שואלים וזה חלק מההכשר אותנו לקבל השפעות מאתו וע"ד הנ"ל.

אלו דברי ידידו דושכ"ת המצפה לישועת ה' כהרף עין ולביאת המשיח ולתחיית המתים והשי"ת השומע כל תפלת עמו ישראל ישמע תפלתנו לרצון ויהיו לנחת רוח לפניו ויכתב ויחתם לחיים טובים בספרן של צדיקים ידי"נ דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן יד

טעה ולא אמר ותן ברכה מהו להתפלל תשלומין קודם צאת הכוכבים

ה' לסדר הגדתי היום התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ירא"מ כש"ת מוה"ר משה וואלף הי"ו, תל אביב.

אחדשה"ט בידידות, בדבר שאלתו בטעה ולא אמר ותן ברכה והתפלל ערבית מבעוד יום במקומות שממהרים להתפלל מחמת גודל היום בקין ועכשיו רוצה להתפלל תפלה שניה לתשלומין אי שפיר דמי להתפלל מיד עד שלא שתחשך או שימתין עד שיהא ודאי לילה פשוט דלכתחילה ימתין עד שיהא ודאי לילה שהרי הא דמתפללין קודם הזמן הוא דוחק גדול ורק התירו משום תפלה בציבור וכמ"ש התוס' ריש ברכות אבל להתפלל בעצמו ולתשלומין ודאי ימתין עד הלילה ומיהו אם חושש שלא יוכל להתפלל בלילה אז יקדים בדיעבד.

סימן טו

טשאקלאד שיש בו אגוזים כיצד מברכין

עוד להנ"ל

בדבר שאלתו עוד בשוקאלאד שיש בו אגוזים שלמים שאפשר לראותם ולהפרידם בקלות זה מזה אם צריכים ברכה לכל אחד או שברכה אחת לשניהם ואיזה ברכה מברך.

הנה באמת כי זו מן ההלכות העוממות ונחלקו בזה הפוסקים ולכאורה הי׳ צריך ללכת כאן בתר העיקר והטפל כמו בכל דבר כזה ומצינו בדגים שמטגנים ומכסים אותם בקמח וביצים ואעפ״כ מברכין עליהם שהכל ולא מזונות שהדגים עיקר ועיין מובאת לתורה והוראה ה׳ דף 21 אותן דגים שקורין פלאנד״ר שמטגנים אותן בקמח או בפירורי לחם מברכין שהכל ומיהו עיין א״ח סי׳ ר״מ סק״ז ועיין מ״ב סי׳ קס״ח סקמ״ה, האמנם עיין בשו״ת אג״מ א״ח סי׳ ל״א ח״ג בדבר הלמוקין המחופין בשאקאלד מה נחשב עיקר ועיין מ״ב סי׳ ר״ד ובמ״ב סקנ״א שקדים המחופים בלוקער אף שהם מחופין לגמרי מברך בורא פה״ע דאף שהלוקער הרבה הפרי עיקר ועיין פמ״ג בא״א בשם א״ר כן ועיין עוד בן איש חי שנה ראשונה פ׳ פנחס אות ט״ו שקדים שלמים המחופים בסוכ״ר ועוד פלפלו האחרונים ז״ל.

ולדינא לפענ״ד אם אפשר לברך על פרי אחרת יברך שהכל על הסוכ״ר ועל פרי אחרת בפה״ע ואם א״א לו אם יכול למנוע ולא לאכול הפרי כעת בכלל עד שיסיח דעתו מה טוב או היפוך שיאכל הפרי ולא הסוכר ואז יברך על מה שיאכל אבל אם רוצה בשניהם כיון דבשעת אכילה אינו רואה הפרי בעין וגם נקראת שאקאלאד ולא שקדים או פירות יברך על השאקאלאד שהכל נ״ב ויוצא ידי שניהם כנלפענ״ד.

החותם בברכת כוח״ט לכאש״ל בלו״נ,
מנשה הקטן

סימן טז

עניית ברוך הוא וברוך שמו אחר ברכת הנהנין

אור ליום עש״ק משפטים התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ברקאי כו׳ כש״ת הרב מוה״ר יצחק פעלדמן הי״ו בערכעם בעלגיא.

אחדשב״ת. ובדבר אשר שאל מנא הא מילתא למנהג שאין עונין ברוך הוא וברוך שמו על ברכת הנהנין אע״פ שאינו יוצא בברכת חבירו וליכא משום הפסק והיאך המנהג בברכת התורה בעלייה לתורה. ולפענ״ד לא ראיתי מנהג זה שאין לומר ברוך הוא וברוך שמו כשמברכין ברכת הנהנין אם אינו רוצה לצאת בברכה זו אדרבה אנחנו נזהרין ומזהירין כן לומר ואדרבה בש״ע א״ח סי׳ קכ״ד ס״ה כתב על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ב״ה וב״ש ולשון על כל ברכה משמע כל הברכות בלי הבדל, ואולי נשתרבב המנהג במקומות שנהגו לצאת בברכת הנהנין כמו שנהגו הרבה מבני אשכנז וליטא עכ״פ בשבת שיוצאין מהמקדש והמברך על לחם משנה וכיון שאז אין עונין ב״ה וב״ש מטעם הפסק ועיין באה״ט א״ח סי׳ ס״ו אות ט׳ שכתב אבל ב״ה וב״ש דאסור לענות בפסד״ז או ברכות ק״ש ועיין מג״א סי׳ קכ״ד סק״ט וכ״כ הדגול מרבבה שאין לומר ב״ה וב״ש היכי דיש לחוש משום הפסק או שרוצה לצאת בברכה זו ואולי במקומו נשתרבב המנהג אבל פשוט דעל כל ברכה וברכה צריך לענות ב״ה וב״ש אם אינו יוצא בברכה זו ואמן לעולם עומה.

דושה״ט ומעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן יז

כהן שנוטל ידיו קודם רצה אי הוה הפסק הנשבע שלא יאכל ז׳ ימים

למאן דלא חזינא מברכינא יהא שמיה מברך כו׳ כש״ת צבי מרדכי כהן אהרונוב שליט״א קרית גת בארצינו הקדושה.

אחדשב״ת בידידות, במה שתמה דבשו״ע סי׳ קכ״ח ס״ח כתב דכהן יטול ידיו סמוך לרגל שתהיה תיכף לנטילה ברכה ותמה דבסי׳ קס״ו ס״א כתב דשיעור שהיה הוא כדי הילוך כ״ב אמה וא״כ היאך זה במציאות שלא ישהו יותר ובפרט אם החזן מאריך עד ברכת כהנים וכן בחנוכה ופורים שאומרים על הנסים. וע״פ חשבון של ח״י מינוט למיל.

ולפענ״ד מה שאמרו סמוך לרגל שתהיה נטילה סמוך לברכה היינו לברכת רגל שברכת כהנים נכללת בברכה זו שהוא ברכת הודאה.

ובסוף דבריו אדם נתפס שסיים בדברי הרמב״ם פ״ה מה׳ שבועות ה״כ שנשבע שלא יאכל כלום שבעת ימים שהיא שבועת שוא ומלקין מיד ויאכל בכל עת שירצה ודייק באו״ש לרמז דין זה מגמ׳ יומא ד׳ ע״ב ר׳ נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת משמע דעד התם נמשך האכילה ותמה מע״כ על זה דהתם ששה ימים הוא ולא שבעת ימים וצ״ע.

יפה העיר וכך פרש״י שם בד״ה למרק וז״ל שלא היתה פריצה זו אלא שבששה ימים הללו נתמרקה אכילה שבמעייס להיות כמלאכי השרת. ומיהו מה שהקשה על האו״ש אינו קושיא דהאור שמח קאי על מה שכתב הרמב״ם דנשבע שלא לאכול שבעה ימים מלקין אותו משום דא״א לחיות רק ששה ימים ועיין דמגמ׳ הנ״ל מבואר דשבעה ימים א״א לחיות בלי מזון רק ששה ימים שהרי ראינו דבששה ימים נתמרקה כל האכילה שבבני מעייס ולכן אם ישבע שלא לאכול ששה ימים אין מלקין אותו אלא אומרים לו שיאנס את עצמו וידחוק ולוס ששה ימים זה אפשר לחיות כמו שראינו במשה שעד ששה ימים מתעכב המזון בבני מעיו ויכול לחיות אבל נשבע

שבעה ימים מלקין אומו מיד דשבעה ימים א"א לחיות בלי מזון ופשוט. וכבר זכיתי בעזה"י בעלמי לראי' זו מגמ' יומא במקום אחר קודם שראיתי להגאון בעל אור שמח, ומיהו גם על זה יש חולקין ודו"ק.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך יותר ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן יח

בר מצוה אם מוחלין לו על כל עונותיו

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ ובשתים עלתה לו כש"ת מוה"ר **אפרים פישל שטיין** שליט"א אבן יקרה בבני ברק בעמח"ס גוילי אפרים.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, וכו'. וע"ד אשר העיר ממה שכתבתי במשנ"ה ח"ו סי' מ"ה לענין בר מצוה דאינו דומה לחתן ושוב כתבתי למעב"ת במכתב שבר מצוה שנעשה בר מצוה אין אומרין תחנון והו"ל כחתן ומעב"ת דקדק בדבריו ובכוונת הדברים.

הנה יפה העיר והני תרי מילי סתראי נינהו אלא דאפ"ה על תרוייהו יש לסמוך כי יש אומרים ויש אומרים וכמו שהביא מעלת כת"ר בזה ובדברים כאלו קשה לקבוע הלכה פסוקה, כי להביא ראיות מגמ' לפענ"ד א"א ובדבותינו הגדיקים אחרונים כלו אומר כבוד זה לעומת זה מצאנו והבומר יבחר. ולכן לענין לדמותו להתיר תספורת וכיוצא בו שכתבתי בספרי ח"ו יש לדחות דלא דמי כלל לגבי הני עניני ויש מיהו ללמוד מאחרים לו. והאמת כי הבר מצוה בשעה שנכנס לעול המצות מתחיל אצלו תקופה חדשה דעד האידנא לא הי' בר חיובא ועכשיו נתחייב בכל המצות וגדול יומו כיום החופה וכמש"כ המג"א.

איברא דלענין מחילת עונות עלה במהשבתי הרהורי דברים לפמ"ש הרמ"א א"ח סי' שמ"ג בסופו דקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שא"ל תשובה כשיגדל מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין, ובמקום אחר הבאתי יותר מזה בשם הגאונים מרן הבית שערים א"ח סי' ל"א והאמרי בינה (אויערבאך ירושלים), והבעל נחלת יצחק (הגרי"א ספעקטאר זצלה"ה) דבשבע מצות שבני נח נצטוו גם קטן חייב עליהם מטעם שלא מי איכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור א"כ מדינא חייב לשוב על ז"מ והארכתי בזה ועיין ב"ח ח"מ ובאה"ט א"ח הנ"ל אות ה'. וא"כ צריכין באמת גם מחילת עונות אלא דמ"מ סליחת עונות לכל הציבור צ"ע. הגם כי כעת נראה יותר שהעולם כן אומרים תחנון ופוק חזי מאי עמא דבר בהלכות אלו.

ובזה הנני ידידו המברכו בברכת תורה ויראה ויזכה לברך על המוגמר על הספר והגומרים אומרים לו יברכך ה' מציון כאות נפשו ונפש ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן יט

התחיל לומר תחנון ואח"כ נודע לו שאין לומר אי צריך להפסיק או להמשיך

ה' לסדר היום ברכה התשמ"ח פה קרית אונגוואר ירושלים תו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג וו"ח מוכתר בנימוסין חוב"ט נו"נ חובר חיבורים ושואל כהוגן כולו אומר כבוד כש"ת מוה"ר **אפרים פישל שטיין** שליט"א בעמח"ס גוילי אפרים אב"י בקרית ויזניץ ב"ב ת"ו.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, יקרת מכתבו הגיעני ואני על אם הדרך לחזור בגלות המר ולכן הנני רק בציון כל שהוא בשאלת חכם חני תשובה בש"ל אחר שגמר השמ"ע והתחיל לומר תחנון ובינתיים שמש הכנסת מכריז שלא לומר תחנון שיש שם חתן או ברית מילה וכיוצא בזה והוא לא ידע ואשם כבר באשמנו בגדנו וכיוצא בו או אלקינו ואלקי אבותינו כילד יעשה והאריך קצת בביאור הענין.

ויפה העיר כיון שכבר התחיל באמירת תחנון שאם יפסיק הרי פעמים שאמר כבר אלקינו ואלקי אבותינו והוציא ש"ש לבטלה ובר נידוי הוא א"ו (עיין נדרים ז' ע"ב) ובריש תמורה (ג' ע"ב) ילפינן הזהרה למזכיר ש"ש לבטלה מדכתיב את ה' אלקיך תירא ועיין רמב"ם פי"ב מהל' שבועות ה"ט ובטוש"ע יו"ד סי' של"ד סעי' ל"ז ומ"ג וגורס לעניות א"ו כדכתיב בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך ומדהזכרת השם למצוה מביאה ברכה ועושר הזכרה לשוא גורמת עניות דמכלל הן אתה שומע לאו א"ג מדכתיב בשבועת שקר (זכרי' ה') וכלתו את עציו ואת אבניו ובתמורה ג' מדמה הזכרת ש"ש לבטלה לשבועת שקר ר"ן שם ואמרו נדרים י' תניא רבי שמעון אומר מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' מנחה לה' תודה לה' שלמים ת"ל (ויקרא א') קרבן לה' וק"ו ומה זה שלא נתכוין אלא להזכיר ש"ש על הקרבן אמרה תורה קרבן לה', לבטלה על אחת כמה וכמה ועיין ת"כ ויקרא פ"ב ומ"ר בראשית א' י"ג וספרי האזינו פ' ש"ו וילקוט שם רמז תתקמ"ב ועוד כמה מקומות.

ודע שהרמב"ם לא הביא הלכה זו בספרו וכבר תמהו עליו האחרונים עיין מנ"א ועיין מגחת סלת ושד"ח שהאריכו בהא מילתא ומ"מ בפי"ב מהל' שבועות הי"א כתב ולא

שבועה לשוא בלבד היא שאסורה אלא אפילו להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואע"פ שלא נשבע שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה ע"ש.

והטעם שלא הזכיר הרמב"ם ברייתא זו דר"ש להלכה נראה משום דס"ל כיון דהוא בשוגג ולא ענש הכתוב שוגג ע"ש ה"י או מטעם דלמיתה לא חיישינן ומפרש הטעם דלא יאמר לה' קרבן משום שמא ימות קודם שיאמר קרבן ונמצא הוציא ש"ש לבטלה והרמב"ם פסק כמ"ד דלא חיישינן שמא ימות ועיין יומא מפרישין ומתקנין לו כה"ג אחר ר"י אומר אף אשה אחרת אמרו לו א"כ אין לדבר סוף וא"כ לא חיישינן למיתה ואפילו למ"ד דלמיתה לזמן מרובה חיישינן למיתה דלאלתר לא חיישינן ועיין שעה"מ הל' סוכה ובח"ל למיתה דשבוע וכמה מקרי שלא לאלתר מ"מ למיתה דלאלתר לא חיישינן והארכתי הרבה בזה במקום אחר בס"ד ודו"ק.

והנלפענ"ד בזה דהנה לענ"ד דינא אי כה"ג מקרי מוצא ש"ש לבטלה לכאורה נראה כיון דבשעת מעשה הי' חושב שלריך לומר תחנון וברשות אמר הו"ל עכ"פ אונס או שוגג קרוב לאונס ועיין ריטב"א חולין במי שנטל ידיו ובירך ואח"כ לא אכל מחמת סיבה מ"מ לא הוי ליה ברכה לבטלה כיון שבשעת נטילה בדין נטל ובירך אלא שלאח"כ ע"י סיבה לא היה יכול לאכול ומיהו לא דמי לזה דהתם נטילה ואכילה תרי מילי נינהו והנוטל מברך על נטילת ידים בפני עצמו וזה נגמר ואח"כ מברך על הפת אבל כאן הרי הוא כמפסיק באמצע ברכה ופשוט והארכתי גם בזה במקום אחר.

ומיהו על עצם הדין נסתפקתי אי אלקינו ואלקי אבותינו נמי בכלל מוציא ש"ש ומלשון הרמב"ם שהבאתי לעיל שכתב המזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה משמע כל השמות בכלל אלא דמ"מ הרי הרמב"ם ז"ל כבר תיקן כדת מה לעשות שכתב וז"ל לפיכך אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מיד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא יזכר לבטלה כילד אמר ה' אומר ברוך הוא לעולם ועד או גדול ומהולל מאד וכיוצא בזה כדי שלא יהא לבטלה והוא מירושלמי פ' כילד מברכין ההוא דנסב פוגלא ומברכין עלוהי והוא לא ידע דאתי בידיה צריך לברוכי עליה תניוות ול"ל בשכמל"ו.

ולפ"ז בדידן נמי כשאמר אלוקינו ואלקי אבותינו ימהר ויאמר זכרינו בזכרון טוב לפניך או מלך רחמן רחם עלינו או איזה סיום אחר שיבא לפיו בשעת מעשה לקלס להקב"ה ואם כבר התחיל תבא לפניך תפלתינו יסיים ותשלח לנו משיח לדקינו או שאפשר כשאמר כבר תבא לפניך תפלתינו נמי כבר הוא סיום לאלוקינו ואלקי אבותינו שמבקש שיבאו לפניו תפלות ישראל וכל זה אם התחיל בודוי כמנהג ספרד אבל המתחיל כמנהג אשכנז בנפ"א יגמור הפסוק שהתחיל או שיגמור כל המזמור ויכוון לשם תפלה סתם או לשם אמירת פסוק תהלים ואין בו שום איסור או קפידא להפסיק בקפיטל תהלים ופשוט לפענ"ד. ומיהו יש לזרז המכריז שיכריז מיד שלא יבא לידי זה לכתחילה כמובן וכמו שהביא מעכ"ת כן בשם ספר מעורר ישנים (ורשה תרפ"ו ואין לי הספר לעיין בו).

וראיתי לכ"ת שהאריך קצת לימים שאין אומרים בהם תחנון אי תלוי דוקא ביו"ט וכמ"ש המג"א בהאי גברא דנענש בשביל אמירת נחם בכל יום ובל"ג בעומר והנה לכאורה בת"כ שאין אומרין תחנון דקרא עליה מועד ואפ"ה אומרים נחם וביו"כ מתודין כל היום ובערה"ה אומרין תחנון באשמורת הבוקר בסליחות ובתפלה בשחרית אין אומרין מהרי"ל וכתב המג"א דהגם דנכנס באמירת סליחות שהוא כבר יום כאן אומרין וכאן אין אומרין וע"ש כי גם הגץ חמה מחלק ודו"ק כי קצרתי.

איברא חודש ניסן גופיה לאו יו"ט הוא ועכ"פ לאחר פסח שאין אומרין וכן קודם המג רק בשביל הנשיאים שהקריבו אז ובית מילה נמי לאו יו"ט הוא ועיין עירובין מ"א והתניא אמר ר"א בר"ל אני מבני סנאב בן בנימין וכו' מפני שיו"ט שלנו הי' וכו' ובתוס' שם ד"ה מבני סנאב בן בנימין והתם המשפחה וכאן כל ישראל ועיין תוס' פסחים נ' ד"ה מקום שנהגו אור"י דמפרש בירושלמי מ"ש ערבי פסחים משאר יו"ט משום דזמן הפסח מחנות ואילך ופריך א"כ יהא כל היום אסור כמו יחיד שמביא קרבן ומפרש התם ראוי להקריב משחרית פסח אינו יכול להקריב משחרית מבואר דקודם זה אינו יו"ט ול"ע ועיין ט"א חגיגה שיצא לחדש דבכל ר"ח איסור מלאכה דאורייתא היתה לאחר הקרבת קרבן מוסף ופלא ובמקום אחר הארכתי בס"ד.

בידידות ובלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן כ

מוהל שלוקח ממון עבור המצוה
אי אומרין תחנון

ה' לסדר לטהר טמאים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ הרה"ג וו"ח נו"נ ברקאי כש"ת ר' אהרן זאב חעשין שליט"א אבן יקרה בבני ברק.

אחדשב"ת בידידות, בדבר שאלתו במוהל שמקבל כסף עבור המצוה אי אומרים תחנון בהיותו בביהכ"נ שאומרים בשם הגאון ר' יעקב לאנדא גאב"ד דב"ב זצ"ל דמוהל שלוקח כסף עבור מלאכתו פסק שיאמרו תחנון ומע"כ נתן טעם לדבר מפני שמבואר בש"ע יו"ד סי' רס"א

סע"א שמוהל שלוקח ממון עבור מלאכתו גוערין בו, וכנראה שהוא מדין קנס.

ולפענ"ד דהנה ודאי אם ראה הגאון זצ"ל למגדר מילתא ולומר תחנון כדי לבזות המוהל ודאי כאשר פסק כן יקוס ועיין טור א"ח סי' תקפ"ה מה שהתלונן רבינו הרא"ש על אנשי ספרד שבורחין מן המצוה לתקוע שופר לבנ"י עד שצריכין לשכור אדם מן השוק לתקוע שופר ולא ידע מאין מצאו להם היתר ועיין ב"י שם מה שהאריך והביא בשם רבינו שמואל הובא בא"ח סי' ש"ו בב"י דלמצוה מותר שכר שבת ע"ש והארכתי בזה במקום אחר ועיין עוד ש"ע א"ח סי' ל"ח בכותבי תפילין ומזוזות ותגריהן ותגרי תגריהם שאין כוונתם כדי להשתכר אף שמקבלין שכר מ"מ הו"ל עוסק במצוה רק אם מקבלין יותר מן הראוי ועוסקין רק על מנת לקבל שכר אין להם דין עוסק במצוה ועיין מג"א שם וא"כ ה"ה במוהל כזה.

ולכן לפענ"ד אם הוא מוהל שאינו עוסק בדברים אחרים רק במצות מילה א"כ אין לו פרנסה אחרת ומוכרח לפרנסה קצת אין לגעור בו כ"כ אבל אם יש לו פרנסה ודאי חייב למול בחנם כמ"ש מה אני בחנם אף אתה בחנם והוא בכל מצות ה' כי לכן בראנו לכבודו ית"ש והמקבל שכר ח"ו הרי הוא בכלל ובוזי ה'. ומיהו לשאילתן בסתם אין לומר תחנון דאנן בשמחת המצוה משתתפין. והברית מילה היא כהקרבת קרבן וכל הנאספין ומשתתפין יו"ט שלהן הוא ואין אומרים תחנון ומוחלין להם עונותיהם.

סימן כא

אם אומרים תחנון אצל מוהל שרק פורע

עוד להנ"ל

ובדבר שאלתו במוהל שהוא רק פורע אם אומרים תחנון פשוט שכיון שהוא בכלל המצוה דמל ולא פרע כאילו לא מל אין אומרין תחנון גם בשבילו ובאמת כי המוהל והסנדק ואולי גם המוצץ אם הוא אחר ולא המוהל כמו שהיו במצרים משה מל יהושע פורע ואהרן מוצץ (עיין תש' הרמב"ם מאמר קה"ש באריכות ובמד"ר במדבר) שג"כ בכלל זה וכ"כ בספר הקנה דהני ג' מצות הן אלא שאם לא מצץ מעצירין אותו וקיים המצוה בדיעבד והו"ל כהקטרת אימורין שאינן מעכבין בדיעבד בכמה קרבנות הם כמו ג' כהנים בקרבן שכל אחד מקיים מצוה והכל מצוה אחת הוא כמבואר בלקט יושר וכבר האריכתי בזה במקום אחר בס"ד.

ידידו המברכו בברכת התורה דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן כב

כשמוציאין ב' ס"ת על איזה צד מניחין השני'

אור ליום עש"ק משפטים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ברקאי כו' כש"ת הרב מוה"ר **יצחק פעלדמן** הי"ו בערכעם בעלגיא אחדשכ"ת.

ובדבר שאלתו עוד כשמוציאין ב' ספרי תורה וגומרין הקריאה בראשון על איזה לד מניחין הס"ת השניה קודם שאומרין קדיש ומסלקין הראשונה.

הנה המנהג בזה להניח הס"ת השניה על יד הבעל קורא והמקור לזה עיין רמ"א סוף סי' קמ"ז ביום שיש בו ב' ספרים אין מסלקין הס"ת הא' עד שיניחו ס"ת הב' על השלחן וקצת ראיה הביאו מפסחים פ"ח מקבל את המלא ומחזיר את הריקן כלומר אותו שכבר קרא בה מקבל קודם המלא אותה שרוצה לקרות בה ועיין מג"א שיניח ס"ת הב' על השלחן קודם הקדיש כדי שיאמר הקדיש על שתיהן, וכיון דקיי"ל דאין מעצירין על המצות ממילא צריך להניח הס"ת שיקרא בה מפטיר על יד הבע"ק והראשונה תולה לה דאם יניח של מפטיר תולה ואחר הקדיש יקחו אותה ירא כהעברה על המצות עיין מהר"י טורנא דאם פגע בס"ת ראשונה אין להוליא שניה משום דאין מעצירין על המצות ועכ"פ כיון שמביאין לפני הבעל קורא שהוא החזן לקרות בתורה זו מניחין אותה לפניו וע"כ שהוא לפנים מן הראשונה כלומר לצד החזן.

מכתבו אשר רמז עליו לא מצאתי כעת ולא רציתי לעכב מפני הכבוד ואת מעכ"ת הסליחה בברכת התורה ללומדיה דושה"ט ומעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן כג

איסור דברים בטלים בביהמ"ד

ב"מ למט-מנים התשנ"ד בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב כו' כמר **אלכסנדר מאיר שכטר** הי"ו בישיבת עץ חיים ווילרייק בעלגיא.

אחדשה"ט, ובדבר שאלתו מה שמשיחין בביהמ"ד דברים של מה בכך הנה באמת אין להקל בזה והגם שבעונ"ה העולם מקילין בזה אבל ראיתי בני עליה והמה מועטים וח"ו להקל בקדושת ביהכ"נ לא מיבעיא בשעת התפילה ולימוד התורה שאפי' לענות אסותא אסרו משום ביטול תורה וכ"ש שח"ו לפעמים הו"ל חוטא ומחטיא שע"י שהוא מספר ומשיח שומעין אליו אחרים ומבטל אחרים מלימוד התורה אלא אפי' בסתם אסור לזלזל בקדושת ביהכ"נ חוץ ממה שהוא ביטול זמן לימוד התורה ובדבקות בהש"ת ומי שיש בידו למחות ימחה ואם לאו עכ"פ לא יהא לו עסק

עמהם ואשרי מי שמושך ידו מהם ואין רצוני להאריך בזה ולהביא מקורות כי כל ספרי מוסר מלאים מזה ובש"ע א"ח סי' קנ"א מבואר, ולכן מה שכתב ולא ראה מי שיחוש ויקפיד שלא לדבר סתם דברים לא ראינו אינו ראי' בזה ורבה המכשלה וכבר כתב הר"י מקורבל ועוד ראשונים שהרבה בתי כנסיות ובתי מדרשות נחרבו בשביל זה והשם הטוב יכפר, אלא דגם הא אמת היכא דא"א אולי מוטב שיהיו שוגגים ועיין פאר הדור למרן הגוב"י ובשו"ת ריב"ש סי' ו'.

דברי ידידו דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן כד

השתדלות בצרכי עוה"ז

ב' לסדר והייתם לי סגלה התשנ"ד בנ"י יצו"א
מע"כ ידידי הרבני היקר מאד נעלה הרה"ח כש"ת מוה"ר ישכר דוב בער שוואר"ץ הי"ו אנטווערפען.

אחדשב"ת בידידות קבלתי מכתבו, ונהנתי שמע"כ קבע לו שיעור באורחות חיים על הרא"ש עם הפי' אשר חנני ה', וי"ר שיזכה ללמוד ולמד עדי יבא ינון ורבינו הרא"ש ימלץ בעדו לטובה. ובדבר מה שהעיר שנתקשה בדברינו שם (אות ס"ט) שכתב הרא"ש ז"ל רצה באשר ירצה יולך שמח בחלקך אם מעט ואם הרבה והתחנן לפניו תמיד להטות לבבך לעבודתיו ובשאר דרכך השלך על ה' יהבך. וכתבתי שם רצה באשר ירצה יולך כלומר שתרצה בתורה ותמיד תתחנן לפניו להטות לבבך לעבודתיו עד שתזכה ותצליח, ובשאר דרכיך כלומר בגשמיות השלך על ה' יהבך כרשב"י דמלאכתן נעשית ע"י אחרים. ומע"כ העיר איך אפשר לומר בצרכי עוה"ז שלא יעשה שום השתדלות או אפילו לא בתפלה הלא איתא בא"ח (סי' קנ"ו) אח"כ ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וכו' ועוד הביא ראיות להיתר מלאכה.

ולפענ"ד לפי כוונתו יפה דתה דודאי איכא מצוה לפרנס עצמו ובני ביתו ועיין מרדכי שבת פ"ק דהמפליג בספינה בשביל פרנסה מותר בע"ש והארכתי בזה ובמס' סנהדרין ובמס' שבת כשבא לעוה"ב שואלין לו נשאת ונתת באמונה, ואמרו גדול הנהנה מיגיע כפו יותר מי"ש ועוד כמה מקומות, אלא דלפי האמת כי הדברים הם שתי שיטות ונוגע לשתי מיני כיתות בני אדם ולא ראי זה כראי זה, ובגמ' ברכות ל"ה ע"ב נחלקו בה רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ור' ישמעאל חולק וס"ל הנהג בה מנהג דרך ארץ והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם והרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם ופי' המפרשים דהרבה לא עלתה בידם אבל מיעוטם עלתה בידם כרשב"י.

ובגמ' ירושלמי ברכות מבואר דרשב"י וחבריו פטורים מן הק"ש ומן התפלה דתפלה הוא כולה רחמי ובקשות לצרכי עוה"ז ורשב"י ס"ל דבזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים וא"כ לא צריכים להתפלל על גשמיות כלל, ועיין מס' שבת דף י"א דר' יוחנן אמר כגון אנן חייבין בק"ש דלא התחשב בעצמו להיות מורתו אומנתו ע"ש. ובמקום אחר כתבתי דזה היתה גם מחלוקת יעקב אבינו ויוסף הצדיק כשברך את בניו מנשה ואפרים שכל את ידיו כי אפרים כרשב"י מבני עלי' שהיו מועטים והי' יושב אהל ומנשה הי' קובע עתים לתורה וקיים בעצמו הנהג בה מנהג דרך ארץ. ובש"ע פסקו כר' ישמעאל הנהג בה מנהג דרך ארץ והוא מדה טובה וגדולה אבל ראיתי בני עלי' והמה מועטים והלואי שנזכה להיות מן המועטים שזוכים לצרכי עוה"ז בלי השתדלות והוא בבחינת מה שאמרו יש זוכה לשתי שלחנות אלא דלאו כ"ע זוכים לשתי שלחנות.

וגדולה מזו כתב רבינו הרמב"ן עה"ת פ' אחרי עה"פ (י"ח ד') את משפטי תעשו וכו' ע"ש בא"ד וז"ל, ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם ומשב שם ג' מדרגות בעשיית המצות, שוב כתב מדרגה ד' והעוזבים כל ענייני עוה"ז ואינם משגיחים עליו כאלו אינם בעלי גוף וכוונתם ומחשבתם בבוראם בלבד כאשר הי' העינן באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו ובידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים, ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך למען תחי' והאריכת ימים כי הלשון יכלול מיני החיים כולם, כפי הראוי לכל אחד ואחד עכל"ק ע"ש. והנה ביאר לן דהכל תלוי בהכנת האדם לעבודתו כך מגיע לו ההשפעה מן השמים ויש זוכה ללא השתדלות כלל וכלל כרשב"י וחבריו. וכמו אבותינו במדבר בירידת המן שלדיקים בא המן עד פתח הבית ובינונים יצאו ולקטו והרשעים הי' במקום רחוק כמבואר בחז"ל, וכיוצא בזה. ועל זאת יתפלל כל חסיד לזכות להיות מאותן המיעוט אכי"ר.

בדבר שאלתו עוד בענין היסח הדעת בנטילה ובמחלקותכם, היות כי כתבתי בזה קצת בחי' על מס' פסחים דף ט"ז אשר אני כעת מתכונן להוציא לאור אשלח לו למע"כ לילוס וגא לעיין שם.

ובזה הנני ידידו דושכ"ת ואני מקוה שהכל אצלו בסדר כי זה זמן רב שלא שמעתי משלומו וי"ר שיזכה ללמוד תורה לשמה ידידו המעתיר בעדו לטובה ולאריכת ימים ושנים עדי יבא ינון ולו יקהת עמים,

מנשה הקטן

סימן כה

ביאור הא דמאן דבעי ליהוי חסידא יקיים מילי דברכות, טעם דברכת שהכל בשאר ברכות אינה אלא דיעבד, איזה ברכה מברכין על פלפלין וזנגביל

א׳ לסדר מטהו יפרח התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי היקר ישראל אשר בן אתפאר ברקאי וו״ח נו״נ איש האשכולות חוב״ט חו״פ הרב הגאון כש״ת מוה״ר **ישראל מיללער** שליט״א רב ור״מ בטאראנטא יצו״א.

אחדשב״ת בידידות נאמנה וכו׳, ובדברי תורה אמרתי להעיר בהני מילי דחסידותא אשר העיר לי מעכ״ת דאמר מר האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות ובירכתי בס״ד שאם לא מקיים מילי דברכות חסידא הוא דלא הוי הרי הוא גוזל כנסת ישראל נמי ואמרתי בס״ד לפ״מ דמבואר בירושלמי (שלהי קידושין) הובא בפוסקים רב חזקיה ר׳ כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל ממנו ר׳ לעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא והנה הפ״מ פי׳ שלא אכל שנפשו מסתגפת בהתאות על הדבר ונמנע חוטא על הנפש וכ״כ בק״ע שם.

וצ״ל שהוא בגדר זיר שנקרא חוטא שגיער עצמו מן היין אלא שהדבר נ״ע דאמנו יש חיוב לשתות יין או שאר דברים והמזיר עצמו כל זמן שלא נדר בזיר לא נתחייב בשתיית יין ולא מקרי מצער נפשו רק לאחר שנדר שהוא מפני שאסר על עצמו ולכן יצרו מתגבר עליו וכמבואר בתוס׳ קידושין ל״א ע״א תוס׳ ד״ה גדול הא דגדול המצוה ועושה שיש לו יצה״ר ודוחג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאינו מצוה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח ע״ש אבל בשאר מאכלות לא מצינו דבר כזה שיהיה חיוב על האדם לאכול שלא יהיה גופו מסתגף ולדיק אוכל לשובע נפשו וכ״ש ר׳ אלעזר שמביא שם בירושלמי שעשה מעשה שממנע לו פריטין לקיים זו ול״ע.

עוד פי׳ שם א״ג הא דקאמר עתיד וכו׳ שעשה כן לברך שבח והודיה לה׳ על שברא בריות טובות וזן ומפרנס לכל העולם ולכל בריה מכין מזון וצורך כל נפש ליהנות בהן בני אדם ולכאורה גם לזה נ״ע למה דוקא בכל פירות והלא יכול לברך ברכות אלו על מה שאוכל ולא ליהדר על כל פירות שבעולם.

ולולי שאיני כדאי נראה לפי מה שאמרו ז״ל (ברכות ל״ה ע״ב) א״ר חגינא בר פפא כל הנהנה מן העוה״ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב״ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב״ה שנאמר הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים ופרש״י שם גוזל להקב״ה את ברכתו וכנסת ישראל שכשחטאו הפירות לוקין וכו׳ ע״ש. ומרובה מדה טובה ממדת פרעניות והמברך על הפרי מתברכין הפירות ונתרבה הברכה והשפע בישראל שכמו שהאוכל בלא ברכה ממעט השפע כן במדה מרובה המברך מרבה השפע ולכן ר׳ לעזר שרגא להשפיע טובות לעולמו וחשש להדא שמועתא וממציא לעצמו פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא וק״ל.

ובזה יהיה מדויק לשון ר׳ לעזר חשש להדא שמועתא ולכאורה כיון דהלכה הוא א״כ מ״ש ר׳ לעזר וגם מה זה שחשש להדא שמועתא ואמו אחרינא לא חשש כיון שהוא הלכה עוד יש לדייק דמלשון כל שראת עינו משמע דוקא מה שראה אבל אם לא ראה אינו צריך לחזור אחר הפרי ולברך ומלשון ר׳ לעזר חשש כו׳ ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא משמע שחזר לקנות אפילו דבריס שלא ראתה עינו רק כיון שנתחדש בשנה ההיא חזר אחריו לברך עליו ולאכול הימנו א״כ ר״א לאו להא שמועתא חשש לה.

ונראה דודאי מלשון השמועה שם משמע על כל שראת עינו וא״כ מי שלא ראה פירות חדשים ולא הלך בחניות או בגינות לראות כל הפירות אינו מחויב בדבר ואינו עתיד ליתן את הדין שהרי לא ראתה עינו ומיהו הגם שאינו עתיד ליתן את הדין כיון שלא ראת עינו מ״מ אכתי יש כוונה אחרת באכילה זו להשפיע מטובו לעוה״ז ע״י הברכה ואם לא ילך ולא יראה לא יפיע ברכה לעולם והרי רצון הבורא להשפיע טובו לבריותיו וכיון דלא יברכו על פרי חדשה לא יפיע טובו על בריותיו וע״ז ר׳ לעזר שחשש לטובת הכנסת ישראל והדור שצריכין לפרנסה ושיתברכו הפירות מצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא וזה שאמר ר׳ לעזר חשש להדא שמועתא כלומר שחשש לתקן הדא שמועתא באופן שיתברך כלל ישראל ולכן י״ל דדוקא ר׳ לעזר חשש לה שהוא ידע לתקן תיקון הגון ונכון בזה ומברכותיו נתברכו פירות כל העולם אבל כל העולם כולו הלואי שלא יקלקל ולכן לא חשש כולם רק מה שראת עינו כנלפענ״ד נכון בס״ד.

סימן כו

ביאור מאן דבעי למיהוי חסידא וביאור כמה מיני ברכות

עוד להנ״ל

ויתישב בזה מה שאמרו האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות ולמה דוקא מילי דברכות וכן

למה דוקא ליהוי חסידא ולא צדיקא אמנם נראה לפ"מ דמבואר שבת ק"כ מצילין סל מלא כברות וכו' ואומר לאחרים בואו להצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת ובגמ' חשבון מאי עבדתיה מהפקירא קזכו אמר רב חסדא מדות חסידות שנו כאן אמר רבא חסידי אברא דשבתא שקלי אלא אמר רבא הכא בירא שמיס עסקינן דלא ניחא ליה דליתהני מאחרים ובחנם נמי לא ניחא דליטרח ופרש"י דירא שמיס אינו מוותר משלו וחסיד לא מקרי אא"כ מוותר משלו ועיין ר"ח סוגיא דשמעתא דחסיד גדול מיר"ש ועיין אבודרהם על הצדיקים ועל החסידים וצע"ק. מבואר מיהו דהמוותר ממון משלו מקרי חסיד והנה ר' לעזר אסף פריטות ולקח פירות מכל השנה ובירך עליהם כדי להשפיע ברכות על כל ישראל א"כ בעי להיות חסיד לוותר משלו בשביל אחרים וז"ש האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות ויוותר משלו כר' לעזר בירושלמי ויתברכו כנסת ישראל בשבילו.

נחזור למה שכתבנו בסמוך ובזה מיושב מה שנתקשה הח"א
כלל מ"ט בדין ברכת שהכל נהיה בדברו שהוא ברכה הכוללת הכל שמודה לה' שהוא ברא ובדיעבד קיי"ל על הכל שבירך שהכל יצא ואפ"ה אסרו ז"ל לומר מה לי לטרוח ללמוד כל הברכות אבדך שהכל ויצא ידי כ"ע אלא חייב לילך לחכם וללמוד כל הברכות על כל דבר ודבר אם לא במקום שלא הכריעו חכמים יש לסמוך על שהכל עיין בגמ' ובדטורה וב"י סוסי' ר"ד בשם הגמי"י ועיין מג"א סי' ר"ג סקל"ו ולריך לזה טעם למה לא נימא לכתחילה כיון דברכת שהכל הוא חשובה שכוללת כל הברכות למה רק דיעבד ולא לכתחילה. וכתב דהטעם נ"ל, כי אם נאמר על מלך א' שיש לו הכל בארצו אין מחויב זה שלא יחסר בו שום דבר פרטי כי הכל נאמר על הרוב ולכן אין זה שבח גמור לברך שהכל אלא לריך לפרט הדבר ומה שתקנו לברך שהכל הוא רק על דברים שאינם חשובים וכוונתו דאפילו דברים הפחותים האלו הם בדברו ובהשגחתו.

ולפענ"ד מטיבותיה דמר לא הבנתי כוונתו דאדרבה הרי המים הוא מדברים הכי חשובים וחולת המים
א"א לחיות והי"ל לברך ברכה חשובה מאד וכן בשר ודגים שהם יותר חשובים וחיוניים לעולם מפרי שמעט מהם לא אוכלים כלל ואפילו אגוז וכיוצא בו. ואפילו נוגיא מים הרי בגמ' (מ"ד) אמר רב יצחק בר אבודימי משום רבינו על הביעא ועל הקופרא בתחלה שהכל ובסוף בורא נפשות וקופרא הוא בשר אבל ירקא לא לריך ברכה לאחריו ור' יצחק אמר אפילו ירקא לריך ברכה לאחריו, גם המשל מהמלך מופרך הוא מגמ' מפורשת בהאי דנחית קמיה דר' חנינא להתפלל אמר הא' הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והירא החזק והאמיץ והודאי והנכבד הממתין לו עד דסיים כי סיים א"ל סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך למה לי כולי האי אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרונהו משה רבינו באורייתא ואתו אנשי כנסה"ג ותקינוהו בתפלה לא הוינן יכולין למימר להו ואת אמרת כולי האי ואזלת משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו בשל כסף והלא גנאי הוא לו ע"כ. ומבואר דאדרבה גנאי הוא לו אפילו למלך בשר ודם לפרט בדברים כאלו סייס לו כולהו שבחי והוא יש לו אלף אלפים פעמים וכ"ש מלך מלכי המלכים שלא יאמר אלא שהכל נהי' בדברו וכולל הכל בלי לסיים כולהו שבחי דמרא בכל פרט ופרט.

ומיהו לפמ"ש אחי שפיר דבאמת תקנו חז"ל ברכה על כל תהלה ותהלה ועל כל מין ומין דוקא מעין ברכתו
והוא כדי שתתברך אותו המין ואסמכוהו על הא דכתיב (תהלים ס"ח) ברוך ה' יום יום וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו אלא לומר לך כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו אף כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו ועיין סוכה מ"ו ובבה"ג ושפת אמת שם דף כ"ג ותבין. ועי"ז ישפיע שפע רב בכל העולמות ואם יאמר ברכה כוללת על הכל תחסר הברכה בפרטיות על כל מין ומין ולריך על כל ברכה תהלה בפני עצמה אלא שהוסיפו ז"ל שאפילו דבר שאינו נהנה ממנו כדרכו מ"מ תקנו לו ברכה שלא ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ומבדך שהכל נהיה בדברו.

ומעתה יש להבין מה שאמרו ז"ל על פלפל וזנגבול יבשים
ועל הקלא"ו של גירופלו וכל כיוצא בזה שאין דרך לאוכלם אלא ע"י תערובות אין מברך עליהם כלום ברכות ל"ו ובטש"ע א"ח סי' ר"ב סט"ז ובסי"ח שם על פלפל וזנגבול כשהם רטובים בורא פרי האדמה ומעכ"ת בהיותי לאכסניא הרחבה רמז לי על המג"א שם וגם על דברי הב"י שם בשם הרשב"א ולפמ"ש כיון דעיקר הברכה נתקנה להשפיע שפע וברכה למזון בני אדם א"כ דבר שאין דרך בני אדם לאכלו כלל אין לריך ברכה שהרי אין ראוי לבנ"א ולכן אינו מברך עליו כלל.

איברא דהרשב"ץ ברכות הביא דרבינו הגדול הבה"ג פי'
הא דאינו מברך עליו כלל היינו ברכה הראויה לו מדין פירות באילן וכיוצא בו אבל מברך עליו שהכל וכבר הקשה עליו הרשב"ץ בפי' על ברכות דף ל"ו וז"ל ביבשתא ולא כלום ראיתי בהלכות גדולות שכתב דכל היכא דאמרינן ולא כלום היינו שהכל ולאפוקי ברכת בפה"א ואינו נראה לי דהא גבי פלפלי אמר רבא יבישא ולא כלום והאי ולא כלום אי אפשר לפרושי שהכל דהא רב ששת פליג עליה ואמר שהכל וא"כ דאמר ולא כלום אפילו שהכל אינו מברך וכן נראה שהוא דעת האחרונים דכל מקום שנאמר ולא כלום אפילו

מברכת שהכל פטור ע"ש ועיין במגין שם מה שפי'. ולי העני בעיוני לדברי רבינו הגדול הבה"ג ז"ל מלאתי שכתב וז"ל זנגבילא רטיבא אע"ג דאטית ביה דובשא כיון דלא יביש כלל איהו עיקר ומברכינן ליה בורא פרי האדמה. דאמר רב נחמן וכו' זנגבילא יבישא ופלפלי ולא כלום דאמר רבה כם פלפלי ביומא דכפורי פטור. והנה דכתב רבינו דזנגבילא יבישא ולא כלום ומשמע ולא כלום לגמרי וכדעת הרשב"ץ באמת וכמו שחלק רבא בגמ' ארב ששת רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום. ומדנתן טעם בזנגבילא יבישא ופלפלי ולא כלום משום דאמר רבה כם פלפלי ביומא דכפורי פטור כם זנגבילא ביו"כ פטור פשוט דהפטור הוא משום דלאו אוכל הוא דאי הוה אוכלא הי' כאן איסור ביו"כ ג"כ.

וראיתי קדוש אחד מדבר המאירי ברכות הנ"ל האוכל פלפלין או זנגבילא בעין רטובין וכו' ואם הם יבשים אין מברך עליו כלל וכו' ומאחר שאכילתן ביוה"כ אינה מחייבת אף הוא אינו מברך כלום ואע"פ שהשותה חומץ פטור ואעפ"כ מברכין עליו שהכל בין אי בין מזוג לדעתנו זה הוא מפני שאינו משיב את הנפש הוא פטור אבל פלפלין וזנגביל אינו אלא מפני שאינם קרויים מאכל וכו' ע"ש. ועיין חולין כ' ע"א איר שעל גבי ירק מצטרף לכזיתא ביוה"כ דבכל דהוא מיתבא דעתיה ועיין רש"י שם ד"ה מצטרפין דטעמא דיו"כ לאו משום אוכלא הוא דאי נמי לאו אוכלא כיון דמייתבא דעתיה מחייב ע"ש דלגבי יו"כ כל שמיתב דעתיה הוא בכלל לא תעוה א"כ כ"ש דלענין ברכה אם הוא פטור על יו"כ שפטור מן הברכה דהוא פחות מאוכל בכלל דליו"כ אוכל כל דהוא הי' חייב משום לא תעוה ודו"ק. והא דלא תקשה דא"כ לכאורה יהיו דברי רבינו הגדול סותרים דבסמוך שם כתב אהיני מרירי ולא כלום וכל ולא כלום בברכות שהכל ומשמע לכאורה דאכל ולא כלום קאי וכדעת הרשב"ץ ז"ל.

נלפענ"ד בביאור דברי רבינו הגדול דמה שפי' וכל ולא כלום בברכות שהכל אין כוונתו שמברך עליו שהכל אלא פירושו שאפילו שהכל אינו מברך כלומר שלא תימא ולא כלום היינו מברכתו הראוי לו אבל עכ"פ מברך שהכל קמ"ל דכל ולא כלום האי ולא כלום הוא בברכות שהכל שאפילו ברכת שהכל אינו מברך דאלו ברכה הראויה לה לא בעי להשמיענו דכיון דמרירי ניהו לא שייך לברך עליהם ברכת הנהנין הראוי לפרי שיש לו בה הנאה ועיין מג"א א"ח סי' תע"ה סק"י לענין מרור היאך מברכין עליו הא הו"ל מר ואינו ראוי לאכילה ואינו מברך כלל ע"ש ודייק כן כיון דנחלקו רב ששת ורבא בזנגבילא יבישא דאמר רב ששת דמברך שהכל והיינו שאינו ברכתו דמברך בפה"א ברטיבתא והכא נחתא דרגא חדא לשהכל ופליג רבא דולא כלום ממש.

וקצת ראיה ממ"ש שם לעיל בסמוך והא דתניא כל שאינו משבעת המינין ולא ממין דגן כגון פת אורז ופת דוחן ר"ג אומר שלש ברכות וחכמים אומרים לא כלום מאי ולא כלום מברכה אחת מעין שלש אבל בורא נפשות רבות צריך א"כ יש לומר דהכא נמי ולא כלום שאינו בברכת בפה"א אבל מ"מ הוא בברכת שהכל דזה הוא ולא כלום לגבי ברכת בפה"א וז"ש רבינו דכל ולא כלום בברכות שהכל כלומר הלא כלום לומר אפילו לא שהכל אלא ולא כלום ממש וכרבא שהאי ולא כלום היינו בברכות שהכל שג"כ אינו מברך וזה לפענ"ד ברור בדברי רבינו הגדול הבה"ג ז"ל, נמצא דבריו מכוונים עם שאר פוסקים.

ובמה שכתבנו נראה לכוין דברי רבינו הב"י ז"ל סי' ר"ב בד"ה פלפל וכו' שכתב ובינשתא הסכימו כל הפוסקים דהלכה כרבא דאמר ולא כלום ולכאורה כיון דרבינו בה"ג חולק ופסק כרב ששת א"כ לא הסכימו כל הפוסקים וידוע דהב"י לעולם מביא דברי רבינו הבה"ג וגם שם בסמוך. גם המאירי שם הביא דברי רבינו הגדול הבה"ג לענין סוקר"י מברך בפה"א ולא הביא כלל דעל זנגבילא יבישתא מברך שהכל ודו"ק.

ופה תהיה שביתת קולמסי וי"ר שיזכה לשתי שלחנות מבורכות תורה וגדולה ונחת והרחבה ובריות גופא ונהורא מעליא לו ולזרעו אחריו עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים החותם בידידות דושכ"ת וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן כז

אי יכולים להוציא בחצי ברכה וחצי השני יאמר לעצמו

ה' ברכה תש"נ בנ"י

מע"כ ידידי הרב הג' וכו' כש"ת ... בירושלים עיה"ק.

אחשב"ת בידידות, בדבר שנשאלתי בירושלים עיה"ק אי אפשר להוציא אחד בחצי ברכה וחצי השני יאמר לעצמו.

ולפענ"ד נראה דיכול להוציא בחצי ברכה והוא יאמר החצי השני או חצי ממנה. והיום יומא דהילולא של מרן הגרע"א העיר ת"ת גדול אחד הרב הגאון מוה"ר משה לערנער שליט"א על קושית הגאון ז"ל על מש"כ הג"ה אשרי מגילה פ"ק (סי' ד') דנשים חייבות בבהמ"ז דאורייתא אבל אינן מוציאות את האנשים שאינן יכולין לומר ברית ותמה הגאון ז"ל בדו"ת דאמרינן בברכות דף כ' דנפ"מ אי חייבות דאורייתא או דרבנן דאם חייבות דאורייתא יכולין להוציא אנשים ואמרתי לו בס"ד דלא קשה די"ל אהכ"נ שהן יכולות להוציא אבל רק יכולות להוציא מה שהם חייבות אבל כיון שלא יכולות לומר ברית אינן מוציאות וצריכין האנשים לעצמן

לומר ברית והשאר הנשים מוציאות שוב הראה לי הג"ל דהגאון בעצמו מי' כן ושישו מעי שב"ה כוונתי לדעת הגאון ז"ל.

אלא דא"כ מינה הכרח דיוצא אדם בחצי ברכה בשמיעה וחצי באמירה דאל"כ איך יכולות להוציא והוא יגיד ברית ותורה והיא לא תגיד רק חצי ברכה להוציאו, וכן נראה מאמירת הלל בזמן חז"ל שהחזן אומר חצי והציבור אומרים חצי ויצאו ידי הלל, שוב הראו לי בקהלות יעקב ברכות סי' ט' (לידיד עליון וידי"ג להבחל"מ הגה"ק מאוסטייפעלא זצ"ל) שדן אי איכא דין שומע כעונה לחצי ברכה והביא שם מדברי הגרע"א וגם מש"כ בתשובה סי' ז' וכן הביא עוד ממרן החזו"א ז"ל קמא סי' ז' סק"ו שתמה על הגרע"א ע"ש והוא ז"ל כנראה הסכים עם הגרע"א ע"ש עכ"פ נראה דמהני מקצת ברכה בקריאה ומקצת ברכה בשמיעה ויצא ידי חובתו כנלפענ"ד.

בברכה וכט"ס בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן כח

כף פרור גדול אי הו"ל כלי ראשון

ה' ויצא התשמ"ט בנ"י יצו"א

כבוד כו' יעקב שלמה גאטעסמאן הי"ו ברוקלין נ"י.

אחדשה"ט, ובדבר שאלתו עוד במחנה שמבשלים ביורה גדולה ומשם לוקחים בכף פרור גדול (שעפף לעפעל בל"ז) המאכל ונותנים בתוך קערה גדולה ומקערה זו לוקחים המאכל בכף פרור אחר קטן אל אחד על הצלחת שלו טעלער בלע"ז לפי המבואר בט"ז שהכף פרור (שעפף לעפעל) יש לו דין כלי שהמאכל בו לענין שבת ואיסורין (א"ח סי' שי"ח ויו"ד סי' צ"ב) ומספקא ליה אם כוונת הט"ז דוקא בכלי ראשון נעשה הכף פרור כדין כלי שלקח משם או גם בכלי שני דינו כאותה כלי, ולכאורה נראה דזיל בתר טעמא שכיון שהכף פרור מונח באותה קערה או ביורה הו"ל כאילו נתבשל והכף בפנים א"כ אין נפ"מ בזה בין כלי ראשון או שני לדעת הט"ז ומ"מ הנוטל מהקערה גדולה לתוך צלחת שלו לכ"ע הו"ל כלי שלישי.

דושה"ט בלו"נ,
מנשה הקטן

סימן כט

למה אין מזכירין ברית ותורה בברכת מעין שלש

א"ך לחדש השמחה יומא דהילולא של הגה"ק מוהר"א זיע"א התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידיד"נ אהובי רחומאי צמ"ס בנש"ק הרה"ג כש"ת מוה"ר משה נתן הלוי יונגרייז שליט"א נכד לאדמו"ר הקדוש מוהריא"ך הי"ד קרית אונגוואר ירושלים ת"ו.

אחדשב"ת. מה שתמה למה אין אומרים ברית ותורה בברכת מעין שלש כמו בברהמ"ז יפה העיר ובאמת כי דבר זה במחלוקת שנויה דעת ר"ח הובא בא"ז הגדול סי' קפ"א לאמרו וז"ל ברכה אחת מעין ג' והוא ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון על שהוצאתנו מארץ מצרים וכו' גם הרוקח סי' שמ"א כתבו וז"ל בא"י כו' על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורת חיים ומזון ועל שהוצאתנו וכו' וכן הביא הראבי"ה ברכות סי' קכ"א הביאו לו מליח כו' על כולם מברך עליהם בא"י אמ"ה כו' על ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורת חיים ומזון והמליין ליין שם שנוסח זה הובא גם בתש' מהר"ם ד"פ סי' תק"ז וחפשתי שם ולא מצאתי ואולי במקום אחר והובא גם במרדכי ברכות סופ"ו ומיהו דעת שאר ראשונים דלא תקנו ברית ותורה רק בברכת המזון ולא בברכת מעין שלש ועיין ש"מ ברכות מ"ט ובש"ע סי' ר"ח נמי לא הביא גירסא זו. ומצאתי בשו"ת ארץ צבי (קאזליגאו) סי' ל"ז שכבר הקשה מרן כ"ק אדמו"ר מגור (בעל אמרי אמת) זצלה"ה דלמה אין מזכירין ברית ותורה בברכת מעין שלש וליין למרדכי ברכות הנ"ל והמחבר ליין ארוקה הנ"ל וע"ש מה שתי' ע"פ הגמ' שנחלקו בה ר"ג וחכמים בענבים ותאנים ורמונים וכתב דדבר זה נמסר לחכמים לפרש לענין מה נתחייבו ונשאר החיוב מה"ת ע"ש ודבריו צ"ב דלכאורה נראה דקנתם אמרו וקנתם לא אמרו וצ"ל דלא לחכמי הש"ס דוקא נמסר אלא לדורות הבאים ג"כ וגם ראיתי בדס' רועי ישראל (הדיה) סי' ט' כתב לדון אי יש לומר ברית ותורה האמנם ספר זה אין לי במחילתי ולא אוכל לראות מה כתב בזה [לאחר חיתום שטרות הראה לי הגרל"ז שליט"א בשפע חיים מכתבי תורה למרן זצוק"ל ח"א סי' ח' שהקשה מזה].

ואשר נלפענ"ד בזה דהרי נחלקו חכמינו ז"ל באם לא הזכיר בברהמ"ז ברית ותורה יש אומרים שאינו חוזר ומברך ולא אמרו רק למצוה ולא לעכב ויש אומרים שהשינוי מעכב אם לא אמר ברית ותורה עיין טור סי' קפ"ז בשם אחיו ר' יחיאל ועיין ב"ח שם ובשו"ע שם סע' ב'-ג' ועוד נחלקו בנשים אי צריכים לומר ברית ותורה י"א שלא יאמרו שאינן בברית ותורה וי"א שהנשים כמהולות דמי עיין ע"ז כ"ז ע"א ומג"א סי' קל"ו סק"ד ובשו"ע סי' קפ"ז ולימוד התורה קאי על הזכרים שבזכות התורה נחלו ישראל את הארץ וי"א שעכ"פ חייבים הם במצות שלהם וללמוד תורה בזה ולכן נראה דברה"מ דעכ"פ ודאי איכא מצוה באמירה ולרבים הוא דאורייתא ועכ"פ מדרבנן לכ"ע תקנו ברית ותורה אבל בברכה מעין שלש הגם שתקנו כעין דאורייתא אבל כיון ששינו בה

ממילא ולא הוה מעין שלש ואם יתקנו ברית ותורה יצטרכו לחלק ביניהו ונשים לא יאמרו וכיון שיש כאן כבר ס"ס להקל ולכן סמכו שלא לאמרו כלל שלא לחלק בין אמירה לאנשים ואמירה לנשים כיון שאפילו בברהמ"ז בדיעבד לא מעכב ובקל אפשר לבא לידי טעות.

ובעין רמי' לדברינו נראה מהא דאמרו ברכות כ"ט בתפלת הביינו שתקנו להתפלל ונחלקו בה אי בכל השנה מתפלל כן או רק בדרך עיין משנה שם רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם י"ח ור"י אומר מעין י"ח ר"ע אומר אם שגורה תפלתו בפיו וכו' ובגמ' אמר רב נחמן אמר שמואל כל השנה כולה מתפלל אדם הביינו חוץ ממוצאי שבת וממוצאי יו"ט מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת ומתקיף לה רבה בר שמואל וימירה ברכה רביעית ונשאר בקשיא ושוב אמר רב ביבי בר אביי כל השנה כולה מתפלל אדם הביינו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים ומתקיף לה מר זוטרא ונכללה מכלל ודשנו בגאות ארצך ותן טל ומטר ומשני אתי לטרודי ופריך אי הכי הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לטרודי ומשני התם כיון דאתיא בתחלת עלותא לא מטריד הכא כיון דאתיא באמצע עלותא מטריד ועיין רש"י שם ונכללה להבדלה מכלל בתוך הביינו כדרך שהוא כוללה בחונן הדעת ויאמר הביינו ה' אלקינו המבדיל בין קודש לחול לדעת דרכיך לאטרודי לטעות בתחלת התפילה יכול אדם לכוין יותר מן האמצע ע"ש, וא"כ הכ"ל י"ל כיון דהוא באמצע ואתי להטריד וכיון דאינו מעכב לא תקנו כלל דלא ליתי לאטרודי וי"ל קצת כמובן מ"מ ניתן להאמר. (ואגב קצת פלא שאביי אביו לייט אמאן דמתפלל הביינו ורב ביבי בנו אמר מתפלל אדם).

עוד יש לאלקי מילין לפמ"ש בתוס' ר' יהודה החסיד על ברכות אמה שכתב הרמב"ם להזכיר מעין המאורע בשבת וי"ט ותוה"מ ור"ח והביא מירושלמי ר' זעירא מזכיר מעין המאורע וכתב וצ"ע פירושו וגם העולם לא נהגו להזכיר (ולפמ"ש בסמוך לענין להזכיר ברכת השנים י"ל גם כאן והבן) ומיהו שם תי' די"ל דוקא בימי חכמים שהיו רגילים לקבוע עצמן על היין ועל הפירות הזכירו אבל עכשיו שאין אנו רגילין לקבוע עצמינו בכך לא מזכרינן ופוק חזי מאי עמא דבר עכ"ל ולפ"ז י"ל לדידן נמי מתחלה שהיו קובעין עצמן לסעודה הי' נראה כסעודה ממש והזכירו גם ברית ותורה כמו בברהמ"ז שהי' דומה לסעודה אבל כהיום שאין קובעים עצמן לסעודה אין אומרים ברית ותורה ואדרבה בכיון אין אומרין שלא יראה כקביעות ונפ"מ לענין ברכה ראשונה בפת הבאה בכסנין ולכן נהג עלמא שלא להזכיר גם ברית ותורה.

ועוד בו שלשיה לפמ"ש בתוס' הרא"ש ברכות מ"ד ורבנן ארץ הפסיק הענין פרש"י ולא קאי וברכת אלא אלחם וכתב הר"י דברכת מעין ג' דרבנן הוא והביא ראיה שאם בירך על התמריס ברכת הזן במקום מעין ג' יצא דתמרי נמי מיזן זייני ואי ברכת מעין ג' דאורייתא היאך יצא בברכה אחת והקשה עליו הרא"ש ז"ל וכתב ונראה לפרש ארץ הפסיק הענין שאין צריך לברך ג' ברכות אחרוכות שמזכירין בהם הארץ והמזון כדדרש לקמן הארץ זו ברכת הארץ אבל לעולם וברכת קאי על כל ז' המינים וכו' ע"ש ולפ"ז י"ל דהא תליא דלדעת הרא"ש ז"ל דהקרא שהפסיק הענין בא למעט שא"צ לברך ג' ברכות אחרוכות א"כ גם ברית ותורה א"צ להזכיר אלא בקיצור מהשלש ברכות דלהדיא ממעטיה קרא ואתי שפיר דלא תקנו ברית ותורה. ועיין ש"מ ודו"ק.

והנה הארכתי קצת לכבודו להשתעשע בדבריו ולכבוד אדמו"ר זקינו הקדוש הי"ד הגם שאני מוטרד מאד וי"ר שיזכה ללמוד תורה לשמה ולאילן גדול יתעבד עד דמטא נפיא עד רום שמיא ידי"נ המעתיר בעדו ומברכו בברכת חג כשר ושמח בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ל

המוציא ספר לאור אי מברך שהחיינו

עש"ק לסדר קדש לי התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידיד"נ הרב הגאון המפורסם כערוגת הבושם שמו הולך לפניו כג"ת כו' מוה"ר חיים ישעיה קענינג שליט"א בעמח"ס חקי חיים גאב"ד יאקא בנ"י.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, את ספרו היקר כרגע קבלתי וכו' ומשבתי בהא דנסתפקו האחרונים ז"ל אי יש לברך שהחיינו על המוציא ספר לאור ונפל מילתא בלבי דלכאורה צריך לברך ברכת הטוב והמטיב ולא שהחיינו דהנה בגמ' ברכות נ"ט על הגשמים כו' ופריך ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך וא"ר אבוהו כו' מודים אנחנו לך ומשני הא דחזי מיחזי הא דשמע משמע ופריך דשמע משמע היינו בשורות טובות ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב וכו' ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הא דלית ליה ארעא אית ליה ארעא הטוב והמטיב וכו' קנרו של דבר על שלו הוא אומר ברוך שהחיינו וקיימנו על שלו ועל של חבירו אומר ברוך הטוב והמטיב ת"ש שינוי יין א"צ לברך שינוי מקום צריך וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך אבל אומר ברוך הטוב והמטיב ומשני התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה ע"כ ועיין תוס' שם התם דאיכא הה"ה אם אשתו ובניו עמו ועיין ש"ע סי' קע"ח וסי' רכ"ד ורכ"ח.

והנה בגמ׳ סנהדרין ל״ט ע״ב אפיקורס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהני לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו ופריך אמר ליה אביי האי מגלה פניס בתורה (שלא כהלכה) נמי הוה דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ופרש״י אם לא בריתי שמהנין לעולם ומקיימין אותו והוא אומר דלא מהני מידי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי ש״מ שנאמר ונשאתי לכל המקום בעבורם ופרש״י מהכא נמי שהצדיקים מהנין לאחרים ע״כ.

והנה אמרו דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמרה למשה מסיני וכל תלמיד זוכה ומחדש חלק מתורה שלו וא״כ אם מוציא מי שהוא ספר חדש הרי הוציא לאור חלק חדש מחידושי תורה שנתנה מסיני ועדיין לא היה בעולם ועכשיו נתחדש ובחידוש הוא מהנה העולם ומקיימו וכולם נהנים והו״ל כנשמים שאם כלם יש להם שדות מברכין הטוב והמטיב וכיון דהתורה אם ת״ח דומה לגשם יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי וכל העולם כולו נהנה וכשמוציא לאור יש כאן הנאה חדשה לכל העולם בתורה חדשה מאיתי תצא בבחינת כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש וא״כ כל אחד צריך לברך הטוב והמטיב. והוא לפענ״ד דבר חדש וצ״ע.

ולכאורה יש לעיין מהא דסנהדרין מ״ב דפריך רב אחא מדיפתי לרבינא וליברך הטוב והמטיב ופרש״י אדרב יהודה פריך (דס״ל דאין מברכין על הלבנה אחר שבעה) נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליברך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במליאותה תמיד שמוספת להאיר לעולם אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דלברך הטוב והמטיב ומשמע לכאורה דהיכא דחסר לא מברכינן דיין האמת לא מברכינן כשנמצא הטוב והמטיב וא״כ לכאורה בדידן נמי הרי לא מברכינו דיין האמת כשחסר ולא ליברך הטוב והמטיב כשנמצא ומיהו אינו כלום שהרי פריך תו א״ל וליברכינהו לתרוייהו פרש״י דיין האמת בחסרונה והטוב והמטיב במילואתה ומשני כיון דהיינו ארחה לא מברכינן ע״כ. ועיין ר״ח שם והנה מבואר דדבר שאורחיה הוא לא מברכינן אבל אולי לא היה אורחיה היינו מברכין הטוב והמטיב ובתורה באמת כשחסרה חשבינן ליה לרעה ואם נמצאת הרי היא טובה לו ולכל העולם ואולי דאפ״ה אין מברכין דיין האמת הגם שרעה הוא אם חסירה והנגיע לוח על מה אבדה הארץ וגו׳ על שלא ברכו בתורה תחילה וצ״ע.

בברכה והצלחה לאריכת ימים ושנים ברפואה שלמה עבגצ״א החותם מעין הפתיחה בברכת מז״ט ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן לא

הרואה מקום שנעשה לו נסים

א׳ לסדר ובני ישראל יוצאין ביד רמה התשמ״ט בנ״י יצו״א מע״כ ידידי הרה״ג וו״ח ברקאי כו׳ כש״ת מוה״ר שלמה זלמן פרידמן בכולל לייקוואד נ״ז.

אחדשב״ת בידידות, בדבר שאלתו במקרה שהלך עם חבירו לדבר מצוה ובחזרתו עברתם על הקרח ונשבר הקרח תחתיו ונפל למים ואחר הרבה התאמצות מחבירו ומעצמו בעזרת השם יצא מן המים על הקרח ועבר הקרח אמנם הי׳ לו ניתוח אח״כ לשבר שקבל ונפשו בשאלתו כיון שהיה גם כזה אי כל פעם כשעובר דרך מקום הנהר חייב לברך ברכת הגם או רק שיברך ברכת הגומל פעם אחת ודי בזה והאריך הרבה. והביא מדברי המוק״ל ועוד האריך מה שאין הז״ג כעת.

והנה כתב המחבר בש״ע סי׳ רי״ח הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון וכו׳ מברך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה, ובס״ט שם י״א שאינו מברך על הגם אלא בגם שהוא יוצא ממנהג העולם אבל גם שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו גשמים בלילה ובא לידי סכנה ויצא וכיוצא בזה אינו חייב לברך ויש חולק וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות והיש חולקין כתבו דהאיך יעלה על הדעת ליקרא גם מה שהוא דרך הטבע (עיין מג״א סקי״ב) וכוונת הדברים נראה לפמ״ש בגמ׳ שבת נ״ג ע״א ת״ר מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ועשה לו גם ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו גם כזה ואמר ליה אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית אמר רב יהודה בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית אמר רב נחמן תדע דמתרמיש ניסא ולא אברו מזוני ע״כ.

ופרש״י דמרחשי ניסא מן השמים לכמה הצלות לנפשות אדם ולא איברו מזוני ואין גם זה רגיל שיברא מזונות לצדיקים בביתם שימצאו חטין גדילין באוצרותיהן והנה מלשון רש״י לכאורה שכתב ולא איברו מזוני ואין גם זה רגיל שיברא מזונות לצדיקים בביתם משמע דגם הוא דבר שנברא שלא כדרך הטבע וכבר דברו מזה חכמי בעלי המחקר עיין בעלי העקרים אי כל הנסים שנעשים הם בריאה חדשה או שהם בתנאי משעת בריאת העולם אבל בין כך ובין כך הגם הוא דבר בלתי טבעי מה שרגילים בנ״א לקרותו טבע אלא שנברא איזה בריאה חדשה ובקרא כתיב אם בריאה יברא וידעתם ובקריאת יש סוף אמרו תנאי התנה הקב״ה והנה כל אלו הם בגדר גם אבל מה שמי שהוא נפל במים שהקרח

נשבר תחתיו הגם שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה מ"מ אין כאן גם בלתי טבעי ולא דבר הנראה בלתי טבעי כי כן הוא טבע הקרח שנשבר אם איננו מקורר די וחזק והנופל שמה מדרך הטבע שנתפס ועלול להשאר במים ולטבוע או שהוא עולה משם אם זה במציאות הטבעי ולמשל אם מיד לאחר הנפילה היה מגיע ע"פ גם גשר שלא היה דרכו לעבור שם וירד הגשר והיה מוציאו משם זה הי' גם שלא כדרך הטבע ורש"י כתב ואין גם זה רגיל וכו' כי ישנו במציאות אלא שאינו רגיל.

ומה שפירש"י ואמר אין זה רגיל דמציאו כעין זה במס' תענית כ"ד אלעזר איש בירתא כד הוה חזו ליה גבאי צדקה הוו טשו מייה דכל מאי דהוה גביה יהיב להו יומס חד הוה סליק לשוקא למיזבן גדוניא לברתיה חזיוהו גבאי צדקה טשו מייה אזל ורהט בתרייהו א"ל אשבעתיכו במאי עסקיתו א"ל ביתוס ויתומה אמר להן העבודה שהן קודמין לבתי שקל כל דהוה בהדיה ויהב להו פס ליה חד זוזא זבן ביה חוטא ואסיק שדייה באכלבא אתאי דבתהו אמרה לה לברתיה מאי אייתי אביך א"ל כל מה דאייתי באכלבא שדיתיה אתיא למיפתח בבא דאכלבא חזת אכלבא דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא ולא מיפתח בבא מחיטי אזלא ברתיה לבי מדרשא אמרה ליה בא וראה מה עשה לך אוהבך אמר לה העבודה הרי הן הקדש עליך ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל ועיין רש"י משום דמעשה נסים הוא ואסור לאדם ליהנות ממעשה נסים כדאמר לעיל ואם עושין לו גם מנכין לו מזכיותיו (דף כ') הרי שאפשר אלא אינו רגיל וגם כי אפשר דהתם נמי עכ"פ רק ממה שהכניס קצת נתרבה הנס ונברא חטים שלא כדרך הטבע.

ובאמת דיש שני מיני נסים, גם שהיא בריאה חדשה שהקב"ה ברא יש מאין כמו רשב"י שברא לו הקב"ה חרוב ומעיין מים במערה וירידת מן מן השמים במדבר ובמעשה דקרח כתיב אם בריאה יברא וברשו אם נברא פה האדץ לבלוע קרח במעשה בראשית הרי זה טוב ואם לאו יברא עכשיו. ויש גם שני שנעשה גם מיש למשל גם חנוכה שמצאו פך אחד של שמן אלא שלא הי' בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו גם והדליקו ממנו שמונה, וכן באסוך שמן באלישע הנביא עם השומנית ששאלה מה לך בבית והשיבה אין לי אלא אסוך אחד של שמן ואמר לה הנביא שתרבה כלים ונתמלאו כל הכלים שמן ע"י גם. ויש עוד גם שמכוסה בדרך הטבע והיא מה שאמרו ז"ל ההולך למוד את גרונו יאמר יה"ר שתשרה ברכה בכרי הזה.

ולהלכה הרי כתבו האחרונים ז"ל כיון דיש חולקין בזה אפילו להחמירין לברך אין מברכין אלא בלא שם ומלכות ומ"מ כה"ג אפשר דאין חייב לברך כלל כי באמת הגם כי קשה היה הנלתו מ"מ לא מצינו בזה שום דבר שלא כדרך הטבע אלא שנינל מאסון מ"ו ועיין ב"ב י' ע"א רב פפא הוה סליק בדרגא אשתמיט כרעיה בעי למיפל אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבת ע"ש ודו"ק עכ"פ לפענ"ד בהני ברכות דהוה ממילא רק קיומיות ולא חיוביות המיקל ואינו מברך לא הפסיד ואדרבה יעשה תשובה בכל עת שעובר במקום הזה.

ידי"נ דושב"ת בידידות ובלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן לב

ברכת הטוב והמטיב או שהחיינו כשנולד לו בן או בת או כשרואה חבירו

י"ז מנ"א התשמ"ז בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה וו"ח מו"מ כו' כש"ת הרב מוה"ר יוסף דוד ויסברג שליט"א בעמ"ס אוצר הברית בירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ת בידידות, ואשר הביא שאם ילדה נקבה מברך האב שהחיינו בפעם הראשונה שרואה אותה ושמח בראייתה אבל הטוה"מ אינו מברך על לידת בת.

הנה כבר כתבתי שעל לידת הבת אין מברכין שהחיינו ולא הטוה"מ לפמ"ש ז"ל (פ' אלו עוברין (פסחים ס"ה) א"א לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי למי שבניו זכרים ואוי לו למי שבניו נקבות והנה מה שאמרו ז"ל אוי לו אין מברכין שהחיינו והגם שהעולם צריכין וגם הוא בעצמו צריך לקיים המצוה מ"מ הו"ל כבורסקי שהגם שצריך ג"כ לעורות אעפ"כ אוי לו למי שאומנתו בכך. ועיין שו"ת הל' קטנות שנשאל מהשואל למה אין מברכין בשעת מישואין שהחיינו תחת החופה והשיב ז"ל עד שאתה שואלני למה לא מברך שהחיינו שואלני אם יברך ברוך דיין האמת ע"ש ואולי הוא על כוונה זו ודו"ק.

גם ממה שכתב רבינו הגדול הרשב"א ז"ל ח"ד סי' ע"ז ברואה חבירו ויש אחרים שנהגים עמו אי מברך הטוה"מ, וכתב הרשב"א דלאו בכל דבר אמרו כן דאל"כ למה שאלו בגמ' בילדה אשתו זכר מאן איכא אחרינא בהדיה ואמרו דהתם נמי איכא אשתו בהדיה תיפוק ליה משום בני ביתו ובניו דנהנים ושמחים עמו ואפי' הכל נהנין בילדת הזכרים אלא שהגאת תועלת קאמר ובלידת אשתו זכר יש לאב ואם הגאת תועלת חדא דהוה להוא חוטרא לידה ומרא לקבורה ועוד שהוא כירך האב והאם ומדת כל אדם תאבין ליורשן ע"כ. ביאר לן רבינו הרשב"א טעם דלברכה זו צריך הגאת תועלת דוקא וזה בזכר איתא.

ובגמ' עירובין ס"ג יהושע מת בלא ולד על שבטל לילה אחד את ישראל מפ"ו, וכן איתא בתנחומא שמיני יהושע מת בלא בנים והקשו התוס' (מגילה ג' ד"ה עלן, ועיין ח"א למהרש"א) ועוד שהרי היו לו בנות ותי' דבת לא הוי בכלל בנים ובגמ' ב"ב (קט"ז ע"א) כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, ואמר רב יהודה אמר רב להולך בלא בן זכר, ועיין תוס' ברכות ה' ע"ב והאמר ר' יוחנן וכו' והו"ל בנות עכ"פ אמרו יהושע מת בלא ולד וממילא שפיר אין מברכין שהחיינו.

ומה שכתב שמברך שהחיינו כשרואה אותה פעם הראשונה ושמח בראייתה ועיין לש"ע הרב ז"ל פי"ב הי"ב (ט"ס מש"כ הי"ד) ובמ"ב.

ולפענ"ד הדברים נ"ע דמ"ש שמח בראייתה פעם ראשונה משמח בלידתה וכיון דאין מברכין בשעת לידה א"כ אין זה מדין שמחה שנולדה לו בת דעל זה אמרו שאין מברך אלא ע"כ שהוא מדין אחר מה שקיי"ל הרואה את חבירו פעם לשלשים יום החביב עליו שמברך ופשוט דדין זה דרואה את חבירו אינו אלא ביודעו ומכירו מלפנים אבל חבירו שאינו מכירו ולא ראה אותו מעולם אינו מברך שהחיינו הגם שהוא חביב עליו עיין ש"ע א"ח סי' רכ"ה ס"ב דעל ראיית חבירו שלא ראה מעולם אינו מברך. ודבר זה מבואר בתש' הרשב"א ח"ד סי' ט"ו הביאו הב"י שם.

והנה עיינתי קצת בדברי הגרש"ז ז"ל ולפענ"ד משם אין ראיה שכתב וז"ל ילדה אשתו זכר חייב לברך הטוה"מ כו' ואם מתה אשתו בלידתה נכון לברך שהחיינו וכשחזר ורואה הבן אחר ל' יום צריך לברך אפילו אם ראהו כבר לפני שלשים יום אם לבו שמח כו' ונהנה ואפילו על בת צריך לברך כל שלשים יום כשנהנה ושמח בראייתה כמו שנתבאר כו' והנה מה שכתב וגם על בת צריך לברך כל שלשים יום פשוט דהכוונה לאחר שלשים שראה אותה והיינו מדין רואה חבירו ולכן כתב לברך כל שלשים יום כשנהנה ושמח בראייתה אלא שכיון שכתב דעל בנו מברך שהחיינו משלשים יום וקמ"ל דבבת נמי דינא הכי דלא תימא כיון דאין מברכין על הבת הטוה"מ וע"כ מטעם שכתבתי דאוי לו למי שבניו נקבות א"כ אפשר דגם שהחיינו של רואה חבירו נמי לא יברך דליכא שמחה בבת כלל ולכן קמ"ל דעכ"פ כשרואה משלשים לשלשים על הבת נמי מברך וע"ז קאי מה שכתב כמו שנתבאר למעיין שם אבל אין שם שום ראיה לברך על הבת שהחיינו אם לא ראה אותה מעולם הגם שיש לו שמחה וא"ע.

איברא דהפמ"ג (בא"א סי' רכ"ה) כתב ילדה אשתו והוא היה במדינת הים וראהו עתה מברך שהחיינו או מחייה המתים ולכאורה זה נגד הרשב"א ז"ל שכתב דבלא ראה מעולם אינו מברך, וראיתי להגרל"פ גאב"ד דירושלים שכבר עמד בסתירה זו וכתב לחלק דאולי הרשב"א מיירי בסתם בנ"א שאין שמחה בראייתם והפמ"ג מיירי שידוע שיש לו שמחה בראייתם ובמקום שידוע שיש שמחה גם הרשב"א מודה דאפילו לא ראה מעולם מברך שהחיינו הובאו דבריו בס' יין הטוב סי' נ'.

לפענ"ד לאחר העיון בלשון הרשב"א ז"ל לא נראה הכי. ואעתיק לשון הרשב"א ז"ל, שאלת מי שלא ראה חבירו מעולם ושולחין אל"ז מכתבים ועכשיו ראהו מה יברך אם נהנה בראייתו. תשובה מי שלא ראה את חבירו מעולם איני רואה שיהא חייב לברך כלום כו' ולא אמרו אלא בחבירו הרגיל אצלו דאילו על מי שלא ראהו לא נמצא החילוק הזה שבברכת מי שלא ראה את חבירו ל' יום יברך שהחיינו ולאחר י"ב חודש יברך מחייה המתים דאילו לא ראהו מעולם כ"ש שעברו עליו י"ב חדש ומחייה המתים יברך אלא שלא אמרו אלא במי שראה את חבירו ואח"כ נעלם ממנו כו' שהרי זה בראייתו עכשיו כאלו נעלם ממנו ומת ועכשיו חזר וחייה ע"כ. והנה הרואה יראה דהרשב"א ז"ל דייק דהתיקון הנ"ל לא היה אלא במי שראהו מקודם ואח"כ נעלם ממנו דאז שייך החילוק בין ל' יום לי"ב חדש אבל כל שלא ראהו מעולם לא שייך זה ואין זה ענין של אינו שמח בו אלא שלא תקנו כה"ג וכנראה דהפמ"ג לא ראה הרשב"א בפנים וצ"ע.

עוד נ"ע במה שכתב הפמ"ג דמברך שהחיינו או מחיה המתים ומדברי הרשב"א משמע דכל שלא ראהו מעולם דוקא מחיה מתים יברך ולא שהחיינו וממ"נ נ"ע מי ס"ל להפמ"ג דהולד כבר בן שנה א"כ מחיה מתים הוא שיברך ואם לאו אז שהחיינו הוא דיברך ואולי כוונת הפמ"ג לגדלין שאם בא ממדינת הים והוא כבר לאחר שנה מברך מחיה מתים ואם הוא קודם שנה מברך שהחיינו וזה דלא כמו שרצה לדייק הגרל"פ בתשובה הנ"ל בכוונת הפמ"ג שכתב דמברך שהחיינו או מחיה המתים וע"ש וצ"ע. ועיין שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סס' ס"ה ועיין ס"ח סי' תתמ"ג וה"ד בא"ר סי' רכ"ג מעשה דאותו זקן שנולד לו נכד בעיר אחרת או בן לגדיק היה מברך הטוה"מ ועיין יין הטוב סי' מ"ח-נ.

ולבן לפע"ד דבר זה נ"ע רב לברך שהחיינו על הבת ועכ"פ ספק ברכה לב"ע הוא והגם דהב"ח ס"ל דשהחיינו על ספק נמי אפשר לברך בשו"ת הרשב"א סי' רמ"ה מבואר דעל ספק אין לברך ועיין ח"ס א"ח סי' נ"ה דאפילו יאמר אני נהנה ושמח אין לברך על ספק, והב"ח גופיה כתב בסי' תל"ב ובשו"ת ישנות סי' קל"ב דעל ספק אין לברך ועוד הרבה פוסקים ס"ל כן אשר לפענ"ד כה"ג ודאי שב ואל תעשה עדיף אם לא שילבש בגד חדש וכולי האי ואולי כנלפענ"ד.

לאחר זמן מצאתי בפי׳ התפילות והברכות לרבינו יהודה בר יקר רבו של רמב״ן ז״ל ח״ב דף נ׳ ע״ב נולד לו בן צריך לברך שהחיינו, ועל הנקבה לא יברך דיין האמת ע״ש. והנה לא נסתפק על שהחיינו אלא שלא יברך דיין האמת כי על שמועות שאוי לו עליהם ח״ו מברכין דיין האמת ועכ״פ אין מברכין שהחיינו והארכתי במקום אחר.

והיות כי אין הז״ג והארכתי כבר יותר מהז״ג והנני לברכו בברכת הצלחה מרובה ובכתיבה וחתימה טובה דושכ״ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן לג

שיהיו כל כוונותיו לש״ש

א׳ לסדר ויתילדו על משפחותם התשמ״ט בנ״י יצו״א

ישאו הרים וגבעות ברכה חיים ושלום אל מע״כ ידיד״נ הרהגה״צ כו׳ פרי עץ הדר עומד בפרץ מרביץ תורה ברבים כו׳ כש״ת מוה״ר אלחנן האלפערין שליט״א רב ור״מ גאלדערס גרין לאנדאן הבירה.

אחדשב״ג בידידות נאמנה וכו׳, בד״ת שאמר הגה״ק האדמו״ר משינאווא זצ״ל בשלחנו הטהור של הגה״ק האדמו״ר מבעלז זצ״ל אשר בשעת הדוחק נכבה נר אחד של שבת על השלחן ואמר הגה״ק זצ״ל אני מפרש לעצמי מה שכתוב בפ׳ השבוע ויעשו בניו לו כן כאשר צוה אם בני״י עושים איזה מעשה ופעולה ורוצים לדעת אם כוונו לש״ם לו לבדו הבמינה הוא אם יוצא מזה כאשר צוה רצון ה׳ והנה דחקו בני״י עצמן ואולי היה הכל לש״ם בלתי לה׳ לבדו לא הי׳ יוצא מכשול של חלול שבת שנר שבת יכבה וש״מ שלא היה לש״ם והצדיק מבעלזא חזר על דבריו להקהל העומד שם כמה פעמים.

והנה כעין זה קרה להגה״ק משיניאווא כשהי׳ בארצנו הקדושה והי׳ שבת אצל מחותנינו כ״ק מוה״ר אלעזר מענדל מלעלוב זצ״ל והיו מדליקין נרות על שלחן כמנהג העולם ולאחר התפלה לאיזה סבה העבירו השלחן ממקום למקום ודלקו נרות שמן והגה״ק משיניאווא הקפיד מאד שהשמן זז והו״ל חילול שבת ומאז ואילך תיקן הגה״ק מוה״ר אלעזר מענדל זצ״ל שבבית לעלוב אין מדליקין נרות על השלחן שאוכלין עליו והדבר ידוע וכמה פעמים דברנו מזה עם מח׳ וחתני מלעלוב שליט״א.

ומחמת כי אין הז״ג להאריך הנני מוכרח לקצר והקוצרים אומרים יברכך ה׳ והנני חוזר על הראשונות בתודה רבה על כל מה שטרח בשבילנו והגם כי מצוה גדולה עשה לטובת בנין ארצינו הקדושה אבל אורח טוב מה הוא אומר כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי כי הוא האמת ולכן מובטחני שבזכות המצוה הגדולה יזכהו ה׳ לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות לשמה ומזכה כלנו יחד לראות בביאת משיח צדקינו ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳ המלוכה ובונה ירושלים ה׳ נדחי ישראל יכנס.

דושכ״ג וכל הנלוים אלו וכאש״ל בלו״ג,

מנשה הקטן

סימן לד

ללמוד תורה כשלא יוכל להירדם אחר ברכת המפיל

ב׳ לסדר ראשי המטות התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ האי צורב עוסק בחוקי חורב כו׳ כש״ת מוה״ר ינון הי״ו תלמיד ישיבה הקדושה טלז.

אחדשב״ת בידידות כראוי לגומדי תורה וכו׳. בדבר שאלתו למנהג מהספרדים שנהגו שאינם אומרים ברכת המפיל בשם (מחמת משם שלא יוכל להרדם ויבא לידי ברכה לבטלה) אם מותר להפסיק לכתחילה כיון שלא בירך בשם או אעפ״כ אין להפסיק לכתחילה כיון שכבר קרא ק״ש ועניין זה נוגע לו למעשה ונפשו בשאלתו, א) האם מותר לו ללמוד אח״כ בספר בהוצאת מליס בקול. ב) לימוד בספר עכ״פ בהסתכלות עיניים ולא להוציא בפה. ג) לשמוע טייפ של תורה בעת השינה.

ולפענ״ד פשוט דבין כה ובין כה אין להפסיק שוב דבאמת הרמ״א ז״ל א״ח סי׳ רל״ט ס״א כתב הרמז דאין אוכלים ולא מדברים אחר קריאת שמע דכתיב אמרו בלבבכם ואל משכבכם ודומו סלה (כל בו ורוקח ורי״ו נ״ב ח״ב) וכתב הרמ״א שם שאם קרא ק״ש ולא יוכל לישן מיד אז קורא ותוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו (הגממ״י) ומבואר דלאחר ק״ש אין לדבר ולא ללמוד אלא לחזור על ק״ש עד שיתטפנו שינה והמג״א הוסיף דה״ה אם מהרהר בד״ת שפיר דמי לכן נראה פשוט דלכתחילה אם לא יוכל לישן אחר שבירך יחזור על ק״ש כמה פעמים או יהרהר בד״ת ולשמוע טייפ נמי נראה דהו״ל בכלל הרהור וליכא בזה איסור אם אינו יכול לישן מ״מ לקרא ק״ש עדיף מכלם כמ״ש הרמ״א ז״ל שנראה שזו הוא העיקר.

ונראה דבכיון כתב הרמ״א שחוזר על הק״ש שהרי מה שאומרים ק״ש על מטתו הוא כדי שישכב בד״ת וגם אומרים קצת פסוקים להגלל מן המזיקין וממקרה לילה ר״ל וכיוצא בו ועיין גמ׳ שבועות ט״ו ע״ב ריב״ל ובגמ׳ אמרו הרואה שיצרו מתגבר עליו ילמוד תורה נצחו מוטב ואם

לאו יקרא ק"ש נאמו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה ומ"כ ק"ש יש לה עוד סגולה שהוא ע"פ הסדר ילמוד תורה ואמ"כ יקרא ק"ש ואמ"כ יזכיר לו יום המיתה וכיון דשינה אחד משמים למיתה הוא א"כ ק"ש קודמת לה ודו"ק.

בידידות דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן לה

מהו גדר קביעות סעודה ערב שבת

ב' כי תבא התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ תלמידי ישיבה הקדושה בישיבת חידושי הרי"ם תל אביב.

אחדשבה"ט בידידות ואענה על שאלותיכם למעשה ובקיצור. בדבר שאלתכם בהא דמבואר בש"ע סי' רמ"ט ס"ב דמשתה שאינו רגיל בימי החול אסור לקבוע ערב שבת אבל סעודה שרגיל בה בימות החול בלי קביעות סעודה מותר כל היום ואפילו מצוה להימנע ליכא, ועם קביעות סעודה כיון שרגיל בה בחול איסורא ליכא אבל יש מצוה להמנע מלקבוע ונסתפקתם מהו גדר קביעות סעודה בזה וגבי סוכה מקרי סעודה.

הנה עיין סעודה וקביעות סעודה הם שני דברים דכל מה שסועד מקרי סעודה ולעניין קידוש האוכל כזית מזונות מקרי קידוש במקום סעודה ולגבי קביעות סעודה לא מקרי קביעות סעודה וכן מה שאמרו בגמ' ל"מ אוכל כזית והולך לביה"מ, (עיין סוכה כ"ו ע"א) כדטעים בר בי רב ועייל לכלה, אמנם קביעת סעודה מקרי כעין שאמרו בגמ' שבת (ט' ע"ב) מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורב חנינא אמר משיתיר חגורה ולא פליגי הא לן והא להו ועיין רש"י ותוס' שם וכל שרגיל בה לאכול בחול מעיקר דינא אינו אסור גם בע"ש כיון דרגיל כן בכל ימי חול א"כ אינו עושה אלא רגילותו ומיהו מצוה להמנע בשביל כבוד שבת ולא לקבוע סעודה אפילו הרגיל בה שבזה מראה כבוד לשבת ולכן אם אוכל ואינו קובע סעודה אפי' כל היום כיון שאינו קובע בזה כבר שינה מאכילת ימי החול והראה כבוד לשבת ומיירי שיכול עוד לאכול בליל שבת.

ובש"ע הרב סי' רמ"ט כתב סעודה שרגיל בה בימות החול דהיינו סעודה קטנה שאינה של משתה מן הדין מותר לאכלה בכל היום אפי' סמוך לחשיכה אבל מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית ואילך כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויאכל סעודת שבת לתיאבון אבל לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו ממנע בע"ש ובעיו"ט עד שחשיכה דהיינו עד ביה"ש כמ"ש בסי' רע"ג חוץ מע"פ. ועיין קו"א שם. בקיצור אינו קובע הוא שאוכל כדרך מקרה כשהוא רעב יושב ואוכל בלי הכנות וקביעות אלא כהטורוד שאין לו פנאי לקבוע סעודה ואפילו הכי הוא אוכל כל צרכו אלא שאינו עושה הכנות וקביעות.

בברכת כוח"ט וכ"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן לו

בחורי ישיבה מה הם בהדלקת נרות שבת

ד' לסדר ושב וקבצך מכל העמים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק החוקי חורב הבח' המופלא **ישראל אבוביץ** הי"ו בישיבה הקדושה בית ישראל אשדוד.

אחדשה"ט, בענין להדליק נר שבת לבחור השובת בישיבה כיון שמדליקין במדר האוכל בשביל כולם. נלפענ"ד שאם מנהג הישיבה להדליק נרות שבת לבחורה יוצאים בזה ועכ"פ בצירוף פרוטה או שמקנים להם הנרות ומסתמא עושין כן ומיהו אם אין מדלקין גם במדר אוכל אז ודאי איכא חיוב על הבחור להדליק נרות לעצמו כי החיוב הדלקת נרות הוא על כל אחד ואחד ולא דמי לנשוי שעכ"פ יוכל לסמוך עצמו על הדלקת אשתו בביתו כנר חנוכה בדיעבד ואעפ"כ לא סמכינן כי בנרות שבת יש עוד טעם משום כבוד שבת חוץ משלום בית וצריך גם לברך על הנרות שמדליק. ודבר זה מבואר בש"ע סי' רס"ג ועיין שם במג"א ובש"ע הרב ס"ט. וכבר האריכתי בזה בתשובה.

בברכת כוח"ט וכ"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן לז

אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים

א' לסדר והייתם לי סגלה התשנ"ד בנ"י יצו"א

שמואל לקח פי שניים תוי"ש, ה"ה ידי"נ האי גברא רבא בנש"ק פרי עץ הדר ענף עץ אבות הרה"ג כש"ת מוה"ר שמואל היינה שליט"א, אב"י ב"ב מו"ל סידור תפילה שפת אמת עם ליקוטי יהודה ממר אביו הרהגה"צ כקש"ת מוה"ר לייבל היינה זצ"ל.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, וכו'. כדי להשתעשע בד"ת הנה בליקוטי יהודה ושמרו בנ"י את השבת הק' הח' הרי"ס מה שאמרו (שבת קי"ח) אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים והלא שומרין ולא נגאלו עדיין, אלא מסתמא יש חסרון בשמירה ומי ששומר שבת ודאי יש לו גאולה פרטית. ביאור כוונתו דמה שאמרו אלמלא שמרו ישראל היינו כלל ישראל אבל ודאי יש פרטים ששומרין אלא שאכתי

אינם רואים להגאל דחסר בכלל (ובזוה"ק אפי' בי כנישתא חדא שמרו שבת מיד נגאלין, משמע דוקא עכ"פ בי כנישתא אבל פרט ופרט לא) אלא דא"כ עכ"פ הרי שסגולת שמירת שבת לגאולה והפרט הזה ששמר לא יפסיד ולכן אמר דמי ששומר שבת ודאי יש לו גאולה פרטית מכח הסגולה של שמירת שבת וש"י. וידוע מה שכתב הט"ז א"ח סי' רס"ז סק"א על מה שאנו אומרים בליל שבת ושמור לאתנו ומתפללין על השמירה והלא בשבת א"ל שמירה כי אשמרה שבת א-ל ישמרנו וכ"כ הטור וכתב הט"ז ז"ל שאין אנו בחזקת שומרי שבת כראוי ע"כ צריכין להתפלל על השמירה ע"ש ובבאה"ט ועיין מג"א שם אות ג' בשם הזוהר ויקהל שחלק בין רבים ליחיד לרבים א"ל שמירה וליחיד צריך ואנו אומרין ושמור לאתנו על כל יחיד ויחיד וכן נכון, ולדעת המג"א אדרבה יחיד צריך שמירה ולא די בשמירת שבת שלו.

והנה המוס' (נדה י"ג ע"ב) ד"ה עד הקשו אהא דאמרו אילמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים מהא דאמרו שם אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ותי' דהרבה היו יולדות בכרס אחד ע"ש, ואכתי ל"ב דהא קאמר מיד נגאלין והלא לא נתעברו מהרבה, ועוד יש לעיין דבגהש"ס שלהי ברכות הביא דהא דנולדו ששה בכרס אחד מפני שיש ששה נקבים באשה ולא יותר וא"כ איך הוא שתילדו הרבה בכרס אחד, וי"ל לפמ"ש בגמ' סנהדרין שהי' אשה אחת יולדת ששים ריבוא בכרס אחד והוא משה ע"ש ועיין כתבי הרמב"ן דאפשר לנשמה שתגדל ותתרבה עד לששים ריבוא ואתי שפיר, שוב ראיתי בח"א למהרש"א שכבר קדמני במקצת דברים.

עוד נלפענ"ד לומר דבר חדש לפמ"ש (שבת ל' ע"ב) עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח וא"כ מיד נגאלין ע"י שיתעברו וילדו מיד כולם, ואפרש שיתתי, דהנה כתב הראב"ד בפ"ב דעדיות מ"ט הוא הי' אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר קורא הדורות מראש וכו' ותמה הראב"ד ז"ל למה נתן ב' קיצים בשנים ובדורות, וכתב הראב"ד דשני דברים הם דהכי קאמר אע"פ שנותן קץ לגליות ישראל ולשעבוד שלהם בשנים מ"מ לענין הטובות והנחמות האמורות להם במספר הדורות הוא תולה, לפי שהוא רואה את הדור שהוא זכאי ומתגלגל עליהם עד שמגיע לאותו הדור, וכן הי' בשעבוד מצרים שנגאלו בסוף ד' מאות שנה ולא שבו לשבת בארץ עד דורו של יהושע, וכן הי' בגלות בבל לסוף שבעים נגאלו אבל ירושלים לא נבנתה עד סוף שלשים ושתים לארתחשסתא כי אז נתיישבה העיר וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקב"ה לא יכנסו מיד לארץ וכו' כנבואת יחזקאל.

והנראה מדברי הראב"ד שהגאולה ובילת בן דוד הם שני דברים נפרדים ואפשר שיגאלו ישראל משעבוד הגויים ויהיו ימות המשיח אבל עדיין בן דוד לא בא, ולפ"ז אתי שפיר אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים ולא תקשה קושית התוס' מהא דאין בן דוד בא עד שיוכלו כל הנשמות שבגוף דודאי כן הוא ותרוייהו אמת אלא בילת בן דוד אינו תולה בגאולה דישראל יגאלו מיד שימרו השבת ובן דוד יתגלה ויבא כשיוכלו כל הנשמות שבגוף, ואולי זה הפי' (בגמ' שבת דף ל' ע"ב) עתידה אשה שתלד בכל יום לימות המשיח וזה לימות המשיח כלומר קודם שיבא בן דוד וכיון שילאו כל הנשמות יבא בן דוד ושוב לא תלד. ומיושב בזה קושית התוס' ע"ז ה' ע"א ד"ה אין בן דוד בא עד שיוכלו נשמות שבגוף וא"כ לא יולדו לאחר שבן דוד בא והא אמרו בגמ' שבת עתידה אשה שתלד בכל יום ודחקו לת' שמא י"ל גוף חדש ונשמות חדשות יהיו ע"ש ולדעת הראב"ד לא קשה דהאי לימות המשיח הוא קודם שיבא ב"ד ולאחר הגאולה. אבל לאחר שבן דוד בא לא ילדו עוד.

ובזה מובן נמי הגמ' ע"ז (דף ה') באו ונחזיק טובה לאבותינו שאילמלא הן לא מטאו לא באנו לעולם ומשמע דלאחר שיהי' עולם התיקון שוב לא יולדו בנים דאל"כ אפי' בלא החטא נמי באנו לעולם ותקשה נמי מהא דעתידה אשה וגם קושית התוס' שם ועיין תוס' עירובין י"ג ע"ב ד"ה נח לו לאדם, ולפמ"ש אתי שפיר דלאחר בילת בן דוד הכ"נ שלא יבאו עוד לעולם ולא ילדו כי יצאו כל הנשמות שבגוף בימות המשיח קודם בילת משיח בן דוד והוא לכאורה דבר חדש, ואולי יהי' תלוי זה במחלוקת שמואל וחכמים מה בין עוה"ז לימות המשיח דלשמואל לא ישתנה דבר אלא שעבוד מלכות בלבד וא"כ גם אלו לא ישתנו ואולי הני לאו בכלל שינוי הם שהרי הבית רמי' מתרגולת אלא שיתרפאו הנשים שנתקללה חוה בעצב תוליד ובימות המשיח תתרפא ותוליד בנקל ובכל יום והבן.

ובמ"ש נראה לפרש דברי הגביא ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש כי כה אמר ה' לסריסים כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי ולכאורה מה שייכות שמירת שבת לסרים דוקא ולהחזקת ברית, ונראה דהסרים שאינו מוליד מושב דנח לו שלא נברא כיון שאין בידו לקרב הגאולה ואין בן דוד בא עד שיוכלו כל הנשמות שבגוף והוא אינו בר הכי א"כ הרי הוא עץ יבש שאינו מוליד פירות ולא יכול לקרב הגאולה, האמנם הרי אמרו אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים א"כ הרי ביד הסרים לשמור השבת כהלכתו וממילא יגאלו ישראל, ושפיר אמר ה' לסריסים כל שומר שבת מחללו דע"י שמירת שבת שלהם מיד יגאלו. (וקצת י"ל לפמ"ש נדה ל"ה דחסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא

מרגיעי בשבת ואילך שלא יבאו נשותיהן לידי חילול שבת פי׳ שמא תילד בשבת ויחללו שבת ע״י ובגמ׳ שבת אמרו הגולד בשבת מת בשבת כיון שחיללו עליו את השבת, ולכן אמר ה׳ לסריסים כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי שהרי כיון שסריסים הם הם שומרי שבת כדת מחללו).

אלא דאכתי נתמעטו הסריסים מלהוליד נשמות שבגוף ולקרב ביאת בן דוד, וזה אינו יכול, ואשר נראה דאמרו ז״ל שלהי כתובות עתידין כל אילני סרק שבא״י שיטענו פירות שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חיל ופרש״י מדכתיב תאנה וגפן נתנו חיל הרי עץ פרי אמור מה ת״ל כי עץ נשא פריו אף אילני סרק ישאו פרי ע״כ. ומעתה אם אילני סרק יתנו פרים כ״ש בנ״א שאפי׳ הסריסים יתנו פרייס ועכ״פ כי האדם עץ השדה וא״כ עתידים להוליד וז״ש כי כה אמר ה׳ לסריסים כל שומר שבת מחללו ויגאלו ישראל ומחזיקים בבריתי דאז ממילא עתידים הם לילד.

ואולי זה ביאור התר״י מלחמה לה׳ בעמלק מדר דור ופי׳ ושיני יתהון לתלתי דריא דעלמא דין ומדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי ע״ש ולפמ״ש הראב״ד ז״ל פי׳ הדברים עלמא דין הוא זמן הגלות ודרא דמשיחא הוא לאחר הגלות קודם ביאת בן דוד ודרא דעלמא דאתי הוא לאחר ביאת בן דוד במהרה בימינו.

עוד גרגיר אחד במה שכתבו בזמירות שכרו הרבה מאד ע״פ פעלו, והביא שם דברים נפלאים, ולפענ״ד עוד דלכאורה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ובאגדות אנטיגנוס איש סוכו אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע״מ לקבל פרס ומה זה שכרו הרבה מאד ע״פ פעלו, וגם לשון הרבה שאם זה ע״פ פעלו אינו הרבה.

והנראה לפמ״ש מעין עולם הבא יום שבת מנוחה א״כ שבת אינו מעין עוה״ז ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ואמרו בזוה״ק כל ברכאן דלעילא ולתתא ביומא דשביעי תלין דכל השומר שבת כהלכתו נפיש ליה ברכות, ואולי הוא גם בכלל המכבד את השבת ומקדשו כראוי לו נתברך בכל ששת ימי השבוע (עיין שבת קי״ט ע״א) עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין א״ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר שבבבל במה הן זוכין א״ל במה שמכבדין את התורה ושבשאר ארצות במה הן זוכין א״ל בשביל שמכבדין את השבת דא״ר חייא בר אבא פעם נתארחתי אצל בעה״ב בלודקיא והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם ושם עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו וקערות וכוסות וקיתוניות וצליחיות קבועות בו ועליו כל מיני מאכל וכל מיני מגדים ובשמים וכשמניחים אותו אומרים לה׳ הארץ ומלואה וגו׳ וכשמסלקין אותו אומרים השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני אדם אמרתי לו בני במה זכית לכך א״ל קצב הייתי ומכל בהמה שהיתה נאה אמרתי זו תהא לשבת.

מבואר דהשומר שבת ומכבדו מקבל שכר הרבה ומתעשר ושכרו הוא יותר הרבה מפעלו ומעשהו אלא לפי שכל ימי השבוע דאג בשביל השבת השבת דואג בשבילו ומעשרהו על כל ימי השבת ועוד יותר ואין זה בכלל מזונותיו של אדם שקצובין לו, וז״ש כל שומר שבת כדת מחללו שכרו הרבה מאד ע״פ פעלו כלומר ששכרו יותר מפעלו ולשון הרבה מאד כלומר שהוא הרבה יותר מע״פ פעלו, והיינו שנעשה עשיר והשכר על כל ששת ימי השבוע והיינו הרבה לששת ימים עבור יום אחד.

והנני חוזר על הראשונות בברכה ובהוקרה רבה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן לח

מין ענבים מהו לקדש עליו

ער״ח סיון זמן קבלת התורה התשנ״ג בנ״י יצו״א

מע״כ האי צורב עוסק בחוקי חורב שמואל צבי׳ בענדער הי״ו.

שלום וברכה, בדבר שאלתו שקשה לו לשתות יין חי אבל יכול לשתות מין ענבים מבושל לענין קידוש מה עדיף, לשמוע מאחר המקדש ולצאת ידי חובתו, או עדיף לקדש בעצמו על מין ענבים מבושל, או על שאר חמרי מדינה.

ובאמת כאן שתי עניינים שאל, ולענין לצאת ידי חובתו בקידוש לא ראיתי חסרון בזה אדרבה קיי״ל ברוב עם הדרת מלך ויש מקומות שמקפידין דוקא שאחד יקדש לכולם, וא״כ למה לא יצא ידי חובתו באחר המקדש ואולי כוונתו היכי שיכול הוא להיות המקדש ומוציא את הרבים ידי חובתם מה עדיף, או שהוא נוהג לקדש כדרך עולם שמקפידין להיפוך שכל אחד יקדש עכ״פ בליל שבת, וטעמם וימוקם עמם.

והנה על משקאות אחרות בליל שבת אין מקדשין כלל כמבואר בש״ע א״ח סי׳ רע״ב ס״ט ובבוקר מקדשים על שאר משקאות ובפרט על יי״ש שנהגו אפי׳ לכתחילה ובמקום שיש יין נמי כמה גדולים העדיפו יי״ש בבוקר ולכן בבוקר מקדש לכתחילה על שאר משקים בפרט מי שיין לא מתקבל ליה והשאלה בלילה דוקא.

ולפענ״ד הנה לענין לקדש על מין ענבים מותר לכתחילה כמבואר בגמ׳ ב״ב נ״ז ואמר רבא סותט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קדוש היום ונפסק כן בש״ע סי׳ רע״ב ס״ב יין מגתו מקדשין עליו וסותט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. ועיין מ״ב שמפרש מאי

קמ"ל סומט אדם אשכול ענבים דרבותא קמ"ל אף שהוא אדם לגמרי שזה מקרוב שסמטו קודם השבת אפ"ה מותר לקדש לפ"ז יין מגתו קודם ולכן קדמו המחבר, ולפענ"ד הא קמ"ל דיין מגתו כבר השמרים נגוללו וירדו ונשאר יין אלא שהוא מגתו אבל אשכול ענבים שסומט אכתי מעורב בו הכל היין והשמרים ואפ"ה מקדש בו והא קמ"ל רבא דסומט אדם אשכול ענבים.

ואולי בזה יש לפרש נמי שינוי הלשון שלשון המחבר יין מגתו מקדשין עליו וסומט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ולמה שינה בלשונו וכתב ואומר עליו קידוש ולא לישנא דמקדשין ולפי פשטות לפי שהוא לישנא דרבא שאמר שם ואומר עליו קידוש היום, ולהנ"ל י"ל דיין מגתו מקדשין קאי על הכל וסומט אדם לאו כ"ע רק סומט אדם ומיהו מלשון דאמר רבא בגמ' משמע אדרבה מינה מדייק דאפי' לכתחילה נמי ע"ש וברשב"ם ובלשון הרא"ש שם דתני ר' חייא יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר וכיון דאם הביא כשר אגן אפי' לכתחילה מקדשין עליו דאמר רבא סומט אדם אשכול ענבים ואומר עליו קדוש היום ע"ש.

ומבואר דאדרבה מה שמקדשין אין מגתו הרמ' מרבא דסומט אדם וא"כ דא ודא חדא הוא וצ"ע על מ"ב דמחלק בינייהו בטעמא, איברא דיש לומר דיין מגתו גרע לגבי זה דהרי יין מגתו כשהוא תוסס כבר אינו ראוי עד שיעשה יין וא"כ בסומט אשכול שאכתי ודאי אינו תוסס אומר עליו קידוש לכתחילה אבל יין מגתו שאפשר כבר התחיל קצת להיות תוסס ואפ"ה מקדשין עליו ויהי' לשון מקדשין בדיעבד יותר מלישנא דאומר עליו שהוא לכתחילה ויליף הא מהא. ועיין מהרי"ל הל' שבת אמר מהר"ש רשאין לקדש לכתחילה על יין חדש מגתו כדתנן סומט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום וכן הוא בעצמו הי' מקדש על הנבגר תוך שבועיים גם אם מוכרים יין ישן בעיר.

ומיהו לענין יין מבושל הנה כבר פסקו בש"ע סי' ר"ב ס"א וסי' רע"ב דמברכין עליו בפה"ג ומקדשין עליו וגם לענין ד' כוסות פסקו כן ועיין רא"ש ב"ב הנ"ל ויין מבושל הי' אומר ר"ת ז"ל דמברכין בפה"ג וגם מקדשין עליו והביא רמ' מירושלמי דיין מבושל משובח ועלוי עלייה אפילו לרבנן דר' יהודה, ומה שכתב רב נמת גאון ורש"י דאף לדרך מברכין עליו שהכל דחו לה ע"ש, והגם דבפמ"א פקפק קצת למה לא חוששין עכ"פ לכתחילה מ"מ בזמנינו שהיינים הם כולם מעורבים עם לוקר וכיוצא בו וגם היין גמור שלנו לא נעשה על דרך שעשו יינות מלפנים שעמד בחביות ונעשה יין ע"י חימוץ בדרך הטבע אלא עושין ע"י מיני כעמיקאלען ושופכין בו גם כעמיקאלען לעשותו חזק כפי רצונם ושופכין מים בתוך היין כך שלכמה פוסקים אולי אין לברך עליהם כלל אלא שהכל אלא שעכ"פ נשאר בשם חמר מדינה לענין קידוש אבל לגבי זה כבר לפענ"ד הסומט אשכול ענבים עדיף לקידוש דעכ"פ יודע שהמין הוא מין ענבים שאמר רבא שאומר עליו קידוש היום.

בברכה וכט"ם המברכו בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן לט

נזיר אי מותר לברך על היין

ה' לסדר וה' ברך את אברהם בכל התשמ"ט ברוקלין נ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ שלשלת היוחסין כש"ת מוה"ר **אברהם יהושע** ביק שליט"א סוטפילד מישיגען.

בדבר אשר העיר בדברי זקנו הגאון הגדול היעב"ץ ז"ל במור וקציעה א"ח סי' ער"ב שהביא דברי אביו החכ"ל ז"ל שאין נכון לתת לנזיר כוס יין לברך ברהמ"ז לפי שאינו מחויב בדבר ותמה עליו ועל ג' אחרים שנעלמה מהם לפי שעה גמ' ארוכה (ע"ז ו' ע"ב) שאסור מדאורייתא להושיט לנזיר כוס יין ומה צורך לטעם של אינו מחוייב בדבר מה שיש לדחות בקל שיכול לשאול על נדרו וכבר שאל את זה להגאון מוהרש"ז אויערבאך זצלה"ה בירושלים ולא מצא מענה. ומע"כ ליין לדברי בשמים ראש בכסא דהרסנא שכתב שהחכ"ל כוון בזה להרא"ש והראב"ן שכל מי שנדר או נזר מן היין אין ליתן לו כוס של ברכה ולברך קידוש וברהמ"ז דהמברך צריך שיטעום ואצלו הוא דבר אסור ולכן אמר שהוא אינו מחויב בדבר ע"כ. והוא קושיא נאה לו ומיהו מה שרצה לישב בכסא דהרסנא אכתי לא ידענא מה ישוב הוא זה אדרבה הרי לפי דעת הרא"ש והראב"ן מחויב ומחויב הוא אלא שאין בידו לשתות לפי שאצלו הוא דבר איסור ולשון החכ"ל לכאורה משמע שאינו מחויב בדבר ולא משום שאצלו הוא דבר איסור.

ובדי דלא לשויה להאי גברא רבה בטעה בדבר המפורש להיפוך הינלפענ"ד דהגיעב"ץ ז"ל היה קשה ליה טעם החכ"ל שנתן משום שאינו מחויב בדבר וע"ז היה מתפלא דטעם זה יש לדחות כיון דבאמת הוא מחויב בשמיית היין לאחר ברהמ"ז או קידוש אלא שאינו יכול לשתות הרי בידו לשאול ובכה"ג מקרי מחויב בדבר וכמו שהביא שם ראיה לדבריו וקצת ראי' ממה דקיי"ל באוכל דמאי דאמרינן מגו דבידו להפקיר נכסיו וחזי ליה השתא נמי חזי וכן בכמה מקומות והואיל ומקלעי ליה ארחי וכיוצא בו ולכן שכל את ידיו דמעיקר דינא אסור להושיט לו כוס של יין דהרי ש"ס מפורש שאיסור דאורייתא הוא להושיט יין לנזיר, וכוונתו

כלומר דא"כ כיון דאסור להושיט לגזיר כוס יין מה"ת א"א להתיר לו לברך וליתן כוס לברהמ"ז הגם שהתנו שאחר ישתה מ"מ כיון דאיכא איסור דאורייתא בשתמא ליתן לו מדאורייתא שמא ישתה לא יתנו אפילו בכה"ג עכ"פ מדרבנן.

ומה שנראה לפענ"ד בכוונת הגאון ז"ל דס"ל כיון דתקנת חז"ל לברך על הכוס הוא לשתות מן הכוס לאחר הברכה ועיין רש"י עירובין דף מ' ע"ב ושו"ת הר"ן מה שהאריך לענין תיווק הנימול ביוה"כ וא"כ אפילו אם המברך והוא גזיר אומר לאחרים שישתוהו מ"מ אסור לן ליתן לאדם שהוא גזיר כוס שנתקן לו לשתות מדינא והגם שהוא אומר לאחרים לשתות והמליאות אפשר הכי נמי שאחרים ישתו מ"מ כיון דהוא עושה מעשה הברכה שנתקן עליו לשתות ומה שאנחנו נותנין לו הוא בשביל לברך שהוא עצם לשתיה לפי התקון, יש עליו איסור ליתן לו הכוס כאלו אנחנו נתנו לו לשתות והוא בכלל האיסור של לא ישוט אדם כוס יין לגזיר לשתות שבמליאות אנחנו נותנין לו לשתות אלא שהוא נותנו לאחר והו"ל בכלל הנותן לחבירו לשתות והוא אינו שותהו מ"מ בשעת נתינה שנותן לו לשתות כבר עבר הנותן על לפני עור אף שהמקבל לא שתה אח"כ ודו"ק כי זה לפענ"ד כוונה עמוקה ברבינו היעב"ץ ז"ל. כנלפענ"ד לדחוק בישוב דברי הגאון הגם כי ידעתי כי דחוק מ"מ נסבול הדוחק ולא נסבול הטעות המוכח.

והיות כי אין הז"ג להאריך הנני לקצר והקוצרים אומרים יברכך בברכה הכתובה בתורה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מ

מה שנוהגין הנשים לצאת בחגורה על גבי חגורה

ד' לסדר לשון של חיבה התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג ברקאי וו"ח נו"נ מרביץ תורה ברבים כש"ת מוה"ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט"א רב ור"מ ברוקלין נ"י יצו"א.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, בדבר שאלתו בדברי רבינו הגדול הרמ"א סי' ש"א סל"ו וש"ס אוסרין בב' חגורות וכתב' הט"ז סקכ"ה דנ"ל דאין בכלל זה מה שנוהגין הנשים לחגור חגורה ואח"כ מגביהין קצת הבגד וחוגרין שית מלמטה דהא יש צורך לאלו ב' החגורות ע"כ והגאון הגדול המהרש"ק ז"ל בס' החיים כתב וז"ל לפענ"ד אדרבה בזה הוי איסור גמור והוא דהמעיין בגמ' זבחים י"ח ע"ב מסיק שם הש"ס לענין בגדי כהונה דרב ס"ל דאבנט מיגז גיז וכו' ואמרינן שם כן בין לקולא ובין לחומרא א"כ הכ"נ גבי שבת הוי כן דאבנט מיגז גיז א"כ הוי המותר כאלו נתתך והוי כנושא בגד חתוכה שאינו מלבוש כלל וחייב עליו בשבת בפרט ברה"ר כנלפענ"ד דבכה"ג הוי איסור גמור עכ"ל. ומע"כ תמה דכיון דדרכן של נשים ללבוש כן לא שייך למימר כה"ג מיגז גיז וכמ"ש המג"א שם סקמ"ב גבי סודר שהת"ח לובשין לתכשיט דיש מדקדקין לתחוב באיזוריהן ואדרבה יש לעשות כן ועיין ר"ן שבת קי"ג דישתדל להיות לו בגדים נאים ואם א"א לו לפחות ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד ע"ש ובש"ע סי' רס"ב ושוב הביא מהגה"ק בעל דרכי חיים ושלום ממונקאטש זצ"ל שהקפיד שלא לתחוב הציצית של הטלית בחגורתו מטעם דגמ' זבחים הנ"ל דאבנט מיגז גיז והו"ל כאלו הציצית נתתכו מן הבגד והאריך הרבה בזה בתשובה שלמה מדברי החיי"א הל' ציצית כלל י"א אות מ' ובנשמ"א סק"ג שם ומה שתמה עליו בס' תהלה לדוד סי' י"א אות ה' והאריך שם בדברים נכוחים. ולפענ"ד הגם כי אין הז"ג כעת להאריך מ"מ נראה דלכאורה לפי מה שהבינו כמה מרבותינו הגדיקים האחרונים ז"ל דברי רב בגמ' זבחים י"ח ע"ב שם דכל הלובש חגורה מה שתחת החגורה הו"ל כגזוז א"כ תקשה אפילו חגורה אחת האיך יוצא בה בשבת לפי' דעת המהרש"ק ז"ל דהחגורה מיגז גיז ונמצא מוציא הלבוש התחתון בשבת, וגם כיון שחשיב ליה הגאון ז"ל כגזוז לחייב על המשא בשביל החלק הנגזז א"כ החוגר חגורה בשבת יתחייב גם על הגזיזה בשבת שחותך בגד וכהן הלובש בשבת יתחייב על תקון מנא שתקן הבגד שכשר לעבודה.

עוד תקשה העיקר דברי רב בבגדי כהונה האלרוכים כשמגביה הבגד ועשאו כמדתו ואמרינן מיגז גיז א"כ נשאר לו חתיכת בגד תחת חגורתו והוא מיגזז א"כ הו"ל יתור בגדים ועיין שם זבחים י"ט לא שנו אלא גמי אבל גלגול קטן הוי יתור בגדים ורבי יוחנן אמר לא אמרו יתור בגדים אלא במקום בגדים אבל שלא במקום בגדים לא הוי יתור ועכ"פ במקום בגדים לכ"ע הוי יתור והרי דאפילו על מכה באצבעו אם הניח סמרטוט פריך אי הו"ל בכלל יתור בגדים ועיין שלהי עירובין (ק"ג ע"א) כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי במקדש וכ"ש כה"ג בבגדי כהונה דלפעמים האבנט גוזז שלשה על שלשה דהו"ל בגד ומוצץ גמי לכ"ע והוי גם בכלל יתור והחוגר על גבי המעיל עובר על לא יקרע שהרי גוזז לא גרע ועיין רש"י עירובין הנ"ל הוי יתור בגדים וגם אפשר דהו"ל תלילה, עוד יש לדייק דכיון דהחגורה מיגז גיז א"כ הו"ל הבגד של שני חלקים וכמ"ש המהרש"ק ז"ל וא"כ פסול בבגדי כהונה שהרי בגדי כהונה צריכין להיות שלמים ועשייתן מעשת אחד ולא מתחיכות ועיין רמב"ם פ"ח מהכה"מ הט"ז וכילד מעשה הבגדים.

והמג"א סי' י' סקי"ג הביא בשם הב"י לדקדק על מלבושים שלנו שיש להם ב' כנפות סמוך לצואר

וב׳ סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית הלא אין חוגרין אותן בחגור דאלו היו חוגרין חגור הי׳ כסתום מלמעלה עיין ב״י שם ובלבושי שרד שהניח בצ״ע (ואגב הב״י תי׳ דלא מקרי כסות אלא הבא להגן על האדם מן החוס ועיין ד״מ אות ו׳ מה שתמה עליו דעל תי׳ הראשון קשה מרוב טליתות שלנו שאינן עשיות להגן מהקור והחוס שאנו לובשין רק בשעת התפלה לצאת המצוה ועל תי׳ השני הקשה ע״ש ועיין מג״א הביא שם המי׳ הראשון ופלא שבתוס׳ נדה ס״א ע״ב ד״ה אבל מבואר דציצית אין המי חייב בו אם אין בו הנאת לבישה ע״ש והוא כתי׳ הב״י ז״ל ומה שהקשה הד״מ מטליתות לתפילה י״ל דודאי יש לנו הנאה מהטלית עכ״פ בימות הגשמים שמחמם קצת ולכן גם בימות הקיץ הו״ל מלבוש).

וראיתי במאסף לכל המחנות על הל׳ ציצית סי׳ כ״א אות כ״ב שהביא משע״ת לתחוב הציצית בחגורה ובשו״ת בית יצחק (למוהר״י דאנציג) תמה כיון דהאבנט מיגז גייז איך אנו לובשין הטלית בשבת וחוגרין אותו בפאטשילא (מטפחת האף) בשבת אחר שהוא מיגז גייז ומחלקו לחצאין ונמצא דהבגד כולו אשר מב׳ אבריו למעלה מהחגור הוא לחוד והד׳ כנפות התלוין למטה מהמטפחת הם כד׳ בגדים בפ״ע אשר אין בכל אחד שיעור ונמצא הן נחשבות למשא אחרי אשר אותן שלמטה מהחגור נחשבין כמופסקין וגם מלפניס זאת בישראל כל העם התפללו בחגורות היאומן כי כולם לא קיימו מצוה זו ואין לי הספר לעיין אחריו ולפענ״ד להוסיף תמיה דאי אמרינן כגזוז דמי א״כ לאחר שנוטל החגורה יצטרך לחזור ולקשור הציצית כדין היכא שנקרע טליתו והו״ל תעשה ולא מן העשוי. עוד יש לתמוה מכהנים עצמן שהחגורה היתה אחת ממלבושיו.

ולחומר הקושיא משבתי לישב קושיתו י״ל דדוקא בלובש חגורה שניה הוא דאמרינן מיגז גייז כיון שלובש החגורה שלא לשם מלבוש ועל זה כתב הגמהרש״ק ז״ל וממילא לא קשה נמי מחגורת הכהנים והרבה קושיות מתישבים בכן איברא דנראה דא״א לומר כן דלכאורה בכהנים מיירי בחגירתו שהי׳ לבוש לבגדי כהונה שהרי חגורה אחרת היה אסור לו ללבוש משום יתור בגדים א״כ בחגירתו שלבש מקרי מיגז גייז א״כ משמע לכאורה כדעת הגר״י דאנציג ז״ל דאפילו בחגורה אחת אמרו מיגז גייז והדרה קושיתו בתקפו על הג״ל.

וברגע הנצחי בפתחי עולם סי׳ כ״א אות ד׳ שהרגיש קצת במה שכתבנו וז״ל והנה מבואר דאבנט מיגז גאיז וא״ל א״כ בכל אבנט שלובש הכהן יימא דגאיז די״ל דמצותן בכך שאני וכבר הראתי לדעת זה אינו שהרי ודאי דכהן מיירי באבנטו שלובש בו לשם מצוה דאל״כ הו״ל יתור בגדים ופשוט. עוד כתב שם ואין לומר דלפי״ז יהא אסור לחגור עצמו בשבת באבנט דיימא כאילו גאיז בשבת י״ל כיון דא״נ גאיז ה״ל מקלקל ומלאכה שאצ״ל דאינו אוסר אלא מדרבנן וכת״ה דפס״ר במלאכה דרבנן מותר הובא במג״א סי׳ ש״ד סק״ה ואף למג״א דחולק הו״ל פס״ר דלא ניחא ליה דמותר באיסורי שבת כערוך שש״כ סי״ח וגם זה תמיה דאם ס״ל דכה״ג הו״ל גאיז ורק משום פס״ר דלא ניחא ליה מותר א״כ כשמוריד החגורה שוב הו״ל תופר ואסור לכ״ע ואדרבה הו״ל גוזז ומקלקל ע״מ לתפור וגם ההולאה שאסור לפ״ד המהרש״ק ומה יעשה בהולאה זו, ושוב הקשה נמי דא״כ הו״ל תעשה ולא מן העשוי כמנחות ל״ז ע״ב והרגיש בחולשת הסבר ומ״מ סיים דיש להחמיר בזה ע״ש.

עוד זאת אדרוש מגמ׳ מנחות מ׳ ע״א ת״ר טלית כפולה חייבת בציצית ור״ש פוטר ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיטא לא צריכא דנקט בסיכי ובמנחות ל״ז ע״ב אמר רב משרשיא האי מאן דלייריה לגלימיה לא עבד ולא כלום מ״ט דכמאן דשרייה דמי האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עבד ולא כלום אם איתא דלא מיבעיא ליה ליפסוק וליצדייה ע״כ ופרש״י האי מאן דלייריה שהיתה טליתו ארוכה וכפלה ואע״ג שצרה ודיבקה שלא תחזור לאיתנה לא עבד כלום והאי מאן דחייטיה שכפל לטליתו ותפרה שלא תשוב לאיתנו ואפ״ה לא עשה ולא כלום ועיין תוס׳ שם ד״ה האי מאן דחייטיה פי׳ בקונטר׳ בלשון אחר שנכפלה ותפרה וכו׳ ולא היה לו לפרש כן דבפ׳ התכלת דף מ״א תניא ושוין שאם כפלה ותפרה שחייבת ולא אמרינן כמאן דשרייה דמי ועיין רש״י בסוף הפרק שם ד״ה אמר רב דימי שהביא ב׳ לשונות וכתב וללשון ראשון קשיא דתניא בפ׳ התכלת שאם כפלה ותפרה שחייבת נראה שרש״י ז״ל בעצמו הרגיש בקושית התוס׳ זו על לשון ראשון ואולי שלא הי׳ כן בתוס׳ שלפניהם ודו״ק.

גם ביו״ד לענין כלאים סי׳ ש׳ ס״ד מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן ולקשרם יחד אע״פ שאינו יכול לפשטן בלא התרת הקשר, ובתוספתא הובא בהגר״א שם אות ט׳ לובש אדם שני חלוקין אע״פ שפונדתו חגורה עליו מבחוץ ובלבד שלא יטרוף את המשיחה ויקשור בה בין כתפיו והרי שהחגורה אינה חותכת אלא אדרבה מחברת רק שאם לא קשרה היטיב אינה מחברת אבל אם קשרה מחברת וחייב על כלאים ולא מחתכת ועיין ט״ז שם ובתש׳ באר עשק סי׳ נ״ה דכל שאינו קשר לענין שבת אינו קשר לענין כלאים ועיין גליון מהרש״א שם ודו״ק.

ואשר נלפענ״ד בהא שמעתתא ובמחלוקת רב ושמואל אי אבנט מיגז גייז בס״ד דלכאורה יש לעיין במה פליגי רב ושמואל אי אבנט מיגז גייז או לא וכבר ראיתי בזה מהלכין

איש לפי דרכו לרבותינו הצדיקים ונגיע לשון הגמ׳ אמר רב יהודה אמר שמואל מרושלין כשרין מסולקין פסולין והתניא מסולקין כשרין אמר רמי בר חמא לא קשיא כאן שסילקן על ידי אבנט כאן לדיתהו מעיקרא כלל רב אמר אחד זה ואחד זה פסולין ופרש״י אחד זה ואחד זה אחד מרושלין ואחד מסולקין יותר מדאי שלא על ידי אבנט. רב הונא איקלע לארגיזא רמא ליה בר אושפזיכיה מי אמר שמואל מרושלין כשרין ומסולקין פסולין והתניא מסולקין כשרין א״ל בר מינה דהיא דשנייה רמי בר חמא (כלומר כאן שסילקן ע״י אבנט כאן לדיתהו מעיקרא כלל) אלא לרב קשיא וכי תימא מאי מרושלין מסולקין על ידי אבנט אלמא אבנט מיגו גאיז אלא מסולקין קשיא אמר רבי זירא רב חדא תני מרושלין שסילקן ע״י אבנט כשרין ופרש״י וכ״ת מאי מרושלין דקמכשר תנא כגון שסלקן עד למדתו על ידי אבנט וקמכשר ליה תנא דקסבר אבנט מיגו גאיז כלומר כל סלוק שע״י אבנט הוה ליה כחותך ונוטל היתר שבהן ומכשירו ע״כ.

נראה מפרש״י ז״ל שמפרש כל סלוק שע״י אבנט הוה ליה כחותך ונוטל היתר שבהן גם בקרית ספר להמבי״ט ז״ל פ״ח מהכה״מ כתב היו ארוכין יותר מדאי או קצרים ואפילו סלקו באבנט (ועשאן קצרים) עבודתו פסולה דבעינן מדו בד לא פחות ולא יתר וכל סילוק שע״י אבנט ה״ל כחותך ומשום הכי אם היו כמדתו וסלקן ע״י אבנט עבודתו פסולה ואם היו ארוכין וסלקן כמדתו עבודתו כשרה דה״ל כחותך ונוטל היתר שבהם ומכשירו ע״כ. הנה ביאר ג״כ דברי הרמב״ם כרש״י דהסילוק מיגו גאיז ועיין כ״מ שם בה״ד מה שהאריך והמדייק בלישנייהו מבואר דמה שאמר רב אבנט מיגו גאיז אין זה גזירת הכתוב וגם לא אמר רב דלעולם אבנט מיגו גאיז והחוגר חגורה על בגדיו לשם חגורה בסתם אין זה מיגו גאיז אלא מי שבגדיו ולבושו הוא ארוך מדאי ורוצה לקצרו או אפילו אינו ארוך ממדתו ואפ״ה רוצה לקצרו מפני שרוצה שלא ילכלכו בגדיו וכיוצא או מאיזה טעם שהוא והוא מגביה בגדיו (ובגמ׳ קורא מסלקן שרוצה לסלק חלק מהבגד זה) ס״ל לרב דכיון דעושה מעשה סילוק בבגדו ומהדקו בחגירתו אז ההידוק בחגירתו שמורה שרוצה לחתוך מן הבגד בין מאורכו שהוא ארוך יותר ממדתו או לקצרו יותר מדאי כה״ג ס״ל לרב דאבנט מיגו גאיז.

בקיצור יש כאן שני דינים, אחד החוגר חגורה לצורך מלבושיו או לשם מלבוש בסתם והשנית החוגר חגורה לשם תיקון מלבושיו וסילוקן שרוצה לקצר או להאריך לבושו ועושה זאת באבנט שמסלק מלבושו מה שרוצה לסלק ע״י האבנט ועתה לא ודייק בדברי רבינו הגדול הפרשן רש״י שפי׳ בד״ה וכ״ת וכו׳ כלומר כל סלוק שעל ידי אבנט הו״ל כחותך ונוטל היתר שבהן ומכשירו ע״כ והנה לא כתב שכל החוגר באבנט הו״ל כחותך אלא כל סילוק שע״י אבנט דודאי אם לובש האבנט כדרך מלבוש ואינו חוגר לסלק מה שהוא ואינו מגביה חלק מהבגד לסלקו רק שחוגר חגורה לצרכו אין זה בכלל חותך מבגדו דזה הוא דרך לבישה וחלק מהלבוש שלובש אדם וזה בין בחול ובין בשבת ואין נפ״מ בזה ולכן החוגר חגרה אחת בשבת מותר לכ״ע אלא בשתי חגירות הוא דנחלקו אבל בחגורה אחת לא עלתה על דעת אדם מעולם שיהיה ספק שלא יצא מפני שמיגו גאיז אבל אם רוצה לסלק חלק קטן מבגדו וכפלו או הגביהו לסלקו וחגרו באבנטו כה״ג אמרינן אבנט מיגו גאיז.

ובהא נראה לישב סתירה דלכאורה דין זה של מיגו גאיז הוא כעין הא דאמרו כל העומד לשרוף כשרוף דמי וכל העומד לגזוז כגזוז דמי והכ״נ כיון דעומד לסלק ורוצה בסילוקו ועושה מעשה ומסלקו בידו וחגרו באבנט אמרינן מיגו גאיז אבל בלאו הכי לא אמרינן מיגו גאיז. ובדין כל העומד יש כמה אופנים עומד מפאת עצמו כגון ענבים שנתבשלו ועומדין לבצור מצד עצמן וטבעם שאם לא יבצרו אותם ילכו לאיבוד ויתקלקו וכל זמן דמשתהו בקרקע יותר כחשי ויבשי ואף דלהלכה כבצורות דמין מ״מ לענין שבת חייב הלוקט אותן מן המחובר עיין סנהדרין ט״ו ובתוס׳ שבועות מ״ג ע״א ד״ה כבצורות דמיין ויש העומד לקצוץ מצד מנהג העולם כמו שערות דכמה דשבק להו משבחי וכמ״ש שם אבל שערו כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבח ועיין רמב״ם פ״א מהל׳ מעילה ומ״מ כתבו בגזיר נ״א בעי חזקיה שערו העומד לגלח ולפורן העומד ליגזז מאי מי אמרינן כל העומד ליגזז כגזוז דמי או דילמא השתא מיהו הא מחוברין ופי׳ הרא״ש גבול היה להם לגידול שער מתי היה עומד ליגזז.

והנה מבואר דהגם מטבעו היה אשבוחי אשבח אם מניחו מ״מ כיון דיש להם גבול מתי גוזזם מקרי עומד לגזוז ועיין שו״ת ח״ם יו״ד לענין שערות הכלות שנכנסות לחופה היאך טובלות כיון דעשויין לגזוז (גם מבעית הגמ׳ לפורן העומד ליגזז משמע לכאורה כדעת הפוסקים ביו״ד לענין טבילה נמי כגזוז דמי ודו״ק וי״ל).

ולפום ריהטא סותר הא דרב הא הלכתא דכל העומד לגזוז דהרי בגד לעצמו אינו עומד לגזוז ולחתוך ואיך נימא דעומד לחתוך ועיין חולין ע״ב ע״ב רבינא אמר בגד לאו לחתיכה קאי עובר לחתיכה קאי ועיין רגמ״ה לאו לחיתוכא קאי כלומר וכו׳ ולא דמי כמאן דחתוך וטוגע בהדי הדדי ע״ש וא״כ תקשה היאך אמר רב אבנט מיגו גאיז אלא דפשוט מה שאמרו בגד לאו לחתיכה קאי כלומר בסתמא שאין אדם עומד וחותך מבגדו השלם והרא״ו. ומיהו מי שיש לו בגד שהוא לאו כמדתו ולובשו כיון דלריך כמדתו ומסלקו באבנטו הרי

מראה שעומד לגזז וכגזוז דמי ובעי לסלקו בחגורה דוקא דמעצמו אינו עומד לגזוז כמו שערות אלא כיון דיש לו גבול באריכת הבגד והוא מסלקו באצבעו הרי הוא כגזוז וכשר וכן מרושלין לרב הגס דמעצמו הבגד אינו עומד ליגזז מכל מקום כיון דבאצבעו הוא מסלקו ועושהו עומד לגזוז אמרינן כגזוז דמי.

ביותר ביאור מראה דכשהאדם עושה פעולה בדבר שהוא בסתמא כמו בגד שאינו עומד לא לגזוז ולא לא לגזוז שהרי אין לו שיעור מצד עצם הבגד שיצטרך לחתכו וגם שלא לחתכו ואדרבה בסתמא לא לחתיכה קאי ולא דמי לענבים שמצד עצמם עומדין לקצוץ ולא לשערות שמצד מנהג היו עומדים לקצוץ אבל הבגד מצד עצמו אינו עומד לקצוץ ולחתוך ולכן אם האדם עושה בו מעשה להראות שרוצה בקיצוץ אז נעשה עומד לזה כיון שהוא רוצה בו והזמינו לכך וכ"ש ע"י מעשה כגון סילוק ע"י אצבע וזהו פי' סלוק באצבע לרב דמיגז גייז ודוק כי זה דבר ישר בסברא וזה טעם של אצבע מיגז גייז בס"ד.

איברא דלפי מה שביארנו וכפי מה שכתבו התוס' מבואר דהגס דאמרינן כל העומד לגזוז מ"מ לענין שבת אינו עושהו כגזוז דהעומד לגזוז אינו משנה המציאות שאכתי מחוברין הן וכן הדין זה לגבי עומד לשרוף באיסורי הנאה דכותבין עליו הגט וכן בכל העומד ליזרק כזרק דמי ואפ"ה אם נשפך הכוס עיין מנחות ק"ב ע"ב וב"ק ע"ו ע"ב ועיין תוס' שם ד"ה כל העומד ובנשפך הדס או דלא הוי שהות ביוס ע"ש וש להאריך בזה ועיין חולין ע"ב ע"ב כל העומד לחתוך כחתוך דמי ולפ"ז פשוט דלגבי שבת אינו חייב דליהוי כגזוז או כגוזז ודו"ק ולפ"ז ממילא ליכא ראי' להגרש"ק אפילו אי נימא דכגזוז דמי.

ויש להביא ראי' לדבריו מגמ' מנחות דף ל"ז ע"ב אמר רב דימי מנהרדעא האי מאן דחייטיה לגלימיה לא עבד ולא כלום אם איתא דלא מיבעיא ליה ליפסוק שדייה פרש"י אם איתא דלא מיבעיא ליה אם ארוכה היא לו ואינה צריכה לו ארוכה כל כך לפסוק אותו כפל ולישדייה ואח"כ יתלה הציצית. וברש"י שם דף ל"ח ד"ה כרמלית ל"א ועיקר האי מאן דצייריה לגלימיה קרנות טליתו כפל וקשר ודומה כאילו קיצען ואין לה כנפות כדי להפקיעה מתורת ציצית לא עשה כלום לפוטרה מציצית וכו' אמר רב דימי כו' כפל כנפותיה כאילו הן מקצועות ותפר הכפלים שלא ישובו אפ"ה לא עשה ולא כלום להפקיעה מן הציצית דכל כמה דלא פסק לה ש"מ מיבעיא ליה ועדיין הן מן הטלית.

הנה מבואר דכיון דאי לא מיבעיא ליפסוק שדייה וכיון דלא פסק שדייה אפילו תפרו אינו מועיל כתתכו דאמרינן דישוב לאיתנו א"כ ק"ו הוא אם התופר לגמרי לא אמרינן מיגז גייז היאך אמרינן אצבעו מיגז גייז ועיין תהלה לדוד סי' י"א אות ה' ואפי' לפי' התוס' עכ"פ ליהוי כאצבעו אבל לפי מה שכתבתי נראה דדוקא כה"ג שתופר אמרינן דאלו לא מיבעיא ליה להאי תתיכה שתפרו הי' מתכו וזרקו ולמה הוא מטריח ותפרו וא"כ אדרבה במה שתפרו מראה שאינו עומד לקצוץ ורוצה בקיומו אלא שתופרו ולשיטות התוס' עכ"פ כיון שתפרו לא חיישינן שיחזור ויפתחנו אבל בגדי כהונה ארוכות יותר מכשיעור לא שייך למימר מיבעיא ליה ולכן אם סילקן באצבעו אמרינן מיגז גייז האצבעו והבן.

ובמה שכתבנו מובן נמי דלא קשה מדברי הר"ן שהביא מבגדי תחת כנפיו דכל שדרך לבושה היא כך בחול מקרי מלבוש איברא דהר"ן לשיטתיה שכתב הטעם דהיולאים ביו"כ בנעלי קש אף דבכל השנה הו"ל בכלל הולאה מ"מ ביו"כ כיון דכולי עלמא הכי יצאי לא מקרי הולאה אלא דרך מלבוש וא"כ כיון דכן יולאים בכל השנה הו"ל דרך מלבוש ובהא נמי יש ליישב דלא קשה מה שכתב המנ"א דהיולא במנעלים ביו"כ חייב משום הולאה ועיין ספרינו משנה הלכות א"א סי' ר"א באריכות ועיין מאירי דף נ"ט ע"א ד"ה עיר של זהב תרי המייני ודאי אסורי וש גורסין ודאי שרי וכן נראה שכל שמותר אין ליתן בו את הדבר לשיעורים ולפעמים הוא צריך להם לפי תכונת המלבושים וכו' ע"ש בכל הענין ודו"ק.

ובזה מובנים נמי דברי הט"ז דנהגו הנשים לחגור פעם שנית לצורך לבישתן דאין בזה דין גוזז כיון דאין במלבושים אלו שיעור וכן הוא דרך הולאתן ולבישתן גם הב"י שכתב דאם חוגרין בחגורה בבגד שיש לה ד' כנפות נחשבת כסתומה לא כתב כגזיז אלא כסתומה והוא דבר אחר ממיגז גייז גם המג"א לכאורה לא זכר לשון מיגז גייז.

ולענין לתחוב הציצית בחגורה הנה ראה המחלוקת בזה ומה לי להתערב במחלוקת ואצלינו לא היו נוהגין לתחוב הציצית בחגורה וכנראה דהיתה קפידא מטעם דמיגז שחשבו קצת האחרונים ז"ל לזה ובפרט הגרש"ק שהי' גדול הדורות ומסתמא דזמן הראשונים ז"ל שהיו קושרין ציצית על בגדיהם שלובשים ממש לא היו תוחבין הציצית בחגורה ומיהו גם התוחבין בחגורה לפענ"ד יש להס על מה לסמוך דלא ליהוי כמיגז ומיהו יש טעם אחר משום דבעינן שהציצית יהיו על כנפי בגדיהם וכאן מניפין הציצית ולא נוטפין על הכנף ועיין ספרינו משנ"ה א"י סי' ב'.

ודו"ק בכל זה כי אין בידי להאריך יותר וה' שנותיו יאריך ידי"נ דושה"ט ושכ"ת המעתיר בעדו לטובה כל הימים ובברכת שמחת פורים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מא

קאלאשין (ערדליים) מהו לצאת בהם לרה"ר בשבת

מע"כ יד"ע וידי"נ הגאון הגדול פאר הדור, שלשלת היוחסין בע"ת מגדולי מרביצי תורה בדורינו כו' כקש"ת מוה"ר ברוך שמעון שניאורסאן שליט"א ראש ישיבת טשעבין ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ג בידידות נאמנה וכו' ולכבוד התורה הנני להעיר בכמה דברים. בנידון הקאלאשין שבשו"ת בית שלמה ח"ח סי' ל"ט דן בזה לצאת בשבת וכתב מרן בעל הדובב משרים זצלה"ה להתיר מש"ע סעי' ל"ו וסעי' י"ד שם וכו' ובמג"א ח"ח סי' ע"ו דסנדל בטל לגבי הגוף יותר משאר בגדים וסיים להתיר והמגיה שם ציין לכמה אחרונים שג"כ התירו ובאמת כי לכאורה הוא תלוי באשלי רבדבי במס' יומא ע"ח מהו לצאת במנעל של שעם ביוה"כ עמד ר' יצחק בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את ריב"ל שיצא בסנדל של שעם ביוה"כ וכו' וכתב הר"ן הלכך בכל מנעל שאינו של עור יוצאין בו ביוה"כ זהו דעת הרי"ף ז"ל והר"ז הלוי ז"ל חולק בדבר משום דבגמ' אקשינן מדתנן הקטע יוצא בקב שלו דקסבר מנעל הוא אלמא דכל מידי דמגין אסור ומסקי דכ"ע מנעל הוא אלמא דכל מידי דמגין מנעל מקרי אע"פ שאינו מעור ונקוט האי כללא בידך שרש"י סובר של עץ מנעל מיקרי ואין יוצאין בו ביוה"כ אבל מיני אחריני לאו מנעל מינהו ויוצאין בהן והר"ז הלוי ז"ל סבר דכולהו מנעל מינהו ואסירי והרי"ף ז"ל סובר דכל מנעל שאינו מעור לא מיקרי מנעל. והרמב"ן שבת ס"ו ע"א כתב ויש לדקדק באומה שמועה של מס' יומא היאך יוצאין בסנדל של שעם ביו"כ כיון שאינו סנדל נמצא שאסור לצאת בו משום משא דהא קיי"ל ערוב והוצאה ליו"כ כשבת וא"ת בחצר דוקא והלא כל שהוא דרך מלבוש הרי הוא כתכשיט לאסור לצאת בו לחצר כלל ודחק מאד לאוקמי' דמיירי בבית דוקא וכמעט לא עלתה לו ולפי שיטה זו הקאלאשין נמי כיון דיוצאין בהם ביו"כ ולאו מנעל איקרי א"כ אסור לצאת בהם משום משוי ולדעתו הי' אסור לצאת לרחוב. אבל הר"ן ז"ל יומא הנ"ל הביא דברי הרמב"ן ז"ל שמוקי לה שהיו יוצאין בביתם וכתב עליו ואינו במשמע, ועוד שמנהגן של ישראל שיוצאין במיינן הללו ואפי' ברה"ר אבל לדידי לא קשיא דכי אמרינן דמידי דלאו מנעל הוי משוי ואסור לצאת בו ה"מ בשבת דכיון דמנעל מותר בו כל מידי דלא ה"ל מנעל הו"ל משוי ואסור לצאת בו אבל ביוה"כ שהמנעל אסור ודרכן של בני אדם לצאת באותן המיינן לא הוו משוי אלא כמנעל הוי לההוא יומא ולא דמו לקב הקטע משום דנהי דקטע דרכו לצאת בקב אינשי אחריני לאו אורחייהו בהכי אבל ביוה"כ דכולי אורחייהו בהני סנדלי לאו משוי ניהו ע"ש ועיין בית שערים למרן בא"ח סי' רי"ג, ולפ"ז י"ל נמי בקאלאשין לענין לצאת בימות הגשמים כיון שדרכן של בני אדם בימות הגשמים לצאת בהם ולא דמי לקטע אלא כלם יוצאין כן כה"ג לא הוי משוי ומותר ועיין תוספתא שבת פ"ו ה"ז ובגמ' שבת ס"ז ונדרים נ"ה הרועין יוצאין בשקין שלהן ולא הרועים בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדברו חכמים בהוה ועין ש"ע א"ח סי' ש"א אבל יוצאין בשק ויריעה וכו' ועיין משנה הלכות ח"ב סי' ע"ב ע"ד ודו"ק.

ודע לאחר זמן מזכרתי מדברי המאירי שבת נ"ט ע"א ד"ה שם עיר של זהב שדן בענין שני מלבושים לצאת בהם בשבת זה על זה וכתב דכל שהוא דרך לצאת מותר ושני אבנטים או אבנט וקמטרא אסור מתוך שאין דרך אלא באחד נמצא השני לו משאוי וכו' וכן נראה שכל שמותר אין לן ליתן בו את הדבר לשיעורין ולפעמים הוא צריך להם לפי תכונת המלבושים ואעפ"י שבפ' כתבי הקודש מנו במנין הבגדים חגור שבמתניו ולא מנו אלא אחד טעם הדבר שלא מנה אלא מה שבדרך רוב בני אדם ומ"מ רוב גאונים אוסרים עד שמכאן אסרו רבים לנעול שני מנעלים ברגלו ע"ד שעושים קלת בנ"א להניל מן הטיט ואין טענה מהיתר סנדל וכו' שזה תכשיט גמור ודרכו בכך עכ"ל.

וציינתי שם על הגליון המאירי שלי וז"ל לכאורה מכאן איסור לובש (ראבערס בלע"ז קאלאשאן) שהרי לובשו מפני והרי כתב מכאן אסרו רבים ומשמע לכאורה דמסכים עמהם שהביא כן לאחרונה וגם הביא כן אסרו רבים ותלה כן ברבים האוסרים ולא מיעוטם גם מתרץ דלא תקשה להו מהיתר סנדל שהתם הוא דרך תכשיט גמור ודרכו בכך אבל כאן אינו דרך תכשיט כלל וגם לאו כולי עלמא לובשין כן ופלא שלא זכרו מזה האחרונים ז"ל ולפ"ז לכאורה נ"ע על ההיתר. ובתשובה אחת (נדפסה בקונט' דרך כובב מיעקב קובץ ג' תשמ"ח) כתבתי דדבר זה לכאורה תלוי במחלוקת הרמב"ן והר"ן במס' שבת דף ס"ו בקטע יוצא בקב שלו והאיך יוצאים ביו"כ בסנדל של שעם והר"ן ז"ל כתב לישב קושית הרמב"ן ז"ל במס' שבת שם דלא התירו אלא בבית ותי' משום דביו"כ כולן דרך לצאת כן והו"ל מנעל ליו"כ לגבי הוצאה ע"ש ובענייתי כתבתי שם לישב דברי הרמב"ן וכתבתי שם וז"ל.

האמנם הרמב"ן שבת ס"ה תמה דנהי דמידי דלא הוי מנעל ליכא למיחש ביה משום נעילת סנדל אכתי היכי נפקי ביה הני רבנן דכיון דלא הוי מנעל משוי הוא ואסור לצאת בו וקיי"ל דיש עירוב והוצאה ליו"כ כדאיתא בריתות (דף י"ד) והחמיר הרבה בקושיא זו וכמעט לא מצא מענה ותי' בדוחק דמה דאמר נפקי אין הכוונה לחוץ אלא

בתוך ביתם בלבד היו נועלין אותם והר"ן תמה עליו דלא משמע כן ועוד שמנהגן של ישראל שיוצאין במינן הללו ואפילו ברה"ר ותי' דכי אמרינן מידי דלאו מנעל הוא הוי משוי ואסור לצאת בו הני מילי בשבת דכיון דמנעל מותר בו כל מידי דלא ה"ל מנעל ה"ל משוי ואסור לצאת בו אבל יוה"כ שהמנעל אסור בו ודרכן של בנ"א לצאת באותן המינין לא הוי משוי אלא כמנעל הוי לההוא יומא ולא דמי לקב הקטע משום דנהי דקטע דרכו לצאת בקב אינשי ארחיי לאו אורחייהו בהכי אבל ביוה"כ כיון דכולהו אורחייהו בהני סנדלי לאו משוי נינהו (ובאמת לא ידעתי למה לא משני שיצאו במקום שיש עירוב). וכבר האריכתי בזה בכמה מקומות ועיין שו"ת בית שערים או"ח סימן רי"ג שמיישב בזה קושית המג"א או"ח סימן תע"ה סק"י דמרור אינו ראוי לאכילה ואין מברכין על אכילת מרור וכתב דכיון דבלילה זו כל ישראל אוכלין מרור הגם שהוא דבר מר מ"מ מקרי דרך אכילה ע"ש.

ולפענ"ד דהרמב"ן ז"ל לא ניחא ליה בהאי תירוצא דקשיא ליה דא"כ קטע נמי אמאי אמרו ושוין שאסור לצאת בו ביוה"כ כיון דזה דרכו לצאת בכך ואדרבה לאו יומא חדא אלא כל השנה זה דרכו בכך א"כ זה דרך הילוכו והרי מנעל שלו ממש א"כ אמאי אסור לצאת בו ביוה"כ לכ"ע והר"ן ז"ל הרגיש בזה ותי' לעצמו דבטלה דעתו לגבי אינשי אחרינא אמנם הרמב"ן ז"ל ס"ל דקשה לומר כן חדא דא"כ בשבת נמי יהא אסור לצאת מהאי טעמא גופיה כיון שאין דרך רוב העולם לצאת כן א"כ בשבת נמי אסור משום משאוי הוא לכ"ע כיון דכ"ע לא יצאו במנעל כזה ובטלה דעתו אצל כל אדם.

ובגמ' אמרו דבשבת מטעם גזירה הוא ולא משום משוי והשנית והוא מהא דתנן שבת (י"א) לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא ומוקמינן שם בגמ' כרבי יהודה דאמר אומן דרך אומנתו חייב דתניא לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו ולא נגר בקיסם שבאזנו ולא סורק במשיחה שבאזנו ולא גרדי באירא שבאזנו וכו' ואם יצא פטור אבל אסור דברי ר"מ ר' יהודה אומר אומן דרך אומנתו חייב ושאר כל אדם פטור ולכאורה נראה מכאן דלא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם ובדף ל"ב איתמר המוציא משוי על ראשו פטור ואת"ל אנשי הולל עושין כן בטלה דעתן אצל כל אדם ע"כ, והנראה דהגם דאנשי הולל הם אנשי מקום מסוים ודרך משאן על ראשן מ"מ אמרינן בטלה דעתן אצל כל אדם וא"כ אמאי כאן לר"י עכ"פ חייט היוצא במחטו אפילו הוא אומן מ"מ רוב העולם אין מוציאין המחט כן ולבטל דעתן אצל כל אדם.

ברם התוס' (ל"ב ע"ב ד"ה ואת"ל) כבר הקשו דמשמע דעל אתרא נמי אמרינן בטלה דעתן וכן בעירובין כ"ח פריך ובבל הוי רובא דעלמא והתניא וכו' ובפ' חבית שבת קמ"ד גבי בית מנשיא היו סוחטים ברמונים ופריך ובית מנשיא הוי רובא דעלמא ומשני אין דהתנן המקיים קונים בכרם וכו' שכן בערביא מקיימין קונים לגמליהן ותי' התוס' דהתם חשוב מנהג ערביא לכל העולם נמי אם היה להם רוב גמלים הוו נמי מקיימי אבל בית מנשיא דחד גברא בטלה דעתו וכו' ע"ש.

ואשר נראה ביאור הדברים דכל מקום שהמנהג הוא לכל העולם בדבר כזה הוי מנהג וא"כ החילוק דהחייט יוצא במחטו חייב כיון דכל חייט דרכו בכך ואלו היו כל העולם חייטים היו יוצאין כך אלא שאין כל העולם חייטין ולכן אומן דרך אומנתו חייב כיון שכן דרך לצאת לכל אלו אבל אנשי הולל בטלים לפי שהם מיעוט ורוב העולם אין נושאין משאן על ראשן ונמצא הוא עושה היפך העולם אבל לפ"ז בקטע נמי אמאי אמרינן דבטלה דעתו משום דאינשי אחרינא לאו אורחייהו בהכי דבאמת כל שהוא קטע בכל העולם יוצאים כך והו"ל כעין אומן דרך אומנתו או אנשי ערביא ולכן ס"ל לרמב"ן דא"א לחלק בין קטע לאומן או שאר כל האדם שכיון שכן הוא דרכו לצאת בכל השנה א"כ זה הוא מנעל שלו וליכא איסור הוצאה לפי תי' הר"ן וכיון שאמרו בגמ' ושוין שאסור ביו"כ ע"כ דלא ס"ל תי' זה והר"ן ל"ל דס"ל דהגם דערביא כה"ג מקרי מנהג מ"מ הקטע שהוא יחיד הו"ל כבית מנשיא דלא הו"ל אלא יחיד הגם שיש עוד הרבה קטעים בעולם ואם היה ח"ו כל העולם כן היו כלם יוצאים כן ול"ע.

וקצת יש ליישב דהרי אנן יוצאין בקאלאשאן גם משום צינה וקרירות שלא ירטבו המנעלים והמאירי מיירי ביוצא רק שלא יתלכלכו המנעלים משום טיט וקשה לחלק בכן דבאמת לעולם כשיוצא משום טיט נמי בזמן מרוב יש בזה משום צינה אלא שי"ל שמאירי מיירי ממנעל על גבי מנעל שהשני ג"כ מעור וא"כ סוף סוף לענין רטיבות שניהם ירטבו אבל אנן מיירינן במנעל של גומי שזה לא יעזוב את הרטיבות לעבור וא"כ שאני הני מנעלים מהתם וא"כ כאן אפילו המאירי ודעימיה יודו שליכא איסור משום הרטיבות שמגיל מן הצינה ג"כ ואין זה מנעל ע"ג מנעל אלא זה ענין אחר שאין זה אלא להגיל גם מן הצינה ועדיין צ"ע כי מי גדול לדמות בעניני שבת החמורים מאד וצ"ע.

דושב"ת בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן מב

אשה לצאת עם ארע"ם שיל"ד בשבת

אור ליום ד' לסדר וה' ברך את אברהם בכל התשמ"ט בנ"י יצו"א

שלום שלום לקרוב דיתיב בעומקי דלבאי ה"ה מע"כ ידי"נ הרב הגאון וו"ח כש"ת מוה"ר שלום **שפירא** שליט"א מנהל רוחני ור"מ בישיבה הקדושה טלז.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, יקרת מכתבו היום קבלתי והיות כי כבר לא שמעתי ממעכ"ת שמחתי לשמוע ולראות שהכל בסדר ואני מצטער שהי' פה ולא מצא אבל הייתי בארצינו הקדושה ואת מע"כ הסליחה.

ובדבר שנשאל באשה היוצאת בפיסת בגד הנקרא ארעס שילד בלע"ז והוא נעשה מחתיכת בגד שלובשת תחת בית השתי כדי שלא להזיע או יותר טוב לקבל הזיע שלא יטנף בגדה החיצון מהו לצאת בשבת ומעכ"ת השיב לפ"מ דקיי"ל א"ח סי' ש"א סי"ג דכל אצולי טינוף אסור דמיקרי משא וכן במוך שהתקינה לנדתה אם כוונתה שלא יתלכלכו בגדיה אסור וממילא הכ"נ האי ארעס שילד שנעשה לאיצולי טינוף אסור לצאת בו משום משא ואם הוא תפור לבגדה מותר לצאת בו וגם לצאת בבית מספקא ליה אי מותר.

והיות כי איננו בקי בלבוש זה שאלתי אחד מתלמידי והסביר לי שיש שני מינים בזה א' שנעשה כעין בגד שלובשתו כעין שלובשת בגד שנקרא חזיה ויש מין שני שלובשת והוא נהדקת על הכתף והנה הבגד שהוא כעין חזיה לפענ"ד מותר לצאת בו דמשמש כעין בגד והשני צריך לדעת אופן הדיבוק בבגד אחר שהרי א"א לו לעמוד כמו שהוא, ומיהו אמרו לי שגם בטעס לבישת זה ה'ארעס שילד יש בו ג' טעמים אחד שיש כמה נשים שמזיעות הרבה וכשיוצא הזיעה דרך הבגד מתביישות מזה וגם לפעמים שיוצא ריח רע וזה הארעס שילד מחזיק את הזיעה א"כ אין זה רק לאצולי טינוף אלא הוא גם לאצולי מצער בושת והשני יש שלובשים רק שלא יטנף הבגד מהזיעה ולכאורה זה השני היה אסור לצאת וכמו במוך לנדתה שכל שהוא שלא מצטער מותר ושלא לטנף אסור ועיין פרישה על הטור סי' ש"א סקי"ב ובגמ' שבת י"א ע"ב וס"ד ע"ב תוד"ה ובמוך ומשמע דכל שבא לאצולי גוף האדם מצער או שמתביש לצאת כן הרי הוא בכלל מלבוש ובגמ' מאי לבוש לא בושה א"כ המלבוש פועל שלא להתביש ואם היא תתביש בזיעתה ולובשת שלא תתביש הרי הוא בכלל לבוש ומה שאסור אצולי טינוף היינו שחסה על הבגד ולא משום צערה שמתביישת ודו"ק והגם כי נראה שהוא דבר חדש מ"מ לכאורה נראה מסתבר.

ונראה להביא ראיה לדבריו מתוס' שבת נ' ע"ב אמה שהתירו בגמ' בגילדי דמכה שעל בשרו לגרר בשביל צערו ואם אין לו צער אחר אלא שמתביש לילך בין בני אדם שרי דאין לך צער גדול מזה הרי אף דליפות אסור ובגברא עובר בלאו משום לא ילבש גבר ומשוס צערו מותר ומה שמתביש מקרי צערו ולא סתם צער אלא צער גדול כמ"ש ז"ל דאין לך צער גדול מזה ועיין רש"י ב"ק פ"ו ע"ב דמיכלמו ליה ומיכלס כשמזכירין לו בושת ומכלימין אותו בה מצטער ע"כ.

והטעם נראה פשוט דהמתביש נכנס בגדר של הלבנה שהוא צער גדול והרבה דברים התירו משוס שלא לבייש ובפרט כי כבר ליינתי מגמ' דלמה נקרא שמו מלבוש לא בושה ובבגדי כהונה ועשית בגדי קודש לכבוד ולתפארת היפך הבושה וכ"ש היכא דאיכא צער ומתביישת שהוא משוס צער וגדול כבוד הבריות נמי מגדר זה וא"כ לכאורה כאן נמי אם מתביישת מקרי צערה ועיין שו"ת מהרי"ל סי' קנ"ו דכל מקוס תענוג מלבוש הוא והיה נראה להתיר לצאת בשביל זה והיה נפ"מ בטעס הלובשת וכמו במוך אלא דמלשון הש"ע סי' ש"א סי"ג משמע לכאורה דלא התירו אלא משוס צער הגוף וצ"ע די"ל דנמי הוה צער הגוף.

גם מה שכתב מעכ"ת כיון דאסור לצאת בו ומשאו הוא והיוצא בו אסור מדאורייתא ולפענ"ד לכאורה אפילו אי נימא דמשאה הוא הכי נמי לא הוי אלא איסור דרבנן דהו"ל משאצ"ל והכין כתבו אהא דכתב בש"ע לא יצא הזב בכיס שעושה להגילו מזיבתו שלא יטנף בה וכן אשה נדה שקושרת כו' אסורה לצאת בו ואם יצא פטור עיין לבוש וא"ז ועיין סי' רע"ח ועיין רמב"ן וטור ור"ן ויש"ש והר"ה בשם אחרונים ומרדכי דכיבוי הוי מלשאצל"ג ופטור עליה אא"כ עושה לעשות פחמין או להבהב הפתילה. א"כ בחצר מותר לצאת ולא צריך לדחוקים כנלפענ"ד. לאחר זמן העיר לי אחד מהתלמידים שכבר קדמני בזה בספר מגיני שלמה שבת הנ"ל ועיינתי שם ומצאתי את שאהבה נפשי שכתב ממש כדבריו בס"ד אלא שהוסיף לחלק בין הזב והזבה דמה שהזב יוצא בכיסו אינו אלא לאצולי בגדיו מטינוף לא משוס גנאי כלל דהא לא יטנפו בגדיו מבחוץ אלא מבפנים אלא שאעפ"כ כוונתו שלא יתטנפו ויתקלקו או שלא יצטרך לכבסם ולכן הוי משא אבל אשה כוונתה שלא תתגנה על בעלה אף כי הוא ג"כ מבפנים מ"מ חושבת שמא כשתפשיט בגדיה אפילו בביתה תתגנה על בעלה ותמאס בעיניו ונמצא שהיא לה תכשיט כשאר תכשיטים שנשים לובשות ואפילו בימי נדתה שלא תתגנה על בעלה ולפמ"ש התוס' דלצער גנאי ובושה נמי הוי צער אלא שהוא ז"ל פי' שתתגנה על בעלה ובבית ואמנם לפענ"ד נראה דגם בחוץ כשתצא ותזוב זוב דמה רבים ויעברו דרך הבגד חולה ותתגנה גם היא על בריות.

עוד מי׳ שם דמיירי שתקנה מוך לנדתה שלא ראתה עדיין אלא חוששת שמא תראה היום כגון שהוא עת לחנגה כי בא מועד וכיון שעדיין לא באה לא הוי דרך הוצאה בכך דלא צריכה להוצאה זו עכשיו וכמ״ש רש״י בזה וממילא כיון דלא הוי דרך הוצאה הגם שאכתי איכא איסור דרבנן המוציא שלא כדרך מ״מ הכא כיון שאם תראה תצטרך שלא תצטער מחמת בושה וגנאי לבעלה הו״ל תכשיט ומותרת לצאת ע״ש ושישו מעי שב״ה בעצמי כיוונתי לדברי הגאון ז״ל.

והנה הארכתי קצת בהא כדי לפלפל בדברי תורה וציינתי כמה מקומות שיעיין מר מעכ״ת כי לא התפנתי כעת להאריך ולברר יותר ועכ״פ נשאר הדבר בצ״ע ידידי״נ דושכ״ת בכל עת ומעתיר בעדו ובעד כל משפחתו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מג

אי לבשו האבות ציצית בשבת

ב׳ לסדר וירא וירץ לקראתם התשנ״ו בנ״י

אל מעלת המיול״ח פרי עץ הדר שלשלת היוחסין צבי וחמיד ורגיג ולעי באורייתא תדירא בנש״ק הב׳ הח׳ צבי האגער הי״ו.

אחדשה״ט באהבה וחבה, מזכרתי ממה שכתבת במכתבך הראשון על המי׳ שהאבות לבשו ציצית וילאו בשבת ברה״ר דממ״נ אם דינם כישראל מותר לצאת בהם ושמרו את השבת ואם דינם כב״נ הרי הוא הוצאה גבייהו וליכא שמירת שבת, וע״ז הקשה לך מי שהוא מדברי הרמב״ם פ״י מהל׳ מלכים ה״י ב״נ שרצה לעשות מצות משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה ע״כ וכוונתו נראה דאפי׳ בשבת נמי מקיים הב״נ המצוה.

ולא ידענא מאי קשיא ליה דאפי׳ מותר לו לקיים המצוה של ד׳ כנפות ומיהו כיון שאינו מחויב בדבר הו״ל הוצאה לגבי שבת וכמו שחיטה בזר בשבת למ״ד דאסור הגם דאיכא מצות שחיטה וכהנים נתרבו בה מצות הרבה וליכא למימר דישראל אעפ״כ רוצה לקיים מצוה שלא נצטווה דבמקום איסור לא יוכל לקיים, ועיין תוס׳ עירובין (דף נ״ו ד״ה דילמא) וכבר האריכתי בזה ובחקירת השעה״מ אי יש מצוה שמותר לאחד ואסורה לשני ובגמ׳ (סוכה מ״ב ע״א) תנן מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למיס בשבת ופרש״י ולא אמרינן קמטלטלא מידי דלא חזי.

ודע דבשבת הרהרתי דבר חדש לפמ״ש בהולך במדבר ואינו יודע מתי שבת ונפל מילתא בלבי לחקור לפ״מ דקיי״ל ב״נ ששבת ח״מ (סנהדרין נ״ח) ולמ״ד שלא יצאו האבות מכלל ב״נ ההיאך שמרו את השבת ונאמרו בו כמה תירוצים, וכעת יש לומר לפמ״ש ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת מוטה ששה ומקדש השביעי (שבת ס״ט ע״ב) ובש״ע א״ח סי׳ שד״מ ואמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו לבד מהיום יומא ופריך והיום יומא לימות ומשני דעביד מאתמול שתי פרנסות ודילמא מאתמול שבת הוא אלא בכל יום ויום עושה לו פרנסתו ואפי׳ המי יומא והמי יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא ע״ש.

ונראה דקודם מ״ת שלא נתן השבת עדיין א״כ בכל יום ויום יש להסתפק שמא יום זה הוא שבת ושמא ביום זה יצוה הקב״ה לנוח בו והרי הגויים לא שמרו את השבת וגם בימי המבול לא שמשו המאורות ויש להסתפק אימתי יהי׳ שבת באמת, ובמדרש ישמח משה במתנת חלקו שבמצרים ברר לו יום מנוחה ליום השבת והקב״ה צוה עליו במ״ת אבל מקודם הי׳ מספקא ליה לאברהם אבינו איזה יום יצוה להיות שבת הגם שהשיג שיש שבת בתורה ולכן בכל יום הי׳ מספקא ולא עשה מלאכה רק לאותו יום לפרנסתו ומנכיר ליה בקדושא ואבדלתא ולפ״ז אתי שפיר קושית המפרשים היאך שמרו אבות שבת שהרי ע״כ עשה מלאכה לפרנסתו והבן.

ובזה נלפענ״ד ליתן עוד טעם שלא מל קודם שנצטוה שכיון דמספקא בכל יום שמא שבת היום ומילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת ושפיר לא מל.

והיות כי אין הז״ג להאריך אי״ה עוד אחזור על זה בס״ד ומחמת דוחק הזמן הגם כי אהבה דוחקת את הבשר הנני מוכרח להפסיק כעת ועוד חזון למועד אי״ה ונהנתי עוד מכמה דברים וי״ר שתזכה לעלות מעלה מעלה ברוח המעלות בתורה ויר״ש עד כי יגדל כאחד הגדולים, וברכה הצלחה בכל דרכיך עולמך תראה בחייך, ותזכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך אבותיך ואבותינו הקדושים ולתפארת אבות ולתפארת כל ישראל.

דברי המיול״ח ידידך אוהבך המעתיר בעדך ומברכך בסל מלא ברכות וכברכת ה׳ אלקיך אשר יתן לך בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מד

חלוק דקלוטה כמי שהונחה לא הוי מלשאצל״ג

ג׳ כי תבא התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ ש״ב הב׳ הח׳ מופלא ומופלג כמר בנ-ציון בלום הי״ו.

אחדשה״ט בידידות, בדבר שאלתך בגמ׳ שבת (דף ד׳ ודף נ״ו) דתנן הזורק מרה״י לרה״י ורה״ר באמצע ר״ע. מחייב וחכמים פוטרים ר״ע סבר אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא ורבנן סברי לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא פי׳ החפץ הואיל שנקלט באויר של רה״ר כמי שהונחה

בתוכו הוא ואע"ג דלא נח ולכן חייב ומתקשת דאכתי יימא דהוי מלשאגל"ג כהא דאמרינן בחופר גומא ואין צריך לעפרה דפטור דהו מלאכה שאגל"ג ולא מצינו בש"ס דר"ע ס"ל מלשאגל"ג חייב עליה.

לא דמי אהדדי ולא מיבעיא למ"ד דקלוטה כמי שהוגמה דמיא כלומר כמי שהוגמ בחויר ולא כמי שהוגמ בקרקע עיין אב"ג א"ח סי' ר"מ שנסתפק בזה אי קלוטה כמי שהוגמה דמיא בחויר או ע"ג קרקע וגם יש לחקור כמי שהוגמה דמיא אי אמרינן דהקרקע נראית כמי שעולה עד למעלה ומלאה עד שהחפץ מונח עליה או שהאויר עושה החפץ כאלו הונח על הארץ למטה ועיין מלחמות שבת בסוגיא דזרק כוורת דף מ' ע"א דנחלקו בתוך שלשה דאמרינן גוד אחית או לבוד דרב אשי ס"ל מחוצות לתוכן עשיות ואין משלשלין להם דפנות אלא רואים הנחתה בתוך שלשה כאילו רשות הרבים עולה והוא הטעם לזורק ע"ש.

ועיין תו"י דלא אמרינן קלוטה אלא לחומרא ולא לקולא ועיין משנת עמרמי א"ח סי' כ"ד באריכות קצת. ביאור הדברים דלבוד אינו מדין שהחפץ יורד ומונח למטה על הרה"ר אלא הרה"ר עולה והחפץ מונח במקום שהוא ולפ"ז לא קשה מידי שהרי אינו עושה שום דבר ברה"ר לשנות ממה שהי'. אלא אפילו יימא דכמונח דמי לגמרי וכבר האריכתי בזה במשנת העמרמי הנ"ל דא"כ לא ליחייב על ההוצאה שהרי לאחר שהוקלט וגם כבר עברה עקירתו ועקירה השניה הזו אינה אלא גרמא ע"ש באריכות מ"מ לדידן לא קשה.

וביאור הדברים הוא כך החופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה הנה יש כאן שני ענינים ושתי מלאכות נעשות בבת אחת חופר בעפר שהוא צריך לעפר ועושה גומא ואי אפשר להשיג זו בלא זו כלומר א"א לו להשיג העפר בלי לעשות גומא נמצא הוא עושה שתי מלאכות אלא שמלאכה אחת צריך לו היינו העפר ושניה אין צריך לו הגומא אמרינן דעל הגומא פטור שהרי מלאכה שאנ"ל הוא ובשבת לא אסרה תורה אלא מלאכה הצריכה לגופו אבל המוציא מרשות לרשות חייב על ההוצאה מרשות לרשות כיון שצריך להוציא החפץ כי זה האיסור מה שאסרה תורה לא תוציאו מרשות לרשות ודרש מאל יצא איש ממקומו (ודרשינן מינה עירובין י"ז ע"ב) הוצאה אל יצא עם הכלי ללקט המן עיין תוס' שבת ב' ע"א ד"ה יציאות וד"ה פשט וכל שיוצא עם הכלי מרשות לרשות אחר חייב וכיון דקיי"ל קלוטה כמי שהוגמה דמיא לר"ע א"כ העני שפשט את ידו והוציא החפץ הוא מוציא מרה"י ונח ברה"ר וחוזר ומוציאו מרה"ר ומכניסו לרה"י א"כ חייב על הוצאה מרשות לרשות ואין לזה גדר של מלאכה שאנל"ג שהרי הוא אינו עושה הר"י שאינו צריך לו או הרה"ר אלא יש כאן לפנינו רה"י ורה"ר והוא רוצה בהוצאת החפץ למקום שצריך לו ומוציאו מרה"י לרה"ר ומרה"ר לרה"י נמצא שחייב על ההוצאה כיון דאמרינן קלוטה כמי שהוגמה דמיא וחייב.

אלו דברי ידידך דושה"ט ובברכת כוח"ט שתזכה להיות גדול בתורה ויראת ה' טהורה כאות נפשך וכעתירת ש"ב בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מה

לסלסל הפיאות בשבת

בס"ד ד' לחודש הגאולה התשנ"ג בנ"י יצו"א

את חג המצות יחוג בדיצות באכילת ק"פ בתוך המחיצות ה"ה מע"כ מחותני ידי"נ הרב הגאון וו"ח פרי עץ הדר בנש"ק שלשלת היוחסין כש"ת רבי **יעקב סופר** שליט"א רב דק"ק ערלוי קטמון ומר"י ירושלים עיה"ק.

אחדשב"ג מח' שליט"א בידידות נאמנה, שמחתי במכתבו היקר לי מאד בד"ת אשר העיר מעכ"ג מחותני שליט"א בענין לסלסל הפאות בשבת והביא כמדומה בשם הש"ס כהלכתה שהביא בשם הגרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצלה"ה] להחמיר ומדמה לה לקליעת שערות נשים בש"ע סי' ש"ג סכ"ו, ומעכ"ג מח' תמה על הדמיון דהרי גדר מלאכת בונה הוא לחבר דברים נפרדים כמבואר ברמב"ם וזה שייך בקליעת שערות שמחלקים השערות לשתי קבוצות ושוב ע"י הקליעה מתחברים ומתקשרים זב"ז משא"כ בסלסול הפאות שאינו עושה מעשה קליעה כלל אלא מכנסם שלא יהיו מפוזרות והוא הולך ומכנסן ומגלגלם שיהיו מכונסים ועגולים ולא שייך בזה בנין וכמו שאין סותר בחילוק ופיזור השערות. ומכיון דקליעה גופה אינה אלא מדרבנן כמבואר במ"ב אות פ"ב כה"ג ומשום כבוד הבריות אולי אין להחמיר ורואה לדעת דעתי העני' בזה.

ולפענ"ד דיפה כיון להלכה ואמת אגיד שכתבתי בזה תשובה ארוכה ואינו זוכר כעת איה מקום התשובה, ובש"ש כהלכתה שציין עליה מעכ"ג מחותני שהחמיר בשם הגרש"ז הנה עיינתי בפנים הספר והוא כגראה דאדרבה בפי"ד סג"ג בציון אות ק"מ דאין לסלסל השערות בשום אופן ציין שם לקצוה"ש בבדי השלחן סוסקכ"א שהוא מלמד זכות על האנשים הנוהגים לסלסל פאותיהם בשבת משום שאלה שדרך שערותיהם לקבל סלסול עומדות השערות בסלסולן מבעו"י ואינם אלא מוסיפים קצת על סלסולן ולית ביה משום בונה ודומה קצת שמותר להוסיף על אהל ארעי ע"ש.

ועיינתי בפנים בקצוה"ש סי' קמ"ו סוסקכ"א והאריך שם הרבה בביאור רש"י וא"ז בפוקסת שפי' דהוא חילוק שערות והאיסור משום בונה וציין לדברי הריב"ש ושכ"כ

גם המגיני שלמה ולענין סלסול פיאות הראש או מי שיש לו זקן ארוך ודרכו לקפל השערות וליתן בתוכן מחט וכתב דמסתבר דלאו כל דבר שעושין עם שערות מקרי בונה ודוקא תיקון שהעולם נוהגין בו כיון דאינו בנין בעצם אלא שהתיקון נקרא בונה.

וחזיתי קדוש אחד מדבר רבינו הא"ז הל' שבת סי' ע"מ אות ג' שכתב ממני' וכן הפוקסת פרש"י יש מרבותי אומרים מתקנת שערה במסרק וידיה וכו' ובערך פקס פי' פוקסת מחלקת שערה לכאן ולכאן כמדומה בעיני דהיינו מה שקורין בלשון כנען פוט"ץ הלכך צריכה אשה ליזהר וכו' וגם שלא תתקן שערותיה אפי' בידיה ולא תחלקם לעשות פוטץ וכו' ע"ש.

ומשמע לכאורה דלחלוק שערות יש בו איסור משום סותר או בונה ועיין לעיל שם אות ב' שכתב דכל שיש בו משום בונה יש בו משום סותר ומשמע לכאורה דכל שמשכיב השערות אלו על אלו הרי הוא בכלל איסור בונה וכן המחלק אלא דכל זה נראה כשעושה עכ"פ בסיוע המסרק וביד או בכל היד כולו אבל באצבע לא גזרו ואולי שהוא כעין שינוי ובדרבנן והו"ל כעין גזירה אדרבנן ולא גזרו או כעין תרי דרבנן והנה בקצוה"ש שם כתב דסלסול הפאות חמור מלעשות הזקן ומ"מ דחק גם בזה למצא היתר.

ולדידן אולי י"ל דהרי כתבו האחרונים ז"ל דסלסול הפאות בכלל הו"ל בכלל מצוה של זה אל' ואנוהו התנאה לפניו במצות וגם יש בו משום כבוד הבריות וכמ"ש מעכ"ג מת' שליט"א. ומיהו יש להוסיף שצריך ליזהר בזה להולכי לטבילה שלא לסמוט הפאות וגם ליזהר שלא לתלוש שערות אלא יעשה בדרך שינוי כל שאפשר ואז יהיה מותר לכאורה כנלפענ"ד ללמד זכות על רוב העולם שנהגו כן.

אלו דברי ידי"נ מחותנו אוהב נפשו וכל אשר לו דושכ"ג ושלום כל הנלוים ובפרט לכ"ק מח' הרהגה"צ מר אביו שליט"א החותם בברכת חג כשר ושמח ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן מו

הפותל חבלים חייב משום קושר

ב' כי תבא התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ תלמידי ישיבה הקדושה בישיבת חידושי הרי"ם תל אביב.

אחדשבה"ט בידידות ואענה על שאלותיכם למעשה ובקיצור. וע"ד מה שכתב הרמב"ם (פ"ט מה"ש) הובא במ"ב סוף סי' שי"ז דהפותל חבלים חייב משום קושר ולמה לא יהא משום טווה שזור חוט רק בצורה עבה. הנה טוויה מה שנאמרה במורה הוא בעצם מצמר או פשתן קודם שנעשו חוטין לעשות חוטין וזה לשון הרמב"ם הטווה אורך ד"ט וכ"ד הנטווה חייב א' הטווה את הצמר או את הפשתן וכו' וכן כל כיוצא בהם העושה לבד הרי זה תולדות טווה והקשו עליו הח"א דבעצמו כתב בהל' כלאים פ"י דהלבדים אסורים מפני שהם שועים ולא קאמר טווה ועיי מוסף השבת אות ט"ז ובמאירי ומיהו בירושלמי מבואר דהשוזר חייב גם משום טווה (ועיין ח"א כלל כ"ה ס"א) והשוזר חייב משום טווה (רוקח בשם ירושלמי וכ"כ התפא"י ועוד) ועיין תוספות חיים שם אות א' שמחלק בין חוט דק כדרך טוויה ת"י ובגס חייב משום קושר ולפ"ז החילוק בין דק לגס מבואר כאן. ומ"מ לפענ"ד נראה כמ"ש ודו"ק. ועיין ח"א שם כלל כ"ו כ"ז ס"ז הכופל חבלים חייב משום קושר ודו"ק.

סימן מז

לחבר בגד בסיכת בטחון

עוד להנ"ל

בענין חיבור בגד בסיכת בטחון אם מכניס ומוציא כמה פעמים הנה דבר זה מחלוקת בין האחרונים דהק"נ שבת פ' כלל גדול אות נ' החמיר בזה מאד ועיין מנ"ש סי' פ' ס"ק קס"א דבתחיבת ג' פעמים הוי כתפירה והאחרונים הקילו ועיין מ"ב סי' ש"מ סקכ"ז ובסי' ש"ג ס"ק כ"ג וכ"ד ועיין רמ"א סי' שי"ז ס"ג ועיין משנה הלכות ח"ח סי' ס' ונהגו כן לענין החיתולים של הקטנים שהיו מחזיקים בסיכת בטחון וכן קבלנו להתירא ואין בידינו לאסור מה שהתירו בזה ונהגו כבר אבותינו להתירא ועיין קצוה"ש סי' קמ"ו בבדה"ש סקכ"ב ובשו"ת אג"מ א"ח ח"ד סי' פ"ד ובספרי הארכתי קצת.

סימן מח

קרב על צדו מאוורר ופסק החשמל אי מקרי שוגג או מתעסק

עוד להנ"ל

דלק מאוורר (פען בלע"ז) ותשב להקריב אליו והוציא החוט מהחיבור לחשמל ונפסק אי נקרא זה שוגג או מתעסק כיון שלא חשב כלל על הניתוק ואפי' שוגג לא הוי. הנה באמת כי על עצם הקירוב אני תמה ולפענ"ד הפען בשעה שהוא דולק הרי הוא מוקצה ואין לטלטלה והגם כי ידעתי כי יש מקילין אמנם לפענ"ד לא מצאתי ראיה להתיר בשבת.

ולעצם הניתוק לפענ"ד נראה פשוט דהוא בגדר שוגג שהרי כל אדם יודע שיש להפען חוט חשמלי ויש

לו גבול עד היכן הוא יכול למשכו וצריך לחשוב על זה וכיון שלא חשב בשעת טלטולו הרי הוא לכל הפחות בכלל שוגג ואי לאו שוגג קרוב למזיד כיון שהדבר ידוע ורגיל להיות כך. ולא דמי כלל לנשען על הקיר דאפילו שוגג לא הוי אם כבה החשמל דהתם לא היה ליה לחשוב כלל על חשמל או כפתור החשמל שאולי יש שם ופשוט.

סימן מט

לכוון שעון המעורר בשבת

עוד להנ"ל

לענין שעון הממהר אי מותר לכוונו להחזיר הידית וכן בשעון המעורר אי מותר לכוון המחוג לאיזה שעה שיצלצל ואם מותר להריס הכפתור שעי"ז יצלצל השעון הגם שראיתי מאחרונים שמתירין מ"מ לפענ"ד דברים האלו הם בכלל שב ואל תעשה אצלי ובפרט שעי"ז מתקן להשמיע קול צלצול בשבת ואפילו לפ"מ שמקילין להפסיק קול הצלצול נראה דמותר רק כשהשעון הוא לא חשמלי אבל עם שעון חשמלי אסור שמפסיק גם החשמל וגורם לגרם כיבוי.

ובזה הנני ידידכם דושה"ט וש"כ כל אחד המברך אתכם בברכת כוח"ט ורפואה שלמה למרן כ"ק אדמו"ר מגור בביאת משיח צדקינו בב"א בחותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נ

לשמוע ראדיא ממקום שכבר קבלו שבת

ב' תצוה התשנ"א בנ"י יצו"א

בחודש שמרבין בשמחה, שמו של עמלק ימחה, ויתרומם קרן ישראל, בישועת ה' מעל, ובתוכם מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח כו' כש"ת מוה"ר **אברהם אבא פרוינדליך** שליט"א אבן יקרה בכולל לייקוואד.

אחדב"ת בידידות, בדבר שאלתו בענין שמיעת ראדיא עש"ק או עיו"ט אחה"ל מהשידור מארץ ישראל אשר שם כבר שבת או יו"ט והמשדר הוא באיסור שוי"ט אי יש בזה איסור לשמוע פה והביא בזה מחלוקת רבותינו הגדיקים האחרונים ז"ל ולהבחל"ח דעת הגרצ"פ בשו"ת הר צבי א"ח סי' קפ"ג דקול ומראה נמי יש בו איסור אי משום גזירה שמא יאמר לעכו"ס שיש על כל מלאכה שנעשית בשביל ישראל שאין בזה חילוק בין הנאה שיש בה ממש להנאה שאין בה ממש והביא ראי' מעכו"ס שהדליק נר בשביל ישראל אסור לישראל להשתמש לאורו ובירושלמי סוכה (פ"ה הובא בתוס' שבת כ"א ופסחים כ"ד וסוכה נ"ג) איתא להדיא דלהשתמש לאור הנר נכלל בכלל קול ומראה וריח והגם שיש לחלק בין נעשה בשבילו או לא כדידן מ"מ הביא מפמ"ג דגם איסור הנאה ממעשה קיים בהשתמשות לאור הנר שכתב שם דמומר שהדליק נר בשביל ישראל דאסור משום שמא יאמר לו וגם משום דהוה כמבשל בשבת ואם בהנאה של מראה אסור משום מעשה שבת לכאורה ה"ה בהנאת קול ממעשה שבת אלא שאוב הקשה דילמא שאני קול המקושר לשמן ולהאיסור כמבואר ביצה ל"ט לענין ע"ז ומודר הנאה שמותר לכתחילה ומ"מ סיים שקשה להתיר ובפרט שעומד בחוץ לעיני כל ישראל ומחזיק ידי מחלל שבת במעל ונראה כאילו נהנה מביטול המצות וכועט בהס מ"ו. גם ידי"ל הגרש"ז מן האוסרים הובא בספר ש"ש כהלכתו סי' ל"א אות ע"ב בציונים דהרי הוא נהנה ממעשה שבת, וגם ידי"ל הגרב"ז בספרו אז נדברו חי"א סי' ט"ו וחי"ז סי' ל"ז מן האוסרים אלא שמצא בספ' ברכת השבת לידי"ל הגר"א פישר שליט"א סי' שי"ח שדייק בשם הגרמ"פ זצ"ל בספרו א"ח ח"א סי' קכ"ג דליכא מעשה שבת ברדיו וא"כ לדבריו בכלל ליכא שאלה ורואה לדעת חוו"ד.

ובאמת לא ידעתי למה לי להכניס ראשי בין ההריס הגבוהים ומה אדע מה שלא ידעו ובפרט בהלכות שבת החמורים שכתבו שאין מדמין בהם מילתא למילתא ואם לא מצאנו מפורש קשה לפסוק בזה מ"מ אפלפל קצת לא להלכה ולא למעשה, וראשונה מה שהביא מספר ברכת שבת עיינתי בפנים שם סי' שי"ח מג"א סק"ב (דף קס"ג מדפי הספר) וכתב שם בשמיעת רדיו שהדליק בשביל ישראל אם ישראל עשה כן אולי מותר לישראל לשמוע כי יתכן דשמיעת קול לא נקרא נהנה ממעשה שבת דומיא דקול אין בו משום מעילה ואם הדליק עכו"ס אסור גזירה שמא יאמר לו ודייק קצת מדברי האגרות משה הנ"ל.

ולפענ"ד נראה דבעצם היסוד דשומע קול רדיו נקרא מעשה שבת לכאורה צ"ע דשאני מעשה רדיו ממעשה שבת בכל מקום, ואפרש שיחתי, ומתחלה אקדים הקדמה דלפי הבנת האחרונים דכל שעושה מלאכה והקול הוא בכלל מלאכת איסור א"כ לאו דוקא ישראל המדבר אלא ה"ה עכו"ס המדבר בראדיא אם כוונתו בשביל ישראל נמי אסור וכמו דקיי"ל במרחץ שהוחם בשבת במקום שרוב עכו"ס מותר לישראל לרחוץ במושש"ק אבל אם נתכוין גם בשביל ישראל אסור וכ"ש במקום שרוב ישראל הולכין שכוונתו מתחילה בשביל ישראל וא"כ הכ"נ בשידור אם עושה זה גם בשביל ישראל יש בזה ג"כ איסור לשמוע וכ"ש במקום שיהיה כוונתו דוקא בשביל ישראל וכבר האריכתי בס"ד במקום אחר לענין הפאקס מאשין ממקום למקום וכן לענין קנין סטאקס במארקעטס של עירות אחרות ששם כבר שבת ופה חול ואין כאן מקומו.

ברם נראה כך דהיסוד בכל מעשה שבת הנהנה ממעשה שבת שעשה העכו"ם בשביל ישראל או ישראל בשביל עצמו או בשביל ישראל אחר ונאסרה המלאכה מטעם מעשה שבת או מטעם קנס עיין ש"ע הרב סי' שי"ח סוס"א הרי הישראל נהנה מאותה מלאכה ומעשה שנעשית באיסור ולכן ישראל אסור ליהנות ממלאכה זו שנעשתה בשבת בשבילו או בשביל ישראל סתם וזה הדין במאכל שנתבשל או בגר שהולך והגס כי השלהבת הוא עולה ובא אחר תחתיו מ"מ כיון שהוא מחובר להגר או להשמן הרי הוא חלק ממעשה האיסור ולא מבעיא לדעת מהר"א ברודא שהבאתי במקום אחר דשאני שלהבת מכל מעשה שבת ושאר היזק וביאר הדברים לפי שא"א להיות אש בסופו אם לא יהיה בו מתחלת האש שהליק המדליק ונמצא לעולם אשו אם וזה הביאור של אשו משוס חלו והארכתי בזה בתשובה (ועיין משנ"ה ח"ה סי' ס"ח בענין גרמא בשבת באש) ועכ"פ אפילו לא נימא כחידושו הנ"ל מ"מ שלהבת המחובר לשמן או לדבר אחר יש לו ממשות אבל שלהבת שאינו מחובר אין לו ממשות ועיין תוס' שבת מ"ז ע"א ד"ה הנה לגר שמן ופתילה ודו"ק היטב ועיין ביה ל"ט המוליא שלהבת פטור ושקו"ט עד דמסיק דאדייה אדוי לרה"ר ע"ש ודו"ק. אבל שלהבת שאינו מחובר כלל נראה דלא הוי בכלל ודו"ק.

ומיהו בנידון דידן לא דמי כלל שהרי המרלה בתוך הרדיו שהוא המחלל שבת ח"ו הנה הוא מדבר לתוך כלי מכשיר עלקטרלאי ולאחר שגמר דבורו החשמל כלומר השידור העלעקטרלאי משדר את קול המדבר באויר העולם ונמצא עכשיו קול עלקטרלאי דומה לקולו של המדבר בשבת נמצא באויר העולם ולא ישמע ולא יפקד בבית האדם האמעריקאי או בבית שום אדם בעולם אלא משוטט באויר ונאבד ונפסד שמה האמנם עכשיו בא אדם אחד עם כלי מכשיר הנקרא ראדיא או כיוצא בו, מארה"ב או מירושלים או בכל מקום שהוא והוא ג"כ משוכלל בחוטי חשמל (עלקטרלאי) וקולט הקול העלעקטרלאי הנמצא כעת באויר שנשדר מארץ ישראל או ממקום שהמשדר שם נמצא דבלי להיות כלי מכשיר מצד השומע לא היה שומע כלום וגם מה שהכלי מכשיר קולט אינו קולט את הקול של המדבר בעצמו שקול זה כבר חלף הלך לו לגמרי אלא קולט קול שנעשה בשדור חשמלי עלקטרלאי ונשדר באויר העולם בכל מקום והכלי מכשיר קולט את הקול החשמלי הזה, ופשוט שקול הזה שהרדיו משמיע אינו הקול של המדבר בא"י וכבר הארכתי בזה בתשובה לענין לצאת ידי מצות התורה על הרדיו או לענין להעמיד עדים לכתיבת הגט או דיינים וכן לפדיון הבן וכיוצא ולהבדלה ולשמוע מקרא מגילה שלכל אלו דברים אין מועיל קול כזה דלא הוי אלא קול החשמלי שנעשה מקול בן אדם.

ולמשל קאסעטא של טייפס ששומעין ממרלה וכיוצא בו ודאי לכ"ע שאין זה קולו המדבר ואין יוצא בו כלום אלא שזה ענין של כלי מכשיר כששומע קול איזה קול שהוא קולט את הקול ועושה מוזיקא שדומה במקצת לקול המשמיע והמדבר אבל זה פשוט שהוא קול של הכלי מכשיר ולכן פשוט דאם מי שהוא שומע מהקאסעטא אינו יוצא בו כלום למצוה וכן לענין איסור שבת אם מי שהוא יזמר ויקלוט על קאסעטא ושוב יבא מי שהוא ויחזור ויקלוט מקאסעטא זו בחול הרי אין קליטת הקאסעטא לאחר השבת מלאכת שבת אלא הוא נעשה מקאסעטא שקולטה במוזיקא קול של שבת והקאסעטא הראשונה כיון שהמנגן כיון לזה הו"ל גדר מלאכתו בשבת שנאסרה מכח קנס אבל הקולט מקאסעטא זו הו"ל דבר חדש, ואין לו דין של מלאכת איסור שבת לומר שקנסו עליו בשביל מלאכה זו לפענ"ד כלל.

והנה בגמ' (ברכות נ"ג ע"א) ת"ר נכרי שהליק מישראל וישראל שהליק מנכרי מברכין עליו (בורא מאורי האש) נכרי מנכרי אין מברכין עליו מ"ש נכרי מנכרי דלא משוס דלא שבת א"ה ישראל מנכרי נמי הא לא שבת וכי תימא הך איסורא אזל ליה והא אחרינא הוא ובידא דישראל קא מתילדא אלא הא דתניא המוליא שלהבת לר"ה חייב אמאי חייב מה שעקר לא הניח ומה שיניח לא עקר אלא לעולם איסורא נמי איתיה וכי קא מבדך אתוספתא דהתירא קא מבדך אי הכי נכרי מנכרי נמי אין ה"נ גזרה משוס נכרי ראשון ועמוד ראשון ע"כ. ופרש"י הך איסורא אזלא מתוך שהשלהבת דולקת והולכת קמא קמא פרח ליה, המוליא שלהבת לרה"ר וכו' מה שעקר לא הניח, גזירה משוס נכרי ראשון וכו' אי שרית בנכרי שהליק מנכרי משחשכה אתי לברוכי בנכרי שהליק מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא נתוסף משחשכה כגון שמברך עליו סמוך לחשכה מיד.

וכתבו התוס' שם ד"ה גזירה דלכאורה גזירה לגזירה הוא ותי' דחדא גזירה הוא שגזרו חכמים כל אש נכרי שביד הנכרי דאי לא הא לא קיימא הא אבל נכרי שהליק מישראל וישראל מנכרי מברכין עליו והכי קיי"ל, והנה לכאורה מדברי הגמ' מבואר דבשלהבת לא אמרינן קמא קמא פרח דאל"כ ליכא עקירה והנהה והיאך מחייב וע"כ כמ"ש דבאש לעולם האש הראשון נשאר ואפ"ה אמרינן דכיון שהליק ישראל מנכרי או נכרי מישראל מותר לבדך עליו ולא הוי אש של איסור.

ומעתה בדידן, לא מיבעיא לפמ"ש דהרדיו הקולט משידור הוא שידור אחר חשמלי ולא השידור שעשה הישראל שנאסר מכח מלאכת שבת ואין לו שום שייכות להשידור הראשון אלא קולט משם למקום אחר אחד או שני עד שנקלט

מהרדיו, ובפרט רדיו במקומות הרחוקים שמקודש נקלט על סטאליאן במדינה השני׳ ומשם קולטים הרדיות במקומותיהם דודאי הו״ל דבר אחר לגמרי שאין לו שייכות אם המשדר שהוא הישראל שעושה מלאכת האיסור וזה כבר הכלי שני או שלישי ופחות הוא מכח כחו וגרמא, ואין לו ענין כלל עם מעשה שבת הראשון.

אלא אפילו אי קולט ממקום הראשון מ״מ הרי הוא כמדליק

נר מנר שהרי עכ״פ צריך כלי מכשיר שני לקלוט הדיבור החשמלי שיצא מפי המדבר ומתהפך ע״י גלי חשמל ואצלנו הוא הרדיו של השומע הוא הקולט מהקול המשדר והו״ל כבר כלי שני׳ וכה״ג ליכא משום מעשה שבת כלל לפענ״ד אלא מה שקלט מהשידור הזה ולכן במקום שעדיין לא הגיע זמן שבת לפענ״ד אין בזה שום איסור משום מלאכת שבת.

והיות כי העולם לא נזהרים מלשמוע בע״ש אל הרדיו אפי׳

בכל השנה וגם מארצינו הקדושה ובפרט כעת שהוא שעת חירום בארצינו הקדושה השם ישלח לנו משיחו הולך תמיס, ויגאלנו גאולת עולמים, ובני ישראל מצטערים הרבה ומחכים לשמועות טובות והרבה יש להם קרובים ובנים וכל ישראל אחינו בני ישראל הם לפענ״ד הנח להם לישראל אין בזה שום איסור בע״ש או בעיו״ט מטעם המשמיע ולא קנסו כה״ג כנלפענ״ד. אמנם היות כי הגאונים הצדיקים הנ״ל החמירו בדבר אין אני אומר דעתי לפסק הלכה כלל.

והשי״ת יתן ונזכה לשמחת פורים בשלוח (מנות) לנו אליהו הנביא לבשרנו ביאת משיח צדקינו דושה״ט וכאש״ל בלב ונפש,

מנשה חקטן

סימן נא

אינסטענט קאפפע אי מותר לעשותו בשבת

ח׳ לחדש הרחמים התשנ״ג בנ״י יצו״א

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים את מע״כ ידידי הרה״ג וו״ח כולו אומר כבוד ה״ה כש״ת מוה״ר שמואל קוריץ שליט״א ראש הכולל יד הרש״ז קארלין עם כל אברכי הכולל שיחיו עבגצ״א.

אחדשה״ט בידידות נאמנה, בדבר שאלתכם בענין אינסטענט קאפפע אי מותר לעשותו בשבת

וכגון באופן שאין שם איסור בישול להכניסו במים קרים או בכלי שלישי שלכ״ע לא מבשל האש יש בזה איסור משום מוליד כדין שלג וברד דמבואר בש״ע א״ח סי׳ ש״כ סי״ג דנותן הוא לכוס של מים או יין אבל לא ירסק והטעם כתב רש״י באין מרסקין את השלג והברד משום דמוליד בשבת ודומה למלאכה שבורא המים הללו הובא במג״א שם סקי״ג וכן שם בש״ע סי״ד להטיל מ״ר בשלג משום שנמס מכח הקילוח.

הנה באמת נגע כאן בנקודה שאני הייתי מחמק בזה מלפסוק ומ״מ כיון שבא לידי לא אמנע מלחוות דעתי

דהנה עיקר הלכתא דמוליד בשבת יש בזה ב׳ טעמים אחד משום דנראה כמוליד ודומה למלאכה כמ״ש רש״י שבת נ״א ע״ב ד״ה כדי שיזובו ודומה למלאכה שבורא המים האלו, או משום איסור מוקצה, ולענין דומה למלאכה נראה דבעי עכ״פ איזה מעשה מלאכה וכל שאין כאן מלאכה כלל ליכא איסור ועיין רש״י שבת הנ״ל ד״ה ואין מרזקין כמו מרסקין משברין לחתיכות דקות ברד (גלגל בלע״ז) והנראה דכיון דמשבר הברד לחתיכות דקות אף שאין בו עכ״ש מלאכה שהרי לא נאסר לשבר ברד או שלג שאינו ממשי לענין מלאכת שבת כלל מ״מ דומה הוא למלאכה אבל המניח השלג והברד בתוך המים והוא נימס מעצמו אינו דומה למלאכה כל ולכן מותר לכתחילה ועיין ט״ז סי׳ תק״א סק״ד לענין ביקוע עצים דמחלק ביו בוקע לעצים דקים או לא ולפ״ז בנידון דידן שאינו משבר כלל לשברים קטנים שהרי האינסטענט קאפפע הוא כבר נטחן עד אשר לדק דק ואין בו שום מעשה כלל בפועל ליכא בזה משום מוליד ג״כ.

אלא דלכאורה דבר זה תלוי במחלוקת המר״ס מרוטנבורג

והרא״ש דלהר״ס שהתיר להשתין מים על השלג ולא חש שנמס הכנ״מ בקאפפע ולהרא״ש שנזהר מלהשתין דהו״ל כמוליד אעפ״כ כיון דעד עכשיו שלג ועכשיו מים והגם שהשלג נמי אינו חמיכה גדולה שמרסק ע״י השתן אלא השלג הוא ממש כעין האינסטענט קאפפע ואפ״ה יש בה משום גולד הכ״נ. ולפ״ז כיון דבש״ע הביא ב׳ הדעות עכ״פ לכתחילה הי׳ נכון להחמיר כהרא״ש.

איברא דאי נימא לדמותו למחלוקת הנ״ל לכאורה הי׳ נראה

להחמיר דהא דנחלקו המהר״ס והרא״ש לא נחלקו אלא להשתין מים לפי תומו אלא דהו״ל פסיק רישיה ולא ימות אבל לרסק שלג ולעשותו מים לכ״ע אסור וגמ׳ מפורשת היא אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת ובש״ע א״ח סי׳ ש״כ ס״ט השלג והברד אין מרסקין אותם דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו והנה שכתב פרש״י לשברם לחתיכות דקות ואפילו על השלג כתב כן שהשלג לכאורה הוא ממש נידון דידן שהם חתיכות קטנות מאד כקאפפע וע״י הריסוק הוא נמס. וא״כ לכאורה אדרבה הי׳ עלתה לן לאיסור גמור לרסק ולהטיל מים בו להתפשר, דהו״ל עושה מעשה אלא דהי׳ לכאורה עלתה לן גם היתר לנותנן לתוך המים שנמס מאליו וכמ״ש בשלג וברד לשברם ולעשותם דבר שיזובו מים הי׳ אסור ולהכניסם בכוס הי׳ מותר.

אלא דבעיקר הדמיון לפענ״ד יש לעיין דבאמת לא דמי

הני כעוכלא לדני דשלג וברד כשהם נקרשים הגם

שהם ג"כ נקרשים ממים מ"מ הם עכשיו כגוף אחד וכשמרזקן נראה כמוליד מים והיינו אותו הדבר עצמו כלומר השלג עצמו או הברד עצמו שעכשיו הוא גוש ונרגש מרסקו ונתהפך להיות מים ע"י הריסוק אבל הקאפפע לא ירוסק ולא יותך מעצמו לעולם אלא בעי ניסוך מים בו ממקום אחר וגם אז המים אינם ממסים החפץ של קאפע להעשות מים אלא מתערב בו הקאפפע עם המים מתערבים יחד ונעשים הרכבה שכויות כשני תבשילין שנתערבו ולא הרכבה טבעית והבן זה והוא כעין מה שכתבו התוס' חולין והתשב"ץ בתשובה לחלק בין המרביע בהמתו כלאים והזורע כלאים והמרכיב אילן והמחבר שעטנז שהוא ג"כ מדין כלאים ותערובות איסורין והארכתי בזה במקום אחר דפרדה מותרת ושעטנז אסור בהנאה וגם פירות מאילן המורכב מותרין. והחילוק דהני הרכבה טבעית הן ונעשית ברי' חדשה אבל שעטנז הם הרכבה שכוית ולא הוי ברי' חדשה.

ובתוספתא דטהרות פ"ב ודה י"ז ע"א תנן התם שלג אינו לא אוכל ולא משקה חישב עליו לאכילה אינו מטמא טומאת אוכלין למשקה מטמא טומאת משקין נטמא מקצתו לא נטמא כולו נטהר מקצתו נטהר כולו, ופרש"י חישב עליו דקרוב להיות משקה יותר מאוכל, לא נטמא כו' דאינו חבור אלא כל קורט בפני עצמו חשוב ואינו טמא אלא מקום מגע טומאה.

ויש לדייק בדבריו הקדושים שכתב דאינו חבור אלא כל קורט בפני עצמו חשוב ואינו טמא משמע דשלג גמי כל קורט וקורט בפני עצמו אינו חבור זה לזה אלא הם קרטים נפרדים הגם שמאד דקים אשר כמעט הנוטלן ביד לא נכרים מ"מ כל אחד קורט בפני עצמו ואינו חבור לטומאה, ומיהו שם בסמוך ממש בד"ה נטהר מקצתו כתב וז"ל כגון שחישב עליו למשקה ונטמא טומאת משקין סלקא ליה השקה במקוה כשאר מים ולא משום טבילה דאין אוכל ומשקה נטהרין במקוה דלא כתיב טבילה אלא באדם וכלי אבל יין ולא שום משקה אין להם טהרה אלא במים ומשום זריעה דכי משיק להו הוו חבור מים שבכלי עם מי המוקה ובטילו להו גבייהו כדתנן (תרומות פ"ט מ"ז) שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהרו מלטמא אלמא מטהרה להו זריעה ומים במים זו היא זריעתן עכ"ל.

ולבאורה הני דברים סתרמי ניהו מרישא לסיפא דבריש כתב דשלג שחשב עליו לאוכלין כל קורט וקורט בפני עצמו חשוב ואינו חבור ובסיפא כתב דכי משיק להו הוו חבור מים שבכלי עם מי המקוה ואפילו נטהר מקצתו נטהר כולו ע"כ דהו"ל חבור והכל אחד והאיך עולה זו עם מה שפי' דכל קורט וקורט אינו חבור וצ"ע. ועיין פ"ג דטהרות מ"א הרוטב והגריסין והחלב בזמן שהן משקה טופח הרי אלו תחילה קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמתו כבילה מכוונת טהור יותר מכבילה טמא ועיין ר"מ ור"ש שם ובפי' הרא"ש מ"ב (ר"מ כו').

ואשר נראה בזה לפענ"ד דהשלג באמת הוא עצם ויסודו מים אלא שמחמת הקור הוא נקרש ויורד למטה כשהוא קרוש ואינו חבור כמים שהכל אחד אלא נפרדים זה מזה וכל קורט וקורט אינו חבור זה לזה ומ"מ מים ביסודו, ולכן מה"ת הטובל בהם הו"ל חבור ונטהר כמבואר במרדכי ס"פ במה טומנין בשם הרב רבינו שמחה וז"ל מעשה בא לפני ר' שמרי משפירא באדם אחד שאנס אשתו והטביל אותה בשלג שאינו מפושר ומחזיק מ"ש והורה רבינו שמחה שעלתה לה טבילה והר"א מביהם מפרש האי דמס' מקואות מיירי שהופשרו והא קמ"ל דאין דין שאובין להם וגם רבינו שמחה התיר בתחלתו ולבסוף חזר בו כי אי אפשר שכל השלג העולה למ"ש יגיע בבשרה ועוד אמרינן אין מטבילין בכיפין עכ"ל.

והב"י ז"ל יו"ד סי' ר"א כתב וז"ל ומשמע לי דפשטא דמתני' ודברי הפוסקים לא מוכחי כלל כדברי הר"א מביהם דודאי בלא הופשרו מיירי דאי הופשרו פשיטא דהוי כשאר מים וכו' הלכך דברי ר' שמרי' נראה בעיני וכ"כ הרא"ש והרז"ה ופסק ב"י בסי' ר"א דטובלין בו כמו שהוא אלא לכתחילה טוב להחמיר, ונחלקו בזה האחרונים ז"ל עיין ש"ך שם וח"ס ואף שנחלקו בו הראשונים ז"ל אי עלתה לה טבילה מ"מ נראה דמדאורייתא כ"ע מודי דעלתה לה טבילה דהשלג מעיקר דינו מים הם וכ"ש כשחושב לטבול בהם הו"ל כחישב למשקין הו"ל משקין ומטהר.

ולדידן מה הקשינו ראיתי כבר הקשה הר"ש משאנץ פ"ג דמס' טהרות ה"ב אהא דתנן דלא חשוב חבור ליטמא וחשוב חיבור ליטהר ותימה דלהקל הוי חבור ולהחמיר לא הוי חבור ותי' וי"ל דלענין השקה היינו טעמא כדתנן במקואות פ"ז דשלג מעלה מקוה וכשר לטבילה א"כ נמצא דכשהושק מקצתו למקוה כהושק כולו שהרי כולו נוגע זה בזה והוי כנוגע במקוס מקוה אבל לענין קבלת טומאה אין דברים הנוגעים זה בזה נחשבים כאחד ע"כ ע"ש, ואכתי צ"ב איהוי חבור או לא ומ"ש לקולא מלחומרא. ולפמ"ש נראה דבאמת שלג יסודו הוא מים ואפילו כל קורט וקורט ממנו מ"מ הוא מים ומים בעצם הוי חבור אלא כיון שהוגלד ונעשה שלג נשתנה קצת במראיתו ובטבעו לא נטמא כולו בחשבו עליו לאכילה שאינו אוכל אבל כשחישב עליו למשקה הרי הוא בעצם משקה ומצרף לזריעה ליטהר הכל יחד כי הכל מים.

והנה כל זה שלג או ברד שרק מחמת הקור הוא מחזיק הפרידה ויש שם כעין קורט וקורט של שלג וא"כ הקור הוא שמפריד אבל בעצם הוא בטבעו לחזור אבל

אינסטענט קאפפע הרי בעצם הוא מיסוד הענ ואדרבה מעיקר דינא יש סוברים לברך עליו בפה"ע עיין שו"ת פמ"א שהאריך בזה וכל זמן שלא יכניסנו במיס לעולם לא ימס ונשאר כן כי זה טבעו אלא לאחר שטחנו אותו הדק היטב דק דק עד לעפר ממש ובשלו אותו ולא נשאר בו חלק ההרגש ואם נתערב עם מיס הרי הוא נתבטל ומתערב בו אבל אין כאן פנים חדשות אלא שהתערובות עשה שינוי במיס ככל שני מיניס שמתערבים ובאמת כי אם ינית כן הקאפע עד שיבשו המיס תשאר הקאפע על הקדירה ואין כאן פנים חדשות באו לכאן כלל לפענ"ד, אלא הו"ל כמכניס תבלין במיס או כמערב שני מיני מאכל כגון בצלים ודגים או מי סודה שעושין בשבת שפופכין במיס חלה וסוכר וסודא ביקארבאנא וכיוצא בו ומה שהקאפה נצב למיס ג"כ אין זה דבר חדש אלא נצב ואין נציעה באוכלין וא"כ מרחק רב בינייהו בין אין מרסקין שלג ובכל לאינסטענט קאפפע. שוב מצאתי בספר שש"כ פ"א בציונים אות קל"ה שהביא בשם ידי"ג הגאון הישיש מוהרש"ז אויערבאך (שליט"א) [זצ"ל] דבכ"ש מתיר משום שהקפה עצמו נמס ושותין אותו חשוב כתבלינים הנאכלים רק בתערובות ושמחתי שכיונתי לדעתו הגדולה הגם כי קצת חילוק יש ביניהו.

אלא דאכתי פש לן לבאר מצד אחר דלכאורה יש לעיין בזה מדין בישול והגם שכנראה מעכ"ת רצה לתקן את זה וכתב ליתנו בכלי שלישי דכה"ג לכ"ע ליכא משום בישול אלא דאכתי צ"ע דאולי אינסטענט קאפפע הו"ל כקוליים האספנין כיון דזה דרכה של קאפפע אפילו בכלי שלישי שלכו"ע אינו מבשל מ"מ כיון שנעשית קאפפע זהו בישולה ומיהו עיין בשו"ת מ"ש א"ח סי' ע"ד בענין קאווע שצולין אותו על האש ואח"כ טוחנים אותו דק דק שאש עירוי עליו בע"ש מים רותחים ואח"כ ייבשו הקאווע אסור בשבת לערות שוב עליה מים כיון שיש מחלוקת בין רש"י והרמב"ם והרי"ף על הא דתנן כל הבא בחמין מע"ש מותר לשרות בחמין בשבת דעת הרמב"ם אפי' לא נתבשל ודעת רש"י דבלא נתבשל אסור ואנן קיי"ל כרש"י וגם קיי"ל כהר"א ממיץ דיש בישול אחר צלייה א"כ בקאווע שלא נתבשלה כל צרכה מע"ש הו"ל בשבת בישול אחר צלייה כשמערין פעם שנית.

איברא דנידון דידן כיון דנתבשל לגמרי כידוע דהאינסטענט קאפפע נתבשלה לגמרי כבר וגם בכלי שלישי דליכא בישול כלל לכאורה יש להקל, אלא דמ"מ אני בעני הנהגתי בעצמי כשאני צריך לזה בשבת ולא הניחו מע"ש סענץ כנהוג אז הנני מניח הקאפפע במיס קריס לגמרי או בקצת חלב וגימת שם ואח"כ לוקח מיס חמיס מכלי שני או שלישי ומכניס בתוך מיס או חלב הקריס וארוחנא בזה דלא ליהוי חשש בישול כלל בכל אופן וגם לא מכניס המיס או החלב על הקאפפע אלא הקאפפע אל המיס ולא הוי כעושה מיס בידים לרסק והוה כמו להכניס השלג או הברד במיס דמותר לכ"ע ולא כמטיל מיס על השלג וכן עושין במלח וסוכר להכניס לאחר ולא מקודם ולשפוך עליו המיס והגם שיש מחמירין משום צביעה באוכלין מ"מ לפענ"ד הכי עדיף טפי מטעמים הנ"ל.

והגם ששאל עוד כמה ענינים אבל מה אעשה שאין הז"ג להאריך בכל דבר ולעת עתה הנני לברכם י"ר שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה בברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נב

ניגוב אחר המקוה

ב' לסדר וירא וירץ לקראתם התשנ"ו בנ"י

אל מעלת המיול"ח פרי עץ הדר שלשלת היוחסין צבי וחמיד ורגיג ולעי באורייתא תדירא בנש"ק הב' הח' **צבי האנער** הי"ו.

אחדשה"ט באהבה וחבה, קבלתי מכתבך ועברתי עליו ונהנתי מישרות הדברים ואי"ה עוד יזכנו ה' לכת וזמן ואשתעשע אתך בדברי תורה וכעת רק הערה קטנה אחת או שתים בדבר אשר הבאת חקירת הצ"פ בשו"ת שלמת יוסף אהא דנפסק ביו"ד סי' רמ"ו דאין התלמיד שואל ביותר מג' שאלות בפעם אחת אם הדין כן גם לשואל בכתב, ויפה דקדקת מגמ' כתובות ס"ט תלה ליה רבי ביני חיטי ובתוס' פר"ח שאלות הרבה שאלו, ודמית לעצמך דאולי רש"י פי' אגרת שלומים נמצא לפ"ז מחלוקת רש"י ותוס'.

ובאמת כי בגמ' חולין צ"ה ע"ב כולהו שני דרב הוה כתב ליה ר' יוחנן לקדש חברינו שבבבל כי נח נפשיה הוה כתב לשמואל לקדש חברינו שבבבל אמר לא ידע לי מידי דרביה אנא כתב שדר ליה תליסר גמלי ספקא טריפתא אמר אית לי רב בבבל איזל איחזייה וכו' ועיין רש"י מיני ספק טריפות ואני שמעתי ועיין עוד רש"י דף כ"ח ע"ב ד"ה חכים וכו' תליסר גמלי ספיקא ועוד שם ברש"י דף נ' ע"א כר"י לישנא אחרינא, ומיהו בתוס' בשם ר"ח גרים גוילי כלומר תריסר גולין כתובין שאלות. וגם עיין בשו"ת הרמ"א שהשואל שאל כמה שאלות בפעם אחת והרמ"א ז"ל השיבו על כלם ועוד בכמה מפרשים והדבר מפורסם ומעשה רב.

במש"כ רבינו האר"י החי בענין טבילה בעש"ק שלא יגבב עצמו אלא שיכנסו המיס בגופו שהם תועלת גדול להשגת הרבה מכמות ורומזים למים ואורות העליונים, ובדרך הערה כתבת לפמ"ש בא"ח סי' ד' ס"כ הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות או עולה בהם שחין וגם מכה"ג ביו"כ שעלה ונסתפג ובמל"מ הל' עיוה"כ ב' ב' למה צריך להסתפג והעלה שם דבר חדש וליינת גם לספר הר המורי'.

ולפענ"ד מכל אלו אין ראי' חדא דהאר"י ז"ל לא כתב אלא על טבילת עצ"ק ולא על שאר טבילות וא"כ בשאר טבילות אפשר צריך להסתפג ולפ"ז יש לדייק איפכא לפי שבע"ש אין להסתפג ולכן אמרו בכה"ג עלה ונסתפג, ולפענ"ד חשבתי שאולי הכוונה שבע"ש לא יצבש הבגדים עד שיתיבשו המים על הגוף ויכנסו בתוך הגוף ע"ד הקרא ותבא כמים בקרבו ואח"כ יצבוש את הבגדים (ושמעתי שהסבא מקעלס הי' טובל במקוה בש"ק אלא משום חשש סחיטה הי' יוצא מן המקוה והיה עומד בידים פרושות עד שיבשו המים ואח"כ לבש בגדיו) דכל שלובש הבגדים על גופו הרטוב והלח הרי הוא כבר מנגב המים שעליו ואדרבה הרי אמרו שאין לנגב את ידיו במלבושיו שהוא קשה לשכחה.

ומה שהבאת ממל"מ שדייק מלשון נסתפג למה, ולכן העלה שם דבר חדש שנסתפג משום חציצה, וכבר האריכתי בס"ד דחציצה בלא מי איכא, ואפי' דס לא אמרו ז"ל דאינו חוצץ שהיו כהנים הולכין עד ארכבותיהם בדם ופריך והא הוי חציצה ומשני לא הוא ואינו חוצץ וכ"ש מים דלא הוי חציצה, וכעת נראה עוד שהרי קיי"ל שיכול לטבול במלבושיו רק שלא יהו דבוקים, ולפענ"ד האמת כי לאו כל הנגועים ניגון אחד והנגוב בידים והסיפוג בכה"ג שני עניים ושני טעמים להו, וכבר כתבתי שתי הטעמים ואפשר דתרוייהו אמת ותלוים זה בזה, חדא שהרי אסור להסתפג בבגד חבירו והאי בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה אמר בגמ' הייגו האי דלא איכפת ליה אממונא דחבריה כפתיה ואודי ליה (ב"מ כ"ד ע"א) והטעם דאסור להשתמש בבגד חבירו שלא לדעת והו"ל בכלל גזל, הגם דלדבר מצוה הרי קיי"ל ניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה וא"כ האי דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה והנגוב בעי שלא יתבקעו ידיו והו"ל מצוה ומאי ריעותא הוא.

איברא דהא דאמרינן דניחא לאינש הייגו דוקא היכא דהחפץ לא מתקלקל כגון הנחת תפילין או טלית שלא מתקלקל אבל נגיבת ידים בבגד המים והנגוב מקלקלים הבגד וזה שאמר האי בר בי רב דמשי ידיה ונגיב בגלימא דחבריה הרי הגלימא מתקלקל בנגיבתו דידוע דהבגד שמתנגב בו מתקלקל ע"י הנגוב והרטיבות ולכן אמר דלא איכפת ליה אממונא דחבריה וק"ל. ולפ"ז לגבוש בגדי כהונה על גוף רטוב אסור משום מקלקל בגדי כהונה ומזיק להקדש ואולי עובר גם על לא תעשון כן לה' אלקיכם כמבואר במהרי"ק לענין בתי כנסיות בזה"ז שאם מקלקל מה שהוא עובר משום לא תעשון כן, או משום לא יקרע. אלא מה תאמר שלאחר שילא מן המקוה לא ינגב אבל יעמוד כן עד שיתיבשו המים שעליו וי"ל תינח בכל השנה שליכא איסור רחיצה אבל ביוה"כ דאיכא איסור רחיצה א"כ מיד אחר טבילה צריך לנגב שלא יהנה מהרחיצה מה שאינו צריך וכמו דקיי"ל בנודר מהמעיין דטובל בימות הגשמים ולא בימות החמה ואפילו לאחר שטבל אסור ליהנות והכ"נ לכה"ג שאסור לו ליהנות ולעמוד אפי' רגע ממי הטבילה כל שלא צריך עוד ועשה מצותו ואין לו עצה אלא להסתפג והוא חיוב הן מדין בגדי כהונה והן מדין רחיצה ביוה"כ ולכן שפיר דקדקו בכל פעם עלה ונסתפג כלומר מיד ולא המתין אפי' רגע שלא לעבור על איסור רחיצה וזה לפענ"ד ברור.

ובזה מיושב נמי מהא דתנן (עירובין ל"א ע"א ושבת קמ"ז ע"א-ב) ובפרט רבי שאמר כשהיינו לומדין תורה אצל ר"ש בתקוע וכו' הרי שנטלו אלוגטית לנגב את עצמן ואפי' בשבת שיש מפקפקין משום סחיטה ואפי' לכתחילה וכ"ש בע"ש, ולפמ"ש לא קשה דדוקא בע"ש אמר האר"י הקדוש ולא בשבת, אלא דנראה להוסיף דאפשר בשבת קודש צריך דוקא לנגב עצמו שלא יראה כרחיצה ולכן מסתפג עצמו באלוגטית מיד אחר הטבילה שלא יטעו שמותר לרחוץ בשבת ומשום סחיטה ליכא כמו שהאריכו בזה האחרונים וראי' גם מכה"ג.

ומה שכתבת ובפשטות מרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות, הנה מלבד שי"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע ולא אמרו מתבקעות אלא כשרוחץ שלא לשם מצוה, גם י"ל שדברי האר"י ז"ל לא נאמרו אלא על גופו ואין הכוונה על פניו וידיו ואפילו בע"ש וי"ל.

אבל מה שנראה האמת דרוחץ פניו וטובל הם שני דברים דרחיצה לאו טבילה וטבילה לאו רחיצה הוא, ורחיצה בחמין וטבילה בצוננין, והחילוק הוא דרחיצה הוא שהאור מתפשטת ע"י הרחיצה בחמין וגם מסתמא בסבון וכיוצא בו ולזה אם אינו נוגב האור מתבקע ת"ו עולה בה שחין אבל הטובל במקוה נכנס ויוצא ובזמנם עוד שהטבילה בחמין מי איכא והי' הכל במים צוננים נכנס ויוצא אין האור מתבקעת בזה ודוקא על מרחצאות אמרו כן וזה שאמרו נמי רוחץ פניו, ונראה כעין ראי' מגמ' (ע"ז כ"ט ע"א) חמימי לסילוא וקריר לחספניתא, וחילופי סכנתא. ופרש"י חמימי לסילוא צריך לשרות המכה בחמין והא דאמרינן לעיל סילוא בי בני סכנתא היכא דרחץ כל גופו בי בני שמחמם כל גופו. תוספיתא. סדקין שבפני האדם ע"כ. והנה כתבו להדיא דלסדקים שבפני האדם מים חמין סכנה לו ומים קרים יפין לו והם לו לרפואה, ולמשל ההולך בדרך ומי גשמים יורדים על פניו וכיוצא בו עכ"פ לפענ"ד ואינו מנגב לא נאמר אלא אחר רחיצה ולא טבילה במקוה.

והיות כי אין הז"ג להאריך אי"ה עוד אחזור על זה בס"ד ומחמת דוחק הזמן הגם כי אהבה דוחקת את הבשר הנני מוכרח להפסיק כעת ועוד חזון למועד אי"ה ונהנתי

עוד מכמה דברים וי"ר שתזכה לעלות מעלה מעלה ברוס המעלות בתורה ויר"ש עד כי יגדל כאחד הגדולים, וברכה הנלהה בכל דרכיך עולמך תראה בחייך, ותזכו לבנות בית נאמן בישראל על דרך אבותיך ואבותינו הקדושים ולתפארת אבות ולתפארת כל ישראל.

דברי המיול"ח ידידך אוהבך המעתיר בעדך ומברכך בסל מלא ברכות וכברכת ה' אלקיך אשר יתן לך בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נג

טבילת עזרא ביום השבת, כמה טבילות יטבול

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח כו' חובר חיבורים יקרים כש"ת מוה"ר חיים קרוים שליט"א.

אחדשב"ת בידידות, בדבר בקשתו הנני להעיר במילתא חדתא מה שלא ראיתי לכאורה באחרונים מ"מ לפענ"ד תורה הוא מה שכתב בשו"ת חו"י סי' קפ"א בשה שנהגה ליתרון הכשר ומדות חסידות לטבול לבעלה שני פעמים רצופים ואבירתה רואה טבילתה ופעם אחת בחזרתה לביתה אמרה כי נסתפקה היא וכמדומה לה שבפעם שניה היה קצת משערותיה חוץ למים ושאלה אם צריכה לחזור ולטבול ודקדק שם במנהג הדבר למה הנהיגה כן ואמה לטבול ב' פעמים אם נהגה כן רק משום חשש שמא יארע איזה קלקול בטבילה ראשונה בלא ידע סגי בשניה וכתב החו"י די"ל ה"ה אם נתגלה קלקול האחד דסגי בשניה, או שאם נהגו לטבול כן בכל זמן ב"פ ליתר שאת ולתוס' טהרה או לתשובה דהו"ל כנדר וצריכה ב"פ טבילה הוגנת בלי פקפוק וצריכה התרה, והפתח הוא המקרה שאירע ע"ש.

וסיים שם החו"י ובשבת ויו"ט עכ"פ אסורה לטבול שני פעמים חנם ואם אומרה שלא חדע טעם רק גם חמותה גם אמה נהגה כן תלינן להחמיר. אח"כ נודע לי שקצת נשים נוהגות כן ומברכות על טבילתן בין שני הטבילות אמרתי אכן נודע הדבר שנתפשט המנהג מפני ספק זמן הברכה כבהטור וש"ע יו"ד סי' ר' וכן עשתה האשה ששאלה בכן א"ל לחזור ולטבול ע"כ.

ולמדנו מדברי החו"י כמה מילי מעליותא חדא דהיכא דליכא חיובא בדבר ונהגו כן נתחייבו אז מדין נדר וא"כ בטבילת עזרא נמי אי אימא דבטלוהו לטבילה זו ואעפ"כ חזרו ונהגו לטבול יש לן לקיים מדין נדר והוא חמור מדין ט"ע שאינו אלא תקנה ועכשיו נדר.

וכבר דברו מזה האחרונים והבאתי כן במקום אחר ולא הוספתי כעת אלא שנראה דעת החו"י בפשיטות כן דכל שקבלה ליתר שאת ולתוס' טהרה או לתשובה ה"ל כנדר ולכן מובן ממילא דהנהגין לטבול בכל יום וגם בשבת הו"ל חיוב נוסף מדין נדר ולא מדין ט"ע שהרי טבילת עזרא אינו אלא לבע"ק ולא בכל יום ולא בשויו"ט כשלא עשה מעשה ולא הוי אלא לתוס' טהרה וא"כ אין היתר לבטלה בשבת אפילו למי שהוא טהור ממקרה לילה.

עוד למדנו מדברי החו"י שכתב דבשבת ויו"ט אסורה לטבול ב"פ חנם למדנו מינה דכ"ש באנשים דאסור לטבול ב"פ ולא התירו אלא טבילה אחת בשבת לתוס' קדושה, ואפילו נימא דבאשה כיון דנהגו לברך בין טבילה לטבילה לא מקרי חנם ומותרת לטבול גם בשבת ב"פ אבל לטבול יותר ליכא היתר כלל וא"כ באנשים שהולכין בשבת לטבול שאין מברכין אין לטבול יותר מטבילה אחת וצריך לנאת מיד דכיון דולאי טבילה זו לא הוי אלא לתוס' קדושה או אפילו לט"ע מ"מ בטבילה חדא סגי ואפילו אי נימא דעכ"פ בתרתי וכמו טבילת נשים אבל לטבול ש"י טבילות וכיוצא בו לפענ"ד ליכא היתר לזה ואולי זה נכנס כבר בגדר של רחיצה שאסורה בשבת.

ובמש"כ נראה להבין ג"כ דברי גורי האר"י הקי ז"ל בשער הכוונות ש"ו ענין טבילה דשחרית דשבת, שכתב אם נטמא בקרי או בתשמיש המטה אין צורך להזכיר כי הטבילה אז מוכרחת, אבל אף אם לא הוצרך לטבול לסבה המזכרת צריך לטבול בבקר ביום השבת והוא כי בדמיון מה שבארנו לעיל שצריך לטבול בכל ע"ש להפרש מן החול לשבת כן צריך עתה טבילה אחרת כי הפרש גדול יש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת שהוא קדושה יתירה, אבל החלוק ההוא כי בע"ש הוצרך לב' טבילות, האחד להפשיט בגדי חול מעל נפשו, והב' להתדבק ולהמשיך בו קדושת שבת, אבל עתה בבוקר יום שבת די לו בטבילה אחת להמשיך עליו קדושה עליונה של יום השבת ואינו מפשיט מעליו ח"ו קדושת יום שבת ע"כ.

והנה מבואר מדברי רבינו האר"י ז"ל דביום השבת אינו טובל אלא טבילה אחת ומש"כ די לו ל"ל וכיון שדי לו בכך אסור לטבול יותר דהו"ל רחיצה שלא לצורך ופשוט דכה"ג שטבל ביו"כ לתוס' קדושה בין עבודה לעבודה שטבל החמש טבילות וכן עשר קידושין שקידש עצמו ביו"כ לא טבל אלא טבילה אחת כלומר פעם אחת והיה אסור לו לטבול טבילה שאינה צריכה ולטבול יותר מאלו דדוקא חמש טבילות אמרו ואם הי' טובל יותר הו"ל שש ולא זאת שעבר על הקבלה של חמש טבילות טובל ביו"כ אלא היה אז כבר נתפס באיסור רחיצה שלא לצורך ביו"כ שהרי רחיצה הוא מחמש עינוים אלא שנטטוה בטבילה הכה"ג לתוס' קדושה שצריך בין עבודה לעבודה ומעלה יתירה שעולה בה אבל כל זה טבילה

אחת ולא יותר וא"כ הטובל בשבת נמי יש ליזהר שלא יטבול יותר מטבילה אחת שהוא לתוס' קדושה ובאמת כי מאז ראיתי דברי המו"י אני זהיר שלא לטבול יותר ובפרט בזמנינו שטובלין בחמין שיש ליזהר שלא ירחה כרחיצה כנלפענ"ד ודו"ק.

והגם כי יש עוד הרבה לכתוב מענינים אלו ומ"מ כיון דלאו בעל מלאכה אחת אני ואני טרוד מאד בטרדות הזמן ולכן יהיו דברי אלו לרצון מעכ"ת ויבטל רצונו מפני רצון אחרים כדי שהקב"ה יבטל רצון אחרים מפני רצונו ידידו דושה"ט ומברכו בשמחת פורים ובשמחת תמיד ויזכה להרבות דעת דקדושה בבנ"י ובזכות הקדושה נזכה לביאת משיח צדקינו בב"א החותם לכבוד התורה וקדושת ישראל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נד

אנסוהו לעבור עבירה אי מחללין שבת להצילו

עש"ק לסדר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש

מע"כ ידי"נ הרב הגאון וו"ח נו"נ המפו' כש"ת מוה"ר **שלום שפירא** שליט"א רמ"ר בישיבה הקדושה טלז קליוו. בעמח"ס ספר שו"ת דברי שלום.

אחדשבת"ר בידידות נאמנה, בדבר בקשת מח' ר' פרץ יהודה קאפפענהייס הי"ו מעיר מאנטשעסטער לבאר לו דברי רבינו המ"ב סי' שכ"ח אות ל"א על מש"כ הרמ"א ז"ל ס"י שם שמי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו את השבת כדי להצילו וכתב עליו המ"ב דאם הכפיה באחד משלש עבירות ע"ז ג"ע ושפ"ד והוא משער בעצמו שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבא לזה עכ"ל ותמה עליו אמאי כתב בלשון אפשר הא ודאי כיון דיש כאן סכנת נפש ודאי צריך לחלל והביא שכבר עמד על זה באגרות משה יו"ד ח"ג סוף תש' ל' ופי' דכיון דעל ג' עבירות אלו חייב למסור נפשו עליהם משום קידוש השם שמא אין בזה חיוב להצילו שהוא מונע מקידוש ה' והספק הוא גם בחול אלא שבחול המ"ב מכריע דמספק יש חיוב להציל אבל בשבת שמא אין חיוב להציל משום איסור שבת מספקא ליה להמ"ב. אלא שסיים האיגרות דמסתבר דמחויבין לחלל שבת דספק פק"נ נמי מחללין עכ"ל. ומע"כ תי' די"ל דהצלת נפשות נאמרה דוקא אם הנפש נאבדת בלי תכלית אבל במקום שיש קידוש השם והתורה צוותה לאבידת נפש אין מצוה להצלת נפשות ונשאר בצ"ע.

וראשונה נראה מה שהביא בשם הגרמ"פ זצלה"ה באגרות משה עיינתי בדבריו שכתב וז"ל ומה שכתבתי דמחויבין לחלל שבת להציל המאבד עצמו לדעת הוא בלא פקפוק והמ"ב סי' של"ח סקל"א לא שייך לענין זה וכו' ובאלו ג' עבירות שיהרג ואל יעבור הוא מסתפק וכתב בלשון אפשר כיון דמחוייב ליהרג ולא לעבור בשביל קדוש השם ליכא בזה חיוב הצלה כיון שהוא מניעה מקידוש ה', שמ"מ בחול מספק יש לחייב להציל אבל בשבת אם ליכא חיוב להציל איכא איסור שבת מספקא ליה אבל מסתבר דמחוייבין לחלל שבת דהרי בספק פק"נ נמי מחללין ע"כ.

ולא אאמין אשר פה קדוש יאמר כן והאיך ס"ד שמי שבאו גוים לאנסו לעבוד לע"ז ואם לאו יהרגוהו או לבא על הערוה או לשפוך דמים ויש בידינו להצילו או יש ביד עצמו להציל עצמו יניחוהו לגוים שיהרגוהו ומצוה עליו למסור נפשו להריגה וליכא חיוב ומצוה של לא תעמוד על דם רעיך וגם הוא בעצמו אם יכול להציל עצמו לא יציל כדי לקיים מצות קדה"ש חס מלהזכיר דבר כזה ועיין שו"ת שבו"י ח"ב סי' ק"ו שפעם אחת גזרו גזירה לעבור על דת שמחייבים ליהרג וקצתם יכולין לברוח כדי להציל נפשם אם לא ברחו ורוצים למות עם הנשארים אי הוה בכלל מאבד עצמו לדעת והשיב דאף לדעת התוס' פסחים נ"ג ע"ב וסנהדרין צ"ג בחנניא מישאל ועזריה שהקשו מה ראו שלא ברחו משמע קצת דאפילו יכולין להמלט על נפשם אין לברוח זה אינו דומה דהיכא דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה וגם לחיות עדיף אלא אם רוצה לקדש השם שממנו ילמדו ליכא בזה דין מאבד עצמו לדעת ע"ש.

והנראה שהוא כמו בכל המצות לדעת התוס' שאם רוצה למסור עצמו שמותר ועיין רמב"ם פ"ה מהיסה"ת ה"ד כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ונהרג ולא עבר הרי זה קידש את השם ואם היה בעשרה בישראל הרי זה קידש את השם ברבים כחנניא מישאל ועזריה ור עביקא וחבריו ואלו הן הרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתן וכו' וכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור ועבר ולא נהרג הרי זה מחלל את השם וכו' אבל אם יכול למלט לנפשו ולברוח מתחת יד המלך הרשע ואינו עושה הנה הוא ככלב שב על קיאו והוא נקרא עובד עו"כ במזיד וכו' ואזיל לשיטתו דאסור למסור עצמו ולכן חייב לברוח ודו"ק.

ומיהו לדידן פשוט דמדינא חייבים אנחנו להציל כשרואין עכו"ם אונס ישראל לעבור על מצות בין שהוא מצות שחייב למסור נפשו עליהם ובין שהוא מצות שאינו חייב למסור נפשו עליהן והוא אינו יכול להציל עצמו ומחמת אונס מסכים ליהרג ואנחנו יכולים להצילו וגם הוא אם יש בידו חייב להציל עצמו והבא להרגך השכם להרגו וממילא עלינו החיוב ואם ראה נראה ישראל רודף אחר חבירו להרגו מצוה להרוג הרודף להציל הנרדף ואם גוים רודפים אחר ישראל שיהרוג ישראל

אחר ואם לאו יהרגוהו או שיבא על הערוה ואם לאו יהרגוהו ואמן יכולין להצילו לא נגיל אותו ע"י שנהרוג את העכו"ם ודאי שמצוה להרגו ולהציל הישראל ובכלל אם נוכל להציל נפש מישראל מהעכו"ם ולא יצטרך למסור עצמו ליהרג על קידוש השם איכא מצוה להצילו, הכלל כל שיכול להציל נפש מישראל ולא הצילו הרי הוא בכלל לא תעמוד על דם רעך ועיין ש"ע יו"ד סי' קנ"ז ס"א-ב וברמ"א שם עכ"פ פשוט דהא דאנסו עכו"ם הוא שאינו יכול לעמוד נגדו אלא או יעבור ויעשה כרצונו או יהרגנו העכו"ם אבל אם יכול להרוג את העכו"ם אין זה אונס כבר וצ"ע.

ומה שנראה בדברי המ"ב ז"ל דלכאורה תלוי במחלוקת למ"ד (יומא פ"ה ע"ב) דהא דמחללין שבת לחולה שיב"ס הוא בשביל שמוטב שיחלל עליו שבת אחד בשביל שיקיים שבתות הרבה והוא כדי שיקיים עוד מצוות והנה זה באדם שאינו צריך למסור עצמו למיתה בשביל המצות אבל למי שמחויב למסור עצמו על קידוש השם א"כ המצוה שלו הוא לקיים מצוה זו במסירת נפש א"כ אין עליו עוד חיוב מצות לשבת הבאה וממילא ליכא טעם של מוטב שיחללו עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה שהרי הוא נפטר מלקיים עוד מצוות במה שנתחייב למסור נפשו בשביל כל התורה ולכן לא מספקא ליה בחול דודאי בחול חייב להצילו מדין לא תעמוד על דם רעך אלא בשבת מספקא ליה כיון דאפילו בשאר ישראל אין דוחין שבת מפני פק"נ אלא מטעם שיקיים וכנ"ל והכא הרי לא נזה הקב"ה ולא רצה שיקיים יותר.

שנית נראה לפמ"ש רש"י סנהדרין ע"ד ד"ה סברא הוא שלא תדחה נפש חבירו וכו' דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום ואי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא איבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו הלכך דבר המקום לא נתן לדחות ע"כ. והיד רמ"ה סנהדרין ע"ד ע"א פיסקא אבל הרודף כתב באמצע הדבר וז"ל ואיבעיא לן רוצח גופיה מנא לן דיהרג ואל יעבור ומהדרי' סברא הוא שלא נתנו מצות לידחות אצל פקוח נפש משום דכתיב ואי בהם אלא מפני חיבוד נפשם של ישראל לפני המקום אבל הכא גבי רוצח דין הכי ודין הכי איכא איבוד נשמה לא ניתנה מצות המקום לידחות וכו'.

ויש לפרש שלא ניתנו מצות לידחות אצל פק"נ אלא כדי שיהיה ויקיים מצות הרבה כדאמרינן התם (יומא פ"ה) חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אבל הכא גבי רציחה מאי חזית דדמא דידך סומק טפי ורצוי להאריך ימים יותר מחבירך כדי שתאמר ידחו חייו שהן מעוטין ואינן מספיקין לקיים בהם מצות הרבה מפני חיי שהן מרובין ורצוייס לקיים בהם מצות הרבה דילמא דמא דחבירך סומק טפי ע"ש.

מבואר דלא ניתנו מצות לידחות אצל פק"נ מקרא דומי בהם אלא מפני חיבוד נפשן של ישראל לפני המקום וא"כ במקום דהמצוה לא נדחה מפני פק"נ כהני ג' שזכרנו וליכא דין דומי בהם באופן זה א"כ הקב"ה לא רצה לדחות לעולם הני מצות מפני חיבוד נפשן של ישראל אלא במצות אלו חבידין הם ישראל כשימסרו נפשן לפניו ואין כאן דחיית פק"נ כלל וא"כ אפשר דהכ"נ אינו דוחה שבת כלל להצילו מהני ג' עבירות דאין בזה דין של ודאי בהם כה"ג וזה בשבת דוקא.

ועיין ת"ה סי' קל"ט בעבירות שאינו מחויב למסור עצמו והוא רוצה למסור אי רשאי למסור עצמו שתלוי במחלוקת הרמב"ם והתוס' עיין ר"ן פיה"כ ובהג"א ממהרי"ח רפ"ק דכתובות וכתב הת"ה דהיה נראה דבפלוגתא דרבוותא אזלינן לקולא באיסור סכנת נפשות להקל אמנם י"ל הכא דלענין קדוש השם דלא הקפידה התורה על איבוד נפשות מישראל לא יליפינן לה משאר ספיקות דלית בהו משום קידוש השם ונראה דלפי הענין ושרואין אנו כוונתו מורין לו עכ"ל והביאו הש"ך סי' קנ"ז ועיין שם מה שהביא בשם הג' סמ"ק סי' ג' באותן קדושים וכו' ופשוט שלא היו יכולין להציל עצמן וע"ש סק"ב.

וכבר האריכתי בדברי המל"מ פכ"ד מהל' שבת ה"ז שעלה ונסתפק ברודף אחר חבירו או אחר אחת מכל העריות שבתורה שדינו שניתן להצילו בנפשו אם זה הי' בשבת מהו שנחלל עליו את השבת בשביל הצלתו מן העבירה והא פשיטא ליה דהרודף אחר חבירו להרגו שיהרג כדי להצילו דאין לך דבר עומד בפני פק"נ ודמו של רודף כבר התירתו התורה ובשביל שהוא שבת פשיטא שלא נניחנו מלהרגו אלא מספקא ליה בנערה המאורסה ע"ש.

ולפי דעת רש"י והיד רמ"ה גם ברודף אחר חבירו להרגו נמי לאו פשוט הוא כיון דהצלת הנרדף מהרודף אינו מדין פק"נ של כל התורה כולה דכיון דגבי רוצח בין הכי ובין הכי איכא איבוד נשמה לא ניתנה מצות המקום לדחות וא"כ אפשר דוקא בחול אבל לא בשבת. ומיהו בספרי משנ"ה ח"ט סי' שנ"א הבאתי דהמחזיק ברכה סי' של"ט הביא בשם רבינו יונה כת"י סנהדרין ע"ג דכל אותן שמצילין בנפשן לא מפלגינן בין חול לשבת ע"ש וכ"כ בדיני דחיי בשם המאירי ז"ל ובעניתי מצאתי להמאירי שלא ברורה לו אלא כתב וז"ל כשם שביארנו בבא במחתרת שמותר להרגו אף בשבת כך הרודף אחר חבירו להרגו יראה שנתן להצילו בנפשו אף בשבת ע"כ והנה כתב לשון יראה ולא כתב בפשיטות ונראה כמספקא ליה.

איברא דהרמב"ם בס' המצות לאוין רצ"ג הביא שהזהרנו שלא לחוס על הרודף וביאר לפ"מ שזכרנו במצוה שלפני זאת מהציל החוטא שלא יהרגנו העדים עד שידונו אות ב"ד אמנם הוא כשעבר המעשה כבר שיתחייב עליו מיתה והשלים אותה אבל בעת השתדלותו ובקשו לעשות אז יקרא רודף וחובה עלינו למנעו מעשותו מה שלבו מתאוה ונצר לו למנעו מן העבירה ואם לא רצה לשמוע אלינו נלחום בו וכו' ואם לא היה אפשר למנעו אלא באבידת נפש הנה יהרג כדי שלא יעשה מעשה הרע ההוא וכו' ע"ש ומבואר דהריגת הרודף אינו מדין פק"נ והצלת הנרדף משום פק"נ אלא להציל הרודף מן העבירה ואינו בגדר עונש אלא הוא כעין גדר של בן סורר ומורה שהורגין אותו להצילו מן העבירה ועיין רמב"ם פ"א מה' רוצח ה"ז דרודף מצילין אותו בנפשו ילפינן מקרא דוקצותה את כפה ותמהו עליו דבגמ' יליף לה מקרא דשופך דם האגדם ועיין נוב"י ת' ח"מ סי' נ"ט ובספרי משנ"ה ח"ט סי' של"א וסי' של"ב באריכות גדולה ולפ"ז נמי יש להסתפק בספקת המל"מ דהרי הריגת הרודף אינו מדין פק"נ אלא להצילו מעבירה ויש להסתפק בשבת אי מצלינן ע"ש.

ועוד בו שלישיה למ"ש התוס' פסחים (נ"ג ע"ב) אהא דאמרו מה ראו חנניא מישאל ועזריה וכו' ופ"ה מה ראו שלא דרשו ומי בהם והקשו התוס' דהא פרהסיא הוה ומפר"ת דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה אלא אינדרטא בעלמא ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו שהרי קודם המעשה יכולים לברוח כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק (סנהדרין צ"ג) ג' היו באותה עצה ונראה לכאורה דהוא מחלוקת ר"ת ור"י דלר"ת אינו צריך לברוח ולר"י צריכין לברוח שלא לבא לידי מצות קדה"ש וליהרוג ואל יעבור ולפ"ז לכאורה י"ל דבזה מספקינן דאי נימא דיכול לברוח ומצוה לברוח א"כ הכי נמי הו"ל פק"נ להצילו שלא יבא לידי זה אבל לר"ת דליכא מצוה לברוח א"כ אין כאן פק"נ כלל דכך הוא המצוה וא"כ יש להסתפק בשני תירוצי התוס'. איברא דלכאורה גם ר"ת מודה דאם יכול לברוח יברח אלא כאן הם רצו לקדש שם שמים אפילו לא היה אלא אינדרטא בעלמא ודו"ק ועיין בסמוך מה שהבאתי שם בשם שבו"י.

ועל ארבעה לו אשיבנו דנראה לומר סברא חדא דהא דכתיב ומי בהם ואמרו ז"ל דפק"נ דוחה כל התורה כולה היינו כשראינו מי שהוא בפק"נ מחמת חולי או שבאו עליו לסטים וכיוצא בו להרגו שהוא ג"כ בכלל פק"נ ואין לו שום אופן להציל עצמו לא בהיתר ולא באיסור אז חל חיוב עלינו להצילו אבל במי שמספקין שמא העכו"ם יאנסו אותו לעבור על ג"ע או ש"ד וע"ז הרי אם לא יסכים ליהרג ויעבור ולא יהרג אינו חייב מיתה אלא שעבר על מ"ע של קדה"ש עיין רמב"ם פ"ה מהיסה"ת ה"ד ובתוס' סנהדרין ס"א ע"ב ד"ה רבא ודו"ק.

אלא דא"כ מנ"ל דמותר לן לעבור על חילול שבת שלא יעבור הוא על מ"ע של קדה"ש כי אפשר דפק"נ אינו דוחה שבת אלא היכא דא"א לו להציל עצמו בשום אופן ולחיות אבל היכא דאפשר לו לחיות אם יעבור הוא על איסור תורה אחד או שיעברו אחרים על איסור תורה אחר להצילו כה"ג ליכא חיוב עלינו לחלל שבת ולעבור איסור כדי להצילו אלא שהוא יעבור בעצמו על איסור שמכריחין אותו ויציל עצמו והגם שעשה של קידוש השם גדולה הוא ומ"מ בידו הוא להציל עצמו מהריגה עכ"פ באיסור שיעבור על עשה דקדה"ש אפשר דאין לן לעבור על חילול שבת שיש בה עשה ול"ת בשביל שלא יעבור הוא על עשה דקדה"ש.

וכעין זה הקשה בכפות תמרים יומא לענין חילול שבת בכלל שמתירין בשביל חולה שיש בו סכנה מנ"ל שהתורה התירה לכל העולם לחלל שבת ויו"כ להצילו דילמא ומי בהם רק לחולה עצמו נאמרה ולא לאחרים וכבר האריכתי בזה בתשובה והבאתי משו"ת הרדב"ז דכל שהתורה אמרה ומי בהם חיוב על כל העולם להצילו אבל כאן י"ל דלענין חילול שבת אם ירצה לעבור בעצמו יכול להציל עצמו ולא הותר לחלל שבת לנו להצילו ודו"ק.

ועיין תוס' סנהדרין ע"ג ע"ב ד"ה חד וא"ת ואיך יחלל שבת להציל חבירו מחילול שבת דאין זה מקלקל בחבורה דאיכא תיקוני גברא כיון דמחייב מיתה כדפריך באחד דיני ממונות וכו' ע"ש וי"ל ודומה קצת מה שנחלקו הראשונים ז"ל עיין רא"ש פ' בתרא דיומא בשם הראב"ד והרשב"א ז"ל בתשובה והארכתי הרבה בחשיב"ס שיש לפנינו איסור נבילה אי ישחוט לו בשבת והדבר ידוע וסובל אריכות גדולה והכ"נ יש לספק כעין זה אי כה"ג מוטב לן לעבור על חילול שבת שלא ימסור עצמו או שנאמר הרי גם בידו להציל עצמו באיסור אלא שהוא אינו רוצה לעבור איסור.

ידיד"נ אוהבו הנאמן דושב"ת בלו"נ,
מנשה הקטן

סימן נה

שבת לגבי מילה הותרה או דחויה

ב' לסדר כי תצא התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרה"ג מוה"ר **יודא צבי גלאזנער** שליט"א באלטימאר מע.

אחדשב"ת בידידות, קבלתי ספר דור דורים ממר אביו הגאון ז"ל, ובדבר מש"כ שם בענין מילה בשבת שהביא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש אי שבת הותרה או

הודחה לגבי פק"נ דעת הרמב"ם שהודחה ודעת הרא"ש הותרה והובא מחלקותם שלהי מס' יומא וכתב ע"ז מר אביו הגאון זצ"ל וראה לי לענין מילה בשבת כולי עלמא מודים דהותרה ולא הודחה ובודאי אין להכניס זה בגדר וסוג של עשה דוחה לא תעשה ולאחר האריכות והסברות כתב דמילה וקרבנות מוכח מהם מגוף המעשה עצמו ומחשבתו שעושה מעשה זה המילה לשם מצוה לקיים מצות בורא ממילא בזה ודאי כ"ע מודי דמילה בשבת הותרה ולא הודחה וזה ברור ע"ש מה שהאריך.

והנה מה שכתב דמילה לכ"ע הותרה בשבת ולא דחויה לפענ"ד תמיה הוא דהגם שמצינו כמה מהפוסקים דס"ל דמילה הותרה ועיין שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ל"ז ל"ח דמילה הותרה בשבת ומינה רצה להוכיח דגם שבת הותרה אצל פק"נ כדעת הרא"ש כיון דראב"ע למד פק"נ ממילה ע"ש ועיין שו"ת עט"ח א"ח סי' ד' בשם חתנו ועיין שו"ת בית שערים לכק"ז מרן זצ"ל א"ח סי' קי"ב ובספרי שו"ת משנ"ה ח"ג סי' מ"ב האריכתי קצת בזה מ"מ הרי אדרבה אפילו למ"ד שבת הותרה אצל פק"נ אבל במילה כתבו דחויה הוא וכן כתב מרן הח"ם בתשובה א"ח סי' פ"ה להדיא שהביא כן מגמ' יומא פ"ה דבעי למילף פ"נ ממילה ומילה דחויה ולא הותרה ואיך נילף פ"נ שיהיה הותרה להר"מ מר"ב והרי שכתב להדיא דמילה לכ"ע דחויה הוא ולא הותרה אפילו למ"ד שבת הותרה ואדרבה הוקשה היאך מדמה תרוייהו ורוצה ללמוד זה מזה א"כ אדרבה נראה דמילה דחויה הוא ועכ"פ נ"ע איך לא שת לבו להבין דברי כק"ז מרן הח"ם שכתב להדיא דמילה דחויה הוא ולא הותרה.

ומה שרצה לומר משום דמילה דומה לקרבנות וכמו קרבנות אמרינן הותרה הכ"נ במילה הנה לכאורה הי' נראה להבין ראיה לדבריו מתוס' זבחים ב' ע"ב ד"ה סתם אשה לאו לגירושין עומדת שהקשו מ"ש בגיטין (כ"ג) אמרינן דעכו"ם אדעתיה דנפשיה עביד ואינו כשר לכתוב את הגט ובע"ז (כ"ו) אמרינן ימול ארמאי ואל ימול כותי דיש לחלק דהתם סתם אשה לאו לגירושין עומדת ולכך נמי עו"כ פסול אע"ג דעביד סתם אבל במילה סתמא לשמה קיימא כמו זבחים הלכך עו"כ כשר אע"ג דעביד סתם הנה שדימו התוס' מילה לזבחים לענין סתמא לשמה וכבר הקשתי מדברי התוס' הנ"ל אמש"כ הט"ז יו"ד סי' רס"ד סק"ג אמ"ש המחבר שאם מל עו"כ אין צריך לחזור ולמול פעם שנית וכתב הט"ז הטעם דלא מצינו בתורה מילה לשמה ובנקה"כ נראה שהסכים לו והרי כאן כתבו התוס' להדיא דבעי לשמה אלא דסתמא לשמה היא. וכ"כ עוד תוס' מנחות מ"ב ע"א ד"ה ואל ימול כותי דסתם אשה לאו לגירושין קיימא אבל סתם מילה לשמה קיימא. ועיין עוד (ע"ז דף כ"ז) שכתבו נמי הכי.

איברא דנראה דהגם שכתבו התוס' כן מ"מ אין זה ענין למ"ש דמילה דומה לקרבנות דאדרבה קרבנות שדוחין שבת משום דכתיב בהו במועדו עיין פסחים ס"ו בסוגיא דבני בתירא וכי פסח אחד יש לנו שדוחה שבת והלא יותר ממאתיים פסחים וכו' ע"ש וא"כ הדחייה מדכתיב במועדו או לפ"מ דאיתא בספרי מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים בדיבור אחד נאמרו וביארו המפרשים דהתורה בו בזמן שצותה על מצות שבת ואיסור מלאכה בו בזמן צותה נמי להקריב הקרבנות וא"כ מעולם לא נאסר שבת לגבי קרבנות וזה שאמרו שבת הותרה אצל קרבנות וכל זה בקרבנות שהתורה גילתה אצל קרבנות.

אבל במילה מעולם לא אמרה תורה למול דוקא בשבת ומצות מילה הוא מצוה ככל מצות התורה אלא שאם חל יום השמיני בשבת יש לן עשה דביום השמיני שדוחה את השבת וא"כ באמת אין מצות מילה דוחה שבת אלא עשה דביום השמיני הוא דדוחה את השבת ושפיר מבואר החילוק בין מילה לקרבנות. איברא דלפי דעת מר אביו הגאון ז"ל דכיון דמילה הוא דומה לקרבנות ונראה שעושין אותה כקרבנות לה' לכן דוחה שבת א"כ אפילו מילה שלא בזמנה ידחה שבת דמ"ש בזמנה לשלא בזמנה סוף סוף נראה שבשביל המצוה הוא עושה וכמ"ש התוס' דמילה סתמא לשמה והתם אין נפ"מ בין בזמנה למילה שלא בזמנה לעולם אמרינן סתמא לשמה. וי"ל קצת דקרבנות נמי לא קרבין רק אותן שנאמר בהן במועדו וחובת היום א"כ מילה שלא בזמנה נמי הכי הוא. שוב ראיתי לרבינו הח"ם ז"ל שכתב בח"ו סי' ל"ט להדיא לחלק בין עבודה למילה וכתב דלמסקנת הש"ס בשבת דאתיא מביום הוי מילה דחויה ולא הותרה ע"ש.

ועיין פסחים ע"ב ע"ב במל את של ע"ש בשבת ושל שבת בע"ש דלא נתנה שבת לדחות וסיפא ניתן שבת לדחות אצל קרבן ציבור א"ל רב אשי הכ"נ הרי נתנה שבת לדחות אצל תינוקות דעלמא א"ל לגבי דהאי גברא מיהת לא איתיהיב משמע דמילה שדוחה דוקא לאותו גברא הוא ודחיה הוא ועיין רש"י יבמות ל"ג זר ששחט קרבן ציבור בשבת חייב משום זרות ועיין סנהדרין נ"א ע"א סד"א איהו דאישתריא ליה שבת לגבי עבודה היא כיון דלא אישתריא שבת לגבה ע"ש. ועוד פסחים ס"ט ע"ב כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר וכו' אמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"ע ותנן נמי גבי מילה כה"ג כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינו דוחה את השבת מילה שא"א לעשותה מע"ש דוחה את השבת ואמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"י וצריכא דאי אשמעינן גבי פסח התם הוא דמכשירי מצוה לא דחו שבת משום דלא נכרתו עליה י"ג בריתות אבל מילה דנכרתו עליה י"ג בריתות אימא לידחו ואי אשמעינן מילה התם הוא דמכשירי מצוה לא

דמו שבת דליכא כרת אבל פסח דאיכא כרת אימא לידחו לריכא ע"כ.

ולבאורה משמע דמילה וקרבן כהדדי נינהו רק החילוק דזה נכרתו עליה י"ג בריתות וזה לא דאי נימא דזה הותרה וזה הודחה א"כ פשוט לריכא לאשמעינן במילה ובקרבן שהרי כלל אמר ר"ע ודו"ק וי"ל. ועיין עוד חכ"ש א"ח סי' של"א ובסוגריס שם ליין לדברי רבינו הרמב"ן ז"ל שפי' כמ"ש ע"ש ועיין ליקוטי הערות על הח"ס ז"ל באריכות.

היוצא לנו עכ"פ דדא הוא מחלוקת גדולה אי מילה דחויה הוא או הותרה בשבת ויש פנים לכאן ולכאן ומסתבר כיון דעצם מילה כשהוא שלא בזמנה לכ"ע אינו דוחה את השבת אלא בזמנה שהוא ביום השמיני מבואר דלאו החומר של מצות מילה שנכרתו עליה בריתות הוא דדוחה שבת שהרי א"כ אפילו שלא בזמנה נמי ידחה שבת אף שאפשר לעשותה למחר אלא ע"כ דמ"ע דביום השמיני דוחה שבת ואדרבה מצוה זו של וביום השמיני הוא על האב או על הב"ד למולו ולו על הקטן הנימול כלל והוא לא נתחייב במילה עד שנעשה י"ג שנים ועיין רמב"ם פי' המשנה שבת פי"ט ומה שאני לריך וכו' כנלפענ"ד.

ובזה הנני ידידו דושה"ט ושכ"ת המברכו בברכת התורה ובברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נו

למ"ד דעכו"ם כשר למול אמאי דוחה את השבת

ה' ויקרא התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרב הגאון כו' כש"ת מוה"ר שמואל טוירדק שליט"א מלפנים רב דריווערדייל נ"י בעמח"ס חשובים מאד.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, מכתבו היקר קבלתי בד"ת אשר העיר בהא קושיא שהקשה השעה"מ להפוסקים דעכו"ס שמל מילתו כשרה וא"כ הא קיי"ל בשבת היכא דאפשר לקיים שניהם אין דוחה שבת ואמאי דחינן שבת למול במוהל ישראל הא אפשר לקיים שניהם. ובספרי משנ"ה ח"י [סימן קע"א] האריכתי קצת בזה לפ"מ דקיי"ל בחולה דאפילו יש שם עכו"ס אמרינן מצוותו בגדולי ישראל עיין א"ח סי' שכ"ח וא"כ הכ"נ. ומע"כ דחה דשם מיירי בסתם עכו"ס שיש לחוש שיתעצלו אבל ברופא מומחה אין חוששין לזה, וכתב ופשוט שאם היה ישראל בסכנה ויש שם רופא עכו"ס מומחה וכן ישראל מומחה אומרין לרופא עכו"ס שירפא ולא רופא ישראל וכמו כן במילה.

ולפענ"ד פשיטותיה דמר דבים שני רופאים אחד ישראל ואחד עכו"ס אמרינן לעכו"ס שירפא ולא דחינן לרופא ישראל אינו פשוט וכבר האריכתי בתשובה אחת בכגון שיש לפנינו יהודי מחלל שבת בפרהסיא והוא רופא מומחה וגם ישראל שומר התורה איזה מהם יעשה הריפוי השומר שבת או המחלל שבת והעלתי דהשומר שבת ירפא ולא המחלל אבל כאן העניין בעכו"ס וישראל יש לחלק כמובן מ"מ גם בזה כבר כתבתי דזה תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א שם סי"א וי"ב ועיין פיה"מ על הרמב"ם סופי"ח דשבת משנה ג' וז"ל ואין עושין חילול שבת קטנים ולא נכרים ולא עמי הארץ וכו' אבל עושין אותו גדולי ישראל ע"כ ועיין שו"ת תשב"ץ ח"א סי' נ"ד שחולק בזה על הרמב"ם. ועיין תוס' רי"ד יומא פ"ד דמסיק דדוקא חכמים ע"ש ועיין ירושלמי פ"ח דיומא ה"ה אין אומרים יעשו ע"י עכו"ס וקטנים וכו' ועיין ירושלמי עירובין פ"י ה"ב. ועיין דע"ת א"ח סי' הנ"ל.

ובאמת כי יש לבאורה לומר דתלוי דבר זה במחלוקת אי שבת הותרה אבל חולה שיש בו סכנה או הודחה דברמב"ם משמע שבת דחויה עיין רפ"ב משבת וז"ל דחויה הוא שבת אבל סכנת נפשות כשאר כל המצות והאב"ג כתב דלדעת הרמב"ם שבת הותרה ובמ' האריכתי קצת, והרא"ש פ"ח דיומא ס"ל הותרה שבת ע"ש סי' י"ד ועיין פ"ב דבילה הפרש בין שבת דחויה ויו"ט הותרה אבל אוכל נפש. ועיין יומא ו' ע"ב טומאה אי דחויה אי הותרה והנפ"מ בזה.

ועיין הגהות מרדכי דמשמע שהוא דחויה ועמג"א סק"ט שם דשבת הותרה ועפמ"ג בא"א שם ובשו"ת רדב"ז החדשות ח"ד סי' ס"ו שפסק דדחויה ולא הותרה ועיין עטרת חכמים א"ח סי' ד' באריכות ועיין תשו' ח"ס א"ח סי' פ"ה ובספר האשכול הל' מילה כתב דשבת דחויה הוא וכ"כ הר"ן והרשב"א בתשובה ח"א סי' תרפ"ט (וקצת יש לחלק בין מילה לחולה שיש בו סכנה דחולה שיש בו סכנה הותרה ומילה דחויה ודו"ק).

והנה הרמ"א שם סי"ב כתב וי"א דאם אפשר לעשות בלא דימוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי ואם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל עושין ע"י א"י וכן נוהגין אבל במקום שיש לחוש שיתעצל הא"י אין לעשות ע"י אינו יהודי, ורבינו הט"ז תמה על הרמ"א ז"ל דלעולם יש לחוש דטעם זה משום עצלות הוא נגד רוב הפוסקים ולכן למעשה יש לעשות דוקא ע"י ישראל גדול וכ"פ המ"ב והערוך השלחן ושאר אחרונים, ובאמת כי במקום אחר כתבתי דאפילו רופא מומחה עכו"ס אינו מזרז עצמו כמו רופא ישראל שומר התורה שיודע עד כמה יקרה היא נפש ישראל שאפילו שבת גדחה בשביל סכנת נפשו ואבל רופא הוא ענין של מומחות

הגם שודאי עושה מה שבידו ע"פ דרכי הרפואה אבל הזריזות שצריך לישראל חוץ מדרכי הרפואה.

ואני אתן לו משל אם מי שהוא רופא מומחה ישראל ויבא לפניו חולה שיש בו סכנה יהודי ודאי יעשה הכל להצילו, ועתה אם בינתים יביאו אליו את אביו או אמו או אחד מבניו שהם ג"כ בסכנה הגם שודאי יעשה לשניהם מה שאפשר אבל חילוק גדול יש בין מה שיעשה לאביו או אמו או לבניו מהזריזות שיעשה לישראל חבירו הגם שודאי יעשה הכל אבל חילוק יש בין החולה והכ"ג יש חילוק בסתם חולאים ישראלים ורופא ישראל עם רופא עכו"ם דלעולם רופא ישראל מרגיש אחרת ומזרז אחרת בין חולה ישראל לעכו"ם וכן זה לעכו"ם לישראל א"כ לפענ"ד באמת לעולם הרופא עכו"ם יכול להתעצל כלומר כיון שהישראל יזרז יותר א"כ הרי כבר מתעצל הוא אם לא בדבר שא"א לעצלות וזה כבר צריך הבחנה.

ורק להעיר באתי בדיוק לשון רבינו הרמ"א ז"ל שכתב וי"א דאם אפשר לעשות וכו' בלא דיחוי ובלא איחור עושה וכו' ואם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל עושין והנה בישראל כתב בלא דיחוי ובלא איחור ובעכו"ם הוסיף בלא איחור כלל והנה לשון כלל הוא דבר חזק מאד ואולי הי' כוונתו כמ"ש. עכ"פ לפענ"ד פשוטותיה דמר לאו פשוט הוא, לבד כשהרופא ישראל ירפאהו יקיים עוד מצוה של הצלת נפש מישראל בקוס ועשה כנלפענ"ד.

ומחמת כי אין הז"ג אסתגר כעת והנני לברכו בברכת חג כשר ושמח ידידו דושה"ט ושכ"ת וכל אש"ל המעתיר בעדו ובעד משפחתו לטובה כל הימים בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נז

חובל בשבת משום מאי מחייב

לסדר לקתה בכפלים תנחם פי שנים פה קרית אונגוואר ירושלים עיה"ק תו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג וו"ח בנש"ק חוב"ט חד מבני עליה פרי עץ הדר כש"ת מוה"ר **ליפא זילבערמאן** שליט"א ראש הכולל דישיבת בית שערים אונגוואר בנ"י יצו"א.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, מה שתמה על הרמב"ם ז"ל פ"ח מהל' שבת ה"ז שכ' דחובל חייב משום מפרק דהוה תולדת דש וה"ה שם חלק בין לד חלזון מיס דאינו חייב משום דש דאין דישה אלא בגדולי קרקע ובין חלזון ביבשה דגדולי קרע מינהו. ותמה הגאון ז"ל איך יפרנס הרמב"ם סוגיא ארוכה שבת קל"ב ע"ב א"ר פפא האי אומנא דלא מיין סכנתא הוא ועבדינן ליה ופריך פשיטא מדקא מחללי עליה שבתא סכנתא הוא מהוא דתימא האי דם מפקד פקיד קמ"ל דחבורי מחבר ע"כ ולרמב"ם כי מפקד פקיד מאי הוה הרי מ"מ חייב משום מפרק תולדה דדש כמ"ש תוס' שבת (ע"ה ע"א) בד"ה היכי דדם חלזון מפקיד פקיד ומשו"ה פטרי רבנן משום חבורה ומ"מ ר"י מחייב משום תולדה דדישה ע"כ, והניח בצע"ג.

ולפענ"ד נראה ליישב דברי רבינו דשאני חלזון דבהא גם הרמב"ם מודה דיש בו משום מפרק וכמ"ש ה"ה בחלזון יבשה דהתם בחלזון הוא עושה מעשה בהוצאת הדם שהדם מפקד פקיד ואינו מוכן לצאת והוא עושהו לצאת הרי הוא מפרק הדם מהחלזון והוה ליה תולדה דדישה שהזרע עומד בשבולת והוא דש ומפרידו ומוציאו משם עכ"פ הוא פותח חותם הפקדון אבל במציצה אי נימא דם מפקד פקיד א"כ האי אומנא דמיין אינו עושה מעשה חבלה להוציא הדם שהרי כבר מיד שחתך הערלה פתח הפסח לדם שיצא וכיון דהדם מפקד פקיד וממילא יצא אין בו עוד משום מפרק והחתוך שעשה כדין עשה ושפיר ס"ל דליכא בזה חבורה אי מפקד פקיד וגם ליכא משום מפרק שממילא יצא אבל בחלזון כיון דע"כ כעת הוא עושה מעשה פירוק שהדם הגם שהוא מפקד פקוד מ"מ לא יצא מעצמו וכמו בדישה שהשבולת מחזיק את החטה שלא תצא עד שיפרק ויעשה מעשה דישה הכ"ג בחלזון ולא דמי למציצה והבן כי זה לפענ"ד נכון.

עוד שם כתב ודע שנסתפקתי בלשון רמב"ם שכתב וכן המובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק והוא שיהא צריך לדם אבל אם נתכוין להזיק בלבד פטור מפני שהוא מקלקל. ועלה וחקר בכוונת צריך לדם אי הכוונה שבעי דוקא לדם או הכוונה כל שאינו מקלקל אפילו אינו צריך להדם ויצא לפשוט מסוגין דקאמרו מדמחללין עלה שבתא סכנתא הוא ומה חילול יש כיון שאינו צריך לדם מציצה וע"כ דאעפ"י שאינו צריך כל שאינו מקלקל הוה מפרק. ולפענ"ד כאן צריך הוא לדם שהרי צריך להטיף דם ברית מילה וצריך לדם ממש שיצא מן החבורה ולא הו"ל מקלקל וגם כי הו"ל מצוה והו"ל כמו מצות מילה דלא הוה מקלקל בחיתוך והבן.

והנה אין בכחי להאריך יותר והשם ית"ש יעזור שתזכה ללמוד תורה לשמה וללמדה לאחרים מתוך נחת והרחבת הדעת שמחתי מאד על השמיעה אשר ב"ה בכולל מתנהג כהוגן ולומדים בהתמדה כה יתן ה' ביתר שאת וזכה במהרה להרמת קרן התורה בביאת משיח צדקינו.

כעתירת ידידך הנאמן דושכ"ת וכל הנלוים עלינו בידידות ובברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן נח

שכר שבת על באנק דעפאזיט

ה׳ בשבת לסדר כי תשא התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ברקאי כולו אומר כבוד כו׳ כש״ת שליט״א.

אחדשב״ת בידידות. בדבר מה שהעיר בספרינו משנה הלכות מ״מ [סימן מ׳] בגדון שכר שבת על באנק דעפאזיטס והביא דברי מרן הגר״מ זצל״ה שכתב בטעם שהשמיט הרי״ף הא דלא ישכיר אדם כליו לנכרי בע״ש שהשיגו בעה״מ וכן הסכים הר״ן דמשמע דסובר דאתיא כב״ש דסברי שביתת כלים דאורייתא ותמהו דזה א״א דא״כ אפילו בדו״ה ליאסר אלא טעמא משום שכר שבת הוא ובכלים שאין עושין מלאכה. וחידש הגר״מ זצ״ל דשכר שבת אינו איסור הרוחה אלא כעין איסור מלאכה שאסור לעשות פעולה אפילו שאינה מלאכה כמו שימור כיון שנוטל עבורה שכר ולכן בשכירות כליו לנכרי גם הכלים שאין עושים בהם מלאכה דוקא לב״ש דסברי שביתת כלים גם בזה יש איסור שכר שבת דהוי כמו מלאכת הכלים אבל בלא שביתת כלים והאדם אינו עושה שום פעולה בשבת נשאר הרוחה בעלמא ומינה דן הגאון ר׳ איסר זלמן מלצר זצ״ל בענין שכר שבת לרופא.

והנה זה זמן שהבאתי לרבינו הגר״מ רא״י מדתנן שבת ק״כ מצילין סל מלא כו׳ ואומר לאחריס בא והצילו לכם ואם היו פקחין עושין עמו חשבון אחר השבת, ובגמ׳ פריך חשבון מאי עבידתיה מהפקרא קזכו אמר רב חסדא מדת חסידות שנו כאן אמר רבא חסידי אגרא דשבתא שקלי אלא אמר רבא הכא בירא שמיס עסקינן ולא ניחא ליה לליתהני מאחריס ובחנם נמי לא ניחא לי לליטרח והכ״ק אם היו פקחין דידעי דכה״ג לא שכר שבת הוא עושין עמו חשבון ופרש״י והכי קאמר כלומר שהאי אם היו פקחין דמתני׳ לאו פקחין בדין קאמר ליטול את הראוי להם דא״כ יעבבו הכל הו״ל למיתני אלא לאו הכי קאמר הני ירא שמיס אם פקחין הן בהלכות שבת דידעי דכה״ג לאו שכר שבת הוא דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולה נחית עושין עמו חשבון וכו׳ ע״ש. הנה ביאר לן רש״י ז״ל דהפקחין בהלכה יודעין דשכר שבת לא מקרי אלא הנכנס אדעתא דשכר פעולה וכל שלא נכנס אדעתא דשכר פעולה לאו שכר שבת הוא וזה לכאורה רא״י להגר״מ דהכל תלוי אם נכנס אדעתא דשכר פעולה או לא ואין נפ״מ אי המלאכה שעושה הוא מלאכת היתר או מלאכת איסור ויש להאריך בזה.

איברא דבעיקר הדבר נ״ב דמאחר דהכא בירא שמיס עסקינן א״כ בשעה שנכנסו להציל כבר ידעו שאינם רוצים ליהנות ממה שיצילו שאינם רוצים ליהנות משל אחרים א״כ מתחלה כשנכנסו כבר היו פקחין בהלכה שרוצים לגבות ממנו שכר עמלם וא״כ הו״ל נכנס כבר אדעתא דשכר פעולה וגם בעל הבית שאמר בואי והצילו אם ראה אותם יר״ש מיד אם היה פקח בהלכה ידע שהם יחזירו לו כל מה שיצילו ויבקשו ממנו שכר טירחתם א״כ שוב אמאי לא הוה שכר שבת ול״ל דכיון דבשעת כניסתם נכנסו להציל ואמר להם בואי והצילו לכם ולא אמר להם סתם בואי והצילו שהיה משמע בשכר וגם הם באו והצילו ולא היה להם עליו שום טענה אם לא ירצה לשלם להם שכר טירחא הגם שאשבו שאם ירצה לשלם להם שוב יקבלו השכר מ״מ לא מקרי נכנסו לכתחילה אדעתא דשכר פעולה כיון שהם לא התנו וגם הוא לא הבטיח להם ודו״ק. ובעיקר דברי הגר״מ זצל״ה יש לפלפל וכמ״ש מע״כ ומיהו לאו בעל מלאכה אחת אני ואין הז״ג לפלפל ורק רציתי להעיר בדברי מרן הגר״מ.

בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן נט

ס״ת שנמצא שעוה על האות

ד׳ ניסן התשנ״ה בנ״י יצו״א

בחדש הגאולה, ישמח ברינה וגילה, את חג המצות, יחג בדיצות, כבוד ידי״נ הרב הגאון המפורסם וו״ח כולו אומר כבוד כג״ת מוה״ר **אברהם יפה** שלזינגר שליט״א גאב״ד גענף מח״ס באר שרים ד״ח.

אחדשב״ג בידידות נאמנה, קבלתי מכתבו היקר אתמול ואין דרכי להעמיד את דברי ולהשיב על דבר אחד פעמיים מעולם, ואת מעכ״ג הסליחה, ורק להעיר בדבר חדש שאין מעכ״ג לפמ״ג שכתב כעין מ״ש ותשח״ת לו על ההערה, אלא דמ״מ עלה מורא על ראשו שלא להתיר רק אות אחת ולא שתי אותיות ע״י עכו״ס תשח״ת לו על שאין להפמ״ג וז״ל מכתבו היקר, בדברי הב״ח והט״ז (א״ח סי׳ ל״ב סקי״ח וסי׳ ש״מ סק״א) דבס״ת שנמצא שעוה על האות שאין צריך להוציא ס״ת אחר משום שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וא״כ אפי׳ ביתור אות נמי נימא כל הראוי לבילה, וגם עכ״פ ע״י עכו״ס נימא כל הראוי לבילה דשרי לומר לעכו״ס לגרור, וציין להפמ״ג סי׳ ש״מ במש״ז סק״א שכבר כתב כן ומ״מ לא מלאו לבו רק לומר לעכו״ס באות אחת ולא בב׳ אותיות לגרור.

ולפענ״ד אי משום הא יש לישב ולא תקשה מפמ״ג דלא המיר רק באות אחת שאעפ״כ י״ל גם לדברי הפמ״ג אפי׳ בשתי אותיות או יותר וכגון שיאמרו כמה ישראלים כל אחד לאות אחד כלומר ישראל אחד יאמר לנכרי שיקח מאות אחת וישראל אחר יאמר שיקח מאות שני וכן

עד כמה ויה׳ לעולם רק אות אחת לכל אחד וכה״ג גם הפמ״ג מודה דמותר ואתי שפיר, ובביהכ״נ שיש מנין מתפללין שקוראין בתורה אפשר לעשות כן וא״א לומר שאין כאן רק איש אחד, ולכן אכתי הוה ראוי לבילה אפי׳ להפמ״ג ולסברתו ז״ל. ולענין קריאה ולהוציא אחרת הרי כתב הפמ״ג דאין להוציא וי״ל דיקרא הטעות בע״פ שאין זה ס״ת חסירה ע״ש.

גם מה שציין שם לס״ח (סי׳ תתל״ו הובא בבאה״ט סי׳ ס״מ סק״ד) דאסור ללחך בלשונו דבר לח שנפל במקום הכתב בשבת, לפענ״ד תרי עניני ניהו חדא דהתם מיירי ליחיד שרולה לתקן בליחוך או מה שהביא ממשנ״ב בשם הב״ח דה״ה יש ליזהר כשנופל דיו על אות או שנטף שעוה שלא למחוק הטשטוש דע״י מחיקתו מנכר האותיות והו״ל כמוחק ע״מ לכתוב, דהתם ע״י מחיקתו נראה הניכר והו״ל כמוחק ע״מ לכתוב אבל בדידן ליכא ניכר שאין כוונתו על הניכר אלא להוריד השעוה, שגם כי הליחוך בלשונו או נטילת השעוה בעצמו הוא שבות ע״י גופו וידוע דשבות דאמירה לעכו״ם קיל משבות שעושה בגופו, וא״כ אין משם ראי׳ גם כי שם לא מדבר ממלאך בשעת קריאת התורה, שיהי׳ לצורך רבים ומצוה דרבים.

ולא אתעלם מלכתוב מה דבעיקר לשון הפמ״ג נתקשתי קצת שכתב דאות בטעות כמאן דליתא דמי והו״ל כדיו בעצמא כב״י ולבוש ומינה יצא לדייק דהלוקח טבלא או קלף ומתקנו לכתוב שמי אותיות חייב וא״כ לכאורה האיסור למחוק לא הוי אלא ע״מ לכתוב שמי אותיות דבלאו הכי הו״ל כמוחק טשטוש בעצמא והו״ל דרבנן, וא״כ בס״ת כיון שאסור לכתוב עליו שאר דברים הו״ל מוחק שלא ע״מ לכתוב, גם מה שסיים ומ״ש הב״ח דחייב צ״ע וכו׳ ולהוציא אחרת י״ל יקרא הטעות בע״פ שאין זה ס״ת חסירה עפי׳ קמ״ג וכו׳, ולשון יקרא הטעות בע״פ צ״ע שהרי מה שנפל שעוה לא הו״ל טעות אלא מכוסה והי״ל יקרא המכוסה בע״פ וי״ל, ועכ״פ להוציא אחרת מודה שאין להוציא ובענין אמירה לנכרי לפענ״ד נמי מודה הפמ״ג שאם יאמרו כל אחד על אות אחד מותר לכתחילה כנלפענ״ד.

וקצת נראה להעיר מגמ׳ גיטין (דף י״ט ע״ב) אמר שמואל נתן לה נייר חלק ואמר לה ה״ז גיטיך מגורשת חיישינן שמא במי מילין כתבו ופריך עלה דשמואל ומוקי לה דבדקינן לה במיא דנרא אי פליט פליט ואי לא פלוט לאו כלום הוא, ופריך וכי פלוט מאי הוי השתא הוא דפליט שמואל נמי חיישינן קאמר, וכתבו התוס׳ דמאחר דאסיקנא דשמואל נמי חייש׳ קאמר תו לא צריכה לאוקמה בדבדקיניה דכי לא בדקיניה נמי איכא למיחש ומיהו אי בדקיניה ולא פליט ודאי לאו כלום הוא ועיין טוש״ע א״ע סי׳ קל״ה ס״ד, והרשב״א ז״ל הקשה דא״כ הל״ל אלא שמואל חיישינן קאמר מדלא קאמר אלא משמע דאשינוייא קמא סמכינן וי״ל.

לא נתכוונתי ולא דקדקתי כפי הראוי למעכ״ג רק להשתעשע עם מעכ״ג שליט״א והיות כי אין הז״ג להאריך הנני לברכו בברכת חג כשר ושמח כעתירת וברכת ידידכם הנאמן בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ס

בעניני חינוך לקטן

כ״ח למטמני״ם תשנ״ג בנ״י יצו״א

דניאל איש חמודות, שאול למתנהג בחסידות ה״ה מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ג כש״ת מוה״ר שאול דניאל מאלה שליט״א אבן יקרה בכולל מקסיקו סיטי.

אחדשב״ת בידידות, בדבר שאלתו בדף קע״ה להרגיל את הקטן כשהוא נעור לראות כוכבים ומיני נבוגים מאיזה גיל הוא זה, הוא מגיל שכבר מתבונן בדברים ירלה באור ובכוכבים ובנפלאות הבורא וכל אחד לפי הכשרתו.

בדבר שאלתו מה שכתוב שם לפני האכילה האם מיגעהו קצת אם זה גם קודם חמש שנים, כנראה דהוא כתב כך לפי בן חמש הוא הולך לחדר ויושב כל היום וצריך יגיעה קצת קודם המאכל אבל קודם גיל זה הוא בבית וממילא מיגע שאינו יושב והכל לפי הענין.

עוד שאל אי לפני גיל עשרים יכולים לטעום יין. הנה פשוט שהרי קיי״ל דבן י״ג שנה חייב בקידוש והבדלה והם נתקנו על היין, וחמרא וריחא פקמין. ומה שאמר יזהר מן היין היינו לשתות בסעודה או חוץ לסעודה וכיוצא בו ששותין יין.

ובזה הנני חוזר על הראשונות בברכת התורה ללומדיה צלח ורכב על דבר אמת דושכ״ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן סא

עירוב משום קנין או משום דירה

ב׳ לסדר ובני ישראל יוצאין ביד רמה בנ״י יצו״א התשמ״ח

מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ג וו״ח נו״נ מרביץ תורה לרבים ומורה הוראה כש״ת מוה״ר גרשון בעם שליט״א שבלאס אנגעליס קאל.

אחדשב״ת בידידות, בבואי הביתה חשבתי דרכי ואמרתי לכתוב למעכ״ת בענין בו נדברנו והגם כי אני

מתחמק קצת לכתוב עוד בהא עניינא כי הרוצה לדעת האמת הרי הדברים מבוארים כבר בספרינו משנה הלכות ח"ח מה דעתינו בזה והרוצה להתעקש ממילא לא יועיל לו שום הסברה והבנה כי דרך אדם דרכו ישר בעיניו, האמנם כיון שראיתי דעתו רצויה גם כי למען מצות עירוב שלא תשתכח מישראל אשר חשו לו חז"ל עד למאוד. ועיין עירובין מ"ט ע"א במחלוקת דמר שמואל ורבה דמר שמואל ס"ל עירוב משום קנין ורבה ס"ל עירוב משום דירה ופריך לשמואל וא"ת מפני מה אין קונין במעה מפני שאינה מצויה בערבי שבתות ופריך היכא דעירב מיהו לקני (בדיעבד עכ"פ) ומשני גזירה שמא יאמרו מעה עיקר וזמנין דלא שכיח מעה ולא אתי לעירובי בפת דאתי עירוב לאיקלקולי ופרש"י לאיקלקולי, להשתכח תורת עירוב ע"כ ע"ש והרי דגזרו כולי האי שלא להיות עירוב כלל במעה משום דלמא ישתכח תורת עירוב ע"י שיאמרו שאינה אלא בכסף.

ועתה לפי דעת המחמירין שלא לערב כלל מפני חששות ומה בכך שלא יערבו אבל ה"ה שאמרתי כיון שהוא מ"ע דרבנן ומצוה לערב קלקול הוא ולקלקול יחשב שלא יערבו שמא ישתכח תורת עירוב. ועיין ביצה ט"ז תחילת הוראה דהאי צורבא מרבנן לקלקולא, ועיין רש"י שם כיון דמקלקלי בה רבים ששוכחין ומטלטלין בלא עירוב היינו קלקולא ע"ש, ומבואר דהמחמיר ומורה בעירוב לחומרא הרי היא קלקולא ומכשיל רבים בחילול שבת ובדידן תרוייהו איכא הן טעם דשמא ישתכח תורת עירוב דכמעט מורים שאין לעשות עירובין וגם יש עוד משום טעם השני דהרבה מטלטלין בשוגג ובעוו"ה בזה"ז אפילו מזידים שמזלזלין באיסור הוצאה כמטפחת אף ובתי ידים וכיוצא בזה.

ולא נאמר כי דבר זה הוא דבר קטן שהרי אמרו ז"ל בגמ' עירובין מ"ו ע"ב ודף פ"א ע"א נותן אדם מעה לחנוני ולנחתום כדי שיזכה לו עירוב וחכמים אומרים לא זכו לו מעותיו ומודים חכמים בשאר כל האדם שזכו לו מעותיו שאין מערבין לאדם אלא מדעתו אמר רבי יהודה בד"א בעירובי תחומין אבל בעירובי חצרות מערבין לדעתו ושלא לדעתו לפי שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו ובגמ' שם אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה והכי קיי"ל ברמב"ם פ"א הלכה כ' ובטוש"ע א"ח סי' שס"ו ס"י ושל"ב בהג"ה ס"ח והגא אם לזכות אדם אחד מערבין לו ואפילו שלא מדעתו ואפילו בע"כ ע"ש וכ"ש לזכות הרבים דכה"ג הוא בכלל מזכה את הרבים שודאי מצוה גדולה ובכלל מזכי הרבים אשר אין חטא בא על ידו ולהיפוך המונע בזה הרי הוא מ"ו בכלל מחטיא את הרבים ח"ו וי"ל שנהיה ממזכי הרבים כל ימינו ולכן החלטתי לכתוב מכתב זה.

סימן סב

בגדר רה"ר אי צריך ס' רבוא בוקעין בו כל יום דוקא

עוד להנ"ל

בדבר המ"ב (אות כ"ד) שכתב אמ"ש המחבר בש"ע א"ח סי' שמ"ה ס"ז איזהו רה"ר כו' וי"א שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יוס אינו רה"ר וכתב המ"ב וז"ל בכל יוס. חפשתי בכל הראשונים העומדים בשטה זו ולא מזכר בדבריהם תנאי זה רק שיהיו מצויין שם ששים רבוא. ובשער הציון אות כ"ה וז"ל ברש"י עירובין נ"ט מצאתי שכתב על עיר של יחיד שלא היו נכנסין בה תמיד ס"ר של בנ"א ולא תשובה ר"ה וגם שם אין כוונתו שיהא ס"ר בוקעין בו בכל יוס ע"כ.

ובעניותן ליינתי בס"ד בספרי משנ"ה ח"ח סי' ע"א מש"כ הר"ן בפ' במה אשה והרב בעל התרומה מלמד עליהם זכות לפי שעכשיו אין לנו רה"ר גמורה משום דבעינן שיהו מבואות מפולשים ורחבים שש עשרה אמה ושיהיו ששים ריבוא עוברים שם בכל יום וכו' והך סברא לא מחוורא שלא מצינו שהזכירו חכמים ברה"ר דבעינן שיהו עוברים שם ששים רבוא בכל יום ואעפ"י שרש"י מפרש כן בהרבה מקומות וכו' ע"ש, והארכתי עוד בזה, וכתב מע"כ כי אפשר דעת ר"ן הכוונה רק שיהיה המקום ראוי לס"ר לעבור בכל יוס ולא שיעברו וכן בכל הני מפרשים שכתבו בכל יוס. ובספר התרומה בפנים באמת אינו מבואר כלל לשון בכל יוס.

האמנם האמת יורה דרכו דא"א לפרש כן בלשון הר"ן וגם לא פירשו כן בו האחרונים ז"ל, הן אמת דבספר התרומה כמו שהוא לפנינו לא כתב תיבות בכל יוס אלא כתב וז"ל איזהו רה"ר סרטיא ופלטיא כו' והכרמלית רחבה במקום שרבים רגילין אלא אינה רחבה שש עשרה אמה ואין שולטין בה ששים רובא דומיא דדגלי מדבר הנה לא כתב אלא לשון אין שולטין בה ששים רבוא ולשון זה כתב גם הסמ"ג לאוין ס"ה אבל הר"ן ז"ל הביא מפורש ושיהיו ששים ריבוא עוברים שם בכל יוס.

וע"ב נ"ל בתרי אנפי או שבאמת גירסת הר"ן היתה בספר התרומה בכל יוס או שנאמר שהר"ן מפרש דמה שכתב הבעל התרומה ואין שולטין בה ששים רובא הכוונה שולטין בכל יוס דאל"כ אין לזה זמן ממי שולטין בו ששים רבוא, וא"כ אומר ממ"נ אי נימא דהר"ן היה גורס כן להדיא בספר התרומה הרי גירסתו מבוארת ואם נימא דלא היה כן גם בגירסתו אלא שהוא ז"ל מפרש כן בביאור לשון ס"ר בפרש"י וגם בלשון הסמ"ג שפי' שלטון בו והתוס' שפי'

מצוין שמפרש הוא ז"ל דזה הכוונה א"כ כ"ש דפירושו מכריח לנו שמה שכתב ואין שולטין הכוונה שולטין בכל יום.

ולפי פירוש השני יש לומר דפירש גם בלשון רש"י שכתב הר"ן וז"ל ואע"פ שרש"י ז"ל מפרש כן בהרבה מקומות והשע"ל תמה דלא ראה ברש"י כן רק מה שראה בדף נ"ט שכתב רש"י ז"ל בעיר של יחיד שלא היו נכנסין בה תמיד ס"ר של בנ"א וכתב השע"ל דגם שם אין הכוונה שיהא ס"ר בוקעין בו בכל יום אבל אי נימא כפי' השני שבר"ן פשוט דזה כוונת רש"י (ובאמת כי לפענ"ד דקדקתי בלשון רש"י שכתב שלא היו נכנסין בה תמיד ולשון תמיד פירושו בכל יום כמבואר בגמ' מנחות ל"ט ע"ב שני שלחנות היו באולם וכו' וארבעה כהנים נכנסין שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכין וארבעה מקדימין לפניהם שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני בזיכין המכניסים עומדין בצפון ופניהם לדרום והמוציאין עומדים בדרום ופניהם בצפון אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה שנאמר לפני תמיד ר' יוסי אומר אפילו נוטלין ואלו מניחין אף היא היתה תמיד וכו' ובגמ' תניא ר' יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום אלא מה אני מקיים לפני תמיד שלא ילין שלחן בלא לחם וכו' ע"ש. והנה לא נחלקו ת"ק ור"י אלא אי תמיד משמע ממש אפילו רגע כמימרא או די באותו יום אבל הא פשיטא לכ"ע דעכ"פ באותו יום צריך להניחו ואם לאו חסר מתמיד, וכן למדו מזה לענין שנה פרקו שחרית וערבית ונקריב קרבן התמיד במועדו בכל יום הוא עכ"פ מה שכתב רש"י תמיד הכוונה בכל יום כמ"ש בגמ' שם).

ויפה העיר בני הרה"ג המופלא החתן מוה"ר עמרם שליט"א משלטי הגיבורים שבת דף ו' שכתב וז"ל ואם רה"ר צריך שעוברים בו ששים רבוא בכל יום להקרא רה"ר, מיי' פי"ד מה"ש לא הזכיר כלל בדין רה"ר וכ' המגיד משנה שכן הוא דעת הרשב"א והרמב"ן דמקרי רה"ר אפילו אינו עובר שם בכל יום ס' ריבוא אם יש שם כל שאר התנאים והתוס' כתבו שצריך שיעבור בו בכל יום ס"ר וכ"כ הטור א"ח סי' שמ"ה וכ"כ הסמ"ג לאוין ס"ה ע"כ.

והנה מבואר דהש"ג ג"כ הבין בסמ"ג הנ"ל דצריך בכל יום דוקא וגם בתוס' וקצ"ע שלא הזכיר כלל רש"י שהרי עיקר מקור שיטה זו הוא רש"י ובה"ג כידוע עכ"פ לענינו פשוט דהם מפרשי לה בכל יום הס"ר וממש הבקיעה בו וכמו שהבינו בזה כל האחרונים ז"ל וכן הבאתי בשם רבינו ירוחם נתיב י"ב ח"ד שכתב וש מפרשים שכתבו לפי פירושם בגמ' כי כל אלו הקרויין רה"ר צריכין שיעברו בהם ס"ר בכל יום דומיא דדגלי מדבר וכן פרש"י ושאין בה חומה או שיש בה חומה שיהיה רה"ר שלה מפולש מפתח העיר עד הפתח האחר ולפ"ז אין ביניהו רה"ר גמורה. וש שפירשו דלא בעינן שעברו שם בכל יום וכו' ע"ש.

ובם' האשכול הל' ציצית סי' ל"א כתב בשם גאון ז"ל מי שנפסקה לו ציצית בדרך בשבת אם הוא בר"ה מקום שיש בו ס' רבוא בנ"א אסור לטלטלם עד שתצא שבת ולכאורה נראה דהוסיף דבשעת מעשה צריך להיות ס"ר שכתב מקום שיש בו ס"ר ולא כתב מקום שעוברים בו ויש בו משמע בשעת מעשה ממש כלומר שיש בו במציאות ועיין נחל אשכול בזה נתקרבה דעתנו האיך פסקו דרה"ר בעי ס"ר כיון שהגאון כבר אמרה קודם הרי"ף והרמב"ם וקודם רש"י אלא מה שליין שם בה"ג נמי מהחולקין על רש"י העלמת עיין איכא שהרי כבר הביאו התוס' בשם רבינו הבה"ג דבעי ס"ר וכ"כ מפורש בבה"ג וכמו שציינתי בשמו בספרי הנ"ל. ועיין פסקי הרי"ד עירובין דף ו' ובמפרש שם. ועיין שו"ת ר"י בן הרא"ש סי' פ"ב וא"א ומהר"ם מרוטענבורג בישנות סי' ל"א ובחדשות סי' שמ"א.

והנה הראתי לדעת קצת בהא מילתא דתמיה למרן המ"ב שכתב שלא ראה מי שמצריך ס"ר בכל יום והרי הוא באמת שיטה גדולה בראשונים לבד ממה שפסקוהו הטור והש"ע ולא חלקו בזה המג"א ונושא כלים משמע דהכי ס"ל דהכי קיי"ל בכל מקום שהראב"ד שתק להרמב"ם וכ"ש בנושאי כלי הש"ע רבינו המג"א ודעימיה שבדקו בכל סדק מה שנוגע להלכה ובפרט בהל' שבת החמורות ע"כ דפשיטא להו כב"י בדעת הראשונים או מטעם כמ"ש או מטעם אינו ידוע יהיה מאיזה טעם שיהיה. ועיין עוד משנה הלכות ח"ח סי' ע"א שהבאתי מהלכות גדולות אספמיא וז"ל רשות הרבים דוכתא דדשים בה ששים מאה אלף גברי בכל יומא כדגלי מדבר ע"ש עוד בענין זה.

ואכתי פש לן מה שמעכ"ת העיר מדברי הרמב"ן ז"ל ולפענ"ד אדרבה מדברי הרמב"ן לכאורה רא' לדידן שהגם דלעלם דינא של ס"ר אי הוי רה"ר דוקא בבה"ג כשיש ס"ר פליג עלייהו ובמס' עירובין דף נ"ט ע"א מתני' עיר של יחיד ונעשית של רבים כתב ז"ל פרש"י ז"ל עיר של יחיד היינו שאין בה ששים רבוא בנ"א וקרי לה של יחיד לפי שאין בה רה"ר מפני שעמה מועטים ולא דמיא לדגלי מדבר וזה הענין בכמה מקומות פירש אותה שאין רה"ר גמורה אלא בעיר שיש בה ששים רבוא ולא ידענו מנין לו לרש"י כן שלא הוזכר בתלמוד בשום מקום אבל בהלכות גדולות נמצא כן והרי הדבר תלוי באילנות גדולות, ומ"מ אנו תמהים כו' ויצא לחלק בין דרכים ההולכין מעיר לעיר וממדינה למדינה עד סוף כל העולם אין מדקדקין בה בעוברין עליה ששים

רבוא דהא דכ"ע הוא אבל בתוך העיר אין שם רה"ר בלא ששים רבוא כדגלי מדבר, ועוד מדקדקין עליו בתוס' שהרי במדבר היו שם אנשים ונשים וטף וערב רב ותי' דממשכן גמרינן לכל מילי דשבת מן המנין שהוזכר בתורה יליפינן, ואין התי' נכון וכו' ע"ש, והנה חלק הרמב"ן ז"ל על הדין של ס"ר.

והוסיף לחלוק עליהם במס' שבת דף נ"ז לענין תכשיטי נשים ומיהו כתב שם וז"ל ובספר התרומה אמר שעכשיו במקומות הללו אין בהם רה"ר גמורה מפני שאין המבואות רחבים י"ו אמה ועוד שאין עוברין בהם ס' רבוא בכל יום הלכך לא נאסרו התכשיטין וכו' ולא שנו במשנתינו דוקא בכרכים גדולים שבהן ס"ר, ועוד שזה המנין שהן נתלין בו לא מצינו בגמרא שיהא עיקר שלא יהא רה"ר אלא במקומות של ס"ר ואע"פ שרש"י ז"ל מפרש כן בהרבה מקומות אם היה אמת לא משתמיט בכל התלמוד ובפ"ק דמכילתין דתנינן רשיות דשבת לא משתמיט ותני כלוס במנינא דגברא ע"כ.

והמבואר מדברי רבינו הרמב"ן ז"ל דהגם דלעצם הענין הוא תולק על רש"י ודעימיה אבל מ"מ הוא מביא גירסת ספר התרומה דבעי ששים רבוא בכל יום, וכתב ועוד שאין עוברין בהם ס"ר בכל יום נראה דהוא טעם שני ממה שפי' בראשון והוא שצריך ס"ר דוקא בכל יום עוברים וכמ"ש בס"ד וא"כ אדרבה מדברי הרמב"ן ראי' נמי דהס"ר בכל יום בעינן לשיטת רש"י ודעימיה דבעי ס"ר דוקא להיות רה"ר ולא חלקו ביניהו לומר דדא הוא מחלוקת חדשה בין התרומות ורש"י דזה בעי בכל יום וזה לא בעי בכל יום אלא דבר זה הי' פשיטא להו דמאן דבעי ס"ר בכל יום הוא דבעי ולא פעם ביובל וכיולא בזה, עכ"פ לא מצינו מחלוקת בזה, דאל"כ אין דעת רש"י כספר התרומה דזה בעי בכל יום וזה סגי ליה להיות שולטות בו אבל לא בעי גברא ממש ודו"ק וזה ברור מאד בס"ד.

וא"כ עלתה לן בס"ד דדברי הראשונים והש"ע שפסק דבעי ס"ר בכל יום מבואר בש"ע וברראשונים שכן ביארו לנו להדיא כל הראשונים וממ"נ או מטעם שהי' כתוב להם בגירסתם או שכן היה פשיטא להם ששיטה זו דבעי ס"ר היינו בכל יום ומסברא דבלאו הכי לא מקרי ס"ר ובפרט לפי מה שרצה רבינו הרמב"ן ז"ל לחלק בין עוברי דרכים לעירות, דבעוברי דרכים שהוא מסוף העולם ועד סופו לא בעי דוקא ששים ריבוא משום דכ"ע הוא אבל בעיר מדקדקין שיהיו שם ששים רובא דס"ל ז"ל דבעי ששים ריבוא ממש והוא שיטת כל הראשונים ופלא על רבינו המ"ב ז"ל שלא הרגיש בזה.

ואומר אני כאן מה שכתב בס' מעדני שבת על ל"ט מלאכות דף קנ"א וז"ל ועכשיו נהגו להקל שכל שאין ס"ר עוברין בכל יום אינו רה"ר ויש גדולי פוסקים דגם בזה"ז יש רה"ר והרוצה להחמיר יחמיר לעצמו אך אין בנו כח למחות במקילין ע"כ ע"ש וכ"ש בזמנינו אלו שדור לא אכשיר ופרוץ מרובה על העומד צריך להצילם כל מה שאפשר ע"פ שיטת הני פוסקים וכמו שכתב לנו גם מרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל במכתבו שפשוט שיעשו רבנים עירונין בכל מקום להציל ההמון עכ"פ לפי כמה שיטות, ואני אומר שכל מי שמוחה בזה עתיד ליתן את הדין על חילול שבת של רבבות מאחינו בני ישראל שהיינו יכולין להצילם, ואנחנו הולכין ומחינן בהפגנות בירושלים נגד החילול שבת קודש ובידינו הנו גורמים חילול שבת לאחינו בני ישראל מי יתן לנו תמורתם והלואי שלא נתפש ח"ו בעונם ואני את נפשי הצלתי.

הייתי רוצה להאריך אבל בעונ"ה הטרדות גדולות אין לשער ורק כתבתי מיד בואי הביתה לכבודו וי"ר שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות עדי יבא ינון ולו יקהת עמים, ידידו מוקירו המעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן סג

בית החיים בתוך העיר אי מבטל מחיצות העירוב

ב' אמור התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי בלתי מכירי כו' כש"ת מוה"ר הרב בעלינאוו שליט"א מפאריז.

אחדשב"ת בידידות, בדבר שאלתו בנוגע לעירוב העיר שיש בה בית החיים בתוך העיר, ואין לו לביה"ח מחילות אם זה מבטל מחילות ולה"פ שמסביב לעיר כמו זרעים דמבטלי מחיצתא כמבואר א"ח סי' שנ"ח ס"ט.

וראשונה נראה דהנה במשנה עירובין נ"ב ע"ב כילד מעברין את הערים בית נכנס כו' היו שם גדוליות גבוהות עשרה טפחים וגשרין ונפשות שיש בהן בית דירה וכו' ועיין תוס' שם ובגמ' דף נ"ה ע"ב מאי גדוליות כו' ת"ש אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות והגשר והקבר שיש בהן בית דירה וכו' ואלו שאין מתעברין עמה נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך והגשר והקבר שאין להן בית דירה וכו' ופרש"י נפש בנין על הקבר וסתמא לדירת שומר הקבר עביד הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא והקבר בית הקברות ובטוש"ע א"ח סי' שנ"ח פסקו דבית הקברות שיש לו מקום שהשומר דר במחילותיו אע"פ שאינו בנין מיוחד להשומר (דבית מיוחד אפי' אין דריס עתה מצטרף לעיר אם יש בו ד"א על ד"א) מצטרף ואם לאו אינו מצטרף ולכאורה מבואר מזה דבית החיים אם יש לו שומרים אז נכנס בתוך העיר ואם לאו הרי

הוא כחוץ לעיר וא"כ הכ"נ לענין מחילות יש לומר נמי דלענין דין מוקף כזרעים שוינהו.

איברא דכבר חקר בזה השואל בשו"ת חזון נחום סי' ל"ח ושו"ת דובב מישרים סי' ס"ה לפ"ד הנוב"י ת' סי מ"ז דבמקום גדודי חיות ל"ה מוקף לדירה משום דלא דיירי אינשי שמה כמ"ש אין אדם דר עם נחש בכפיפה, ולפ"ז יש לעיין אי בית החיים אפי' בגדר ויש שם בית דירה לשומר אפשר שלא יועיל ויהא אסור לטלטל שם אם יש שם ב"ש והחזון נחום מתחלה רצה לדייק דלא מבטלי הקברים לדירה ושוב הביא ראי' דביה"ח לא מקרי מוקף לדירה כיון שא"א לדור שם ואף דלא הוי רק מחמת איסור מ"מ לא מקרי דירה כיון דלענין מוקף לדירה בעי דדיירי אינשי כיון דכאן לא דיירי יהיה אפילו מחמת איסור מ"מ ל"ה מוקף לדירה. ומיהו בשו"ת דובב מישרים נמי השיב להשואל הנ"ל בענין ביה"ח ע"פ דעת הנוב"י אי מקרי מוקף לדירה וכתב ז"ל דחשיב מוקף לדירה והביא ראי' ממשנה שכתבנו לעיל ושישו מעי שב"ה כוונתי לדעת הגאון ז"ל אלא דמ"מ לא כתב אלא בהי' בו בית דירה להשומר ולכן מותר לטלטל בביה"ח ע"ש לדעתו ז"ל.

שוב העיר לי דבבית החיים הנ"ל יש שם חדר שדר שם שומר הבית החיים בכל זמן שלא יבאו איזה משחיתים לבזות הבית החיים ולשבור המצבות וכיוצא בו ולפ"ז לכאורה הרי יש לו דין בית דירה ויש לו דין כאנשי העיר ומוקף לדירה לפ"ז וכמ"ש בזה מרן הדובב מישרים ז"ל.

אלא דגם מה שאמר דכיון דיש לו לבית החיים דין גינה וזרעים והרי הוא אוסר בעיר כשיש שם יותר מבית סאתים ולפענ"ד תלה דלא תניא בדלא תניא. וזה מזמן הבאתי ראי' מהחכ"ל בשו"ת סי' נ"ט הביא בשם שו"ת דבר שמואל דשאני עיר מחצר של יחיד דאפילו להסוברים דזרעים בחצר מבטלים דירה מ"מ בעיר מודים הם דלא אתי זרעים ומבטלים דירה והגם שרבותינו הצדיקים האחרונים האריכו הרבה בדבריו הללו אוסרים והללו מתירים אמנם עיין בשו"ת דובב מישרים ח"א סי' ב' שהביא ראי' להדב"ש מדברי הרמב"ם פ"א מה' מעשר ה"א וסיים דבתשובה האריך לישב כל הקושיות מהחכ"ל ז"ל ובס' מור וקציעה סי' שנ"ח האריך נמי לחדש דהאי דינא דזרעים בקרפף לא אמרו אלא בעומד על פני השדה או בגינה שבבקעה וברחבה שאחורי הבתים כבתי החצרים וערי הפרזות דכיון דמחילותיהן גרועות שלעלמן בלבד עשיות ולא לדירת אדם מש"ה כי זרע רובן בטלה מחולתייהו אע"ג דהוו מוקפין לדירה מתחילה אבל גנות זרועות וקרפופות שבתוך העיר מוקפות חומה ומעורבות כיון דמותר לטלטל בכל העיר ואף בסרטיאות ופלטיאות שבתוכה הכל דינו כרה"י ולא אמרינן בהוא נמי אתו רבים ומבטלי מחילתא כיון דלצורך רבים נעשית כ"ש דלא אתי זרעים ומבטלי להו דכי נמי מדלי מר מהכא היקף דגינה וקרפף לגמרי אכתי קיימן מחילותן דעיר מאברא ומשוו להו רה"י ע"ש באריכות.

וראיתי בחזון נחום שם שיצא לחדש בהא דדב"ש והחכ"ל שיצאו לחלק דבזרעים בעיר אינן אוסרים כבחצר דבעיקר סברת הדב"ש דאף אי נימא דזרעים מבטלין דירת חצר מ"מ א"י לבטל גודל משיבת היקף דירת העיר לא נמצא טעם מספיק לעדיפת העיר מהחצר והמחברים דחקו להסביר דבחצר לאו אורחא ובעיר אורחא וזה דוחק ויצא לחדש לפמ"ש שבת קמ"ד מידי אריא ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם ורש"י פי' הא דזרעים מבטלי דירה משום דבזרעים לא דיירי אינשי מבואר דאף שזרע אדם בפי' לדור בגאות דשא מ"מ כיון דלאו אורחא הוא דמן הסתם בזרעים לא דיירי בטלה דעתו אצל כל אדם ועשו"ת ד"ח ח"ב סי' כ"ח שהביא מהריטב"א דאפילו בזרעים לשם נוי לטייל סביבם ג"כ לא מהני וע"כ ה"ט משום דבטלה דעתו אצל כל אדם ולפ"ז עיר שהוקף לדירה סביב עם מגרש הזרעים שישבו ולבסוף הוקפו לדירה הרי אחשביה את העיר למקום דירה עם הזרעים שבתוכה ובתוך העיר לא שייך בטלה דעתו.

ולפענ"ד לולי דמסתפינא הי' נראה לפי דרכו אלא להוסיף קצת ולבאר דבריו הקדושים דהרי קיי"ל בית העצים וכיוצא בו חייב במזוזה ופי' המפרשים ועיין ט"ז הטעם דהגם דביתך כתיב והיינו בית הדר בו ומזוזה חובת הדר הוא מ"מ דרך האדם הוא לדור בביתו ולריך חדר אחד לאכילה וחדר אחד לשינה וחדר אחד לבית העצים וכיוצא בו וכל האלו הם נקראים דירה ולפעמים אדם דר בחדר אחד שאין לו יותר והכל בו ולפעמים אדם דר בארבעים חדרים והכל מקרי בית דירה כיון שכן הוא דרך דירתו ומשתמש בכל אלו לשם דירה.

אלא דלפ"ז אומר אני נמי דבעה"ב שיש לו חצר וגינה של זרעים הנה מקצה הוא הגינה והזרעים לצרכו שיגדלו שם הזרעים שהוא לריך להם ואין זה דרך דירה שלו דיחיד הדר דירתו הוא בחדר ולא בגינה אבל בעיר שדרים בה רבים זה הוא דרך דירה שלהם לצאת החוצה שזה דירת העיר ואדרבה כל העיירות מדקדקים שיהיו להם גינות לצאת לבני אדם להנפש ולצחצח האויר מחמת דוחק הדיירים שהאויר מתקלקל ומתעפש ומקפידים דוקא להיות גינות להאוכלוסיה ורמז הדבר גינת הביתן אשר בחצר המלך וכיוצא בו וזה הוא דרך דירה לעיר וע"ד שאמרו שאסור לשנות מגרשי העיר ממטה הלוי שזה הוא נוי העיר ודרך דירת העיר ככה הוא ולכן זרעים אינם

מבטלין הדירה בעיר כיון שלכתחילה זה הוא דרך דירה בעיר גדולה שא"א לכולם לשבת לעולם בחדריהם ולפעמים גם ישנים בגגות אלו ובוים לכתחילה הני גגות לשם דירה.

ובמש"כ יש לישב מה שכתב בשו"ת מהרי"א הלוי דדשאים לא מבטלי דירה דכתיב בגאות דשא ירבילנו ורק זרעים מבטלין ובשו"ת ד"ח דגם דשאין מבטלין (ח"ב או"ח סי' כ"ח) מגמ' ב"ב ס"ח ורשב"ם שם שכתב שהרי הגן רחוי לטייל בו כמו בבית ע"ש ולפמ"ש אולי יש לחלק דמאחר דלכתחילה בוים כן הגנים שידורו שם בני אדם וזה חלק מדירתם כה"ג אפשר דמודי וז"ש בגאות דשא ירבילנו בדרך רמז בעלמא אמר כן. ובפרט בזמנינו אשר ידוע כי הרבה מבני אדם באמת דרים בגנים ובפרט בימות החמה כה"ג ודאי דאין מבטלין הדירה לכ"ע.

ועיין דברי מלכיאל ח"ד סי' ג' שהביא ג"כ דברי החכ"ל והבב"ש והאריך לחדש דבר חדש ועיין יראים מצוה ק"ב ובס' לבה לדרך לתלמיד ר"י בן הרא"ש מאמר ד' פר' מ"ה שכתב אשר למעשה להתיר הטלטול בעיר אם יתקנו הערובין כדין כאשר באנו ואין לחוש להגינות הפרצות להרחובות או חצרות ואף אם הגינות של עכו"ם רק בגוף הגינות אין לטלטל וכעין מ"ש הטור לדעת הר"מ דאף דזרעים לא מבטלי מחיצות חצר מ"מ לא שרי לטלטל רק בחצר ולא במקום הזרעים ע"ש אבל בגינות ישראל יש לדון דשרי לטלטל בהם, ועיין גם בביאור הלכה סי' שנ"ט ד"ה אבל אם מזרע שהביא דברי הבב"ש וסיים ג"כ להתיר במקום שאין הזרעים מוקפין חומה ע"י עצמו אלא שמוקף חומת העיר ע"ש, וא"כ בדידן פשוט דממ"נ אי יש לו דין זרעים הרי מותר מטעם כל הני פוסקים ואם אין לו דין זרעים הרי פשוט דאינו אוסר כלל וכן ראינו הלכה למעשה שלא חששו כלל עבור הביה"ק שהוא בעיר במקומות שהיו הבתי קברות בעיר ולא מחוץ לעיר ולפענ"ד אם העירוב בשאר ההלכות אליבא דהלכתא אין לחוש כלל ויש להתיר בניקל לטלטל בעיר.

ומחמת כי אין הז"ג לא אוכל להאריך כעת ובזכות מצות שמירת שבת כהלכתה נזכה לביאת גו"צ בב"א החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן סד

איסור תחומין בשבת ויו"ט

ג' לסדר אשר תשים לפניהם התשנ"ו בנ"י יצו"א

למע"כ **מערכת ספר** הזכרון לזכרון נצח רב האי גאון וצדיק פוסק הדור קברניטא דספינתא מדברנא דעמא כקש"ת מוהרש"ז אויערבאך זצוק"ל.

אחדשב"ת תסלחו לי על בלתי רבות בכבודכם כי לא ידעתי לכנותכם ויקבלו הכבוד כראוי לכם אין אין לפי מהללו. והיות כי העוסקים בספר הזכרון הגדילו את המקום ולכן לא אכתוב רק בקילור הערה אחת שהוא שתים במנחת שלמה סי' ט"ז באיסור תחומין בשבת ויו"ט לאחר שהביא שיטות הרי"ף והרמב"ם דאיסור תחומין של ג' פרסאות הוא מה"ת, והמג"א סי' ת"ד סק"ה הביא מחלוקת אי בהמה וכלים נמי כרגלי הבעלים מה"ת והביא דעת הפוסקים דלהסוברים שהוא מה"ת בהמה וכלים נמי וכן דעת הגר"א סק"ד וידוע דעת רבותא דנפישי דגם ביו"ט איסור תחומין הוא מה"ת ולפ"ז נ"ע להיוצאים בשיירות ביותר מג' ימים לפני השבת דמבואר שיכולים אח"כ ללכת אפי' יותר מי"ב מיל ומה טעם לא זכרו שחייב לצמצם בבגדיו ומלבושיו גם ביו"ט דליכא כלל איסור הוצאה ומשמע דרשאי להולך עמו בהמתו וכליו והוא פלאי דהא צריכים להזהיר משום תחומין גם ביו"ט ולא יצא רק באותם הצריכים לו משום פק"נ, ודייק כן גם להולכי מדבר ושכח אימתי שבת מה דינו עם התפילין והמ"ב הכריע דחייב בהנחתן אפי' ביום שמקדש בו ותמוה דתיפוק ליה גם בשאר הימים אינו מניח שהרי אפי' מספק מסתבר דאסור לו להולך עמו את התפילין כמו שופר של ר"ה דתנן שאין מעבירין עליו את התחום והאריך שם בדברים נפלאים כנתינתן מסיני ש"י ולבסוף העלה בנ"ע בדבר זה כי הוא נחוץ מאד הלכה למעשה עכל"ק.

ולפענ"ד לולי דמסתפינא נראה לומר דבר חדש לפ"מ שנחלקו עירובין מ"ה ע"ב בחפצי הפקר אי קונין שביתה לריב"נ ואמר ת"ש גשמים שירדו מעי"ט יש להן אלפים אמה לכל רוח בי"ט הרי הן כרגלי כל אדם ופריך ואמאי ליקני שביתה באוקיינוס ושקו"ט ואסיקנא מיא באוקיינוס מינד ניידי פי' דכל מידי דנייד לא קני שביתה עיין ר"ח שם, והמאירי עירובין שם כתב מאחר שבאיארנו שנכסי הפקר אינם קונים שביתה וכו' אף גשמים שירדו בעיו"ט וכו' וכ"ש אם ירדו ביו"ט עצמו שהרי לא היתה להם שביתה בין השמשות כלל שאם משביתת אוקיינוס שהוא יש הגדול שכל העולם שותה ממנו מצד שהוא מקיף כל העולם מי אוקיינוס גדות הן ואין שביתה לדבר שאינו עומד "שהרי אף באדם המהלך אינו קונה שביתה" וכן הדין בעבים ע"ש ובאיאר שם באריכות דין כרגלי אנשי אותה העיר.

ולכל האופנים נראה דכלי אדם קונות שביתה רק כאדם הקונה שביתה והאוקיינוס כנראה אפילו שהוא מקיף כל העולם והמים ניידי מסוף העולם ועד סופו מ"מ לא חישינן בהו משום תחומין שבאו מסוף העולם לכאן או להיפוך אלא הכל כרגלי השואב וכיון שההולך במדבר ובשיירא שבכלל אינו שובת אלא אדרבה ממהר לצאת מהמדבר והשיירא שהולך

ואינו רוצה לשבות כלל שם הו"ל כאוקיינוס דנייד ואדרבה אינו רוצה לשבות במדבר וכיוצא בזה, ושפיר גם כליו וכל אשר לו בכלל ואינו נכנס בכלל תחומין כלל. ואולי זה כוונתו שם בד"ה ונלע"ד דבהמה וכלים כרגלי הבעלים, אפשר דאיסורן לעולם תלוי בבעלים ולא אסור להוציאם כי אם במקום שגם הבעלים אין יכולים לילך אבל כל שהוא עצמו יכול לילך משום פקו"נ או בדרכנן משום כבוד הבריות גם ממונו נגרר אחריו ושרי וי"ל.

עוד רגע אדבר במה שכתב שם מרן זצוק"ל בד"ה גם ידוע

וז"ל גם ביו"ט דליכא כלל איסור הוצאה ומשמע דרשאי להולך עמו בהמתו וכליו והוא פלאי, דהא צריכים להזהיר אותו שגם ביו"ט לא יצא במלבושיו כי אם באותם שהוא צריך להם משום פקו"נ ולדעת הסוברים דגם ביו"ט נוהג איסור תחומין מה"ת ע"כ.

והנה לשון ביו"ט דליכא כלל איסור הוצאה צריך תיקון קצת

דהרי ביו"ט נמי דוקא הוצאה לצורך אוכל נפש ועכ"פ צורך קצת מותר אבל הוצאה שלא לצורך כלל אסור למ"ד מדאורייתא ולמ"ד מדרבנן עיין ביצה י"ב תנן בש"א אין מוציאין וכו' וב"ה מתירין וגחלקו הראשונים ז"ל ע"פ הירושלמי שאמרו א"ר אושעיא בר' יצחק הדא דתימא במפתח של אוכלין אבל במפתח של כלים לא והא ר' אבוהו יתיב וממני ומפתחא דפלטרין בידיה פלפלין הו"ל בהדיה וכתב הרא"ש והר"ן דמ"ש בירושלמי" במפתח של אוכלין לאו דוקא אוכלין אלא ה"ה כלים שיש בהם צורך ליום ולהוציא שאין בהם צורך כלל דהו"ל כאבנים שאסור ועיין תוס' חולין דף פ"ד ע"ב ד"ה תקיעת שופר וי"ל דשייך נמי ביו"ט וכו' ואין להתיר מטעם הואיל והותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דהיינו דווקא היכא דהוי צורך היום קצת אבל הכא ליכא צורך היום כלל.

ועיין טוש"ע א"ח סי' תקי"ח דמפתח שסגר בו האוכלים

וירא להניחו בבית יכול להוליכו עמו וכ' רבינו שמואל דוקא להוליכו בידו אבל להוליכו ברצועה כדרך חול לא והטור חולק דלא מיחזי כ"כ עובדא דחול מה שהוא תלוי ברצועה וכן כל צרכי תכשיט יכול להוציא כדי להתקשט בו ביו"ט אבל דבר שאין בו צורך אכילה ולא צורך תכשיט שאין בו צורך כלל ליו"ט אסור להוציא ועיין תוס' ביצה כ"ג ע"א ד"ה על וב"י סי' תקי"ח כתב ולענין הלכה וכו' ומשמע דלד"ה אסור להוציא דבר שאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל אלא דלשיטת האחרונים אסור מדאורייתא ולשיטת הרמב"ם אינו אסור אלא מדרבנן.

וכתב הר"ן פ"ק דביצה הובא בב"י שם שנראה מלשון הרי"ף

דביו"ט לא בעינן עירובי חצרות כלל אבל הרשב"א כתב דכלים שאין בהם צורך ליום כלל אסור להוציאן מחצר לחצר בלא עירוב דכי היכי דמרה"י לרה"ר אית בהוא איסור דאורייתא ה"נ מחצר לחצר איכא איסורא דרבנן והא דנראה דאין צריך לערב חצרות ביו"ט ההיא בכלים שיש בהם צורך ליום קצת ובגמ' יש הוכחה כרשב"א ופ"ב דביצה כתב דכלים שאין בהם צורך ליום כלל אפשר דכי היכי דמפקי להו מרה"י לרה"ר עבר אדאורייתא ה"נ לאפוקינהו מחצר לחצר בלא עירוב אסור מדרבנן או אפשר וכו' ומיהו ליכא ספיקא שאם עירב מהני וכ"נ מדברי המרדכי שאם עירב מהני ע"ש באריכות ובש"ע ס"א מתוך שהותרה וכו' אבל אבנים וכיוצא בהן אסור הג"ה ואם הניח עירוב מותר לטלטל ולהוציא כל שיש לו תורת כלי אע"פ שאינו לצורך היום כלל (ר"ן פ"ב דביצה).

עכ"פ נראה דכלים שאין בהם צורך כלל אסורים נמי

בהוצאה לכמה שיטות דאורייתא ולאחרים עכ"פ מדרבנן וא"כ נוסף לאיסור תחומין יש כאן איסור הוצאה נמי ביו"ט וא"כ כמו שהקשה דצריכים להזהיר אותו שגם ביו"ט לא יצא במלבושיו כי אם באותם שהוא צריך להם משום פקו"נ ולדעת הסוברים דגם ביו"ט נוהג איסור תחומין מה"ת הכ"נ הי"ל להזהיר משום איסור הוצאה בכלל ולדעת הסוברים דגם ביו"ט יש איסור הוצאה בשאר חפצים כאבנים מדאורייתא וזה גם בתוך התחום וצ"ע.

איברא דכבר האריכתי בכמה מקומות על אותן שמחמירין

שלא לטלטל אפילו במקום שיש עירוב ומוששין לשיטת הרמב"ם לחומרא עכ"פ וביו"ט מקילין בהוצאה והו"ל חומרא דאתי לידי קולא ועיין ש"ך סוף סי' רמ"ב יו"ד כללי הוראה אות י' דאסור להחמיר ולאסור אפילו בשל עכו"ם משום דלפעמים יצא מזה קולא ואף שלא נראה עכשיו קולא מ"מ אפשר שיוצא קולא עד למאה ע"ש. ובפרט רוב ההמון שמטלטלין הכל ביו"ט ולדעת המחמירין הרי זה חילול יו"ט וכ"ש בהוצאות מפתחות שיש לו מפתחות הרבה על רצועה אחת ומוציאין גם מפתחות של מכונית וכיוצא בו שהם מוקצה ביו"ט ועיין ש"ע א"ח סי' ש"ח ס"א דסכין של מוקצה אפילו תחיבה בגדן עם שאר סכינים אסור לטלטלו ובמג"א שם סק"א הי" אותו הסכין וכו' והרי דאינו בטל לגבי השאר וכ"ש לענין הוצאה.

ולכן עכ"פ הי' להם לעשות עירובין ביו"ט לצאת השיטות

האלו עכ"פ פשוט דביו"ט נמי איכא איסור הוצאה למ"ד דאורייתא ולמ"ד דרבנן, שוב נתישבתי דדברי מרן זצ"ל לדינא נכונים שהרי כתב הרמ"א א"ח ס"א הנ"ל אמ"ש המחבר מתוך שהותרה הוצאה לצורך אכילה הותרה שלא לצורך כגון קטן וגולב וס"ת וכלים, הג"ה הצריכים לו קצת או שמתירא שלא יגנובו או שאר פסידא (הגהות סמ"ק ורבינו

ירוחם) וממילא ההולך בשיירא או במדבר ודאי אין לך פסידא גדולה מזו או גניבה ושפיר כתב דהוצאה בי״ט מותר כלומר בכה״ג שהוא על הדרך ובפקו״נ, ומיהו עכ״פ הי׳ קצת צריך תיקון הלשון אלא שנניח את הלשון ונציל את הענין.

והנני כאן להעתיק סיפור אחד מה ששמעתי מפי קדשו של מרן הגרש״ז זצלה״ה בהיותי אצלו להבחל״ח לביקור בירושלים עיה״ק שלאחר פטירת הגאון האדר״ת זצלה״ה בירושלים עיה״ק בא הרב ר׳ בן-ציון ידלר לפני הגאון ר׳ שמואל סלנט זצ״ל ואמר לו היות כי מיום באו של האדר״ת לירושלים קרא אותו ואמר לו היות כי הייתי רב בחו״ל ואולי נהנתי ומעלתי ח״ו בממון צבור שלא כהוגן ומעלתי בשליחות ונתחייבתי להשיב והו״ל ח״ו בכלל גזל הרבים שאין לו תקנה אלא לעשות צרכי רבים וזיכוי לרבים ולכן הציע לי לעשות עירוב בירושלים עיה״ק והוא מקבל עליו כל ההוצאות העירוב כל ימי חייו והתנה עמי שלא לגלות הדבר לשום אדם בעודו הוא חי וכן עשה כל הד׳ שנים שהי׳ חי בירושלים עיה״ק עכשיו שנפטר הרב עליו להודיע את הרב הרש״ם ואם ירצה ימשיך בעירוב ואם לא אז יבטל כי אין לו יכולת להמשיך העירוב משלו.

הגר״ש סלנט זצ״ל הופתע ושאל היאך לא סיפר לו מזה כלום עד עכשיו והשיב רב״צ ידלר שזה הי׳ תנאי בינייהו תיכף החליט הגר״ש להמשיך בהעירוב והיות כי הי׳ הסכם בין שני הקהילות בירושלים האשכנזים והספרדים שכל ההוצאות בצרכי הקהילה ישתתפו חצי וחצי הלך הגרש״ם להראש״ל שהי׳ אז הגאון ר׳ יעקב שאול אלישר וסיפר לו כל הענין ובקש ממנו להשתתף בחצי הוצאות, מתחילה הסכים הראש״ל והלך לו הגרש״ם כנגמר הענין, האמנם בצאתם מביתו שלח הראש״ל והודיע את הגרש״ם היות הספרדים נוהגים ע״פ הב״י ולדעתו אין לעשות עירוב וממילא לא ישתמשו הספרדים בעירוב ולכן אינו רוצה להשתתף בעירוב וחוזר מהבטחתו לתמכו בלית ברירה החליט הגרש״ם להחזיק העירוב מקהילת האשכנזים לבד.

וסיים הגרש״ז זצוקלה״ה בזה״ל שמאותם שמיאנו אז וסירבו בעירוב כמעט רובם ככולם בניהם נעשו מחללי שבת וחשב שמותיהם אחד אל אחד שהיו מנהיגי הציונים שם בלי שמירת הדת כלל ר״ל ומקהילות האשכנזיות נשאר גדולי ישראל וגדולי עולם כל זה שמעתי מפיו קדשו זצוק״ל ובני הרה״ג מרא דאתרא דקרית אונגוואר ירושלים הי׳ שם באותה פגישה והקליט כל הדיבורים והסיפור על הטעיף אשר עודנו מחזיק אותו.

וי״ר שזכות מרן הגה״ק יגון עלינו ועל כל ישראל ויגור אתנו עולמים בעוה״ז ויהיו שפתותיו דובבות בקבר לעוה״ב ואנחנו נזכה ללמוד בתורתו ולצייר כאילו בעל השמועה עומד לנגדן החותם למען כבוד התורה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן סה

קנה חמץ בפסח אי לוקה

עש״ק פ׳ תרומה אדר״ח שמרבין בשמחה התשנ״ד בנ״י יצו״א מע״כ ידיד״נ הרה״ג חוב״ט המפולפל וו״ח כש״ת מוה״ר יצחק אהרן גאלדבערגער שליט״א מגדולי הת״ח בוויליאמסבורג.

אחדשב״ת בידידות. את קסתי נתתי בהא מילתא דתמיה למע״כ בביאור דברי כק״ז הבית שעריס ז״ל שכתב בא״ח סי׳ ק״ע על דברת הגמ״ל שתמה על החכ״ך סי׳ מ״ב בתמיהתו על הדב״ש שכתב לישב דברי הרמב״ם בהחו״מ פ״א שכתב דאינו לוקה משום ב״י אא״כ קנה חמץ בפסח או שחמצו כדי שיעשה בו מעשה והרעישו האחרונים דאכתי לא נלקה דהו״ל לאו הניתק לעשה דתשביתו כמבואר במלמ״ל שם והדב״ש תי׳ דמיירי שקנאו בז׳ של פסח שחל בשבת שא״א לקיים בו מצות שריפה והחכ״ך ז״ל תמה עליו הא להרמב״ם פ״ג מהל׳ חו״מ הי״א מפרר וזורה לרוח או מטיל ליס וזה יכול לעשות אפי׳ בשבת ותי׳ הגמ״ל דמפרר אסור להרמב״ם משום טוחן והקשה השואל דאכתי יכול להטילו ליס דהרמב״ם פסק כר׳ יוסף כמ״ש הרה״מ וכ״מ וזה אינו רק אסד״ר כמ״ש המג״א סי׳ תמ״ו, ומרן כתב דבאמת דא קושיא גדולה היא וביותר תמה מרן הבי״ש שהגמ״ל הביא תחילה קושית הח״ל דגם מטיל ליס ותוך כ״ד שכח מזה.

ומרן ז״ל תי׳ לחומר הקושי׳ דמ״ש הרמב״ם שאם אין היס מחתכו במהרה מפררו תחילה אין הטעם כפרש״י פסחים כ״ח שמא תפגע בו ספינה ע״ש רק הטעם דאין ב״י מינתק אלא בעושה הוא מעשה השבתה בגופו ולא כשמושבת ממילא ולכן אם היס מחתכו מיד כשמליכו לתוכו הוי ביעור מן העולם מכחו ומינתק לאו דב״י אבל אם אינו מחתכו מיד הוי רק כח שני או אפי׳ כח שני לא הוי ועי׳ סנהדרין ע״ז וחולין ט״ז והוי רק מושבת מן העולם אבל לא השבית הוא ונתק הלאו דב״י שעבר ע״ש.

נראה ביאור דברי רבינו הוא כך שהרי הביא שם בסמוך מש״כ השל״ה הקדוש במוצא חמץ בפסח שיוציאו ע״י גוי הביאו המג״א סי׳ תמ״ו וכתב עליו הח״ס ז״ל יו״ד סי׳ שכ״א דנהי דהחמץ מבוער ומיהו לא קיים ע״י שליחותו מ״ע דתשביתו ולא מינתק לאו דב״י שעבר כבר ע״ש. ומרן שם הביאו ותי׳ די״ל דברי השל״ה עכ״פ בחמץ שלא ידע בו בתחילה ומצאו ביו״ט דאז אין כאן ב״י אפי׳ בשוגג עד שמצאו וכמ״ש המג״א בסי׳ תל״ד סק״ה ול״צ לנתוקי לאוי רק שלא יעבור מכאן ולהבא ובזה שפיר מהני ע״י גוי. והכ״נ אם אין היס מחתכו מיד נמצא דלא קיים מ״ע דתשביתו בזריקתו ליס שאכתי החמץ קיים ומה שאח״כ יחתך החמץ ע״י מי היס הוא ממילא נעשה ע״י המיס ולא ע״י מעשה הזורק ואין

כאן עשה המנתק ללאו למפרע ונמצא כבר עבר אלמפרע הלאו ואינו מתקן הלאו במה שמטיל ליס, וגם אם אינו מחתכו מיד הרי עובר על להבא כל זמן שלא נחתך ונאבד הכל. ולכן אינו יכול לומר מטיל ליס, ולזה שכל רבינו את ידיו והביא ממרחק לחמו שציין לגמ׳ סנהדרין ע״ז וחולין ט״ז דהתם מיירי בבידקא דמיא דאמרינן כח ראשון נהרג עליו וכח שני הו״ל כח כחו ופטור דהו״ל גרמא והכ״נ כן או אפי׳ פחות מזה.

[**וקצת** י״ל בהא שכתב וגם עובר על להבא כל זמן שלא נחתך ונאבד הכל, דלכאורה י״ל דתלוי במחלוקת ר״י והפוסקים (בתוס׳ דף כ״ט ע״ב) במשהה ע״מ לבער דמפרש דהמשהה ע״מ לבער אינו עובר מכאן ולהבא וכ״ש כאן שאינו משהה ממש אלא שכן הוא דרך הביעור שלו ולמשל מי שהי׳ לו חמץ לבער והי׳ יכול לשרפו באש גדול שישרף מיד והוא זרקו לאש קטן שיקח זמן רב עד שיכרח וישרף וכאן לכאורה האי זמן שלא נחתך הו״ל בכלל מטיל באש קטן והי׳ בידו לפרר בידים ולהשבית מיד והכא השליך והולך ונחתכך לאט לאט ע״י המים, וי״ל לפ״ז גם בעיקר ההנחה אי נימא כיון דבשעה שזרק ביס התחיל מיד החיתוך הו״ל מעשה הזורק וקיים תשביתו וצריך לחלק דהזורק לאש אפי׳ קטן מ״מ הולך ונשרף והוא כחו ופעולתו וכמ״ש הנמק״י ב״ק בסוגיא דאשו משוס חציו, והארכתי בזה בשם הגאון מוהר״א ברודא דאש לעולם אש הראשון שם משא״כ במים שכל שהלך כח הראשון שוב הו״ל גרמא ודו״ק וצ״ע.]

אלא דבעיקר תמיהת רבינו שם בד״ה אבל על מה שכתב השואל דיכול להטילו ליס דרמב״ס פסק כר׳ יוסף כמ״ש הרה״מ והכ״מ וז״א רק אסד״ר והסכים עמו והוסיף להפלות שהגה׳ מ״ל הביא תחילה קושי׳ החכ״צ גם מטיל ליס ותוכ״ד שכח מזה ותי׳ כנ״ל.

ולולי דמסתפינא הינלפענ״ד דודאי תמיה לומר על הגמ״ל דעד שלא יבשה הדיו שכח מה שאצבעותיו כתבו ולכן נלפענ״ד דהגמל״מ הבין בדברי החכ״צ שם דמ״ש מטיל ליס נמי רק אחר שיפרר ולא שיטיל ליס בלי פירור, ודייק מדכתב מפרר וזורה לרוח או מטיל ליס, והי׳ ס״ל מדלא כתב קודם מטיל ליס או מפרר וזורה לרוח אלא הקדים מפרר הי׳ ס״ל דמפרר קאי בין אזורה לרוח ובין אמטיל ליס והכי קאמר שהרי הר״ס פסק דמפרר וזורה לרוח או מטיל ליס, והאי מפרר בעי בין כך ובין אלא לאחר שמפרר או זורה לרוח או מטיל ליס אבל הכל כשכבר מפורר, ולכן שפיר כתב דכיון דלפרר איכא איסור דאורייתא וכמו שאין בידו לזרות לרוח כן נמי להטיל ליס והעיקר אצלו שדייק על הפירור. וראי׳ שהרי בתי׳ הב׳ כתב דאפשר בנידון דידן שצריך לפרר עד אשר לדק כ״ע מודים שאסור מדאורייתא והרי דאזיל רק לברר שהפירור אסור מדאורייתא.

והא דפשיטא ליה דבמטיל ליס נמי צריך לפרר הוא שכיון שס״ל להרמב״ס דעל חמץ לוקה וא״א באופן אחר שלא יוכל לקיים העשה לנתק הלאו רק כשיהיה לו חמץ קשה שבלי פירור לא ימס במים וצריך לפרר ופירור בשבת אסור ולא מהני להטיל ביס רק שיפרר קודם וס״ל דאסור מדאורייתא כנלפענ״ד לישב דברי הגמ״ל.

ומיהו בעיקר החידוש דמפרר בשבת אסור מדאורייתא לדעת הרמב״ס ז״ל נחלקו בזה גדולי הראשונים דעת רבינו מנוח פ״ג מהחו״מ ה״ג כתב חל י״ד וכו׳ ומש״ה מבטלו וכופה עליו כלי דהיכי ליעבד פירור לא מצי עביד דדמי לטחינה ואתי לידי איסור דאורייתא, וכו׳ הרי דס״ל דפירור חמץ הוי איסור דאורייתא, ומיהו הבעה״מ פסחים מ״ט ע״א אהא דתנן י״ד שחל להיות בשבת מבערים את הכל מלפני השבת דברי ר״מ, פי׳ ר״מ לטעמיה דאמר ושורפין בתחלת שש משום דסבר לה כר״י דאין ביעור חמץ אלא שריפה, זה הוא טעמו של ר״מ דאמר מבערין את הכל מלפני השבת וחכ״א בזמנן רבנן לטעמייהו דס״ל בביעור חמץ מפרר וזורה לרוח ומטיל ליס ואין בזה אב מלאכה שידחה שבת ומשום מצות השבתת שאור שהיא בזמנה התירו לו אף בשבת להיות מפרר וזורה לרוח ומטיל ליס בין בחולין בין בתרומה ובלבד שלא יעבירנו בר״ה ע״ש, וכן נראה לכאורה דעת המלחמות שלא חלק עליו בזה.

אלא דבעיקר קושית החכ״צ ז״ל דהרי בידו לפרר וזורה לרוח ואו מטיל ליס לפענ״ד י״ל דהדב״ש מישב כגון שקנה ברגע אחרונה של ז׳ של פסח ששוב אין בידו לפרר או להטיל ליס ולתקן העשה דאפי׳ מטיל ליס מ״מ הרי כבר בטל העשה שקנה בשעה שא״א לקיים העשה ועיין חולין דף קמ״א ע״א בסוגיא דביטלו ולא ביטלו ועיין שבת דף קל״ג ע״ב אלא אמר רב אשי אומן וכגון דאתא בין השמשות דשבת ואמרו ליה לא מספקת ואמר להו מספקינא ועבד ולא איסתפק ואישתכח דחבורה עבד וענוש כרת, ועיין רש״י ומיהו מיתה ליכא דלא אתרו ביה למיתה ולא קבל עליו התראה וא״כ הכ״נ כגון דקנה בין השמשות ואתרו ביה וקבל התראה ולוקה דליכא זמן לתקן כנלפענ״ד, אלא דא״כ לאו דוקא ז׳ שחל להיות בשבת אלא אפי׳ סתם יו״ט נמי דינא הכי ודו״ק.

סימן סו

חילוק בין מילה למ״ע דתשביתו

עוד להנ״ל

עוד רגע אדבר מה שכתב שם רבינו בד״ה ומיהו יש לעיין וכתב לחלק בין מילה שלא בזמנה ובין מ״ע דתשביתו

דעל מ"ע דתשביתו עובר בכל רגע ורגע ועל מילה שלא בזמנה אינו עובר לפמ"ש התוס' שבת קל"א דאותה מילה שעבר היום ימול לאחר זמן ומה שעל האב למול א"א רק פעם אחת ומה שהתינוק לא נימול לאו מצוה דאב הוא ועיין חת"ס סי' שכ"א. ולא כן סוכה וכיוצא בו ע"ש.

ולכאורה יש לעיין ברמב"ם פיה"מ שבת פרק י"ט במשנה אלו הן לילין וכו' בא"ד וז"ל וממה שאני חייב להזכירך בכאן שהאדם כשעבר ולא מל את בנו או יליד ביתו ותם עליו ביום הח' עבר על מ"ע גדולה וחמורה כי אין בכל המצות כמוה ולא יתכן לו לעולם לשלם זאת המצוה אבל זה העון קשה יותר ממי שעבר עליו חג הסוכות ולא עשה סוכה או ליל פסח ולא אכל מצה לפי שזה אחר שעבר יום הח' למילה לא נפטר מזו המצוה אבל הוא מצווה ומכרח למולו תמיד וכל זמן שלא ימול ויהיה ערל יהיה עובר על מ"ע שהגיע זמנה וכשימול אותו תסור ממנו זאת העבירה ויעשה מצוה וכ"כ כל שיראה זה האדם ר"ל הילוד הערל ולא ימול אותו עובר על מ"ע עד שימול אותו כאלו היה בנו וכו' ע"ש.

הנה חילק הרמב"ם ז"ל הא מצוה דמילת בנו לשני עניינים דמ"ע של יום השמיני שחייב ומצווה למול את בנו ביום השמיני, והשני שחייב למול בכל עת עד שנת י"ג אם עבר ולא מל ביום השמיני או שבאונס לא מל בשמיני שהי' חולה וכיוצא בו, אלא דמצוה זו שחייב למולו עד שנת י"ג אינו מצוה המוטלת עליו מדין אב אלא הוא מצוה המוטלת עליו מדין כל ישראל, והוא או כל אחד מישראל שרואה הילד ובידו למולו לאחר ח' עד שנת י"ג ולא מל עובר בעשה ולכן כשעבר האב ולא מל במזיד ביום השמיני ביטל המצוה ולא יוכל עוד לקיים מצוה זו לעולם, שהרי יום השמיני לא יחזור עוד ואפילו ימול אח"כ אין זה ביום השמיני ולא יתכן לקיים זאת המצוה אבל נשאר עליו עבירה אחר יום השמיני שחייב למול הילד הזה אבל החיוב הזה הוא עליו כמו על כל ישראל הרואה הילד שלא נימול ובידו למולו וכשימול אותו תסור ממנו זאת העבירה ויעשה מצוה היינו שיקיים מצות מילה אבל מ"מ לא תיקן העשה של יום השמיני שבטלה וזאת העשה לא יתכן לו לעולם לשלם והבן.

והיות כי בעזה"י כתבתי קלת ליישב דברי הרמב"ם ז"ל בח' על מס' פסחים דף כ"ט ע"ב ודף ל"ה ע"א ע"ש, אולי ימצא בו מה שהוא הגון בס"ד.

אלו דברי ידידו דושכת"ר וכאש"ל בברכת שמחת פורים וטוב לב משתה תמיד בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן סז

נתמנה למכור חמצן של בע"ב ולא באו השטרות לידו עד בתוך ימי הפסח

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ כו' כו' כש"ת הרב פתחיה פריעד שליט"א רב ומו"צ בב"פ בברוקלין נ"י יצו"א

אחדשב"ת בידידות, בדבר השאלה ששאל בשמש ביהכ"נ שעשאוהו שליח למכירת חמץ להמתפללים ולפי שאין לו שם למי למכור או שאינו יודע איך למכור שלא לו על הדואר שטרי הרשאה על חמץ למכרו לעכו"ם והשמש שלא השטר ועשה טעות בכתובת ועי"ז נתאחר המכתב ולא בא עד יו"ט ראשון של פסח ושאל כדת מה לעשות ומה דין חמצן של בעלי הבתים בזה.

והנה פשוט דלמכור א"א כיון שכעת הוא פסח ואסור בהנאה ואין מה לעשות עם השטר אלא דהשאלה עכשיו מה יעשו האנשים שעשאו להשמש הנ"ל להיות שלוחם למכירה האם חייבים לבער הכל מיד או לאחר הפסח ואם חייבים להודיעם.

והנראה לפענ"ד דדבר זה במחלוקת שנויה דהח"י א"ח סי' תמ"ח סק"כ כתב דאם היה אונס גמור כגון שלא ידע מהחמץ או שאר אונס שלא היה בכחו לבערו או למכרו כיון שעשה מה שבידו דהיינו שביטל וקיים בזה מעיקר הדין מה"ת בביטול בעלמא סגי יש להתיר עכ"פ בהנאה לאחר הפסח ובספרו תורת השלמים סי' ו' הוסיף עוד לבאר באחד שהיה בתפיסה בע"פ וזה לאשתו שתמכור החמץ והיא לא הבינה הדבר ומכרה המפתח וביאר שם דמ"ש בש"ע א"ח סי' תמ"ח ס"ג דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה אפילו בטלו זה דוקא באופן שלא עשה כדין והיינו שלא מכרו אבל בנדון זה שהיה אונס גמור והוא ביטל חמצו ואשתו לא מכרה יש להתיר בהנאה לאחר הפסח דאין לחוש לערמה.

ומיהו הנוב"י ק' סי' י"ט ובשו"ת הגרע"א סי' כ"ג ושו"ת ח"ס סי' קי"ד לא חילקו וס"ל דגם בביטל ואונס גמור ג"כ אסור לאחה"פ. אך בשו"ת לבושי מרדכי סי' ק"ח תמה על מרן הח"ס שכתב להרמב"ם בפשיטות בשגג או נאנס ולא ביאר חמצו אחר שביטלו כדינו אסור בהנאה ושאין שום חולק עליו דברמב"ם פ"א מה' חמץ משמע להיפוך דלא הזכיר כלל ביטול וכתב בפירוש משום דעבר אבל ירא'ה ובל ימצא ובביטל לא עבר וגם בשו"ת קרן לדוד סי' קכ"ה ד"ה ומה"ט תמה אח"ס ז"ל ועיין גם שו"ת כת"ס סי' פ"ב דמשמע דלא כח"ס ז"ל.

והאמנם נראה דעיקר ראית הנוב"י ז"ל וכנראה דהח"ס אזל בשיטתו הנ"ל הוא מירושלמי פסחים ה"ב, כי

שם נחלקו ר"י ור"ל אי חיישינן להערמה או לא וז"ל הירושלמי הפקיר חמצו בשלשה עשר לאחר הפסח מהו רבי יוחנן אמר אסור רשב"ל אמר מותר כו' אלא ר' יוחנן חש על ערמא רשב"ל לא חשש על ערמה ומיהו יש ב' פירושים בביאור הירושלמי דר"י חשש על ערמא דהרא"ש הביאו המג"א סי' תמ"ח סק"ח נראה דמפרש כנוב"י אבל הא"ז הל' פסחים סי' רמ"ו פי' בירושלמי שמה שחש ר"י בירושלמי לאסור משום הערמה אין לפרש דהערמה דרבי יוחנן חיש לה דהיינו שיפקיר ע"מ לזכות בו אלא דחיש שמא לא יפקיר כלל ויאמר הפקרתי קודם הפסח וחזרתי וזכיתי בו אחר הפסח אבל אם הפקיר קודם הפסח ע"מ לזכות לאחר הפסח ההיא שרי כדפרישית ע"ש. מבואר דלא חיישינן שיערים שיבטל ולא יבטל אלא בפיו ולבו בל עמו דרך הערמה אלא החשש שמא ישכח ולא יבטל או אפילו במזיד לא יבטל ולא יפקיר ויאמר ביטלתי או הפקרתי והו"ד בהגהת אשרי פסחים פ"ב סי' ד' ע"ש.

ועיין שו"ת הרשב"א סי' ע' שנשאל בישראלים שיש להם בורות מלאים חטים והביא דברי רבינו האי גאון ואח"כ הביא הירושלמי שנחלקו בה רבי יוחנן ור"ל בהפקיר חמצו בי"ג דר"י חיש להערמה ור"ל לא חיש ומפרש דנפ"מ כגון שנפל עליו מפולת מאן דאמר הערמה לית כאן הערמה והוא מותר מאן דאמר זכייה לית כאן זכייה והוא אסור כו' ע"ש הנה מבואר דלר"י שהטעם משום הערמה היינו שחיישינן שיערים אבל במקום דליכא למיחש להערמה הוא מותר לאחר הפסח א"כ בנידן דידן נמי שהוא אנוס לא גרע ממפולת שנפל עליו וליכא למיחש להערמה ואדרבה עדיף הוא ממפולת דהתם במפולת הרי לא עשה כלום לאחר שהפקיר אלא סמך על המפולת אבל כאן הרי עשה מעשה ועשה שליח למכור וכיון שעשה שליח למכור אין לחוש להערמה היכא דעשה מעשה להראות שאינו מערים כלל ולכן שפיר בדידן אפילו לר"י לא חיישינן להערמה. וכה"ג נראה דגם הנוב"י ודעימיה מודי דלא חיישינן להערמה דלא גרע הוא מנפל עליו מפולת.

איברא דמה דפשיטא לן בהכא כשעשה מעשה עדיף טפי מנפל עליו מפולת לאחר העיון אין זה כל כך פשוט, והמעיין בדברי הרשב"א הנ"ל יראה דלא ברירא ליה אלא אדרבה כתב ואפשר דבבור גרע טפי מנפלה עליו מפולת שנפל עליו ממילא וליכא למיחש להערמה אבל בבור שהוא רוצה לאחר פסח למכרו או להוציאו משם לאכלו וכיוצא בו שכוונתו לחזור ולזכות ואפשר חיישינן להערמה ע"ש וא"כ לכאורה גם בידן נמי כן הוא. ומיהו הרשב"א שם לכאורה נראה דלא ס"ל האי חלוקא אלא לבסוף כתב ואפשר כלומר דהוה כמספקא ליה ולכאורה מדברי הא"ז לא נראה דמספקא ליה כלל ולא שבקינן הברורות דא"ז וגם האוקימתא ראשונה מהרשב"א בעצמו ממה שמסתפק אח"כ. איברא דלכאורה גם מלשון הטור הביאו המג"א נראה דמפרש כא"ז שכתב שם אע"פ שלא ביטלו אע"ג דלא עבר מן התורה מ"מ חיישינן שיערים לו שביטלו אע"פ שלא ביטלו טור.

הנה שהחשש הוא שיאמר שביטלו אע"פ שלא ביטלו אבל לא שלא יבטל כראוי אלא דרך הערמה. וז"ל המג"א ועסי' תמ"ז וה"ה המפקיר חמצו כ"כ הרא"ש והפוסקים בשם הירושלמי דלא כע"ש ולכאורה מה הוסיף בלשון וה"ה המפקיר הרי בזה אנן קיימינן בחמץ שביטלו ונראה דהמג"א בא להשמיענו דיש חלוק בין ביטול להפקר ממש והא"ז שם מיירי שמותר להפקיר חמצו ע"מ לזכות בו והיינו להפקיר ממש ולא רק לבטל והבן כי קצרתי מאד.

ועיין גם בתש' זית רענן מ"ב סי' מ' שדחה דברי הנב"י ומסיק דיש להתיר בהנאה ע"י ביטול ברוב ע"ש וגם בשו"ת פנים מאירות מ"ב סי' קס"ג כתב להקל בכגון זה. ועיין גם בית שערים א"ח סי' קל"ב ותש' משאת בנימין סי' נ"ח ובמאירי פסחים ט' ע"א דר"י חיש להערמה הואיל והפקיר קרוב לזמן הפסח ראוי לקנסו לאסרו אחר הפסח אלא כיון להפקר גמור אלא להתירו לעצמו לאחר הפסח ע"ש ולפ"ז בדידן כיון דעשה מעשה למכור ולא סמך אהפקר נראה בעליל דלא חשב לעשות הערמה וממילא גם הוא מודה דמהני בדיעבד ולא קנסינן כה"ג ואפשר דגם הגרע"א מודה בדידן וכנ"ל.

עוד נראה לפענ"ד להוסיף דכל עיקר הגזירה והחשש של הערמה לא שייך אלא בבעל חמץ עצמו דכיון דהחמץ שלו חיישינן מחמת חמדת ממון יערים שלא יאבד חמצו אבל באחר לא חיישינן שיערים בשבילו דאין אדם חוטא ולא לו ולפ"ז נלפענ"ד לחדש דדוקא היכא דביטל ואיתנס ולא מכר או מכר ונתברר שהמכירה אינה מכירה כה"ג חיישינן שמא יערים ויאמר בטלתי מה שבאמת לא ביטל אבל היכא שעשה שליח למכור חמצו ומסר לו שליחותו א"כ ליכא למימר דנתכוין לאיזה הערמה שאם הי' מתכוין להערמה לא הי' השליח מסכים לזה וגם למ"ל שליח להעריס ולכן במה שעשה שליח למכור חמצו הראה כבר שאינו רוצה להעריס שהרי השליח ודאי יימכור מכירה גמורה בלי הערמה ולזה הסכים וממילא לענין הערמה נמי נימא דלא חששו אלא כשהוא עצמו הוא המבטל והוא המוכר אבל כשהוא המבטל ועשה שליח למכירה כה"ג ליכא חשש הערמה לכ"ע וגם הנוב"י יודה לזה והבן כי הוא לפענ"ד דבר חדש.

איברא דבעיקר היסוד דידן עלה במחשבתי הרהורי דברים שהרי בנידון דידן כיון דעשה שליח למכור את חמצו א"כ ודאי לא בטלו והפקירו וא"כ לכאורה לא עלתה לן כלום, ונפל כל הבנין.

ולאחר התבוננות בדבר אחת מחשבה ובטל מחשבה, שהרי באמת גם בזה מצינו מחלוקת רבותינו האחרונים ז"ל דבשו"ת בית שלמה ח"ב סי' ע"ב יצא לחלוק על הביטול כלו דאין לסמוך עליו כה"ג היכא דבעל החמץ היה סבור שנמכר לגוי א"כ מה שביטל לא היתה כוונתו על חמץ שנמכר שהרי אין זה חמצו אלא על החמץ שלא מכר והביא ראי' לעצמו מנדרים מ"ג דכל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר וכיון שנתברר דהמכירה לאו מכירה הוא א"כ נשאר לו חמץ בלי ביטול ע"ש ומיהו בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ל"ב תמה עליו דגהי דבעי הש"ס שם למימר הכי הא אותביה רבא מהא דמקנתן לראשון וכולן לשני זכה באופן דאדרבה מוכח משם דגם חמץ שמכבר מכר ולא היה המכירה כדת הוא בכלל הביטול כיון דמ"מ היה החמץ שלו ע"ש ועיין שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' כ"ה שהאריך בנידון דידן ע"ש עכ"פ נראה דנידון דידן נפל ברבבתא הנ"ל.

ולעצם דברי ירושלמי שהקשה הנוב"י להח"י דאמרי שם מאי נפקא ביניהון כלומר בין רשב"ל לר"י ואמר נפלה עליו מפולת, ולמה לא אמר דנפקא מיניה בביטול עצמו והיה אנוס על הביעור דלטעם הערמה מותר להח"י משום תרתי למעליותא ביטול ואונס וכן הקשה הגרע"א סי' כ"ג לפ"מ שכתב בשו"ת גבעת פנחס סי' מ"ז להתיר בתרתי למעליותא.

ולפענ"ד לולי דמסתפינא הו"א אדרבה דעדיפא מיניה קמ"ל לא מיבעיא אונס דלא חיישינן כלל להערמה שהרי לא עלה בדעתו האונס כלל שיבא ואין בידו להביא אונס על עצמו דאם יבא האונס על עצמו לאו אונס הוא כלל וכמבואר בשו"ת הרמב"ן המיוחסות להרשב"א ולכן לא חיישינן להעריס אבל נפלה עליו מפולת שבידו הוא להפיל עליו מפולת בכיון בידים או ע"י גרמא וגם אם נפלה מאליו בידו הוא להוציאו מתחת המפולת במרא ותלינא או אפילו בידו שהרי בג' טפחים סגי כדי שלא יהא הכלב יכול לתפס אחריו וא"כ סד"א דלגזור בו שמא יעריס ויפיל עליו מפולת קמ"ל בנפלה עליו מפולת דוקא ודו"ק. ועיין קונטרס דרך כוכב מיעקב ב' דף מ"ט עוד ישוב אחר מהגאון ר' נחום ווידענפעלד מדאמברראווא זצ"ל.

איברא כי כבר שאלני תלמיד אחד מטעהערען על מנהג המקומם שהוא בא מפרס (אירען בלע"ז) שמנהגם הוא בי"ג או ע"פ בבוקר מוציאין החמץ לחצר או לשדה ומפקירין אותו וקוברין אותו בבור בעומק ואחר הפסח הולכין וחופרין החמץ ומכניסין אותו לבתיו ושאלני אם ישלחו לו אבותיו חבילה עם חמץ כזה האם מותר לו לאכול הימנו ומתחילה תמהתי על מנהג זה ואח"כ נתישבתי שמסתמא הם הנהיגו כן ע"פ הירושלמי וס"ל במה שקוברים החמץ הו"ל בכלל נפל עליו מפולת ולאחר ההפקר סגי בהכי וא"כ הירושלמי ע"כ קמ"ל הא הלכתא שבידו ואפשר לקיים והיינו מפולת ולא אונס שאין בידו ומילתא דשכיחא ואמת שכ"ש אונס לפי דעת הירושלמי כן יש לפרש ולישב קושית הגאונים ז"ל ואחי שפיר לפי שיטה זו עכ"פ ומיהו עיין בשו"ת הרשב"א שהבאתי בס"ד דמספקא ליה אי דוקא בנפל מפולת ממילא או אפילו מפיל עליו ול"ל שהם קבלו אפילו מפיל עליו מפולת או קובריו שהוא כמפיל מפולת עם הביטול מהני ודו"ק.

ולאחר העיון קצת מיהו לפענ"ד נראה דנידון דידן עדיף מהא דינא דבית שלמה דהתם עכ"פ הישראל עשה מכר אלא שנתברר לו שהמכר לא הי' מכר א"כ בשעת הביטול עכ"פ לא היה לו לחוש שיש לו חמץ יותר ממה שביטל שהרי יודע הי' שמכר חמצו האחר אבל בנידון דידן שעשה שליח למכור הגם דקיי"ל חזקה שליח עשה שליחותו הרי קיי"ל דוקא בדרבנן סמכינן על חזקה זו אבל בדאורייתא לא סמכינן לומר חזקה שליח עשה שליחותו עיין עירובין ל"א ע"ב גיטין ס"ד ע"ב דאמר רב יחיאל חזקה שליח עושה שליחותו ואמר רב נחמן בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו בשל סופרים חזקה שליח עושה שליחותו ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה חזקה שליח עושה שליחותו וקיי"ל כרב נחמן דבדאורייתא אין חזקה עושה שליחותו עיין רמב"ם פ"ד מה' תרומות ה"ו האומר לשלומו לא ותרוס לי והלך לתרוס ואינו יודע אם תרס ואם לא תרס ובא ומצא כרי תרוס אין חזקתו תרוס שאין אומרין באיסורין חזקת שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר ועיין כ"מ ורדב"ז שם כרב נחמן פ"ק דחולין ובאיסורין בגיטין ס"ד ע"ש.

וא"כ בעושה שליח למכור ע"כ חייב לבטל כל חמצו אם לא ימכור דאז לא נשאר רק חמץ דרבנן וסמכינן אחזקה שליח עושה שליחותו דבלאו הכי כיון דיש לו חמץ דאורייתא האיך סמכינן אשליח שימכור הא לא אמרינן חזקה עושה שליח בדאורייתא והאיך סמוך כ"ע לעשות שליח והלא בדאורייתא לא סמכינן אחזקה שליח עושה שליחותו א"כ ע"כ צ"ל דכל אדם מבטל כל חמצו שיש לו ברשותו וגמצא אין לו חמץ אלא מדרבנן שחשבו לו חכמים ושפיר עושה שליח למכירה וכיון שעושה למכירה הרי כבר אינו מבטל החמץ שמכר לעכו"ם רק חמצו ושפיר מוכר החמץ לעכו"ם ונמצא הדבר ממ"נ אם לא יעשה שליח שליחותו משום דלא סמכינן אחזקתו בדאורייתא אז הרי הוא ביטל חמצו ונמצא דלא הוי רק איסור דרבנן ובדרבנן שוב לכ"ע סמכינן אחזקה של שליח עושה שליחותו וחוזר חלילה ושפיר סמכינן אחזקה זו של שליח עושה שליחתו אלא דא"כ מינה שמעינן דהיכא דעושה שליח למכור ואינו מוכר בעצמו אז לכ"ע מהני הביטול מדאורייתא אם לא מכר השליח לבסוף וכנ"ל.

הן אמת דבתוס׳ שם עירובין הנ״ל ד״ה ר״ש אמר ז״ל הרב רבינו שמשון מפוליר״א פוסק כרב ששת דבה״ג פוסק דהלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי והטוי״ד סי׳ ש״א אחר שהביא דברי הרמב״ם כתב אבל הר״ש פסק דאפילו בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו וכו׳ ע״ש ולפ״ז בדינן נמי סמכינן אחזקה שליח עושה שהרי חזקה זו באיסורי הוא ומיהו ר״ת הקשה עליו מהא דגיטין ע״ש.

ובחי׳ על רבינו הגדול הבה״ג גיטין (דף ע״ט ע״ב ואראשא ובמ׳ סי׳ ק״א שם) הראתי לדעת דדעת רבינו הבה״ג אפילו היכא דאמר השליח בפיו שלגירושין נתנן לו הגט לחומרא אמרינן חזקה לקולא לא אמרינן ואע״ג דקאמר שליח פיו וחזקה לא הוי כשני עדים ע״ש ועיין הל׳ קידושין לרבינו בה״ג היכא דאמר ליה לשליחו לא וקדש לי אשה פלונית והלך אותו שליח ולא החזיר שליחותו נאסר בקרובותיה של אותה אשה דודאי חזקה שליח עושה שליחותו ע״ש ובמ׳ שם סק״י האריכתי קצת בזה ע״ש. ועיין מל״מ פ״ד מה״ת ה״ו הנ״ל שכתב וז״ל הטוי״ד סי׳ ש״א כתב ע״ד רבינו וז״ל אבל הר״ש פסק דאפילו בשל תורה סמכינן אשליח עושה שליחותו כו׳ ותמה עליו ע״ש.

עכ״פ מבואר דהא הלכתא אי סמכינן אחזקה דשליח עושה שליחותו באיסורי דאורייתא במחלוקת שנויה וא״כ כה״ג ע״כ צריך לומר דהמבטל מבטל כל החמץ וממילא בדרבנן לכ״ע סמכינן אחזקה שליח עושה שליחותו וא״כ כה״ג אפשר דגם הבית שלמה מודה דהביטול הי׳ על כל החמץ והבן כי זה דבר חדש בס״ד.

והנם כי בדברנו קצת בדבר זה מ״מ לא רציתי לסמוך על סברתינו בדבר חמור איסור בל יראה ובל ימצא ואיסור חמץ ומ״מ מאחר שהסברא נכונה חפשתי קצת והעיר ה׳ עיני ומצאתי בשו״ת אבני נזר א״ח סי׳ שמ״ח שנשאל באחד ששכח ליתן לגוי השטר מכירה ולעשות עמו האנדשלאק וליקח ממנו דמי קדימה יש לסמוך על התשב״ץ שהתיר בביטול והיה שוגג גם כן ויש להתירו בהגאה עכ״פ ומיהו אם לא ביטל ביום אין להתיר החמץ ועיין גם בשו״ת מהור״ש עגגיל ח״ג סי׳ כ״א בסוחר ששלח סחורה ולא מכרו לעכו״ם אלא כתב מכתב ללוקח שימכרנו וסמך על הלוקח והלוקח טעה שסבר שהמוכר מכר לעכו״ם ונמצא החמץ לא נמכר כלל וכתב נמי דהמוכר אונס גמור הוא ולכן יש להתיר ע״י בטול חד בתרי ולהתירו בהגאה דוקא ע״ש ועיין גם בערוך השלחן א״ח סי׳ תמ״ח ס״ט ובמשנה ברורה שם ס״ג בביאור הלכה ד״ה אפילו ובסמוך שם במשנה ברורה אות כ״ה דבביטול ובדק יש לסמוך להתיר בהגאה עכ״פ.

ולבן לפענ״ד בדינן נמי דהו״ל אונס גמור עכ״פ לגבי שאר אנשים שעשו אותו שליח ולכן לגבי כלם נראה כן במקום שאינו חמץ גמור או שאין בו חמץ כזית בכדי אכילת פרס יש להקל לגמרי ובמקום שיש בו כזית בכדי אכילת פרס ובחמץ גמור יש להקל עכ״פ בהגאה ויוכל להחליפו או אם אינו יכול להחליפו אפשר לערבו ברוב כנלפענ״ד.

ומיהו הנוגע להשמש עצמו יש בזה שני עניינים, א) שהשמש חייב להחזיר לכל האנשים הכסף שקבל מהם בשביל השליחות שהרי לא די שלא עשה שליחותם אלא אכתי מעל בשליחותם ואם היה החמץ נאסר בהגאה הי׳ חייב להם מדין דינא דגרמי או גרמא מ״מ לא אכנס כאן בדין זה ומיהו הכסף שקבל מהם עבור טרחתו בשליחות הרי לא עשה שליחותו וחייב להחזיר להם ואם לאו הרי הוא גזל בידו אם לא שיאמר להם והם ימחלו לו אז ליכא שום איסור אבל עכ״פ חייב להגיד להם שהוא מוכן להחזיר להם המעות או שיעשים מודעה כזה בביהכ״נ או שיאמר לכל אחד כפי שברצונו וגם צריך מחילתם על הטרחא שצריכים להטריח להחליף החמץ או למכרו וכיוצא בזה ושגרם להם כל זה.

והשנית, צריך שיקבל עליו קצת תשובה ומהיום והלאה לא יסמוך על הדואר כידוע שהם אינם מגיעים בזמן מלבד שכאן אף טעה בהכתובת שהוא כעין פשיעה אלא אם אין לו עכו״ם שם או אינו יודע בטיב הדברים לא יקבל על עצמו דברים כאלו כי כנראה חסר בו ירא״ת שמים וגודל אחריות המוטל על זה, ועכ״פ יקרא על הטעלעפאן ויאמר שליח על הטעל׳ על כל מה שקבל ודב״ז.

בעה״ח ליל א׳ דחוה״מ פסח התשמ״ח

אלו דברי ידידו דושה״ט ושכ״ת בלו״נ,

מנשה הקטן

סימן סח

טעם שאין מברכין על סיפור יצ״מ

י״ג ניסן שנת ובו תנש״א מלכותך בנ״י יצו״א

מע״כ רב הרבנים גאון הגאונים סכינתא חריפא תל תלפיות גל אגוזים כל רז לא אניס ליה פאר הדור כו׳ כקש״ת מוה״ר **עובדיה יוסף** ראשון לציון בעמ״ח ספרים קדושים בכל מקצועות התורה לאמיתה של תורה.

אחדשב״ג בידידות ובאהבה נאמנה, וכו׳. ולאות שהגני משתעשע בדבריו היקרים והחשובים בעיני מאד, בחזון עובדי׳ סי׳ כ״ג הביא חזות קשה מה שמצא להגאון מהר״א בשו״ת חסד לאברהם (מה״ת א״ח סי׳ נ״ד) הטעם שאין מברכין על מצות הגדה וסיפור יציאת מצרים

לפי שכלל גדול שכל מצוה שהיא סמיכה למצוה אחרת ואי אפשר לקיים השניה בלתי הראשונה לא תיקנו לברך על השניה כמ"ש הרמב"ן בס' המצות (שורש י"ב) בענין הפרשת תרומות ומעשרות ונתינתן שהן שתי מצות ההפרשה והנתינה ואינו מברך אלא על ההפרשה ולא על הנתינה וכן אנו נאמר שכיון שמצות סיפור יציאת מצרים בלילה הזה היא נסמכת למצות אכילת מצה שנאמר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ופשיטא דמי שאין לו מצה ומרור פטור מסיפור יצ"מ וכן נראה מתה"ד (סי' קכ"ח) לענין אכילת קטן מצה ע"פ לכן כיון שמצות ההגדה תלוי באכילת מצה כיון שמברך על המצה העקרית אינו מברך עוד על סיפור יצ"מ, ומעכ"ג תמה עליו דפשיטא דמי שאין לו מצה ומרור בליל פסח אין מעכבות המצוה של סיפור יצ"מ וכן מצא בפמ"ג (משז"ז סוסי' תפ"ה) בפשיטות שמצות מצה ומרור אינה מעכבת סיפור יצ"מ ועיין לפי עומק ורוחב בינתו לספר המצות (רס"ג עשין ל"ז דף קפ"ז ע"א) ובשמים רא"ש (סי' קע"ג) ורשב"ץ בפי' ההגדה וכן משמע לכאורה ממכילתא פ' בא, והגר"י פערלא רצה להבין כן גם בדעת רבינו הגדול בעל הלכות גדולות שהשמיט מנין המצוה סיפור יצ"מ ודחק עצמו הרבה, ומעכ"ת דחה דבריו.

ולפענ"ד מאד נדקו דברי מעכ"ג שסיפור יצ"מ אינו תלוי באכילה ואם אין לו לאכול אעפ"כ חייב בסיפור. גם בעיקר הטעם לכאורה נ"ע דא"כ דתלוי במצוה נימא הכי נמי כמו בהפרשת תרומה ונתינתה דאיכא ב' מצות מברכין על הראשונה הכ"נ כיון דסיפור יצ"מ הוא קודם אכילת מצה ומרור וכ"ש פסח א"כ היל"ל לברך על הסיפור ולא על המצה או המרור לפי הדמיון הנ"ל.

ומיהו לעצם החידוש בעייתי אמרתי פעם כעין החסד לאברהם אלא באופן אחר לפמ"ש הרמב"ם פי"א מהל' ברכות ה"ח שכל מצוה שעשייתה היא גמר חיובה מברך בשעת עשייה. וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציוי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציוי האחרון. כילד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אשקב"ו לעשות סוכה או לולב וכו' מפני שיש אחר עשייתו ציוי אחר, ואימתי מברך בשעה שישב בסוכה או כשינענע הלולב וכו' ע"ש ועיין ארחות חיים (לוגיל באריכות) ביאור הדברים נראה דכל מצוה שיש כאן מצוה ואח"כ ציוי אחר אופן עשייתה מברך על השני ולא על הראשון וא"כ י"ל דהכ"ג הרי איכא מצוה לספר ביציאת מצרים והגדת לבנך אבל יש עוד ציוי שני לאכול מצה ומרור וק"פ וכיון דמצות סיפור הוא קודם האכילה שפיר מברכין על הציוי האחרון כן חשבתי כבר לפי הנ"ל.

ומה מיושב עוד לפ"מ שכתב מהרי"ל (בהל' הגדה) דמה שעוקרים הקערה שישאלו התינוקות, ולכאורה מה ענין זה ליציאת מצרים, אלא שאומר להם שאין לנו לאכול עד שנודה להקב"ה על הנסים שעשה לנו ואז הבן שואל מה הם הנסים, ואז אומר עבדים היינו וכו' וציין עליו כ"ג דף של"ג והרי א"כ החיוב לספר דוקא קודם האכילה ותלוי האכילה בסיפור אח"כ הו"ל האכילה לוי שני. אלא דא"כ לכאורה לפ"ז ל"ל נמי שתקון הברכה צריך להיות על הנס שחייבין להודות וע"ז אומרים אשר גאלנו ונמצא דבאמת יש כאן ברכה על הנס וכבר האריכו בזה ג"כ האחרונים ז"ל.

ובמקום אחר הבאתי עוד טעם הריא"ף ז"ל הובא באבודרהם שלא תקנו ברכה על הסיפור אלא סמכו על קידוש היום שאומרים זכר ליציאת מצרים שכולל גם זכר זה של הסיפור וקצת טעם לפי שמעיקר דינא כתבו הפוסקים שבדיבור אחד יוצא י"ח אלא שכל המרבה הרי זה משובח ועל דיבור אחד לא שייך תיקון ברכה כמו על מחשבה שכתבו שאין מברכין וי"ל כמובן ואין להאריך בדבר כעת.

וראיתי למעכ"ג שהביא שם לאחרונים שכתבו שרבינו הגדול הבה"ג ז"ל לא מנה מצות סיפור יצ"מ במ"ע וכן הר"ש בן גבירול נמשך אחריו ולא מנה מ"ע זו במנין העשין שלו ועיין הגרי"פ פערלא בביאורו על הרס"ג (עשה ל"ג) ואמנם הרשב"ץ בזוהר הרקיע (עשין ל"ב) כתב דמ"ש הר"ש בן גבירול ולמוד נאמנה לבנים ברננה היינו מצות סיפור יציאת מצרים ע"ש מיהו מלשון הר"ש בן גבירול משמע כפשוטן דלא חשיב לה כמצות עשה ע"ש וצ"ב והאחרונים פלפלו למצא טעם לרבינו הגדול הבה"ג ז"ל.

ובח' על ההגדה כתבתי בדרך אגדה על מה שכתב המגיד ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים מצוה עלינו לספר ביצ"מ וכל המרבה והוא פלא דמאי ס"ד שחכמים אינם מחויבים במ"ע שצריך להדגיש ואפילו כלנו חכמים ואטו בכל מצות אמרו ואפילו כלנו חכמים וכתבתי בזה שם לפמ"ש המנ"ח ועוד כיון דאיכא מצוה להזכיר יצ"מ בכל יום מאי רבותיה דליל פסח ומי' דבכל הלילות די בהזכרה כל דהו ובליל פסחים צריך להרבות ונמצא לפ"ז דעיקר מצות עשה להזכיר יצ"מ הוא חלק מהמצוה של כל השנה ולזה יוצא בק"ש או דקידוש היום כמ"ש הרי"ף ז"ל אלא בליל פסח הוא המצוה להרבות בסיפור ואין זה מצוה בפני עצמה לחייב ברכה עליה, והוא כעין הידור מצוה בחנוכה וכיוצא בו. ולהוציא מזה בא בעל ההגדה ודייק ואפילו כלנו חכמים כלנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר ביצ"מ וכל המרבה לספר הרי זה משובח כלומר שהוא מצוה וכדעת שאר פוסקים דחשבו במ"ע.

א"י דאדרבה הבעל הגדה ס"ל כרבינו בה"ג דליכא מ"ע
בפני עצמה אלא הוא חלק ממצות עשה דיל"מ דבכל
יום אלא היום מצוה לרבות ולכן סיים וכל המרבה לספר
ביציאת מצרים הרי זה משובח וכיון דלא הוי אלא גדר של
משובח אין צריך לבדך, ומובן בזה ההמשך שמביא מעשה
ברבי' אליעזר וכו' כלומר שהם קיימו הסיפור בכל המרבה
לספר, ובזה מובן גמי ההמשך עד שבאו תלמידיהם ואמרו
להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית ולכאורה מאי קמ"ל
בזה ולהנ"ל נראה דכיון דהם עסקו בכל המרבה לספר שהוא
רק ענף מהמצוה לכל היותר וכמו הנענועים בד' מינים ולכן
אמרו להם הגיע זמן ק"ש של שחרית שהוא מ"ע גמורה ולא
הידור מצוה ובפרט דשם איכא גמי יצ"מ שהוא עיקר המצוה.

איברא דנראה דהתלמידים לכאורה ראו שרבותיהם ס"ל
דהוא רק הידור מצוה ולא עיקר מצוה ע"כ משום
דס"ל דכל לילה יש מצוה להזכיר יצ"מ אבל באמת התלמידים
ס"ל דבלילה ליכא מצוה להזכיר וא"כ ליל פסח הוא מצוה בפני
עצמה וכל יום שמזכירין המצוה ביום ולא בלילה כחכמים
דראב"ע ותקנו בק"ש בשחרית מצוה של כל יום ולא בלילה
ולכן באו ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית כלומר
שרק ביום יש מצוה להזכיר וא"כ מצות ליל פסח גמי יש מצוה
בסיפור עיקר המצוה מה שא"כ בשאר לילות נמצא דמחלוקת
ר"א וחכמים הוא מחלוקת החכמים ותלמידיהם הנ"ל.

ובזה יש להבין גמי סמיכות א"ר אלעזר בן עזרי' הרי אני
כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים
בלילות וכו' וביאור הדברים דראב"ע ס"ל דעיקר מצות יצ"מ
להזכיר בכל לילה ולילה ולאו דוקא ליל פסח וחכמים אומרים
דעיקר זכירת יצ"מ הוא ביום ובליל פסח הוא מצוה מיוחדת
לליל פסח ולא זכה לגנא את החכמים עד שדרשה בן זומא
למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך ימי חייך
הימים כל ימי חייך הלילות וא"כ גם בלילות איכא מ"ע להזכיר
יצ"מ וליל פסח בכלל האי הזכרה א"כ ליכא בליל פסח חידוש
בעצם המצוה וכהרי"ף דבקידוש או אפילו בתפלה יצא עיקר
המצוה אלא ריבוי הסיפור בלילה זו יותר מבכל הלילות ור"א
לשיטתו במעשה דד' זקנים ור' אלעזר בראשם והבן.

אלא דבעיקר דברי רבינו הגדול הבה"ג ז"ל מצאתי בהל'
פסח שכתב (פסק) מי שאין לו יין בלילי פסחים ולא
בשר (והמגיה הגיה שכר במקום בשר ולכאורה הוא טעות
שהרי שכר אסור לשתות בליל פסח מטעם חמץ ואולי כוונתו
על מעי"ד או שאר שכר של תמרים שאינו חמץ מ"מ לפענ"ד
אין הג"ה זו מוכרח) חייב לומר הלכות הפסח ואומר הללו
י' ומבואר לכאורה דדעת רבינו דאפילו אין לו בשר ויין מ"מ
חייב לומר הל' הפסח והיינו ההגדה והלל וזה כשיטת מעכ"ג
ברבינו הבה"ג ודלא כקצת אחרונים שהביא מעכ"ג שס"ל
שאם אין לו שלשה דברים אינו חייב בסיפור ויפה דהה מעכ"ג
דבריהם ז"ל. עוד שם בסמוך כתב רבינו הבה"ג (פסחים
קי"א ע"ב) מצה לפני כל אחד ואחד מרור לפני כל אחד
ואחד חרוסת לפני כל אחד ואחד ואין עוקרין את השלחן אלא
לפני מי שאומר הגדה ורב כהנא אמר כלהו לפני מי שהוא
אומר הגדה וכן הלכה ע"כ. והנה מבואר בדברי רבינו דיש
חיוב לומר הגדה ואין שיש לו ואין שאין לו מה לאכול.

איברא לאחר העיון נראה לדייק לשון רבינו שכתב חייב
לומר הלכות הפסח ואומר הללו יה ולא כתב חייב
לומר ההגדה וכמו שאמר בסמוך ואולי כוונתו דכיון דקיי"ל
זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה מעלה עליו הכתוב
כאלו הקריב ולכן מי שאין לו יין ובשר יאמר הלכות הפסח
שצריך יין ובשר ומעלה הכתוב כאלו קיים ויש לו ואומר הלולי'
שהוא הלל אבל אינו אומר כל הגדה דכל ההגדה אינו אומר
אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך והוא אין לו כל
אלו וצ"ע. גם יש לדייק למה לא אמר מי שאין לו כלום על
הסדר לא יין ולא מצה ולא בשר דלכאורה משמע דוקא שאין
לו יין ובשר אבל שאר דברים כגון ומרור יש לו אבל מי שאין
לו אף מצה ומרור פטור מכלום לפי שאין לו כלום וכדעת
מקצת האחרונים שאם אין לו דברים הללו ליכא חיוב סיפור
יציאת מצרים כלל וצ"ע.

ולפי פי' זה הי' עולה לן דבר חדש מדברי רבינו הבה"ג,
א) מי שיש לו מצה יין ובשר ומרור וכל הדברים
אומר ההגדה וכל הסדר, ב) מי שיש לו מצה ומרור אבל אין
לו יין ובשר אומר הלכות הפסח והללו יה, ג) מי שאין לו
כלום פטור מכלום, עכ"פ לשון רבינו שכתב מי שאין לו יין
ובשר אומר הלכות הפסח צ"ב לפענ"ד.

סימן סט

אי בנות הוה בכלל והגדת

עוד להנ"ל

עוד שם בסי' כ"א האריך כדרכו בקודש אי בנות הם בכלל
והגדת לבנך ולפענ"ד כבר אמרתי בזה כיון דאמרו
בגמ' (ק"ח) דנשים חייבות בכל המצות הנוהגות באותו הלילה,
ועיין רשב"ם שם ורבינו הגדול בעל הלכות גדולות הל' פסח
וז"ל ונשים אע"ג דכל מצות עשה שהז"ג נשים פטורות לענין
פסח מיחייבין בכל מילי כגברי לבעורי חמירא ומיכל פטירא
ומשתי הני ארבעי כסי דחמרא ולא זכר הגדה כלל ומיהו כיון
דכתב מיחייבין בכל מילי כגברי משמע דגם סיפור ובטוש"ע
א"ח סי' תע"ב סי"ד גם הנשים חייבות בד' כוסות ובכל

מצות הנהגות באותו לילה, ובמ"ב שם כגון מצה ומרור ואמירת הגדה והגם שכמה מאחרונים פקפקו באמירת ההגדה אם חייבת מדאורייתא נראה דמ"מ חייבת לשמוע מבעלה עכ"פ כיון שחייבות בכל המצות הלילה הזה א"כ הם בכלל והגדת דזה חלק ממצות הלילה הזה.

ולולי דמסתפינא הינלפענ"ד להוסיף דאפילו לקצת פוסקים דס"ל דליכא מצות חינוך לאב בבנות עיין מג"א א"ח סי' רמ"ג ובמקום אחר האריכו הרבה בזה וברראיות שהביאו מהילני המלכה שישבה בסוכה, מ"מ סיפור יציאת מצרים שאני שהיא מצוה מיוחדת של והגדת לבנך נוסף על סתם החינוך שאביו חייב לחנכו וכיון שהוא המצוה של יציאת מצרים שנוהגת בלילה ההוא בזכרים ונקבות נמצא דגם בזה החינוך נקבות בכלל לכ"ע ועיין א"ח הל' פסח שם (סי תע"ב סי"ד וסט"ו וסט"ז) תינוקות שהגיעו לחינוך וכו' א"כ חייב בהגדה זו גם לבתו שאין זה החינוך מדין ת"ת אלא דין מיוחד של והגדת.

[**ואגב** מה שאמרו בש"ע שם (הל' ט"ו) דתינוקות שהגיעו לחינוך וכו' (ובהל' ט"ז) מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים נראה דהם שני דברים דבהט"ו מיירי מתינוקות שהגיעו כבר לחינוך ולהם אין החילוק קליות נאמרה אלא צריך לחנך במצות כולם בד' כוסות ואכילת מצה וכו' אלא גם תינוקות שאכתי לא הגיעו לחינוך מ"מ מצוה לחלק להם קליות ואגוזים כדי שירגלו שינוי וישאלו, וזה בכלל ושאינו יודע לשאול שאכתי לא הגיע לחינוך את פתח לו.]

סימן ע

אוכל מצה שלא כד"א

עוד להנ"ל

בסי' כ"ז האריך מעכ"ג באוכל מצה שלא כדרך אכילה אי יוצאין בה וכל יקר ראתה עינו ראשון לציון תקירת המ"ל בפ"ה מהיסה"ת ואחריו בקיאות נפלאה מבהיל על הרעיון כדרכו בקודש, והביא הא ראי' שהביאו האחרונים ז"ל (עיין שו"ת דובב מישרים ח"א סי' כ"ח אות ד') ממנחות ל"ט הבבלים היו אוכלים אותו כשהוא חי והא אכילת בשר חי הו"ל שלא כדרך הנאתן ואפ"ה אכלו, ובעייתן כתבתי במקום אחר בס"ד דהתוס' לשיטתייהו אזלי דמפרשי בחולין קל"ב ד"ה אין נאכלים אלא לאי שהרי בגמ' זבחים ל' ע"ב מבואר דבכולן רשאין הכהנים לאוכלן צלויין שלוקין ומבושלים ואמרינן שם בגמ' משום דכתיב בהו למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים ותי' דודאי כמו שטוב לו ונהנה יותר מאי אכיל ליה אבל אדם שטוב לו אלי כשלוק ומבושל יאכל אלי שהוא דרך גדולה יותר וא"כ הכ"נ שהם נהנים בזה האופן, ומעכ"ג תמה על הדו"מ שלא כתבו התוס' אלא שגם שלוק עכ"פ הוי בכלל למשחה למי שנהנה כן יותר ולא בעינן אלי דוקא אבל בשר חי דהוי שלא כד"א לפמ"ש התוס' פסחים (כ"ד ע"ב) בודאי לא הוי למשחה ואפילו מצות אכילת קדשים לא מקיימי אלא שהיו עושים כן שלא יבא לידי נותר. ולכאורה כן יש לדייק מתחילת דברי התוס' שכתבו שם דף ק' בד"ה שאוגאין דמצוה קעבדי שלא יבואו לידי נותר, ומשמע דהמצוה רק שלא יבואו לידי נותר, ועיין רש"ש שם וכך הביאו לכאורה גם מרן הח"ם במקום אחד ועוד אחרונים.

ובהורמנותיה דמר כהדר"ג שליט"א לפענ"ד נראה ביאור הדברים כן דבאמת יש שני מיני שלא כדרך אכילתן, א) שאוכל מאכל חי שהאכילה בעצם הוא אכילה כדרכה ואין החסרון מצד האוכל והמאכל, אלא החסרון שהמאכל אינו מבושל ואין בני אדם אוכלין בשר חי אלא מבושל ואם יבשלנו ויאכלנו הרי הוא חייב ואין החסרון בחיוב מצד שאינו כדרך אכילה אלא שחסר כאן הנאת אכילה נמצא אין החסרון שאינו אוכל כדרך אכילה והחסרון אינו במאכל ולא באוכל אלא החסרון בבישול שהמאכל אינו מבושל, ב) שאוכל שלא כדרך אכילתן כלומר שהאוכל אוכל מאכל מבושל אלא שהאוכל אוכלו שלא כדרכה כגון עירב בו דבר מר או כיוצא בזה דאז החסרון במאכל ועיין חוו"ד יו"ד סי' ק"ג חילוק בין גבילה שאינה ראויה לגר לאוכל שלא כדרך אכילתן כגון שעירב בו דבר מר.

ולבן באוכל בשר חי שהחסרון מצד הבישול ואינו מטעים כן א"כ מי שהוא רגיל לאכול מאכל כזה ומרגיל עצמו כך הרי הוא אצלו כדרך אכילה ממש, וגם למשחה איכא ביה כיון שהוא להנאתו ובאיסורים בהנאה תליא רחמנא שאני חלבים ועריות שכן נהנה וכיון שאכל דרך אכילה ואכל שיעור אכילה ונהנה הימנה עד שקראו לו דמיחזי כרעבתנותא, כה"ג דרך אכילה מקרי וזה שסיימו התוס' שאוגאין אותם דמיחזי כרעבתנותא שבכל השנה אוכלין כן ונהגין כן כרעבתנים, והוא כמו במאכל בן דרוסאי שנקרא אכילה כיון שנהגו לאכול בשלים בישול הני נהגו לאכול חי והגם דלכ"ע לא מקרי אכילה לגבי דידהו דרך אכילה הוא.

ואגיד למשל גזר ועוד ירקות שהיה המנהג בדור הקודם לאכלו רק מבושל ופסקו הפוסקים דהאוכל גזר חי מבדרך שהכל ועל המבושל בורא פה"א ומיהו בזה"ז שהורגל העולם לאכול גזר חי ולא מבושל פסקו דמברך בפרה"א על גזר חי כיון דזה דרכו א"כ נעשה זה דרך אכילתו והכ"נ כן לענין אכילת בשר חי דכמו דקיי"ל באכילת בשר עוף שהוא רך מקרי דרך אכילה שם בנ"א אוכלין אותו הגם שלאו כ"ע אוכלין מ"מ יש אוכלין הכ"נ בשר חי של גדי חי שהוא רגיל

לאכלו כך אלו הוא כדרך אכילתו, אלא שדקדקתי קצת במקום אחר מי אדם אחד נמי בכלל זה או בעינן דוקא עכ"פ מדינה אחת כמו הבבליים או אלכסנדרייס היינו כמו דמי' בשבת (קמ"ד ע"ב) אמנו דבי מנשה רובא דעלמא מינהו.

ובזה נראה לישב קושיא אחרת מה שכתבו התוס' מנחות לישב בסיום דבריהם ששונאין את הבבליים אע"ג דמצוה קעבדי שלא יבואו לידי נותר לפי שהרגילו עצמן כ"כ לאוכלם חיים אף בכל השנים דמיחזי כרעבתנותא, ולכאורה למה כתבו רק דמיחזי כרעבתנותא והרי עושין איסור גמור בכל השנים שמבטלים מ"ע דאכילת קדשים ואמאי הניחו אותן בכל השנים לאכול חי ולבטל מ"ע דאכילת קדשים ובשלמא בשעיר של יו"כ שא"א באופן אחר עכ"פ הניחו להם אבל בכל השנה היאך הניחו להם לאכול בשר קדשים חי ולבטל מ"ע דאכילת קדשים עשה הוא ולא עוד שקראו מיחזי כרעבתנותא היל"ל אין זה אוכל דשלכדה"ג הוא.

ולפמ"ש אמי שפיר דבאמת הם הרגילו עצמם ואכלו כל השנה בשר חי והוה אצלם כדרך אכילתם ומיהו שונאים אותם דמיחזי כרעבתנותא שהוא לא די שהוא כדרך אכילה אצלם אלא מיחזי כרעבתן כנלפענ"ד. ובזה אמי שפיר נמי דאם רק מטעם שלא יבואו לידי למה רק הבבליים היו אוכלים ולא שאר כהנים וכי לא היו עוד כהנים שרצו לקיים מצות שלא יבואו לידי נותר ולהנ"ל אמי שפיר והארכתי בזה בס"ד באריכות במקום אחר.

אלא דבעצם החקירה הראתי לדעת במקום אחר דבלע מצה יצא בלע מרור לא יצא (עיין או"ח סי' תע"ה ס"ג) ואם כרכם בסיב ובלעו אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך, עכ"ל.

אלו דברי אדם מועט לעולם ידי"נ השמח להשתעשע בדברי תורתו וי"ר שזיכה ויאריך ימים על ממלכתו מלכות התורה והיראה דשן ורענן, והנני אסקופה הנדרסת בפני לומדי תורה לשמה דושכ"ג וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עא

שיעורי מצוה אין לשקול במשקולות

ג' בשבת לס' להגיד שבחו של אהרן התשמ"ט בנ"י יצו"א מע"כ אהובי ידידי הרה"ג המפו' מתלמידיו של אהרן זכאי ומזכה את הרבים בחבוריו היקרים כש"ת מוה"ר **אהרן זכאי** שליט"א בעמח"ס הבית היהודי ד"ח ועוד ש"ס.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ומה שהביא בענין להכין לבני ביתו שיעור המצות והכוסות והמרור ולשקול אותם מערב פסח.

ולפענ"ד זה זמן רב שאני מתאונן על זה והתורה לא נתנה במשקלות ואדרבה לשקול לחם הוא סימן קללה והוא מהתוכחה ויקרא כ"ו כו' בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ועיין רש"י שם ובגמ' שבת ל"ג ע"א בעון ענוי הדין ועיות הדין וקלקול הדין ובטול תורה חרב וביזה רבה ודבר ובצורת בא ובני אדם אוכלין ואינם שבעין ואוכלין לחמן במשקל דכתיב והבאתי לכם וגו' וכתבו המפרשים דלאכול לחם וכתיב בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים וגו' ומעולם לא ראינו להכניס טורטני בבית ולשקול המצות אלא התורה בעומד הדעת ויעמוד בדעתו בין לענין מצה ובין לענין מרור וכן לכל שאר הדברים ואדרבה לפעמים ע"י המשקל לא ימצא השיעור כי לפעמים יש חטים יותר קלים מהשניים וכבר האריכתי בזה ושכ"כ בעל העיטור לענין חמשת רבעים קמח ועוד לענין חלה שקשה לסמוך על המשקל בזה שיש מיני חטים וקמח שהוא קל ויש שהוא היפוך עכ"פ דברים אלו לפענ"ד קשה לאומרם הגם שראיתי עושים כן מ"מ יכול להביא לידי כמה עניינים ואם ישכח מע"פ לשקול הכל וכיוצא בו יהי בלי הסדר או שיביא המשקל ביו"ט ושקול שהוא איסור גמור וד"ל.

ובהגדה של פסח (שהדפסנו בס"ד עם פי' מגיד משנה) דף מ' הבאתי תשו' רב האי גאון (תש' הגאונים שע"ת לייפציג תר"י) שכתב שלכך נתנה לנו תורה שיעורים בבילים ובפירות לפי שהבבלים והפירות נמצאים בכל מקום וכו' ונשתנו כל המדות שהן מזמן קרוב וכ"ש מדורות הראשונים שאין יודעין מדותיהן כלל ולכך תלוי חכמים ז"ל השיעורין בבילים ובפירות שהן קיימין כל עת ואינמשתנים ומיהו שיעור הבילים והפירות תלוי אותן בדעתו של רואה והן מדה ישרה עכל"ק. והגם כי זה לכאורה חולק על קצת אחרונים ז"ל אבל מה נעשה וגדולה נפורנס של ראשונים ממתנס של אחרונים ובפרט רבינו האי גאון ובדבר המסתבר ונהוג מעולם כן עד דור האחרון.

ומה שהקשו משיעור האצבעות שכנראה שהוא כפלים מהשיעור של הבילים (עיין גל"ח פסחים ק"ט ובתש' מ"ס א"ח סי' קכ"ז ובסי' קפ"א כנראה חולק וצ"ע ועיין תשובה מאהבה ח"ג סי' שכ"ד ועיין עוד שו"ת תשב"ץ ובחזו"א ועיין ערוה"ש) ואמנם כבר כתבתי בס"ד במקום אחר דכשימדוד באצבעים נמי ע"כ צריך ליקח אצבע בינוני של אינשי העולם ואלא דצריך להבין מתי ובאיזה גיל ימדדו האצבעות שהרי תינוק בן יומו אצבעו קטן ואדם בן שלשים אצבעו גדול ובן שמנים או תשעים אצבעו נתקטן ולכן צ"ל או שימדוד אצבע הקטן בן יומו עם אצבע הגדול של שלשים ומזה ישער הבינוני, או שימדוד וישער משעה שנכנס לעול

המלות שבאותה שעה שהבן נתחייב בשיעורין אמרה תורה למדוד לו השיעורין נמצא שימדודו האצבע הכי גדול בבן שלש עשרה ואצבע הכי קטן בבן שלש עשרה והממוצע הוא השיעור וזה ממש חצי מאצבעו של גדול נמצא לכאורה הכל על מכונו בא בשלום. שאז מתאים עם הבילים והפירות והבן.

והיות כי אין הז"ג הנני חוזר על הראשונות וי"ר שיזכה להרביץ תורה ברבים ולהפיץ מעינותיו חוצה כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עב

האוכל סעודתו בסוף הפסח והגיע לילה אי מותר לאכול חמץ בתוך הסעודה עכ"פ לפני תפלת ערבית

עש"ק לסדר ראשי המטות התשמ"ט בנ"י יצו"א

למאן דלא חזינא מברכינא יהא שמיה מברך כו' כש"ת צבי מרדכי כהן אהרונוב שליט"א קרית גת בארצנו הקדושה.

אחדשב"ת בידידות לירלי ה' ולמושב בשמו, בדבר תמיהתו אמ"ש המג"א א"ח סי' תל"א דמי שהתחיל לאכול מוצאי פסח מבע"י ומשך עד הלילה ועדיין לא התפלל ערבית שמותר לאכול חמץ דכיון דחשכה הוה לילה לכל מילי אלא שהכמים אסרו מלאכה עד שיבדיל וכ"כ הח"י וש"א וביאר המ"ב דהוא דוקא שכבר בירך ברכת המזון אבל אם עדיין לא בירך ברהמ"ז בודאי אין לו לאכול חמץ שהרי יצטרך לומר יעלה ויבא משום דאזלינן בתר התחלת סעודה כדלעיל סי' קפ"ח וא"כ יהיה תרתי דסתרי ותמה מע"כ דע"כ מיירי דין זה קודם ברהמ"ז דלאחר ברהמ"ז משתחשך אסור לאכול קודם מעריב והבדלה (ש"ע סי' רל"ט).

ולפענ"ד אי משום הא לא קשיא דהא אפשר בחולה ואין לו יין להבדיל ולענין מעריב יש לו מנין שיתפללו או בחשה או באופן שהעמיד שומר על התפלה וכיוצא בו דליכא איסור אכילה מקודם או שהוא בכלל טעימה שאינו אוכל רק כזית חמץ, ויהיה תלוי במחלוקת אי טעימה מותרת קודם. ומיהו לעיקר דינא המ"ב לאו לאיפליגי אחי אלא דינא קמ"ל ולא פליג על המג"א דתרוייהו אמת והמג"א אומר לדינא שאין כאן משום איסור חמץ והמ"ב מודה לזה אלא שמ"מ ס"ל אופן שמותר לעשות לכתחילה לאחר ברהמ"ז משום דין דיעלה ויבא ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ובאמת כי יש בזה מחלוקת האחרונים בעיקר דין דאמירת יעלה ויבא אם יש בזה משום תרתי דסתרי והארכתי בזה במקום אחר בס"ד.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך יותר ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עג

אפוקי יומי ביו"ט אי מותר לעשות מלאכה

שלש עשרה מדות התשמ"ט בנ"י יצו"א

מחיי חיים יחתם לחיים טובים וארוכים את מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב ברקאי הרה"ג כש"ת מוה"ר יעקב ויינגולד שליט"א אבן יקרה ב"ב ת"ו.

אחדשב"ת בידידות וכו'. בדבר השאלה אשר הביא מה שנמצא בהגהות הגרע"א א"ח סי' תל"ה בביהש"מ אפוקי יומי ביו"ט אי מותר לעשות מלאכה ולא הסיק מסקנתו לדינא רק ליין שהאריך במק"א וגם מע"כ לא מצא באחד מהפוסקים שדברו מזה ומע"כ שאול שאל לגדולי ופוסקי הדור בירושלים עיה"ק וב"ב כגון הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך והגר"ש וואזנער והגר"א פינחס שיינברג שליט"א ועוד גדולי ראשי ישיבות וש אוסרין וש מתירין ולא יפה עשה שלא ביאר האוסרים והמתירין כי נפ"מ לדינא וכבר השיג הראב"ד על הרמב"ם בשביל זה והודה לו הרמב"ם וגם שמע מהגאון ר' ברוך רוזנברג שליט"א ר"י סלובודקה שמפורסם מעיר מולדתו שהגר"א זצ"ל מבריסק לא עשן סגריות ביה"ש דמוצאי יו"ט ומע"כ כתב דלפ"ז יש ליזהר מלהחזיר מחזורים וכיוצא בו ביה"ש וכן בישול וכיוצא בו. ולא ראה מי שמותה ביד המקילין ורק שמע מחותנו הרה"ג ר' נחום מינקובין שליט"א שהגר"ח קנייבסקי שליט"א סיפר לו שאביו מרן בעל הקה"י זצ"ל החמיר מאד בביה"ש לענין מלאכת הוצאה וכיוצ"ב.

ואמת אגיד כי לולי מחמת ידידות יתירה לא יכולתי להשיב אפילו כ"ש רק אהבה מקלקלת השורה וראשונה מה שהביא חקירת הגרע"א וסיים שליין הגרע"א שהאריך במק"א ולא מצא באחרונים מפורש שידוני ויפלפלו בדבריו להסיק לדינא. הנה באמת כי כאן שגגה הוא וחקירה זו לאו חדשה הוא ולא הגרע"א הוא שחידש וגם הוא ז"ל לא כתב תשובה בזה אלא העתיק לשון מוהר"ח אלפאנדר"י ושהמהר"ח ז"ל האריך בזה בתשובה וביאור הדברים הוא כך אם יכול לבשל בבה"ש וכו' וכן ליקח גחלת להבעיר הטוטין בה"ש כתבתי מזה בתשובה הרב מהר"ח אלפנדר"י ע"כ. ביאור הדברים כלומר שכל זה הוא העתק מלשון מהר"ח הנ"ל וכבר ראיתי מי שטעה בזה וג"כ כתב שהגרע"א חקר בזה ושלא ראה תשובת הגרע"א אבל האמת כי הגרע"א לא כתב מזה כלום רק העתיק דברי מהר"ח. ועיין שם בסמוך שמביא ג"כ מקונט' מוגל מאש סי' י"ב מסתפק וכו' וזה פשוט.

גם בעצם השאלה שכתב שלא ראה באחד האחרונים שידונו בזה דע ידידי כי בכאן תמהתי מאד על מע"כ ועל אשר כתב לי ששאל לכל הני גאוני ארץ ולא אמרו לו ברורות ואני תמה שהרי דבר זה לאו מילתא חדתא הוא ולאו חקירת

הגרע"א אלא דבר זה רבינו הגדול המג"א ז"ל אמרה בא"ח סי' תקכ"ז סק"א בשם התוס' פסחים מ"ו ע"ב ד"ה רבה דכיון דהטעם הוא משום הואיל ובסמוך לשקעה"ח לא שייך הואיל דאף אם יבואו אורחים אין שהות ביום לאכלו ומתוך לא אמרינן אלא באיכא צורך היום קצת וכדעת התוס' ולא כרש"י וא"כ הו"ל איסור דאורייתא ולוקה עליו ומיהו שוב מצאנו מחלוקת בזה ועיין לל"ח ביצה ט"ו ע"ב ד"ה והנה ראיתי בהרא"ש ונוב"ת סי' נ"ח חלק על המג"א והעלה דלא כהמג"א ע"ש ובספר חמד משה סי' תקכ"ז ג"כ העלה דלא כנל"ח ועיין פמ"ג בפתיחה להל' יו"ט פ"ב אות ה' ובמש"ז סי' תק"ג סק"א כתב נמי דאסור לבשל ביה"ש של יו"ט ראשון אלא שכתב דאסור מדרבנן ועיין שו"ת שו"מ מהד"ת ח"ב סי' י' מה שהאריך ג"כ בזה.

והנה בגמ' כריתות י"ג העושה מלאכה בביה"ש של יוה"כ לשבת פטור דאפשר דעשה מקצתה ביוה"כ ומקצתה בשבת ובגמ' ביצה בהמה מסוכנת לא ישחוט אלא א"כ יכול לאכול כזית צלי מבעוד יום ומשמע דבלאו הכי אסור ואמאי אסור ע"כ כיון דליכא הואיל וי"ל.

ולדינא נראה עכ"פ דהוא מחלוקת הפוסקים ובשו"ת מהרש"ג ח"ב סי' ז' ראיתי נמי שדן בזה וכתב דלדינא גם הבית מאיר חולק על המג"א וכן דעת החמד משה ולא הבינ שגם הטוב"י ובנו חלקו על המג"א וכתב דמ"מ כיון דרוב פוסקים ס"ל דאין צרכי שבת נעשין ביו"ט יש להחמיר ומיהו באמת כי הגאון ז"ל לא ראה דברי הטוב"י שחלק ג"כ על המג"א ומצאתי בילקוט הגרשוני לדו"ז סי' תקכ"ז שהבינ כמעט רוב הפוסקים הללו ולמעשה היה נהוג עלמא שהיו נותנים הטשאלענט ע"ש סמוך לחשיכה בתנור לבשל ואדרבה הרבה הקפידו לאחר משום בישול שבת וכנראה שדעתו להקל עכ"פ הדבר במחלוקת שנויה וכיון שנהג עלמא להתירא הנח להם לבני ישראל אם אינם נבינים בני נבינים הם ואין להרעיש עולמות בשביל זה והמחמיר יחמיר לעצמו ולא לאחרים כי לכאורה הוא רק איסור דרבנן ויש בזה אריכות דברים הרבה ומיהו אין הז"ג.

איברא דראיתי לרבינו הגרע"א סי' תרס"ז בהגהות שם מג"א סק"ג לחפש ס"ת משמע מיו"ט לשבת מותר ע"י עירוב תבשילין ועיין מג"א סי' תקכ"ח ס"ב בשם הר"ן וכו' והנה בגליון הגרע"א שם סי' תקכ"ח הבינ דעת המג"א בשם הר"ן דעירוב תבשילין אינו מתיר אלא צרכי סעודה אמנם מרן הגרע"א נתן טעם אחר דע"ת מתיר מה דמותר ביו"ט לעשות לצורך עצמו מותר לעשות לצורך שבת וגם דאפשר שהיה לצורך יו"ט אם יקצעו לו אורחים אבל לענין עירוב תצירות ותחומין דלא משכחת דבר זה לצורך יו"ט עצמו דע"ת להיתר יו"ט צריך להיות קודם יו"ט וגם המעשה דעירוב ודאי אינו לצורך היום בכה"ג ודאי דע"ת אינו מתיר לצורך שבת והבינ לו סמוכין מגמ' ביצה כ"ב ע"א שאני הטמנה דמוכחא מילתא לדעת שבת עביד ואע"ג דקיי"ל דגם להטמנה מהני ע"ת מ"מ י"ל דבהטמנה אינו מוכח כ"כ דלצורך שבת עביד אבל בע"ח דודאי לא שייך ליומא קיימא הסברא כיון דיכר להדיא דלצורך שבת לא מהני ע"ת. ובהבינ סוגיא תמוה לי במה דמשני דעירב לזה ולא עירב לזה הא הטמנה בעצמותה ליכא מלאכה אלא מה דאסור להטמין בשבת באינו מוסיף הבל היינו משום דשמא ימלא קדירתו לוגת וירתיחנה וא"כ הכא ביו"ט אמאי לא יטמין הא אף אם ירתיחנה הא לגבי מלאכת הרתיחה דהוא בישל מותר מצד ע"ת דבישל מבע"י ולע"ג עכ"ל.

והנה מה שכתב רבינו דהטמנה לא ייכר כ"כ שהוא לצורך שבת לא זכיתי להבין דבריו שהרי התס בגמ' עיקר הדחיה הוא רבא אמר לעולם שהניח (ע"ת) ושאני הטמנה דמוכחא מילתא דאדעתא דשבתא קעביד ואיתיביה אביי הא היו לו חמין טמונין מיהא עביד ואע"ג דמוכחא מילתא דאדעתא דשבת קעביד והנה עיקר הדחיה והשקליא וטריא משום דהטמנה מוכחא מילתא דאדעתא דשבת קעביד וכ"ש היכא דיש לו חמין מעיו"ט דלצורך היום אינו צריך ורק לצורך שבת מטמין ובפרט המטמין בתנור לצורך מחר כדרך טומנין את החמין ואפילו לא נתבשל ומוכחא מילתא להדיא ול"ע אלא דנראה להוסיף דאהכ"ג אם מטמין מבעוד יום אכתי איכא למימר כיון דחזי ליומא איכא למימר דלא מוכחא מילתא וכסברת הגרע"א אבל אם הוא מטמין ביה"ש דלא חזי תו ליומא א"כ ודאי מוכחא מילתא דלשבת קעביד ליומא תו לא חזי וא"כ נ"ל דר"ע ס"ל דביה"ש אסור להטמין ממילא אתי שפיר דרתו ליומיה אבל הר"ן ס"ל דביה"ש נמי מותר להטמין וזה דלא כתוס' שהבינ המג"א בשמייהו בסי' תקכ"ז הנ"ל.

גם מה שהקשה מרן הגרע"א על עצם הסוגיא מה דמשני בעירב לזה ולא לזה הא הטמנה בעצמותה ליכא מלאכה דהא אף אם ירתיחנה לגבי מלאכת יו"ט הרתיחה מותר דהא בישול מותר מצד עירוב תבשילין דבישל מבע"י אמנם הא נמי הא מינה אי מיירי מבע"י אבל אי מיירי ביה"ש דאז כבר ליכא ההיתר מבע"י ואפ"ה מותר א"כ ע"כ דע"ת מתיר ושפיר אמר כשעירב לזה ולא עירב לזה ואין עירוב תבשילין מתיר ומיושבת קושית הגרע"א וא"כ לכאורה מגמ' הנ"ל דקיי"ל דהטמנה מותר ע"י עירוב תבשילין משמע דמותר לעולם וא"כ ממילא אתי שפיר נמי ההכרח דבע"ש מותר להטמין אפילו סמוך לחשיכה הגם שלא יוכלו עוד אורחים לאכול ממנו שלא יבושל קודם שבת מ"מ העירוב מתיר מידי דמאכל וכר"ן ודו"ק כי זה בס"ד דבר חדש.

ומ"ש שהגר"א מבריסק לא עשה סגריות בביה"ש הנה מי לן כהגאון בצדקתו אמנם לענ"ד לא ידענא מאי איסור שייך בזה ובשלמא לבשל מה שלא יכלו לאכול היום עכ"פ יש בזה מה שכתבנו הואיל והמלאכה אפשר שתעשה ביו"ט ולא יאכל ביו"ט ולא אמרינן הואיל ולא מתוך אבל לעשן שהוא צורך השעה והלא לכ"ע אם צריך הגר עכשיו ביה"ש להשתמש מותר להדליקו שהרי מדליקו ומשתמש בו בזמן ולא מניחו על להבא והכ"נ בעישון הסיגריה הרי הוא מעשן כעת בביה"ש ואם עכשיו יו"ט מותר לעשן ואם עכשיו חול כ"ש שמותר לעשן וא"כ מאי חששא איכא בעישון סיגריות כיון שמיד בשעת העישון הוא נהנה ולא מדליק מקודש ואח"כ נהנה שנוכל לחוש ואולי חש לה מהגפרור שמדליק קודש אבל אפשר להדליק מאש שכבר דולק ועיין מרדכי בילה הנ"ל דמותר להדליק נר מבע"י ולחפש חפץ או מה שהוא ולהניחו אח"כ דולק ליו"ט שני וצ"ע.

אלו דברי ידידו הכותב בחפזון וי"ר שיחתם בספרן ש"צ החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עד

בן אר"י בחו"ל אי יבדיל מוצאי יו"ט ראשון

כ"ז לחדש הגאולה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרב הגאון המפורסם ג"ה פרי עץ הדר כש"ת מוה"ר חיים ישעי' קעניג שליט"א גאב"ד יאקע בעמח"ס חקי חיים ג"ח.

אחדשב"ג בידידות, וכו'. הנה בנידון מה שהעיר בשם הגאון רמ"פ זצ"ל שפסק לבן א"י בחו"ל ליו"ט שני של גליות שלא יבדיל בליל יו"ט שני כיון שאסור במלאכה בפרהסיא ומעכ"ג תמה עליו והגם שראה בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קס"ח באחד שאין לו יין להבדיל אי קודש למי שיש לו יין לקידוש והתמרמר עליו דמי אמר לו להבדיל כלל כיון דאסורים במלאכה אלא צריך להתנהג בכל קדושת יו"ט כבני חו"ל ומעכ"ג דייק עליו שכוונתו רק בפרהסיא אבל בצנעא אפשר מודה.

ולפענ"ד באמת כי יש לדייק שם דרק בפרהסיא כוונתו הוא, האמנם מפשטות הלשון וגם ראיתי בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' נ"ט דפשיטא ליה שמה שכתב שלא יבדיל היינו שלא יבדיל כלום כיון דבלאו הכי אסורים במלאכה אפי' בצינעא ע"ש נראה להבין דאין להבדיל כלל, ברם בני הרה"ג מוה"ר דוד שלמה הראה לי בכף החיים א"ח סי' תל"ו שכתב שצריך להבדיל והביא כן מפאת השלחן ועיינתי בפאת השלחן (הל' ארץ ישראל ב' ט"ו) וז"ל ושלומי א"י ההולכים מא"י לחו"ל ודעתם לחזור לא"י לב"ב אשר בא"י, כשהם בחו"ל מתפללים ביו"ט שני של גליות תפלה של חול ומבדילים במוצאי יו"ט הראשון ומניחים תפילין ביו"ט של גליות והכל בצנעה ומלאכה אסור להם לעשות ביו"ט של גליות מפני המחלוקות עכ"ל.

והנה כתב להדיא דמבדילים במציו"ט וכן פסק הכף החיים, ומבואר דהבדלה הוא בכלל תפילה ואפשר בצינעה ולא הוי בכלל מלאכה דא"א בצינעה כיון דרוב מלאכות הוי פרהסיא ועיין פר"ח א"ח סי' תל"ו קרוב לסוף הסימן ד"ה כתב הרדב"ז כל שעושה מלאכה אפי' בצנע' ראוי למוצעו מזה ומותר להכותו עד שימצע וכו' והפרי על המדה יותר מדאי שהרי כבר כתבתי לרוב הפוסקים שרי מלאכה בצנעא אלא שראוי לחוש לדברי האוסרים וכו' אני כשהלכתי למצרים ודעתי לחזור לא"י, ביו"ט ב' בבוקר בביתי בצנעא הנחתי תפילין וקריתי ק"ש עמהם והתפללתי תפלת י"ח דכיון דהוי בלחש כצינעא דמי וכו' וכתב עוד (הרדב"ז סי' ע"ג) שמותר לבשל מיו"ט שני לשבת בלא הנחת עירוב ופשוט הוא ע"כ.

והנה מדכתב בבוקר בביתי בצנעא הנחתי תפילין וכו' משמע לכאורה דבערב אין ספק שהבדיל והתפלל דרק לענין הנחת תפילין הי' לו ספק כיון שיצא לביהכ"נ וגם כתב דאפילו תפלה בציבור של חול כיון דמתפלל בלחש מקרי צנעא וכ"ש המבדיל לעצמו ודאי מקרי צנעא ולא פרהסיא והגם דבמלאכה מחמירין אפי' בצנעא לענין הבדלה כיון דלתפלה לא מחמירין הכ"נ לענין הבדלה דפשוט דבשמ"ע אומר אתה חוננתני שמתפלל של חול גם ממה שכתב הרדב"ז והפר"ח ושאר פוסקים שמותר לבשל מיו"ט שני לשבת בלי הנחת עירוב, משמע קצת דכבר הבדיל, עכ"פ לפענ"ד הנח להם לישראל שכבר נהגו להבדיל ויש להם על מה שיסמוכו רק שצריכין להבדיל בביתם בצנעא ולא בפרהסיא ואם הבעה"ב מקדש על היין והוא לוקח כוס ומברך בפה"ג ובלחש אומר המבדיל נמי יכול דלא מיחזי פרהסיא ומיהו אם הוא שם עם ב"ב אז דוקא בצנעא בביתו יבדיל כיון שצריך עכ"פ להגביה קולו להוציא את אשתו.

בקיצור לפענ"ד היות כי לרוב פוסקים ס"ל דאפילו מלאכה מותר בצנעא עכ"פ ויש ס"ל דמלאכה אסורה בצנעא ונוהגין להחמיר כדבריהם ומ"מ תפלה ותפילין מותרין בצנעא לכ"ע וכל מילי דברכתא בכלל תפלה הוא נקוט הא מילתא בידא דלהבדיל נמי בכלל ברכתא מיהו ומה שמברך על כוס יין הרי כולם מקדשין על היין והכוס לא הוי פרהסיא ולכן אפי' ברבים הי' יכול להבדיל רק שיאמר הברכה בלחש ואם רוצה להוציא את בני ביתו יאמר בחדרו בצנעא דלתפילה לא גזרו בחדרו ובצנעא כמו למלאכה כנלפענ"ד.

על כל פנים יפה הורה מעכ"ג וי"ר שנזכה להבדיל ולהורות ולכוין לאמיתה של תורה עדי יבא יגון ולו יקהת עמים כמיס ליס מכסיס.

ידי"נ בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן עה

דעתו לחזור בחו"ל לענין יו"ט של גלויות

ד' לסדר ושב וקבצך מכל העמים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב הבח' המופלא ישראל אבוביין הי"ו בישיבה הקדושה בית ישראל אשדוד.

אחדשה"ט, בדין מי שהוריו הגרו לחו"ל לסיבות אונס וכיולא בו ומיהו עכשיו אין בידם לחזור לסיבה אבל מצפים לחזור והבן שלהם לומד בישיבה בארץ ישראל מהו לענין דין יו"ט שני. הנה פשוט שכולנו שגרים בחו"ל הוא מחמת אונס שגלינו מארצנו ומצפים בכל רגע שיבא משיח צדקנו ויגאלנו ונחזור לארצינו הקדושה והוא אחד מי"ג עקרי התורה לצפות בכל יום שיבא ונחזור לארצינו אבל כיון שיושבים פה בארץ הגלות בקביעות אפילו באונס חייבים ביו"ט שני של גליות, ולכן גם בזה אין נפ"מ כיון דבמציאות אין בידם לחזור מחמת סיבת אונס וגם אין דעתם לחזור כיון דאינו רואה אפשריות בדרך הטבע לחזור עדי יבא יגון א"כ הוא קבוע בחו"ל ויותר משאר בנ"א דשאר בנ"א עכ"פ יכולין לחזור גם היום רק שקשה להם אבל מצד המציאות בידם הוא אבל זה גם במציאות אינו יכול לחזור ועיין בש"ע א"ח סי' תצ"ו פרטי דיניס בדין יו"ט שני וי"ר שנזכה בקרוב לשמוע קול שופר ולקיבוץ גליות ויקבצנו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ לארצינו בב"א.

בברכת כוח"ט וכ"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן עו

להביא איזמל לצורך יו"ט שני

אס"ח דפסח שנת ובו תנש"א מלכותך בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרה"ח ת"ח ובע"מ כו' כש"ת הרב מוה"ר מרדכי זיממערמאן שליט"א מו"מ בנ"י יצו"א.

אחדשה"ט בידידות, בדבר שאלתו שהי' לו ברית מילה אחרון של פסח שהיה ביום שבת קודש השתא, והיות כי על פי סיבה לא בא בעל השמחה עיו"ט ליקח מכשירי מילה האיזמל ושאר מכשירי מילה וביום ז' של פסח ראה מעשה ובא ושאל כילד יעשה בהבאתם שמה, ולדד אולי במה שאומריס בנוסח העירוב בדין עירובא יהא שרא לן וכו' ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מי"ט לשבת וכיון דאמר כל צרכנא נכלל גמי בזה הוצאה מרשות לרשות, ואמרתי לו שאין זה בכלל ולכן אמרתי שאולי יביאנו ע"י קטן או עכו"ס דהו"ל אמירה לעכו"ס במקום מצוה ושבות דשבות במקום מצוה התירו, או אפשר שגם בעצמו יכול להביאו מטעם הואיל, ולפי שלפוס ריהטא לא מצאתי הלכה זו מפורשת ואין אדם עומד על דבר הלכה אא"כ נכשל בה תחלה ולכן אכתוב מה שעלה במצדתי בדבר זה הלכה למעשה והגני קובע בכתב למען דעת מוהליס אחריס בזה.

תנן התס (שבת ק"ל ע"א) רבי אליעזר אומר אס לא הביא כלי מע"ש מביאו בשבת מגולה וכו' כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת ובגמ' (קל"ב ע"ב) י"ט אינו דוחה אלא בזמנה בלבד מנה"מ וכו' ושס (קל"ג ע"א) כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר וכו' אמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"ע (דמכשירין לא דחו). ועיין טוש"ע א"ח סי' של"א ס"ו וביו"ד סי' רס"ו ס"ב שכתו ולא הביאו סכין מע"ש אומר לעו"כ להביא סכין בשבת ובלבד שלא יביא אותו דרך רה"ר וכו' ס"ג כל המכשירים שאין דוחין שבת גם יו"ט אין דוחין חוץ מזה ששוחקין לה כמון ביו"ט וכו' ע"ש.

והנה מבואר דבשבת ויו"ט מכשירי מילה כהדדי ניהו ומה שאסור בזה אסור בזה ומה שמותר בזה מותר בזה וא"כ לכאורה כמו שאסור בשבת להביא איזמל כן אסור ביו"ט דהרי הוצאה ביו"ט אסורה כמבואר בש"ע סי' תקי"ח אלא דביו"ט עצמו אס הברית מילה ביו"ט מותר להוציא הגס דלא הו"ל בכלל אוכל נפש מ"מ הו"ל צורך קצת והוצאה ביו"ט הגס דקי"ל דמתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה גמי שלא לצורך כמבואר בטוש"ע סי' תקי"ח ס"א ומיהו עכ"פ בעינן צורך קצת לאותו היום וצורך מצוה לבו ביום הו"ל לצורך, אבל כל שאין לו צורך כלל לאותו היום הוצאה אסורה ביו"ט ועיין א"ח סי' תקכ"ז תקכ"ח ולדעת התוס' כתובות דף ז' ד"ה מתוך המוציא חייב מלקות והוא איסור דאורייתא כשמוציא לרה"ר ואף לכרמלית איכא עכ"פ איסור דרבנן עיין מג"א ואחרוניס ועיין מ"ב שהוסיף דאפילו סכיני מאכל אס לאחר הסעודה לא יצטרך עוד עליהן אסור להוליכן לרה"ר ע"ש ועיין שאג"א לענין להוציא אתרוג והארבתי מזה בתשובה.

וכל זה אפילו בסתס הוצאה שאינה צריכה אבל גם אינה אסורה אלא שאינה לצורך היום, וכ"ש איזמל ומכשירי מילה דמוקצה גמי הוה כיון דהוקצה לדבר זה כמבואר ביו"ד סי' רס"ו ועיין שס ס"ב לענין לטלטל להגיעו לאחר המילה דנחלקו בו הפוסקים הרמ"א שס התיר להגיעו בחצר המעורב

דהא לא הוקלה ביה"ש מאחר שהי' צריך לו באותו שבת, והט"ז השיג עליו שם ובא"ח סי' ש"י סק"ג ועיין מג"א סי' של"א סק"ה וביש"ש בילה כ"ו ובביאור הגר"א והקרבן נתנאל שבת פ' כל הכלים כתב שמצא בירושלמי פ' לולב הגזול אף בסכין של מילה לאסור, וכן פי' הק"ע פסחים פ"ו וזה דלא כנה"ך יו"ד שחלק על הט"ז ומישב שיטת הרמ"א ז"ל ועיין שו"ת רע"א סי' כ"ב שהתיר לטלטלו ע"י ככר או מינוק ועיין נחל ברית סי' רס"ו אות ז', והנה כל זה עכ"פ ביום המילה אבל בשבת שאינו יום המילה לכו"ע האיזמל מוקצה וא"כ הכ"נ ביו"ט וממילא יהיה אסור משום מוקצה נמי שאינו מותר ביו"ט והבן.

בקיצור הולאה ביו"ט שלא לצורך היום כלל אסורה לכ"ע אלא דנסתפקו אם הוא דאורייתא או דרבנן, וממילא בדידן להוציא מכשירי מילה לצורך יום הי' מותר אבל לצורך שבת קודש שאין כאן לצורך היום כלל אלא שיהיה לו ברית בשבת קודש כה"ג אין להתיר להוליך בעצמו או ע"י ישראל אחר.

ומה שרצה מעכ"ת לומר שאולי העירוב תבשולין שמועיל להתיר להכין מיו"ט לשבת הכ"נ אולי ההולאה נמי בכלל, לפענ"ד זה אינו דהן אמת דבש"ע (סי' תקכ"ז סי"ב) שחושב בהדין עירובא יהא שרא לן לאפוי וכו' ולאדלוקי שרגא ולמיעבד כל צרכנא מי"ט לשבת וכתב העבוה"ק להרשב"א שצריך לומר גם לאפוקי (כלומר הולאה שדעתו הולאה ג"כ נאסרה ביו"ט) ומיהו אם לא הזכיר להני תרתי לכו"ע אין להחמיר דבכללים בלמעבד צרכנא עיין מ"ב אות ל"ז ומיהו פשוט דזה דוקא לענין הולאה של הולאת אוכל נפש ועיין שם אות ל"ח דשחיטה נמי מכללת בזה ואף דלכתחילה טוב לפרט שחיטה ומיהו כל המלאכות הנכללות הם דוקא מלאכות שהם שייכין לאוכל נפש אבל מה שאינו שייך לאוכל נפש לא התירו וכ"ש הולאה בסתם וכמ"ש שם בסי' תקי"ח וזה לכאורה ברור מאד.

וקצת רמי' מא"ז סי' שמ"ג ת"ר יו"ט שחל להיות בע"ש אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצירות לטלטל למחר דנראה כמתקן דבר, רבי אומר מערבין עירובי חצרות ולא עירובי תחומין לפי שאתה אוסרו בדבר האסור לו, כח יש בידך לאסור מלעשות לצורך מחר דבר שהוא אסור בו ביום והיינו תחומין שאף ביו"ט אסור לצאת חוץ לתחום ומי אתה אוסרו בדבר המותר לו אין כח בידך לאסור עליו מלתקן לצורך מחר דבר שמותר בו ביום ואיסור טלטול חצירות ליתא ביו"ט, שלא ר"א לגולה וכו', פי' הרב ר' ברוך מריגנשבורג דדוקא לעירובי חצירות מהניא עירוב תבשלין אבל לעירובי תחומין לערב מעיו"ט לשבת לא מהני עת"ב דכל דבר שאסור ביו"ט אינו יכול לעשותו לצורך שבת ע"י עת"ב דמה"ט בילה אסורה מיו"ט לשבת ולא מהני עת"ב הואיל דביו"ט אסורה ואפי' למ"ד צורכי שבת נעשין ביו"ט ומדרבנן הן עת"ב אעפ"כ לא מהני אלא דבר שמותר בו ביום כגון שוחט מסוכנת אם אפשר לאכול ממנה כזית דהכי פי' בקונט' וכו' ע"ש, ומבואר דע"ת לא מהני להולאה שנאסרה ביו"ט נמי ופשוט אם ביו"ט הולאה אסורה ע"ת מה מתיר והלא הע"ת אינו מתיר אלא מה שהי' מותר ביו"ט לעשותו לשבת.

אלא דלכאורה נדמי ע"י עכו"ם יהא מותר כיון דהו"ל שבות דשבות במקום מצוה, ועיין א"ח סי' ש"ג וסי' תרנ"ה, ובאחרונים שם לשלות עכו"ם להביא מחוץ לתחום ד' מיני אז אחר מצוה, איברא דלאחר העיון נחמתי גם בזה שהרי כיון דהיום ליכא מצוה למול כלל שהברית בשבת קודש א"כ ההולאה היום הוא שלא לצורך כלל, ולא התירו שבות כזה אלא שבות קרובה כלומר לצורך מצות היום התירו אבל לא לצורך מצות יום אחר ועיין ב"ח ובשו"ת נוב"י ת' סי' מ"ד בעירובי חצירות שנתקלקלו ותקנו ביו"ט ב' של גליות ע"י נכרי משום שבות דשבות במקום מצוה והאריך שם ז"ל ובד"ה ואמנם כתב וז"ל ועוד דגם דבר זה דאמירה לנכרי בשבות במקום מצוה הוא מותר אינו מוסכם כמבואר בש"ע סי' ש"ז ס"ה שיש אוסרין וכו' ועוד דעד כאן לא אמרינן דשבות דשבות במקום מצוה מותר אלא מצוה הצריכה לבו ביום אבל למצוה שאינה צריכה לבו ביום רק למחר לא התירו היום שבות דשבות וכמו שאמרו לענין שבות במקדש דשבות קרובה התירו ושבות רחוקה לא התירו ועיין רש"י פסחים דף מ"ז ע"א ד"ה שבות קרובה של אותו יום טוב עצמו או של אותה שבת עצמה וכו' וגדון דידן שבות רחוקה הוא דבו ביום מה צורך מצוה יש הלא כל מה שצריך לי"ט מותר לטלטל בלי עירוב ואפי' להרשב"א שמצריך בי"ט עירובי חצירות היינו בשביל לטלטל דברים שאינן צורך היום כלל ודברים כאלו מה מצוה יש בעירוב זה לדברים שאינם צריכים. באופן שלהיתר אמירה לנכרי אין דעתי מסכמת עכ"ל ע"ש.

והנה התם היה יו"ט שני של גליות וצרכי רבים לתקן העירוב שרבים לא יכשלו בחילול שבת ואפ"ה לא הסכים להתיר שבות לתקן הלחי ע"י נכרי לפי שאינו צורך היום וכ"ש וק"ו ביום יו"ט עצמו וההולאה אינה צורך היום שהרי אינו צריך כלל להאיזמל והמכשירין היום שליכא להתיר ע"י עכו"ס, מלבד שבדידן דאיסור מוקצה הוא האיזמל כמו שכתבתי בס"ד בסמוך חמור יותר וכה"ג ודאי אין להתיר ע"י עכו"ס.

ולבן נראה לכאורה דגם ע"י עכו"ס אין להביא ביו"ט שאין היום זמן המילה אלא למחר בש"ק, ומיהו בשבת קודש עצמו שהוא צריך להאיזמל לבו ביום אם המקום כרמלית והו"ל

שבות דשבות או באופן אחר שהו"ל שבות דשבות כה"ג בשבת יש להתיר ובפרט דרבינו הגדול הבה"ג לענין שבות דמלוה מקיל אפילו בשאר שבותין ולהמחמירין נמי לענין מילה מקילין שבות במקום מצות מילה ולכן שפיר יוכל להביא ע"י עכו"ם בשבת קודש כן נלפענ"ד להלכה ולמעשה. מלבד שידון דידן יש עוד איסור מוקצה הוא האיזמל כמו שכתבתי בס"ד בסמוך חמור יותר, מ"מ בשבת עצמו כיון דבשבת מותר למול קודם המילה לא הוי מוקצה נמי עכ"פ קודם המילה להביאו ע"י עכו"ם והבן.

ובישבי מתבונן נפל במחשבתי עצה לשלוח או להביא האיזמל והמכשירים בהיתר גמור אפילו ביו"ט ראשון, הגם שהוא לצורך הברית למחר, והוא שהמוהל או שליחו יביא המכשירין ויתנם לו לאבי הבן במתנה כדי שיהיה לו מכשירי מילה למול את בנו בש"ק, ולמחר כשיבא המוהל הוא או אחר למול ימול במכשירי מילה של אבי הבן ששלחן לו המוהל במתנה, ואפרש שיחתי, לפי מה דתנן (בילה י"ד) ב"ש אומרים אין משלחין ביו"ט אלא מנות ובה"א משלחין בהמה חיה ועוף חיים ושחוטים וקיי"ל כב"ה, ובטוש"ע א"ח סי' תקט"ז מותר אדם לשלוח לחבירו ביו"ט בהמה חיה ועוף ואפילו חיים ואפילו דרך רה"ר מותר לשלחן כמש"כ הב"י שם הביאו הרמ"א, ובגמ' שם (דף י"ד ודף ט"ו) משלחים כלים אע"פ שאינם תפורים שהם ראוים לישען עליהם ואפי' יש בהן כלאים אם הם קשים ושולחין תפילין כיון שראוין להניחן בחול והקשה בעל השלמה הביאו הב"י הא דאמרינן משלחין תפילין ביו"ט והרי אינם צורך כלל ותי' ע"ש. והב"י ז"ל כתב דמדברי פוסקים שסתמו דבריהם נראה דאפילו להולכים דרך רה"ר בידו שרי דכיון דאיכא שמחת י"ט בשילוח מתנות אלו שפיר הוי צורך י"ט ועיין פרישה שם ובמ"ב מה שהסביר הדברים וכנראה דהכי פסקו האחרונים להלכה.

מבואר מיהו דכיון שהוא נהנה ושמח במה ששולח דורון לחבירו ומחבירו שמח בו הו"ל כשלוח מתנות שמותר ולפ"ז נראה שאם ישלח לו או יביא לו מכשירי מילה במתנה כדורון וודאי שמחה הוא לו שיהיה לו מכשירי מילה לקיים מצות מילה ביום השמיני והוא כהנאת תפילין וגדולה ממנה ואז מותר לשלוח אפילו לכתחילה ואח"כ בש"ק יתן לו מכשירי מילה שלו שימול בהם את בנו ולאחר שבת יחזור לו במתנה אם ירצה ושפיר יכול לשלוח לו אפילו לכתחילה כנלפענ"ד והוא דבר חדש בס"ד.

[**ומה** שהעיר אחד מן התלמידים מדברי רש"ש גיטין ח' ע"ב ד"ה בסה"ד משום שמחת יו"ט התירו והקשה הא דממלאה אשה וכו' מה שמחת יו"ט איכא ברבוי כיון דא"ל היום אלא לתתיכה אחת וכן בנתתוס ותי' דאולי משום דשמחה היא להם היום במה שימצאו מוכן למחר, וכה"ג בסוף פ"ק דביצה כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביו"ט ע"כ. ולפענ"ד דבריו ז"ל תמוהין דא"כ לעולם ישמח במה שעושה שצריך למחר או שמוציא ומביא ועיקר עירוב תבשילין למ"ל הרי לעולם כשיבשל ע"ש שמחה הוא לו במה שימצא למחר מוכן ואדרבה אם לא יוכל לבשל יצטער, אבל פשוט דהתם פי' משום שמחת יו"ט בו ביום שיש לו שמחה או שיותר טוב המאכל כה"ג ביו"ט או כיוצא בו אבל לא בשביל שיהיה לו לאחר זמן, והא דקאמר התם דאפילו תפילין שולח הגם שאינו צורך היום ועיין ש"ע א"ח סי' תקט"ז היינו כיון שנותן מתנה או מקבל מתנה השמחה הוא המתנה שמקבל זה מזה אבל בשביל שיהיה לו למחר מוכן לאכול לא התירו היום כנלפענ"ד ודברי הגרש"ש ל"ע.]

אלו דברי ידידו דושה"ט וי"ר שיזכה להכניס ילדי ישראל בברית מילה ע"ד ישראל סבא ואבותינו הקדושים ובגלל אבות תושיע בנים ויביא גאולה לבני בניהם החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עז

אי חייב לאכול בחנוכה בשר

ב' לסדר קדש לי התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב כו' הב' יוסף יצחק שרייבר הי"ו בישיבה הקדושה לייקוואד נכד מרן החת"ס ז"ל.

אחדשב"ת, בדבר תמיהתו על רבינו המ"ב סי' תקכ"ט אמש"כ המחבר בס"ג אדם אוכל ושותה ברגל וכו' וכתב המ"ב ואפילו הוא מסגף עצמו מפני התשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות וי"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות (בית יעקב סי' ע"ג ועיין מאירי ריש פ"ב דביצה ע"כ), ותמה מעל' דמשמע דחייב לאכול בחנוכה בשר והלא קיי"ל דסעודת חנוכה רשות ושאל כבר לכמה רבנים ואמרו לו שזה באמת פלא ואחד מהרבנים אפי' רשם לעצמו מ"ב זה לזכור לדבר פלא ע"כ. ולפענ"ד אין כאן תמיה על המ"ב להמדייק בדבריו שכתב אפילו הוא מסגף וכו' בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות הנה שינה מסיפא לרישא דבריש דבריו כתב ואפילו הוא מסגף עצמו כו' שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין, בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות. והנה לא סיים חייב לאכול ולשתות בשר ויין אלא חייב לאכול ולשתות אבל אין הכוונה על בשר דוקא אלא שאם מסגף עצמו בכל השנה לתשובה באלו הימים אסור לסגף עצמו ולכן כל מה שהוא עושה משום סיגופים בכל שאר השנה בימים אלו מותר והטעם שימים אלו אסרו להתענות ולסגף בהם ולכן חייב לאכול בימים האלו שלא יהיה בתענית ובסיגופים ופשוט דחיוב בשר לאו דוקא הוא

אלא חייב לאכול ולשתות שלא להתענות והרי בסעודת פוריס נמי לא זכר המ"ב בשר דוקא ועיין מג"א דס"ל דליכא חיוב בשר ולדעת הב"י הרי אפילו ביו"ט ליכא חיוב בשר בזה"ז ועיין פסחים קי"ח וגם בשבת אכילת בשר לאו דוקא אלא מה שהוא עונג לו אוכל.

ועיין מ"ב א"ח סי' רמ"ב סק"א וז"ל לפי שמן הסתם רוב בני אדם עיקר עינוגם בבשר ויין ומגדנות לכך איתא בסי' ר"נ ס"ב דירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו ע"כ ומבואר דמי שאינו מרוב בנ"א שעיקר עינוגם בבשר ויין בשבילם בשר לאו דוקא אפילו בשבת וכ"כ להדיא בס' ירמיס מלוה ל"ט מעגגה בתבשיל של תרדים ודגים גדולים וכו' ולאו דוקא אלו אלא כל מאכל הערב על האדם נקרא עונג ועיין מג"א סי' תקע"ב סק"ה דאין מחויב לאכול בשר אפילו בשוי"ט כמ"ש ביו"ד סי' שמ"א ואולי הוא כוונתו לפמ"ש בסי' תקנ"ב ס"י ובמג"א סקי"ג כתב וז"ל אוכל בשר ואסור למנוע ממנו אע"ג דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה הוא בידו טור ע"כ. ועיין משנה הלכות ח"ג סי' ל"א באריכות בענין זה. גם בפוריס לאו כ"ע ס"ל דבעי בשר.

ולפ"ז נראה פשוט דהענין הוא כך מה שכתב המ"ב בשם הבית יעקב אין הכוונה על אכילת בשר או שתיית יין אלא שאסור לו להתענות ואם מסגף עצמו ואינו רוצה לאכול בשר בכל השנה חייב בימים אלו לאכול אפילו בשר שלא להיות נראה כמתענה הגם דליכא חיוב סעודה אבל איכא איסור תענית וכדעת הטור וז"פ מאד.

שוב דקדקתי במאירי ביצה שניין עליו המ"ב והוא רפ"ב דף ט"ו שהאריך באיזה ימים אסור לשב בתענית וכתב וז"ל וגמלא לדבריו דשבתות ועצרת אסורין בתענית וצריכין קביעות סעודה אפילו ביושב ושונה ולד"ה שאר ימים טובים אסורין בתענית וצריכין קביעות סעודה וכו' ר"ח וחולו של מועד וחנוכה אסורין בתענית ואין צריכין קביעות סעודה בפת אלא במיני תרגימא פוריס ומעלי יומי דכיפורא צריכים קביעות סעודה לד"ה וכו' ע"ש בד"ה וגמלא כלל לדבריו כי אין כדאי להעתיק דבריו היקרים הנדפסים מ"מ פשוט דהמ"ב נמי ס"ל דליכא חיוב סעודה בחנוכה כמו ביו"ט או שבת אלא דמ"מ אסור לסגף עצמו וחייב לאכול ולשתות יהיה בשר או שאר דברים כל שאינו מסגף עצמו ואם כוונתו לסגף בבשר יאכל בשר שהרי אסור בתענית וז"פ והארכתי קצת לפי שכתב ששאל לכמה רבנים ולא מצאו פתר ולפענ"ד אף התחלת קושיא אין.

ידידו בלתי מכירו מוקירו וי"ר שיזכה ללמוד תורה לשמה כאות נפשו ולאילנא רבא יתעבד כעתירת וברכת ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עח

זריזין מקדימין למצות מתי מתחילין בנין הסוכה

מע"כ הרה"ג וו"ח שמו מפארים כו' חו"ב תל תלפיות כש"ת מוה"ר **זאב בראווער** שליט"א בעמח"ס סכת שלם מאנראוו נ"י.

אחדשב"ת בידידות, והנה היות כי מר אביו שליט"א העיר לי שכ"ת חיבר ספר סוכת שלם על הל' סוכה ובקש להעיר בדבריו ובני היקר עדיו לגאון הב' משה שליט"א הביא לי הספר לעיין בו אמרתי לקיים לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי והגם כי אין הז"ג מ"מ רק הערה אחת לישב את דברי זקיני מרן המוי"ט שהביא בסי' ב' אות י"א דאפילו הזריזין אין מתחילין בעשיית הסוכה אלא במוצאי יוה"כ וכמו שכתב בטור סי' תקפ"א בשם מדרש תנחומא שבמוצאי יו"כ עוסקים במצות סוכה וכ"פ הרמ"א ז"ל בסי' תרכ"ה והטעם משום מצוה שבא לידך אל תחמיצנה וכ"ת האריך שם בסי' ב' במראה הזאב והעיר עליו, ובעיוני בשלחי הספר ראיתי הערות מידידי הרה"ג מדעברצין שליט"א שהוסיף לתמוה על מרן כק"ז רבן של ישראל המי"ט ז"ל שהרי כיון דשואלין ודורשין בהלכות החג סתמא העושה לשם חג עושה ומברך שהחיינו וא"כ למה לא יהא הזריזין מקדימין קודם ליוה"כ וכתב לולי דברי המוי"ט הי' אומר להיפך שיעשה קודם יו"כ כמ"ש הלבוש לענין קידוש לבנה לקדשו קודם שיהא לו זכות מצוה זו ליום הדין וע"כ טוב מאד להתחיל קודם יוה"כ.

ולפענ"ד לא קרב זה אל זה ובתרתי לא עלתה לו חדא דבקידוש לבנה נמי לא נהג עלמא כלבוש אלא נהג עלמא לקדש מוצי"כ כידוע ומפורסם וכפסק הש"ע ברמ"א ז"ל ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א והשנית דאפילו להנוהגים כדעת הלבוש לא דמי כלל קדוש לבנה לסוכה דהתם מצות קידוש לבנה כבר באה קודם יו"כ אלא שאנן דחינן המצוה מטעם שכתב הרמ"א ז"ל דקידוש לבנה הוא יותר טוב כשהוא מבושם ובשמחה עיין רמ"א סי' תר"ב ועיין באחרונים עכ"פ אנן דחינן מצוה שכבר נתחייבנו בה וכבר הגיע לנו ויש לפנינו מצות קידוש לבנה רק בשביל לקיימה ביותר הידור דחינן לזמן אחר ומאוחר הרבה, ע"ז כתב הלבוש דאדרבה כיון דהמצוה כבר הוא לפנינו וחייב בה תהי' המצוה לנו לזכות שקיים אותה קודם יו"כ וכמה אחרונים הסכימו לדעת הלבוש ואעפ"כ לא נהג כולי עלמא כותיה אלא ממתינין עד לאחר יו"כ אבל במצות סוכה שאכתי ליכא מצות סוכה עלינו ואדרבה מוטל לפנינו מצות תשובה ויו"כ מאי זריזין שייך בזה.

ומה שכתב שם דכיון דשואלין ודורשין שלשים יום לא הוה סוכה ישנה באמת לא הבנתי כוונתו בזה דמאי שייטא

לדין דסוכה ישנה לדין זריזין וקדימה וקיום המצוה והלא העושה סוכה לשם סוכות אפילו מתחלת השנה נמי כשרה ואפילו משנה לשנה אבל אין זה טעם להקדים עשיית הסוכה קודם מצות היום של יו"כ אלא אם עשה לא הוה סוכה ישנה אבל ליכא ענין לעשות קודם. ובפרט לפי דעת הזוה"ק דמצות סוכה הוא דוקא אחר יו"כ שמא יש ח"ו עבירות שחייב עליהם גלות שאין יו"כ מכפר, יתכפר ע"י מצות סוכה אבל כל זה לאחר יו"כ ולא קודם יו"כ שמצפים לכפרה כולה למה יעשו קודם סוכה להראות על ספק שמא לא יכופר לו ביו"כ הגם שלעולם חייבין במצות סוכה מ"מ גם טעם יש בזה כנ"ל לבד מהטעם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל דלפי טעם זה הי' לה להיות בפסח ועיין טור שהקשה קושיא זו ומה שתי'.

אבל אכתוב למעכ"ת מה שבלבי והגלפענ"ד דהנה קיי"ל עוסק במצוה פטור מן המצוה והנה ישנם זמנים לכל המצות והמערב הסדר כאלו זורע כלאים ולדעת הריטב"א סוכה כ"ה המנית מצוה שלפניו ועוסק במצוה אחרת אבד תרוייהו דמצות הזמן לא קיים והשניה כיון דעשאה והו"ל בכלל עוסק במצוה פטור מן המצוה א"כ אין לו קיום מצוה שקיים ואבד שכר שניהם והנה יש סדר למצות ר"ח אלול וימי הסליחות הוא זמן תשובה ואח"כ ר"ה ועשרת ימי תשובה שצריך לשוב ומוחלין לו על שלש השני ויו"כ הוא סליחה וכפרה על כל ואח"כ פויס לסוכות.

והנה מי שמפנה עצמו קודם יו"כ והולך לעשות סוכה מראה בעצמו שכבר גמר את כל מה שבידו להכין ליו"כ דאם לא כן הרי הוא עוסק במצות יו"כ ובחיי נפש ואין לו זמן למצות אחרות שיבאו לאחר זמן ואכתי ליכא עליו חיוב עליהם דמצות היום קודמת וכל רגע שיש לו לאדם קודם יו"כ צריך להשקיע בתשובה ומעשים טובים בלימוד התורה ווידוי ולימוד ספרי מוסר ואמירת תהלים ולעשות תשבון הנפש בכל יום ויום ככל מה שאפשר עד יו"כ וכולי האי והלואי ולעשות סוכה אכתי אין כאן זמן לזה ולא הגיע עוד עת עשיית הסוכה שתהי' מצוה בעשייתה קודם יו"כ שיוכל לדחות או ליקח מזמנו ממצות היום על מצוה אחרת שאינה זמנה ועל זה כתב רבינו התוי"ט דאפילו מצות זריזין אין כאן וע"ז כתב בתנחומא דבמצוי"כ הוא מצוה שבא לידך אבל קודם לזה ליכא עוד מצות סוכה ולא הוה מצוה שבא לידך כיון שקודם מצות סוכה יש לפניו מצות יו"כ וא"א שיהיה חיוב סוכה קודם יו"כ כיון שיש שם מצוה קודמת ומיושבין דברי כק"ז התוי"ט ז"ל וזה פשוט מאד.

והנה פשוט דזריזין מקדימין למצות לא שייך אלא כשהגיע כבר זמן המצוה אז אמרינן זריזין מקדימין למצות אבל כל זמן שלא הגיע זמן המצוה ליכא דין זריזין מקדימין למצות כלל ורמי' לדבר מגמ' פסחים ד' ע"א והשתא דקיי"ל דלכ"ע אור אורתא הוא מכדי בין לר' יהודה ובין לר' מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה ונבדוק בשית וכי תימא זריזין מקדימין למצות נבדוק מלפרא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבוקר וכו' ועיין רש"י נבדוק בלפרא דאיכא הקדמה לזריזים כדאשכחן גבי מילה ובזרוזיתיה דאברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר שלא המתין עד הנץ החמה ומ"מ בלילה לא הקדים וע"ש בתוס' ד"ה שנאמר וישכם ומבואר מיהו דקודם לפרא ליכא זריזין מקדימין למצות דאל"כ לא הי' אברהם הולך לישן בלילה ועכ"פ לא הקדים בלילה וכמ"ש רש"י ועיין חכ"ש למהרש"ל ובמהרש"א שם עכ"פ לעשות סוכה קודם יו"כ שפיר כתב מרן כק"ז דליכא אפילו זריזין מקדימין למצות כלל אלא כפי מה שפסק בש"ע לעשות הסוכה מוצאי יו"כ.

וכבר אמרתי כן גם כלפי הני שמר"ח אלול הולכין יום יום לחפש בתר אתרוג ועשיית סוכה ומבטלין מלימוד התורה ושאר מצות היום תשובה ווידוי וכיוצא בו תושבי שח"ו יש בזה מעשה שטן וילר לבטל בני תורה בימים הקדושים הללו הגם שהיו קדושים שחפשו בימים האלו ג"כ אבל יש בזה חלוקים גדולים או למי שבאמת כבר בר"ה גמרו לו כל החתימה והוא לדיק גמור.

והגם כי אין ברצוני לומר שיש בזה איסור ח"ו אבל רחוק הוא מזריזין מקדימין שבשעה שיש לפניו מצות היום ויודע אני בעצמי שאכתי לא יצאתי ידי חובתי שמוטל עלי עכשיו אין לדלג ולעשות שלא כש"ע חוץ מזה אם יעשה כש"ע יקיים גם מצוה זו שזו ג"כ מצוה מוציו"כ לעסוק במצות סוכה וזו מצוה ממז"ל ודי לך מה שאמרה תורה. אם לא שהש שלא יכול לתקן סוכה לאחר יו"כ אז צריך לדאוג כמו ההולך בשיירא שבודק שלשים יום קודם וכיוצא בו אבל מי שהוא בביתו כמו בבדיקת חמץ אין בודקין קודם ליל י"ג הכ"ל הגם שיש לחלק ויודע אני מהאחרונים אחרים שניין עליהם מעכ"ת מ"מ אני ליישב דברי רבינו זקיני המי"ט בחתי וכפי ההלכה כי דבריו ברורים הם בס"ד.

ופעם אמרתי בזה מה שאמר רבינו יונה בווידוי את אשר חטרת אסרתי ואת אשר אסרת התרתי דבשלמא את אשר אסרת התרתי על זה צריך ווידוי אבל על אשר התרת אסרתי והחמיר על עצמו מה בכך האמנם כך הוא מעשה יצר שמחמיר על ההיתר ואח"כ מקיל על האיסור על דרך דכתיב לא תוסיפו בשביל שלא תגרעו ותורת ה' תמימה משיבת נפש ועיין מהרי"ל הל' סוכה על מה שדרש מהר"א בלומלין לאסור סוכות עשיות תחת הגג ואח"כ מפרקין

המיקרה ותמה עליו וחזר האומר שמא מהר"א בלומלין החמיר וגער בו המהרי"ל האיך אפשר להחמיר לרבים לעצמו אפשר להחמיר אבל לא לרבים וגערת מהרי"ל עומדת לפני היום אשר ראינו כל אחד רוצה להחמיר על כל העולם כולו בדברים אשר לא שעריס אבותינו והלואי שנוכל לקיים מה שכתוב בש"ע ולעצמו יכול להחמיר כל האפשר אבל לאחרים אין לפסוק להחמיר.

וי"ר שיתברך מן השמים בשנה טובה ומתוקה ויהפוך ה' עליו לטובה הכל לטובה ולברכה ויתענג רוב נחת מצאצאיו ויזכה לישב על מי נח עדי יבא ינון עכ"פ כל מה דעביד רחמנא לטב עביד.

חוה"מ סוכות התשמ"ח בנ"י יצו"א מחמת נחיצת הענין, ידידו מוקירו בלתי מכירו המברכו בברכת חי נחת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן עט

אכילת דבש בליל ר"ה

בין כסה לעשור התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרבני הנגיד ת"ח ובע"מ כו' כש"ת מוהר"ח לוגער הי"ו.

אחדשה"ט בידידות, בדבר המנהג לאכול בליל ראש השנה תפוח עם דבש וגם לטבול פרוסת המוציא בדבש ולא רק במלח כמו בכל השנה ומנהג ישראל תורה והגם כי סימנא מילתא ובגמ' (כריתות ו' ע"א) יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה רוביא ותלתן כרתי וסילקא תמרי וקרא ולא הזכירו רק הני מיני וכן בש"ע א"ח סי' תקפ"ג ומתפללים עליהם ולמה אנחנו אוכלים דבש וטובלין בו המוציא.

ואשר נלפענ"ד דהנה מלח ברית כרותה לו שלא יתקלקל לעולם ולא זאת אלא שכל מאכל שנמלח במלח מחזיקו ג"כ שלא יתקלקל ולא יבאש דזה טבע המלח וכאו האמנם טבע המלח אינו אלא להחזיק שלא יתקלקל אבל מה שנתקלקל כבר אין במלח כח להפוך דבר ולהחזירו לטוב ומיהו בדבש דבורים אמרו חז"ל דמותר באכילה ואף שנתערבו בו רגלי דבורים והם שרץ טמא הם והטעם כתב רבינו יונה והובא בהרא"ש ברכות מ"ג דרגלי דבורים בדבש נתהפכין ונעשין היתר ולכן מותר לאכול הדבש לכתחילה אף שרגלי דבורים נערבין בו ומקורו טהור ברבינו יונה דס"ל דכמו דאמרינן דס נעקר ונעשה חלב ומי יתן טהור מטמא הלא אנכי ה' וכיון שנשתנה מבריתו נעשה היתר וכן לענין מוסק שהוא דס חי' והתירו, כן נמי לענין דבש והר"ז הלוי חי' אוסרו משום חשש דס חיה ועיין תשו' הרא"ש כלל כ"ד ס"ו שהביא נמי רמי' לר"י.

ועיין מחלוקת הרמב"ם והראב"ד פ"א מהל' כלי המקדש ה"ג המור הוא הדס בחיה דבהודו ובהשגות א"א אין דעתי מקבלת שיכנסו במעשה הקדש דס שוס חיה בעולם כ"ש דס חיה טמאה וכתב הכ"מ כיון שנשתנה מצורת דס, ועיין אבן האזל פ"א מהל' כלי המקדש ה"ג ועיין ברמב"ן עה"ת עה"פ מר דרור והגס כי המג"א א"ח סי' רט"ז השיג על ר"י הנ"ל מש"ס בכורות דאמרו שס חלב טהור חידוש הוא ולדעת הר"י מאי חידוש הרי נשתנה לחלב והח"י סי' תס"ז חיזק דעת ר"י דחלב לא נשתנה לדבר ההיתר ועיין מקו"ח סי' תס"ז וח"ס יו"ד סוסי' קי"ד ובספר נחלת יעקב להגאון מליסא ז"ל מה שהשיב על דבריו ע"ש סי' ב' ועיין גס בי"ש יו"ד סי' רי"א שחיזק נמי דעת רבינו יונה ועיין משנ"ה מ"ז סי' ו' וז'.

ועיין עוד בכורות דף ו' ודף ז' ע"ב לענין דבש דבורים ובמקום אחר האריכתי בזה יותר לחלק ולישב קושית המג"א מרבינו יונה דמה שאמרו דס נעקר ונעשה חלב לא בא להתיר החלב עד שנשאל עליו דהוא מגזה"כ אלא הטעם דדס נעקר לא בא אלא להתיר איסור הדס שהי' בחלב זה שהרי מתחילתו דס וחייב כרת וכיון דנעקר ונשתנה ונעשה חלב יצא מאיסור דס שהרי בריה חדשה הוא אבל אכתי לא הותרה מדין אבר מן החי שסוף סוף בא מן החי ולכן בא גזה"כ להוציאו מידי אבמה"ח ולהתירו באכילה בלי שחיטת אמו כי לזה ליכא היתר אחר דכל הבא מן החי יש לו דין אבמה"ח וכיון דחלב מתמצה מגוף הבהמה הי' לן לאסור מדין אבמה"ח ובא גזה"כ להתיר אבל ההיתר של דס לא מפורש בקרא ובמה התירו אדרבה תקשה להמג"א ז"ל דאיסור דס להיכן אזל וע"כ משוס שנשתנה מבריתו ונתחזקו דברי ר"י ז"ל כנלפענ"ד.

ולפמ"ש הנה הדבש עדיף מהמלח במה שמהפך האיסור להיות כמוהו משא"כ המלח מחזיק ולא מהפך והנה בר"ה אנחנו עושים תשובה ומבקשים מחילה על העונות ועוד זאת שלאחר שעשו תשובה מעבירות נעשו זכיות שגדולה תשובה מירצה שזדונות נעשו לו כשגגות ותשובה מהבה שזדונות שיעשו לנו כזכיות ומצות כמבואר בגמ' (יומא פ"ו ע"ב) דפריך והאמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה לא קשיא כאן מאהבה כאן מירא ע"כ ע"ש.

ולבאורה היכן מצינו שהאיסור יתהפך להיות היתר ומצוה ולא דמי לכל ביטול ברוב דנתבטל בדבר אחר ברוב ומ"מ הלא כל דיני ביטול ברוב אינו אלא שהאיסור נתבטל ומותר באכילה והולך לה שם איסור אבל אם מצא איסור אחר מחזר וגיעור ואין האיסור נתהפך כחומר חותם

ונעשה מצוה והכא ע"י תשובה אמרו דנתהפך העבירה ונעשה מצוה האמנם בדבש מצינו שהדבש מהפך האיסור להיתר ולהיותו דבש ואינו חוזר לאיסורו ולכן בראש השנה שמתפללין שיהפוך לנו השם ית"ש העבירות למצות ומזדונות יעשו זכיות וכדאמר ריש לקיש שזדונות נעשות לו כזכיות ולכן מטבילין המוציא בדבש לרמז על ההיפוך מאיסור להיתר ומעבירה למצוה ומזדונות לזכיות והוא נכון בס"ד.

ולפ"ז נראה נמי לומר טעם על אכילת תפוח עם דבש לפ"מ שאמר דהמ"ע ע"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתנו אמי וכתיב תחת התפוח עוררתיך ובפרט לפ"מ שאמרו אז שאכלה ממנו חוה תפוח הי' נמצא שהתפוח ח"ו גורם התאוה ומיהו מי שזוכה ומתקן הכל נמצא אדרבה מעז יצא מתוק והכל נעשה מצוה ולכן טובלין תפוח בדבש לתקן הכל וכל כוונותיו יהיו לש"ש ואולי מה"ט כתב בשל"ה הקדוש לפרוש בדברים שבנעא בגיל ר"ה ולפי הנ"ל כיון שבא לתקן והוא מדה כנגד מדה ולכן יפרוש וכדרך שמצינו באדה"ר שפרש מאשתו ק"ל שגין בשביל החטא שחטא שהוא מדה כנגד מדה עיין בשל"ה מה שהאריך בזה.

ונראה דמהאי טעמא נמי נוהגין עיו"כ לחלק לעקר של דבש עם יי"ש לאחר התפילה שהם שני הפכין יי"ש הוא מר ועוגה של דבש הוא מתוק ולהנ"ל הוא לסימן שאם ח"ו מעשנו מרורין כיי"ש אנחנו עושין תשובה ויתהפך למתוק ולמצות וזדונות יעשו שגגות ומביאין רמי' מדבש שמהפך השרץ ומטהר אותו כן יתן ה' ונטהר.

ואולי זה שאמר הכתוב דבש וחלב תחת לשונך ולמה דוקא שני אלו אלא שהר"י מביא רמי' ממה שאמרו בגמ' נדה דם נעקר ונעשה חלב וכיון שנשתנה ונתהפך מבריתו נעשית היתר וכן הוא בדבש דבורים כיון שנשתנה מבריתו ולכן אמרו דבש וחלב תחת לשונך דתרוייהו מדין אחד הם שנתהפכו מאיסור להיות היתר. ואולי יש להוסיף בזה גם וריח שלמותיך כריח לבנון לרמז על המוס"ק שבו נחלקו מה הוא אבל מ"מ ריחו טוב ובמדרש שהוא ראש לכל מיני בשמים ועיין רמב"ן עה"ת כי תשא (שמות ל' כ"ג) ור"א השיב כי אינו בושם אע"פ שריחו טוב והרמב"ן טען כי אין זה מוס"ק אלא הוא מין בשמים וריחו מפיח מחמת אור והמוסק ריחו מפיח בלי אור ע"ש עכ"פ לדעת הפוסקים שהוא מוסק וריחו מפיח ובא מן החיה לרמז בא גם וריח שלמותיך כריח לבנון.

עוד נלפענ"ד לפמ"ש המג"א סי' רט"ז על ר"י שהתיר המוס"ק אעפ"י שהיה דם מעיקרו מ"מ בתר השתא אזלינן שנהפך לדבר ההיתר וכן תתיכת איסור שנהפכה לדבש שרי מה"ט א"כ מאי ס"ד לאסור החלב משום דם הא נהפך לדבר המותר ותי' הח"י סי' תס"ז דמדבש לא קשה דבשלמא דבש הוא דבר היתר וכשתמיכת איסור נפל בו ונהפך לדבש הרי נהפך לדבר היתר אבל בחלב כל זמן דלא ידעינן שחלב מותר מקרא הו"א דכל חלב אסורה וא"ש לומר דמשום דנשתנה מראה הדם ללבן שנהפך להיות היתר ע"ש (וקצת רמי' עוד ממה שאמרינן האי שחור אדום הוא אלא שלקה והרי מה שנשנה מראיתו לא מקרי בשביל זה היתר וכן יש כמה מיני מראות דמיס).

ומרן כק"ז בשו"ת בית שעריס יו"ד סי' קל"ד הקשה לפ"ז למה כשרה שינקה מן הטריפה פסולה למזבח הא נהפך לעצם הבהמה שהוא דבר היתר ותי' דלעניין איסור טרפה לא שייך לומר שנהפך העצם האי' לעצם ההיתר דאיסור טריפה אינו קשור בעצם אם הוא בשר או חלב שהרי איסור טריפה שייך בבשר כמו בחלב ולהכי נקט דוקא ינקה מן הטריפה ולא מטמאה דמטמאה באמת אינה פסולה למזבח משום דנהפך לדבר טהור וע"ש מה שתי' בזה עוד קושיא אחרת.

ולפ"ז נלפענ"ד לומר דבש וחלב תחת לשונך דהנה דבש הוא שהאיסור נהפך להיתר שיש כאן שתי מיני איסור והיתר וההיתר נתגבר על האיסור והאיסור נתהפך להיות היתר אבל חלב הוא שמאיסור עצמו שהוא הדם נעשה היתר ע"י שיתהפך ממראה דם ללבן והוא יותר חידוש מדבש וא"כ אין רמי' למוס"ק מדבש אלא מדם שנעשה חלב שהוא אותו דבר עצמו שהוא עצם איסור דם ונתהפך ונעשה היתר כששינה צורתו ללבן.

ולפ"ז הכ"נ בענין המצות כי יש מי שזוכה לפי שיש לו רוב מצות וזכה מדין שנתהפך האיסור שהם העבירות בשביל המצות וכמ"ש בגמ' קידושין דף מ' לעולם ירגיל אדם כאילו וכל העולם כולו מחצה עבירות ומחצה מצות עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות עשה עבירה אחת וכו' אבל כל זה העושה מצות ותשובה מירגיל אבל העושה תשובה מאהבה הרי מהחטא עצמו נעשה מצוה שמזדונות נעשו לו זכיות וכמ"ש בגמ' יומא הנ"ל וזה מעלת החלב וע"ד רמז כולו הפך לבן טהור הוא שאפי' הערעת והעבירות נהפכו ללבן ונעשו זכיות אז טהור הוא לגמרי וז"ש דבש וחלב תחת לשונך שהלשון הוא המתודה ועושה תשובה לה' ואם הוא תשובה מירגיל אז בבחינת דבש אבל אם עושה תשובה מאהבה אז הוא בבחינת חלב ולפי שקודם עושה תשובה מירגיל ואח"כ מאהבה ולכן אמר דבש וחלב תחת לשונך והבן.

ואולי דזה נמי מקורו ממה שאמרו חז"ל (ברכות נ"ד) לעבדו בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך והיאך אפשר לעבדו ביצר הרע והלא הוא השטן והוא המלאך המות ואדרבה לא

דברה תורה אלא כנגד יצר הרע וכל ימיו חייב אדם לצחוק עמו וצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה ולהג"ל אמי שפיר דהשב מאהבה נעשות לו זדונות כזכיות ונמצא דעבדו בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע שמכלס נעשו מצות שנתהפך וזה שרמזו כולו הפך לבן טהור הוא שאפילו היצה"ר נתהפך ללבן ונעשו מצות.

ובמ"ש נראה נמי ליישב דברי רש"י מקושית התוס' (ר"ה ט"ז ע"ב) אמר ר' יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן ופרש"י שלא ישטין כשישמע ישראל מחבבין את המצות מסתתמין דבריו, ועיין תוס' בשם הערוך וירושלמי שמפחד שהוא שופר של משיח וכבר הקשו כיון דבכל שנה ושנה כן אמאי מפחד וי"ל, ולהג"ל נראה דה"פ כיון שרואה השטן שישראל מחבבין את המצות א"כ עושין תשובה מאהבה וזדונות נעשו להם כזכיות א"כ אדרבה ממה שהשטין עליהם שהזידו ועשו עבירות מהעבירות ונעשו מצות והרי זה ההיפוך כוונתו שבא להשטין שעשו עבירות ומצא שנעשו זכיות ולכן מסתתמין דבריו ומערבב ואינו משטין יותר.

ומעתה בזה יש נמי לפרש דברי המדרש בראשית ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים ויהיה בוקר אלו מעשיהם של צדיקים איני יודע באיזה מהם חפץ הקב"ה כשהוא אומר וירא אלקים את האור כי טוב הוי אלו מעשיהם של צדיקים, וכבר פירשתי בכמה מקומות שהדברים מפליאים שאיני יודע באיזה מעשים חפץ הקב"ה.

ולהנ"ל נראה דאתי שפיר מאד כיון דהעושה תשובה מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות ונמצא יש לו להקב"ה מצות שהצדיקים אינם יכולים לקיים שבאו רק ע"י שהעבירות נעשו מצות ומצות כאלו א"א לו לצדיק לקיים ואולי זה רצון הבורא להוציא יקר מזולל ולעשות מעבירות מצות ועד"ז שאמרו מי יתן טהור מטמא הלא אנכי ה' א"כ כל הכוונה להוציא הרע ולהפכו לטוב והי' מספקא אפשר שבמעשים אלו רוצה הקב"ה וחפץ בהם יותר ולכן קאמר וירא אלקים את האור כי טוב אלו מעשיהם של צדיקים כי גר מצוה ותורה אור כי עיקר הבריאה היתה בשביל האור של תורה כי אתה תאיר נרי באורך יגיע אור שהמצות יבואו באור התורה וע"ד התורה ולא ע"י החשך ולהפכו לטוב. ולכן שופר שהפכו פסול כי העיקר אלקים עשה את האדם ישר וזה כוונה אלא שהם בקשו חשבונות רבים שע"י שיעקמו ואח"כ יעשו תשובה מאהבה ויתהפכו להם עבירות למצות וזדונות כזכיות ויעשו להם חשבונות רבים מה שלא כתיב בתורה למצוה כי תרי"ג מצות נאמרו וה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה בכל אופן.

ובזה י"ל נמי מה שאמרו חז"ל (ר"ה כ"א ע"ב) בקש קהלת למצוא דברי חפץ בקש קהלת להיות כמשה יצתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה ול"ב.

ולפמ"ש נראה דבקש קהלת למצא דברי חפץ כלומר באיזה מהן חפץ הקב"ה ובאיזה מעשים חפץ הקב"ה לסור אחר הוללות וליקח נשים רבות וליטע כרמים ולקיים בעצמו שמא בחור בילדותיך ויטבך לבך בכל אשר עינך רואות ולך אחרי תאוות עוה"ז וסוף דבר ישוב לה' והכל נשמע כי אפילו דברים אלו יתהפכו לטובה ויוציא מצות מעבירות ויקר מזולל וכאלו לזה היתה כוונת הבריאה ואעפ"כ יהיה כמשה שיקיים כל התורה ואדרבה יביא תורה חדשה בעולם שחפץ ה' במעשה הרשעים שישובו לה' כנאמר ויהי ערב אלו מעשיהם של רשעים ואפילו קדמם למעשיהם של צדיקים שהוא ויהי בקר ויהי' בזה נותן תורה חדשה כמשה רבינו שנתן התורה יצתה בת קול וכתוב יושר דברי אמת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וחפץ ה' בצדיקים ובמעשיהם ולא במעשה הרשעים אלא אם ישובו ברוב רחמי ה' יקבלם וזדונות נעשו לו כזכיות אבל אין זה הכתב יושר וא"א להפוך התורה.

ובזה הי' נלפענ"ד להבין קצת מה שאמרו חז"ל דרשו ה' בהמצאו אימת הוא מצא בעשרת ימי תשובה והקושיא מפורסמת שהרי לית אתר דפני מיניה וליכא רגע שאינו נמצא וקרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת ושויתי ה' לנגדי תמיד הוא מששה מצות שאסור להסיח דעתו ואיך זה אפשר בהמצאו, ומה שפי' המפרשים ידוע, עוד יש לדייק לשון יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו ושוב אל ה' וגו' כי לא מחשבותי מחשבותיכם מה ענין מחשבה לדרך כי אמר יעזוב רשע דרכו שהוא המעשה הי' לו להקדים כי לא דרכיכם דרכי ולא מחשבותיכם מחשבי ועוד דיוקים.

ואשר נראה דבכל השנה אדם השב המלאכים מקבלים התשובה והם לא ידעו מחשבות בני אדם וגם אין להם סגולה של זדונות נעשו לו כזכיות אבל בעשרת ימי תשובה שהשב הוא שב להקב"ה בעצמו בבחינת בהמצאו שממציא עצמו וע"ד שמצינו ברב שהמציא עצמו להאי טבח שיבקש ממנו מחילה וכיון שהקב"ה הוא בבחינת ממציא עצמו אפילו לרשע והוא עוזב דרכו מחמת אהבת ה' שמקרבו כדמצינו באהרן אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן למקום ע"י שהמציא עצמו להם והם חשבו אם הי' יודע האי צדיק כמה רשעות עשיתי לא הי' שם אתי ונתחרט על חטאיו מחמת אהבה ולא מחמת יראה וק"ו לשכינה בהמצאו לבנ"א הוא בטל במציעות לאהבת ה' ומתחרט עד דכדוכה של נפש והקב"ה יודע מחשבות ועוזה לו מזדונות זכיות וזה דוקא

בעשרת ימי תשובה בהמלאו שהקב"ה בעצמו מקבל תשובתו ואמי שפיר דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב שממציא עצמו לקבל התשובה ולא ע"י מלאכים ואזב ממילא יעזוב רשע ואיש און מחשבותיו ובזה אין המלאכים מכריעים אבל הקב"ה יודע מחשבות ולכן אפילו לא היו דרכי הרשע ולא הלך בדרכיו כי דרכיכם דרכי ולא מחשבותיכם מחשבותי ומ"מ אם יעזוב אותם וישוב לה' בעשרת ימי תשובה מכולם נעשו זכיות. ומיהו זה דוקא בעשרת ימי תשובה וכנ"ל.

ובזה מבואר נמי מה שאמר ר' עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהריים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים וכ"כ מ"ש ישראל משאר אומות אם מטהריים עצמן ולהנ"ל שהרי באומות העולם אין הקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה ומחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה עיין תוס' קידושין מירושלמי ובגמ' קידושין דף מ' ע"א.

ולהנ"ל נראה לחדש דבר חדש דמה שאמרו זדונות נעשו להם כזכיות לאו דוקא שעשה מעשה רשע אלא אפילו הי' לו מחשבה רעה לעשות מ"ו איזה עבירה וחזר בו ממחשבתו ועשה תשובה הקב"ה מצרפה לטובה ואינה מצרפה לרעה נמצא דאפילו ממחשבה רעה שחשב נעשה לו זכיות ומצות וכיון דהקב"ה מטהר את ישראל ויודע מחשבות אדם ומצרפם למעשה לטובה ונעשו כלם זכיות אפילו לא עשה מעשה כלל ואפילו מ"ו הי' לו מחשבה רעה ולא עשה ומתחרט הקב"ה מצרפה למעשה כשנעשו זכיות שגם על מחשבה מצרפה לטובה וכיון שעכשיו נעשו לו זכיות גם על המחשבה נעשו ממנה זכיות וזה אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהריים לפני אביכם שבשמים והוא מטהר אתכם וממילא אפילו ממחשבות יעשו זכיות ומצות וזה בלתי מציאות באומות העולם והבן.

ובמש"כ נראה לפענ"ד ליישב מה שתמהו בהא דכתיב ולך ה' החסד כי אתה לאיש כמעשהו והקושיא מבואר בחז"ל דכיון דהתשלום כמעשהו מ"כ לאו חסד הוא ולפי מה שכתבתי נראה שהחסד שאפילו על מחשבה הקב"ה מצרפה למעשה אלא די"ל דוקא מחשבה טובה שכך הוא הדין בישראל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל מחשבה רעה שהי' לו אע"פ שלא עשה מעשה מ"מ די שלא יענש אבל שיצא לו גם מזה זכות אמנם מחסדי ה' שאפילו מחשבה רעה אם יחזור ממחשבתו מחמת אהבת הבורא הקב"ה מצרפה למעשה כאלו עשה מצוה וזה חסד הבורא בישראל שאפילו מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה כשחוזר כאלו עשה וזה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו והבן כי הוא נקודה יקרה ודבר חדש.

וי"ר שנזכה לתשובה מאהבה ויתהפכו לנו זדונות כזכיות ונזכה לכוח"ט בספרן של צדיקים עדי יבא ינון ולו יקהת עמים בשנה זו החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פ

לאכול בריש שתא לסימנא טבא

א' לסדר עלה נעלה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ רב האי גאון וצדיק רב הרבנים חכם חרשים איש האשכולות מגדולי מרביצי תורה שבדורינו שלשלת היוחסין כרכא דכולה ביה ה"ה ידי"ע וידי"נ כקש"ת מוה"ר **ברוך שמעון שניאורסאהן** שליט"א ר"מ ישיבת הגאון מטשעבין כוכב מיעקב בירושלים עיה"ק ת"ו ומצודתו פרוסה בכל העולם.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, קבלתי ספרו היקר ברכת שמעון וכו' ולאות ידידות וחביבות דבריו אלנו ארשום כאן איזה הרהורים אשר עלתה במחשבתי דרך עיונו בספרו היקר בסימנא מילתא (דף י"ד) הביא מה שכתב בספר בן יהוידע (בן איש חי) הוריות י"ב על לשון הגמ' יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא וכו' ונקטה הגמ' לשון רגיל לרמז שיעשה זה הסימן שני ימים של ר"ה בלילות וביומים דנמצא עושה זאת ארבע פעמים וידוע לשון רגיל לא שייך פחות מג' פעמים עכ"ל, ומעכ"ג ליין דבבני יששכר הזכיר רק ליל ב' אם לריכין להדר אחר סימן טוב אבל להדר גם ביום לא מזכר מזה וכן בשערי תשובה, ומעכ"ג כל יקר ראתה עינו מירושלמי מובא בר"ן נדרים (מ"ו) דב' פעמים נקרא רגיל וכן הוא בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' מ"ח וא"כ בב' לילות שייך לשון רגיל, ולהבני יששכר י"ל דלשון רגיל קאי על הסימנים שהם הרבה, ודייק מעכ"ג אפי' להט"ז מהא דאמרו בריש שתא ולא אמרו בר"ה כי בריש היינו ההתחלה דוקא אבל לשון ראש השנה משמעותו יותר מהתחלת השנה, ולזה כיון דר"ה כיומא אריכתא דמי אבל ריש שתא התחלת השנה היא רק בליל ראשונה, וליין לספר שם משמואל ושוב ליין לתשו' מהר"ם ב"ר ברוך סי' תקכ"ב שהי' רגיל לאכול בליל ראשון של ר"ה אלא דמהרש"ל הובא במג"א סי' תקנ"ז לא היה אוכל דגים בר"ה משום דחבובים עליו ומשמע כל ימי ר"ה בכלל וכדעת בן יהוידע.

ובהורמנא דמר נלפענ"ד בדיוק לשון ריש שתא הנה זה כמה שנים שדקדקתי במה דאיתא בירושלמי והובא ברמ"א א"ח סי' תקפ"ג ס"ב וגם נוהגין שלא לישן ביום ר"ה (ירושלמי) ומנהג נכון הוא ע"כ. ובט"ז שם (סק"ג) שלא לישן דאיתא בירושלמי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה ע"כ. והנראה מלשון הירושלמי כפי שהעתיקה רבינו הט"ז (הגם כי לפי ראות עיני האחרונים לא מצאו הלשון והירושלמי מ"מ נאמנים עלינו הרמ"א והבאים אחריו שראו כן בירושלמי) דדמיך בריש שתא ולפוס ריהטא הי' הכוונה על ליל ראשונה של ר"ה או בהכנסת ר"ה כלומר מי שהוא ישן מערה"ה על הכנסת ר"ה בין השמשות ואחריו או בלילה הראשונה כלומר ליל ר"ה דזה משמעות לשון ריש שתא

וכמו שדייק מעכ"ג וא"כ הי"ל לפסוק בש"ע להיות ניעור בליל ר"ה כמו שנעורים בליל שבועות או לכמה בליל יו"כ וכמו שנהגו לענין אכילת הסימנים.

אמנם המפרשים פירשוהו על יום ר"ה שלא לישן נמצא דס"ל דריש שתא משמעות היינו יום ר"ה ולא ליל ר"ה דוקא ויום ראשון בשנה הוא ריש שתא שהוא ראש השנה וכל היום וכיון דשני ימים כיומא אריכתא דמי א"כ תרוייהו כהדדי נינהו ובשני ימים נהגו שלא לישן, וא"כ לכאורה גם הסימנים כן גם לפי דיוק לשון הגמ' יהא רגיל לאכול בריש שתא הוא כמו לענין שינה דריש שתא הוא כל ראש השנה וכן הוא לענין הסימנים ולאו התחלה דוקא, והמחבר בש"ע ס"א שם כתב יהא אדם רגיל בראש השנה לאכול רוביא וכו' ולשון בראש השנה מתפרש בתרי אנפי או יאמר בכל עת שאוכל בר"ה יהא רגיל בכל סעודה לאכול כל הני או יתפרש שיהא רגיל לאכול עכ"פ פעם אחת בר"ה ומסתמא לכתחילה ליל ראשונה ואם מי שהוא שלא אכל בליל ר"ה ראשון יאכל בבוקר ואם לא אכל בבוקר יאכל בליל שני או למחרתו אבל עכ"פ לשון ר"ה משמע כל ר"ה.

וקצת י"ל מנהגינו לאכול בלילות ולא ביום דבש"ע (סי' תקנ"ז) הביא מחלוקות רבותינו הראשונים יש אומרים שצריך להתענות בר"ה והוא דעת הכל בו בשם י"א הובא בב"י ותה"ד דיש רבוותא דס"ל דמצוה להתענות בר"ה ואיכא רבוותא אחרינא דס"ל מצוה לאכול ובש"ע פסק דאין מתענין ועיין אחרונים מה שפלפלו אי מותר להתענות בראש השנה וכל אחד ראיתו ושוברו בצדו ועיין שע"ת מה שהביא דמצוה להתענות ומיהו עיין שב"ל בשם ר' יהודאי ורב סעדי' ורב נחשון ורב האי גאונים זצ"ל והר"א מגרמייזא כולם ס"ל כט"ז, ועיין בהגהות ח"ס ומעתה נראה כיון דבעצם אכילה ביום ר"ה נחלקו בו אי מותר או מצוה להתענות ולכן תפשו הודאי ואוכלים הסימנים בזמן שלכ"ע מצוה באכילה וביום הניחו על מנהגא כי יש אוכלים ויש מתענים וי"ל.

ומיהו לעצם הדיוק של הבן איש חי בלשון הגמ' יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא ופי' הגאון ז"ל דקאי יהא רגיל על המאכל וליכא פחות מג' פעמים ולפענ"ד נראה דרגיל קאי אכל השנים כלומר יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא ושתא בכל שנה ושנה יהא רגיל לאכול וקאי רגיל על השנים ואתי שפיר כנלפענ"ד.

והגם כי אהבה דוחקת השורה ורציתי עוד להתעלם באהבים אהבת תורה אבל מה אעשה כי אין הז"ג אפילו לפלפלת כ"ש וכ"ש לפלפל יותר ואי"ה עוד חזון למועד אם יתן ה' כח ועד התם הנני חוזר על הראשונות וי"ר שיזכה להרביץ תורה ולהוסיף דעת ולקח עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים ליס מכסים.

יד"נ דושכ"ק בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן פא

תקיעת שופר לאיטר יד

ג' לסדר ויהי איש מצליח התשמ"ט בנ"י יצו"א
מע"כ האי צורב ברקאי כו' כש"ת מוה"ר נחמן ווילהעלם הי"ו בישיבה הגדולה סידני אוסטראליא.

אחדש"כ בידידות, בדבר שאלתו באיטר יד באיזה צד מן הפה יתקע בשופר.

באמת כי לפלא לי על השאלה שהרי דבר זה מפורש בש"ע א"ח סי' תקפ"ה ס"ב ברמ"א שם וטוב לתקוע בצד ימין אם אפשר לתקוע בכך מנהגים וכתב המג"א דכתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו ועוד טעם משום דבשמאלו התפילין מגינין וסיים המג"א א"כ באיטר יד יש לתקוע בימין דידיה וכ"כ הבאה"ט. ואולי כוונתו לפי שהמ"ב מספקא לי' אי לטעם הראשון נמי דינא הכי ולכן מספקא לי' דבמ"ב כתב דאולי זה רק לטעם השני אבל לטעם הראשון לא שייך ואולי מהאי טעמא לא העתיקו הגרש"ז ע"ש ועכ"פ דבר זה מבואר בפוסקים ודעת המ"ב לכאורה נראה שלא לשנות גם לאיטר יד תוקע בימינו עכ"פ כנראה דבדיעבד בכל אופן יצא רק למי שאינו איטר ודאי שלכתחלה לתקוע בצד ימין.

דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן פב

שמע שיעור תקיעה תחילה וסוף ולא שמע באמצע

נסתפקתי במי ששמע תקיעת שופר ושמע התחלת התקיעה ושיעור תקיעה אלא שהתוקע האריך יותר משיעור תקיעה ובינתים לא שמע קול שלם, ושוב שמע הסיום של התקיעה שנמצא יש לו תחלה וסוף וגם שיעור תקיעה שמע אלא שחסר לשמוע חלק מן התקיעה כולה בסופו או להיפוך ששמע תחילת התקיעה והפסיק השומע והתוקע האריך ושמע שיעור תקיעה בסוף עם הגמר אי יצא ידי חובתו והובא בש"ע א"ח סי' תקפ"ז ע"ש.

ומצאתי לרבינו מהרי"ל הל' ראש השנה וז"ל דרש מהרי"ל יזהרו כל העם שלא להקיא בשעת התקיעה וכן

בנהירנא שקו׳ (ראוישפרין) למען ישמעו את הקול שלא ולא יפסיק כמלא נימא ואיכא בזה דעות אם תחלת הקול עיקר או סופה ע״כ. ולכאורה נראה דמספקא להו אם תחילת הקול עיקר א״כ כיון ששמע תחילת הקול שיעור תקיעה אפילו אח״כ הפסיק קצת מ״מ כיון ששמע שוב הסיום יצא והו״ל כעין מה שנחלקו האחרונים לענין עקירה והנחה בשבת איזה מהם עיקר העקירה או ההנחה ע״ש אלא דכיון דמספקא ליה ס״ל שישמע כולו.

ומיהו בסמוך שם לעיל מייתי כתב המהרי״ל לענין נשים להניח התינוקות בבתיהם וז״ל אם יכולין בשום צד שייחו התינוקות בבית כדי שלא יפסיקום משמוע קול שופר דאין יוצאין אא״כ במכוונו לשמוע קול שופר מראשון ועד סוף ולפיכך גם אם התוקע מאריך בתקיעות יותר מן השיעור אל יאמר אדם כבר שמעתי את השיעור מה לי באריכות קול, אך חייב לשמוע את הכל ע״כ.

משמע לכאורה דחייב לשמוע כל הקול ולא יפסיק ומיהו אפשר דלכתחילה קאמר אבל בדיעבד אם שמע שיעור תקיעה מתחילה או שיעור תקיעה מסוף עם התחלה וסוף יצא ואת״ל כה״ג אכתי מספקא לן אי תחילה או סוף עיקר מהו כששמע תחילה ושיעור תקיעה והפסיק ושוב שמע עוד שיעור עם הסוף נמצא שמע שיעור תקיעה בתחילה וגם בסוף אלא שבינתים הפסיק באמצע והשתוקע האריך ולא הפסיק א״כ ממ״נ אי התחלה עיקר הא שמע התחלה ושיעור תקיעה ואי הסוף עיקר הא שמע שיעור תקיעה והסוף ובאמצע לא שמע שהפסיק קצת כיון דלכל הדעות בין למ״ד ההתחלה עיקר ובין הסוף עיקר הרי שמע שיעור תקיעה וגם שמע תחילה וסוף אפשר דיצא.

ובש״ע א״ח סי׳ הנ״ל ס״ג השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב ומקצתה בחיוב או שאומר וכו׳ לא יצא וי״א שיצא אי איכא שיעור תקיעה בחיוב וע״ש במ״ב אות י״ד לא יצא וכו׳ ובשעה״ל אות כ׳ ועדיין צ״ע.

א׳ במדבר תשמ״ט בנ״י יצו״א

סימן פג

ישוב להרא״ש אי נשים מברכות על מ״ע שהז״ג

ד׳ לסדר נצבים התשמ״ט בנ״י יצו״א

מחיי חיים יכתב בספר החיים את מע״כ המופלא ומופלג ברקאי כו׳ כוה״ר בנימין גרוסברד הי״ו בישיבה הקדושה אור ישראל פ״ת.

אדשב״ת בידידות, בדבר שנתקשה בדבריו הראשונים בביאור דברי הרא״ש והקשה מנשים שמברכות על מ״ע שלא הז״ג, החילוק כך בגמ׳ שבת כ״ג ע״א מאי מבדך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה ופריך והיכן צונו רב אויא אומר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך וכו׳ פי׳ דהמקשן היה קשה ליה היכן צונו השם והגם שתקנו חכמים להדליק וחייב להדליק גרות כפי תקנת חז״ל מ״מ כיון דליכא ציוי מהשם ליכא למימר צונו.

והנה פשוט דהשאלה היתה רק כיון דלא מצינו צווי על מצוה זו אין לברך אבל היכא דיש צווי על מצוה ותקנו לברך להמצווים ממילא כיון שיש צווי על מצוה זו ותקנו ברכה א״כ כבר כל אחד יכול לברך אקב״ו וצונו (אע״פ שהוא אינו חייב בדבר לקיים מ״מ יכול לברך וצונו) דהרי יש צווי על מצוה זו לבני ישראל והו״ל כמו ישראל זר השומט קרבן מבדך אשר קב״ו, וצונו אפילו בשבת למ״ד דזר שומט בשבת ודלא כרש״י יבמות ל״ג והטעם דהרי יש צווי על השמיטה ויש צווי לשומט קרבן א״כ אפילו מי שהוא פטור ממצוה זו מ״מ הברכה הוא על עצם גדר המצוה תקנו ואיכא וצונו על עצם המצוה אבל בדבר שאין כאן מצוה רק מנהג וכיוצא בו אין מברכין כלל ולכן למשל על חיבוט ערבות אין מברכין דליכא מצוה והגם שהוא מנהג נביאים מ״מ כיון שלא נצטווינו ליכא למימר וצונו.

ומעתה הגדר והחילוק הוא כך במצות עשה שהז״ג שנשים פטורות ואפ״ה ס״ל להרא״ש ור״ת שיכולות לברך שהרי בעצם איכא מצוה זו ונתנה לבני ישראל ואנשים חייבים במצוה זו ואיכא צונו על עצם המצוה ושפיר מברכות גם הנשים הגם דאין עליהם חיוב במצוה זו פרטיות זו מטעם שהוא מ״ע שהז״ג והתורה פטרתה מ״מ אם מקיימות יש להם שכר ויכולות לומר וצונו דאיכא צווי על מצוה זו לכל ישראל ושוב פטרו הנשים מלקיימם דתרי״ג כולם נאמרו לכל ישראל בין אנשים ובין נשים וליכא למימר דנשים נצטוו בתרי״ג מצוות וכהנים יותר מישראל אלא כל ישראל נצטוו בתרי״ג מצוות כולם אלא שממקצתם פטרום או מחמת הגוף או הזמן או המקום וממילא יכולות לומר וצונו שכולנו נצטוינו אבל קידושין לדעת הרא״ש דליכא מצוה כזו לא באנשים ולא בנשים דהמצוה הוא פ״ו א״כ לא שייך לומר וצונו דליכא צווי כזה כלל בתורה לא באנשים ולא בנשים ולא בכהנים ולא בלוים בקיצור דבר זה אינו גדר מצוה אלא רשות בכל העולם ואין לברך וצונו בדבר דלא היה צווי מעולם ופשוט.

ובאמת כי כעין זה כתב הריטב״א קידושין ל״א אהא שאמרו ז״ל הפטור מן המצוה ועושהו נקרא הדיוט והיאך עושין כמה דקדוקין ונשים מקיימות מ״ע שהז״ג וכיוצא בו וכתב הריטב״א ז״ל דלא נקרא הדיוט רק בעושה דבר שכל ישראל פטורים ממנה והוא עושהו אבל אם עושה דבר שאחרים חייבים אף שהוא פטור ועושהו לא נקרא הדיוט

אלא אדרבה מצוה קעביד, ועיין רמ"א או"ח סי' תקפ"ט שעכשיו נוהגים שהנשים מברכות על מ"ע שהז"ג ועיין עוד בית שעריס א"ח סי' של"ד והוא כעין סברת הרא"ש הנ"ל והבן.

ובזה הנני לברכו בברכת כוח"ט שיזכה בדין ולעלות במעלת התורה עד רום המעלות המברכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פד

סמיכה בתרגול לכפרות

ג' לסדר ויהי איש מצליח התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב ברקאי כו' כש"ת מוה"ר נחמן ווילהעלם הי"ו בישיבה הגדולה סידני אוסטראליא.

אחדש"ב בידידות, בדבר שאלתו עוד למה לא תקנו סמיכה על התרגול בשעת כפרות כפי שמובא בשו"ע הרב סי' תר"ה, לא ידעתי כוונתו ואדרבה על הראשונים אנו מצטערים שלא רצו לתקן דבר שיהא נראה כמקדיש קדשים ולכן אפילו אותם שעושין עושין בצינעא שלא יראה כמקדיש קדשים בחוץ ח"ו והרי על עיקר הכפרות צוותו קמאי הגאונים הראשונים ז"ל וכמ"ש הב"י שאין בהם משום דרכי האמורי, ולולי דמסתפינא הי' נראה ליתן קצת טעם עוד אפי' לפי מה שמובא בשו"ע הרב דכפרות הו"ל דוגמא דשעיר המשתלח ולכן לא תשנו ואם שגיתי ה' הטוב יכפר.

דושב"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פה

תרגול אחד למעוברת לכפרות

עש"ק לסדר ראשי המטות התשמ"ט בנ"י יצו"א

למאן דלא חזינא מברכינא יהא שמיה מברך כו' כש"ת צבי מרדכי כהן אהרונוב שליט"א קרית גת בארצינו הקדושה.

אחדשב"ת בידידות לירא ה' ולחושב בשמו, הקשה על מה שכתב הגר"א או"ח סי' תר"ה בטעם הפוסקים דס"ל דסגי למעוברת למנהג כפרות בתרגולת אחת ותרגול (ולא בעי שלשה אחת לאם ושתים לולד) משום דקיי"ל עובר ירך אמו ול"ע דא"כ סגי באחד כיון דירך אמו ואפילו תלד זכר למה לה אחד בשביל זכר הא זכר נמי ירך אמו הוא.

כבר ראיתי לאיזה אחרונים וגם אני בעניי כבר נשאלתי על זה מאחד התלמידים ולפענ"ד נראה דלא דמי דאפילו נימא עובר ירך אמו מ"מ בשעה שהאם מעוברת מזכר היא עצמה צריכה תרגול זכר בשביל החלק הזכרות שיש בה ולא שהוא חלק נפרד ממנה אבל יש עליה שני חיובים על דרך משל כמו אנדרוגינוס שיש בו זכרות ונקבות.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך יותר ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פו

איסור חצי שיעור

ג' לסדר אשר תשים לפניהם התשנ"ו בנ"י יצו"א

למע"כ מערכת ספר הזכרון לזכרון נצח רב האי גאון וצדיק פוסק הדור קברניטא דספינתא מדברנא דעמא כקש"ת מוהרש"ז אויערבאך זצוק"ל.

אחדשב"ת תסלחו לי על בלתי רצות בכבודכם כי לא ידעתי לכנותכם ויקבלו הכבוד כראוי לכם איש איש לפי מהללו.

והיות כי ספר זכרון כזה התועלת בו הוא לכמה טעמים, ראשונה) לפמ"ד אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיך סלה ואמרו ז"ל (שקלים פ"ב ה"ה) וכי עלתה על דעתו של דוד שיהא מי וקיים לעולמים אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אזכה שיהו דברי נאמרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (ועיין שו"ת הרשב"א ח"א סי' תי"ד שכתב לאחד לא נעלם לך מספרך אשר כתבת שכן כתוב בספר דוד מלך ישראל נעים זמירות הולרך להרבות תפלות ארוכות וקצרות להיות מדברותיו בבתי כנסיות מזכרות ע"ש דברים נפלאים) ומה"ט עושין ספר הזכרון שיהיו דבריו נאמרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. והשנית) דאמר ר"ש בן מזירא בשם ר' יצחק כל ת"ח שאומרים דבר הלכה מפיו בעוה"ז שפתיו רוחשות עמו בקבר ומה הנאה לו בר מזירא אמר כהדין דשתי תמיר עתיק אע"ג דשתי ליה טעמא בפומי'. והשלישית) דאמר רב גידל האומר שמועה בשם אומרה ירא'ה בעל שמועה כאילו עומד נגדו (עיין במפרשי מס' שקלים פ"ב ה"ה) והחילוק בין הני טעמי דלטעם הראשון הוא הנאה לבעל השמועה והנאה לעולם כולו שישאר בעוה"ז ולטעם השני כל ההנאה הוא לבעל השמועה ולטעם הג' הוא כולו לטובת האומרה שיראה כאילו בעל השמועה עומד לנגדו ואז הוא מדקדק יותר במעשיו ובדבורו.

ובעין זה פי' הראב"ד הובא ברא"ש על הא דאמר שמואל כשנפטר רב אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה (מו"ק כ"ד ע"א) ופי' הראב"ד שם"ו שמא שמואל שנסתלק רב אלא הנטער על שאזל גברא רבה שהי' שמואל מפחד מיניה מחמת גדלותו וירא'ת הכבוד שהי' לו הימנו ועי"ז הי' לעולם מסתכל עליו לתקן ולשפר מעשיו וכן הוא לגבי ספר הזכרון כי לפעמים יש טעם א' או שני טעמים ובדידן יש כאן כל ג'

טעמים שיהיו דבריו נאמרין בעוה"ז והגם כי שמעו ולקחו הולך בכל העולם כולו מ"מ יש עוד כמה דברים שלא נאמרו ולא ידעו בעולם וכ"ש הטעם השני והשלישי שעליו לנייר הנפש העדין הצורה האלקית הדמות הקדוש המדה של הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, וחבל על דאבדין אזל גברא דהוה מסתפינא מייה אשר אמרנו בגלו נחי' עד ביאת משיח לדקינו זכותו יג"ע ועכ"י.

ובדי שיהיו שפתי לדיק דובבות בקבר הנני לפלפל עוד קצת בדבריו הקדושים בספרו מנחת שלמה סי' ל"א יצא לחקור באחד שהלך במדבר ומסופק על אחד משני ימים באיזה מהם חל יוה"כ אם יש תקנה להתירו באכילה באחד משני הימים, ופשיטא ליה דמצד הדין שצריך להתענות ב' הימים כדין תורה דסד"א לחומרא, ואף ביום השני שהוא חלש הרבה מתענית יום הראשון ג"כ אין להתירו אפי' פחות מכשיעור כיון דקיי"ל חצי שיעור אסור מה"ת ולא שרי כי אם דוקא במקום סכנה, אך אפשר דיש תקנה ע"י שישבע תחלה שיאכל ככר זה ביום שני בפחות פחות מכשיעור וע"פ דעת הרמב"ם פ"ה משבועות ה"ח שבועה שאוכל פחות מכזית נבלה וטרפה חייב בשבועת בטוי וכתב הרדב"ז שם דנקט הכא פחות מכשיעור לאשמעינן דאע"פ שהוא שיעור יותר מחצי זית מוטב שיאכל אותו ולא יעבור על שבועתו ואם אפשר ע"י פתח וחרטה מתירין לו ופותחין לו פתח, ופותחין בכה"ג אפי' בגולד כדי שלא יעבור על איסור תורה עכ"ל. ובש"ך יו"ד שם סי' רל"ט סק"כ דמעיקר הדין חייב לקיים שבועתו בלי שאלה רק מתירין עליו וכופין אותו שישאל ועיין ביאור הגר"א שם. ובזה יצא לדון בחלות שבועה לבטל בקוס ועשה אפי' באיסור חצי שיעור. והביא עצה משמי' דהגאון ר' ישראל סאלאנטער ע"פ חקירת המל"מ וגל"ח פסחים מ"ד ותש' הגרע"א סי' קנ"ד דח"ש אסור הוא משום דחזי לאינטרופי והיכא דליכא חזי לאינטרופי מותר והנשבע שלא לאכול לא חזי לאינטרופי אלא דיצא לפקפק דלפ"ז הוא תלוי בטעם דאל"כ כשאכל היתירא קאכל ומה שאכל בסוף משהוא האחרון שאז נאסר אין בו שיעור וכן הקשו בירושלמי תרומות פ"ו ה"א ע"ש ובביאור הגר"א ותי' דמודה ר"ל בדעתו להשלים שמתחיל האיסור במשהו הראשון.

והנה בירושלמי תרומות הנ"ל בעי, אמר אני פורש מכזית ואיני פורש מכחצי זית ואין יסבור ר' בון בר חייא כר"ל וכו' ומשני מודה רשב"ל באיסורי הנאה ומודה רשב"ל ביוה"כ ומודה רשב"ל בעתיד להשלים פי' דהגם דפליג אר"י דח"ש מותר מה"ת ומיהו היכא דדעתו להשלים מודה דאסור מה"ת ובמראה הפנים ליין משמע הכא דמודה ביוה"כ דאסור מה"ת דמדמי לה לעתיד להשלים אבל בנבלי ר"פ יוה"כ דפריך עגוש כרת הוא הייחא לר"י דאמר ח"ש אסור מה"ת אלא לר"ל מאי איכא למימר ומשני מודה ר"ל שהוא אסור מדרבנן ודוחק הוא לפרש דגם הכא מדרבנן קאמר וגם פשוט דא"א לפרש כן דא"כ בכל ח"ש מודה ר"ל דאסור מדרבנן ולא דוקא ביוה"כ ועתיד להשלים ואיסה"נ.

ואשר נראה ליישב דלא פליגי הירושלמי אבבלי לפמ"ש כק"ז בבית שערים א"ח סי' קל"ט דלר"י דח"ש אסור מה"ת אינו אלא בבא משיעור שלם אבל ח"ש שאין חציו השני בעולם אינו אסור מה"ת, והוא מתוס' יומא פ"א ד"ה כל שהקשו למ"ל לר"ע קרא לרביעית דס הבא משני מתים ותי' דמיירי ברביעית דס שבא משני נפלים שאין בא מהם רביעית מתחילה, אבל ביש רביעית בכ"א לד"ה מצטרפין מבואר דכה"ג אי לאו קרא לא הי' מצטרפין וכן מבואר ברש"י חולין ק"ח ד"ה בבא מיורה גדולה ומבואר דעיקר איסור ח"ש הוא משום דחזי לאינטרופי ולכן כיון דח"ש אין לו עוד לגרף מותר מה"ת אפי' לר"י ובעתיד להשלים מבואר בירושלמי דגם ר"ל מודה דח"ש אסור מה"ת וא"כ במאי פליגי ר"י ור"ל וצ"ל דפליגי בסתמא האוכל ח"ש סתמא ואין דעתו כלום דר"י ס"ל סתמא גמי אכילה הוא כיון דחזי לאינטרופי ואסור מה"ת ור"ל ס"ל דסתמא ח"ש לאו אכילה ומותר מה"ת ואולי תלוי בהא מחלוקת דמל"מ בהל' חו"מ פ"א ה"ז אי סתם אכילה האמור בתורה כזית או סתם אכילה האמור בתורה בכ"ש ורק חיובי לא מחייב אלא בכזית ע"ש ובהא נחלקו ר"י ורשב"ל.

איברא דמהרש"ל שבועות כ"ג בתוד"ה דמוקי, שכתב דלר"ש דכ"ש למלקות גם שלכד"א אסור והקשו האחרונים א"כ לר"י דח"ש אסור מה"ת גם שלכד"א אסור מה"ת וא"כ לא הועילו שם התוס' בתי' עיין מהרש"א שם ותי' מרן דודאי ח"ש הוי שלכד"א דאין דרך אדם לאכול כחצי זית ולכן לר"ש דס"ל דאם באמת לא אכל אלא כ"ש חייב ע"כ שלא כד"א גמי חייב דחדא מילתא הוא.

וקצת יש לדייק עוד מגמ' מנחות ט"ז ע"ב הקטיר שמשוש לאכול למחר שומשום עד שכלה קומץ כולו רב חסדא ורב המנונא ורב ששת חד אמר פיגול וחד אמר פסול וחד אמר כשר ומסיק דפליגי מ"ד פיגול קסבר דרך אכילה בכך ומאן פסול קסבר אין דרך אכילה בכך ומ"ד כשר קסבר דרך הקטרה בכך ואין דרך אכילה בכך ע"ש ועיין ש"מ ואפי' לר"י לקמן דיש הקטרה פחות מכזית הני מילי חצי זית אבל שומשום לא הוי דרך הקטרה ע"ש. ועיין רמב"ם פ"א מהמו"מ ה"ז האוכל מן החמץ כו' "כל שהוא ובכ"מ הביא החילוק" בין חצי שיעור ובין כל שהוא ע"ש ולכאורה בגמ' איפליגי בזה והרמב"ם פט"ז מהפס"מ פסק דדרך אכילה בכך ואין דרך הקטרה בכך משמע דאפילו משהוא גמי הוה דרך אכילה וזה דלא כב"מ שמחלק שם בין חצי שיעור לכל

שהוא וג"ע. ולפמ"ש כיון שרואה לאכול הכל הו"ל דרך אכילה בכך ודו"ק.

ונראה קלת רא' מגמ' ברכות י"ד ע"א מטעמת אינה טעונה ברכה ולדעת רש"י אפילו טועמת ובולעת ועיין טוש"ע א"ח סי' ר"י ס"ב הטועם את התבשיל א"ל לברך עד רביעית ואפי' אם הוא בולעו וי"א שאם הוא בולעו טעון ברכה וכו' ע"ש וג"ע אמאי לא יברך כיון דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה ואפי' על פירורין פחות מכשיעור מברכין ברכה הראוי' ולמה במטעמת לא יברך, אמנם לפמ"ש הו"ל שלכד"א ופטור מן הברכה, ועיין מג"א דאפילו לטעוס מהרבה קדרות שרי, ובלבד שלא יתכוין לאכילה, ובמ"ש נראה ליישב דברי המג"א שכתב עוד שם דאם כוונתו לאכול מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהו"ל אכילה מעלייתא, ועיין ביאור הלכה שהקשה דכיון שכוונתו לאכול מעט אפילו פ"א אסור ע"ש מה שתי' ולפמ"ש אתי שפיר דהאוכל מעט פ"א ואינו מכוין להוסיף הו"ל א"ש שאינו מכוין להשלים וכיון דאין דרך לטעוס בסתמא כשיעור א"כ הו"ל שלא כדא"ל אפי' מתכוין מעט לאכול אבל אם כוונתו לאכול מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהגם דהו"ל בכלל א"ש לכל קדירה וקדירה אבל כיון שדעתו לאכול מהרבה קדירות מעט הו"ל כדעתו להשלים דלכ"ע אסור מה"ת וה"ל אכילה והבן. ומיהו כל זה באוכל א"ש ואין דעתו לאכול שיעור שלם כה"ג המיעוט לא מקרי אכילה והנאה ופטור מלברך.

אבל מי שאוכל כשיעור כזית שהוא דרך אכילה אלא שאוכל חצי זית ועוד חצי זית כה"ג חצי זית נמי דרך אכילה הוא דאין דרך לאכול כזית דוקא בפעם אחת אלא אוכל חצי זית ומוסיף ואוכל חצי זית עד שאוכל כלו ומעתה האוכל חצי זית סתם ס"ל לר"י דהגם שאכילת חצי זית לבד הוי שלכד"א אבל זה דוקא אם לא יאכל יותר אבל אם חזי לאינטרופי חצי זית נמי אסור והו"ל דרך אכילה כיון שחזי לאינטרופי וא"כ אע"פ שנמלך ואח"כ לא אכל יותר מ"מ בשעת אכילה כיון שהי' חזי לאינטרופי כבר בשעת אכילה ס"ל לר"י דהוה כדא"כ ואסור מה"ת הואיל וחזי לגרף ור"ל חולק על זה וס"ל כיון דאוכל א"ש הו"ל שלא כדא"כ ומותר מה"ת וכיון שאין בדעתו עכשיו בפי' לאכול יותר אלא שחזי לאינטרופי אם יאכל מ"מ כל זמן שלא אכל מותר מה"ת. ולפ"ז אתי שפיר ומודה ר"ל בעתיד להשלים דכיון דדעתו להשלים הו"ל כדרך אכילה ולכ"ע אסור מה"ת.

אלא דלפ"ז צ"ע אמאי מודה ר"ל באיסה"נ וביו"כ ולפמ"ש השאג"א סי' ע"ו דביו"כ שלכד"א נמי אסור אתי שפיר דמודה ר"ל ביו"כ דגם א"ש אסור מה"ת אלא דא"כ באיסה"נ מ"ט דהא באיסה"נ נמי שלכד"א ושלכ"ד הנאתן מותר ולמה מודה דא"ש אסור מה"ת ונראה לפמ"ש התוס' פסחים רפ"ק ד"ה אור הטעם שהחמירו בחמץ טפי מבשאר איסורי הנאה שלא הצריכו לבערם משום דחמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מייה ולא דמי לבשר בחלב וערלה וכלאי הכרם שאיסורם נוהג איסור עולם, וכ"כ עוד בסמוך בין חמצו של נכרי דהצריכו מחיצה וחמצו של הקדש שלא הצריכו מחיצה מאי טעמא דהקדש מיבדל בדילי אינשי מייה ע"ש, מבואר דדבר שבדילי אינשי מייה לא אתי לאכילה בסתמא ולפ"ז נראה נמי דבכל השנה כולה אכילת איסורי הנאה, או אכילת היתר ביו"כ שכל העולם כולו בדילין מאכילה כזו ובא זה ואוכל הרי אין זה בכלל אוכל בסתם אלא ודאי דעתו להשלים ולכן מודה ר"ל באיסה"נ וביו"כ דא"ש אסור מה"ת ונותן טעם דמודה ר"ל בדעתו להשלים והרי אלו הם בכלל דעתו להשלים. ואתי שפיר דהירושלמי ובבלי לא פליגי.

ולפמ"ש נראה דמה"ט תקנו חז"ל ביו"כ בחולה אפילו יש בו סכנה שיאכל פחות פחות מכשיעור (עיין טוש"ע א"ח סי' תרי"ח ס"ז) כשמאכילין את העוברות או את החולה מאכילין אותו מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור הלכך מאכילין אותו שני שלשי בילה בינונית ושהו כדי אכילת ד' בילים דכיון דמקפיד שלא לאכול שיעור שלם בכדי אכילת פרס נמצא אכילתו לא מקרי דרך אכילה כלל ומותר מה"ת אפילו לר"י דדוקא בסתמא ס"ל אסמה"ת כי חוששין מסתמא להשלים אבל ביו"כ שאין אוכלין מחמת תענית והוא אוכל ומתנה שלא לאכול יותר בכדי אכילת פרס וגם מה שאוכל אינו אוכל לשם הנאה אלא לשם פקו"נ כה"ג א"ש הו"ל שלא כדא"כ ומותר מה"ת וכיון שהוא חולה מותר נמי מדרבנן שלא גזרו רבנן על חולה אפילו אין בו סכנה שלכד"א וכ"ש חולה שיב"ס שלא גזרו והו"ל היתר מה"ת ומדרבנן והבן. ונראה נמי מדויק למה תלו ההמתנה באכילת א"ש לאכילה אחרת דוקא בכדי אכילת פרס ולא אמרו זמן מה אחר אבל להנ"ל העיקר בכדי אכילת פרס להראות שאינו רואה לגרף בזמן אכילה ונמצא שיעור אינו ראוי לגרף לאכילה דוקא והבן. וכיון דזכינו לדין נלפענ"ד נמי בחקירת מרן הגה"ק זצלה"ה דביום שני של ספק יו"כ כל שיתכוין שלא לאכול יותר בכדי אכילת פרס הו"ל בכלל היתר מה"ת ומדרבנן לא גזרו על כיולא בו וג"ע.

וי"ר שזכות מרן הגה"ק יגון עלינו ועל כל ישראל ויגור אתנו עולמים בעוה"ז ויהיו שפתותיו דובבות בקבר לעוה"ב ואנחנו נזכה ללמוד בתורתו ולצייר כאילו בעל השמועה עומד לנגדן החותם למען כבוד התורה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פז

חולה שיב"ם האוכל ביוה"כ אי יכול לאכול לאחר שעברה הסכנה

ב' להדלקה התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ אהוב ונחמד כולו אומר כבוד כו' כש"ת הרב הגאון מוה"ר שמואל א. טוירק שליט"א בעמח"ס חשובים רב בלאנג ביטש.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, מכתבו וכו'. ובד"ת אשר העיר על מה שכתבתי בספרי משנ"ה ח"ו סי' קי"ד בחולה שיבס"כ והחליטו הרופאים שצריך לאכול ביו"כ ואכל ושתה עד שאמרו הרופאים די והסכנה כבר חלפה עברה וילא מכלל סכנה אי מותר לו לאכול עוד באותו יום ובס' הלל אומר סי' ש"א כתב שמותר וטעמו כיון דראינו כמה פעמים שחולה הוטב לו ושוב חוזר לחליו וקשה להוציא החלטות שכבר יצא מסכנה ב) אולי הוקל לו מעט מסיבה שהוא אכל ואם יבא לו תיאבון שנית ולא יאכל שוב יכנס בסכנה ג) מצינו בהל' מילה חלצתו חמה שעה אחת אסור למולו עד שיבריא ויתתין שבעה ימים מעל"ע ואין חלוק בין קטן לגדול בזה ולכן א"א להחליט שברגע יצא מסכנה ע"ש ובענייתי תמהתי עליו שאין לו מקור ואדרבה מלשון המחבר או"ח סי' תרי"ח ס"ח דאפי' מה שמאכילין אותו מפני הסכנה אם אפשר ישהו כדי אכילת פרס בין אכילה לאכילה ורק אם אמדוהו שאין השיעורין הללו מספיקין לו מאכילים ומשקים אותו כל צרכו אבל כל שמספיק אסור להוסיף ולאכול, ומעכ"ת עכשיו יצא לישע הרב הנ"ל.

וראשונה אבא קצת לבאר ראיות הרב הנ"ל א) מש"כ דהחוש מעיד לן שיש הרבה פעמים שהחולה מוטב ושוב חוזר עליו ואין להחליט בשביל זה שיצא מידי סכנה הנה באמת כי גדולה מזו הי' לו להביא לפי שיטתו מתוס' חולין ט"ו רע"ב ד"ה כגון שהקשו אם יש מוקצה לחצי שבת אמאי שרי ר"מ בשותט לחולה והבריא ור"י נמי וכו' ותי' משום דכיון שרגילות הוא דחוזר לחליו לא הוי מוקצה ע"ש והקשה הגליון מהרש"א פסחים מ"ו ע"ב ששם כתבו התוס' דחולה שיש בו סכנה מילתא דלא שכיחא וכאן אמרו שהוא רגילות וכתבתי בס"ד החילוק דמי שאינו חולה ובסתם עלמא משבס"כ לא שכיחא ומיהו מי שהי' כבר חולה שיש בס"כ רגילות הוא דחוזר לחליו ועיין משנ"ה ח"ג סי' מ"ד עכ"פ היה לו להביא ראיה זו לעצמו דרגילות הוא לחולה שיש בו סכנה לחזור בו ביום.

ברם לפענ"ד אדרבה הרי משם ראי' דהגם דרגילות הוא שיחזור לו החולי כל זמן שלא חזרה מחזקינן שמחזיק בבריאותו עד שהקשו שם התוס' למ"ד מוקצה לחצי יום ועכ"פ כיון דסמכינן ארופאים הם אמרו שהוא בסכנה ומותר לאכול והם אמרו שכבר די הוא לו והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ומש"כ שם ד) אולי הוקל לו מעט משום שאכל ואם יבא לו עוד פעם תיאבון יסתכן שנית פשוט דאם יסתכן שנית יהיה מותר לו לאכול שנית מפני הסכנה אבל אין לזה היתר בכלל לאכול שמא יסתכן כשאמרו הרופאים שכבר יצא מידי סכנה אבל בלי אומדנת הרופאים מי הותר לו לאכול אם לא שיאמר שצריך מחמת סכנה כדין לב יודע מרת נפשו אבל בלי בקשתו ובלי אמירת הרופאים שהוא בסכנה מי יאמר לו לאכול.

ומ"ש שם עוד ג) מחלצתו חמה שעה אחת ועברה המחלה צריך להמתין ז"י מעל"ע, באמת לא ידעתי מאי קאמר לאחר הסליחה דא"כ כל חולה שיש בו סכנה ז' ימים קודם יוה"כ יהיה מותר לו לאכול ז' ימים מעל"ע והיינו ביו"כ יותר לו לאכול מפני שהי' חולה שיש בו סכנה ז' ימים קודם ודברים אלו אין להם שחר כלל ואפילו ביולדת שהיא באמת בסכנה קיי"ל לחלק בין ג' ימים לז' ימים ולשלשים יום אבל לא אמר אדם שלאחר שיצתה מידי סכנה תאכל עוד ז' ימים מעל"ע עכ"פ אין לדברים אלו שום מקום בהלכה לענין אכילת יו"כ.

ומה שכתב שם עוד כי מחלה בא פתאום והברחתו לאט לאט והאיך נאמר שהלכה לה מחלתו באכילה אחת.

ולפענ"ד אין הדמיון עולה יפה מה שדימה הני דברים אהדדי דמה שייכות זה לזה ודאי שהברחתו לאט לאט אבל ההברחה אינה תולה דוקא באכילה אלא לפעמים מחליטים הרופאים דתעניתו יפה לו מאכילתו ולפעמים אכילתו מוכרחת ואם לא יאכל לא יהיה לו כח להבריא אבל לאחר שאכל רואים הרופאים שכבר די לו וכבר יצא מסכנת בלתי אכילה אין להוסיף עוד. וגדולה מזו נראה פשוט דמי שהוא בסכנה מחמת דבר אחר ואינו צריך לאכילה כלל אין אומרים לו אכול ביו"כ מפני שהוא בסכנה דהסכנה הוא צריך להיות שהאכילה יקיל עליו הסכנה או יוציאנו מהסכנה אבל אם האכילה לא צריכה כלל למחלה זו ואדרבה אפשר יזיק מי יתיר האכילה בשביל שהוא בסכנה מחמת חולי שאין צריך לאכילה.

ומש"ב מעכ"ת דהרמ"ר שהבאתי שם מגמ' יומא פ"ג ע"א וח' הרשב"א קידושין כ"א ע"ב ד"ה רב במי שאחזו בולמוס דמאכילין אותו עד שיאירו ושוב נשאר באיסור וילא מעכ"ת לחלק בין סכנת מחלה לסכנת בולמוס שאין זה מחלת הגוף. לאחר הסליחה העלמת עין חזינא הכא שאני הבאתי בספרי שם החילוק הזה בשם הלפנת פענח בד"ה והנה הל"פ ע"ש וגם מה שדחה ראייתי שהבאתי מדברי רבינו מנוח שכתב להדיא חולה ביוכ"פ שיאמר הוא או הרופא שצריך לאכול מאכילין עד כדי צורך אבל אם די לו בגרוגרות אחת או בחתיכת לחם אחת שיוכל להמתין עד שתחשך באותה אכילה אין לו לאכול יותר ואין לומר כיון שהותר היום באכילה יאכל

כמה שירלה כדי שבעו אלא אוכל מעט ושותה מעט כדי ישוב דעתו לפי הצריך שיוכל לעמוד באותה אכילה או שתיה עד הערב בלי סכנה ואין לאכול ולשתות יותר ודאה זה מעכ"ת דהתם מיירי שהרופא או החולה עמדו והחליטו דאם לא יאכל עד הערב לא יהיה בסכנה אבל בלי אומדנא ודאי צריך לחשוש.

והנה כאן קשה לי בתרתי חדא דמה שהמגיה דרבינו מנוח מיירי בהחולה או הרופא החליטו באומדנא שלא צריך יותר אין אלו אלא דברי נביאות דלא כתב רבינו מנוח אלא מאכילין אותו כדי צורך ואם די לו בגרוגרות אחת לא אמרינן הותר היום באכילה וע"ז אנו דנין. והשנית דא"כ מע"כ נמי מסכים שאם אמדוהו הרופאים שאינו צריך ודי לו באכילה זו עד שאסור לו לאכול יותר וכמ"ש וז"ל ומה שמביא כ"ת דאי' מרבינו מנוח ג"כ אינו ראיה דשם מיירי דהחולה או הרופא אמדו והחליטו דאם לא יאכל עוד עד הערב לא יהיה בסכנה ע"כ. וא"כ לפי דעתו נמי מועיל אומדנא דרופאים או דחולה שאז אסור לו שיאכל יותר וזה היפוך הרב הלל אומר שלדעתו אפילו אמרו הרופאים שאינו צריך יותר וכן החולה לא מהני החלטתם שכתב וז"ל לכן קשה להוציא החלטות בשעה קלה כזו שכבר יצא מחזקת סכנה ב' אולי כו' ולא ימשיך לאכול יחזור לחליו, ג' בחלצתו חמה וכו' ע"ש. עכ"פ מבואר דלדעתו החלטת הרופאים והחולה אינו מועיל וזה אינו וכמ"ש, וכמ"ש גם מע"כ וזה כדברינו ודלא כדברי הרב הנ"ל.

ומש"כ מעכ"ת דהגם שלא ראה הבנין ציון (בח"א סי' ל"ד) שהבאנו בספר משנ"ה הנ"ל מ"מ מסתמא כתב שהוא מסתפק ביום לוס כפור אי הוא מצוה כללית מערב עד ערב וכו'. וכאן אני אומר אינו דומה ראיה לשמיעה ולא אאריך כי הדברים מבואריס שם שמסתפק בהא מילתא אי יש לסמוך על דבר כזה ע"ש ודו"ק.

סימן פח

אינו מתאוה לאכול ביו"כ אי מקיים ועניתם

עוד להנ"ל

ובדבר אשר רצה לומר דמי שאוכל אכילה גסה עיו"כ עד שאינו מתאוה כלל לאכול ביו"כ אינו מקיים ועניתם וגם ממילא אסור ליקח כדור עיו"כ באופן שיהי' שבע ולא יצטרך אכילה ביו"כ ודלא כמ"ש בספרי משנ"ה ח"ז סי' פ"ד דמותר ליקח כדור.

לפענ"ד אינו כן וכבר האריכתי בזה בספרי ברואות מוכרחות ובגמ' אמרו להדיא דליכא מצוה לצער עצמו ביו"כ ואמרו יכול יצב בחמה או בצנה כדי שיצטער ת"ל וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה בשב ואל תעשה אף ענוי נפש שב ואל תעשה וכו' (יומא ע"ד ע"ב) ע"ש, וליכא בזה שום איסור כלל ואדרבה המורה לותה לאכול עיו"כ יותר מכל הימים כדי שיהי' לו כח ולא יצער הרבה בתעניתו ופשוט דהאוכל רגע קודם הצום אכתי כמה שעות אינו מתענה כלל עד שיתעכל המאכל וכמו שבאמת הקשו כמה מאחרונים ז"ל והארכתי בזה במקום אחר שכבראה גם מדברי הזוה"ק משמע הכי אמנם פירשתי בזה פי' אחר עיין משנ"ה ח"ב סי' ס"ו. [ועי' משנ"ה חי"א סי' תל"ח].

ומה שהבאתי שם לענין אכילת עיו"כ ובספרי משנ"ה ח"ג סי' פ"ב ועיין גם ח"ס בח' סוגיות נדפס בסוף ספר רשבצ"י סי' יו"ד ובסדר המשנה על הרמב"ם הל' שביתת עשור עמוד ס"ט ועיין בס' בעל עקידה עה"ת שער שלשה וששים דף ס"ט ע"ב ובגמ' עירובין מ"א ע"א אי אתם מודים לי דנראה לכאורה היא מחלוקת ר"י ות"ק ע"ש כי אין הז"ג להאריך וליינתי זה בהשמטות לחלק ג' בסוף הספר ע"ש. וכרגע נראה עוד לפי מה שאמרו ז"ל דהני נשי דאכלו עד הערב אמרינן מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין והנה התם ודאי הם שבעים די והותר מיד בכניסת היום וכי כולם אינם מקיימים ועניתם את נפשותיכם ח"ו לומר כן ועוד שלא אמרו רק בשביל אכילה אבל בשביל התענית לא חששו מה שאוכלים ולא מתענים, ומי שאכל עד שקץ באכילתו עיו"כ וכמה שעות מואס במאכל לא גרע מזה וזה פשוט.

ובזה הנני ידידו דושכ"ת בידידות נאמנה ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן פט

חולה שיב"ס ביו"כ אוכל פחות מכשיעור

ב' לסדר אני יוסף אחיכם התשמ"ט בנ"י יצו"א

ועובדיה ירא ה' מאד, יוסף הוא השליט בממשלת התורה ה"ה ידיד עליון וידי"נ רב האי גאון וצדיק סיני ועוקר הרים מרי דחטי ת"ת צ"פ כל רז לא אניס ליה כו' כג"ת מוה"ר **עובדיה יוסף** שליט"א בעמח"ס שו"ת יביע אומר ויחוה דעת וש"ס הקדושים לתועלת עם ישראל.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, וכו'. ומה שדן בסי' ל"ט בנידון אכילה לחולה שיב"ס פחות מכשיעור ביו"כ ותמה על הגר"ח זצ"ל ובשפלינו זכר לנו בספרו משנ"כ בח"ד סי' ע"ה בנידון זה (ועיין על מה שבעת כתבי נאבד לי מקוס דברי ה"ה בפ"ב מה' שביתת עשור ה"ח וישר כחו וחילו על שהחזיר לי אבדתי ומ"מ בספרי שהוצאתי לאור לפני זמן כבר ליינתי ג"כ על דברי ה"ה, ועיין רמב"ם פ"ח מהל' אה"ט הי"ג המעוברת התירו לה לאכול אוכלין פחות מכשיעור

וכו׳ ועיין מרדכי פ״ק דבילה סי׳ תקנ״ח נשאלתי על דג טמא והבן).

והנה עיקר שהאריך מעכ״ג בדברי מר בריה דרבנא מרן הגרי״ז זצ״ל שהביא רמי׳ לדברי מר אביו הגר״מ מדברי החינוך מצו׳ שי״ג שכתב וז״ל לפיכך מי שהוא חולה אע״פ שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו והמנ״מ יצא לדון דנראה מדברי החינוך כחילוק הגר״מ ותמה עליו וכתב הגרי״ז ז״ל דנראה דדברי החינוך הם דברי מר אביו זצל״ה. ומעכ״ג האריך הרבה בדבריס נכוחים כדרכו בקודש לברר הא שמעתתא דאין מדברי החינוך רמי׳ לנ״ל ולפענ״ד הם דבריס ברורים מאיריס כספיריס ואין לפקפק בהם.

ומה שנלפענ״ד עוד בדברי החינוך דלכאורה יש לדייק בלישניה שכתב אחר שביאר מה הוא חלי שיעור באכילה וה״ש בשתיה כתב ולפיכך מי שהוא חולה אע״פ שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו, ונותן ריוח בין אכילה ושתיה של פעם אחת לפעם אחרת כשיעור כדי אכ״פ שהן ג׳ בילים כדעת רוב המפורשים כדי שלא יצטרפו האכילות ותהיה נחשבת כאכילה אחת וכו׳ שוב כתב החינוך בסמוך ודין חולה שיש בו סכנה שמאכילין אותו ע״פ רופא בקי או עפ״י עצמו ואפילו רופא אומר אין צריך וכו׳.

ויש לדייק דאי נימא דכאן מיירי בחולה שאין בו סכנה ולכן מאכילין אותו פחות מכשיעור אבל בחולה שיש בו סכנה מאכילין אותו כל צרכו לעולם ולא מדקדקין ביה א״כ למ״ל להחינוך לומר ודין חולה שיש בו סכנה שמאכילין אותו ע״פ רופא בקי או ע״פ עצמו דמשמע דחולה שיש בו סכנה מאכילין אותו ע״פ בקי דוקא והלא כיון שהוא חולה שיש בו סכנה מאכילין אותו בסתם לכולי עלמא וכמו שנראה מכאן דדוקא בחולה שאינו מסוכן גמור מאכילין פחות מכשיעור וגם זה בלי רופא ובקי וא״כ חולה שיש בו סכנה מאכילין אותו ע״פ עצמינו ואין צריך לא רופא בקי ולא ע״פ עצמו אלא ע״פ עצמינו ורופא בקי או עפ״י עצמו שמזכיר רבינו למה, שנית יש להקשות בלשון ולפיכך מי שהוא חולה אע״פ שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה וכו׳ דלשון אע״פ שאין בו סכנה גמורה מאכילין אותו כך ומשמע כ״ש כשיש בו סכנה גמורה שמאכילין אותו כך ולדעת הגאון זה אינו דכשיש בו סכנה גמורה מאכילין אותו כל צרכו וכן הי׳ל ולפיכך מי שהוא חולה וחלוש הרבה אלא שאין בו סכנה גמורה ראוי להאכילו וכו׳ ולשון אע״פ לא משמע הכי.

ועוד בו שלישיה והוא עולה על גביהן דגבי חולה שיש בו סכנה התנה שיהיה שם רופא בקי ויאכילהו על פיו או על פי עצמו ואפילו רופא אומר אינו צריך ואלו בחולה שאין בו סכנה גמורה אלא הוא חלוש וקרוב לסכנה אינן מאכילין אותו לדעתינו ולא בעינן לא רופא ולא על פי עצמו והוא פלא איך נחמיר בחולה שיש בו סכנה להצריכו רופא בקי או אמירת עצמו יותר מחולה שאין בו סכנה גמורה שמאכילין אותו ע״פ הנראה לנו ולדעתינו.

ואשר נראה בביאור דברי רבינו החינוך הוא כך דודאי חולה שיש בו סכנה כ״ש הוא דמאכילין אותו בלי דעת הרופא ובלי דעת עצמו אלא ע״פ דעתינו וה״פ לא מיבעיא חולה שיש בו סכנה שיכולין וחייבין להאכילו מדעתנו בלי רופא ובלי אמירת פיו של החולה עצמו אלא אפילו חולה שאין בו סכנה גמורה אבל הוא קרוב לסכנה וחלש למאוד ואנן רואין בו חולשה זו מותר להאכילו בלי רופא ובלי שאלת פיו כשמאכילין אותו פחות מכשעירו וז״ש ולפיכך מי שהוא חולה אע״פ שאין בו סכנה גמורה כלומר וכ״ש מי שיש בו סכנה גמורה שהדין כן שראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו, והוסיף החינוך שכן ראוי ליתן לו הרבה פעמים אלא שנותנין ריוח בין אכילה ושתייה של פעם א׳ לפעם אחרת כדי שלא יצטרפו ע״ש ודו״ק.

וזה לכאורה דלא כמו שראיתי שם בסמוך שמביא מעכ״ג דהחינוך לא מייר רק פעם אחת פחות מכשיעור שהרי החינוך ממשיך ונותנין ריוח בין אכילה של פעם א׳ לפעם אחרת מבואר שנותנין לו עוד פעם עד שנראה לנו שדי לו אלא שנותנין תמיד פחות מכשיעור וזה כשהחולה לפנינו שיש בו סכנה או קרוב לסכנה ואין כאן רופא ובקי בדבר. ולקמן בסמוך שוב כתב ודין חולה שיש בו סכנה שמאכילין אותו ע״פ רופא בקי או ע״פ עצמו ואפילו רופא אומר א״ל הכוונה שמאכילין אותו שיעור שלם כלומר שהרופא אומר שצריך לו שיעור שלם בבת אחת ולא די לו אם נמתין בכדי אכילת פרס או שאומר הרופא שיכול להמתין בכדי אכילת פרס והחולה אומר שצריך יותר וזה הוא הנקרא ע״פ עצמו אפילו רופא אומר א״ל מאכילין אותו כל צרכו והיינו שיעור שלם וזה לפענ״ד נכון בביאור דברי החינוך.

נמצא דברי החינוך כראוי מוקין ולעולם ס״ל כשאר פוסקים אלא דבשני מקומות השמיע לן שני דיניס נפרדים דבתחלת דבריו השמיע לן הדין של חולה שיש בו סכנה או חולה שהוא קרוב לסכנה לפי אומד דעתן שנראה שהוא חלוש מאד אבל אין כאן רופא אלא שאנן משערינן שזה חולה שיש בו סכנה או קרוב לסכנה ואינו סכנה גמורה הדין הוא שראוי לן להאכילו פחות מכשיעור וזה אליבא דכ״ע ואין לן לשאול לא לרופא ולא לחולה אלא לפי ראות עינינו כיון דהוא פחות מכשיעור.

ושוב הורה לן דין שני בחולה שיש בו סכנה ויש כאן רופא ואומר שצריך לאכול שיעור שלם או שבעצמו אומר שלא די לו בחצי שיעור ובכדי אכילת פרס אע"פ שהרופא אומר אינו צריך ודי לו בפחות מכשיעור ולהמתין בכדי אכילת פרס מאכילין אותו ע"פ הרופא או ע"פ עצמו אפילו שיעור שלם כיון שאמר הרופא כן או החולה בעצמו ולב יודע מרת נפשו וזה כ"ע מודי בה אבל היכא דאין כאן רופא והחולה אינו אומר שצריך שיעור שלם או שאומר איני יודע כה"ג מאכילין אותו פחות מכשיעור לפי ראות עייניו וזה לפענ"ד ברור בס"ד בדברי המיגוך וא"כ ליכא שום ראי' להגר"א מכאן ואדרבה ראי' מפורשת להיפוך דבסתמא אין מאכילין אותו שיעור שלם אפילו הוא חולה שיש בו סכנה כנלפענ"ד.

סימן צ

בדין אחשבי' לחצי שיעור

עוד להנ"ל

והיות כי ראיתי למעכ"ג שס שהביא דעת כמה גאוני בעניין חצי שיעור שאסור משום אחשביה לפי דעת החכ"ל א"כ בחולה שיש בו סכנה שאוכל לא שייך בו אחשביה ועיין לשו"ת הרב"ז (שפראן) א"ח סי' י"א וחו"ד סי' ק"ד ס"א ובהגהות אמרי ברוך שם ולפ"ז בחולה חלוש מאד ליכא איסור א"ש ומעכ"ג דחה דבריהם.

ולפענ"ד נדקו מאד דברי מעכ"ג ולא ידענא מאי ס"ד לומר דכיון שהוא חולה לא שייך אחשביה אדרבה כיון שהוא מוכרח לאכול ורולה באכילה זו אחשביה ואדרבה יש לומר דבאדם בריא שאוכל הרבה חצי שיעור רבותא הוא שיש בחצי שיעור אחשביה, אבל באדם חולה שלפעמים כל האכילה שלו חצי שיעור ושבע בו ודאי יותר מסתבר לומר אחשביה וק"ל.

ומיהו לא אכחד מעטי מה שאמרתי בס"ד דבר חדש לפמ"ש מרן כק"ז בבי"ש לפרש הא דאמרו בירושלמי דמודה ר"ל בעתיד להשלים ומודה ר"ל ביום הכיפורים ומודה ר"ל באיסורי הנאה דחצי שיעור אסור מה"ת ובביאר מרן זצ"ל דלכאורה לרבי יוחנן נמי הרי רק משום דחזי לאינטרופי חצי שיעור אסור מה"ת והיכא דלא חזי לאינטרופי מודה דמותר ומה"ט כתבו הגלג"ח והשאג"א ועוד דחצי שיעור חמץ ברגע אחרונה של פסח דלא חזי לאינטרופי או חצי שיעור מוגאי יו"כ מותר מה"ת וא"כ במאי פליגי ובביאר מרן ז"ל דהיכא דודאי לא חזי לאינטרופי כ"ע מודי דא"ש מותר מה"ת והיכא דעתיד לאינטרופי כ"ע מודי דאסור מה"ת ולא פליגי אלא בסתמא דלר"י אמרינן מסתמא א"ש אסור מה"ת דמסתמא ודאי חזי לאינטרופי וסופו להצטרף ור"ל ס"ל בסתמא א"ש מותר דודאי לא יצטרף בסופו שלא יאכל עוד איסור ללקות עליו.

והנה בכל השנה שאדם מותר לו לאכול ואוכל א"ש ס"ל לר"ל דודאי לא יאכל עוד א"ש להיות לו איסור ולוקה ולכן בסתמא ס"ל דא"ש מותר אבל ביו"כ שלכ"ע אסור לאכול ואעפ"כ אינו מונע עצמו זה מלאכול כה"ג מודה ר"ל דחצי שיעור אסור מה"ת דסתמא שלו ביו"כ הוה כעתיד להשלים.

ומעתה נלפענ"ד לומר לדידן סברא זו גם להיפוך דכשאדם בא ואוכל פחות מכזיתא בדוקא ומקפיד שלא לאכול ככותבת בכדי אכילת פרס בכדי שלא יצטרף החצי שיעור הראשון עם השני ומעמיד לעצמו שומר ומודד ושוקל שא"ו לא יבא לאכול לידי שיעור שלם כה"ג הרי עושה פעולה שלמה וגמורה ומראה בדעתו ובמעשיו שאינו רולה לערף הא"ש הראשון להאחרון וא"כ כה"ג גם ר"י מודה דמה"ת א"ש מותר שהרי רק בסתמא נחלקו אבל באין סופו להצטרף מודה ר"י שמותר מה"ת וכיון דביו"כ אסור לאכול והוא שאוכל מחמת חליו ולא מחמת שהוא רולה לאכול וגם אינו אוכל רק א"ש דוקא ובדקדוק שלא יצטרף א"כ הוא בכלל שאינו עתיד להצטרף ומותר מה"ת לכ"ע.

ולפ"ז עלתה לן דבר חדש דלכן תקנו חז"ל לאכול פחות פחות מכשיעור ולהמתין בכדי אכילת פרס בדוקא דכה"ג שוב ליכא איסור א"ש מה"ת כיון דטעם דא"ש אסור משום דחזי לאינטרופי או משום דדעתו להשלים אבל כאן אדרבה אין דעתו ולא חזי לאינטרופי וא"כ כמו לר"ל בירושלמי שאמרו דמודה ביו"כ כיון שדעתו להשלים א"כ להיפוך כשאוכל פחות דוקא ומראה שאינו רולה להשלים כה"ג מותר מדאורייתא א"ש וא"כ מתחילה ליכא אלא איסור דרבנן ולחולה שיש בו סכנה או הוא קרוב לסכנה אפילו סכנה גמורה התירו להאכילו בלי רופא דליכא איסור דאורייתא והארכתי בזה בס"ד במקום אחר.

ולפמ"ש נראה דכיון דסכנה דחויה הוא אצל יו"כ ולא היתר ולכן אמרו במעוברת ללחוש לה באזנה ועיין רמב"ם פ"ב משביתת עשור ה"ח ועיין (הגמי"י שם אות ה' ויען כי אין אנו בקיאין יפה באומד הדבר טוב להאכילו מעט מעט שלא יהא ככותבת בכדי אכילת פרס וכו' שלא יבאו לאיסור כרת אמנם נריך ליזהר שלא ליפשע בנפש וכו' ע"ש) וכיון דדחויה הוא סכנה ביו"כ ולא הותרה א"כ ודאי כיון דליכא לאכול בהיתר ע"י פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס דליכא איסור דאורייתא כלל לפמ"ש הכי עבדינן והרי לזה נמי כיון המיגוך שס כיון דכה"ג ליכא אלא מדרבנן כנלפענ"ד.

והא נמי פשוט היכא דהרופא אומר שצריך לו לאכול שיעור שלם בבת אחת שומעין לו וכמ"ש החיונך שם וכן אם אמר בעצמו שצריך שיעור שלם שומעין לו אבל אם אין כאן רופא בקי והוא אינו יודע מה להגיד הגם שהוא חולה שיש בו סכנה עבדינן כפסק הפוסקים ומאכילין אותו מדעתינו פחות פחות מכשיעור, וגראה פשוט דה"ה אם בא לשאול אותנו כדת מה לעשות מורין לו לאכול פחות מכשיעור לכתחילה כיון שהוא אינו אומר צריך אני אם לא שבא ואמר שצריך לאכול הרבה אלא שרוצה להורות לו שמותר ודאי מורין לו להתירא כיון שאומר שצריך ולא בסתמא כנלפענ"ד.

ולהלבה הגני שמת שהעלה מעכ"ג הלכה זו ולפענ"ד הגני מצטרף בצירופא דרבנן וא"ו להקל באכילת יו"כ שהוא איסור כרת א"ו אם אפשר באכילת פחות מכשיעור ויש כאן תרתי הצלת הגוף ע"י אכילה פחות מכשיעור והצלת הנפש שבאכילת פחות מכשיעור כה"ג הו"ל מתענה ביו"כ, אם לא ע"י רופא או עפ"י עצמו שאומר צריך אני יותר כנלפענ"ד.

והנם כי יש עוד להאריך בדברים ומ"מ לא רציתי כעת להאריך יותר וה' שנותיו יאריך ויזכה להיות ממזכי הרבים ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ידי"נ דושב"ג ידידו קשור באהבתו בלו"נ,
מנשה הקטן

סימן צא

חולה שיב"ם מאכילין אותו פחות מכשיעור

ב' בשבת לס' וירא אליו ה' התשמ"ט ברוקלין נ"י יצו"י מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח נו"נ חוב"ט כש"ת מוה"ר אליהו שטרנבוך שליט"א דומ"ץ הראשי דק"ק מחזיקי הדת אנטווערפען בלגיה.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, בדבר אשר העיר עלי דבריו בספרי משנה הלכות ח"ד סי' ע"ה בחדושו של הגאון מבריסק זצ"ל בנוגע לחולה שיש בו סכנה ביו"כ שהעלה שלא כהש"ע והפוסקים דס"ל דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס, והנה הגם שאין אני אומר קבלי דעתי ובפרט שבא לישב דברי רבן של ישראל הגאון מבריסק ז"ל אמנם גם אני באתי לישב דברי רבותינו בעלי הש"ע וכל פוסקי ההלכה שלא פסקו כדעת הגאון ז"ל ובאיסור יו"כ שהוא בכרת א"ו ולכן יהיו דברי בקיצור ורק להענין.

כתב מעכ"ת וז"ל ראשית הקשה כיון דמאכילין אותו הקל הקל פשוט דפחות מכשיעור הקל הוא. וע"ז הקשה דהמעיין בדברי הגרי"ז יראה דיסודו הוא שאם האשם שיסתכן צריך להסיר הסכנה בכל אופן שאפשר אבל אם הוא כבר חולה עושים כל מה שיש בו צורך החולה וא"כ פשוט דיש לחלק בין אכילת הקל הקל שבזה עושים כל צרכי חולה לאכי שיעור שבו לא עושים כל צרכי חולה, עכ"ל.

ולפענ"ד לא הבנתי כוונתו בזה דודאי אי כשמאכילין אותו פחות מכשיעור לא עושין צרכי חולה ודאי לכ"ע מאכילין אותו שיעור שלם וכמו באחזו בולמוס מאכילין אותו עד שיאירו עיניו וודאי השיעור כמה שצריך אבל אנן נמי קיימינן בחולה שאמדוהו שדי לו ליתן פחות מכשיעור ואפילו הכי ס"ל להגאון ז"ל דעושין כל צרכי חולה ר"ל שנותנין לו שיעור שלם ואין מדקדקין ליתן פחות מכשיעור הגם שאם יאכל פחות פחות מכשיעור נמי יחיה ויתרפא כמו באכילת שיעור שלם ולזה אמרינן דמאכילין אותו פחות מכשיעור כי אכילת יו"כ לגבי חולה הודחה ולא הותרה ופחות מכשיעור מה"ת לא מקרי אכילה.

וכבר כתבתי במקום אחר לחדש דבר חדש בס"ד לפי דעת הירושלמי דמודה ר"ל בחלי שיעור דיו"כ דאסור מה"ת ומודה בחזי לאיצטרופי ופי' מרן הבי"ש זצ"ל דא"כ במאי פליגי ר"י ור"ל ובאיר דיש ג' דרגות, א) האוכל חצי שיעור ואינו ראוי לאצטרופי וכגון אוכל חצי שיעור חמץ ברגע אחרונה של פסח או נזיר ששתה חצי רביעית יין ביום שלשים ברגע אחרונה או במולאי יו"כ אוכל חצי שיעור ברגע אחרונה וכיולא בזה דכה"ג מותר לכ"ע עיין לל"מ ושאג"א ועיין ספרינו משנה הלכות ח"ג סי' קנ"ט ק"ס שהארכנו קצת בזה. ב) באוכל ח"ש סתמא וחזי לאיצטרופי ומיהו אינו מתכוין לאיצטרופי להדיא. ג) באוכל ח"ש ומכוין לאכול עוד חצי שיעור.

וביאר כק"ז ז"ל דבאינו חזי לאיצרופי מודי ר"י לר"ל דמותר מה"ת ובמכוין לאיצטרופי מודה ר"ל לר"י דחצי שיעור אסור מה"ת כיון דמכוין בפירוש לאכול עוד ואין זה חזי אלא רוצה לאיצטרופי ופליגי בסתמא דר"י ס"ל דהאוכל איסור ח"ש מסתמא יאכל עוד חצי שיעור וכדעתו לאכול ואסור מה"ת ור"ל ס"ל דהאוכל ח"ש איסור מסתמא ובלי דעת ודאי לא יעבור ויאכל עוד חצי שיעור כדי שילקה וממילא מסתמא נמי אינו אסור מה"ת רק במכוין לאכול שיעור כולו, וכל זה בכל השנה אבל ביוה"כ שאוכל בשעה שלכל העולם אסור לאכול ודאי כוונתו לאכול עוד ולכן מודה ר"ל ביוה"כ שאפילו בסתמא חזי לאיצטרופי ואסור מה"ת וש"י.

ולפ"ז אמרתי בס"ד ה"ה והוא הטעם להיפוך בחולה שאוכל ביו"כ ואוכל פחות מכשיעור ומחכה שלא לאכול בכדי אכילת פרס הרי בזה מראה שאינו רוצה לאכול רק ח"ש והו"ל כמתנה שאינו רוצה לאכול עוד והו"ל כדין אוכל פחות מכשיעור שאינו חזי לאיצטרופי עוד שהרי הוא בתנאי אינו רוצה לאכול עוד וכ"ש כשאחרים נותנין לו ולא יתנו לו עוד

בכדי אכילת פרס וא"כ כה"ג לכ"ע חצי שיעור מותר מה"ת וכיון דהו"ל חולה שיש בו סכנה א"כ הוא מותר גם מדרבנן דרבנן לא גזרו על חולה שיש בו סכנה שלא לאכול חצי שיעור או משום שהוא חולה שהתירו בכל חולה כמבואר בהל' שבת או משום דחולה שיש בו סכנה לא שכיחא כמבואר בתוס' פסחים מ"ט ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו רבנן אבל אם יכוין ויאכל שיעור שלם הרי הוא איסור מה"ת אלא שנדחה מפני החולה א"כ ודאי שיאכל פחות מכשיעור וכנ"ל דכה"ג שיש לפניו היתר לאכול פחות מכשיעור שהוא גמור בין לר"י ובין לר"ל והאכילה כולה דחויה הוא אין דוחין כלל ונמצא מ"ו הוא בכלל איסור גמור והבן.

ב) **כתב** מעכ"ת וז"ל עוד הביא ראיה מרבינו סעדיה גאון שכתב וכאשר ירפא תפסק אמתלא, פשוט דכוונתו שנתרפא לגמרי ואז בודאי גם הגרי"ז מודה ושיטתו רק כשנשאר חולה אח"כ והאכילה מועיל לו ע"כ.

הנה ימחול נא לעיין עוד הפעם שם לשון שכתב רבינו סעדיה גאון ז"ל שם וז"ל דומה למי שעשה זה כמו שיאכל ביום הצום בחליו וכאשר יתרפא תפסק אמתלא וכמו שיאכל המתה במדבר וכאשר ימצא זולתה תוסר האמתלא ע"כ ע"ש. ודקדמי שם כיון דדימה והוקש אכילה בצום להאוכל מתה במדבר ופשוט דהאוכל מתה במדבר והוא רעב אם יכול לאכול פחות פחות מכשיעור חייב לאכול הקל הקל שלא יעבור איסור שלם ואכילת חצי שיעור הוא איסור קל שהרי התם ליכא חולי א"כ הכ"נ באוכל בצום מחמת חליו שהוא סכנה מ"מ אם יכול לאכול באופן שלא יעבור על איסור אכילה ביו"כ ליכא האמתלא ואינו אוכל שיעור שלם ע"ש וא"כ הדחויה חוזר ונראה.

ברם לענ"ד הדין הנה בירורתי בעזה"י עוד ממה שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ח מאבות הטומאה הי"ג שכתב וז"ל המעוברת התירו לה לאכול אוכלין פחות מכשיעור ואע"פ שהיא אוכלת הרבה מפני הסכנה ועיין כ"מ שם המעוברת ופי' פחות מכשיעור וכו' כך הגירסא הנכונה והוא מגמ' כריתות י"ג ונראה דמפני הסכנה עכ"פ לא התירו אלא פחות מכשיעור והוא ע"פ עצמה ולא ע"פ רופאים, ועוד הראה לי אחד מהתלמידים בהרב המגיד להדיא שלא כדברי רבינו הגרי"ז ז"ל שהראה מקור לרבינו הגר"ח בפ"ב מהל' שבת הי"א דמחלק בין חולה שיש בו סכנה שעושין לו כל צרכיו בשבת וא"כ חולה שיש בו סכנה וצריך לאכול הרי האכילה מצרכיו הוא.

אמנם הרי ה"ה בפ"ב מה' שביתת עשור ה"ח ד"ה ואם נחלקו הרופאים וכו' כתב וז"ל זה מבואר שם דכל היכי דכי הדדי ניהו הולכין להקל, וכתבו מן האחרונים ז"ל כשמאכילין את החולה מאכילין אותו פחות פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס כדי להקל עליו אא"כ אמדוהו שהוא צריך כשיעור בכדי אכילת פרס ונראין הדברים, וכן מוכח בכריתות י"ג ע"א פרק אמרו לו ע"כ ע"ש הנה כתב מפורש רבינו ה"ה ז"ל דאפילו חולה שיש בו סכנה דעלה קאי מה שכתב הרמב"ם ז"ל שם חולה שיש בו סכנה ששאל לאכול ביו"כ ואעפ"כ כתב דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור וכן נראין הדברים א"כ עכ"פ מדברי ה"ה מבואר כדעת בעלי ש"ע וכל הפוסקים ולא כדיוק רבינו הגרי"ז ז"ל בו משבת דאל"כ יהיו דברי ה"ה סותרין ומה שדייק דאכילה הוא מצרכיו כל מה שאוכל ס"ל ז"ל דכיון שדי לו באכילת חצי שיעור א"כ א"ש הוא מצרכיו עכ"פ מבואר מדברי הרמב"ם וה"ה דמאכילין אותו פחות פחות מכשיעור וכמ"ש בס"ד וכדברי בעלי הש"ע ורבותינו האחרונים ז"ל וק"ל.

וקצת נ"ע שכתב ה"ה ז"ל וכתבו מן האחרונים ז"ל כשמאכילין את החולה מאכילין אותו פחות פחות מכשיעור ולא הביא שגם רבינו הרמב"ם ז"ל בעצמו כתב כן בפ"ח מה' אבות הטומאה וכמו שהבאתי לעיל בסמוך משמו וי"ל ודו"ק.

ומחמת כי אין הז"ג להאריך יותר הנני לקצר והקוצרים אומרים יברכך ה' בברכה משולשת ידידו הנאמן דושכ"ת וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן צב

בספיקת הגרע"א בקריאת מנחה ביו"כ אי הוי מתיקון היום או קדושת היום

ג' כי תבא התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ש"ב הב' הח' מופלא ומופלג כמר בן-ציון בלום הי"ו.

אחדשה"ט בידידות, בתש' רע"א סי' כ"ד דמספקא ליה במנחה ביו"כ אי קרה"ת משום עצמו של יום או משום קדושת היום כמו שבת במנחה ותמהת דבשבת במנחה נמי עזרא תיקן קריאה משום יושבי קרנות ולא משום קדושת היום.

הנה הבנת הדבר הוא כך דבתענית צבור תקנו קריאת התורה מדין התענית ובאיזה שיקבעו תענית חייבין בקריאת התורה יהיה איזה יום שיהיה אפילו ביום שאין בו קריאת התורה כגון ראשון ושלישי רביעי ושישי ונמצא דהקריאה תולה בהתענית ולא ביום כי יום זה אינו חייב בקריאה כלל וכן בתפלת המנחה ולכן מי שאינו משתתף בהסיבה שהוא התענית אולי אינו יכול לעלות לתורה שלו לא תקנו קריאה בתורה ביום זה וכעין זה כתבו ז"ל לענין קריאת

התורה במתעניס בה"ב שקורין ויחל באשכנז וכתבו כמה מהפוסקים ועיין מהרי"ק בתשו' דכהן לא יעלה לתורה דויחל לא תקנו ביום ב' ג"כ וכמה טענו דעכ"פ יום קריאה הוא והבן.

אבל קריאת שבת במנחה הוא משום קדושת שבת שתקנו קריאה והתיקון היה דוקא משום קדושת היום שהוא שבת ולא תקנו בשביל איזה סיבה שאם יהיה הסיבה יקראו ואי לא והגם שיש לזה טעם משום יושבי קרנות אבל הקריאה הוא תיקון מחמת קדושת היום ואם לא יהיו יושבי קרנות מ"מ יקראו בתורה אעפ"כ מחמת קדושת היום שהוא שבת וביום שלישי לא תקנו קריאה במנחה ליושבי קרנות אלא בש"ק ולכן קריאת שבת מנחה מקרי קריאה מחמת קדושת היום שהוא שבת הגם שהטעם שתקנו כן היה בשביל סיבת יושב קרנות וקריאת ויחל לתע"ל הוא משום עצמו של יום ואי לאו שהיום מתעניס לא קורין כלל והבן.

אלו דברי ידידך דושה"ט ובברכת כוח"ט שתזכה להיות גדול בתורה ויראת ה' טהורה כאות נפשך וכעתירת ש"ב בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן צג

עבר על שבות אי יצא ידי מצוה דאורייתא

א' לסדר עלה נעלה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ רב האי גאון וצדיק רב הרבנים חכם חרשים איש האשכולות מגדולי מרביצי תורה שבדורינו שלשלת היוחסין כרכא דכולה ביה ה"ה ידי"ע וידי"נ כקש"ת מוה"ר **ברוך שמעון שניאורסאהן** שליט"א ר"מ ישיבת הגאון מטשעבין כוכב מיעקב בירושלים עיה"ק ת"ו ומצודתו פרוסה בכל העולם.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, בדף כ"ז בגדר דשמא יעבירנו דן בדברי רבינו הגרע"א זצ"ל בדו"ח במס' חגיגה דאם תקע בשופר בשבת אף דעבר על שבות דרבנן מ"מ יצא ידי מצוה דאורייתא והגאון בעל חלקת יואב בקבא דקושייתא קו' ל"ט תמה עליו ומע"כ יצא בישע רבינו הגרע"א והאריך הרחיב בדבר וגם אני בעניתי כתבתי במקום אחר בענין אינו ראוי מדרבנן אי הוי אינו ראוי מדאורייתא, ולכאורה יש ויש, יש מקום שגזרו לעקור הכל ואפי' מדאורייתא אינו יוצא ויש מקום שגזרו רק לכתחילה ובדיעבד לא גזרו ועיין תוס' סוכה ג' ע"א ד"ה דאמר דכל היכא דגזרו חז"ל אף דאורייתא לא יצא וכ"כ התוס' ברכות י"ח וברבינו יונה ריש ברכות אבל המג"א א"ח סי' תרכ"ט כתב דכל דבר האסור משום גזירה ואין לו אחר מסככין בו ועיין פמ"ג בפתיחה כוללת ח"ג אות ז-ח.

ובהג' חכמת שלמה א"ח סי' תקפ"ה פשיטא ליה דאינו יוצא בתוקע בשבת משום מלהב"ע ועיין רש"י פסחים ל"ח דפריך אמאי יוצאין בדמאי הא לא חזי ליה ופרש"י והו"ל מלהב"ע ועיין מהרש"א שם דרש"י מספקא ליה אי אינו ראוי מדרבנן הוי אינו ראוי דאורייתא, ועיין ב"ש א"ע סי' כ"ח סקנ"ב ובטעם המלך פ"ג דנדרים ובשעה"מ פ"ח מהל' לולב, וגם מהמקדש בחיטי קרדנייתא דאינה מקודשת אף דהוי איסה"נ דרבנן וקנת יש לחלק בין איסה"נ דממון להפקר ב"ד הי' הפקר וכמ"ש רש"י פסחים שם.

ולעצם דינא דהגרע"א לכאורה הי' נראה דתלוי במחלוקת הש"ס בבלי וירושלמי דבירושלמי ר"ה פ"ד ה"א וז"ל יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה משחרב ביהמ"ק התקין ריב"ז שיהו תוקעין בכ"מ שיש ב"ד, ובגמ' ר' אבא בר פפא ורשב"ל הוי יתיבון מקשיי אמרין תנינן י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה אין דבר תורה היא אף בגבולין ידחה אין לית הוא דבר תורה אף במקדש לא ידחה עבר כהנא אמרין הא גברא רבא דישאול ליה אתון שאלון ליה אמר לון כתוב א' אמר יום תרועה וכתוב אח' אומר זכרון תרועה הא כילד בשעה שהוא חל בחול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין מעתה אף במקדש לא ידחה וכו' ע"ש.

ולפום ריהטא הי' נראה לפרש דלדעת הירושלמי שר"ה שחל להיות בשבת ליכא רק זכרון תרועה ורק במקדש תוקעין מגזירת הכתוב ולאחר החורבן תיקן ריב"ז שיתקעו זכר למקדש ולזה גזרו שלא לתקוע ונמצא דבאמת אין כאן מדאורייתא בכלל מצוה רק מתיקון ריב"ז ובא תקנת רבה גזירה דשמא יעבירנו ועוקר גזירת ריב"ז ואין כאן מצוה דאורייתא כלל אבל אי נימא דלא כירושלמי א"כ איכא מצוה דאורייתא בעצם ואין ביד החכמים לעקור ובפרט להט"ז דדבר המפורש א"א לעקור וי"ל.

ועלה בדעתי לפ"מ שאמרו בגמ' סוכה (מ"ב) ר' יוסי אומר י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת ושכח והוציא את הלולב לרה"ר פטור מפני שהוציא ברשות ואמר אביי ל"ש אלא שלא יצא בו אבל יצא בו חייב ופריך והא מדאבהיה נפק ביה אמר אביי כשהפכו רבא אמר וכו' ולכאורה הא דאביי ורבא לאחר גזירת שמא יעבירנו הוה ומרן בש"ת בית שערים א"ח סי' שנ"ג כתב דגזירת שמא יעבירנו כבר הי' בזמן המקדש כמבואר בר"ה מ"ט וסוכה מ"ב כאן ואי נימא דהגזירה היתה שלא יצא כלל וא"כ מאי פריך כיון דאגבהה נפק בה הא לא יצא כלל כיון דליכא חיוב מכח גזירה גם עיקר קושיא דטבד"מ נפלה לה דאין כאן מצוה ולא עשה מצוה וגם מ"ש קודם דאגבהה ובתר דאגבהה וגזירה דשופר ולולב ומגילה חדא גזירה הוה.

ובמ"ש נלפענ"ד ליישב לשון הרמב"ם בפ"ב מהל' שופר ה"ו וז"ל יו"ט של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום אע"פ שהתקיעה משום שבות ומן הדין הי' שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירנו ד"א ברה"ר או יוליאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה וכו' ול"ע טעם רבינו שכתב ומן הדין שהיו תוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו הרי בכל גזירות רבנן אין תוקעין ומ"ש בזו שכתב דמין הדין הי' שתוקעין אלא מחמת גזירה וכו' והנראה דהרמב"ם דייק דוקא דמן הדין היה שתוקעין ומה שלא תוקעין משום גזירה ולא שאין כאן דין תקיעות ולכן אם תקע הכ"נ דיצא ידי התקיעות דאורייתא דמן הדין יבא עשה של תורה וידחה שבות וה"ה לגזירה, אלא דיש לחלק קצת בין שבות דדבריהם לגזירה מדבריהם והבן כי קצרתי.

שוב דקדקתי בדברי מעכ"ג שכבר הרגיש בראי' זו מגמ' סוכה מהא דר"י אומר י"ט הראשון שחל להיות בשבת ודחה דהתם מיירי בזמן המקדש דאכתי לא תקנו שלא יטלו ולב כלל בשבת אבל אחר שהתקינו שלא ליטול כלל אפשר שעקרו לגמרי מיום זה ולפענ"ד להצדיק דבריו הראשונים ומה שדחה לעצמו חוזר ונראה דהרי בגמ' שקלו וט' אביי ורבא וכבר אביי ורבא לאחר המשנה היו ולאחר הגזירה והם מפרשין דברי ר' יוסי דטבד"מ וא"כ נראה דלאחר כן נמי עשה מצוה ואתי שפיר. ועיין בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"ב. ובשו"ת אבני נזר יו"ד ח"א סי' קמ"א שציין עליו מעכ"ג לענין יבום לולי דמסתפינא הי' אפשר לומר דלא דמי יבום דשאני חלבים ועריות שכן נהנה לענין שאר איסורים וגם כאן אפשר דשאני ולא עשו בעילתו בעילת זנות ובאמת כמה פעמים מצינו שעשו וכמה פעמים לא עשו וכבר כתב בשו"ת תוס' רי"ד שאין לדמות גזירות חז"ל וי"ל.

(אגב מה שציין מעכ"ג מקובץ שיעורים שהביא בשם ספר האשכול סי' ל' לענין ספק אי בזמן הזה לובש כלאים בסדין בגילית אי חייב מלקות הוא בסי' ל"ב שם ולא בסי' ל' למעיין שם).

והגם כי אהבה דוחקת השורה ורציתי עוד להתעלם באהבים אהבת תורה אבל מה אעשה כי אין הז"ג אפילו לפלפלת כ"ש ואי"ה עוד חזון למועד אם יתן ה' כח ועד התם הגני חוזר על הראשונות וי"ר שיזכה להרבץ תורה ולהוסיף דעת ולקח עדי יבא יגון ולו יקהת עמים כמים ליס מכסים.

יד"נ דושב"ק בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צד

לקח עצים מגן צבורי ועשה סוכה אם יצא

ה' לסדר וה' ברך את אברהם בכל התשמ"ט ברוקלין נ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ שלשלת היוחסין כש"ת מוה"ר **אברהם יהושע** ביק שליט"א סוטפילד מישיגען.

אחדשב"ת בילדות, בדבר שאלתו ביהודי אחד מעולי אירה"ב ששאל בשאר בהיותו בברה"מ כרת אילן וקטף עצים ופרחים מגן ליבורי בקיוב ועשה לעצמו סוכה אם יש כאן בסוכה גזולה שהרי הגן שייך למדינה ויש לעיין אי שייך בברה"מ דינא דמלכותא דינא ומע"כ ליין לדברי הרמב"ם פ"ז מגניבה הי"א ומג"א סי' תרמ"ט בשם הירחים והביא בשם ספר דבסוכה יוצא אפילו במלהב"ע והאריך קצת. וראשונה במה דמספקא ליה אי בברה"מ איכא דינא דמלכותא איברא דלכאורה כהיום בשאר ממלכות שבעולם שאין להם דיני דמלך אלא השופטים דנים יש לדון הרבה אי שייך שם דינא דמלכותא אבל בברה"מ שהרודן הוא המושל ולו ניתן הכח והממשלה ודן ועושה כאדם בשלו דוקא שם איכא דינא דמלכותא וזה לפענ"ד פשוט וכבר האריכו בזה בכמה מקומות בספרינו משנה הלכות בס"ד (עיין ח"ו סי' רע"ז-שי"א וח"ב סי' קי"ב וח"ט סי' של"ד) אם לא כיון שמשנה בין עם ישראל לבני נח דאז לא הוה דינא דמלכותא גם שם.

ולעצם השאלה הרי הוא הלכה מפורשת בש"ע א"ח סי' תרל"ז ס"ג סוכה גזולה כשרה כילד וכו' הגה מיהו לכתחילה לא ישב אדם בסוכת חבירו שלא מדעתו כ"ש אם דעתו לגזלה וכו' מיהו בדיעבד יצא וכן לא יקנלו ישראל הסכך בעצמם אלא יקנו אותם מעכו"ס דכל גזל אין עושין ממנו סוכה לכתחילה וכתבו האחרונים דאם העכו"ס גזל מיער של אדון לא יקח ממנו שהרי ודאי הוא גזל ומבואר דבדיעבד אם ישב בסוכה כזו יצא ידי חובתו א"כ שאלתו הוא מבוארת בש"ע.

ומיהו כיון דכבר בא לידינו אכתוב קצת בזה דנראה דרש"י סוכה דף ל' כתב דלכן לא יקנון בעצמו אלא העכו"ס יקנלנו דאתם עכו"ס גזלי ארעתא מישראל ניהו ושמא אותה קרקע מישראל הוא עכ"ל ומלשון רש"י משמע דאי גזלי מגוי מותר דרק משום דשמא של ישראל ניהו ובזה היה מתיישב מה שעושין הסוכות ברה"ר דישראל מחלי ועכו"ס לא איכפת לן אפי' לא מחלי וכתב ע"ז המג"א סי' תרל"ז דכוונת רש"י דבגוי ליכא משום מלהב"ע אבל גזל גוי אסור וה"ט די"ל דרש"י לטעמיה דגזל עכו"ס דרבן משום חילול השם ולא מקרי מלהב"ע ועיין מחצה"ש שם.

ותמה ע"ז דו"ז בילקוט הגרשוני שם דמה בכך שהוא דרבנן הא רש"י ז"ל ס"ל דבדרבנן נמי איכא מלהב"ע.

והעלה דהגם דמלהב"ע איכא אפי' בדרבנן מיהו לא שייך בגזל עכו"ס וכמ"ש המג"א בשם ש"ג ורי"ו וכ"כ הרמב"ן במלחמות בסוגיא דאווכרי ומובא בהגהות מהרב"פ ז"ל וטעמא דמלתא לפמ"ש ביד אליהו סי' כ"ג דהטעם דלולב ולילית הגזולין פסולין מלד מלהב"ע ולא אמרינן עשה דומה ל"ת משום דאכתי איכא מצות השבון ואפי' אי קנאו ביאוש ושינוי רשות מ"מ כל זמן שהחפץ בעין חייב בהשבון וכיון דהתורה אמרה להשיב אינו יוצא בו ושנוי הוא לפני המקום והוא בכלל שונא גזל בעולה.

ולפ"ז הא תינח בגזל ישראל שחייב להשיב אבל בגזל נכרי דליכא מצוות השבון שוב אמרינן עשה דל"ת ולא הוה מלהב"ע ושפיר הולרך רש"י לומר דגזלי מישראל ע"ש וכ"כ בחכמת שלמה א"ח סי' תרמ"ט דבגוי לא שייך מלהב"ע משום דעדל"ת ומטעם אחר אתי עלה ע"ש ועיין מלא הרועים ח"ב אות גזל עכו"ס שכתב ע"פ מ"ש החכ"ל סי' כ"ז דגזל עכו"ס שאסור אינו משום לתא דעכו"ס אלא כדי שנקנה בנפשנו דעות אמיתיות ומדות טובות וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ כלים וא"כ לענם הגנבה אין כאן מלהב"ע דהאיסור של גזילת עכו"ס הוא ללמוד לנפשינו מדות טובות ואין זה קשור כלל להגזל וכיון דאינו חייב בהשבון לעכו"ס והחפצא לא הוי איסור לא מקרי מלהב"ע.

ובמקום אחר האריכתי לתת טעם לדברי הרמב"ם והחכ"ל למה גזל עכו"ס אינו אסור לפ"מ דמבואר בב"ק (ל"ח ע"א) עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים כיון שראה הקב"ה באו"ה שאינם מקיימין ז"מ ב"נ עמד והתיר ממונם לישראל א"כ הקב"ה התיר ממונן לישראל ורק מעכו"ס לעכו"ס חבירו לא התיר ושייך גזל אבל עכו"ס לישראל כיון שהתיר ממונם א"כ ליכא איסור גזל כלל וע"כ האיסור גזל מעכו"ס הוא רק מטעם שנלמוד בנפשינו מדות טובות ובאמת כי כן כתבו ז"ל לענין רבית מעכו"ס שלא ליתן להם קודם התקנה וכיולא בזה.

ובמש"כ נלפענ"ד ליישב קושיא אחת מה שלכאורה נ"ע לפי מה דקיי"ל דלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר ואבמה"א לב"נ (ע"ז ו' ע"ב) ת"ל ולפני עור לא תתן מכשול וכתבו דלכן נקט כוס יין לישראל ואבמה"א לב"נ דרשה לנקוט איסור בין בישראל ובין בב"נ ומבואר דכל שלב"נ אסור עובר על לפנ"ע א"כ כיון דב"נ נמי אסור בגזל האיך נאמר לעכו"ס שיכרות לנו סכך ויעבור על גזל ויתחייב מיתה ועברינן על לפנ"ע אמנם לפמ"ש דגזל עכו"ס לישראל מותר וידוע שיטת האמוראים שמואל הביאה הט"ז יו"ד דכל שלא אסור בדבר ליכא משום לפני עור ועיין תוס' ב"מ א"כ כיון דלישראל ליכא איסור מדין גזל אם אמר לעכו"ס לא עבר משום לפנ"ע ולכן נקטו בגמ' אבמה"א שהוא אסור גם לישראל ודו"ק.

או יאמר דכיון דמעכו"ס לישראל ליכא איסור א"כ ליכא לפנ"ע דיאמר לו לכרות שאם גזל מן העכו"ס הרי הוא היתר לכרות בשביל ישראל דהרי בישראל עצמו מותר לו לכרתו מדין גזל אלא דאסור משום שלא ילמוד והאי טעמא שלא ילמדו נמי ליכא רק אם ישראל כורת מעצמו אבל עם העכו"ס כורתו ליכא משום מדות טובות ואיסור ליכא דהרי בשביל ישראל הוא וא"כ מותר לו לכרות אלא מה תאמר דילמא של ישראל הוא וגנב משל ישראל והו"ל ספק ובעכו"ס לא עבר על ספק לפנ"ע עיין תוס' שם בלפני דלפני ועיין ריטב"א ובח' האריכתי בס"ד.

ולפ"ז בדידן נמי אפי' יימא דגזל ועשה סוכה ואלו הוה גזל ישראל הו"ל מלהב"ע מ"מ כיון שגזל מעכו"ס שהגן שייך להמלכות והגם שיש בו חלק מישראל בתוך הגן שהם ג"כ חלק מהמדינה אם נקבל שיש להם חלק מיהו ישראל ודאי מחלי בכה"ג דאמן סהדי לזה וליכא רק גזל עכו"ס וליכא משום מלהב"ע וא"כ יצא אפילו לכתחילה אף דלכתחילה לא היה לו לכרות בעצמו וכנ"ל. משכנתי נפשאי בשביל הני צדיקי שמסרו נפשם לקיים מצות סוכה ושאר מצות תחת האחרים שעכ"פ יצאו ידי כל הדעות במצוה.

דושכ"ת בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צה

אם פוסל כבוש בלולב ובהדסים

מע"כ ידידי ורב חביבי ... שליט"א.

אחדשה"ט. ובדבר לולב והדס וערבה אם פוסל בהם כבוש שנחלקו בו רבותינו האחרונים ז"ל הגם כי אין בידי להכנס ראשי בין ההריס הרמים מ"מ תורה הוא ולמוד אני צריך הב"י הביא בא"ח סי' תרמ"ה ד"ה כתב א"ח בשם בעל השלמה אפי' נפרצו מקצת עליו פסול וכתב הראב"ד דלא נפסל אלא כשנפרצו רוב עליו וכן כל פסולי הלולב וכו' וביאר הרמב"ן ז"ל שיש להוציא מן הכלל הזה הכבוש והשלוק שבהדס וערבה שכבשן או שלקן לרפואה פסולין וכו' ועיין זכור לאברהם שכתב דהרב ב"ד סי' תנ"א הביא לשון זה ועיין בכורי יעקב סוף סי' תרמ"ז שט"ס יש בב"י וצ"ל כשר. ומרן הח"ס יו"ד סי' פ"א וכן אנו נוהגין בלולב ומיניו בשבת שבחג להסירם מן המים ע"י גוי בסוף היום כדי שלא יהיו כבושים ויפסלו והכת"ס האריך לקיים דברי מר אביו הח"ס ז"ל א"ח סי' קכ"ב ובס' חיים וברכה

אות כבוש שהאריך ואסף השיטות בזה ואין בידי להכריע מ"ו. והגלפענ"ד דכבוש כמבושל שייך בכל דבר שרוצה לעשותו גמור כמו המבשל דבר מי וכיולא בו שמהפכו להיות ראוי למה שלא היה ראוי עד עכשיו וכבושה במים מהפכו ממצב שהוא להיותו מבושל ולהיותו נתהפך מהטבע שלו ולכן הכובש בשר במים מעת לעת נעשה הבשר כמבושל ונתרכך קצת ואם נכבש בחלב נעשה בב"ח מדרבנן שנכנס החלב בבשר וכן כל כיו"ב, אבל המכניס במים לולב והדס וערבה לא שייך כלל לומר כבוש כי אדרבה העמדתן במים הוא מועיל להחזיר ולהעמיד לחותו וחיותו מה שהי' מקודם כידוע מהפרחים שמביאים בבית וממלא נתינת הלולב והדסים במים לא פועל להפוך המציאות אלא אדרבה מחזק חיותו וזהו דרכו כשרוצים שהפרחים שקצצו ישארו בחיותם מעמידים אותם במים להאריך לחלחותם וחיותם ולכן לא הוי גדר כבוש אלא השקאת זרעים.

ומה שהעלה מרן רבינו הח"ם שיש להוציא בשבת ע"י עכו"ם מן המים הנה לבד ממה שבמשנה לא משמע שהוציאו האתרוג בשבת מן המים כלל אמנם מצאתי לרבינו בא"ח (מלוביל) הנ"ל הל' לולב אות מ' שכתב מקבלת האשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה בזמן שהיו נוטלין אותו בשבת פי' וקמ"ל דאע"ג דאשה לא מחייבא ביה לא אמרינן שיהא אסור לה לטלטלו כעץ או כאבן שאינו ראוי לטלטל אלא מקבלת אותו ומחזרת למים לכתחלה דלא תשבינן החזרה כהשקאת זרעים ואע"ג דמועיל להעמיד לחותו אבל אין מוסיפין על המים שמא תוספות מים יוסיף לחדש בו לחותו. (מ"א) ובי"ט מוסיפין אבל אין מחליפין המים שישפוך אלו ויתן אחרים תחתיהן ובחולו של מועד מחליפין ובזמן הזה שאינו ניטל בשבת אם שגג אדם והוציאו מן המים או אם שכחו ולא נתנוהו במים אין מחזירין אותו במים כיון שאינו ראוי לא לאנשים ולא לנשים למצוה בשבת הרי הוא כאבן לענין טלטול וכ"כ הריא"ג ז"ל עכ"ל ומשמע דרק הוציאו והניחו במקום אחר אז אסור להחזירו אבל אם עדיין בידו ולא הניחו במקום אחר מותר גם להחזירו.

והנה ביאר לן רבינו ז"ל שני דברים חדא דמים ללולב הם כהשקאת זרעים רק שלא תשבינן החזרתו למים כהשקאה לענין איסור זריעה או נטיעה אע"ג דמועיל להעמיד ושנית דבזה"ז שאינו ניטל בשבת מניחין אותו כל השבת במים רק אם שכחו או ניטל מן המים אין מחזירין מטעם מוקצה אבל לכתחילה היו מניחין כן כל השבת ולא חיישינן משום כבוש כמבושל והכי משמע פשטא דמתני' ובפרט לפמ"ש הרא"ש ר"פ לולב הגזול הדס היבש אם תשרה אותו במים יום או יומים וחזרו לכמות שהיו כשר ע"ש ומשמע סתם יום או יומים ולא חיש לכבש הגם שיש לדחוק דכוונתו שבינתיים יוציא ועכ"פ משמע יום כולו והוא אפי' מעל"ע שוב ראיתי בחיים וברכה שליין ג"כ למה שכתבתי בכמה מקומות.

ודע אפילו להאוסרים אינו אלא מה שבתוך המים אבל מה שלמעלה מן המים לכ"ע כשר וכתבתי זה לפי שנהג עלמא כהיום שלא להניח הג' מינים במים והוא באמת תקון חז"ל להניחן במים והוא מצוה מדרבנן ואין לשנות כגלפענ"ד.

דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צו

ליישב קושית הב"ח בנם חנוכה

עשרה בטבת שיתהפך לנו לשמחה בבנין ביהמ"ק במהרה

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח כולו אומר כבוד כש"ת מוה"ר **צבי מאיר אינטראטאר** שליט"א מו"ל ספר כמו השחר עם הוספות חדשות וגם בעניני חנוכה ועוד ענינים חשובים.

אחדשב"ת בידידות, את נדרי אשלם אשר הבטחתיו לעיין בדבריו היקרים לפי הפנאי ולהעיר כדרכה של תורה ונפל גורלי מעניני דיומא סי' ד' בעניני חנוכה בקושית הב"ח סי' תר"ע בברייתא שבת כ"א ע"ב מאי חנוכה וכו' לשנה אחרת קבעוס ועשאוס ימים טובים בהלל והודאה. וכתב הרא"ש דלפי גי' זו קבעוס קאי אהדלקה ועשאוס אהלל והודאה, אבל לספרים שלא כתבו בהס אלא וקבעוס לבד קשיא מה שלא הוזכר גם הדלקה שהוא העיקר עכ"ל הב"ח. ומעכ"ת האריך והרחיב במילתא בטעמא והביא גם בשם מר אביו ידידי הרה"ג שליט"א בדברים נכוחים.

ולפענ"ד נראה לפי מה שהקשתי במקום אחר דפריך מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון והנה תפס האי תנא לישנא דתמיה דפריך מאי חנוכה ומסיק דת"ר בכ"ה בכסלו נמצא דידע מאי חנוכה דאל"כ היל"ל מאי חנוכה, ת"ר בכ"ה בכסלו או היל"ל להתחיל ת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, ורש"י ז"ל דייק בלשון הגמ' ולכן פי' על איזה גם קבעוהו, א"כ אין הכוונה מה ששאל מאי חנוכה לדעת ענין חנוכה מה הוא דזה כבר ידוע על כל מצות חנוכה אלא כיון דבחנוכה היו כמה נסים על איזה גם קבעוהו וצ"ב. עוד יש לדייק דקאמר דת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד ודלא להתענות בהון, ויש לדייק חדא) למה שבק ולהדליק בהון נרות שהוא לכאורה עיקר הנס ועיקר חסר מן הסיפור, והשנית) דאי משום דלא למספד ולהתענות די בכ"ה בכסלו לבד שנחו מן המלחמה בכ"ה או בכ"ד ויתקנו

יום כ״ה דלא למספד ודלא להתענות בהון שמונה ימי חנוכה מה שייכות להספד ותענית.

ואשר נראה בזה דכבר הקשו הפר״ח ועוד אחרי לא תקנו שום דבר על נצחון המלחמה ותי׳ כל אחד לפי דרכו בקודש, ולפענ״ד מי׳ זה בלשון הברייתא והוא דשאלו מאי חנוכה פי׳ דראינו שיש בחנוכה כמה דברים איסור הספד ותענית, מצות הדלקת נרות שמונה ימים, הלל והודי׳ שמונה ימים, והי׳ מתמה מתי תקנו כל אלה ומה טעם להם ועל איזה נס קבעוהו ומפרש שאלתו דת״ר בכ״ה דכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ולא להתענות בהון וקשה ליה דודאי איסור הספד ותענית בחנוכה הוא מטעם שנחו בחנוכה מן המלחמה מה שהרגו בהם אויביהם, ובשביל זה תקנו דלא למספד ולא להתענות לפי שביום שמת בו אביו ואמו מתענין בחנוכה תקנו שלא להתענות וזה הי׳ מיד שנחו והוה תקנה על נצחון.

אלא דלנס זה שנחו מאויביהם ממלחמה הי׳ די ביום אחד כמו שמצינו בכמה מאורעות במגילת תענית שתקנו יום אחד וקשה למה כאן שמונה ימים ולכן מוסיף לפרש הקושיא דת״ר בכ״ה דכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד וכו׳ ולמה שמונה ימים, ולכן מפרש ואזיל למה שמונה ימים שכשנכנסו יווניים להיכל וטומאו כל השמנים שבהיכל וכו׳ בדקו ולא מצאו אל פך אחד של שמן וכו׳ והדליקו ממנו שמונה ימים, והנה הנס של שמן לא הי׳ עוד מציאות בשנה ראשונה לקבעו שהרי ביום שנחו מואביהם מיד תקנו שלא להספיד ולא להתענות ואז עדיין לא הי׳ נס אחר רק אחר שנחו ביום כ״ה מצאו השמן ולכן אז מיד תקנו שלא להספיד ולא להתענות בהון וכיון דלא להספיד ולא להתענות ליכא טעמא רק ליום אחד ואף גם זה לא ראו לקבוע לדורות ולכן לא קבעוהו מיד לדורות אבל כשנכנסו בהיכל ומצאו פך אחד של שמן והדליקו ממנו שמונה ראו בזה נס לדורות שלאחר המלחמה לאחר שכבר נחו שוב נעשה להם הנס בשמן והמנורה שבכל יום ויום נעשה שמן חדש ובכל יומא איכא ניסא.

וביון שראו כן שמצאו הפך ושהדליקו משמן שמונה ימים ונעשה נס לשמונה לשנה אחרת קבעוס השמונה ימים בהדלקת נרות והלל והודאה כלומר דמתחלה לא קבעו שמונה ימים כלל ולא הדלקת נרות ולא הלל והודאה אלא שלא להספיד ולא להתענות שזה תקנו מיד, אבל הדלקת נרות עדיין לא הי׳ והלל והודאה מנין ושמחה מה זו עושה ולכן ליכא שמונת ימים ג״כ אבל לשנה אחרת שכבר נעשה נס בשמן והדלקת נרות שמונה ימים קבעוס כלומר השמונה ימים שלחנוכה שהם מחמת הנס של השמן שדלק שמונה ימים בהלל והודאה שבימים אלו יאמרו גם הלל והודאה ולא רק בשלילות שלא להספיד ולהתענות, ולפ״ז אתי שפיר קבעוס לפי׳ הגיר׳ דלא עשאוס דקבעוס קאי על השמונה ימים שהם בשביל הנרות ולא צריך להזכיר הנרות שזה עיקר הקבעוס והיינו השמונה ימים שדלקו הנרות והבן.

דושה״ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צז

לכבם בגדים בשעה שנרות חנוכה דולקין

מוצש״ק וישלח התשמ״ח בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ח כש״ת ... הי״ו בכולל דישיבה הקדושה בנ״י.

אחדשב״ת בידידות, בדבר שאלתו בנשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה בכל נרות חנוכה עכ״פ בשעה שהן דולקין איזה מלאכות אמרו ואשתו אמרה לו שכביסה לאו בכלל המלאכות.

ולפענ״ד כבר אמרו ז״ל אין לאשה חכמה אלא בפלך, המלאכות כאן נראה שהוא כעין מה שנהגו בראש חודש שלא לעשות אז במוה״מ וכביסה בכלל מלאכות הוא ולא מצינו שכביסה לא תהא מלאכה בשום מקום, ושוב מצאתי בס׳ בן איש חי פ׳ וישב שהביא משולחן גבוה ראוי שיזהרו נשים שלא לעשות כבוס ומעשה מחט וכן שאר מלאכות ביום ראשון וביום אחרון של חנוכה וכ״ש בר״ח יע״ש ועיין כף החיים סי׳ תר״ע וא״כ הרי מבואר כדבריו וכ״ש הוא מהתם דהתם לאו מנהגא הוא לכ״ע, ואדרבה בש״ע לא הזכירו כלל מיום ראשון ואחרון אלא פסקו בשעת הדלקה וא״כ ודאי מה שפסקו שנשים נהגו שלא לעשות מלאכה כבוס בכלל הוא ופשוט.

ידידו בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צח

אי עדיף לקיים מצוה אחת בהידור
או תרי מצות בלי הידור

מוצש״ק וישלח התשמ״ח בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ח כש״ת ... הי״ו בכולל דישיבה הקדושה בנ״י.

אחדשב״ת בידידות, בדבר השאלה עוד במי שיש לפניו שתי מצות ויש לו מעות בצמצום מה עדיף, או לקיים מצוה אחת בהדור ובכל פרטיה ולא יוכל לקיים המצוה השניה או שיקיים תרוייהו בלי הידור.

ולפענ"ד פשוט דיקיים ב' מצות בלי הידור, דהידור אינו מעכב ואם אינו מקיים רק אחת חסר מצוה אחת לגמרי, וכבר דברו מזה הפוסקים, וגדולה מזו כתבו הפוסקים ז"ל דאפילו יכול הוא לעצמו לקיים המצוה עם כל ההידורים אלא שחסר לחבירו לקיים מצוה ואם יתן לחבירו לא יוכל לקיים לעצמו בהידור אפ"ה עדיף שיקיים המצוה כחיובה בלי הידור ויתן העודף לחבירו שיקיים הוא ג"כ עיקר המצוה עכ"פ, והטעם בזה דכל שחבירו לא קיים המצוה הרי הוא כאלו גם הוא לא קיים מטעם ערבות דישראל ערבים זה לזה ועיין רא"ש ברכות דף כ' גמצא דמה שנותן לחבירו לקיים עיקר המצוה הוה כאילו הוא בעצמו מקיים המצוה היינו עיקר המצוה וכ"ז שיש לו לקיים עיקר המצוה אין עליו מצוה להדר במקום שלאחר לא יהי' על עיקר המצוה.

איברא דמבואר כן במג"א א"ח סי' תרע"א סק"א דאם יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"ל אלא א' ע"כ ע"ש ועיין מחצה"ש שם. וכ"כ הא"ר והמ"ב ושאר אחרונים.

ודע דהמחצה"ש והאחרונים כתבו דוקא כשאין דר האחר עמו בבית דאל"כ יכול לצאת עמו ואז ההידור שלו עדיף ע"ש. ויש לעיין לפי מה שאנן בני אשכנז קיי"ל עכשיו ונוהגין דכל אחד מדליק לעצמו ואפילו אין לו רק נר אחד והו"ל כאילו נפסק ההלכה דכל אחד ידליק לעצמו אי כה"ג נמי יחלק לו ולא יעשה הידור או דילמא כה"ג א"ל דסוף סוף מעיקר דינא אם אין לו יכול לצאת עם חבירו וכן נראה ודו"ק.

ידידו דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן צט

אשה אי חייבת בהלל בחנוכה

ג' לסדר ויהי איש מצליח התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב ברקאי כו' כש"ת מוה"ר נחמן ווילהעלם הי"ו בישיבה הגדולה סידני אוסטראליא.

אחדש"כ בידידות, ומעינא דיומא דרך אגב בא לפני קובץ אור הדרום מישיבתכם ורא"מי שם להרב הגאון הראש ישיבה ידידי ר' ברוך לשם בענין חיוב אשה בהלל בחנוכה שתמה על הרמב"ם סוף פ"ג מהל' חנוכה שאם היה המקרא קטן או עבד או אשה עונה אחריהן מלה במלה והלא אשה חייבת בהלל ולמה לא תוציא בקריאתה וכן הקשה בשד"ח מערכת ח' בשם הכהן מוילנא. והרבה לתמוה מאחר דנשים חייבות בהדלקת הנרות מ"ש הלל והלא אף הן היו באותו הנס. וכתב טעמא דמילתא כיון דהלל דמ' ימי חנוכה דומה להלל דסוכות וכיון דפטורות מן הלל דסוכות פטורות גם מזה ותפס לעצמו כב"ש דאמר הטעם משום פרי החג דלב"ה וכפי שאנן קיי"ל דהטעם משום דמעלין בקודש אין לו שייכות עם סוכות ופרי החג.

והנראה לפענ"ד דדבר זה תלוי בטעם אמירת ההלל וכמ"ש הר"י שליט"א אלא דבס' שבולי הלקט עניין ר"ח כתב למה גומרין הלל בשבעת ימי חנוכה (ל"ל דעל ראשון לא קשה ליה ולא ידענא למה דאל"כ היל"ל שמונת ימי חנוכה) שהרי הנס נתחדש בכל יום מצאתי הטעם בשם רש"י ז"ל מתוך שהיא חלוקה בנרותיה כל יום ויום חלוק משלפניו הוי כחג שחלוק בקרבנותיו ואחי ר' בנימין נר"ו פי' הטעם שהרי הנס נתחדש בכל יום ויום כשנכנסו יווניים להיכל טמאו כל השמנים שבמקדש וכשגברה מלכות בית חשמנאי מצאו פך קטן חתום בחותמו של כה"ג שהי' ראוי להדליק בו יום אחד ונעשה להן נס להדליקו ממנו שמונה ימים אם כן יום ויום נתחדש הנס ועל חדושו של נס אנו גומרין את ההלל בכל יום. ועוד טעם אחר כי חנוכה נקראת על שם שנתחנך הבית והוכשר לעבודה שהרי היוונים טמאו את ההיכל והמקדש וכל כליו וכשגברו חשמונאים טהרו את הכל ועשו חנוכה כמו שעשה משה בתחילת חינוכן לעבודה וכן עשה עזרא כדכתיב ובחנוכת חומת ירושלים בקשו את הלויים מכל מקומותם להביאם לירושלים לעשות חנוכה ושמחה ובתודות ובשיר מצלתים נבלים וכנורות תודות זה קרבן שיר זה הלל ואין קרבן בלא הלל והרי אנו קורין בכל יום נשיאים וכל יום ויום נשיא שלו חלוק משל חבירו אם כן כל נשיא ונשיא צריך לגמור הלל על קרבנותיו ואין ראוי לחדש קריאת נשיא אחד בלא קריאת הלל ע"כ.

ולבאורה בטעמים אלו תלוי אי נשים חייבות בהלל דלטעם שהוא בשביל הקרבנות ובשביל חנוכת המזבח נשים פטורות וכן לטעם דכל יום חלוק והוי כחג שחלוק בקרבנותיו אבל לטעם שבכל יום ויום נתחדש הנס ועל חדוש הנס אנו גומרים את ההלל בכל יום א"כ לנשים נמי נתחדש הנס שהוא הנס של שמן ועיין רש"י שבת כ"ג ע"א ד"ה כל יומי איתיה שהרי כל שמונה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיע להתחלת זמן הגיענו ע"כ הנס בכל יום נעשה נס חדש ע"י הפך שמן א"כ גם נשים בכלל.

וראיתי קדוש אחד מדבר מרן בבי"ש א"ח סי' שנ"ט שכתב דאפשר שלדעת התוס' סוכה ל"ח ע"א ד"ה מי דהטעם דנשים פטורות מהלל דסוכה ועצרת לפי שאינו אמור על הנס ובהלל דליל פסח שנאמר על הנס שפיר חייבין ולשיטתם כיון דהלל דחנוכה אמור על הנס אפשר הכ"נ חייבין ומיהו לפמ"ש הרמב"ן ז"ל בהשגות על סה"מ שורש א' ד"ה

והפליאה דגוף המצוה שיאמרו הלל ושירה על כל צרה שלא תבא לשיגאלו הוא מה"ת הל"מ או שהוא בכלל השמחה שנצטווינו בה וביום שמחתכם וגו' רק נוסח ההלל שיאמרו דוקא נוסח זה הוא דרבנן ועיין תוס' פסחים ק"ח ע"ב ד"ה היו שכתבו דדוקא במ"ע דרבנן תקנו חז"ל לנשים אפי' במ"ע שהז"ג אבל במ"ע דאורייתא שהז"ג לא תקנו חכמים ע"ש ולפ"ז א"ש דדוקא נ"ח שהוא דרבנן תקנו להליק גם לנשים אבל הלל שהוא מ"ע דאורייתא רק שהנוסח הוא דרבנן שפיר נשים פטורין דבמ"ע דאורייתא שפיר לא תקנו רבנן לנשים במ"ע שהז"ג ולא מהני מה שאף הן היו באותו הנס ע"ש מה שהאריך ועיין בה"ג בהקדמה שמונה מהתרי"ג מצות שיקרא יחיד ההלל י"ח יום בשנה.

איברא דלפ"ז היה עלתה לן לדעת הרמב"ם ושאר פוסקים דהלל לא הוי אלא דרבנן בחנוכה עכ"פ א"כ גם נשים חייבות באמירת הלל ומדברי הרמב"ם לכאורה לא משמע הכי וכמ"ש לעיל ולפמ"ש אתי שפיר בס"ד ודו"ק.

לאחר זמן נזכרתי מש"כ במנחת פתים א"ח סי' תרפ"ג ס"א שכתב ובהלל דחנוכה גם נשים חייבות כיון דאף הן היו באותו נס וכ"נ מתוס' סוכה דף ל"ח ד"ה מי שהיה ולייתי שם על הגליון עיין תוס' פסחים ק"ח ע"ב שנראה נמי דחייבין בהלל דחנוכה ודו"ק.

ובזה הנני ידידו דושכ"ת בידידות צלח ורכב על דבר אמת המברכו בברכת התורה ללומדיה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ק

זמן עלות השחר והאיר המזרח לקריאת מגילה

מוצש"ק לסדר ואזכור את בריתי התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי וידיד נפשי הרב הגאון וו"ח כו' כש"ת מוה"ר ישראל טאפלין שליט"א בעמח"ס שו"ת אורח ישראל לייקווד נ"ז.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, בדבר אשר יצא לתמוה אהאי גאון מוהר"ם אריק זצ"ל במנ"פ א"ח סי' תרפ"ז שתמה אבעל ק"ע בירושלמי פ' הקורא את המגילה למפרע ה"ג הובא בא"ז הגדול הל' מגילה סי' שס"ט דמפרש גר שמל אחר שהעיר המזרח היינו לפני עלות השחר דהעיר המזרח הוא עלות השחר ותמה הגר"מ אריק דמשהאיר המזרח היינו כך התמה כדאי' ביומא פ"ג שהיו שוחטין את התמיד משהאיר המזרח ושחיטת התמיד הוא לאחר הנץ התמה וכמבואר מגילה כ' דשחיטה מצותה ביום וע"ש בטורי אבן ותמה ג"כ אבנוב"י מה"ק א"ח סוסי' מ"א שנראה מדבריו דשחיטת התמיד הוא מעלות השחר דהא מצות תמיד של שחר הוא לאחר הנץ ע"כ.

ותמה מעלתו פה קדוש יאמר כן שהרי כתב הרמב"ם בפ"א מה' תמידין ה"ב דזמן שחיטת התמיד של בקר הוא קודם שתעלה החמה משיאור פני כל המזרח עכ"ד וברש"י זבחים פ"ו ד"ה וברגלים דשחיטת התמיד הוא בע"ה ומבואר כן במשנה יומא פ"ג ומשנה תמיד פ"ג מ"ב אמר להם הממונה לאו ורואו אם הגיע זמן השחיטה הרואה אומר ברקאי מתיא בן שמואל האיר פני כל המזרח עד שחברון והוא אומר הן ועוד מבואר ברש"י שם ד"ה זמן שחיטה אם האיר המזרח שהשחיטה פסולה בלילה כדכתיב ביום זבחכם עכ"ד מבואר דקודם האיר המזרח הוא לילה והיינו קודם עלות השחר וכן דייק בעה"ש סי' פ"ט סי"א מרש"י דס"ל דע"ה הוא האיר פני המזרח וקודם לזה הוא לילה וכדעת הא"ר והגר"א ע"ש ואי כדעת המח"פ איך שייך לומר דקודם האיר המזרח הוא לילה הא ע"ה לד"ה כבר יום הוא וכמבואר במגילה כ' הנ"ל ושוב הביא מרש"י מנחות ס"א שכתב בהאיר המזרח הוא בן החמה וכבר נתקשו בו דהול"ל ע"ה וכן הביא מרא"ש פ"ד דברכות סי' א' וכ"כ כל האחרונים דשחיטת התמיד לא נכלל בהמשנה דמגילה שאמרו שם שחיטה ביום שנאמר ביום זבחכם לפ"ד המנחת כהן פ"ב ד"ה עוד תמיד ובפ' י"ב ד"ה האחד דהא דשחטו התמיד לכתחילה קודם הנה"ח הוא משום דכהנים בקיאים וזרוזים הם ולא יטעו בזמן ע"ה עכ"ד והובא בס' שיח יצחק וכ"כ הפר"ח א"ח סי' פ"ט סק"א ועוד האריך קצת וסיים בנע"ג לדברי הגרמ"א.

ואני בעניי הכינותי לבי לישב דברי רבינו הגאון ז"ל שהיה מגדולי האחרונים וחל עליו חובת ביאור דבריהם ז"ל וח"ו לא נעלמה מיניה כל הפוסקים ולאשונה אגיד דלכאורה האיר המזרח א"א שהוא עלות השחר שהרי בגמ' שם יומא כ"ח ע"ב תניא ר' ישמעאל אומר ברק ברקאי ר"ע אומר עלה ברקאי נחומא בן אפקשיון אומר אף ברקאי בחברון מתיא בן שמואל אומר הממונה על הפייסות אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון רבי יהודה בן בתירא אומר האיר פני כל המזרח עד בחברון וילאו כל העם איש למלאכתו ופריך מי הכי נגה ליה טובא ומשני לשכור פועלים קאמרינן וכתבו הפוסקים דקיי"ל כר' מתיא בן שמואל והיינו האיר פני כל המזרח עד שבחברון והנה זמן דהאיר פני כל המזרח הוא אחר ברקאי ועיין רש"י עלה ברקאי האיר יותר מברק ברקאי ומבואר עכ"פ דהאיר פני המזרח הוא אחר עה"ש שהרי ברקאי הוא עה"ש וברק ברקאי הוא אחריו קצת והאיר המזרח הוא אחריו והאיר כל פני המזרח עד שבחברון הוא עוד אחריו נמצא דהאיר פני כל המזרח הוא הרבה אחר עה"ש ולכן אחר דמתיא בן שמואל חולק דבעינן האיר המזרח והרמב"ם פסק כמתיא

בן שמואל וז"ל הרמב"ם בפיה"מ וממה שאתה חייב לדעת כי הזמן שזכר מתחיה בן שמואל באומרו האיר פני המזרח הוא אחר הזמן שזכר התנא קמא והלכה כמתיא בן שמואל.

ואין לומר דהת"ק ומתתיהו בן שמואל פליגי מתי הוא עה"ש אלא פליגי מתי זמן שחיטת התמיד אבל כולהו מודי דזמן עה"ש הוא קודם ועיין תפא"י אות ח' יומא הנ"ל דאם האירו פני כל המזרח עד הוא שיעור אחר אחר עה"ש ועל זה שאל בגמ' למה לן והלא זריזין מקדימין למצות וכבר כשר מעה"ש ע"ש. ולדידן מבואר מיהו דזמן שחיטת התמיד שהוא האיר המזרח עד חברון מאוחר מעה"ש וכיון דקיי"ל דזמן שחיטת התמיד הוא כשהאיר פני כל המזרח שמעינן מינה על כרחך דאין שחיטת התמיד בעה"ש אלא בהאיר המזרח שהוא זמן מאוחר מעה"ש וא"כ כבר זכינו לישב דברי הגרא"מ באחד דעכ"פ יפה הקשה על בעל קרבן עדה שפי' שם דהאיר המזרח הוא עלות השחר דזה אינו אלא האיר המזרח הוא אחר עלות השחר וז"פ וברור בס"ד.

אלא דמאחר דיצא לנו כן דהאיר המזרח הוא לאחר עה"ש א"כ מיושב נמי מה שכתב המהר"מ אריק זצ"ל דשחיטת התמיד אינו בעלות השחר ועלתה שפיר תמיהתו אגוב"י וגם אשאר פוסקים לכאורה שכתבו דשחיטת התמיד הוא בעה"ש ועכ"פ לשיטתו מבואר דשחיטת קרבן תמיד לא היתה בעלות השחר אלא אחר עלות השחר איזה זמן שהוא.

ומעתה נבא לבאר מה שהקשה עליו מדברי הרמב"ם שכתב מפורש דלא כגהרמ"א והם דברי הרמב"ם בזה מה שהקשה עליו ומתחלה נדייק בלשון הרמב"ם בפ"א מהל' תמידין שכתב ה"א מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום והם נקראין תמידין וכו' ה"ב ואימתי זמן שחיטתן של בקר שוחטין אותו קודם שתעלה החמה משיאור פני כל מזרח והרי שכתב להדיא ששוחטין התמיד קודם עלות החמה.

והנראה דמעכ"ת לשיטתיה ומפרש עלות החמה היינו נץ החמה וממילא האיר פני כל המזרח היינו עה"ש ושפיר הקשה לשיטתו אבל לפענ"ד יש לדייק בדברי רבינו הגדול הרמב"ם בתרתי חדא האי קודם שתעלה החמה מה הוא דמאחר שכתב משיאיר פני כל מזרח והוא זמן עה"ש די בזה ולמה ליה לכתוב עוד קודם עלות החמה דודאי עה"ש הוא הרבה קודם עלות החמה והכל יודעין זה וליכא למטעי, שנית אם כוונתו להשמיענו שמצות שחיטת תמיד הוא בעה"ש היל"ל בקיצור של בקר זמן שחיטתו מעלות השחר ומדכתב קודם עלות החמה משיאיר פני המזרח משמע דמשיאיר פני המזרח אינו בעלות השחר אלא הוא זמן קודם עלות החמה ואחר עלות השחר ולכן תלה יאיר פני המזרח בעלות החמה שלא נטעה לומר שיאיר פני המזרח הוא עה"ש דזה הוא רחוק מעלות החמה ולא קודם עלות החמה וזה לכאורה ברור מאד.

אלא דלפ"ז מבואר מדברי רמב"ם נמי דס"ל דתמיד של שחר אינו נשחט בעלות השחר אלא משהאיר פני כל מזרח ונמצא עכ"פ יש כאן ג' זמנים לכל הפחות לפי דעת הרמב"ם, הראשון עה"ש, והשני משיאיר פני כל המזרח, והשלישי עלות החמה. ועיין פסחים י"א אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר בתוך הנץ ואחד אומר לאחר הנץ החמה וכתב הבעה"מ ריש ברכות למדנו משם לפי ג' מחלוקת שנאמרו שם כי ג' זמנים הם ומשעלה עלות השחר הוא קודם לזה עיין בעה"מ ברכות ומעתה לא קשה נמי לומר כיון דמשיאיר הוא זמן קודם עלות החמה הוא הנץ החמה ועלות החמה הוא שיעור מאוחר מזה דהנץ הוא דבר אחד ועלות הוא דבר אחר ומיהו יש יש לומר דעלות החמה כוונתו על נץ החמה אלא דאי נימא דהנץ החמה הוא עלות החמה קשה בתרתי חדא דאמאי קרי ליה לפעמים נץ החמה ופעמים עלות החמה והשנית משיאיר פני כל המזרח איזה זמן הוא ומיהו א"כ נ"ע מהו הזמן יאיר פני המזרח.

ושמו רעיוני בהרמב"ם בפ"א מהק"ש ה"י שכתב הקורא ק"ש של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה לא יצא ידי חובתו אא"כ היה אנוס וכו' הי"א ואיזה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה ושיעור זה כמו (עישור) שעה קודם שתעלה השמש ואם איחר וקרא ק"ש אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו וכו' ע"ש.

ביאר לן רבינו דנץ החמה זמנה אינה עם עלות השמש ושני דברים ניהו דהנץ החמה הוא כמו שעה או עישור שעה קודם שתעלה השמש וא"כ דברי תורה העניים במקום אחד בהל' תמידין לכאורה עשיריס בהק"ש דמה שכתב שחיטתן קודם עלות החמה דעלות החמה הוא אחר הנץ החמה והנץ החמה הוא כמו שעה או עישור שעה קודם שתעלה השמש ופשוט דא"כ שהוא מה שקורין לו האיר המזרח שהוא קודם שתעלה החמה והוא האיר כל פני המזרח הוא הוא הנץ החמה א"כ אדרבה הרי מבואר ומפורש כתב רבינו הרמב"ם כדעת הגר"מ אריק דשחיטת התמיד אינו בעה"ש אלא בהנץ החמה שהוא משהאיר כל פני המזרח וזה ברור מאד בס"ד.

שוב האיר ה' עיני וראיתי בכסף משנה פ"א מהק"ש הנ"ל שהקשה וז"ל ומ"ש רבינו ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש יש לתמוה היאך כתב רבינו שזמן הוא שיעור שעה אחת שנראה שהוא זמן מיעוט משיעור שעה ורבינו מוהר"י אבוהב ז"ל כתב דלא קשיא שהנה עליית השמש

דהרמב"ם ר"ל לאחר שיעלה גוף השמש כולו והנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות וכנ"ל מלאתי במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת והוא נוסחא אמיתית ע"כ. ומעתה לא מיבעיא לדעת מוהר"י אבוהב דאתי שפיר מאד דהרי מפורש כתב דהנץ החמה הוא מיד כשיתחיל גוף השמש לעלות וזהו נמי זמן שחיטת התמיד שהוא האיר פני כל המזרח ולכאורה נראה כן קצת דאי מדברי הרמב"ם בהל' תמידין אלא אפילו לפי הגירסא עישור שעה אבל עכ"פ האיר המזרח ס"ל להרמב"ם שהוא קודם עלות החמה והוא הנץ החמה ולאחר הנץ הזה קודם עלות החמה שוחטין את התמיד ומבואר מהרמב"ם כדעת הגרמ"א.

ומ"ש מעכ"ת דבעה"ש סי' פ"ט סי"א הביא דעה"ש הוא האיר פני המזרח לפע"ד לא קשה אדא דדברי העה"ש שם תמוהין מדברי הרמב"ם וכמ"ש לעיל בסמוך וגם מדברי המג"א ומחנה"ש לא משמע הכי ואלא דבאמת כי העה"ש נמי מייתי שם בסמוך דבמדרש מבואר לחלק בין עה"ש לנץ החמה והאיר המזרח ועיין א"ר א"ח סי' פ"ט סק"א שכתב ודלא כמנחת כהן דף ג' וכל הפוסקים שהזכירו מעה"ש פירשו מסתמא משהאיר המזרח שזה הוא עה"ש ע"ש. וא"כ פשוט דלא קשה מידי להגרמ"א מדברי הע"ש דלא ס"ל כותיה בהא וגם לא כמנחת כהן שהביא מעכ"ת שהא"ר חלק עליו ונכרין דברי אמת.

ולפמ"ש אתי שפיר נמי דברי רש"י מנחות ס"ו ע"א שפי' ז"ל האיר המזרח הוא בנה"ח הנץ החמה וכבודו הביא שתמהו על דברי רש"י אלו ומע"כ ליין למח' השפ"א זל"ל ועיינתי שם והתם אדרבה כתב דרק יש לעיין מיומא קצת ולהנ"ל אתי שפיר דלית כאן תמיה כלל ורש"י באמת ס"ל בהא כרמב"ם דנץ החמה הוא האיר כל פני המזרח ומובן בזה נמי דברי רש"י יומא כ"ז ע"ב אם הגיע זמן שחיטה אם האיר המזרח ועת לשחוט את התמידין שהשחיטה פסולה בלילה דכתיב ביום זבחכם ומע"כ רצה לדייק מזה אדרבה דהאיר המזרח הוא עה"ש אבל באמת זה אינו דהרי רש"י כתב להדיא דהאיר המזרח הוא לאחר ברקאי וע"כ עה"ש אכתי לאו יממא הוא וכוונתו דכתיב ביום זבחכם בעי יום ולכן בעי האיר המזרח שהוא לאחר עה"ש והגם דבדיעבד כשר מעה"ש גזרו מעה"ש כיון דבלילה פסול ובעינן האיר המזרח ואין כאן סתירה בדברי רש"י ז"ל כלל עכ"פ מקום יש בראש"ש לדברי הגאון בעל מנח"פ ולשיטתו ומה שהקשה עוד מפ' התמיד סי' מ"ז בא"ח סי"ג הגה כיון דבדיעבד שוחטין התמיד מעה"ש לכ"ע והמנח"פ לכתחילה קאמר ולכן שפיר דבריסאלו אומרים בדיעבד או אפילו לכתחילה כיון דאינו הקרבה ממש וליכא למיחש על הגזירה כמו בהקרבה. ומה שהביא מרבותינו האחרונים אחרים שכתבו דתמיד נשחט מעה"ש הגה כגון זו אין אחריות על המנח"פ ועכ"פ יש לו על מה לסמוך שיטתו ז"ל.

סימן קא

כהנים זריזים אין חיישינן לגזור מפני טעות

עוד להנ"ל

ומ"ש הפוסקים דבכהנים ליכא למיחש משום דזריזין הן ולכן שפיר מעה"ש מותר אפילו לכתחילה הגה באמת דבר זה נ"ע ויש בזה אריכות דברים שהרי ראה ראינו בגמ' שכן גזרו עד שיאיר פני המזרח מפני טעות הרי דאפילו כהנים זריזין טעו עד שבכל יום אח"כ לא סמכו אלא עלו לגג ולראות אם כבר הגיע הזמן ולא יטעו עוד ואעפ"כ לא רצו לסמוך על זה אלא איחרו הזמן שיאיר כל פני המזרח ולא יבאו עוד לידי טעות ול"ע. ובאמת כי יפה ליין המח"פ לט"א מגילה הנ"ל ד"ה לסמיכה ולשחיטה דכתיב וסמך ושחט וכתיב בשחיטה ביום זבחכם כפרש"י דכתיב וסמך ושחט וכיון דשחיטה אינה אלא ביום ממילא לסמיכה אינה אלא ביום וה"נ פרש"י במליקת העוף דאינה אלא ביום כיון דביום זבחכם כתיב והא דשחיטה אינה אלא ביום גזה"כ הוא מביום זבחכם ולאו בטעמא תליא מילתא ע"ש.

ועיין מאירי ברכות דף ט' והיו קובעים תפלתן בשעת הנץ החמה וכו' על הדרך שכתבו גדולי חכמינו בענין תמיד של שחר היה נשחט בקרן לפונית מזרחית ושל בין הערבים בקרן לפונית מערבית כמו שדרשו שנים ליום שהיו שניהם נשחטים כנגד היום, ועיין רש"י (יומא ס"ב) כנגד זריחת השמש ועכ"פ הרי של בין הערבים נשחט נגד היום ממש וא"כ לכאורה גם של שחר ודו"ק.

איברא דמעכ"ת ליין עוד לדברי המלחמות ברכות דף ב' ועיינתי בדברי המלחמות והנה אנחנו ראינו שם שני דברים אדא דממקומו הוא מוכרח דהמלחמות נמי ס"ל דעלות השחר והאיר המזרח שני דברים הם שכתב שם וז"ל ומן התימה שאני תמה כל דברי הרב ר' אפרים אלו המעותקים בספר הזה שהרי שנינו משנה שלימה אין קורין את המגילה בלילה וכו' עד הנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ש"מ כל דבר שמצותו ביום משעת הנץ החמה ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר וכו' מיהו ודאי משעלה עמוד השחר יוסי הוא לכל דינין שבתורה ומפני שאין זמנו ידוע לכל אמרו במילה וטבילה והזאה דבעי ספירה ביום הנץ החמה דבר שהוא ברור לכל שאם הקדים באלו פסול והמאחר אינו מפסיד כלום שאין הקדמתן מצוה וזמנן כל היום ולענין תמיד דכתיב בקר קבעו האיר המזרח שקדמתן מצוה וכלן לא אמרן אלא לכתחלה ולמצוה וכו' ע"ש.

והמעיין יראה שתי דברים חדא דגם לרמב"ן ז"ל עמוד השחר והאיר המזרח שני זמנים הם והאיר המזרח הוא אחר עלות השחר דאל"כ היל"ל ולענין תמיד במקדש דכתיב בקר קבעו עלות השחר שקדמתן מצוה דמעלות השחר קאתי ולא הזכיר שם האיר המזרח כלל עד עכשיו א"כ פשוט דגם הרמב"ן ז"ל מחלק בין עה"ש להאיר המזרח אלא דייק כיון דכתיב ביה בקר הקדימו להאיר המזרח והשנית דתמיד נשחט בהאיר המזרח והוא קודם הנץ ולאחר עלות השחר אלא דאכתי אפשר לומר דהוא התחלת הנץ החמה והגם דהוא במקצת דלא כמח"פ, אבל עכ"פ לכ"ע אינו עה"ש גם לדעת הרמב"ן ז"ל.

ודע דמ"מ מה שהקשה הגרמ"א ז"ל על רבינו הנוב"י לולי דמסתפינא הי' נראה דלא קשה דהמדייק בנוב"י יראה דהנוב"י לא כתב דתמיד נשחט בעה"ש אלא כתב וז"ל אבל קשה להיפוך דלמא מיירי בשחר קודם הנץ החמה ועדיין לא קראו המגילה של לילה ועדיין לא עבר זמנה ועיין במג"א ר' סי' תרפ"ז בשם הגמ"יי ואז הוא זמן תמיד של שחר כוכ' ע"ש. נראה ביאור הדברים ואז הוא זמן תמיד של שחר פי' קודם הנץ החמה אבל הוא אחר עלות השחר אפילו להנוב"י ומודה הנוב"י דתמיד נשחט אחר עלות השחר אלא דס"ל קודם הנץ החמה וכדעת הרמב"ן ז"ל דמשהאיר המזרח עד חברון הוא זמן אחר עלות השחר וקודם הנץ החמה ונמצא לכאורה הגרמ"א כשיטת הרמב"ם והנבו"י כשיטת הרמב"ן ז"ל ודו"ק ואתי שפיר הכל.

וידידי הרה"ג מוה"ר ז"ל רויזענבערגער שליט"א העיר לי מדברי הרמב"ם פ"א מהל' מעשה יוה"כ ה"ח שכתב שם כל ליל יוה"כ כהן יושב ודורש אם היה חכם וכו' ומתעסקין עמו עד שמגיע זמן השחיטה ולא היו שוחטין עד שמכירין שעלה עמוד השחר בודאי שמא ישחטו בלילה ע"כ ומשמע לכאורה דמפרש דשחיטת התמיד הוא בעה"ש, ונראה דהני תרי מילי דבכל השנה באמת לא היו שוחטין עד שהאיר המזרח עד חברון אלא ביוה"כ או מחמת חולשא דכה"ג שכל עבודתו עליו או לטעם אחר הקדימו לשחוט קודם ושוב מצאתי שכבר כתב כן באבן האזל הל' עבויה"כ דהרמב"ם לשיטתו שכתב בהל' תמידין טעם דאין שוחטין כל השנה עד שיאיר המזרח משום דפעם אחת טעו ושחטו קודם עלות השחר ולכן תקנו לאחר בכל השנה אבל ביו"כ שטעות הלבנה לא שייך שפיר שחטו אותו קודם ולפענ"ד להוסיף דוקא משום חולשא וצרפו שניהם יחד ודו"ק.

והנה יש לי עוד אריכות דברים אלא כיון שאין הז"ג ורק רציתי לישב דברי הגאון ז"ל שלא יהיו דבריו כטעה בדבר משנה ובזה הנני ידי"נ דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קב

בירך לישב בסוכה כשהגג סגור

שושן פורים התשנ"ה בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרב הגאון המפורסם פרי עץ הדר, מרביץ תורה וחסידות כולו אומר כבוד כג"ת מוה"ר יחזקאל ראטה שליט"א גאב"ד דקארלסבורג בנ"י בעמח"ס שו"ת עמק התשובה וש"ס.

אחדשכ"ג באהבה ובידידות נאמנה, וכו'. והיות כי מר כ"ג מחבב דברינו כמים הפנים אל פנים, ראיתי להעיר הערה אחת קטנה או גדולה שהם שנים ונפל בגורלי מה שראיתי בתשו' סי' נ"ד-נ"ה שקו"ט בדברי הביכורי יעקב סוסי' תרל"ט בראובן שקידש ואכל בסוכה ובירך לישב בסוכה והגג הי' סגור שנ"ל שיאכל שוב כזית ויברך לישב בסוכה הובא במ"ב ומעכ"ג כתב שאם רק התחיל לאכול ולא הפסיק בדבר אחר בכה"ג א"צ לברך שנית לישב בסוכה דיצא במה שבירך בשעה שהיתה הסוכה סגורה, וראייתו משחט הרבה בהמות או עופות ונתנבלה א' מהם אפי' הראשונה לא הוה הפסק לא בין השחיטות ולא בים הכסויים כיון דנתעסק בענייני שחיטה, וכתב שם בתבו"ש סקכ"א דכל זה עוסק באותו ענין מקרי וראי' משופר של ר"ה דע"ג דכל סדר התקיעות ספיקא נינהו וא"כ הו"ל למימר דלא לברך כלל דדילמא תש"ת הוא עיקר או תר"ת והוה הפסק בין הברכה לתקיעות האמיתית אלא דכ"ז שעוסק במצוה זו אפי' לצאת ידי ספיקא לא הוי הפסק כיון שמוכרח הוא לזה ומינה נמי אפי' נתקלקלה לגמרי עסק באותו ענין מקרי ע"ש.

וכתב מעכ"ת דא"כ הכ"נ בענין סוכה כיון שעוסק בענין אכילה הצריך סוכה אע"ג שבכזית ראשונה נזדמן שלא אכל בסוכה מ"מ עסק בענין סוכה ולא הוי הפסק דומיא דבהמה שנתנבלה בשחיטה ראשונה וכן בתקיעות משמעות הפוסקים בסי' תק"ץ דאפי' נפסלו התקיעות הראשונות ואפ"ה לא הפסיד, עוד הביא ראי' מאכילת מצה שמברכים קודם אכילה ולא הוי הפסק על האפיקומן ומברכין קודם אכילה אע"פ שאינה לשם חובה. אולם אם הפסיק בשיחה דלא שייך לסעודה בודאי צריך לחזור ולברך דשיחה בין ברכה למעשה המצוה הוי הפסק, והגם דשיחה נמי ראוי שתהא בסוכה כמו טיול ואכילת פירות, יצא לחלק דיש נפק"מ בין דבר שמקפיד עליו לעשותו בסוכה דאז לא הוי הפסק אדרבה לשם מצוה יחשב אבל דיבור אע"ג דכשמשיח בסוכה עושה מצוה מ"מ אין מקפיד על זה כלל שיהא בסוכה דהא מדבר גם חוץ לסוכה מש"ה לא חשוב כעוסק במצות סוכה.

ותפום לשון אחרון דלשיטתו סוכה עדיף משחט ונתנבלה דשהייתו בסוכה בעצמו הו"ל מצוה ומ"ש אוכל

פירות או משיח לפי תומו או לא אוכל ולא משיח אלא יושב בסוכה והלא עכשו הויתו בסוכה הוא מצוה ועליה צריך לברך ופשוט שאם נכנס לסוכה ובירך לישב בסוכה קודם שעשה קידוש ושם מיד שיחת חולין ואח"כ עשה קידוש או בחול בירך לישב בסוכה קודם שנטל ידיו ושם אח"כ והלך ונטל ידיו שברכתו ברכה דישיבתו בסוכה הוא המצוה ולא האכילה אלא שהאוכל וקובע סעודה צריך לאכלו בסוכה, והכי תנן בסוכה (כ"ז ע"א) רבי אליעזר אומר י"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וכו' ואכ"א אין לדבר קצבה חוץ מלילי יו"ט ראשון של חג בלבד ופרש"י אין לדבר קצבה אם רצה להתענות אין אנו זקוקין לו אלא אם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה, ובגמ' חזר בו רבי אליעזר. ופרש"י אלא חכמים שאין לדבר קצבה ואם רצה להתענות מתענה חוץ מליל יו"ט הראשון ועיין תוס' שם ואם רצה להתענות יתענה ואף שיש משוס יו"ט הרי אפשר כמר בר רב אשי ועיין ס"ח מי שהגאה לו להתענות

ועיין מש"כ כק"ז בתוי"ט, והארכתי בזה במקום אחר.

מ"מ פשוט דאין המצוה האכילה בסוכה כמושליכא מצוה באכילת מצה בשבעת ימים, אלא שאנן נהגינן לברך על קביעת הסעודה כמ"ש בש"ע סי' תרל"ט בסופו אבל ודאי כי הברכה על הסוכה ועל ישיבתה ומאי נפ"מ אם יושב ואוכל או לא אוכל או שותה ולא אוכל לענין ברכה שלא תהא לבטלה וכ"ש שלא ליחשב היסח הדעת, כיון שיושב בסוכה הרי מראה היפוך מהיסח הדעת במה שלא יוצא לשותה בשוק אלא יושב בסוכה ומשיח ובש"ע סי' תרל"ט ס"א כילד מצות ישיבת סוכה שיהא אוכל ושותה ישן ומטייל וכו' וכתב המרי"ל וכן אם רצה לספר עם חבירו יספר בסוכה דסוכתו צריך להיות כביתו והביאו המ"ב ועיין בה"ט שם אות ב' ומטייל אדם המספר עם חבירו יספר בסוכה עמו וא"כ גם שיחת חולין בסוכה מצוה ואמאי חשיב ליה היסח הדעת ולא אכילת פירות.

וממילא לפענ"ד לא דמי לשוחט דשוחט שהביאו לפניו עוף לשחוט או בהמה והמברך על השחיטה שפיר מברך שכך חייבוהו חכמים לברך קודם השחיטה עובר לעשייתם כמבואר בירושלמי ומכוין על כל שיביאו לפניו לשחוט בברכה אחת אפי' נתגבלה אחת בידו מ"מ גם בזה עסק בשחיטה אלא שנתגבלה בידו ולא עלתה לו ויכול לשחוט עד שיעלה בידו כראוי, שהרי בירך על השחיטה לנכון כתקון חז"ל והברכה לא נתבטלה במה שנתגבלה העוף דהו"ל עוסק בשחיטה ונתקלקלה והו"ל כעין גביל לתורא וכיוצא וכן בתקיעת שופר שבירך והתחיל לתקוע ולא עלתה בידו הקול יתקע עד שיעלה בידו שעל זה בירך בראשונה שיתקע והו"ל כעין המברך על המילה והתחיל לקוץ הערלה ולא קץ בפעם אחת אינו חוזר ומברך אלא חותך שנית עד שיגמור אבל אם יביאו לו נשר לשחוט ויברך עליו על השחיטה ושחטנו ודאי הו"ל ברכה לבטלה אף אם יביאו לו אח"כ עוף לשחוט צריך לברך שנית.

והצצתי שם בתשובה וראיתי לידידי הגאבד"ק שטראסבורק הביא משע"א שער ה' ס"א דאם אחר שבירך העולה לתורה נמצא טעות בס"ת והוציאו ס"ת אחרת ותלוי במנהג אם חוזר ומברך על הס"ת השני' ומעכ"ת פלפל גם בזה ודחה דבריו ולפענ"ד הגם שיש לפלפל בדבר ומ"מ נראה נמי לחלק דהתם המברך על הס"ת הרי זה ס"ת ומה שבירך נותן התורה אמת כדבריו ואם נמצא פסול בתורה זו הרי יש שיטות שלענין קריאת התורה מותר לקראת ועכ"פ הברכה שבירך לא הוי שקרא דהרי תורה לפניו אלא שנמצא בה פסול לענין קריאה, ועוד בו שלשיה דעיקר ברכת התורה אינה ברכה שתקנו על הקריאה אלא לכבוד התורה שהרי אפילו בירך ברכת התורה עכשיו וקוראין אותו לתורה מברך שנית ובראשונה לא ברכות רק כהן ואחרון שעיקר הבברכה אינה על הקריאה אלא כבוד התורה וא"כ מאי נפ"מ מה שמצאו בס"ת זו יוציאו שני' שיש שם וכבוד התורה איכא אבל המברך על הסוכה והוא בבית אינו כלום דבית אינו סוכה וסוכה אינו בית וכיון דהגג סגור והו"ל מברך בבית לישב בסוכה ולא בסוכה א"כ בשעה שבירך בירך ברכה לבטלה דלא תקנו חז"ל לברך ברכה זו בבית ואף שהי' סבור שהוא סוכה מ"מ כשנכנס לסוכה כשרה חוזר ומברך.

וראיתי למעכ"ת שם שהרגיש בזה בד"ה ומש"כ דכה"ג הוי כבירך על מה שאינו סוכה כלל ודחה מעכ"ת לפמ"ש המג"א בסי' תרכ"ו סק"ז דהיכי דנעשה בכשרות וסוגר הגג ואח"כ פותחו כשר ולא הוי תעשה ולא מן העשוי דהוי רק כפירש עליה סדין וחזר ונטלו ממנו דכשרה, ולפענ"ד סוכה ותעשה ולא מן העשוי הם שני דיניס נפרדים ודין תעשה ולא מן העשוי הוא דין בעשי' ולא בסוכה ולכן סוכת גנב"ך כשרה אפילו לא עשאה לשמה ועשאה גוי ואפילו עשה חלק בעשי' וחלק נעשה מאליו החלק שנעשה מאליו פסול וצריך להחליפו ושוב יתכשר אבל החלק שעשה נשאר בכשרותו וכמבואר בסוכה שתחת האילן ועוד ולכן פשוט נמי דמש"כ המג"א דסגירת הגג לא הוי בכלל תעשה ולא מן העשוי אין זה לומר דכל זמן שהוא סגור יש לו דין סוכה אלא כוונתו לומר דמה שנעשה לשם סוכה לא אמרינן דהמעשה נתבטל על ידי סגירת הגג ושוב כשפתחו הו"ל כאלו הסכך נעשה מאליו אלא הגג שסוגר אינו מבטל המעשה אבל כל זמן שהוא מכוסה עם הגג הרי לאו סוכה הוא והמברך לישב בסוכה לא עשה ולא כלום, ובגמ' סוכה שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה ובגמ' סוכה דאורייתא תני פסולה והנה קראה סוכה וקתני פסולה דאורייתא דבשעת מעשה פסולה הוא ולפענ"ד פשוט דאם יכנס בסוכה גבוה

למעלה מעשרים אמה ויברך לישב בסוכה ושוב ימעטנה או בסוכה שהיא פחות מעשרה טפחים ויברך ואח"כ יחפור בה דע"ד להכשירה חוזר ומברך.

וראיתי עוד שהביא שם מתבו"ש ס"ק כ"א בספק טריפות לכסות כתב בכל זמן שעוסק באותו ענין לא הוי הפסק ורא' מברכת שופר דאע"ג בכל סדר התקועות ספיקא ניהו וא"כ הו"ל למימר דלא לברוכי כלל בדלמא תש"ת הוא העיקר או תר"ת וא"כ תשר"ת הוה הפסק בין הברכה לתקיעות אמיתית וכו' אלא דכ"ז שעוסק במצוה זו אפילו לצאת ידי ספיקא לא הוי הפסק כיון שמוכרח הוא לזה ומינה אפילו נתקלקלה לגמרי עסק באותו ענין עכת"ד. ומינה דן גבי סוכה שעוסק באכילה הצריך סוכה אע"ג שבאכילת כזית הראשונה נזדמן לו שלא אכל בסוכה מ"מ עסק בענין זה ולא הוי הפסק דומיא דבהמה שנתגבלה בשחיטה וכן בתקיעות שפסלו התקיעות הראשונות ולא פסלו הברכה (א"ח סי' תק"ל).

ולהעיר באתי לבאורה קשה לי בתרתי חדא במה שכתב התבו"ש להביא רא' דלא הי' ליה לברך על סדר התקיעות דספיקא ניהו והו"ל למימר דלא לברוכי כלל דדלמא תש"ת הוא עיקר, לא זכיתי להבין שהגם שכל הסדרים קיי"ל שהם מכח ספיקא אבל מ"מ דוקא קודם שבא ר' אבוהו אבל לאחר שתקן ר' אבוהו כמבואר בגמ' (ר"ה ל"ד ע"א) אתקין ר' אבוהו בקסרי תקועה שלשה שברים תרועה תקיעה, ושקו"ט דמספקא ליה לר"א דלמא גנח ויליל וכו' ע"ש, נמצא מה שאנו תוקעין שלש בבות תש"ת תר"ת ותשר"ת כולם מתקנת ר' אבוהו הם וא"כ אין כאן שוב ספיקא לדידן אלא חייבין לתקוע שלשתן וצריך ברכה ככל תיקון דרבנן אפילו על הספק ואין מזה רא' כלל לשחיטה, אלא אפי' נניח לו הרא' מ"מ לפענ"ד הדמיון שעוסק באכילה הו"ל עסק בענין זה כמו בשוחט ונמצאת טריפה אינו דומה, דהשוחט ונמצאת טריפה שוחט ומברך על הרוב כמבואר בירושלמי (עיין ש"ך יו"ד סי' י"ט ופר"ח) שנחלקו ר"י ור"י אי מברך עובר לעשייתן בשוחט כיון דאכתי חסר בדיקה וקיי"ל דמברך עובר לעשייתן קודם השחיטה וכן היתה תקנת הברכה ולכן אפי' תמצא העוף נבילה ישחט אחרת אם יש לו ועשה כתיקון מקרי עוסק באותו דבר, ואם אין לו יותר ג"כ עשה כתיקון חז"ל והו"ל אנוס בתקנת חז"ל אבל ברכת לישב בסוכה תקנו להיושב בסוכה ולא בבית וכאן הוא יושב בבית וברכה כזו לא תקנו לברך בבית ואח"כ ילך ויעשה לעצמו סוכה, ומה שהוא עוסק באכילה לפענ"ד לא מקרי עוסק באותו דבר כשהוא אוכל בביתו ולאכול בלי שחיטה א"א אבל לאכול בלי סוכה אפשר ואפשר בכמה אנפי, וצ"ע.

וראי' לדברינו מדברי הא"ז הובא במהרי"ל הל' סוכה (דף נ"א) על מה שדרש מהר"א בלומלין הי"ד על אותן סוכות שנעשו גגיהן כל השנה כמין צריף ובחג מסלקין הגג לגדלין ומסככין שם הסוכה דאז לסכך הסוכה כי אם דסילקו את גג הצריף מתחילה דאם סכך הסוכה בראשונה ואח"כ סילק את הגג הוי מן העשוי ותמה מהרי"ל ונשגבה פליאה בעיני מהרי"ל דהלא בס' א"ז כתב סיכך בבית ואח"כ פיחת גג הבית שעליו כשרה וכו' ע"ש. ובתש' מהרי"ל החדשות סי' ו' (דף י"ב מדפי הספר) בכנף כשחותכין כנף דאין נשאר אלא ג' כנפות אם חותכין אותו באלכסון ואי חותכין בעיגול לגמרי נראה דאפי' הכי חשוב כנף דלא מפסלי הני תלתא משום תעשה ולא מן העשוי דהתם הוא שנעשה בפסול ושוב אין לו תקנה לעשות אבל כה"ג שנעשה בהכשר כשהיו לו ד"כ ואח"כ נחסר אחד יחזרו להכשירן כשחוזרין ומתקנין הרביעית דלא נפסלו מהכשרן ע"י חסרון הרביעית, וקצת רא' מסכך דסוכה דכתיב נמי תעשה ולא מן העשוי דפסול וגרסינן בפ"ק דסוכה (י' ע"ב) (מנימין) עבדיה דר"א וכו' אלמא אע"ג דנפסל הסכך ע"י כתנת דהוי דבר המקב"ט כי הדר שקליה חוזר להיתרו הראשון, וכו' וכן זכר לדבר מעירוב שחוזר למקומו מההיא דספינות שיתקשרו והותרו וחזרו ונתקשרו וכו' ע"ש ועיין מג"א א"ח סי' תרכ"ו סק"ז עכ"פ נראה דסוכה כשהגג עליה פסולה הוא לכל דבר ולא נקראת אלא לענין תעשה ולא מן העשוי שאני.

ופשוט שאם יהי' לו טלית כשר בת ד' כנפות ויחתוך באלכסון כנף אחד שישאר רק בת ג' כנפים או בעיגול גמור ויקח הטלית ויברך עליו ואח"כ יתפרו עליו כנף רביעי ויתקנו לילית ברכה זו שבירך קודם שתקנו הכנף לא מהני על הטלית והו"ל ברכה לבטלה אפי' יהי' כוונתו לתקן כ"ש כשאינו יודע כלום שכנף אחד נחתך וחסר והוא טלית בת ג' כנפים ובירך עליו ושוב ראה שחסר שם כנף אחד והלך ותיקן ודאי שחוזר ומברך וא"כ הכ"נ בסוכה כיון שדימה אותן אהדדי.

וקצת חשבתי לדמותו לגר דקיי"ל כל הברכות מברך עובר לעשייתן חוץ מטבילה דגברא לא חזי וי"ל דגר נמי כיון דעומד במקוה והולך לטבול יברך עובר לעשייתן ויטבול מיד וע"כ דלא אמרינן כה"ג יברך עובר דגברא לא חזי וליכא גבי' ברכה כלל ועיין לא"ח ברכות י"א ד"ה בא"ד שחקר במברך קודם עלות השחר ליפטר הלימוד שאחר עלות השחר ועיין גם נוב"י ת' יו"ד סוסי' קפ"ז וז"ל אבל ודאי א"א לברך קודם הזמן ואיך יאמר וצונו ועדיין לא נצטווה גם הב"ח בתשובה סי' קכ"ה כתב שקודם הזמן א"א לברך גם מלשון התה"ד סי' ק"ב הובא ברמ"א סי' תרע"ט נראה דלא יצא ע"ש ובמג"א. ואפשר דה"ה המברך בבית ואח"כ עשו הסוכה דהוי נמי כמו שלא בא הזמן ומ"ש שאין לו תפילין ומברך על

קלף שיכול לעשותו תפילין ומ"ש שלא בא הזמן הגם שיש לחלק קצת מ"מ לפענ"ד בתרוייהו הו"ל ברכה לבטלה.

ובזה הנני ידידו מוקירו ומעתיר לאריכת ימיו ושנותיו ויוסיף ליתן לנו מפרי עטו בעתו עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קג

בן עיר שהלך לכרך ודעתו לחזור מתי קורא המגילה

מע"כ ידיד"נ הרהגה"צ שמו מפארים נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפר בתורת חיים חיים הם למוצאיהם נאה דורש ונאה מקיים בונה וסותר כו' כ"ק מוה"ר **נפתלי חיים אדלר** (שליט"א) [זצ"ל] אב"ד ונשיא מוסדות אהל נפתלי שכון ויזניץ דזיקוב נתניה.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, יקרת מכתבו הגיעני בדבר חקירתו בפרוז בן יומו כגון בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר והיה דעתו לחזור למקומו בזמן הקריאה ונתעכב ולא חזר למקומו כלומר שדעתו היה לחזור בלילה קודם אור היום שחל עליו קריאת היום במקום שהוא ונתעכב ולא חזר עד שהאיר היום ונמצא נתחייב בקריאה כאנשי המקום שהוא שם הגם שדעתו לחזור לאחר הקריאה עוד בו ביום כמבואר בגמ' מגילה י"ט וברמב"ם פ"א ובטוש"ע א"ח סי' תרפ"ח ס"ג ומעב"ג הביא מדברי הריטב"א שהביא דברי הירושלמי וכן הביא המאירי מגילה י"ט בשם הירושלמי דכשחוזר למקומו בו ביום הגם שכבר קרא כאנשי המקום שנתעכב שם בבוקר חוזר לדין מוקף חומה וקורא עמהם במקומו נמצא לכאורה דקורא המגילה שתי פעמים ומספקא ליה למעב"ג לענין מצות שילוח מנות ומתנות לאביונים בעיר שנמצא בה ביום י"ד מטעם פרוז בן יומו אי מחויב ליתן שם כיון דנתחייב בקריאתה המגילה או דילמא כיון שדעתו לחזור לכרך לא חייבוהו ליתן שתי משלוח מנות. וכן מספקא ליה לענין אמירת על הניסים וליין לט"ז סי' תרל"ג סק"ג ד"ה אבל בשם הא"ח הובא בב"י דלהזכיר על הנסים בט"ו אסור והב"י תמה עליו דמה איסור יש בדבר והב"ח כתב דודאי איסור יש משום הפסק וחוזר ומתפלל והט"ז כתב דודאי איכא איסור אלא דאינו חוזר ומתפלל וליין לסי' ק"ח סי"ב דטועה ומזכיר שלא ממאורע אינו חוזר ומתפלל ובאמת כי הט"ז לשיטתיה ועיין מג"א שם.

ולפענ"ד נראה ראשונה מה דינו במי שהוא קורא המגילה מספק בי"ד ובט"ו כגון בעירות שהם ספק מוקפות חומה כמו רבי בטבריה או כמו שמנהג העולם בפרא"ג וכיוצא בו אי חייב ליתן מ"מ בב' ימים והנה המג"א בסי' תרפ"ח סק"ה כתב דבכרך שהיא ספק מוקף חומה נוהגים במתנות לאביונים בשניהם (כנה"ג ש"ג) והנראה דהיכא דיש עליו שני חיובים בי"ד וט"ו חייב במתנות לאביונים ושמחה נמי בשניהם וא"כ הכ"ג י"ל כן לגידון דידן כיון דנתחייב ב' ימים ומיהו י"ל דלא דמי לפ"מ שכתב מרן כק"ז בבית שעריס א"ח סי' שפ"א הטעם שחייב בשניהם משום שצריך לתת להם לעניים כדי שיהיה להם לסעודת פוריס כיון שגם הם חייבים מספק בי"ד וט"ו ועיין מאירי דף ד' ד"ה סעודת פוריס ובתלמוד המערב שאלו ויעשה אותה וכו' ועוד שהרי משלוח מנות היתה נדחה ומ"מ יש מפרשים שמאחר שמקדימין בקריאת המגילה אף הם מקדימין בשמחה ע"ש ולפ"ז דוקא במקום שקורא מספק וכולם קורין כן אז חייב בשתיהם מטעם עניים וקצת ראי' נמי ממה שאמרו (מגילה דף ד') לר' יוסף טעמא דאין קורין המגילה בשבת מפני שעיניהם של עניים תלויים בקריאה ועיין תוס' שם ל"ל טעם זה. ולפ"ז בדידן כיון דנתן לעניין בזמן החיוב שוב יפטר.

איברא דלכאורה יש לעיין המי פרוז בן יומו מאי טעמא חייב בקריאתה פעמיים אי הו"ל מטעם ספק ונותנים לו חומרי ב' מקומות כמו ספק מוקף חומה שמספיקא קורין בב' ימים או שהוא חיוב לקרא בב' מקומות מעיקר חיובא שאדם זה נתחייב שני חיובים י"ד וט"ו או הוא רק חיוב קריאה שהוא בין הקוראים חייב לקראת עמהם שלא לפרוש מן הצבור ונתחייב בה אבל אין לו דין פוריס דהאיך יתחייב אדם בשני פוריס מה שכל העולם אין עושים. והחילוק נראה כך דאם הוא מטעם ספק א"כ כיון דמספקא לן לענין קריאה הכ"ג הוא בכלל ספק לענין שאר מצות והמתנות לאביונים ושמחה וממילא חייב בשתיהם אבל אי נימא דקריאה זו של פרוז בן יומו אינו מדין ספק אלא כיון שהוא בין הקוראים חייבוהו חז"ל לקרא א"כ רק קריאה אבל לא שאר ענינים.

ועיין ט"ז סי' תרפ"ח סק"ו ונתעכב ולא חזר דשיטת הרא"ש והטור דהולכין אחר מחשבתו ודעתו בלכתו ממקומו ומחלק בין פרוז בן יומו למוקף בן יומו שאם היה בדעתו להתעכב שם ביום י"ד מוקף בו יומו איבד את יום עירו שהוא יום י"ד שאם היה דעתו להתעכב שם ביום י"ד נקרא מוקף ונסתלק ממנו חובת אנשי מקומו והט"ז חלק עליו דבתרוייהו בין פרוז בן יומו בין מוקף בן יומו כל שמחשבתו היתה להתעכב במקום הליכתו בתחלת יום י"ד וכן הוה אז נשתנה כל אחד ממנהג מקומו הוקדם ונתן עליו מנהג מקום שהוא שם בתחלת היום וע"ש באריכות ומה שדייק למה אמרו תחלת היום ולא תחלת הלילה ועיין מחצה"ש שם אות ז' מה שביאר. ולפ"ד המאירי דף י"ט שליין עליו מעב"ג דבן כרך שהלך לעיר שנעשה פרוז בן יומו וקורא עמהם בי"ד אח"כ כשחוזר למקומו חוזר לדין מוקף וחוזר

וקורא במקומו כיון שדייק דמה שחוזר וקורא במקומו הוא מדין דחוזר לדין מוקף א"כ נתחייב בכל החיוב של אנשי מקומו. ונמצא הלכתא דידן תלויה בביאור דין דחוזר וקורא אי הוא מטעם ספק או כפרש"י ורמב"ם או כטור והרא"ש או כהמאירי ובשם הירושלמי וכלשון הריטב"א ז"ל.

ומה שתמה מעכ"ג במי שהוא פרוז בן יומו מה טעם יש לחייבו במ"מ ומתנות לאביונים בעיר שאין לו מכירים לפמ"ש הח"ם סי' ק"ל ומהר"ם שי"ק סי' שמ"א דעיקר מצוה זו להרבות אהבה וריעות מה לפרוז בן יומו עם תושבי עיר אחרת וגם לפי סברת הר"ן מגילה ז' דחשיבות המנות צריך להיות לפי ערך חשיבות המקבל היאך יכול אורח להעריך זה.

ולפענ"ד יש לומר בתרתי חדא דמי לא מיירי בהלך לעיר או כרך שמכירין אותו והוא מכיר בני האדם וחשיבותם דכן דרך העולם ואם לפעמים ימצא אחד שאינו מכיר החכמים על הרוב תקנו, כמבואר ברמב"ן כמה פעמים דהתורה על הרוב נתנה, גם האמת כי להרבות אהבה גם במקום שאין מכירין אותו אפשר ואדרבה ע"י שישלח לו מתנות יתאהב ויכרו זה לזה ופשוט דמי שבא לעיר חדש ואינו מכיר אנשי המקום חייב מ"מ לשלוח מנות ולא נפטר מזה, אלא דבאמת איכא עוד טעמא אחרינא לשלוח מנות מה שכתב מוז"ק המהר"ל זצ"ל שמשלוח מנות הוא סימן לשלמות האדם כי כאשר האדם הוא שמח הוא בשלימות וכו' וכאשר יש לו משתה הוא יותר בשלימות וכאשר יש לו יו"ט הוא יותר בשלימות וכאשר האדם הוא בשלימות גמורה הוא ג"כ משפיע לאחרים מטובו ומתנות לאביונים הוא ענין אחר שנותן לעני בשביל שצריך לו ואם יש שלימות לנותן הלא יש חסרון למקבל ע"ש ומטעם זה אין נפ"מ באיזה מקום הוא.

ומיהו הספק לענין אמירת על הניסים שמספקא ליה מעכ"ג הוא לכאורה צ"ע אי יימא דשב ואל תעשה עדיף כיון דיש כאן ספק הפסק ויפה ציין מעכ"ג מט"ז סי' תרצ"ג סק"ג וכבר האריכתי בס"ד בדברי הט"ז במקום אחר ובדברי הרב פאלק וקצת אחרונים שדברו שחוזר ומברך אם טעה ולא אמר על הנסים בברכת המזון דבאמת נראה דבפורים הגם שיש חיוב אכילה היינו שלא יתענה ושמא אבל ליכא חיוב אכילת פת וכיון דליכא חיוב אכילת פת א"כ ליכא חיוב על הניסים רק שאם אכל מזכיר על הנסים ומיהו אעפ"כ תקנו בברהמ"ז בברכת הודעה וגם בתפלה תקנו אלא דאעפ"כ אם שכח אינו חוזר ומתפלל כמבואר בש"ע שם וכיון דאינו חוזר ומתפלל א"כ ג"כ לא הוי לעיכובא וכיון דספיקא הוא לא יאמר ומ"מ לפענ"ד כיון דנתחייב בקריאה נראה דנתחייב גם בזכירה וממ"נ יזכיר כנלפענ"ד.

וברגע נפל בליבאי לפ"מ שאמר ר' יוסף בגמ' מגילה ד' ע"ב טעם דאין קוראין המגילה בשבת מפני שעייהס של עניים נשואות במקרא מגילה ועיין ר"ח שם בתוס' ד"ה ורב יוסף והמאירי הקשה לטעם זה דהואיל ועניים מסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה מ"ש בזה"ז לזמן ביהמ"ק. ותי' המאירי ז"ל דבזמן שבית המקדש קיים והשנים כתיקנן בלא יוקר ובלא בצורת לא היו העניות מצוי בהם כ"כ אבל עכשיו שהעניות מצויה וכו' ולכן אין קורין אלא בזמנה. וא"ת שיתנו מעות פורים ביום קריאה וכו' יש לחוש מתוך העוני המצוי בזה"ז שיהיו מוציאין אותן ונמצאו עצבים ביום הפורים ע"ש.

והנראה מדברי המאירי ז"ל דמה"ט כעת אין קוראין המגילה קודם משוש דעייהס של עניים נשואין על הקריאה ובשעה שקוראין המגילה הולכין אחר מתנות ולפ"ז נראה דהכ"נ כיון דנתחייב בקריאתה בב' ימים הרי עיני העניים נשואין על קריאתה וצריך ליתן להם מתנות ועיין א"ח סי' תכ"ט ס"א ברמ"א דמי שדר י"ב חודש בעיר צריך ליתן לצרכי עניים ובמג"א שם אות ב' בשם הסמ"ק דהאידנא ל' יום ובח"י שם בשם ש"ע יו"ד סי' רל"ו דאם דעתו להשתקע הוי כאנשי העיר מיד ועיין באה"ט ומחצה"ש שם וא"כ י"ל הכ"נ עכ"פ כיון דהוא לטובת העניים נותן בכל מקום שקורא.

ומחמת כי אין הז"ג כעת להאריך הנני מוכרח לקצר וכל טוב ממנו לא יבצר וי"ר שנזכה לשמוח בכל השנה ואפי' כל המועדים יבטלו ימי הפורים לא יתבטלו לעולם.

ידי"נ דושכ"ק וכל אשר לו בידידות ובנפש נאמנה החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

ובתודה למלך עולם אלקים חיים, שעזר לי לסדר ולגמור תשו' באורח חיים
כן תחנני מאתך חכמה בינה ודעה, לסדר ולגמור תשו' על יורה דעה

שאלות ותשובות

משנה הלכות

חלק שלשה עשר

יורה דעה

סימן קד

בגזירת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו

י"ג לחדש שנתנה בו תורה התשנ"ג ברוקלין נ"י יצו"א

מע"כ ידידי רב חביבי רחומאי הרב הגאון הגדול וו"ח פרי עץ הדר כו' כש"ת מוה"ר יונתן בנימין גאלדבערגער שליט"א ראש הכולל באבוב בעל מחבר ספר אבני חפץ ב"ח וש"ס.

אחדשכת"ר בידידות, וכו'. עוד יש להעיר בדבר חדש

די"ל בעיקר גזירת חז"ל על חלב שחלבו עכו"ס שגזרו שמא יערב בו חלב טמא ויש לחקור אי הגזירה שגזרו היה בשביל עירוב חלב טמא או גם על טעמו גזרו דלכאורה נראה דלא גזרו רק על החלב שהרי לא נרגש טעם חלב טמאה בחלב טהורה דאם לא כן ליהני טעימה ולראות אם יש בו טעם חלב טמא אלא על כרחך גזרו על עצם החלב ולא איכפת לן בטעמא כלל ואם הי' מערב אם הי' במציאות לערב טעם חלב טמא לחלב טהור ולא עיקרו וממשו לא הוי בכלל הגזירה, ויש להאריך בהסבר סברא זו ואין הז"ג כעת.

ולפ"ז אי נימא הכי א"כ באבקת חלב דלא נשאר איסור

ורק טעמא כה"ג אפשר דליכא איסור כלל. וא"כ בנידון דידן באבקת חלב אפי' עבידא לטעמא כיון די"ל דלא נאסרה מעולם דלא אסרו רק החלב כמו שהוא ולא שנעשה אבק וגם בזה אפשר דאפי' גזרו גם על האבק אפשר דעל טעמא לא גזרו והו"ל ספק איסור דרבנן במילתא דעבידא לטעמא לכ"ע בטיל, והבן כי קצרתי.

אלו דברי ידידו מה שהספקתי רק לעיין מקופיא והנני חוזר על הראשונות כי נהנתי מהדברים וי"ר שיזכה להרביץ תורה ברבים כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בברכת התורה דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קה

תעודת גירות מראבי רעפארמי מהו לנישואין ומה דין השו"ב שסידר קידושין אלו נגד דעת הרב

ה' לסדר אשר תשים לפניהם ה'תשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי חביבי רחומאי הרה"ג וו"ח כש"ת מוה"ר יהודה ל. גרטנר שליט"א רב בקארקאס ווענעזועלא.

אחדשב"ת בידידות. קבלתי מכתבו היקר. ובדבר שאלתו

בשו"ב אחד בעירו אשר סידר קידושין לגרושה מקומית שנתקדשה לאיש שהביאה לעצמה מקאליפורניא בשם גלען סקאט ליפסאן על סמך שהביא לעצמו מכתב מרבני רפורמי נכתב בענגלים וקראו בשם כתב יחוס שכותב למסדר קידושין ולירף הלילוס של המכתב אל השאלה, ולפי שהיה להרב ספיקות ואמר להשואטו שיש כאן שאלות בהלכה ולכן מונע את עצמו מזה עד שיתברר והשואטו לא התחשב בכל זה האם אפשר לאכול משחיטתו בכל זאת. ומעכ"ת האריך והראה כמו בתורה בהא שמעתתא דהאי גברא דיש פקפוק גדול בהמכתב שנכתב ע"י רעפארמי הנ"ל. ורולה לדעת חוו"ד בזה.

וראשון לעיון הנה בדין שו"ב שהעיז פניו נגד הרב שהוא

תחתיו הנה דינו חרוץ כבר וחרות על לוחות הברית בש"ע יו"ד סי' א' עיין נוב"י ת' יו"ד סי' מ"ח ובשו"ת בית שעריס למו"ז יו"ד סי' ג' בשו"ב שהעיז פניו נגד הרב ואסר הרב את שחיטתו הדבר פשוט ששחיטתו אסורה ועיין מהרי"א יו"ד נ"ב ושערי דעה סוס"י ח"י ופ"ת אות ח' ואם חזר השו"ב ומחל לו הרב הרי שחיטתו כשרה מכאן ולהבא ולא על העבר אלא דבנוב"י ק' סי' א' מצא תקנה לזה וזה תלוי בדב עכ"פ ואם יש לו חרטה דמעיקרא יש להאריך בזה בכל פרט ופרט אבל עכ"פ מעיקר דינא יש לן הלכה ברורהכל שאין השו"ב שומע להרב יכול הרב לאסור שחיטתו ואסור לאכול משחיטתו.

ומיהו בדידן שלא אסר את השוחט לכאורה אין איסור לאכול משחיטתו אלא דמ"מ בנדון כזה שיש לחוש שיש בו קלות ראש גרע מזה ואם יש ספק שהוא מקיל באיסורין וכ"ש בספק איסור א"א ואיסות בכלל מה שאמרו ז"ל כל מי שאינו בקי בטיב גיטין וקידושין לא יהא לו עסק עמהם, ועיין ב"י יו"ד סי' ח"י שהביא דברי רבינו יונה שכתב ויבחרו להם שוחט ירא חטא כי עם רב מבנ"י תלוי' עליו במצות השחיטה והבדיקה כו' ועוד ראינו במקצתם שעוררים כי רבים מן המומחים רחק לבם מירא חטא ואשר אינו ירא לבו לא יבין לדקדק בבדיקת הסכין כו' ועיין פרי תואר סי' הנ"ל סק"ל ובשמלה חדשה סי' א' אות ו'.

ועיין שו"ת בית שערים למרן יו"ד סימנים י"ח י"ט כ' כ"א כ"ב באריכות בשו"ב שהוא קל בדעתו ורק משקיף אנה ואנה כשיורד לפני המיבה דא ודאי עקא שמראה שאין בו ירא שמים ומעבירין אותו ועיין רש"י שבת י"ב ע"ב מתעטף מאימת השכינה כאדם היושב באימה ואין פונה לגדדין ע"ש ולכן אין בידי לדון מרחוק ודבר כזה שמוע בין אחיכם כתיב כי לפסול את האדם צריך שתי עדים אבל אם הזהיר בו הרב שהוא תחתיו ולא שמע אליו ודאי יש בידו לאסרו או משוס דינא או משוס מגדר מילתא ובכלל אוי לו לדור שכך עלתה בימינו שהשו"ב לוקח על עצמו דברים כאלו בלי לחוש לברר קודם הכל וודאי דחסר שם יר"ש.

אלו דברי ידידו מכבדו ומוקירו המעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קו

בירור לנוב"י היכא דאפשר לברר

א' ר"ח אדר ראשון שמרבין בשמחה ואין שמחה כהתרת הספיקות התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח כו' כש"ת **מיכאל ארנפלד** שליט"א אבן יקרה בכולל קרית אונגוואר ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ת בידידות, בדבר אשר העיר על דברינו בתשובה משנ"ה ח"ז סי' ל"ט בהא אי צריכין לבדוק אחר בני מעים והבאתי מדברי הנוב"י והבי"ש ז"ל דמה שאמרו היכא דאפשר לברר מבדרינן היינו דוקא במקום שלאחר הבירור לא נצטרך לסמוך עוד על הרוב אבל אם לאחר הבירור אפ"ה יצטרכו לסמוך על הרוב שוב לא צריך לברר והעיר על זה מעכ"ת מדברי מרן הבי"ש יו"ד סי' מ"ט בד"ה ועוד נ"ל דאפי' לפ"ת דהיכא שעכ"פ צריך לסמוך על הרוב א"ל לברר היינו דוקא לעשות מעשה ולברר א"ל אבל להיות בקו"א לעשות מעשה שלא יוכל להתברר ודאי אסור לעשות אפילו היכא שבלא"ה צריך לסמוך על הרוב כמו שאסור לעשות ס"ס או סד"ר בידים וא"כ כששוחט מיעוט בתרא עושה מעשה בידים שלא יוכל להתברר (אם יש בו נקב ובמקום נקב שחט) וכאן לענין בנ"מ הרי עושה מעשה וחורק בנ"מ בידים אולי זה יהא אסור גם לנוב"י ע"כ.

ולפענ"ד יש לחלק דלכאורה יש להבין מ"ש אם עושה מעשה שלא יוכל להתברר או שיושב בשב ואל תעשה ואינו מברר כיון דאינו צריך לברר למה לא יעשה מעשה לכן נראה הסברא הוא כך דהיכא דאיכא לפנינו חפץ שמחזיקין אותו בחזקת כשר מדין רוב ומיהו איכא מיעוט טריפות הגם שלא צריכין לברר אחר המיעוט ומיהו לעשות מעשה שלא נוכל לברר אסרו חכמים כעין הא דאין מבטלין איסור לכתחילה כיון שרוצה על ידי מעשה לפעול שלא יוכלו לברר הרוב מראה בזה שיש כאן ספק והוא רוצה לבטלו ועושה מעשה שלא נוכל לברר וזה כשעושה מעשה בעצם החפץ שיש שם הספק ומשחיתו שלא נוכל לברר והכ"נ אם היה לוקח הבנ"מ ומעבירן על איזה מכונה וכיוצא בו להסיר מהם הביעות וכיוצא בו היה מקרי עושה מעשה והיה אסור שהרי עושה מעשה להסיר האיסור אם נמצא על המעים שלא נוכל לברר אבל לוקח הבני מעים וחורקן הרי אינו עושה שום מעשה שלא נוכל לברר שהרי הבני מעים לאחר שזרקן נמי מי שרוצה יכול לברר ולראות אם יש עליהם אבעבועות וכיוצא בו והוא לא השחית הבני מעים באופן שלא נוכל לברר כה"ג לא מקרי עושה מעשה שלא יוכל לברר בעצם האיסור אבל השוחט במיעוט בתרא הרי עושה מעשה שאם נחוש דילמא במקום נקב שחט הרי אין בידו עוד לברר והוא עושה מעשה בעצם הנקב ושוחט באותו מקום שאפשר יש נקב שלא נוכל לברר אבל החורק הבני מעים אינו עושה מעשה בגוף הבני מעים שלא נוכל לברר ופשוט.

וראי' לדבריו מדברי רבינו הרמ"א שכתב ביו"ד סי' ל"א ס"ב כשפותחין את הראש צריך שיפתחהו בדרך שיוכל לראות אם המוח מקיף אם ימצאו שם מיס או לא ומ"מ אין צריך לבדוק אחר זה דסמכינן ארובא ויכול להשליך הראש או למכרו לעו"כ בלא פתיחה ועיין ט"ז וש"ך שם ובאה"ט ופמ"ג מה שהביאו בשם הב"ח שאם הבהמה בחייה היתה מנענע בראשה שיש לאסור עד שיתברר בפתיחת ראשה והנה לפ"מ שביאר מע"כ בדברי רבינו הבי"ש דאין לעשות מעשה שלא נוכל לברר א"כ איך התיר לזרוק או ליתן לנכרי אם זה מקרי עושה מעשה שלא נוכל לברר וגם הב"ח והט"ז והש"ך שהעירו דאם היתה הבהמה מנענע בראשה בחייה לא חלקו על עצם הדין שמותר למכור הראש או לזרקו קודם שנפתח אלא במקום שיש ריעותא צריך לבדוק והוא כמו בכל מקום דסמכינן ארובא אם יש ריעותא היכא דאפשר מבדרינן אבל היכא דלא ועיין לקמן ברמ"א לענין מה שנהגו בעירו לבדוק

הושט של חוזות פטומות והיה יותר טוב לסמוך על הרוב ע"ש בט"ז ובש"ך אבל במקום דלא רמינו ריעותא מחייס לא חייסינן ולא צריך לברר ולפי מה שס"ל למע"כ דכה"ג מקרי עושה מעשה שלא יוכל להתברר אמאי מותר לזרקו אבל לפמ"ש פשוט החלוק דמה שנותן לנכרי או זורק כל הראש אינו עושה מעשה אלא שאינו בודק וסומך על הרוב ובמה שהוא הולך ומוכר לעכו"ס או העכו"ס בא אליו או באופן אחר שהוא הרי אינו עושה מעשה בעצם המקום שאפשר ששם מיעוט האוסר ולא ביטל בידיו שלא נוכל לברר אלא שהוא לא עשה מעשה לברר אלא זרקו בלי בירור וז"ב לפענ"ד. ולמה הדבר דומה שאם ישחט רוב סימן ויחתוך כל הצואר ויזרקנו אינו צריך לבדוק אחריו ולא מקרי ביטול בידים.

ומה שהביא עוד מש"כ מרן ז"ל אע"ג דלענין שחיטת הרוב צריך לסמוך ארוב כשרות הן מ"מ במיעוט בתרא שאפשר לברר אינו רשאי לכתחילה לשחוט ולסמוך ארוב א"כ בגידון דידן נמי לענין לזרוק הבנ"מ למה לא נברר הרי זה אפשר לברר עכ"ל.

ולפענ"ד פשוט דאם הדברים כפשוטם הרי תקשה ממה שהבאתי מדברי הרמ"א אלו שכתב להדיא דיכול לזרוק או למכור הראש לעכו"ס ואינו צריך לבדקו כשאינו יודע לו ריעותא עכ"פ וא"כ בדידן נמי הרי לא נמצא שום ריעותא בהני בני מעיס ויכול לזורקן כמו הרא"ש ואין שום נפ"מ ביניהו וא"כ אדמקשה לדידי תקשה אדרבה למ"ש מרן שם דמיעוט בתרא צריך לבדוק.

אמנם לפענ"ד לא עלה על דעת רבינו שיהי' שום חיוב לבדוק מיעוט בתרא בשחיטת סימנים מה שלא שמענו מעולם לעשות כן ולא כתב כן אלא לפי מה שהקשה שם הגאון מו"ה קאפל חריף זצ"ל אהא דפריך בגמ' ריש פ' השוחט דיעבד אין לכתחלה לא ב' סימנין בבהמה לכתחלה לא עד כמה לישחוט וליזל והק' הנ"ל דלמא הוי ס"ד כיון דסגי בשחיטת רוב להכשיר הבהמה א"כ אסור לשחוט כל הסימן משום דלמא במקום נקב שחט קמ"ל דכשר אבל לכתחילה הכ"נ דאינו רשאי לשחוט כל הסימן מה"ת וע"ז יצא דו"ז לתרץ ע"פ הפ"ת סי' ק"י דהיכא דצריך לסמוך על רוב גם אחר הבירור לא צריך לברר והשיב לו מרן דתי' זה שמע ממנו ומיהו שדא ביה נרגא מרן ז"ל דתי' זה אתי שפיר ע"פ דעת השואל בצ"ל אבל לפי דעת הצ"ל דאף לענין טריפה ע"כ יסמוך על הרוב מ"מ לענין גולד דאפשר לו בלי ביטול אינו סומך על הרוב ה"נ אע"ג דלענין שחיטת הרוב צריך לסמוך ארוב כשרות מ"מ במיעוט בתרא שאפשר לו לברר אינו רשאי לשחוט לכתחילה לסמוך על הרוב ודלא כפ"ת הנ"ל בד"ה וגראה וא"כ הדרא קושית הגרק"א לדוכתיה ולכן תי' באופן אחר קושית הרק"א אבל בהא לא פליג מרן דלא בעינן לבדוק אחר מיעוט בתרא ע"ש ודו"ק.

ודע דכרגע נפל מילתא בליבאי דלפי הס"ד של מרן הי' אפשר ליסד שיטת רש"י שכתב דהשוחט רוב סימן אחד בעוף או רוב שנים בבהמה ושהה בינתיים לא ישחוט עוד דשהייה במיעוט בתרא של קנה או של ושט פוסל ולכן מוטב שיכנה על ראשה שתמות ממה שיחזור וישחוט וכ"כ רבינו הגדול הבה"ג ז"ל הביאו רש"י חולין דף ל' ועיין טוש"ע יו"ד סי' כ"ג וב"י וב"ח שם ור"ת חולק עליו ודברי רש"י צריכין ביאור לכאורה והאריכו בזה האחרונים ז"ל ולפי דעת רבינו דיש לבדוק במיעוט בתרא לפי ההבנה הנ"ל היה אתי שפיר דכיון דשהה לאחר ששחט הרוב א"כ המיעוט בתרא כבר הגס דאינו צריך לבדוק אחר נקב לכתחילה דאי אפשר לבדוק אבל אם שהה לאחר ששחט הרוב ונמצא דכבר נכשר בשחיטה שוב אסור לעשות מעשה במיעוט בתרא ולשחוט בלי בדיקה הגס דאין חיוב לבדוק בתר המיעוט שמא ימצא נקב אבל לעשות מעשה אסור וכיון שאם ישחוט המיעוט בתרא אחר השהייה ויעשה מעשה שלא יוכל לבדוק אין לעשות כן לפי סברא הנ"ל ודו"ק.

ולפ"ז לכאורה מדינא הי' אסור לשחוט מיעוט בתרא לאחר ששהה והיה מקום לשיטת רש"י בזה, ומיהו קודם ששהה לא ס"ל דאסור לשחוט מיעוט בתרא אפילו לרש"י ולא מקרי עושה מעשה לבטל שלא נוכל לבדוק כיון דעסוק באמצע השחיטה ודרך שחיטתה בכך הוא לא מיקרי עושה מעשה במיעוט בתרא יותר ממיעוט קמא דהתורה אמרה לשחוט וכל חלק הוא מיעוט קמא כיון דעוסק בשחיטה כראוי אבל לאחר ששהה כבר לאחר שחיטת הרוב וחזר ועושה מעשה שחיטה במיעוט בתרא והבהמה כבר הוכשרה בשחיטת הרוב מקרי עושה מעשה לבטל מקום השחיטה ודו"ק כי הוא דבר חדש לפ"ז.

ברם כל זה לפלפולא אבל למען האמת הרי אנן לא קיי"ל כר"מ דחייס למיעוטא וכבר שאלו בגמ' חולין י"א ע"ב רב אשי אמר אתיא משחיטה עצמה דאמר רחמנא שחוט ואכול וליחוש שמא במקום נקב קא שחט אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ופריך ודלמא היכא דאפשר אפשר וכו' דאי לא תימא הכי לר"מ דחייש למיעוטא הכי נמי דלא אכיל בישרא וכ"ת הכי נמי פסח וקדשים מאי איכא למימר ועיין תוס' שם ובברש"י ד"ה היכא דאפשר לעמוד על בירור בודקין ולא סמכינן ארובא וצריכין לבדוק הבהמה מכל י"ח טריפות ופשוט דאנן לא בדקינן אחר כל י"ח טריפות וכבר הביא הפמ"ג בשם הרשב"א ועוד ראשונים דאין בודקים אחר

י"ח טריפות אלא סומכין ארוב בהמות כשרות הן וזה פשוט ולא פקפק אדם בזה בעולם.

ובמקום אחר האריכתי בתש' דהיאך אנו שותין חלב בכל יום וסומכין ארוב בהמות שהרי ודאי איכא מיעוט המצוי בהמות טריפות וגדולה הוא מאכילת בשר לר"מ דהתם עכ"פ בודקין אחר הריאה המצוי בה טריפות אבל בהמה בחייה ולא בדקו כלל היאך שותין חלב והתורה התירה החלב לשתות וודאי השותה חלב מיעוט בהמות יש טרפות והמבדרך מבדרך ברכה לבטלה לפניה ולאחריה וגם יש איסור בכל רביעית וכזית באוכל גבינה.

ובפרט בזמן הזה שיש לן מכונות הנקרא (עקסריי בלע"ז) שאפשר לבדוק בהמה בחייה למה נשתה חלב וגם בי"ח טריפות נבדוק ע"י מכונית עקסריי הנ"ל אלא פשוט דלא חייבה התורה על כל זה ואחרי רבים להטות וסמכינן על זה ופשוט הוא מאד ואין נפ"מ בין הבנ"מ לשאר י"ח טריפות וזה פשוט אלא היכא דמצוי ושכיח אז תשתו וד"ל והאריכתי בזה גם בתשובה לענין הס"ת אשר מקרוב באו והמציאו שם"ו כל הס"ת פסולים אם לא יעברו תחת שבט הבקורת של המחשב ואנו אין לנו שיור רק התורה הזאת וחדש אסור מן התורה. ומיושב נמי בזה קושיתו שהקשה שם מעכ"ת והבן כי אין הז"ג להאריך יותר.

ידידו ומוקירו כערכו המברכו בברכת התורה ומעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קו

אי מותר ללמוד לעכו"ם תורה שבכתב

ב' וישלח התשנ"ד בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרה"ג הגדול כו' כש"ת מוה"ר חיים ישעי' קאניג שליט"א אבד"ק יאקא בעמח"ס חקי חיים ג"ח.

אחדשב"ת בידידות, קבלתי ספרו היקר שו"ת חקי חיים ח"ג וקיימתי בעצמי דברי הפמ"ג לר' בנימין המלמד שמצוה לחבב דברי חבירו ולעיין בהם ולהשתעשע בדבריו עיינתי בו בכמה מקומות ונפל חלקי וגורלי ביו"ד סי' נ"א שדן אי מותר ללמוד לעכו"ם תורה שבכתב ולאחר האריכות העלה דמה שאמרו (חגיגה י"ג ע"א) מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום אתושבע"פ נאמרה אבל תורה שבכתב אדרבה הי' רצון הבורא שילמדו כל האומות ונצטוה יהושע לכתוב התורה על האבנים בשבעים לשון למען דעת כל עמי הארץ כמבואר בס' יהושע והביא עוד ראיות. וסיים הרי שכולן נתנבאו בסיגנון אחד שאין איסור להראות יפיו של תורה לעכו"ם לא מיבעיא בשבע מצות שלהם אלא אפילו מותר להראות להם איזה מצוה שברצונו להטעים הענין בפשטות מבלי להאריך בדרושים שדרשו חז"ל בתושבע"פ או בסתרי תורה ואין כאן איסור של מסירת ד"ת לעכו"ם עכ"ל.

ולפענ"ד מחמת רוב ידיעתו בש"ס סמך כאן על בינתו והנה בגמ' (סנהדרין נ"ט ע"א) ואמר ר' יוחנן עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליתשבה גבי שבע מצות מ"ד מורשה מיגזל קא גזיל מ"ד מאורסה כנערה המאורסה דבסקילה מיתיבי ר"מ אומר מנין שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככה"ג שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ולוים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפי' עכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככה"ג התם בשבע מצות דילהו ע"כ.

ופרש"י מורשה לנו ולא להם ואיכא משום גזל מאורסה בכלל גילוי עריות הוא. והרמב"ם פ"י מה' מלכים ה"ט עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהם בלבד. כללו של דבר אין מניחין אותו לחדש וכו' אלא או יהי' גר צדק ויקבל כל המצות או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע ואם עסק בתורה מכין אותו ועושין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג ועיין רדב"ז כיון שלא מנו אותו בז' מצות להדיא אינו נהרג. וע"ע כ"מ ולח"מ שם.

וכבר תמהתי אבעל באר שבע סי' י"ד בהשמטות ושו"ת בשמים רא"ש סי' שכ"ז ושו"ת דבר שמואל סי' ע"ה שלשה הרועים תמהו למה השמיט הרמב"ם הלכה זו דאין מוסרין ד"ת לעכו"ם ובאמת כי לא השמיט כלל אלא פסקה כאן, שוב מצאתי שהמנ"א מצוה רל"ב אות ג' כבר העיר כן ושמחתי. ועיין עוד תשו' הרמב"ם (ירושלים תרל"ד סי' שס"ד) שאלה אם מאמר ר"י גוי שעוסק בתורה חייב מיתה היא הלכה ואם חייב כל בר ישראל להמנע לבלתי למדו דבר חוץ משבע מצות והמסתעף מהם או לא. תשובה היא הלכה בלא ספק ואם יהיה יד ישראל תקיפה עליהם ימנע מתלמוד תורה עד שיתגייר אבל אינו נהרג אם עסק בתורה דהא חייב מיתה קאמר ולא נהרג כמו שאמר על ז' מצות ע"כ.

והנה ברור מילל הרמב"ם דאסור ללמוד תורה לעכו"ם חוץ מז' מצות שלו והמסתעף אבל אסור ללומדו וגוי הלומד מעצמו חייב מיתה, ואגב מה שחפשו הרדב"ז והכ"מ והלח"מ טעם למה לא נהרג רק חייב מיתה הרי בתשובה נתן הרמב"ם טעם דכתיב חייב מיתה ולא נהרג ודו"ק. ועיין ש"ג פ"ק דע"ז בשם הריא"ז בפ' ד' מיתות וכו' ונראה בעיני שישראל המלמדו הרי עובר על לפנ"ע ולא נאמר זה

אלא בתורת משה ומצותיה שנצטוו בהן ישראל אבל נביאים וכתובים נראה בעיני שמותר ללמדו וס"ל דאדרבה תורה שבכתב הוא האיסור ולא נ"ך וזה דלא כט"א מגיגה הנ"ל, והתוס' ב"ק ל"ח ע"א ד"ה קראו וז"ל וא"ת והא אמרינן בחגיגה (דף י"ג) המלמד תורה לעו"כ עובר בעשה וכו' וי"ל דבע"כ עשו, א"נ עשו עצמם גרים וכו' ע"ש ובים"ש שם דמשמע לכאורה דכל התורה גם תורה שבכתב מדלא חלקו כלל התס, ועיין שו"ת מהרי"א א"ח סי' ד' ובהגהות בנו ובהקדמה שם הגהות הגאון מו"ה רבי יוסף שאול נאטענזאהן זצלה"ה שכבר ציין להתוס' הנ"ל, ובספרי' משנ"ה ח"ה סי' עק"ב האריכתי קצת בס"ד.

ועיין זוה"ק פ' אחרי ע"ג ע"א אסור לאודעא להו מילי דאורייתא בגין דאורייתא כולא שמא דקב"ה וכל אות דאורייתא מתקשרא בשמא קדישא כו' ומה שכתב הרמב"ם פי' על המשנה בלשון ערבי שתי תשובות בדבר חדא דבעצמו חזר בו כמבואר במכתבו ובתשו' לתלמידו ר' יוסף בן גאבר, והשנית שאף שכתב פי' בלשון ערבי אבל כתבו בלשון ערבית ובאותיות אשורית שלנו שלא היו יכולין הגויים ללמוד בהם. ובס' חסידים סי' רל"ה כ' שלא ילמד לגלא אומיות התורה. והלל שלמד א' ב' להגוי' אחר שקבל עליו להתגייר ולא קודם לכן. נמצא דאפי' א' ב' אסור ללמדו ופלא.

וצ"ל דתורה שלו מותר ללמדו בלשונו שקבלה ואולי גם צריך ללמדו דוקא בלשון שנתן להם ואפשר שהגויים אסורים ללמוד תורה מכתב לשון הקודש בכלל כיון שגם הכתב לא נתן להם כלומר הלשון קודש שהוא כתב שלנו וג"כ בכלל גוזל כתב שלנו ולא ניתן להם אלא בלשון שלהם באר היטב כל אומה ואומה כלשונם וכמו שמצינו במגילה כל עם ועם ככתבו וכלשונו הנה מבואר שגים ככתבו וכלשונו ואל היהודים ככתבם וכלשונם היינו בלשה"ק וזה כתבם ולא של עו"כ ועו"כ הכותב בכתבם של בני ישראל שהוא לשה"ק אפשר דהו"ל נמי בכלל גזילה ולכן לא למדו הלל א' ב' עד שקבל עליו להתגייר והוא דבר חדש בס"ד, ולזה כתב יהושע על האבנים באר היטב בשבעים לשון ככתבם וכלשונם.

ומה נמתקו עליו דברי רבינו הגדול הראב"ד ז"ל הובאו בש"מ עמ"ס ברכות פ"ב דף י"ג ע"א ד"ה לימא קסבר רבי דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה וכו' וא"ת ומאי נפקא לן מינה אי בלשון הקודש או בכל לשון אי לשיטון בכל לשון ששינה וקורא יצא, אבל הראב"ד ז"ל כתב וז"ל הא דדייקינן מרבנן על התורה אם נאמרה בכל לשון אם לא לא על הכתיבה שכתב משה נאמרה שהכל יודעים שלא נכתבה בספר אלא בלשון הקודש ולא נכתבו שאר לשונות אלא על האבנים שבגלגל כדכתיב באר היטב, אלא על התלמוד שלמדו הקב"ה למשה ומשה למד אותה לישראל לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות אם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו או שמא לכולם שונה בלשון הקודש ואין אדם יוצא ידי והגית אלא בלשון הקודש עכ"ל.

והנה רבינו הגדול הראב"ד ז"ל דפשיטא ליה דהתורה לא נכתבה רק לשון הקודש ורק על האבנים בגלגל כתבו באר היטב לעכו"ם אבל לישראל אפי' גרים אסור להם ללמוד בלשון אחר ואינו יוצא ידי והגית בה יומם ולילה בלשון עמים אך ורק בלשה"ק ואם למד אינו יוצא בה ידי והגית בה יומם ולילה וכבר כתבתי דמהאי טעמא אסור להעתיק התורה בלשון עמים חוץ מכל הטעמים הנ"ל.

אלו דברי ידידו המכבדו ומוקירו כערכו הרם והנני חוזר בברכה י"ר שיפוצו מעינותיו חוצה ויזכה להרבות תורה ודעת בישראל כאות נפשו וידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קח

במצות עשה דזרוע ולחיים והקיבה בזמה"ז

ח"י אלול התשנ"א בנ"י יצו"א

מחיי חיים, יכתב ויחתם לחיים, בספרן של צדיקים גמורים, את מע"כ מחו' הרהגה"צ בנש"ק פרי עץ הדר מזה בן מזה אוצר בלום כו' כג"ת מוה"ר **יעקב א. אלתר** שליט"א בן כ"ק אדמו"ר מרן מגור [שליט"א] (זצוקלה"ה) (כעת כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א).

אחדשכג"ת בידידות נאמנה, בבואי הביתה נתתי לבי לעיין בהא תמיה קיימת שתמה מעכ"ג שליט"א על מה סמכו העולם שלא מקיימין מצות הפרשת מתנות כהונה של זרוע ולחיים וקיבה אשר לכאורה הוא מצוה קיימת ונוהגת בזה"ז והוא מצוה דאורייתא. והוא תמיה גדולה.

ואשר נראה לפענ"ד בס"ד קצת ליישב דתנן התם חולין ק"ל הזרוע והלחיים והקיבה נוהגין בארץ ובחו"ל בפני הבית ושלא בפני הבית בחולין אבל לא במוקדשין, וברש"י בארץ ובחו"ל, משום דבעי למימר בחולין אבל לא במוקדשין נקט להו, והנה הרא"ש הביא המשנה כלורתה ומיהו בפי"א שם ס"א כתב הרא"ש וז"ל ראשית הגז נוהג בארץ ובחו"ל וכו' אמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא כתלת סבי. כרבי אלעאי בראשית הגז דתניא ר' אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ, וכו' ופרש"י כיון דנהוג עלמא כר"א בראשית הגז ה"ה נמי במתנות דחד טעמא מינהו משום דיליף נתינה נתינה מתרומה, ואע"ג דלעיל בפ' הזרוע כולהו אמוראי דמתנות נוהגין בחו"ל גם בראשית הגז היו נוהגין באותן הדורות ושוב בדורות האחרונים חזרו לנהוג כר"א

בשניהם ולהכי קאמרי האידנא נהוג עלמא אע"פ שעד עתה לא נהגו כן ע"ש. ובסוף דבריו פסק כר"ח וכתב ואע"ג דאמר רב נחמן בר יצחק האידנא נהוג עלמא ופרישנא דה"ה במתנות הא האריכו רבנן בהלכותיהן משום דרנב"י לא פסיק בהדיא הלכתא אלא אמר דנהוג עלמא הכי ואי דוכתא דלא נהוג שידעו הלכותיהן ע"כ ע"ש.

ולבאורה י"ל כיון דהוא בכלל הני הלכות דנהוג עלמא והיכא דנהג נהג והרי לגבי ג' הלכות אחרות דאינו שנהג עלמא כר' יהודה בן בתירה בד"ת ובראשית הגז וגם בכלאים א"כ הכ"נ היכא דנהג נהג, והגם דר"א לא אמר אלא לגבי חו"ל אבל בארץ גם ר' אלעאי מודה שהרי אמר דתניא ר"א אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ אבל בארץ מ"מ נוהג דאורייתא וא"כ אכתי התמיה במקומה עומדת לגבי ארץ ישראל עכ"פ. מ"מ לגבי חו"ל עכ"פ יעלה התי' כהוגן.

איברא דהטור יו"ד סי' ס"א כתב נוהגין (מתנות כהונה) בין בארץ ישראל בין בחו"ל ובכל זמן כ"כ הרמב"ם, ורש"י פסק שאין נוהגין בזמן הזה וכ"כ הר"ר מאיר מרוטנבורג וכן נוהגין ע"כ. ולא חילק בין א"י לחו"ל אלא דכבר תמה הב"י בדברי הטור דהרי רש"י נמי לא אמר אלא בחו"ל ולקמן אביא אי"ה את דבריו, וי"ל קצת לפמ"ש במעדני יו"ט אות ה' ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ. מפרש רבא בגמ' דיליף נתינה נתינה מתרומה מה תרומה בארץ אין בחו"ל לא אף ראשית הגז בארץ אין בחו"ל לא וכו' ע"ש וכיון דיליף לה מתרומה והרי תרומה עצמה בזה"ז בארץ ישראל דרבנן וכמ"ש הרמב"ם בהל' תרומות (פ"א הכ"ו) דאפילו בימי בית שני לא היו תו"מ אלא מדרבנן שפיר יש לומר דבדורות אחרונים גם בארץ ישראל נהגו כבחו"ל כיון דלא הוי דאורייתא אף בארץ ישראל, כן הי' נראה לבאורה לדחוק עכ"פ לשב קצת מנהג העולם. ועיין ב"ח שם מה שהי' בשם האגודה ותשו' רש"י דמפורש בהטור, ולא בקושית הב"י עליו.

וביון דלכ"ע איסור טבל ליכא באינו מפרישם שהרי הא דיליף לה מתרומה רק לענין נתינה אבל לא לטבל שמתנות אינם טובלים ומותר לאכול מהבשר קודם שהפרישם אפילו לכתחילה עיין ש"ע יו"ד סי' ס"א ס"ה וז"ל אע"ג שמותר לאכול מבשר הבהמה קודם שיפרישם המתנות מצוה להפרישם מיד, ואע"ג (חולין קל"ב) דאמר רבב"ח אמר ר' יוחנן אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה ואמר רבב"ח אמר ר' יוחנן כל האוכל מבהמה שלא הורמו מתנותיה כאילו אוכל טבלים הא איתמר עלה ולית הלכתא כותיה הגם שהתוס' שם דף קל"א ד"ה ה"ג כתבו דאע"ג דלית הלכתא הכי היינו דלא הוי טבל אבל מ"מ איסורא ניהו איכא והפר"ת האריך לפרש דברי התוס' ולבסוף העלה כדעת כל הפוסקים דאפילו איסור ליכא ועיין פר"ח שם. וכיון דאיסורא ליכא הכא ולא הוי אלא בכלל גזל השבט וכיון שמדרבנן הוא הם אמרו והם אמרו דליכא גם משום גזל כיון דעיקרו מדרבנן.

ועיין גיטין ל"ו ע"ב לענין פרוזבול ברש"י ד"ה ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטה שביעית, בזמן הזה כרבי ואמר רבנן דתשמט, ונמצא הלוה גזלן על פיהם, ותי' שב ואל תעשה והלוה הזה שב ובטל ואינו עושה המצוה לפרוע את חובו ולא עקר ליה בידים וכי האי גוונא מותר לעקור דבר מה"ת וכו' ע"ש. ומשמע דוקא אי תשמט בזמן הזה דאורייתא הוא דקמתמה וצריך לשב בשב ואל תעשה אבל אי ליכא דאורייתא לא חיים ללוה שיהא גזלן וא"כ הכ"נ לא מיבעיא אי דאורייתא הוא אפ"ה הוה בשב ואל תעשה אלא דצריך לזה תיקון אבל כיון דיליף לה מתרומה ותרומה נמי לא הוי אלא דרבנן א"כ המתנות נמי לא הוי אלא דרבנן וליכא כאן גזל כלל אלא מצות הפרשה לכל היותר מדרבנן וממילא כיון דנהג עלמא גם בארץ ישראל נהג ולא מחינן בהו.

אלא דכל זה להשיטות דמתנות בזמן הזה דרבנן אבל הרי דעת הרמב"ם ז"ל דהוא מ"ע דאורייתא גם בזמן הזה וז"ל (פ"ט מה' בכורים ה"א) מצות עשה ליתן כל זובח בהמה טהורה לכהן הזרוע והלחיים והקיבה. שנאמר וזה יהיה משפט הכהנים, ואלו הם הנקראים בכל מקום מתנות. ומצוה זו נוהגת תמיד בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ובכל מקום בין בארץ בין בחו"ל ובחולין אבל לא במוקדשין ע"כ ומדכתב הרמב"ם מ"ע וכו' ומצוה זו נוהגת תמיד מבואר דס"ל דהוא מ"ע דאורייתא שנוהגת גם בזמן הזה וכסתם משנה חולין הנ"ל, והטור יו"ד סי' ס"א כתב נוהגין בין בארץ ישראל בין בחו"ל ובכל זמן כ"כ הרמב"ם, ורש"י פסק שאין נוהגין בזמן הזה וכ"כ הר"ר מאיר מרוטנבורג וכן נוהגין ע"כ. והב"י דקדק בדברי הרא"ש אדא דהיה לו לומר ורש"י כתב דאין נוהגין בזמן הזה בחו"ל, והשמיט מ"ש בשם מהר"ם מרוטנבורג הרא"ש כתב בהיפוך דהר"ם מרוט' כהרמב"ם ע"ש. ועיין ב"ח מה שמישב דעת רבינו הטור שדברי רש"י הם בתשובה הובא באגודה ע"ש. וכבר ציינתי בסמוך קצת בזה.

איברא דהכרתי ופלתי סי' ס"א אות ו' כתב והנה כתבו אם ירצה להחמיר וליתן לכהן לקיים מ"ע ליתן ביה משום יוהרא ובאמת לא ידעתי אנשי מעשה המחמירין בכמה דקדוקי מצות וחומרות למה אין מהדרין לקיים מ"ע של תורה אשר לדעת רוב מחברים נוהג בחו"ל ואפשר הואיל ואין לנו בעונ"ה כהן ידוע מיוחס רק כהני חזקות וכו' וכמה אנשי

מעשה שנתנו להני חכמים שלימים שאזלו לארץ ישראל מעות ומינהו לשלוחים לקנות בשבילן בהמות ולהפרים מתנות כהונה בעבורן זרוע ולחיים ראשית הגז ושלוחו של אדם כמותו בכל דבר, ואני הייתי מסופק כיון דאיהו לא מצי עביד כי רחוק ממנו הדרך איך מצי שויא שליחא וכ"כ דייקו התוס' בגזיר על הפרשת חלה וכל לבבות דורש ה' ע"כ.

ומתחלה נדון במה שכתב ואני הייתי מסופק כיון דאיהו לא מצי עביד כי רחוק ממנו הדרך וכו' והוא פלא דאמנו בשביל ריחוק המקום לא יוכל לעשות שליח ולדעתו השולח שליח לקדש אשה במדינת הים אינה מקודשת כיון דאיהו לא מצי אזל להתם ואיך קידש אליעזר אשה ליצחק שאסור לצאת מארץ ישראל וריחוק מקום נמי איכא ובגמ' (מנחות ס"ב ע"ב וגיטין כ"ח ע"א) תנן השולח קרבנותיו ממדינת הים מקריבין אותה בחזקת שהוא קיים ופריך משום סמיכה אבל משום שליחות לא חש והני כהנים למ"ד שלוחי דידן נינהו ועיין רש"י שם ס"א ע"ב ד"ה שהתנופה בכהנים לעשות כהן שליח ועיין רש"ש שם ובש"מ שם והארכתי בזה במקום אחר עכ"פ השולח גט למדינת הים או ממדינת הים גיטו כשר לכ"ע וח"ו לפקפק בזה דהלכה מפורשת הוא בש"ס ובש"ע בא"ע דשולח אדם גיטו עד סוף העולם, עיין בש"ע בסדר גיטין סי' ק"מ קמ"א קמ"ב ובסדר הגט וא"ע לישב.

האמנם לתי' קמא שתי' שם ואפשר הואיל ואין לנו בעונ"ה כהן ידוע מיוחס רק כהני חזקות וכו' לכאורה דבריו נכונים אלא דיש לעיין דהרי אנן סמכינן אכהני חזקה לענין עליה לדוכן ולענין קורא ראשון וכן לענין פדיון הבן ולפטור בנו מפדיון הבן וכיון שמחזקינן אותן ככהנים לגבי שאר דברים מ"ש לענין זה וכ"ש במי שפדה את בנו אצל כהן שכבר החזיקו ככהן וצ"ע.

ואשר נראה בזה לפענ"ד, דכבר הכריחו האחרונים ז"ל דיש שני מיני חזקות דמעיקרא האחת חזקה דמעיקרא המבררת הס' כלומר בדבר שהי' ברור ומוחזק אצלינו באופן אחד ועכשיו נפל ספק אצלינו אם נעשית מעשה ונשתנה הענין ממה שהיה ולהוציא דבר מחזקתו הראשונה למשל שנים אומרים נתקדשה או נתגרשה ושנים אומרים לא נתקדשה או לא נתגרשה, למ"ד תרי ותרי סד"ר ומה"ת אוקמא אחזקה קמייתא אמרינן דחזקת פנויה שנתחזקה ודאי אצלינו כפנויה מבורר ואמרינן שלא נעשה כלל מעשה הקידושין וחזקת א"א מבורר שלא נעשה כלל מעשה גירושין, וכן בהמה בחייה בחזקת איסור שא"ז עומדת עד שיודע לך במה נשחטה ואם הוא ספק אצלינו החזקה מבררת האיסור ואמרינן שלא נעשה מעשה שחיטה והרי הבהמה אסורה כחזקתה ועיין חו"ד סי' ק"י וח"ס יו"ד סי' כ"ט בס' נקובת הושט, וכל זה בחזקה שלא איתרע אלא אנן דנין על המעשה אי נעשה אבל בחזקה דאיתרע כגון זרק לה קידושין או גט ספק קרוב לה ספק קרוב לו ל"ש לומר דחזקת פנויה שלה או חזקת א"א שלה נפלו הקידושין או הגירושין קרוב לו או לה וכן במקוה דאמרינן העמד טמא על חזקתו לא שייך לומר שזה מבורר שהיה שינוי במקוה וחסר המקוה וכן בכתובות י"ג ל"ש לומר שחזקת כשרות שלה לכהונה מבורר שהיה הבועל אדם כשר ואעפ"כ מוקמינן אחזקה דמעיקרא דמס' מניחין הדבר בחזקת מה שהיינו מחזיקין אותו מקדמת דנא כדאמר בכתובות (כ"ד) גדולה חזקה וע"ש ברש"י והוי כמו חזקת ממון שאינה חזקה המבררת כמ"ש בקונטרוס הספיקות דמה שזה מחזיק הממון אין זה מבורר שהיה המעשה באופן שהוא פטור ועיין פיה"מ להרמב"ם מזיר ס"ג ותב"ש סי' י"ח.

בקיצור יש שני אופנים שסומכין אחזקה קמייתא אופן א' שהחזקה קמייתא מבררת וסומכין עליה כדבר ברור שהרי אשה זו בתולה פנויה ודאית היתה קודם הגדת העדות אפילו לדעת העדים אלו וספק מה שהעידו העדים מצד אחר לא מתרע החזקה קמייתא ומוקמינן הספק על חזקתו שלא נתקדשה, דחזקת פנויה מבורר שלא נתחדש ולא נעשה כלל מעשה הקידושין וכן חזקת א"א שלא נעשה כלל מעשה גירושין, הב' שסומכין על החזקה מספק מאחר שאין לנו אופן לברר אף שהחזקה קמייתא איתרע שהרי נעשה מעשה בעצם החזקה שהרי ראינו וכולנו מודים שזרקו לה קידושין או גט אלא שלא ידענו המציאות אי הי' קרוב לו או לה א"כ לא מספקינן שיש כאן ספק בעצם הקידושין ואיתרע החזקה הקמייתא ומחמת ספק בלית ברור ובריה סומכין אחזקה קמייתא אף דאיתרע החזקה. ועיין בשו"ת בית שערים א"ח סי' מ"ד, מה שהאריך בזה.

ומעתה בכהנים מוחזקים בזה"ז שאין לנו חזקה מבררת שזה היה כהן ודאי מעולם שהרי אנן מסופקין בעצם לידתו דילמא אביו נמי לאו כהן הי' וכיון דאנחנו מסופקים על עצם לידתו אם נולד כהן מאביו כהן וגם לא נשא אביו או אבי זקנו גרושה וכיוצא בזה ולא דמי למי שאביו ודאי כהן ואנן מסופקים אי נשא זה גרושה ונתחלל ע"י אלא מסופקים על עצם לידתו שנולד חלל או מישראל אין כאן חזקה המבררת ואף על האב והאם נמי הגם שהיו בחזקת כשרות מ"מ חזקתם נמי לא היתה מבוררת אלא מחזקה ושמא גם אצלם כבר הי' ספק זה וכתב הבי"ש ז"ל בכהן בחזקה שאינה מבררת שהוי רק ספק אלא שאנו מניחין הדבר על כמות שהיה מספק אסור לעייל נפשיה לספיקא מה"ת ואין ליתן לכהן כזה קרבן להקריב כדי שיסמוך על החזקה וכיון דאין מוסרין לו קרבן להקריב לכתחילה אלהבא שוב לא נשאר הדבר כמות שהי' בשום אופן ולא יצא הדבר בהיתר ושוב

בטלה המזקה לגמרי והתם לגבי ספק בן גרושה הביא מר"ש פ"ב דמקואות ובכה"ג אפי' בדיעבד עבודתו פסולה ולדידן אפי' נימא דבדיעבד יהיה עבודתו כשרה אבל לכתחילה ודאי אין מוסרין לו קרבן עד שיבדקו אחריו ויברר המזקה כיון שחל עליו חיוב לבדוק לכתחילה ולכן הביא מרמב"ן ז"ל דכהן זה בחזקת כשר עומד ומספק אתה בא לפוסלו אל תפסילהו מספק למפרע מיהת פי' דלמפרע מהני עכ"פ אפילו לא הוה חזקה המברר אבל מכאן ולהבא להחזיקו צריך חזקה מברר והטעם דאלמפרע לא שייך לדון לענין לכתחילה ממילא נשאר בחזקתו וכל מה שהקריב עד השתא כשר אבל על להבא לא ע"ש.

ולפ"ז נלפענ"ד לחדש בדידן כיון דכהנים רק כהני חזקה ניהו ולדאורייתא לא מהני חזקה זו כמבואר בגמ' עד שיעמדו לאורים ותומים וב"ד היו בודקים ביחוס כהנים אפילו בזמן הבית א"כ לכתחילה ליתן לו מתנות כהונה אין ליתן כמו שאין ליתן לו קרבן להקריב לכתחילה עד שיברר חזקתו שהוא כהן ודאי הכ"ג לענין שאר מתנות כהונה ואולי זה כוונת הפלתי שכתב מפני שכהני חזקה ניהו וממילא ליתן להם בתור כהן ודאי כמו שאין ליתן להם קרבן להקריב לכתחילה בלי בירור הכ"ג לענין מתנות כהונה ואמי שפיר דלא נהגו להפרישם מתנות כהונה וליתנם לכהנים.

שנית נראה לפמ"ש היעב"ץ ז"ל דכהן המקבל חמש סלעים לפדיון הבן יחזיר המעות שהוא ספק גזל אצלו כיון דהכהנים הם רק מוחזקים והבעלים שנתנו הם חשבו והחזיקו אותו ככהן ולכן נתנו לו בתור חיוב פדיון שהתורה חייבה אותן אבל הכהן לעצמו יחוש משום גזל וא"כ במתנות כהונה נמי אם יקבל מתנות והוא אינו כהן הרי הוא לקח גזל ששייך לשבט לוי ולא לו ואם יקח ויחזיר אדרבה בזה הוא מוליא לע"ז על עצמו שאינו כהן ודאי אלא ספק שהרי מחזיר המתנות שהקנו לו משמים, איברא דנראה דלהחזיר נמי אינו יכול אפילו בלי טעם של הוצאת לע"ז דכיון שקיבל בתור מתנות כהונה א"כ ישראל הנותן אינו שלו שוב שיחזירנו לו והוא אינו יכול לאכלו שהוא ספק גזל אצלו ולא דמי לחמש סלעים שהמעות של הפודה ויכול להחזירו לו אבל המתנות אינם של בעה"ב להחזיר לו וגם לו ספק הוא וכדעת היעב"ץ וא"כ איך יעשה בו ולכן שפיר מנעו הכהנים מליקח והבעלים לא יתנו שהרי אין להם אלא כהן מוחזק ולא כהן ודאי וכיון דליכא תקנה של היעב"ץ להחזיר אין כאן תקנה ליקח.

ועל השלישית אני בא דאפילו להחולקים על היעב"ץ שאין לכהן להחזיר הכסף ומיהו סוף סוף אפשר שהכסף גזל אצלו ובפרט לפ"מ דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב א"כ היאך יחזיק הכסף אצל דאמרינן כיון שנתחייב בחמש סלעים לפדות את בנו והוא חושב שהוא כהן פודאו אצלו ומה תאמר שאינו כהן הרי א"כ מוחל לו הכסף עכ"פ שלא יהיה אצלו גזל וא"כ הו"ל נתנו לו או בתור מתנות כהונה אם הוא כהן ואם לאו הרי נותנו לו במתנה שלא יוכשל באיסור גזל מפאת שרצה לעשות מצוה, והתינח בחמש סלעים שנותן לו ממעות שלו אבל מתנות כהונה זרוע ולחיים וקיבה שאין זה מעות שלו אלא של שבט לוי וא"כ אין ביד הבעלים למחול וליתן לו שהרי אין זה שלהם אלא של שבט לוי ואם לוקחו הרי בספק גזל השבט שאולי לאו כהן הוא וא"כ מוטב להבעלים שלא יתנו כלל ושאר אצלם בשב ואל תעשה משיקבל הכהן ויהיה בידו ספק גזל בקוס ועשה.

וקצת רמי' לזה מאבידה דקיי"ל ב"מ דכל שאינו נותן לו סימן מובהק שהוא שלו מחזיק אותו בביתו ואמרו דרשהו אם רמאי או לא ואפילו שזה שמצא אותו ודאי אינו שלו מ"מ כל זמן שהתובע האבידה אינו נותן סימן מובהק שהוא שלו אין נותנין לו האבידה דלהוציא ממון צריך שיהיה ודאי שלו והכ"ג להוציא ממון שהוא מתנות כהונה צריך לדעת שהוא ודאי כהן וודאי שלו ולא של שבט לוי והוא לוקחו שלא ברשות ופטור מליתנו עד שיבא מי שהוא ודאי והבן.

ורביעי בקודש נראה לומר לפמ"ש גר שנתגייר והיתה לו פרה נשחטה עד שלא נתגייר פטור משנתגייר חייב אם ספק פטור שהמוציא מחבירו עליו הראיה עיין ש"ע יו"ד סי' ס"א סל"ג. והקשה הפר"ח מ"ש מהא דאמרינן לקמן סי' ש"ל לענין חלה דחייב מספק והכא אמר דמספק לא מפקינן ממונא, ומי' דהתם משום דטביל שהרי העיסה קודם שהפרישו ממנו חלה יש בה איסור טבל ושפיר מספק צריך להפרים לפרושי מאיסורא משא"כ הכא דלא טבלי ע"ש.

והנה חידש לן הפ"ח לחלק בין מתנות אלו ובין חלה דהיכא דאיכא ממון ואיסור חוששין לאיסור ומפרשינן מספק אבל היכא דליכא איסור לא חוששין, ולפ"ז אתי שפיר בדידן נמי לחלק בין פדיון הבן דהתם כיון דאיכא איסור וחיוב מצוה על האב לפדות בע"כ פודה משום איסור אבל זרוע ולחיים שאין כאן איסור כלל רק דיני ממונות בספיקא אזלינן להקל ואין מוציאין ממון וא"כ שפיר נהגו שלא ליתן זרוע ולחיים וקיבה לכהן מוחזק וכנ"ל ולא דמי לזמן הבית שהיו בודקים אותם והיו ודאים. וידועים דברי מהר"י באסאן שהקשה לפ"מ דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב והיכא דהוחזק מניחין אותו ואמאי לא חש על גד האיסור שהולכין בו אחר הרוב ואי' שאפילו אם יתנו לאחר א"כ אצלו ג"כ יהי' חשש איסור גזל שהרי לא נתברר למי שייך ולכן שפיר מניחין אותו במקום שהוא. והדברים ידועים ואין להאריך.

אלו דברי ידיד"נ אשר לקטתי בהאי ענינא ומיהו באמת כי היו זמנים שהיו נוהגים להפריש זרוע ולחיים וקיבה בארץ

ישראל עכ"פ וכמ"ש מהפלתי הנ"ל ובזה הנני ידי"נ מחותנו דושכ"ק ומברכו בברכת כוח"ט בספרן של צדיקים גמורים לחיים טובים וארוכים החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קט

חלב מבהמה טריפה או ספק טריפה שנתערב

ה' תבא התשנ"ד בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים את מע"כ ידידי וו"ח הרה"ג כו' כש"ת מוה"ר י' שיין שליט"א לייקווד נ"ז.

אחדשב"ת בידידות, קבלתי הפאקס כו'. ובדבר השאלה בהמי משגיחים על חלב ישראל שמצאו בעדרם בהמות טריפות והם לא הודיעו על זה ואפי' לפי אמירתם שלא היו רק מיעוט בהמות טריפות שנתבטלו בששים, ועכ"פ גם זה רק דיעבד הוא ואם הי' איזה ידיעה נמצא דהו"ל בכלל אין מבטלין איסור לכתחילה, וכנראה שזה זמן רב שנמשך כן וי"א לערך שם או שבע שנים או יותר ועכשיו כשגילו על זה ברבים מנסים לחפות על העבר באמתלאות ומבטיחים על להבא שמהיום והלאה הכל יהי' בלי שום חשש תערובות חלב טריפה ושיעקרו כל שורש בהמה טריפה או ספק טריפה מהעדר אם יש לסמוך עליהם מהיום והלאה או כיון שילאה מכשלה מתחת ידיהם וגם לאחר שמצאו ניסו לחפות הו"ל דין טבח שילאה טריפה מתחת ידו שאינו נאמן ואבד חזקת כשרות שלו עד שיעשה תשובה וילך למקום שאין מכירין אותו (עיין חולין ל"ג ורמב"ם פ"ז מהל' מ"א ובש"ע יו"ד סי' ס"ד), והעיר על מה שלא כתבתי מזה כלום בתשובה שכתבתי בענין הנ"ל.

ולפענ"ד הנה בגמ' שם ובש"ע יש חילוקים בין בטבח שדרכו לנקר הגידים לעצמו או לאחרים ע"ש ובח"מ סי' ל"ד וליין עליו הש"ך וביו"ד שם מירי דאינו חשוב כמזיד אלא כפושע ולכן כתב הרמ"א דחזרתו לכשרותו ותשובתו הכל לפי ראות עיני הדיין אם עבר בשוגג או במזיד ובאמת כי בגמ' סנהדרין (כ"ה ע"א) ההוא טבחא דאשתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה פסליה ר"ג ועבריה, וכו' עד שילך למקום שאין מכירין אותו וכו' ועיין רמב"ם פ"מ מהלמ"א ה"ט ושו"ת ריב"ש סי' קי"ג, ועיין גליון מהרש"א שם דכל שיש שם חימוד ממון כגון שנוטלין הכשרות או שאם הוא כשר בעל הבהמה מוכר לו הבשר ומשתכר בו אינו חוזר עד שיהא התשובה ג"כ בממון ע"ש ובתש' מיס עמוקים סי' כ"ד לר"א מזרחי.

ועיין מאירי בכללים סנהדרין עד שילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויחזור אבילה, ובכנה"ג יו"ד סי' קי"ט בהגהת הטור אות כ"ח ראיתי מי שכתב שבאחת מהן די לו, כלומר שאם הלך למקום שאין מכירין די שילבש שחורים ואם נשאר במקומו צריך שיחזור אבילה תשובה והכנה"ג חלק עליו דבמקומו אין לו תקנה כלל רק שילך למקום שאין מכירין אותו, והראב"ד ז"ל הקשה בתשובותיו דהא אמרינן בבכורות שכל החשודין יש להם תקנה בקבל חברות בפני ב"ד ותי' שמעשה הטבח הנ"ל שהאכיל טריפה במזיד ולפיכך הי' חזרתו קשה אבל כל אותן החשודים דבגמ' בבכורות אינם מזידין אלא פושעין במלאכתן והובא בח' הר"ן שם, ולפיכך כתב דפושעים חזרתם קלה בפני שלשה, ופשע פרש"י מתעצל (ברכות מ"ג ובחגיגה ז') האי מינייהו משוית להו פושעים והי מינייהו משוית להו זריזים, הרי שפושע נקרא מי שאינו זריז ועיין רש"י שבת כ"א ע"א ד"ה זקוק דילמא פשע ולא מתקן לה, ועיין פסחים ו' ע"ב ד"ה פשע, ובילה דף ט"ו ע"ב ד"ה שמא יפשע, נמצא יש לפנינו דין מזיד, שצריך כל שילך למקום שאין מכירין וכו', ב' פושע שהוא אינו זריז ומתעצל, ויש שלישי שהוא חשוד סתם שאינו נראה לפנינו פושע ג"כ ולא ראינוהו פושע אלא חשוד.

ועיין יו"ד סי' קי"ט פרטי דינים באלו גם בטוש"ע ח"מ סי' ל"ד ס"ו טבח שילתה נבילה או טריפה מתחת ידו פסול לעדות, ועיין גם שו"ת בית שערים למרן כק"ז יו"ד סי' ר"א בקצב שהעבירוהו משוס דסני שמעני' ורולה לחזור בתשובה שנתן לו עשרה דברים לחזור בתשובה ובינייהם שלא יקבל מתנות משוס אדם ע"ש מה שהחמיר עליו לפי דרכו בקודש. ומיהו בדידן כיון דלא ראינו שום פשיעה מצד המשגיחים לפי ידיעתי הגם שהי' להם לכאורה להשגיח שלא יביאו בהמות טריפות בעדר ואם יביאו שלא יחלבו אותם בין הכשרות שבודאי זה ההשגחה שלהם שהרי עיקר שאסרו חז"ל חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו משום שלא יערבו בו חלב טמאה ופשוט דחלב טריפה נמי בכלל זה הוא אלא שע"פ רוב לא נמצאים טריפות בעדר בהמות כשרות שנחלבים אבל פשוט שגם בהמה טריפה אם יש שם צריכים להשגיח וצ"ל דע"כ לא עלתה על דעתם או שבאמת העלימו מהם האמת שיש שם בהמות טריפות בכל אופן לא ראינו בזה שום פשיעה אלא אפשר חסרון ידיעה בהשגחה מ"מ אם מהיום והלאה ישגיחו יותר ויותר ודאי שאין לומר שאין להם נאמנות ולפסול אנשים גם שיש להם חזקת כשרות בשביל זה והאומר כן אל ילך בני עמהם.

ומיהו אם נראה איזה התרשלות וכיוצא בו מהיום והלאה ודאי שלא יהיו נאמנים על החלב וכבר כתב מרן הח"ם יו"ד סי' כ"א במשגיח על חלב ישראל שאם לא השגיח על רושם ההקזה בבהמה והיו מפרסמים הדבר להעומדים על החליבה אז היו משגיחים על רושם ההקזה ג"כ ולא נחשדו להאכילנו איסורא דא"כ אהחלב גופי' לא מהימנו ע"ש,

והנראה שדייק מרן ז"ל שהיו מפרסמין הדבר להעומדים על החליבה ובדידן הגם שהדבר הי' ידוע ומפורסם בעתונים הני ניתומים מ"מ י"ל שהמשגיחים לא ידעו מזה, ומיהו אם יהי' איזה חשש שלא משגיחים על בהמות עם ניתומים וניתום לאו דוקא שבאמת יש כמה מיני ניתומים על בהמות שמטריפין אותה כיון שכבר נתפרסם הדבר לא נאמין להם כלום על החלב אבל עד התם לא ראיתי חשש.

ועד התם הנני ידידו דושכ"ת מברכו בברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קי

דם אדם שהוא על גופו וניכר שלא פירש אי אסור מפני מראית העין

ב' לסדר אעברה נא התשמ"ט טלז סטון תו"א

למאן דלא חזינא קמברכינא ה"ה מע"כ האי צורב וו"ח הרה"ג כו' כש"ת עקיבא יוסף ראבינאוויץ הי"ו.

אחדש"ת בידידות, בדברי תורה אשר העיר לפני ביו"ד סי' ס"ו ס"י שכתב המחבר דם אדם אם פירש ממנו אסור משום מראית עין וברמ"א שם וכל דם דגים ודם אדם הואיל ומדינא שרי אינו אוסר תערובותיו ומשמע דדם אדם ודם דגים דין אחד להם א"כ כיון שבדם דגים כתב לעיל (ס"ט שם) שאם קבץ בכלי אסור ואם יש בו קשקשים מותר לפי שניכר א"כ הכ"נ בדם אדם כשהוא על ידו יהא מותר והי"ל להביא דם אדם נמי כמו דם דגים מותר כשניכר.

ונראה דלא קשה דנראה דזה הוא מה שסיים הרמ"א ז"ל דדם דגים ודם אדם אינו אוסר התערובות (מ"מ בשם רשב"א פ"ז דמ"א והוא בת"ה ש"ה בית ג' ע"כ) ומה"ט שבין השינים מוגלו שלא נראה ועיין ש"ך סקט"ז שם אינו אוסר תערובותיו שהרי הן עצמן מותרין כשיש בהן הוכחה ולשון כשיש בהן הוכחה קאי אתרוייהו הן דם אדם והן דם דגים ועיין יד אברהם שם שבין השינים מוגלו המ"י בשם ב"ש דאף דחזי ליה ניכר שבא מהאדם וליכא משום מראית העין וכה"ג כתבו תוס' שבת ס"ב ע"ב ובשעה"מ הל' יו"ט.

ובאמת דמה"ט כשמלין הילד המוהל מוצץ הדם בפה ברבים וליכא מראית העין כיון שהכל רואין שבא הדם מאדם וליכא איסור כלל (אף בלי טעם של סכנה) ועיין ש"ע א"ח סי' תקפ"ד בט"ז סק"ב שמעתי שהגאון מוה"ר פייווש מקרקא כשהיה מל הי' מניח הדם של מגילה על פיו ותוקע ע"ש ולא חש מפני מראית העין כיון שניכר וכלם ראו מאיפה באה.

ומה שהקשה מדם אדם כשהוא על ידו ולמה לא הביא זה המחבר כמו דם דגים נראה כך דודאי לענין להכניס בכלי דם אדם א"א דאז ליכא הכירא ולא דמי לדגים שיוכל להשיב קשקשים אבל דם אדם אין מה להשיב שם ואסור גם כי אין דרך להכניס דם אדם בכלי ואין דרכם של בעלי הש"ע להביא דינים שאינם שכיחים כלל ועל היד נמי אין דרך לכנוס דם אדם ואם יש לו חתך מה שיוצא משם דם הכ"נ שמותר למצוץ דמו כדרך העולם שאם חותך ידו מכניסו אצבעו או ידו בפיו ומוצצו לרפואה ואין בזה פולה פה ונדנוד של איסור א"ו ולכן נמי נראה דמי שיש לו שפתיים שנבקעו מחמת קור וכיוצא בו ומוציא דם שנראה שבא בשפתים נמי ליכא איסור למצוץ הדם שהוא כמוצץ מבין שיניו ומי שמחמיר הוא רק מפני שס"ל שאינו ניכר כל כך או מפני שכיון שאין דרך לאכול דם האדם כלל הרואה יחשוד שאין זה דם אדם עכ"פ לדעת המחבר והרמ"א ז"ל בדם האדם היכא דניכר ליכא מפני מ"ע.

ודע דהגם דליכא איסור לאכול דם האדם היכא דליכא מראית העין מ"מ נראה כיון דאין דרך העולם לאכול דם האדם אולי יש בזה משום בל תשקצו כמו אוכל מאכלים שאדם קולה בהם הכ"נ אין דרך בני אדם לאכול דם אדם כלל אפילו עכו"ם ולא דמי לדם דגים שדרך בני אדם לאכלו או דם שאר בעלי חיים שעכו"ם אוכלים ושותים דמם אבל דם האדם אין מי שיאכל כלל ואם יאמרו לאדם שזה דם האדם יפרוש מזה לכן י"ל דיש בו עוד משום בל תשקצו אפילו אם מותר משום מ"ע ול"ע ולפ"ז ליכא אופן להתיר דם אדם בהיכר כלל ול"ע.

ועיין פי' הר"ש שביעית פ"ה מ"ב ולא התירו הכתוב לטמון בשביעית דבר מועט משום דמיחזי כזורע משמע משום מ"ע הוא והוא דאורייתא ועיין ר"ש פ"ב דכלאים דנראה לכאורה היפך מזה ועיין משנה הלכות ח"ד וח"ה סי' ל"ה ל"ו וח"ו סי' קל"ו מה שהארכתי בהני עניני קצת ואין כאן מקומו.

ידידו המברכו בברכת התורה ללומדיה ובברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיא

אבקת סוכארין חלבי אי בטל בששים

י"ג לחדש שנתנה בו תורה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי רב חביבי הרב הגאון וו"ח פרי עץ הדר כו' כש"ת מוה"ר יונתן בנימין גאלדבערגער שליט"א ראש הכולל באבוב בעמח"ס אבני חפץ ב"ח וש"ס.

אחדשכת"ר בידידות, במה שהאריך הרבה באבקת סוכארין חלבי שנפל במאכל בשר אי בטל בששים כיון דהוה עבידא לטעמא והאריך הרבה בפלפולא

חריפתא במילתא דעבידא לטעמא ולא בטיל ומיהו לפענ"ד אינו נוגע לענייננו דפשוט דהטעם הסוכר עושה ולא האבק של חלב המעורב בו דלא עבידא לטעמא כלל ולא אמרינן רק היכא דגוף האיסור נותן טעם משא"כ היכא דהאיסור אינו נותן טעם אלא מכח דבר אחר כ"כ בש"ד הובא דבריו בט"ז יו"ד סי' ס"ט סקי"ט ע"ש ועיין ש"ך והגרע"א שם ועיין פמ"ג שם וא"כ כאן נמי כן הוא. שוב ראיתי בסוף התשובה שגם מעכ"ת הרגיש בזה. ולא הי' לי להשיב רק שראיתי להעיר בדבר חדש הנחתי גם את מה שכתבתי כבר.

איברא דנלפענ"ד אפי' אי היתה האבקה בעצמה נותנת טעם מ"מ יש להתיר כאן מטעם אחר שהרי עיקר דין דמילתא דעבידא לטעמא אפי' באלף לא בטיל הוא מדרבנן לכ"ע דהרי אפי' טעם כעיקר נחלקו בו אי הו' דאורייתא או דרבנן וכ"ש בדבר שיש בו ששים, והנה בחלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו נמי לא הוי רק איסור דרבנן, ובחלב עכו"ם שעשאוהו אבק נחלקו בו האחרונים אי באבקת חלב עכו"ם נמי גזרו משום חלב שחלבו עכו"ם או אמרינן דהו"ל פנים חדשות באו לכאן וכמ"ש בעצם ביאת החלב דדם נעקר ונעשה חלב והדם בכרת והחלב מותרת עיין רבינו יונה מה שהאריך בזה לענין דבש שנהפכו רגלי דבורים להיתר והביאו הרא"ש ברכות והמג"א (א"ח סי' רט"ז) חלק עליו עיין רא"ש ברכות מ"ג ובתש' הרא"ש כלל כ"ד ס"ו ורמב"ן עה"ת עה"פ מר דרור ועיין מ"י סי' תס"ז שחיזק דעת רבינו יונה ועיין גם מקו"א שם וח"ס יו"ד סי' קי"ד ובתש' נחלת יעקב מהגאון מליסא ובשו"ת מרן בית שעריס יו"ד סי' רי"א ג"כ הודה להמקו"א והארכתי בזה.

וא"כ אם חזר החלב ונתהפך לאבק אפשר דכה"ג לא גזרו, וגם כי לאחר שנתהפכה ונעשה אבק אפשר דכך אינו ראוי לאכילת כלב ויש להאריך הרבה בזה עיין חוו"ד סי' ק"ג חילוק בין אכילה שלא כדרך אכילתן ובין נותן טעם לפגם ועיין תוס' ב"ב פ' ע"א ד"ה דבש פ"ה ור"י חולק בכל דבר מאכל לעולם לא יוצא מידי איסור אלא בנפסל מאכילת כלב ודבריהם נ"ב שהרי מקרא מפורש נבילה הראוי לגר קרוי נבלה ושאינה ראוי' לגר לא קרי נבילה ומותרת מה"ת עכ"פ ואפי' לא נפסל מאכילת כלב רק מאכילת אדם ועיין ר"ן ע"ז ס"ו מחלוקת הרשב"א והר"ן היכא דנהנה יותר מרבוי האיסור משמחסר מטעם הנפגם ולדעת החוו"ד אתי שפיר והבן מאד כי קצרתי.

אלו דברי ידידו מה שהספקתי רק לעיין מקופיא והנני חוזר על הראשונות כי נהנתי מהדברים וי"ר שיזכה להרביץ תורה ברבים כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בברכת התורה דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיב

במאכל שהותר משום כבוד שבת

אור ליום ד' לסדר וה' ברך את אברהם בכל התשמ"ט בנ"י יצו"א

שלום שלום לקרוב דיתיב בעומקי דלבאי ה"ה מע"כ ידיד"נ הרב הגאון וו"ח כש"ת מוה"ר **שלום שפירא** שליט"א מנהל רוחני ור"מ בישיבה הקדושה טלז.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ועל דבר מה שמספקא ליה במאכל שהותר רק משום כבוד שבת וכגון בשעת הדחק וכיוצא ונשאר מהמאכל לאחר השבת אם יכול לאכלו כיון שכבר הותר או דילמא לאחר השבת חוזר לאיסורו ומעכ"ת הביא ראי' מיבמות ל"ו ע"ב מת בתוך ל' ועמדה ונתקדש רבינא משמיה דרבא אמר אם אשת ישראל היא חולצת ולא מתיבמת ואם אשת כהן היא אינה חולצת וכתב הרמב"ם פ"ב מה' יבום הכ"א אי מת הרי זו חולצת ומותרת אח"כ לאחרים הרי דכשבטל סיבת ההיתר חזר לאיסורו אולם הריא"ז כתב דכיון שהותרה לכהן בלא חליצה אם מת הכהן אינה צריכה חליצה ובש"ע א"ע סי' קס"ב ס"ז פסק כרמב"ם א"כ בשבת נמי חוזר לאיסורו.

ולפי שיטתו הי' יכול להביא לעצמו ראי' מגמ' מפורשת נדרים באשה שאמרה טמאה אני לך במשנה אחרונה כופין אותה לדור עם בעלה ואם היא אשת כהן לאחר שמת בעלה לא תאכל בתרומה אמנם אי מהתם לכאורה לפענ"ד אין ראי' למאכלים שהותרו וקיי"ל אפשר לגבילה שתעשה שחיטה וא"א לשחיטה שתעשה גבילה וכיון שכבר פעם הותרה ונעשה שחיטה היאך תעשה אח"כ גבלה ואין הז"ג כעת להאריך ועיין שו"ת ח"ם א"ח סי' ס"ה שמתמה על התה"ד שיצא להביא ראי' ממה לי לגרעתו ומה לי לקריו וכתב מרן ז"ל דהתם כיסה אחת היא שמכניס ידו אלא שיש בו ב' איסורים והואיל והותר הותר וכן בכ"מ שהוא רק עניין א' אבל בב' עניינים זה לא נשמע.

ואעתיק לו למעכ"ת מה שכתבתי בזה לחכם אחד בירושלים לפני כמה חדשים וז"ל והנני להעיר הערה אחת שהוא שתיס כפי בקשתו בפתיחה אות מ"ח צורך שבת כתב תבשיל שהותר לכבוד ש"ק מותר לטעום ממנו גם בע"ש וכן מותר לאכול השיריים לאחר השבת דלא מסתבר לאסור אח"כ דהואיל ואישתרי אשתרי אם בודאי לא יכינו אחר לכבוד שבת אף שיש שהות מקרי ג"כ לכבוד שבת.

ונראה להעיר בס"ד ממשנה דמאי פ"ד מ"א הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות ושכח לעשרן ושואלו בשבת יאכל על פיו חשבה מולאי שבת לא יאכל עד שיעשר וכו' ובירושלמי מבריה בשם ר' יוחנן מפני כבוד שבת התירו אם מפני כבוד שבת למה לי שואלו על ידי עילה רב ביבי

בשם ר׳ חנינא אימת שבת עליו והוא אומר אמת ואם איתת שבת בדא תנינן חשיכה מוצאי שבת לא יאכל עד שיעשר מפני אחר שאין שבת עליו ועיין ר״ש ור״מ שם והרא״ש בפי׳ משום אחר שאין שבת עליו באימה כלומר שלא רצה לסמוך על איתת שבת אלא ביום השבת לפי שיש שאין עליו איתת שבת ולכן עשו טעם זה סעד עם כבוד השבת. ופסקה הרמב״ם בפי״ב מהמ״ע ה״א הלוקח פירות וכו׳ ואפילו היו לו פירות אחרות מתוקנין מאותו המין (אוכל על פיו באותה שבת) מפני שאיתת שבת על ע״ה ואינו עובר בה עבירה וה״ב שם אע״פ שהוא אוכל על פיו בשבת הרי זה לא יאכל מאותן הפירות למוצאי שבת עד שיעשר דמאי על הכל על שאכל בשבת ועל הנשאר שלא הקילו והאמינו אלא לצורך אותה שבת ועיין רמב״ם פ״ו מהמ״ע שם ה״ז אם נאבדו הפירות או אכל הכל והארכתי קצת בספרינו משנה הלכות ח״א סי׳ ד׳ ובמשנת עמרמי יו״ד סי׳ תי״ב ומבואר מיהו דלא אמרינן הואיל ואישתרי לשבת אישתרי גם למוצ״ש וכ״ש לא לערב שבת ע״ש.

וקצת יש להעיר גם מגמ׳ חגיגה כ״ב דא״ר יוסי מפני מה הכל נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו ושורף פרה אדומה לעצמו ועיין תוס׳ שם ד״ה שלא יהא ובתוס׳ שם לא מקבלין וכן משמע בש״ס דף כ״ו כל ישראל כאיש אחד חברים ברגל ולאחר הרגל מוחזין לקדמותן ואם היה לו חביות יין שפתחו ברגל ימתין בו לשנה הבא ולא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי.

ועיין ש״ע א״ח סי׳ קס״ח ס״ה באורח ובעה״ב אחד מזהר מפת עכו״ס והשני לא ואם בעה״ב מזהר מפת עכו״ס וישראל שאינו מזהר מיסב עמו על השלחן כיון דמצוה מוטלת על בעל הבית לבצוע יבצע מן היפה של עכו״ס וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה ועיין מ״ב אות כ״א דכיון שהאורח יאכל מפת עו״ג שהוא יפה ונקי התירו לו גם כן לבעה״ב לבצוע על הפת שלעו״ג מפני כבוד האורח ועיין בביאור הלכה עכ״פ נראה דמה שהתירו בשביל האורח לא התירו אלא כנגד האורח ולא לפניו או לאחריו ולא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי.

ובעיקר המחלוקת בענין אכילת שיריים שנשארו מסעודת שבת בשבוע שחל בה ט״ב שהאריכו בזה האחרונים ז״ל ועיין נוב״י ת׳ יו״ד סי׳ ס״ד מה שהאריך בדבריים נפלאים בביאור דברי רבינו הרא״ש חולין י״ז ובעית ר׳ ירמיה באבדי בשר נחירה שהכניסו ישראל לא״י ועיין שו״ת בית שערים למרן כק״ז א״ח סי׳ רס״ז ובספרינו משנה הלכות ח״ח סי׳ רי״ט האריכתי קצת בזה עכ״פ לפענ״ד דברי הברכ״י ל״ע שוב בא לידי שו״ת כנף רנים שגיין עליו מעכ״ת באות שמ״ט ועיינתי בתשובה שם יו״ד סי׳ מ״א והאריך הרבה שם ורא״יתי שקצת הרגיש בכמה דברים שגיינתי למעכ״ת וג״כ לא פשיטא ליה בסופו והביא דברי מרן הח״ם ז״ל א״ח סי׳ ס״ה ביין שלא הותר אלא בהפ״מ לקדש עליו במכת מדינה ומדהותר לקדש עליו הותר לכל הסעודה עיין תה״ד סי׳ ל״ב וא״ח סי׳ קס״ח ס״ה ע״ש וא״כ הא לאו פשיטותא הוא.

ולפענ״ד אדרבא רא׳ ממה שהבאתי מדברי הרמב״ם לענין שבת התירו ולא למוצ״ק והגם שיש לחלק קצת דהתם אית ליה תקנתא מ״מ נ״ע בזה הרבה כי לפענ״ד אין ההיתר כ״כ פשוט. וקצת י״ל בגמ׳ עירובין בשבת שעירבו ונתקלקל העירוב אי הותר מקצתו הותר כולו שהוא מחלוקת האמוראים וי״ל וכן במת אחד מן בני החצר ויש בזה אריכות דברים. ע״כ כתבתי להג״ל.

והנה בשו״ת דברי מלכיאל ח״ג סוס״י נ׳ תמה על הח״ם הנ״ל דדבריו סותרים שמתחלה כתב שצריך שיודיע לאחרים דהוא היתר משום הפ״מ ושוב כתב דכל כיולא בזה לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחילה וקשה דכיון דאחרים לא יקנו ממנו למה צריך להודיע לאחרים תיפוק ליה שאסור למכור לאחרים דהוה כמאכילם איסור לדבריו שאוסר לאחרים לקנות ע״ש ולפענ״ד קושיא אין כאן על מרן ז״ל דמ״ש דכל כיולא בזה לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו משום הפסד מרובה ולכן אחרים לא יאכלו אבל אפשר אם יודיעם שיקנו ויתנו לעכו״ם או לבהמתם וכיולא בזה ולכן צריך להודיעם ואם ירצו לקנות יקנו אבל אם לא הודיע הו״ל מוס במקח ואפשר דהו״ל כמוכר כל איסור דרבנן המבואר בח״מ סי׳ רל״ב דהו״ל מוס במקח ומוחר אם לא אכלו עדיין.

אלא דנלפענ״ד לחדש דבר בס״ד והוא שאם בא השני ולקחו ושוב הוה אצלו נמי הפסד מרובה לזרקו מותר לו כבר גם לאכלו שהותר אצלו מדין הפסד מרובה ולא מחמת ההיתר של המוכר שהתירו לו למוכר משום הפסד מרובה דרק לו ולבני ביתו התירו אלא לאחר שעכשיו שלקחו השני והוא שלו והוה גם אצלו הפס״מ מותר לו לאכלו מדין הפסד מרובה שהוא לו ולא ממה שהתירו להמוכר נמצא דההיתר הוא בכל אדם כפי שהוא אם עשיר או עני ולא היתר לכל העולם ואם יבא עשיר ויקנה לדידיה אהכ״נ שישאר באיסורו ואם יתנו לעני שוב נתיר לו מדין הפס״מ, ולפ״ז יש עוד טעם למה יודיע להשני שהוא רק בהפס״מ ואסור לו לאכול אבל אם ירצה יקנו ויתנו לעני ויקיים מצוה והעני מותר לאכלו דלגביה הו״ל הפסד מרובה וז״ב בס״ד.

וא״כ י״ל פשוט כוונת מרן הח״ם כיון דהשני מותר לקנותו דמותר לקנות איסורי דרבנן והמוכר מותר לו למכור

איסורי דרבנן אלא דצריך להודיע שלא יהא מוס במקא ואחר שהודיעו ולקחו הלוקח שוב מותר לו מדין הפס"מ ודברי רבינו הח"ס עמוקים. ומ"מ קאמר דצריך להודיעו דאחריס למה יקנו לכתחילה ולעשותו אח"כ הפסד מרובה אנלס ודו"ק

ובזה יתישבו הרבה קושיות שהקשו על מרן הח"ס.

ובשו"ת דברי מלכיאל הנ"ל עוד תמה דהיכן מצינו דבר שהותר לזה ואסור לזה וכגון זה מביא לידי חוכא וטלולא. ואני אומר מטובותיה דמר היכן מצינו דבר דלעצמו נמי אם הוא הפסד מרובה מותר ואי לא אסור אין זה חוכא וטלולא וכן לו לעצמו אם יושב בין האוכלין פת פלטר אוכל עמהם ולעצמו אסור וכמ"ש לעיל וכן מצינו בחלב דאיתרא ואקשתא דלדידהו היתר ולדידן אסור וכמה וכמה עניים באיסור והיתר ועיין תוס' עירובין נ"ז ע"ב ד"ה רבי שמעון דמה דשרי רבנן במקוס פסידא רק לבעלים התירו ולא לאחריס ועיין חלקת יואב ח"א א"ח סוסי' י"ד והרי מהא גופיה בשני בני אדם שיבאו לשאול ולאחד הוי הפס"מ ויתיר הדיין ולשני יאסור הוי נמי חוכא וטלולא דדבר אחד מותר לזה ואסור לזה אמנם צריך להודיעו שמתיר רק מטעם זה או אוסר מטעם ועיין ש"ך בקיצור הוראת או"ה סוף סי' רמ"ב ודו"ק ובס' שעה"מ פ"ז מהל' גולב הכ"ה שהביא מחלוקת אי שייך מוקצה לאחד ומותר לשני כגון במי שמעשן לו מותר לטלטל הקנה שאופין בו ולא לשני שאינו מעשן וכן אי מותר לאשה לטלטל האתרוג או אסור כיון שאינה מצוה וא"כ היתר לבעל ולא לאשה ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' של"ג ובילקה"ג א"ח סי' ש"ח ובשו"ת מוהר"י וויל הובא בש"ע דהמתענה ביו"ט לא יבשל לאחרים כיון שאינו רחוי לו ובס' לימודי ה' דרוש א' ד"ה וכן ובמשנה הלכות ח"ה סי' מ"ז.

ובשו"ת בית שלמה יו"ד ח"א סי' קפ"ח תמה מתה"ד סי' ר"ד ובעיקר ממה שכתב התה"ד והובא ברמ"א להלכה סי' ס"ט ס"כ וסי' נ"א ס"ה דבמקום סעודת מצוה והפ"מ התירו והא להאוכלים לא הוה הפ"מ אלא ודאי הולכין אחר בעל השאלה ולפענ"ד לדעת מרן הח"ס נ"ל דהבעל שמתה אה"נ יודיע להאוכלים שהתירו מכח הפס"מ והא דמותרין לאכול י"ל כמו דקיי"ל באורח עם בעה"ב שזה אוכל פת פלטר וכיולא בו שמותר לו לאכול עמו ולא לבדו (עיין א"ח סי' קס"ח ס"ה, וב"ח וט"ז וש"ך יו"ד סי' קי"ב, ועיין מ"ב ובי"ל) הכ"נ כה"ג בסעודת מצוה מותרין לאכול עמו אבל בביתו אסור ועוד דבסעודה זו הו"ל כבני ביתו דגם הח"ס כתב דמותר לו ולבני ביתו בהפ"מ שלו ועכשיו בסעודה זו האורחים הו"ל כבני ביתו אבל לאכול שלא בביתו הכ"נ דאסור ואתי שפיר דברי מרן הח"ס. וכעין זה מצינו באוכלים בשר בסעודת ברית בע"ט או בט' ימים שמותר לאכול במקום הברית ולא להוציא לביתו וכן בסעודה של מצוה שעושים לסיום שלזה מותר ולזה אסור וכל הנאספים מותרים ופשוט.

עוד רגע אדבר מה שראיתי בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' כ"ט אות ה' דיתכן לומר כיון דהתורה חסה על ממונם של ישראל ולהציל מהפסד ממון ישראל הוה זכות ואמרינן חטא בשביל שיזכה חברך שבת ד' ע"א א"כ מותר לאחריס לחטא ולאכול דבר שהותר בהפס"מ כדי שיזכה חברך ולפענ"ד הדברים תמוהים, חדא דהרי קיי"ל הא דאמרינן חטא בשביל שיזכה היינו דוקא שהת"ח הוא הגורם, עיין קידושין נ"ה ע"ב תהי בה ר' יוחנן וכי אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שמזכה וכו' וכ"ש בשביל לזכות חבירו ועיין שבת ד' ובתוס' שם ומ"ש ניחא לי' לחברי' דליעבד וכו' עיין עירובין ח"ב ע"ב היינו שהחבר גרם לו ע"ש ודו"ק.

השנית דמה חטא בשביל שיזכה חברך איכא הכא דא"כ יתירו כל איסורין שיש הפ"מ אפילו לעני אחד בסוף עולם דהו"ל התורה חסה על ממונם של ישראל והתורה חסה אפילו על פרוטה ועיין גמ' זבחים ו' ע"ב ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה אלא שחיסך, כלומר למה אין קרבין בכל שעה משום התורה חסה אבל מ"מ הרי אמרו דיפזר אדם כל ממונו אפילו על איסור דרבנן שלא יעבור כמבואר ברדב"ז ח"א ת' קמ"ה, ועיין תשו' חו"י סי' קפ"ג ועיין ש"ע א"ח סי' תרנ"ו ברמ"א ויו"ד סי' קנ"ז וסי' רל"ב גבי שבועה ועיין משנ"ה ח"ג סי' ק"ט, וא"כ לגבי ספק איסור לא שייך לומר התורה חסה אלא לגבי מי שהוא אצלו הפ"מ ממש והו"ל מה שאמרו עד שליש למצוה ואין מודדין זה בכל העולם בשוה אלא כל א' לפי ממונו והעשיר ירבה בשליש והעני ימעט.

וקצת סמוכין מה דקיי"ל במ"ע דהשבת אבידה דזקן ואינו לפי כבודו פטור מלהחזיר ולכאורה יש לתמוה אמאי לא אמרינן התורה חסה על ממונם של ישראל אלא אמרינן כל שעל עצמו לא הי' מחזיר הכ"נ של חבירו, א"כ הכ"נ כיון דבעצמו הוא מקפיד שלא לאכלו ואינו חס על ממונו וממילא לדידי' לא היתר משום הפסד ממונו הכ"נ לחברי' ליכא כאן דין התורה חסה על ממונו של חבירו דלא עדיף מדידי', ול"ע.

ובזה אני תמה נמי אמה שכתב בשו"ת כנף רנים סי' מ"א דכיון דמוטל על כל העולם השבת אבידה מה לי השבת אבידה גופו של חבירו ומה לי אבידת ממונו של חבירו ולמה לא יהיו אחריס מותרין ולפענ"ד בהשבת אבידה גופיה קיי"ל דמה שאינו לפי כבודו פטור מקרא דזקן ואינו לפי כבודו וקיי"ל דמה שלא היה עושה בשלו ליכא השבה בחבירו דבהא אנו מפרשין אינו לפי כבודו ועיין ב"מ נ"א הני עיזי ואפילו

אינו לפי כבודו בעיר ולפי כבודו בשדה נשאר במיקו א"כ בהפ"מ כיון דלדידיה לא היינו מתירין אותו דבר א"כ נשאר אצלו בדין שאינו לפי כבודו כיון דכשהיה לעצמו לא היה אוכל וזה לפענ"ד פשוט.

והנה הארכתי קצת בהא כדי לפלפל בדברי תורה וציינתי כמה מקומות שיעיין מר מעכ"ת כי לא התפנתי כעת להאריך ולברר יותר ועכ"פ נשאר הדבר בצ"ע ידיד"נ דושכ"ת בכל עת ומעתיר בעדו ובעד כל משפחתו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיג

חלב מבהמות שנתחו

ד' לסדר ונתנו ה' אלקיך בידיך התשנ"ד בנ"י יצו"א מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים, את מע"כ ידי"נ הרב הגאון המפורסם כגן הדסים כו' כג"ת מוה"ר יחזקאל גרובנער שליט"א רב ואב"ד ומנהל ועד הרבנים בדעטרויט.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, בדבר השאלה בנדון המכשלה הגדולה אשר בעוג"ה נכשלנו רבבות מישראל ר"ל לאכול ולשתות חלב וגבינות ושאר מאכלי חלב אשר יש בו ספק דאורייתא ואולי דאורייתא ודאי ליבא לפומי לא גליא, ולא זכינו להיות אפי' כבהמתם של גדיקים שאין הקב"ה מביא תקלה על ידן וכגמלים של א"א שאמרו גמליו של א"א לא נכנסו לבית שיש בו עו"כ, ולא כחמורו של רחב"ד ורפב"י שאפילו על ספק איסור דמאי החמירה על עצמה לאחר ג' ימים שלא אכלה (ועיין חולין ז' ואדר"נ פ"ח ה"ח) כשם שהגדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות כמותן.

ולעצם השאלה שנתגלה לאחרונה שבעדרים ומחלבות שחולבים פרות רבות ולמרות שנמצא שם משגיח תמידי על יד החליבה משום איסור של חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו ונעשה הכל על גד ההלכה, אמנם לאחרונה יצא קול אשר בין הבהמות הכשרות יש אחוז מסוים [בין חמש לחמש עשרה אחוזים] בהמות אשר לסיבת מחלה עשו להם ניתוח ע"י רופא בהמות והניתוח הוא על הכרס והקבה ובני מעיים פעמים על זה ופעמים על זה, והרופא ע"פ רוב נוקב את הקיבה לצורך רפואה ואח"כ תופר את הקבה כולה על דופן הבהמה, באופן שעושה הבהמה טריפה, וחוזרין ומכניסין בהמה זו בין שאר הפרות וחולבות אותן ומערבים חלב זו עם חלב שאר בהמות, והמציאות שעושין ניתוח כזה נתברר בבירור גמור ע"י דייני וגדולי רבנים שהאמת כן הוא, וגם הפארמערס אין מכחשין זה כלל, בינתיים גם בעיני ראיתי אופן אחד של ניתוח, כזה שהביאו לי ילוס מניתוח וגם דברתי עם רופא בהמות, ועתה נפשו בשאלתו כדת מה לענות ולעשות כי שמע קול במחנה הללו בוכים על המכשול שבא לידם והללו צועקים שאינו מכשול ובעלילה באו עליו והללו שמחים ועכ"פ קול ענות במחנה.

ולפענ"ד הנה באמת לא ידענא מאי קול רעש והלא הוא הלכה מפורשת בטש"ע (יו"ד סי' פ"א ס"ב) דחלב בהמה או חי' טמאה או טריפה אסורים כבשרה [דלא כמהרש"ס שהביא שיטות דחלב טריפה הוי רק בעשה] (ס"ג) גבינות שנעשו מחלב בהמה ומצא טריפה אם הוא טריפות שאפשר שלא אירע אלא עתה מותרות, אבל אם ידוע שקודם שחלבה נטרפה כל הגבינות שנעשו מחלבה אסורות, ואם היתה בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה עם חלב האחרות הולכים בו אחר שיעור ששים, הג"ה ואם יש ס' בהמות בעדר ולא ידעינן בודאי שחלב מן הטריפה הוא יותר מחלב אחת האחרות אמרינן מסתמא דאיכא ששים ומותר וכו' ולא אמרינן דבטל ברוב והוי רק איסור דרבנן ע"ש.

ולפ"ז הרי ההלכה ככה, שיש לברר בכל עדר ועדר שחולבין בו חלב בין לשתי' ובין לעשות גבינה או יאגארט אם יש שם פרות שעשו להם ניתוח זה או ניתוח אחר שעושין כהיום שעושה טריפה בבהמה או אפילו ספק טריפה ולחשוב כמה אחוזים הם, ואם יש ששים נגד הטריפות א"כ הכל כשר אלמפרע בין החלב ובין הגבינות והמאכלים שנעשו מהם, ואם יתברר שהיו יותר טריפות מבהמות שנעשו להם ניתוח ואין כאן ששים, א"כ החלב והגבינות שעשו למפרע הם טריפה, ועיין ש"ך (שם סק"ז) ומן הסתמא אמרינן שחלב כולם שוות, אם לא שנדע שבהמה זו נותנת יותר חלב משאר הבהמות אז ליכא ס' וטריפה אפילו יש ס' בהמות כשרות נגדה, וכה"ג גם הכלים צריכים הכשר. וכל זה אלשעבר ומכאן ולהבא צריך לדקדק ולהוציא הטריפות דעד עכשיו הו"ל מבטל איסור בדיעבד ומעכשיו הו"ל כמבטל איסור לכתחילה, ולכן כתב המחבר ואם היתה בעדר עם בהמות אחרות ונתערב חלבה היינו בדיעבד.

ולברר דבר זה הוא דבר קל מאד, שידוע כהיום שיש לכל בהמה בעדר תיק אשר שם כתוב ותמוס כל הרפתקאות של בהמה מיום לידתה עד היום והוא גם חיוב ע"פ חוקי המדינה, ועוד כי מקום הניתוח ניכר בבהמה בכרס או בשאר מקום, ולכן יש לברר גם אם הי' טריפה כזה לפני שנה או שנתיים ויש להשוות את זה ולחשוב על הכל ולדעת, כי יש נפ"מ אפי' היום לא נמצא טריפה בעדר אבל לפני שנה היו טריפות אז הגבינות שנעשו אז היו טריפות, ונפ"מ אם יש עוד מגבינה כזו במקררים שכעת מחזיקים לשנה ויותר ויש על הקופסאות תאריכים, ודברים אלו קלים הם לעבור על המחשב שיש היום לכל קאמפ' ובעל משק [פארמר בלע"ז].

אמנם נראה שהרוחות לא מתישבות בזה, וגם מעכ"ת אין כוונתו לשאול על הלכה מפורשת בש"ע, ולכן אמרתי להאריך קצת בפלפולא הגם כי להלכה הוא כמו שהעלתי כאן בס"ד. וזה החלי: א) השאלה מכאן ולהבא היאך להתישב עם בהמות כאלו. ב) החלב שיש כבר לפנינו. ג) גביעות, ותערובות חלב זה במאכלים כגון טשאקלאדיס וכיוצא בו מיני מאכלי חלב הרבה שמוגמים והוא הפסד מרובה גדול להקאמפאניס. ויש טוענים שהתורה חסה על ממונם של ישראל והפסד מרובה להמיינריס, ויש אומרים שאין כאן איסור כלל ויאכלו עגוים וישבעו ועושים מספק איסור דאורייתא ספק איסור דרבנן, ומלכתחילה דיעבד, וממילא בהפסד מרובה דיעבד מותר ואין לעשות רעש, ונפשו בשאלתו מה דעתי העני' בזה.

ולפענ"ד גם כי אין אני מן הנותני הכשרים ולא הי' לי להתערב, כי לא עלי מוטל האחריות, ומיהו מעכ"ת מחייב אותי ולידידות מעכ"ג ארשום כמה עניינים בזה. וראשונה הנני להעיר במה שאחזו בזמן האחרון בדרך מסוכן להקל בדברי סופרים ולא ניחא לי' למרייהו להקל בדברי סופרים שחמור מדברי תורה, וזה הי' מ"ו דרך המתחדשים מאז ומלפנים שזלזלו ולעגו על דברי חז"ל ומזה יצאו הקראים ושאר מיני מינים, ובתורה אדרבה אמרו חמורים דברי סופרים מד"ת וכבר אמרו חז"ל (עירובין כ"א ע"ב) דרש רבא מאי דכתיב ויותר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו' (קהלת י"ב) בני הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה וד"ס כל העובר על ד"ס חייב מיתה. ופרש"י עשה ולא תעשה, יש בהן שאין בהן חיוב מיתה, אבל דברי סופרים חייבין על כולן דכתיב (קהלת י') ופורץ גדר ישכנו נחש. ולהג הרבה יגיעת בשר א"ר פפא וכו' מלמד שכל המלעיג על דברי חכמים נידון בגיהא רותחת, מתקיף לה רבא וכו' אלא כל ההוגה בהן טועם טעם בשר, עוד שם אמר רב המנונא מאי דכתיב (מלכים א' ד') וידבר אלי שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף, מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים, ועיין תוס' (שם ד"ה מפני) דגם בהלכה למשה מסיני לא ניתנו ד"ס כדי שלא ישתכחו וכתיב ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

ובדברי קבלה (קהלת י"ב ובגמ' חגיגה ג' ע"ב) כשנחלקו ר"ג ורבי יהושע והעמידו רא"ש לגשיא ופתח ודרש דברי חכמים כדרבונות וכמסמורות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, למה נמשלו דברי תורה לדרבון לומר לך מה דרבון זה מכוין את הפרה לתלמיה להוליא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לחיים וכו' בעלי אסופות אלו ת"ח שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין, שמא יאמר אדם היאך אני לומד תורה מעתה ת"ל כולם נתנו מרועה אחד א-ל אחד נתנן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא דכתיב וידבר אלקים את כל הדברים האלה, אף אתה עשה אזנך כאפרכס וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים את דברי אוסרין ואת דברי מכשירין. ופרש"י עשה אזנך כאפרכס מאחר שכולן לבן לשמים עשה אזנך שומעת ולמוד ודע דברי כולן וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו, ע"ש.

ב) **ובדבר** הנפלוף דבהפסד מרובה אפשר להתיר איסור דרבנן, חס מלהזכיר דבשביל הפסד ממון מתירין דברי סופרים ועוברין עליהן, ולא אמרה אדם מעולם וחס ושלום לזלזל באיסור דרבנן. ובגמ' חולין (ל"ח ע"א) ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דבשרא סבר מר בר רב אשי לשיעוריה בתלתן פלגי דזיתא א"ל אבוה לא אמינא לא מזלזל בשיעורא דרבנן, ופירש"י כלומר אפי' במידי דלא מיתסר מדאורייתא לא מזלזל בשיעוריה וכו', ועיין טוש"ע יו"ד סי' ל"ח ובביאור הגר"א. ומה דס"ל בספק דרבנן יש להקל לפעמים, דוקא בספק דרבנן דכך הוא המדה ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא והוא הדין בספק להקל בלי הפסד מרובה. ורבינו יונה (שע"ת ש"ג ס"ה) בטעם שחמורין דברי סופרים גם במשל מחוט דק וכופלו כמה פעמים הוא יותר חזק מחוט אחד עב והכ"נ להתיר לרבים מ"ו שרבים עוברים, ומה לן לפלפל בדבר והלא אמרו חז"ל חמורין ד"ס וכנ"ל.

ובשו"ת רדב"ז (ח"א סי' קמ"ה) מי שהוא בין עו"כ ואינו מוצא לאכול עד כמה יוצא מממונו למצוא דברים מותרים והשיב דמחוייב ליתן כל ממונו ואפי' היכא דאיכא רק איסור דרבנן כגון חלב שחלבו עכו"ם או שמנו של גיד וכה"ג, ועיין שו"ת חו"י (סי' קפ"ג) דפשיטא ליה נמי דאפי' באיסור דרבנן צריך לפזר כל ממונו, והרי דבחלב עכו"ם שלא לאכול פעם חלב עכו"ם חייב לפזר כל ממונו וכ"ש שלא נתיר חלב ספק טריפה דאורייתא ועכ"פ איסור דרבנן ודאי משום הפסד ממון מ"ו. ועיין רמ"א (סי' קנ"ה בסופו) ובלבד שלא יאכל ולא ישתה האיסור הואיל ואין בו סכנה, וכ"כ הר"ן (פ"ב דע"ז) וברמב"ם (פ"ב מה' יסוה"ת ה"ה) ובש"ך (סי' פ"א סקכ"א) ועיין משנה הלכות (ח"ג סי' ק"ט ק"י). ואדרבה יסד לן הר"י בן ערמאה זצוק"ל (בעל העקדה בספרו עקדת יצחק פ' ויקהל) דלהתיר איסור דרבנן לרבים גרע משיחידים יעברו על איסור דאורייתא, והמהרש"ם ז"ל הביאו גם כן לפסק הלכה בדע"ת הל' ט"ב.

ג) **והנה** עד הנה כתבנו לפי ההנחה שהניחו להו המתירין דכל הדידון הוא רק איסור דרבנן, דמדאורייתא

אפי׳ לא בלע בטל ברוב ומדרבנן הוא דבעינן ששיש וכיון שיש כאן רוב בהמות כשרות ורק מיעוט טריפות מדאורייתא בטל ברוב וממילא לא הוי אלא איסור דרבנן. ומדרבנן בעינן ס׳ דשיעור ס׳ הוא דרבנן וכמ״ש בסי׳ ל״ח ס״ב במין במינו שנשפך, ועיין יו״ד (סי׳ פ״א ס״ב ובט״ז סק״ד ובש״ך סק״ה).

ולפענ״ד זה טעות, חדא דכאן לא הוי ספק כלל דכל בעל העדר [הפארעס] שמחזיק בהמות לחליבה הנה יודע כמה בהמות יש לו בפארעס ויש לו תעודה מלידתה עד היום הזה וכל מה הנעשה עם בהמה זו וזה מהחיובים וחוקי הממשלה, ולכן בעל המשק שיש לו אלף בהמות יודע כמה מהם עברו ניתוח, ולאו דוקא ניתוח זה שאנחנו עכשיו דנין עליו אלא יש כמה ניתוחים אחרים שכהיום עושים על הבהמות והרבה מהם מטריפים הבהמה וכיון שנתחזקו בהמות כאלו בעדר ואפשר לברר כמה בהמות טריפות יש בפארעס ולא הוי כאן ספק דרבנן אלא צריך לברר כמה יש וגם על לשעבר נמי יכול לברר את כל זה וכל היכא דאיכא לברורי מברירין. והרי הלכה מפורשת בבהמה שנמצאת טריפה חלב שנחלב לפני ג׳ ימים מותר מפני שא״א לברר אבל אם הי׳ אופן לברר חייב לברר והכא כיון שאפשר לברר על למפרע נמי לא הוה ספק. ואף שעכו״ם אינו מהימן מ״מ אפשר כיון דיש לו פיקוח רשמי על זה הו״ל כערכאות דמיהמני על זה [ואם לא מחזיק פיקוח רשמי ממשלתי אז באמת גרע מזה כיון שידועין שיש שם בהמה טריפה ולא ידעינן כמה א״כ הו״ל בכלל קבוע באיסור ברור וכמחצה על מחצה דמי, עיין יו״ד סי׳ ק״ו ס״ד ובסמוך נביא אי״ה בזה תשו׳ הגרמ״פ באגרות משה שכתב כן להדיא דעכו״ם לעצמו אינו מהימן).

ולבן אם בפארעס שאמרנו דרך משל שיש להם אלף בהמות ואין להם אלא אחוז אחד או אחוז וחצי בהמות טריפות אז איכא ששים ובדיעבד כשר למפרע, ועל להבא הו״ל בגדר דאין מבטלין איסור לכתחילה ליקח חלב בהמה טריפה ולערב עם חלב בהמה כשרה ע״מ לבטל, ואם יש בפארעס כשני אחוזים בהמות טריפות אז הו״ל איסור גמור וכל החלב אסור וכמבואר בש״ע יו״ד (סי׳ פ״א ס״ב) שאם היתה בהמה טריפה בעדר אם בהמות אחרות ונתערב חלבה עם חלב האחרות הולכים בו אחר שיעור ששים, וכאמור בניתוח זה שנתברר עכשיו לאו דוקא אלא ה״ה שאר ניתוחים כגון ניתוח לידה [קייזערשניט בלע״ז] או שאר טריפות שבבהמה שהם טריפה מבטן או אחר הלידה נכלל בזה, וכל זה כיון שאפשר לברר הרי על הבעל המכשיר לברר, וכאמור שגם זה רק כשבדיעבד נתערב החלב כבר וכמ״ש המחבר בלשונו הטהור ונתערב חלבה, כלומר בדיעבד ולא לערב לכתחילה חס מלהזכיר.

ולבן אפי׳ נגיד למשל שכהיום אין לו אלא טריפה אחת והחלב כשר והי׳ לו יותר לפני זה שנה או שנתייס אז הי׳ החלב טריפה, ואם מי שהוא אכל מחלב זה או שיש עוד נשאר מגבינה כזו, הרי אכתי נשאר האיסור אף שאין עוד עכשיו בהמה טריפה להטריף, וזה פשוט דלא שייך בזה ספק אם אפשר לברר. שנית נראה לפמ״ש הד״מ (ס״ס ל״ז הובא בש״ך יו״ד סי׳ ק״י אות י״ט), על מה שהביא הב״י (סי׳ נ״ז) בשם מ״כ שהקשה אמאי דאסר ר״י ספק דרוסה שנתערבה בתערובות כל התערובות דאמאי אין התערבות מותר מכח ספק דרבנן לקולא דהרי אפילו ודאי דרס לא היה התערובות אסור רק מדרבנן וז״ל ולא קשה דודאי היכא דעיקר הספק באיסור עצמו ומצד עצמו הוא דרבנן הולכים לקולא אבל כאן דמצד האיסור עצמו הוא ספק איסור דאורייתא אלא שמצד אחר בא לו שהוא מדרבנן הואיל ונתערב ומדאורייתא חד בתרי בטל אלא דרבנן גזרו בד״ח שלא להתבטל זו לא מקרי ספ״ד ליכא בה להקל, וכ״כ באו״ה (כלל כ״ה) דכל מקום שיש חשש איסור דאורייתא לא אמרינן ביה ספיקא דרבנן לקולא עכ״ל ד״מ, והש״ך כתב דאין להקשות אמ״ש הר״ב דהיכא דמצד האיסור עצמו הוא ספק איסור דאורייתא ומצד אחר בא לו שהוא דרבנן לא אמרינן סד״ר לקולא דהא לקמן (סי׳ קי״א) אמרינן בא״ד וכו׳ שאני התם דאין הספק מצד עצמו אסור מן התורה וכו׳ ע״ש, והכי נמי הרי אפי׳ לשיטתם מצד האיסור עצמו הוא ספק איסור דאורייתא א״כ לא שייך כאן בכלל דין דס״ד לקולא. ובאמת כי אפי׳ על סד״ר אין לסמוך להתיר לכתחילה בכל מקום, עיין יו״ד סי׳ נ״ז ופר״ח סי׳ ק״י ודו״ק.

ועוד בו שלישיה דנלפענ״ד בעצם היסוד נראה דיש כאן עכ״פ ספק איסור דאורייתא אם לא איסור דאורייתא ממש, שהרי עיקר ההיתר של חלב בהמה צריך לימוד שהרי קיי״ל בהמה בחי׳ בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה נשחטה הותרה עד שיודע לך במה נטרפה, (חולין ט׳ ע״א טוש״ע יו״ד סי׳ כ״ה) וברש״י באיסור אבמה״ח לגקות עליו ועיין פמ״ג בפתיחה בביאור לשון רש״י ושאלו על זה בגמ׳ ותי׳ דמבואר בתורה ארץ זבת חלב ודבש, ועיין ריש בכורות (ו׳ ע״ב) מדכתיב ארץ זבת חלב ודבש או חרוצי חלב ע״ש.

ואכתי קשה הגם שהחלב התורה התירה מ״מ שמא הבהמה טריפה היא ואפשר שלא התירה תורה אלא לאחר שנברר שהבהמה כשרה וכגון שלאחר שיחלוב הפרה ישחטו אותה וכיוצא בו, ומי משום דאמרינן רוב בהמות כשרות הן וסמכינן ארוב ושותין החלב, הרי הא גופא קיי״ל דהיכי דסמכינן ארוב או אחזקה אם אפשר לברר מברירין, ועיין פסחים (ד׳ ע״ב) ובשו״ת הר״ן (סי׳ ס״ו) ובריטב״א (פסחים

הנ"ל בשם יש למדין) ובפנ"י שם ומשמע דמה"ת אין סומכין על החזקה במקום שאפשר לברר. ועיין משכנות יעקב (יו"ד סי' י"ז) שהביא כעין קושין מהגרא"ז מרגליות זצ"ל פן יצא מגדר רוב וגחוש לחלב ולגבינות, ומ"ש לו הגאון בעל משכנ"י שם שליין לתש' רש"י וחי' הרשב"א [ומיהו מה שכתב עוד הבעל משכנ"י דהדבר מוכרח דאל"כ למה לא מוכחינן בגמ' דאזלינן בתר רובא ממה דשרינן חלב בשתי' שהוא הוכחה ברורה, ולפענ"ד אין כאן הוכחה שהרי אפשר התורה התירה לאחר שישחוט ואכתי ליכא ראי' דאזלינן בתר רובא, וגם לר"מ שיצא לדייק יש ליישב כן והבן]. וע"כ משום דכאן א"א לברר כל זמן שהבהמה בחייה אא"כ ישחוט הבהמה וכה"ג לא מקרי אפשר לברר וסמכינן ארוב וחזקה.

אלא אכתי יש לדייק לטעם זה דאף דקיי"ל רוב בהמות כשרות הן מ"מ לענין הכשר אכילה לא סמכינן ארוב זה לכתחילה, שהרי תקנו לבדוק את הריאה לאחר שחיטה ואם לא בדק ואכל הרי הוא פורץ גדר וישכנו נחש משום דהו"ל מיעוט המצוי ולא סמכינן בזה על רוב בהמות כשרות [ואף דבדיעבד כגון שנאבדה הריאה או נטל הזאב והחזיר כשהוא מנוקב סמכינן להתיר מ"מ העושה במזיד אסור]. וא"כ כיון דגזרו חז"ל על הרוב משום מיעוט המצוי שלא לאכול הבשר, מ"ש לענין שחיית חלבה לא חיישינן למיעוט זה ואזלינן תרתי דסתרי בבהמה אחת, דלענין שחיטה אמרינן בחזקת איסור עומדת ואין סומכין לאכלה עד שיבדוק הריאה משום מיעוט טריפה המצוי, א"כ לגבי חלב נמי הגם שהתורה התירה משום אבמה"ח מ"מ קודם בירור יימא דלא אזלינן בתר רוב בהמות כשרות עד לאחר שנברר שבהמה זו אינה מן המיעוט כיון שיש מיעוט המצוי להטריף וחששו לה חז"ל בבהמה זו גופה לאכילה, אמאי נתיר בשתי'.

וצ"ל דאף דתקנו במיעוט המצוי לברר הרוב משום דאפשר לברר וקיי"ל דהיכא דאפשר לברר מברר, ולכן היכא ששחטו כבר הבהמה ובאנו לאכול מבשרה ואפשר לברר בבדיקת הריאה לא סמכינן ארוב בהמות כשרות כיון דאיכא מיעוט המצוי להטריף ובחייה בחזקת איסור עומדת, ועוד דהוי כמעלים עין מאיסור כיון דהריאה לפניך ושאר י"ח טריפות א"צ לבדוק משום דהוי טירחא יתירה ובחלב כיון דאין הריאה לפנינו א"צ לבדוק, אבל לשתיית חלב לא תקנו לשחוט הפרה לברר ולא מקרי כה"ג אפשר לברר וע"כ נסמוך על רוב בהמות כשרות אפילו דאיכא מיעוט בהמות טריפות והו"ל מיעוט המצוי, ולאכילה תקנו בדיקת הריאה אבל לשתיית חלב כיון דא"א לא תקנו.

ואפילו לדעת רבינו הגדול הבה"ג שכתב בנאבדה הריאה טריפה ואפי' בדיעבד וחששו לה כמה מהפוסקים, מ"מ לענין חלב לא חששו לה דדוקא בנאבדה חש לה רבינו הבה"ג משום דהי' לו להזהר שלא ליאבד, אבל כה"ג שא"א בכל אופן והעמידוה על הדין כעין נטלה כלב או עכו"ם (סי' ל"ט ס"ב) ולכן אם עשה במזיד שהשליכה או איבדה דינו כמבטל איסור דרבנן בידים (ש"ך בס"ק בשם הריב"ש סי' תל"ח. ועיין ביאור הגר"א שם ובהגרע"א במי שאינו בקי בבדיקת הריאה ובקי לשחוט במסוכנת אי מתירין לו לשחוט ולאכול בלא בדיקה בשביל הפסד ממון). ואף דנראה כעין תרתי דסתרי כיון דאכתי בהמה בחייה ובחזקת איסור עומדת עכ"פ איסור אבמה"ח או אינו זבוח, מ"מ כיון דא"א לברר סומכין על הרוב ולא ניכר הסתירה. ולפ"ז היכא דחלבו הבהמה והחלב אכתי לפנינו ושחטו הבהמה כה"ג לא יאכל ולא יאתה מן החלב עד שיברר כשרות הבהמה, דכיון דאפשר לברר מברר ולא נטריף הבהמה ונשתה חלבה.

איברא דדבר זה במחלוקת שנוי', דהר"ן פ"ק דחולין כתב דבהמה בחזקת היתר עומדת לחלב, וכתב ומעשה בא לפני רש"י ז"ל והתיר והשיב לפני רבותיו שהיו מחמירין בדבר אחמול אכלנו מחלבה ועכשיו נחזיקנה בטריפה ע"ש, וע"ש מש"כ בשם התוס' ורבינו שמשון. והמרדכי פא"ט (סי' תרל"ה) הביא דעת התוס' בחלב שעשה מיני' כמכא ושחט העזים ונמצאו טריפה דלא אמרינן דבחזקת כשרה היתה ועכשיו הוא דנטרפו, ור"י התיר הגבינות משום דאמרינן בהמה בחייה בחזקת היתר עומדת והיינו לחלב. ודעת המהרש"ל בתשו' לענין כבוד שבת דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, וכן נראה לכאורה עוד שיטת ראשונים ורבינו הב"ח בתש' (סי' קכ"ז) תמה על הרש"ל ז"ל, ובאמת כי לפענ"ד הרש"ל לאו יחידאה הוא בזה. ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' נ"ד-ז.

ומיהו אפי' לשיטתו כתב הב"ח שם בטבח ששחט ויש לו חלב ממנה אם יכול לכתחילה לומר לגוי שיטול הריאה ממנה ולהשליכה לכלבים והבשר ימכור לגויים ולסמוך על החזקה דכשירה היא ולאכול החלב ממנה, והשיב ז"ל דאם יש לו חלב שנחלב תוך ג' ימים אסור אפי' בדיעבד דחיישינן לסירכא, אבל אם אין לו רק מה שנחלב קודם ג' ימים מותר לעשות כן. ואין להתיר של תוך ג' ימים ע"י השלכת הריאה ולסמוך על החזקה מידי דהוי אחלב שאוכל בחיים ולא חיישינן לסירכא, דשאני התם דא"א למבדקי' בחייה וכן בפרה אדומה מה"ט סמכינן ארובא, והיכא דא"א לבדוק בחייה סמכינן אחזקה, אבל כשהיא שחוטה לפנינו לא סמכינן אחזקה דאפשר למבדקה ע"ש, והביאו הפמ"ג (סי' פ"א שפ"ד סק"ו) שאם לאחר שחלבו פרה שחטו אותה ויש לו עוד מחלבה שחלב קודם ששחטה אסור לו לשתות מחלב זה עד שלא יבדוק הריאה ע"ש ובמש"ז (סי' ל"ט סק"א) דכיון דמעיקר דינא

הרי הו"ל מיעוט המצוי אלא שא"א לברר אבל לאחר ששחט הפרה ויש עוד מחלבה הכיון דחייב לברר ואפשר לברר אסור לו נמי לשתות מהחלב עד שלאחר שיבדוק הריאה ויברר מיעוט המצוי ואח"כ ישתה. מבואר מדברי רבינו הב"ח ז"ל דחלב שנחלב ואח"כ שחטו הבהמה הכ"ג דאסור לשתותו כמו שאסור לאכול מבשרה אלא דקודם שחיטה ע"כ התירה התורה כיון שא"א לברר. ועיין ירושלמי שנחלקו ר"י וכו' אי יכול לברר על השחיטה עובר לעשייתן כיון שבחזקת איסור עומדת הבהמה, ועיין רוקח ותש' הב"ח הנ"ל.

ולפ"ז נראה כיון דהיתר שחי' חלב אפילו מבהמות בחייהן בלי בדיקה אינו אלא מדין רוב בהמות כשרות הן ומשום דא"א לבדוק בחיי', הגם שהרי ברור דבין בהמות כשרות איכא מיעוט טריפות בעולם ואפ"ה סומכין על החזקה הגם דאיכא מיעוט המצוי והי' לן לחוש כמו שחוששין לענין אכילת בשר בהמה זו עצמה ולא לשתות, והטעם דלא חייבו לשחוט ולבדוק דא"כ לא היינו יכולין לשתות חלב רק לאחר שחיטת הבהמה ואין זה דרכי נועם, וכיון שהתורה אמרה אחרי רבים להטות שהוא מ"ע שותין.

ומעתה כיון שכן הרי מה שאמרו רוב בהמות כשרות היינו כשאין ידוע להם בהמה טריפה בעדר והולכין בתר רוב בהמות דעלמא אז כיון דאזלינן בתר רובא דעלמא ורוב בהמות כשרות הן, ואף אם נמצאת אחת טריפה דיש מיעוט המצוי אזלינן בתר רוב דעלמא, אבל אם יש לפנינו עדר של מאה בהמות ועשרה או חמש עשרה מהן טריפות ידועות וחלבו יחד כולם ונריכין לבטל חלב הטריפות, אז לא נכללו הרוב בהמות של כל העולם לבטל ולהכשיר חלב זה שבאותו עדר אלא נריכין ששים בעדר זה לבטל הטריפה כמבואר בש"ע (יו"ד סי' מ"ח), ואם אין כאן ששים אז החלב אסור הגם שאכתי רוב בהמות כשרות הן בעולם אבל בעדר שלנו כיון שהוא מובדל מן הרוב שבעולם ויש לפנינו טריפות ודאי לא מועיל הרוב דעלמא לבטל הטריפות שלנו אלא בעינן ששים בעדר כאן לבטל.

ולפ"ז יש כאן חילוק בין רוב מבהמות כשרות דעלמא דליתא קמן לרוב בהמות דאיתא קמן, דמה שנוגע לענין רובא דעלמא חושבין רק משמונים וחמשה בהמות שבעדר שאותן כולן נכנסין ברוב בהמות דעלמא לענין מה שנוגע לרוב בהמות דעלמא והחמש עשרה טריפות הם טריפה ודאי ולא מתבטלין ברוב דעלמא אלא בעי ביטול בעדר זה, ואם אין ששים בעדר זה הכל אסור הגם שיש רוב בהמות כשרות בעולם, והיכא דלא ידוע לנו טריפה ודאי הגם שבמציאות יש מיעוט המצוי, הכל כשר דהולכין אחר הרוב. מיהו עכשיו שיש טריפה ודאי הידוע לנו מהעדר הזה שיש לפנינו יצאו מרוב בהמות בעולם שאין לפנינו טריפות ודאי שנוכל לברר.

וידוע מה שכתב הבנ"י ועוד הרבה אחרונים דבזמה"ז לא הוה רוב בהמות כשרות וא"כ איך שותין חלב בזמה"ז לדעתו, ובספרי (משנ"ה ח"ז סי' ק"ה) כתבתי מזה, דהני טריפות הם רק מפני שאנן מחמירין מחמת שאינן בקיאין, אבל מד"ת רוב בהמות כשרות והולכין בתר הרוב מדין תורה, ודברי רבינו הבנ"י נ"ע וכבר האריכתי במשובה. וכעת נראה בדרך חידוד לפמ"ש דאדר"נ (פ"ח ה"ח) כשם שצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות, ומביא ראי' מגמלי אברהם אבינו וחמורו של רחב"ד, ועיין גם חולין בחמורו של רפב"י, ובגמ' גיטין ח' ועוד כמה מקומות השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן וכו' ודו"ק, ועיין ירושלמי יומא תוריתא.

ואין להקשות דאכתי אפי' לא אזלינן בתר רוב העולם ניזל בתר רוב אותו המקום ולמה צריכין ששים, שיבוש הוא דכיון שיש לפנינו טריפה ודאי, תו לא סמכו חכמים על החזקה והרוב אלא בעי ששים. ומעתה נראה לחדש עוד כיון דגם ברוב העולם איכא מיעוט המצוי וכמ"ש לענין בדיקת הריאה וגם יש עוד מיעוט של י"ח טריפות שהוא מיעוטא דמיעוטא אלא דחכמים לא חשו לה היכא דא"א לברר, אבל עכשיו שנתוסף עוד טריפה ודאי שהוא מובדל מהרוב וע"כ צריך לדון על טריפה זו ולבטלה בששים מתוך העדר הזה, וכיון דבעדר הזה צרוצין לבטל בו ג"כ יש בו מיעוט המצוי שהוא טריפה אלא שעד עכשיו מחמת שאי אפשר לברר סמכנו על הרוב דליתא קמן ולא חשו להמיעוט, אבל עכשיו ע"כ צריכין לבירור או לביטול עכ"פ מדרבנן ונכנס כל העדר בספק הנ"ל אמרינן סמוך מיעוט המצוי, והאינו מצוי כי"ח טריפות למיעוטא דודאי טריפה והו"ל כמחצה על מחצה והו"ל ספיקא דאורייתא עכ"פ.

ועיין שו"ת הריב"ש (סי' קל"ג) שכתב דמיעוט המצוי ר"ל שהוא קרוב למחצה ורגיל להיות דומיא דמיעוט מצוי כסרכות הריאה ע"ש, ומבואר דס"ל דטריפות המצוי בבהמה מסורכת הריאה הוא קרוב למחצה. א"כ אם נגרף מיעוט טריפות מכח חזקת המצוי שהוא קרוב למחצה מהבהמות הכשרות מכח רוב כשרות למיעוט בהמות טריפות ודאי שיש לפנינו, א"כ יהי' רוב טריפות ואסור מה"ת מטעם רוב טריפות כל זמן שאין כאן ששים לפנינו, ורובא דעלמא דליתא קמן לא מצטרף כאן כלל, ועיין פמ"ג (שפ"ד סק"ד) ודו"ק היטב כי הוא נקודה נפלאה.

ולפ"ז נצייר למשל שיש לפנינו חמש אחוז או עשרה או חמש עשרה אחוז בהמות טריפות ודאות ע"י ניתות,

נשאר פ"ה בהמות שסומכין בהו על הרוב, וכיון שכתב הריב"ש דמיעוט המצוי הוא קרוב למחצה נמצא דבפ"ה בהמות מיעוט המצוי לטרוף הוא קרוב למחצה מ"א מ"ב, ונוסיף על אלו הט"ו הטריפות ודאות נמצא חמשים ושש או שבע טריפות - עשרה או חמש עשרה ודאות מפאת הניתוח שנטרפו בידים והשאר ממיעוט המצוי, וכיון שכולם עכשיו פה בעדר אחד נוסיף אלו הודאות על מ"ג או מ"ד כשרות נמצא כאן כבר רוב בהמות טריפות הן והחלב מהן טריפה דאורייתא, דכמו דלענין הכשר אזלינן בתר רובא ואמרינן כיון דרוב בהמות כשרות הן מותר לשתות, הכ"נ נתהפך הדבר כשיש לן לחשוב רוב בהמות טריפות דאזלינן בתר רובא והחלב טריפה מדאורייתא ועכ"פ ספיקא דאורייתא לכ"ע והבן.

וממילא למדנו בנידון דידן שטועים דלכ"ע אין זה רק איסור דרבנן כיון שמן התורה בטל ברוב, אדרבה כאן ליכא ביטול ברוב מה"ת ויש לפנינו איסור דאורייתא או עכ"פ ספק איסור דאורייתא. ועיין משכנות יעקב (יו"ד סי' ט"ז) דאחד מעשרה מקרי מיעוט המצוי ועיין שו"ת ב"א (סי' ו') ועיין ש"ע יו"ד (סי' ל"ג) דנהגו לבדוק הושט, ועיין משנ"ה (ח"ז סי' ל"ט). וכ"ש כשיש ודאי טריפות שנעשה טריפה בידי אדם שאסור לשתות מכל החלב עד שיבררו הטריפות ודאות מביניהן ועל השאר ע"כ נסמוך ארובא דעלמא.

וכל זה על העבר והחלב שכבר חלבו ועדיין ישנה בעולם, אבל לחלוב על להבא ולסמוך על הביטול ח"ו כיון שיש לפנינו איסור ודאי אפילו בהמה אחת והו"ל בכלל אין מבטלין איסור לכתחילה וכבר הבאתי בשם מרן כק"ז הבי"ש ז"ל א"ח סי' פ"ט (במשנה הלכות ח"ז סי' קי"ג) דאפילו למ"ד דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא מדרבנן היינו דוקא באקראי בעלמא ובדיעבד, אבל המבטל איסור בתמידות לכ"ע אין מבטלין איסור דאורייתא הוא, והכא הרי הבהמות הטריפות מולדות בכל יום ומבטלין אותו החלב בחלב היתר הרי איכא איסור דאורייתא לבטל. וגדולה מזו כתב בתש' הרדב"ז (ח"ג סי' תקמ"ז וקל"ע מה שכתב בסי' תק"פ ודו"ק) דהלוקח איסור מעכו"ם לא נתבטל אצלו דכיון שאינו בר מצות ליכא דין ביטול אלא כשבא ליד ישראל הרי הוא נתבטל ונמצא עובר הישראל על אין מבטלין איסור כיון שברשותו הוא שהאיסור מתבטל אלא שיש בזה חולקין, ועיין שו"ת מהר"ם מלובלין (סי' ק"ד) ובספרי הנ"ל באריכות.

ועוד ידוע דעת הרשב"א בתשו' (ח"ג סי' יר"ד הובא בב"י יו"ד סי' קל"ד) דמה שמתירין לפעמים בדיעבד ובהפסד מרובה לא אמרו אלא באקראי בעלמא וכל שנתערב דרך מקרה לא התירו בו עד שיהא בו בטול טעם, אבל מי שמבטל ומחזר ומבטל ודרכו לעשות כן וסומך על דיעבד אסרו ואינו בטל והרי נשאר באיסורו דרק בדיעבד התירו, ועיין ר"ן פ' אין מעמידין במשנה מפני מה אסרו גבינות הקשה הר' יוסף וכו' אבל הראב"ד ז"ל כתב דלא אזלינן בתר נ"ט דבכל דבר של עכו"ם לא הלכו בו חכמים אחר נ"ט וכ"כ הבעה"מ חולין פ' כל הבשר, ועיין שו"ת דברי יוסף (אירגס) סי' כ"ח, ובספרי משנ"ה (ח"ז סי' קי"ג) וב"י יו"ד סי' קט"ו ודו"ק.

עוד יש להעיר מדין תשע חנויות מוכרות בשר כשר ואחד בשר טריפה דאמרינן כל קבוע כמחצה על מחצה דמי, והנה בדידן שהבהמות קבועות בעדר אחד כל החלב שם שנמצא הו"ל קבוע והו"ל כאיתחזק איסוריה.

וראשונה נתחיל ונעביר על ראשון ראשון שמתחילה הרופא עושה חתך בכרס החילון כדי שיוכל להכנס בידיו לחלל הבהמה לצורך התיקון, והדין בזה פשוט שכיון שחותכין חתך גדול בכרס החילון מפולש מעבר לעבר עד שמכניס ידיו וכלי אומנות שלו בכרס והניקוב בעור הקיבה ותפירתו לדופן הבהמה וכיוצא, בחיתוך זה כבר נטרפה הבהמה וכמ"ש בש"ע יו"ד סי' מ"ח ס"ג בשר החופה את רוב הכרס והוא המקום מן הבטן שאם יקרע יצא הכרס אם נקרע בשר זה טריפה אע"פ שלא הגיע קרע זה לכרס עד שנראית אלא כיון שנקרע רוב עובי הבשר הזה או ניטל טריפה, וכמה שיעור הקרע הזה בארכו אורך טפח וכו' ע"ש. ועיין ט"ז סק"ה ובש"ך סק"ד אמ"ש המחבר רוב עובי הבשר וכו' ודעת רש"י ורשב"א ור"ן ורי"ו דלא מיטרפא אלא בנקרע או ניטל מפולש עד שנראה כרס הפנימי, וכ"פ מהר"מ אלשקר וכו' וגם בעט"ז הביא שתי דעות בזה.

ומבואר דלא נחלקו אלא כשנקרע רוב עובי הבשר הזה ולא במפולש, אבל אם נקרע מפולש לכ"ע טריפה ודאי הוא, ועיין שפ"ד שם סק"ד דהוי ודאי טריפה, והט"ז בדף האחרון כ' דטריפות זה דנקרע בשר החופה הוי טריפות מחמת עצמו ודלא כהב"ח דהטריפות הוא משום שסוף הכרס לינקב, והביא ראי' ממתני' דתנן ניקב כרס הפנימי או שנקרע רוב החילונה והם במנין שנים בטריפות. וגם במש"ז סק"ה כתב שאינו יודע מנ"ל להב"ח זה. ועיין משמרת שלום מה שאסף בזה. וכ"ש לפי מה דמבואר דע"י מחט או קוץ טריפה אפי' בכ"ש והגם דכאן יש לחלק אבל כשחתך כמה טפחים פשוט שטריפה ודאי.

ובדע"ת הביא שכן מפורש בח' הרשב"א חולין דף נ"ג וז"ל, כולהו תיקו ולחומרא ואע"ג דלעיל פא"ט פשי' לן וכו' התם הוא דנסמסמס האבר עצמו שהוא מטריף בכך כגון ריאה או כרס החילונה או לוה"ג אבל כאן שאין

עיקר הטריפות תלוי בבשר אלא בשבירת העצם וכו' עכ"ל. ומפורש להדיא דטריפות בשר החופה הוא טריפות האבר עצמו ומחמת עצמו, וצ"ע דאיך יעלה על הדעת להקל כב"ח נגד דברי הרשב"א המפורשים.

ובשו"ת בי"ע סי' י"ג הביא מתוס' חולין מ"ב ע"ב ד"ה ואר"י וכו' שהקשו אמאי לא חשוב גלגלת לשמואל ותי' דטריפותו משום דסוף הקרום לנקוב וקתני קרום של מוח ומוכח דלא כב"ח ובד"ק הביא ראי' זו בשם הנט"ש וכתב הדע"ת דאין לצרף דעת הב"ח אפי' לעשות ס"ס. גם בשו"ת מרן הגה"ק בעל ד"ח (ח"א יו"ד סי' כ') האריך לתמוה ע"ד הב"ח ע"ש, גם בשו"ת בש"ע הרב ז"ל סי' ט"ז כתב דאין לסמוך על הב"ח למעשה.

ובשו"ת תשב"ץ (ח"ד סי' מ"ח) האריך קצת וסיים אבל אם נקרע בשר החופה רוב הכרס לדעת ריב"ח היינו כרס החיצונה דברובא הגם שהעור קיים הבהמה טריפה מחמת אותו קרע עצמו שנמצא במקום ההוא וכו' וחוזר ע"ז והבינהו וחתום הר"ש דוראן והביאו בדע"ת סק"ז. ועיין פר"ח סק"ב שדחה ראיית הב"י מרמב"ם דס"ל כריב"ח מד"כ הבשר החופה הוא כרס החיצונה דבזה לכ"ע טריפה דהוי חדא משב שמעתתא.

ומעתה לדידן בין להפוסקים שחלקו בין מפולש לאינו מפולש, וגם שאר חילוקים לנקרע רוב או טפח ובין העור כולו נקרע או לא וכן בין שיש לחוש שקצת חזר ונתרפא לדידן כל הני חילוקין וספיקות ליתנהו כיון שחותך בחתך מפולש באורך הכרס לערך עשרים אינטשעס שהוא יותר מג' טפחים וגם פותח להדיא הכרס ומגלהו לחוץ לערך שעה או יותר מזה כדי לתקן מה שרוצה א"כ הטריפות הוא פשוט לכ"ע, ודבר זה הוא אפי' לא הי' רק ניתוח הכרס.

ועתה נבוא להשאלה השני' וטוענים שניתוח זה הוא להגיע להקיבה ושאר איברים הפנימיים ליישר אותם ולסדרם שנתקלקלו ונהפכו ונעקרו ממקומם אשר נקיבתם במשהו ושם עלול להרבה מיני טריפות שיבואו על ידו, פעמים שהאיברים הפנימיים כבר נהפכו באופן שכבר נטרפו כמבואר בש"ע בנתהפכו המעיים (סי' מ"ו ס"ב) דאפי' לא יצאו ונמצאו מהופכין טריפה [ועכ"פ ספיקא דאורייתא הוא], ועיין באה"ט אנו אין לנו אלא פסק ש"ע. פעמים נוקבים הכרס הפנימי או הקיבה או תרוייהו כדי לסדר את האיברים ואח"כ תופרין, ופעמים שדוקרין בכרס וקיבה להוציא האויר ופרש וגם חותכין בידים, והעידו לי שראו הרופא בהמות שלפניהם עשה ניתוח וראו שעשה נקב גדול בכרס ואח"כ נקב הקבה ואף לא השגיח בפנים מה שהוא עושה ושוב תפר את הקיבה לדופן הבהמה פשוט שניתוח כזה עושה טריפה ודאי, ואין לזה שייכות מה שמצדד המהרש"ס (דעת תורה קונט"א להל"ט אות קמ"ג) והארכתי בזה במקום אחר.

וגם הרבה פעמים נוקבים במחט הקיבה מחוץ להוציא הרוח וזה טריפה ודאי לכ"ע ובזה לא שייך קולת הרבה מהאחרונים דשם דקרו למעלה בצלעות וי"ל דהוי כרס העליון ואינו במשהו וגם בזה כמעט כל האחרונים פסקו דהוי טריפה ודאי וכ"ש אם נוקבים הקיבה במחט חלול דהוי ודאי טריפה. שוב הגידו לי בשם רופא מומחה באר"י שאמר מפורש שדוקרים ונוקבים אברים פנימיים והאומר שאין דוקרים הם משקרין ועלובה כלה.

וגם בעצם התפירה לאחר הניתוח שתופרים הקיבה להדופן בטענתם של יפול עוד יש לציין לפי דעת התוס' דסירכא בריאה טריפה שמא ינתק ויעשה נקב, א"כ כ"ש כאן שהקיבה מלאה מאכל והבהמה הולכת על ארבע ונמצא הקיבה תלוי על התפר ודאי יש לחוש שסופו לתלוש ולנקוב וכ"ש הוא מסירכא דהתם רק ריר בעלמא וחיישינן ע"י ההילוך ינתק ק"ו הקיבה כולה והבהמה מתנדנדת והולכת והכל תלוי על התפירה הוא גרע וק"ו מהסירכה שאין דבר לנתקו אלא מחמת עצמו ועכ"פ אם לא ינתק ינקוב הקיבה, והגם כי הוא דבר חדש מ"מ גם עיקר התפירה הוא דבר חדש ומאן יימר להתיר בכה"ג ועכ"פ צ"ע.

והנה בטוש"ע (יו"ד סי' מ"ח) כתב קיבה שנקבה טריפה והוא משנה (פ' א"ט חולין מ"ב ע"א) ואם החלב שעל היתר סותם הנקב כשירה, ובגמ' שם (דף מ"ט) תרי לישני וכתב הטור (סי' ס"ד) דרש"י והרא"ש פסקו הלכה כלישנא קמא דשניהם אסורין לדידן בני בבל ואפ"ה שעל היתר סותם כדאמר ר"נ אינהו בני אר"י מיכל אכלי ליה לדידן מסתם נמי לא סתים בתמיה, ועיין ב"י שם וכרס הפנימי שניקב כ"ש טריפה ונחלקו איזהו כרס הפנימי ע"ש ובש"ע שם בבשר החופה את רוב הכרס טריפה, ונחלקו הפוסקים אם בעי מפולש מעבר לעבר ודעת הש"ך מטין שם כהראשונים דבעי מפולש ע"ש.

והנה לכל הפשטים שיש שם מ"מ בנידון הנתוח בהמות דידן לכ"ע אסור כפי שנתברר דרך הניתוח המדובר לפנינו הוא שעושה חתך הכרס החיצון לערך עשרים אינטשעס באורך הכרס מפולש מעבר לעבר עד שיוכל להכניס ידו וכלי מכשירין שלו לפנים בכרס הבהמה, אח"כ מסדר את הקיבה, וגם לפעמים הבני מעיים, שנתהפכו ונפלו למטה בכרס שאם ישאר כן אז ימות הבהמה. אח"כ לוקח עור הקיבה ותופרה לדופן הבהמה או בחוט או שמכניס סטיעפל שמהדק עור הקיבה לדופן הבהמה שבאם לא ידבקה לדופן הבהמה יחזור ויפול הקיבה ויחלה הבהמה וימות. ואח"כ חוזר ותופר כרס

החילון בתפירות של חוטין או סטיעפעל"ס בלע"ז, שזה עצמו שהמחט או הסטיעפעל נוקב נקב מפולש. ויש עוד מיני ניתוחין שעושין הרופאים לבהמות מה שדוקרין הבהמה בין הצלעות הידוע כבר ומובא באחרונים, ועוד כמה מיני ניתוחים. ופשוט נמי שאלו שמצדדין להתירא מודים שאם ישחוט פרה זו שעשו עליה ניתוח שאסורה לאכול ולא ימכרנה לנשר כשר, א"כ מ"ש שמיית חלבה מאכילת בשרה, ועיין שו"ת מהרש"ג (יו"ד ח"ב סי' קע"ג) ודיין כ"ש משם, ולא רציתי להאריך בדבריה כי כבוד ה' הסתר דבר.

וראיתי טועים כיון שהרופא עושה הנקב בקיבה בכדי לרפאות הבהמה והרי הבהמה חיה אח"כ ממילא אין זה בכלל טריפה שהרי הרופא בא לרפאות וגם ראינו שחי' אח"כ, ולדעתו כל הטריפות הם רק בזמן חז"ל שלא חיו ועכ"פ לדעתם במחלוקת שנוי' והו"ל כל הטריפות דחז"ל רק ספק טריפה, ולדעתם אם יקוב הרופא בלב הבהמה נקב מפולש ויתפור אח"כ ויחי' הבהמה כשרה, וכן מסתמא לדעתם אם יחתוך הריאה או הלב כולו והשחיל בבהמה לב מבהמה אחרת או ריאה או רגל ויחי' תתכשר הבהמה, ור"ל מהאי דעתא שח"ו מהפך הקערה על פיה ועושה מאיסור היתר ומהיתר איסור וכבר ניבא על זה רבינו יונה את אשר אסרת התרתי ואת אשר התרת אסרתי, והאוכל בשר או שותה חלב מבהמה כזו הרי זה אוכל נבילות וטריפות לכ"ע. וגם שנמצא בשו"ת נאות דשא (סי' קכ"ז) שעלה ונסתפק באותן טריפות שמנו חז"ל שאינן חיות וראינו שחיו שדעת הרא"ה דחזרו לכשרותם, ושאר ראשונים חלקו על זה והעלה שאין מי שיכריע בזה, ולזה רוצים לגרף לסניף.

ואני אומר מ"ו לסמוך על זה ואפי' לומר כן כי טענות כאלו נותן יד להמשכילים והמכשילים שמעולם אמרו שהתורה נשתנית לפי הזמן וחכמי הטבע בזמן הזה בקיאים יותר, ופשוט דהטריפות שנאמרו הם הלכה למשה מסיני וכמו בכל הלכה למשה מסיני אין תולה במקום וזמן ואין בדי' ונברא בידם לשנות כן כמו בכל ההלכות שבתורה ואפי' ירבה כחול ימים וכמ"ש הרשב"א ויבואו לאלפים רופאים זאת התורה לא תשתנה ולא ישונה. ואפרש שיחתי קצת וארוות לי.

הנה בגמ' חולין ס"ח ע"ב מיתיבי בשר בשדה טרפה לא תאכלו מה ת"ל לפי שמצינו במעשר שני ובכורים שאע"פ שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין י"ל אף זה כן ת"ל טרפה מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר אף בשר כיון שיצא לחוץ שוב אין לה היתר תיובתא דעולא תיובתא, והמבואר דטריפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר וא"ת תקשה בניקב הקיבה שניקב ויש לו היתר בסתימה כחלב או בשר סותמו וכן בריאה שנקבה וסביך בבשרא ול"ל דהא שיש לו היתר היינו בסתימא מעיקרא שלא נפתח הנקב מעולם וסתימא מעיקרא הוי סתימא וכמ"ש הפוסקים וכ"כ הר"ן להדיא חולין מ"ח דכל נקב שהוא טריפה אינו מועיל לו שום סתימה ואין לו היתר אלא שחידש דלאו כל נקב טריפה ע"ש.

והמגדל עוז פ"ו מהל' שחיטה הי"ב שכתב הרמב"ם מחט שנמצאת בעודי ביה"כ מלד אחד כשירה ואם נקבה נקב מפולש וכו' ובהשגות מחט וכו' א"א אין זה מיושר. וכתב עליו במגדל עוז כתב הראב"ד וכו' ואני אומר דבריו סתומים ותתומים בכאן על פי רבותינו בעלי התוס' ז"ל ואולי ידענו כוונתו כי פ' א"ט גבי מתני' דניקבה הקיבה כו' ואמר רב עלה חלב טהור סותם כתבו ז"ל דאחלב דעלמא קאי ודוקא בחלב שגדל עם אותו אבר דהואיל ומחובר בו בגוף האבר הוא דומה לו והרי הוא כאילו לא ניקב אלא חציו אבל בשאר חלב שאינו גדל עמו אפי' הוא טהור אינו סותם וכו' ע"ש. הנה ביאר הטעם שסותם חלב טהור היינו במקום רבותיה וכיון שלא עברה המחט גם החלב הו"ל כאלו לא ניקב אלא חציו שהחלב נמי חלק מהאבר הוא ועד שינקב נקב מפולש מעבר לעבר עם החלב אבל כל שניקב פעם מעבר לעבר לא מהני מה שאח"כ סותמים, אפילו חלב טהור או בשר. וכ"פ הרמ"א יו"ד סי' מ"ח ס"א וז"ל "ואינו סותם אלא באותו אבר שהשומן דבוק בו בתולדתו" שהרי שדייק שיהי' דבוק שם מתולדתו דוקא, ועיין ט"ז וש"ך שם סק"ד ובגדי לדיק שם ועיין בסמוך בד"ח ביאור יותר בדברי הגמ'.

והריטב"א הביא בשם הרא"ה ז"ל דמכאן משמע דאפילו בטריפות שהתורה התירה וכגון כל טריפות שאם נחתכה הבהמה שבאותו מקום טרפה והיא מתה ואם היתה חתוכה למעלה מאותו מקום היתה חיה אם נחתכה במקום שמתה שוב אין לה תקנה לחתכה למעלה ממנו ואע"פ שאלו היתה נחתכת משם מתחלה היתה חיה מוכח מהאי קרא דכיון שנטרפה שוב אין לה היתר דהכי אמרינן בגמ' כטרפה מה טרפה כיון שנטרפה שוב אין לה היתר אף בשר כיון שילא וכו'. וכ"כ הרשב"א והר"ן ועוד ראשונים ז"ל.

איברא דא"כ פש לן לפרש דברי הרמב"ן ז"ל (חולין ע"ו ע"א ד"ה ארכובה וכו') שהקשה וז"ל, וא"ת א"כ נחתכו לומת הגידין יחתוך העצם מלמעלה סמוך לארכובה ותכשר אם כדבריך ניקב הטחול יעקור ע"י סם או אם נעקר הרי כשרה וזהו התימא בעצמו וכן לקותא בכוליא וכן מיס קרומים וכו' אלא כך ה"ה ומכיון שנחתך לומת הגידין נטרפה ואין לה היתר וכן בטחול שניקב וכן בכוליא שלקתה ועל שהוא מתמה הטרפות כך הוא ואע"פ שיש בדרכי הרופאים כן איברים שהוכו ומותכין אותם ומעלה ארוכה וכשנשארין מתים

בהם אין בדברי חכמים כן אלא כל שאינו יודעים בהן שנטרפה בשבירת אבר שהיא מתה בו אסורה לעולם וצריך תלמוד.

ולפ"ד שהדין הזה כך הוא נותן דנתתכו רגליה לגמרי במקום צומת הגידים ושחטה ודאי טריפה שהרי יש בה מכה שאינה חי' בה ואעפ"י שהיא חיה היינו אם בא לחותכו למעלה מ"מ אינה חיה באותה טריפות שבה באותו ענין שהוא עכשיו וטרפה היא זו דאי מבדרי לה סי' נמי לא חיי אבל אם נתתכו למעלה מצומת הגידין וחיתה ואח"כ נשחטה לאו נטולת הגידין היא זו וכו' וא"ת שמא כבר התחילה מכתה להמית בה חולי הוא זה ומסוכנת כשרה ובודאי מצינו טרפה ונכשרת ריאה שניקבה מתחילה לא סביך בבשרא טרפה הדר סביך בבשרא זו כשרה וכן לקמן והוא דקנה גרמא דידה, אלא דהתם מתחילה פסול החוזר להכשירו מעצמו הוא אבל זו כל זמן שהיא נטולת הגידין טרפה ולוקין עלה, עכ"ל. ולכאורה נראה מרמב"ן שיש טריפה החוזר לכשרותו ועכ"פ מספקא לי' בכך וצ"ע.

ברם הרשב"א תלמידו בח' (חולין ע"ו ד"ה ולענין פסק הלכה) הביא דברי הרמב"ן וכתב עליו דלדבריו צריך לתרץ בהנהו גנא דנקורן דאתא לקמי' דרבא שלאחר שנשחטו אתו לקמי שאל"כ היה לו לחתכן למעלה מצומת הגידין וכשרין,והוא בר טביא דהוה בי ריש גלותא דאפסיק כרעא בתרייתא ובדקיה רב בצומת הגידין בנשחט קודם בדוקה, ובי' ריש גלותא דהוו שכיחי חכימי אמאי לא חתכינהו לרגליה קודם שחיטה, ועוד תמה דהא תלמוד ערוך דטריפה אין לה תקנה לעולם, והאריך שם דכל שנטלו צומת הגידין טריפה לעולם ואין לה תקנה ע"ש. והרא"ש חולין ע"ו הביא דברי הרמב"ן וג"כ חלק עליו וכתב ודעת רחוקה היא שטריפה תחזור להכשרה בידי אדם שכבר נכנס בה חולי הטריפות ואין לה תקנה בתוספת ברוב ולא דמי לריאה שמעצמה עומדת ומתחיל להסתבך ע"ש.

ולפענ"ד עוד תמוה דא"כ אמאי לא אמרו חז"ל ועכ"פ בעלי הש"ע נתתכו צומת הגידין יחתוך למעלה ויתכשר והתורה חסה על ממונם של ישראל, ואם ישאל על בהמה כזו והתורה יפסוק טריפה אולי יחייב לשלם על שהי' לו לפסוק לחתוך למעל מצומת הגידין ותתכשר, ועכ"פ יקרא גורם הפסד ממון ישראל אם לא יגיד לו לתקן. איברא דאיתא בתוספתא רשב"א אומר דיש לו רפואה בכוויה וחכמים חולקין עליו ע"ש והביאו האחרונים וקיי"ל כחכמים הגם שיש לו רפואה בכוויה, וא"כ מדמקשינן מהרמב"ן אדרבה דבריו הקדושים ל"ע מדברי התוספתא הנ"ל. ונראה עכ"פ דכבר היו יודעין ברפואות ואפ"ה לא סמכו עליהם וחס לן לומר דהתנאים בסוד ה' לירא'ו לא ידעו מה שיודעים כהיום הרופאים.

ואשר נראה בס"ד בזה בתרי אנפי, חדא דהרמב"ן ז"ל ראו אותו כבר רבותינו הרשב"א תלמידו והר"א והריטב"א והרא"ש וחלקו עליו וקיי"ל דהיכא דראו האחרונים את דברי הראשונים וחלקו עליהם הלכה כבתראי וכ"ש רבינו הרא"ש שהי' רבן של כל ישראל והב"י כללו להכריע בין הרי"ף והרמב"ם ז"ל. גם בעיקר דברי הרמב"ן הרי באמת מתחילה הביא הרמב"ן בעצמו בפשוט כדעת הפוסקים כולם דכך הוא ההלכה דכל שנתתך צומת הגידין נטרפה וכל שנטרפה שוב אין להיתר ואע"פ שמעלה ארוכה ע"י רופאין אין בדברי חכמים כן ואין סומכין עליהם כלל אלא כיון שנטרפה שוב אינה חוזר להכשירה לעולם. אלא ששוב כתב מה שנראה לפי דעתו שמהני בחתכו אח"כ במקום אחר והקשה ליה שמא כבר התחילה מכתה להמית בה חולי הוא זה וכשרה שכן מצינו בריאה שנקבה מתחילה לא סביך בבשרא וטרפה והדר סביך בבשרא ונכשרת, ודחה לעצמו ראי' זו דלא דמי דהתם מתחלה פסול החוזר להכשרו מעצמו הוא אבל זו כל זמן שהיא נטילת הגידין טרפה ולוקין עליה ע"כ.

והנראה דהרמב"ן בעצמו מספקא ליה בהאי דינא דמתחלה הביא כדעת כל הפוסקים ושוב לאחר שהעלה מידושו ומחמת קושיא שהי' קשה הא אמרינן בגמ' דטריפה אינו חוזר המציא דכן מצינו בריאה ושוב דחה לעצמו דמריאה אינו ראי' דהתם חוזר להכשרו מעצמו הוא כלומר אותה הטרפות ממילא הו"ל כלא נטרפה מעולם והוא כדעת הרא"ש שדחה דברי הרמב"ן ז"ל וז"ל ודעת רחוקה היא שטריפה תחזור להכשרה בידי אדם שכבר נכנס בה חולי הטריפות ואין לה תקנה בתוספת ברוב ולא דמי לריאה שמעצמה עומדת ומתחיל להסתבך ע"ש, ולכך חידש דינו.

ולולי דמסתפינא הינלפענ"ד לומר פי' חדש דגם הרמב"ן מודה דעל מה שאסרה תורה ואמרה טרפה אין להשיב ובהמה שנטרפה שוב אין לה היתר ואפי' העלה ארוכה הו"ל כעין קרוס שעלה מחמת מכה של בריאה או אפי' פחות מזה, שאם עשה מעשה וחתכה במקום אחר אזלינן בתר מעשה האחרון ונקראת חתיכת הירך ולא צומת הגידין וחתיכת הירך כשרה אבל באותו מקום עצמו לא יתכשר שוב מעולם ע"י מעשה בידי אדם אפי' להרמב"ן ז"ל ולא פליג בזה עם שאר פוסקים דכל שנאסר מה"ת לא מהני ליה הכשר שוב אלא שיכול להתיר ע"י חתוך במקום אחר שזה לא אסרה תורה.

איברא דנראה דע"כ רבינו הרמב"ן ז"ל נמי מודה דבטריפה עצמה לא מהני התיקון דאל"כ תיהוי ליה תיובתא מתוספתא שרמזתי עליה לעיל דבתוספתא (חולין פ"ג ה"ג) נשתברו רוב גלעותיה פסולה וכו' נחתכה ירך שלה מן הארכובה ולמטה כשרה מן הארכובה ולמעלה פסולה נשבר

העצם וניטל צומת הגידים שלה פסולה רבי שמעון בן אלעזר מכשיר מפני שיכולה ליכוות ולחיות ע"כ. ומעתה כיון דרמב"ן פסק דהיכא דאפשר לרפאותה כשרה ובצומת הגידים הרי יכולה ליכוות ולחיות א"כ למ"ל לרבינו הרמב"ן לומר בניטל צומת הגידין לחתוך למעלה להכשיר הרי אפילו באותו מקום יכווה בגחלים ויחי' ותהא כשרה וזה יותר רבותא ולכאורה הוא תמיה גדולה, וכ"ש כיון דאמן קיי"ל כת"ק ולא כרשב"א דלא מהני ליכוות ואפילו יחי' כבר נטרפה וא"כ הדרא קושין היאך מתיר אח"כ לחתוך למעלה ותכשר אע"כ מוכרח כמ"ש דגם הרמב"ן ז"ל מודה דכיון שנטרפה אותה טריפה אינה חוזרת לכשרותה לעולם אלא שאם יחתוך במקום אחר שהבהמה כשרה נמצא דכל הטריפות כאלו לא הי' שהרי ניטל כל הטריפות זה שיטת רבינו הרמב"ן ועכ"פ בתוספתא מפורש שלא מהני מה שאפשר ליכוות ולרפאות וקיי"ל כת"ק.

והחילוק בזה נראה לפמ"ש בדרשות הר"ן (דרשה ששית) שמחלק בין רופא מבג"א שאין בידו לסלק המחלה אלא לרפאות מכאן ולהבא, אבל רופא כל בשר מפליא לעשות מרפא ומסלק המחלה כאילו לא הי' כלל מעולם. ועיין רש"י עה"ת (שמות ט"ו כ"ו) עה"פ כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים וגו' ופרש"י ואם אשים כלא הושמה כי אני ה' רופאך, ביאור הדברים שהקב"ה אפי' שם מכה אם הוא הרופא מסלק לגמרי כאילו לא הושם מעולם, וכן מובא בגמ' כתובות, ודומה לדבר היתר נדרים והפרת נדרים, דבעל מיפר ומיגז גייז אבל לא עוקר ונשאר השורש, אבל חכם מתיר ועוקר הנדר מעיקרא.

וביאור לדברי הרמב"ן לפי חידוש והבנת הר"ן ז"ל בקיצור הוא כך, שמחלק בין עושה רפואה לטריפות באופן שתוכל לחיות אבל אינו מסלק עצם המחלה שהוא עצם הטריפות, ובין סילק המחלה שאז מסלק כל הטריפות. ורפואה לא הוי סילוק מחלה ועצם הטריפות למפרע אלא תיקון החיות מכאן ולהבא, ולכן הבהמה נשארה באיסור אפילו לאחר שנתרפא, אבל היכא שחתך למעלה ממקום הטריפות וחותך במקום שכשרה, סילק כל הטריפות למפרע והו"ל כאילו לא הי' ולכן ס"ל להרמב"ן דחזרה לכשרותה.

ולפ"ז אתי שפיר מאד דברי רבינו הרמב"ן דהוא ז"ל נמי מודה דהיכא דנעשית טריפה על עצם הטריפה לא מהני רפואה ואפי' נתרפא הצומת הגידין לא נתכשרה הבהמה למפרע דהרפואה לא סלקה המחלה והטריפה אלא ריפאה אותה כרופא בג"א ולכן שפיר נשארה הטריפות, אבל כשחותך למעלה מצומת הגידין שאמרו ז"ל חתכה מכאן כשרה בזה, סילק הטריפות של צומת הגידין דבאופן חיתוך זה מעולם לא הי' נטרפה. ובזה אתי שפיר שלא כתב הרמב"ן שאם ריפא הצומת הגידין ע"י כוי' כרשב"א בתוספתא דזה לא מהני להכשיר אבל בחותך למעלה במקום הכשר ומסלק שפיר ס"ל שכשר. וקצת יש לזה דמיון בטחול דניטל כשר ומיקב טריפה. ולשיטת הרמב"ן לכאורה בטחול נמי, אם נקבה טרפה (עיין חולין נ"ה וטוש"ע יו"ד סי' מ"ג) ושוב נטלה כולה הו"ל לחזור להכשירה ול"ע, ועיין כו"פ סי' מ"ג ובמחזיק ברכה ובתב"ש באריכות גדולה.

וקצת נראה לציין לדברי הרמב"ם בפיהמ"ש (פרה פ"ג מ"ג) דמי שנטמא וטהר במ"נ ובמקוה הכשירו גדול ממי שלא נטמא מעולם, שע"ז העידה התורה ובא השמש וטהר, משא"כ מי שלא נטמא ע"ש והכ"נ אולי כיון שאמרו ז"ל חתכה מכאן וחיתה הרי זו כשר אבל בטריפה סתם לא אמרו והבן.

וברגע עלה במחשבתי הרהורי דברים לפמ"ש הרמב"ן ז"ל בשמעתתא אחריתא דקיי"ל שעטנ"ז אינו בטל לעולם ואם נתערב אפי' חוט אחד לא יעלם עליך ואפ"ה כלאים המביא קוס על חמור וגולד פרד מותר בהנאה דהכי קיי"ל דפרד מותר בהנאה ולא כירושלמי שאוסר ונריך ביאור מ"ש הני כלאים משעטנז, ותי' הרמב"ן ז"ל לחלק בין הרכבה שכונית להרכבה טבעית דשעטנז הוא הרכבה שכונית שנתערבו שתי שכנים זמר ופשתים יחדיו ודובקו אבל דבקתם אינה בטבע אלא מה שהרכיב שניהם יחד זה עם זה ומ"מ בטבע הם נפרדים זה זמר וזה פשתים אלא שעכשיו אין בידינו לפרד ביניהם ולברר מפני חסרון בקיאות, אבל כלאים הם הרכבה טבעית לא שיש כאן חמור וקוס נפרדים והם נתערבו אלא יצא כאן בריאה חדשה שאינו לא קוס ולא חמור וזה בריאה בטבע ובריאה זו התורה לא אסרה והובא גם בתשב"ץ והדברים ידועים, א"כ הכ"נ לענין רפואה כל שהוא בטבע הרי זו רפואה אבל מה שאנחנו מדבקים שתי עניינים וסותמין ע"י בשר ודם אינו סתימה ול"ע, הגם שגם זה מחבר ודבק ונעשה לבשר אחד אבל הרי ידענו שהיתוחים עתודים ועלולים להפרד במשך הזמן וכמו הטרענספלענטס של הכוליא וכדומה וכיוצא בזה. ועיין רדב"ז בתש' שלעתיד לבא לא יקום המת לתחיית המתים עד שיתחברו לו כל חלקי אבריו שהי' בחייו.

ובאמת כי ידוע לחכמי הרפואה אם נבא לדון בשבילי הרפואה שכל נקב או חסרון הבא בבריאה חיי יחי' אפילו באופן שאולי היתה נעשית אותו נקב או אותו החסרון בבע"ח לא הי' חי כלל וידוע דברי הגמ' שהקב"ה עושה נקב מלמטה ותי' והט"ז בנקב של הני עגלים (יו"ד סי' מ"ג, ועיין פר"ח ומחזיק ברכה מה שהאריכו בזה) ועוד. וכיון שזכינו לפרש דברי הרמב"ן ז"ל דלא פליג בעצם ההנאה

דכל שנטרפה שוב אין לה רפואה עכ"פ במחלה זו רק במקום שהתורה גזרה כמו בגומת הגידין.

מעתה נעתיק כאן לשון רבינו הגדול הריב"ש ז"ל בתש' (סי' תמ"ז) וז"ל, בדבר השאלה ידעת האדון נ"ר שאין לנו לדון בדיני תורתנו ומצותיה על פי חכמי הטבע והרפואה, שאם נאמין לדבריהם אין תורה מן השמים חלילה כי כן הניחו הם במופתיהם הכוזבים, ואם תדין בדיני הטריפות ע"פ חכמי הרפואה שכר הרבה תטול מן הקצבים כי באמת נהפכו רובם ממות לחיים ומחיים למות ויחליפו חי במת כי אין ספק בטלה הכבד ונשאר בה כזית שאנחנו מכשירים הם יאמרו שימות לשעתה, והן בחרותה בידי שמים ואחרים וכמה וכמה אחרים שאנחנו אוסרים כמו כל הסרכות וכל המראות הפסולים בריאה וכן בדיני הדרוסה ואחרים שאין ספק שהם מלעיגים בנו עליהם יוצק זהב רותח לתוך פיהם, והרב רבינו משה בן מיימו"ן ז"ל כששנה מעט ואמר שגומת הגידין הם בעצם התחתון בעופות לא הודו לו אחרי שלפי סוגית הגמ' נראה שהוא בעצם האמצעי וכו' ואע"פ שהי' הרב ז"ל חכם בחכמת הרפואה והטבע ובקי בניתוח כי לא מפי טבע והרפואה אנו חיין ואנחנו על חכמינו ז"ל נסמוך אפי' יאמר לנו על ימין שהוא שמאל שהם קבלו האמת ופירושי המצות אש מפי איש עד משה רבינו ע"ה לא נאמין אל חכמי היונים וכו' כמוזכר בפ' המפלת אני מביא ראי' מן התורה ואתם מביאין ראי' מן השוטים, ע"ש מה שהאריך בדבר. עכ"פ אפי' לסניף לא נרפו דעה זו כלל וישתקע הדבר.

וב"ב מרן החזו"א ז"ל (יו"ד הל' טריפות סי' ה' אות ג' ד"ה ואף) מן הטריפות מן הארכובה ולמעלה שנמסר לחכמים לקבוע הטריפות ע"פ רוח קדשם שהופיע עליהם והי' צריך לקבוע דיני הטריפות לדורות, ואין לנו תורה חדשה לאחריהם והיו קבועות הטריפות כפי השגחתו ית' בזמן ההוא שלא נתן הקב"ה לברואיו רפואות תעלה להן המה הטריפות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא ובין בזמן של דורות הבאים שמסר הקב"ה את משפטי התורה שלהן לחכמי הדורות ההם, ואפשר עוד שגם בשינויי הגופים החיים כמו שינוי מיעוטי הדם שהראשונים הוכרחו להקזה והאחרונים הקזה סכנה להם, וכן בשינוי האקלימים ורפואות ושאר עניני הטבע ואפשר דהניתוחים שבזמננו לא היו מועילים בימים הראשונים וכו'.

וז"ל הרמב"ם (פ"י מה"ש הי"ג) וכן אלו שמנו ואמרו שהן טריפה אע"פ שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אינן ממיתין ואפשר שתחי' מהן, אין לך אצל מה שמנו חכמים שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך עכ"ל. גם ממה שכתב בדברי שאול ויוסף דעת (השמטות דף נ"ד ע"א) שכתב וא"כ יש לחוש שע"י שנגח ניקב הקרן להעור ג"כ אצא שנתרפא וכו' ועיין עוד בד"ק (סק"ד במוסגר) שנסתפק אם הקרע הוא ברוב אורך ויש ג"כ פילוש מעט אולי דאף המקילין מודים בזה להחמיר כיון דעכ"פ מעט מפולש הוא, ועוד שיש לחוש שמא הי' בפילוש כשיעור רק שהבריא אח"כ, ומבואר דאי ברור לן שהבריא הרי זה טריפה לכ"ע ולא מהני מה שהבריא כשהוא מפולש, וא"כ בדידן ודאי שטריפה הוא והבן. ועיין בשו"ת בנין עולם מ"ב יו"ד סי' י"ד.

וכבר אמרתי שהרי אמרו בגמ' שחט בו שנים או רוב שנים אי הוא וסופו למות (עיין יבמות ק"כ ע"ב) וע"ש במגוייד שיכול לכוות ולחיות ועיין תוס' (שם ד"ה למימרא) דמגוייד אי ותלוי בב' תירוצים ועיין (חולין ל"ג) דלב"נ מפרכסת אסורה דאי הוא והנה כתבו ז"ל דשחט בו רוב שנים אפשר לבדר לו סמים שיחי' ואפ"ה לכ"ע טריפה הוא ומבואר דגם בזמן חז"ל היו יודעים לעשות תרופות ולרפאות בהמות שיחיו מה שהתורה טרפה אותם אלא שאין זה מעלה לכשרות.

ופשוט דבכל הני טריפות שקיי"ל הלכה למשה מסיני הם חלק מתורתינו הקדושה ואפי' כל רוחות שבעולם לא יוכלו לשנות ואפי' יבאו ויעידו שנשתנו הטבעים או כיוצא בו כמו בכל התורה שאין לשנות והכ"נ כן הוא ועכ"פ רבינו הריב"ש כתב כן מפורש וגדולה מזו, וכן מצאתי גם בשו"ת משכנות יעקב יו"ד סי' י"ז. ולכן דברים אלו הם לפענ"ד דברים בטלים לא קיימין ולא שרירין כלל, ולא שבקינן הודאי של כל הני ראשונים ואחרונים מפני ספיקתו שהעלה הגאות דשא הגס שהי' גדול בישראל כבודו במקומו מונח אבל בעצמו סיים שאין בידו להכריע ואנן יש לן הכרעה מראשונים ואחרונים ואין בזה כדי סמיכה כלל.

איברא דשוב הביא לי יד"נ הרב הגאון מוה"ר ז"ל רוזענבערגער שליט"א מחכמי הכולל שלנו פה את ספר גאות דשא ועיינתי בו בפנים וראיתי כי אדרבה כתב (בדף קי"ב מדפי הספר ד"ה וכתבתי) וז"ל וכתבתי בע"ה בחידושי לחולין פא"ט לישב קושיא זו וכו' למה שכבר ביארתי לעיל דהדבר פשוט דשום טריפה אינה חוזרת להכשירה אפילו אם רואין שנתרפאת זולת בדברים המבואריס והיינו בסרכא כסדרן לרש"י וריאה שנקבה ודופן סותמתה וכו' ע"ש והנה ביאר לעצמו דטריפות שמנו חז"ל לטריפה אינו מועיל לה שום רפואה ואפילו נתרפאה ותחי' אלף שנים לא יצאה מכלל טרפה שנטרפה. זולת בדברים המבואריס ומפרד בסרכא כסדרן לרש"י וריאה שנקבה ודופן סותמתה, ע"ש באריכות.

ובאגרות משה לרשכבה"ג ז"ל יו"ד סי' כ' נשאל אם יש לחוש לאכול בשר במה שרופאים מצויים להשתמש לרפואה לדקור הכרס בין הצלעות והאריך שם דכיון דרוב בהמות כשרות הן ולבסוף העלה דאם ידוע אצל פארמער

שמגדל בהמות ויש בהמה כזו שדקרו הכרס ואינו מכירה עתה יש לאסור לילך לשם לקנות אף ע"י נכבשיהו דיידי ואפילו פי' ממילא כשיטת הרא"ש ואם אומר הפארמער שמכירה במסל"ת נאמן דבאיסור דרבנן נאמן לפי תומו ובאם אינו מסל"ת ואנן ידעינן שיש שם טריפה אינו נאמן.

הנה שהחמיר בדבר והעלה להלכה כהני פוסקים דהני בהמות שנדקרו ע"י רופאים הם טריפה הגם שעושים לרפואה, ועוד החמיר דאפילו הפארמער אינו נאמן להכיר הבהמה הטרפה ואסר לילך לקנות משם בהמה וכ"ש שאסור לשחות החלב משם אם אין ששים אחרות כנגדה ועוד אסר אפילו פי' ממילא, והנה השאלה היתה שם בדין ניקב במקום הגלעות שבזה באמת נחלקו הרבה הפוסקים אלא שהעלו להחמיר ולאסור, א"כ כ"ש בניקב הקיבה דהתם טרפה מה"ת ולא מספק כבין גלעות, ובאמת כי כאן יש עוד ניקב גם הכרס שנכנס לפנים עד הקיבה עם המכשירים לנקוב הקיבה ודאי שהגאון אוסר בזה מכ"ש דדקירה.

ובעצם דברי האגרות משה שסיים וז"ל אבל הוא דבר שלא שכיח במדינתינו שיהיה בשביל זה ספק על הבשר שאנו אוכלים ממה שנשחטו בבתי המטבחים ואין לחוש כלל עכל"ה.

ולפענ"ד אמת דהני טריפות של דקירת בין גלעות לא שכיח הרבה ואין לחוש להמיעוט אבל הניתוחים שעושים כהיום שהסטאטיסטיקא מוכחת שיש בין עשר לחמש עשרה אחוז מהני טריפות בכל המדינה ויש עוד מקצת מטריפות דקירת בין הגלעות וגם שאר מיני ניתוחים וטריפות ואם נגרף כלהו אולי יעלו עד לעשרים אחוז ויש לחוש כבר גם לענין שתיית החלב כיון שמצוי בין עשר לחמש עשרה אחוז לפי פסקו של הגאון ז"ל שפסק דאסור אפי' לקנות היכא דידעינן שיש שם בהמה שדקרו גלעותיה לכן כעת שנתברר במדינה זו שהוא שכיח מאד לכאורה יש לחוש אפי' בסתמא, וכמו במדינה שנמצא חולי בכבד שנמצא בה מורגא או בעופות שנמצאו פאקען עיין פמ"ג ובשו"ת משכנות יעקב האריך הרבה כמה מקרי מיעוט המצוי במדינה שחייב לבדוק אחריו, ומיהו לענין אכילת בשר י"ל אין לחוש שהרי אנן בודקין הבהמות לאחר שחיטה וסמכינן עלה, ובפרט שאותן הבהמות מוגאין שהקיבה מדובקת בדופן ע"י חוטים או ברזלים ואין לוקחין אותן וכן אמר לי משגיח אחד במשחיטה.

ופשוט שאם נסמוך על בקיאת ורפואת הרופאים א"כ בזמן הזה יכולין להתיר את כל הטריפות שהרי נקיבת הושט טריפה ועכשיו הרופאים יכולים לנקוב הושט ולחזור ולתפרו ויחי' וכ"ש שאר נקיבות שכולם יכולים לתקן וא"כ באמת יהפוך הקערה על פיה וכמ"ש רבינו הריב"ש ששכר הרבה יטול מהקצבים, ועיין תשו' הרשב"א ח"א סי' שפ"ג שאלת נקב שנמצא בדקין סמוך לקיבה והולך בשפוע וכו' וגראה שהוא נברא כן משעת יצירה, תשובה כל שנקבו הדקין בין נקב שוה בין נקב משופע טרפה ואותן קצת אנשים שאמרו לך שדרך רוב הבהמות כן אין שומעין להם שמא שותפים היו או קצבים השותפין של עמלק וכו'.

והנני להוסיף אפי' נגיד למשל במי שהוא חולי הסרטן ר"ל שאומרים הרופאים נואש ואם לא יעשה ניתוח ימות בעוד ששה חדשים ואם יעשה ניתוח ויוציאו ממנו אבר שיעשהו טרפה יחי' עוד עשר שנים או אפי' יותר ואטו נימא דהרופא לא עשהו טריפה במה שהוציא לו אבר שעושהו טריפה ודאי שאלו דברים בטלים הם דחסרון האבר עושהו טריפה אלא שעשה טרפה לחיות עוד כמה שנים ופשוט דלענין עונשין עם מי שאינו רופא אלא עושהו טרפה באבר אחד הרי הוא חייב מיתה מיד שעושהו טרפה הגם שאמ"כ עוד חי יחי' עיין ח' רמ"ה סנהדרין ע"ב א"כ הכ"נ בכל הני ניתוחי הרופאים שהגם שע"י הניתוח אפשר יאריך חייו מ"מ עושהו טרפה, אם חתך אבר שעושהו טרפה אפי' אם מבדר ליה סימנים ולא מת.

ובגמ' חולין דף מ"ג ר' יוסי בר' יהודה אומר אף נקבה המרה טרפה, ואמרי' עלה אמר רב יצחק בר יוסף אר' יוחנן הלכה כר"י. ואמרינן אמר רב יצחק בר יוסף אמר ר"י מאי אהדרוה ליה חבריה לר' יוסי הכי קאמרי ליה ישפוך לארץ מרתי ועדיין איוב קיים אמר להם אין מזכירין מעשה נסים דאי ל"ת הכי יפלא כליותי ולא יחמול הכ"נ דחיי אלא ניסא שאני, וכן מצינו שהקשו מנא דילמא טריפה הוה ולמה לא משני דילמא עשו ליה רפואות ובדרו ליה סימנים ומי אבל בלי זה לא חי וא"כ מאי קשיא להו אבל אי נימא דלא מהני לטריפה להכשיר לא קשה (ועיין תשו' הרשב"א ח"א סי' נ"ח, ובתש' מהרי"א יו"ד סי' ס', ובתש' מהרש"ג יו"ד ח"א סי' נ"ו וח"ב סי' קע"ג).

ומעתה נבוא ונעמיק דברי רבינו הגדול רשכבה"ג הגה"ק בעל דברי חיים ז"ל בספרו שו"ת ד"ח ח"א יו"ד סי' כ' שהאריך הרבה בהא סוגיא ובדברי הב"ח סי' מ"ח ולאחר אריכות גדולה ולאחר שסתם דלטריפה לא מהני היתר יהיה מאיזה טעם שיהי' ואדרבה עוד גרע דלא מהני נקשר שבר על שבר ולאחר האריכות העלה דבכל טריפות באבר שנזכר הטריפות בש"ס והוא מהלכתא שפיר י"ל כיון שפעם נטרפה וקיבל חולאת שוב לא מהני סתימה כי מה שכבר קיבל הקרום בטבעו להיות מתנוה והולך ולשון הרמב"ן נחלש לזה אין רפואה אך טריפות שלא הוזכר בש"ס ורק שהבאים אחריהם הוסיפו מחמת שבקיאים הם בטבעו שאם יחסר אבר

זה ימות הב"ח כמו שחידש הרמב"ם בלחי העליון והגאונים ז"ל בחלר הכבד דזה הסיבה של הטריפות בזה אם רואים שלא נתקלקל האבר בודאי כשר כי ראוי לחיות ואם מפני אולי כבר קיבל הכבד טבע חולשת מחמת נקב החלר הכבד שהי' זה אין להוסיף על הטריפות כיון שלא נזכר בש"ס אין להוסיף על הטריפות ורק אם לא נסתם הרי נראה לכל מדין ובקי בטבע שימות הב"ח משה"ה אינו בגדר הוספה על הטריפות שמנו בש"ס.

ולכן העלה תבנא לדינא דהיכא דלא נקרע עד כה"פ הוי הטריפות רק משום שעתיד לנקוב הפנימי וכמו בחלר כבד משה"ה מהני הסתימה אבל אם כבר בא הקרע עד הפנימי לא מהני שום סתימה דהוי כניקב ממש וז"ב לפענ"ד ע"ש. בקילור מרן חידש זה דאפילו בכרס הניקב ולא ברור אם ניקב עד כרס הפנימי אכתי מועיל סתימה אבל אם ניקב עד כרס הפנימי ודאי אינו מועיל כלל סתימה וכ"ש בדידן שניקב הכרס ולא שניקב אלא חתך בו חתך גדול לערך ג' טפחים או יותר כדי שיכנס להקיבה וגם הקיבה יש ספק עכ"פ שהוא ניקב המבואר בש"ס ובפוסקים כולם לכ"ע לא מהני סתימה בידי אדם וז"פ וברור.

ובעין זה מצאתי לרבינו הי"ש חולין (פ"ג סי' פ') שכתב דהעיקר דשמוטת הירך וכל הני שבא להביא ראיות על איזה טריפה שלא הי' נראה להם להיות נמנין בכלל הטריפות ורצו להכשירה ע"ז הביאו ראיות אבל בודאי מה שמוסכם כבר שהוא טריפה אפי' יבא שיחי' אין זו סתירת דברי חכמים הקדושים כלל ע"ש. וכ"כ עוד כמה אחרונים ועיין תפארת יעקב רפא"ט הכלל דהני טריפות שהם הלכה למשה מסיני אין להם שום תקנה ואפילו יתקנו ויחיו אין להם תקנה אלא על טריפות שהמציאו הגאונים וכיוצא בזה בספיקו סמכינן אי"ב חודש ע"ש. ולכן גם מה שראיתי לאחד החכמים שניין לשו"ת נאות דשא שפלפל בדברי הרמב"ן ז"ל דברים אלו הם לפענ"ד פשוט דלא שבקינן הודאי של כל הני ראשונים ואחרונים מפני ספיקתו שהעלה הגאות דשא הגם שהי' גדול בישראל כבודו במקומו מונח אבל בעצמו שיש שאין בידו להכריע ואנן יש לן הכרעה מראשונים ואחרונים ואין בזה כדי סמיכה כלל.

ומעתה כיון דהרמב"ם והר"א והריטב"א והרשב"א, והרא"ש והריב"ש והיש"ש ורבינו הד"ח והמהרי"א אסאד והמזו"א והאגרות משה וגם שאר פוסקים הבאים עמהם ואחרייהם הבאתי קצתם וגם מה שלא הבאתי שא"א להביא כולם וגם הרמב"ן לתי' קמא פשיטא להו דטרפה אינה חוזר להכשרה והרמב"ן לתי' השני מספקא ליה ודאי לא שבקינן הודאי מפני הספק ועיין לב אדי' חולין ס"ח ע"ב ד"ה בגמ' דדברי רמב"ן אתי רק אליבא דר"י וכיון דר"י אימותב ממילא נשאר הברייתא כפשטה דמקים בשר בשדה לטרפה שאין לה היתר ומוכח דלא כרמב"ן, וגם כי לפענ"ד כתבתי דלהרמב"ן נמי דוקא אם הוכשר עכ"פ ממקום אחר מהני ע"י רופאים אבל אם באותו מקום נשאר כך אפי' ע"י רופאים כיון שנקרע על מקום זה שם טריפה שוב לא הדר להכשרו וכן נראה דיוק לשונו שכתב וז"ל אבל אם נחתכו למעלה מצומת הגידין ואיתה ואח"כ נשחטה לאו מטולת הגידין היא זו אלא חתוכת הרגלים למטה מן הארכובה היא זו וכשרה.

ומה"ט אינו מובן מה שכתב אחד שסתימת הרופא מה שסותם מהני שרוב הפוסקים הראשונים וכמעט כל האחרונים ס"ל דלא מהני רפואה לאחר שנטרפה, ואדרבה כמעט אין מי שס"ל דהרופא מהני להתיר טריפה מהלכה למ"מ, והרמב"ן נמי כפי הסברתי אינו מהני להתיר טריפה אלא אם חתך במקום אחר שכשירה חל עליה שם כשרות מחיתוך השני כפי שבארתי בש"ד ואפי' לפי פי' הפוסקים בו הרי חלקו עליו בני דורו ותלמידו הרשב"א ז"ל אשר קיי"ל דמאדיי ורבא הלכה כבתרא.

ומה שטוענים משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל ונראה פשוט דאפילו בדיני ממונות שאין הולכין בתר רוב דקיי"ל דיכול לומר קים לי כה"ג דדעה יחידאה היא וסיים רק בג"ע שאין לו הכרעה לא הי' יכול לטעון נגד כל הני פוסקים שהכריעו ואפילו לא הביאו שיטת הרא"ה הנ"ל לצירוף בעלמא, וכ"ש שנצרף זה ולהתיר לרבים איסור מפורש לכל הפוסקים מכח ספק אחרון אחד ולהכשיל רבים באכילת איסור ואפילו ספק איסור וגם להוציא ממון מרבים בשביל שחס על ממון יחיד מ"ו והרי הא פשיטא דבאיסורין אזלינן בתר רוב.

ולפענ"ד חוששני שכאן היה מ"ו השואל יעור עיני חכמים, ובמקום להתחשב עם רבבות מישראל ולהצילם מנדנוד איסור חושבים שיהי' הפסד ליחיד בכמה אלף דאלאר ולכן יתירו ספק איסור לרבים, וגם על זה החשבון יפקירו ממון רבים ולהוציא ממון מרבים, שלא חשו שהתורה חסה על ממונם של ישראל שמשלמין עבור גבינה שאפילו מתירים רק מספק ודוחק גדול אפי' לפי דעתם ולוקחים מרבים כסף מלא כמו שמשלמין על מהדרין מן המהדרין וגם הא איתא אם התורה חסה על ממון יחיד כ"ש על ממון הרבים ועיין חולין מ"ט א"ל רב פפא לדבר רב ואיסורא דאורייתא וכו' ועיין שם דף ע"ז ריש לקיש ואיסורא דאורייתא ועיין גם זבחים ו' ע"ב אמור מעתה ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה אלא שחיסך הכתוב ועיין רש"י

שם אלא שמיסך הכמוד וכו׳ לפי שחס על ממונם וכו׳ התורה חסה על ממונם של ישראל, והלא קיי״ל דלגורך רבים מפקירין ממון יחיד והפקר ב״ד הי׳ הפקר וכ״ש שלא להתיר איסורים או ספק נדנוד איסור בשביל ממון יחיד וזה ברור.

ובכלל יש להעיר על שנכנס רעיון פסול ומחשבה פסולה בענייני הלכות איסור והיתר שנכנס אצל כמה מהמכשירים ומשגיחים דבשביל להרויח כמה פרוטות ליחיד מפקירין את הרבים וממון הרבים בעונ״ה להכשיל ח״ו באיסור או ספק איסור והוא היפוך ממה שכתב הבעל עקדה הנ״ל דלהתיר איסור דרבנן לרבים הוא גרוע מיחידים העוברים על דאורייתא, והתחיל הדבר בהפקעת שערים שהתירו להפקיע שערים והוא בגדר גזל הרבים והמסייעים לדבר ג״כ דינם כותייהו שהרי הוא חולק עם הגזלן או המפקיע שער כמבואר במס׳ יומא בשבתאי מפקיע שערים שקרא עליו זורו רשעים מרחם ובתוס׳ שאין מסיקין בשמו ע״ש.

בקיצור מה שעולה לפענ״ד: א) הפארעס [עדר] שלא הי׳ שם מהבהמות שעשו להם ניתוח זה או שאר ניתוחים או שאר טריפות מלידה או אפי׳ היו ורק באופן שהי׳ ששים נגדם, שבדיעבד בטל כמבואר בש״ע יו״ד סי׳ פ״א אין חשש על החלב או מאכלי חלב שנעשו שם והכל כשר על למפרע ויש לסמוך על הביטול על העבר, ומיהו מהיום והלאה יש לתקן שלא נצטרך לביטול בששים שהוא רק בדיעבד שכבר נתערב חלב טריפה וכלשון הש״ע ולא לכתחילה.

ב) **מקום** שהיו שם בהמות טריפות בעדר, וטריפות אלו צריך לחשוב בין מיתות זה הידוע ובין משאר ניתוחים שעושים טריפה או טריפה מלידה או שנטרפה אח״כ ע״י חי׳ הדורסת וכיוצא בו, באופן שלא הי׳ בעדר ששים נגד הטריפות, כה״ג כל החלב והגבינה טריפה למפרע ואסור לשתות החלב כמבואר בש״ע סי׳ פ״א ואם יש גבינות שנעשו מחלב זה אסור לאכלם ומותר למכור החלב או הגבינה לעכו״ם אלא שיקחו הקופסאות של אחרים או ירוקנו באופן שלא יבאו בני ישראל לידי מכשול כמו דמבואר בהרוא ארבא דחיטי דטבעא בחישתא (פסחים מ׳ ע״ב) ואמר רבא לזבינהו קבא קבא לישראל כי היכי דכליא קמי פיסחא ובכותח ל׳ יום קודם הפסח, והגם שאפשר דיש כאן איסור תורה ומ״מ לענין סחורה יש להקל ככל איסורי דרבנן שמותר לסחור בהם, ובפרט כי כה״ג מקרי נזדמן שמותר אפילו באיסורי דאורייתא למכור לעכו״ס במקום שאין חשש לטעות והבן.

ועיין בשו״ת מהר״י אסאד (יו״ד סי׳ ס׳) בסוף דבריו שכ׳ וז״ל, ולפ״ז כיון דהתורה אמרה אחרי רבים להטות קיי״ל הלכה כרוב הפוסקים הכרס הפנימי שניקב כל הכרס כולו בכלל הו״ל בנ״ד ודאי טריפה ולא מהני לי׳ שהיי׳ י״ב מודש וגם לא הלידה שילדה וכו׳. ועוד שם (ד״ה גם) גם סברת מעלתו נ״י אם נעשה הדקירה בשיפוע תוך הכרס עד שע״י כן הקרעים שוכבין זה על זה הו״ל כמו סתימה דמעיקרא וכו׳ הנה בהדיא כ׳ הרשב״א בתשו׳ (סי׳ שפ״ג) וז״ל, כל שנקבו הדקין בין בנקב שוה בין בנקב משופע טריפה וכו׳ באופן שנידן השאלה הנ״ל בהמה זו אסורה היא וחלבה מעיקר הדין וכו׳ ע״ש.

ג) **ולענין** הכשר כלים במקום שנתברר שלא הי׳ ששים צריך להכשיר הכלים וישאל לרב מובהק על זה. ובמקום שלא נתברר האיסור שאין כאן ששים אולי יש לסמוך על חזקת כשרות ועכ״פ אם יחכו מע״ל ויהיו הכלים אינו בן יומן שוב מצאתי בתשו׳ הב״ח הנ״ל שכתב אכן הכלים ששנשתמשו בה קודם א״נ לאסור כל שאינן בן יומן מאחר שאיסור נטלפ״ג דרבנן אין לאסור אלא באיסור שהוא ברור כמו בטריפות מן הבטן בכה״ג ע״ש ומיהו היכא שברור שהיו טרפות שאין ששים גם הכלים צריכים הכשר.

והנני חוזר על הדוגמים על הביזנעס של הסוחרים וחסים על ממונם שלא יפסידו אפי׳ כשנתודע שמכרו איסור ודאי או עכ״פ ספק איסור, מגדלים מכח הפסד מרובה ואיסור דרבנן אולי יש להקל וכיוצא בו, ובאמת כי מן הנכון לדאוג על ממון חבירו ולפעמים יותר מעל ממון שלו ומיהו כשנוגע לממון יחיד נגד רבים פשוט שרבים עדיפי, ויותר יש לדאוג על בני ישראל ששלמו ארבע ידות עבור גבינה שאמרו שהיא כשרה למהדרים והם אכלו גבינות וחלב של ספק כשר או ודאי איסור דרבנן אסד״ר, ולמה לא יחושו על נפשות בני ישראל, וגבינות כאלו שמכרו לישראל מוכרין העכו״ס ברבע המחיר, ואדרבה יש לדאוג שיחזירו לבני ישראל הגזילה אשר לקחו מאתם משפחות גדולות רבת הילדים שעלה בידם הון רב על לא דבר, חוץ מהאיסור שנתפטמו הם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם, ואם א״א על העבר וגם אפשר דאין לחייבם על העבר לשלם וכמ״ש בח״מ סי׳ רל״ד ס״ב-ג דהמוכר איסור דאורייתא אפילו אכלו כבר חוזר את דמיו דנפשו של ישראל חותה מאיסורין ומ״מ באיסור דרבנן אין חוזר את דמיו כשאכלו כבר אבל אם עדיין לא אכלו ודאי שחייב להחזיר הכסף ששלם עבור האיסור דרבנן וכ״ש שלא למכרו לכתחילה והמוכר איסור דרבנן לישראל הרי הוא עבריין ופסול לעדות.

ובדי להיות כעין כפרה על העבר עכ״פ ירחו שמהיום והלאה לכה״פ שלא יעלו המחיר על מאכלי חלב מאותם של עו״כ להבדיל, שהרי אפשר בפרוטות הבדל ליתן הגבינות כידוע וכן בכל עניני הכשרות. ובגמ׳ יומא (ל״ח ע״ב ודף פ״ג ע״א) אמרו שבתאי אצר פירי והפקיע שערים וקרא עליה ר׳ חנינא זורו רשעים מרחם ואין מסיקין בשמיה.

אלו דברי ידידו דושכ"ת המצטער בצערן של ישראל ומצפה לראותן בנחמתן, ובברכת כוח"ט בסשצ"ג הנני עבד נרצע לאדוניו העומד לשרתו כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

בשלהי התשובה. הנני בהודאה לקל וב"ה וב"ש אכשיר דרא והסכימו כל משגיח על החלב להוציא כל הבהמות שעשו או עושים להם ניתוח מבין הבהמות הכשרות ואין חולבין בשם חלב ישראל מבהמות אלו כלל, והנני בזה להזהיר לאותן שסמכו עד היום פיקוח המדינה ושתו חלב בלי השגחה, אבל מהיום כיון שיש חשש חלב טריפה שבכל אותם הפארעמס אין מוציאין הבהמות הטריפות הנ"ל ולכן לא יסמכו כלל על קנה רצוץ ולשתות הם וילדיהם ח"ו חלב טריפה, והשומע ישמע ותבא עליו ברכת טוב ויזכה לבנים עוסקים בתורה ומצות א"ס.

סימן קיד

שעוה אי אסור באכילה

ר"ח כסלו התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הגאון הגדול מעוז ומגדל ישראל אשר בך אתפאר גדול מרבן שמו כקש"ת מוה"ר **ישראל יעקב פישר** שליט"א דומ"ץ בירושלים עיה"ק תו"א.

אדשכ"ג שליט"א בידידות נאמנה, בהא מילתא חדתא שיצא כ"ג לחדש בשעוה שעשו הדבורים אשר בו מונח הדבש שהגם שהדבש הוא כשר ומותר באכילה אבל השעוה אסור באכילה והטעם דמה שאמרו בגמ' (בכורות ז' ע"ב) דבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לגוף ואין ממצות אותו מגופן ועיין רמב"ם פ"ג מהמ"א ה"ג וטוש"ע יו"ד סי' פ"א ס"ט הוא רק על הדבש עצמו אבל השעוה אסור שהשעוה מתמצות אותו מגופן עכ"ל.

ולפענ"ד בהורמנותא דמר כ"ג שליט"א לא נראה כן ופשוט דשעוה נמי אין בו איסור אכילה או שהוא בכלל ההיתר של הדבש והשעוה עם הדבש תרוייהו באים מעלמא מהאוכל והפרחים שאוכלים הדבורים או מטעם דבאמת שעוה אינו בכלל מאכל ואין נפ"מ בזה בין ללישנא קמא דילפינן לה בגמ' מקרא ובין ללישנא דאין ממצות אותו מגופן ואפרש שיחתי.

מבואר בש"ע (א"ח סי' תל"ג ס"ב) אין בודקין לאור האבוקה ולא בנר של שמן ולא בנר של חלב אלא בנר של שעוה ונתנו טעם לדבר שבשאר הנרות יחוש ליכנס אל החורין והסדקין ובנר של שעוה אינו חושש שמא יטוף על הכלים ויטריף הכלים. ועיין טוש"ע א"ח סי' תל"ג ומג"א שם ובגמ' פסחים דף ח' וז"ל הטור אין בודקין לאור האבוקה וכו' וכתב א"א הרא"ש ז"ל ע"כ נוהגין באשכנז שאין בודקין אלא בנר של שעוה אבל לא בנר חלב שמא יטיף ולא בנר של שומן שמא יטיף על כלי החלב ולא בנר של שמן שמא יטיף על הבגדים (ועיין מג"א בשעוה אמאי לא חיישינן שמא יטיף על הבגדים), ולדידן מיהו מבואר דבנר של שעוה ליכא חשש שמא יטיף על הכלים ויאסרו כמו בחלב ושמן דאין בזה חשש איסור והיתר ולא בשר וחלב, ועיין ב"י שם וכל בו בשם הראב"ד והרא"ש דדוקא בשל שעוה ועיין ב"ח שם.

ובגמ' שבת צ"ה ע"א וב"ב ס"ו ופ"א ע"ב הרודה חלות דבש בשבת שוגג חייב חטאת ובתוס' שם ד"ה והרודה תימה לר"י ואוכל נפש שרי ותוס' ב"ב דף פ' דבכוורתו שהוא עם השעווה יש עליו תורת אוכל ולא תורת משקה, ובגמ' שם אמר רב כהנא דבש בכוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם ובמפרשים שם ופשוט דכיון שהוא בכוורתו נקרא מאכל ובתוס' ד"ה דבש.

איברא דבאמת שעוה אינו דבר מאכל כלל שהרי אינו ראוי הוא לאכילה ולא שייך ביה איסור והיתר כלל ועדיף הוא מעצמות וגידין ובגיד הנשה אמרו ז"ל (חולין צ"ב ע"ב) עולא אמר עץ הוא והתורה חייבה עליו ועיין רש"י אע"פ שעץ הוא התורה חייבה עליו אבל בלאו הכי לא היה בו איסור כיון שאין בו טעם וא"כ הכ"נ בשעוה שאין בו טעם הו"ל כעץ בעלמא, אפילו לפי שיטת מעכ"ת וכאן התורה לא אסרתו וליכא איסור בדבר אפילו היינו למדים דשעוה מתמצת מגופה ועיין ש"ע א"ח סי' שכ"א סי"ג במג"א שם סקט"ז וז"ל וצ"ל כיון דהשעוה אינו ראוי לאכילה הו"ל כבורר אוכל מפסולת כמ"ש סי' ש"כ ס"ה וגם להשואלים על המג"א שם מ"מ לדידן אין נפ"מ דלכ"ע לא הוי אוכל, אשר לכן לפענ"ד פשוט דשעוה לא הוה בכלל איסור לכ"ע.

והיות כי אך חזרתי הביתה ואין הז"ג להאריך אסתגר כעת ידי"נ דושכ"ג המצפה לישועת ה' כהרף עין בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קטו

עוד בהנ"ל

ב' לסדר קדשים התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידיד עליון וידיד נפשי הגאון הגדול מעוז ומגדל כל רז לא אניס ליה ישראל אשר בך אתפאר כקש"ת מוה"ר **ישראל יעקב פישר** שליט"א רב דזכרון משה וחבר הביד"צ העדה החרדית ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשכ"ג שליט"א בידידות נאמנה. ורק להעיר בקיצור נמרץ בנדון בו נדברנו במכתבי הראשון בענין השעוה והגם כי לדינא אין נפ"מ ואין דבר חוצץ בינינו

ולפלפולא אין הז"ג ואין דרכי להשיב בדבר אחד פעמים אמנם לגברא דכותיה גדול הדור לא גדרתי, והנה מעכ"ג כתב אמש"כ רא' מתוס' ב"ב דף פ' מש"כ דאין לך דבר הראוי לאכילה שיועיל שום דבר עד שיפסל מאכילת כלב וא"כ שעוה נמי וע"ז דחה מעכ"ג דהתוס' לא כתבו אלא בדבר הראוי לאכילת אדם ואח"כ נפסל דאז בעינן שיפסל מאכילת כלב משא"כ בשעוה שאף פעם לא היה ראוי לאכילת אדם אבל בגוונא דהס לא היו ראויים לאכילת אדם לא צריכים כלל שיפסלו מאכילת כלב.

ולפענ"ד לאחר העיון לא זכיתי להבין דממ"נ אם נימא דהשעוה מתמצה מהגרעה עצמה א"כ השעוה נמי היתה ראויה כשהיתה גוף הגרעה ונתמצה ונעשית שעוה א"כ כיון שפעם היתה ראויה לאכילת אדם שוב יצא מידי איסורו כשנפסל מאכילת כלב אלא מה נאמר שלא נתמצה א"כ ממילא הוא כשר כשאר הדבש אלא גם בהא גופיה לכאורה מה שרצה מעכ"ג לחדש דשעוה לפי שיטתו לא הוי מעולם ראוי לאכילת אדם וגם עכשיו אינו ראוי א"כ מה איסור שייך ביה וגרע הוא מנבילה הסרוחה מעיקרו דקיי"ל דאינה נבלה ומותרת עיין תוס' (ע"ז ס"ט ע"א) ובדבש דבורים כתב בספר המצות אע"פ שגופי דבורים מעורבין בה וכשמפרישין הדבש מהן מתממין ומרתיחין אותו אפ"ה מותר שנותן טעם לפגם הוא ועיין מרדכי פ"ב דבילה בשם הרא"ם וסיים בה הסמ"ג ועוד דהא דבורים הם כנבילה סרוחה מעיקרא שמותרת אפילו למ"ד נותן טעם לפגם אסור ועיין טור וב"י יו"ד סי' פ"א ובמ' הגהות שם ובב"ח שהביא מחלוקת אי דבש גזין וגרעין מתמצין מגופייהו ור"ת והרמב"ם פסקו כסתם מתני' דמכשירין דאיו הדבש מתמצה מגופייהו ודו"ק. כ"ש זה השעוה שאין לו שום טעם וריח ואינו דבר מאכל כלל במה תאסר.

ועל הגידין למ"ד דאין בהן נותן טעם בעי קרא לאסרן כמ"ש עץ בעלמא הוא והתורה אסרתה אבל עץ בעלמא אינו אסור כלל א"כ ממ"נ האי שעוה מותר הוא אי אמרינן דהוא מתמצית מגופה ובאה ממאכל מ"מ הרי נפסל מאכילת כלב ומותר ואם תאמר שהוא בא מעצמא כהדבש א"כ מותר מכח הדבש אלא שנאמר שאינו מתמצה מגוף ואינו דבש א"כ במה תאסר האי דבש ובאמת כי האי שעוה כל זמן שלא הופרש מהדבש הוא נאכלת עם הדבש ע"י הדחק, וקצת חשבתי שהשעוה אם הדבש הוא כמו מי חלב עם החלב ולפי דעת הירחים דמי חלב אסורים משום אבמה"ח א"כ הכ"נ בשעוה ומיהו אין לו לפענ"ד דמיון גם כי מי חלב עכ"פ ראוי לשתיה וכאן אינו ראוי לכלום. ועיין בכורות י' ע"א הואיל ואיסורו חישובו ובכש"י שם איסור דאסר ליה רחמנא משויא ליה אוכל דכיון דאסר מכלל דראוי לאכילה לעו"כ הוא ועיין אור שמח פ"ח ממאכלות אסורות ה"ו ודו"ק.

ומה שהביא מנבילת עוף ומתוס' מנחות ס"ט דשאני איסורים מטומאה התם עכ"פ מין מאכל הוא הני חלבים ועיין יבמות ק"א שאני טומאה ודאי מקום יש לומר כן ובמקום אחר האריכתי לפרש הא דנבילה הראויה לגר קרויה נבלה ושאינה ראויה לגר לא קרי נבלה ולשון קרויה ולא קרויה צ"ע דהיל"ל נבלה הראויה לגר הוי נבלה ושאינה ראויה לא הוי נבלה ובאיתי בס"ד דבאמת נבלה שנתערבה בכשרה הרי קיי"ל דבטלה אפשר לנבלה שתעשה שחיטה ויש להבין אמאי הותרה הנבלה ובמה הותרה הא נבילה הוא ואנן ידעינן בודאי שיש כאן חתיכת נבילה שנפלה בכשרה שאסור לאכלה אלא שאין מכירין הנבלה ואמאי מותר לאכלה לכתחילה והגם כי הוא מצוה דאחרי רבים להטות אבל עם כל זאת היאך ובמה הותרה נבילה זו וכן כל איסורין שבטלים ברוב או בששים.

ואמרתי בס"ד לפי דעת הפוסקים דהתורה לא אסרה אלא מה שנקרא נבלה ולא מה שלא נקרא נבלה כלומר שהאיסור שאסרה תורה נבלה על השם נבלה נאסר ולא על הענש ומה שקורא לה התורה נבילה אסורה וכל דבר שאין שם נבלה עליו הרי זה מותר ולכן כשנתערבו היתר ואיסור ויש כאן שם נבילה ושם כשרה יחד וא"א לנו לקרא להתערובות הזה שם נבלה לא שהרי יש כאן כשרה ולא שם כשרה שהרי יש כאן שם נבילה וא"כ כיון שע"כ עלינו לקרא התערובות הזה בשם אחרה תורה שאזלינן בתר רוב ואם יש כאן רוב כשרה אז נקרא הבשר הזה כשר וקבל הנבלה שם חדש של כשרה על ידי הרוב וכיון שאזל לה שם נבלה מינה שוב מותרת באכילה ולכן נמי אם חזר ונפל מהנבלה ונתרבה השעור של נבלה חוזר וניעור (לרוב הפוסקים מה"ת ודלא כרא"ש) והרי קיי"ל דא"א לשחיטה שתעשה נבלה והאיך עכשיו השחיטה נעשה נבלה ולהנ"ל הפירוש דבאמת אנחנו עכשיו שנתערב עוד מבשר נבלה ויש כאן תערובות אזלינן שית בתר רוב וכיון דהרוב הוא בשר נבלה א"כ חזר שם נבלה על בשר זה כיון דאזלינן בתר רובא וממילא נאסר הכל וממילא אזלינן בתר שמא בכל הא מילתא ודו"ק. (ובמקום אחר באיתי בזה דברי רבינו הרמ"א שכתב בסי' ל"ח דאזלינן בתר שמא מקושית הש"ך שם והאריכתי בזה, וכאן קצרתי מאד). ולפ"ז מובן הלשון נבלה הראויה לגר קרוי נבלה ושאינה ראויה לגר לא קרי נבלה והעיקר מה שקורין לה וכיון דאין קורין לה נבלה ליכא איסור נבלה עליה. ואין הז"ג יותר להאריך כרגע.

ובזה הנני ידי"נ קשור באהבתו המברכו שיזכה להרבות דעת ותורה כהלכה בישראל עדי יבא ינון ולו יקהת עמים ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קטז

משרתת קבועה או מנהלת משק הבית נברית אי תבשיליה אסורים משום בישול עכו"ם ומה דין הכלים שבבית

א' לבריאת העולם ולשבת קודש פ' ויקהל משה התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי תלמידי היקר מאד נעלה כו' הרה"ג כש"ת מוהרמ"י הי"ו לאס אנגעליס קאל.

אחדשה"ט בידידות נאמנה, בדבר השאלה שנתהווה בעירכם על דבר השפחות שמחזיקין בהרבה בתים מבני תורה והשפחות הללו עושים כל צרכי הבית ובתוכם גם בישול ונקיון הכלים והבית ויש טוענים שיש בזה משום בישול עכו"ם וגם חשש טרפות כיון שמניחין אשה ערלית בבית לעשות המלאכה כשהוא לבדה בבית ויש משיבין כי אין בזה איסור ושכן היה כבר לעולמים והנהיגו כן מימות אבותינו ואבות אבותינו שהיו להם שפחות בבתיהם ואין פוצה פה ומצפצף ונתתם עיניכם בי להורות לכם איזה דרך ישכון אור.

והנלפענ"ד ראשונה נראה לברר הני שפחות העובדות בבית ישראל כהיום מה דין להם, וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה (אות פ"א כפי שנדפס אצלנו עם פתשגן הכתב) קדרה שהניחה השפחה על האש ונתבשלה התבשיל כמאכל בן דרוסאי אותו תבשיל אסור באכילה, ושוברין אותה הקדירה ומגעילין את הקערות שאכלו בהן אותו תבשיל. ואם הקערות של חרס ישברו. ואע"פ שהדליק ישראל האור לא תתן השפחה ע"ג האש אלא יהודית נותנת הקדרה ע"ג האש והשפחה יכולה לנער את הקדרה. וכל שעה שתעביר הקדרה מע"ג האש קודם שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי צריכה היהודית להחזירה ע"ג האש ע"כ. ובח' תלמידי רבינו יונה (ע"ז ל"ה ע"ב) שמעתי מפי מורי הרה"ח הר' יונה זצ"ל כשבא מצרפת לעיר וורנצא שדרש ברבים שאם בישל הגוי שום בישול ואפילו ירקות וכו' ואפילו הכלי נאסר לעולם ועיניכם לא תחוס על כליכם שכל כלי חרס שבישל בו הגוי ישבר והמחמיר תבא עליו ברכה עכ"ל. נראה דס"ל לרבינו יונה דכל שהניחה השפחה הכלי על האש אין לו תקנה והרי המאכל והכלי אסורים וכיון דמיירי בקדרה של חרס אין לו תקנה אלא שבירה ובכלי מתכת ממילא צריך גיעול כדין כלי שנאסרה.

ברם בש"ע יו"ד סי' קי"ג ס"ד כתב וז"ל יש מי שמתיר בשפחות שלנו ויש מי שאוסר אפילו בדיעבד (תשו' רשב"א סי' ס"ח) הג"ה ובדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים (ארוך כלל מ"ג והגהות ש"ד) ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט ע"כ. ורבינו הגדול הש"ך ז"ל בס"ק ז' ביאר דברי רבינו הרמ"א בכמה אנפי. א) דשפחות שלנו שכתב המחבר מיירי שקנויות לנו למלאכה דעבד העו"כ דישראל הוא ומוזהר עליו בשבת מן התורה וליתיה בכלל עו"כ והלכך נמי ליתיה בכלל גזרות חתנות עכ"ל תשובת הרמב"ן הביאה הב"י והד"מ, ובהנך שפחות מיירי המחבר אבל בשפחות שלנו שבארצות אלו שאין קניות לנו רק שנשכרו לשנה ואין אנו מוזהרין עליהם בשבת כמו שנתבאר בא"ח סי' ש"ד וכ"כ הב"ח לא מיירי בשפחות שלנו שאין קניות לנו אלא שכירות, ולפ"ז מ"ש הרב דבדיעבד יש לסמוך אדברי המתירים לא א"ש בשפחות שלנו וצ"ל דקאי אשפחות דמיירי המחבר.

ב) **די"ל** דס"ל להרמ"א דיש לסמוך ארבינו אברהם שהובא בטור וד"מ ובת"ח כלל ע"ה הי"ז בשם או"ה והוא באו"ה כלל מ"ג דין י"ג דס"ל לרבינו אברהם דיש לסמוך אדברי המתירין בישול עכו"ם בבית ישראל ועיין תוס' ע"ז ל"ח ע"א ד"ה אלא. ג) דהרב סמך עיקר מילתיה אמה שסיים דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט. ד) הביא מאו"ה של מהרש"ל סי' ע"ה תשובת הרמב"ן ז"ל סי' קמ"ט דיש מרבותינו מתירין בשפחות מטעם דאין איסור משום בישולי עו"כ אלא בעושה מרצונו משום גזירות חתנות אבל אלו השפחות והעבדים שלנו שעושים בע"כ בין ירצו בין לא ירצו אין בזה קירוב הדעת ומ"מ אין דבריהם מחוורין ואין אנו סומכין ע"ז ואנו נוהגין איסור אפילו בדיעבד עכ"ל וכן הוא בתשו' הרשב"א סי' ס"ח, וא"כ י"ל דסברת המתיר שכתב המחבר הוא מטעם זה ולזה כתב הרב דיש לסמוך עליהם בדיעבד אלא דבב"י וד"מ לא נזכר טעם זה עכ"ל הש"ך.

ומעתה נחזי אנן לדידן הנה טעם ראשון ושלישי ליתא בדידן שהרי פשוט שהגויות הללו שאנו מדברים בהם אינן קנויות כלל לבעל הבית אלא הם שכירות יום או לשבוע ובידה לחזור בכל שעה ושעה, וגם ליכא טעם שא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט תחת האש מפני שני טעמים חדא שע"פ רוב או רובא דרובא בעלת הבית אינה בבית וגם שאר בני בית והשפחה מבשלת כשהיא לבדה בבית. והשנית כי בזמן הזה שהבישול נעשה ע"י גז או חשמל עלקטרי א"כ כל שהדליקה פעם אחת לא צריכין לחתות עוד ומהבישול שהתחילה הגויה מתבשל הכל. גם הטעם שהביא באו"ה של מהרש"ל ודחה לא שייך בדידן דפשוט דאין אלו הגויות עושות בע"כ בין ירצו בין לא ירצו ואדרבה עושים לה רצונה של הגויה שלא תעזוב את הבעלת הבית כי יש להם הרבה קופצים והם עצמיות ועושין רק כשכיר יום וככל פועל וא"כ גם הא התירא ליכא לבד כי דחאו ממילא הרש"ל ז"ל. א"כ לא נשאר רק הא טעמא דר' אברהם בישולי עובדי כוכבים בבית ישראל. אמנם הרי כתב הש"ך דהרב סמך אטעמא דא"א שלא יחתה מעט וכן נראה שהסכים הט"ז ז"ל גם ר"ת בתוס' ע"ז ל"ח ע"א ד"ה אלא חלק על הראב"ד ע"ש וכנראה דהתוס' ס"ל כר"ת.

ואפילו נימא לחלק דהיכא דאינו מחתה מתיר הרמ"א בדיעבד והיכא דמחתה מעט מתיר אפילו לכתחילה אבל מיהו בדידן ליכא היתר זה כלל שהרי כבר כתבתי בכמה מקומות דלא מקרי דיעבד אלא כשהדבר נעשה במקרה, אבל דבר שרגילים לעשות כן אינו נקרא דיעבד אלא לכתחילה כיון שרגילין בכך, ודבר זה כתבו רבינו הגדול הרא"ש בתשובה כלל כ"ג סי' ו' מהא דרבא עירובין דף מ' בההוא ליפתא דאתא למחוזא חזינהו רבא דכמישי שרא להו רבא למיזבן מייניהו כיון דחזא וכו' וכתב הרא"ש ז"ל בנידון שנשאל ביומים שאמר ישראל לגוי ערב יו"ט שיקנה לו למחר לצורך יו"ט שלא יפה עשה, וסיים וז"ל הלכך אם היומים גדולים שיכולין לפרות חוץ לתחום אסורים משום מוקצה ואם לאו מותרין בדיעבד היכא שקנה כבר אבל אם רגילין לעשות כך אסור לאכול מהם אפילו קנו כבר דאין זה נקרא דיעבד אלא לכתחילה כיון שרגילין בכך עכ"ל. ועיין ש"ע א"ח סי' תקי"ז ס"ב, וכ"כ המהרי"ק שורש ל"ט והובא בד"מ יו"ד סי' ע"ו וכבר הבאתי גם כן מרבינו הריטב"א על מה שאמרו ז"ל דמקח וממכר בשבת לא הוי אלא מדרבנן היינו דוקא באקראי בעלמא אבל מי שפותח חנות וגו"' בכל יום השבת כימי החול אסור מדאורייתא שהרי עושה היפוך מה שאמרה תורה וביום השביעי ישבות, ומינה כתב מרן כק"ז בבי"ש דאפילו לדעת הרמב"ם דאין מבטלין איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן היינו באקראי בעלמא אבל מי שיעמוד ויבטל איסורין בכל שעה ויעשה בית חרושת על זה וכה"ג לכ"ע אסור מדאורייתא דאין זה רצון הבורא לבטל איסורין.

וכן הוא ג"כ בכ"מ שקיי"ל דבדיעבד מותר היינו באקראי שא"א פעם באופן אחר אז מקרי דיעבד ומותר אבל היכי דעושה לכתחילה הדברים וסומך על מה שבדיעבד מותר כה"ג לאו דיעבד הוא ולכתחילה ודאי אסור לעשות כן. ועיין פסחים כ"ג ע"א ליידי חיה ועופות שנזדמנו להם מינין טמאין מותרין למוכרן לנכרים ודוקא נזדמנו דלא מצרכינן להו להפקירן אבל לכתחילה אסור לחזור אחריהן כדתנן במס' שביעית (פ"ז מ"ג) אין עושין סחורה לא בגבילות וטריפות ולא בשקלים ורמשים עיין רש"י שם ובתוס' ד"ה אמר קרא א"נ בנזדמנו כגון שנפלו בירושה, ועיין רא"ש ב"ק ע"ט סי' י"ג ותש' רשב"א סי' ת"ט. ועיין תה"ד סי' כ' ונוב"י יו"ד סי' ס"ב ושו"ת בית שעריס יו"ד סי' קל"ח וא"ח סי' פ"ט.

איברא דהכי מפורש לרבינו הרשב"א בתש' ח"ג סי' די"ר וז"ל כתבת ובדרופאים שאמרת ראיתי שערוריה שנותנין לחולים אותן המשקים הנעשים ביד העו"כ מחומץ שלהם כו' ובפתח הקונט' הנכבד אשר שלחת עמדתי מרעיד אמרתי לא תהא כזאת בישראל מי האנשים האלה אשר בריתם את מות כפר ולולי שאתה אמרת לא האמנתי כי יקופר לא ידעתי מקום להם שיסמכו בו שאם מפני שנתערב החומץ בתוך הדבש ובטל במיעוטו זה אינו וכו' ואעפ"י שאפילו ודאי יינן שנתערב בשאינו מינו בידינו או אפילו תחת ידם בטל ברבייה לפי שזו דרך מקרה וכל שנתערב דרך מקרה לא החמירו בו עד שיהא בו בנותן טעם אבל כל שדרכן לעשות כן אסרו ואינו בטל במיעוטו וכו' ע"ש הובאו הדברים ביתה יוסף יו"ד סי' קל"ד ועיין משנ"ה ח"ז סי' קי"ג וח"ד סי' ק"ו.

ועיין קה"י בלשון חכמים סי' קע"ה דאי אין לו תקנה אחרת מקרי דיעבד ועיין תוס' סוכה מ"א ע"א וב"ש א"ע סי' ל"ו סק"ו ובתש' רמ"ע מפאנו סי' ס' הואיל ול"ל תקנתא אחרינא דיינין ליה כדיעבד וכ"כ הר"ן גבי תנור שהסיקו בקלופי ערלה והרא"ש פ' אלו טריפות בספק דרוסה ועיין שו"ת שבו"י ח"א סי' מ"ט דכל שהוא עצמו גורם לדבר לא מקרי דיעבד כלל ועיין תוס' קידושין נ"ה ע"ב ד"ה אין לוקחין בסופו ויש לומר כיון דבלולב הגזול יש תקנה לעשות לומר יחזרו דמיס למקומן כדאמר הכא משום הכי קאמר דאפילו דיעבד לא מהני דאי אמרינן מהני כך לי דיעבד כמו שהיה עושה בתחלה ואין זה רצון הבורא. א"כ בדידן כיון שהוא דבר יוס ביומו אין זה בדיעבד אפילו להרמ"א וליכא היתר זה וא"כ נפלו כל ההיתרים שרצינו לתלות בהם.

ועכשיו נדייק בטענת הי"א שגם ביורלאפף היו להם שפחות בבית אבותינו, אמנם לפענ"ד פשוט דאין ראי' והני תרי מילי ינהו דהתם היו אמותינו בבית כל היום ולא היה משש אחר רק הא משש של בישול עכו"ס ולזה כיון דבעלת הבית היתה בביתה וע"פ רוב היתה מחתה תחת האש ולכן סמכו עכ"פ על היתר זה אפילו שהוא דחוק, אבל בנידון דידן יש כאן עוד משש ואיסור גדול והוא כיון שהשפחה נשארת לבדה בבית יש כאן עוד משש איסור של טרפות לבד האיסור של בישול עכו"ס שכיון שהגויה נשארת בבית כל היוס לבדה וע"פ רוב הבעלת הבית הולכת לעבודה כמו הבעל הבית והוא יודעת הזמנים שתחזור הביתה א"כ כה"ג ליכא היתר שהרי מי יודע אם לא בשלה בשר בחלב או כיוצא בזה או שלקחה טרפות ובשלה שהרי היא ג"כ הולכת לקנות המאכלים חיים לבשלם, ועכ"פ כמה פעמים כן הוא ומי הוא שמשגיח עליה כל היוס על כל מעשיה שהכל הוא בסדר ובנדק ובמשפט ואפילו באשה כשרה כמה פעמים נמצא שמתערב אצלה מה שהוא וכמה שאלות באים מזה וגויה אם תטעה או תשגה או תזיד ותקלקל מי ישגיח עליה. דא חדא וגם מי יימא דיודעת הכל כדת מה לעשות הרי אפילו בת ישראל שגדלה בבית אביה שומר התורה כל ימיה וגם הלכה לבית ספר חרדי ואעפ"כ הרבה דברים שלא יודעת והגויה שהכניסה לפני איזה ימים והראה לה כמה דברים אטו בשביל זה כבר

יודעת הכל באשר לכל לומר שיודעת במנהגי ישראל שתוכל לנהוג בית לבדה בכשרות וע"ז ניקום ונסמוך.

ואפילו למ"ד ביו"ד סי' ס"ט ס"י דעכו"ס משמש בבית ישראל ונתן הבשר בתוך הקדרה ואין ידוע אם הדיחו או לא אם יודע העכו"ס מנהגי ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יושב וכנס או שוס קטן בן דעת ולדעת הרמ"א בחדא מינייהו סגי או ישראל יושב וכנס דמרתת או מסיח לפי תומו ונראה דכשיודע מנהגי ישראל יש אופן נאמנות לעכו"ס אבל גם בזה לא אריה כלל לדידן גם כי בעלם הדין כתבתי, דלפענ"ד יש לעיין דהנה ביו"ד סי' ס"ט ס"י עכו"ס משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה ואין ידוע אם הדיחו אם יודע העו"כ מנהג ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יושב וכנס או שוס קטן בן דעת, וכתב הרמ"א הג"ה ובחד מינייהו סגי או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה או שישראל אפילו קטן יושב וכנס דמרתת הואיל ויודע מנהגי ישראל, ולכאורה מצינו בזה אופן נאמנות לעכו"ס היינו כשיודע מנהג ישראל איך לעשות ובעי ב' תנאים אחד, ישראל יושב וכנס והשני, שיהא מרתת לדעת המחבר, ולדעת הרמ"א בחד מינייהו סגי והש"ך שם ס"ק מ"ב תמה למה השמיט הב"י דין דמסל"ת שהוזכר בטור ופוסקים ומי' דאזיל לטעמיה דלסמ"ג וריב"א לא מהני מסל"ת ודוקא מרתת מהני פסק דמסל"ת לא מהני ומרתת מהני ובספר אפי רברבי דף מ"ו ע"א נראה דבעבדו ושפחתו שיך מרתת והרמ"א ס"ל דבחד מינייהו סגי מסל"ת או מרתת וס"ל דהכא לא דמי לסוס"י קל"ז דהכא כיון דאיכא עוד טעמא דעכו"ס אנקיותא קפדי יש להקל טפי.

והנראה לשני הפירושים עכו"ס אפילו באיסור דרבנן לא מהימן אלא היכי דמרתת או דאיכא יושב וכנס וגם יודע דיני ישראל, עוד מבואר מדברי הש"ך דדין מרתת לא שיך אלא בעבדו ושפחתו ועיין גליון מהרש"א דבאינו עבדו ושפחתו לא ולכן כתב המחבר עו"כ משמש וכ"כ הפמ"ג להדיא בדברי הש"ך ושכן הלכה אמנם ביד אברהם שם חולק וס"ל לחלק דבעבדו ושפחתו נאמן לעולם אפילו בלא יושב וכנס והטעם דבעבדו ושפחתו הקניות לו שיך מרתת לעולם אפילו בלא יושב וכנס ובעכו"ס שאינו עבדו לא שיך מרתת אלא ביושב וכנס אבל בלא יושב וכנס לא שיך מרתת בעכו"ס שאינו עבדו לעולם. ופי' כן דברי ס' לחם הפנים ע"ש. ועיין יו"ד סי' קי"ג ס"ד בש"ך סק"ז בשפחות שמחלק בין קנויה לדין שפחות שמצוין לשבות בשבת ובין קניות רק לשנה שהם כשכיר ולא קנויה ועיין גם ש"ך סי' קי"ח סקל"ה ול"ז. והנראה דבדין סתם עכו"ס שעובד אצל ישראל אי יש בו דין מרתת במחלוקת שנויה ואפילו כשישראל יושב וכנס לדעת האפי רברבי והש"ך והפמ"ג וגליון מהרש"א מרתת לא מהני רק בעבדים ושפחות ולא בעכו"ס העובד כשכיר ולדעת היד אברהם גם בעכו"ס שיך מרתת אבל דוקא כשיש יושב וכנס עכ"פ.

והנה יושב וכנס פירושו ממש יושב וכנס והעכו"ס יודע שאין זמן שלא יוכל ליכנס כי כן דרכו לעולם ולכן כשהולכים לבית המדרש כתבו הש"ך והפר"ח כיון שיודעות השפחות ששוהין שם זמן מה כבר יש להחמיר אפילו בשפחות דמרתת מ"מ סומכות שלא יבואו אז ועיין באה"ט סי' קי"ח אות כ"ג ומעתה בדידן שהולכות לכל היום ודאי ליכא דין מרתת ולא נאמנות.

עוד נראה לפענ"ד לחדש דבזה"ז שיש אגודתהעובדים (יוניא"ן בלע"ז) ליכא כלל דין מרתת אפילו בעה"ב יושב וכנס דלעולם יהיה לו אמתלא והאגודת העובדים עומדין על לידו נגד הבעה"ב ולא דמי לעו"כ העובד אצל בעה"ב בזמן הש"ך וי"ל, וא"כ לדידן בפועל שעובד אצל ישראל אין כאן שום נאמנות מצד הדין לא מצד מרתת ולא מצד מסל"ת שהרי הבעה"ב אינו בבית כלל כל היום ולפעמים אפילו הולכין למקום רחוק לכמה ימים ומניחין השפחה בבית ואין כאן שום סברא של יושב וכנס וכ"ש הוא ממ"ש לעיל בשם הפוסקים דהולך לביה"מ נמי כבר יש להחמיר ובדידן מדינא אסור דיודעת שלא יבואו ולא צריכין אנו רק לסמוך על נאמנותה שכדין עשאה והא ודאי לא אמרינן דאפילו מה שאמרו היכא דאין לו הנאה לא יחליף היינו דלא חיישינן שמא עושה פעולה להחליף ולמה יעשה פעולה זו ולכן מאמינין ליה בשב ואל תעשה.

ביותר בביאור כלומר לא חשדינן ליה שעשה מלאכה בלי תועלת ולמה יעשה מלאכה זו ומוקמינן בשב ואל תעשה אבל היכא דאין מבקשין ממנו לעשות פעולה לנו ויש לנו תועלת במלאכה זו והוא אפשר שלא יעשנה ודאי שצריך כבר עדות שעשהו כדת ולפעמים גם לא תזכור כילד עושין והרי אפילו בישראל שכתה מצויה ולכן ע"ש עם חשיכה תקנו חז"ל חייב אדם לומר ע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר וע"כ משום דשכתה שכיחה ולא עשרו א"כ כ"ש בעכו"ס שמעולם לא ידעה הרבה דברים ואם ימצא איזה סבה וכמ"ש גיטין ס"ז ע"ב דאמר ליה ריש גלותא לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלי עבדי דחשידי אאבר מה"ת א"ל לשמעיה להסתיר רגל אחד מן הבהמה וכשאמר שחסר לו הביאו לו רגל מבהמה חיה שהי' אבר מן החי וכאן כ"ש שיכול לעשות כן לכתחילה לקנות ולעשות מאכל שאינו כשר ואין זה שום היתר לפענ"ד.

העולה לדידן מאחר שבירנו דבשפחות שלנו ל"ל דין שפחה א"כ אפילו בהיות הבעלת הבית בביתה יש בזה

עיקולי ופשורי אם יש לסמוך על בישולה כשהיא משימה הקדרה על האש ולדעת רוב הפוסקים התבשיל וגם הקדרה אסורה אבל כשהבעלת הבית איננה בבית כל היום וגם הבעל הבית אינו בבית וגם ליכא מבני הבית בבית אז ליכא שום היתר על זה והתבשיל נאסר בבישולה, מדין בישול עכו"ם, לבד שיש בו חשש טרפות וכמ"ש, וכ"ש שאם עוחבים הבעלים לכמה ימים שאז ודאי שהכל בחשש טרפה בבית.

והעצה למי שיש לו שפחה או רועה לשכור שפחה בבית צריך לסגור את כל הכלים והמאכלים שאפשר לערבם וכיוצא בזה היין ושאר דברי מאכל שלא תוכל הגויה לבשל בהם לבדה ויתקנו לה בשבילה כלי אחת או כמה שצריך לבשל בשביל עצמה והשאר יהיה סגור בארון הכלים. ודע דאין זה גדר חומרא אלא מעיקר דינא הוא כן ואפילו לדעת המקילין בשפחות המבשלין בבית ישראל. ויש להזהיר על זה בני ובנות ישראל הכשרות שלא להטריף את ביתם ובפרט שהם המגדלים את הילדים ומכשילם ח"ו באיסור דאורייתא, או דרבנן, ושאלו שאלה כדת מה לעשות עם הכלים שבשלו בהם השפחות עד עכשיו לענין הכשר.

שוב מצאתי בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' ס"א שכתב כבר במה שהשאירו משרתת נכרית בבית בשביל הילדים שאסור לעשות כן שאפשר לחוש שתבשל לעצמה ולפעמים גם להילדים אף שאין מלאכת בישול מוטל עליה שאשה קרובה הדרה בשכנות קבלה עליה לבשל ואפ"כ פעמים שלא תבא האשה השכנה בזמנה ותבשל הגויה בשביל עצמה וגם בעד הילדים (או שתתן מהבישול שלה להילדים שיהיה לה טרחא לבשל פעמיים ובשבילה מבשלת טרפות וחשש זה שתתן להם משלה לעולם ישנו כיון שאין מי שישמור על זה) ובדיעבד התיר להשתמש בהכלים לאחר מעל"ע בלי גיעול שהיה רק ספיקא דרבנן כמפורש ברמ"א סי' קכ"ב סק"ט ואפילו להט"ז בהנית הכלים במזיד אבל עכו"ם אסורין הכלים כאן לא מקרי מזיד דהיו טועים שיש לסמוך על השכינה שנכנסת לבשל וגם על זו שדרה בבית גופיה ולא התבוננו על זה שאיזה שעות תשאר הנכרית לבדה ולכן אין זה דין מזיד ונשאר על דינא שאחר המעל"ע מותרין הכלים, אבל צריך להזהירם אלהבא שאסור להניח נכרית בבית שיש לחוש שתשמש בכלים בדבר איסור ע"כ.

והנה מבואר כמו שכתבתי בס"ד אלא שכבר פסק דגם לענין כלים הכלים נאסרו אלא שלאחר מעל"ע יש היתר מכח ספק וגם זה רק באותו פעם אבל אם הניחו כן ולא סמכו על השכנים א"כ זה מקרי מזיד וצריכין גיעול ודו"ק. וא"כ בדידן שמתחלה הניחו כן ולא היה להם סמיכות אולי קרוייס מזיד באמת בכלל מ"מ כבר הורה זקן ואין להוסיף על דבריו ז"ל להחמיר.

והנה האריכתי קצת בזה וגם מה שמניחים הילדים כל היום תחת השגחת הגויה והיא המוציאה ומביאה ונותנת להם מאכלות וקונה בחוץ והרבה פעמים דברים שאינם כשרים ולא יהא נראה דבר זה קל בעיניך, ואפילו רק לילדים באיסורי דרבנן, שהרי פסק רבינו הרמ"א יו"ד סי' פ"א ס"ז ומ"מ לא יניקו תינוק מן המצרית (כלומר גויה) אם אפשר בישראלית דחלב עו"כ מטמטם את הלב ומוליד לו טבע רע (ר"נ פא"מ בשם הרשב"א) וכן לא תאכל המינקת אפילו ישראלית דברים האסורים (הגהות אשר"י) וכן התינוק בעצמו כי כל זה מזיק לו בזקנותו ע"כ.

וכתבו הט"ז והש"ך וכן לא תאכל המינקת וכו' כלומר אע"פ שאסור לה בלאו הכי לאכול דברים אסורים מ"מ גם בשביל התינוק לא תאכל וא"מ אם היא חולה בענין שצריך להאכילה דברים האסורים לא יתן האב לתינוק לינק ממנה אלא ישכור לו מינקת ישראלית אחרת. וכן התינוק בעצמו כלומר אע"פ דקטן האוכל דברים האסורין מדרבנן אין אביו מצווה להפרישו וכמו שנתבאר בסי' שמ"ג היינו מדינא אבל מ"מ יפרישו מפני שמזיק לו בזקנותו שמטמטם הלב וגורם לו טבע רע, הנה מבואר דאפילו אמו חולה שיש בה סכנה ומותרת לאכול דברים אסורים מ"מ לא תינק אז בנה שהחלב נעשה ממאכלות אסורים והתם ודאי אפילו איסור דרבנן ליכא שהרי נהפך המאכל קודם ונעשה דם ואח"כ דם נעקר ונעשה חלב אפ"ה הוא מזיק לתינוק בזקנותו.

ובקרא האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות וברש"י מחז"ל מלמד שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה. וזה לשון הפר"ח יו"ד סי' פ"א הנ"ל אות כ"ו וכן התינוק בעצמו כו' דאעפ"י שקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצוין להפרישו כו' מזיק לו בזקנותו שגורם לו טבע רע וסופו לגאת לתרבות רעה ולפי שבזמנינו אין מזהרין מעניינים אלו רוב הבנים יוצאין לתרבות רעה ורובם הוי עזי פנים שבדור ואין ירא"ת ה' נוגעת בלבם ואף אם יוכיחום על פניהם לאו בר קבולי מוסר נינהו כו' ומי לנו בתורה גדול מאליעזר אחר שלא בא לאותו מעשה אלא מפני שכשאמו היתה מעוברת ממנו עברה על בתי עו"כ והריחה מאותו המין והיה אותו הריח מפעפע בגופיה כאירסה של סכינה כמבואר בירושלמי דחגיגה ועיין ר"ן ע"ז ע"ש ודו"ק ולפיכך צריך להזהר בזה מאד ומי הוא שלא יחוש לעצמו ולבניו ולמוסרם ח"ו לגויה ואפילו רק ספק איסור דרבנן וכ"ש ודאי דרבנן וספק איסורי דאורייתא.

אלו דברי ידידו והגם כי הדברים נראין לכאורה פשוטין ולמותר האריכות, אבל מ"מ לצורך השעה כתבתי לך והיות כי שאלת אם תוכל לפרסם התשובה הנה תוכל לפרסם דברינו אלו כדי להסיר רבים מן האיסור ומן המכשול ולהציל את

בניהם מן הטמיון ח״ו והרבה עוסקים כהיום בקירוב רחוקים ואולי אם יהדרו בזה לא יהיו רחוקים ויקרבו קרובים ויבאו לעבוד את ה׳ בכל לבבכם ובכל נפשכם עדי יבא ינון ידידו מוקירו דושה״ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיז

טעם לאיסור חלב שחלבו עכו״ם ואין ישראל רואהו

א׳ ר״ח אדר ראשון שמרבין בשמחה ואין שמחה כהתרת הספיקות התשמ״ט בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ג וו״ח כו׳ כש״ת מיכאל ארנפלד שליט״א אבן יקרה בכולל קרית אונגווארר ירושלים עיה״ק ת״ו.

אחדשב״ת בידידות, ורק דבר אחד מה שעלה בלבי לפרש דברי רבותינו ז״ל שגזרו על חלב שחלבו עכו״ם ואין ישראל רואהו אסור באכילה כמבואר במשנה (ע״ז ל״ה) ובטוש״ע יו״ד סי׳ קט״ו ונתנו כמה טעמים לזה והעיקר משום חשש שמא יערב בו חלב טמא וכבר האריכו בזה האחרונים במקומות שאין חולקין בהמות טמאות או שלא נמצא שם וידועים דברי הפ״ת והחולקין עליו ועיין שו״ת מ״ס ז״ל

ובספרינו משנה הלכות מ״ד סי׳ ק״ג באריכות.

ובאמת כי יש להבין שהרי בכל מקום במורה ס״ס מותר וכאן נמי הרי ס״ס הוא לכל הדעות ספק אם נתערב בכלל חלב טמא ואפילו נתערב ספק אם יש בו ששים דהא ודאי דאיכא רוב חלב בהמה טהורה וא״כ ליכא לספוקי אלא אי ערבו כלל ואם ערבו אי איכא ששים דע״פ רוב אין מערבין הרבה לכל הדעות וא״כ אמאי החמירו בכל אופן כולי האי ובפרט כי ידוע דבמקומותינו אין מדרך לחלוב בהמות טמאות.

ואשר נראה דהנה באמת בחלב עצמה מה שהתירה תורה הוא מכח רוב בהמות כשרות הן ואיכא מיעוט טריפות אעפ״כ התורה התירה ואין צריך לבדוק ולא לשמות חלב עד שיבדוק דקומכין על הרוב ורוב בהמות כשרות הן והנה כל זה שאין שם רק ספק טריפה והולכין אחר הרוב אבל אם יש עוד ספק שמא עירב חלב טמא א״כ הו״ל תרי מיעוטי לאיסורא מיעוט חלב טמא ומיעוט ודאי חלב טריפה וכללא הוא בידינו דהיכא דאיכא תרי מיעוטא לאיסורא סמוך תרי מיעוטא אהדדי והרי כאן מחצה על מחצה א״כ מדינא הוא אסור אלא שנאמר שמא בטל בששים כבר הוא איסור ודאי ואסרו חכמים ודו״ק כי הוא נקודה יקרה ומה שלא אמרו חז״ל טעם זה עיין מס׳ עירובין כ״א ע״ב מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים ולא גילו כל הטעמים אלא בדרך כלל אמרו טעם לאסור לשבר את האזן השומע ושוב מגלה טפח ומכסה טפחיים ודו״ק.

ידידו ומוקירו כערכו המברכו בברכת התורה ומעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיח

בקפידות המבוארים בחז״ל ומאן דלא קפיד לא קפדי בהדי׳

ג׳ לסדר ונתנו ה׳ בידך התשמ״ט ברוקלין נ״י יצו״א

מע״כ ידידי ורב חביבי הרה״ג המפו׳ כולו אומר כבוד כו׳ כש״ת מוה״ר אהרן לעווין שליט״א מנהל ישיבת נר ישראל טאראנטא מח״ס זכרון מאיר.

אחדשב״ת בידידות, ובדבר אשר שאל בהא שאמרו ז״ל פסחים (ק״י ע״ב) כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ולא קפיד לא קפדי בהדיה ומיהו למיחש מיבעי אי יש כלל בזה מתי אמרינן כן וגם נגד מנהגים שוים שנהגו בזה שנכנסו בזה כהלכה.

הנה באמת כי הקשה לשאול וקשה לומר בזה כללים גמורים ומיהו פטור בלא כלום אי אפשר ונראה לפמ״ש כמה פעמים בשם רבינו הר״י בן ערמה בס׳ עקדת יצחק פ׳ נח ובכמה מקומות שיסד יסוד נאמן בשרשי הבריאה ופלאי הטבע שהוטבע הקב״ה בעולמו שיהיה כל המתאחר בילירה גדול במדריגה לקודם אליו ויהיה השליט והפועל בכל אשר לפניו כמו שאמר (ב״ר פי״ט) רבי יהודה בר׳ סימון כל מה שנברא אחר חבירו שליט בחבירו עד שיתחייב מזה שתמצא לכל הנמצאות כולן הכנעה ושעבוד טבעי למין האדם למה שהוא במדרגת השלמות והצורה לכולן הן תחתיו בסדר מדרגותיהם והמה נכללות בו בהכנע או השמר החומר אל הצורה או המסובב אל הסיבה עד שלא ישאר כח לשום נמצא מהם להרע או להזיק לשום איש מאישי האדם, כמו שאין כח בגדולי הבריות לעמוד להתילד בפני הכפיר אריות קטנות או נמר כי הי׳ זה למעלת צורתם וסגולתם.

במדרש (שוח״ט ת׳ ק״ד) עה״פ מה רבו מעשיך ה׳ מעניין הכנע הצורות מטבעם זו לזו כי אע״ג שטבעם בלתי ידוע הנה הוא ידוע אצל עצמו והוא שומר את משמרתו ואע״ג דאיהו לא חזי טבע מזלייהו קא חזי וכ״ש שעל זה האופן חייב להכנע טבע מזלות כל הנמצאות כולם בפני האיש שצורתו נכרת ונודעת במעלה ושלימותו המחייבת זאת הממשלה. ובמס׳ שבת (דף קכ״א) תניא רשב״א אומר תיגוק בן יומו מי א״ל לשומרו מן העכבריס ומן החולדה דכתיב ומורא אכם וחתכם יהיה (בראשית ט׳) הרי שכל זמן שהוא מי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו.

הנה שהעמדת וקיום צורתו כמו שיבא הוא לבדה המושלת בכל העולם ומותר אדם מן הבהמה ועניין הממשלה

הזאת ימצא באמת שהוא טבע נפלא מתחייב מעצמות הבריאה שיוכרח מציאותו לצורך ההנהגה ההשגחיית שעליה אמרו ז"ל ראה שאין העולם מתקיים ושתף מדת הרחמים למדת הדין (ב"ר פי"ב) כי הוא טבע נכבד ומעולה והוא חכם ומבחין בין צדיק לרשע ופעל בהם ובאשר בהם ובכל הנמצאות כלם בעבורם לא כמו שיזדמן אלא כמו שיאות לפי מעשיהם כי טבעי הנמצאות הנבראים באותה מדת החסד שנשתתפה במדת הדין הם מתבוננים לפעול כפי המחוייב מההשגחה בכל הענינים המושגחים אשר זכר במזמור ק"ז ויתבוננו חסדי ה' הכולל ארבע כתות שצריכים להודות ומבואר שיש בעולם שני מיני טבעים.

הראשון, הוא המפורסם לא דעת ולא תבונה בו אבל נוהג על ענין אחד תמיד בלי השקפה למה ולמי ולמה וממי כי הוא תנאי שהותנה עמו בעת הבריאה כמ"ש חכמינו ז"ל ושב היס לפנות בקר לאיתנו לתנאו הראשון (שמ"ר פכ"א) והוא שיהא גבר ודבק כבתחלה. והשני, הוא הטבע המעולה הפועל בדעת ובחינה שכלית אשר הוא גם כן התנאי שהותנה עמו על טבע הבריאה כמ"ש תנאי התנה הקב"ה על היס שיקרע ועל האש שלא ישרף (ב"ר פ"ה) וכל מה שהוא גם לפי התנאי הראשון הוא טבעי לפי התנאי השני בלי ספק. ועל זה האופן וכל אשר נעשה בטבע השני אצל אנשים אשר תמצא ההשגחה עליונה עליהם לפי מעשיהם ומה שנעשה שינוי גדול אצלם מהמנהג הטבעי קראוהו ההמוניים גם לפי טבע המפורסם והנכר להם אצל רוב העולם אבל אצל המשכילים המתבוננים במעשה ה' כי נורא הוא "הוא טבע גמור באמת" וזהו ענין נפלא אמתי מאד ביאורוהו חז"ל (במ"ר פ' יקוו המים).

א"ר יונתן תנאי התנה הקב"ה עם היס שיהא נקרע לבני ישראל הה"ד ושב היס לפנות בקר לאיתנו (שמות י"ד) לתנאו שהתנה הקב"ה עמו. אמר ר' ירמיה בר"א לא אם היס בלבד התנה אלא אם כל מה שנברא בששת ימי בראשית הה"ד אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי (ישעיה מ"ה) מיד שנטו שמים כל צבאם צויתי. צויתי את היס שיהא נקרע לבני ישראל. צויתי שמים וארץ שישתקו לפני משה שנאמר האזינו השמים ואדברה (דברים ל"ב) צויתי את השמש והירח שיעמדו לפני יהושע שנאמר שמש בגבעון דום וירח וגו' (יהושע י') צויתי את העורבים לכלכל את אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם (מלכים י"ז) צויתי את החריות שלא יזיקו לדניאל שנאמר אנקי שלח מלאכה וסגר וגו' (דניאל ו') וכו'.

והנראה בשני החכמים האלה שהיה רבי יונתן מתאר ענין הנסים על דרך המפורסם בהם כלומר שינהגו מנהג העולם וענין הנס שהוא שינוי הטבע המיוחד בעת ההוא ישב מנהגו ולורך התנאי מזמן הבריאה להתרחק משינוי וחדוש רצון האלקי כמ"ש במורה פרק כ"ט ח"ב. אמר לו ר' ירמיה כי התנאי הזה הוא לא עם היס או האש לבד הותנה עד שנאמר שהוא דבר זר ומחודש אצל טבע הנמצאות כי התנאי הוא טבע שני בפני עצמו כולל כל הנמצאות עד שלא ימצא נמצא מכלם שיבא הלורך אליו מצד ההשגחה שלא יהא נכון ומזומן לכל מה שיאות לו לעשות בהפך הטבע המפורסם. ועל דרך זה אמרה תורה כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וכו' כי בי חשק וגו' (תהלים צ"א) הורה בזה כי מלאכי הברית אשר הוקפדו בידם טבעי כל נמצא ונמצא המה מצווים ועומדים תמיד על המשמר לשמור את השלמים והצדיקים מכל נזק ופגע כי גם האבנים לא יגפו את רגלם כמ"ש כי עם אבני השדה בריתך (איוב ה') גם על שחל ופתן תדרוך או כפיר ותנין שוה דריכתם על פני השדה ואין מחריב כמו שהראה ר' חנינא לתלמידיו כשנשכו הערוד ומת הערוד.

ואולם הני שני טבעים יחלקו לשני חלקים חלק אשר ישמור זה הלשם והדמות וחלק והוא הרוב אשר לא ישמרהו. וזהו שדרש בר קפרא (כתובות ח') גדולים מעשה צדיקים ממעשה שמים וארץ וכו' ה"ק מעשיהם של צדיקים מגיד הרקיע ומאי ניהו מטר ע"ש באריכות.

והיוצא מכל זה שהאדם כשהוא מתנהג בצדקתו כאחד מבני העליה אז נעשה הוא השליט בכל העולם כולו וזה נעשה טבע שלו דכל הטבע משתעבדת תחתיו וכמעשה דרפב"י שגזר לנהר גינאי שיקרע או שיפסקו מימיו לעולם וכל העולם לא נברא אלא לצוות לזה אבל אם הוא חוטא אבד כל אלה והרי הוא מתנהג בדרך הטבע הראשון ובמקום אחר כתבתי דזה מה שאמרו האומר מה נאכל למחר הרי זה מקטני אמנה ולכאורה מה הוא לשון מקטני אמנה או הוא מאמין או שאינו מאמין ולהנ"ל אתי שפיר כיון שהוא חושש למחר ואינו בוטח בה' לגמרי הרי הוא נכנס בכלל רוב העולם שהם מקטני אמנה וכנ"ל ולכן מתנהג עמו בדרך טבע העולם הראשון ולא השני.

ולפ"ז נראה דזה הוא מה שאמרו מאן דקפיד קפדינן עמו והכוונה דבסתמא הרי הוא נכנס תחת הנהגה הטבעית של הרוב אבל כיון דהוא קפיד ומראה עצמו שאינו מן הרוב אז כבר קפדינן עמו ומפשפשין במעשיו אם הוא באמת ראוי להיות מן האנשים אשר יש להם השגחה יתירה מכל אדם דכל שמראה שהוא אינו נכנס בתוך הרוב הוא נכנס ובודקין מעשיו. וזה נמי הענין מה שאמרו שומר פתאים ה' דקיי"ל אפילו על מה שהוא בגדר סכנה סומך על זה עיין

יבמות ע"ב ביומא בעיבא אין למול משום סכנה ועכשיו דדשו בו רבים שומר פתאים ה' ע"ש ועיין ריטב"א שם שזה מבואר דהוא נכנס בטבע העולם הראשון וסמך על זה ואעפ"כ מי שאינו רוצה לסמוך על זה הרשות בידו וכ"ש בשבת ע"ש.

ובזה יש להבין נמי מה דכתיב לא תנחשו ולא תעוננו ואמרו ז"ל האומר אני הפסיקו בדרך פתו נפלה לו מפיו וכיולא בו הרי זה בכלל ניחוש ואעפ"כ מצינו בגמ' כריתות דף ה' אין מושכין את המלכים אלא על המעיין כדי שתמשך מלכותו שנאמר ויאמר המלך על בניהו וגו' והורדתם אותו על גיחון וגו' ומשח אותו שם ואמר רב אמי האי מאן דבעי לידע אי משכא שתא או לא מייתי שרגא בהלין עשרה יומי דבין ריש שתא ליו"כ וכו' אי משיך נהוריה נידע דמסיק שתיה ומאן דבעי דניעבד עסקי ובעי דנידע אי מצלח עיסקי או לא נירבי תרנגולא אי שמין ושפיר נידע דמצלח וכו' ואמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא וכו' ועיין טוש"ע א"ח סי' תקפ"ג ס"א ובט"ז שם ה"ה שאר דברים ובסי' תרס"ד כתב הרמ"א כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בגל הלבנה ליל הוש"ר שיקרה לו או לקרוביו באותו השנה ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה כדי שלא ליתרע מזליה גם כי רבים אינם מביניים הענין על בוריו ויותר טוב להיות תמיד ולא לחקור אחר עתידו עכ"ל ול"ע מה בין הני לניחוש ועיין רמב"ן עה"ת עה"פ לא תנחשו באריכות פ' שופטים ע"ש.

ולפמ"ש החילוק הוא בין מקפיד או עושה שלא בהקפדה דשלא בהקפדה מותר ליתן סימן טוב ולבקש מה' שיצליח ואם יראה הצלחה ידע שמזלו טוב ויצליח ואם לאו אל ירבה בעסקים אבל לא יהיה זה בגדר הקפדה וניחוש וכבר מצאתי בדרשות הר"ן דרוש י"ב באריכות מזה. ועיין עוד ח' הר"ן חולין שכתב כן וזה באמת נראה מה שאמרו בירושלמי שבת פ"ו ה"ט כל המנחש סופו לבא עליו ועיין נמק"י שלהי מו"ק יש בני אדם שמנחשין ומשמשין דבר בליבן וכנגדן דברו חכמים אבל למי שאינו מקפיד אין הדבר מזיק ועיין ד"מ יו"ד סוסי' ת"ג ובס"ח סי' תנ"ט וז"ל כל הניחושים כנגד המקפידים וכתיב (יחזקאל ז' כ"ה) קפידה בא ובקשו שלום ואין, מכאן דכל דקפיד קפדו בהדיה ומתוך שאין אדם יכול להזהר בהקפדות נכשל. ובסי' תס"א שם וכל דבר שהוא ג"פ אע"פ שאין ניחוש יש סימן דוגמת ער ואונן ע"ש. ויש להאריך עוד בזה אלא שאין הז"ג מ"מ לפענ"ד זה הוא דין של הקפדה והענין שלו.

ומחמת כי אין הז"ג ואך חזרתי מארצינו הקדושה והאי גברא טרוד טרדא דפק"נ של ימים נוראים המשמשים ובאים ומלאכים יחפזון לכן יהיו דברי מעטים וי"ר שנזכה ללמוד תורה לשמה וללמדה צלח ורכב על דבר אמת באמת ומחיי חיים ישלח לנו ברכה וחיים בכפלי כפלים עדי יבא בת קול מן השמים ויקימו ישני עפר לחיים ואתם הדבקים בה' אלקיכם כלכם חיים דושכ"ת בידידות המברכו בברכת כוח"ט בספרן של צדיקים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קיט

אי יש לחוש לדברים דבנ"א מחזיקין אותם לסכנה

ג' לסדר טהרות התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידיד"נ הרה"ג וו"ח נו"נ צמ"ס ברקאי כש"ת מוה"ר יוסף יצחק לרנר שליט"א בעמח"ס שמירת הגוף והנפש ב"ח ירושלים עיה"ק תו"א.

אחדשכת"ר בידידות נאמנה, וכו'. בענין שהאריך בסי' ט"ז בדברים שמחזיקין אותן בני אדם לסכנה והביא מס' חסידים סי' רס"א דכל דבר שמופסין אותו בחזקת סכנה אפילו אינו מקוס מסוכן מזיק, לפי שלשון בני אדם וענינם מזיק. והב"י יו"ד סי' קט"ז בשם הירושלמי תרומות פ"ח ה"ג צריך למיחש למה דבריותא חוששין, וירושלמי זו הובא גם ברא"ש פר' אין מעמידין סו"ס י"ג והגמי"י הל' רציחה פי"ב אות ב' ובש"ג פ"ב דע"ז נראה בעיני שאם אינו מוציא הדברים מפיו אלא מחשב בלבו ונמנע מעסקיו ע"י הנחשים האלה הרי זה מותר ויין עוד לכמה מקומות.

והנה כבר דברנו מזה קצת האמנם לפענ"ד נראה דבאמת דא הוא מימרא בגמ' פסחים ק"י ע"ב במערבא לא קפדו אזוגי רב דימי מנהרדעא קפיד אפילו ארושמא דחביתא הוה עובדא ופקע חביתא כלא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה ומיהו למיחש מיבעי. ובר"ח שם מסקי' כל דקפיד קפדי בהדיה ויין רשב"ס ומיהו למיחש מיהו בעי דאל"כ אלא דלא קפדי כלל א"כ זוגות אמאי הוזכרו בגמ' כך היה להם לחכמים לומר לא יקפוד אדם כדי שלא יקפדו עמו ולפענ"ד זה הוא באמת שיטות האומרים שלא להקפיד אלא שאמרו דאעפ"כ אם יש מי שבכל זאת קפיד ומרגיש בעצמו קפידא לא ישתה. ובאמת כי כעין זה פסק בש"ע א"ח ברמ"א ז"ל סי' תרס"ד ס"א כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בגל הלבנה ליל הו"ר שיקרה לו או לקרוביו באותו השנה ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה כדי שלא ליתרע מזליה גם כי רבים אינם מביניים בענין על בוריו ויותר טוב להיות תמיד ולא לחקור אחר העתידות כנ"ל ע"ש.

איברא דגם בזה מצינו סימנא מילתא הוא עיין חולין ל"ה ע"ב וטוש"ע יו"ד סי' קע"ט ס"ד ובש"ך שם פרש"י בנה בית או נולד לו בן או נשא אשה אע"פ שאין ניחוש שאסור לנחש ולסמוך על הניחוש יש סימן סימניס

בעלמא הוי, דאי מצליח בסחורה ראשונה אחר שבנה הבית או שנולד התינוק או שנשא האשה סימן הוא שהולך ומצליח וכו' וברמ"א וכן מותר לומר לתינוק פסוק לי פסוקך (טור) י"א דאדם מותר לעשות לו סימן בדבר שיבא לעתיד כמו שעשה אליעזר ע"א או יהונתן (טור והר"ד קמחי) ויש אוסרין (הרמב"ם וסמ"ג) וההולך בתוס ובוטח בה' חסד יסובבנהו, ועיין ש"ך שם סק"ה דמשמע דעת הרב והפוסקים דאפילו לעשות מעשה יש לסמוך על הפסוק ועיין ביאור הגר"א גם בליל ר"ה מבואר כריתות ו' דעושין מעשה סימנא טבא ועיין ש"ע א"ח סי' תקפ"ג.

וזה לשון רבינו הרמב"ן עה"ת עה"פ כי יקוס בקרבך (פ' ראה) וז"ל ויתכן שירמוז הכתוב למה הוא אמת כי בנפשות מקצת אנשים כח הנבואה ידעו בו עתידות לא ידע האיש מאין יבא לו אבל יתבודד ותבא בו רוח לאמר ככה יהיה לעתיד לבא בדבר פלוני ויקרא לו הפילוסופין כהי"ן ולא ידעו סבת הענין אך הדבר נתאמת לעיני הרואים אולי הנפש בהדושה תדבק בשכל הנבדל תתכוין בו והאיש הזה יקרא כי מתנבא הוא ועל כן יבא האות והמופת אשר יאמר ע"כ ע"ש והוא פלא.

ברם יש שתי מיני תשעות שחוששין הבריות יש שחוששין רק מצד מזלא ויש דבריס שחוששין מצד מציאות כלומר דשכיח היזק וכבר האריכנו בזה בהא דאמרו ז"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע ואמרו שומר פתאים ה' ואעפ"כ אמרו בשמואל שאמר איך אילך ושמע שאול והרגנו והרי שומר מצוה לא ידע דבר רע והחלוק בין החשש הוא מדרך הטבע בעולם העשיה או מצד היזק שמימי ומן השמים אין עושין למי שרוצה לעשות מצוה אבל אם ההיזק פה באדם אין חסין עליו וצריך לעשות פעולות בדרך הטבע האנושי, ועיין (ירמיה מ') בגדליה בן אחיקם שמחמת רוב חסידותו לא חש ולא רצה לדון את ישמעאל לכף חובה או שלא לקבל לשון הרע ואמר ליוחנן בן קרח שקר אתה דובר על ישמעאל וגרם שמת הוא ונתפזרו ישראל בין האומות וכבה גחלתם הנשארה בארצינו הקדושה וכבר ייחס הכתוב הריגת האנשים אשר נהרגו אליו כאילו הרגם הוא (נדה ס"א) את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליה ועיין מסילת ישרים פרק כ' במשקל החסידות ודו"ק. ועיין יבמות ע"ב ובריטב"א שם אהא שאמרו ביומא דעיבא לא ימול ועכשיו כיון דדשו בה רבים שומר פתאים וכתב הריטב"א דמי שלא ירצה לסמוך על שומר פתאים אפי' עכשיו לא ימול ובפרט בשבת ע"ש.

וראיתי בדרשות הר"ן הדרוש השניס עשר (דף רי"ז) שהאריך בענין הסימנים שאמרו שהוא בכלל נחש ע"ד שאמרו עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד' י"ב) ובסנהדרין (ס"ה ע"ב) היוס יפה לגאת מחר יפה ליקח, למודי ערבי שביעית חטין יפות עקרי קטניות מהיות רעות, מעונן, האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו בנו קורא מאחוריו עורב קורא לו לצי הפסיקו בדרך, נחש בימינו שועל בשמאלו אל תתחיל בי שחרית היא ראש חודש הוא מול"ש הוא מנחש.

והקשה אחר שאסרו כל אלה איך יאמרו בגה"נ (חולין ל"ה) רב בדיק במברא ומה בין מברא לצי הפסיקו בדרך, תי' דלא הי' זה נחש שלא סמך עליו ממש, ע"ש מה שהאריך גם ביהונתן בן שאול ור' יוחנן בדיק ביוקא, והאריך שם בכח הסגולי ע"ש ותמצאינו כי אין ראוי להעתיק את הכל משם אלא מראה מקום אני.

והנה ראיתי עוד שמאד דחק למצא טעם למה שאומרים העולם שאין לעבור על התינוק ובאמת כי פעם דבר אתי כשהייתי בירושלים עיה"ק ואמרתי לו אז טעם מה שכבר כתבתי בס"ד האמנם כעת נראה לפ"מ שאמרו בגמ' עירובין ס"ד ע"ב וב"מ כ"ג מעשה בר"ג שהיה רכוב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב והיה ר' אילעאי מהלך אחריו מצא גלוסקין בדרך אמר לו אילעאי טול גלוסקין מן הדרך מצא נכרי אחד אמר לו מבגאי טול גלוסקין הללו מאילעאי וכו' באותה שעה למדנו שכוון ר"ג ברוח הקודש ושלשה דברים למדנו באותה שעה למדנו שאין מעבירין על האוכלין ולמדנו שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים ולמדנו שחמצו של נכרי אחר הפסח מותר ע"ש.

ולדידן מבואר מדברי ר"ג דאין מעבירין על האוכלין ועיין רש"י המוצא אוכלין בדרך אינו רשאי לעבור עליהן ולהניחם שם ועיין ב"מ ברש"י ובתוס' שם ד"ה אין מעבירין על האוכלין. פי' אינו רשאי לעבור מעליהן כדפירש"י אלא צריך להגביהן אבל אין לפרש אין מעבירין דהיינו דאין דורסין עליהם כדאמר בפ' הדר וכו' הרי משמע דאין מעבירין שצריך להגביהם ע"ש ועיין מאירי שהוא משוס בזיון אוכלין וז"ל אעפ"י שאין מבזין את האוכלין וכמו שאמרו אין מעבירין על האוכלין ר"ל לעבור עליהם ולדרסם וזה כפי' שדחו התוס' ז"ל עכ"פ מבואר דאין מעבירין על האוכלין אלא צריך להגביהן ומעתה ק"ו בן בנו של ק"ו ומה אם על האוכלין אין מעבירין עליהם ואם עוברין עליהן יש בזה משוס איסור ובזיון כ"ש אתיוק שלא לעבור עליו דיש בזה בזיון לגלס ה' המוטל בארץ אלא יגביהם וח"ו לעבור עליהן ולכן אסור לעבור עליהם אפילו שלא לדרוס עליהם וכ"ש ע"י דריסה כנלפענ"ד מקור נאמן למנהג העולם.

ומחמת כי אין הז"ג לקצר אני צריך והקוצרים אומרים יברכך והנני לברכו מעין הפתיחה שיזכה להרבות תורה ודעת ויתקבלו דבריו בין לומדי התורה ידידו דושה"ט ושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכ

נאמנות המשגיח המקבל שכר מן הבעה"ב

ה' תבא התשנ"ד בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים את מע"כ ידידי וו"ח הרה"ג כו' כש"ת מוה"ר י' שיין שליט"א לייקווד נ"ז.

אחדשב"ת בידידות וכו'. ובדבר אשר שאל היות כי המשגיחים מקבלים שכר מהבעלי בתים ולא מן הועד הכשרות א"כ אפשר שהמשגיחים הו"ל נוגעים בדבר.

הנה כאן נגע בנקודה מכאבת מאד ומיהו אין זה דבר חדש שיש לו שייכות עם המאורע שלנו עכשיו דוקא אלא היא מכה ישנה אשר היא כתובה נפתח מרבותינו הגדיקים ראשונים כמלאכים והלכו בעקבותיהם והאריכו בזה רבותינו האחרונים ז"ל דמשגיח שמקבל שכר מהטבח או בעל הבית הרי הוא כפועל שלו ויד פועל כיד בעה"ב והרבה כרכורים כרכרו על זה וכבר ראיתי תשובה אחת מידידי הרב הגאון הג' כו' כש"ת מהר"מ שטערן שליט"א גאב"ד דעברעצין (שנדפס בשנת תשל"ז לפ"ק בירחון ח' תורה והלכה ט' ב"ב) שנשאל באחד שאכל במסעדה מוחזק בכשרות עם משגיח ומצאו אח"כ טריפה במסעדה אי כה"ג הו"ל שסמך על המשגיח הו"ל אונס ואין צריך כפרה ותשובה או שחייב לשוב לה' כשוגג קרוב למזיד שהי' לו לבדוק.

והשיב דלא מקרי האוכל אונס לענין תשובה ואדרבה קרוב לפשיעה או שוגג יותר מלאונס, כי אחרי מאורעות רעות בעניינים אלו היה לו לדקדק יותר, ובאות ו' שם כתב דבימים קדמונים שהי' בעל הבית איש מהימן ראוי לסמוך עליו ונוסף לזה נתנו לו משגיח בעל המכשיר והבעל מכשיר מעולם לא קיבל שכרו מבעל המסעדה אלא מקהל העיר, אבל עתה כיון שהמשגיח מקבל שכר מהמסעדה וירא לנפשו להטיל עול על בעל המסעדה פן ואולי יחליפנו באחר או לא ישלם לו שכרו משלם, וגם בעל המסעדה אינו לעולם בר סמכא בעצמו, א"כ הו"ל המשגיח נוגע בדבר דכמו הבעל מסעדה נוגע בדבר להכניס במסעדה מאכל בזול וסוגר עיניו גם בעל המכשיר והמשגיח נוגע בדבר כאילו כביכול לא ראה מאומה ולכן כל הסומך על זה בלא דרישה וחקירה ובשאט נפש אוכל שם אינו אונס כלל והי"ל להאוכל לדעת ולברר קודם ולא לסמוך עליו לגמרי והבית ראיות לדבריו ע"ש.

ולפ"ז בכל ההכשרים אשר המשגיח הוא נשכר מהבעלי בתים הרי הוא פועל שלהם ויד פועל כיד בעלים דמי ולפעמים יותר מסתם פועל, ובאמת כי ראינו כשקרא מה שקרא עמדו בעלי משגיחים על לד הבעלי בתים ולחוס על ממונם ועשו כמה מאמצים כדי להחיר את הפראדוקטאן בשביל הפסד ממונם ולא חשבו על הפסד נפשות של רבבות מאחינו בני ישראל וגם על ממון ישראל שיתנו עבור גבינה שנה שבקושי אפי' לדעתם המירו וישלמו על זה כסף מלא כגבינה של מהדרין מן המהדרין, כידוע שהגבינה כשירה מחירה אחת על ארבע מסתם גבינות של חלב עכו"ס, והלואי שיעמדו אנשים רחבי לב ויארגנו וועד חזק והם יקחו משגיחים ירא' ה' וישלמו הכסף להמשגיחים והמשגיח יהא אחראי לאותו הוועד ולא להבעלי בתים, אבל כל זמן שהמצב כמו שהוא אין בידי א"ו להטיל דופי במשגיחים אלא צריך כל בר דעת לשקול בדעתו על מי לסמוך, ופעם אמרתי על שאלה על איזה רב יש לסמוך בהשגחה, והשבתי ע"ד חצי בדיחותא שאם הי' נותן לו הלואה של חצי מיליאן דאלאר בלי עדים והי' סומך עליו יש לסמוך עליו גם בזה דאז נראה דס"ל שאינו נמכר בשביל בצע כסף.

ואסיים בדברי רבינו הראב"ד שהקשה על מה שאמר שמואל כשאמרו לו גם נפשיה דרב קרע עליה תריסר מני אמר אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה, ותמה הראב"ד ז"ל דנראה כאלו שמואל שמח א"ו בפטירת רב שעכשיו אין כבר אדם שמתירא הימנו, ופי' הראב"ד ז"ל דברי שמואל שהי' מצטער שמואל לפי שכל אדם כל זמן שיש לו מי שהוא גדול הימנו מתקן מעשיו ובכל עת אשר עושה מעשה מעשה מיד חושב ואומר מה יגיד על זה רב, ומחמת הירא של האדם גדול מונע עצמו מכמה דברים שחייש מהבקורת של האדם גדול, וכ"ש בהלכה לא יאמר דבר עד שיקייס בעצמו הפך בה והפך בה כדי שלא יצא מכשול מתחת ידו, וזה הי' שמואל מצטער ומקונן על עצמו שעכשיו שאזל ליה רב לעלמא דקשוט הי' מצטער שמואל ואמר אזל גברא דמסתפינא מיניה וחסר לי כבר ההשגחה עלי (מו"ק דף כ"ד הביאו הרא"ש ז"ל). והכ"נ כהיום ליכא גברא דקא מסתפינא מיניה, והכי נמי עם ההשגחות שאזל גברא דמסתפינא מיניה שאין מי שישגיח על המשגיח ויהדר אחריו ונעשה התרשלות מזמן לזמן, והעיקר מפני שהם מקבלים התשלומין מהבעל הבית ואין להם ליתן שום דין וחשבון וכנ"ל, וכמו שביאר בזה היטב ידי"נ הגאון מדעברעצין שליט"א באריכות גדולה. יתן ה' ולא נכלם ולא נכשל ונזכה לברכות וישועות אמן.

ועד התם הנני ידידו דושכ"ת מברכו בברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכא

גר שפותח חנותו בשבת

א' לסדר ובאו עליך כל הברכות התשמ"ט ברוקלין נ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב לחיים טובים את מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ כו' כש"ת מוה"ר יהודה ל. גרטנר שליט"א קאראקאס ווענעזועלא.

אחדשב"ת בידידות, ומה שאמל גר שפותח חנותו בשבת אם אפשר לומר עליו שמוחזק כישראל וגם אינו מוחזק שלוקח בשר כשר הנה ודאי דדבר גדול דיבר בזה ואיברא יש לשאול בזה על כל הגירות כיון דלא קיבל עליו כלום ומיהו גם בזה מצאתי לרבותינו בעלי התוס' שבת ס"א ע"א אהא דתנן כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת רב ושמואל דאמרי תרוייהו מתניתין בתינוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים ופרש"י בתינוק שנשבה ולא ידע שבת מעולם ובתוס' שם ד"ה גר שנתגייר בין הנכרים. בפני ג' ולא הודיעוהו מצות שבת דאי נתגייר בינו לבין עצמו לא הוי גר כדאמרינן בהחולץ (יבמות מ"ז ע"ב) עכ"ל. הנה נראה מדברי התוס' דאפשר במציאות לגר שנתגייר בין הנכרים ונתגייר בפני ג' ולא הודיעוהו כלל מצות שבת ואעפ"כ הו"ל גר לדק.

[**וצ"ל** דאותו הב"ד נמי היו מאותן שנשבו בין העכו"ם ולא ידעו מדין שבת כלל או שלא ידעו שצריך להודיעו על זה ומ"מ אפ"ה הו"ל גר, והא דלא קשה שצריך בשעת קבלת הגרות לקבל כל התורה ואפילו לא קבל רק דבר אחד מדרבנן אינו גר כמבואר במס' בכורות והארכתי בזה במקומו, לא קשה דהכא מיירי שאם היו מודיעין לו היה מקבל] וא"כ בגידון דידן נמי אי נימא דגר שנתגייר ולא הודיעוהו חומר מצות שבת ואיסורו ועונשו והו"ל בכלל תינוק שנשבה א"כ אפילו במחלל שבת נמי אפשר שיהיה מוחזק בגר לדק ואינו שומר שבת ר"ל וכדעת התוס' הנ"ל והגם כי הגירות כזה הוא גירות חלושה ואמנם כבר העלו בגמ' יבמות כ"ד ע"ב וטוש"ע יו"ד סי' רס"ח דלהלכה כולם גרים הם ועיין רמב"ן עה"ת פ' תצא (דברים כ"א י"ב) בא"ד ואמר ושלחתה לנפשה שאפי' נחשוב שהיתה גירותה מפני היראה דינה כישראלית גמורה שכבר העלינו הלכה כולם גרים וכו' ע"כ ע"ש.

עוד נלפענ"ד הגם כי להלכה אין להתחשב בזה אבל מ"מ לענין העניין יש להתחשב עם הכהן הזה הוא ממשפחה כשרה שומרי התורה והמצות בכלל ויש בו מצות של וקדשתו שהרי הרבה יש לדבר מזה בעונ"ה והגם דלא קיי"ל כהרשב"ם בתשו' שכתב דכהני זמה"ז מוחזקים הם ויש להקל בכמה מקומות והאחרונים ז"ל חלקו עליו וכבר האריכו בס"ד במקום אחר שא"ו להטיל דופי בכהנים מוחזקים ומ"מ אם ראינו במשפחה שהם רחוקים מדרכי התורה והמצות ומחללין את הכהונה, גם מחללין את כהונת של ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ממילא ודאי כה"ג יש לנרף כבר גם לירוף זה עכ"פ שלא להיות הב"ד עובדים על איסור לפני עור וגם מדין הוכחה שאמרו ז"ל שאם אינו רוצה לנהוג בקדושה דופנו אבל כאן הרי ממילא אינו שומע לנו ויש לנרף כל הלירופים הנ"ל.

ועד הנה דברנו לענין ההלכה אבל ודאי מי שירא את ה' נוגע בלבבו ושומר נפשו ונפש בניו ובנותיו ירחק מהם ומהמונם ולא ישא רק אשה מיוחסת וממשפחה מפורסמת וכולי האי ואולי ועיין ספרינו משנה הלכות ח"ז סי' רי"א ורי"ב ורי"ג באריכות בסתם ישראל וכ"ש מי שהוא מזרע כהונה שיש לו להדר אחר כשרות וחזקת מיוחסת האפשר ביותר ולא להכניס א"ו ספק פסול במשפחתו ועיין כתובות מחלוקת ר"א ור"י באשה שאמרה מאיש פלוני הוא וכהן הוא ומשפחה אחת היתה שנתערב בה ספק חללות כמה האריכו בזה ואוי לו למי שפוסל זרעו א"ו וי"ר שנזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצות מזרע מיוחס למעלה עד אבותינו אברהם יצחק יעקב בלי שום תערובות ח"ו ונזכה לכוה"ט ולביאת משיח צדקנו בב"א.

ידי"נ החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכב

יין שנגע בו מומר לחלל שבתות אי מותר למברו

ד' לסדר השקיפה ממעון קדשך התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ הרה"ג וו"ח כו' כו' כש"ת מוה"ר **פנחס** קיש שליט"א רב דקהל אדרת אליהו במאנסי יצ"ו.

אחדשב"ת, ובדבר שאלתו במומר לחלל שבתות דקיי"ל יינו יין נסך ופתו פת עכו"ם אם נגע ביין אי מותר היין בהנאה למכור לעכו"ם ומקום הספק דהגם דקיי"ל אפילו בסתם יינם של עו"כ בזה"ז להקל בהנאה משום דעכו"ם בזה"ז לא שכיח שמנסכים לע"ז (רמ"א יו"ד סי' קכ"ג) האמנם מספקא ליה לפ"מ שכתב מרן הח"ם יו"ד סי' ק"כ דמה שנעשה יין מומר נסך אינו מטעם חתנות כי מותר להתחתן בבנותיו ולא משום לתא דע"ז אלא משום קנסא עשאוהו כגוי עע"ז ודייק מעכ"ת דהיכי מיירי הח"ם אי במקום ובזמן שעובדים לע"ז א"כ לתא דע"ז נמי איכא אע"כ בזה"ז ובמקום שאין מנסכים ומאי עשאוהו כעובד ע"ז לאסור בהנאה והיינו כגוי עע"ז ממש. ולפענ"ד נראה פשוט דמותר בהנאה וכ"ש הוא מעכו"ם בזה"ז אי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא אי בעית אימא סברא שהרי הטעם הוא דקנסוהו למומר שיינו יהיה כיין נסך ומיהו לדידיה קנסו ולא לדידן ואי נימא דדינו כמנסך לע"ז ממש א"כ נמצא לדידן קנסו לשפוך יין שלנו אבל פשוט לדידיה קנסו ולכן היין נעשה יין נסך אם ישמע לן ואנן לא נקנה מייה היין ושפוך יינו אבל לדידן למה קנסו ב"ד ומ"מ א"א לומר דרק יינו יאסר ולא יין דידן דא"כ לא תתקיים התקנה כלל ועיין ח"ם

בתשובה הנ"ל שכתב דלא אמרו הדבר להחמיר אלא להקל א"כ פשוט דעל הכלל כולו יצא שלא להחמיר א"כ קנסא נמי כה"ג הוא.

איברא דהאחרונים ז"ל נסתפקו הרבה בזה"ז דהפת"ש סי' קכ"ד הביא תשו' מהר"י אשכנזי יו"ד סי' ט"ז דמומר לחלל שבתות אינו עושה יין נסך כלל במגעו (וכן נראה קצת מלשון הח"ס בח' יו"ד סי' קכ"ד הוצאת לונדון) אמנם כבר ממו עליו דמבואר בתשו' הריב"ש סי' ד' ובתש' הרשב"א הובא בנקה"כ סק"כ ובס' האשכול דיני יי"נ סי' נ"ח הובא במגה"פ דמחלל שבתות אוסר במגעו היין ולא גרע מישמעאל דאוסר בשמיה ולא בהנאה ומיהו בשו"ת בנין ציון החדשות סי' כ"ג האריך הרבה במחללי שבת דזמנינו שהם בגדר מינוק שנשבה אי מנסכין יין ובעייתי גם אני כתבתי פעם לענין החתונות שישנם שם כמה מהנותנים מאכל מלגריס והם מחללי שבת ועיין רש"י סנהדרין ס' בזה"ז שאין יראים מעונשים מב"ד ואין להאריך במה שהאריכו האחרונים ז"ל ועיין תוס' שבת פ' כלל גדול דף ס"ח ע"א ד"ה גר שנתגייר בין הנכריס שאפשר להיות גר צדק ולא יודע שיש שבת כי לא הודיעוהו ופשוט דה"ה הני מינוקות שיש להם דין זה ודו"ק.

ובשו"ת נהרי אפרסמון יו"ד סי' ט' רצה לחדש דמגעו של ישראל מומר הוא מטעם שמא נסכו לע"ז דחשיבא ליה מילתא להנות את הע"ז שלהם בשל ישראל ותמיה דבח"ש מפורש דלית ביה משום ליתא דע"ז כלל וראיתי שכבר הקשה עליו בדרכ"ת סי' קכ"ד ע"ש האריכות שליין הרבה למש"כ כאן ועיין חת"ס בחי' לש"ע סי' קכ"ד (הוצאת לונדון תשט"ו) וז"ל ועוד נ"ל דלא קיי"ל כרבינו יונה בהא במחלל שבת בפרהסיא נהי דהוי מומר לכל התורה וכו' מ"מ לענין יין נסך כיון שלא ראינוהו עובד ע"ז א"כ אין ביינו משום יין נסך דלא יהא אלא כגוי דלא פלח לע"ז שאינו עושה יין נסך אלא בשמיה משום בנותי' וזה לא שייך במומר לחלל שבתות שהרי בתו מותרת משו"ה לא הביאו בש"ע ע"כ והמו"ל ליין לתש' בסי' ק"כ שהביא מעכ"ת ונראה דמרן הח"ס חזר בו בתשובה ממש"כ בחידושיו וכבר העירו בזה.

עוד ראיתי מחלוקת גדולה במה שהעיד מרן הח"ס ז"ל דמחלל שבת בפרהסיא מותר להתחתן בבנותיו וכ"כ עוד בח' ח"ו סי' פ"ג עיין שו"ת מוהר"י אסאד יו"ד סי' ל"א דבמומר לחלל שבתות כדמשמע בל' ח' הר"ן חולין ד' במומר לע"ז דהו"ל כגוי ומדרבנן ודאי אסור להתחתן בו גם בשו"ת חתן סופר סי' כ"ח דמשמע מח' הר"ן דהו"ל כגוי ומדרבנן אסור להתחתן בו ועיין שו"ת מהר"ם שי"ק א"ע סי' י"ד ומיהו בערך השלחן הספרדי ביאר כמרן הח"ס ז"ל ועיין לקוטי הערות מה שליין להפר"ח ועוד כמה ומה שהאריך בזה ואין כאן מקומו.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך וי"ר שיזכה להכתב בכוח"ט בספרן של צדיקים גמורים דושה"ט ושכ"ת וכאש"ל בידידות מוקירו בלתי מכירו מברכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכג

נאמנות עד אחד באיסורין

א' לסדר ויתילדו על משפחותם התשמ"ט בנ"י יצו"א

ישאו הרים וגבעות ברכה חיים ושלום אל מע"כ ידיד"נ הרהגה"צ כו' פרי עץ הדר עומד בפרץ מרביץ תורה ברבים כו' כש"ת מוה"ר **אלחנן האלפערין** שליט"א רב ור"מ גאלדערס גרין לאנדאן הבירה.

אחדשב"ג בידידות נאמנה וכו', בשלהי המכתב כרגע ראיתי בשפתי מהר"ש בעמודי שמשון ליקוטים למעכג"ק זקנו הטהור זצ"ל שפי' במדרש פליאה לא חטא אדה"ר עד שהראתה לו חוה דם נדה. וביאר לפ"מ דצ"ע היאך אשה נאמנת על כל כשרות בביתה הא הוי רק ע"א אמנם כבר כתב רש"י יבמות פ"ח ע"א דהיכא דלא איתחזק איסורא ע"א נאמן באיסורין והא תינח על סתם אבל באיתחזק איסורא אין ע"א נאמן א"כ בג"ע נמי איתחזק איסורא של עץ הדעת שאסור לו (כוונתו שהוא קבוע) אלא דהא דילפינן ע"א נאמן באיסורין הוא דילפינן מנדה (גיטין ב' ע"ב בתוס' וביבמות שם) וספרה לה והתם לא איתחזק איסורא דבידה לטבול ולא תראה לעולם (כוונתו לביאור מהרש"א שם) והכ"נ אע"ג דאיתחזק איסורא כיון דעתיד להיות מותר כידוע (מהאריז"ל) שאם היה ממתין עד שיקדש עליו השבת היה מותר לאכול א"כ הוי כנדה דלא איתחזק איסורא ונאמנת וז"ש שהראתה לו דם נדה וש"י.

ורק להשתעשע בדברי תורה עם הרב דומה למלאך ה' דבאמת בפירות שהביאה לו חוה לא הוי קבוע אלא פרים שהרי כיון שלקטה אותן מהעץ א"כ הו"ל פרים וכל דפרוש מרובא פרים והרי אמר מכל עץ הגן אכול תאכל א"כ היו רוב היתר ואחד איסור והגם כי לתלוש אסור ולבטל אבל כיון שהביאה לו הו"ל פרוש וי"ל דכיון דאיתחזק עץ אחד אסור א"כ כל הגן איתחזק אצלו בספק איסור עכ"פ ואז צריך ליכנס אי ספק איסור אסור מה"ת או מדרבנן במחלוקת הרמב"ם והתוס' ושאר פוסקים וי"ל. איברא דכיון דהיא בעצמה לקטה מן העץ י"ל דלא הוי פרוש כלל אלא בנמצא אזלינן בתר רובא כמבואר ביו"ד ול"ב. גם במה שכתב לפי

שעתיד להיות היתר באמת כי דבר זה לאו כ"ע הוא עיין ס' חומות ירושלים הובא בפת"ש יו"ד סי' קכ"ז סקי"ב.

והנה מרן ז"ל חידש דהיכא דעתיד להיות מותר אפילו איתחזק איסורא נאמנת ולפ"ז שפיר יובן דאשה נאמנת על איסור חדש אפילו היכא דאיתחזק איסורא כיון דממילא עתיד להיות מותר בהקרבת העומר או בהאיר המזרח אלא די"ל דעל חדש ממילא נאמנת דלא הוי רק ספק איסור ולא דמי לטבל דבידה להפרישם תרומה וגם לא דמי לניקור גה"ג שנאמנת דבידה לנקר וכמ"ש התוס' ואפילו בשחיטה בידה ללמוד לשחוט.

ומיהו באמת כי דא הוא מחלוקת הט"ז והש"ך והרא"ד הביאו הרא"ש אי ירך מקרי איתחזק איסורא בגה"נ שלה וכן טבל הגס דבתוס' פשיטא להו עיין ש"ע יו"ד סי' קכ"ז ס"ג ע"א נאמן באיסורין ובט"ז שם סק"ו בשר שאינו מנוקר לא נקרא איתחזק איסורא רק משום גדים או חלב שיש בו וכן הביא רמי' מהרא"ד הובא ברא"ש פ' גיד הנשה והר"ן פ' המזקין ועיין ש"ך שם בנקה"כ ועיין תוס' גיטין הנ"ל ומיהו עיין הגה' אשרי חולין דף ז' בשם הר"א ממי"ץ שאמה היאך השוחט נאמן נגד חזקת איסור ותי' די"ל מה שאמרו אינו נאמן באיתחזק היינו בשתים עד אבל היכא שמוחזק בכשרות ע"א נאמן אפילו בנתחזק ע"ש ועיין פנ"י שם מה שאמה ועיין רמב"ן בח' על מס' גיטין דיש מפרשים הא דאשה נאמנת בספרה לה משום דהאיסור רבוע גם עליה ומיגו דמהימנא לעצמה מהימנא גם לבעלה אבל היכא דלא נוגע לה אינה נאמנת ע"ש.

ולפ"ז י"ל דכיון דהראה לו דם נדה חשב שהיא מוחזקת בחזקת כשרה ולכן אכל דאם לא היתה מוחזקת בחזקת כשרה לא היתה מראה לה דם נדה ובאמת בדבר מה שכתב מרן דכיון דעתיד להיות מותר נ"ע דבהמה נמי עתידה להיות מותרת בשחיטה וכן טבל ע"י הפרשה אלא דיש לחלק דהתם לא בא אלא ע"י מעשה אבל כאן עתיד לבא ממילא וכעין דבר שיש לו מתירין הוא ולא תלוי אלא בזמן וזמן ממילא בא עיין ריש ברכות ועיין ריש יבמות בתוס' שם ובר"ש ול"ע.

ובדרך דרש הי' נראה לפמ"ש ז"ל במס' אבות עבירה גוררת עבירה ועבירה הראשונה מוזרת עד לאדם הראשון שמא והלאה נמשך החטא וזה שאמר הן בעון חולמי ובחטא יחמתני אמי וידועים דברי האריז"ל כי יהיה באיש חטא משפט מות ותלית אותו על העץ כלומר עץ הדעת אלא דהתינא בדידן אבל אדם הראשון שהיה יציר כפיו של הקב"ה היאך הוא חטא כיון שהי' כלו קודש והא לא היה לו חטא קודם האמנם קודם שחטאה חוה לא היה לה דם נדה דזה בא לה מזוהמת הנחש והמסתכל בנדה פוגם באדם וכמ"ש המפרשים ז"ל ולכן נקראת נדה.

ועיין רמב"ן ז"ל על התורה (בראשית ל"א ל"ה) וז"ל והנכון בעיני כי היו הנדות בימי הקדמונים מרוחקות מאד כי כן שמן מעולם לריחוקן כי לא יתקרבו אל אדם ולא ידברו בו כי ידעו הקדמונים בחכמתם שהבלן מזיק וגם מבטן מוליד גנאי ועושה רושם רע כאשר באר הפילוסופים וכו' והיו יושבות בדד באהל לא יכנס בו אדם וכמו שהזכירו רבותינו בברייתא של מס' נדה תלמיד אסור לשאול בשלמה של נדה ר' נחמיה אומר אפילו הדבר שהוא יוצא מפיה הוא טמא אמר ר' יוחנן אסור לאדם להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא כמת כך עפרה של נדה טמא ואסור ליהנות במעשה ידיה וכו' ע"ש וכתבו עוד שנדה המסתכלת בראי נשאר עליו פגם והדברים ידועים וכ"ש באדם שמזיק לו וכיון שחטאה חוה ואכלה מעץ הדעת ופירסה נדה והראה דם נדה לאדם והסתכל בה וסיפר עמה גרם לו שחטא וזה הי' החטא הראשון שלו וז"ש לא חטא אדה"ר עד שהראתה לו חוה דם נדה וזה פגם בו באדה"ר שחטא ואחרת לא הי' באפשר ליציר כפיו של הקב"ה לחטא ואם שגיתי ה' יכפר.

ידי"נ דושכ"ת בידידות נאמנה קשור באהבתו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכד

מצבה שחרות עליה דמות צורה

ג' לסדר והיית עטרת תפארת התשמ"ט בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים, בספר החיים, למענך א' חיים, את מע"כ ידידי בנש"ק מופלא ומופלג חוב"ט כו' כמר חיים **אייבענשטיין** הי"ו בישיבת לוצערן יצו"א.

אחדשה"ט באהבה כאב לבנו, אשר שאלת בהיותך על ציוני ק"ז הגמהר"ס ובנו הגרש"י בעיר פדווא איטאליא ולתמיהתך ראית על ב' המצבות של אב ובנו תמונת חתול, והיית שם אצל רב העיר דשם וקרא לו מתוך קונטרס מכתב איטלקי כמה ענינים ממשפחת קאצנעלבוגן "משפחת מהר"ס ובנו הנ"ל" ובתוך הדברים כתוב שם שחותמם של משפחת קאצנעלבוגן היה חתול ואמרת לו להרב הנ"ל שחתול בלשון אשכנז ואידיש הוא קאץ ולכן אולי יש לו שייכות עם השם שלהם או השם היה כן עבור הטבעת החותם שלהם הוא לא ידע כלום. מהמצבות לא נראה שהוקמו עוד בזמן פטירתם שמצבת ר' שמואל יהודה זצוק"ל נראית כמצבה חדשה ממש ועל מצבת מהר"ס זצ"ל נכתב מלמטה שהוקמה מחדש בשנת תשכ"ו והגם שהמצבה נראית ישנה מאד ולא כמשנת תשכ"ו שיש לצייר שרק התקון נעשה בשנת תשכ"ו אבל

המצבה הוא ישנה מ"מ לא נראית שתהיה מצבה של ד' מאות שנה. ועכשיו שאלתך הוא כדת מה לעשות אם להניח כמו שהוא ולסמוך שכך הי' מלפניים וסמכו על מה שסמכו כי ודאי אם הי' כן בשעת בנו מהר"ש שמסתמא הקיים המצבה לאביו הקדוש ואח"כ הקימו כן לבנו ודאי ידעו מה שעשו או שיש לומר שהכל נעשה לאחר מכן וצריך לתקן את זה אם אפשר מחשש פסל ותמונת כל ח"ו.

והנה ראשונה מה שנראה לפענ"ד דיש לשאול על עצם הדבר כפי מה שכתבת שאומרים שבשעת המלחמה פצצו את ביה"ח ונעתקו המצבות ממקומם וגם עכשיו רואים שיש מצבות נעתקים ממקומם וממילא לא ידוע מה הי' מקודם זה וגם המצבות כנראה לפי הכתב שעליהם שהם חדשות מקרוב וא"כ פשוט יש לומר שהכל נעשה מחדשים מקרוב באו ורצו לציין מה שהוא על המצבה כדרך המתחדשים וציירו כעין חתול על המצבה לסימן של המשפחה שנקרא בשם זה שמצאו כן שגם היו חותמין כן וא"כ אין לדייק מזה שכן היה ומיהו אפשר שגם בזמנן באמת חתמו כן וכתבו על המצבה ציור זה לזכר ראש המשפחה. ודבר זה לא רחוק כל כך כי מצינו על הרבה מצבות שציירו כעין מנורה לסימן שהי' כהן או כעין אצבעות על סדר הדוכן וזה ראינו על כמה מצבות ישנות ישן נושן ולא חששו לזה משום פסל כיון דלא עשו ציור שלם.

ונראה דדבר תלוי במחלוקת הרא"ש וסייעתיה בעושה חצי צורת אדם ואפילו בולטת דעת הרא"ש שלא אסרה תורה רק צורה שלמה ומתיר בחצי צורה יש הרבה חולקין עליו עיין בש"ע יו"ד סי' קמ"א ס"ד ורוב האחרונים פסקו כהרא"ש והכי נהוג עלמא והרי כל הכסף הנהוג בעולם כסף צורי יש עליו ראש אדם וכיוצא בזה (חוץ ממטבעות של ארץ ישראל שמעולם לא היה עליהם צורת אדם) בולטות גם הלבוש עט"ז יו"ד סי' קמ"א וז"ל יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם ודרקון אלא בצורה שלמה בכל אבריה אבל צורת ראש בלא גוף או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצאה ולא העושה וכו' וכן נהגו להתיר ע"ש אמנם הרבה אחרונים החמירו כסמ"ג והרמב"ן והרשב"א והר"ן ומהר"ם רבו ועיין ח"א כלל פ"ה דאפי' חצי גוף אסור.

ואפילו בבתי כנסיות הרבה היו נוהגין לצייר ציורים אלא דעל זה פקפקו כמה מהראשונים עיין שו"ת מהר"ם מרוטנבורג סי' תר"י בשם רבינו אלייקים שצוה להסיר בקולנייא אפילו צורת אריות ונחשים שציירי בביהכ"נ ועיין שו"ת ח"ם יו"ד סי' קכ"ט ועיין א"ח סי' ל' ובט"ז מה שהאריך בדבר. ועיין שו"ת רדב"ז (וורשא) ח"ד סי' אלף קע"ח (ק"ז) בצורת אדם שרגילים לעשות בבית הכנסת החמיר בזה לאסור ובשו"ת מ"ם יו"ד סי' קכ"ט הביאו ובשו"ת מחנה חיים סי' כ"ט חיו"ד ח"ב נשאל אודות האריות שעשו לשום אותם למעלה מארון קודש שיש מהם אוסרים וכתב דדבר זה מחלוקת ישנה בין ראשונים פ' כל הצלמים ועיין ב"י סי' קמ"א ובש"ל סק"ל ותש' מבי"ט סי' ל' וסיים והלילה לומר שהוא בכלל לא תעשה פסל לחשוד ח"ו דורות ראשונים שהיו כמלאכים כאילו עברו על לאו דע"ז ע"ש. ועיין בספרינו משנה הלכות ח"ד סי' ק"ט וסי' ק"י.

איברא דבזמן הראשונים שלא היו להם שם משפחה כמונו רק קראו להם שם מעריסה והיו נוהגין לחתוס בשם שכל אחד המציא לעצמו או בשם שהיה נקרא בפני אנשים ובגמ' (ב"ב קס"א) מצינו רב צייר כוורא רב חנינא צייר חרותא רב חסדא ממ"ך רב הושעיא עי"ן וכו' ופירשב"ם רב צייר כוורא צורת הדג היה עושה בשטרות במקום חתימתו וכבר ידוע לעולם שזה הוא חתימתו ומועיל כחתימת שמו והמפרש טעם אמאי צייר כוורא וחרותא אינו אלא טועה ושמא על שם מעשיהם זה נהג לאכול דגים וזה נהג בחמרים וסימנא בעלמא היו עושים ע"ש.

ועיין גיטין דף ל"ו ובתוס' ב"ב קס"א ע"ב ד"ה ולמא וראה דלכן היו נוהגין כן שחשבו מלחתוס בשם אביהם שהיו סבורים שזה לא לכבוד לאביו לחתוס באותו שם שחתם אביהם ולכן כל אחד חתם בדבר שהמציא לעצמו ונתפרסם חתימתו וחתמו הרי עכ"פ שזה דרכם היה לחתוס חתימתם בסימן של איזה יצירה ובע"א ולכן לא רחוק שגם בזמן המהר"ם ובנו מוהר"ש אכתי היו נוהגין לעשות איזה סימן לחתימה ומחמת ענותנותו חתם עצמו בצורת חתול ואין בזה איסור וכמ"ש שכן עשו גם התנאים ואמוראים אלא דהתם לא הי' בו צורה בולטת ומ"מ נראה כאן דליכא איסור וכמ"ש וכ"ש אם לא עשה אותו בעינים וכעין בעל חי ממש ליכא איסור לפענ"ד והרי גמרא מפורשת ר"ה כ"ד והא רב יהודה דאחריש עשו לו ואמר שמואל לר"ע שינגא סמי עינא דדין הרי דאפילו בצורה שלמה אם סימא עין אחד חו מותר כ"ש כשלא עשה צורת פרצוף שלמה כדבעי דליכא בזה איסור ולכן שפיר עשו מה שעשו. ודע דשמעתי דעל הביה"ח בווין יש מצבה בצורת דג ואומרים שם נקברה נשמה שהי' בדג והדג דיבר ואמר מי הוא עכ"פ המצבה שם הוא צורת דג ולא פקפקו בדבר מעולם.

ונראה להוסיף דמה"ט ציירו הסימן כיון שאז עדיין לא היה להם שם משפחה ואם היו כותבין סתם ר' מאיר או ר' שמואל לא היו יודעין מי הוא זה וגם אם היו כותבין על המצבה ר' מאיר חתול אדרבה הי' זה לתמהון או לבזיון שקראו אותו חתול וכדי לציין ציון של מי הוא היו

צריכין לחתום בחתימתו שזה היתה חתימתו וידעו כולם שזה ר"מ שחתימתו חתול ובזה יש לומר דשוב לאחר זמן המשפחה אחריהם שינוי שמש לקאלנגאלנבויגען שזה היה להם לכבוד כמו שכתב הרמב"ן למשפחת בן עזרא וכיולא שהי' זה שוב לכבוד ראשי המשפחה שלהם כנלפענ"ד.

היוצא מכל זה דאין לשנות כלום מה שראה על המצבות ואין זה בכלל תמהון לב אם היה באמת נחרת על המצבה ציור כעין חתול שזה להכיר מי הוא המשפחה ואיזה ר"מ ישכון אור שמה. [וע"ע שו"ת משנ"ה חלק ט"ז סימן קכ"ד].

וי"ר שיהיה לנו למליץ יושר לו ולכל משפחתו ויוצאי חלציו ולכל ישראל עדי יבא ינון ויקיצו ישני עפר ידידך דושה"ט וי"ר שתכתב ותחתם בספר חיים טובים בספרן של צדיקים המברכך בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכה

אסור לשומרי תורה להשתתף עם כומרים ליום הזכרון

ב' להגבלה מ"ח למט-מנים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרה"ג וו"ח אי"א עוסק בזכוי הרבים כש"ת מוה"ר **פינחס אברהם מייערס** שליט"א רב הראשי ואב"ד האג והגלילות.

אחדשב"ת בידידות, מכתבו היקר היום קבלתי ואני משיב מיד כי אפשר הדבר נחוץ לו לזכוי הרבים, בדבר שאלתו במה שהנהיגו שם הרעפארמים אשר מתאספים פעם אחת בשנה ביום הזכרון של השואה בבית תפלתם של הנכרים בנוכחות כמה כומרים ובאים קהל גדול וגם יהודים ועשו לעצמן מין תפלה לזכר נשמות אחבנ"י הי"ד שנאספו ונהרגו ע"י הנאצים הארורים ימ"ש ומעכ"ת יצא נגד האספסוף הנ"ל ואסר לאנשי קהילתו ובכלל לשומרי תורה להשתתף בזה ונפשו בשאלתו אם יפה עשה היות כי כמה מהרבנים דשם חלקו עליו מפני דרכי שלום.

ולפענ"ד יפה בן ויפה הורה כדת של תורה ודרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום והשלום האמתי הוא העושה שלום במרומיו ויעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים וע"ז נאמר אוהב שלום ורודף שלום פעמים אוהב שלום דוקא מי שהוא רודף השלום, ושלום כזה להתערב עם הכומרים ולבא לבית תפלתם מ"ו שלזה נאמר מפני דרכי שלום, האמנם שלא להיות דברינו בלי ראי' בגמ' שבת פ"ב תנן התם מי שהיה ביתו סמוך לע"ז ונפל אסור לבנותו כילד יעשה וכו' אבניו ועציו ועפריו מטמאים כשרץ שנאמר שקץ תשקצנו וגו' ר"ע אומר כנדה שנאמר מזרק כמו דוה מה נדה מטמאה במשא אף ע"ז מטמאה במשא אמר רב מזרק דאמר קרא נכריהו מינך כזר לא תאמר לו הכנס אל תאמר לו ובגמ' ע"ז דף י"א עיר שיש בה עבודת כוכבים מותר להלך חולה לה ואסור להכנס בתוכה היה חולה לה עו"כ מותר להלך בתוכה והרמב"ם פ"ט מעו"כ (ה"ט) היו ישראל וכו' (ה"י) ההולך ממקום למקום אסור לו לעבור בעיר שיש בה עו"כ ועיין פסחים כ"ה ע"ב הנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו ובגמ' ע"ז מ"ח עוד אסור ליתב בצל האשרה ואפילו בצל צלה וכתב הראב"ד הובא בטור יו"ד סי' קמ"ב דוקא אשרה שעשויה לצל בין תחתיה בין לחולה לה אבל בית אליל תוכו ונגד פתחו תוך ד' אמות אסור אחריו מותר ועיין ב"י וב"ח.

ובש"ע יו"ד סי' קמ"ה ס"ג בית שבנאו מתחלה שיהא הבית עצמו נעבד וכן המשתחוה לבית בנוי ה"ז אסור בהנאה וכו' הכנים ע"ז לתוך הבית כל זמן שהוא שם הבית אסור בהנאה הוציאה הותר הבית הגה ודוקא שלא הוקצה הבית לכך אבל הוקצה לכך אינו מותר אא"כ הוציאה משם דרך ביטול דהיינו שלא להכנים עוד שם, (טור בשם רש"י) ובישראל לא מהני בטול ע"כ.

והנה מבואר דבית ע"ז שלהם אסור בהנאה ואסור ליכנס לשם ולהסתופף אפילו בצלו מבחוץ והרחק מע"ז ומעבור דרך אצלה ואפי' בעיר שיש בה ע"ז אם אפשר בדרך אחר אסור לעבור דרך שם ומה"ט נוהגים אפילו על הרחוב שיש שם בית תפלות שלהם כשעוברים ברחוב זה עוברים על צד השני מקום דריסת הרגל, ולא מיבעיא בית שבנאו לשם ע"ז או שמצאו בנוי והשתחוה לו שנאסר מיד ואסור ליכנס בו וליהנות הימנו אלא אפילו לא בנאו על שם לעבדו אלא להעמיד בו אליל ה"ז ממשמשי אליל ואסור ליכנס בו כל זמן שהוא מזומן לכך ולא ביטלו ואפילו בית שלא בנאו כלל לשם אליל אלא שידו או כיידו לשם אליל נמי נאסר כל זמן שלא נוטל מה שחידש בסייד וכייד ואז השאר מותר ואם הקצוהו למשמשי אליל לא מהני אפילו הוציאה לפי שעה עד שיבטל מחשבתו ומוציאה על מנת שלא להכניסה עוד עיין טור יו"ד סי' קמ"ה ואסור להסתכל באליל ובנוי שלו שנאמר אל תפנו אל האלילים ועיין מג"א סי' ש"ז ס"ק כ"ג וצריכין להרחיק ד"א מן הבית של ע"א וכ"ש שלא ליכנס.

ועיין דרכ"ת סי' ק"נ סק"ב דאסור ליכנס לבית תפלתם אפילו לכבוד המלכות אע"ג דבזה"ז לאו עובדי עו"כ הן והנכנס שם צריך טבילה כשיוצא משם וקונסין אותו שישלם קנסות על שנכנס לשם ע"ש. והביא שם בשם שו"ת חיים ביד סי' נ"ו דהגם דבזה"ז רק מנהג אבותיהם בידיהם מ"מ בית תפלתם מקום שמקטרים ועושין עבודתם לזכר לע"ז של הקדמונים בודאי דין בית ע"ז יש לו וגם לו יהא שאינו בית

ע"ז ממש עכ"פ סרך טומאה מס"א הוא ולכן כתב בעובדא דידיה דכמה מבני ישראל החשובים נכנסו לבית התפלה לכבוד השררה ודאי עשו שלא כתורה ועברו על דת יהודית בזה וצריכין טבילה ומלקות וליתן כל מלבושיהם שנכנסו בהם לעניים מרודים כי היכי דדיהוי להו כפרה ע"ש, ובמקום שאין שם תמונות וצלמי ע"ז כתב דבמקום צורך יש להתיר אבל במקום שיש שם תמונות של ע"ז אסור לעבור דרך שם וכ"ש ליכנס.

ומעתה הרי מבואר דיפה דן ויפה הורה ובפרט דהנכנס שם הרי הוא נהנה גם בהסתכלות וראיית התרפים שלהם וכיוצא בו שע"ז אסורה בהנאה ועובר ונהנה בהסתכלות וגם ניכנס בו תאוה להצורות האלו כי לפי פעולותיו נפעל האדם כמבואר בחינוך מצוה י"ז, ואפילו אינו רוצה בע"ז אלא רואה שם דברים שחושב שכדאי לעשותם בבית הכנסת שהוא יופי ונאה הרי זה בכלל האיסור הנ"ל ועוד שנכנס בגדר של כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וגו' דהכונה שאפילו תרצו לעשות כן לה' כמעשיהם ולא לשם ע"ז ג"כ אסור וע"ז וכיוצא בזה כתיב לא תעשון כן לה' אלקיכם ואפילו מצבת אבנים שהיתה חביבה לה' בימי האבות כיון שעשו אותה עכו"ם לע"ז שלהם מאס בה הקב"ה ולכן יש כאן זולת האיסור הנאה של בית ע"ז שלהם יש עוד כמה וכמה איסורים וח"ו להסר דרך תפלתם וכ"ש ליכנס בהם ולומר שם תפילות שהם תפלות ולא תפילות והם חילול השם ברבים. וכבר הארכתי במקום אחר שאפי' בהחדרים שסביב התפלה שלהם אין ליכנס ואפילו לבחירות המדינה (עיין משנ"ה ח"ו סי' קל"ט).

עוד יש להזהיר אותם שיש להם ראדיא או טעלעוויזיא בלע"ז שאסור להם לראות או לשמוע מה שמראים או מזמרים הזמירות שלהם לע"ז או מה שהכומר שלהם מדבר וכיוצא בו שהוא מסית ומדיח לע"ז שלהם והוא בכלל הלומד דבר אחד מן אמגושי שחייב מיתה ח"ו כמבואר בגמ' ובטוש"ע ובפרט ביום ראשון והוא בכלל אבזרייהו דע"ז והרבה יש להזהיר בזה כי זה אינו בכלל חסידות אלא הלכות ממש ולפעמים נוגע ח"ו עד לענין יהרג ואל יעבור כדין דשלשה מצות יהרוג ואל יעבור.

אלו דברי ידידות דושה"ט ושכ"ת וי"ר שיזכה לקבת התורה מתוך שמחה ויר"ש כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בברכה הצלחה ולנ"ח ויזכה להיות ממזכי הרבים עדי יבא ינון ולו יקהת עמים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכו

אי יש להתאבל על הקדושים שנהרגו ע"י עכו"ם

מע"כ יד"ע וידי"נ הגאון הגדול פאר הדור, שלשלת היוחסין מגדולי מרביצי תורה בדורינו כו' כקש"ת מוה"ר ברוך שמעון שניאורסאן שליט"א ראש ישיבת טשעבין ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשכ"ג בידידות נאמנה, מה שציין לח"ס יו"ד סי' של"ג וא"ע ח"ב סי' קל"ב עיין שו"ת מוהר"ח א"ז סי' י"ד דהר"מ בה"ר מאיר זצ"ל כתב שמה"ר שמריה בר' חיים ז"ל הורה שאין להתאבל על הקדושים ומטובותיה דמר קאמינא שלא מצא ידיו ורגליו בביהמ"ד ואומר אני שצריך כפרה וסליחה על הדבר אשר יצא מפיו כך כי זה לשון רבנא זקיני זצ"ל בפ' נגמר הדין (דמ"ו) תנן הרוגי ב"ד לא היו מתאבלין עליהן וכו' א"ל רבא מי קא מדמת מת מתוך רשעו לנהרג מתוך רשעו נהרג מתוך רשעו משום דלאו כי אורחיה קא מיית הוי ליה כפרה כו' אבל הרוגי גוים דלאו בדין קא מיקטלי מיתה בעלמא מכפרת לו ומתאבלין עליו עכ"ל אבא מארי זצוק"ל ומעתה כ"ש וכ"ש עד סוף כל העולם שנהרג מתוך צדקו בידי הגוים על קידוש ב"ה ע"ש באריכות וצ"ע שלא הרגישו בזה. והארכתי בזה במקום אחר. [עי' בשו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סימן ל"ג].

עוד יש לי אריכות דברים בדברי הירושלמי בהפקיר חמצו ובדין הערמה אלא שאין הז"ג כעת להאריך יותר.

אלו דברי ידידו המצפה לישועת ה' כהרף עין בביאת בר נפלי,

מנשה הקטן

סימן קכו

שלא לקרוא בשמות של עכו"ם

ער"ח שמרבין בשמחה התשנ"ו בנ"י יצו"א, מע"כ וכו'.

אחדשה"ט, בדבר שהנהיגו לאסוף כסף למוסדות התורה ע"י מכירות והגרלות חפצים וכיו"ב וקורין לו טשייניס אקשאן או פרענטש אקשאן וכיוצא בו ושמע ממני שאסור לעשות כן ודברתי מזה ברבים והיות כי הרבה מוסדות תורה עושין כן רצה לדעת מקום מוצא האיסור כדי שיוכל להראות להעושים כן. דע כי שמא גרים (עיין ברכות ז' ע"ב וזוהר בראשית נ"ח ב' ועיין רש"י בראשית ט"ו ה') ולענין איסורין אזלינן בתר שמא עיין רמ"א יו"ד סי' צ"ח ואפי' להש"ך החולק כה"ג שעיקר שמא מודה ור"מ דייק בשמא וכיון שהיו קורין לו כידור אמר ש"מ אדם רשע הוא ולא האמין בו עיין (יומא פ"ג ע"ב) והתורה אמרה לא תחנם לא תתן להם חן וכל דבר שמרבה חנם של אוה"ע או כל מה שלהם ומחשיב את שמם ומפרסם שמם לטובה הרי זה בכלל, וגדולה מזו ועיין יו"ד סי' קנ"א סי"א-סי"ד.

והנה בגמ' חולין ס' ע"ב אמר ר"ש בן לקיש הרבה מקראות שראויין לשרוף והן הן גופי תורה וכו'

לידונים יקראו לחרמון שריון תנא שניר ושריון מהרי ארץ ישראל מלמד שכל אחד ואחד מאומות העולם הלך ובנה לו כרך גדול לעצמו והעלה לו על שם הרי ארץ ישראל ללמדך שאפילו הרי ארץ ישראל חביבין על האומות העולם כיונא ובו וכו׳ ופרש״י תנא שניר ושריון הרי ארץ ישראל הן, וחרמון קרוב לגידונים ולאמורי ובנו עליו כרכים זה קרא לו שריון וזה קרא לו שניר, ובח״א למהרש״א ליין לרש״י עה״ת דאפי׳ הרי ארץ ישראל אפילו אלו הריס גבוהים שנקראין שניר על שם הרי שלג דאין דרך להיות שם ישוב אעפ״כ חביבין הן על אוה״ע ע״ש.

והמבואר שעל הר הנקרא שניר שיש לחשוב שאין צריך להשמיענו וראוי לישרף הראה לן רשב״ל שהוא מעיקרי התורה דרשו מזה הקורא שם על שם הר מישראל מראה חביבות לארץ ישראל והקורא שם עכו״ם כדי שעל ידו יתאהב המקום ויתפוס העין מראה חביבות להעכו״ם. אלא צריך לסתור כל דבריהם ולא לחבב שום דבר מהם, ועיין ב״ב ל״א ע״ב ואמר ר׳ יוחנן נהירנא כד הוו אמרין בי מדרשא דמודי להון נפיל בידיהון דמתרחין עליהון דיליה דילהון ע״כ. ופי הרשב״ם דמדי להון לעו״כ מתרלה להן במה שאומרים נפיל בידיהון אלא כל דבריהם יסתור: דמתרחין. בוטח שע״י שמתגלה להן לוקחין כל מה שיודעין משלו כדכתיב בחזקיה וראם את כל בית נכאתו וגו׳.

ובגמ׳ ברכות נ״ט אובא טמיא כדיב הוא ומיליה כדיבין ומסיק ולא היא והאי דלא אודי ליה כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתרי׳ ואפי׳ אם נחלק משם קצת אבל פשוט דלחבב מה ששיך להם הוא בכלל איסור גמור. וכיון שדרש רשב״ל מקרא זה שם״ו הי׳ ראוי לשרפו לדרש של עכו״ם מחבבים את ארצינו הקדושה ואפי׳ הרי ישראל שאינם ראוים לישוב ושהוא כבוד אפילו לגויים להקרא על שם הרי ישראל וכ״ש ארץ ישראל עצמו ולהיפוך הרי ח״ו מייקר שם עו״כ ובפרט בעיני ישראל והמצוה להיפוך לזכור בכל שעה ושעה מארץ ישראל ועריה וכמ״ש באיכה אלי ציון ועריה כמו אשה חגירת שק עלי בעל נעוריה, כלומר שבכל שעה הוא מאבלת וזוכרת את בעלה.

וראה זה מצאתי מה שכתב מרן הח״ם ז״ל עה״ת בפ׳ ואתחנן ושמעת ישראל ושמרת לעשות וגו׳ דלכן בכל הפרשיות הללו שנה ומשלש שתוכחותיו ומזכיר ארץ ישראל בכל פרט ופרט, והוא סגולה נפלאה כי הזכרת הארץ המקודש מוליד קדושה בלב השומע כמו בטומאה ולא ישמע על פיך וכמו כל האומר רחב רחב (מגילה ט״ו) כן ההיפוך בקדושה בהזכרת ארץ הקדושה ואנשי קודש ועי׳ ריש ס׳ שפתי ישנים שחבר ספרו בשביל זה שיזכרו על שפתותם הספרים ויהיה סגולה להתקדש ואמר הקב״ה שכל כך יתקדשו כלל ישראל שאם ישמע שם ישראל ישמור ויעשה מצות ה׳ וזהו ושמעת ישראל, כלומר שאם תשמע שם ישראל ושמעת בקולו ע״י הזכרת שם ישראל.

ומסיים למשל כאשר דבר ה״א אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש בכל עניין ועניין כדי שע״י ההזכרה יתוסף לך קדושה ה״נ דכוותיה עכל״ק. והנה לן דעת מרן הח״ם ז״ל דזה לעומת זה עשה אלקים והמזכיר הארץ המקודש ארץ ישראל מוליד קדושה בלב השומע בכל רגע ורגע וכמה שיזכיר יותר ארץ ישראל הוא סגולה נפלאה להוליד קדושה והיפוך כמו כן בהזכיר מקומות גויים עו״כ והוא בכלל לא ישמע על פיך.

והנה חז״ל גזרו טומאה על ארצות הגויים ואפי׳ על אויר ארץ העמים גזרו טומאה עיין גיטין ח׳ ע״ב ואפי׳ רבי לא קא מטמא אלא בארץ העמים דגזרו על גושה ועל אויה אבל סוריא על גושה גזרו ועל אויה לא גזרו ע״ש ובתוס׳ שם ד״ה אלא וד״ה דגזרו ועיין שבת דף ט״ו ובתוס׳ שם ד״ה ואאויה, אי גזרו על גושה כטומאת מאהיל על המת ממש או גזרו על האויר שהוא חמור שאפי׳ בשידה תיבה ומגדל לא יוכל להכנס עכ״פ הוא בכלל מזכיר שם טומאה.

וכבר כתבתי בכעין זה אותן שקוראין שם מסעדה שלהם בשם של גויים והמאכלים בשמות של מאכלי גויים טשיניז קוק בלע״ז וגם כשאוכלים אוכלים עם מזלגות וסכינים וכיונא בו שלהם או זשאפאניז סאסידש והוא בכלל כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו לאכול כמו שהם אוכלים ותושבים שזה עניין שחוק ולחוק ועבירה גוררת עבירה עד שם״ו נמשכים אחרי מעשיהם ודרכיהם ר״ל. ובפרט על חתונות שרוצים להמשיך קדושה לכל ימי חייהם הרי את מקודשת לי ועושין שלחנות הנקרא שמארגעסבארד בכל מיני מאכלים בהכשרים אבל של מאכלי עכו״ם ר״ל ול״ע שממשיכים בזה ח״ו דברים של קליפה מסיטרא דמסואבא ח״ו, וגראה דזה היתה חטא של אותו הדור בימי מרדכי ואסתר ששאלו התלמידים מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כלי׳ ואמר מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע והלא הסעודה כשרה היתה אלא כנראה שנהנו ממאכלי גויים שהכינו בדרך הגויים והגם שהי׳ כשר בהכשר גמור כמ״ש לעשות כרצון איש ואיש והבן.

ועיין רש״י (דברים ל״ג י״ט) עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק וגו׳ ד״א עמים הר יקראו ע״י פרקמטיא של זבולון תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונלטערנו עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה ירצה של אומה זו ומה מעשיהם והם רואים כל ישראל עובדים לאלו-ה אחד אוכלים מאכל אחד לפי שהנכרים

אלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והם אומרים אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק ע"כ. ועיין לקט יושר בשם ר' אהרן זצוק"ל רבו של תה"ד שאין לשנות ממאכלי שבת מהדגים ולעשות פשטידא במקום הדגים כי לו טעם אחר בקבלה ע"ש.

והגם שהי' להאריך בדבר ומיהו כבוד ה' הסתר דבר והנני בזה ידידו המצפה לרחמי שמים ולישועת ה' כהרף עין בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קכח

מכירת חמץ לגוי כשהתבואה מחומצת

ו' לחודש הרחמים התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג וו"ח בנש"ק פרי עץ הדר כש"ת מוה"ר ירוחם פישל אדלר שליט"א.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, וכו'. בדבר שאלתו לפ"מ דקיי"ל דאסור למכור או להשכיר שדה בארץ ישראל לעכו"ם וכן כל דבר המחובר לקרקע כגון אילן או קמה והוא משנה (ע"ז י"ט ע"ב ובש"ע יו"ד סי' קנ"א ס"ח) ואפילו דגן שאינו צריך לקרקע אסור למכור לגוי והואיל וכן היאך מוכרין בערב פסח חמץ לגוי ובכפרים מוכרים להם גם תבואה מחומצת וכגון שנזרעו כמה ימים קודם הפסח ועיין ח"ס א"ח סי' ק"ד ובכמה שטר מכירות הוא נדפס כתופס בשטר והיאך מצינו ידינו ורגלינו במכירה זו. הא הו"ל מוכר במחובר לקרקע.

ב) **הקשה** במוכר מבכרת לעכו"ס לפוטרה מן הבכורה ובש"ע יו"ד סי' ש"כ שהקנין צריך להיות בקבלת פרוטה מהגוי ויקנה לו מקום שהבהמה עומדת שם והא אין מוכרין להם קרקע בא"י ועיין ריט"א רפ"ב מהל' בכורות שהבהמה צריך שתעמוד במקום המושכר לגוי לקנות בקנין אגב קרקע.

ומעב"ת פתח בהתירא ע"פ מה שנתלקו בירושלמי רבי ור' יהושע אי מותר להשכיר שדות או למכור היכא שיאבדו דרבי אוסר ור' יהושע מתיר היכא דיאבדו וקיי"ל כר"י היכא דמיישינן שלא יאבדו אלא דל"ע אי כה"ג מיירי שלא יאבדו ויתיר ר' יהושע גם כה"ג וציין לשו"ת מבי"ט ח"ב סי' נ"ב ומהרי"ט ח"ב סי' ס"ד ושמן המור סי' ד' ושו"ת רידב"ז סי' ל"ט. והאריך שם כיד ה' הטובה עליו בכמה אופנים ולבסוף העלה בל"ע.

ולבאורה גדולה מזו הי"ל להקשות דתנן (ע"ז י"ד ע"ב) מקום שנהגו למכור להם בהמה דקה לעו"כ מוכרין וכו' ובכל מקום אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחין שלמין ושבורין ובגמ' שם שקו"ט מ"ט גזרו בה גזירה משום שאלה ומשום שכירות או משום נסיוני למ"ד כדאית ליה או משום כל תלתא טעמי ע"ש ואמאי לא קאמר דאסור למכור משום שיקנה ע"י קרקע כמו שהקשה במבכרת.

ולפענ"ד דמעיקרא לא קשיא מידי דהרי בש"ע שם כתב המחבר דאין מוכרין להם בא"י כל דבר המחובר כגון אילן וקמה אבל מוכרים ע"מ שיקוץ וקוצץ. וכתב הש"ך סקי"ד שם שיקוץ העו"כ אחר המכירה וא"ל לומר קוצץ בשעת המכירה ע"ש. המבואר דכל שמוכר לו שיקוץ אפילו מוכר לו קמה וכיוצא בו מותר ואפילו אינו קוצץ מיד אלא כיון שמכרו ע"מ לקוץ מניח לו עד שיקוץ וכמ"ש הש"ך ז"ל דלא תימא שיקוץ מיד ולא ישהה אלא כיון שעיקר שמכרו הוא ע"מ לקוץ ולא להשאר שם כה"ג לא גזרו חכמים.

ולפ"ז מיושב מאד דהמוכר חמץ נמי הרי מוכר הוא לעכו"ס חמצו שיבא העכו"ס ויקחנו לביתו ושלא עבור החמץ ומעיקר המכירה מעולם לא היתה בשביל למכור הקרקע או להשכיר הקרקע ולא היתה המכירה והשכירות אלא כדי שיחול הקנין ועד שילך העכו"ס ויקח לו את החמץ ועכ"פ לא מוכר לו שיעמוד בשדהו ולא משכיר לו שדהו לשהות בו וגם יאחר יותר מעד לאחר הפסח וא"כ כיון דמוכר לו ע"מ לגאת משם מיד או עד שמונת ימים ולא יאחר מאז כה"ג מעולם לא גזרו למכור ובפרט לפי טעם הט"ז דהגזירה היתה בשכירות שלא להפקיע מיד מעשר וכה"ג לא שייך הפקעה כמובן ועיין ביאור הגר"א דפסק כר' יהודה והבן כי קצרתי.

ובזה נלפענ"ד נמי ליישב לשון הש"ע יו"ד סי' רל"ד סט"ו דמותר למכור לעכו"ס פירות שני ערלה לשלש שנים ולרוב הפוסקים אפילו בא"י ותמהו האחרונים ז"ל דהא אסור למכור לעכו"ס בא"י והמקנה קידושין ל"ו ע"ב ד"ה דאי בערלה מפרש דאהכ"ג דוקא בחו"ל דבא"י לא יתכן למכור פירות ערלה לגוי משום שאין מוכרין להם מחובר לקרקע וכ"כ החזו"א שביעית סי' ד' ס"ק כ"א, ומיהו במעדני ארץ דף ה' ע"ב כתב דאפילו בארץ ישראל, ודלא תקשה דאין מוכרין דימה למ"ש בכפתור ופרח בפ"י לענין מכירת בתים שאם אינו מוציא למכור לישראל אפילו בזול שפיר מותר למכור גם לנכרי.

ומיהו לפמ"ש נראה דהמוכר פירות ערלה לעכו"ס נמי הרי מוכר לו על תנאי לקוץ וכל שמוכר על תנאי לקוץ אין בו איסור למכור וכיון דכל שני ערלה אינו רואי לישראל ואינו מפקיע ממעשר כלל ולכן שפיר מוכר לו ולא מקרי מוכר במחובר כה"ג כיון דעל תנאי לקוץ מוכר וכה"ג לא גזרו כנלפענ"ד.

ובזה נלפענ"ד לישב קלת גירסת הספרים ב"ב ל"ו ע"א ואמר רב יהודה אכלה ערלה אינה חזקה וגירסת הר"ח אכלה ערלה הוי חזקה והרשב"ם הביאו וכתב דאינו נראה והטעם דהרי ערלה אסורה בהנאה וממילא לא איכפת ליה עיין באחרונים וכבר האריכו בזה בס"ד [ח"ב סי' נ"ט, ח"ג סי' קנ"ט] ולפי מש"כ לעיל נראה לישב גירסת הר"ח והיינו אכלה ערלה שמכרה לעכו"ם וודאי איכפת ליה שהרי גם היא בידו למכור לעכו"ם ולכן כיון שלא מיחה הוי חזקה.

עוד נראה לפמ"ש התוס' ע"ז ט"ו ע"א ד"ה אימור לשחיטה זבנה בא"ד והשתא חזינן דלכ"ע בין לרשב"ם בין לר"ת אסור למכור לעו"כ עגלים וסייחין וכל בהמה טמאה וע"כ יש לתמוה במה היו סומכין למכור עגלים וסייחין לעו"כ וגם מסוסים שקונין לחרישה או למשוך בקרון נמי יש לתמוה היאך מוכרין. וי"ל דלפי מסקנת התלמוד דשרי למיזבן אידא דספסירא וכו' מיהו מאותם שרגילים לשכור לעו"כ קשיא, וי"ל דודאי הא דאסור למכור בהמה טמאה היינו דוקא בימיהם שהיו הרבה יהודים ביחד ואם היה לו לאדם בהמה שאינו צריך לה היה מוכרה לחבירו ולא היה מפסידה אבל עתה מה יעשה שלא ימצא למכור יפסידנה ולכך נהוג הגאונים שבגולה היתר בדבר וכה"ג איכא לקמן דפריך אפי' חיטי ושערי נמי לא מזדבן ומשני א"א ה"נ כיון דא"א שרי ופסק רבינו ברוך דלפ"ז אין להתיר אלא כשקונה הסוס לצורך עצמו ונמלך עליו למכרו דאם לא ימכרנו יפסיד אבל לוקח סוסים למוכרם כדי להרויח אסור דלא יקחם ולא יפסיד בהם ע"כ ע"ש.

והמבואר דהיכא דיפסיד הדבר שבידו אם לא יוכל למכור לעכו"ם כיון דאין ישראל הקונה כה"ג התירו למכור אפילו דבר שבזמנן הי' אסור וא"כ אמי שפיר דאמץ נמי כיון דקודם הפסח ליכא ישראל שיקנהו ואדרבה כל ישראל אסורים בו ואם לא ימכרנו לעכו"ם יפסיד כה"ג מותר לו למכור וליכא גזירה והוא כר' יהודה בירושלמי הנ"ל או אפשר אפילו לרבי דכה"ג לא גזרו ודו"ק.

[**ואגב** אכתוב לו מה שנראה לפענ"ד דלכאורה יש לתמוה הרבה למ"ד שגזרו שלא למכור בהמה גסה לעכו"ם משום נסיוני פי' דזמנין דזבנה ניהליה סמוך לשקיעת החמה דמעלי שבתא וא"ל תא נסייה ניהליה ושמעא ליה לקליה ואזלא מחמתיה וניחא ליה דתיזל והו"ל מחמר אחר בהמתו בשבת והמחמר אחר בהמתו בשבת חייב חטאת, ויש לתמוה שהרי אמרו שם דאמילתא דלא שכיחא לא גזרו ואין מילתא דלא שכיחא גדולה מזו שימכור דוקא ע"ש בין השמשות וא"ל תא נסייה וילך וישמע קולו ותלך מחמתיה והו"ל מחמר אחר בהמתו והוא פלא לכאורה.

וכתבתי במקום אחר לפי מה שאמרו באבות דר"נ (פ"ח ח') כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן היו חסידות אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו עו"כ שנאמר ואנכי פיניתי הבית ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית הארמי עד שפנו כל העו"כ מפניהם ומביא מעשה מחמורו דרחב"ד וכו' ובירושלמי יומא מביא מעשה מחסיד אחד שמכר את בהמתו לעכו"ם ובע"ש ביהמ"ש הפסיקה בהמתו לעבוד והלך לאותו חסיד ואמר לו שחוזר במקחו והלך אותו חסיד ולחש באוזן בהמתו והתחילה לעבוד שאל אותו עכו"ם להחסיד מה לחש לה ואמר שלחש לה שעד היום היתה ברשותו והיתה אסורה לעבוד במלאכתו בשבת אבל עכשיו שילתה מרשותו מותרת לעשות מלאכת העכו"ם והתפעל העכו"ם והלך ואיגייר ונולד בן וקראו יוחנן ועשה ת"ח וקראו אותו יוחנן בן תוריתא שנולד בזכות השור והביאו הת"י במס' יומא (דף ט') ע"ש.

ולפ"ז אמי שפיר דעיקר היתה בימי הראשונים כשבני ישראל היו צדיקים וחסידים ובהמתן היו חסידות ולכן כל בהמה ע"ש ביהש"מ הפסיקה לעבוד והיו צריכין ללכת וללחוש באוזניהם והו"ל מילתא דשכיחא מאד ושפיר גזרו משום נסיוני וזה שמייסרן הנביא ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו אבל עכשיו שבעונ"ה אינו שומע בקולינו ולא בקיאי זולל וסובא החמור בלי לדעת שפיר מרות ומה מדויק בזה לשון התוס' הנ"ל בד"ה אימור שכתבו דבהמות שלנו אינן מכירות בקולינו וליכא למיחש לנסיוני ולכאורה פלא למה אינן מכירות בקולינו ולהנ"ל אמי שפיר והבן].

דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן קכט

אי סומכין על הרוב לעשות ניתוח באדם

ג' לסדר אמור התשמ"ז בנ"י יצו"א

מע"כ חתני כבני מחמד לבי ועיני חוב"ט פרי עץ הדר בנש"ק זרע ברך מרבינ תורה לרבים הרב הגאון כש"ת מוה"ר יהודה ארי' אלתר (שליט"א) [זצלה"ה] רב דרוממה וק"ק גור ור"מ בירושלים עיה"ק תו"א.

אחדשה"ט באהבת אב, במכתבי תורה אשר הבאת לי במכתב נ"ט כתב זקינו הגה"ק מרן הרא"מ ז"ל במי שצריך לעשות ניתוח ורובא דרובא לחיים בניתוח כזה אי יש לחוש להא דאמרו אין הולכין בפק"נ אחר הרוב, וכתב מרן ז"ל דאין זה בכלל רק את דמכס לנפשותיכם אדרוש כאשר אין כוונתו רק לרפואה שלימה וכמו בכל איסורין שבתורה דבר שאין מתכוין מותר כשאינו פ"ר, ומה שאמרו

אין הולכין בפק"נ אחר הרוב אינו לענין האיסור דאך את דמכם לנפשותיכם, אלא לענין חילול שבת מדכתב וחי בהם וגו' כמו"ש בכו"פ דרוב לא הוי ודאי אלא התורה התירה ספק כזה ע"ש (סי' ס"ג סק"א). ולפענ"ד יש לעיין חדא מהא דכתב הרמב"ם סופ"א מה' מילה אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי שסכנת נפשות דומה את הכל, ואפשר למול אחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם ע"כ, והנה מדכתב שאין בו שום חולי מבואר דאפילו חולה שאין בו סכנה מ"מ כיון שאפשר בכל אופן שיבא לידי סכנה אין למול כבר ועוד שדם בהט"ז חולה אין מלין אותו עד שיבריא ומונין לו מאת שיבריא מחוליו שבעה ימים מעת לעת ואח"כ מלין אותו ועיין יבמות ע"א ובמס' שבת (קל"ד ע"א), וגדולה מזו כתב הריטב"א ז"ל יבמות ע"א אהא שאמרו בגמ' שם דיומא דעיבא לא ימול משום דלא נשב ביה רוח לפונית והשתא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' וכתב הריטב"א ז"ל דמי שאינו רואה לסמוך על ההיתר של שומר פתאים הכ"ג שאין לו לימול ביומא דעיבא אפילו הוא יום השמיני וכ"ש בשבת ע"ש, ועי' נמוק"י שם ובטוש"ע יו"ד סי' רס"ו.

והנה היכא דיש לפנינו חולה מסוכן שאם לא יעשו לו ניתוח ודאי ימות לפי אומד דעת הרופאים ואם יעשו לו ניתוח אפשר שיחי' עוד, נראה מבואר דמותר לעשות ניתוח והגם שכתב הא"ע אקרא דורפא ירפא דלא ניתן רשות לרופא לרפאות רק רפואות חצוניות אבל לעשות ניתוחים בתוך הגוף לא נתנה תורה רשות מ"מ אין כן דעת הפוסקים כולם אלא כל רפואות מתרפאין מהם. ובגמ' ע"ז (כ"ז ע"ב) ספק מי ספק מת אין מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן, ופרש"י חולי שאם לא ירפאנו הרופא ספק יהיה ספק ימות אין מרפאין מהן מרופא עכו"ם, דעכו"ם ודאי קטיל ליה ומוטב שיהא חולי יהיה, ודאי מת היכא שידעינן שאם לא ירפאנו ימות ואין כאן רופא ישראל לרפאותו מתרפאין מהן דנכרי מאי עביד ליה הא בלאו הכי מייתי שמא ירפאנו הנכרי ופריך הש"ס האיכא חיי שעה ומשני לחיי שעה לא חיישינן ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו והאיכא חיי שעה אלא ודאי לחיי שעה לא חיישינן ופרש"י דאע"ג שאם ימסרנו לרופא עכו"ם שחשוד הוא שימיתנו מ"מ כיון שבלא"ה יהיה רק חיי שעה לא חיישינן ושמא ירפא אותו ויהיה כשאר אנשים ע"ש.

והנראה לכאורה היכא דברור לן שודאי ימות בלאו הכי ורק חיי שעה יהיה אז דומין החיי שעה מפני ספק חיי עולם הגם שעל חיי שעה נמי חיישינן והלכה מפורשת הוא דהגוסס ממש אין קושרין את לחייו ואין שומטין את הכר ממתחיו ואין פוקקין וכו' עיין אבל רבתי פ"ק ורמב"ם פ"ה מהל' אבל דהמעמן עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים והוא מוסכם מכל הפוסקים עיין טויו"ד סי' של"ט ובש"ע שם, וכה"ג קיי"ל דמותר לחלל שבת בשביל חיי שעה כהא דמפקחין את הגל אפי' על חיי שעה (שבת דף ק"ג ויומא פ"ה) אמנם אעפ"כ דומין חיי שעה אפילו מפני ספק חיי עולם וכמ"ש רש"י ודאי מת מתרפאין מהן דמאי עביד הלא בלא"ה ימות ושמא ירפאנו הנכרי ע"כ. והתוס' שם הקשו והא דאמרינן ביומא מפקחין עליו את הגל אלמא חיישינן לחיי שעה איכא למימר דהכא והתם עבדינן לטובתו דהתם אם לא תחוש לחיי שעה ימות והכא אם תחוש ולא יתרפא מהם ודאי ימות וכאן שבקינן הודאי למעבד הספק וכ"כ בספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל וז"ל לחיי שעה לא חיישינן פי' לספיקא דחיי שעה מקמי דאפשר דחיי טובא לא חיישינן הביאו בשו"ת שבו"י (ח"ג סי' ע"ה) ועיין רמב"ם פ"ב מה' רוצח ובטוש"ע יו"ד (סי' קנ"ה).

[**ואגב** במה שנסתפקו האחרונים ז"ל עד כמה מקרי חיי שעה עיין דרכ"ת (סי' קנ"ה סק"ו) בשם חכמת שלמה להגרש"ק דעד י"ב חודש מקרי חיי שעה, ולפענ"ד הי' נראה לכאורה לדייק דחיי שעה מקרי עד ז' ימים דהרי בגמ' שם יליף דלחיי שעה לא חיישינן דכתיב (מ"ב ז' ו') אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם והאיכא חיי שעה ופרש"י אם כו' באורבעה אנשים מצורעים כתיב אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם ואם ישבנו פה ומתנו ועתה לכה ונפלה אל מחנה ארם אם יחיונו ונחיה ואם ימיתנו ומתנו והנה תלה המיתה ברעב וכבר כתב הרמב"ם ז"ל דלענין שינה הנודר שלא ישן ג' ימים מלקין אותו וישן מיד דא"א לאדם לחיות ג' ימים בלי שינה אבל באכילה נתן זמן ז' ימים ותמהו האחרונים מנ"ל הא. ובענייתי בס' הבאתי מקור לדבריו ממשה רבינו כשעלה למרום יומא ד' ע"ב רבי נתן אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו ע"ש ומשמע דבז' ימים לא נשאר במעיו כלום וממילא ימות, ושוב מצאתי באחרונים שכבר הביאו מזה רמ' ודחוה וא"כ לכאורה משמע מינה מיהו דחיי שעה הוא ז' ימים כיון דמייתיהו ילפינן לה.

איברא דרש"י שם בד"ה חיי שעה כתב וז"ל שהעו"כ ממהר להמיתו ושמא יוס או יומים יחי' ע"כ. וש לדייק לשון ושמא יוס או יומים יחי' ולא כתב יחי' עוד יוס או חודש או שבוע ימים או שבוע או שבועיים דהו"ל יותר רבותא וכ"ש אי נימא עד שנה הי"ל לומר רבותא יתירא דאפילו עד שנה מקרי חיי שעה ואי נימא דדוקא קתני לה א"כ לכאורה מצינו דבר חדש דחיי שעה אינו רק יום או יומים. וקצת ראי' היה אפשר לזה מהא דאמרו ז"ל ריש מס' יומא דתנן התם שבעת ימים קודם יוה"כ מפרישין כה"ג וכו'

ר׳ יהודה אומר אף אשה אחרת מתקנין שמא תמות אשתו כו׳ אמרו לו א״כ אין לדבר סוף, והקשו התוס׳ בד״ה ואכ״א דמשמע מהכא מסתם מתני׳ דלמיתה דחד לא חיישינן ובמס׳ יבמות דף כ״ו סתמא דמתני׳ דלמיתה דחד נמי חיישינן ע״ש ומחלקי בין זמן מועט לזמן מרובה.

והנה בגמ׳ שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן ומחלקין בין זמן מועט לזמן מרובה עכ״פ ועיין שעה״מ פ״ד מהל׳ סוכה, ודע דמה שכתבו התוס׳ דלמיתה לזמן מיעוט לא חיישינן לא פי׳ בדבריהם איזה זמן מקרי זמן מיעוט אם יום או יומים או עד חדש ימים כמ״ש הרא״ש בגזיר ע״ש. ועיין מהר״ץ אשכנזי סי׳ מ״א מה שתמה ובשעה״מ שם האריך בדבר ע״ש. ומיהו אם נאמר כן כמ״ש רש״י הנ״ל א״כ עכ״פ בשלשה ימים הוה זמן מרובה ואין זה בכלל חיי שעה כלל א״כ יצא לן דכל שלא ברור שימות בעוד שלשה ימים אז לא מקרי חיי שעה אלא חי סתם ונפ״מ גדולה הוא לענין פק״נ.]

והנלפענ״ד עוד לחלק בין חיי שעה באדם בריא אלא שחייו תלויים לו מנגד בגרמא של חפצא או באדם או באיזה סיבה שהוא כגון גזירת המלכות או לסטים או קידוש השם וכיוצא בו שהאדם בריא ואין בו ספק חי נפש שמא ימות פתאום בדרך הטבע ובין חיי שעה לחולה שיש בו סכנה או חולה שאין בו סכנה אבל מ״מ מתרבה עליו החולי עד שנראה שחייו תלויים וימיו ספורים, ולפ״ז לכאורה אין ראי׳ מארבעה אנשים הנ״ל שהם היו ברואים בטבע אלא חייהם היו חיי שעה מפני הרעב שאם לא יאכלו ימותו ולא דמי לחולי שיש בו סכנה שחיי שעה שלו הוא בטבע העולם ברם כיון שראינו שרבותינו חכמינו ז״ל למדו חיי שעה לענין רפואה מחיי שעה דד׳ אנשים מבואר דס״ל דאין לחלק ביניהם ופשוט. ואף שאכתי מצינו מקום לחלק בין חולה מחמת הגוף ובין חולי מחמת רעב שהוא ג״כ כעין חולי ובין מי שבא לו מחוץ הסכנה והבן.

אלא דנראה לכאורה מדברי הגמ׳ ע״ז הנ״ל דאין לחלק ג״כ בין פק״נ במקום איסור שבת ופק״נ בכל מקום ולעולם אמרינן ספק פק״נ וכמ״ש גם השבו״י בזה ועיין פת״ש יו״ד סי׳ של״ט ובגליון מהרש״א יו״ד סי׳ קנ״ה.

וראיתי בספר כפי אהרן (פראג) שיצא להסתפק בגידון מצטער מחמת חולי ורוצה לעשות ניתוח להגלגל מן הצער והספק שקול הוא לפי דעת הרופאים שימות כלומר שספק ימות ספק לא ימות בין יעשו לו ניתוח או לא יעשו לו ניתוח ואם יעשו לו ניתוח ג״כ יש ספק אם הניתוח יצליח ובגמ׳ ע״ז משמע לכאורה דבספק מת אין מתרפאין מהן דעכו״ס ודאי קטיל ליה ולפ״ז היכא דהספק שקול אפשר שמותר לעשות ניתוח ועיין תו״ח שם שס״ל ג״כ דעכו״ס יותר קרוב שימות מאלו יניח אותו בלי רפואה.

ומיהו הר״ן כתב שם ספק מי ספק מת וכו׳ דאיכא למיחש דילמא קטיל ליה עכו״ס ומוטב שיניח אולי יחיה משמע דרק ספק אפילו הכי ניח ולא יגתח כיון דהספק שקול שב ואל תעשה עדיף, ושוב נסתפק היכא דהדבר שקול וכנ״ל אלא שעכשיו, הוא בצער גדול ע״י הניתוח הגם שהוא ספק שקול מ״מ אם יצליח יתרפא ולא יהיה לו צער ויחי׳ חי נחת אי מותר לו להתרפאות וכתב דכיון דליכא חשש שמא יהרגו אותו דודאי לרפואתו מתכוונים ואין ספק שמכוין ח״ו לשם מיתה אלא אדרבה כל הכונה להציל ולרפאות והרפואה תלוי׳ ברצון הבורא ואינו בידו כלל כה״ג ברופא ישראל אפשר דמותר למסור עצמו וברופאי עכו״ס החשודים אפשר דאסור ע״ש מה שהאריך בדברים נכונים וישרים הגם שיש לפקפק בקצת ענינים.

ויש לנרף גם מה שאמרו בגמ׳ כתובות (ל״ג ע״ב) ממאי דמיתה חמורה דילמא מלקות חמור דאמר רב אלמלא נגדוהו לחנניא מישאל ועזריה פלחו לצלמא א״ל רב סמא וכו׳ לרב אשי ולא שני לך בין הכאה שיש לה קצבה להכאה שאין לה קצבה ועיין שטמ״ק שם ומשמע דיסורין וצער שאין לו קצבה לפעמים הוא חמור ממיתה וא״כ לכאורה יש לנרף עכ״פ לצירוף היכא דהספק שקול והוא מצטער מאד ואי׳ ביסורים ואם יעשו לו ניתוח אי יחי׳ בלי יסורים כה״ג לכאורה יש בכדי צירוף כיון דלאו כל אדם יכול לסבול יסורים כל ימי חייו ור׳ יוחנן אמר על היסורין לא הן ולא שכרן (עיין ברכות ה׳ ע״ב).

עוד יש להעיר דהרמב״ן ז״ל בס׳ תורת האדם הביאו בשבו״י הנ״ל כתב וז״ל לחיי שעה לא חיישינן פי׳ לספיקא דחיי שעה מקמי דאפשר דחי טובא לא חיישינן עכ״ל והנה כנראה דכיון לתרץ קושית התוס׳ יומא דמפקחין עליו את הגל בשביל חיי שעה אלמא דלחיי שעה נמי חיישינן וע״ז אי׳ רבינו דלחיי שעה כלומר לספק חיי שעה שספק יחי׳ או ימות מיד וספק שע״י הרפואה יחי׳ ואריך ימים זה לא חיישינן אבל לודאי חיי שעה בלי ספק שמא יחי׳ אי עולם ודאי חיישינן.

והנה השבו״י סיים דכיון דיש לחוש לקלי הדעת ולכן יעשה ע״פ דעת רוב דעות חכמי הרופאים והסכמת החכם שבעיר, גם בשו״ת אחיעזר כתב בשם משנת חסידים דלכל ניתוח שיעשה שיש בזה ספק סכנה וכ״ש ודאי סכנה לא יעשה בלי רשות ב״ד ע״ש. והנה האריכתי קצת לכבודך ולכבוד כק״ז בעל אמרי אמת זי״ע ועכ״י ויש להאריך עוד אלא שאין הז״ג כעת.

ובזה הנני לברכך שתזכה לעלות מעלה מעלה עד רום המעלות בתורה וקדושה עם ביתך נאוה קודש צפירת בתי הצדקנית תחי׳ עם נכדי היקר מאד נעלה וי״ר שתזכו לראות דורות ישרים יבורך כאות נפשכם ונפש אביכם המעתיר בעדכם לטוב כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קל

קבלת רבית במקום שיש שותפים יהודים

כבוד כו׳ הרב מוה״ר משה ברסלבער הי״ו חבר בכולל מאנסי נ״י וכל החברי׳ קדישא שם.

אחדשה״ט. ובדבר שאלתכם שאתם לומדים הל׳ רבית ורוצים לדעת אי מותר להחזיק כסף בבאנק ולקבל רבית כיון דבכל באנק מסתבר שישנם הרבה שותפים (שער האלדערס בלע״ז) יהודים. כבר כתבתי בס״ד בספרינו משנה הלכות ח״ו סי׳ קמ״ה מדברי מהרי״ט ח״א סי׳ קט״ז דהיכא דישראל ועכו״ס שותפין ונכרי אדעתיה דנפשיה קעביד ומלוה המעות ברבית לישראל אפילו יודע הישראל למי הלוה שרי כה״ג והביאו הגרע״א יו״ד סי׳ קס״ט בח׳ ע״ש והגם שהערך שי שם השיג אמהרי״ט הביאו הדרכ״ת שאסור אפילו אינו יודע למי הלוה העכו״ס אבל במנח״פ הביא דברי מהרי״ט וקיים דבריו ע״ש ומיהו כתבתי שם דאפילו להערך שי בדידן כ״ע מודי דמותר דהתם לא אסר הערך שי אלא משום דביד ישראל לתקן אבל בדידן שאין יכול לתקן הישראל לפי שהבאנק מתנהלת ע״פ הרוב וע״י המנהל העכו״ס ולכן כה״ג אין לחוש בשביל מניות של ישראל שיש להם אולי ולכן איני רואה בזה שום נדנוד איסור לכ״ע.

סימן קלא

רבית במשכנתא ופונדס כשיש שותפים ישראל

עוד להנ״ל

ב) **בדבר** שאלתכם במאני מארקעט פונדס בלע״ז ויש מהם שהבעלים יהודים הנה באותם שהבעלים יהודים ודאי אסור ליקח מהם הרבית אם לא שעשו היתר עיסקא וזה פשוט.

ג) **ליקח** משכנתא (מארגעדזש בלע״ז) מבאנק שיש לחוש שמא יש שם שותפים ישראלים הנה זה נמי דינא כמו בנתינת כסף לבאנק וכזה כן זה ללוות או להלוות. ומה ששאל איך אפשר לדעת מי הם הבעלים מהבאנק באמת כי פה בארה״ב 94 אחוז מהבאנקים שייכים לעכו״ס ואזלינן בתר רובא מסתמא והיכא דיודע ששייך לישראל אז אסור ללוות ולהלוות להם.

סימן קלב

הלואה מבאנק ישראל שיש להם היתר עיסקא

עוד להנ״ל

ד) **בדבר** שאלתו אם יש באנק ישראלי שעשו היתר עיסקא כללית לכל הלוים מהם ויש באנק עכו״ס שיש חשש שותפים ישראלים איזה מהם עדיף אי הבאנק הישראלי עם ההיתר עיסקא או שמא אעפ״כ הבאנק ב״נ עדיף ובאופן שאי אפשר לסדר היתר עיסקא בבאנק עכו״ס בשביל חשש שותפים ישראלים.

יפה שאל שהרי באמת אי עושה היתר עיסקא נמצא דהוא ענין של וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנו מיד עמיתך ודרשו חז״ל בספרי דמצוה לישא וליתן עם ישראל וא״כ המצוה ליקח מבאנק ישראל אבל מצד השני יש מפקפקים על היתר עיסקא כה״ג הגם כי נהוג עלמא להיתירא מ״מ המחמיר תבא עליו ברכה. ונראה דאם הוא אדם אשר ממילא משתמש בהיתר עיסקא בשאר ביזנעס אז נכון ליקח מבאנק ישראל אבל אם הוא מדקדק שלא לעשות היתר עיסקא כפי שאפשר אז יקח מבאנק של עו״כ.

ומחמת כי אין הז״ג איני יכול להאריך וי״ר שתזכו ללמוד וללמד עבגצ״א ידידכם מוקירכם בלתי מכירכם המצפה לישועת השם כהרף עין בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קלג

מכתב בענין הנהגות יסודיות

ב׳ לסדר חיי שרה תשנ״ה ברוקלין נ״י

למע״כ העו״ד שלום וברכה.

היות כי פנו אלי לברר קצת בהלכות הנוגעים לאיש חסידי מגזע הבעש״ט הקדוש וממשיכה הנוהגים ע״פ חומרת המשפחות החשובות בישראל אשר הם מובדלים ומופרשים מכל עם בפרישות וחסידות והיוצא מגדר זה במשפחה נקרא ח״ו פורץ גדר ישכנו נחש ובזמן הגמ׳ היו עושין סעודת קצינה כלומר היו קוצצין אותו מן המשפחה והיו מכריזין שהחרימו אותו והוציאו אותו ממשפחתן שלא להתחתן בו ולא יתערבו זרעו עם זרעיהם כמבואר זה בגמ׳ כתובות וכל כך היו נזהרין בזה והיום שאין הכח בידינו נשאר על כלל ישראל אבל מ״מ משפחות משפחות יש שאצלינו ואצלם זה ממש בכלל יהרג ואל יעבור ח״ו דברים העומדים ברומו של עולם, בזה הנני לברר קצת מההלכות אשר סובבים סביב אישיות של איש חסידי מתלמידי בעש״ט הקדוש ובפרט לרבותיהם ממשיכי הגזע.

הנה ראש וראשון ממצות ה׳ ותורתו שלא לשנות הבגדים והלבוש אשר קבלנו מיעקב אבינו שבא יעקב שלם בלבושו שלא שינה את לבושו לא הוא ולא בניו, ויוסף הי׳ במצרים ודמות דיוקנו של אביו נראה לו בחלון ולא שינה כלל מבגדי אביו, ואשת פוטיפרע שרצתה לפתותו לשכב עמה (כמבואר בתורה בקרא פ׳ מקץ) בתפשו בבגד שלו כלומר

שיבגוד באביו וישנה בגדו הניח הבגד וינס וילא החולה ערום בלי בגד כלל ולא רצה לשנות בגדו. והוא בכלל יהרג ואל יעבור (כלומר שאם יבאו ויאמרו לו שישנה בגדיו או יהרגוהו מוטב שיהרג ואל ישנה בגדיו לבגדי עכו"ם) שנאמר ובחקותיהם לא תלכו, (טוש"ע יו"ד סי' קע"ח) שלא ללבוש במלבושי וכו'.

ובפסיקתא זוטרא לקח טוב פ' תבא ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם שהיו מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצרים ובילקוט בלק רמז תשס"ח הן עם לבדד ישכון מובדלים מן הנכרים בכל דבר בלבושיהן, ובס' המצות ל"ת ל' כבר ידעת לשון הנביא וכו' ע"ש, וגם בצבע ובקשירת הנעלים או כיוצא בו היו משונים (עיין רשב"א בשו"ת ח"א תי"ט ועיין שו"ת טוטו"ד קמא סי' קפ"ח ובגמ' שבת דף ע"ז סודרא סוד ה' ליראיו כי המלבושים הם בגדר סוד ה' ליראיו גם באבות מבואר במדרש שלבשו בגדים של אדם הראשון, ומשה רבינו לבש בגד לבן שאין לו אימרא ובו שמש בכהונה גדולה, ובפרט בשבת שהקפדה היא ללבוש לבנים מהאר"י הקדוש וכיוצא בו. ובס' חפץ השם שבת קי"ד שכתב דוגמת המלבושים שאדם לובש בעוה"ז ילבישוהו לעוה"ב ע"ש.

ב) **מדרך** תלמידי בעש"ט הקדוש דוקא ללכת בבגדים ארוכים ולדעת הגרש"ק גאב"ד מבראד גם זה בכלל יהרג ואל יעבור. ולא זאת על כל הבגדים אלא אפילו על בגד אחד, והגם שבזה יש חולקין ומ"מ המחמיר תבא עליו ברכה אפילו על בגד אחד. ומובא ממרן הח"ס ז"ל שמעולם לא פשט המלבוש העליון ולא ראה אותו אדם בלי מלבוש העליון חוץ מהמשמש במקוה. ובש"ע א"ח דעכ"פ לברהמ"ז ותפלה ילבש בגד העליון.

ג) **חייב** ללכת כל היום בטלית קטן, ולישן בטלית קטן ובכובע וללכת בה כל היום, וגם ללבוש כובע עליון על התחתון לברכות ולתפילות וכיוצא בו, (א"ח הל' ציצית).

ד) **טלית** גדול ותפילין ללכת בהם מעיקר המצוה כל היום ועכ"פ לתפילה שחרית וגם תפילין דר"ת וצריך להזהר בהם שלא יגעו בהם מאינו יהודים, (עיין ש"ע א"ח סי' כ"ה ומ' ומ"ג ורמב"ם פ"י מהל' מלכים ה"י ברדב"ז שם).

ה) **חייב** להתפלל בכל יום ג' פעמים ג' תפילות בציבור עם עשרה אנשים ישראלים זכרים יותר מי"ג שנים, (טוש"ע א"ח סי' נ"ג) והרא"ש בתשובה כלל ו'.

ו) **לטבול** בכל יום במקוה של ארבעים סאה, הן בחול וכ"ש בשבת קודש, והמקוה היא הטהרה הכי גדולה בעולם וקבלוהו עליהם תלמידי בעש"ט הקדוש שלא לבטלה, והוא כהיום מדין נדר כמ"ש הגר"מ אריק גאב"ד בוטשאטש ועוד אחרונים ז"ל כי היא נותנת קדושה ומעלה את הנשמה לשורשה, והכהן גדול ביוה"כ שאסור באכילה ושתי' כשרצה לעבוד עבודת ה' הי' חייב לטבול במקוה כשר וחמש טבילות ועשר קידוש ידים ורגלים עשה באותו יום. ועיין בגמ' מס' ברכות (כ"ב ע"ב) ובס' משנ"ה ח"ג מסי' א' עד סי' ז' ועוד הרבה ספרים ופוסקים. והטובל בכל יום מעלה עליו קדושה יתירה כמו הכה"ג שאפילו בין עבודה לעבודה טבל למעלות קדושה כמו שאמרו בהדלקת נר חנוכה מעלין בקודש ובא דוקא ע"י טהרה במקוה. וכמעט בזה"ז אין להניח תפילין בלי טהרה במקוה.

ז) **ממשיכי** ומנהיגי הגזע רבנים ואדמו"רים נוהגים לדרוש בכל ליל שבת ויום השבת לבד הלימוד של כל השבוע שחייב ללמוד, והוא דכתיב בתורה ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ודרשו חז"ל שלדורות חייבים להקהיל קהילות ולדרוש להם ברבים הלכות שבת ושאר הלכות ודברי מוסר ודרוש ותוכחה והכל ע"י רב או רבי הממונה על הקהל (רמב"ם פ"ד ה"ב מה' תשובה ותשו' הרא"ש כלל ו').

ח) **איסור** אכילה בכל מקום והרבה מאכלים נאסרים בהיסח הדעת, והרבה נאסרים במגע עכו"ם ולדעת כמה פוסקים אפי' בראייתם, ובשר שנתעלם מן העין ובדיקת הרבה מאכלים כמבואר בירושלמי הובא בתוס' כתובות בקש שלא יכנסו מעדנים במעיך. ובזמן הזה אין סומכין ארוב אנשים כשרים הם (טור יו"ד בשם הרמב"ם) ולכן כהיום אין סומכין על אחרים אלא מדקדקים לעשות כל מאכלות בבית ולא לאכול מחוץ ממה שנעשה בביתו.

ט) **דע** כי לימוד התורה הוא עיקרו בבית המדרש שצריך לזה חברים ואמרו ז"ל או חברותא או מיתותא ועוד דרשו חז"ל חרב על הבדים חרב על ת"ח העוסקים בתורה בד בבד וא"כ הוא הלומד בד בבד הוא בכלל חייב מיתה וגם ספרים הצריכים לזה הוא עיקרו בבית המדרש וכמעט אסור להכניס כתבי קודש בבית עכו"ם וכ"ש לנגוע בהם העכו"ם פן יקדשו, ובגמ' אמרו שהתירו להכניס התפילין בבית הכסא שלא יקחו ערלים סי' מ"ג א"ח. חוץ ממה שע"פ רוב הוא מקום פריצות ואינו צנוע וגם אין המקום נקיא ואסור ללמוד שם מדינא וגם מהמפריעים כגון ראדיאס ששומעין שם ניבול פה וכ"ש טעלעוויזיא וכיוצא בו שזה כאילו יורד לחייו ממש, גם אין לו הספרים הצריכים לו וזה ממש נוגע בנפשו.

ואמרו חז"ל בגמ' (מכות דף י') בתלמיד שגלה (כלומר תלמיד שהרג בשוגג וגלה לערי מקלט) מגלין רבו עמו שלא יבטל מלימודו הגם שהרג נפש מ"מ דאגו חז"ל שלא יאבד ודאגו על לימודיו עד שחייבו לגלות את רבו לערי מקלט שלא יתבטל מלימוד התורה וכן רב שגלה גולין ישיבה

עמו והטעם שע"כ צריך ללמוד עם רבו או חבריו ואמרו חז"ל או חברותא או מיתותא ואם אין לו החברים ללמוד הו"ל כהרגו ולא יָן משפט מות, גם כי וחיוב יש על אדם ללמוד תורה בספרים הקדושים שנאמר והגית בו יומם ולילה.

י) **חוץ** מלימוד התורה יש עוד דין של קריאת התורה שני וחמישי וביום השבת קודש שחרית ומנחה (עיין ש"ע א"ח סי' קל"ה עד ק"נ) וצריך דוקא במנין עשרה, וס"ת כשר ואפי' אות אחת שנפסק הס"ת פסול וצריך לעבדו מתחילה העור לשם קדושת ס"ת ואח"כ לתקן הקולמוס והדיו לשם קודשת ס"ת וכל אות שכותב צריך לכוין לשם קדושת ס"ת וכ"ש האזכרות שבה ואמרו סופר שאמר ס"ת שכתבתי לא כתבתי השמות לשמה ס"ת פסול הוא אם מהימן, ואינו נוטל שכרו.

ודע שכתיבת ס"ת אינו דבר קל, ראשונה צריך לעשות קלף מעורות בהמה טהורה, והעבוד העורות צריכה להיות לשמה עיין ש"ע יו"ד סי' ער"ב ועוד כמה מקומות וגם הכתיבה צריכה להיות לשמה והסופר צריך להיות איש מורם מעם מובדל ופרוש בפרישות ובקדושה, ובאמת כי א"א לכתוב הכל מה שאדם מישראל חייב בהתנהגותו בכל יום ויום וכל לילה ולילה וכ"ש כל ימי חייו כך שיום אחד שמעבד בדרך לא תורה יכול להשפיע על כל ימי חייו וכמ"ש ז"ל אם תעזבנו יום יומים יעזבך, וכבר ספרו לנו מגדולי ישראל ותורה שמחמת שנטו קצת באונס בסוף נפלו ח"ו לגמרי לבאר שחת ועיין חנוך מצוה י"ז כי לפי פעולותיו נפעל האדם ויהי"ר היום אומר לו עשה כך ואם שומע לו מחר אומר לך ועבוד ע"ז והולך ועובד ר"ל ח"ו ולכן כל מה שאפשר להגיל נפש אחת כאילו קיים עולם מלא והמסייע בהגילו יקבל שכרו משמים בזה ובבא.

אלו דברי הקטן בישראל המצפה לגאולת ישראל וכל המסייע להם בגלותם יזכה להיות שמח עמהם בחרותם החותם,

הרב מנשה הקטן קליין
בעמח"ם משנה הלכות

סימן קלד

עוד להנ"ל

מוצש"ק לסדר אולי אכפרה פניו במנחה התשנ"ו בנ"י יצו"א

למע"כ העו"ד והנלוים כבוד השופט ושומרי המקום המאסר והנלוים להתיק (קעיס בלע"ז) זה של ... הי"ו.

שלום וברכה, הנני בכמה דברים להוסיף על מכתבי הראשון מפ' חיי שרה תשנ"ו.

ראשונה הנני להסביר קצת בחיוב לימוד התורה שכתבתי במכתבי הראשון ולהודיע כי לימוד התורה יש בו שתי מצות, א) המצוה ללמוד תורה בכל יום וזה אפשר לגאת בדיעבד בק"ש שחרית וערבית כמבואר בגמ' מנחות דף נ"ט ע"ב א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד אפי' לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית קיים מצות לא ימוש סה"ת הזה מפיך, אמר ר' יוחנן אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני ע"ה רבא אמר מצוה לאמרו, ב) מצוה דלא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה והנה מי שהוא ע"ה ממשפחה פשוטה וע"ה די לו ללמוד שחרית וערבית ולכן רוב ההמון סומכין על זה, אבל עיקר המצוה לבני עלי' ובפרט בני גדולי הדור לקיים המצוה צריך

ללמוד תורה יומם ולילה, ומפורש בירושלמי ובספר איגרת התשובה לרביו יונה (אות מ"ב) דאין לך עון גדול בכל התורה מביטול תורה ועונשו גדול מכל העונשים והגורם לאדם לביטול תורה הוא נענש ונתפס על ידו כמבואר בגמ' ב"ב ד' ע"א הוא כבה אורו של עולם. ועיין שבת נ"ד מי שבידו וכו'.

והנה ללמוד תורה צריך כמה דברים, א) חברותא כי כבר אמרו חז"ל חרב על הבדים חרב על שונאיהם של ישראל שעוסקים בתורה בד בבד, כלומר ח"ו הוא בכלל חייב מיתה למי שלומד בעצמו ולא עם חברותא ובמשנה אבות (פ"א מ"ו) אמרו עשה לך רב וקנה לך חבר שצריך אפי' לקנות לעצמו להיות חבר ללמוד תורה שלא יהא בכלל חרב על הבדים, עוסקים בד בבד, והשנית) מנוחת הנפש ולכן אמרו נמי תלמיד שגלה גוליס רבו עמו שלא יהא נדחה מדחי אל דחי שאם ישאר בערי מקלט בלי רב אזי במקום שהגלות יכפר עליו ויחזור לגדקתו אדרבה הגלות יגרוס לו עוד הירוס במצבו ויוסיף פשע על רשעתו ואין זה המטרה של הגלות אלא לתת לב ולשוב שלא ישוב למעשה כזה עוד כל ימי חייו והבן. ועל השלישית אני בא) כי הלומד תורה צריך להיות המקום נקי והאדם נקי, והחומר בדבר הוא כל כך עד שבא עזרא הסופר וגזר שכל זמן שלא טבל אסור ללמוד תורה ואף שבטלה התקנה ממילא שראו שמביא לידי ביטול תורה אבל עם כל זאת ראינו חומר הענין לענין ללמוד תורה בטהרה דוקא.

חוץ ממה שאסור ליכב ולסבב במקום שיש סם ניבול פה ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בתהלים א' א' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חאטים לא עמד ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' חפצו, מבואר דבמקומות אלו אי אפשר להיות חפצו בתורת ה', וכ"ש היכא שיש טעלעוויזיא שמפריע ללימוד התורה.

וכמה שהדברים נחוצים בכל ימות השבוע החיוב הוא פי כמה על שבת קודש שהחיוב והמצוה שלא לבטל

אפילו רגע לדברים בטלים אלא או ללימוד התורה ותפלה ולהתענג לה׳ או לנוח כל שכבר מרגיש עיפות מלימוד התורה ומצות ומעשים, טובים, שאפילו דיבור של חול אסור בשבת קודש וליף לה מקרא דודבר דבר והוא הלכה פסוקה בש״ע א״ח סי׳ ש״ז ס״א ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול הלכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלוני אקנה למחר ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות, ועוד שם בסעיף י״ז וז״ל אסור ללמוד בשבת ויו״ט זולת בד״ת ואפילו בספרי חכמות אסור, וידעתי שחסידים ואנשי מעשה אפילו דבור כל שהוא לא דברו רק בלשון הקודש בשבת קודש.

והנה בשבת קודש יש כמה מצות שהאדם מישראל מצוה עליהם כגון יין לקידוש והבדלה, לחם משנה, מאכלי שבת המיוחדים, חילוף בגדי שבת שהוא חיוב מן התורה להחליף מבגדי חול לשבת, טבילת מקוה של מ״ס. וקריאת התורה שחרית וערבית, והכל בכלל שמירת שבת הוא. ולכן מן הנכון עכ״פ להיות לו מציאות להביא לו חבר בש״ק שיוכל לבלות זמנו בקדושה וטהרה לכה״פ ביום השבת קודש שהוא ממש חי נפש מישראל.

ולכן אני הייתי מציע לפי מה שאני מכיר באחד מהחשובים שהי׳ במאסר רייקערס איילאנד לששה חדשים לסיבה והעו״ד וילדיו פעלו אצל השופט ומשרתיו לשחררו לש״ק ויצא לפני השבת לביתו וחזר לאחר השבת תחת פיקוח ועם בטחון שיחזור לאחר השבת, והנני מאד מבקש ממי שיש בידו לדבר עם השופט והאנשים משרתיו עושי רצונו שגם פה יעשו לו דבר זה ודבר זה יהיה תועלת גדול ויועיל גם להעלות המארשל ויהי׳ לו באמת מה שקורין ריהאביליטעשאן כי זה הוא עיקר רצון השופט כי אין לו לשופט כלום ממה שאדם יושב בבית סוהר ואדרבה הרי זה עולה כסף הרבה להממשלה אלא עיקר הכונה הוא התכלית שבדברים לא יוסר עבד אלא בשבט ועי״ז שיראו לו כוונתם ודאי ישפיע הרבה על הנאסר מהיום והלאה כי יראה שהשופט מתחשב ועושה משפט לטובת העניין.

עוד אבקש היות כי יש עניים שהם חמורים בעיני בנ״א ומאד נחוץ להיות בימים כאלו בבית והם פורים ושושן פורים, שהם שניהם ביומא אריכתא ואין אומרים בהם תחנה ואין מספידין בהם. כן יומא דהילולא שעושין במשפחה לראש המשפחה וביוצא בו הנקרא יא״צ סעודה לגדיק שאז יורדים הנשמות העליונות ובאים בצל המשפחה ומאד מקפידים שיהיו כל המשפחה יחד, ומי יודע עד כמה הנשמות שבעולם העליון מקפידין על זמן יא״צ שלהם עד שאמרו חז״ל אצריך להתענות ולעשות לוס ביומא דהילולא של אביו וכולי האי ואולי.

גם לגאת לחתונת המשפחה כגון אחיו ואחותו וכיוצא בו, ועד דכמה שהוא נחוץ מבואר בתורה שבנימין כשנתפגש עם אחיו יוסף שאלו אותו שם הבנים ואמר לו שם אחד חופים, ושאלו יוסף משמעות שם זה, והשיב לו אחיו אני לא זכיתי לראות חופתו [של יוסף] והוא לא זכה להיות בחופתי הנה עד כמה זה נחוץ. ויוכבד כשהניחה משה רבינו בים סוף עשתה לו חופה בתיבה שהניחתו שאולי לא תזכה לראות חופתו, ולכן מאד אבקש ממי שבידו לשחררו לימים הללו ואני אתפלל לארוכת ימים ושנים.

והשם הטוב יתן שמהיום והלאה לא ילכו עמם ולא יעבור שום אדם על חוקי המלכות ודינא דמלכותא דינא ויבא הכל בשלום.

החותם למען התורה בלב ונפש,
הרב מנשה הקטן קליין
בעמח״ם משנה הלכות

סימן קלה

אי יש לחוש לעונת אור זרוע

עש״ק לסדר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש
מע״כ ידי״נ הרב הגאון וו״ח נו״נ המפו׳ כש״ת מוה״ר שלום **שפירא** שליט״א רמ״ר בישיבה הקדושה טלז קליוו.
בעמח״ס ספר שו״ת דברי שלום.

אחדשבת״ר בידידות נאמנה, בנדון השאלה שאבדך אחד שאל לו אם יש לחוש לעונת אור זרוע ליל ל״א לעונת אור זרוע הובא בב״י ובש״ע יו״ד סי׳ קפ״ד ובט״ז וש״ך שם אם שאין להחמיר והביא מידידי הרב הגאון מדעברעצין שליט״א שכתב דאין לחוש לעונת אור זרוע ליום ל״א בכלל כיון דהוא רק שיטת המוו״ד ודלא כהט״ז והש״ך אלא שמע״כ בדרך כלל מחמיר גם ביום ל״א אבל כאן הי׳ בחתן שלא קיים עוד המצוה אי יש להקל וגם הביא מה שאמר לו הרב הגאון מוה״ר משה האלבערשטאם שליט״א דומ״ך דעדה החרדית בירושלים עיה״ק כשסידר וסת לחתן או לאברך השואל לא סידר לו רק ליל שלשים ולא הזכיר ל״א כלל ואמר שכך קיבל שלא להזכיר ל״א כלל רק אם מי שהוא שואל אז אומר לו שיש מחמירים.

ולפענ״ד יפה הורה להקל בזה ואין שומעין בזה להחמיר אלא להקל וכבר האריכתי בזה בכמה מקומות שאלו החומרות הם חומרות על חומרות ולפעמים באים לידי קולות ליבא לפומא לא גליא ועיין ש״ך סוס״י רמ״ב בכללי או״ה שלקט מהש״ס אות ט׳ שבמקום שליכא איסור אסור

להחמיר אפילו בשל עכו"ם והיכא דהאיסור אינו ברור וצריך להחמיר עכ"פ אסור להחמיר בסתם אלא יאמר כיון שאין בידינו להקל מספק נחמיר ע"ש שכמה פעמים באים לידי קולא ואפילו נראה שאין בזה שום קולא אפשר שיבא מזה קולא עד למאה ע"ש ובפרט בצעיריס ואברך לאחר החתונה או חתן שמחמירין עליו חומרות ובאים ח"ו לידי איסור וכו' וכו'.

ובעין זה כתב הב"ח יו"ד סי' קפ"ז ומ"ש מהר"מ מפדוואה מסברת עצמו וכו' להחמיר וכו' אין לשמוע לחומרא זו אם אדם חשוב רוצה לסמוך על עצמו ינהג פריצותו לעצמו אבל לא ניתן להכתב בספר להורות בו לדורות הבאים ולהחמיר מדעתו אם לא שיבוא ראיות ברורות מן התלמוד ע"ש. ועיין רדב"ז סי' קס"ג שחלק על התה"ד וז"ל איני רואה לחדש על ישראל מה שלא החמירו הראשונים והלואי שישארו מה שהוטל עליהם דתפסת מרובה לא תפסת ולא ישאר בידם לא זה ולא זה. ועיין משנ"ה ח"ד סי' ק"ה וח"ה סי' ק"ד, ולכן יפה הורה בזה ואל יחוש לחומרות הרבה.

ובענין יוס ל"א הגני להודיעו שגם אני קבלתי שלא להגיד כלל מיוס ל"א אם לא שואלים בענין זה ובמקומותינו ביוראפף לא היו נוהגין רק יוס ל' כי אם יחידים שהחמירו והארכתי כבר בזה במקוס אחר.

ידיד"נ אוהבו הנאמן דושב"ת בלו"ג,
מנשה הקטן

סימן קלו

אומרת טמאה אני וחזרה בה בלי אמתלא אי צריכה להמתין חמשה ימים לספירה

פ' שלח שנת תשמ"ח קרית אונגוואר פה ירושלים עיה"ק ת"ו

מע"כ ידידי בלתי מכירי הרה"ג וו"ח נו"נ כו' כש"ת מוה"ר מנחם גרוסברד שליט"א בן ידי"נ הרב הגאון מוהר"ש שליט"א ראש כולל שערי תורה ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ת בידידות, בדברי ריחא דטהרא דמוריחנא אשר פניתם אלי מה שעלה בבית מדרשכם כולל שערי תורה שנתחבטו הלומדים בהלכות טהרה באשה שאמרה טמאה אני ושוב אמרה טהורה הייתי ולא נתנה אמתלא לדבריה שכתבו הפוסקים (בית יוסף סי' קפ"ה) בשלהי ד"ה אמרה טהורה אני הביא בספר התרומה (סי' נ"א) אשה שאמרה טמאה אני, ואח"כ אמרה לא כי טהורה אני אינה נאמנת לומר תחלה הייתי מכחשת ומשטה בך, אלא צריך הבעל לפרוש ממנה עד שתספור ז' נקיים ותטבול עכ"ל, וביו"ד סי' קל"ו כתב המחבר והפוסקים דנהגו להמתין ה' ימים מתחלת ראיתה ורק אז תתחיל לספור הז' נקיים והטעם משום פולטת ש"ז ולא פלוג בין שמשה ולא שמשה ונסתפקו לפ"ז באומרת טמאה אני לך אי בעי נמי ז' נקיים לבד השש עונות או שיכולה להתחיל מיד בלי להמתין או אמרינן משום לא פלוג לא תתחיל קודם ה' ימים.

ולפענ"ד הגם שאיני כדאי להכריע ואני על הדרך ושמעתתא בעי לילותא מ"מ כן דעתנו נוטה שצריכה להמתין ה' ימים ואח"כ תספור ז"נ. ולכאורה עלה בדעתי ראשונה לפ"מ שמצינו מחלוקת רבותינו האחרונים בטעם דשוי' נפשיה תחיכא דאיסורא המהרי"ט ח"א סי' נ"ב ומהר"י באסאן סי' פ' נסתפקו אי הוא מדין נדר או נאמנות והרב מ"ל ח"א סי' מ"ה פשיטא ליה שהוא מדין נדר ע"ש מה שתמה על הרשד"ס ועיין מל"מ פ"ט מה"א הט"ו שנסתפק ג"כ בטעם דשאנחד"א היכא דאיכא עדים המכחישים אותו ועיין שו"ת מהריב"ל ח"ב סי' פ"ה באשה שאמרה נתקדשתי לפני פלוני ופלוני ובאו פלוני ופלוני ואמרו להד"ס והביא דברי הרשב"א בתשובה הובא בב"י יו"ד סי' רכ"ה והריא"ז פ"ב דכתובות שהסכים להרשב"א דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש ועיין מ"ש יו"ד סי' קפ"ה. ומיהו הנוב"י מה"ת סי' כ"ג שלהי התשובה כתב דהאומר דשנחד"א הוא מדין נדר שטות הוא והדבר פלא שלא הרגיש בכל הנ"ל ועיין שעה"מ פ"ט מה"א הט"ו ומה שתמה עליו ועיין תוס' רי"ד קידושין י"ב דביתהו דר"ח דה"ל נער לידה ועיין תוס' יבמות פ"ב ד"ה אמר ובגמ' קידושין ס"ה אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש ודו"ק בכל זה ובח' הארכתי, עיין שו"ת משנ"ה ח"ג סי' קכ"ו.

ויש לעיין בדין זה דשוי' נחד"א ואמרה טמאה אני ושוב אמרה טהורה והיא יודעת באמת שטהורה היא אלא שאנן לא מהימנין לה ושהתה ז' ימים או י"ב ימים ושוב אמרה לבעלה טהורה אני והיא לא טבלה ולא בדקה עצמה בכל הז' או אפילו טבלה אלא לא בדקה כלל ביודעה שהיא טהורה ואמרה לבעלה טבלתי אי מותרת לבעלה כיון שבעצמה יודעת שמעולם לא נאסרה עליו או שהטילו עליה חומר נדות ואסורה לבעלה כל זמן שלא תספור ותטבול כדין נדה ממש וחל גם עליה האיסור ולכאורה יהיה נפ"מ בטעם דשאנחד"א דאי נימא שהוא מדין נדר א"כ ע"כ צריכה לטבול שהרי נאסרה עליו מדין נדר עכ"פ אבל אי נימא מדין נאמנות כיון שיודעת בעצמה שמעולם לא נטמאת א"כ הפה שאסר הוא הפה שהתיר אלא שאנן לא סמכינן על דבריה שמא משקרת אבל היא כשלעצמה למה לא תהא נאמנת וגם הבעל הבא עליה לא עבד איסורא כלל וצ"ע.

עוד יש קצת לעיין לפי שיטת הי"א ברמב"ן גיטין דף ב' דהטעם דאשה נאמנת לבעלה אפילו איתחזק איסורא

משום דכיון דנאמנת לעצמה שהיא ג"כ באיסור נאמנת גם על בעלה וזהו הדין של וספרה לה א"כ אמאי בחזרה ואמרה טהורה אני איה נאמנת כיון דנוגע גם לה ולגביה דידה נאמנת משום וספרה לה וכיון שנוגע גם לדידה תהא נאמנת וא"ל דשאני הכא דהו"ל כחשודה לדבר דאינה נאמנת כיון שאמרה טמאה וחזרה ואמרה טהורה ולא היה לה שהות לטבול וגם לא נתנה אמתלא כלל וי"ל.

ולפ"מ שביארנו הי' אפשר דהא בהא תליא דלמ"ד דדין דשנחד"א הוא מדין נאמנות א"כ ודאי שצריכה לספור ה' ימים ואח"כ ז"נ שהרי אנן אמרינן שהיא נטמאה והיא נדה ממש ומאי טעם ניקל בה יותר מבשאר נדות אבל אי נימא דשנחד"א הוא מדין נדר א"כ בנדר אפשר דסגי בטבילה בעלמא ועכ"פ בנדר לא מצינו בשום מקום שתקנו לספור ה' ימים ואח"כ ז"נ אלא שי"ל דדין נדר גמי הוא על כל דין ספירה שאסרה עצמה עליו בנדר להיות אסורה כל אותן ימים שדרכה של נדה להיות טמאה עד שתטבול וא"כ אולי אפשר עוד חמור אי נימא דהוא מדין נדר מטעם דנאמנות, דלטעם דנאמנת ספירת הה' ימים לא הוי אלא מתקנת חז"ל ולטעם דשנחד"א משום נדר א"כ הו"ל איסורא דאורייתא כדין כל נדר. וקצ"ע בעיקרא דמילתא למ"ד דהטעם משום נדר א"כ אמאי לא יכול הבעל להפר לה כיון שהוא מדברים שבינו לבינה ואינה יכולה לאסור עצמה עליו ואדרבה כופין אותה וצ"ע.

ולשאילתן דקמן דעת נוטה נראה דצריכה לספור גם הה' ימים ואח"כ ז"נ והגם שאין הז"ג להאריך הרבה כעת, וקצת ראי' מלשון ספר התרומה סי' ל"ד שהאריך בהא שמעתתא דפ' בנות כותים דבעי רמי בר חמא פליטת ש"ז מהו שתסתור כזיבה רואה הוי וסתרה או נוגעת ולא סתרה ואמר רבא לפום חורפא שבשתא נהי דסתרה כמה תסתור תסתור שבעה דייה כבועלה שאין קריו סותר בזיבה רק יום א' ואי תסתור יום אחד ואחר תטהר אמר רחמנא שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם. וא"ל ולטעמיך גבי זב היכי סתר יום אחד לטהרתו אמר רחמנא שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם אלא מאי אית לך למימר שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהם הכ"נ שלא תהא טומאת זיבה מפסקת ביניהם ע"כ.

וכתב הסה"ת אמר מורי רבינו דרבא קיבל דברי רמי בר חמא שהרי הקשה בטוב לרבא ומתוך כך יש לחוש לפליטת ש"ז לאשה ששמשה ורואה דם בו ביום או כתם שלא תתחיל לספור ז"נ עד יום רביעי מלבד יום שמושה והביא שם מחלוקת וסיים ועוד כמו שאם שמשה אפילו לאחר שראתה ג' ימים באיסור צריך ז"נ אפילו מש"ז מן התורה דמסתמא אפילו ראתה יום אחד נמי צריך נקיים אפילו מש"ז שלא תחלוק בספירות ועוד כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וכו' ע"ש.

הנה הראה לן רבינו חידוש בדין ז"נ דאפילו במקום שאין לחוש לטעם של פליטת ש"ז מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ואין להקל ולספור מיד ז"נ בלי ה' ימים מתרי טעמי או משום דכל דתקון כעין דאורייתא תקון או מטעם לא פלוג שלא תחלוק בספירות והא טעמא דלא פלוג מבואר בירושלמי פסחים פ' כל שעה גבי הא דאין לשין מצה בפושרין ופריך תניגא כל המנחות נילשין בפושרין ר"א בשם רשב"ל תמן הדבר מסור לכהנים דכהנים זריזין הם והכא מסור לנשים והנשים עצילות הן ומיבעיא ליה כהנים עצמן מהו שילושו מצתן בפושרין ופשט לה מהא דר' זכריה חתניה דר' לוי אמר נדה חופפת וסורקת כהנת אינה חופפת וסורקת נדה כהנת חופפת וסורקת שלא לחלוק בין נדה לנדה ה"נ שלא לחלוק בין מצה למצה ועיין ט"א חגיגה כ"ד ע"ב אוכלין אוכלין נגובין בידים מסואבות כו' ובתוס' יומא ע"ט ע"ב ד"ה הא כביצה וברשב"א ביצה י"ח אלא ספק ולד טומאה וכו' ובש"ש חולין פכ"ה סי' ל"ד שיטה אחרת לו ומיהו עיין א"ר א"ח סי' קס"ג מה שתמה עליו ועיין תוס' נדה ס"ו ע"ב ד"ה אם והא דאמר בפ"ק דחולין ד' י"א טבל ועלה כו' ועוד אומר ר"י כו' כדאיתא בירושלמי וכו' וכן איתא בתוס' הרא"ש נדה הנ"ל ובש"מ ב"ק פ"ב ע"ב ד"ה אתא ועיין משנ"ה ח"ג סי' קל"ח קל"ט באריכות, ובש"ע יו"ד סי' קל"ו.

ובש"מ כתובות כ"ב ד"ה והכין הביא הא עובדא דשמואל דאמרה ליה דביתהו טמאה ואח"כ אמרה טהורה ונתנה אמתלא לדבריה הביא מתש' הגאונים דההיא עובדא הכי הוה דשמואל הי' רגיל להושיט לאשתו כוס של ברכה בזמן שהיא טהורה מקבלתו ובזמן שהיא נדה אינה מקבלתו וזה היה סימנו לידע אימת היא נדה פעם אחת הושיט לה ולא קבלה מפני כבודה של אחותו של שמואל סבר שמואל טמאה היא לכשסלקה הטבלא אמרה טהורה היא ונתנה אמתלא לדבריה ולא האמינה שמואל אלא פירש ממנה ז' נקיים כדין כל נדה ע"כ. והנה מדדייקי הגאונים לסיים כדין כל נדה ולא די באמרם אלא פירש ממנה ז"נ או עד שתטבול ולשון כל נדה משמע כל נדה ממש וא"כ בדידן נמי כל דיני נדה קאמר כנלפענ"ד.

ובמ"ש ממילא יופשט נמי ספיקן אחרינא שנסתפקו בהגיע עת וסתה ולא בדקה וכיוצא בזה שיש עליה חיוב ספירה אי תתחיל לספור מיד או צריך להמתין ה' ואח"כ תתחיל לספור ומטעם דלא פלוג נראה פשוט דבכולהו דינא

הכי ועיין פתחי תשובה יו"ד סימן קל"ו סקט"ז מחלוקת נוב"י ת' סימן קכ"ה וחכמת אדם כלל קי"ז ס"ג וערוך השלחן סימן קל"ו ס"ט ושו"ת חת"ס סימן קע"ט באשה שטבלה ובחזרה לביתה חזרה וראתה קודם תשמיש אי צריכה להמתין ה' ימים ואחר כך תספור דדעת הנוב"י לאסור ואחרים חולקין ועיין אמרי יושר ח"א סי' ל"ב דהסומכין על המקילין יש להם על מה לסמוך דכיון שלא שמשה אינו רק מצד המנהג ומשמע דאלו הו"ל מצד ההלכה חייב להמתין ולספור ה' ימים וא"כ בדידן כיון דהוא מההלכה לכ"ע לעולם צריך לספור קודם ה' כן נלפענ"ד. ומחמת חוסר הזמן וטרדות אין בידי לעיין עכשיו באחרונים אולי כבר דברו מזה,

אלו דברי ידידכם אסקופה הנדרסת בפני לומדי תורה לשמה המצפה לביאת הגואל ויעביר רוח טומאה מן הארץ ויטהרנו במי דינור דו"ש כל התלמידים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קלז

הפסיקה מלספור אי צריכה להתחיל מחדש

עש"ק לסדר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש

מע"כ ידי"נ הרב הגאון וו"ח נו"נ המפו' כש"ת מוה"ר שלום **שפירא** שליט"א רמ"ר בישיבה הקדושה טלז קליוו. בעמח"ס ספר שו"ת דברי שלום.

אחדשבת"ר בידידות נאמנה, ובדבר שנשאל עוד באשה שהתחילה לספור ובא בעלה בלילה ואמר לה שייעצו לו שלא תטהר בזה החדש ובבוקר שינה דעתו המייעץ שכן תספור אי שייך בזה שצריכה להתחיל מחדש או אפשר להמשיך.

ולבאורה יש לדמות להא דקבעו יוסי חתונה ושוב אמרו שלא תהיה החתונה ושוב התפשרו ונחלקו אי מהני הספירה מקודם עיין יו"ד סי' קל"ב ונראה דהכא עדיף דהתם עכ"פ יש חשש חימוד אבל הכא לכאורה אין לחוש כ"כ לחימוד כיון שאשתו היא וכבודו ליין לש"ת מעיל לדקה בהפסיקה אי היסח הדעת פוסל (ועיין יו"ד סי' קל"ו), א) שמא ארגשה ולא עלתה על דעתה, ב) שאם הסיחה דעתה אין זה ספירה ומע"כ פסק שיכולה להמשיך ובירר דבריו וש להאריך ולדינא נראה דיפה הורה.

מ"מ כיון דעכשיו כמה שעות לפני השבת ואין בידי להאריך וה' שנותיו יאריך עדי יבא ינון ולו יקחת עמים ידיד"נ אוהבו הנאמן דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קלח

אם יש היתר להחזיק בידי אשתו בשעת לידה

י"ז מנ"א התשמ"ז בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה וו"ח מו"מ כו' כש"ת הרב מוה"ר יוסף דוד ויסברג שליט"א בעמ"ס אוצר הברית בירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשכ"ת בידידות, וכו'. ומה שהביא באשה הסובלת מחולשת עצבים רח"ל ודורשת מבעלה שיחזיק בידה בשעת לידה והתיר הגאון בעל מנחת יצחק על ידי כפפות או הפסק מטפחת להחזיק בידה במקום סכנה.

ולפענ"ד אין לסמוך על זה כלל ואין דברי האשה אלו אלא פטפוטי דברים ושתקע הדבר וח"ו ליתן יד לפושעים בדבר כזה ואדרבה בשעה כזו שהוא שעת סכנה תחשוב על השש ותורתו וגם הוא ילך ויתפלל לה' שתלד בנקל ויתן להם ה' בן לדיק או לדיקת ולא יחשבו אז על עניני הבל ותאות ח"ו.

ולפענ"ד הוא כמעט בגדר יהרג ואל יעבור דהרי האחיזה בה לשם הנאה והיא וגם הוא נהנין אז מאחיזתם שעל מנת כן מבקשת וא"כ לא דמי הא ברופא שנוטל הדפק לאשתו כשאין רופא אחר (עיין יו"ד סי' קל"ה ובאחרונים) שהתם ליכא תאוה כלל וגם עסוק במלאכתו והבן את זה, ואם מתאמצת יתנו לה הרדמה ותלד ולא שיעבור הבעל ח"ו איסור אבזרייהו ולא יתרגלו נשים לדרכי הפרוצות, ובאמת כי כבר כתבתי בס"ד [מ"ט סי' ער"ב] דאסור לבעל בכלל ליכנס בחדר הלידה ומה לו לכהן בבית הקברות והקבר פתוח ואוי לו להנופל בו. והשי"ת שמו ירחם על הנשים הצדקניות שלא היו בחטא חוה וילדו בנקל ובריוח א"ס.

והיות כי אין הז"ג והארכתי כבר יותר מהז"ג והנני לברכו בברכת הצלחה מרובה ובכתיבה וחתימה טובה דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קלט

אשה החשודה באיסור נדות אי מהני לה בדיקת אשה אחרת

מע"כ יד"ע וידי"נ הגאון הגדול פאר הדור, שלשלת היוחסין מגדולי מרביצי תורה בדורינו כו' כקש"ת מוה"ר ברוך שמעון **שניאורסאן** שליט"א ראש ישיבת טשעבין ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, בדף י"ב הביא דברי מרן הגאון מטשעבין זצלה"ה לתמוה אמש"כ הח"ס ז"ל א"ע סי' ל"ז דבר חדש ע"פ שיטת הרמב"ן ריש גיטין דהא דאשה נאמנת בספירת נדתה אף דאתחזק איסורה משום שנוגע

גם לעצמה ומתוך שנאמנת על עצמה נאמנת גם על בעלה וכן מבואר סברא זו בתוס׳ חגיגה י״ד ד״ה בתולה וע״כ בעובדא שדן מרן הח״ם ז״ל שהאשה היתה נחשדת ל״מ בדיקת נשים אחרות דהא לדידהו אין הדבר נוגע לעצמם. ותמה מרן ממתני׳ מפורשת נדה דף י״ג החרשת והשוטה כו׳ אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה ובש״ע יו״ד סי׳ קל״ו ס״א דגם לבעלה מהני בדיקת פקחות ע״ש.

והנלפענ״ד ראשונה דבאמת בשו״ת ברכת יוסף א״ע סי׳ ד׳ כבר הקשה קושיא חמורה לכ״ע אמאי נשים נאמנות על טהרתה אפילו הן פקחות הלא ע״א אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא רק משום שבידו והעלה שם דבר חדש דהא שאמרו פקחות נאמנות מיירי דוקא בשוטה שהיא מטורפת בשאר עניניה ולא בעניני אישות ובדיקות וכמ״ש הסמ״ע סי׳ ל״ה סקכ״א ודלא כהתב״ש סי׳ א׳ סקנ״א אבל בשוטה שאינה מבינה גם עניני אישות אין נאמנים הנשים הפקחות ובשוטה כזו מיירי הב״ח סי׳ קי״ט בא״ע ועיין פתחא זוטא מה שהאריך בזה באות כ׳ וגם שאר אחרונים כבר דברו מזה ולפ״ז י״ל דמרן הח״ם נמי ס״ל דמתני׳ דפקחות בודקות אותה מיירי בשוטה כזו שיש לה עכ״פ דעת בעניני אישות ולא הוה שוטה גמורה.

שנית י״ל דיש לחלק בין שוטה לאשה הנחשדת דדן עליה מרן הח״ם ז״ל עיין הגהות מהרש״ק על הפרמ״ג יו״ד סי׳ א׳ סק״א מש״ש ובדע״ק סי׳ א׳ סכ״ח שכתבו דכיון דהחשו״ק מזדקקים לשחוט הוי כלייתים לעשות כדברי המזהירים ומזה נראה דיש לחלק אפילו במה שאמרו הכל שוחטין חרש שוטה וקטן לאו בכל קטן אמרו והכ״נ לא אמרו אלא בשוטה כזו שלייתא וכה״ג נאמנת על עצמה והפקחות רק בכלל עומדות על גביהם.

ועוד בה שלישיה דנלפענ״ד לדייק לשון המשנה החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה, ויש לדייק דהתחיל החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה כולם בלשון יחיד ומסיים אם יש להן פקחות מתקנות אותן וקאמר פקחות בלשון רבים הי״ל הפקחת מתקנת אותן והגם דיש לפרש דקאי אכולהו כלומר כל אחת יש לה אחת וקאי איש להן כלומר לכלהון, ומיהו הי׳ אפשר נמי לחדש דבדיוק אמרו אם יש להן פקחות בלשון רבים כלומר דבאמת פקחת אחת לא מהימנה דא״ע אין נאמן באיסורין ומיהו כבר האריכו דאפילו היכא דאיתחזק איסורא דבעי שני עדים מ״מ מהני נמי שתי נשים הגם שיש חולקין בזה והטעם כיון דע״א נאמן באיסורין ואשה בכלל נאמנות היא א״כ לגבי איסורין הרי הן בכלל עדות עכ״פ א״כ אפילו היכא דאחת אינה נאמנת מ״מ שנים נאמנות הן וא״כ אתי שפיר מתני׳ דפקחות מתקנות אותן היינו יותר מאחת ועיין נדה דף י׳ קטנה משהגיע לפרקן נשים בודקות אותן אמנם אפ״ה גבי נדון מרן הח״ם כיון שהיא בעצמה חשודה היא א״כ אפילו שתי נשים אינם נאמנות עליה כיון שהיא חשודה ואפשר שתראה בינה לבינה ולא תגיד ובשוטה לא חיישינן דסמכינן אחזקה ויש להאריך בזה.

ורביעי בקודש דנלפענ״ד לפמ״ש בהג״א חולין ט׳ בשם א״ז היאך נאמין לשוחט והא ע״א אינו נאמן באיסורין היכא דאיתחזק איסורא ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ובשלמא היכא שנמצאת הבהמה שחוטה כהוגן אלא שאין יודע אם מומחה שחטה אם לאו אמרינן רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן אבל היכא שנתנו לו בשר לאכול ולא ראה בית השחיטה היאך נאמין ניחוש שמא הרגה בקופין בשלמא היכא שבעצמו אכל איכא למימר שאינו חשוד לאכול נבילות אבל היכא שאחרים אוכלים ולא הוא היאך נאמין לו וליכא למימר דמהימן משום דלא עבר אלפני עור ובא״ז לא חי׳ כלום, אבל הר״א ממיץ חי׳ דהא דאמרינן דע״א אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא היינו דוקא באנשים רקים ופוחזים דומיא דשנים שהאמינה תורה כמו שהן ובהיא אין ע״א נאמן אבל בעד מהימן וכשר סמכינן עליה ואפילו באשה כדאמרינן בפ׳ בא סימן ר׳ ישמעאל מסר לאמו ור״י ור׳ יהודה לא פליגי עליה ולא חיירי אלא בשאר נשים שהן מן הרוב אבל באמו של ר״י מודו וכו׳ ע״ש.

הנה מבואר החלוק בין נאמנות של ע״א ויש בזה ג׳ דרגות עד החשוד אינו מהימן כלל אפילו היכא דלא איתחזק איסורא, עד שאינו מוחזק לא לכשר ולא לפסול אלא הוא מן הרוב העולם נאמן באיסורין היכא דלא איתחזק ואינו נאמן היכא דאתחזק איסורא, ועד הכשר ומהימן נאמן אפילו היכא דאיתחזק איסורא וה״ה אשה נאמנת במה דנשים נאמנות. וא״כ הכ״נ בדידן י״ל כך דאשה חשודה אינה נאמנת כלל לא על עצמה ולא אחרים נאמנים עליה וסתם אשה נאמנת על עצמה הגם דאיתחזק איסורא מ״מ נאמנת מטעם הרמב״ן דנאמנת על עצמה שלא תאכל איסור וכמו שכתב גם זה הא״ז בשלמא היכא דאוכל עצמו וממילא נאמנת גם על בעלה ואם הוא חשודה אינה נאמנת ואשה מוחזקת בכשרה נאמנת אפילו לאחרת אפילו היכא דאיתחזק איסורא ולפ״ז י״ל דהח״ם מיירי בסתם נשים שנאמנות לעצמן מטעם הרמב״ן ז״ל ולא מהני שהם יבדקו להחשודה משום דאיתחזק איסורא ולא נוגע להם והמשנה דחרשת ושוטה מיירי בכשרות ומה מדויק לשון המשנה פקחות מתקינות אותן ולשון פקחות מה הוא ולהנ״ל שהם פקחות וכשרות הם יכולות סתם נשים שאינן נאמנות. ומרן הח״ם מיירי מסתם נשים. ומה שאמר עד שיעמוד בעלה

משום דלא רצה לסמוך השתא אתי' הרא"ש כי ס"ל דנשים כשרות קשה למצא כאלו.

או יאמר דמרן הח"ם ס"ל דהגם דאשה כשרה נאמנת גם היכא דאתחזק איסורא אבל דוקא בחרשת או שוטה שאין בה דעת והכל תלוי בהם אבל באשה חשודה שאנן חשדינן אותה שמכשלת את בעלה כה"ג לא מהני עדות אשה כשרה מפני שחשודה לקלקל אפילו יתקנוה וגרע הוא מסתם היכא דאיתחזק איסורא אבל ליכא מי שבדעת יכוין לקלקל ולחזק האיסור וא"כ יהיה שני טעמים באינה כשרה יהיה הטעם משום נאמנות ובכשרה יהיה הטעם משום חשודה והבן כי קצרתי.

ועד החמישית אני בא גלפענ"ד דהפנ"י ריש חולין העלה דבר חדש דהא דקיי"ל דע"א אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא היינו דווקא היכא דהך חזקה דאיסורא לא איתרע כלל שלולי דברי העד היה הדבר ברור כודאי איסור כגון טבל וקונמות משא"כ היכא דממילא כבר איתרע החזקה כגון בהמה שחוטה לפנינו אלא שמספקינן אם נשחטה כהוגן או נתנבלה הו"ל כחתיכה ספק שומן ספק חלב דקיי"ל בפשיטות ע"א נאמן באיסורין ועיין נצי"ק א"ע סי' ס"ט והבית שלמה יו"ד סי' י' הקשה על הפנ"י והנוב"י אבל בעייתי הראתי לדעת דהמאירי והבעהע"ט ס"ל כן ועיין ספרינו משנה הלכות ח"ד סי' נ"ה ושו"ת בית שעריס א"ח סי' קנ"ג ועיין בעהע"ט שער שני ושו"ת בית שעריס יו"ד סי' ט"ו באריכות.

ומעתה י"ל בדידן נמי הא דאמרה תורה וספרה לה וכתב הרמב"ן דאינה נאמנת אלא מפני שלעצמה נאמנת ולכן נאמנת גם על בעלה מיירי באופן שהחזקה עדיין לא איתרע ואעפ"כ היא נאמנת לעצמה ועל החרשת ושוטה שנאמנות הוא מפני או שעדיין הוסת לא באה או שאיתרע לה החזקה שהרי הוא חזקה העשויה להשתנות והזמן ממילא קאתי ולכן נאמנות אבל בחשודה שצריכה להאמין בכל מקום כמו לעצמה לא הימנוהו וקצרתי בדבר.

וששית גלפענ"ד שהרי הח"ם ז"ל כתב שם וז"ל ולהך שיטה שכתב רמב"ן ריש גיטין דלא האמינה תורה לאשה אלא מטעם מתוך שנאמנת לעצמה כו' א"כ הכא צריך שיעמוד הבעל בעצמו על הבדיקה שהיא אינה נאמנת על עצמה והאחרות לא שייך בהו מתוך ע"כ יעמוד הבעל בעצמו על הבדיקה ע"כ. וא"כ יש לומר דבחרשת או שוטה נמי צריך שיעמוד הבעל בעצמו על הבדיקה והא דאמרו פקחות מתקנות אותה פי' שהם הפקחות עושות הבדיקה ומראות אותן לבעלה ואהכ"נ הח"ם ז"ל מפרש גם המשנה כן לפי שיטה זו שצריך הבעל בעצמו לעמוד על הבדיקה והא דאמרו במשנה רק פקחות מתקנות אותן אין הכונה שהן נאמנות על הבדיקות שהרי יש כאן חזקת איסור אלא שהפקחות מתקנות כו' כלומר שהן עושות מעשה הבדיקה שהשוטה אין לה דעת לעשות מעשה הבדיקה אבל לענין הנאמנות תלוי בבעלה כיון שהן אינן נאמנות לשיטה זו.

ויש לכוין כן בלשון חז"ל דבחרשת ושוטה כתבו אם יש להן פקחות מתקנות אותן ובסומא אמרו הסומא איהו תבדוק לנפשה ותיחזי לחבירתה וכאן לא כתבו שרואות אלא מתקנות אותן וא"כ י"ל דבודקות ומתקנות אותן ומראות לבעליהן או בפני בעליהן.

איברא דראיתי לרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל דבריס הצריכים ביאור בהא הלכתא דבפ"ד מה' מטמאי משכב ומושב ה"ט כתב החרשת והשוטה ומי שנטרפה דעתה בחולי אם יש להן פקחות מתקנות אותן הרי אלו אוכלות בתרומה. ולכאורה הוא לשון המשנה נדה י"ג הנ"ל ועיין כ"מ שם שליין משנה ר"פ כל היד ומיהו בפ"ח מהא"ב הט"ו כתב הרמב"ם וז"ל הסומא בודקת עצמה ומראה לחבירתה, אבל החרשת והשוטה צריכות פקחות לבדוק אותן ולקבוע להן וסתות ואח"כ יהיו מותרות לבעליהן ע"כ. ויש לתמוה למה שינה הרמב"ם ז"ל ממקום למקום דבלתקן לבעלה כתב הרמב"ם ז"ל שצריכות פקחות לבדוק אותן ולקבוע להן וסתות ואח"כ מותרות לבעליהן ובפ"ד מהטמו"מ כתב סתם פקחות מתקנות אותן הרי אלו אוכלות בתרומה ולא כתב לקבוע וסתות להן ול"ע מ"ש וברש"י על המשנה פי' מתקנות אותן בודקות אותן ומטבילין אותן משמע דדי בזה ולא בעי תיקון וסת להן ול"ע.

והנלפענ"ד דהנה כמה מהמפרשים תמהו למה במשנה אמרו רק מתקנות אותן ואוכלות בתרומה ולא כתבו ומותרות לבעליהן ויש שרצו לומר דאהכ"נ רק לתרומה התירו משום דהו"ל כקטן אוכל נבילות ואין ב"ד מצוין עליו להפרישו אבל לבעלה הכ"נ דאין הנשים מתקנות אותן וא"כ רש"י פי' סתם מתקנות אותן ומטבילין לענין תרומה זה סגי לכ"ע אמנם הרמב"ם ז"ל כאן חידש לן דבר יקר וחדש וחלק בין תרומה לבעלה דלאכול בתרומה די בתקון כל דהו כלומר כל שבדקוה וטבלוה הרי זו אוכלת בתרומה ואין כאן בית מיחוש כלל כי סוף סוף הו"ל קטן אוכל נבלות, אבל לטהר לבעלה לא די במה יתקנו אותה ויטבלוה כיון שיש כאן חזקת איסור ולכן כתב דהתיקון לבעלה היא שפקחות יבדקו אותן ויקבעו להון וסתות וכיון שיקבעו להון וסתות תו ליכא למיחש מחזקת איסור כיון שיש להן וסת קבוע ושפיר נשים בודקות אותן אפילו לרמב"ן ז"ל ואתי שפיר דברי רבינו הרמב"ם ז"ל שחילק בין תרומה לבעלה, ולפ"ז אתי שפיר דברי מרן הח"ם ז"ל דלא תקשה ליה ממשנה דפקחות דבדיקה זו אהכ"נ בעי שתהיה עם קביעות וסת ובאופן שתהא מותרת אח"כ כנלפענ"ד.

אלו דברי ידידו המצפה לישועת ה' כהרף עין בביאת בר נפלי,

מנשה הקטן

סימן קמ

ברכה על איסור דשוי' אנפשי' חד"א

אני לדודי ודודי לי חדש הרחמים התשנ"ג

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים את מע"כ רב האי גאון וצדיק אשכול הסופר דמטמרין גלין ליה גדול מרבן שמו כג"ת מוה"ר עובדי' יוסף שליט"א נשיא מועצת חכמי התורה ובעמח"ס נפלאים בכל מקצוע בתורה.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, בחזרי הביתה עיינתי בספרו היקר יביע אומר ח"ז אשר כבדני בו והשתעשעתי בדברי תורה ונפל גורלי להעיר ביו"ד סי' י"ג על דבר מה שפסק בעל שבט הלוי הובא בהשמטות בשיעוריו בסופו שיש לברך על הטבילה לאשה שקבלה על עצמה חומרת הגרש"ק עפ"ד הירמיס להחמיר בכתם גם על שיעור קטן ונתן טעם לברכה זו דשויה אנפשה חמיכא דאיסורא ומעכ"ג דמה דבריו דבדבר שיש מחלוקת הפוסקים הרוצה להחמיר כחד אינו מברך כי אין לה כח הברעה ואין הברעה מסור לנשים בפלוגתא דרבוותא ומהיכא לחשוב דשוי' אנפשה חד"א. והסתייע מהא דקיי"ל באשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני בלא אמתלא דהלכה דצריכה לחזור ולספור ולטבול ומ"מ אין לה לברך על טבילה וכן העלה בספרו היקר טהרת הבית ח"א עמוד קנ"ח.

ולפענ"ד הגם שאין צריך לי ולדכותי מ"מ יפה העיר ואין לה לברך על הטבילה ואם תברך כמעט נראה דהו"ל ברכה לבטלה, דאף דקיי"ל דמנהג עוקר חשש ברכה שא"ל כמבואר במהרי"ק שורש ט' וכן נוהגין בני אשכנז לברך על מצות תפילין על תפילין של ראש ועיין ש"ע א"ח סי' כ"ה ועיין תב"ש סי' כ"ח סקי"ד ובגל"ח ברכות דף ס' ורבינו יהונתן פ"ו דעירובין בבעה"ב שהי' שותף לשכניו וכו' דמותר לברך כיון דנהגו כר"מ ומיהו כל זה במנהג שנהגו כן שהונהג ע"י גדולים ונמשכו אחריהם אבל מי שמחמיר על עצמו כפוסק אחד מחמת ספק ודאי אינו מברך, והרי אפילו במצוה דאורייתא שמספקא ליה אם קיים כדבעי או לא קיים דקיי"ל דחוזר ומקיים ומ"מ אינו מברך דעל ודאי תקנו ברכה ולא על ספק ואע"ג שכתב המג"א א"ח סי' ס"ז בשם הרשב"א דעל ספק מצוה מברך וכמש"כ המחבר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומברך לפניה ולאחריה ומיהו חלקו עליו האחרונים ז"ל עיין פמ"ג דמ"ש ק"ש משאר מצות ועיין ביאור הגר"א שם, ומשמע דבשאר מצות לכ"ע בספק אינו מברך ועיין רש"י עירובין נ' דעל ספק דאורייתא אין לברך ועיין תר"י פ"ג דברכות ומג"א סי' תרפ"ח סק"ו וב"י יו"ד סי' כ"ח דאין מברכין כרש"י עירובין הנ"ל ועיין ח"ס א"ח סי' י"ד.

ואף שמצינו ברכה על מנהג כהא דנשים החמירו על עצמן בחומרא דר"ז דאמר ר"ז בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם כחרדל יושבות עליה שבעה נקיים א"ל אמינא לך איסורא ואת אמרת מנהגא היכא דאחמור אחמור היכא דלא אחמור לא אחמור ע"ש והנה התם מנהג נשים ובנות ישראל ואפ"ה מברכות וא"כ הוא לכאורה נידון דידן, לא דמי דהתם קבלו עליהם חומרא ונהגו כן כל הנשים ולא בגדר ספק אף שבזמנם הי' בגדר היכא דאחמור אחמור והיכא דלא אחמור לא אחמור, מ"מ כה"ג מברכין על מנהג וכמבואר בא"ח סי' כ"ה.

ועוד נראה דהרי כבר הקשה כק"ז בתשו' בית שערים הילך הסכימו להם תכמינו ז"ל על דבר זה שהרי חומרא זו אתי לידי קולא שמבטלין פ"ו והלא על ליבה אחת נעשה יהושע שמת בלא ולד וכ"ש להנהיג כן בכל העולם ולכל הנשים ולא יבטלו מפ"ו כל העולם ותי' מרן ז"ל בדיוק לשון בנות ישראל החמירו על עצמן כלומר דהחומרא מהנשים שאינן מצוות על פ"ו והנהיגו כן כשהן עדיין בנות ישראל ולא נשאו לאנשים וכיון שהלכו לינשא התנו שעל תנאי זה נושאות כיון שהיו חוששות מחמת חולשת הדורות שלא יטעו ומי שנשאן על תנאי זה נשאן וממילא ליכא בזה איסור לדידהו וחכמי ישראל הסכימו להם וכה"ג מברכין אפילו אמנהג של חומרא אבל כאן הוא מחלוקת הפוסקים אין כח באשה לפסוק כחומרת אחד ולברך, ולא דמי גם למנהג הנביאים שלא תקנו ברכה בחביטת הושענות בהו"ר וכבר האריכו בזה האחרונים ז"ל.

וקצת יש לעיין אי יכולה אשה להחמיר על עצמה היכא דכל הפוסקים לא ס"ל הכי וליכא אלא דעת יחידאה לפמ"ש הגה"ק בעל דברי חיים לאחד ששאל על מה שפסק הפמ"ג בהא דאין לשחוט עגל קודם שבעת ימים משום חשש נפל וכתבו הפוסקים דלא בעי מעת לעת ומיהו הפמ"ג פסק כמ"ד דבעי מעת לעת ואי יש לנהוג כן וכתב הד"ח זללה"ה שכיון שרוב הפוסקים פסקו דאין צריך מעל"ע אסור לפסוק כפמ"ג והפוסק כן הו"ל בכלל אינו מאמין ח"ו בהא דכתיב אחרי רבים וקצת נראה מהא דר"ט ריש ברכות דהטה וקרא ונסתכן ואמר כדאי הייתי שעברת על דברי ב"ש וכ"ש שלא לברך על חומרא כזו.

איברא דבעצם הטעם שנתן השבט הלוי משום דשאנחד"א לא הבנתי, לא מיבעיא למ"ד דהא הלכתא דשנחד"א הוא מדין נדר עיין שו"ת מהרי"ט ח"א סי' ל"ב ומהר"י באסאן סי' פ' ואע"פ שאינו כנדר ממש שהרי ליתא בשאלה והרב מ"ל ח"א סי' מ"ה נמי פשיטא ליה דמדין נדר נגעו בה והביא רמי' מרשב"א ועיין ב"י יו"ד סי' רכ"ה ונעיין שעה"מ פ"ט מאישות הט"ו (ופלא על הנוב"י מה"ת סי' כ"ג שכתב על השואל שרצה לומר דשנח"א הוא משום נדר שהוא שטות ול"ע ועיין שו"ת משנ"ה ח"ג סי' קכ"ו),

ולדידהו ודאי דאסור לה לבדך דאם נדרה אשה לאסור עצמה על בעלה מה ברכת טבילה שייך על זה.

אלא אפילו להפוסקים שהוא מדין נאמנות והודאת בע"ד כמאה עדים דמי עיין מל"מ פ"ט מהמ"א הט"ו ועיין ש"ג פ"ב דכתובות בשם ריא"ז דשאנחד"א הוא מטעם דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים ועיין קצוה"ח סי' ל"ד ובגמ' נדה נ"ג פלוגתא דר"י ורשב"ל אי תולה כתמה ברחייתה וברש"י שם ד"ה דיתיב וקאמר וברש"י קידושין ס"ג ע"ב ד"ה לדידה דבטענת ספק נמי שייך שאנחד"א ועיין א"ע סי' ל"ה ס"ג בח"מ וב"ש שם סק"ט ועיין פמ"ג בשפ"ד סי' י"ח סקל"ד דגם מה שאסור משום סד"א שייך שאנחד"א. והכא נמי כיון שהשה להחמיר כהגרש"ק ושאנחד"א שהיא טמאה מ"מ הגם שהחמירה על עצמה ושוא עצמה להיות כטמאה ומופרשת מבעלה עד שתטבול מ"מ אין לזה דין טומאה שיחייבה לבדך שהרי גם היא לא ידעה אם טמאה היא ואנן מאמינים לה שראתה אלא שאין כאן שיעור וגם היא מודה ששיעור זה ראתה ולא מכחשת בעצם השיעור אלא מכחשת בנו בענין ההלכה ועל זה לא שייך הודאת בע"ד שאינה יודעת יותר משאנן יודעין אלא שרוצה לפסוק בדיני שיעורין ובזה ודאי אנן נאמנין ולא היא.

סימן קמא

אשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני

עוד להנ"ל

עוד רגע אדבר במה שכתב מעכ"ג בטהרת הבית ח"א עמוד קנ"ח באשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני ולא נתנה אמתלא אין לה לבדך על טבילתה הגם שצריכה טבילה וכן הוא בדידן נמי היכא דשאנחד"א.

ולפענ"ד בהורמנא דמר כ"ג יש לחלק בין הדבקים דאשה שאמרה טמאה אני וחזרה בה בלא אמתלא שפיר אין לה לבדך כיון שחזרה בה ולדעתה היא טהורה ומעולם לא נטמאת הגם שאנן לא מאמינין לה ואמרינן זיל טבול כיון שהחזיקה עצמה בטמאה במה שאמרה טמאה אני והתורה האמינה בזה דכתיב וספרה לה (עיין תוס' ריש גיטין) ולא נתנה אמתלא מ"מ כיון שהיא יודעת שלא נטמאה היאך נוכל לכופה לבדך ברכה לבטלה נגד ידיעתה הברורה.

ועיין שלהי נדרים משנה ראשונה האומרת טמאה אני לך נאמנת משנה אחרונה האומרת טמאה לך אמרינן תביא ראי' לדבריה ואם היא אשת כהן אוכלת בתרומה והקשו הראשונים ז"ל היאך נכוף אותה לאכול בתרומה ולשמש עם בעלה מאחר שהיא יודעת שהיא טמאה ושאנחד"א ואי' שם או משום הפקעת קידושין נגעו בה או משום שיש כח ביד חכמים בקום ועשה משום תקנה גדולה ועיין תוס' שם בשם רבינו אליעזר אבל כאן בשיעור קטן כיון דס"ל דהלכה כרש"ק ולדעתו היא טמאה ודאית אכתי יש לומר שתבדך מטעם זה כנלפענ"ד ומ"מ לדינא לדקו דברי מעכ"ג דלא תבדך וכמ"ש לעיל כנלפענ"ד.

אלו דברי ידידו ואוהבו דושכ"ג המברכו בברכת כוח"ט בספרן של צדיקים גמורים לחיים טובים ונעומים החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קמב

במנהג נשי ישראל לקוץ שערות ראשן אחר הנישואין אם זה הי' מנהג מקובל בכל מקום

ד' ויקהל התשמ"ח בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרב הגאון הצדיק כו' כש"ת שליט"א אבד"ק וכו'.

אחדשב"ג שליט"א בידידות, ובדבר שהתפלא בענין נשים דידן שכתבתי שמנהגן לקוץ שערות ראשן ושהוא הי' מנהג בכל תפוצות ישראל וכמ"ש בשם מרן הח"ם דכן היה המנהג וכת"ר אמר דזה רק מנהג שנתקבל בין החסידים או ע"פ רוב אצל אנשי אונגארען וגאליציא ולא אצל אנשי ליטא ורוסלאנד ופולין וכיוצא בו ולא יודע שום מקום ומקור שיזכירו זה וגם בח"ם אינו מבואר רק בדרך אגב ומה שכתב בצואה יש לפרש באופן אחר.

והנה באמת כי כבר האריכתי קצת בענין זה ואין כדאי לעבור על אשר כבר כתבנו (והוא בתש' לידי"ג הגאון מוהרב"ז שליט"א בב"ב) [ח"ט סי' תי"ט, וע"ע ח"ה סי' רמ"ג], ומיהו מה שכתב שלא נמצא זה אפילו רמז בין גדולי ליטא באמת כי העלמת עין איכא הכא דרבינו הגדול הגלי"ב זצ"ל בספרו העמק שאלה על השאילתות שאילתא ל"ו אות ז' בא"ד הביא דזה היה תקנת ומנהג רבותיו ורבותיו הגאונים האחרונים ז"ל ולא רק מנהג החסידים או איזה יחידים.

וז"ל שם והנה הראב"ד הוסיף איסור במקומות שהנשים הולכות בשערות ארוכות דהיאך תגלל מסחיטת שיער, ור"ל אפי' יימא דקיי"ל אין סחיטה בשיער כדעת הרי"ף והרמב"ם פ"ט מה"ש מכ"מ מדרבנן אסור כמ"ש הה"מ והב"י א"ח סי' ש"ל וכבר הסכימו המג"א והגר"א סי' שי"ד דאפילו באיסור דרבנן אסור פ"ר ולא דמי להא דביצה פ"ק גזירה שמא יסחוט דהכא ודאי תבא לידי כך והוי פס"ר דניחא ליה וכו' והא דאיתא בביצה שם דנדה מערמת וטובלת בבגדיה כו' מיירי ג"כ או בבתולות או באין לה שיער "ובאמת בזמן הפוסקים האחרונים ז"ל הנהיגו הנשים לגלח שערן להכי

הקילו בדבר לטבול בשבת וקרוב לומר דעיקר מה שהנהיגו רבותינו תגלחת שיער נשים נשואות מה שלא היה כן בימי המשנה כדמוכח במזיר דף כ"ח ובכ"מ, היינו משום דאז בימי המשנה שהיו גם בתולות טובלות עצמן לטהרות בע"כ היו נוהגין לטבול בשערות ארוכות והיו יודעות להזהר מסחיטת השיער מש"ה נהגו גם הנשואות כן והשתא שאין בתולות טובלות יותר טוב שלא יהא שערות לנשואות ולא יבואו לידי חלול שבת ח"ו וכו' ע"ש.

והנה נתבאר שאין הדבר ענין של איזה אנשים ואיזה חסידות אלא דבר זה הונהג מרבותינו לאחר שהפסיקו הבתולות לטבול והיה זה מנהג בכלל ישראל עכ"פ בני אשכנז וכנראה שתפס זה למנהג פשוט מרבותינו ז"ל ומה שראינו הרבה מקילין בזה כהיום הוא מפני ההשכלה הוא שקלקלה בכמה מקומות ושינו את המקובל בכמה עניינים כידוע אבל בנות ישראל הצנועות והכשרות אבתי מחזיקים מנהג רבותיהם ואבותיהם ואל תטוש תורת אמך. ובספרי משנ"ה מי"ב יו"ד סי' ל"ה האריכתי קצת והגם שיש להאריך עוד מ"מ אין הז"ג כעת.

דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן קמג

אי מותר להשתמש במכשיר (פילטער בלע"ז) לנקות המקוה

למחרת יו"כ התשנ"ג בנ"י יצו"א

פתקא טבא וחיי ארוכי למע"כ יד"ע וידי"נ רב האי גאון הגאונים פאר הדור צ"ת ראש בשמים אין גומרים עליו את ההלל כקש"ת מוה"ר ר' חיים קנייבסקי שליט"א גדול מרבן שמו.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, וכו'. בשלהי המכתב אציג כאן מה שנשאלתי כמה פעמים במקואות שיש בהם מכשיר לנקות ולסנן המים הנקרא פילטער בלע"ז וזה מעשהו שמשימים ציור במקוה ומושכים המים מתוך המקוה דרך ציור שיש בו שם צרורות וכיוצא בו לנקות המים ועוברים דרך אותו המקום וחוזרים אל המקוה דרך הציור ולא נשארו המים להיותם עומדים בשום מקום אלא כן חוזרים המים כמה פעמים עד שכל המים שבמקוה מנקים מן הלכלוכית ומפסיקים הכלי המכשיר, ונשאלה השאלה אי המים נעשו שאובים כשיוצאים מן המקוה ע"י הציור, ג' אם בשעה שהפילטער פועל והמים סובבים מן המקוה וחוזרים אל המקוה הו"ל בכלל זוחלין שאין לטבול במקוה.

והנה לענין שאובין שנעשו המים לכאורה נראה דלא נעשו דהאי ציור לא עשו להחזיק בו המים כלל ואין לו בית קיבול האמנם כשיוצאין המים ע"י הציור הבאים לתוך המקום שמשימים שם צרורות לנקות המים לכאורה שם הוא בית קיבול שנעשה לקבל הצרורות האלו ורוצה בצרורות אלו והגם שלא נעשה המקום להחזיק המים כלל מ"מ כיון דנעשה להחזיק הצרורות נמצא דהחלק הזה מן הציור נעשה לשם כלי לקבל צרורות וכבר כתבו הפוסקים דלא בעינן שיעשה בית קיבול למים דוקא וא"כ כשבאו המים לתוך המקום הזה נעשו שאובים לפוס ריהטא.

ובש"ע יו"ד (סי' ר"א סל"ו) נטר שאין לו ד' שפות אינו משוב כלי וכו' ואם חקק בו גומא אחת קטנה כשהוא מחזיק רביעית פוסלת לכ"ע אלא דמ"מ כשחוברים אל המקוה שוב נעשים חלק מן המקוה ולא מיבעיא לדעת הש"ך דסגי בהמשכה (ע"ש ס"ק ע"ז) דכשבא להמשיך במקוה שכולה כשר מהני המשכה ואפילו במקוה שרוב מים כשרים וע"ש ש"ך ס"ק קמ"ד מה שתמה על העט"ז בנטר שמקלא למקוה והמכתשת נתונה בצדו אם היו רוב שאובים כשר דהו"ל ספק שאובין והמחבר כתב לפי דעת הרמב"ם דכולו שאוב מדרבנן אבל לפי דאנן קיי"ל דכולו פסול דאורייתא כדלעיל ס"ג אפילו ברוב מים כשרים פסלינן כה"ג ותמה עליו דאיתמיטתיה דברי הר"ש פ"ב דמקואות משנה ה' ודברי התוס' פ' המוכר את הבית דף ס"ו וכ"כ הט"ז שם אות פ"ד דשגגה הוא ואדרבה משם למדו דכולו שאוב דאורייתא ומ"מ ברוב מים כשרים כשר דאורייתא והו"ל ספק שאובין ונכשרים ע"י המקוה ע"ש.

וא"ב כ"ש בדידן שכל המקוה הוא כשר ומשם יוצא ובא נמצא אפילו נימא דנעשו שאובים במקום החקק מ"מ שוב נתכשרו ע"י המשכה בציור אל המקוה שהוא שלם ויש בו ארבעים סאה דקיי"ל שאינו נפסל וכל השאובים שבאו לתוכה מתבטלים (כבש"ע יו"ד סי' ר"א סט"ו) מקוה שיש בו מ' סאה ומעין כ"ש יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכו והם כשרים ולכן לפענ"ד פשוט דהמקוה לא נפסל בשביל המים שעברו דרך הציור הנקרא פילטער אפילו אי נחזיק מקום המסננת הנקרא פילטער לכלי ואפילו נימא דנעשו שאובין ממש מ"מ לאחר שחזרו נכשרו במקוה מדין דכל השאובין שבאו במקוה שיש בו מ"ס לא פסלוהו.

אלא דמה שיש לעיין אי בשעת הסיבוב המים נמי יכול לטבול במקוה זו דאולי יש בזה פסול משום זוחלין שבשעה שהמים יוצאין הו"ל מקוה זוחל או דילמא כה"ג כיון שאין זוחלין לחוץ אלא אדרבה הכונה להחזיר המים לתוך המקוה והכא הדוחף המים לצאת לא הוי אלא כמו במקוה שיש בו נקבי סלע בכותלי המקוה שסובב מכותל מזרח למעריב והמכניס מים בנקב מצד זה נכנס במקוה מצד שני ואינו זוחל

חוץ למקוה ולכן הנכנס לטבול המים עולים ונדחפים על ידי הטובל ונכנסים בנקבי הסלע מצד אחד ונכנסים מצד שני או כשיוצא מן המים המים חוזרים למקומן דכה"ג ודאי עולה הטבילה וכדעת הריב"ש והכ"נ הרי המים בלתי הדחיפה לא היו יוצאין וגם מיד חוזרין מאותו דוחף עצמו וסובב סובב הולך המים ואל סביבותיו שבו המים באותו הכח עצמו, ולעולם לא יצאו ולא יצאו מהצינור הזה הו"ל ככלי המונחת בתוך המקוה או על צד המקוה שמי המקוה עוברים דרך עליה וחוזרין ואעפ"כ לא נפסל המקוה בשביל זה כמבואר בריב"ש.

וז"ל הריב"ש ז"ל סי' רל"ב ביאור דברי הרמב"ם פ"ח ממקואות ה"ח בג' גוממיות העליונה ותחתונה של עשרים סאה ואמצעית של ארבעים סאה ושטף של גשמים עובר ביניהם דאין זה חיבור ואין טובלין אלא באמצעית שאין הנזחלין מערבין וביאור רבינו הריב"ש ז"ל הטעם משום דכל זוחלין הו"ל קטפרס וקיי"ל דנילוק וקטפרס אינו חיבור. ובביאור הגר"א ז"ל יו"ד סי' ר"א סק"ה וס"ק נ"א כתב דעפ"ז מתבאר הא דמקוה אינו מטהר בזוחלין ומעין מטהר בזוחלין והוא משום דמקוה הא צריכה שיעור ארבעים סאה וכיון דזוחלין אינם מחברין ליכא צירוף מ"ס במקום אחד אבל מעין שפיר מטהר בזוחלין כיון דא"ל שיעור דמעין מטהר בכ"ש ואע"פ שאין להמים תורת חיבור כשהן נזחלין מ"מ כל משהו שבו מטהר.

וראיתי בקהלות יעקב למרן מר כ"ק אביו הגה"ק זצלה"ה מס' טהרות סי' ל"ח שהביא דברי הריב"ש והגר"א הנ"ל וכתב דלדעתו הגדולה זהו שיטת רש"י חולין ל"א ע"ב ד"ה חרדלית של גשמים וכו' ואין טובלין בו דהנלוק והקטפרס אינם חבור ולא הוי מקוה דארבעים סאה שהרי אין ארבעים סאה במקום אחד ואע"פ שיש שם הרבה למטה ולמעלה הא קתני אינו חיבור עכ"ל ובתוס' שם תפסו דכוונת רש"י ז"ל הוא משום שבאותה חרדלית של גשמים שטובל ליכא שם ארבעים סאה והמים דקוו וקיימי למעלה ולמטה אינם מחוברים לכאן משום דנלוק אינו חיבור והקשו על זה דהא אפילו ארבעים סאה באותו מדרון שטובל בו פסול מטעם זוחלין שהרי מקוה אינו מטהר אלא באשבורן ולדברי הגר"א ז"ל באמת חד מילתא הוא דהא גופא דאין מקוה מטהר בזוחלין הוא משום דאין נלוק וקטפרס חיבור ולשון רש"י ז"ל שכתב שהרי אין מ"ס במקום אחד ואע"פ שיש הרבה דמ"מ ליכא מ"ס במקו"א כיון דקטפרס אינו חיבור ע"ש.

והנה הביא שם מחלוקת בביאור דברי הריב"ש הנ"ל ומ"מ מה שעולה לדידן דמקוה האמצעית טובלין בו ואע"ג דשטף של גשמים עובר גם על מקוה האמצעית שעי"ז מחבר את השני מקואות העליונה והתחתונה של עשרים סאה עם האמצעית לא אמרינן דאסור לטבול גם באמצעית משום זוחלין כיון דהמקוה האמצעית יש בו מ"ס מה שהשטף של גשמים עובר ביניהם אינו עושה את המקוה האמצעית לזוחלין אלא שאינו מחבר הנילוק והקטפרס שהם זוחלין והזוחלין אינם מחברין אבל לפסול האמצעי אין בכחם וא"כ הכ"נ בדידן כיון דהמוקה האמצעית לעולם יש בו מ"ס והזחילה בזה שהוא שטף של גשמים בנידון אינו מעלה ומוריד, כיון שהמקוה האמצעי הוא שיש בו מ"ס ועיין שם בקהלות יעקב עוד בד"ה ולפ"ז אתי שפיר היטיב שמחלק בין היכא דכל ההיתר גם בתר שנתחברו אלא משום שמחוברין למעין ולא חל עליהן עצמן דין לטהר בכ"ש ולכן לאחר שנפסקו מהמעין הדר צריכין שיעור ארבעים סאה וכמו גומה המחוברת למקוה כשפופרת הנוד כשיפסיק חיבורה לא תטהר כיון שעכשיו אין לה שיעור וכו' וא"כ בדידן שהמקוה מעולם לא יצא מאשבורן ויש כאן שיעור מקוה כשר אין הזחילה פוסלת על עצם המקוה.

וכל זה אפילו אי נחזיק זה כלומר נידון דידן לדין זוחלין אלא דלפענ"ד כיון דהני מים אין הולכין לחוץ כלל לא הו"ל בכלל זוחלין דגדר זוחלין לא מקרי אלא כשאין חוזרין למקוה אבל אם יוצאין וחוזרין ולא נעבדים מן המקוה לא הוי' זוחלין ואדרבה לפעמים מצטרפין כגל הנתלש המבואר במהרי"ק דגם מה שלמעלה מצטרף וגם מהא דסגוס דכל זמן שהוא חיבור אינו פוסל והוא חלק מהמקוה ולא הוי זוחלין וא"כ אפילו המעביר דרך כלי נמי אין המים נפסלין בכך ויש לעיין קצת מסעיף י"ז ובש"ך שם ועיין דג"מ מ"מ לא דמי גם להא אשר לפענ"ד לא גרע הא מהא שכתב הריב"ש דמים היוצאים מן המקוה בשעה שנכנס לטבול וחוזרין דאין זה בכלל זוחלין כלל כנלפענ"ד ולפי שהוא דבר חדש לא רציתי לסמוך על זה עד שיורו בזה גדולי הדור ולהן דין הבכורה.

ידי"נ דושב"ג בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן קמד

מי קולא סודא אי פוסל המקוה בג' לוגין

ג' דסליחות ישראל נושע בה' התשנ"ג בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב ויחתם לחיים טובים וארוכים למע"כ הרב הגאון יראמ"מ מרביץ תורה והוראה בישראל כש"ת מוה"ר שלום **שפירא** שליט"א בעמח"ס אמרי שלום ב"ח מ"ר דישיבה הקדושה טלז.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ובד"ת אשר מספקא ליה אם פעפסי קולא פוסל את המקוה בג' לוגין מים שאובים ופשט ליה מגמ' מכות ג' דמי נצב פוסלין את המקוה במים שאובים יפה כיון דפעפסי קאלא וכיולא באלו

דין מים להם לכל דבר דודאי הם מים ואין משתמשין בהם בתור משקה אלא הוא כמו קלאב סודא מים אלא שלזה יש עוד לצע ותנן ר׳ יוסי אומר מי לצע פוסלין את המקוה בג״ל. ולא חלק בזה אדם ועיין ש״ע יו״ד סי׳ ר״א סכ״ד.

אלא דמה שדימה מעכ״ת שכר לפעפסי אינו דומה דשכר שפוסל אינו פוסל אלא אם יש בו ג״ל מן המים ואין מצטרף התמד שהחמיץ אבל הפעפסי קאלא הוא הכל מים ואין בו אלא לצע ופוסל הכל כיון דלצע אין בו ממש עיין ט״ז שם סקל״ה דמי לצע אינו פוסל דאין בהם ממש רק שריית הסימנים בלבד.

סימן קמה

מיץ תפוזים מרוכז אי פוסל בג׳ לוגין

עוד להנ״ל

ב) **ובדבר** מה שמספקא ליה עוד במיץ תפוזים (אראנזש דזשוס) הנעשה מקאנצענטרעט כלומר שמייבשים חלק המים מן המיץ ואח״כ חוזרים ושופכין מים לפשרו ולעשותו ראוי לשתי׳ אי פוסל בג׳ לוגין וכתב דאע״ג דלעניין הכשר ודאי מכשיר המים שבו מ״מ לעניין לפסול את המקוה דין חמרא מזיגא ליה ואינו פוסל בג׳ לוגין מים שאובין.

ולפענ״ד דדא הלכתא במחלוקת שנוי׳ דלכאורה הי׳ נראה דכל שיש ג״ל מים בו בלי לירוף המיץ שבו הרי הוא פוסל את המקוה ולא דמי ליין שמזגו במים דמקרי חמרא מזיגא דיין דין מיוחד לו דזה דרכו לעולם מטבע הבריאה ואדרבה חמרא דלא דרי חד על תלת מיא לאו חמרא הוא אבל מיץ דומה לשכר וכבר כתב הריטב״א ז״ל (עירובין כ״ט) והביאו היד אברהם על הגליון על מה שהביא הש״ך סקס״א דעת הרמב״ם פ״ז דתשב שכר בהדי הנך דפוסלין וכתב הריטב״א דאיירי שהחמיץ ואע״ג דתנן דתמד משהחמיץ אינו פוסל את המקוה היינו שאינו מצטרף היין והמים שבו ביחד לפסול בג׳ לוגין כמו תמד שלא החמיץ אבל אם יש בו ג״ל מים אפי׳ כשהחמיץ בג״ל מים שבו פוסל ועיין ברכות ל״ח ע״א תוס׳ ד״ה האי דובשא.

אבל מהתוס׳ חולין כ״ו ע״א ד״ה משהחמיץ נראה להביא דאפי׳ יש בו ג״ל מים אינו פוסל את המקוה דכי היכי דנתשבין המים כפרי להיות נקחים בכסף מעשר לעניין מקוה נמי נתשבים כפרי ולא פסלי ליה ע״ש ועיין תוס׳ רי״ד עירובין כ״ט שהביא קושית הריטב״א ז״ל ולא לחלק בין יין לתמד ושוב כתב והנכון בעיני דה״ג שכר מערבין בו ואינו פוסל את המקוה דכיון דקלט טעם מן הפירות פירי הוה ובטלה תורת מים מעליו בין לגבי עירוב בין לגבי מקוה ומסיק דהכל תלוי בשמא וכמו בין חמרא מזיגא מיקרי הכ״ג שכר אלא שמסיק דנשתנה שמן וטעמן ומראיתן הלכך אינו פוסל את המקוה פי׳ אפילו בשלשה לוגין מים שבו, וכבר הרגיש בזה החזו״א ז״ל מהד״ת סי׳ ה׳ אות י׳ וכתב דדעת כל הפוסקים כתוס׳ ולא כריטב״א ע״ש.

איברא דהחזו״א ז״ל שם כתב ושכר דפוסל את המקוה היינו שכר שעורים ותמרים שהרי הרמב״ם כתב דין שכר ודין תמד אלמא תרי מילי נינהו ולא נתגלה טעמו של הריטב״א דלא פי׳ שכר של שאר מינין.

ולפענ״ד טעמו של הריטב״א משום דלא מחלק בין שכר של תמד לשאר מינין וס״ל דפוסל והבן, נמצא מיהו דלהחזו״א ז״ל שכר של שאר מינים פוסל את המקוה ולא גרס כגירסת התוס׳ רי״ד שכר מערבין בו ואינו פוסל את המקוה משום דקלט טעם מן הפירות כפרי הוא לענין עירוב ולענין מקוה ולדידי מיהו יצא לן דדא שמעתתא במחלוקת שנוי׳ ומדברי הרמ״א יו״ד הנ״ל סכ״ה שפי׳ יין או מוהל המים היוצאים מהזתים ופי׳ הט״ז שם סקל״ז לפי שהם גוף הפרי ויש בהם ממש משמע דלא מחלק בין יין לשאר פירות והבן, ולדינא כיון דג״ל פוסלין הוא דרבנן ורוב הפוסקים לכאורה דכל שיש בו ממשות בטלי המים א״כ יש לסמוך כמ״ש מעכ״ת במיץ תפוזים ומיהו המחמיר כריטב״א אין מזיחין אותו ואולי שגם דעת החזו״א כן רק שלא יצא מזה קולא.

אלו דברי יוצאי חפזון בזמן שמלאכים יחפזון והאי גברא טרוד טירדא דחי נפש והנני חוזר בברכה י״ר שנזכה להכתב ולהחתם בספרן של צדיקים לאלתר לחיים טובים כעתירת וברכת ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קמו

צינור המביא מי גשמים למקוה

מע״כ הרה״ג וכו׳ במקום פלוני שליט״א.

אחדשב״ת בידידות, בדבר שאלתו אשר זה זמן אשר נהוג אצלכם בהמקוה שהמי גשמים מובאים ע״י צינור של פלאסטיק והצינור מניחים אותו על צינור אחר מחובר בקרקע הבית, והיות כי הצינור של פלאסטיק יש לחוש שבשעת הגשם יצוד ממקומו ע״י שטף המים ולכן קבעו אותו במסמורות שלא יזוז ממקומו וגם הדביקו אותו בדבר הנקרא (קלעמפ בלע״ז) שהוא מקבל טומאה ועכשיו בא לשם רב אחד ואמר לו שהמקוה פסול ומי הגשמים נמי פסולים מפני דמקוה צריך להיות הויתו ע״י טהרה וכאן הויתו על יד דבר טמא הוא המסמורות וגם הקלעמפ הנ״ל ונפשו בשאלתו אם הוא פסול בדיעבד או רק לכתחילה והרב הנ״ל טען מדברי הרא״ש.

והנראה לפענ"ד לשאונה דדבר מוסכם הוא בש"ע יו"ד סי' ר"א סמ"ח דמקוה בעינן הויתו ע"י טהרה ועיין מקואות פ"ה מ"ה ועיין עדיות פ"ז מ"ג ופרה פ"ו מ"ד ובפירושי הרמב"ם והראב"ד והר"ש והרא"ש ורא"ם ומרדכי ודעת הרמב"ם דלזב ולזבה נאמרו הדברים אבל לטהר אשה לבעלה לא בעינן הויה בטהרה דוקא ולדבריהם לכאורה בזה"ז לא נפ"מ וכשר המקוה בהויתו ע"י דבר המקבל טומאה ודעת הר"א ממין הביאו המרדכי פ"ב דשבועות (סי' תשמ"ו) דיש ליזהר שלא לטבול ושלא להטביל במעיינות המקלחים דרך שסלונות של מתכות דרך זחילה כדין מעיין אלא באשבורן של מ' סאה כדין מקוה שהסלון של מתכת מקבל טומאה אעפ"י שאין לו בית קבול.

והב"י סי' ר"א הביא דלדברי הרמב"ם והראב"ד מתורת מים חיים נפסלו לזב אבל מ"מ תורת מעין יש לו לטהר שאר טמאים בזחילה ולר"א ממין יצא מתורת מעין לגמרי ולא מצי טביל בהו אלא באשבורן ועיין תי"ט מה שהקשה עליו ושיטת הרא"ש ורוב הפוסקים דהרולה לעשות מקוה ממי גשמים סומך אפילו במקל אפילו בקנה אע"פ שאפשר שיבאו לידי קבלת טומאה כשיעשה מהם כלים מ"מ השתא מיהת לאו בני קבלת טומאה נינהו וסומך ועיין רא"ש מקואות סי' י"ב באריכות.

ובש"ע יו"ד סי' ר"א סמ"ח הבא להמשיך מים למקוה לא יאמוז דף בידו ויעבירם אלא יניח הדף בקרקע וכו' ותפס לפסק הלכה כדעת הרא"ש בהל' מקואות סקי"ב ובתשובה סי' ל"א ועיין שו"ת ח"ס סי' קל"ט באריכות בביאור כל השיטות בזה ודעה זו הוא דעה שלישית ואין צריך לכפול הדברים והאריך שם בדברים כנתינתם מסיני והיולא לן מדבריו הקדושים שם דכל שיכולים המים לבא גם בלי הסילון דרך חור שבכותל א"כ הוא הכל טהור כמ"ש הש"ך סי' ר"א סקק"ג (הגם כי במהר"ם שי"ק סי' קל"ז תמה מנ"ל כן) ואם כן בדידן נמי אם היה אפשר באופן בלי הידוק הסילון של פלאסטיק היו המים יורדים לתוך הסילון השני מן הגג א"כ מותר אפילו ע"י הסילון וליכא חשש זה אבל אם א"א באופן אחר א"כ הו"ל הויתו ע"י דבר המקבל טומאה והגם שלדעת הרמב"ם ודעימיה הוא כשר וא"כ ליכא למיפסל עכ"פ אלמפרע המקוה אבל להשאר מקוה ככה אסור אפילו בדיעבד כיון דבש"ע פסקו כהרא"ש.

והנה המהר"ם שי"ק יו"ד סי' קל"ז הקשה אמרן הח"ם ז"ל שהרי הרא"ש בתשובה הנ"ל הקשה על שיטתו מדא מהא דס"ל לר"י כלו שאוב פסול מה"ת ושר"ש באמת פסק מה"ט דכולו שאוב פסול מה"ת וא"כ לר"י ולרמב"ם ולרשב"ם וסייעתם דס"ל כולו שאוב מותר מה"ת עמדה קושית הרא"ש וע"ז תי' דהם יפרשו משנה דפ"ה דמקואות דנוטפין שעשאן זוחלין כפי' הרמב"ם שהוא שיטה הא' או שיטה הב' שם ולפ"ז קשה על ש"ע שפסק שם סנ"ג דכולו שאוב כשר מה"ת והוא כשיטת הרמב"ם ואיך פסק בסעי' מ"ח כשיטת הרא"ש ובשלמא להרא"ש לא קשה דלטעמיה אזיל דנראה דהסכים להר"ש ולהמחבר קשה והרמ"א באמת בסנ"ג ובסעי' ג' פסק דכולו שאוב פסול מה"ת ותי' דל"ל דלהמחבר הויתו ע"י טהרה אינו אלא מדרבנן דגזרו אטו כלים שיש להם בית קבול וכמו שכתב שם בתשובה (סי' קל"ו) דשיטת הראב"ד והרז"ה לדעת הג"ט דבא ע"י אדם והויתו ע"י טהרה הוא רק מדרבנן.

אלא דמ"מ הקשה להרמ"א דפסק כולו שאוב דאורייתא א"כ י"ל דהויתו ע"י טהרה נמי דאורייתא עמדה קושית הגוב"י עליו דהי"ל להרמ"א ז"ל להגיה דבעינן תרתי נעשה לקרקע וגם מחובר לקרקע ומיהו הרא"ש בתשובה הקשה שם עוד על שטה שלו דגם במקוה בעינן הויתו ע"י טהרה מהא דאמרינן בתוספתא פ"ב דמקוואות והובא בר"ש שם מ"ח ט' לגיון העובר וזלפו בידיהם ורגליהם כשר וקשה הא לא הוי הויתו ע"י טהרה ולא נמצא שם תי' על זה והר"ש כתב שם דמיירי בהעבירו עם הקרקע ובתשובה סי' ק"ן כתב המהר"ם שי"ק דגם להרא"ש מיירי בהעבירו עם הקרקע אלא דלא בעינן שיעור המשכה אלא במשהו סגי ע"ש. והנה לכאורה לפי מה שתלה המר"ם שי"ק ז"ל הני תרי דיני אהדדי א"כ כיון דקיי"ל כהרא"ש קיי"ל נמי כר"ש דכולו שאוב דאורייתא והויתו ע"י דבר טמא נמי דאורייתא ואז לכאורה יש להחמיר אפילו בסילון של עץ בסופו כיון שהוא מחובר לסילון הראשי שהוא נעשה ע"י הויתו ע"י טומאה ומחובר לטמא הוא הגם שאינו מחובר ממש בחיבור מסמרים מ"מ הרי הוא מחובר במה שהוא נתמך עליו.

איברא כי מרן הח"ם בתשו' שם סי' קל"ט ד"ה ומה שצוה העלה דמה שתקן הרא"ש לעשות סילון של עץ בסופו צריך שיעשה דוקא באופן שהסילון הקטן הזה יכול לעמוד ולהזחיל בלי דבר המקבל טומאה אבל אם א"א לעמוד אלא ע"י אותו הדבר המקבל טומאה לא יועיל כלום דאלת"ה קשה על הרא"ש שהוציא דין זה מש"ס זבחים דפשוט דאויר כלי ככלי דמי וכו' וע"כ כיון שהדף והמקל והעלים של אגוזים לא היו יכולים לעמוד כ"א על ידו אפילו אותז בקצהו כולו פסול ולא מהני אלא בשיכול לעמוד בלא דבר הטמא וא"כ הך סילון שתיקן אי לא נעשה באופן הנ"ל לא הועיל כלום ע"ש והגם שבסי' רי"ד האריך עוד וכנראה שנסג קצת מזה ולא פסל אפילו כשהי' נתמך בו אבל בבית שלמה יו"ד סי' פ"ד כתב דלענין הלכה קיי"ל כבסי' קל"ט והוא עיקר וכ"כ המהר"ם שי"ק יו"ד קל"ז.

וז"ל המהר"ם שיק ז"ל עכ"פ לפי הדברים הנאמרים למעלה מבואר דהרולה להמשיך מי גשמים ע"י ציור וסילונות יש ב' תקנות או שיחברם לקרקע בחיבור גמור ע"י בנין ולדעת המוי"ט פ"כ דכלים מ"ה בעינן דוקא חיבור ע"י מסמרים ולפמ"ש הגוב"י והדג"מ בעינן ג"כ שתהא תחילת עשייתן לשם כך לחברן לקרקע ואז להביא על ידן מים למקוה. והתקנה ב' שיוכל להביא מים ע"י סילונות אפילו אינם מחוברים אלא שלבסוף לא יקלחו מים לתוך המקוה ממש אלא יהא הפסק מעט או שישימו ציור קטן של עץ בסופו ולפי מה שכתב הח"ם חיו"ד סי' קל"ט צריך שלא יהא הציור של עץ תחוב בציור של מתכות דא"כ שוב נסמך הציור של עץ ע"י דבר המקבל טומאה ואינן הא קיי"ל דגם סמיכה אסור ולכך בעינן שיהא עומד בפ"ע.

וגם כ' בסי' רי"ד דלכתחילה לא יהא הציור של עץ חקוק אלא מחובר מדפין כמ"ש מהרי"ק ואז צריך לראות שלא יהיו המסמרים אם הם של ברזל ישנים, לא שהיו בכלי כמ"ש הגוב"י מהדו"ת סי' קל"ז ושוב פלפל המהר"ם שי"ק שם אמאי לא ביארו זה הרא"ש בתשובה והמחבר כל צורך גם לענין ציור של עץ שהוא באמת מקבל טומאה אמאי מהני בסופו ודחק שם לישב ומיהו מדברי מרן הח"ם ז"ל שסיים שאם הי' הציור מחובר בסילון הראשון המקבל טומאה לא הועיל כלום ומשמע דהו"ל הויתו ע"י טומאה וכנראה שהב"ש הסכים עמו ע"ש וגם המהר"ם שי"ק הביאו שזה הוא ההיתר הברור וא"כ מי יקל ראשו להקל נגדם לכתחילה לסמוך על ציור של עץ בסופו מחובר לסילון הראשון.

בללו של דבר היכא שעשו גם תקנתו של הרא"ש שכתב שם שזה יולאין ידי כל הדעות שיעשו בסוף הסילון סילון של עץ קטן והמשכה מבלי תפיסת אדם ולא הוו הויתו ע"י דבר המקבל טומאה מ"מ לכתחילה לא סמכו גם בזה האחרונים ז"ל אלא שיעשו הציור הקטן שלא בחיבורן לסילון הראשון וגם בזה חששו למ"ד דציור קטן של עץ משום קיבולי טומאה ואם אפשר יעשה מחובר מדפין במסמורות חדשים או שישפכו המים על הקרקע לפני בור המקוה ויכנסו לתוך הבור ע"י המשכה בקרקע ג"ט שזה מועיל לכ"ע כנלפענ"ד. לכן בנידון דידן הגם שאין לפסול המקוה למפרע ח"ו ולהוציא לע"ז מ"מ לכתחילה יש להחליף המים מן הבור ולהכניס מים אחרים ולהדק הסילון הפלסטי בדבר שאינו מקבל טומאה ולצאת ידי כל השיטות.

ומחמת כי אין הז"ג כעת קצרתי בזה החותם למען כבוד התורה ולומדיה בברכת כתיבה וחתימה טובה בלב ונפש,

מנשה הקטן

אלול תשמ"ח בנ"י יצו"א

סימן קמז

לשון ארמית אם היא בכלל לשה"ק

מוצש"ק לסדר ויבא יעקב שלם התשנ"ד בנ"י

מע"כ ש"ב הרה"ח ת"ח מופלא ומופלג קולע אל השערה כו' כש"ת ר' חיים אלימלך בלום שליט"א אבן יקרה בנ"י יצו"א.

אחדשב"ת באהבה נאמנה. בדבר הש"ס בבלי שנכתב בלשון ארמי, ואני הולאתי חיבור "בלשון המשנה" לבאר חומר האיסור לבני ובנות ישראל לדבר בלשונות עמים וק"ו שלא להעתיק התורה מלשון הקודש לכתב ולשון אחר וללמדה בלשוניהם, ויש שואלים מ"ש ארמית שהחירו לכתוב משום שבבבל דברו בלשון זה משאר לשונות בזמנינו, והתורה בשבעים לשון נאמרה כמ"ש באר היטב בשבעים לשון. והשבתי לך שלשון ארמית שבגמ' אינו לשון עכו"ם אלא הוא לשון משובש מלה"ק קרוב ללשון ארמי, או שהוא ג"כ מקודש מפני שנתנה מסיני והו"ל כלשון הקודש, וגם נקראת תרגום ולא ארמי. ולית לדעת מקור לזה. והגם כי אין הז"ג מ"מ כיון ששמעתי גם מאחרים טענה זו. גם כי קלת תפילות בקדיש ויקום פורקן תקנו בלשון ארמי, ומצד שני גינו את לשון ארמי ולכן אמרתי להאריך קלת בזה ואולי גם יהי' לתועלת לאחרים.

דע כי לשון הארמית שהשתמשו בו חז"ל וגם אבותינו ורבותינו הבאים אחריהם וגם אנחנו בלשון הגמ' והזוה"ק אינו לשון עכו"ם שדברו הגויים בבבל ולמדו מהם בנ"י לדבר ולכתוב בלשון הגויים ח"ו, והרי מקרא מלא במגילה באגרות ששלח ואל היהודים ככתבם וכלשונם, והי' לשון זה שהוא כתב ולשון שלהם, אלא הוא לשון מיוחד מקודש פחות בדרגא מלשה"ק, ובשו"ת הרמ"א סי' קכ"ו עד ל"א נחלקו בזה שני גדולי הדור הגאון מוהר"י מינ"ץ עם הגאון מוהר"מ איסרליש (רבינו הרמ"א ז"ל) שדנו לישב מה שהקשו לדעת הרמב"ם שכתב גט שהי' מקצתו בלשון אחד ומקצתו בלשון אחר פסול א"כ גיטין שלנו שמקצתן בלשון הקודש ומקצתן בלשון ארמי היאך מציו ידינו ורגלינו להכשיר גיטין כאלו, והשיב מהר"י מינ"ץ כי הארמית לא יחשב לשון אחר כי הוא לשון הקודש משובש ושגם הארמי משתמש בהרבה מקומות בלשון הקודש והוא במאמר הכוזר"י מאמר ב' ס"ח.

והרמ"א ז"ל השיב לו דתרגום אונקלס הוא שניתן מסיני והוא הלשון שניתן בו ג"כ התורה ובסי' קכ"ח כתב וז"ל ועוד איך נחשוב על הלשון שניתן בסיני שהוא לשון קודש משובש ואם הכוזר"י דחה מתנגדו בקש משום זה לא נאמר שהתורה שלנו לא תהא כשיר שלו, ולכן העלה רבינו הרמ"א ז"ל שלשון ארמית הוא לשון הקודש כיון שניתן מסיני נמצא לדעת מהר"י מינ"ץ לשון ארמית הוא לשה"ק משובשת

ולדעת הרמ"א ארמית הוא לשון הקודש שניתן בתרגום תורה מסיני אבל לתרוייהו לשון התרגום הוא לשון של קדושה ומקום המחלוקת עיין בשו"ת הרמ"א הנ"ל משא ומתן מהגאון מוה"ר שמואל יהודא מינ"ץ להרמ"א והרמ"א אליו ע"ש באריכות גדולה דברים נפלאים כגחלי אש.

ובסי' ק"ל הביא הרמ"א ז"ל בסופו אמרו בב"ר א"ר שמואל בר נחמני אל תהי לשון ארמית קלה בעיניך שמצינו בתורה ובנביאים וכתובים שהקב"ה חלק לו כבוד, בתורה יגר שהדותא, בנביאים כדנא תמרון להון, בכתובים וידברו הכשדים למלך ארמית עכ"ל הבראשית רבה, והביאו המדקדק הגדול ר' אלי' מדקדק בראש ספרו המתורגמן וכתב וזה לפי שהוא קרוב ללשון קדש מכל שאר לשונות, וכ"כ החכם ר"א בן עזרא לשון ארמית הוא לשון הקדש שנשתבש עכ"ל. הרי שכתב כדברי מעלתך. וכן יש לדקדק מדברי הב"ר שאם ניתן מסיני כמו שהוא דתעי היל"ל שהקב"ה חלק לו כבוד ונתנו בסיני, ושוב דייק הרמ"א ממדרש כשיטתו ע"ש, עכ"פ נראה דעת הא"ע ור' אלי' מדקדק והמהר"י מינ"ץ ועוד דארמית הוא לשה"ק משובש ודעת הרמ"א שהוא לשון הקודש ממש שניתן מסיני. וקראו הרמ"א נמי לשה"ק.

ובמה שכתבנו נלפענ"ד ליישב פרש"י בראשית (ל"ב כ"א) כי אמר אכפרה פניו ופרש"י ונראה בעיני שכל כפרה שאינו עון וחטא ואינו פיס כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בגמ' וכפר ידיה בעי לכפורי ידיה בהוא גברא וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק ע"כ. והרמב"ן ז"ל תמה עליו וז"ל ולשון קנוח בכפור איננו לשון קדש רק לשון ארמית וכן כפורי זהב שם המזרקים בבבל כי לעולם לא תבא כפרה בחטא אבל יאמר לכפר על נפשותיכם ונסלח לו לכפר עליו על נפשו ויאמר אכפרה בעד חטאתכם וכולן מלשון ונתנו איש כופר נפשו שהוא פדיון ובאמת כי הרי גם רש"י כתב שהוא לשון ארמית ול"ע מאי קא מתמה עליו הרמב"ן ז"ל שהוא לשון ארמית ומיהו הא גופא הוא תמיה עצומה דמאי שייטא לרש"י לפרש לשון ארמי בתורה, ומצינו עוד כעין זה בפרש"י בכמה מקומות על התורה.

ועיין רש"י מגילה י"ח ע"ב ד"ה סמא זרנך בלשון הקודש ובלע"ז וכו' ותמהו דהיכן מצינו זרנך בלשון הקודש, ולפמ"ש אתי שפיר דרש"י ללשון ארמי נמי לשון הקודש קרי ליה, וכן מצינו בעל הערוך כמה מילין הקבועות במשנה ובברייתא קראן לשה"ק עיין ערך אספין כתב דג שבמקומות אספניא ובלשה"ק שיבוטא, ובעל הג"ה שם ציין דמג"ל שהוא בלה"ק שיבוטא, ועיין רמ"א א"ח סי' תל"ד ס"ב ברמ"א לענין כל תמירא אם אמרו בלשון הקודש כולל חמץ ושאור וכתב בח"י שם סקי"א בשם גיסו דהרמ"א קורא לשון הש"ס בשם לשון הקודש והביא כן משם חידושי אגודה א"כ כל תמירא שהוא לשון הש"ס הוא לשון הקודש דנתן בסיני לעניין קריאת הפרשיות ע"ש.

איברא דמצאתי גם להרמב"ן ז"ל פ' וישב (בראשית ל"ט כ') ויתנהו אל בית הסהר ובעלי הלשון יפרשו סהר כיפה עגולה מלשון אגן הסהר ולפי דעתי שהוא הבור בית בנוי וכו' והוא מלשון סיהרא בארמית כאשר אמר להר תעשה לתבה מלשון להריס, ובסמוך עוד שם (מ' כ"א) כי טוב פתר והגאון רב סעדי' פי' סלי לחם לבן כלחם המלך מלשון ולא עתה פניו יחורו מן הארמית שתאמר ללבן חיור והוא הנכון וכו' ולשון רבותינו במשנה פתין גרילין וחיורי ואמר בירושלמי רבנן שמעין לה מן הדא והנה שלשה סלי חורי על ראשי ע"כ ע"ש. ובפ' יתרו אנשי חיל כתב הרמב"ן ז"ל וטעם אנשי חיל וכו' ויש מפרשים אנשי חיל אנשי כח וזריזות וכן אשת חיל וכו' וכן וברב חילו לא ימלט מלשון הארמי שיאמר בים לאל ידי אית חילא בידי וכו' ע"ש, והנה שגם הרמב"ן ז"ל הסתייע מלשון תורה לארמי, וברמב"ן עוד פ' משפטים אלהים לא תקלל אמר אונקלוס על עדיין שלא יקלל אותו כאשר יחייבנו בדין. לא תקיל ל' קללה הוא בארמית מיקל הוא וכו' וכן הרבה בירושלמי ע"ש. וכן להיפוך והבן.

וברגע חשבתי מדברי רז"ל על הכתוב (שמות כ"ה י"ח) ועשית שנים כרובים זהב וגו' (ובגמ' חגיגה י"ג ע"ב) מאי כרוב אמר רבי אבוהו כרביא שכן בבל קורין ליונקא רביא א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה דכתיב פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נשר היינו פני כרוב היינו פני אדם אפי רברבי ואפי זוטרי פי' אחד הוא אלא שזה פנים גדול וזה קטן, ובא"ע עה"ת אמרו קדמונינו כי צורת כרובים כשני נערים ופירושו כריביא בלשון ארמי והכ"ף משרת ונכון דברו שהיו בצורת ילדים אם היא קבלה. והרמב"ן ז"ל עה"פ ואל האחן וכו' ועל דעת רבותינו הם צורות אדם מלשון ארמית שתאמר לעלם רביא, וכו' ע"ש, ועיין מסכת תמיד (פ"א מ"א) ובבית הנילוץ היו עליות והרובים שומרים שם, פי' רובים קרי להו לכהנים ילדים כדמתרגם ילד רביא שלא הגיעו עדיין לעבודה פחות מי"ג שנה הרי מפורש דהתורה משתמשת בלשון דומה לארמית ולדעת הפוסקים שהארמית זה הוא לשון הקודש משובשת אתי שפיר מאד והבן.

וקצת אמרתי בזה לפרש הא דאמרו (סנהדרין ל"ח) אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך א-ל, ולפוס ריהטא לפלא שהרי העולם נברא בלשה"ק ואכתי לא הי' להם שאר לשונות בכלל עד דור הפלגה וכל העולם

בלשון הקודש דבר וגם אדם הראשון קרא שמות בלשון הקודש (עיין בראשית ב׳ כ״ג) לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת, וברש״י לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלה״ק (ב״ר) ובפ׳ נח (י״א ח׳) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים ופרש״י שפה אחת בלשון הקודש ובת״י ב״ע ובת׳ ירושלמי והוה כל ארעא לישן חד וממלל חד ועיטא חדא בלישן קודשא הוה ממללין דאיתבריא ביה עלמא מן שרויא. וא״כ אדם הראשון דבר בלה״ק ואכתי לא הי׳ לשון ארמי כלל רק לאחר דור הפלגה, אבל אם נימא דארמית הוא לשה״ק משובש אתי שפיר שאמר ולי מה יקרו רעיך א-ל ששיבש הלשון קודש במקצת, והיה זה מטעם שלא רצה להשתמש בלשון הקודש לדברי חול וכמו שמצינו בדורות אחרונים שתקנו כתב רש״י וכן הספרדים העלו לעצמן לאדינא שלא ישתמשו בלשון הקודש וגם לא לשון עמיס.

וז״ל הרמב״ם בתש׳ פאר הדור (סי׳ ז׳) ומן הראוי לך שתדע כי הכתיבה הזאת הנקראת כתב אשורית כיון שנתנה בה תורה ובה נכתבו הלוחות הברית הרי מגונה מאד להשתמש בה רק בכתבי קדש ומימי קדם היו ישראל נזהרין בזאת והיו כתביהן ותיבורי תכמותיהן וכתבי חול שלהם בכתב עברי לכן תמצא חרות על שקלי הקדש דברים של חול כתובים בכתב עברי ולא נמצא מעולם אות אחת מזה כתב אשורית בדבר שנמצא בשארית ישראל לא במטבע ולא באבן אלא הכל בכתב עברי ועל כן שינו הספרדים כתיבתם ושמו אותותם אותיות אחרות עד שנעשה כתב אחר להתיר להשתמש בו בדברי חול וכו׳ ע״ש, וא״כ אפשר דאדם הראשון נמי אש לזה ולכן שיבש לשה״ק לדברי חול והבן.

ובבוזרי (מאמר ב׳ סי׳ ס״ח) הביא שאברהם הי׳ מדבר ארמית באור כשדים שהי׳ לו ולזרעו אחריו העברית בלשון הקודש והארמית לשון חול. כלומר דכשדבר דבר שבקדושה דבר בלשון הקודש וכשדבר דבר של חול סיפר בלשון ארמית, ול״ב למה דבר בלשון ארמית ולהנ״ל אתי שפיר דארמית הוה שבוש מלשון הקודש כדי שיוכל להשתמש לדברי חול, אבל אין זה לשון העמים שהרי מצינו שהאבות נזהרו שלא לדבר בלשון העמים וכמו שמצינו ביעקב שהקפיד אפילו על יגר שהדותא, וקרא לו גלעד, אלא בכיון שבשו לשון קודש לדבר דברי חול.

ונראה לפרש דהוא על דרך שאמרו בירושלמי (ברכות פ״א ה״ב) דרשב״י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהיבת תורה לישראל הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נש תרין פומין חד דהוי לעי באורייתא וחד דעבד ליה כל צורכיה, חזר ומר ומה אין חד הוא ליה עלמא יכיל קאים ביה מן דילטורא דיליה אילו הוו תרין על אחת כמה וכמה ע״ש. פי׳ רשב״י הי׳ ס״ל דבאותו פה שלומד תורה אפי׳ תפלה לא הי׳ לו להתפלל אלא שיהי׳ הפה רק לדברי תורה כולה אלא שראה תיקון בזה להשמר דאפי׳ אין לו רק פה אחד וחייב ללמוד בו תורה בכל שעה ואעפ״כ הוא מדבר בו לה״ר וק״ו אלו הי׳ לו פה לדבר דברי חול אעכ״ו, וראה דמה״ט עכ״פ הגם שלא ברא לו פה אחר לדבר דברי חול מ״מ לא רצו שבאותו פה ובאותו לשון ידבר חול וקודש בערבוביא ולכן שבשו הלשון הקודש ללשון ארמי ודברו בו לשון חול ושוב השתמשו בו לתרגם להמון בלשון שדברו בו שהי׳ ג״כ לשון הקודש משובש והבן. וא״כ יש לן מקור נאמן לרבינו הרמב״ם מדברי רשב״י הנ״ל.

ובזה נראה לפענ״ד ליישב דלא תקשה שיעקב הקפיד וקרא לו גלעד ולא יגר שהדותא דלבאורה כיון דאברהם דבר בלשון ארמית אמאי קפיד יעקב אבינו לקראו גלעד וגם לבן שוב חזר וקראו גלעד ועיין רמב״ן וספורנו עה״ת שם ולפמ״ש אתי שפיר מאד דלדבר חול הי׳ משתמש בארמית גם יעקב אבינו וכשהי׳ בבית לבן והי׳ צריך לדבר דברי חולין מסתמא דבר ארמית הנ״ל כאברהם זקנו אבל עכשיו בא לבן וקרא להגל שהוא נעשה חלק מן התורה וקראו יגר שהדותא ובתורה לא רצה להכניס ארמית שזה רק לדברי חול ולא לתורה שהוא קדושה וקרא לו גלעד והבן. ועיין ספרי ה׳ מסיני בא ובמס׳ מגילה י״ט לא מאסתים. ועיין רמב״ן ריש פ׳ כי תשא.

ובעין זה כתב הריטב״א אהא דאמרו דכתב אשורית העלו מבבל ותמה וכי אפשר שהתורה נתנה בלשון וכתב אחר ולא אשורית ותי׳ דהתורה נתנה בלשה״ק וכתב אשורית ולית מאן דפליג הרי מ״ס וסמ״ך בנס היו עומדים אלא שהיו אז מחזיקים הי״ג ס״ת בקדושה גדולה ולא הרהיבו לעיין בהם רק לפעמים לקריאת התורה ועשו להם ספרים אחרים בכתב ליבונאי ללמוד בהם עד שנשתכח לגמרי הלשון הקודש וכתב אשורית ובא עזרא והעלה מאשור שנשאר שם והגיג שילמדו וידברו בלשון הקודש וכתבו ספרי קודש כולם בלשה״ק והארכתי בזה במקום אחר. ועיין שו״ת בית אפרים (א״ח סי׳ ע׳) ושו״ת תשובה מאהבה (ח״א סי׳ קל״ח). גם רבינו הגדול הרדב״ז ז״ל האריך הרבה לפרש דברי חז״ל בזה.

ולמדנו בדרך אגב מדברי הרמב״ם ז״ל דפשיטא ליה דכתבי קודש אין כותבין רק בכתב אשורית שבה נתנה תורה ובה נכתבו הלוחות הברית ומגונה מאד להשתמש בלשון זה רק בכתבי הקודש ומימי קדם היו בני ישראל נזהרין בזאת, ולא נמצא מעולם אות אחת בשארית ישראל בכתב אשורית, ופלא שאפי׳ במלכי ישראל שלא היו הגומים בבית שני מ״מ לא השתמשו בלשון הקודש לדבר חול, ופשוט דכ״ש הוא

להיפוך דלא לכתוב כתבי קדש רק בכתב אשורית שהוא הכתב שנתן בה תורה ובה נכתבו הלוחות הברית ומגונה הוא לכתוב התורה בכתב אחר. ומה"ט לא מצינו בשארית ישראל כתוב בכתב עמים דברי תורה, ואפי' כמה דברים שכתבו לתרגם כפי' מ"מ הכתב הי' כתב קדש ולא כתב עמים.

נחזור לדידן עכ"פ מבואר בין לשיטת הרמ"א שארמית מסיני נתנה והוא לשון שהקב"ה נתן בו התורה ונקראת לשון הקודש ולכן כתבו חכמינו ז"ל הש"ס בלשון תורה שניתן מסיני ולא רצו בלשון הקודש ממש מפני שהוא תורה שבע"פ, ובין לדעת א"ע ודעימיה דארמית שבגמ' הוא לשון הקודש משובש שפיר כתבו בו התורה וזה יש להבין קצת שהרי תורה שבע"פ לא ניתן לכתבו בכלל ולכן חששו ומ"מ לא רצו לכתוב בלשון הקודש ממש כמו תורה שבכתב ולכן עכ"פ לא כתבו רק בלשון הקודש משובשת שהוא ארמית ונמצא לענין כתיבה לא הוי כתיבה תמה ועדיין תורה שבע"פ הוא ומ"מ לא נשארה בלי כתיבה מחמת עת לעשות לה' אבל כיון שכן די לנו במה שהתירו לכתוב בלשון ארמית שהוא ג"כ לשה"ק להעתיק ולתרגם אבל להעתיק ללשון אחר מעולם לא התירו הם את זה ואדרבה בכל דור ודור עמדו אנשים שרצו להעתיק והכו על קדקדם כדמצינו אפי' בדורנו עם הש"ס שהדפיסו הנקרא סאנסינא שאסרוס כל חכמי ישראל ולא מצינו העתקת הש"ס ללשון אחר עד היום שבעונ"ה מקילין לעצמן ואין מי שיסיב עליהם. וכבר כתבו בתש' גאוני בתראי דמה שמצינו קצת מן הראשונים שכתבו פירושיהם בלשון ערבי מ"מ הכתב והאותיות הי' כתב אשורית ומעולם לא כתבו בכתב לשון עמים ח"ו והיינו לשון שלהם וגופים שלנו ועיין ט"א מס' מגילה והארכתי בזה במקום אחר.

ומעתה נראה עוד דהנה בגמ' שבת (ק"ד ע"א) אמרי ליה רבנן לריב"ל אתו דרדקי האידנא לבי מדרשא ואמרי מילי דאפילו בימי יהושע בן נו"ן לא איתמר כוותיהו אל"ף בי"ת אלף בינה גימ"ל דל"ת גמול דליס מ"ט פשוטה כרעיה דגימ"ל לגבי דל"ת שכן דרכו של גומל חסד לרוץ אחר דליס ומ"ט פשוטה כרעיה דדל"ת לגביה גימ"ל דליליה ליה נפשיה ומ"ט מהדר אפיה דדל"ת מגימ"ל דליתן ליה בצנעא כי היכי דלא ליכסף מיניה ה"ו זה שמו של הקב"ה ז"ת ט"י כ"ל ואם אתה עושה כן הקב"ה זן אותך וחן אותך ומטיב לך ונותן לך ירושה וקושר לך כתר לעוה"ב מ"ס פתוחה מ"ס סתומה מאמר פתוח מאמר סתום נו"ן כפוף נו"ן פשוטה נאמן כפוף נאמן פשוט, סמ"ך עי"ן סמוך עניים ל"א סיגנין עשה בתורה וקנה אותה, פ' כפופה פ' פשוטה, פה פתוח פה סתום, צד"י כפופה וצד"י פשוטה, צדיק כפוף צדיק פשוט, היינו נאמן כפוף נאמן פשוט, הוסיף לך הכתוב כפיפה על כפיפתו מכאן שנתנה התורה במנוד ראש קו"ף קדוש רי"ש רשע, מ"ט מהדר אפיה דקו"ף מרי"ש אמר הקב"ה אין אני יכול להסתכל ברשע ומ"ט מהדרה מגיה דקו"ף לגביה רי"ש אמר הקב"ה אם חוזר בו אני קושר לו כתר כמותי, ומ"ט כרעיה דקו"ף תלוי' דאי הדר ביה ליעייל וליעול בהך מסייע לי' לר"ל וכו' אי"ן שקר תי"ו אמת וכו'. ושוב דרש בא"ת ב"ש, ועוד דרש אח"ם בט"ע גי"ף אני חס עליהם מפני שבעטו בגי"ף דכ"ן דכים הם כנים הם צדיקים הם תלק אין לך חלק בהן אמר גיהנם לפניו רבש"ע מרי זניני מזרעו של שם א"ל ב"ס ג"ן ד"ת להיכן אוליכן לגן הדס ה"ע ו"ף אמר גיהנם לפני הקב"ה רשב"ע עיף אנכי ז"ץ מ"ק הללו זרעו של יצחק ט"ר י"ש כ"ת טר יש לי כיתות של עו"כ שאני נותן לך ע"ש באריכות.

ופרש"י אמר ליה אח"ם בט"ע גי"ף. אלפא ביתא היא אצל א"ת ב"ש וכולן סדורות בספר יצירה ע"ש. והנה כל הני דרשות אשר שבחו רבנן לריב"ל שדרשו הני דרדקי מא"ב שאפילו בימי יהושע בן נון לא איתמר ולא שמעו דרשות כוותייהו והוא בכלל כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש ומקום הניחו להם להתגדר והכל לא דרשו אלא מאל"ף בית שלמדו בדרך אבותיו וקבלתם אל"ף בית גימל כלשונו וכדבריו וכולן סדורות בספר יצירה ואם היו משנים האלף בית בין בקריאה ובין בלימוד כגון - א' (קמוצה) ב' (קמוצה) ג' (קמוצה) ד' (קמוצה) ולא אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת, לא היו יכולין לדרוש כהאי דרשה וכ"ש אי בי סי די, וכ"ש הלשון כלו ובמקום ללמוד בלשון הקודש היו לומדים בכתב הגויים שלהם ובלשון הטמאה שלהם דלכן נקרא לשונינו לשון הקודש ולשונות עמים לשון טמא דזה לעומת זה עשה אלקים והבדילנו מן התועים כשאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ויוסף הצדיק אמר כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש ולא אמר אפי' בלשון עברי אלא בלשון הקודש.

וחכז"ל גזרו על לשונם של עמים כולם (עיין ירושלמי פ"ק דשבת) מי"ח דבר שגזרו על לשונם, ומפרש הקרבן עדה שלא ירגיל אדם עצמו ובניו לדבר בלשון עכו"ם. ובתדב"א סוף פכ"ג וכשהיו ישראל במצרים נתקבצו כולם ושבו יחד משום שהיו כולם באגודה אחת וכרתו ברית יחד שיעשו גמ"ח זה עם זה וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב ולעבוד את אביהם שבשמים לבדו, ושלא יניחו לשון ברית יעקב אביהם, ושלא ילמדו לשון מצרים מפני דרכי ע"ז, ואפילו על אויר ארץ העמים גזרו טומאה. ובשלה"ק (מס' פסחים דרוש ג') ורוממנו מכל לשון ללשון הקודש, ואין לך כל אומה מע' אומות שלא נתערבו בלשונם איזה מיבות מלשון קודש [כי זה ממשיך החיות לכל האומה] אמנם ישראל זכו ללשון קודש כולו וזה ורוממנו מכל לשון ע"ש. ואם הי' לימוד התורה בלשונות עמים הרי כל הדרשות אלו הכל בטל ומבוטל

מ"ו ויאבדו אלף ואלפי אלפים מהמבטלים אפילו קולו של יו"ד ואפילו י' שלקח הקב"ה משרה קבלה לפניו על שלקחה עד שנתנה ליהושע בן נו"ן כמבואר זה בדברי חז"ל.

ובזהר הקדוש (פ' אחרי ע"ג ע"א) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם וגו' ר' אבא אמר זכאה חולקא דישראל דקב"ה אתרעי בהו מכל עמין עכו"ם ובגין רחימותא דיליה עלייהו יהיב להון נימוסין דקשוט, וכו' ובגיני כך כל מינון דלא רשימין ברשימו קדישא בבשריהון לאו מינון דיליה וכו' ואסיר לאודעא להו מלי דאורייתא בגין דאורייתא כלא שמא דקב"ה וכל את דאורייתא מתקשרא בשמא קדישא וכל מאן דלא אתרשים ברשימא קדישא בבישריה אסור לאודעא ליה מלה דאורייתא וכ"ש לאשתדלא ביה. וכו' וכל מאן דלא אתגזר ויהיבן ליה אפי' אות זעירא דאורייתא כאילו חרב עלמא ומשקר בשמא דקב"ה דכלא בהאי תליא ודא בדא אתקשר דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ת"ח כתיב וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל לפני בני ישראל שם אבל לשאר עמין לא שם בג"כ דבר אל בני ישראל וכן כלהו יונאן אבהן דעלמא אינון הלל ושמאי דהכי אמרו לאונקלוס ולא אודעו ליה מלה דאורייתא עד דאתגזר. ות"ח מלה קדמאה דאורייתא דיהבין לינוקי אל"ף בית דא מלה דלא יכלין בני עלמא לאדבקא בסוכלתנו ולסלקא ליה ברעותא וכ"ש לממלא בפומיהון. ואפי' מלאכי עלאי ועלאי דעלאי לא יכלין לאדבקא בגין דאינון סתימין דשמא קדישא ואלף וארבע מאה וחמש רבבן דעלמין כלהו תליין בקולא דאלף ושבעין ותרין שמהן קדישין גליפין באתוו רשימין דקיימו בהו עלאי ותתאי שמיא וארעא וכרוסייא יקרא דמלכא תליין מסטרא חדא לסטרא חדא, דפשיטותא דאלף קיומא דעלמין כלהו וסמכין דעלאין ותתאין ברזא דחכמתא ושבילין סתימין ונהרין עמיקין ועשר אמירן כלהו נפקין מההוא קולא תתאה דתחות אלף מכאן ולהלאה שארי לאתפשטא אלף בבית ע"ש באריכות כי לא רציתי להעתיק יותר. וידוע דכל התורה כולה הוא שמות של הקב"ה כמובא מרב האי גאון וברמב"ן בהקדמה עה"ת וברש"י פי' דשם ע"ב יצא מן הפסוק ויסעו כידוע.

והנה מבואר קדושת הא"ב והרזין והסודות הקשורים בו, וכיון שכל התורה הוא שמות של הקב"ה המעתיק התורה ללשון אחר חוץ ממה שא"א להעתיק כראוי ולתרגם וכ"ש שחייב אדם לומר בלשון רבו אלא הרי עוד כאלו מותק כל השמות האלו ועכ"פ גורם למחיקת כל השמות ובזיון התורה. והאיסור הגדול להודיען לנ"נ עד שלא מל, והמוסר להם דברי תורה אוי לו ואוי לנפשו והרי אפי' רק קולא דאלף אחת אלף וארבע מאה וחמש רבבות עולמות תליין בקולא של אלף וע"ב שמות קדושים וכסא הכבוד תלוי בה ועשרת הדברות ועוד יוצאין מקולא תתאה שתחת האלף ומי זה אשר לא חש לנפשיה ומשנה לשון עכו"ם ומחריב עולמות ומוחק כל השמות ועשרת הדברות התלוים באלו, ואם כן בקולא של אלף כ"ש כל הא"ב עם אותיות מנצפ"ך.

ועיין ס"ח (סי' רל"ה) שלא ילמד אדם לגלח אותיות התורה ולכאורה אינו מובן וטעמא בעי ולהנ"ל אתי שפיר דאסור ללמד גוי אפילו אות אחת מאותיות התורה וכמ"ש בזוה"ק דהלל ושמאי לא למדו את אונקלס הגר אלף בית עד שקודם קבל עליו ומל עצמו, ועיין גם בע"ת עה"ת פ' משפטים עה"פ לפניהם ולא לפני עכו"ס ומביא מעשה באונקלס הגר בן אחותו של אדריינוס קיסר בקש להתגייר והיה מתירא מדודו והלך ובקש מדודו עצה מה יעשה לעשות סחורה ולבסוף הלך לארץ ישראל ובקש מהחכמים ללמוד תורה וקדם שימול אמרו לו אין דברי תורה מתקיימין אלא בגמול הלך ומל ולמד תורה הרבה וכו' ובא אצל אדריינוס והכה אותו על לחייו ואמר לו למה עשית כן אמר לו שביקשתי ללמוד תורה א"ל היה לך ללמוד תורה ולא למול א"ל אין יכולת ללמוד תורה בלא מילה שנאמ' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים ב"ל ידעום ב"ל אין יכולין ללמוד תורה שמתחלת בב' ומסיימת בל' לעיני כל ישראל.

וידוע כמה לחמו רבותינו על הדרך המשכילים שהתחילו ללמוד עם הילדים אל"ף בי"ת על דרך המתקדמין רק לקרא תיבות שלמות בלי נקודות כגון אא בא גא דא הא וא ולא למדו אל"ף בי"ת גימ"ל וגם לנקודות בלשון שקבלנו מאבותינו שכלם סודות נפלאות בקבלה למשה מסיני, והיאך הרהיבו בנפשם לבוא אנשים ולשנות את כל התורה מנתינתה מסיני ולהעתיקה בחיק אשה זרה וגכרי' חוץ ממה שאין בידם ובידינו כעת לתרגם כראוי אפי' דבר אחד וכ"ש שגורמים לחורבן הנ"ל ולכל העולם אוי להם ואוי לנפשם והיראים עומדים ושמחים ועכ"פ שותקים ושתיקה מה זו עושה והלא גורם שתורת ה' ח"ו תבער באש ההשכלה תחת המסוה של הפרו תורתיך וכן מקיימין בעצמן במלא המובן בעוו"ה. ואיה הגר"ע איגר והכת דיליה שפסק ליהרג ואל יעבור ללמוד לשונות עכו"ס והח"ס ומחנה חיים והגלי"ב והאור שמח והבעל חפץ חיים שמסרו נפשם שלא ללמוד לשונות עכו"ס בחדרים כידוע אבל עכ"פ לא עלתה על דעתם לשנות התורה וכ"ש היום שאפילו להמשכיל מענדעלסאן שר"י לא עלתה על דעתו שיעלה לו כן.

ובשו"ת הרדב"ז בישנות (סי' מ"ד) כתב ומה שנראה דאפילו דברים של חול אסור לרקוס אותם בכתב אשורי שהרי הכתב בעצמו יש בו קדושה רבה ותלויין בו ובצורות האותיות כמה סודות עמוקים אסור להשתמש בו

בדברים של חול כ"ש הכא שאם בלה הטלית ממיך את הזהב ונמצא מאבד את הכתב בידים, ותשובה זו הובאה בב"י (יו"ד סי' רפ"ג) ועיין רמ"א שם וי"א שאין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבין בו התורה, ועיין רבינו ירוחם ח"ב נ"ב ומן הראוי לך שתדע כי הכתיבה הזאת הנקראת כתב אשורית כיון שנתנה בו תורה ובו נכתבו לוחות הברית כי הוא מגונה להשתמש בו רק כתבי קודש ומימי קדם ישראל נזהרים בזאת וכו' והר' יוסף [טוב עלם] מנע לכתוב הגט בכתב אשורית כס"ת ואמר להם איך נשתמש בזה מכתב אלקים ויבא לזלזל אבל נכתוב בכתיבה אחרת הנקרא בלשון ערבי מדבדב וכל אשר יעשה כזה הוא בכלל מכבדי התורה ע"ש.

תמצית הדברים לאותיות התורה הם מלאים שמות קשורים בקב"ה ואורייתא וישראל זה עם זה ואפי' רק אות אחת של אלף וארבע מאה וחמש רבבן עולמות תלויין בקולא דאלף וע"ב שמות קדישין של הקב"ה וכו' הכל יוצאין מקולא תתאה תחת האלף והמחליף אות אל"ף זה ח"ו באות של לשון אחר הרי מחריב את כל הנ"ל ח"ו ומבטל כל הקדושה וכל הסודות העמוקים והשמות התלויים באותיות התורה ובקדושתה ומוחק את כל השמות ח"ו בזה והמעתיקין חושבין שעושין טובות והן מהרסין ומחריבין את העולם כולו ח"ו, וכבר הבאתי בשם גאוני בתרא דאפי' אותן שעשו פי' בלשון אחר מ"מ מעולם לא כתבו בכתב שלהם אלא הכל בגופין שלנו וכמ"ש זה הט"א ושאר פוסקים והאוסרין בדור הקודם שאסרו להעתיק לאידיש דייטש נמי הי' בגופין של תורה בכתב אשורית בלה"ק אבל אפילו לא עלה על דעת בכתב עממין ח"ו אלא שהעתיקו ללשון אחר וע"ז הראשו עולמות שלא להעתיק אבל בכתב עממין לית מאן דכר שמיה שאסור לחלל התורה בכתב טמא ומסאב כמבואר בזוה"ק.

ובתשובה אחת הבאתי דעת הריא"ז (ש"ג פ"ק דע"ז סי' ב') דישראל המלמד תורה לנכרי עובר על לפני עור ועיין ט"א (חגיגה י"ג ע"א ד"ה אין מוסרין) ומג"א (א"ח סי' של"ד סקי"ז) ובאמת כי בתוס' (ב"ק ל"ח ע"א) משמע לכאו' דאפי' תורה שבכתב אסור ועיין שו"ת מהרי"א (א"ח סי' ד') ובהגהת בנו שם ובהסכמה מהגאון ר' יוסף שאול נאטאנזאהן. ופלא על הבאר שבע (סי' י"ד) ושו"ת דבר שמואל (סי' ע"ה) ובשמים ראש (סי' שכ"ז) שתמהו למה השמיט הרמב"ם הא הלכתא דגוי שלמד תורה חייב מיתה ואשתמיטתיה מינייהו שהרמב"ם הביא הלכה זו בפ"י מהל' מלכים ה"ט עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה ובתש' הרמב"ם (ירושלים תרל"ד סי' שס"ד) אם מאמר ר"י גוי שעוסק בתורה חייב מיתה היא הלכה, תשובה היא הלכה בלא ספק ע"ש ופלא ועיין ספרינו משנ"ה (מ"ה סי' עק"ב).

ונראה לפרש הא דמרגלא בפומי' דאגיי (ברכות י"ז ע"א) לעולם יהא אדם ערוס בירא מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק. ויש לדייק מאחר שאמר מרבה שלום עם כל אדם א"כ גם נכרי בכלל ולמה חוזר ואפילו עם נכרי בשוק, שנית יש לדייק דמאחר דמצוה להרבות שלום אפילו עם נכרי א"כ למה ליין עליו בשוק ולא קאמר סתם ואפי' עם נכרי, וכן ר' יוחנן בן זכאי דייקו שאמרו עליו שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפי' נכרי בשוק.

ונראה דלכאורה הרי כתיב ומשנאיך ה' אשנא והלא את עשו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי וגם יש לאו דלא תתנם, עיין (ע"ז דף כ' וגיטין דף ס"ב ע"א מחלוקת רש"י ותוס') ואיך ירבה שלום אדרבה יתרחק מהם ואיזה יראה הוא לעשות שלום עם כל הגוים, אבל נראה דדוקא דייק אבי אם נכרי בשוק וזה יהא ערוס בירא ופרש"י להעריס בכל מיני ערמה לירא את ה' שבאמת יש כאן ערמה שמראה לו שלום בשוק אבל בבית אין שלום לרשעים אמר ה' וכ"ש ליתן להם התורה ולהעתיקה וירחו את כל הערמה וכנ"ל וגורמים רעה לעצמן ולכל העולם המעתיקים כל התורה.

ודע דהראב"ד בש"מ (ברכות דף י"ג ע"א ד"ה לימא קסבר רבי) כתב דהלומד תורה בשאר לשון אינו יוצא בו והגית בו יומם ולילה, וז"ל הא דדייקינן מרבנן על התורה אם נאמרה בכל לשון אם לא, לא על הכתיבה שכתב משה נאמרה שהכל יודעים שלא נכתב בספר אלא בלשון הקדש ולא נכתבו שאר לשונות אלא על האבנים שבגלגל כדכתיב באר היטב אלא על התלמוד שלמדו הקב"ה למשה ומשה למד אותה לישראל לפי שהיו בהן גרים משאר לשונות אם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו וכן כל אחד ואחד יוצא ידי שיגון בלשונו או שמא לכולם שונה בלשון הקודש ואין אדם יוצא ידי והגית בו אלא בלשון הקודש, וכיון דלחכמים לא בכל לשון נאמרה א"כ לא יצא ידי והגית בו יומם ולילה בלשון אחר חוץ מלשון הקודש וזה דבר חדש ע"ש.

ומדברי הראב"ד למדתי לכאורה דעכו"ם הלומד בז' מצות שלו נמי אינו לומד בלשון הקודש אלא בלשונו והיינו כל אחד כפי לשונו שקבל התורה ילמוד בה וכיון דהעכו"ם קבלו על האבנים בשבעים לשון הם ילמדו כפי לשונם ומה"ט מובן שאסור ללמדם אל"ף בי"ת כמבואר בזוה"ק שאם חייבים ללמוד בז' מצות שלהם למה לא נלמדם א' ב' שיוכלו ללמוד ז' מצות שלהם ולהנ"ל אתי שפיר מאד

שהם אסורים ללמוד בלשונינו לשון הקודש אלא בלשונם שנתנה להם תורה והם בכלל גזל אפילו על הא"ב. וזו נקודה יקרה.

בר מן דין הלא איכא מצוה ללמוד לשון הקודש כדי ללמוד תורה בלשון הקודש וכמ"ש הרמב"ם (פיה"מ למס' אבות פ"ב מ"א) יש מצות קלות ומצות חמורות מצוה קלה ללמוד לשה"ק, וראיתי שתמהו מנ"ל להרמב"ם שיש מצוה ללמוד לשון הקודש ובאמת כי הוא פלא הרי הוא בספרי עקב עה"פ לדבר בם מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש ומלמדו תורה ואם אין מדבר עמו לשון הקדש ואינו מלמדו תורה ראוי לו כאילו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם אם למדתם אותם את בניכם ירבו ימיכם וימי בניכם ואם לאו יקצרו ימיכם שכן דברי תורה נדרשים מכלל לאו אתה שומע הן ומכלל הן לאו ע"ש.

ובשל"ה (מס' פסחים דרוש ג') ורוממנו מכל לשון התרוממות שלנו מכל לשון לה"ק ואין לך כל לשון שאין מעורב בו איזה תיבות מלה"ק כמו ט"ט בכתפי שתים וכו' אמנם ישראל זכו ללה"ק כולו והענין כי האומות אף שהם מסטרא דמסאבא מ"מ יש להם בשרשם איזה אחיזה למעלה בקדושה אמנם ישראל הם בפנימיות וישראל כולם קדושים ע"כ להם לשון הקדש כולו ע"כ.

ולפענ"ד פשוט דגר הבא להתגייר ויאמר שמקבל כל התורה אבל לא ללמוד בלשון הקודש רק בלשון אחר שאין מקבלין אותו ואם גיירו אותו אין זה גירות שהרי קיי"ל (בכורות ל' ע"ב) עובד כוכבים שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו ר' יוסי בר' יהודה אומר אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים וכ"ש שלא ירצה ללמוד לשון הקודש שהוא מצוה אם לא ירצה ללמוד לשון הקודש אינו גר כלל. ומעתה יהיה יליבא בארעא וגיורא בשמי שמיא ישראל בעל תשובה לא יאמין בקדושת לשון הקודש ובמעלתה וילמוד רק בענגלים יקרא בעל תשובה ולדיק וגר אם לא יאמין במצות לימוד לשון הקודש ובקדושת לא יוכל להתגייר וזה ברור. ומיהו עיין ח"ס בתורת משה פ' ויגש עה"פ כי פי המדבר שאינו מתקיים באדם שאינו משמר עצמו בקדושה וטהרה והלואי שלא נהי' ח"ו מאותם שלה"ק בורח מהם ולכן מעתיקין הכל ללשונות הטמאים כי בעונ"ה הלשון הקודש בורח מהם.

ודע דבפ' השבוע ויבא יעקב שלם ופרש"י ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך, כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם ועיין רמב"ן, ולכאורה מעשו שיצא שלם מובן שהרי כתיב ויאבק איש עמו אבל מלבן לא מצינו כלל שעשה לו אצא אדרבה אמר אלקי אביכם אמש אמר אלי אל תדבר עם יעקב מטוב ועד רע, והנראה דהמפרשים דרשו של"ם שם לשון מלבוש שלא שינה את לשונו ולא שינה מלבושו ולא את שמו והנה לא מצינו בלשון אלא בפ' ויצא (ל"א מ"ז) ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד, ופי' הרמב"ן גלעד בלשון הקודש והספורנו נתן טעם מחלקותן שלא רצה יעקב לשנות את לשונו ושוב ויאמר לבן הגל הזה עד, כתב הספורנו נכנע [לבן] לקראו בלשונו של יעקב ואמר שיהיה עד על מה שיאמר עתה הנה הי' זה מחלוקת ביניהם שלבן רצה להכניס לשון ארמי בתורה ויעקב לא רצה לשנות שלא שינו את לשונם ונכנע לבן ואולו הי' הגליח מי יודע כמה הי' מחריב וזה שאמר שלם שלא שינו את לשונו ויצא מבין שיני אריות עשו בהאבקו עמו שרו ולבן בלשונו וזה אפי' על לשון ארמי הגם שג"כ ניתנה מסיני או לשה"ק משובש.

ובטענת המעתיקים כהיום כי עת לעשות לה' כדי להחזיר בעלי תשובה צריך להעתיק שלא תשתכח תורה ללשוניהם ג"כ ואני מצאתי לרבינו יהודה בר יקר רבו של הרמב"ן שכתב מפורש היפוך טענתם זה והוא בתמים דעים (סי' קפ"ד) שכתב רבינו יהודה בר יקר ז"ל דמה שמצינו בגמ' דאמר רב שאין מלאכי השרת מכירין לשון ארמי אינו נכון לפרש כמשמעו שאין מכירין אותו כלל שהרי מכירין שאר לשונות שרחוקין הן מלשה"ק כ"ש שמכירין לשון ארמי ולכך יש לומר הטעם שאין מלאכי השרת מכירין לשון הארמי כדי שלא ייחו המתפללים בלשון הקודש אם יתירוהו להתפלל בו וגם ירבו עמי הארץ בישראל שלא ישגיחו ללמוד מאחר שיוכלו להתפלל בלשונם ורולה לומר שאין מלה"ש משגיחין בו באדם שהתפלל בלשון ארמי להביא תפלתו לפני המקום ע"ש הנה אדרבה ביאר לן רבינו יהודה שבדוקא מלאכים אין רצונם לקבל לשון ארמית שלא יעזבו לשון הקודש וירבו ע"ה וכ"ש הוא לענין העתקת הש"ס וכיוצא בו ללשון עמים שישכחו את לשון הקודש לגמרי ח"ו ועיקר המצוה ללמוד לש"ק ובלשון הקודש כי הוא קודש בפני עצמו והבן את זה.

תבנא לדידן: א) מצוה ללמוד לשון הקודש. ב) מצוה ללמוד התורה דוקא בלשון הקודש ולא בשאר לשונות. ג) אסור להעתיק התורה מלשון קודש ללשון אחר וכתב אחר לכ"ע. ד) מה שחכמי הש"ס כתבו הש"ס בלשון ארמי וכתב אשורית או מטעם שזה הלשון הוא לשה"ק משובש או מטעם שארמית ניתנה מסיני, ולא רצו לכתב בלשה"ק מפני שהוא תורה שבע"פ או מפני שרוב ההמון דברו בלשון החול שלא השתמשו בלה"ק רק לדבר שבקדושה. ה) אסור ללמוד תורה עם עכו"ם ואפילו אל"ף בית אסור ללמדם. ו) לדעת הרא"ד אין יוצאין בלימוד התורה רק בלשה"ק. ז) עכו"ם בז' מצות שלהם לא ילמדו רק בלשוניהם ולא בלה"ק. ח) המעתיקים

שהעתיקו לפעמים פי׳ בלשון אחר אעפ״כ לא שינוי את הכתב אלא כתבו בכתב ובגופים שלנו ולא כתב עמים. ט) אין להעתיק תפילות או תורה ללשון אחר כדי שלא תשתכח תורה ולשון הקודש מישראל. י) לורות האותיות של התורה יש בהן סודות עמוקים ושמות ועולמות תלויים בהם והמשנה ח״ו מבטל ומוחק את השמות ומחריב עולמות כולם. יא) גר שלא יקבל עליו ללמוד לשה״ק אינו גר. יב) לדעת הזוהר אסור ללמוד עם עכו״ם אפי׳ אל״ף בי״ת קודם שימול אפי׳ רוצה להתגייר. יג) המלמד תורה עם העכו״ם עובר על לפנ״ע.

אלו דברי אדם מיעוט לעולם הרחבתי קצת הגם כי אני טרוד מאד ומ״מ לאהבתך וידידתך הארכתי קצת ועתה צלח ורכב על דבר אמת ש״ב הדושה״ט וכל אשר לך בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קמח

לאחר מ״ת אי נתחייבו עוד בכיבוד אב ואם

לסדר לקתה בכפלים תנחם פי שנים פה קרית אונגוואר ירושלים עיה״ק תו״א

מע״כ ידי״נ הרה״ג וו״ח בנש״ק חוב״ט חד מבני עליה פרי עץ הדר כש״ת מוה״ר **ליפא** זילבערמאן שליט״א ראש הכולל דישיבת בית שערים אונגוואר בנ״י יצו״א.

אחדשב״ת בידידות נאמנה, במה שהאריך הרבה אי לאחר מתן תורה שנעשו ישראל גרים גמורים נתחייבו עוד בכבוד אב ואם והביא מהגאון מפלאנק בחי׳ ליו״ד סי׳ א׳ שתי׳ קושית הט״ז דלמה בכבוד אב ואם דרשינן כאשר במרה שלא יטעו כיון דבג׳ דברים נכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והרלאת דמים א״כ ס״ד דלאחר מ״ת הו״ל דין גרים וכקטן שנולד דמי וכשיטת התי״ט א״כ לא היו חייבין אותו הדור בכאו״א ולכן קאמר דמרה נלטוו.

ואמת אגיד כי הרבה נלטערתי בהבנת רבותינו האחרונים ז״ל במש״כ כק״ז התי״ט סופ״ה דאבות דבמ״ת היה להם לישראל דין גר שנתגייר דכקטן שנולד דמי ופירשו הדברים כפשוטם א״כ אין לנו שייכות ח״ו עם אברהם יצחק ויעקב ואם על הגרים נחלקו בירושלמי אי יכולין לומר אלקי אברהם א״כ גם בישראל דינא הכי וגם לענין ירושה דארץ ישראל מוחזקת לנו אז ירושה לנו מאבותינו והקב״ה הבטיח לאברהם וליצחק וליעקב לזרעך אתנה והנה הם כקטן שנולד ואינם ח״ו זרעם וגם לענין ירושה דאמר בגמ׳ קידושין י״ח דילמא ישראל מומר שאני וגר אינו יורש אביו מה״ת ואמרו משונה ירושה זו מכל ירושות שבכל מקום החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשין את החיים כלומר יוצאי מצרים והאיך זה אפשר הא כקטן שנולד דמי ונפסק ממנו דין אבהות ולענין יבום וחליצה שטענו בנות נלפחד אבינו מת במדבר וחכמניות היו ודרשניות שאמרו אם אין הבנות בכלל זרע א״כ תתיבם אמנו ואיזה יבום שייך בגרים וגם לענין קידושין שכתבתי לעיל שאמרה תורה שובו לכם לאוהליכם עכ״פ לכל התורה נפ״מ אי היו גרים או מזרע אברהם.

אבל האמת יורה דרכו דלכ״ע האבות הם ההמשך של אבותינו אברהם יצחק ויעקב ולענין זה לא היה להם דין גרים לכ״ע ומה שאמר התי״ט או לדעת שאר פוסקים פשוט דבשעת מ״ת רק לענין שיחול עליהם קדושת ישראל שנתקדשו בקדושת המצות והבדילם מן העמים לענין דין זה נקראו גרים אבל לענין אבהות ומה שנוגע לבנים לכ״ע נמשכו אחר אבותינו בעבותות אהבה וכמ״ש תורה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה׳ וכי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק אלא זרע יעקב אשר בם בחרת והם עמך ונחלתך מזמן אברהם אבינו בלי הפסק ובקרא בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן יעקב ואין לך אדם מישראל שאין לו קרובים עד ראובן בן יעקב כולם קדושים זרע אברהם אוהבו וזה פשוט וברור.

והנה אין בכחי להאריך יותר והשם ית״ש יעזור שתזכה ללמוד תורה לשמה וללמדה לאחרים מתוך נחת והרחבת הדעת שמחתי מאד על השמיעה אשר ב״ה בכולל מתנהג כהוגן ולומדים בהתמדה כה יתן ה׳ ביתר שאת ומזכה במהרה להרמת קרן התורה בביאת משיח צדקינו.

כעתירת ידידך הנאמן דושכ״ת וכל הנלוים עלינו בידידות ובברכת כוח״ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קמט

בענין לימוד תורה ויר״ש

ו׳ לחדש הגאולה לעם סגולה בנ״י יצו״א התשמ״ט קרית אונגוואר ירושלים עיה״ק תו״א

מע״כ ידידי היקר הרה״ג וו״ח נו״נ ירא״מ מרביץ תורה כו׳ כש״ת מוה״ר **מרדכי פאטאש** שליט״א בעמח״ס ד״א של תפלה אבן יקרה מתושבי קריתינו אונגוואר ירושלים עיה״ק תו״א.

אחדשב״ת בידידות נאמנה, בדבר שאלתו במה שאמרתי בשיעור לפני לומדי תורה דמה שאמרו ז״ל ותלמוד תורה כנגד כולם היינו דוקא תורה עם יר״ש אבל תורה בלי יר״ש, יר״ש עדיף ואפילו יר״ש ע״ה עדיף מלמדן גדול ואינו יר״ש וכבודו העיר מנפש החיים שכתב דתורה שלא לשמה עדיף ממצוה לשמה וע״כ תורה שלא לשמה הוא בלי יר״ש ואפ״ה תורה שלא לשמה עדיף.

נתיב א

ולפי שדברינו אלו הם יסוד גדול בלימוד התורה ועבדות ה׳ הנני מוכרח להאריך קצת לבאר את הענין וראשונה אציג כאן בעצם דין לימוד התורה או ביטולה ת״ו כתב רבינו יונה באגרת התשובה שלו (בפתשגן הכתב אות ל״ה בספרינו) וז״ל ומייב אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר (דברים ז׳ י״ב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ונאמר (שם ה׳ א׳) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואמרו ז״ל (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמרו בספרי כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב״ה על ע״ז וג״ע ושפ״ד ולא ויתר על עון ביטל תורה שנאמר (ירמיה ט׳ י״א) מי האיש וגו׳ (ירושלמי חגיגה פ״א ה״ז) והרוצה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש״ש ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו ופי׳ רז״ל בספרי כי זה אמר הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה שהם מחזיקים ידי התלמידים והרבנים ע״כ.

ומבואר לכאורה דהלומד עצמו אפילו לומד כל היום וכל הלילה ואינו מבטל הזמן א״א לו להגלל מעון ביטול תורה המר אלא ע״י שיחזיק גם לומדי תורה אחרים ועיין ירושלמי ברכות פ״ה ה״א ר׳ ירמיה אומר העוסק בל״ל כאילו עוסק בדברי תורה וע״ש עוד (באגרת התשובה אות לו) וכשבני אדם פוסקים ממלאכתם ומעסקיהם והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים, או משיחים בדברים בטלים רעתם רבה וחטאתם כבדה מאד לפי שהם מבזים את התורה שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה למה לא ישיבו רגליהם לבית הספר ללמוד הלכות או קרוא מקרא או סידור תפלה הלוא האדם זריז ואץ ברגליו למלאכתו ולעסקיו ויודע כי הכל הבל ע״כ. והנה דייק רבינו על הביטול שהוא בכלל דבר ה׳ בזה ולא כתב מדין ביטול תורה לבדו, וגם דייק בלשונו הטהור והולכים לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטלים, כלומר דוקא כשיושבים והם בטלים או משיחים בדברים בטלים אבל אם עוסקים במלאכתן אפילו כל דהוא לא. ועיין ברכות ל״ה ע״ב ת״ר ואספת דגניך מה ת״ל אבל אם הם עסוקים במלאכתם ועושים מה שעושים אפילו צורך כל דהו אפילו אינם עוסקים בתורה אין רעתם רבה ולא מקרי ביטול תורה.

נתיב ב

שנית נראה בדיוק דברי רבינו יונה בלשונו הטהור בסמוך שכתב וז״ל והרוצה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש״ש, ומשמע דאם עוסק בצרכי התלמידים שאינם לומדים לש״ש שמים אינו נגל מן העונש המר ול״ע ונראה הטעם כי הלומד שלא לשמה אין שכרו גדול מכל שאר המצות עד שיהא כלומד תורה לשמה אלא שהוא גדול באופן זה מטעם דכיון דהלומד תורה לשמה שכרו גדול מכל המצות גם הלומד שלא לשמה שכרו גדול כמבואר בערכין ט״ז ע״ב ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולם שלא לשמה נמי עדיפא דאמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק בתורה ובמצות אע״פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ומיהו פשוט דהגם דעדיפא מ״מ הא׳ עדיפות אינו אלא כלפי מצות אחרות אבל אין שכרו כלומד לשמה ולכן גם המחזיק אין שכרו גדול להגלל מן העונש המר של ביטול תורה והגם שאמרו ז״ל לעולם ילמוד אדם אפי׳ שלא לשמו שמתוך שלא לשמה בא לשמה מ״מ זה דוקא להלומד עצמו מצוה שילמוד עכ״פ אפילו שלא לשמה שיבא לידי מדה זו אבל העוסק בהחזקת הלומד צריך שיחזיק תלמיד או רב הלומד לשמה והוא דבר מסתבר דלא מיבעיא אם מחזיק מי שהוא לומד שלא לשמה אלא לקנתר שנא לו שלא נברא עיין תו״כ ריש בחקותי.

ובזוה״ק פ׳ תולדות קמ״ב ע״א דכל מאן דאתעסק באורייתא ולא אשתדל לשמה טב ליה דלא איתברי והרי הוא מסייע ידי עובדי עבירה אלא אפילו עוסק בהחזקת לומדים שלא לשמה שלא לקנתר דאז שפיר דמי ועיין זוה״ק פ׳ ויצא קפ״ד סע״ב ובתוס׳ ברכות י״ז ובגמ׳ סוטה כ״ב ע״ב ד״ה לעולם בתוס׳ ועיין באר שבע הוריות י׳ מ״מ א״א שתהא החזקתו של הלומד תורה שלא לשמה שכרו גדול מן הלומד תורה לשמה שהלומד תורה לשמה אינו נגל מעון ביטול תורה עד שיהי׳ מן המחזיקין תלמידים ורבנים שלומדים תורה לשמה ואינו יכול לבטל מעצמו עונש עון ביטול תורה לשמה בלי החזקת לומדי תורה והמחזיק לומדי תורה שלא לשמה יגדל שכרו זה א״א אלא פשוט שהמחזיק לומד תורה לשמה הרי הוא כמותו וכאילו בעצמו למד תורה לשמה ולכן נגל מעון ביטל תורה לשמה אבל המחזיק לומד תורה שלא לשמה מעלתו לא תשיג יותר מהלומד עצמו שהוא אינו לשמה א״כ לא הגיע להגלל מעונש לומד תורה לשמה והרי עיקר המצוה הוא ללמוד תורה לשמה וזה דבר חדש בס״ד.

נתיב ג

ועוד בו שלישיה דנלפענ״ד לבאר יותר בזה דברי רבינו יונה הנ״ל בהקדם קושיא אחרת דלכאורה צ״ע מה שכתב והרוצה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש״ש שמים, והדברים מתמיהים

דהיל"ל והרוגה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יעסוק בתורה לשמה ולא יבטל אפילו רגע ולמה תלה בתלמידים אחרים והגראה לפמ"ש בסמוך דבאמת השכר של ת"ת שהוא גדול מכל המצוות הוא על ת"ת לשמה אבל הלומד שלא לשמה אינו אלא מצוה כדי שיבא על ידה ללמוד לשמה ואין שכרו גדול כלומד תורה לשמה אלא שאעפ"כ שכרו גדול מכל המצוות אפילו שעשה לשמה ואפילו שהלומד שלא לשמה אינו לקנתר ח"ו דלקנתר נח לו שלא נברא מ"מ כיון דעיקר הלימוד אינו לשמה חסר בלימוד התורה לשמה ובטל מצוה זו כי העיקר לימוד תורה לשמה וכיון דכל אדם כשמתחיל ללמוד בתחילתו לומד שלא לשמה ע"כ עד שיבא לידי לימוד לשמה וכמ"ש ז"ל לעולם ילמוד אדם אפילו שלא לשמה א"כ כל זמן שלומד תורה שלא לשמה הגם שיבא לידי לשמה מ"מ הרי אכתי יש עליו דין ביטול תורה לשמה שהרי בזמן שהוא לומד תורה שלא לשמה היה מצווה ללמוד תורה לשמה והיה יכול ללמוד תורה לשמה והוא למד שלא לשמה.

א"ב מצד המיוב הזה הו"ל בגדר ביטל תורה שחסר הלימוד לשמה והוא הגם שיש לו מצוה על לימודו וגם שכרו גדול אפילו שלא לשמה מכיון שאמרו חז"ל לעולם ילמוד אדם תורה אפילו שלא לשמה ושכרו הלומד תורה שלא לשמה בשמאלו עושר וכבוד מ"מ הרי יש לו עון שחסר הלימוד לשמה וזהו נקרא אצלו כעון ביטול תורה ח"ו א"כ כל אחד אפילו למד כל הזמן ולא ביטל אפילו רגע ממש נמי לא ניצל מעון ביטל תורה שחסר הלשמה של הלימוד ולכן כתב רבינו יונה והרוגה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה שיש בכל אחד עכ"פ מפאת הלימוד שלא לשמה הגם שלא ביטל בלימוד בפועל ביטל הלימוד של לשמה ולכן יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש"ש והבן.

ומיהו דוקא הלומדים לש"ש והבן.

וקצת נ"ע מכאן מה שהביא בש"ע יו"ד סי' רמ"ו בפת"ש בדיין הדן את הדין ומקבל שכר שלא קיים בזה קבעת עתים וכן מספקא ליה בברכ"י בשם מז"ה בלומדים בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס על זה אם עולה בכלל קבעת עתים לתורה דאפשר דזה כפועל וכן מלמדי תינוקות בשכר פשיטא ליה דאינו עולה בכלל קבעת עתים לתורה והביאו בש"ת א"ח סי' קנ"ה סק"א ולפ"ז מה שכתב רבינו יתעסק בצרכי התלמידים כלומר שאינם מקבלים שכר והמלמדים נמי כן אלא שנותנין להם כסף והם לומדים עם התלמידים שלא בשכר או אפשר בשכר מצומצם עיין ריש שני דייני גזירות לא היו מספיקין ועיין א"ח סי' ל"ח כותבי תפילין ומזוזות ותגריהם והבן ויש לעיין בבני כוללים שלומדים בישיבות זמנים קבועים מדיוקים ומקבלים פרס ואם לא ישלמו להם לא יבואו אי הם נמי בכלל ספק זה ואי יונאין בזה קביעות לתורה ודו"ק.

נתיב ד

ועתה נחזור לבאר דברינו דמה שאמרו ות"ת כנגד כלם דוקא תורה עם יר"ש אבל בלי יר"ש ח"ו אוי לו ובגמ' (שבת ל"א ויומא ע"ב ע"ב) אר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב (משלי י"ז) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהם ירא"ת שמים מכריז ר' ינאי חבל על בלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביד. פרש"י שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים, נמצא דיר"ש גדול מת"ת בלי יר"ש ומעלת הצדיקים והחסידים הוא מעלת יר"ש והקב"ה משתבח בזה וכמ"ש מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה.

וז"ל רבינו גדול המורים הר"ן ז"ל בדרשותיו הדרוש השני במה אקדם (דף ק"ג מדפי הספר ירושלים תשל"ז) שכתב שם במעלת הצדיק היאך הוא שקול כנגד כל העולם כולו כמו במעשה שאירע לרבי חנינא בן דוסא עם הערוד (ברכות ל"ג ע"א) שעשה מעצמו שוה עם מה שעשה משה רבינו עפ"י השי"ת לכל ישראל וגדול ממנו. כי כמו שהבטחת שהנחש הנחשת דחה בעל ארסים אע"פ שהיה ראוי להוסיף ארס ודחהו כן רבי חנינא בן דוסא היה ראוי לפי הטבע האנושי להיות ניזק מן הארס, ולא די שניצל ממנו אבל דחהו לגמרי והמית לארס ולפיכך אמרו רז"ל מאי כי זה כל האדם, שקול זה כנגד כל העולם ואמרו כל העולם לא נברא אלא לצורת לזה (ובברכות ו' ע"ב) וא"ר חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר (קהלת י"ב י"ג) סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' מאי כי זה כל האדם א"ר אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה, רבי בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו ר' שמעון בן עזאי ואמרו לה ר' שמעון ב"ז אומר כל העולם כולו לא נברא אלא לצורת לזה והדמיון ירחיק את זה (כלומר בהשקפה ודמיון במחו של אדם אינו נראה כן לומר שבשביל צדיק יר"ש אחד כדאי כל העולם להברואות) אבל השכל מאמת אותו שזה אמת ע"פ השכל. כי ההרחקה שירחיק הדמיון שיהיה כל העולם כולו נברא בשביל צדיק אחד אותה הרחקה בעצמו יפול באלף ורבבה כפי השכל ואחר זה היש סכלות ועורון כזה שהשכל יודע בעצמו שיוכל לעלות נפשו במעלה עליונה או שיהיה שקול כנגד כל העולם, וימשיך אחר חפצו כתבנית שור אוכל עשב.

והוסיף רבינו הר"ן וכי יתפתה האדם ויאמר לא יוכל להשיג זה השלמות כי אם בחכמה יתירה וידיעת התורה על השלימות. נשיבהו ונאמר אין ספק שתלמוד תורה שכרו גדול מאד עד שאמרו רז"ל (ירושלמי מגיגה פ"א ה"ז) ויתר

הקב"ה על עבודה זרה וג"ע ושפ"ד ולא ויתר על ת"ת וכו' ואעפ"כ רואה בדברי רז"ל "שמי שמוסר גופו ונפשו להש"י ומושך בעבודתו ישיג מדרגה גדולה יותר ממי שיהיה בתכלית החכמה" אמרינן בברכות (כ' ע"א) מ"ש קמאי דמיתרחיש להו ניסא ומ"ש בתראי דלא מתרחיש להו ניסא אי משום תנויי וכו' (בשני דרב יהודה כולי תנויי בזקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו' ואלו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערן נפשין ומצוה קא לוחין ולית דמשגח בן א"ל קמאי הוה קא מסרי נפשייהו אקידוש השם אנן לא מסרינן נפשין אקדש"ה) והיתה התשובה אלא רחמנא ליבא בעי.

הנה בארו כי אין עיקר המדרגה החכמה אבל הכוונה השלמה במעשים הטובים כי המעשים הטובים אין תכלית כוונתם שיעשום הדברים אבל כוונת הלב בהם, וראו ענין הכוונה מה הוא כי מי שכוונותיו דבקות בהשי"ת גם כשהוא מתעסק בדברים המוניים בעניני העסקים והקניינים הוא עובד הש"י עבודה גמורה ומי שאין כוונתו דבקה בש"י גם כשהוא חושב לעבוד את השם הוא ממרה אותו. שהרי כיולא בזה אמר הנביא בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני (ישעי' כ"ט י"ג) ונאמר קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם (ירמי' י"ב ב') כי אין העקר מעשה המצות והקשת השפתים אבל אחרי כוונת הלב הן הן הדברים, ולפיכך אמרו רז"ל מבינין עלי דברי דודים יותר מיינה של תורה (מס' ע"ז) והטעם בזה כי דברי החכמים הם גדרים וסייגים ותקנות לעקרי המצות ומי שעושה הגדרים ותוספת שמירה על המצות מורה שאינו עושה אותם כמצות אנשים מלומדה אבל בכונה גמורה וזה עקר המצות ותכליתם השלם כי מי שהושלם על דרך בכל מצוה קלה שעושה מאמת ומודיע כל האמונות הטובות וגם בעסקים ההמוניים לפי שהושם תכליתם עבודת הש"י לא זולתה.

וזה הדבר שמטעה ההמון וזה הטעות הוא נמשך בכל הכוונות כי ההמוני, כשרואה האנשים הטובים והחסידים מתעסקים בעניני העולם, כמו שאנו רואים האבות שהיו עושים עקר מהזריעות והמקנה ואמרו רז"ל ויותר יעקב לבדו שנשתייר על פכים קטנים וכשההמוני רואה זה אומר בלבו הנני רואה החסידים עם כל חסידותם משתדלים בעניני העולם אעשה כן גם אני ואוי להם לבריות רואות ואינן יודעות מה רואות כי הם אינן רואים רק חצוניות הדברים לא פנימיותם כי הצדיקים עושים כל דבריהם לתכלית טובה וכראוי ויתר האנשים תכליתם ללא דבר. והמשיל הדבר עוד לאחד החכמים ששאל למה לא יכירו ההמון בין הרופא הטוב והרע, והשיב בזה מפני שאותן הדברים בעצמן שמתעסק בהן הרופא הטוב מתעסק בהן הרופא הרע כי כמו שהרופא הטוב מתעסק במשקים ומרקחות ומשיחות ואבקים כן הרופא הסכל משתמש בהם ומתעסק באותן הדברים עצמן אלא שהרופא החכם עושה בכונה ודבר בעתו והסכל עושה בלא כונה ובלא עת כן עניני המצות אצל ההמוניים בשוה החסיד וההומוני מתעסקים בהם אף הטובים כל עניני עבודה שלימה מפני הכונה השלמה בהם והאחרים גם כשעובדים את השם יתברך אין עבודתם שלמה כי הכוונה היא עקר במצות וכן בעבירות ע"ש באריכות.

וכתב עוד וז"ל ואמנם יתאמת שמי שישען עליו באמת להיות נכנס בעובי הקורה בעבודתו וכל מה שיעשה המעשה יותר רחוק מהטבע יורה על היותו נשען על השם ית' באמת. והמעשה היותר גדול והיותר רחוק מהטבע הוא מעשה אברהם אבינו ע"ה בעקידת יצחק כי לא היה נמשך לו עונש כלל אם לא יעקדנו כי לא צוהו הש"ית בזה והנה הבטיחו כי ביצחק יקרא לך זרע וזהו לשון הכתוב קח נא את בנך וגו' וכבר נודע שזה הציווי (קח נא אינו שנטוה ליקח) אלא לשון בקשה שהראה לו שייטב לו אם ימחול אברהם על הבטחתו ויעקוד את בנו ולו היה אברהם משיבו "הן לי לא נתתה זרע" כי אם זה והבטחתני בוודאי אעשה זה לא נחשב לו עון ולא ישגיהו עונש מזה ואעפ"כ לגודל אהבתו את הש"ית מצא את לבבו לעשות חפץ הש"ית אע"פ שאילו לא עשאו לא היה מגיעו עונש כלל וזה ענין העקדה וסודו.

ולזה הוכיחו בירושלמי (תענית פ"ב ה"ד) אמר רבי אבא בר אבין בשם ר' יוחנן אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני על גבי המזבח היה לי להשיב ולומר אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע עכשיו אתה אומר לי העלהו לעולה חס ושלום לא עשיתי כן אבל כבשתי את יצרי לעשות רצונך רבש"ע יה"ר מלפניך שבשעה שיהיו בניו של יצחק נכנסין לידי צרה ואין להם מי שילמד סניגוריא אתה תהא מלמד עליהם סנגוריא ה' יראה ויזכור להם עקדתו של יצחק אביהם ויתמלא עליהם רחמים. ע"ש אריכות דברים תורת אמת מפי מלאך ה'.

נתיב ה

והמבואר מדברי רבינו ז"ל דהגם דאין לך מצוה גדולה מלימוד התורה וכל חפציה לא ישוו בה ואפילו אות אחת של תורה שוה יותר מכל חללו של עולם כמבואר בירושלמי פאה ואפ"ה יראת שמים ומסירת נפשו להש"ית גדולה מזה ולכן נראה דר"ע בשעת פטירתו כשהיו סורקים בשרו במסרקות של ברזל קבל עליו עול מלכות שמים בק"ש והיו שואלין תלמידיו רבי עד כאן ואמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתי תבא לידי ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו

והנה לא אמר בשעת מיתתו לא חידושי תורה ולא שאר דברים אלא קבל עליו עול מלכות שמים במסירת נפשו להש״ת שהוא ההישג הכי גדול בעבדות הש״ת למעלה אפילו מלימוד התורה.

ונראה דזה הוא בכלל מה שאמרו ז״ל שלהי מס׳ מנחות נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ויקרא ו׳ ובעולת עוף אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ואמר ר׳ זירא מאי קרא מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל רב אדא בר אהבה אמר מהכא ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליו ותניא אמר ר׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפ׳ קרבנות שלא נאמר בהן לא א-ל ולא אלקים אלא ה׳ שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח ובעוף הדק אשה ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים כו׳ לא אמרתי אליכם זבחו כדי שתאמרו אעשה רצונו ויעשה רצוני לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים שנאמר לרצונכם תזבחהו דבר אחר לרצונכם תזבחהו לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו כדבעא מייה שמואל מרב הונא מנין למתעסק בקדשים שהוא פסול שנאמר ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בקר אמר לו זו בידינו הוא לעכב מנין ת״ל לרצונכם תזבחהו לדעתכם זבחו ע״כ.

וצ״ב ואטו מי שלמד כל ימיו ויגע על התורה כל ימיו ואחד למד שעה אחת כאחד הס ולקה מדת הדין והאמנם נראה דודאי לפוס נערא אגרא וכמ״ש בן הא הא, אבות ספ״ה אלא העין בשנים שעשו מצוה לפני הקדוש ב״ה ומושב שע״י שמביא שור גדול הוא משובח מעני שאין לו אלא רצון טוב ומביא עשרון סלת ולזה אומר שהעיקר הרצון שלו להש״ת שישעבד נפשו וימסור דעתו ורצונו להקב״ה וזה לרצונכם תזבחו כלומר הרצון שלכם והתאווה שיש לכם תזבחוהו לשמו יתי׳ ע״ד שאמרו עשה רצונך כרצונו ובטל רצונך מפני רצונו שיהיה כל כוונותיו בלתי לה׳ לבדו ועל זה אמרו לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה כי שבירת הלב להש״ת הוא הזביחה ע״ד שאמרו שובר מקל לפניה הוא הזביחה ומרובה מדה טובה והבן וזה לרצונכם תזבחוהו לדעתכם זבחו כלומר מה שהוא רצונכם ודעתכם לעצמכם את זה תזבחו לה׳ יתי״ש. ובזה מובן נמי מה שאמרו יש קונה עולמו בשעה אחת ובכה רבי ואינו מובן ולפמ״ש מובן כל זה.

נתיב ו

ומובן נמי בזה מעשה דרחב״ת מס׳ ע״ז שהיה מקהיל קהילות ברבים ולמד עמהם תורה בשעת השמד ואמר לו ר׳ יוסי בן קסמא תניא אחי מי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והרגה את חסידיו ואבדה את טוביו ועדיין היא קיימת ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר מונח לך בחיקך א״ל מן השמים ירחמו א״ל אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו תמה אני אם לא ישרפו אותך ואת הספר תורה באש א״ל רבי מה אני לחיי עוה״ב אמר לו כלום מעשה בא לידך אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר לו א״כ מחלקך יהיה חלקי ומגורלך יהי גורלי לא היוימים וכו׳ מלאוהו לרחב״ת שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהילות ברבים וס״ת מונח לו בחיקו והביאוהו וכרכוהו בס״ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושרגוס במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה אמרה לו בתו אבא אראך ככך אמר לה אילמלא אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי עכשיו שאני נשרף וס״ת עמי מי שמבקש עלבונה של ס״ת יבקש עלבוני א״ל תלמידיו רבי מה אתה רואה א״ל גוילין נשרפין ואותיות פורחות ועיין תוס׳ ד״ה מה אתה.

נתיב ז

ויש להפליא במעשה כזו ברחב״ת שהיה מקהיל קהילות ברבים ולמד עמהם תורה ברבים שאין גדול מת״ת וכ״ש ת״ת דרבים ובשעת השמד שמסר נפשו ואעפ״כ כשאמר לו ר׳ יוסי תניא אחי וכו׳ שאלו מה אני לעוה״ב ולגודל התמיה שהשיב לו ר׳ יוסי בשאלה כלום מעשה בא לידך והשיב לו שמעות פורים נתחלפו לו במעות של צדקה וחלקם ואמר ליה א״כ מחלקך יהי חלקי והנה על לימוד התורה ברבים וכל זה אכתי היה מסופק אי הוא בן עוה״ב ורק על מעשה מעות פורים ולצדקה הובטח לו שהוא בן עוה״ב והרי ת״ת כנגד כולם וגם על שאלת התלמידים שהשיב להם ל״ב וכמ״ש התוס׳ ולהנ״ל נראה ביאור הדברים דודאי ת״ת כנגד כולם אבל גדול הלימוד שמביא לידי מעשה ואם הוא לומד ואינו עושה אף תלמוד תורה אין בידו ועיין יבמות ק״ט האומר אין לי אלא תורה אף תורה אין לו ועיין רש״י שם שאין לו אף שכר לימוד התורה דהעיקר הוא אחר כוונת הלב הדברים וכמ״ש הר״ן הנ״ל ולכן שאלו כלום מעשה בא לידך והשיב דמעות פורים נתחלפו ודקדק אחר המעשה לחלקם אמר א״כ מחלקך יהי חלקי שראה הירא״ת שמים שבו.

ובזה מבואר נמי מה ששאלוהו התלמידים מה אתה רואה והתשובה על זה ובתוס׳ אמרו שהיו רואים דבר תימה או מלאכים או ששמעו קול האותיות פורחות ולא היו יודעין מהו ע״ש ולהנ״ל מבואר דהתלמידים נמי תמהו כמו שתמה

בתו שם אבא ארוך בכך שהי׳ דבר תמיה להם שעל מצוה של לימוד התורה שמסר נפשו להקב״ה נשרף ולא הלילו השי״ת ולא איתרחיש ליה ניסא וע״כ יש בזה טעם וסברא והיתה שאלת בתו והתלמידים אחת ארוך בכך והשיב להם רחב״ת כי הוא רואה גוילין נשרפין ואותיות פורחות כלומר שגם בלימוד התורה יש חילוניות ופנימית הגוילין הם הגוף והחילון והאותיות הם הנשמה וכל שאינו מוסר נפשו על הנשמה הגוילין נשרפין וכמאמר ר׳ יוסי אליו תמה אני עד שאמר לו שמעות פורים בא לידו והבן כי הוא נקודה נפלאה.

נתיב ח

והנה בגמ׳ שבת ל״א ע״א אמר רבה בר רב הונא כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לו מסרו לו בהי עייל מכריז ר׳ ינאי חבל על דאית ליה דרתא ותרעא לדרתא לא עביד אמר רב יהודה לא ברא הקב״ה עולמו אלא כדי שיירא מלפניו שנאמר והאלקים עשה שיראו מלפניו ר׳ סימון ור׳ אלעזר הוו יתבי חלוף ואזיל ר׳ יעקב בר אחא א״ל חד לחבריה ניקוס מקמיה דגבר דחיל חטאין הוא א״ל אידך ניקוס מקמיה דגבר בר אוריין הוא א״ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא ואמרת לי את בר אוריין (פרש״י אנא אמינא לך כלומר אתה מיעטת בשבחו) תסתייס דר״א הוא דאמר דגבר דחיל חטאין הוא דא״ר יוחנן משום ר״א אין לו להקב״ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד שנאמר ואתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעימך כי אם ליראה וגו׳ (דברים י׳) וכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה׳ היא חכמה וגו׳ (איוב כ״ח) שכן בלשון יוני קורין לאחת הן תסתייס ע״כ. והנה מבואר דיראת שמים קודמת וגדולה ומשובחת היא מגברא בר אוריין שהרי אמר לו אתה ממעט בשבחו במה שאתה אומר בר אוריין והוא גבר דחיל חטאין שהוא יראת שמים שהוא גדול מלמדן ואינו יר״ש והם הם דברי הר״ן הנ״ל.

נתיב ט

עוד אמרו בגמ׳ ברכות ז׳ ע״ב וא״ר יוחנן משום רשב״י גדולה שמושה של תורה יותר מלימודה שנאמר פה אליעב בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה ועיין תוס׳ כתובות י״ז ע״א ד״ה מבטלין ת״ת להוצאת המת וקשה דבמס׳ ד״א זוטא אמר ר״ע תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו ד׳ מילין עד שהבאתיו לבית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרצתי דברי לפני ר״א ור׳ יהושע אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה כאילו שפכת דם נקי ותי׳ הר״י מקורב״ל דהתם משום דביטל עצמו משימוש ת״ח קאמר דגדול שימושה יותר מלימודה ע״ש וכבר האריכתי בזה בספר הקנינים על מ״ח דברים על קנין בשימוש ת״ח ע״ש. עוד בגמ׳ כתובות ק״ג ע״ב ר׳ חנינא בר חמא ישב בראש הישיבה לאחר פטירתו של רבינו הקדוש ור׳ חייא עסוק במצות היה ולא רצה רבי לבטלו מקיום המצות וכי הוו מינצי ר׳ חנינא ור׳ חייא א״ל ר׳ חנינא לר״ח בהדי דידי מינצת דאי ח״ו משתכחא תורה מישראל מהדרינא ליה מפלפולי א״ל ר׳ חייא אנא עבדי דלא משתכחה תורה מישראל דאייתינא כיתנא ושדיינא ומגדלנא ניצבי וציידנא טביא ומאכילנא בישרא ליתמי ואריכנא מגילתא ממשכי דטביא וסליקנא למתא דלית בה מקרי דרדקי וכתיבנא חמושא חומשי לחמשא יצוקי ומתגינא שיתא סדרי לשיתא יצוקי לכל חד וחד אמרי ליה איתני סדרך לחברך והיינו דאמר רבי כמה גדולים מעשה חייא א״ל ר״ש ברבי אפי׳ ממך א״ל אין וכו׳ ע״ש.

וצ״ב מה זה דקאמר כי הוו מינצי ר״ח ור׳ חייא ח״ו דהוו מינצי סתם לשם מחלוקת וביאורתי בס״ד דהוו מינצי בשיטות דר׳ חנינא ס״ל שמעשה ר׳ חייא במה שהולך ביערות לצוד טביא ועשה ליד ונותן בשר ליתומים ומתקן קלף וכותב מגילות והולך למתא דלית בה דרדקי וכיוצא בו והרי הוא מבטל זמן מלימוד תורה שלו ועוסק בענינים שגרמין כביטול תורה ור׳ חנינא יושב ומפלפל בכל היום בתורה והיה ר׳ חייא מקפיד על ר׳ חנינא שמזניח ילדי ישראל ואמר ליה ר׳ חנינא בהדי דידי קא מינצית מינצת עמי הרי אני כ״כ מפולפל שאם ח״ו תשתכח תורה מישראל מחזירה אני בפלפולי ואם אנא כמו שאתה עושה תתבטל לימוד התורה וא״ל ר׳ חייא לא זו העיקר אלא העיקר לעשות שלא תשתכח תורה מישראל לעסוק במצות ולילך מכפר לכפר וממקום למקום שבני ישראל נדחים ואין להם סיפק ללמוד ולהחזירם לתורה וזה שאמר כמה גדולים מעשה חייא וכן איפסק בגמ׳ ב״מ (פ״ה ע״ב) וריש לקיש הוה מליין מערתא דרבנן כי הוה מטא למערתיה דר׳ חייא איעלמא מייה חלש דעתיה אמר רבש״ע לא פלפלתי תורה כמותו ילמה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא ריבצת וגיהורקא דר׳ חייא אין אדם יכול לראותה וזה הכל על הכלל שגדולה ירא״ת שמים ומעשה חייא מר׳ חנינא שגדול בתורה ויכול בפלפולו להחזיר התורה לישראל אבל אינו עוסק במעשה חייא והבן מאד כי זה כלל גדול בתורה.

ומה נמתקו בזה דברי הגמ׳ סוכה דף כ׳ ע״א ואזדא ריש לקיש לטעמיה דאמר ריש לקיש הריני כפרת ר׳ חייא ובניו שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה הלל הבבלי ויסדה חזרה ונשתכחה עלו ר׳ חייא ובניו ויסדוה ע״ש ויש לתמוה שהרי בזמן הלל

היו בני בתירה והיה הרבה תורה בארץ ישראל ורק הלכה אחת נעלמה מיניהו מבני בתירה ולזה קרא נשתכחה תורה מישראל וגם בימי ר' חייא ובניו הרי היה רבינו הקדוש אשר העידו עליו שמימות משה ועד רבי לא היה תורה וגדולה במקום אחד וכגם כל חכמי ישראל ולמדם תורה ואסף תקן כל המשניות ואיך אמר אלמלא ר' חייא ואמר חזרה ונשתכחה והוא פלא, האמנם רש"י ז"ל הרגיש בזה וכתב כשנשתכחה לא שנשתכחה כולה קאמר אלא הלכות שכוחות מבני בתירה שהיו ראשי ארץ ישראל כדאמרינן בפסחים וכו' ע"ש.

והנה הגם שהיו בני בתירה גדולי התורה ובעלי פלפול וכמו שמבואר בגמ' פסחים מיהו כיון שנשתכחו מהם הלכות קרי ליה נשתכחה תורה מישראל והלל קבל מפי שמעיה ואבטליון הלכה פסוקה בקבלה וכמ"ש התוס' שם ד"ה עלה שלמד מפי שמעיה ואבטליון ועיין פסחים שם ולפי שהיו בני בתירה ראשי ארץ ישראל ונשתכחו מהם הלכות נשתכחה תורה הוא כי משם תצא הוראה וראשי ארץ ישראל הגם שהם מפלפלים ולא להלכה נשתכחה תורה מקרי בעונ"ה והנה בימי ר' חייא לאחר הסתלקות רבינו הקדוש שהוא ראה שהתורה משתכחת הלכה פסוקה ולכן אסף כל המשנות והי' ר' חיינה מתוכם עם ר' חייא אמר ליה בהדי דידי מינלת דעבידנא לתורה שלא תשתכח מישראל שאני עדיין יש לי קבלה ראשונה מרבי וכמ"ש רבי לא שנה ר' חייא מנין והקבלה זו עד משה רבינו וא"כ אני אמסור הקבלה הזו לאחרים אבל מה שמחסר מהקבלה הפלפול לא תוכל להשלים את זה והבן כי זה ברור ואמת.

נתיב י

ובגמ' ברכות ל' ע"ב ול"ב שם חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים ובגמ' שם ת"ר חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין שעה אחת וחוזרין ושוהין שעה אחת ופריך וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית אלא מתוך שחסידים היו תורתם משתמרת ומלאכתן מתברכת ע"כ ופרש"י תשע שעות לשם תפילות תורתם משתמרת בתוך לבם שאין תלמודם משתכח ע"ש. ויש לדייק אמאי באמת בטלו כל כך זמן לשהות קודם תפלה ולאחר התפלה ובשלמא תפלה עצמה איכא למימר שעכ"פ חייב בתפלה אבל לבטל בשהיה קודם ולאחר התפלה מי התיר להם ואפילו על המאריך בתפלה נמי בגמ' אמרו על כגון זה (שבת י' ע"א) רבא חזיה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה והתם על זה משני עכ"פ ואיהו סבר ומיהו לדידן שאר השעות נ"ע.

שנית מאחר שהיו מבטלין תשע שעות ביום לתפלה וגם למלאכה עכ"פ עשו מה שעשו וגם עכ"פ היו צריכין ליתן כל שהוא וא"כ היאך נקראין חסידים עכ"פ אשר גדולה מן הצדיקים כמבואר בגמ' שבת ק"כ ונדרים גבי חסידים הראשונים היו מתאוין להביא קרבן והאיך היו מבטלין ת"ת בשביל תפלה וגם להוסיף עוד שם שעות ביום לשהויי קודם ואחר התפילה ובטלו תורה באותו זמן שהיו יכולין ללמוד ומבואר נמי דיר"ש שעושים החסידים במסירת נפשם לפנים משורת הדין הוא למעלה מלימוד התורה ונעשה להם גם שתורתן משתמרת בתוך לבם ויש להאריך בזה הרבה אלא שאין הז"ג כעת לפני הימים הקדושים חג הגאולה.

עכ"פ לדידן ודאי פשוט דתורה בלי יראת שמים טוב הימנו היר"ש וכמ"ש הר"ן ואחד התלמידים העיר לי שכבר דן בזה החיי"א א"ח סי' קמ"ג באריכות שכתב ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום ספרי הירואה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל למודו ואפילו אם יתבטל עי"ז מלימוד משניות או שאר לימוד כי מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה אותו וכדאיתא במשנה אם אין יראה אין תורה כי מה תועיל התורה אם אין דעתו לקיים ואמנם לא תספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה כ"א אינו יודע מה לעשות מה תועיל לו היראה (ולא ע"ה חסיד) כדאיתא שם במשנה אם אין תורה אין יראה ר"ל אין יראתו כלום הגם שבודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם יר"ש אף שהוא ע"ה יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה כמש"כ טוב איש רש הולך בתומו מעקש שפתיו ר"ל טוב רש בתורה והולך בתומו מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה ע"ש.

נתיב יא

ומעתה פש לן לבאר דברי רבינו חיים בנפה"ח שכתב שם דתורה שלא לשמה יקר בעיני ה' יתש יותר מכל המצות לשמה בקדושת וטהרת המחשבה כראוי והביא ראי' מגמ' ערכין (ט"ז ע"ב) בעי מיני ר"י בריה דרשב"פ תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מייהו עדיפא וא"ל מי לא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר ענוה גדולה מכולן. שלא לשמה נמי עדיפא דאמר ר"י א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. וממילא שמעינן דכוותה נמי בעסק התורה מי לא מודית דתורה לשמה ודאי דעדיפא ממצות לשמה. שהרי משנה שלימה שנינו ות"ת כנגד כולם. וכן חלקו רז"ל ביתרון מעלת התורה על המצות שזכות ואור המצות בין בעדנא דעסיק ביה ובין בעדנא דלא עסיק בה היא רק מגינה מן היסורין ואינה מצלת את האדם שלא לבא לידי חטא. אבל אור התורה גם

לפי המסקנא שם עכ"פ בעידנא דעסיק בה היא גם מצלת אותו מחטא. ואמרו בירושלמי פ"א דפאה שכל המצות אינן שוות לדבר אחד מן תורה א"כ גם עסק התורה שלא לשמה נמי עדיפא ממצות לשמה מזה הטעם עצמו שמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"כ. ולכאורה דברים אלו סותרים ונמצא לכאורה הוא מחלוקת בגמ' לפ"ז.

אמנם לפי האמת זה אינו ולא פליגי אלא דהני תרי עניני דודאי גם הר"ן ז"ל מודה דתלמוד תורה כנגד כלם וכל שיש לפנינו לימוד התורה וקיום המצות ודאי לימוד התורה עדיף כל שאפשר למצוה להתקיים ע"י אחרים וכמ"ש מבואר דבר זה ברמב"ם ובש"ע הל' ת"ת אמנם כל זה בתלמוד תורה ואפילו שלא לשמה וכל שכן בתלמוד תורה לשמה אבל האיר לן הר"ן ז"ל דבר חדש דיש עוד דבר שהוא במדרגה יותר גדולה וגבוה מלימוד התורה ואפילו ממי שכבר הגיע לתכלית החכמה והוא מי שמוסר נפשו וגופו להש"י ומושק בעבודתו ית"ש והוא ישיג מדרגה גדולה יותר ממי שהיה בתכלית החכמה ולזה מביא ראיה מוכרחת ומעשה רב מרב יהודה דרחמנא ליבא בעי שהוא מדרגה יותר גדולה מלימוד התורה שהרי מביא דרב יהודה כולי תנוי בנזקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי וכו' ואלו רב יהודה כל הוה שליף חד מסאניה ואתי מיטרא וכו' והיתה התשובה אלא רחמנא ליבא בעי ע"כ.

והנה מבואר דודאי בזמן הגמ' ששאלו רב פפא לאביי מ"ש ראשונים דאיתרחיש להו ניסא ודאי הם היו לומדים תורה לשמה והיו לומדים הרבה יותר מרב יהודה וכמו שאמרו להדיא ואנן מתנינן וכו' ואפ"ה קאמר דמסירת נפשו דרב יהודה גדולה מלימוד התורה שלהם כי אין עיקר מדרגה החכמה אלא הכונה השלמה במעשים הטובים ואחר כוונת הלב הם הם הדברים ודבקת השי"ת בו ולית מאן דפליג ביה וממילא לא קשה נמי מגמ' ערכין הנ"ל שמביא הנפש החיים דהתם מיירי דתורה ומצות אפי' תרוייהו לשמה אבל חסר הכוונה וליבא שהוא המסירות נפש שקורלין פארברענען זיך פארען באשעפער.

נתיב יב

וממילא מה שכתב שם עוד בפרקים הבאים פ"ג ופ"ד לכאורה לפי ההנחה הנ"ל יש הרבה לדקדק בדבריו הקדושים ובפרט מה שהביא ז"ל מה שאמרו רז"ל סוכה כ' על ריב"ז וגם ממשלי רבתי פ"י אמר ר"י בא ורואה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את העולם כולו וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה הקב"ה הופך את פניו ממנו ומלירי גיהנם מתגברין בו וכו' בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה הקב"ה א"ל בני כל ההלכות למה לא שנית אותם כו' בא מי שיש בידו הלכות א"ל בני ת"כ למה לא שנית בא מי שיש בידו ת"כ א"ל בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית שיש בהם ק"ש תפילין ומזוזה וכו' ע"ש אבל לפי מה שכתבנו הרי בגמ' ברב יהודה נמי נראה שלא שנה רק בתלתא בבא וחס ושלום שרב יהודה ידונו אותו והתורה מעידה עליו שכל שליף חד מסאניה אלא שהי' דבוק בקב"ה והדברים נאמרו על מי שאינו מוסר נפשו להשם ואינו דבק בו בכל עת אלא הוא לומד תורה (ואדרבה ישאל כ"ת לאותן שלומדין רק כמה דפין ממסכת' לכל זמן וגם אין עוסקין בדבקות היאך לא יעלה על דעתם דברי רבינו חיים הנ"ל שהביא שעתיד הקב"ה לדון על כל מה שלא למד והיאך יתרץ בלימוד כמה דפין על לא למדו כל התורה).

גם בעיקר ההנחה לכאורה נ"ע קצת ממשנה אבות לא עליך המלאכה לגמור ואי אתה בן חורין להבטל הימנה ועיין תוס' מנחות נ"ט ע"ב ד"ה לא יהו עליך חובה אי נמי לא יהו עליך חוב ללמוד כל התורה כדתנן במס' אבות (פ"ב מט"ז) לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל. ועכ"פ פשוט דאין סתירה לדבריו ולדברי הר"ן שהם מאירים כספירים והם מקור נאמן לרבותינו ואבותינו הקדושים, אלא שודאי לאו כל אחד זוכה למדריגה זו שהרי כבר בימי רב פפא ואביי התאונן שהם אינם זוכים למדרגות אלו אבל מי שבאמת מוסר נפשו לה' אפילו בדורנו אנו הרי הוא מגיע למדרגה הכי גבוה שאפשר להגיע בה. ואשרי מי שזוכה לשמי שלחנות תורה ויר"ש ולא ע"ה חסיד.

נתיב יג

וז"ל רבינו יונה באגרת התשובה (אות ג') ירא את אלקיו ישתבח שמו לעד יסוד התורה ומקור כל המצות והאזהרות והמוסרים, שנאמר (משלי י"ד כ"ז) יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות ומצוה גאה וחומה נשגבה גדולה ובצורה עד שמים אשר לא תמוש כל היום מכל נפש אדם יראת שמים כמו שנאמר (משלי כ"ג י"ז) כי אם בירא את ה' כל היום ויזרח שמש הירא על הנפש ועל כל מצפוניה למשול ביום ובלילה ברעיוניה וזה הדבר יסוד הנפש וכו' ושלמה המלך לאחר כל הדברים סיים סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם (קהלת י"ב).

אלו דברי ידידו דושכ"ת בידידות וי"ר שנזכה ללמוד תורה לשמה בקדושה ובטהרה מתוך יראת השם באמת ובתמים כל הימים המצפה לישועת ה' כהרף עין המברכו בברכת חג כשר ושמח וי"ר שנזכה עוד השתא להיות בארעא דישראל ולקיים מצות עשיית ק"פ ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים בביאת משיח צדקינו הדושכ"ת וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קנ

כיצד להתנהג בתינוקות שנשבו לקרבם ללמדם תורה ומצות

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה כו' וכו' פועל לטובת אחינו הנדחים במוסקווא ובשאר ארץ רוסיא.

אחדשה"ט ושלום הקבוצה כולה העוסקים במס"נ להצלת נפשות. בדבר אשר נתיעץ ושאל בכמה דברים היות כי מעכ"ת זכה להיות מיחידי סגולה מאחינו בני ישראל אשר מארגן ומטפל עם אחינו בני ישראל הנמוגים תחת כור הברזל שבעים שנה ועכשיו ע"פ גם שבר ה' את גאון עוזם ונתנו קצת חופש גם לבני ישראל שיוכלו לקיים תורה ומצות ולבנות להם מקומות תורה והיות כי בעונ"ה אחר שבעים ושתים שנה נשתכחה התורה ובעונ"ה נתערבו הרבה מאחינו בנ"י וגשאו נשים נכריות ויש מאורעים נדירים אשר באים לפניו דבר יום ביומו מאחינו הנדחים ובאים לפניו שאלות משאלות שונות ואין שם על מי לסמוך ולשאול כילד יעשה, ולכן פנה אלי להדריך אותו בכמה שאלות ועניינים כדת מה לעשות, ולמען אחי ורעי אמרתי אין עת לחשות, ובאמת כי מה שאכתוב כאן נוגע גם במדינתינו ובשאר מדינות בזמן הזה שבעזה"י העיר ה' את רוחו על הרבה מאחינו בנ"י הנדחים בארץ מצר-יס בכל מיני טומאות ותאוות ותועבות לטהר עצמם מטומאתם אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם.

סימן קנא

בעלי רגש ואין מתחשבין עם ההלכה מביאים היזק לעם ישראל

עוד להנ"ל

ולעצם השאלות הגם כי קשה מאד להגיד או לכתוב בזה כלל כי לא ראוי זה כראוי זה וכל אחד בפני עצמו הוא ענין שהי' צריך ב"ד של כ"ג כי הוא ענין של פיקוח נפש בפני עצמו שאם נדחה אותו הרי זה ענין של דיני נפשות ואם נקבל למי שאינו ראוי הרי הוא אחריות גדול על כלל ישראל שכמו שאסור לדחות ולהזיק לאדם יחידי בישראל כ"ש וק"ו אלף פעמים ק"ו בן בנו של ק"ו להזיק לכלל ישראל, ומדרך העולם שע"פ רוב חיים על ההרגש ולא על פי ההלכה או שלא יודעים ההלכה לפעמים מחמת אהבה ורחמנות על היחידים הנדחים נתעורר רחמים עליהם ומרחמים על היחיד במקום שמזיק לרבים, שבמקום להקים את דבר ה' ולעשות מצוה אפשר בא לידי עבירה.

וכבר מצינו דבר כעין זה במלך ישראל הראשון שאול המלך אשר חמל על אגג בהתחננו אליו וחמל עליו שאול והעם אשר אתו וגרם לעצמו ולבניו מיתה ולקחו ממנו המלוכה ונתנוה לדוד וילא ממנו היזק רב לכלל ישראל שנשאר עמלק והוליד באותה הלילה והכל לפי שחמל שאול והעם על מיטב הצאן והבקר וגו' שהי' רחמנות מההרגש, ולאחר שחמלו מיד נאמר ויהי דבר ה' אל שמואל לאמר נחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחרי ואת דברי לא הקים (שמ"א ט"ו ט'-י').

ולמדנו עוד משם דאפילו אי כוונתו לש"ש אסור לעשות ולהתחשב ע"פ ההרגש אלא לעשות רק מה שנצטוינו שהרי הס לש"ש כוונו וכמ"ש ויבא שמואל אל שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה לה' הקימותי את דבר ה' ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שומע ויאמר שאול מעמלקי הביאו אשר חמל העם על מיטב הצאן והבקר למען זבח לה' אלקיך ואת היותר החרמנו (שם י"ג י"ד ט"ו) ושם שנית (כ"א כ"ב) ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח לה' אלקיך בגלגל, והרי כי כוונתם היתה לשם שמים לזבח לה' מ"מ לא קיים דבר ה' שנצטוה למחות את זכר עמלק ולא לחמול, ויאמר שמואל החפץ לה' בעולות וזבחים כשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אלים ע"כ. והרי דהחמלה והרחמים אפילו לש"ש לא מתקבל כשזה נגד ההלכה ולוו ה' וכמ"ש (שם) כי לשמע מזבח טוב ואין לנו אלא רחמי ה', ורחמי רשעים אכזר שבמקום שמרחם על היחיד הוא אכזרי על הציבור ועל כלל ישראל מ"ו. ובתורה כתיב ובערת הרעה מקרבך למען ישמעו ויראו ויקוב הדין את ההר כ"ש היכא שהוא המזיק לרבים.

סימן קנב

טעם דקשים גרים לישראל

עוד להנ"ל

ומה"ט נמי אמרו חז"ל לענין קבלת גרים בישראל א"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת עיין גמ' יבמות (מ"ז ע"ב) דכתיב ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב (ישעיה י"ד), ועיין תוס' שם ד"ה קשים שמגרש השכינה מישראל וגורם היזק לכלל ישראל ובתוס' קידושין ע' ע"ב ונדה דף י"ג תוס' ד"ה קשים. ופוק חזי ביציאת מצרים שקבלו הערב רב שעלה אתם וגיירו אותם ויהי למכשול לכלל ישראל עד שמשה רבינו נענש בשבילם ולא נכנס לארץ כמבואר במדרשי חז"ל ולכן צריך מתינות בזה שלא יכשל ולא יכשיל מ"ו. ושלא לחשוב בעיני המצות כפי שכלו והבנתו בדברי חול, שדרך בני אדם לחיות לפי ההרגש או ההבנה שמבין לפי שכלו כי עיני בשר ודם לנו ולא כן התורה והקב"ה צוה לנו להבדיל בין הקודש ובין החול.

סימן קנג

צריך להאמין בקדושת התורה ולא יחשוב בה בדברי חול

עוד להנ"ל

וז"ל הרמב"ם פ"ח מהל' מעילה ה"ח ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף עניינם כפי כחו. ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהא קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי חול, בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה עניים ואבנים ועפר ואפר כיון שנקרא שם אדון עליהם בדברים בלבד נתקדשו וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בה ואפי' היה שוגג צריך כפרה ק"ו למצוה שחקק לנו הקב"ה שלא יבעט בהן מפני שלא ידע טעמן. ולא יחפה דבר אשר לא כן על השם ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול. הרי נאמר בתורה ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם. אמרו חכמים ליתן שמירה ועשייה לחוקים כמשפטים. והעשייה ידועה והיא שיעשה החוקים. והשמירה שיזהר בהן ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים. המשפטים הן מצות שטעמן גלוי וכו' והחוקים הן מצות שאין טעמן ידוע, וכו' וכמה הי' דוד המלך מצטער מן המינים ומן העכו"ם שהיו משיבין על החקים. וכל זמנן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר שעורכין לפי קוצר דעת האדם היה מוסיף דביקות בתורה. שנאמר טפלו עלי שקר זדים, אני בכל לב אצור פקודיך. ונאמר כל מצותיך אמונה שקר רדפוני עזרני. וכל הקרבנות כולם מכלל החוקים הן. אמרו חכמים שבשביל הקרבנות העולם עומד. שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העוה"ב. והקדימה התורה ציווי על החוקים. שנאמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם עכל"ק.

הנה הראה לנו המורה הגדול הרמב"ם ז"ל את הדרך אשר ילכו בה בלי שום חקירות ואם נדע או לא נדע טעם המצוה וציויה למה ומה הוא ועל מה היא המצוה לא תדרוש ותחקור במופלא ממך אלא תמיס תהיה את ה' אלקיך וכבר האריך בזה גם בהקדמה בפיה"מ לסדר זרעים.

סימן קנד

המטפלין בבעלי תשובה צריכין שיהיו בעלי תורה שלא יכשילו הבע"ת

עוד להנ"ל

והאמנם כמו שצריך להזהר בזהירות כל שהוא על הבעל תשובה כן צריך ג"כ להדריך את המטפל עם החוזרים בתשובה, כדי שיהא מוכן וידע כדת מה לעשות להדריכו בדרך ישרה ולא יליכהו מדחי אל דחי ומחושך לגלמות ח"ו. וע"ד רמז יש לפרש לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם כביכול כן צריך להיות גם המדריך שהוא כאן בבחינת המטהר וכמו שאמרו אם הרב דומה למלאך ה' צבא' תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו, ובאמת כי הוא דבר קשה מאד וכבר אמר החכם (ערכין ט"ז ע"ב) א"ר אלעזר בן עזרי' תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח, וביארתי הדברים כי הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא כתיב.

ואמשול לך משל במנהג העולם מי שרוצה להיות רופא חולים צריך ללמוד לערך שש שנים בתיכון ולעבור כל הבחינות ואחר שלמד וקיבל הבחינות בהצטיינות עדיין לא יכול להיות רופא עד שיהי' ג' שנים בבית חולים לשימוש ונסיון (פראקטיקא בלע"ז) ואז אם יצליח יקבל רשות להיות רופא ואם לא יצליח אז הגם שלמד כל השנים אינו כלום שכיון שלא הצליח בפראקטיק הרי הוא ח"ו יסכן בני אדם, ואפילו לאחר כל אלו לאו כל אחד יצליח להיות רופא לניתוחים וכיוצא בו, וכ"ש וק"ו בעל מוכיח שהוא רופא הנפש שאחר שלמד כל דברי התורה והמצוה צריך ללמוד ולקבל שימוש היאך להוכיח ע"ד שאמרו לא תשא עליו חטא ולא ישתנו פניו וכיוצא בו ולאו כל אחד יכול להוכיח ולהיות מורה דרך וכבר אמרו איזהו ע"ה כל שלמד כל התורה ולא שימש ת"ח ואמרו גדולה שימושה יותר מלימודה, ובפרט מי שלא למד ואינו יודע בעצמו, היאך ובמה הוא יכול להדריך את האחרים.

סימן קנה

מי שאינו ראוי להיות מורה לתלמידים

עוד להנ"ל

ועל אלו ועל כיוצא בזה שאינם ראוים כתב רבינו התוי"ט במשנה (אבות פ"א מ"ו) ד"ה וקנה לך חבר ולא אמר וקנה לך תלמידים הגם דכתיב והעמידו תלמידים הרבה לפי שנאמר ועצומים כל הרוגיה (משלי ז') זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה אבל מי שלא הגיע למדה זו ומתנשא הוא בכלל ורבים חללים הפילה, וק"ו ממי שלא הגיע להוראה ומורה שזה לפי שעה ולעתים מזומנים להוראה ולאיש מן האישים (כלומר שהמורה הוראה לאו בכל שעה ולאו לכל אדם מורה) וזה מידי יום ביומו ולתלמידים רבים ושבשתא כיון דעל על כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו שעליו נאמר ורבים חללים הפילה ועל זה וכיוצא בזה (הושע י"ד) וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. ע"ש דברים כנחלי אש וא"כ צריך זהירות רבה וידיעה איך לנהוג ואיך לקרב ולאו כל עתים שוין לטובה וכמ"ש שלמה המלך לכל זמן עת לקרב ועת לרחק והרבה יש לדבר מזה.

וכעין זה כתב הר"ן בדרשות דרוש ששי במעלת הצדיקים ששאל אחד מן החכמים למה לא יכירו ההמון בין הרופא הטוב והמומחה ובין הרופא הרע והסכל, והשיב החכם מפני שאותן הדברים בעצמן שמתעסק בהן הרופא הטוב מתעסק בהן הרופא הרע כי כמו שהרופא הטוב מתעסק במשקים ובמרקחות ומשיחות ואבקים כן הרופא הסכל משתמש בהם ומתעסק באותן הדברים עצמן אלא שהרופא החכם עושה בכונה ודבר בעתו והסכל עושה בלא כונה ובלא עת ובלא דעת כן עניני המצות אצל ההמוניים בשוה, החסיד וההמוני נתעסקים בהם אך הטובים כל ענינם עבודה שלימה מפני הכוונה השלמה בהם והאחרים גם כשעובדים את השם ית' אין עבודתם שלמה כי הכוונה הוא עיקר במצות וכן בעבירות והנה ראינו זה ברופא הזמן שכולם לוקחים הכלי אומנות שלהם ומניחים על הגב ותחת הלב וכיוצא בו ושומעים בכלי השמיעה שלהם אבל הרופא האומן יודע ומשכיל מה שעושה והרופא הסכל אינו יודע מה ששומע והוא עושה רק מעשה קוף בעלמא, עכ"פ לטפל עם נפשות צריך לזה להיות עכ"פ בקי בעצמו שלא יפול המציל עם הניצול.

סימן קנו

המקיים נפש אחת מישראל

עוד להנ"ל

וא"ת אם כך הוא גדול האחריות מה לי ולסכן עצמי ולקבל עלי אחריות כזה אילך ואקיים בעצמי שב ואל תעשה, לא זה הוא הדרך אלא זה דרך העצלנים ועל כיוצא בזה סיים שם הר"ן ז"ל דהאמת יתאמת שמי ששיען עליו ית' באמת להיות נכנס בעובי הקורה בעבודתו וכל מה שיעשה המעשה יותר רחוק מהטבע יורה על היותו נשען על השי"ת באמת ע"ש. ועל כיוצא באלו אמרו ז"ל כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא וכ"ש אם זוכה להחזיר יותר מנפש אחת אין קץ לפעולותיו וכ"ש אם הם אנשים נערים שזוכים לבנות משפחות בישראל והציל דורות עד עולם שכרו הרבה מאד על פי פעלו כלומר לפי הפעולה שיצא מזה שזכה לקיים עולמו של הקב"ה.

ועתה נבא לבאר איזה דרך ישרה שיבור לו דרך הנראה ע"פ התורה כיצד ובמה יתחיל ללמוד עם תינוקות אלו שנשבו ונתרחקו מישראל שומרי התורה או גם מזידים שרחקו עצמם ועכשיו פעם בם רוח ה' ורוצים לחזור, והעסקנים רוצים לקרבם וגם הם באים ומסכימים לקירוב ולשוב לה' ולתורתו ולעמו במה וכיצד מתחילין בזה, לכאורה יש כאן ג' דברים.

סימן קנז

התחלת הלימוד לבע"ת - סור מרע

עוד להנ"ל

א) **ללמדו** לעזוב דרכו הרעה שנהג עד היום ולהדריכו ביראת שמים, והוא סור מרע. ב) ללמדו מצות מעשיות וקיומם שהוא ועשה טוב. ג) ללמדו תורה שגדול הלימוד המביא לידי מעשה ואמרו חז"ל ות"ת כנגד כולם. וא"א להיות יהודי למי שאינו לומד תורה, ולא זאת אלא אמרו ז"ל כמו שהדג א"א לה לחיות בלי מים כן היהודי א"א לחיות בלי תורה.

וסדר הענינים ללמדם ואיזה מהם יש להקדים נראה דזה הסדר כפי שסדרנו, א) יעזוב רשע דרכו שהוא סור מרע, וכבר יסדו דהמע"ה על הפסוק קודם סור מרע, ואח"כ עשה טוב, וסור מרע נכלל בו גם שלא ילמוד לתלמוד שאינו הגון כל זמן שלא סר מרעתו וכן מפורש בגמ' ובפוסקים ולכן זה צריך להקדים לכל, וז"ל הרמב"ם בהת"ת פ"ד ה"א אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואח"כ מכניסין אותו לביהמ"ד ומלמדין אותו, אמרו חכמים (תענית ז') כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זרק אבן למרקוליס וכו' ע"ש, וכן נפסק בש"ע יו"ד הל' ת"ת סי' רמ"ז שהלומד לתלמוד שאינו הגון כאילו זורק אבן לע"ז, ועיין תוס' קידושין מ' ע"ב ד"ה תלמוד גדול דמביא מגמ' ב"ק י"ז ומחלקים בין למיגמר ובין לאגמורי, כלומר למגמר לדידיה שעדיין לא יודע ודאי מעשה עדיף טפי אבל לאגמורי לאחרינא ודאי עדיף טפי ממעשה ע"ש.

סימן קנח

ועשה טוב - קיום מצוות מעשיות

עוד להנ"ל

ב) **ועשה** טוב, סדר התחלת הלימוד למעשה והוא קיום המצות, ראש וראשון להאמין בה' ושברא העולם כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל (עיין רמב"ן עה"ת עה"פ בראשית), ולהאמין בתורתו ושכל החכמות הידועות והנעלמות הן בחכמת התורה והן בחכמת הבריאה והטבע הכל מאתו ית"ש ואפילו חכמת שלמה המלך שנתן לו אלקים חכמה יתירה על כל אדם בעולם ושכל מה שידוע לנו ואנו מאמינים בו הוא רק מפני שכך כתיב בתורה וקבלנו כן מאבותינו ורבותינו שקבלו כן מאבותיהם דור אחר דור מפי

נביאים האמתיים עד משה רבינו ע"ה וזולת זה אין מציאות והכל שקר ואפילו יתנו אותות ומופתים על דבריהם הן מצד המציאות שיסבירו השקר שלהם, והן במופתים שיעשו המציאות וכיוצא בזה הכל שקר.

וכבר נאמר בתורה על נביא השקר (דברים י"ג ב') כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת, ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם, לא תשמע אל דברי הנביא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת היש אתכם אהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם. והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת וגו' ובערת הרעה מקרבך. אח"כ יסבירו לו קצת מהלכות הנוגעים דבר יום ביומו ומקצת הלכות מס"ק ומצות מעשיות כגון הנחת תפילין בכל יום עיין חינוך מצוה (תכ"א) וסמ"ג מצות עשה ג', מצות בין אדם לחבירו שמצינו בהלל הזקן על הבא להתגייר שילמדנו כל התורה על רגל אחת ואמר לו ואהבת לרעך כמוך מה דסני לך לחברך לא תעביד והם מצות שבין אדם לחבירו ושישראל ערבים זה לזה.

סימן קנט

ראשית חכמה לבע"ת ללמד עמהם א' ב' ועברי עוד להנ"ל

ג) **ובלימוד** התורה עמהם לפענ"ד זה הסדר, תחילה ילמדו אתו אל"ף בי"ת, ונקודות, ועברי לקרות בסידור ולהתפלל, אח"כ ללמוד חומש ורש"י, וללמדו קצת הלכות הלכה למעשה מאיזה קיצורים כגון קיצור ש"ע חיי אדם או כיוצא בזה שקל ללמוד, ואח"כ הלכה משניות וגמר' וכו'. ללמדו לשון הקודש והוא תועלת והכרח גמור, שידע אח"כ ללמוד לעצמו מתורת משה רבינו ומספרים הקדושים שחברו לנו רבי ואח"כ רבינא ורב אשי ואחרייהם הראשונים ואחרונים עד דורינו אנו. וכן מצינו בספרי (דברים י"א י"ט) ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' ודרשו בספרי (ובסוכה מ"ב ותוספתא רפ"א דחגיגה) לדבר בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה זוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו, מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה, ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו, שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו ע"ש, ועיין רש"י עה"ת.

והמבואר בתורה דתינוק המתחיל לדבר אביו חייב ללמדו לשון הקודש וללמדו תורה בלשון הקודש דאל"כ למה דרשו דוקא בלשון הקודש ואם אינו משיח עמו בלשון הקודש כאילו קוברו היל"ל אביו מלמדו תורה ואם אינו מלמדו תורה הרי הוא כאילו קוברו ומשמע דהחיוב ללמדו התורה בלשון הקודש ואפילו למדו בלשון אחר ולא בלשון הקודש אכתי בכלל קוברו הוא והכן כי הוא דבר אמתי. אלא דנראה להוסיף דאמרו דקודם מלמדו לשון הקודש ואח"כ מלמדו תורה וכמ"ש אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה כי זה הסדר, ואל ישנה גם בהברת הלשון הקודש לילך אחר רוח הזמן מ"ו אלא יהג כמנהג אבותינו או אבותיו אם יודע מנהג אבותיו מה הי'.

ובירושלמי סוכה פ"ג הי"ב, יודע לדבר אביו מלמדו לשון תורה, והנה דייקו לקרות בלשון הקודש לשון תורה, כלומר שזהו הלשון שהתורה ניתנה בו והתורה נלמדת דוקא בלשון זה שהוא לשון תורה ולא בלשון אחר ועל זה אמרו חז"ל ורוממתנו מכל הלשונות. ובירושלמי שבת פ"א ה"ד המדבר בלה"ק מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ובירושלמי שקלים סופ"ג תנא בשם ר"מ כל מי וכו' ומדבר בלשה"ק וכו' יהא מבושר שבן עוה"ב הוא ופי' הק"ע ומדבר בלשה"ק שגורם טהרת הנפש ובתקלין חדתין ומדבר בלה"ק תיקון שלמות הרוח שממנו יסוד הדיבור ולשון הקודש פנימיות קדושה יש בו. ובמס' חגיגה ט"ז ע"א ובאדר"נ פל"ז ה"ב ששה דברים נאמרו בבני אדם שלשה נדמו כמלאכי השרת וכו' ומספרין בלה"ק כמלאכי השרת, ומבואר דבני אדם היינו ישראל מספרים בלשון הקודש כמלאכים, ולזה אמרו אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו והיינו שמלמד בלה"ק שהרי המלאכים מספרים בלה"ק. ובמדרש ת' (קי"ד ד' ובויק"ר ל"ב ה') בזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמם ולשונם וכו', ובפדר"א מ"ח בזכות שלשה דברים יצאו ישראל ממצרים שלא החליפו לשונם וכו' ע"ש.

ובגמ' (שבת ל"א ע"א) ת"ר מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי וכו' א"ל גיירינו וכו' בא לפני הלל גייריה יומא קמא אמר ליה א"ב ג"ד למחר אפיך ליה א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי דידי קא סמכת וכו' ע"ש. והנה מבואר דהנכרי שבא אצל הלל להתגייר הדבר הראשון כשקבלו למד אתו א"ב, ג"ד, כי הדבר הראשון צריך ללמדו א"ב וכמו שמצינו בתינוק שאינו יודע ללמוד ומתחילין ללמדו מתחילין עם א"ב ואח"כ לקרות ואח"כ חומש ועל הסדר כדין חינוך. הכ"נ הני שהם בבחינת קטן שגולד או בבחינת גר לענין לימוד שזה הסדר הלימוד.

ולבן לדעתי כל שבאים ללמוד ורוצים לבא בתורת ה' החיוב הראשון הוא ללמוד עמהם א"ב וללמדם לשון הקודש ולקרא בסידור ובחומש ואח"כ בגמ' על הסדר כדרך שעושים

עם נעריס קטנים ורק במהירות יותר כמובן שהתפיסה שלהם היא אחרת מהקטנים, כדי שיוכלו לקבל תורה וללמוד וללמד, ודלא כרוב שהתחילו לחלוף לשונינו לשון התורה ללשון עמים וללמדם תורה בלשון עמים ואף לא ידעו הבעלי תשובה הא"ב וקריאה מתוך הכתב ולומדים עמהם גמר' ופוסקים מתוך ספרי המתורגמים ונכתבים בלשוניהם. והגם כי יודע אני שיש טוענים עת לעשות לה' והפרו תורתיך מה אעשה כי לא ניחא לי בהפרת התורה כזה ח"ו ולא ילך בני עמהם אלא ילמדו עם תועי בינה שפת קודש ולשון הקודש ואח"כ ילמדו עמהם תורת ה' ויבואו לנחלת ה' בקדושה ובטהרה. [וע"ע שו"ת משנה הלכות חלק ט"ז סימן נ"ה].

סימן קם

הרמב"ם לא רצה בשום פנים לתרגם חיבורו ללשון ערבי

עוד להנ"ל

והיות שראיתי רבים מביאים ותולין עצמם באילן גדול הרמב"ם ז"ל שכתב פיה"מ בלשון ערבי (הגם שהמכתב הי' כתב עברי כלומר הא"ב לא הי' כתב ערבי מעולם עיין ט"א חגיגה בגופין שלנו) לכן מוכרח אני כאן להראות על טעותם ואביא לי עדות נאמנה מהרמב"ם עצמו רמי' להיפך והוא מש"כ הרמב"ם ז"ל בעצמו (בתשו' באגרות הרמב"ם ז"ל ובתשו' הרמב"ם והובא גם במ"מ וכ"מ פ"ז מהל' סוכה) להחכם ר' יוסף בן גאבר שכתב לו שיש בבגדד קבוצה שלמדו פיה"מ ורוצים ללמוד החיבור משנה תורה להרמב"ם ואינו מבין בשביל שהוא בלשון עברי ולכן בקש ותלה מפני הרמב"ם ז"ל שיעתיק לו כתב ידו ללשון ערבי.

והרמב"ם ז"ל השיבו בכבוד ובחיבה יתירה ופייס אותו אל תתייאש עצמך מן השלמות גדולי החכמים התחילו הלמוד והם גדולים בשנים מאד והיה מה שהיה. - וראוי לך גם כן שתלמוד זה השיעור מן החיבור מלשון הקודש שחברנו בו החיבור כי הוא קל להבין וקרוב להתלמד מאד. ואחר שתתחנך בספר אחד תבין כל החיבור כלו. ואיני רואה בשום פנים להוציאו ללשון ערבי לפי שכל נעימות יפסד. ואני מבקש עתה להחזיר פירוש המשנה וספר המצות ללשון הקודש, וכ"ש שאחזיר זה החיבור ללשון ערבי ואל תבקש זה ממני כלל, ע"כ. העתקתי לשונו אות באות.

ועתה ראה גדול המורים רבינו הרמב"ם שבאו לפניו לומדי תורה וירא' ה' שרצו ללמוד בחבור אלא שלא הבינו בלשון הק' ולכן בקשו ממנו לתרגם ולהעתיק ללשון ערבי המדבר בהם ומיאן רבינו הרמב"ם ז"ל בתוקף ואמר לו להתלמיד שאם רוצה ללמוד ילמוד עצמו לשה"ק בחבורו לאט לאט עד שיזכה ללמוד ולא חפץ להוציאו ללשון ערבי וגם לא חש להו שלא ילמדו הלכות ויתרגם בשביל עת לעשות לה'. ולא זאת אלא שגם על הראשונות התחרט רבינו הרמב"ם כמ"ש שמבקש להחזיר פיה"מ וסה"מ ללשון הקודש וכל שכן שלא יוסיף להוציא ספרו ללשון ערבי ומי לנו גדול מרבינו הרמב"ם ז"ל. ובפיה"מ אבות פ"ב מ"א כתב הרמב"ם דיש מצוה ללמוד לשה"ק.

והרמב"ן ז"ל עה"ת פ' כי תשא ל' י"ג כתב דלכן נקרא לשון הקודש מפני שדברי התורה ונביאות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו והוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו אנכי ולא יהיה לך ושאר דברות התורה והנבואה ומי שאינו מדבר בלשה"ק לא יוכל לזכות שתהא שכינה מדברת אתו ועדתו ובו נקרא בשמותיו הקדושים וכו' ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בם ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק יעקב וזולתם ע"ש.

סימן קסא

אם מותר להעתיק סידור תפילה וזמירות ללשון עמים

עוד להנ"ל

גם רבינו הא"ס ז"ל בתשובה ח"ו סי' פ"ו ובדרשות בתורת משה עה"ת שנשאל אי מותר להעתיק ספר תפילה וזמירות ללשון עמים כדי שיבינו הבנים מה שמתפללים ומזמרים ולקרבם והשיב מרן ז"ל שבמקום שילמדו בניהם בלשון אשכנז או צרפת ואח"כ להעתיק להם התפילות והזמירות וללמדם בלשוניהם יצוו ללמדם להבין לשון הקודש ולא יצטרכו לכל זה וזה לשון קדשו "הרי למדוס לשונות הגויים ולמה לא ילמדו להבין מה שהם מקבלין עול מלכות שמים ומתפללים וכו'" ע"ש. ובשו"ת ח"ס עוד בחלק המכתבים סי' ל"ח כרוז לדאקטאר פינגער חנוני חנוני שמעוני שמעוני, רבותי גאוני הזמן וכו' כבר פרסמתי חטא מפורסם ומכשלה אשר תחת ידי אשר נתתי מכתב הסכמה לר' פינר על העתקת הש"ס בלשון אשכנ"ז וכבר נדפסי אגרתי בהמבורג שם הודיתי ולא בושתי לומר בוש אני על כי בעונותי טחו עיני מראות וכו' אשר יש בזה איסור גמור וע"כ דברים שאמרתי טעות הם והנני חוזר ועוקר הסכמתי מעיקרא והיה כלא היה וכו'.

אמנם זולת כל הנ"ל אשר היה בהעלם עין ממני בראשית מלאכתי הנ"ל, אזכור ברבים מה שאמרתי אל המעתיק הנ"ל איך אפשר לעמוד על תוכן ופירוש וכוונת כל דבר, הלא כמה פעמים על דברת רש"י המבאר נחלקו גאוני

עולם בכוונתו, וכמה דיות נשתפכו וכמה ניירות וגוילים מלאים על דבור אחד, ואין ימלא יד יחיד להסכים על פי דעתו כוונת הענין עכל"ק.

והנה מרן הח"ם כתב על עצמו שפרסם ברבים בכרוז שכתב, כבר פרסמתי חטא מפורסם ומכשלה אשר תחת ידי אשר נתתי הסכמה על העתקת הש"ס בלשון אשכנז, וקורא על עצמו הודיתי ולא בושתי לומר בוש אני על כי בעונותי טחו עיני מראות וכו' אשר יש בזה איסור גמור וכו' ומי לא יחוש לדברי מרן כגחלי אש ויעבור על דבריו והולך ומעתיק הש"ס בלשון ענגליש.

ואם בזמנו כ"ש היום מי הוא אשר יכול להעתיק ולתרגם אפילו דבר אחד משו"ס הלא גדולי התורה אין משתתפים בזה רק הולכי קאלעדזש שלמדו הלשונות ומאיפה יודעים מה לתרגם לדייק כל הני דיוקים בעונ"ה וליבא לפומא לא גלי. לבד מזה אם לא ילמוד לשה"ק א"כ כל קבלת התורה וכל ספרי קודש ופירושיהם משלשת אלפים שנה יזרקו בחוץ ויעשו להם גניזה ותורה חדשה מבטן מי שהוא יצא חס מלהזכיר כל החורבן שיצא מזה וזה הי' באמת דרך המשכילים בדורות הקודמים להעתיק התורה בלשון עמיס.

ועל כיוצא באלו כתב הרשב"א ז"ל בתשו' ח"ו סי' רנ"ד וז"ל ומה לנו לספרי הקודש שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרשי הגויים חלילה לא תהא כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק ע"ש. וכ"ש הוא דהכי באמת לא יעיינו עוד בספרי רבינא ורב אשי ואחריהם אלא בהתרגום הענגלי כיון שאינו יודע לקרות בלשה"ק ובאין מבין.

ועיין גם ביערות דבש ח"ב דרוש לט' טבת (דף ע"ח) אבל ביותר תדע מעלת לשה"ק, והשל"ה הקדוש למס' פסחים דרוש ג' ורוממנו מכל לשון התרוממות שלנו מכל לשון לה"ק ואין לך כל אומה מע' אומות שלא נתערבו בלשונם איזה תיבות מלשון קודש אמנם ישראל זכו ללשון קודש כולו וזה ורוממנו מכל לשון.

סימן קסב

הגאון בעל אור שמח כתב שגדולי תורה לא ילמדו לשונות עכו"ם שמביא לידי כפירה

עוד להנ"ל

והגאון בעל אור שמח במשך חכמה פ' בחקותי עה"פ ואף גם זאת האריך הרבה בדרכי ההשגחה העליונה על עם ישראל בארצות שונים כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתגודדו בין האומות מארצות שונות רבות והיודע קורות הימים דרך ההשגחה שיניחו משך שנים קרוב למאה או מאתים במדינה, ואח"ז יקום רוח סערה ויפוץ המון גליו וכלה יבלה, יהרוס. ישטוף, לא יחמול עד כי נפזרו בדודים ירוצו יברחו למקום רחוק, ושם יתאחדו יהיו לגוי יוגדל תורתם חכמתם יעשו חיל עד כי יעמוד התורה על רומו ושיאו, מה יעשה חפץ האדם העשוי להתגדר ולחדש בתורה, יעזוב לימודי דתו ללמוד לשונות לא לו יליף ממקלקלתא ולא יליף מתקנתא יחשוב כי ברלין היא ירושלים, ואל תשמח ישראל אל גיל בעמים, ישכח היותו גר בארץ נכריה יחשוב כאזרח הארץ, אז יבא רוח סועה וסער יעקור אותו מגזעו יניחוהו לגוי מרחוק אשר לא למד לשונו ידע כי הוא גר, לשונו "שפת קדשינו, ולשונות זרים המה כלבוש יחלוף" ומחלבתו הוא גזע ישראל ותנחומיו ניחומי נביאי ה' אשר נבאו על גזע ישי באחרית הימים ובטולטולו ישכח תורתו עומקה ופלפולה ושם יגוח מעט יתעורר ברגש קודש ובניו יוסיפו אומץ ובחוריו יעשו חיל בתורת ה' וכו' ע"ש דברים כמפי נביא ה'.

והנה פלא שכתב דדוקא לאחר שיזכו עד כי יעמוד התורה על רומו ושיאו ואז ילמדו לשונות עכו"ם ולמה דוקא לשונות עכו"ם ולמה יעזבו לימודי דתו אבל מובן מאד מה שראינו בזמנינו שבעזה"י הישיבות פורחות והגיע התורה לרוש המעלות ומ"מ לומדים לשונות עכו"ם וגם לומדים גמרא בלשון עכו"ם ושאר ספרי קודש הגם שמסתמא כותם לטובה ובפרט הלומדים לשונות עכו"ם במדינות שונות כדי להחזיר למוטב ולהרבות בעלי תשובה אבל סוף סוף בזמן שהם לומדים לשונות עכו"ם באותו הזמן הם עוזבים לימודי ה' ועוסקים בלימוד לשונות עכו"ם, ולשונינו הוא שפת קדשינו ולשונות זר המה כלבוש יחלופו, ע"ש דברים כגחלי אש ממש. וכבר כתב רבינו הח' הרי"ם ז"ל (במכתב ער"ה תר"ד הובא בס' שיח שרפי קודש) וז"ל ואל יקטן בעיניו כי אין לשער ולספר המסתופף מזה אף בדבר מעט לשנות הסדר מתשב"ר אשר אין מבטלין אותן אפי' לבנין ביהמ"ק אף כי ללמוד לשונות וא"א בשום אופן שיכנס בלב ילד דברי תורה אם לבו לדברים אחרים ע"ש עד כמה היזק גורם לימוד לשונות עכו"ם. גם מרן הדברי חיים כ"ק אדמו"ר מצאנז זי"ע והגאבד"ק פרעמישלא הרעשו עולמות ע"ש.

סימן קסג

הלומד תורה בלשון עכו"ם מחלק ומפריד את עם ישראל

עוד להנ"ל

לבד מכל אלו נראה לפענ"ד מה שיש בזה חורבן גורא לכלל ישראל ולאחדותו בתור ישראל שהרי לאחר שגזרה

חכמתו ית"ש לפזר אותנו בין שבעים אומות אין לנו רק התורה הזאת ולשוננו המאחד אותנו וכמ"ש המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים ודתיהם שונות מכל עם, הנה אמר שהם עם אחד הגם שהוא מפוזר ומפורד בין העמים ואיך זה אפשר שיהיו עם אחד ומפרש דבריו שדתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים שהם עוסקים בשלהם כמבואר במדר' בשה"י ופה"י שבת היום פורים היום ועוד אבל לא בשלהם.

וזה המאחד את כלל ישראל ולא היו בני ישראל מדברים בלשונם וכמו שאמר במגילה בהכתבים ששלח ואל היהודים ככתבם וכלשונם והרי שלשונם היתה לשה"ק ולא החליפו בלשוניהם ואפילו בשעת השמד וגזירת המן וכן הי' בכל הדורות זה אלפים שנה בגלות וכשהוגלו בני ישראל מספרד להאלזאנד ומאשכנז לספרד כרבינו הרא"ש וכיוצא בו בא מפה ומפה והתורה קשרה אותנו כולם מדברים בשפה ברורה וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים ולימוד התורה זה מזה גדולי וגדיקי פולין וליטא ואונגארן עסטרייך אשכנז ואחינו אנשי ספרד הגם שההברה היתה משונה קצת מליטא לפולין וגאליציע ואונגארן וכ"ש לאחינו בני ספרד אבל מ"מ שפה אחת לכלנו וזה החזקינו לעם אחד.

אבל אם ישנו סדרי הלימוד מאז ומלפנים על דעתם וטעמם ובמוסקווא ילמדו תורה בלשון רוסית ובצרפת ילמדו תורה בלשון צרפתית ובאמעריקא בענגליש ומעכסיקא בלשון ספאניש וכל מדינה ומדינה כלשון המדינה יתחלק עם ישראל לשבעים אומות ח"ו ולא יוכלו להתדבר ולהתכתב ולפלפל בתורת ה' ונעשה תורה כמה תורות וח"ו כלל ישראל יפוזר לכמה אומות אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר שמצד אחד הולכין ורודפין אחר המרוחקים לקרבם בכל האפשר ומצד השני באותו זמן ואותה שעה הם גורמים לרחק המקורבים על ידי העשוי כבר.

והגם כי ודאי כוונתם לש"ש מיהו הלואי שלא יצא שכרם בהפסדו שע"י שחושבים להכניס כמה בעלי תשובות עי"ז יגרמו ח"ו לחלק כלל ישראל לחלקים רבים ומי נתן למשיחה יעקב ישראל לבוזזים והגם שאין אני מן החכמים אבל רואה אני את הנולד וכבר ראינו כמה פירוד גרם דבר זה. שהכניסו בעלי תשובות מדברים לשונות אחרים ומדים תורה בשפת מדינות שונות, ובדרך רמז נראה לפרש שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך בהפרידו בני אדם ולהנ"ל נראה דכמה פעמים הנכדים הגרים במדינה אחרת לא ידעו ולא יבינו מה שהזקנים אומרים והאב לא יבין מה שהבן מדבר ולומד שבאים ודרים בשני מקומות והוא החורבן הנורא וזה שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך שזה מפריד בני האדם וכל שיש להם שפה אחת הם באחדות אבל כשהם מדברים לשונות אחרים מפריד ביניהם וזה הי' בדור הפלגה שכל זמן שהי' להם שפה אחת היו אחדים ואח"כ בלבל את לשונם והפרידם זה מזה.

ובקרא כתיב (ישעיה נ"ה ח') הוי כל צמא לכו למים, והתורה נמשלה למים ואמר כל צמא לכו למים ולא אמר שהמים יבאו לצמא, ובמשנה (אבות פ"א י"ד) הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, והנה המדה לאהוב את הבריות ולקרבן לתורה ולא לקרב את התורה אליהם. והאדם צריך לקרב עצמו ולקרב אחרים לתורה וללמדה אבל כנתינתה מסיני ולא לשנותה בכדי לקרבה או לקרב הרחוק.

ואמשול לך משל הרי אפילו במדינת הגויים ללשוניהם כל מדינה מקפדת על לשונם ושילמדו בבתי ספר שלהם רק שפה אחת שפת המדינה וגם לכל אזרחי המדינה תקנו בתי ספר ללמד שפת המדינה שלהם, ואפילו מי שאינו אזרח מהמדינה או שיש לו שפה אחרת כאנחנו בני ישראל שגרים אפילו במדינה זו באר"ב שהוא נקראת דעמאקראטית ויש שויון לכל אזרחי המדינה ע"פ חוקי המדינה, וגם יש חוק שכל אחד יכול לשמור דתו מ"מ יש חוק המחייב לכל ילד הגר פה ללמדו לשון ושפת המדינה ומקפידין ועושין על זה ומאסרים ההורים אם עוברים על החוק ולכן אפילו הישיבות הקדושות בעונ"ה מוכרחים ללמוד בהם לימודי חול ושפת המדינה (מה שזה לא הי' מלפנים אפילו תחת הצאר ניקאלאי ושאר מלכי עכו"ס כי היו מוסרים נפשם על זה שלא ללמוד בחדרים וישיבות אפי' שפת המדינה כידוע).

ומעתה ק"ו בן בנו של ק"ו ומה הגויים דיתבי על דורדייהו במקומם ועל אדמתם בשלוה ובשלוה, מקפידים שכל אזרחי המדינה יהי' מאיזה דת שיהי' חייבים בע"כ ללמוד שפת המדינה ומקפידין ועושין על זה, כ"ש עם ישראל מפוזר ומפורד בין העמים כ"ש שנחזיק בלשוננו ובשפתינו לשון הקודש עכ"פ ללימוד התורה שנתנה בלשון הקודש, ובתורה (דברים כ"ו) ויהי שם לגוי ודרשו מלמד שהיו ישראל מצויינים שם ורק זה גרם להם במצרים שלא נאבדו בין האומות, וכן מבואר בפדר"א שקבלו עליהם שלא לשנות את לשונם. ובתרגום יונתן עה"פ הן עם לבדד ישכון דבגימוסי אומיא לא מדברין. ועכ"פ מאויבי תחכמנו וח"ו לשנות הלשון אשר עליו אמרו אתה בחרתנו מכל העמים ורוממתנו מכל לשון ואז וקדשנו במצותיו. ובפרט שעי"ז גם ח"ו עוזבים ספרי תורת ה' שחברו מאז נתינתה מסיני עד דורינו אנו שמעו עמי בינה זאת.

והאמנם הנני פה להודיע ולגלות דעתי ברבים ולכל הקורא במכתב זה שכל מה שכתבתי שחייב כל אדם ללמוד לשון הקודש וכן כי ראשון הוא ללמד להבעלי תשובה לשון הקודש כונתי בלימוד לשון הקודש אך ורק לשם לימוד תורתינו הקדושה הן בכתב והן בע"פ כמו שקבלנו מפי משה רבינו עליו השלום, ולמדו לנו אבותינו ורבותינו הקדושים אבל לא ללמד לשם לימוד עברית אשר אסרו כל חכמי הדורות, ואף כי זה דבר פשוט מאד ולא היה לי אפילו לכתוב דבר זה, אלא כיון שאפשר ימצאו אחרים שירצו לתפוש אותי על זה וידרשו לגנאי הנני כותב להוציא מלבן, ומתנה בתנאי כפול כי כוונתי ללמוד לשון הקודש לה' ולתורתו אבל לימוד לשון הקודש לדבר בו דברי גבלות או אפי' דברים בטלים ולא ללימוד תורה הוא גרוע ממדבר בשפת שאר לשונות הגם שבכל אופן ובכל לשון המגבל פיו או אפילו מדבר דברים בטלים הוא עבירה גדולה אבל כ"ש בלשה"ק וזה פשוט מאד.

סימן קסד

אי נכון לקבל גרים בזמה"ז

עוד להג"ל

ב) **ומעתה** נבוא לשאלתו השני' בענין שבאין אליו בכל שבוע ושבוע לבקש לגייר אותם ולפעמים באים עד עשר אנשים או נשים וכיוצא ופעמים יותר מזה ואינו יודע כלת מה לעשות, כי לפעמים רואה באמת כאלו שאחר דמו אותם הם חוזרים ובאים פעם אחר פעם ואינו רוצה לעבור על האיסור של דוחה שנענש אברהם אבינו על שדחה תמנע והלכה ונשאת לעשו וגולד עמלק אבל מצד השני גם לקבל קשה.

הנה בזה הקשה לשאול כי כמעט אין לזה פתרון ומה נאמר, ועל גויס שבאים להתגייר יש לספק אם בכלל יכולין לקבל כי על פי רוב אותם הבאים להתגייר הם בגדר גרים שבימי דוד ושלמה כיון שראו שבני ישראל לאחר כל הצרות והתלאות ופתאום בא אור עליהם תחת ממשלת הקאמוניסטים אז ראו בגדולותם של ישראל או שרוצים בכלל לצאת מברה"מ שידוע כמה מהם שהם מדוכים וכמה מהם היו קאמוניסטין שצריכין לברוח מחמת הצרות שעשו לאחרים ואין להם מקום ללכת או לברוח ומתיהדים רק לפנים, והרי משה רבינו שקבל הערב רב נענש על ידיהם ולא זכה ליכנס לארץ ישראל אף שהם לא נשארו גרים ונאבדו מתוך ישראל כמבואר זה במדרשים ובכמה מקומות, ולכן לפענ"ד בקבלת גרים שם מהאומות עכשיו צריכין בדיקה רב ואני לא מיעץ אותו ליכנס בדברים אלו.

סימן קסה

אי נכון לקבל גרים שנולדו מאב ישראל ואמו גוי'

עוד להג"ל

ג) **ומיהו** מה ששאל עוד שיש הרבה מהם שבאים ורוצים להתגייר והם מאב ישראל שנשא נכרית והבת או הבן רוצים דוקא להתגייר ובעובדא חדא יש לו בתולה שקורין אותה גיטל ואביה ישראל ואמה גויה וכבר בא כמה פעמים ורוצה דוקא לחזור ליהדות הנה כה"ג כבר יש לעיין קצת יותר.

ולפום ריהטא לכאורה מצינו בעזרא הסופר כשעלה מבבל והפרישם מהם נשים אשדודיות עם בניהם ולכאורה למה לא גייר אותם ועכ"פ הבנים ראיתי לא"ע שכתב שלא רצה לקבלם משום דהו"ל כמגייר לשם אישות אלא דאכתי על הבנים יש לעיין והתם מפורש דהנשים והבנים הוציאו עיין א"ע שם (עזרא י' ג') ועתה נכרות ברית לאל' להוציא כל נשים והנולד מהם בעצת ה' והחרדים במצות אלקינו וכתורה יעשה. ובא"ע ולא מצאנו שהקריבו אחד מהם, ואולי הוציאום שלא היו גיורות כרות המואביה וכו' ע"ש, ובקרא עוד (עזרא י' מ"ד) כל אלה נשאו נשים נכריות ויש מהם נשים וישימו בנים ועיין רש"י שם והכל הוציאו הנשים והבנים, ואין לומר שהנשים לא רצו להיות הבנים בלי להתגייר ולקבל גם אותם.

ופעם נדדתי להביא קצת ראי' ממה שאמרו בגמ' קידושין (ס"ט ע"א) ר' טרפון אומר יכולין ממזרין ליטהר כיצד ממזר שנשא שפחה הולד עבד שחררו נמצא הבן בן חורין והכי קיי"ל ועיין רבינו בה"ג בהל' מילה ביוסף בן פרוך ממזירא ואמר לו הגאון לישא שפחה ויוליד בנים וימול אותם ואח"כ ישחררם נמצא דעכ"פ יש ענין לאביו שילד בן אפילו מן השפחה שאין לה יחס ואולי אפילו מן הנכרית אם רוצה לגייר ויחזיר את זרעו שנטמע בין העמים לבלתי ידח ממנו נדח, וא"כ אפשר כה"ג שאם בא אביו ואולי אפילו לא בא מ"מ זכין לו לאדם שזרעו יחזיר לכלל ישראל ואין ולאו ורפיא בידי, ועיין שו"ת מהר"ם שי"ק יו"ד סי' רמ"ח שכתב דאם מקבל האב לטבול את בנו הנולד לו מנכרית יש לקבלו ולברך כמו בגרים ע"ש. אמנם הערוך לנר ובעל מלאכת שמים כתבו שאין לקבל למול אותן הנולדים מנכריות בנשואי תערובות, ובשו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ח' הוסיף דבזה מחזק אותם וגורם לבני ישראל להדבק בזרע עכו"ם שהבדילנו מהם עיין רמב"ם פי"ב מא"ב הל' ז' שדבר זה גורם להדבק בעכו"ם והבן מן הנכרית גרע מן הממזר ואינו בנו כלל ע"ש. גם מרן בשו"ת בית שערים יו"ד הרבה לרחקם ולא לגיירם.

וא"כ אולי שגם הם בכלל שאין מקבלין כמ"ש בעזרא אם לא שיהיו כרות המואביה ואין נפ"מ אם אביה ישראל

או לא אלא תלוי ברצונה להתגייר עכ"פ בזה לא אומר ואם יראה שבאמת רוצים להתגייר שאז לא יעשה להם קישויים אבל אם רק רוצים לפנים או למצא חן בעיני אביהם שנתגיירו אז ודאי הלעיטהו לרשע ואין להתערב בדבר כנלפענ"ד בזה מ"מ לאו כללא קאמינא וצריך לברר בכל פרט ופרט כדת מה לעשות. בפרט שהני באי ברה"מ מתחת ממשלת הקאמוניסטים יש לדונם רובם ככולם כתינוקות שנשבו ואין להם דמיון עם אנשי שחן מארץ אשכנז האחרה שהיו מזידים תחת ההשכלה כידוע.

סימן קסו

בעלי תשובה בברה"מ אם יש ליעצם לצאת משם

עוד להנ"ל

ד) **בענין** הבאים לשאול עצה לאחר שכבר יודעים קצת ללמוד ויש להם אפשריות לצאת משם אם יש ליעצם להשאר שם לטובת האחרים או לצאת משם, ואם נאמר לצאת אם לארצינו הקדושה או לשאר מקומות שיש שם ישוב חרדי ובני תורה.

ולפענ"ד פשוט שצריך ליעץ לצאת משם וכבר אמרו חז"ל הוי גולה למקום תורה אפילו אם הוא גר בין שומרי תורה ומצות מ"מ הוי גולה למקום תורה וכ"ש מארץ ציה ושממון אשר כמעט לא נמצא איש משומרי התורה ובני ישראל אשר הי' להם קצת לחלוחית של תורה כבר יצאו רובם ככולם ולא נשארו רק מעט מן המעט ואם ר' יוסי בן קסמא הי' אומר אם אתה נותן לי אלף אלפים דנרי זהב אין אני דר אלא במקום תורה כ"ש וק"ו מברה"מ שהמקום מושחת זה שבעים שנה או יותר מבלי להניח שם אפילו ללמוד א"ב ואם יחשוב שעכשיו יתרבו בני תורה הלהן תעגנה ולכן לפענ"ד הדין כמו מי שנכנס במקום שנפלה האש ואכלה גדיש ומצא שם אודים מוצלים מאש מצוה להצילם ולהוציאם מיד ממקום האש ובפרט כי עדיין המדינה משובשת בגייסות ושנאת ישראל ומושחתת בכל מיני השחתה ולכן כל אדם מישראל שיוכל להצילו הו"ל בכלל סכנת נפשות.

האמנם תנאי יש בזה שצריך לראות שבכל אופן עכ"פ כשיצא משם יכוונו אותו שיכנס למקום של תורה ובין שומרי תורה והכיוון הראשון ליהודי בכלל ולשומר תורה ומצות בפרט שילך לארצינו הקדושה כי שם צוה ה' את הברכה, ורק יש לראות שלא יהיו גוים או תערובות מערב רב, רק שיהיו מזרע אברהם יצחק ויעקב ואף כי אכתי אינם שומרי התורה מחמת שהיו נתונים בצרה ובשביה כל ימי חייהם, כי בצאת ישראל ממצרים השר של יס טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז והשיב לו הקב"ה שוטה שבעולם וכו', וגם משה רבינו טען וכי אוציא באיזה זכות אוציאם ואמר לו הקב"ה בהוציאך יעבדון שאח"כ יחזרו בתשובה אבל הערב רב הזיקו לישראל אפי' שנתגיירו.

וכן מצינו עוד בבית שני שעלו עם עזרא עשרה יוחסין עם נשים אשדודיות ואפ"ה קבלם עזרא והעלם לא"י והבדיל מהם הנשים והבנים שנולדו מהם והם חזרו בתשובה מה נאמר בעונ"ה לאחינו בני ישראל אחר שבעים שנה תחת ממשלת הקאמוניסטים והחריבו את עם ישראל ברוחניות ובגשמיות ומ"מ אין להתייאש כי כבר כתב הרמב"ם הל' גירושין על הלכה דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני דפנימיות ישראל הוא גחלת של אש חלק אלק' ממעל וכופין אותו ובאמת רוצה וסוף סוף כולם יחזרו בתשובה לבלתי יודח ממנו נדח.

ואולי כאלו אפילו יותר מצוה להוציאם מיד שלא יתבוללו בין האומות ח"ו ויטמעו ביניהם כאשר עינינו רואות אוי נא לנו שכך עלתה בימינו, מ"מ אפשר דהני יש להם דין קדימה כדין פק"נ שכל שהסכנה יותר גדולה יש חיוב להצילו קודם והני ח"ו עלולים להתבולל ולהשאר שמה עד עולם, ואפשר דזה הי' נמי כוונת עזרא הסופר שהוציא עשרה יוחסין שהיו נושאין נשים אשדודיות ואח"כ שלח אותם עם ילדיהם ועל הנ"ל י"ל דזה הי' כוונתו שכיון שכבר התבוללו רצה להצילם לבלתי ידח ממנו נדח הוציאם וגירש את נשותיהם וילדיהם, שהיו ילדי זרים.

ועיין ישמח משה עה"ת פ' לך לך ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' כי האבות הם פועל דמיוני לכל העתיד וגוי גדול מרומז על התשובה (ר"ה דף י"ז כי מי גוי גדול) ובירושלמי תענית ובש"ס בבלי סנהדרין (צ"ז ע"ב) נחלקו ר"א ור"י אי ישראל נגאלין בלי תשובה או בתשובה דוקא ובס' כבוד חכמים ביאר המחלוקת אם התשובה יהיה קודם הגאולה או אחר שיגאלו, וכתב הי"מ לדעתו מן הסדר מלכיות זכרונות שופרות קודם מלכות ביאת המשיח, ואח"כ זכרונות יזכרו עונותיהם ויתודו וישיבו אל ה' ואח"כ שופרות ישפרו מעשיהם והיינו לך לך מארצך שבתחילה ילכו ישראל מחו"ל אשר נשתרשו בה בגולה לא"י ואח"כ ואעשך לגוי גדול שנזכה לתשובה עילאה דעי"ז נקראים גוי גדול במהרה בימינו אמן ע"ש. ומבואר דקודם ביאת המשיח ילכו ישראל לארצינו הקדושה ואפי' ח"ו בלי תשובה ובחטאם אשר נשתרשו בגולה ואח"כ יעשו תשובה והוא כנביאה על הזמנים האלו.

ועיין פי' הראב"ד עדיות פ"ב משנה ט' הוא הי' אומר ובמספר הדורות וכו' ונראה לי וכו' כלומר אע"פ שנותן קץ לגליות ישראל ולשעבוד שלהם בשנים מכל מקום לענין הטובות והנחמות האמורות להם במספר הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה את הדור שהוא זכאי ומתגלגל עמהם

עד שמגיע לאותו הדור וכן הי׳ בשעבוד מצרים אע״פ שנגאלו בסוף ארבע מאות שנה לא שבו לשבת בארץ עד דורו של יהושע, וכן הי׳ בגלות בבל לסוף שבעים נגאלו אבל ירושלים לא נבנתה עד סוף שלשים ושתים לארתחשסתא וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקב״ה לא יכנסו מיד לארץ אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל כ׳ ע״ש והוא פלא כי אין אתנו יודע עד מה בעניינים אלו ותמיס תהי׳ את ה׳ אלקיך ונחכה לו בכל יום שיבא ונלפה לביאתו אע״פ שיתמהמה וי״ל שנזכה לביאת המשיח ויוליכנו קוממיות לארצנו בב״א.

סימן קסז

ההולך לאר״י יש להזהר מן החטא יותר מבחו״ל

עוד להנ״ל

ובכל אופן ההולך לארצנו הקדושה יש יותר להזהירו לשמור נפשו מחטא לה׳ ובכל עניינים כי אינו דומה החוטא בפלטרין של מלך לחולה לו כמבואר זה בפוסקים, ועיין תשב״ץ קטן סי׳ תקנ״ט וז״ל ושאלת עיקר מצוה ללכת לארץ ישראל איני יודע אלא כמי שמפורש בסוף מס׳ כתובות (דף קי״א) ואם מוחלין כל עונותיו מפורש במס׳ כתובות ובלבד שיהא פרוש מכאן והלאה, ויזהר מכל מיני עון ויקיים כל מצות הנוהגות בה שאם יחטא בם יענש יותר על העבירות שיחטא שם מבחוץ לארץ כי ה״א דורש אותה תמיד ועיני ה׳ בה והשגחתו בה תמיד ואינו דומה המורד במלכות בפלטין למורד חוץ לפלטין, והיינו ארץ אוכלת יושביה וכן נמי ולא תקיא הארץ וגו׳ לפי שהיא מקיאה עוברי עבירה, והיינו דכתיב ושממו עליה אויביכם דאפילו אומות העולם שבה אינם מגליתים מחמת שהם עוברי עבירה וע״כ ארץ ישראל עכשיו שממה היא ואין בה עיר מוקפת חומה ומיושבת כמו בשאר ארצות ואותם שהולכים לשם ורוצים לנהוג בה קלות ראש ובפחזותם להתקוטט שם קורא אני עליהם ותבאו ותטמאו את ארצי אבל מי שהולך לש״ש להתנהג בקדושה ובטהרה אין קץ לשכרו ובלבד שיוכל להתפרנס שם בכל דסליק אדעתא למידר כדאיתא בפ׳ האיש מקדש (דף נ׳) עכל״ק. וע״ש עוד סי׳ תקס״א למה לא הלכו שם כל האמוראים.

ולכן הני נמי בברה״מ הגם שעד עכשיו הי׳ באונס בכלל תינוק שנשבה אבל לאחר שיבא לארצינו הקדושה שוב יהיה ברצון אם ח״ו יעבור ועיין ריב״ש סי׳ ו׳ וסי׳ י״א וכיון דאיכא מצוה לישב בארצינו הקדושה ולכן צריך לראות שילך בין אנשי שלומינו שומרי התורה והמצות, ואז הוי בכלל הולך לש״ש להנהג בקדושה ובטהרה ואין קץ לשכרו כלשון וכהבטחת חז״ל בתשב״ץ הנ״ל ז״ל ואם ילך לשאר מדינות עכ״פ ג״כ ילך רק למקום שיש שומרי התורה ונכון וראוי להיות להמיעלים והשולחים קשר עם המקומות שהולכים לשם כדי כשיבאו לשמה לא יבאו אחרים ויתפסו אותם ח״ו למינות כנלפענ״ד.

סימן קסח

מי שאמו ישראלית ואביו נכרי אי צריך לפרסמו שהוא פגום

עוד להנ״ל

ה) **בדבר** שאלתו בתינוק שאמו ישראלית ואביו נכרי אם יש על מעכ״ת חיוב לפרסם עליו שהוא בן נכרי או יעלם עצמו ולא יאמר רק אם ישאלו לו עליו אזי יגיד.

ולפענ״ד אין צריך להגיד ונראה דהוא גמר׳ מפורשת יבמות (מ״ה ע״א) ההוא דאתא לקמיה דרב א״ל עו״כ ועבד הבא על בת ישראל מהו א״ל הולד כשר א״ל הב לי ברתך וכו׳ ואף רב מתנה מורה בה להתירא ואף רב יהודה מורה בה להתירא דכי אתא לקמיה דרב יהודה א״ל זיל איטמר או נסיב בת מינך וכי אתא לקמיה דרבא א״ל או גלי או נסיב בת מינך ע״כ, ופרש״י דההוא דאתא בן עו״כ מישראלית. גלי לא לגלות במקום שלא יכירוך ויתנו לך בת ישראל כשרה, ועיין תוס׳ שם ד״ה זיל איטמר וישיאוך מיוחסת, ועיין א״ע סי׳ ד׳ סי״ט דהולד כשר ופגום לכהונה ומיהו נראה מבואר דלא אמרו שצריך לפרסם אפילו עצמו וכ״ש על אחרים דאל״כ היאך יעלו אותו זיל גלי שיכשלו בו אע״כ אין צריך לגלות ואדרבה איכא סברא לומר לו זיל גלי וכנ״ל כנלפענ״ד.

איברא לכאורה יש להקשות ממשנה מפורשת קידושין (ס״ט ע״א) עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לוי ישראלי חללי גירי וחרירי ממזירי נתיני שטוקי ואסופי וכו׳ ובגמ׳ שם מאי אריא דתני עלו מבבל נתני עלו לארץ ישראל מסייע ליה לר׳ אלעזר דאמר ר׳ אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקייה ועלה, ופרש״י מסייע ליה לר״א דנקט תנא דידן לישנא יתירא לאשמעינן שכל עצמו של עזרא לנקות את בבל נתכוין לפי שראה אותם שנתערבו בהן וראה שהיו חכמי הדור עולין עמו ואין עוד בבבל שיתעסק לבדוק בהן לייחסן עמד והפרישם פסוליהן והוליכן עמו והדור שראו הפרשתם הכירו בהם ולא חשש שיתערבו בהם אלו הפסולין העולים ולדורות הבאים נמי כיון דאמר מר (לקמן ע״ו ע״ב) לשכת הגזית היתה שם ששם היו יושבים מייחסי כהונה ולויה בכל יום מיזהר זהירי בפסולי ע״כ. ומבואר דעזרא טרח עצמו להפרישם הפסולים ולפרסמם שיכירם ולא יתערבו זע״ז.

ואשר נראה דלא קשה דתרי מילי מינהו פסולי קהל ופגום וודאי הרוצה להתחתן עליו לבדוק וליקח מיוחס או

מיוחסת מ״מ אם הלך למקום שאין מכירין אותו ליכא עליו חיוב לפרסם פגמו כל שאין בו פסול מחייבי לאוין או עשה אלא פגום בלבד ואם מי שלא יקפיד עליו יתחתן בו שהרי קחשיב שם סדר שמותרין לבא זה בזה והוא דוקא פסולים שאסורים מחמת פסול אבל היכי דלא פסולי אלא יש פגם הגם שמי שמכיר בו ראוי לו לרחק מ״מ מי שאינו מכיר ואינו מקפיד איסורא ליכא ולכן אמר לו רבא או גלי או נסי בת מינך כלומר דבמקום שאין מכירין אם לא יקפידו ולא ידקדקו אחריו ויתנו לו מיוחסת יתנו לו דאיסורא ליכא אבל היכא דאיכא איסור חייב להגיד ולפרסם וכמו שעשה עזרא ועליהם אמר רב המנונא כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב״ה רוצעו ותנא על כולהו אליהו כותב והקב״ה חותם אוי לו לפוסל את זרעו ופוגם את משפחתו וכל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחא לעולם וכו׳ ע״ש אם לא במקום סכנה וכמבואר שם דכיון שראו שבאו לידי סכנה ופירשו, ואפ״ה חכמים מוסרים לתלמידיהם פעם אחת בשבוע. ואולי גם בזה היכא דהוא בכלל לא נזהרו כשרות להנשא אינו חייב להגיד במקום שאין מכירין.

ומיהו נראה דוקא הפגום עצמו אינו חייב להגיד אבל אם מי שהוא שואל עליו ועל משפחתו ויודע שהוא פגום וכיונא בו חייב להגיד הנשאל האמת כי אפשר שמקפיד על ייחסו אם יכיר בו וכ״ש בפסולים אחרים וכבר האריכו בס״ד באותן הילדים המאומצין (אדאפטירט בלע״ז) שיש חיוב להגיד להם מקור מחצבתם שהם גרים ולפעמים הם בכלל אסופי שגרע מגר שאשבם עזרא והרי עזרא פירסמם ברבים ושמר עליהם מאז ולהלן שלא יתערבו ואף שאין אתנו יודע עד מה מ״מ היכא שידענו בבירור חייב להגיד דאפילו נסמוך על החזקה היכא דהדבר מסופק לנו דכל המשפחות בחזקת כשרות הן מ״מ היכא דידוע הפסול חייב להגיד ולהודיעו וח״ו להכשיל את בנ״י והגם כי זה יגרום לבלתי נעימות אבל זה בכלל מה שהבאתי לעיל שגורם ח״ו לכלל ישראל להתערב ביניהם פסולי הקהל והרי עזרא בכל כחו קבצם וברר ועשאן כסולת נקוי׳ והבדילם זה מזה ועשה להם סדר ניסואין כמפורש שם במשנה ובטוש״ע א״ע סי׳ ח׳ וסי׳ ד׳ ע״ש פרטי דיניס.

אלו דברי ידידו המוריד דמעות ופלגי מים ירדו עיני על החורבן הנורא הנעשה עם אחינו בנ״י אשר שונא אחד היטלער ועוזריו ימ״ש הרגו ושרפו מאתנו עם קדוש כששת מיליאנים נפשות וסטאלין ועוזריו ימ״ש הרגו ברוחניות כשלשת מיליאן נפשות מאחינו בנ״י ירא ה׳ וינקום נקמת דם עבדיו השפוך וי״ר שנזכה לראות בביאת משיח צדקינו כהרף עין ויוציאינו מגלות המר הזה לבלתי ידח ממנו נדח החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קסט

הפוסק מדברי תורה מאכילין אותו וכו׳

ב״מ למט-מנים התשנ״ד בנ״י יצו״א

מע״כ האי צורב כו׳ כמר אלבסנדר מאיר שבטר הי״ו בישיבת עץ חיים ווילרייק בעלגיע.

אחדשה״ט, על דבר שאלתו בהא מימרא דאמר רבי לוי (מגיגה י״ב וע״ז ג׳) כל הפוסק מדברי תורה מאכילין אותו גחלי רתמים אם היא הלכה וכיון שראה בשע״ל סי׳ רפ״ה אות י״א דבאמצע העברת הפרשה לא יפסיק לכתחילה אפי׳ בין פרשה לפרשה ובאותו ענין אסור מטעם כל הפוסק מד״ת מאכילין כו׳ ורוצה לדעת בלימוד הגמ׳ אחרי כמה זמן אפשר להפסיק שלא יהי׳ בכלל מאכילין, ואם מותר להפסיק בין סדר לסדר כשהולכין לאכול או שצריך לעשות מה שהוא, ושמע פעם שהסטייפעלער זצוק״ל הי׳ עושה תנאי קודם הלימוד שיהא מותר להפסיק באמצע הלימוד ורוצה לדעת אי מהני לכל אדם תנאי כזה. דע כי דבר גדול שאל אמנם נתערבבו לו הדברים, הנה יש בהפסק מלימוד התורה שני דברים האחד מה שמפסיק מלימוד התורה והוא בכלל ביטול תורה אשר אין לך עון גדול בכל התורה כעון ביטול תורה וז״ל רבינו יונה באיגרת התשובה (אות ל״ה לגיונינו עם פתשגן הכתב) וחייב אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר והי׳ עקב תשמעון וגו׳ ונאמר ולמדתם אותם וגו׳ ואמרו רז״ל ריש פאה ותלמוד תורה כנגד כולם, ואמרו בספרי כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משאר עבירות, וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב״ה על ע״ז וג״ע ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה שנאמר (ירמיה ט׳ י״א) מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה׳ אליו ויגידה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עובר ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם (ירושלמי חגיגה פ״א ה״ז) והרוצה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בגרכי התלמידים וכו׳ ע״ש.

הנה הלכה זו הוא מדין ביטול תורה שמפסיק ומבטל הזמן מלימוד התורה והוא עון גדול שאין בכל התורה עון גדול כזה שמבטל תורה ועונשו גדול מכל, אבל מ״מ אין עונשו מפורש מה הוא אלא שגדול עונו מכל שאר עבירות, ועיין ברכות (ה׳ ע״א) אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו י׳ ומתורתך תלמדנו (תהלים צ״ד), ועיין ח״א מהרש״א דלא מצא מדה כנגד מדה ולתורה הכל מצוי ע״ש. ועיין אבות (פ״ג מ״ד) ר׳ חנינא בן תרדיון אומר הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו.

עוד יש דבר שני שמפסיק מלימוד התורה ועוסק בדברי שיחה
או דברים בעלמא ועל זה אמר רבי לוי מאכילין אותו
גחלי רתמים, כלומר שלחטא זה עוששו מפורש מה הוא וראה
ודייק הלשון אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק
בדברי שיחה מאכילין לו גחלי רתמים שנאמר הקוטפים מלוח
עלי שיח ושורש רתמים לחמם ופרש"י הפוסק וכו' מי שעוסק
בתורה ופוסק על דברי שיחה בטילה ועיין מהרש"א בח"א ע"ז
הנ"ל שפי' משוס דמביאו ללה"ר, ועכ"פ אין זה מדין מפסיק
ממשנתו אלא מפסיק לעסוק בדברי שיחה וכיוצא בו.

ולפענ"ד לפמ"ש במשנה (אבות פ"ג מ"ז) ר' שמעון אומר
המהלך בדרך ושנה ומפסיק ממשנתו ואומר מה
נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב
בנפשו, ועיין רבינו יונה שם (גרסא) ר' יעקב אומר המהלך
בדרך וכו' כי בעוד שהאדם שונה אין לו להשיח שיחת חולין
כי צריך לעמוד בירא'ה וכו' מאחר שהוא משתמש בכתרה של
תורה שהוא כתרו של הקב"ה צריך שלא ידבר שיחה בטילה
ואם קל ראשו להפסיק ממשנתו הרי זה מתחייב בנפשו והדין
נותן ע"כ.

ועיין מחזור ויטרי בפיה"מ אבות הנ"ל מעלה עליו הכתוב
כאילו מתחייב בנפשו, כלומר שאף בעון מועט כזה
קרוב להיתפש ולהתחייב בו, הואיל ופסק מדברי תורה לעסוק
בשיחת חולין, שנאמר הקוטפים מלוח וגו' שנשרפים בגחלי
רתמים בגיהנם אותם שפוסקים מדברי תורה שיתנו בלוחות
עלי בשביל שיחת חולין, ובזוה"ק (חיי שרה דף קכ"ב ע"ב
תוספתא) מאן דפסק יתפסק מאן דקצר יתקצר מאן דקצר
יתארך, ר"ל מאן דפסק מלין דאורייתא על מלין בטלין
יתפסקון חיוהי מהאי עלמא ודייה קיימא בההוא עלמא וכו'
מאן דאמר אחד אצטריך לחטפא אל"ף ולקצר קרנא דיליה
ולא יעכב בהאי אות כלל ומאן דיעביד הא יתארכון חייוי אלו
הם חדושים שהגידו לרשב"י בישיבה של מעלה עכ"ל.

מבואר דהמפסיק במשנתו דאמר ר' לוי אינו שמפסיק
להיות יושב ובטל מדברי תורה אלא הוא לעסוק
בדברים דברי שיחות שמביאים לידי לה"ר וכיוצא בו ולא
מפסיק סתם לבטל, ולזה אמר ר' לוי דמאכילין אותו גחלי
רתמים, ויש עוד המפסיק לדבר מצוה לזה לא נאמר, כי בזה
כבר הכלל דלמצות שאפשר ע"י אחר אין להפסיק ומצות
שא"א על ידי אחר מבטלין ת"ת לקיים מצות ולכן פשוט דבין
סדר לסדר מה שצריך לחיי אינש ללכת לאכול אין זה בכלל וכן
להפסיק להרהר בין סוגיא לסוגיא או לפוש מי שכבר יגע ואין
בו כח, ואדרבה מבואר דבלימוד צריך להפסיק בין הדבקים ובין
סוגיא לסוגיא ובין פרשה לפרשה ולהתבונן בדבר וכמבואר
בת"כ מובא ברש"י (ויקרא א' א') ויקרא אל משה יכול אף
להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא
להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן
בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלמד מן
ההדיוט הרי שיש ענין להפסיק בין סוגיא לסוגיא ולהתבונן
בדבר אבל הביטול לעסוק בשיחה בטילה זה ענין איסור.

ובגמ' חולין (פ"ט ע"א) אמר ר' יצחק מאי דכתיב (תהלים
נ"ח) האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני
אדם מה אומנותו של אדם בעולם הזה יעשה עצמו כאלם יכול
אף לדברי תורה ת"ל צדק תדברון ועיין רש"י אומנות יפה הוא
המילוס כלומר שזה צריך אדם להחזיקו כאומנות להיות אלם
ולא לדבר שום דבר ושום שיחה בטילה רק בדברי תורה שהוא
צדק תדברון, עכ"פ הם שני דברים, מפסיק מלימוד התורה
לפוש ולנוח או לאכול וכיוצא בו אין בו איסור ואדרבה ומי
בהם כל שצריך לה ורבי זירא כי הוה חליש מגירסיה הוה אזיל
ויתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי אמר כי חלפי רבנן איקוס
מקמייהו ואקבל אגרא (ברכות כ"ח ע"א).

ומ"ש ששמע בשם מרן מהורנסטייפעלע זצוק"ל שעשה תנאי
שיהא מותר להפסיק לא שמעתי, ולפענ"ד לא הבנתי
שהרי לימוד התורה הוא חיוב בכל עת ומה תנאי מהני
להפסיק והו"ל בכלל כל המתנה על מה שכתוב בתורה ואם
הי' צריך להפסיק מדינא שבאו אליו אנשים או כיוצא בו
שמצוה להפסיק כי הי' גדול הדור ולדיק ומתפלל על אנשים
הי' מותר להפסיק לצרכי רבים ועיין בהקדמה על הגאון
קדשים שכתב הגה"ק מלובלין זצוק"ל שבנעורתו רצה לכתוב
פי' על קדשים אמנם מן השמים נתנו לו מתנה להתפלל וליתן
ברכות לכלל ישראל ולכן לא הי' לו בדירה ע"ש וכה"ג לא
הוה ביטול תורה והוא הלכה ועיין ט"ז יו"ד סי' רנ"א אות
א' ודו"ק היטיב שם אבל כל שיש לו זמן ללמוד ודאי אין
לבטל אפי' רגע כמימרא.

דברי ידידו דושה"ט בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן קע

הדיוט אי מותר לו להתענג במקום ביטול תורה

ליל שישי לסדר שתהיו עמלים בתורה

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה הרה"ג בנש"ג כלו אומר כבוד כש"ת מוה"ר ירחמיאל אהרן הכהן מיללער שליט"א.

אחדשב"ת בידידות, ובדבר ממיהתו מה שכתב באבן האזל
פ"ג מהל' מלכים ה"ה דהדיוט מותר לו
להתענג אף שזה יגרוס לביטול תורה בהכרח ע"י שכרות או
בעילות נשים ולהדיוט אינו אסור אלא לבטל תורה בלי כל

סיבה ותמה על זה דלמה ליכא היא אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה וכן שלשה הקב"ה בוכה עליהם על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק (חגיגה ה' ע"ב) וכן הביא מח"א הל' ת"ת סי' יו"ד סעי' י' ובחזון איש ח"ב סי' קע"ג אות כ"ד כתב וזל"ק כל רגע שמבטל מלימוד התורה בלי סיבה מוכרחת גדול עונו מנשא וביאר מע"כ דלשון סיבה מוכרחת משמע דוקא דבר הצריך לו לחייו ממש ומה הגדר בזה וכל אחד יאמר שדבר שהוא עושה להנאתו הוא ומותר לבטל תורה.

יפה העיר ומיהו היסוד לזה הוא דבגמ' מנחות ע"ב א"ר יוחנן משום רשב"י אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לאמרו בפני ע"ה רבא אמר מצוה לאמרו בפני ע"ה ופרש"י דסבר משום ק"ש נוטל שכר גדול כזה אם היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרגיל בניו לת"ת. ל"א סברי הני רבנן מני פטרי נפשייהו בק"ש ויתבי כולי יומי וגרסי ש"מ שכר גדול יש ע"כ. ועיין רמב"ם פ"א מהת"ת ה"ח ובטוש"ע יו"ד סי' רמ"ו והש"ך שם סק"א הביא דכיון דהוא מחלוקת קיי"ל כרבא וכ"ש לפ"מ שהוא בילקוט לייט עלה אביי האומרו בפני ע"ה ורבא אמר מצוה א"כ קיי"ל כרבא לגבי' אביי גם במדרש תהלים איתא סתם בשם ריב"ל אפילו לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה ע"ש. והרמ"א פסק דרק בשעת הדחק סומך על זה ע"ש. ולפ"ז אתי שפיר דע"ה כיון דקרא ק"ש שחרית וערבית כבר קיים מצות והגית בה יומם ולילה ושוב שפיר עושה צרכיו ואין בו משום ביטול תורה לאדם פשוט ע"ה כמוהו.

ומ"ש בשם מרן החז"א ז"ל המבטל תורה בלי סיבה מוכרחת ודייק מלשונו לשון מוכרחת משמע דוקא דבר הצריך לו לחייו ממש, הנה יתחול נא לעיין מ"ש הש"ך יו"ד סי' רמ"ג סק"ז לענין מה נקרא ת"ח לפטרו מן המס וכתב המחבר דמי שיש לו מעט אומנות או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר מקרי תורתו אומנתו וכתב הש"ך דכדי חייו לאו דוקא בצמצום אלא כל שיהא מתעסק כדי להחיות נפשו כדי חייו קרינא בזה ודוק דכתב ולא להתעשר ולא כתב ולא ליותר מכדי חייו ודבר פשוט הוא שיבאו על האדם פתאום כמה מקרים מחלאים וזולתן שיצטרך בהן להוצאה מרובה ודבר שאין קצבה הוא ודוגמת זה כתבו התוס' ב"מ גבי רבית דעו"כ דאע"ג דלגישנא קמא לא הותר אלא בכדי חייו אפילו הכי יש להתיר לפי שיש עליו מס מלך ושרים והכל הוא כדי חייו וכו' ע"ש. מבואר דכדי חייו אינו דוקא מה שהוא מוכרח וצריך לו לחייו ממש אלא כל מה שצריך לו מקרי כדי חייו והבן.

והנה בעצם דין לימוד התורה או ביטולה מ"ו כתב רבינו יונה באגרת התשובה שלו (אות ל"ה בספרינו) וז"ל וחייב אדם לעסוק בתורה בכל יום שנאמר (דברים ז' י"ב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ונאמר (שם ה' א') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואמרו ז"ל (ריש פאה) ותלמוד תורה כנגד כולם. ואמרו בספרי כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות כך עונש ביטול תורה גדול משער עבירות וכן מצינו בבית ראשון שויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע ושפ"ד ולא ויתר על עון ביטל תורה שנאמר (ירמיה ט' י"א) מי האיש וגו' (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז) והרוצה להגלל מן העונש המר והעון הגדול הזה יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לש"ש ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעירו ויהיו עוסקים בתורה על ידו ופי' רז"ל בספרי כי זה אמר הכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה שהם מחזיקים ידי התלמידים והרבנים ע"כ. והנה האריכתי בדברים אלו בתשובה לרב פאטאש שליט"א (עיין לעיל סי' קמ"ט) ותקחנו משם כי אין לכפול הדברים.

ומה ששאל בענין הפאליטיקא והממשלה באר"י ושאר דברים המסתעפים לזה אהובי ידידי מאד אבקש סליחתו ויעשה אתי חסד לסלוח לי כי בעונ"ה לא אוכל להשיב לו בדברים אלו כלל והשי"ת שמו ישלח לנו משיחו הולך תמיד ויגאלינו גאולת עולם והוא יתרץ כל אלו בב"א.

ידידו דושה"ט ושכ"ת כל הימים וי"ר שיזכה לקבל התורה באהבה ידידו המעתיר בעדו לטובה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעא

(שייך לחלק או"ח)

זמן התחלת הנחת תפילין ליתום

ה' לסדר להעלות נר תמיד התשנ"ו בנ"י יצו"א

מע"כ הרה"ג כו' כש"ת מוה"ר יהודה ארי' לייב דז'לובסקי שליט"א ירושלים עיה"ק בעמח"ס תורת הבר מצוה.

אחדש"ת קבלתי גילוס מספרו תורת הבר מצוה וכו'. ובדבר אשר נתחבטו רבותינו הגדיקים האחרונים וחפשו בתר טעמא במה שמורגל בפי העולם על יתום שנתייתם קודם הבר מצוה ר"ל שמתחיל להניח תפילין קודם שנעשה י"ג (עיין שו"ת סת"ס סי' ל' להגרש"ק זצלה"ה סי' ל' וערוה"ש שם ובאות חיים ושלום שם ומעכ"ת ציין על כמה מהמחברים שם) ומטו מינה מנהג אחינו אנשי ספרד בירושלים עיה"ק דיתום מתחיל להניח שנה שלמה קודם

ואחרים אומרים ג׳ חדשים פחות או יותר ונלאו למצא טעם הגון לדבר, י״א לזכות את אביו או משום שאין לו מי שידריכו ולחנכו ונשארו בצ״ע. ולפענ״ד לטעם זה אדרבה כשיש אב חייב בחינוך קודם הזמן אבל כשאין אב אין חיוב חינוך ולא מיבעיא לדעת הרמב״ן ז״ל עיין ברכות כ׳ ובגהש״ס שם דהחיוב על האב לחנכו ולא על הבן להתחנך אלא אפי׳ לשאר שיטות מ״מ מ״ש משאר בנים.

והנלפענ״ד לפ״מ שאמרו בגמ׳ קידושין ל״א ע״א שאל בן אלמנה אחת את ר׳ אליעזר אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים איזה מהם קודם וכו׳ בא לו לפני ר׳ יהושע אמר לו כך אמר לי רבי נתגרשה מהו אמר ליה מבין ריסי עייך ייכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל וכו׳ ופרש״י מבין ריסי עייך שהיית יתום ונשרו ריסי עייך מן הבכי, אמנם בתוס׳ ר״י הזקן פי׳ מבין ריסי עייך כלומר מתנועותיך ועייניך ייכר שפקח אתה דבן אלמנה פקח הוא ברוב שטורת בפרנסתו, והמאירי הביא פרש״י ושוב כתב ומ״מ יש מפרשין מבין ריסי וכו׳ כלומר שאתה פקח וכמו שאמרו בפרק חלק ההוא יתמא בר ארמלתא קטלינהו לכלהו שסתם בני אלמנה נכנעים ומתגדלים בפקחות ע״ש.

והנה לן ידיעה חדשה דבן אלמנה שהוא יתום מאב עכ״פ הוא פקח יותר משאר הבנים בגיל שלו, ופי׳ זה בדברי התנא וי״ל דלעצם המציאות גם רש״י ושאר מפרשים מודי שהיתום הוא יותר פקח לפי שבני אלמנה נכנעים ומתגדלים בפקחות מחמת טרחתם והנסיון שיש להם שמקטנותם נכנסים בנסיונות להסתדר מעצמן מה שלאחרים האב דואג להם אלא שהם לא מפרשים זה בדברי התנא.

והנה במסכת נדה מ״ה ע״ב תנן בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדריה נבדקין בתס שתים עשרה ויום אחד נדריה קיימין, ובודקין כל שתים עשרה, בן שתים עשרה ויום אחד נדריו נבדקין בן י״ג שנה ויום אחד נדריו קיימין ובודקין כל שלש עשרה, קודם לזמן הזה וכו׳ אין נדרייהס נדר לאחר הזמן הזה אע״פ שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרנו לשם מי הקדשנו נדרן נדר והקדשן הקדש. ובגמ׳ ת״ר אלו דברי רבי, רשב״א אומר, דברים האמורים בתינוקות בתינוק אמורים דברים האמורים בתינוק בתינוקות אמורים, ופרש״י דתינוק ממהר להתחכם יותר מתינוקות, והטעם שהתינוק לומד תורה וכתיב אני חכמה שכנתי ערמה והתינוקות פטור מלימוד התורה. א״ר חסדא מ״ט דרבי דכתיב ויבן ה׳ אלקים את הצלע מלמד שנתן הקב״ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש וכו׳ ובתוס׳ שם ד״ה אלו דברי רבי נראה דהלכה כרבי דלקמן בפי׳ אמרינן כל י״ב שנה ממאנת וכו׳ ובפ׳ נערה אמר דהלכה כרבי לגבי רשב״א ובית נוחלין נמי פסק הלכה כרבי מחבירו ע״ש.

והנראה דלרבי ולרשב״א החיוב במצות תלוי בבינה ובדעת וכל שבא לכלל דעת נתחייב במצות ובזה תלוי הבר מצוה או בת מצוה, ולכ״ע אחד מתפקח קודם לחבירו שנה אחת ולכן נמי נעשה בר מצות שנה קודם וכיון שקמו חז״ל על הדבר שהדעת המיושב להתחייב בקיום המצות הוא ע״פ רוב בשנת י״ב או בשנת י״ג או שהוא מהלכה למשה מסיני שני זמנים אלו שאז כבר נתפקחו שניהם וכדעת הרא״ש ז״ל בתשובה ולא פליגי אלא מי הוא זה שיש לו דעת יתירה ופקחות בשנת י״ב ומי בשנת י״ג דעת רבינו הקדוש דאשה ניתנה לה בינה יתירה ומסמיך לה אקרא, ודעת רשב״א דכשנולדו נולדו זה כזה בשכל אחד אלא התינוק שלומד תורה מתפקח ומפתח יותר מהר מהתינוקות שפטורה מלימוד התורה (ואפשר דאיפליגי נמי באיזה דעת תלוי דרבי ס״ל דתלוי בדעת אנושי טבעי שנולד בו ונתחכם בעניני העולם מו״מ וכיולא בו וכלשון חז״ל בהגיעו לעונת הפעוטות ודעת רשב״א דתלוי בדעת תורה הבא ע״י אני חכמה שכנתי ערמה וי״ל).

וביון דהעלינו דחיוב המצות תלוי בבינה ובדעת והולכין בתר רוב שע״פ הרוב תינוקות בת י״ב ותינוק בן י״ג בא להם הדעת מלאה להתחייב במצות פירוש עונשן ומתן שכרן וא״כ תינא בתינוק ותינוקות שיש להם הוריס אב ואם כה״ג קיי״ל כרבי דתינוקות יש לה בינה יתירה והתינוק לא נתפקח עד שנת י״ג, אבל תינוק שאין לו אב שהוא מתפקח קודם לשאר תינוק וא״כ ע״פ רוב הם מתפקחין אפי׳ לרבי הרי זה מתפקח ונכנס בו בינה יתירה ואפי׳ אין לו רב מ״מ רגיל הוא לנאת ולבא עם בני אדם ומתפקח יותר עיין תוס׳ הרא״ש נדה הנ״ל ולרבי אין זה תלוי בחכמת התורה שמתפקח אלא בחכמת הנסיון והטורח ורואה דרך החיים וטרחתו וע״ד שאמרו הרואה שיחכים יעסוק בדיני ממונות כפשוטו וכיון דיתום מתפקח קודם לשאר בנים נמצא דלעולם היתום נעשה בר מצוה קודם לשאר בנים דשנת י״ג על הרוב נאמרה וכיון דיתום על הרוב נתפקח קודם לשאר בנים ממילא יתחייב במצות קודם מטעם בינה יתירה שיש בו.

אלא דכיון דלא ידעינן א״כ מאיזה זמן יתחייב והעמידו כל אחד ואחד לפוס חורפיה ואנשי ספרד שבירושלים כנראה שהנהיגו שנה שלמה כיון דבת נתחייבת במצות משנת י״ב שאצלה הדעת והפקחות של חיים יומיים מידי יום שעוסקת בצרכי הבית ונחשב לדעת לכן הקדימו ונהגו הספרדים שנה שלמה שכן הוא לענין מצות באשה שקודמת שנה שלמה מחמת בינה יתירה שנתן בה הקב״ה יותר מבאיש וממילא דיתום נמי שנתפקח בעניני תהליכות העולם קודם

הפקחות והזהירות במצות ובעניני תפילין ומזיחין שנה שלמה קודם ובשאר מקומות כפי המנהג שהנהיגו והכל תלוי בשביל הדעת יתירה שנתוסף ביתוס וכנ"ל.

וקצת י"ל דהאי דינא תלוי במחלוקת הראשונים בטעם שנקבע זמן של י"ב וי"ג לבר ובת מצוה, דלדעת הרא"ש בתשובה הוא הלכה למשה מסיני ולדעת שאר פוסקים לכאורה תלוי בחכמה ודעת ולפ"ז י"ל דחכמי ספרד נמשכים אחרי הרמב"ם והרמב"ן ודעימיהו חכמי ספרד ולכן הם הולכין בתר דעת ומקדימין ביתוס שנה אבל חכמי אשכנז נמשכים בתר הרא"ש דס"ל שהוא הלמ"מ ולכן חכמי אשכנז לא מצאו ראי' ולא נהגו כבני ספרד וי"ל.

ובמקום אחר האריכתי בעבד שנתחייב במצות כאשה שחקרו האחרונים מתי נעשה בר מצוה כאשה בשנת י"ב או כאיש בשנת י"ג והראתי לדעת דתלוי באיזה דעת נתחייב במצות אי מדין דלימוד התורה דאי חכמה שכנתי ערמה א"כ עבד כנעני שאסור בלימוד התורה דינו כאשה לעשות בר מצוה ואם מטעם הלכה למשה מסיני א"כ בשנת י"ג ואם מטעם דעת הליכות עולם כיון דהוא עובד לרבו והדעת הטבעי כבר יש לו ולא יהי' לו יותר א"כ זמנו כאשה והאריכתי בזה במקום אחר.

אלו דברי ידידו החוזר לראשונות י"ר שיהיה בהצלחה ונזכה כולנו להכניס את בנינו ובנותינו לעול המצות ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו עמך בית ישראל כלנו יודע שמך ולומדי תורתיך לשמה מעתה ועד עולם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעב

העוסק בתורה אי צריך לעמוד בפני ת"ח

עש"ק לסדר ככל היוצא מפיו יעשה התשנ"ג בנ"י יצו"א בין המצרים, ישלח לנו מדלג על ההרים, משיח צדקינו יבא ויגאלינו, ויוליכנו קוממיות לארצנו, ובתוכם ידידי היקר מאד נעלה הרה"ג וו"ח כש"ת מוה"ר **אברהם יגיד** שליט"א בעמח"ס נחלת יצחק מאנסי נ"י.

אחדשב"ת בידידות, וכו'. ולאות שעיינתי בדבריו היקרים בסי' כ"ח פלפל עם גדול אחד למה בת"ת דעדיפא מכל המצות שנאמר ות"ת כנגד כולם, אפ"ה כשראה ת"ח חייב לקום מפניו ואמאי לא נימא דליהוי עכ"פ כעוסק במצוה דפטור מן המצוה והאריך דהוא מחלוקת הראשונים אי אמרינן בת"ת עוסק במצוה פטור מן המצוה, והביא דקושיא זו מצא נמי בדברות משה (קידושין הערה ד') וכן הקשה בקהילת יעקב.

ולפענ"ד נראה דלא קשיא חדא לפמ"ש בירושלמי ברכות פ"א ה"ב ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן יוחי כגון אנו שעוסקין בת"ת אפי' לק"ש אין אנו מפסיקין ר' יוחנן אמרה על גרמיה כגון אנו שאין עוסקין בת"ת אפילו לתפלה אנו מפסיקין דין כדעתיה ודין כדעתיה דאמר ר' יוחנן הלומי שיתפלל אדם כל היום כולו למה שאין תפלה מפסדת רשב"י כדעתיה דרשב"י אמר אלו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאתיהבית תורה לישראל הוינא מתבעיא קומי רחמנא דיתבדי לב"ג תרי פומין חד דהוי לעי באורייתא וחד דעבד ליה כל צורכיה חזר ואמר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטורא דיליה אלו הוו תרין אעכ"ו, וכו' ופריך ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב, ול"ל לרשב"י הלומד ע"מ לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלומד שלא לעשות נח לו שלא נברא ואמר ר' יוחנן הלמד שלא לעשות נח לו אילו נהפכה שליתו על פניו ולא יצא לעולם טעמיה דרשב"י זה שינון וזה שינון ואין מבטל שינון מפני שינון וכו' ע"ש.

ובגמ' שבת דף י"א תנן מפסיקין לק"ש ופריך והתנא ליה ריש אין מפסיקין סיפא אתאן לדברי תורה דתניא חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה א"ר יוחנן ל"ש אלא כגון רשב"י וחבריו שתורתן אומנתן אבל כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה ע"ש דכגראה הש"ס דילן חולק בענין ק"ש ועיין במראה הפנים ובחדרים שם מה שפי'.

והנה מבואר בזה שני עניינים חדא דהתורה ניתנה ללמוד ע"מ לעשות וא"כ מי שיאמר עוסק במצוה פטור מן המצוה ולא יקיים מצות הרי אינו מקיים התורה כי עיקר התורה שנתנה ע"מ לקיים ולא שייך בזה לומר עוסק במצוה לגבי קיום המצות ולכן פריך בסתמא ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות בסוכה ולעשות לולב, וע"כ מודה דמפסיק לקיים מצות דזה עיקר התורה א"כ מאי זה דקמא פטור. אלא דלכאורה יש לעיין למה תפס דוקא הני תרי מצות ואדרבה הרי אמרו דעוסק בתורה אינו חייב להפסיק אלא למצות דא"א לקיים ע"י אחר והני תרי מצות אפשר לעשות ע"י אחרים שיעשו הסוכה או ע"י שליח ושיבת סוכה הוא מצוה שבגופו אבל עשיית סוכה ולולב ודאי לא הוי מצוה שבגופו וא"כ אמאי פריך דוקא מהני תרי ופשיטא ליה דמודה דמפסיק מלימודו ומבטל כדי לקיים הני מצות.

איברא דלא קשה לפי שכתב הרמב"ם פי"א דברכות ה"ב יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן נקראין חובה לפי שאדם חייב עכ"פ לעשות. ויש מצה שאינה חובה

אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. ובה"ח שם כל מצוה שעשייתה הוא גמר חיובה מברך בשעת עשייה וכל מצוה שיש אחר עשייתה ציוי אחר אינו מברך אלא בשעה שעושה הציוי האחרון. כילד העושה סוכה או לולב או שופר או ציצית או תפילין או מזוזה אינו מברך בשעת עשייה אקב"ו לעשות סוכה או לולב או לכתוב תפילין מפני שיש אחר עשייתו ציוי אחר. ואימתי מברך בשעה שיש בסוכה או כשינענע הלולב וכו' ע"ש.

חידש לן הרמב"ם ז"ל דלעשות סוכה ולעשות לולב הוא בכלל המצות אשר חובה עליו להשתדל ולרדוף עד שיעשה סוכה ויעשה לולב א"כ החיוב המצוה הוא העשייה והישיבה הוא מצוה שני והוא שקורא לו הרמב"ם ז"ל ציוי אחר ולענין ברכה הוא דס"ל על הישיבה ולא על העשייה ובאמת בירושלמי סוכה הובא בתוס' דף מ"ו בש"ס דילן ס"ל דאפילו ברכה עושה בשעת עשיית הסוכה או הלולב אקב"ו לעשות סוכה ע"ש.

ולפ"ז אתי שפיר כיון דהתורה נתנה ללמד ע"מ לעשות א"כ הלומד ועוסק בתורה ובא לפניו זמן עשיית סוכה הרי יש עליו חיוב מצות סוכה לעשות ולקיים א"כ אם לא ילך לעשות סוכה ואפי' יעשה שליח לעשות סוכה שלא יתבטל מן הלימוד הרי הוא לומד שלא לעשות אף דשלוחו של אדם כמותו מ"מ חסר מעשה המצוה ועיין רש"י (קידושין מ"ב) מצוה בו יותר מבשלוחו דכשעושה מצוה בגופו מקבל שכר יותר על טרחתו בגופו וע"י שלוחו חסר מעשה המצוה בגופו דבמצוה יש שני עניינים קיום המצוה ומעשה המצוה וקיום המצוה אפשר ע"י שליח אבל מעשה המצוה דוקא בגופו והעושה שליח חסר המעשה ולכן מצוה בו יותר מבשלוחו והאי מצוה חסר הוא ולכן פריך ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה.

ומה מיושב בזה מה שהביא הרמ"א ריש הל' סוכה (סי' תרכ"ה ס"א) ממהרי"ל ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור דמצוה הבא לידו אל יחמיצנה ע"כ ובמהרי"ל איתא לתקן כולה והובא בבאה"ט לתקן היינו לבנותה כולה ועיין באחרונים, ובמהרי"ל מביא שם עוד שרבו המהר"ם לא רצה לשמוע ד"ת שלא רצה להפסיק מעשיית סוכה וקשה והלא היו יכולין לעשות ע"י שליח אלא דהרי הוא ירושלמי מפורשת שמפסיקים לעשות סוכה ולעשות לולב וזה מבטלין ת"ת לזה ופשוט ולכן פשוט דכה"ג ליכא עוסק במצוה דעל מנת כן נתנה תורה ולא פליגי אלא לענין הא שיגון והא שיגון.

ואגב קנת יש לדייק מכאן מה שנסתפקו האחרונים (עיין בל"ח ועוד אחרונים) אי יכול לקיים מצות לולב בד' מינים במחובר וכגון שיש לו גן שיש שם כל הד' מינים או ג' וילרף מין ממקום אחר וינענע בהם אי יוצא ידי חובתו ולכאורה מדברי הרמב"ם וגמ' הנ"ל דיש חיוב לעשות לולב ולכאורה מאי שייך לעשות לולב אם יוצא בלולב במחובר אין כאן עשיה כלל וע"כ הוא כסוכה דג"כ אינה במחובר וע"כ שצריך לעשות והיינו לקצו מהאילן דאיגוד לאו דאורייתא הוא וק"ל.

ונפל מילתא בליבאי לדייק בלשון רבי יוחנן ל"ש אלא רשב"י וחבריו שתורתן אומנתן אבל אנן וכו' ולכאורה למה דייק על רשב"י לשון שתורתן אומנותן והיינו אומנות שלו ולא כן אנן דלאו תורתן אומנתן, ובמשנה ולא קרדום לחפור בו, ולפוס ריהטא הי' נראה דהנה בגמ' ברכות (ל"ה ע"ב) נחלקו ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימוש ס"ת הזה מפיך (יהושע א') יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בה מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנאמר ואספת וגו' אמר אביי הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן כרשב"י ולא עלתה בידן ע"כ.

ויש לדייק בלישנא דרשב"י שאמר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' ולמה לא אמר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה והולך ועושה סוכה בשעת עשיית סוכה ועושה לולב, וכותב ס"ת תפילין ומזוזות ועושה שופר וכיוצא בו תורה מה תהא עליה, ולא זכר כלל מעשיית מצות אבל פשוט דודאי לגבי עשיית מצות מפסיק אפי' לרשב"י שהרי זה כל התורה ולא פליג על זה אלא שפליג על אומנות וכדתנן לעולם ילמד אדם את בנו אומנות (קידושין ל' ושלהי המסכת) דס"ל לר' ישמעאל הנהג בה מנהג ד"א ומבטל ת"ת לעשות סחורה ואומנות וחורש וזורע וקוצר כדרך כל העולם וזה אומנות כל העולם כולו מנהג דרך ארץ וע"ז פליג רשב"י ואומר שתורתו אומנתו, ור' יוחנן ס"ל כר' ישמעאל וז"ש ר' יוחנן ל"ש אלא רשב"י וחבריו שתורתן אומנתן הם אינם מבטלין לכל אלו שהו"ל בכלל אומן במנהג ד"א על המחי' ועל הכלכלה שאינו מבטל כלל, אבל אנן דלאו תורתן אומנתן דקיי"ל כר' ישמעאל מבטלין כדין גדול המעשה והבן כי זה בס"ד דבר חדש ואמיתי.

ובמה שכתבנו מיושבת נמי קושית התוס' שם שדחקו לחלק דמעיקרא ס"ל ואספת בעושין רצונו של מקום ואח"כ באין עושין וחילקו בין עושין לעושין ע"ש ובמ"ש על הגליון תוס' ולפמ"ש אתי שפיר הכל דהחילוק בין עושין תורתן אומנתן או אין עושין אלא הנהג מנהג ד"א. ומובן מה שאמר ר' נהוראי מניח אני את כל אומנות שבעולם ואין אני מלמד

את בני אלא תורה שהאומנות וכו׳ והכוונה דודאי לכל העולם הנהג בה מנהג ד״א כר׳ ישמעאל אבל את בני מניח אני כל אומנות שבעולם שזה האומנות של תורתו אומנתו עדיף מכל אומנות והבן. אלא שזה לא לכל העולם ועיין מהרש״א שם הרבה עשו והבן כי קצרתי מאד.

ומה מובן בזה מה שאמרו בירושלמי דרשב״י וחבריו פטורין מן הק״ש ומן התפלה, ולהנ״ל כיון דתפלה רחמי הוא ומתפללין על צרכי עולם הזה ושיצליחו נכסיו וכיוצא בו והרי רשב״י תורתו אומנתו ואינו צריך לתפילה זו ופטור הימנה. או יאמר לפמ״ש ברכות (ט״ז ע״א) האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך מה שאינן רשאין לעשות כן בתפילה ובגמ׳ שם ת״ר הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעה״ב וכו׳ ומתפללין תפלת שמ״ע אבל אין יורדין לפני התיבה.

ועיין ש״ע א״ח (סי׳ ק״י ס״ב) הפועלים שעושין מלאכה אצל בעה״ב אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן מתפללים י״ח וכו׳ ואם נותן להם שכר מתפללין הביננו כי אז מקפיד הבעה״ב וז״ש ר׳ יוחנן ל״ש אלא רשב״י וחבריו שתורתן אומנתן וכיון שהוא אומנתן פטור מן התפילה והבן. (וקצ״ע דבזוה״ק מבואר דהי׳ לובש בגדיו במערה כדי להתפלל ואפשר שהי׳ לאחר שיצא מן המערה וחזר לשנה אחרונה שאז כנראה חזר בו ואמר חביבין להם מצות לישראל ודו״ק). עכ״פ דאין לומר בתורה פטור מן המצוה אלא במצוה שאין עליו חיוב ועל זה אמרו היכא דליכא אחר.

ולפ״ז פשוט דלא אמרו עוסק במצוה פטור מן המצוה בתורה לענין קיום המצות רק היכא דהוא כרשב״י. ומיושבת קושית הגרמ״פ דאמאי ת״ח חייב לקום ולא אמרינן ביה עוסק במצות דקימה הוא מצוה חיובית להדר ואין על זה ענין של עוסק במצוה ורק רשב״י וחבריו שהיו בכלל אומנים האומנין אין צריכין לעמוד ולא כן אנן דלאו תורתן אומנתן צריכין לעמוד.

שנית נראה לפי מה שאמרו בגמ׳ יבמות ק״ט ע״ב כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו מ״ט אמר רב פפא אמר קרא ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשי׳ ישנו בלמידה כל שאינו בעשיה אינו בלמידה, ועיין רש״י אפי׳ תורה. אפי׳ שכר לימוד אין לו. ובגמ׳ ע״ז י״ז ע״ב אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוק שנאמר וימים רבים לישראל ללא אלק אמת (דה״ב ט״ו) מאי ללא אלק אמת שכל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלק, ופר״ח מאי ללא תורה כל העוסק בתורה בלבד ואינו מתעסק במצות וגם להוציא הדין לאמתו וההוראה כתקנה כאילו גם תורה אין לו.

ושם (י״ט ע״ב) אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול ואם לאו על הלומד ועל המלמד עליהם הכתוב אומר לא כן הרשעים כי אם וגו׳ ופרש״י רשעים תרי משמע לומד ומלמדו ל״א פריו יתן בעתו שלומד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה וזה עיקר, ובתוס׳ פי׳ הר״ר אלחנן פריו יתן בעתו הוראה כדבסמוך וקצת צ״ע שלא הביא פי׳ ב׳ ברש״י שכתב והוא עיקר. ועיין ר״ח שם.

והנה מבואר דכל הלומד תורה ואינו מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא ואינו מקיים המצות אלא עוסק כל היום ואין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו שאינו מקבל שכר על לימוד התורה דהו״ל כאלו לא למד ואם למד עם תלמידים הכתוב קראו לרבו ולתלמידו ח״ו לא כן הרשעים והטעם דעיקר תורה שנתנה הוא לקיים מצות ולעשות נחת רוח ליוצרו ועיין ברכות דף כ׳ אמר ליה רב פפא לאביי מ״ש ראשונים דאיתרחיש להוא ניסא אי משום תנויי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזקין הוה ואנן קא מתנינן שיתא סדרי ואנן קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא ואלו רב יהודה כד הוה שליף חד מסאניה אתי מיטרא ואנן קא מצערין נפשין ומצוח קא צוחינן ולית דמשגח בן אמר ליה קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם וכו׳ ע״ש ועיין דרשות הר״ן דרוש הששי דאף דקיי״ל תלמוד תורה כנגד כולם יש גדול מזה הא דרב יהודה מסירת נפש וכן עשו האבות אברהם יצחק ויש להאריך בזה.

ולפ״ז פשוט דהגם כי תלמוד תורה כנגד כולם אבל רק כדי לקיים המצות אבל בלי קיום המצות אין ת״ת כלום ושפיר לא שייך בזה עוסק במצוה כי זה הוא המצוה וק״ל. שוב מצאתי להמאירי שבת דף ט׳ שכבר הקשה ושמא תאמר היאך הקילו בתלמוד תורה משאר מצות שהעוסק במצוה פטור מן המצוה כמ״ש במס׳ סוכה בכותבי ספרים וכו׳ י״ל שהתלמוד אינו אלא להביא לידי מעשה והיאך יפקע את המעשה, והוא שאמרו בירושלמי הלמד לעשות ולא הלמד שלא לעשות שהלמד שלא לעשות נח לו שלא נברא ומ״מ במצוה שאפשר לעשותה ע״י אחרים אינו מפסיד, וכן למצוה שאין שעתה עוברת ע״ש.

ודברי הר״ן ר״ה י״ז שהביא מעכ״ת והובא בב״י א״ח סי׳ ל״ח דהעוסק בתורה פטור מן התפילין והוא מדין דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועיין גם בריטב״א סוכה דף י׳ ובמ״ב סי׳ ל״ח סקל״ח בשם הגר״א דשאני תפילין, ובאמת כי בירושלמי נמי מבואר ברשב״י תפילין ועיין רש״י סוכה דף כ״ה ובטור א״ע סי׳ א׳ ותש׳ מהר״ח א״ז סי׳ קפ״ג ויש להאריך אלא שאין הז״ג יותר, וכרגע נכנס בני היקר הרה״ג ר׳ עמרם שליט״א והעיר לי ממה שכתב בבי״ש

מ"ח סי' ל"ח לפמ"ש הח"י מ"ח סי' תל"מ סק"ח דחיוב לימוד התורה הוא תמיד וגם אם עושה מצוה אח"כ מבטל תורה ואם לא יבטל לא יעשה מצוה לעולם וא"כ מה נפ"מ אם פוסק עכשיו או שיפסוק אח"כ ע"ש.

והנני חוזר על הראשונות וי"ר שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתיך ויהיו בניו ובני בניו עוסקים בתורה ומצות דושה"ט ושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעג

אין לעשות תקנה שלא לקבץ צדקה בלי תעודת רב העיר

א' סליחות התשנ"ג בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב ויח' לחיים את מע"כ ידידי הרב הגאון וכו' כש"ת הרב שמואל פירסט שליט"א, רב בשיקאגא איל.

אחדשב"ת בידידות, עתה באתי בשביל דבר קטן או גדול הוא בעינינו אשר בקשוני גדולי התורה מפה לבא בכתב למעכ"ת בענין אשר יצאו רבני אנשי שלומנו לתקן תקנה בכמה עירות מחוץ לנוא ירק וסביבותיה והוא שלא ליתן לאדם מישראל לאסוף כסף לדקה הן לחזור על הפתחים לעצמו והן לאחרים במור שד"ר עד שיקבלו תעודת כושר מהועד שתקנו לזה ולאחר חקירות ודרישות אם יסכימו יתנו לו תעודת היתר לקבץ נדבות וללכת על פתחי נדיבים ואם לאו וילא דינו להחרים אז לא יתנו לו לעבור בעיר ההוא, וכדי לקיים הדבר הזה הוסיפו עוד לבקש מילוס מהעני או השד"ר ולהניחו על המכתב ואז יתנו לו תעודת עניות לכמה חדשים כתוב וחתם ע"י ועד העיר או רב העיר וכיוצא בו.

ולפענ"ד מצינו לחכמינו ז"ל שאמרו שלא להעמיד גבאי של צדקה אלא נאמן ואמרו כר' חנינא בן תרדיון (עיין ע"ז י"ז ע"ב) א"ר אלעזר בן יעקב אין ראוי להימנות גבאי על הצדקה אא"כ הוא נאמן כרחב"ת ואם לאו לא יתן לקופה של צדקה ועיין ב"ב ח' ע"ב דיני קופה של צדקה ובטוש"ע יו"ד סי' רנ"ו וצריך לבדוק קודם שממנים גבאים של צדקה אבל לענות עני ישראל החוזרים על הצדקה הוא איסור שהוא כבר מדוכא ביסורים ולבדקו בשבע חקירות ובדיקות אם הוא עני כשר לפי כל דיני העניות ואני אשתמש במלינת חז"ל (יבמות קכ"ב ע"ב) א"ר חנינא ד"ת אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה (שנאמר משפט אחד יהיה לכם (ויקרא כ"ד) ומה טעם אמרו דיני ממונות אין צריכין דו"ח שלא תנעול דלת בפני לוין (ועיין רמב"ם פ"ג מה' עדות ה"א ובטוש"ע ח"מ סי' ל' סע' א-ב וכו').

ולבאורה אדרבה מפני הרמאים הי' להם להוסיף בדרישות וחקירות בדיני ממונות ולמה לא עשו מפני תקנת המלוים וכמו שמצינו שתקנו פרוזבל בשמיטה הכ"נ יוסיפו בדרישות וחקירות בדיני ממונות להציל העשירים אבל לנעול דלת בפני לוין אין זה תקנה ובטלו דו"ח שהם מד"ת מפני תקנת הלוין וכ"ש בדינן שאפי' היו צריכין דו"ח הי' לן לבטל מפני תקנת עניים אשר אבדים שמתביישים לבא להוועד ויותר יבחרו א"ו למות ברעב מלילך ולבזות עצמן בפני איזה וועד של בעלי בתים או אפי' רבנים לבזותם לדעת אם הם עניים אבודים או רמאים, ובפרט בכמה מקומות כבר מבקשים גם מילוס ועושים תעודה עם מילוס והוא איש יש לו משפחה ורוצה להתחתן עם בניו ויביאו לו תעודתו עם מילוס שלו שהוא חוזר על הפתחים וכדי בזיון וקלף ומי יודע כמה היזק יצא לו.

ברם כך כתיב (תהלים מ"א) אשרי משכיל אל דל וגו' ובמדרש א"ר יונה אשרי מי שהוא משכיל עליו היאך להחיותו כילד אדם גדול וירד מנכסיו משכיל עליו והולך לו אצלו וא"ל פלוני שמעתי עליך שירושה באה לך ושפלוני חייב לך אלוה לך ואתה פורע לי כשתבא לידך ועוד כמה ענינים. ובס' חסידים סי' ש"ב אשרי משכיל אל דל אם תראה אדם אשוב ואדם שאינו הגון הולכין ובאים לעיר ונותנים לשאינו הגון יותר מאשר נותנין להגון גרם לזה שלא היה זכות לקהל כ"כ שמזמינים להם מן השמים מי שאינו הגון וכו' ע"ש, הרי דאם באים אנשים שאינם מהוגנים הוא חסרון בהקהל ואפ"ה נותנין להם אלא שאין להם מצוה גדולה וזכות כשנותנין לצדיק.

ומה שנחלקו בגמ' לענין מי בודקין למזונות ואין בודקין לכסות או להיפוך (ב"ב ט' ובש"ע יו"ד סי' רנ"א ס"י) מיירי במי שבא להגבאים שיש להם קופה של צדקה ומבקש פרנסוני וכמו שפי' רש"י בא ערוס ואמר כסוני לוקחין כסות מיד אמר פרנסוני וכו' אז בודקין ואפי' יחיד שבא לפניו אם ירצה שלא ליתן עד שיבדוק אבל אם העני הולך מעצמו על הפתחים ומבית לבית לבקש מחסורו שיחסר לו או שד"ר ואינו מבקש מן הקופה אין לנו להתערב בו אלא א"כ יודעין שהוא רמאי ודאי, אז יכולין להגיד עליו שהוא רמאי ואם אח"כ עוד יתנו לו שרי דנותן לו במור מתנה, אלא דגם אז נ"ע אי איכא חיובא לפרסם כי אפשר לפעמים עושה מעשה רמאות במצוה וע"ד שכתב (ויק"ר ה' ד') רשב"ל אזל לבוצרה הוה תמן חד בר נש והוה שמיה אבא יודן רמאי ח"ו שהי' רמאי אלא שהי' מרמה במצוות ועוד מעשה בירושלמי (פאה פ"ח ה"ט) ר' זכרי' חתניה דר' לוי היו הכל מליזין עליו אמרו דלא צריך והוא נסיב כד דמך בודקן ואשכחן דהוה

מפליג ליה לחורין (פי׳ שהי׳ לוקח ממעות צדקה והיו מרגיס אחריו ולאחר פטירתו באו עניים והתברר שכל מה שלקח לקח וחלק לעניים חשובים), ועיין ס״ח סי׳ שי״ח ומעשה באיש אחד שהיה ת״ח ולא היה צריך לברות והיה הולך ואומר תנו לי כי אני צריך ולא היה נהנה שום פרוטה ממה שנותנים לו כי היה נותן לעניים צדיקים ע״ש. ועיין עוד יו״ד (סי׳ רנ״ו).

והנה בגמ׳ כתובות ס״ז ע״ב די מחסורו אשר יחסר לו אפי׳ סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו שלשה מילין. ומביא שם מעשה מההוא דאתא לקמי׳ דר׳ נחמי׳ א״ל במה אתה סועד א״ל בבשר שמן ויין ישן וגלגל עמו בעדשים ומת וההוא דאתא לקמיה דרבא אמר לו במה אתה סועד א״ל בתרנגולת פטומה ויין ישן א״ל ולא חיישת לדוחקא דליבורא א״ל אטו מדידיהו קאכילנא מדרחמנא קאכילנא דתניא עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב״ה פרנסתו בעתו אדהכי אתא אחתי׳ דרבא דלא חזיא ליה תליסרי שנין ואתיא ליה תרנוגלת פטומה ויין ישן אמר מאי דקמא א״ל נענתי לך קוס אכול, וע״ש עוד מעשה ממר עוקבא עם ההוא עני דהפיל עצמו לכבשן האש ולא נייש את העני שידע ממי קבל וכ״ש לבזותו ברבים לחזר אחר תעודות ודי בזיון וקלף שהגיע למצב אשר כתבו עליו עליו כרוס זולות לבני אדם שנשתנו פניו ככרוס כשנצטרך לברות. ואדרבה אמרו (ב״ב הנ״ל) המפייסו מתברך בי״א ברכות.

עוד שם רבי אבא הוה ייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה וממני נפשיה לבי עניי ומצלי עיני מרמאי ופרש״י ומצלי עיני׳ ומטה עיניו כלפי אחוריו לראות שלא יבא רמאי ויתירה שעשה עצמו עני והעניים באים ומתירים אותם, ועיין מהרש״א בח״א דקשה ליה מהא דר״א חשיב ליה פ״ק דב״ב בהדי הני דנותנה ואינו יודע למי נותנה ול״ע קצת. ולולי דמסתפינא הינלפענ״ד לפרש עוד ומצלי עייה לשון תפלה דמצלי הוא תפילה בלשון ארמי ומצלי ונותן עיניו לה׳ שהי׳ מתפלל לה׳ שיזמין לו עני שלא יהי׳ רמאי, וע״ד שאמרו פ״ק דב״ב (ט׳ ע״ב) דרש רבה מאי דכתיב ויהיו מוכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם אמר ירמיה לפני הקב״ה רבש״ע אפילו בשעה שכופין את יצרן ומבקשין לעשות צדקה הכשילם בבנ״א שאינן מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהן שכר והתפלל ר״א על זה.

ואשר גראה רא׳ מגמ׳ (שם ס״ח ע״א) ברב חיינא שהי׳ שם עני שהי׳ רגיל לשלוח לו ד׳ מאות זוזי כל מעלי שבתא יומא שדרינהו ניהליה ביד אשתו אתאי ואמרה לא צריך ושאל מאי חזית והשיבה ששמעה דקאמרי ליה אשתו במה אתה סועד במפות של פשתן או בשל מצי ואמר היינו דאמר ר׳ אלעזר בואי ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הן היינו חוטאין בכל יום שנא׳ וקרא עליך אל ה׳ והיה בך חטא ותני ר׳ חייא בר רב מדיפתי ריב״ק אומר כל המעלים אינו מן הצדקה כאילו עובד עו״כ כתיב הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו׳.

והנה מבואר מגמ׳ שכבר היו לעולמים הרמאים ואפ״ה לא מצינו שחז״ל צוו להפסיק ליתן צדקה לכל אדם עד שיבדקו אחריהם אלא אדרבה חז״ל אמרו באו ונחזיק להם טובה שאלמלא הם היינו חייבים לקיים מצות צדקה במלא המובן בבחינת ואהבת לרעך כמוך המבואר בגמ׳ (ב״מ ס״ב) וחי אחיך עמך עד שבא ר״ע ודרש חייך קודמין לחיי חברך ובלאו הכי הי׳ חיוב לחלק הלחם והקיתון של מים ומוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו כדרש בן פטורא וא״כ אדרבה נחזיק להם טובה לרמאים אבל לא מצינו שחז״ל גזרו עליהם שלא יבואו לבקש ויצטרכו תעודות כי גם הם ידעו לכתוב אלא להיפוך מי שיבא ומבקש תעודה אז כבר צריך לדייק ולא ליתן למי שהוא חשוד אלא יצא לעצמו אבל לגזור על אנשים כשרים שיבאו לבקש תעודות ולדרוש ולחקור אחריהם בשביל הרמאים ח״ו לקנוס ולבזות ולביים את העני הישר והצדיק בשביל הרמאים ומעולם לא שמענו כזאת.

ונראה דאפילו היכא דקנסינן לרמאי אבל דוקא במקום שלא יצא היזיק לצדיק אבל היכא דע״י קנסא דרמאי יצא גם היזק לצדיק אבל היכא דע״י קנסא דרמאי יצא היזק לצדיק כה״ג לא קנסינן והגם דלא ידעינן מי הוא הצדיק ומי הרמאי (עיין ב״מ ל״ז) אמרו ז״ל דעבד איסורא לא קנסוהו רבנן דלא עבד איסורא לא קנסוהו רבנן, וע״ש עכ״פ דהי״ל להראות שמקפידין זה על זה והו״ל תקלה מצד שניהם אבל לקנוס הצדיק בשביל אולי שיש כאן רמאי לא עלתה על דעת אדם מעולם, ועיין (מנחות ט״ו ע״ב) האי דעבד איסורא קנסוה רבנן דלא עבד איסורא לא קנסוה רבנן, והכא אנן רוצין לקנוס הישרים ולבזותם בשביל הרמאים שנמצאים בעולם, וכל אדם מישראל שבא לפנינו בחזקת כשר הוא ועיין תוס׳ ישנים שלהי יבמות אמר הקדוש והגם דנחלקו בזה הרמב״ם והטור אם גם בזמן הזה סמכינן אחזקת כשרות מ״מ דוקא אם אנן סמכינן אנאמנותו אבל להחזיק אדם ברמאי ובדשעי ודאי דלא מחזקינן. כ״ש היכא דבא עם המלה מרבנים אשר לרובא דרבוא מביאים המלות מרבנים חשובים וידועים אשר בדקו והעידו עליהם אלא דיחוש לזיוף כה״ג כבר ודאי לא צריך ומילתא דעבידא לגלוי לא משקרי אינשי.

ודע דכל הנ״ל הוא על היחיד אבל היכא דבעיר עושים קופה אחת ואין מניחין העניים לחזר על הפתחים אלא מסדרים הצדקות כרצונם ונותנין רק מן הקופה זה איסור

בפני עצמו לעשות כן שמעשה הצדקה הוא מצוה בפני עצמה וגם שיכנס העני לבית העשיר הוא חלק מהמצוה ושיטפלו בו הוא יחלק אחר והמברכו הוא חלק אחר וכבר אמרה אשת מר עוקבא שלא שלט בה אור התורה לפי שהנייתה קרובה שנותנת לעני לאכול לא כן הבעל נותן לו פרוטה ועוד טעמים רבים מאלו וח"ו מדרכי סדום הוא שלא נתנו לאכול לעני הגם שנתנו להם לחזור על הפתחים א"כ בדבר אחד אכתי היו יותר מיושרים ועיין מנחת יצחק שו"ת ח"ו עכ"פ לפענ"ד זה איסור גמור. ופוק חזי אברהם אבינו שישב כחום היום על פתח ביתו שמא יראה עוברים ושבים ויביאם לביתו וכשראה שלשה רק לקראתם והוא חולה מחמת מילה ומינה ילפינן גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה.

וברגע ראיתי בס' דברי חנה השלם (דף קכ"ב) שבשנים האחרונות נקבע בכמה עירות בפולין קופה של צדקה שנתנו לעני למען לא יחזרו על הפתחים בעיר לקבץ ממון, וחרה אפו של הגה"צ כשמעו הדבר ואמר המנהג הרע הזה עלול לגרום שהגרמנים יצליחו להכנס להמדינה חס ושלום, ובעוו"ה כך הי' ומה נאמר.

ועיין שו"ת אגרות משה יו"ד ח"א בסי' קמ"ט שכתב בעירות שעושין קופה של צדקה שיש חיוב לעשות קופה של צדקה בכל עיר אבל זה רק להוסיף כדי לפרנס עניי העיר אבל זה רק להרויח לעניים אבל לא למונעם מלבקש צדקה מהבע"ב ע"י חזרת פתחים וכדומה וזה אף אם יהיה הקופה של צדקה ביד גבאי ירא ה' ואעפ"כ לא יוכלו למנוע העניים או מוסדות שרוצים לשלוח משולחים ולקבץ על ידי חזרה על פתחי בע"ב וכדומה משום שחושבים שזה יותר טוב להם כי רק לטובה יעשו הקופה של צדקה ולא לרעה וגם יהיו מחייבים ליתן קצת משל קופה של צדקה גם להם אף שמקבלין בעצמם, ומצא שאופן זה שעושין קופה של צדקה להיפוך לא בשביל טובת המוסדות אלא לטובת הבעה"ב שרוצים לאסור על המוסדות מלקבץ בעצמם, אסור זה אף בעיר שכלם ירא' ה' ושומרי תורה כיון דהוא לגרוע מצות הצדקה והרוחת העניים, ע"ש מה שהאריך לגבי עניין דידיה שנשאל מעניין פעדעריסאנס, אבל לענין דידן כ"ש הוא שאין לעשות עניים לטובת הבע"ב ועי"ז לקפח העניים ומוסדות התורה אלא יניחו לכל אחד שילך לדרכו ויקבץ כרצונו.

וברגע ראיתי בסה"ק קדושת לוי בסופו דף קנ"א ע"א [מדפי הספר] וז"ל באות י"ח קרואי העדה בק' בארדיטשוב החליטו שעל כל מועצה בעניני הכלל והעיר יקראו רבם הק' ועל פיו ילא ויבא דבר הגדול ודבר הקטן. אולם הה"ק התנה עמהם שלא יקראו אותו רק כשיתהוה איזה ענין חדש לתיקון העיר. פ"א נתאספו אקרו"ט הקהל לתקן שהעניים לא יסובבו בעיר רק יתן להם שכר קצוב. לאסיפה הזאת קראו גם את רבם הק', כשמוע הה"ק ענין העומד על סדר היום פנה אל ראש הקהל ואמר הלא התנתי עמכם שלא תקראוני אלא לתקנה חדשה, וזהו תקנה ישנה של ד' ארצות סדום ועמורה וכו' אשר הפך ה' באפו ובחמתו, כי אצלם הי' נהוג שלא ירחה ולא ימצא איש המחזיר על הפתחים - כשמעו זאת תיכף חדלו ועזבו מלהתעסק בזה ע"כ, והרי שלך לפניך שכבר נשמע דבר זה בין החיים ובטלוהו חכמי הדורות וממנו ילמדו וכן תעשו לדורות.

שוב הביאו לי מכתב ממח' הרהגה"ל מוה"ר חיים פינחס שיינבערג שליט"א (ב' משפטים כ"ד שבט תשנ"ג להרה"ג שלמה גרוסקין בדעטרויט שליט"א) שג"כ כתב שזה איסור גמור עכ"פ לפענ"ד פשוט שאין להכריח שום אדם שבא בתומו לאסוף כסף מפתח לפתח לבדוק אחריו ע"י איזה ועד אפילו יהי' ועד חשוב וכ"ש אם יש לו תעודת המלגה מרבנים, אם לא שנתפרסם שהוא גנב או איש רע מעלליס וכיו"ב, ומיהו כל יחיד לעצמו בידו לחוש וליתן כפי אומד דעתו שרוצה ליתן. [וע"ע משנה הלכות חט"ז סימן ס"ט].

ובזה הנני בברכת כוח"ט דושכ"ת בלו"ג,

מנשה הקטן

סימן קעד

אי שייך אסמכתא בצדקה

עש"ק לסדר ויחי יעקב התשנ"ו בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב כו' יעקב יוסף מערינג הי"ו קאמישא נ"י.

אחדשה"ט, מכתבו מה' ואתמנן דאשתקט כרגע בא לידי והנני משיב לו בקיצור, בדבר שאלתו שהלך לאסוף כסף להכנסת כלה ובא לביה"מ ושם אמר ראובן לשמעון כמה שאתה תתן להכנסת כלה זו אני אתן כפלים והוליא שמעון מכסאו מאה דאלאר ונתן לו, ושמעון מסרב ליתן המאתים דאלאר ובא ראובן בטענה היות כי שמעון חזר בו מהבטחתו גם הוא אינו רוצה ליתן המאתים יחזור גם לו המאה דאלאר ומע' כבר מסר הכסף לקופסא של הכנסת כלה אם חייב לחזור לו הכסף או שכבר קנתה הצדקה המאה דאלאר. לפענ"ד הנה פשוט דאינו צריך לחזור לראובן המאה דאלאר מכמה טעמים, שהרי קיי"ל דאמירה לצדקה מחייב מדין אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט כדדרשינן בפ"ק דר"ה (ו' ע"א) בפיך זו צדקה וכתבו הרמב"ם פ"ח מהל' מתנות עניים ה"א ובטוש"ע יו"ד סי' רנ"ז ס"ג דהצדקה הרי הוא בכלל הנדרים לפיכך האומר הרי עלי סלע לצדקה או הרי סלע זו לצדקה חייב ליתנה לעניים מיד ואם איחר עבר על

בל תאחר, שהרי עניים מצויין ליתן להם, והנודר בביהכ"נ אינו עובר עד שיתבענו הגבאי של צדקה, ואם אמר אתן לאותו פלוני אינו עובר עד שיבא אותו עני אע"ג דשאר עניים מצויין, ולכאורה נידון דידן כיון שאמר להכנסת כלה שתבע הו"ל כאומר לאותו עני, ואינו עובר עד שיבא החתן או הכלה שנדר להם, איברא דכיון דבא הגובה בשביל הכלה והבטיח והגובה שם חייב ליתן מיד וכמו שעשה וקיים המצוה מן המובחר.

ונדולה מזו מצינו בגמ' ב"ק בההוא גברא דתקע לחבריה וחייביה רב טובי' בר מתנה ורב יוסף לשלם לו פלגא דזוזא ואמר ההוא גברא הואיל ופלגא דזוזא הוא לא בעינא נתביה לעניים הדר אמר ליה נתביה ניהלי איזיל ואבדי ביה נפשאי א"ל רב יוסף כבר זכו ביה עניים ואע"ג דליכא עניים הכא אנן יד עניים אנן ועיין רש"י רב יוסף הוה גבאי בשילהי המובל, ובתוס' שם ד"ה אנן וא"ת בלא יד עניים נמי מחייב בצדקה באמירה וכו', ובדידן נמי כיון שמעל' הי' הגבאי בשביל צדקה זו הרי קנאה מיד ונתחייב ליתן מיד באמירה כיון שנדב לפלוני הידוע והגזבר תובע. ולכן תרוייהו נתחייבו מיד והמקרב לשלם לכאורה עובר בבל תאחר בכל שעה כיון דאיכא הגבאי התובע.

ואל תשיבני כיון דקיי"ל דהנודר לצדקה ישנו בשאלה ואי אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט הו"ל כאלו כבר בא ליד הגזבר והאיך מהני שאלה, וע"כ דלא אמרינן אמ"ל כמס"ל, הערה גדולה הוא ומיהו קושיא קדומה וכבר כתב הרשב"א בגיטין דלא אמרינן כמסירתו להדיוט שיהא כמסור ממש דא"כ לא מצאנו שאלה בהקדש שאין שאלה כשבא ליד גזבר (עיין נדרים נ"ט) ולא אמרינן כמס"ל אלא לענין קנין שאם הקדיש שור אפי' הוא בסוף העולם קנה ההקדש, ובהדיוט עד שימשוך, ועיין חו"י סי' ק"ל שהקשה על הא דקודם שבא ליד גזבר יכול לשאול עליו והא אמ"ל כמס"ל, ולפמ"ש הרשב"א אתי שפיר, ועיין ש"ך ח"מ סי' ס"ו סק"ב בשם הריטב"א פ"ק דקידושין דהך כמס"ל אינו כמסירה ממש ובתומים שם סק"ב וקל"ע ממ"ש הש"ך בסי' פ"ז סקנ"א דאמ"ל כמס"ל הוי כמסירה ממש וקנין גמור ע"ש ועיין תומים שם סקכ"א, ובש"ך ח"מ סי' רנ"ה סק"ה דהא דמהני שאלה דאתי דיבור ומבטל דיבור ודו"ק היטב.

ואפילו לפמ"ש בתש' הרשב"א בהקדש לעניים לא אמרינן כמס"ל ויכול לחזור בו שאינם אלא כמקבלי מתנה והביאו הב"י בבה"ב יו"ד סי' רנ"ח והוכיח כן מגמ' ב"ק הנ"ל דא"ל ר"י אנן יד עניים אנן ועיין גמ' ערכין דף ו' האומר סלע זו לצדקה עד שלא בא ליד הגזבר מותר לשנותה ועיין מהרי"ט ח"א סי' כ"ב וסי' ל"ט שכתב דמה"ט יכול לשנותו עד שלא בא ליד גזבר דאמירה לעני אינו עושה קנין כמסירה ממש ועיין קצוה"ח סי' פ"ז סקכ"א ובס' מת"א הל' צדקה סי' ב', מ"מ בדידן שעמד שם הגבאי וכבר נתן הכסף ודאי אין לאחר הנתינה כלום.

ומה שטוען כיון שלא נתן אלא כדי שיתן שמעון כפליס והוא לא נתן גם הוא חוזר בו, נראה בזה דלאו מילתא הוא, חדא דהרי לא הי' כאן תנאי כפול אם תתן או לא תתן ואמרינן כי ראובן באמת רצה ליתן לצדקה אלא שספק אם הי' נותן מאה דאללאר או חמשים וכיון שהבירו אמר אני אתן כפליס נזדרז במצוה ונתן מאה דאללאר אבל אין כאן תנאי בנתינה זו שהרי משום מצוה נתכוין שרק שנתכוין שיתרבה הצדקה והכנסת כלה זו ואם לא הצליח בחבירו מ"מ המצוה שלא לא ביטל ואין בידו לבטל כי יש לו מצוה גדולה, ואין כאן תנאי, ואפי' אלו לא הי' נותן עדיין הי' חייב ליתן מטעמים שכתבתי וכ"ש שכבר נתן לגבאי ונכנס בכיס של צדקה לכלה זו הרי בא ליד הגיזבר ממש וזכה בו לעני שהוא כאן הכנסת כלה ואין שום טענה לראובן לחזור לו הכסף.

איברא דבעיקר הטענה שטוען ראובן לכאורה נראה דסמך כיון דשמעון לא שלם ממילא גם הוא פטור מלשלם, ולפענ"ד שגגה הוא דנראה פשוט דשמעון נמי חייב לשלם ובשלמא אי הי' שמעון פטור מלשלם ולא הי' עליו איסור אז הי' מקום לטענת ראובן כיון שהוא לא הכניס עצמו בחיוב אלא שיתן שמעון כפליס וכיון דשמעון פטור גם עליו ליכא חיוב אבל באמת הא דשמעון חזר בו ואינו רוצה ליתן הכסף לא נפטר מעולם דלגבי שמעון נמי אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ועליו לשלם וכל זמן שאינו משלם הרי הוא עובר בכל עת על בל תאחר שהרי אין לו טענה למה לא יתן מה שנדב בפיו, ואף אי נימא דהו"ל לגבי שמעון כשנדר ואמר אני אתן כפליס כנדר בדבר שאין לו קצבה שהרי לא ידע כמה יתן והו"ל כעין אסמכתא או נדר בטעות, ואינו חייב לשלם.

לפענ"ד אינו טענה כלל שהרי כיון שאמר כמה שאתה תתן אני אתן כפל דבר זה הוא מקובל ומצוי מאד בעניני צדקה וטענת אסמכתא טענה גרועה היא שהרי מדאורייתא קיי"ל אסמכתא נמי קניא כמו שכתב המרדכי וכמה הראשונים וכן העלה הב"ח ועיין ח"מ סי' ר"ז אלא שהש"ך חולק ומיהו בהקדש אסמכתא קונה לכ"ע ועיין קצה"ח סי' ר"ז ובמשפטי שלום סי' ר"ז.

ורבינו ירוחם כתב מי שנדר ואמר אם לא אעשה כו"כ אשב בתעניה, הוי אסמכתא ויש ג' חלוקים בדבר, א' אם התנה לדבר מצוה כלומר לזרז את עצמו אם לא אעשה מצוה פלונית אשב בתעניה לא הוי אסמכתא, ב' אם התנה לדבר הרשות כגון אם לא אלך למקום פלוני אשב בתעניה

הוי אסמכתא, ג' אם התנה להגיל עצמו בעת צרתו כיעקב אבינו ע"ה וכיוצא בו לא הוי אסמכתא, ועיין ב"י א"ח סי' תקס"ב ומג"א סי' תמ"א סקט"ז ודו"ק.

והמבואר דפשוט דלדבר מצוה לא הוי אסמכתא והכי נמי אין לך מצוה גדולה ממצות הכנסת כלה שאמר אם תתן מאה אני אתן מאתים או כמה שתתן כיון דהוי לדבר מצוה לא הוי אסמכתא אלא חייב ליתן, ואולי אפילו הי' עולה על כל הונו או יותר ממה שיש לו הי' חייב ליתן כיון שנדר לדבר מצוה, וי"ל עכ"פ שמעון נמי חייב לשלם המאתים דאלגאר. וא"כ טענת ראובן אינה טענה כלל אפילו הי' לו תנאי בדבר דמה ששמעון אינו משלם אינו משום שהוא פטור אלא שעובר על איסור בל תאחר אבל הוא חייב לשלם א"כ לא נפטר גם ראובן אפילו הי' תנאי בדבר ודו"ק.

עכ"פ כיון שלא הי' כאן תנאי כפול שאינו נותן אלא לאחר שיתן שמעון או שיתן שמעון מיד א"כ אין טענת ראובן טענה כלל ולכן מעל' שהוא הגבאי של הצדקה הנ"ל לפענ"ד שייהס נתחייבו בתשלומין זה מאה וזה מאתים וכלן כיון שהראשון שלם מה שרצה ליתן הגם שהשני מתחמק ואינו רוצה מ"מ אינו פטור מלשלם וכיון דהשני מחויב לשלם ואינו פטור, אסור לו להחזיר לראובן שהוא מעות עניים ובכאן מעות עני המיוחד שהיא הכלה וכבא לידה דמי וא"כ אם יחזיר המאה דאלגאר נמצא לוקח ממעות העני' הזאת כנלפענ"ד.

והיות כין אין הז"ג להאריך אקצר בברכה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעה

לאחר ח' ימים איזה חיוב על האב למול

אור ליום ב' ז' לחודש הגאולה התשנ"ג בנ"י יצו"א בין גאולה לגאולה ישלח לעם סגולה ישועה ונחמה, לעם לו רוחמה, ובראשם יד"ע וידי"נ מחותני הרהגה"צ פאר מקדושים שלשלת היוחסים, בעל תריסין, פרי עץ הדר, כקש"ת מוה"ר יוחנן **סופר** שליט"א אדמו"ר ור"מ ערלוי ירושלים עיה"ק בעמח"ס הרבה.

אחדשב"ג מה' שליט"א באמת ואמונה, פקודתו שמרה רוחו של בני ונכדו היקר והרלה לי מכתבו מכתב פתוחי חותמו של כהן גדול תוכו רצוף אהבה וחבה וגם מלא דבר ה' זו תורה ובשלהי מכתבו גם רשות ניתן לנו לפלפל בדבריו היקרים והגם כי אין הז"ג לפני החגים גם האי גברא טרוד בטרדות מטורידות ה' ירחם, מ"מ הרי אמר דהמע"ה לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי ואמרתי עכ"פ כמה מילים להעיר על מכתבו בדברי תורה למעכ"ק מה' שליט"א ואולי אם אזכה ואתפנה עוד אשיב ולהתעלם באהבים ובאהבתו ישגה תמיד.

ובנידון מה שדנו רבותינו הצדיקים המחנה"ש (א"ח סי' תמ"ד) דאחר ח' אין האב חייב למול את בנו רק מדרבנן והא דילפינן בקידושין דף כ"ט דאב חייב למול את בנו הוא מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים וא"כ אין חיוב על האב מה"ת רק ביום ח', אלא שעומדים נגדו דברי התוס' קידושין שם ד"ה אותו וד"מ ורמ"א יו"ד סי' רס"א בשם הכלבו דמשמע דהוי עשה דאורייתא על אב וב"ד וכק"ז הבי"ש (חא"ח סי' שס"ט מישב דבריו ז"ל). ומעכ"ק מה' הרב הגאון שליט"א כתב דאין ספק דעל האב חיוב יש מה"ת למול את בנו אפי' אחרי עבור יום השמיני ורא' מגמ' (יבמות ע' ע"ב) ופסחים (נ"ו ע"א) מילת זכריו ועבדיו מעכבת בו מלאכול בפסח, ובמכילתא (שמות י"ב מ"ח) המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו ובירושלמי פסחים (פ"ג ה"ז) דרש מקרא זה דמילת בנו קודם לשחיטת פסחו וברמב"ם (פ"ה ה"ה מהק"פ) כ' כשם שמילת עצמו מעכבתו מלעשות פסח כך מילת בניו הקטנים ומילת כל עבדיו בין גדולים בין קטנים ומדמחלק בין בן קטן שמעכב וגדול אינו מעכב ע"כ החילוק דבן קטן מוטל על אביו למולו וכיון דרק על האב מעכב ולא לאחרינא ש"מ דעל האב מוטל החיוב עכל"ק.

ולפענ"ד הנה זה כמה פעמים שציינתי על גליון הבית שעריס שלי על מש"כ רבינו שם לחדש דבמילה יש ג' מצות. א) שיהא הבן נימול וזה מהני אפי' ע"י נכרי לחד מ"ד. ב) מצוה על האב למול את בנו וכל זמן שהאב רוצה למהלו אין מצוה על שום אדם למהלו ולא על הב"ד וגם איסור יש אם מל שלא ברשות. ג) אם אין האב מוהלו אז מצוה על הב"ד ועל כל ישראל למוהלו (והוא מדין ב"ד) ודין זה של ב"ד וכל ישראל נפקא מקרא דהמול לכם כל זכר.

ולזה חידש רבינו הבי"ש דהא מצוה שחייב האב בעצמו ולבדו למול ולא הב"ד ולא שום אדם מישראל מצוה זו של אב לא נתנה לו אלא ביום השמיני כדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים אבל אחר ח' כבר ביטל האב מצוה זו שהיתה מיוחדת לו ואין לה תשלומין עליה אלא הרי הוא כשאר כל אדם או הב"ד שמחויב למול את בנו מה"ת מקרא דהמול לכם כל זכר וגו' ואם מל אחר שמונת ימים קיים מצות מילה והוא מצוה מן התורה אבל מ"מ אין זה המצוה שנצטוה בה מדין אב למול את בנו כי מצוה זו כבר ביטל אלא מצות מילה של ב"ד וכל ישראל, אלא דא"כ כל ישראל שוין בזה הילד לאחר ח' ולזה כתב המחנה"ש דאעפ"כ יש מצוה מדרבנן על האב יותר משאר כל אדם וז"ש דלאחר ח' אין האב מחויב למהלו רק מדרבנן.

ולא בא לומר בזה שאינו מקיים מ"ע מה"ת כשמל אלא שאין זה מ"ע של אב המל את בנו ולא תקשה מה שעומד נגדו דברי התוס' והרמ"א יו"ד סי' רס"א בשם הכלבו דמשמע דהוי עשה דאורייתא על אב וב"ד ולא דרבנן, דתרוייהו אמת דמאחר דביטל מצות ביום השמיני לאחר ח' יש מצוה על האב ועל הב"ד כלומר חיוב אחד הוא בין לאב ובין לב"ד או לכל ישראל למול מה"ת אבל אין זה מצות מילה מדין אב ומקרא דביום השמיני ימול או מקרא דוימל אברהם וגו' אלא מקרא דהמול לכם כל זכר והוא מצוה כללית לכל ישראל.

וכתבתי על הגליון בית שערים שלי דרבינו כיון בזה לדברי הרמב"ם בפיה"מ שכתב הרמב"ם בפיה"מ שבת פי"ט אלו הן ליצין וכו' בא"ד וז"ל וממה שאני חייב להזכירך בכאן שהאדם כשעבר ולא מל את בנו או יליד ביתו וחס עליו ביום הח' עבר על מצות עשה גדולה וחמורה כי אין בכל המצות כמוה ולא יתכן לו לעולם לשלם זאת המצוה אבל זה העון קשה יותר ממי שעבר עליו חג הסוכות ולא עשה סוכה (קל"ע לשון ולא עשה סוכה היל"ל ולא ישב בסוכה דמשמע לכאורה דמ"ע על עשיית הסוכה) או ליל פסח ולא אכל מצה לפי שזה אחר שעבר יום ח' למילה לא נפטר מזו המצוה אבל הוא מצווה ומוכרח למולו תמיד וכל זמן שלא ימול אותו ויהיה ערל יהיה עובר על מ"ע שהגיע זמנה וכשימול אותו תסור ממנו זאת העבירה ויעשה מצוה, וכמו כן כל מי שיראה זה האדם רוצה לומר הילוד הערל ולא ימול אותו עובר על מצות עשה עד שימול אותו כאלו היה בנו וכשיגדל הילד ויגיע לזמן חיוב המצות נפטר כל אדם ממילתו ונתחייב הוא למול את עצמו מיד וכו' ע"ש.

והנה מבואר מדברי הרמב"ם ז"ל ממש כלשון רבינו וכיון רבינו לדעת הרמב"ם כמעט אות באות והוא שדייק הרמב"ם שביום השמיני הוא מצוה מיוחדת לאב וכשעבר יום השמיני ולא מל את בנו עבר על מ"ע גדולה וחמורה ולא יתכן לו לעולם לשלם זאת המצוה כלומר כבר ביטל מצות עשה של וביום השמיני ימול, והוסיף הרמב"ם ז"ל ומ"מ הגם שעבר על מ"ע זו לא נפטר עוד בזה כיון שנתחייב ומצווה ומוכרח למול את בנו תמיד וכל זמן שלא ימול אותו ויהיה ערל יהיה עובר על מ"ע שהגיע זמנה וכשימול אותו תסור ממנו זאת העבירה ויעשה מצוה אלא דלא נטעה דמצוה זו ג"כ מדין אב לבנו הוסיף הרמב"ם דלא נטעה בזה אלא הוא מדין ב"ד וכל ישראל ולזה הוסיף וכמו כן כל מי שיראה זה האדם וכו' ולא ימול אותו עובר על מ"ע עד שימול אותו כאלו היה בנו ודייק דהחיוב על כל אדם כאלו הוא בנו כלומר שהחיוב של תרוייהו שוין, והרי דלאחר ח' החיוב למול מדאורייתא על כל אדם מישראל ולא על האב יותר משאר כל ישראל מה"ת וזה ממש כמ"ש רבינו מרן הבי"ש, ולדקו דברי מעכ"ג מה' שליט"א דודאי יש חיוב על האב למול גם לאחר ח' אלא שאינו מדין אבל אלא מדין כל ישראל וכל ישראל יש להם דין כאלו הוא בנם.

אלא דבמה שכתב המחה"ש ורבינו דלאחר ח' האב קודם מדרבנן לכאורה מדברי הרמב"ם לא משמע הכי אלא ס"ל ממש דכל אדם הוא כאב, ובזה עכ"פ נ"ב אבל הא ודאי דעל האב חיוב למול לאחר ח' מדאורייתא אבל לא מדין אב אלא מדין כל ישראל וב"ד וכמו שהי' ילד של ישראל אחר ומקרא דהמול לכם כל זכר.

איברא דלכאורה קשה לפי מה שפי' דחיוב האב הוא ביום השמיני וחיוב ב"ד וכלל ישראל הוא מיום התשיעי ולא ביום השמיני וכלשון הרמב"ם ז"ל לפי שזה אחר שעבר יום ח' למילה לא נפטר מזו המצוה וכו' וכמו כן כל מי שיראה זה האדם הילוד הערל ולא ימול אותו עובר על מצות עשה עד שימול אותו כאילו הי' בנו משמע דהחיוב עליהם דוקא לאחר ח' ומעתה תקשה לן אם ביום השמיני ליתא לאב וכגון שמת או שהוא במדינת הים היאך מהלינן ליה לבריה ואפילו נימא מדין זכין לאדם שלא בפניו תינח כשהוא חי אבל כשהוא מת ליכא זכין ולתינוק נמי כבר כתבתי במקום אחר דכיון דאית ליה נערא ליכא למימר אנלו זכין לאדם ומה"ט אמרתי דאב מביא את בנו למול אפי' עכו"ם וקנרתי כאן והארכתי בזה במקום אחר.

וכבר ראיתי להגאון הגדול במחנה חיים שנשאל בשני אחים מוהלים שרצו למול יתום שחל מילה בשבת זה מל וזה פורע ושאלו אי אריך לעשות כן כיון דלא נתנה שבת לדחות אצל שניהם ובשלמא היכא דהאב קיים ועושה שליח הרי תרוייהו שליחותו עבדי וכיון שניתן שבת לדחות אצלו הרי תרוייהו במקומו עומדים ואפילו מאה כאחד דמי עד שימולו כהוגן ושפיר עושין אבל כשאב מת ליכא שליחות לאב אלא מצות מילה ונדחה להמל והשני הו"ל חובל בשבת ללא מצוה. ויש להוסיף לפי מה שכתבנו דחיוב הב"ד וכל ישראל מתחיל מיום התשיעי א"כ בכלל היאך מוהלין ילד ביום השמיני שחל להיות בשבת ואפי' בחול היכא דליכא אב דעל הקטן ליכא חיוב עד שנת י"ג ועל אחרים לאחר ח'.

ואשר נראה בזה דבספרי משנ"ה ח"ו סי' קס"ט ד"ה ולולי כתבתי עוד סברא דבאמת במצות מילה איכא כאן שתי מצות מצוות האב למול בשמיני והשני' מצות ב"ד וכל ישראל והנה מצוות האב למול בשמיני לית מאן דפליג וגם מיד שעבר השמיני ולא מל ביטל מצוה זו אלא מה שצריכין לפנים מצות הב"ד וכל אדם אימתי מתחיל והארכתי שם קצת, ונראה כעת בס"ד לאדם דבאמת תרוייהו חלין בשעה אחת בין דאב ובין של ב"ד הכל מתחיל ביום השמיני, אלא

שהתורה אמרה כי מצות האב של יום השמיני קודמת למצות ב"ד ולכל אדם והו"ל דוגמא דמצות יבום וחליצה דמצות יבום קודמת למצות חליצה ועדיף מינה דהתם מצות חליצה במקום יבום לאו מצוה דחליצה מצוה אחרת היא אבל כאן נתקיים מצות מילה שצוונו הקב"ה אלא שביטל מצות האב של יום השמיני. אלא דביום השמיני כיון דאיכא אב שהוא קודם ורוצה למול אז המצוה השני' של ב"ד וכל אדם תלויה ועומדת לא שפטורין מינה כאלו לא נתחייבו כלל אלא כל זמן שרוצה האב למול ביום השמיני כולם פטורים מלמול כמו ביבום כל דאיכא גדול מיבם ולא הקטן אבל בשעה שהאב מסרב מלמול או שאינו כאן למול אז כבר חל מצות הב"ד למול.

והטעם י"ל כמ"ש הריטב"א ז"ל יבמות ע' ע"ב ד"ה מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מיעכב או ערלות דאחרים מעכבא בו ותי' דהוה ס"ד דדילמא גזירת הכתוב היה להחמיר עליו בערלות בני ביתו כדי שלא יפשע למול אותם ע"ש וא"כ הכ"ג י"ל דהתורה נתנה לו לאב מצוה מיוחדת למול ביום השמיני וכל ישראל פטורים אז מכח האב שהוא ראשון וגזרה על האב להחמיר עליו בערלת בני ביתו כדי שלא יפשע למול אותם. ולפ"ז י"ל דמצות האב של כל אדם נמי חלה עליו ביום השמיני ואם מסרב ביום השמיני למול מפשיעה חל עליו ועל כל ישראל מצוה שני' וז"ש הרמב"ם ואם עבר יום ח' למילה לא נפטר מזו המצווה וכו' כלומר דהגם דמצות ביום השמיני ביטל אבל מצות למול של כל ישראל לא נפטר וזו המצוה ג"כ חלה ביום השמיני כנ"ל. ולפ"ז אתי שפיר היאך מוהלין תינוק כשאין כאן אב דאז חל המצוה של ב"ד מיד גם ביום השמיני והבן.

אלא דאכתי תקשה בחול דליכא חילול שבת אבל בשבת דהדיחוי הוא דוקא ביום השמיני ומשמע מדין יום השמיני הוא הדחוי' א"כ לב"ד שהמצוה שלהם הוא מקרא דהמול לכם כל זכר מנ"ל דדוחה שבת כלל בלי שליחות וכקושית המחנ"ח וגדולה מיניה דהוא בעי על השני ולדידן אפי' על אחד נמי נ"ע כיון דמצות מילה של ב"ד לא נפקא מקרא דביום השמיני א"כ אפשר דלא דוחה שבת כלל, ונראה דהנה בשבת קנ"ב ע"א אמרו ע"כ לא פליגי רבנן עליה אלא במכשירי מילה אבל מילה גופה דברי הכל דוחה שבת מנלן אמר עולא הלכה (פי' הלכה למשה מסיני) וכן אמר ר' יצחק הלכה ור' יוחנן אמר אמר קרא ביום ביום אפילו בשבת ובגמ' שם תניא כוותיה דר' יוחנן וכו' ופסק ר"ח ועוד דיליפינן מביום ויש פסקו דהלכה למ"מ ועיין ר"ן גאון שם, ובש"ע יו"ד ולפ"ז נראה כך דמצות מילה לעצמה דוחה שבת ביום השמיני או מביום או מהלכה למשה מסיני והדחוי' הוא בשביל התינוק והמצוה ולא בשביל מ"ע דאב וממילא היכא דליכא אב או אינו רוצה או אינו יכול לא פקע הדחוי' של שבת וכיון דלא פקע מיד חל החיוב השני של ב"ד וכל אדם ומל אפי' בשבת.

ומה מדויק בזה לשון הגמ' פסחים ע"ב ע"ב בהיה שני תינוקות למול וא"ל הכא נתנה שבת לדחות אצל קרבן ציבור א"ל רב אשי הכא נמי הרי נתנה שבת לדחות אצל תינוקות דעלמא א"ל לגבי האי גברא מיהת לא איתיהיב ולכאורה הצ"ע לשון אצל תינוקות דעלמא היל"ל נתנה שבת לדחות אצל אב המל ולפמ"ש אתי שפיר דהדחוי' הוא אצל התינוק ולא אצל האב המל וכיון דהדחוי' הוא אצל התינוק כל מי שיבא למולו מותר למולו אבל אין הדחוי' אצל הגברא כלומר המוהל אלא אצל התינוק, ועיין מש"כ הראב"ד מובא בראש"ש יומא דף פ"ג שאלו את הראב"ד ז"ל חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר ויש לפניו נבלה ואין שחוט אם לא שנשחוט בשבת והשיב כי איסור שבת כבר ניתן לדחות בהבערה וכו' אי נמי שא"א שלא יהא קטן אחד בסוף העולם וכו' ע"ש וכבר האריכו בזה אחרונים.

ולפ"ז נראה דחיוב האב והב"ד תרוייהו בזמן אחד חלו אלא כל זמן דאיכא אב מצות האב קודם ופטורים הב"ד מלמול וזה ביום השמיני ליכא אב חל על הב"ד ולפוס ריהטא נראה דכן ההמשך גם לאחר שמיני דהאב קודם שכן כתב הרמב"ם ז"ל שלא נפטר האב וכו' וכמו כן וכו' וא"כ עכ"פ האב קודם וי"ל דקדימה זו הוא כבר מדרבנן על האב וכמ"ש המהל"ש ורבינו ז"ל.

ועתה נבא לדייק מה שהביא מעכ"ג מח' שליט"א מדברי רש"י שבת (קל"ב ע"ב) ד"ה ביומי שכ' כגון שלא בזמנה ולאו בר עונשין, ואביו מצווה עליו נפקא לן מהמול לכם כל זכר, ודייק מעכ"ג שליט"א שכתב מפורש דאביו מצווה עליו והוא שלא בזמנה לאחר ח'. ולכאורה תמוה חזינא מה שפרש"י ואביו מצווה עליו נפקא לן מהמול לו כל זכר ותמיה שהביא מקרא דהמול לו כל זכר הלא אביו מצוה עליו מקרא דביום השמיני ימול בשר ערלתו או מקרא דוימל אברהם, וקרא דהמול לו כל זכר נפקא ליה לגוות לב"ד ולכל ישראל ולא לאביו, אבל לפמ"ש רש"י בדיוק כתב כדי לישב דלא תקשה שהרי כיון שביטל מ"ע דביום השמיני ואזל ליה חיוב מילה של אב מנ"ל שיש חיוב כלל על האב ולכן פי' דעכ"פ מצווה עליו מקרא דהמול לכם כל זכר ומזה נפקא ולא מקרא דנפקא מילת בנו בשמיני, דזה חיוב חדש מדין כלל ישראל ולא מדין אב.

אלא מעתה עומד נגדן כחומה נשגבה מה שהקשה מעכגה"ד מיבמות ופסחים דמילת בנו מעכבו מלאכול בפסח ובירושלמי דמילת בנו קודם לשחיטת פסחו, ועיין רמב"ם הל' ק"פ שאם שחט הפסח ובנו ערל פסול,

ובשאר כל אדם אינו מעכב ואי לאחר ח׳ אין עליו חיוב מיוחד למול מדין בן יותר משאר כל ישראל א״כ אמאי מעכבו מלאכול ולא שאר כל אדם, וראי׳ זו ראוי׳ למעכ״ג, ומצאתי לו חבר כי רב הוא המנ״ח במצוה ב׳ הביא לעצמו מש״ס יבמות ע״א דשקו״ט במה נוקים שיהי׳ ערל בשעת אכילה ולא בשעת שחיטה וכתב ולכל האוקימתות ליל פסח הוא כבר ליל תשיעי והוי מילה שלא בזמנה ומ״מ גזרה התורה דמעכבת האכילה ע״כ דמוטל על האב אפילו של״ב ולכן מעכבת האכילה וא״כ מוכח מזה דאפילו מילה שלא בזמנה מוטל על האב נהי דלא מוכח מקרא דוימל אברהם אבל מק״פ מוכח עכ״ל, ודוחק לומר דאע״פ שאינו מוטל עליו מעכב דא״כ למה לא יעכב לכל ישראל ע״כ כתב הר״מ דמילת הקטנים מעכב ומדכתב מילת הקטנים נראה בעליל דמילת גדולים אין מעכבת וע״כ סבר הרמב״ם כיון דאין מוטלים על אביהם א״מ נמצא מבואר להביא ברמב״ם דאם נתגדל הבן נפקע המצוה.

ברם לאחר הסליחה דהמנ״ח ז״ל כנראה דגם ממנו נעלמו דברי הרמב״ם בפיה״מ שכתב להביא דלאחר י״ג נפטר האב וכל אדם מלמולו אלא הוא בעצמו נתחייב למול את עצמו, אמנם גם הא הרי כתב שם הרמב״ם מפורש דאין על האב חיוב יותר משאר כל אדם למול לאחר שמונה אלא הרי הוא ככל אדם וכמ״ש רש״י ז״ל. אלא דא״כ הדרא קושית המנ״ח ז״ל דאם אין על האב חיוב יותר משאר כל אדם ואדרבה כל אדם מישראל חייב למול אותו הילד שלא נימול מקרא דהמול לכם כל זכר א״כ ממ״נ או שאביו נמי לא יעכבהו מלאכול בפסח או שכ״ע לא יאכלו בפסח כל שחייב למולו וצ״ע.

ואשר נראה דלא קשה דהני תרי מילי דהא דערל מעכב מלאכול בפסח הוא מכיון דכבר ביום השמיני נעשה ערל ואז אינו מעכב אלא על אביו ולא על כל העולם כולו א״כ כל זמן שהוא קטן ולא נימול מעכב על אביו ולא על כל העולם הגם שכלם צריכים לראות שלא יהי׳ ערל בישראל אבל אביו כיון שנאסר לא הותר לו עד שימול אבל כל ישראל שלא נאסרו מעולם לא חל עליהם איסור ערלות אחר שמונה כמו שלא חל עליהם איסור ערלות ביום השמיני בשעה שנעשה ערל ולא חל רק על אביו ולא על אחרים הכ״נ לאחר ח׳ אם לא נימול ע״י אביו נמי לא חל אלא מצות המול לכם כל זכר למול כל ערלי ישראל אבל לא חל עליהו שום איסור ערלות ולא כן אביו שכבר חל עליו לא יסולק ממנו איסור ערלות עד שימול בנו או אחר ימהלנו.

או יאמר לפמ״ש הריטב״א ז״ל יבמות ע׳ ע״ב ד״ה מי איכא מידי דערלות דגופיה לא מיעכב או ערלות דאחרים מעכבא בו ותי׳ דהוה ס״ד דדילמא גזירת הכתוב היה להחמיר עליו בערלות בני ביתו כדי שלא יפשע למול אותם ע״ש וא״כ הכ״נ י״ל דהתורה גזרה על האב להחמיר עליו בערלת בני ביתו כדי שלא יפשע למול אותם ולכן ערל אפילו שלא בזמנו אוסר אותו מלאכול בפסח.

וקצת יש להביא ראי׳ מגמ׳ שם דפריך זכריו דאיתנהו בשעת אכילה ליתנהו בשעת עשיה היכי משכחת לה לאו דאיתיליד בין עשיה לאכילה ש״מ ערלות שלא בזמנה הויא ערלות ודחה רבא ע״ש. ולכאורה להס״ד דמקשה דמשעת לידה הו״ל ערל כיון דאינו בר מהולה אמאי הוי ערל ומעכב וע״כ דאי הוה אמינא דהוה ערל הגם שאין בר מהילה מ״מ מעכב את אביו וא״כ ע״כ דאינו תולה במילה או לא אלא ערל מעכב את אביו והמל מסיר העיכוב, וכן נראה נמי מהס״ד דאפי׳ ערל מחמת אונס שא״א לו לאביו למולו נמי מעכב ואי נימא דמעכב מ״ש אב מאחרים הרי לא הוא ולא אחרים יכולים למול ואם מעכב על אביו יעכב על כל העולם לאחר ח׳ אלא ע״כ דאין זה דין של מילה אלא דין של ערלות ומעכב בפסח וקדשים ודו״ק כי קצרתי.

ופה שבתה קולמסי הגם כי נשאר עוד קצת דיו ומחשבה ורציתי מאד להשתעשע בדברי היקרים לי מאד בענין שהאיר מאור לארבעה עשר ובדברי הראב״ד אמנם ההכרח לא יגונה כי באמת גזלתי לי זמן מחמת אהבה דוחקת אבל אי״ה עוד חזון למועד.

מח׳ ידי״נ דושכ״ג וכל הנלוים אליו וי״ר שיחוג החג בדיצות ובגילה ורנה ויזכה לנהל עדתו עדי יבא ינון ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים עוד שנה זו אוהב נפשו קשור באהבתו עבד נרצע לאדוניו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעו

קטן שיש לו מראה צהבת אי מותר למול

ו׳ לחודש הרחמים התשנ״ג בנ״י יצו״א

מע״כ ידי״נ הרב הגאון ה״ג המפורסם וו״ח בנש״ק פרי עץ הדר שבחו מי ימלל אין גומרים עליו את ההלל ה״ה כש״ת מוה״ר **בנימין אדלר** שליט״א בעמח״ס יקרים וראש מערכת אוצר הפוסקים ומי דומה לו הרב יהושע רינמן שליט״א יו״ר ההנהלה.

אחדשב״ג שליט״א, קבלתי את מכתבכם מכ׳ בסיון השתא ורציתי שמגלגלים זכות ע״י זכאי שהנכם מטפלים כעת להוציא לאור ספר בעניני הלכה למעשה אקטואליים ואחד מהנושאים הוא מהמצוה הראשונה מצות מילה וקודם לה אם כמראה להבת נראה בתינוק אשר הוא

מצויה מאד ויש בזה מחלוקת לענין למול ביום השמיני ועכשיו רוצים להוציא לאור מה ששנו בפרשה זו וביקש ממנו לחוות דעתי העני׳.

ראשונה אומר כי דבר גדול הוא מאד להתעמק בענין זה ולהוציא לאור דבר ברור ואמת אגיד כי זה כמה שנים שכתבתי מזה וכמה פעמים כתבתי והנם מפוזרים הדברים בספרי הדלים אחת הנה ואחת הנה וכמעט אין לי להוסיף וגם מה שלדעתי ההלכה בזה להחמיר בדיני נפשות ופק״נ ולא להקל במצות חבלה ולבטל המצוה לגמרי אמנם ליהוי ידוע לכ״ת שבעונ״ה הדור לא אכשר והקבלה נתמעטה וכל אחד הולך אחר ההרגש שלו וההרגש בנוי בעיקר אחר התקדמות הזמנים ובאשר הרופאים קובעים בכל דבר, וכמעט ח״ו אין לנו תורה כי אם מה שהמדע של הרופאים קובע. אבל האמת כי זאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא ית״ש.

וראיתי שהבאתם מחלוקת בהבת הגמלא בזמנינו אצל הרבה ילדים אם זה מראה ירוק שבגמ׳ (שבת קל״ד ע״א) במעשה דר׳ נתן הבבלי דאמר רבי נתן פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא ובאת אשה אחת לפני שמלה בנה ראשון ומת שני ומת שלישי הביאתו לפני ראיתי שהוא ירוק הלכתי בו ולא ראיתי בו דם ברית אמרתי לה המתיני לו עד שיפול בו דמו, והמתינה לו ומלה אותו וחיה. ודעת החכ״א כלל קמ״ט ס״ד ערוה״ש יו״ד סי׳ רס״ג מהר״י אסאד יו״ד סי׳ ר״מ ומהר״י הגוזר כללי המילה עמ׳ 56 1201-, ומגדל עוז. וי״א דהאי להבת הוא האי ירוק דעלה אמר ר׳ נתן המתיני לו עד שיפול בו דמו, וי״א שמראה הירוק אינו להבת דמראה הירוק יש לו רפואה ואילו מראה להבת אמרו על ריאה שמראיה להוב בגמ׳ חולין (מ״ז ע״ב) שהוא טריפה, א״כ להוב לאו היינו ירוק אלא דא״כ להוב חמור וגרע מירוק לענין מחלה נפש חי׳ סי׳ ע״ד טוטו״ד ק׳ יו״ד רכ״ב ועוד. ויש מי שדן להתיר למול תינוק שמראהו להבת משום שאינו בכלל ירוק (הר״א חריף בשערי תורה ח״א סי׳ ע״ב) ורבו עליו חבריו וחלקו עליו ודחו דבריו. ויש שדנו להקל במראה להוב שאינו מלידה אלא בא לאחר מכאן.

והנה בלהוב שבא לאחר הלידה אדרבה הל״פ מחמיר בו יותר דאם בא לאחר לידה א״כ הוא מחלה ודאי שהרי לא נולד כן אלא שחלה א״כ יש לדונו כשאר חולה ואסור למולו עד שיחזור למראה כל תינוקות. והארכתי גם בזה בבר.

וראיתי למע״כ שהאריכו הרבה במהות הלהבת שדרכם של הרופאים לברר המחוק של המחלה בבדיקת דם ולברר כמה הדם הוא אינו נקי ונקרא הבדיקה זו בילירובין טעסט ויש ישיר ולא ישיר והנה האמת כי דברים אלו הם צריכים לעניני הרפואה אמנם ידוע שהלהבת בא מפני שע״פ רוב הכבד בתינוק אכמי לא נתבשלה היטב ואינה פועלת כדרכה לנקות הדם ולהפרישם את הפסולת שיוצא דרך דרכי המרה אל מחוץ לגוף בצואה ובשתן ולכן בא הלהבת, והוא באמת כעין להבת אצל גדולים שקורין (געלבזוכט) אלא שאצל תינוק כיון שהוא קטן ורך דרכה של הכבד שלו להתפתח יותר מהר מאצל אדם גדול ולכן חוזר לאיתנו יותר במהירות.

וידוע מה שאמרו חז״ל ב״מ ק״ז ע״ב והסיר ה׳ ממך כל חולי (דברים ז׳) ר׳ אלעזר אמר זו מרה תניא נמי הכי מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שהיא מחלה כל גופו של אדם דבר אחר מחלה ששמונים ושלשה חלאים תלוין במרה וכו׳ וחולי זה בכלל, בכל חופן כל המחלאות שבגוף מקורן בדמים וכל שהדמים אינם נקויים יהיה מאיזה טעם שיהי׳ הגוף הוא חולה בלי ספק.

ולפ״ז הוא ממ״נ אם הלהבת הזה הוא בכלל הא דרבי נתן שהוא ירוק א״כ הרי אסור למולו עד שיפול בו הדם כדרבי נתן, ואם הוא מחלה אחרת להבת מהכבד א״כ גרע הוא וכ״ש הוא מהתם דהכא הרי חלה כל הגוף, ובאמת כי כבר כתב לי אחד הרופאים המומחים חרד לדבר ה׳ שהגם שלענין מילה אם שואלים לרופאים הם מקילין למול אפי׳ יש לו להבת עד סימן מוגבל מ״מ אם למשל יצטרך הילד לנתוח רגיל לא יעשו לו ניתוח עד שיעבור לו וישוב לאיתנו ככל הילדים ורק אז יעשו לו ניתוח ושאלתיו דא״כ אמאי סמכו למול ואמר כי הם סוברים שמילה הוא ניתוח בלתי חשוב וליכא סכנה, ומבואר דגם הם יודעים דתינוק שיש לו להבת הוא מחלה אלא שאין מתחשבין לענין שזה יקרא פק״נ אמנם חז״ל לא כן חשבו אלא כל שהוא מחלה לדחותו ממילה כי אפשר למול אחר זמן וא״א להחזיר נפש אחת מישראל.

סימן קעז

אין למול תינוק עם צהבת

עוד להנ״ל

עוד ראיתי להעיר כאן להמקילין למול עד בילירובין גבוה כחמש עשרה וכיוצא בו הנה פשוט דכל מחלה יש לה תחילה ותחילתה היא רך וסופה מתגברת ופשוט דכל שראינו שהלהבת עולה מעלה מעלה ממספר א׳ עד לעשר או יותר הרי יש לפנינו מחלה בתינוק שצריך לשמור עליו שלא יבא לידי סכנה ובס׳ ציץ אליעזר ח״א עמוד רפ״א התיר להוציא דם מהתינוק בשבת ולערוך בו בדיקה מעבדית בשבת לברר אם יש צורך טיפולים מיוחדים למנוע סכנה וא״כ כל בר דעת יודע שאם כשכבר הגיע לי״ג או י״ד או ט״ו שהוא בספק

סכנה מ"כ לפני זה היא חולה שאין בו סכנה אבל חולה יש כאן שהמחלה אינה מתחלת במספר י"ב אלא מתחיל לעלות מעט מעט ממספר מ' וכל זמן שהוא בעלי' הוא מתגברת ואם היא במצב אחד אז המחלה לוחמת עם בריאת התינוק זה לעומת זה וכשמתחיל לירד אז גבר הגוף על המחלה ומי שאומר שהמחלה מתחילה כשהוא כבר בנקודה של חמש עשרה או יותר או שהוא ע"ה במחלאות או שהוא בכיון רוצה להשלות את מי שאינו יודע, בקיצור הלהבת היא מחלה אלא כל שלא הגיע למצב אלרמי גבוה אין כאן סכנה ומ"כ כיון שהוא חולי פשוט דאין מלין תינוק חולה והוא מבואר בש"ע יו"ד שם.

ומה שיש טוענים דאם לא ימולו התינוקות עם להבת אז רוב תינוקות לא ימולו בשמיני, לא ידענא מה טענה הוא זו ואם כך לותה התורה לא ימולו בשמיני ואפילו ספק וס"ס של סכנה דוחה כל התורה כולה וכמ"ש תוס' יומא פ"ה ע"א ד"ה ולפקח את הגל דאומר ר"י דהיינו טעמא דאין הולכין בפק"נ אחר הרוב משום דכתיב (ויקרא י"ח) וחי בהם ולא שימות בהם שלא יוכל לבא בשום עניין לידי מיתת ישראל ע"ש, וכמ"ש הרמב"ם פ"ה מהל' מילה הל' י"ז-י"ח אפשר למול אחר זמן ואי אפשר להחזיר נפש אחת מישראל לעולם, והובא בש"ע יו"ד סי' רס"ג, ואין לחסיד להתחסד בזה, כמ"ש המאירי חולין מ"ז ואם במדבר לא נשבה רוח צפונית ולא מלו ארבעים שנה. ומעיקר דינא הלא אמר רב פפא (יבמות ע"ב ע"א) דביומא דעיבא וביומא דשותא לא מהלינן ביה ולא מסכרינן ביה ופרש"י יומא דעיבא יום המעונן ויומא דשותא יום שרוח דרומית מנשבת והוא קשה מכל הרוחות אלא דהאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה'.

וכתב הריטב"א ז"ל דמי שאינו רוצה להיות קומץ על מה דדשו רבים ופתאים ולקמוץ על הפתאים להכניס בנו בסכנה ביומא דעיבא או ביומא דשותא בגלל שומר פתאים הרשות בידו שלא למול וכ"ש בשבת ועתה הגע עצמך באו"ל שרוב הימים מועננין הם ונגיד למשל בבריטאניא וכיוצא בו ואם נוסף על היומא דעיבא עוד תינוק חולה באין בו סכנה וגם בחולה להבת כמעט לא ימולו רק אחת מכמה בזמנו ומיהו וכי בשביל זה נכניס את הילד בסכנה אם התורה אמרה כן אנחנו בשם ה' אלקינו נלך. וכ"ש שעל הילד אין דין ביום השמיני כלל אלא על האב אם הבן הוא בריא מקיים בו מצוה וכי בשביל שהאב רוצה במצוה יכניס את בנו בסכנה מה שלא ע"פ התורה.

ועוד דכה"ג אם התינוק הוא חולה או ספק סכנה למולו גם לא קיים מצוה והו"ל בכלל חובל שלא לצורך ועובר בלאו ולא קיים המצוה כלל ואדרבה עוד בטל המצוה שא"א לקיימה עוד דאטו יתמוך מהגיד אח"כ והטפת דם ברית שנית האריכתי במקום אחר אם צריך כה"ג, והמוהל שמל הוא החייב משום חובל כיון דאין שליח לדבר עבירה ואביו עובר משום לפנ"ע.

לא מיבעיא לדעת הש"ך ודוז"ק הקצוה"ח ודעימייהו (עיין ח"מ סי' שפ"ב) דליכא שליחות כלל במילה מ"כ לעולם המוהל עובר משום חובל בחבירו שלא לשם מצוה ולא האב אלא אפילו לפ"מ דקיי"ל דיש שליח למילה מ"מ דוקא כשהוא מילה במצותה אבל כה"ג דליכא מצוה מ"כ הו"ל חובל ואין שליח לד"ע וחייב המוהל ואם הוא שבת ולא קיים המצוה הרי חובל בשבת וחייב חטאת בשוגג וסקילה אם הוא במזיד (וכבר הבאתי כן בשם יד"ע ויד"נ הגאון מוהר"ש אלישיב שליט"א בירושלים עיה"ק) ונפסל לעדות ואם העיד על קידושין הקידושין בטלין ולא הו"ל מ"א ואם העיד על הגט אינו גט ואם נשאת בגט זה הולד ממזר וכל כאלו וכבר האריכתי בכיוצא בזה בספרי מל ולא פרע וכל הני דכתבתי שם איתנייהו גם כאן אם לא קיים המצוה כמצותה.

והנני קצת להסביר החילוק בין מה שקבעה ההלכה לקביעת הרופאים דרופאי הזמן קובעים ע"פ סטאטיסטיקא שלהם, ואכתוב כאן דוגמא פעם דברתי עם רופא מומחה גדול בעניין ניתוח על חוט השדרה ואמר דהניתוח שהוא מוכן לעשות לאיש פלוני הוא מוגלא מאה אחוז, שאלתיו אם אין שום מציאות בעולם למכשול השיב יש ארבע מאלף עוברים הניתוח ומתים, אז שאלתיו שוב מ"כ למה זה אומר שהוא מוגלא מאה אחוז השיב לי כיון שבמאה ליכא שימות רק ארבע מאלף ולכן נקרא זה ניתוח מוגלא מאה אחוז רק לא אלף אחוז, שאלתיו עוד ומה אם יהי' זה הבן אדם שהוא עכשיו הולך לניתוח אחד מהארבע מ"ו וימות ואתה הבטחת לו שזה מוגלא מאה אחוז, השיב לי אז לא יהיה לו מזל כשימות, אמרתי לו להרופא ראה החילוק מתורתנו הקדושה לחכמת הרפואה, אצלינו בתורה הקדושה מסתכלים על הד' שמתים מ"ו ואין הולכין אחר הרוב אלא מתחשבין אם יש מיעוט או מיעוטא דמיעוטא אפילו אחד מיני אלף אז זה כבר מקרי מ"ו ספק סכנה ודוחה כל התורה כולה ואין מלין ואצלכם ההיפוך מסתכלין אחר העוברין וממילא לעולם רוב אינם מתים ונשאר בלי תשובה וזה בס"ד ברור מאד.

קיצור הדברים אין לסמוך על הרופאים אלא להחמיר כגון שאומרים שיש כאן ספק סכנה אף אם אין אנחנו רואים הסכנה סמכינן עלייהו ודוחים את הברית עד שיאמרו שעברה הסכנה אבל אם אנחנו רואים שהתינוק הוא לחוד או ירוק וכיוצא בו מה שקבלנו ע"פ ההלכה שזה מקרי ירוק דוחין את הברית אלא ספק ואין שומעין להם כלל שלא תהא

תורה שלמה שלנו כדברים בטלים שלהם, ורק באתי להעתיק כאן מדברי רבינו הרא"ש בתשובה.

וזל"ק בתשובה כלל (חמשים וחמשה סי' ט') לחכם אחד רבי ישראל שמו שכתב לרבינו הרא"ש ז"ל שתי הנחות מי שיכול לפסוק בתקנת הנישואין, אחד שיהיה בעל סברא נכונה והשני שיהא בקי בלשון ערב, וכתב עליו רבינו הרא"ש ז"ל על הצעת הסברא תהלה לא-ל חנני אלקים ויש לי כל בסברא אמיתית של תורת משה רבינו ע"ה ככל חכמי ספרד הנמצאים בימים האלה, "ואף על פי שלא ידעתי מחכמה חיצונית שלכם ברוך רחמנא דשזבן מינה", כי בא האות והמופת להדיח האדם מיראת השם ותורתו, וכל לשון ערב האמיתית שאיני בקי בה על מי יש לסמוך אלא עליך שאין בקי בו כמוך כי כל חבורך על דרך לשון הערב ועל נוסח תרגומך שתרגמת לשון ערב וכו' ולא ראיתי בכתבך הראשון גם בשני גם בשלישי גם לא שמעתי מפיך סברא שיש בה ממש ועל זה יוכיחו הראוים והשומעים וכו'.

והמשיך שם עוד וז"ל ועל שכתבת מגזרת השכל וגזרת הדת מה אשיב על זה לא תהא תורה שלנו כשיחה בטלה שלכם חכמם הגיונכם אשר הרחיקו כל חכמי הדת נביא ממנה אות או מופת לחייב ולזכות ולאסור ולהתיר והלא חולבי מקורה לא האמינו במשה ובמשפטים ובחוקים לדיקים אשר נתנו על ידו בכתב ובקבלה ואיך שואבי מימיה יביאו רמ' מהם לחקים ומשפטים של משה רבינו עליו השלום ולפסוק דיינים במשלים שהורגלו בהם חכמת הגיונם, אף אין זאת וכי בימי ובמקומי יפסקו הדיינין על פי המשלים "ת"ל בעודי חי עוד יש תורה בישראל להביא רמ' מהמשנה וגמרא בבלית וירושלמית" ולא יצטרכו להביא משלים לפסקי דיינים כי חכמת הפילוסופיא וחכמת התורה והמשפטים אינן על דרך אחת כי חכמת התורה היא קבלה למשה מסיני וכו' והחכם ידרוש בה במדות שנתנה לדרש בהם ומדמה מילתא למילתא אע"פ שאין הדברים נמשכים אחר חכמת הטבע אנו הולכין ע"פ הקבלה "אבל חכמת הפילוסופיא היא טבעית וחכמים גדולים היו והעמידו כל דבר על טבעו ומרוב חכמתם העמיקו שאתו והולרכו לכפור בתורת משה לפי שאין כל התורה טבעית אלא קבלה" ועל זה נאמר תמיס תהי' כלומר אפי' יגע לך הדבר חוץ מהטבע אל תהרהר על הקבלה, אלא בתמימות התהלך לפניו.

לכן אין להביא רמ' מדבריהם לעשות אות ומופת וגזרות ומשלים על משפטי ה' הישרים ועל זה אמר החכם כל בחיה לא ישובון "רוצה לומר כל הבא ונכנס מתחלה בחכמה זו לא יוכל לצאת ממנה להכנס בלבו חכמת התורה כי לא יוכל לשוב מחכמה טבעית שהורגל בה כי לבו תמיד להמשך אחריה. ומחמת זה לא ישיג לעמוד על חכמת התורה שהיא אחרות חיים כי יהיה לבו תמיד על חכמת הטבע ותעלה ברוחו להשוות שתי החכמות יחד ולהביא רמ' מזו לזו ומתוך זה יעות המשפט כי שני הפכים הם לרות זו לזו ולא ישכנו במקום אחד", ע"ש באריכות כי לא רציתי להעתיק כל התשובה.

והנה כמ"ש רבינו הרא"ש בזמנו כן בזמנינו אנו כי התורה הוא היפוך הסברא ובזה אני מפרש מה שאמרו כמה פעמים קרא למה לי סברא הוא, רוצה לומר דכל מקום שיש קרא מזה מוכח שזה היפוך הסברא של בעלי בתים ולכן מצריך קרא לזה ובמקום סברא אין צריך קרא, וחלת התורה לא תהא מוחלפת מאת הבורא ית"ש, וכותלי ההשכלה החריבו בית ישראל בשפאניא אז ואח"כ בגערמאניא האורה בזמנן ואח"כ בליטא ובבה"מ תחת הקאמוניסטים ופה באר"ב. ולא נשארו רק יחידים אודים מוצלים נאמנים לה' ולתורתו. וכולי האי ואולי כי כבר אמרו חז"ל כי המפסיק ממשנתו ולומד חכמה אחרת דומה לחבית מלאה דבש הכנים בה רביעית מיס מוציא כל כך מן הדבש וכ"ש שמכנים מ"ס מיס שאובים מי בורות סרוחין למעיו מחכמות חיצוניות כמה מן הדבש נשאר אפילו למד הרבה. וודאי לעניני הפראקטיקא נשמע להרופאים אבל בעניני ההלכה והיאך לפסוק בעניני פק"נ וכדומה אין לנו לזוז אפי' זוז כל שהוא מרבותינו ועל הראשונים ועל האחרונים אנו סומכין ולא על הרופאים אשר גדלו ועשו פרי על ספרי ההשכלה ומינות מה שקוראין לה טבעונים וכיוצא בה.

אלו דברי ידידכם המצטער בצערן של ישראל ומצפה לראות בנחמתן ומתפלל לבריות גופן ונהורא מעלין ובזכות מצות מילה ישלח לנו משיח צדקינו במהרה בימינו ונזכה לכוח"ט בספרן של צדיקים גמורין עבד נרצע לאדוניו החותם בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעח

בהא דמצוה בו יותר מבשלוחו אי מותר למוהל ליקח שכר מצוה

ה' לסדר לטהר טמאים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ הרה"ג וו"ח נו"נ ברקאי כש"ת ר' **אהרן זאב העשין** שליט"א אבן יקרה בבני ברק אחדשכ"ת בידידות.

א) **בד"ת** שהביא לפ"מ שהעלו המח"א הל' שילוחין סמ"א והשעה"מ פ"א מה"ת מעשה חושב אות שס"ז והיאמת משה סו"פ עקב (הובא בדרכי תשובה סי' כ"ח סקס"ח), והמל"מ מספקא ליה דאף דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו מ"מ היכא דנותן שכר הו"ל כאילו עשאו האב ממש שהרי מבזבז ממונו עבור המצוה א"כ ליתן למוהל כסף הו"ל כאילו עשאו ממש א"כ ליכא על המוהל אשמה ואדרבה עי"ז

עושהו לאב כאילו קיים בעצמו ממש המצוה נמצא דיש חיוב על הב"ד לגעור במוהל שמבקש ממון אבל אם האב נותן איכא מצוה לו (ובאמת כי אין זה סתירה דהכ"ג אמרו כן לענין ש"ל שאם יש ש"ל בשכר ואחד רוצה להתפלל בחנם קיי"ל דהקהל לוקחין בשכר ועיין ש"ע א"ח סי' נ"ג סכ"ב ש"ל בשכר עדיף מש"ל בנדבה ועיין א"ח סי' ש"ו ס"ה וסי' תקפ"ה ס"ה הנוטל שכר לתקוע וכו' ועכ"ק שאמרו הלוקח שכר עבור התפלה אינו רואה סימן ברכה מאותו ממון לעולם).

אמנם בעזה"י כבר האריכו במקום אחר דהא דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו מפני שבמצוה יש ב' דינים אחד לקיים מצות ה' כגון מצות מילה ואם לוקח שליח ומצוהו לקיימה הרי המצוה עשויה ונעשה רצון הבורא אבל יש עוד דין שני במצוה שגוף האדם יקיים מצוה זו ועי"ז ירגיל וילמוד גופו לעשות מצות וילרף את החומר לקבל עליו עול המצות ויתהפך החומר להיות רוחני עד שבסוף נעשה כאליהו שגם גופו נתהפך להיות רוחני (ועיין רמב"ן עה"ת פ' אחרי עה"פ את משפטי תעשו והעוזבים כל עניני עוה"ז ודו"ק, שיש לדיקים שמשליכין על הקב"ה לגמרי) וחלק זה כשעושה המצוה ע"י שליח אין גופו עושהו ודבר זה מבואר ברש"י קידושין (מ"א ע"א) מצוה בו יותר מבשלוחו דכי עסוק גופו במצוות מקבל שכר טפי ע"כ. והרי שדייק דכי עסיק גופו וזה א"א אפילו ע"י שכר דסוף סוף גופו אינו עוסק במצוה. ומיהו דברי המהג"א ודעימיה נאמרו לענין מקום שאין שליח בסתם אבל בשכר מפלפלין דיש שליחות וצ"ע. ב) ובדבר המוהל שמקבל שכר מה נאמר בעונ"ה שכהיום בזה לא אכשיר דרא והרבה עשו מן התורה קרדום לחפור בה זה בכה וזה בכה עם תירוצים שונים ורחיתי בני עליה והמה מועטים, מיעוטא דמיעוטא, מה נאמר אין לנו רפב"י שמיום עמדו על דעתו לא נהנה משל אחרים ואפילו משל אביו (חולין דף ז') ויגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ולרבי עמך ישראל מרובין מרובין יותר ויותר והמיעוט המחזיק אזל ליה כחלום יעוף ואדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה בפת במלח ומים במשורה ועל הארץ תישן ומי נער תחי' כמעט נשכח ולכן רודפין אחר מותרות ותענוגים ובצע כסף להגיע לכל זה ותגרין ותגרי תגריהן דתורה ומצות ומקיימין לעסוק בדברי תורה בפועל בעסק ממש שוכרין ומוכרין ס"ת תפילין ומזוזות ולימוד התורה מוצא בעלי בתים לזה מוכר לימוד בקר ולזה לימוד אחר להרים ולזה כל היום ולזה כמה משניות וכיוצא כשוכר בתפוחים מה נאמר ואפילו מה שאין להם מוכרין בשם תורה אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר.

וגדולה מזו כתב הברכ"י א"ח סי' קנ"ה סק"א בשם המז"ה שהלומדים בישיבה בשעה קבועה ומקבלים פרס על זה וזולת זה לא היו באין ללמוד שאין זה עולה בכלל קבעת עתים לתורה והביאו בשע"ת שם ובפת"ש יו"ד סי' רמ"ו בהל' ת"ת ועיין ט"ז שם בשם פרישה במי שאינו לומד להלכה.

ג) **ובדבר** אשר ראית מנהג אפי' חרדים ביותר מהדרין מן המהדרין לפרסם בעתונים חרדים תאות אכילה וכל מיני מאכלים ומבקשים שיקנו כל מיני מאכלים שהם מלא טעם ואכלו ושתו והם כשרים אף למהדרין מן המהדרין והתענגו בתענוגי עוה"ז וטעם גן עדן וכיו"ב, והרי הוא איסור להתענג בתענוגים בכל השבוע. יפה העיר מאד וכבר כתבתי מזה כמה פעמים שהגם שהמאכל היא כשר למהדרין מן המהדרין בתכלית ההידור אבל התאוה בעצמה היא טריפה ומקרא מפורש בתורה והאספסוף אשר בקרבה התאוו תאוה ועיין רש"י שם וחז"ל שהערב רב הכניסו תאות אכילה בבנ"י הכשרים, ובן סורר ומורה על תאות אכילה נהרג שסופו לבקש לימודו ואינו מוצא ועומד ומלסטם את הבריות ואכילתו בשר כשר ויין כשר בדוקא, וכל דברי חז"ל מלאים להזהר בתאות אכילה ועיין ס' בעה"ג להראב"ד ז"ל בסופו.

ועיין נוב"י בפאר הדור שהגוב"י ובית דינו עשו כמה תקנות להליבור ובין התקנות היתה תקנה שעשו להנחתומין שהתחילו לאפות עוגות טובות ומטעימות למכור בחוץ והיו לוקחין אותם ואסרו על כל הנחתומין מהיום ההוא והלאה מטעם כי זה הוא דבר המביא לידי רעבתנות ונטיה למותרות, ועכשיו לא וראה כמה דרגות ירדנו מאז אשר בהיום אפילו לא יעלה על הדעת שלא יאכלו ולא יאפו הנחתומין דברים כאלה והטעם שיבואו לידי רעבתנות אלא אדרבה מפרסמין בעתונין משובים בפרסומת כל מיני מאכלים ממאכלים שונים שהם רק בגדר רעבתנות ומותרות שעולה כסף הרבה והכל בהכשר מכל מיני בד"ץ למהדרין מן המהדרין ולך אכול בשמחה והתענג בתענוגים ברבורים ושליו ודגים בכל יום ויום עשה לך חגים בהיתר והכשר גמור, ולא יודעים ולא מודיעים שהתאוה והתענוג בעצם הוא טריפה ואסור לנו והוא מעשה בן סורר ומורה זולל וסובא מ"ו, ועיין ספרנו בית רחל דף מ"א.

ועיין רמב"ם פ"ה מה' דעות ה"א כשם שהחכם וכו' כך צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו וכו' כילד ת"ח לא יהא גרגרן אלא אוכל מאכל הראוי להברות גופו ולא יאכל ממנו אכילה גסה ולא יהא רודף למלאות בטנו כאלו שמתמלאים ממאכל ומשתה עד שתיפח כריסם ועליהם מפורש בקבלה וזריתי פרש על פניכם אמרו חכמים אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל ימיהם כחגים וכו' ושלחנות אלו הם שגינה הכתוב ואמר כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום ובגמ' ברכות מלי כרסי זי בישי וכו', אבל החכם אינו

אוכל אלא מאכל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו והוא שאמר שלמה לדיק אוכל לשובע נפשו ע"כ ע"ש.

וכבר אמרתי לאחד הגדולים בארצנו הקדושה שהעתונים החרדים לועקים על החילונים שמפרסמים תמונות של תועבות שזה בגדר מכשיל הרבים ואינן מרגישין שהם בעצמן אינם מנוקים שמפרסמין תאוות אלו והתאוות האלו גם כן באיסור הם והם הגורמים להתועבות והתאוות שלהם והרי אמרו ז"ל דזמין בישין הם הגורמין להני תאוות וא"כ הני עתונים שמפרסמין התענוגים במאכלים הם סרסורי דעבירה להני וכמאמר חז"ל מעשה באד שהאכילהו והשקהו להבן והעמידו בשוק של זונות מה יעשה הבן שלא יחטא ואילו לא האכילהו ואסר עליו האכילה לא היה עושה כן והרבה יש לכתוב וכבוד ה' הסתר דבר ויפה השתיקה.

ידידו המברכו בברכת התורה דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קעט

ביאור דברי הרמב"ם דאפשר למול לאחר זמן

ב' נשא התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה הרב הגאון אי"א המפורסם המצויין בחו"ב כו' כג"ת מוה"ר יצחק אליהו ברנשטיין שליט"א בעמח"ס הערות ש"ס חמשה חלקים.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ולהראות חביבות הנני במ"ש בסי' ז' בענין פק"נ במילה הביא לשון הרמב"ם סוף פ"א דמילה וז"ל אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי, שסכנת נפשות דוחה הכל ואפשר למול לאחר זמן וא"א להחזיר נפש מישראל לעולם ע"כ. ותמה מעלתו למה הוסיף הרמב"ם הטעם דאפשר למול אחר זמן הרי משום חשש פק"נ דוחין כל איסורי תורה וכבר הקשו כן ומעלתו האריך בסברא ישרה.

ולפענ"ד כבר מילתי אמורה בזה בדיוק לשון הרמב"ם ז"ל שכתב אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי, שסכנת נפשות דוחה הכל, ולכאורה לאו רישא סיפא דבריהא התחיל אין מלין אלא ולד שאין בו שום חולי ושום חולי משמע אפילו אין בו סכנה כלל אלא שיש בו שום חולי אין מלין, ושוב מסיים שסכנת נפשות דוחה הכל ומשמע כל שאין בו סכנות נפשות מלין ואין דוחין ול"ע ועיין יו"ד סי' רס"ג ודו"ק.

אבל האמת יורה דרכו דהני תרי דיני גינהו והרמב"ם קמ"ל דאשונה דאין מלין ולד שאין בו שום חולי וזהו עיקר החידוש קמ"ל שאפילו אינו בגדר סכנה מ"מ אין מלין אותו ומפרש דבריו למה משמיענו דין זה ולא מילה שיש בו סכנה ומפרש שסכנת נפשות דוחה הכל ואין צריך להשמיענו דאין מלין כשהולד בסכנה אלא אפילו אין סכנה אלא שיש בו שום חולי נמי אין מלין אלא דצריך טעם לזה באמת למה דוחין מצוה גדולה כזו כיון דאין בו סכנה למול ולזה אמר הטעם ואפשר למול אחר זמן כלומר דלכן אפי' הוא חולה חולי שאין בו סכנה נמי אין מלין מפני שאפשר למולו לאחר זמן אבל בסכנת נפשות אין מלין לעולם דא"א להחזיר נפש אחד מישראל לעולם כנלפענ"ד פשוט בדברי הרמב"ם.

אלו דברי ידידו דושכ"ג החוזר מעין הפתיחה וי"ר שיזכה להוסיף עוד מפריו פרי עץ הדר עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כברכת וכעתירת ידי"נ דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפ

עור הפריעה שחזר לקדמותו

עשרה בטבת שיתהפך לנו לשמחה בבנין ביהמ"ק במהרה

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח כולו אומר כבוד כש"ת מוה"ר צבי מאיר אינטראטאר שליט"א מו"ל ספר כמו השחר עם הוספות חדשות וגם בעניני חנוכה ועוד ענינים חשובים.

אחדשב"ת בידידות, בדבר הסוגיא דהערל אות מ' דף ל"מ ע"ב במחלוקת מהר"ם שי"ק סי' רמ"ה וחלקת השדה במל או פורע וסופו לחזור דדעת מהר"ם שי"ק כיון דסופו לחזור כחזור דמי ואיגלאי מילתא למפרע שלא הי' כהוגן ולא הו' מילה וחלקת השדה חלק עליו דדוקא בעומד לכך משום מצוה אבל כאן דנין על עצם הדבר כיון שעכשיו מגולה העטרה מ"מ לפי שעה הוא מגולה הוא נימול כהלכה.

מיהו עיין ספר המנהיג לרבינו אברהם בר נתן הירחי הל' מילה סי' קכ"ח מה ששנינו בפ' ר"א דמילה המל ולא פרע כאילו לא מל, פי' כל חכמי ישראל ולא פרע ולא קרע שאחרי שמל אותו קורע בצפרני ידיו בגודל ואצבע את העורות העליונים במשך כל העטרה שתתגלה כולה, אלמלא יגלה אותה בעצמא כמו ופרע את ראש האשה כאשר שמעתי מפי הדיוט אחד שהי' מוהל ולא פורע ומוצץ היה מתערל הילד כבתחילה, והבאתי לו ראי' מדאמר ביבמות וכו' וכן כתב ה"ר שמעון קיירא, ואני העבר העברתי את המוהל ההוא במדינת בורגוש ונתתי אחריס תחתיו ואשר למדתיס, זכרה לי אלקי לטובה (אב"ן). הנה לן דעת המנהיג ז"ל כדעת המהר"ם שי"ק ז"ל דגילוי העטרה בלי פרוע לא מהני אם חזר והו"ל מתערל הילד כבתחילה והבן.

אלו דברי אדם מועט לעולם המברכו שיזכה להבנות בפרי בכורים בכורי אבות ובנים ידידו דושה"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפא

אי להדר בתר איזמל חדשה בכל מילה

י״ג לחדש שנתנה בו תורה התשנ״ג בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי רב חביבי הרב הגאון וו״ח פרי עץ הדר כו׳ כש״ת מוה״ר יונתן בנימין גאלדבערגער שליט״א ראש הכולל באבאו בעמח״ס אבני חפץ ב״ח וש״ס.

אחדשבת״ר בידידות, מה שהביא בסי׳ ל״ה הביא שבא״י מייצרים לברית מילה מכשירי מילה איזמל וכל הדברים הצריכים לכל ברית חדשים (סעט כלי מילה חד-פעמי) ולזרקס אחר כל שימוש ושימוש, ומע״כ האריך למ״ל את זה וגם העיר כי האיזמל שיש להם אינו חד רק מצד אחד.

ולפענ״ד במקום אחר האריכתי קצת במחלוקת רבותינו האחרונים אי יש מצוה לתקן איזמל חדש לכל ברית מילה וכמדומה דהרבי ר׳ משה ליב מסאסוב אמר שמצוה מן המובחר להיות איזמל חדש ומדברי רבינו הח״ם משמע אדרבה ובקרא עשה לך חרבות צורים ולכאורה ולמה לא מל יהושע באיזמל שמל בו משה רבינו במצרים ובמדבר וכדכתיב משה מל ואהרן פורע ויהושע משקה, או מוצץ לפי הגירסאות, וגם חרבות צורים הרבה ולא די בחרב צור, להנ״ל י״ל דמצוה מן המובחר איזמל חדש לכל ברית ולכן אמר הקב״ה עשה לך חרבות צורים הרבה ושוב מול את בני ישראל ויהי׳ חרב חדש לכל אחד ואחד.

וקצת ראי׳ מר׳ פ׳ ר״א דמילה דתנן התם (שבת ק״ל) ועוד אמר ר׳ אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין לעשות (כלי) ברזל. ובגמ׳ משום חבובי מצוה ות״ר במקומו של ר״א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת בקומו של ריה״ג וכו׳ וא״ר יצחק עיר אחת היתה בא״י שהיו עושין כר״א והיו מתים בזמנן ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרה ע״ש, ועיין שם בגמ׳ ובפי׳ ר״ח ובתוס׳ ד״ה ר״א שם דכדי למהר המצוה שרי ר״א אפילו להביא דרך רה״ר דאורייתא אע״פ שיכול לעשות בעניו דליכא אלא איסורא דרבנן, וש לדייק דמשמע לכאורה דכן עשו הלכה למעשה בכל זמן וא״ע וכי לא הי׳ להמוהל איזמל מוכן וגם עכ״פ פעם אחת שתקנו הי׳ די וגם וכי לא הי׳ להם סכין כלל עד שהצריכו לכרות עצים בכל פעם שעשו ברית מילה בעיר הזאת, ולהנ״ל משום חיבוב מצוה עשו איזמל חדש לכל תיקוק הנימול וכיון דמצוה בחדש בכל ברית א״כ מצוה בכל ברית לכרות עצים ולעשות פחמים ולעשות איזמל וכנ״ל. והא דלא עשו בע״ש עכ״פ נ״ל כיון דחיבוב מצוה בשעת מצוה הוא ולא קודם וכמ״ש לענין זריזין מקדימין ולכן לא עשו קודם השבת וי״ל.

ומיהו לדינא פוק חזי מה עשו אבותינו ואדרבה המשיבו איזמל שירשו מגדולי ישראל וכדברי מרן הח״ם שמעולם לא נעשה מכשל אצלו ותלה באיזמל שקבל מרבו הגר״ג אדלר וגם הא ודאי שאיזמל שאינו חד משתי פיות אין מוהלין בו לכתחילה ואיזמל פי׳ שחד משתי הצדדים גם אם הוא לחדש דרך המתחדשים ג״כ לדקו דברי מעכ״ת דאין לחכות דרכם ואדרבה זה דרכם כסל למו בכל פעם מתחילין מה שהוא שנראה לסמות עיניים ואח״כ יוצאים מן הדת בעונ״ה גם כי ראינו אצל אבותינו מה הוא איזמל בדרך כבוד ולא מה שהם עושים לזרוק שאין לו לא טעם ולא ריח ואינו דרך כבוד כלל אלא להרחות מעשה דאקטאראט ולכן לדקו דברי מעכ״ת שאין לשנות באלו כלל ממה שקבלנו מאבותינו ופשוט.

אלו דברי ידידו מה שהספקתי רק לעיין מקופיא והנני חוזר על הראשונות כי נהנתי מהדברים וי״ר שיזכה להרביץ תורה ברבים כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בברכת התורה דושכ״ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפב

ישראל שמל בנו מן הנכרית

ג׳ לסדר ועשו להם ציצית התשנ״ג בנ״י יצו״א

מע״כ ידידי כהן שדעתו יפה הרה״ח ת״ח ובע״מ כולו אומר כבוד כש״ת מוה״ר יוסף שלמה פערל שליט״א.

אחדשב״ת, ומה ששאל עוד אי יש עצה לגייר את הבן הנולד מן הנכרית ואביו רוצה עכשיו לגיירו אי יש לקבלו והביא מדברי המהר״ם שי״ק יו״ד סי׳ רמ״ח דאם מקבל האב לעבול את בנו הנולד מנכרית יש לקבלו ולבדך כמו בגרים, יפה העיר מערוך לנר ובשו״ת מנחת אלעזר ח״ג סי׳ ח׳ שחלקו על זה ובאור ע״פ דעת הרמב״ם פי״ב מא״ב ה״ז שדבר זה גורם להדבק בעכו״ם מה שהבדילנו הקב״ה מהם וכל הגורם לגירות ולקבלו גורם להחטיאו ומיהו בר מזה לפענ״ד כתבתי במקום אחר דאפשר גם מעצם ההלכה אי אפשר למי שנקרא אביו הישראל למולו בכלל ולא מיבעיא לדעת התוס׳ כתובות י״א דהאב יכול לגייר את בנו היינו באב נכרי דבעודו נכרי מתייחס אחריו ואע״ג דלאחר שנתגייר אינו חשוב עוד אביו אבל בשעה שהביאו לגייר הרי אביו הביאו לגייר ויחא ליה מה דעביד ליה אביו משא״כ בישראל הבא על הנכרית שאין הבן מייחס אחריו כלל ואין זה אביו שיוכל לגיירו. וזה אמרתי לפרש מה שמצאתי בתוי״ט סופ״ג דקידושין אמתני׳ דר״ט אומר יכולים ממזרין ליטהר כיצד ממזר שנשא שפחה וכו׳ וכתב התוי״ט שם דלהכי כתב ממזר שנשא שפחה ולא אמר שיכול ליטהר ע״י נכרית משום

שאין בידו לגייר ע"ש והאחרונים תמהו עליו ולפענ"ד כוונתו על משכ"כ כיון שאינו מתייחס אחריו כלל ולא דמי לבן שפחה שהיא שפחתו ויכול לגיירו ועיין רבינו הגדול בה"ג בהל' מילה ביוסף בן פרוך והארכתי בזה במקום אחר עיין משנ"ה מ"ט סי' תי"ח.

שוב מצאתי בקובץ דרך כוכב מיעקב (קובץ י"ב בתמוז תשמ"ח) שכבר דן בדבר זה והעלה ג"כ שמה שמל ישראל את בנו מנכרית אינו מועיל לאדם זר הוא לגבי' הקטן שילדה האם שהיא נכרית והבן. ועיין עוד בספרינו משנ"ה חי"ב סי' רפ"ב באריכות גדולה מזה. ולכן לפענ"ד בכה"ג שב ואל תעשה עדיף ואם יגדל הילד ויערה עליו רוח טהרה ויתעורר בו חלק מזרע אברהם יצחק לבלתי ידח ממנו נדח ויתגייר עצמו לש"ש תבא עליו ברכה. אבל ידינו אל תהי בו כנלפענ"ד עכ"פ בשב ואל תעשה עדיף.

אלו דברי ידידו המכבדו ומוקירו, ויסלח לי על מיעוט פלפול כי אין הז"ג אפי' לפלפלת כ"ש דושה"ט וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפג

בענין מציצה בפה

שלש עשרה מדות התשנ"ד

מחיי חיים יחתם לחיים טובים וארוכים את מע"כ הרב הגאון ירא"מ וו"ח אי"א כש"ת רב **יעקב האפפער** שליט"א רב בבאלטימאר מד.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ובענין בו הזכרנו מענין מציצה בפה שהסכימו הרבנים דעיר ... ותיקנו שאסור למוהל למצוץ בפה בטענת המחלה שנתפשטה.

הנה מאד תמהתי על זה מי נתן למשיסה יעקב ישראל לבוזזים, הלא דבעזה"י כפי הידוע אין מחלה זו בין אחינו בני ישראל וח"ו טובי' חטא וזיגד מינגד ולגזור ח"ו על מצות ה' שלא לקיימה ולא מיבעיא למ"ד דמציצה בפה הוא מהלכה למשה מסיני וכמו שהאריכו בזה האחרונים עיין בנין ציון ועוד הרבה ראשונים ואחרונים שודאי אין שום כח בעולם לבטלה אלא אפילו למ"ד שהוא דרבנן מ"מ וכי ב"ד יכול לבטל מה שכבר עשהו והלא צריך להיות ב"ד גדול היממנו בחכמה ובמנין, דבר שמעולם עשו כן.

והיאך לא נבוש מאבותינו שבאו רבנים מעיר אחת לעקור מצוה דרבנן עכ"פ מה שנהגו בה אלפים שנים ועדיין נוהגים ב"ה בכל מקומות שיש שם ירא"ת ה' ולעשות על דעת עצמם אפי' בלי להתייעץ עם כל גדולי ישראל, וח"ו זה הי' והוא עדיין דעת הרעפארמער שבידם לשנות התורה והמצוות לפי דעתם הנפסדת, וע"ז לחמו הם לבטל מצוה בפה בטענתם הנפסדת שהמוהל יש לו מחלה ועכשיו באו בה רבנים לבטל המצוה בטענת שהולד חולה וכיולא בה, ואת באמת יש חשש לא ימולו כלל תינוק כזה ויהי' אנוס מצד המחלה כדין ערל שמתו אחיו מחמת מיתה שפטור מלמול, אבל לבטל מצוה דרבנן בפרהסיא ע"י רבנים שומרי תורה הישמע כזאת.

וזאת מלפנים בישראל שאם רצו לתקן איזה תקנה או גזירה כנסו את כל גדולי ישראל במקום אחד ואח"כ החליטו ובזמן הזה בכלל אין אנו יכולין לגזור גזירות על הציבור וכ"ש לבטל מדבריהם ועיין גיטין ל"ו מחלוקת הלל ורב נחמן בפרוזבל ואנן מה נענה, וחוץ מה שבזה נותנים גם יד לפושעים שאומרים הרבנים יכולים לשנות ולגזור ולבטל חלקי התורה ונעשית התורה הפקר ח"ו. ואם יש מוהל שחש לעצמו לא ימול, ויבא מוהל אחר כשר שאינו חושש וסומך על מצות ה', כי שומר מצוה לא ידע דבר רע.

עוד אני אומר דאפי' אי הוי ספק סכנה מ"מ המוהל חייב למצוץ לאחר שמל ולהכניס עצמו אפי' בספק סכנה ואפרש שיחתי, דהרי שנחלקו הפוסקים אי צריך אדם להכניס עצמו בספק סכנה להציל את חבירו עיין סמ"ע ח"מ סי' תכ"ה בשם הירושלמי והאריכו בזה האחרונים ז"ל ועיין ספרינו משנה הלכות ח"ט סי' קע"א, ומיהו לא נחלקו הפוסקים אלא דוקא היכא דאיהו לא הכניס את חבירו בסכנה אבל היכא דאיהו גרם ליה הסכנה או ספק סכנה ודאי דחייב להצילו ואם לאו יהי' בכלל רוצח (ודומה לזה מצינו בכמה מקומות בש"ס ועיין גם בתוס' הגם שאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חברך אבל היכא דאיהו גרם ליה אז אומרים לאדם חטא שיזכה הע"ה וכ"ש שהכניסו בספק סכנה), ומעתה כיון דלדברי חז"ל (שבת קל"ג ע"ב) אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועבדינן ליה וא"כ לאחר שמל את התינוק הרי הכניסו בסכנה ואם לא מייץ סכנה הוא לולד א"כ חייב להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל שהרי הוא הכניסו בסכנה, וזה לפענ"ד ברור אפי' הי' ספק סכנה להמוהל.

ומיהו האמת שאפילו מי שחש לסכנה, או באנשים שיש לחוש ואין המוהל רוצה להכניס עצמו הגם שפשוט שאינו חייב למול כלל ושב ואל תעשה עדיף מ"מ אם רוצה יש לו עוד ברירה לעשות לו בדיקה טעסט בלע"ז כמו שעושין עכשיו טעסט להילד שאם היא ירוק וקורין אותו בילי רובין טעסט ובאותו טעסט יכול גם לברר המחלה זו וא"כ אין שום חשש וטעם לבטל ח"ו מצות ה'. אבל לבטל מצוה ברבים ע"י רבנים שיתקנו תקנה שהוא סכנה ח"ו לכל התורה לא שמענו ואוי לאזנים שכך שומעות.

וב"ה גם אני מוהל זה שנים בס"ד ולא עלתה על דעתי
מ"ו לשנות אפי' זוז כ"ש וכן ששאלו את הגאון
מוה"ר משה פיינשטיין זצ"ל עוד בחייו בברית שהי' אצל נכדו
ואמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. והגע עצמך כשהולך
לישא אשה אינו חש אם היא חולה ונושאה וכן בשאר מגעות
במשא ומתן וכיוצא בזה ובפרט המקילים שמקבלים מיד ליד
וגם עוד שאר תאוות לא חוששין שיקבלו המחלה וסומכין
שבודאי רוב בריאים רק כשבא לקיים מצות השם אז חל עליו
פחד והוא היפוך דבאמת במהלך יום יום צריך לדקדק ולחוש
שלא לבא במגע ומשא ומתן בהם אבל במצוה שומר מצוה
לא ידע דבר רע.

והיות כי כבוד ה' הסתר דבר וכבוד הרבנים לא רציתי
לדבר יותר וגם מה שכתבתי מרוב צערי הנני כותב
ואיני רוצה מ"ו לכתוב דבר שיראה מ"ו בזיון הרבנים ואם
יראה תועלת יכול להראותו לשאר רבנים שם אבל הכל בהסתר
שלא יבא מזה מ"ו זלזול או שום מחלוקת אבל מ"מ לשתוק
בכלל ג"כ לא יכולתי פן ילכד וכו' וכן לא יעשה כי התורה
הפקר מ"ו. [וע"ע משנ"ה מט"ז סי' ע"ה].

ובזה הנני ידידו באמת אוהבו אהבת נפש וי"ר שיזכה לגמח"ט
לו ולביתו וכל עדתו החותם מתוך צער המצפה לישועת ה'
אסקופה הנדרסת בפני לומדי תורה באמת ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפד

מציצה בפה

ד' לסדר ויאמן העם התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרב הגאון המפו' כו' כש"ת מוה"ר דוד קאהן שליט"א רב דביהמ"ד גבול יעבץ פלעטבוש בעמח"ס ברכת יעב"ץ ועוד ספרים חשובים.

אחדשב"ת בידידות, בשלהי המכתב, מה שכרגע מצאתי
בספר הקנה (המיוחס להתנא ר' נחוניה בן
הקנה) בסוד המילה (דף ס"א ע"ב מדפי הספר) וז"ל וצריך
המוהל לגלות העטרה ולפרוע הקרום ואין צריך לחתוך הקרום
ההוא נתנו לכאן ולכאן להרמיז שהוא במקום חומה סביב
העטרה כי מוליך העור הזה עד סוף העטרה ואז נראה
שהעטרה מגולה בלא עור אחר עליו, ועושה מציצה יפה לבער
משם הדם הנמצא סביב שהוא במקום הדין פן יזוק וע"כ
מילה ופריעה ומציצה שוין הן אלא שמציצה צריך ואינו מעכב.

והנה שמענו מדברי רבינו כמה דינים חדא דלאחר שחתך
עור הערלה אין חותכין קרום התחתון שהוא עור
הפריעה אלא נותנו לכאן ולכאן להרמיז, כלומר לרמז בזה
שהוא במקום חומה סביב העטרה ויש לו פעולה שבזה מראה
שהעטרה מגולה כלומר עד פה תבא ואם לא ישאר עור
הפריעה וישימנה כחומה לא תראה שהגיד בכיון נתגלה וזה
נגד המשחיתים את עור הפריעה וחותכין יחד עם עור
הערלה. שנית) מה שכתב ועושה מציצה יפה ולא כתב סתם
עושה מציצה אלא מציצה יפה והוא לבער משם הדם הנמצא
סביב שהוא במקום הדין פן יזוק והוא בכלל המצוה וכמ"ש
וע"כ מילה ופריעה ומציצה שוין הן כלומר ששלשתן מצוה
אחת הן אלא שכתב שמציצה צריך ואינו מעכב אם לא עשה
המציצה אינו מעכב המילה אבל בכלל המצוה ושוה למצות
מיתוך ופריעה הנ"ל.

ובזה הנני ידידו דושכ"ת בידידות נאמנה ובתודה שנויה על
השתתפותו במצות מו"מ שלנו וגם עבור ספריו היקרים וי"ר
שיזכה להיות ממזכי הרבים עדי יבא ינון ולו יקהת עמים
החותם לכבוד התורה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפה

בגדר ודיני מציצה ומצוותה

לסדר לקתה בכפלים תנחם פי שנים פה קרית אונגוואר ירושלים עיה"ק תו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג וו"ח בנש"ק חוב"ט חד מבני עליה פרי עץ הדר כש"ת מוה"ר **ליפא זילבערמאן** שליט"א ראש הכולל דישיבת בית שערים אונגוואר בנ"י יצו"א.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, מכתבו היקר קבלתי והגם כי
הנני על אם הדרך ומוטרד בצרכי רבים כידוע
לך ושמעתתא בעי לילותא כיומא דאיסתנא מ"מ האהבה
מקלקלת השורה והנני משיב לך מפיהם ולא מפי כתבם רק
מהרהר וכותב ואבקשך לעיין קצת בדברים כי אעפ"כ הנני
מקוה שזכותא דא"י יגין להיותם דברים נכונים בס"ד.

וזה יצא ראשונה בדבר אשר שלח לי לילוס משני דפים מס'
תקון משה על הל' מילה (מהגאון בעל תבואת השדה
זצלה"ה, אות י"ח דף פ"ו מדפי הספר) שכבר הקשה כעין
קושיתינו בגמ' שבת קל"ז מה שאמרו שם האי אומנא דלא
מייץ סכנתא הוא ומעבירין אותו ועיין יו"ד סי' רס"ד,
והקשתי באחד השיעורין אמאי לא אמרו נמי האי אומנא דלא
שם איספלגית וכמון מעבירין אותו דהני כולהו תיגנהו במשנה
שם, עוד הקשינו אמאי אמרו האי אומנא דלא מייץ אטו
מצות מציצה הוא על המוהל הלא לפי הס"ד שהוא משום
סכנתא והוא משום רפואה א"כ הוא בגדר של פק"נ וסכנת
נפשות ואין זה קשר אם אומנא שהוא המוהל אלא שהוא
מיוב על כל אדם כשרואה מינוק מישראל בסכנה וכל העומדים

שם בשעת מילה חייבים להציל התינוק מסכנה. ואתה הראת לדעת שכבר הקשה כעין זה הגאון זצ"ל ונהנתי הרבה שמצאת לי רב ותודה על אשר טרחת בשבילי ומיהו כיון שבאו לידי וראיתי שבתי' הדברים יש חלוק ביניהו אמרתי להעיר קצת על תי' הגאון ז"ל.

והנה הגאון ז"ל תי' דלכן קאמר האי אומנא משום דמציצה בעי תיכף ומיד סמוך למילה דוקא ולכן קאמר האי אומנא דלא מייץ שהוא יכול לעשות תיכף ומיד ולא אחר. ולפענ"ד צ"ע דנראה בזה דעת הגאון ז"ל דבאמת אחר אסור לו למצוץ כיון שהוא אינו יכול לעשות תיכף ומיד אחר הפריעה ודבר זה לא שמענו ואדרבה איפכא שמענו במכתבי הרמב"ם איגרת קדוש השם כתב ביוצאי מצרים קודם הקרבת הקרבן פסח דכתיב ביה כל ערל לא יאכל בו וכל בן נכר לא יאכל בו והי' משה מל יהושע פורע ואהרן מוצץ והנה מפורש אדרבה שבמצות מילה הראשונה שנצטוו בני ישראל ע"פ משה רבינו הי' המוצץ אהרן שהוא לא היה המוהל וא"כ ע"כ שאחר יכול למצוץ עכ"פ ולדעת הגאון דהמציצה אינה חיוב על המוהל מדין מילה אלא מדין רפואה ובעי תיכף למילה ומיהו שייך לאומנא דוקא מטעם תכיפות אמאי אהרן מוצץ ולא משה או יהושע שהם היו המוהלים ועכ"פ יהושע שהי' פורע ותיכף לפריעה מציצה ביהושע דוקא.

שנית) קשה לי מה שהעלה דבעי מציצה תיכף ובעי אומנא דוקא אטו אחר א"א שיהיה שם תיכף והלא אפשר שיעמוד שם אבי הבן או אדם אחר על יד המוהל ממש וימצוץ תיכף ומיד שפרע המוהל בלי עיכוב אפילו רגע כמימרא.

עוד בו שלישיה) מה שדייק דע"כ צריך להיות תיכף ומיד דאל"כ לא היה צריך לחלל שבת עבור מציצה אלא ימתין עד הערב וימצוץ דלפ"ז עיקר הדיוק דאומנא משום דלא מייץ תיכף ומיד והיל"ל האי אומנא דמייץ לאחר זמן או האי אומנא דלא מייץ תיכף ומיד סכנתא הוא ומעבירין אותו ולשון דלא מייץ משמע לא מייץ כלל.

ועל ארבעה לו אשיבנו) מה שהקשה שם דלמה לא ימול סמוך לחשיכה והמציצה יעשה בלילה אי נימא דהמציצה אינה חלק מן המצוה אלא משום סכנה ורפואה וכן הקשה עוד באיספלנית וכמון דלכ"ע הוא משום רפואה ודחק ולישב ובאמת כי הוא קושיא אלימתא אי נימא דאינו אלא משום סכנתא ויהי' תלוי לכאורה במחלוקת רבינו הגדול הבה"ג והרז"ה והמלחמות באישתפיך חמימה ודו"ק.

והן אמת דקושיא זו לפענ"ד יש לישב דהרי קיי"ל דמצוה למול בבוקר משום דזריזין מקדימין למצות דמינה ילפינן בכל מקום ועיין א"ז דלאחר חצות כבר הוא בכלל פושע והארכתי בזה במקום אחר בקושית אחרונים אמאי לא מוהלין קודם התפילה שהוא בגדר זריזין מקדימין למצות ע"ש שהוא דאורייתא, וכיון דבעי למול בבוקר משום מצות זריזין שוב המציצה דוחה וכן האיספלנית וכן מצינו בהקטרת אימורין שאע"פ שמצותן כל הלילה ואפ"ה דוחין שבת משום דחביבה מצוה בשעתה ע"ש ומיהו הראשונים קשה.

האמנם לפמ"ש בס"ד דמציצה הוא חלק ממצות מילה והוא שייך להמוהל כמו פריעה והמכבד את המוהל למול הכל בכלל ואסור לאחר לחטוף הימנו כמו שאסור לו לחטוף החתוך והפריעה ולפ"ז אתי שפיר האי אומנא דלא מייץ ולא כתב אומנא דלא שם איספלנית דאהכ"נ לאיספלנית לא בעינן אומנא אלא כל אדם שם אותה מפני הסכנה אבל במציצה דוקא מוהל.

וראי' ברורה ממילת אבותינו במצרים ובדוקא ובכיון עשה משה רבינו כן משה מל ויהושע פורע ואהרן מוצץ להראות וללמד לנו על דורות הבאים דהני תלתא עניני הם צרכי המילה וא"כ מה שהיה אהרן מוצץ נמי מדין מילה הוא ולא זכר שם כלל איספלנית שהוא משום סכנה אלא דבמציצה יש עוד משום סכנתא ואולי כמו בחתוך הערלה פי' לנו הטעם כדי למעט תאות המשגל כן נתנו לנו טעם למצות מציצה במילה משום סכנתא אבל הוא חלק מחלקי המילה ואם אמר יאמר האחד שאינו רוצה בטעם של מיעוט תאות המשגל וכיוצא בו ולא ימול ודאי מבטל מצות מילה דכל טעם שנתנו הוא רק לשבר את האזן דגזירות הם לנו והכ"נ כן לענין מציצה ומבואר בזה נמי דאהרן מוצץ ולא זכרו כלל מאיספלנית דרק מה שהוא מצרכי המילה זכר שם והם מילה ופריעה ומציצה ודו"ק.

והעיר ה' עיני לקדוש אחד מדבר בספר יסוד יצחק על הל' מילה בעמ"ס רזא מהימנא ועוד שהי' לפני מאתים שנה מוהרי"א מזורוויץ אצל פרעמיסלא והעידו עליו השר שלום והיש"מ ובעל ישועות יעקב ועוד גאוני הדור שהי' קדוש ונורא וכתב שם בדף ל"ט וז"ל וידוע ששלשה מוהלים היו במדבר משה מל ואהרן פורע ויהושע מוצץ ונ"ל שבשביל כך הי' מדתו של אהרן שהיה רודף שלום בין איש לאשתו בשביל שהוא היה פורע ובמצות פריעה נרמז שלום לכן לו נאה היה לבקש שלום ע"כ ע"ש.

והנה מבואר דמציצה נמי חלק מחלקי המילה ושלשה מוהלים היו והמוצץ נמי מוהל הוא ושפיר אמרו ז"ל האי מוהלא דלא מוצץ אלא דכנראה דחלופי גירסאות יש במדרש דכפי מה שהביא הרמב"ם הגירסא משה מל ויהושע פורע ואהרן מוצץ וגירסת הספר אהרן פורע ויהושע מוצץ עכ"פ נראה דמציצה מחלקי המילה חשבוהו משה ואהרן ויהושע.

ועיין בשו"מ שנסתפקו לענין מציצה בשבת אי מותר ליתן למי שאינו מוהל כמו שנהגו לחלק מילה ופריעה לשני אנשים או שאסור לו לחלל שבת כיון שאצלו לא ניתנה מילה לדחות שהוא אינו המוהל וכתב השו"מ כיון דהתינוק בסכנה והאי אומנא דלא מייץ סכנתא הוא א"כ מקיים מצוה להציל נפש ישראל מסכנה ופשוט שמותר ע"ש.

ועיין ערוה"ש יו"ד סי' רס"ד סי"ט ואחר הפריעה יעשה המציצה בפה שזה לתיקון התינוק וכו' ודע שיש בזמנינו שאומרים שיותר טוב לעשות המציצה שלא בפה אלא באיזה ספוג ולא נאבה להם ולא נשמע להם ורבותינו חכמי הש"ס היו בקיאים ומחוכמים יותר מהם וכו' ע"ש.

ומה מתוקן בזה לשון חכמים הרחמן הוא יברך המל בשר הערלה ופרע ומצץ דמי המילה איש הירא והרך הלבב עבודתו פסולה אם שלש אלה לא יעשה לה. והנה דייק הפייטן ז"ל, אם שלש אלה לא יעשה לה כלומר תלתא נינהו מילה ופריעה ומציצה וכולם נקראין עבודה שאמר עבודתו פסולה אם שלש אלה לא יעשה לה, וגם מדויק מאד לשונו ז"ל ופרע ומצץ דמי המילה ויש לדייק מאי קאמר דמי המילה ומה שייכות למילה עם הדמים היל"ל ומצץ דמו או הדם ואיזה הדם הוא דמי המילה אבל לפמ"ש אתי שפיר דהא דם שמוצץ הוא דמי המילה שהוא חלק ממצות מילה ולכן קאמר דמי המילה דוקא ודו"ק כי הוא לפענ"ד ברור ואמת ועיין רש"י שבת קל"ד ע"א ד"ה לכרכי היס דאי מהיל ליה לא נפיק מיניה דמא והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את דם בריתך (זכרי' ט') ועיין שו"ת טוטו"ד יו"ד סי' רכ"ב ובאות חיים ושלום סי' רס"ג. ועיין ר"ן בחידושיו על המימרא דציצין המעכבין את המילה אם פרש הימנו דמציצה חלק מחלקי המילה הוא שוב מספקא ליה והארכתי בזה דלא שבקינן פשוטותיה מחמת ספיקא.

איברא דלפי דברי רש"י הנ"ל נלפענ"ד לומר דבר חדש דאפשר מה"ט מצות מציצה חלק ממצות מילה הוא משום דהטפת דם ברית מצוה הוא ועוד יש בו משום סכנה והני תרי טעמי שכתב רש"י ז"ל כתבו חז"ל האי מוהלא דלא מייץ סכנתא הוא דיש בו משום סכנה ויש בו משום מצות דם ברית והבן כי זה לפענ"ד טעם חדש על המציצה והגם שעם החיתוך יצא דם אבל מ"מ יש מצוה דוקא להטיף דם ברית ומה שעושה בחיתוך הוא אינו מכוין להטפת דם ברית אלא הדם ממילא יוצא ע"י החיתוך או אם יחתוך באופן שלא יוציא דם מקיים מצות חיתוך אבל מצות דם ברית צריך ע"י מציצה.

נמצא עוד טעם של מציצה משום הטפת דם ברית שבא אחר הפריעה וי"ל דהדם שיוצא מהחיתוך קודם פריעה לא הוה בכלל המצוה כמו דקיי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל הכ"נ אם יצא דם קודם הפריעה אינו מן המצוה להטפת דם ברית וצריך לשם הטפת דם ברית ואחר פריעה וזה דוקא ע"י מציצה ומוציא דם מגופו וכל גופו כורת ברית ובעי דוקא מציצה ממקומות הרחוקים וכ"כ רמב"ם במורה נבוכים שמוצץ שיהא הדם מתעורר לצאת מכל הגוף וא"כ ע"כ שזה חלק מחלקי המילה והבן כי הוא דבר חדש בס"ד.

וכדי להראות חביבות דברי הגאון אפלפל קצת עוד בדבריו הקדושים באות י"ט שם הביא קושית מרן הח"ס יו"ד סי' רמ"ט איך מברכין אחר המילה להכניסו בבריתו של א"א קודם הפריעה הא לא ניתנה פריעה לא"א כדאיתא (יבמות פ' הערל) וגם איך דחי שבת הא לא נכרתו עליה י"ג בריתות וגם איך מצינו כרת על הפריעה ובאמת כי כבר הארכתי בזה במקום אחר.

ברם מרגלא בפומי בס"ד לומר בזה דבאמת לא מצינו בשום מצוה שמזכירין למי נתנה המצוה רק אשר קדשנו במצותיו וצונו וכל המצות נתנו מרועה נאמן משה רבינו ע"ה ואדרבה הרי מבואר בפיה"מ להרמב"ם בפ' גיד הנשה דהחיוב להאמין שכל המצות אפילו אלו שנתנו לאבותינו כמילה לא"א וגיד הנשה ליעקב אבינו ומעשר ליצחק וכיוצא בו אין החיוב שאנחנו חייבים לו הקב"ה ומקיימים אלא משום שכך צונו משה מפי הגבורה בהר סיני ע"ש וא"כ איך תקנו כאן להכניסו בבריתו של אברהם אבינו.

אבל האמת יורה דרכו דהאי ברכתא לאו ברכת המצוה הוא דברכת המצוה אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה וזה עושים קודם המילה עובר לעשייתן אלא דלאחר החיתוך מיד תקנו ברכת הודאה אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וכיון דאברהם אבינו לא נצטוה אלא חיתוך הערלה ולא על הפריעה ולכן כשגמר החיתוך אומר ההודאה אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של א"א שזה היתה מצות מילה של אברהם אבינו אבל מצוה שלנו הוא גדולה ונמשכת יותר שהוא הפריעה והמציצה. ואין לחשוש מטעם הפסק דהרי המוהל עשה ברכתו לפני המילה וברכת להכניסו האב מברך ואפילו היכי דהאב מוהל מ"מ לא הוי הפסק כיון שהכל מצוה אחת ליכא הפסק כלל ומה נעים בזה שהיכי דאב מוהל מברך שתי ברכות לפני המילה ואח"כ מל ועכ"פ בכל אופן אין בזה משום הפסק.

והנה אין בכחי להאריך יותר והשם ית"ש יעזור שתזכה ללמוד תורה לשמה וללמדה לאחרים מתוך נחת והרחבת הדעת שמחתי מאד על השמיעה אשר ב"ה בכולל מתנהג כהוגן ולומדים בהתמדה כה יתן ה' ביתר שאת ונזכה במהרה להרמת קרן התורה בביאת משיח צדקנו כעתירת ידידך הנאמן דושכ"ת וכל הנלוים עלינו בידידות ובברכת כוח"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קפו

כמה ענינים במצות מילה

י"ז מנ"א התשמ"ז בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה וו"ח מו"מ כו' כש"ת הרב מוה"ר יוסף דוד ויסברג שליט"א בעמ"ס אוצר הברית בירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ת בידידות, לכבד המוהל בברכת המזון במקום שיש כהן

בדבר בקשתו להעיר הנה מש"כ בחות י"ד בענין הסעודה כתב דיש נוהגין לכבד הסנדק או המוהל בבהמ"ז אם לא שיש שם ת"ח שהוא קודם ובברכ"י אות מ"א שהם נחשבים ככהנים ביום הזה.

יש לעיין כאן מה שמהו האחרונים ז"ל למה בסעודות אין מכבדין כהנים לברך ראשון כמו בעליה לתורה ועיין טוש"ע א"ח סי' ר"א וד"ח על הרא"ש ברכות פ"ק סקמ"ה והבאתי בס"ד משו"ת מוהר"מ מרוטענבורג ז"ל סי' ק"ז שכתב דבסעודות כיון שהבעה"ב הוא בעל הסעודה יכול ליתן למי שרוצה וליכא בזה דילמא אתי לאנגויי, ועיין מרדכי מגילה סי' תתכ"ח דבברכה שבסעודה לא תקנו בה מידי מפני דרכי שלום ולכן ר' פרידא היה יכול לברך לפני כהן ע"ש ועיין משנ"ה ח"ג סי' כ"ח, ולפ"ז הכ"נ כן הוא. אלא דיש לחלק שמא הכא כיון דע"כ צריך מוהל וסנדק להס דין קדימה מ"מ נראה דביד הבעה"ב לכבד לפי הנ"ל ומיהו כבר ראה את דברי הערך שי דברהמ"ז שייך למוהל. ולפ"ז אין לאחר דין קדימה ואפילו כהן.

סימן קפז

לעשות סעודת ברית מילה במאכלי חלב

עוד להנ"ל

במה שהנהיגו קצתם לעשות סעודה ממאכלי חלב (מילכיגען ברית), באמת כי סעודת ברית מילה בעי דוקא בשר וכבר דקדקתי מהא דקיי"ל דאפילו ערב תשעה באב שחל בו ברית מילה אוכלין בסעודה זו בשר עיין ש"ע א"ח סי' תקנ"א ס"י ברמ"א שם רק שלא יהיה בסעודה המפסקת כ"כ בשם מנהגים ומהרי"ל וד"ע ועיין תשו' מהר"י ברונא סי' קנ"ב. ולא מיבעיא למ"ד סעודה זו דאורייתא הוא עיין פרדר"א פכ"ט ועיין עליו כ"מ ועיין ש"ע יו"ד סי' רס"ה סי"ב ועיין רמב"ן עה"ת פ' יתרו ושבו לאכול לחם עם חותן משה שהיתה סעודת ברית מילה שמל עצמו יתרו ושחטו עולה וזבחים לסעודת ברית ע"ש. אלא אפילו למ"ד שהוא מדרבנן עכ"פ בעינן סעודת בשר ועיין מג"א סי' רמ"ט סק"י.

ומש"כ מע"כ דסומכין עכשיו אריי"ף ורא"ש דמשמע מדבריהם דס"ל כב"י דבזמן הזה שאין ביהמ"ק קיים השמחה ביין. ולפענ"ד זה אינו חדא דא"כ לשיטתם גם ביו"ט ופורים לא בעי בשר והעולם מהדרין דוקא אחר בשר א"כ נראה דלא סמכו על הב"י בזה. עוד נראה והוא העיקר שהרי העושין סעודות חלב אין נותנין יין לשתות לשם שמחה וע"כ דלאו מטעם הב"י נותנין סעודת חלב וזה ברור. ושמעתי שמנהג זה מקורו באשכנז שהיו מקומות בזמן ההשכלה שהיה קשה לאכול אצל כמה אנשים מאכלי בשר בפרט מפני הכשרות והקילו במאכלי חלב ובכל מקום שאין חשש אין להקל כלל, ושמעתי מפי מגידי אמת שפעם בא אחד אצל גדיק וקבל על בנו שר"ל יצא לתרבות רע ושאלו אם לא היה לו סעודת חלב בהכנסתו לברית והשיב כן ואמר לו שזה גרמה לו. עכ"פ כיון דאכתי עושין אותה בשמחה ולשמחה בעינן סעודת בשר ויין.

סימן קפח

מה שמכינין כסא של אליהו בברית מילה אם הוא לשבח

עוד להנ"ל

בס' י"ג בכסא של אליהו הביא דברי הפרישה סי' רס"ה אות כ"ה דיש דורשין לגנאי כאלו א"ל הקב"ה לאליהו אתה מוציא לע"ז על בני שאינן מקיימין את הברית בעינך תראה שמקיימין וכן משמע קצת לשון המדרש אבל קשה לומר כן שאליהו הוציא דבה וגם מי יכריח אליהו שיבא וירא בקיומו ע"כ.

ולציין באתי לשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' רל"ד עיינים נפרדים) הובאו דבריו בספרינו משנה הלכות ח"י סי' קס"ז וז"ל ואשר שאלת ממני אם יש אצלי טעם למה הטריח הקב"ה את אליהו מהלך ארבעים יום כו' תשובה כבר ידעת שאין הקב"ה חפץ שילמדו על בניו קטגוריא ולא דלטוריא אלא סגוריא וזכות ורצה שהצדיק יתפלל על הדור כאשר עשה אברהם אבינו ע"ה והכי איתא במדרש א"ל הקב"ה לעולם אתה מקנא קנאת שבטים קנאת על גילוי עריות קנאת על הברית דכתיב כי עברו בריתך בית ישראל חייך שאין ישראל עושין ברית עד שאתה רואה בעינך ואתיא כמ"ד פינחס זה אליהו וכשראה הקב"ה שלעולם היה מקנא ולא היה מלמד על ישראל זכות ולא התפלל עליהם וראה בצערן של ישראל שהיו מתים ברעב וכו' והיה הקב"ה מתאוה שיתפלל על בניו ולא למד ממשה כו' כיון שראה הקב"ה שעדיין הוא מקנא אמר אין זה ראוי לעמוד בעולם אמר לו ואת אליעא תמשח לנביא תחתיך כו' להמיתו בעולם אי אפשר

דלעולם יהא מקנא ולא ילמד סנגורי׳ על ישראל הלכך יסתלק לעליונים ע״כ.

סימן קפט

מוהל שרוצה להיות סנדק אצל בנו איזה עדיף

עוד להנ״ל

בדף ל״ד סק״ה באב שהוא מוהל שרוצה להיות סנדק ולא יוכל למול בעצמו ולהיות סנדק יחד יכול לכבד לאחר למול, ונתן טעם דיפה כח הסנדק מכח המוהל ועיין לזוכר הברית סי׳ ד׳ אות ט״ז בשם שערי דעה אבל בס׳ אות ברית חולק. הנה האריכתי בזה במקום אחר מה הוא עדיפת הסנדק על המוהל, ועיין אות חיים ושלום, והנה בס׳ לקט יושר כתב דמצות מילה מותר לכתחילה בשנים ואפילו בשבת דומיא דהקרבת קרבן דאחד שוחט ואחד מקבל ואחד זורק וביחד נתקיימה המצוה להיות מצוה אחת שהוא מצות הקרבת קרבן הכ״ג במילה אחת מחתך והשני פורע והשלישי מוצץ ועל שלישי מוצץ מחלוקת מצאנו בזה במקום אחר אלא הפורע דוקא הוא מוצץ וביחד הו״ל מצות מילה וא״כ לכאורה החיתוך הוא בגדר שחיטה בקרבן והפריעה וכו׳ והסנדק הוא בגדר הכהן ושחיטה כשרה בזר וכו׳ ועיין מנחות י״ט ע״י מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלים ודו״ק.

והנה כל זה כתבתי לענין קיום המצוה ע״י אחרים אבל באב שהוא מוהל הרי התורה חייבו למול את בנו וא״כ פשוט דהמצוה שלו הוא למול וגדולה מסנדקאות שבלי סנדקאות אפשר למול. ואפילו יעמוד שליח למול הרי מצוה בו יותר מבשלוחו כנלפענ״ד. וכ״ת ליין לעוד כמה תשו׳ ולענין שכר עוה״ב אין אנו יודעין מתן שכרן של מצות.

והיות כי אין הז״ג והארכתי כבר יותר מהז״ג והנני לברכו בברכת הצלחה מרובה ובכתיבה וחתימה טובה דושכ״ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצ

נתינת שם לבת הנולדה

ד׳ לסדר אשר יסך בהן זהב טהור התשמ״ט בנ״י יצו״א מע״כ ידיד היקר מאד נעלה הרה״ג וו״ח כולו אומר כבוד כש״ת מוה״ר **אברהם משי-זהב** בירושלים עיה״ק ת״ו.

אחדשב״ת בידידות, בדבר שאלתו בענין נתינת שם לבת הנולדה לו למז״ט ויש נמנעים מליתן שם קודם שבת ויש מנהגים שונים בנתינת שם וזה רבות בשנים שנשאל מכ״ק הרה״ל מוה״ר מאירי״ל מאמשינוב זצלה״ה לעיין במקור ולפי דעתו יכולים ליתן שם מיד בשעת לידה ולמה לחכות עד קריאת התורה.

ולפענ״ד, הגם כי ודאי כי מותר ליתן שם מיד שנולדה הבת ומ״מ קריאת השם נהג בישראל מאז מלפנים ועד עתה דוקא ביום קריאת התורה ויש בזה שני טעמים א׳ שקריאת השם צריך פרסום ברבים ושתתחזק בשם זה שיש נפ״מ לכל דבר שבקדושה וגם לגיטין וקידושין ליבוש וחליצה לירושה וליחוס משפחה וכיוצא בזה ובעת קריאת התורה נמצאים שם רבים ונתפרסם הדבר והשנית שמתפללים על האם והילד כעין שמתפללים על הזכר בשעת הברית קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל שעושים זה בציבור כן מתפללין על הבת הילדה בעשיית מי שברך או בכל אופן שהוא.

ודבר זה לאו דבר קטן הוא שהרי כתב המהרי״ל כשנותנים שם ומברכין הילד בשעת מילה אם הוא ממזר מברכין עליו ברכת מילה עד כרות הברית ואין מבקשין עליו רחמים והובא בש״ע יו״ד סי׳ רס״ה ס״ד ועיין ש״ך שם כלומר שאין אומרים קיים את הילד הזה ולכן באותן ילדים שרוצין בהם ישראל מתפללין עליהם שיחיו הם והוריהם ויזכו לגדלם לתורה ולחופה או לבעל תורה וחופה ומעשים טובים שזה מצוה ברבים. ובמדרש שכל טוב פ׳ לך כתב דהיכא דנולד מהול ואין צריך לברית קוראין לו שם בפני עשרה ואם אין שם עדה קוראין בפני שנים עכ״ל ע״ש הנה נראה דקריאת השם בעינן בפני עשרה הגם שאין כאן ברית מילה. וכבר ראיתי בשו״ת טוב״י לענין שהיו מסופקים בשם שיכריזו ברבים ויחזיקו שם חדש ע״ש.

ועיין פי׳ התפלות והברכות (לר׳ יהודה בן יקר רבו של רמב״ן ז״ל) ברכות המילה (דף ס״ז מדפי הספר) ואומר מיד שאמר קיים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל כך ר״ל שלא רצה לקרא לו שם עד עכשיו שנמול ונעשה ישראל כדי שיהא שמו קיים כדא׳ באגדות (חזקוני בראשית י״ז ה׳) כי אברהם לאחר שנקרא אברהם לא נקרא שמו אברם ושרה וכו׳ ששמות אברם ושרי היו קודם שנתגיירו ולכך עקר אותו השם לגמרי אבל יעקב היה יהודי כשנקרא שמו יעקב. ועוד אצל התפלה שמתפלל להקב״ה קיים את הילד הזה אומר לו ויקרא שמו בישראל על הסכמתך שלא יהא צריך לשינוי השם וכו׳ הנה שקריאת השם הוא סמוך לתפילה של קיום הילד ולכן גם כאן צריך לבקש גם על הילדה לקיימה וכמו שאומרים במי שברך. ולכן מה שכתב דלדעתו אפשר לתת לבת מיכף כשנולדה בבית החולים ומדוע צריכים לחכות לקריאת התורה לפענ״ד אין לעשות כן ופשוט.

ומיהו כלפי מנהגים מתי יתנו השם באמת כי כבר כתבתי מזה באחת התשו' וקצת הי' נראה מהא דתשב המג"א א"ח סי' רפ"ב אבי הבת הנולד בתוך החיובים לעליה לתורה לכאורה הי' משמע דאז נותן השם הגם דשם אינו מבואר מענין קריאת השם רק מענין חיוב לעלות לתורה מ"מ מסתמא מזה נשתרבב המנהג ליתן שם בשבת ובס' לקט קמת החדש סי' קל"ו סקכ"ח שעליה זו אינה דומה חיוב אחר מפני שיכול ליתן השם בפעם אחר ומשמע דס"ל דהוא העליה משום השם אבל לפענ"ד לא מבואר דזה החיוב הוא משום נתינת השם. ובס' תפארת בנים (מאת הגה"ל בעל דרכ"ת זצ"ל) בחש' סי' ה' הביא בשם הגה"ק בעל בני יששכר לקרא שם בקריאה ראשונה הסמוך ללידה ואין להמתין עד ש"ק כי את אשר נקרא לו נפש חיה הוא שמו וממשיך קדושת ישראל על הילד ואיך יאחרו מיום קריאה הראשון האפשרי וכן איתא בדרכי חיים ושלום (סדר קרה"ת אות רי"ט) וכנראה דזה הי' גם מנהג מהרל"ה מזידיטשוב. ועיין ש"ע הרב דתינוק זכר ממשיך עליו קדושת הנשמה משעת הברית וא"כ הכ"נ מסתמא משעת נתינת השם. ועיין שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ק"ז ודבריו צע"ק.

ואולי בשבת הוא ענין לפ"מ דמבואר דבש"ק מוסיפין לכל אדם מישראל נשמה יתירה וא"כ כשנותנין לו שם נכנס בו נשמה קדושה עם נשמה יתירה ועיין דרישה יו"ד סי' ש"ס דמה שנוהגין ללוות החתן בשבת ביציאתו מבה"כ ויש ג"כ תינוקות לקרא לה שם כנהוג הולכין עם החתן והכלה אצל התינוקות בקצת מקומות ומשם הולכין עמהם לבית החתן היינו נמי דס"ל דקריאת שם לבנות הוא במקום קריאת שם לזכר בשעת המילה וגריך לאקדומי דמילה קודם לחתן דהא מילה קודם למת ומת קודם לחתן אחר הכנסת המופה עכ"ל הדרישה ע"ש ונראה דס"ל דנתינת שם לבת הוא כעין נתינת שם לזכר בשעת מילה ויש לו דין קדימה ולפ"ז יש להבין המנהג להקדים לקריאת התורה ראשונה דהא דאין מלין קודם הוא משום דמצות מילה א"א קודם אבל בבת דאפשר לקרא קודם זריזין מקדימין.

וכבר נסתפקתי במי שנולד בן זכר ואינו יכול למולו כגון שמתו אחיו מחמת מילה או כיוצא בו אי יקרא לו שם מיד שנולד כלומר בקריאת התורה כיון דכאן המילה אינה מעכבת שוב מצאתי שכבר הלכו בו נמושות. וזה אומר בכה וזה אומר בכה ועיין בספר הברית עמוד רפ"ב אות נ"א ושו"ת השבי"ט ח"ו סי' כ"ה וראיתי מביאים בשם הלל אומר סי' קנ"א הובא דבריו בקונטו השמות החדש חלק י"א דילד שא"א למולו ליתן לו שם והשיב דבפתח אליהו פסק שיתנו לו שם בעת עליית אביו לתורה ובעת קריאת השם הנשמה באה מעולם העליון.

ומיהו בשם הקדוש מהר"ש מבעלזא זצ"ל מקובל שאין לקרות שם קודם חמשה ימים ואם יום השלישי הוא ש"ק יכולין לקראת בש"ק. ובמגדל עז להגיעב"ץ ז"ל ביום ש"ק שהולכת היולדת נקבה בביהכ"נ עושין מי שברך לילדה וקורין לה שם בישראל ואם אינה הולכת מ"מ האב או אחריס נותנין לה שם בסוף ארבעה שבועות משקרובה לצאת מספק נפל ואין משגיחין להמתין ל' יום ועיין בסידור בית יעקב יעב"ץ (מנהג ספרד עמוד 212).

וברגע נפל בלבי עוד טעם לפ"מ שכתב רב נחשון גאון הובא ברא"ש מו"ק סי' פ"ח וז"ל יונקא דאיתיליד והוה בר תרין או בר ג וד' יומי הכין רגילין וגמירין כי ניחא נפשיה דמהלא לי על קברו ומסקינן ליה שמא דכל מרחמין מן שמיא והויה תחיית המתים הוא ידיעה בינוקא ומבחין ליה לאבוה עכ"ל ובק"נ שם אות כ' כתב ועל דמסקי' ליה שמא סיים שעי"כ הוה ידיעה בינוקא שאביו יודע שהיה לו ילד שהיה שמו כך ומבחין ליה לאבוה גם הבן מכיר לאביו שמתייחס אליו עכ"ל.

ובשו"ת השיב משה סי' י"ג א"ח בענין מעוברת שמתה ר"ל שמנהג כמה קהלות שגוזרים עליה שתמלוט הילד ואם לא המליטה יש לחוש שהוא משוש שחוששת שמא לא יקראו שם לילד ויש קפידא בזה לכן ילכו אצלה ג' אנשים כשרים בתורת ב"ד ויאמרו לה כו' ואלי מפני שחוששת שמא לא יקרא שם להולד ע"כ אנו ב"ד מבטיחים אותך שיקראו לו שם הן זכר הן נקבה וכו' וע"י קריאת השם יזכה לעמוד בתחיית המתים עמך כן יאמרו לה ג"פ בלה"ק וג"פ בלע"ז עכ"ל ועיין יו"ד סוסי' רס"ג משימין לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ואין הכונה בקמץ לזכר אלא בגירי ע"כ. ולפ"ז לכאורה יש למהר ולקרא שם לוולד בכל אופן והבן.

ובזה הנני ידידו המברכו בברכת מז"ט חמה ולבבית להולדת הבת וי"ר שיזכה לגדלה לבעל תורה וחופה ומעשים טובים ויזכו ההורים לרוות נחת דקדושה מכל צאצאיהם כברכת וכעתירת ידידו דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצא

גיור אצל ראבי רעפורמי

ג' לסדר ועשו להם ציצית התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי כהן שדעתו יפה הרה"ח ת"ח ובע"מ כולו אומר כבוד כש"ת מוה"ר יוסף שלמה פערל שליט"א.

אחדשב"ת, ובדבר אשר שאל עוד באחת שנתגיירה אצל איזה רעפורמי הקורא עצמו ראבי הנה

פשוט שהם אינם בכלל רחויים לגייר והרי הם עצמן יצאו מן הכלל וכפרו בכל היאך הם יכניסו אחרים לדת ישראל מה שאין מאמינים בו ולכן פשוט שאין הגיור שלהם גיור כלל וכבר פסקו כן האחרונים ז"ל, ומיהו אם טבלו לפני עדים כשרים יש לחוש לדבר כי בדיעבד מהני גירות כזה ולגבי הגר אולי מקרי תינוק שנשבה שהרי אינו יודע מי הוא הרב האמתי לילך אליו ולקבל גירות ועיין תוס' שבת (ס"ח ע"א) גר שנתגייר בין הנכרים בפני ג' ולא הודיעוהו מצות שבת, ומיהו אם נתגייר בינו לבין עצמו לא הוי גר ומבואר מיהו דאפשר יהיה גר ולא ידע מצות שבת שלא הודיעוהו אלא היו ג' הדיוטות והבן, ובפרט לבנים לחוש להם. וקצת אמרתי לפ"מ שאמרו שם בגמ' יבמות (דף מ"ז) בהאי דאמר נתגיירתי ביני לבין עצמו ואמר לו ר"י יש לך עדים ואמר לא אמר ליה נאמן אתה לפסול עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך עכ"פ היכא דלא ידוע שהי' עכו"ם והו"ל פה שאסר פה שהתיר ושויא אנפשיה חד"א ולא נאמן על בניו. עכ"פ לפענ"ד אין לסמוך כלל על גיור רעפורמי ובפרט בזמן הזה שלא יודעים כלום מהל' התורה ואין מקבלין שום קבלה עול מצות ולא מקיימין לא קודם לכן ולא לאחר מכן וכבר כתבו רבותינו האחרונים דאפי' למאי דקיי"ל דכולם שגיירו אפי' לשם אישות וכיוצא בזה בדיעבד כולם גרים הם היינו דוקא שעכ"פ לאחר הקבלה ועכ"פ בשעת קבלה מקיימין מצות ואפי' אח"כ פוקרין אבל מי שלא קבל מעולם ולא נתכוין לקבל אין זה גירות כלל והרי אפי' ק"ו אחד ואפי' מצוה דרבנן אם לא קבל אין זה גר כלל כמובא בגמ' בכורות וכבר האריכתי בזה ויפה ליין מהגהות מרדכי פ' החולץ הנ"ל ואמרי יושר ח"א סי' קע"ז וכ"כ בבית שערים למרן ושאר אחרונים והדבר פשוט דלא הוי גרים כלל וכנ"ל.

אלו דברי ידידו המכבדו ומוקירו, ויסלח לי על מיעוט פלפול כי אין הז"ג אפי' לפלפלת כ"ש דושה"ט וכאש"ל בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצב

ברכת המילה אי מברך עובר לעשייתן

ל"ז למטמני"ם פ' שתהיו עמלים בתורה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ הרה"ג וו"ח כש"ת מוה"ר ברוך חיים הירשפילד וויקליף אהייא מח"ס משנת ראשונים.

אחדשב"ת וכו'. ובדבר אשר הביא בספרו משנת ראשונים בפ"ג מהל' מילה ה"א מבוכה בפי' לשון הרמב"ם ז"ל שבחיבורו כתב המל מברך קודם שימול אקב"ו על המילה אם מל בן חבירו. ואם מל את בנו מברך וצונו למול את הבן. ואחי הבן מברך ברכה אחרת אקב"ו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. ודעת הכ"מ דברכת להכניסו אומר לאחר המילה, ודעת מהר"ם אלשק"ר לברכו קודם המילה ורבינו פרחי' ס"פ ר"א דמילה האריך בדבר וכתב דהרמב"ם כשהיו מהלין בפניו הי' מזהיר לאחי הבן לברך קודם המילה אבל ממה שכתב אין הכרע. ומעכ"ת הביא מתש' הרמב"ם סי' ק"כ (פריימאן) על ברכת להכניסו מצאתו לרבינו האי גאון זצ"ל שאמר לא שנא בירך לה בתחילה או בסוף ולזה דעתי נוטה שהברכה שהיא מקודם והיא ברכת המילה כבר נתברכה וזו לא איכפת לן בה בין לפני המילה ובין לאחריה. ובתש' הרמב"ם סי' קי"ט שאלה אם ברכת להכניסו אשר מברכה אחי הבן ראוי לאומרה קודם המילה או לאחריה, תשובה אותה ברכה מאחר שאין נוסחתה וצונו לעשות יכול לברכה מקודם או אח"כ. ומע"כ הרחיב בזה.

ולפענ"ד יש לדייק שני דיוקים בלשון הרמב"ם ז"ל, א) מה שכתב הרמב"ם בחיבורו המל מברך וכו' אם מל בן חבירו, ואם מל את בנו מברך וכו' ואחי הבן מברך ברכה אחרת, ולכאורה הי' לו להתחיל מעיקר המצוה שהוא אב והיל"ל המל את בנו מברך אקב"ו למול את הבן, ואקב"ו להכניסו בבריתו של א"א. ואם אחר מל מברך על המילה. ואחי הבן מברך ברכה אחרת וכו', שנית יש לדייק אחר שסיים לפי דרכו בקודש ואם מל את בנו מברך וצונו למול את הבן. היל"ל ומברך עוד ברכה אחת או ברכה שני' אקב"ו להכניסו דהרי מאב סליק כעת ולשון ואחי הבן מברך משמע דקאי על המל בן חבירו. ולא על המל את בנו והבן. גם לשון ואחי הבן מברך ברכה אחרת ל"ע דהיל"ל ואחי הבן מברך ברוך אתה ה' וכו' להכניסו וכו' ולשון ברכה אחרת ל"ע, ועיין יו"ד סי' רס"ה ס"א.

ואשר נראה דבכיון דייק הרמב"ם לכתוב המל מברך וכו' ואם מל את בנו וכו', ואחי הבן מברך ברכה אחרת, להוציא מדעת מהר"ם אלשק"ר בתש' סי' י"ח שיצא לדייק מהרמב"ם שכתב המל מברך קודם שימול ועלה קאי ואחי הבן מברך ברכה אחרת כלומר קודם שימול, ולפענ"ד אדרבה מינה דייק רבינו הכ"מ בלשון הרמב"ם ששינה בסדר וקודם סידר ברכת על המילה שמברך המל את אחרים, ועזב את אביו, ומיד אח"כ סמך ואם מל את בנו אקב"ו וצונו וכו', ושוב חזר על אביו שמברך כשמל אחר וכתב ואחי הבן מברך ברכה אחרת וע"כ לומר שאין לזה שייכות עם ברכת המילה כלל אלא ברכה אחרת היא. ולכן אחי שפיר הסדר קודם ברכת על המילה באחר שמל והקדים אחר שכן רוב העולם לא מלים מעצמם ושוב המל את בנו וכו'. ושוב האב מברך ברכה אחרת שאין לה שייכות עם הקודמות ואין נפ"מ מתי שיברך ברכה זו.

והנה כבר האריכתי בכמה מקומות מה ענין ברכה זו בין אם הוא ברכת המצוה או לא והלא לא מצינו בשום מצוה שאנחנו מקיימין שיתקנו ברכה לברך על אברהם אבינו או שום מאורע אחר אלא כל הברכות הם על התורה שנתנה לנו מפי משה רבינו בהר סיני וכבר כלל לן רבינו הרמב"ם בפיה"מ חולין בפ' גיד הנשה דאפילו גיד הנשה ומצות מילה ועוד שנצטוו אבותינו קודם אין אנו מקיימין אותם בשביל שנתנו קודם מתן תורה אלא מברכינם וצונו על ידי משה רבינו ומאי שייאט' דמצוה זו לברך על בריתו של אברהם אבינו, והסברתי במקום אחר דבמצות מילה יש שתי עניינים מצות מילה שנצטוו אבותינו מפי משה מסיני אבל יש עוד הטפת דם ברית שהוא כריתת ברית לכלל ישראל עד אברהם אבינו וברכה זו על האב תקנו שהוא הוא הכורת ברית ע"י הדם ברית עם בריתו של אברהם אבינו וברכה זו ס"ל להרמב"ם דרק על האב נאמרה בשביל כריתת ברית ולא על אחרים וכיון שאין זו ברכת המילה קראה אותה ברכה אחרת כלומר שאין שייכות לה למצות מילה אבל מ"מ זמנה בשעת המילה שע"י הטפת דם ברית הוא נכנס גם בבריתו של אברהם אבינו.

ומה מדויק בזה לשון רבינו בתשובה סי' ק"כ מצאנו לרבינו האי גאון ז"ל שאמר לא שנא דיבר לה בתחילה או בסוף ולזה דעתי נוטה שהברכה שהיא מקודם והיא ברכת המילה כבר נתברכה בכל ברכת המצות, וזו לא איכפת לן בה בין לפני מילה וכו' וכ"ש מה שכתב בסי' קי"ט שם תשובה אותה ברכה המאחר שאין נסתתה וצונו לעשות יכול לברכה מקודם או אח"כ, הרי שכתב שהברכה שהיא מקודם היא ברכת המילה והוא נתברכה בכל ברכת המצות עובר לעשייתן אבל ברכה זו אינה ברכת המצות ואתי שפיר מאד דהאי ברכה לאו ברכת המצוה הוא אלא כריתת ברית הוא ולא כתיב בה וצונו לעשות כלל ולכן אין נפ"מ אם מברכה מקודם או לאחריה.

בפ"ג מהל' מילה ה"ג כתב ואח"כ מברך אבי הבן או המל או אחד מן העומדים שם בא"י אשר קידש ידיד וכו' הביא שם כמה שיטות למה אמרו בגמ' המברך אומר והאריכתי בזה בס"ד במקום אחר ומה שליטט טעם העיטור מסתברא דאחר מברך ברכת אשר קידש לפי שהמוהל והמוצץ ידו ופיו מלוכלכת בדם הברית, שא' מוהל וא' מברך לפיכך אמר המל ואמר המברך ומבואר דפשיטא להו ושכן הי' פשוט נהוג בכל הדורות ובזמנם שהמילה הוא בפה ולא במכשירים אחרים וכ"ש ח"ו מלבטל.

והנני בזה ידידו חוזר על הראשונות ובברכה י"ר שנזכה לישועות ה' כהרף עין דושה"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצג

הנותן ספרים לביהמ"ד אי מותר להניחם באוצר הספרים ע"י הביה"מ

ד' לסדר נצבים התשמ"ט בנ"י יצו"א

מחיי חיים יכתב בספר החיים את מע"כ המופלא ומופלג ברקאי כו' כוה"ר בנימין גרוסברד הי"ו בישיבה הקדושה אור ישראל פ"ת.

אדשב"ת בידידות. מכתבו היום קבלתי והנני משיב ממש רק לברכו בברכת כוה"ט. בדבר שאלתו בספרים אשר מנדבים לבית המדרש בישיבה הקדושה ורושמים על הספר נדבה ע"מ שלא להוציאו מביהמ"ד וכיון שאין מקום בביהמ"ד לכל הספרים יש להם אוצר הספרים והספק אי מקרי זה שינוי מדעת בעלים ואסור להניחו לבית האוצר הספרים וממילא צריך להחזירו להמנדב ואם צריך לטפל בזה להחזיר ומה דין המוציאו מביהמ"ד בלי רשות ואם עבר על גזל וממי גזל.

והנה בגמ' (כתובות נ') אמרו העושה צדקה בכל עת וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלומד תורה ומלמדה וא"א זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאילן לאחרים וכתבו האחרונים (במצות כתיבת ס"ת ועיין מג"א מה שהאריך בזה) דהכותב ס"ת ונותנו לביהמ"ד לציבור לקרות בו לא ימסור אותו לביהמ"ד דא"כ שוב לאחר שמסרו לציבור אין לו ס"ת וצריך לכתוב לעצמו ס"ת אחר שהרי המצוה להיות כל אחד לו ס"ת אלא יתן הס"ת לביהמ"ד שיהא שלו והציבור ישתמשו בו וכיון דבזה"ז כתב הרא"ש ז"ל והובא בש"ע יו"ד סי' ע"ר דיוצאין מצות כתיבת ס"ת בכותב שאר ספרים וספרי הלכה והכי נהוג עלמא ולכן הנותן ספר לביהמ"ד מסתמא כוונתו שלא ליתנו בתורת נדבה דא"כ הוא חסר המצוה כולה שלא עושה צדקה בכל עת אלא הוא נותן הספר לביהמ"ד להשתמש בו ונמצא הוא נשאר הבעלים על הספר אלא נותן להשתמש בו בביהמ"ד והגבאים מביהמ"ד הוא נותן להם רשות להיותם הם שלוחו לטובת הספר והזכוי הרבים.

ולבן נלפענ"ד כך דודאי רצון הנדבן שיהיה הספר בביהמ"ד מקום שלומדים בו אבל אם אין מקום בביהמ"ד ודרך הישיבה ליתן הספרים באוצר הספרים מקום שגם שם לומדים א"כ זה הוא הביהמ"ד שלומדים בו והרי הנדבן לא התנה באיזה ביהמ"ד הוא נותן ולכן לפענ"ד נראה דמותר ליתן הספר לאוצה"ס אם זה הוא לטובת הישיבה והציבור שלומדים שם התלמידים, והמוציא ספר שלא ברשות הרי הוא גוזל הספר מהבעלים שהם לא נתנו הספר לביהמ"ד שיהיה שלהם אלא לתשמיש א"כ גוזל ממון מבעלים דהו"ל שואל שלא ברשות דקיי"ל דגזלן הוא (ועיין ח"מ סי' שמ"ב ועוד ח"מ סי' רל"ב) בשלח יד בפקדון.

ומיהו יש עוד שמגדל ספר ונותנו במתנה להישיבה שהוא אינו יודע מהדין שיש במלוה זו שלא ליתנה במתנה או שאינו מקפיד ואז הספר נשאר ברשות הישיבה והגבאים עושים בו כמו שעושין בשאר ספרי הקדש ובכל עניני הישיבה שהם הבעלים כי הגזבר של ההקדש הם הבעלים כמבואר לגבי מעילה וכיוצא בו שאין מועלים כל זמן שלא בגאוהו ונהנה בשוה פרוטה דבמקום שהוא ברשות בעלים הוא (עיין מעילה כ') דפריך מ"ש הוא ומ"ש חבירו אמר שמואל בגזבר המסורות לו עסקינן פרש"י דכי נטלו עדיין הוא ברשותו וברשות הקדש ניהו כמתחלה אבל כשנתנו לחבירו שיהו מרשות הקדש לחול ומעל ע"כ. ואין להאריך בזה ולכן החילוק בין הני תרי נדבנים הוא החילוק ממי נוטל הלוקח שלא ברשות ועכ"פ הגזבר לעולם הוא הממונה על הספרים וכנ"ל.

ובזה הנני לברכו בברכת כוח"ט שיזכה בדין ולעלות במעלת התורה עד רום המעלות המברכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצד

אסור להוציא לע"ז על ס"ת

ה' לסדר שמן זית זך התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרה"ג הגדול צמ"ס בעל תרסין כו' כש"ת מוה"ר חיים ישעי' קענינג שליט"א גאב"ד דק"ק יאקא בעמח"ס שו"ת חקי חיים בנ"י יצו"א.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, יקרת מכתבו הגיעני ונהנתי הרבה מישרות הדברים והגם כי אין דרכי להשיב להעמיד את דברי מ"מ אכתוב מה שלא בירורתי מה שמעכ"ג כתב באות ד' דהמשתמש במכונה הנ"ל מוציאין לע"ז על ס"ת שעוד לא עברו אותו במכונה וכן מוציאים לע"ז על סופרים תרדים מובהקים בכשרות עד השתא וכתב מעכ"ת דבשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' ז' כבר קבע מסמורות ברראיות ברורות דלא מצינו בש"ס להוציא לע"ז זולתי בגיטין בלבד או שהשו שיעשו בניו ממזרים והוא הכל מטעם עושים פסול במשפחות אך לא במקום אחר אף לא במקום שקדושת ישראל תלוי בהם עכ"ל מע"כ בקיצור.

ועונותי גרמו שלא זכיתי להבין שהרי גמרא מפורשת הוא (יומא ע' ע"א) וגולל ס"ת ופריך וכל כך למה ומשני כדי שלא להוציא לעז על ס"ת. ופרש"י שלא להוציא לעז כשרואין אותו קורא פ' שלישית על פה יהיו סבורים שס"ת חסר אותה פרשה ע"כ הרי דחיישינן משום לע"ז שלא יאמרו על הס"ת שהיא חסר והוא לעז ועיין ר"ח שם ואומר יותר כו' ולמה זה כדי שלא יאמרו זה הס"ת חסר הוא כו' ואסיקנא לר"ל וכו' תלתא גברי בתלתא ספרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרא איכא פגמא ועיין רש"ש שתמה למה כאן קורא לעז וכאן קורא פגום ומתרץ דפגם לשון בזיון הוא והמוציא לעז על הס"ת שחסר הוא מבזה הס"ת ג"כ ע"ש וא"כ מבואר מפורש דאיכא בזה משום בזיון ס"ת ועיין ש"ע א"ח סי' קמ"ד סג"ד ובאחרונים שם ופלא על המנח"א ז"ל והגם כי כנראה שם שגם הגאון ממאד זצ"ל כתב וז"ל וע"ד מ"ש משום הוצאת לע"ז על הטבילות ראשונות דברי הדר"ג כיס דלא מצינו רק משום הוצאת לע"ז על בגיס ובמס' קידושין דף ס"ח ומס' יבמות מ"ט קאמר אבי הכל מודים בנדה וכו' ע"ש ולכאורה הרי הוא גמ' מפורשת גם בס"ת ולא רק בעניני עריות.

והמאירי בקרית ספר מאמר ד' בקדושת הספר וז"ל וכן צריך לכבוד הספר שלא לעשות דבר שיהא הספר משוב בעיניהם לפסול והוא שאמרו במס' יומא בא לו כ"ג לקרות ופי' הטעם וכו' שלא לחשוד ס"ת שיהא חסר דבר מכל עבודת היום ומתוך כך קורא אותן הדברים ע"פ ושאלו בגמ' ולימי אחרינא וליקרי ומי' משום פגמו של ראשון סבורין הן שאלמלא שהראשון פסול לא היה טורח להוציא ספר אחר לקריאת אדם אחר ואעפ"י שכמה פעמים אדם מוציא ב' ס"ת או לפעמים ג' בזו ספרים תלוקים וכו' אבל שני ספרים לקורא א' יש לחוש לפגם ראשון ואין לזלזל בס"ת כך ואעפ"י שבעונ"ה בדבר הזה אין לנו בה מקום בזמן הזה מ"מ למדין הימנה שכל שיש באיזה ענין כיוצא בו לחוש לפגם הספר אין מוציאין אחר כגון מכתיבה דקה לגסה או מישנה לחדשה שאין מזלזלין בכבוד ס"ת ע"ש.

איברא דבעייתן חקרנוהו ומצאנוהו בשו"ת אבקת הרוכל לרבינו הב"י תשו' בסי' ר"ט לענין איסור להטריף ריאה שהוא דבוקה ולהגריכה נפיחה היפוך המנהג שהקלו עד הנה וכתב וז"ל ועוד דאיך נוציא לע"ז על אבותינו שאכלו טרפות ונבלות וכדומה לזה כתב רבינו ירוחם בשם ספר האשכול וכמה החמירו רז"ל שלא להוציא לע"ז על הראשונים אפילו בדבר ערוה כ"ש בדבר קל כזה ועוד שהמנהג שהתנהג שלש שנים וכו' ועוד דמאחר שהוציאו לע"ז על אבותם הוי מנהג בטעות וכו' ע"ש. ובתש' רי"ג שם ובפ"ק דגיטין גרסינן בר הידייא בעי גיטא אתא לקמיה דר"א ורב אסי אמרו לו לא צריכת וכי תימא איעבד לחומרא נמצא אתה מוציא לע"ז על הגיטין הראשונים והכא נמי כיון שתחלה נהגו להתיר אין לשנות מנהגם שכדין וכהלכה נהגו להתיר ואם היו משנים מנהגם עכשיו נמצאו מוציאים לע"ז על מנהגם הראשון שלא כדין ולכן צריכין שלא לשנות מנהגם שנהגו עד עכשיו משום לע"ז ומפני המחלוקת.

ושוב סיים ומ"מ מכל מה שכתבתי לעיל נתבאר דפשיטא מדיעתא בכותחא שהאשכנזים הדרים בפליבנ"א

מותרים לאכול מבדוקת הספרדים ולא עוד אלא שאם באו להחמיר על עצמם אינם רשאים מפני הלע"ז ומפני המחלוקת כי גדול השלום שעליו השלום עומד כו' יוסף בכמה"ר אפריס קאלו זלה"ה עכ"ל.

והנה מצינו מבואר מדברי רבינו הב"י שם דאיכא משום הוצאת לע"ז בטריפות כמו בעניני אישות וגמר לה מגיטין ולא עוד אלא שרבינו הב"י כתב דכ"ש הוא טריפות מדבר ערוה שכתב וז"ל וכמה החמירו רז"ל כדי שלא להוציא לע"ז על הראשונים אפי' בדבר ערוה כ"ש בדבר קל כזה וביאור הדברים דהי' סברא לומר כיון דבדבר ערוה יש לחוש לממזרות ולכן לא ניחוש על לע"ז כיון שנוגע לאיסור ממזרות שהוא דבר חמור ביחוס משפחה ולכן אין לחוש שם בשביל לע"ז אלא נתקן כל האפשר מחמת חומר האיסור וקאמר דחוששין משום לע"ז וסומכין על הראשונים ז"ל משום שלא נוציא לע"ז עליהם א"כ כ"ש בדבר קל שהוא ספק איסור כגון ריאה דבוקה ודאי נסמוך אמנהג ולא נשנה משום לע"ז וזה באמת היפוך ממה שכתב שם דדוקא משום ספק ממזרות חששו משום לע"ז.

ועיין מג"א א"ח סי' ל"ב סקמ"ח לענין כתיבת ס"ת ע"ד הלבוש בענין פתוחות וסתומות שכתב ואי איישר חלי הייתי מנהיג לנהוג כן לכתחילה כמנהג ארץ ישמעאל וכתב עליו המג"א ול"ג שמנהג שלנו מנהג ותיקין הוא ואין לשנות שלא להוציא לע"ז על הראשונים (ל"ח) הרי דגם בכתיבת ס"ת נמי חוש משום לע"ז ובט"ז א"ח סי' קס"א סק"ו שיעור נט"י כל היד עד הקנה של זרוע וי"א עד מקום חיבור וכו' וכתב הט"ז כתב ב"י ונכון להתנות ולומר עכ"ל ונראה דיש חשש בחומרא זאת מפני הרואים שיסברו שעיקר הדין כן הוא ולפעמים ירצו אחרים שאין נוטלין אלא כפי הדין ויאמרו עליהן שאוכלין בלא נטילה כראוי ויהיה כב' תורות ח"ו בעיניהם ותו דיוציאו לע"ז עליהם כדאיתא פ"ק דגיטין לענין שאין לעשות חומרא בגט וכן איתא באש"רי פ"ק דפסחים בענין ברכה דעל ביעור חמץ שי"ל כן אע"ג דטפי עדיף לומר לבער לפי שצריך להודיע שג"ז שפיר ולא יטעו לומר אם בירך כך לא יצא ע"ש. והנה מבואר להדיא כנדון דידן דחיישינן משום מוציא לע"ז שיאמרו וכ"ש בדידן דאיכא תרוייהו טעמי.

עוד כתב הט"ז א"ח סי' תרי"ד סק"א במה שכתב הב"ח לאחת ביו"כ יחף ללא שום דבר על הרגלים וכתב הט"ז דאין לנהוג כן שכבר העיד הר"ן בפ' יו"כ שכן נהגו כל ישראל לילך במיני הנלו ומאן דבעי להחמיר יחמיר לעצמו ולא לדרוש בפירקא שיש להחמיר דכ"כ בת"ה בגט שאין להחמיר כדי שלא להוציא לע"ז על הראשונים והכ"ג כן הוא ובפרט שהאמוראים עשו כן לכתחילה מי יחמיר וילדיק עצמו יותר מהם אין זה אלא מן המתמיהים, והכ"ג אומר אני בס"ת שלנו שאבותינו ואבות אבותינו מימות עולם נהגו בס"ת כאלו ומעולם כתבו ס"ת רק בבנ"א ובדקו וגם שוב מצאו טעותים כמו שהוא ביינו ואולי פחות מזה אבל עכ"פ אם נחזיק ס"ת שלא נבדוק על המחשב כאינן כשרים ונפרסם את זה ברבים בעתונים ובבתי כנסיות ובפרסומת בכל העולם כמו שהוציאו כתב קונטרס (בראשור בלע"ז) באותיות אדומות כדיו ברעשנות גדולה רק י"ח ס"ת ממאה נקיים מטעויות וכיוצא בו וס"ת המוחזקים אסור לקרות בהם עד שלא יבדקו אותם על המחשב הנ"ל וגם ס"ת שנכתבו ע"י לדיקי עולם מצאו חמש פסולים וכיוצא בו הרי אין לך לע"ז גדול מזה ולא רק לע"ז אלא חילול השם נורא מאד ומי יחמיר וילדיק עצמו יותר מהם אין זה אלא מן המתמיהין ופשוט מאד.

והד"מ א"ע סי' ס"ו אות ג' לענין כתובות שנהגו לכתוב בע"ש ולחתום במנו"ש שהביא הגאשר"י שכשר וכתב בא"ז דנהגו העדים לחתום על הכתובה שקראו תחת החופה אע"פ שלא שמעו העדים הקריאה ולא שפיר עביד מ"מ כיון דנהגו נהגו ואין למחות בידם שלא להוציא לע"ז על כתובות הראשונות עכ"ל. שוב מצאתי בשו"ת שבו"י ס"ב סי' ז' בענין שכירות עירוב כתב וז"ל וכן מצאתי בתה"ד סי' ע"ד שכתב וז"ל וכן שמעתי מאחד מגדולים שפעם אחד בא אד מרבוותא לניאוסטט ורצה לשנות הלחיים שהיה שם מקדש ולעשות כעודי אצבע ע"פ המרדכי ולא רצו המנהיגים שהיו בעיר להניח לעשות כן כדי שלא להוציא לע"ז על הראשונים כי יאמרו הכל שחללו שבת בהוצאה והכנסה וטלטול עכ"ל.

א"כ אף בנידון דידן שנהגו כן ע"פ זקנים והוא מקום כניסה לרבים בכל שנה ושנה בכל חדש אייר שבאו שם מהרבה מקומות לרפואה בהרחצת מים שיש שמה ולא מיחו בדבר ש"מ דשפיר עבדו ברצון חכמים ואין לשנות מנהגם כדי שלא להוציא לע"ז על הראשונים ועיין פר"ח א"ח סי' תצ"ו סי"ב במנהגי איסור וחשש הוצאת לע"ז ע"ש ומעתה אם חששו שם להוצאת לע"ז כמה מהוצאת לע"ז יש בזה שמכריזין בפומביא ואומרים שהס"ת שכתבו לדיקים וגאונים כולם היו פסולים עכ"פ רובם ככולם וכי יש לנו לע"ז גדול מזה.

הן אמת שבשו"ת הראנ"ח הובא ביד מלאכי משמע דס"ל דרק בחשש לע"ז דאישות חוששין ולא בשאר דברים אמנם הרי ראינו כל הפוסקים חולקין בזה ועיין כ"מ ה' תרומות פ"א בלקוח מעכו"ם ובשו"ת מהרשד"ם סי' ב' חחו"מ וכרגע מצאתי לרבינו הגדול מרן הח"ם א"ח סי' פ"ט (דף ל"ג מדפי הספר) וז"ל ולהיות כי מצוה להציל הראשונים משגיאה

בכעין כמ"ש התה"ד סי' ע"ד שאע"פ שמדינא בעי' סיד מחוי ברוחב אצבע ללחי ובניישטט הנהיגו בכל שהוא ולא רצו להניח לשנות מנהגם שלא להוציא לע"ז על הראשונים שלא מיחו בדבר וכ' שצריכים לדחוק ולייש כל האפשרי ובפרט בענין זה שהגאון ט"ז ישב בשטיינץ אחר גזירת ת"ח ובאותו העת ממש ישב הש"ך שם בק"ק דרעזנץ שאנו עוסקים בה וכו' ושמע וידע את כל אשר נגזר מפי ט"ז ולא חשש לו ע"כ צריכים אנו שלא להוציא לע"ז ח"ו וכו' ע"ש ועיין עוד מהרי"ט ח"א סי' פ"ו ובס' גט פשוט למהרמב"ח סי' קכ"ה סקל"א כמה חילוקים בזה ולא רציתי להאריך יותר ורק מראה מקום אני בזה. עכ"פ ברור ומבורר דכה"ג איכא משום לע"ז להכריז ולפרסם ח"ו דברים כאלו נגד רבותינו ואבותינו הקדושים מדור דור וגם סופרים הצדיקים בזה"ז.

סימן קצה

חזקת כשרות דס"ת מהו

עוד להנ"ל

עוד כתב על מה שרבים טוענים כי הוא חזקה דאתי מכח רובא דתלוי במעשה כלומר בסופר שעשה כראוי וכדבעי יפה דחה מעכ"ת ממה שהביא משוחט דהכל הנמצאין אצל שחיטה מומחין הם האמנם לפענ"ד נראה להוסיף על דבריו דכאן לא דמי כלל לשוחט מתרי טעמי חדא דהתם אית לן חזקת איסור נגדן היינו חזקת אינו זבוח ועיין הג"א חולין דף ט' הקשה בא"ז היאך נאמין לשוחט והא ע"א אינו נאמן באיסורין היכא דאיתחזיק איסורא ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ובשלמא היכא שנמצאת הבהמה שחוטה כהוגן אלא שאין יודע אם מומחה שחטה ואם לאו אמרינן רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן אבל היכא שנתנו לו בשר לאכול ולא ראה בית השחיטה וכו' ע"ש ור"א ממי"ץ תי' ע"ש.

והנה היינו בבהמה שבחייה בחזקת איסור עומדת אבל בס"ת שכתבה הסופר והוא בחזקת כשר ואומר שכתבה בכשרות ודאי נאמן דבידו הוא והוא עשאה ויכוננה מתחילתה ומעולם לא איתחזקא בחזקת איסור אלא אדרבה הסופר שכתבה לכתחילה מיד החזיק חזקת כשרות שבו ואפילו המגיה ס"ת של אחר ולא איתחזק בחזקת כשר אבל הכ"נ לא איתחזק בחזקת פסול וכיון דהסופר יש לו חזקת כשרות והוא אומן בדבר ואומר שהס"ת כשר אליו שומעין ואין זה ענין סומכין על הרוב או על החזקה אלא זה גדר של ודאי שהסופר ודאי בדקה והוה כבהמה שחוטה שהשוחט שחטה לפנינו או שמעיד ששחטה הרי אין זה גדר של רוב ותלוי במעשה אלא זה ודאי שהשוחט ודאי שחט שהרי מעיד ששחט והכ"נ בענין ס"ת ופשוט מאד לפענ"ד. דאל"כ אפילו לאחר בדיקת המחשב אכתי צריך לסמוך שהסופר שמטפל עם המחשב הוא נתן חזקת כשרות לפי דעתם שהמכונה אינה מכשרת רק בידי הפועל עם המחשב ופשוט.

סימן קצו

פסול בס"ת אי הוי מיעוט המצוי

עוד להנ"ל

עוד הביא באות ג' בשם גדול אחד שרצה לומר כיון שיש כאן מיעוט המצוי בחסרות ויתירות שנפל טעות והמגיהים לא הרגישו ולכן יש לתקן כמו בבדיקת הריאה אף דקיי"ל רוב בהמות כשרות הן יפה דחה גם בזה מעכ"ג דלא דמי כעוכלא לדני דשם הוא המיעוט במציאות שהרי יש מיעוט בהמות טריפות בעולם והמיעוט הוא בטבע העולם ואנחנו מסופקים בכל בהמה ובהמה שמא היא טריפה אלא סומכין על הרוב שזה הבהמה מן הכשרות הן ומיהו רוב זה מטבע העולם ורובא דליתא קמן מעולם לא נתברר דנימא בהמה זו מן הרוב היא ולכן כיון דאיכא מיעוט המצוי בטריפות הריאה גזרו חז"ל לבדוק.

אבל בס"ת נהפוך הוא שאנו מחזיקים כל ס"ת בודאי כשרה שהרי העיד לן סופר כשר שכתב והגיה ס"ת זו בכשרות והגם שיש מיעוט ס"ת שיש בהם חסר או יתיר אבל ס"ת זו שלפנינו לא נכנס במיעוט ס"ת שהרי לכן לקחנו סופר ירא"מ ומומחה ובדק אחר הטעויות ובירר דס"ת זו כשרה היא למה הדבר דומה לאחר שכבר בדקו הריאה שהעיד השוחט שהריאה כשרה הגם שיש עוד י"ח מיני טריפות או אפשר שעוד ימצא גם איזה טריפות בריאה זו שבדק באופן רחוק מ"מ אנו אוכלין בשר בהמה ולא חיישינן כיון דהבודק בדק ואמר שלא מצא טריפות בריאה סומכין עליו בענין זה ונעשה ודאי והכ"נ בס"ת ופשוט דלאחר בדיקת הריאה שאוכלין הבהמה אין זה מדין רוב בהמות כשרות אלא מדין ודאי שזו כשרה אלא שאכתי צריך לסמוך על י"ח טריפות ולזה אנן פטורים מלבדוק והכ"נ עכ"פ פשוט דצדקו דברי מעכ"ת דאין כאן כלל ענין של מיעוט המצוי אלא כל ס"ת כשהוא לעצמו יש לו דין ודאי כשר ע"י עדות של הסופרים הכותבים והמגיהים. וגם אין בזה מחזיקים מס"ת לס"ת אלא כאן נמצא וכאן הי' והאחרת כשרה הוא ודאי וק"ל.

ופשוט דמלפנים זאת בישראל שהיה סופר כותב ס"ת והי' נאמן עליה שהיא ס"ת כשרה כמבואר בגמ' גיטין נ"ד ע"ב ההוא דאתי לקמיה דר' אמי א"ל ס"ת שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתים לשמן א"ל ס"ת ביד מי א"ל ביד לוקח א"ל נאמן אתה להפסיד שכרך ואי אתה נאמן

להפסיד ס"ת ומבואר דלא זאת שנאמן להכשיר אלא אפילו אמר להפסיל אינו נאמן להפסיד ויפה כתב מעכ"ג באות ג' וכמו שהעיר מיו"ד סי' רע"ט אלא דהתם כל אלו אפילו בע"א שע"א נאמן באיסורים אבל היכא דלאחר הכתיבה נתנו להמגיהים שתים או שלשה א"כ יש כאן עדות ברורה שהוא יותר מהגדת ע"א הגם שהוא ג"כ נאמן, ואף שהם עדות מיוחדת מפני שכל אחד בדק לעצמו מ"מ הרי כה"ג לכ"ע עדות מיוחדת נאמנת וא"כ א"א לדמות לבדיקת הראי' שהוא מיעוט המצוי בטבע ולא בדקו אחר המיעוט ואין לזה שום ענין לבדיקת הראי' שהוא מיעוט המצוי.

באות ה) הביא דבר יקר מפמ"ג בענין חשש ברכה לבטלה דהיכא דאין מברכין ואונו בברכה ליכא חשש משום ברכה לבטלה במקום ספק וכיון דבברכת התורה לא מברכין ואונו ליכא למיחש משום ספק. ולפענ"ד לא צריכנא לזה דהכא כיון דאית לן הסופר והמגיהים מעידים הרי הוא ודאי וכמ"ש בסמוך והרוותנו שהרי בתפילין ומזוזות ושאר כתבי קודש מברכין ואונו וג"כ יש לחוש משום טעות ולא חיישינן שמא נמצא טעות הגם שגם זה במציאות כידוע בתפילין ומזוזות כמו בשאר סת"ס ומיהו לפמ"ש פשוט דאין בזה חשש כלל.

סימן קצז

חשש ברכה לבטלה

עוד להנ"ל

באות ו') הביא מסוס"י תל"ו ובמקו"ח בסי' הנ"ל לענין בדיקת חמץ מה שגם אני עוררתי את לב מעכ"ת בזה והוא דבר פשוט דהבית שכל השנה הוא מקום שמכניסין בו חמץ והרי הוא בחזקת ודאי חמץ אעפ"כ מהני בדיקה ואפילו אשה ואם שאלו ואמרו בדקנו הרי זה ודאי בדוק ולא חיישינן שוב לכלום וגם מברכין על ביעור חמץ ולא חיישינן שמא לא ימצא הכל וישאר חמץ בפסח ונמצא בירך ברכה לבטלה, וזה נמי פשוט כי אפשר לא בדק ונשאר משהו כי א"א לבדוק אחר הכל ולמצא ע"פ דרך הטבע, וודאי קשה הוא יותר מכתיבת מכתיבת ס"ת שיושב וקורא כל התורה.

ולפענ"ד יפה העיר, דודאי נראה דסומכין על הבודק ומברכין ברכת על הבדיקה ויש להאריך אלא שאהז"ג ופה תהא שביתת הקולמוס והנני חוזר על הראשונות שלפענ"ד המחשב הנ"ל הוא מעין חדשות שכתב עליהם מרן הח"ס חדש אסור מה"ת לבד ממה שעי"ז יתרשלו המגיהים לגמרי מלבדוק ויסמכו על המחשב כאשר כבר שמעתי מכמה סופרים שאמרו שב"ה עכשיו ניטל אחריותו מכתיבת ס"ת וכשרותו וליבא לפומי לא גליא. ובפרט כי לעצם נתגלה כבר שגם לאחר בדיקתם עם המחשב מצאו כמה וכמה טעותים והי' כן אחד במאגרא ואחד בטארגטא וגם פה בברוקלין ואחד גם בקרית אונגוואר מה שאני יודע ועוד הרבה מקומות.

אלו דברי ידידו דושב"ג בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן קצח

השם צבא' אי מותר להזכיר

ד' בשבת י"ז לחודש שמרבים בו בשמחה התשנ"ג בנ"י יצו"א

אל מע"כ הרב הגאון הגדול ליהודים צ"ת ראש בשמים כג"ת מוה"ר **אברהם** דוד הורוויץ שליט"א מח"ס שו"ת קנין תורה וש"ס חבר בד"ץ עדה החרדית ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדש"ג בידידות נאמנה, את קסתי נתתי בידי לעיין בדבריו היקרים תשובה שלמה שערך מעכ"ג ובהיותי בביתו נאוה קודש נתנה לי לעיין בה בהא מילתא דכבוד השם צבא' הסתר דבר אשר באר"ק נזהרים שלא לבטא השם צבא' רק בקו"ף לבקות ובארצות פולין ואונגארן לא שמענו מזה וגם אצל רבותינו הקדושים גאוני עולם זי"ע שהיו נזהרים בכל חומר אפי' על הקל וכ"ש על החמור את ה' אלקיך לרבות ת"ח ולאחר הבירור מש"ס ופוסקים יצא הדבר להתירא כפי' מה שכתב התורת חיים על מס' שבועות ל"ה ע"ב בד"ה שלא נקרא צבאות אלא על שם ישראל, דלא אשכחן במקרא צבאות לחודא דלהוי שם, אלא ה' צבאו' כתיב או אלקים צבאו' משמע דה"ק אלקים של ישראל שנקרא צבאו' עכ"ל. וגם הסתייע מתפא"י על המשנה שבועות (פ"ד מי"ג אות נ"ד). ומינה יצא פשר הדבר כי מצינו תנא תורה ודבר ה' מירושלים דודאי קיי"ל כרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטוש"ע יו"ד סי' רע"ו דצבאות הוא שם משמות הקדושים שאינן נמחקין אלא שהוא רק במקום שהוא סמוך לשם הקדוש כמו ד' צבאו' עמנו וגו' אמנם באמירה בעלמא שלא בשעת התפילה אסור להזכיר שם הקדוש הקודש לצבאו' בביטויו רק אומר בכינוי השם ובכה"ג אין קדושה בתיבת צבאו' שמזכיר אחר הכינוי ולכן מותר לאומרו כמו שנכתב צבאו' ואין מקום להגריך לבקות ומיושב בזה הנהגת רבותינו הקדושים וכל העולם בארצות מולדתינו שלא נהגו כן עכ"ל.

ודן כל יקר ראתה עינו ומה אני יכול להוסיף וכל המוסיף גורע ומ"מ אהבה דוחקת את הבשר להשתעשע בדברי מעכ"ג וגם כי נזכרתי מדברי רבינו יונה באגרת התשובה (אות קכ"ו לפי סימני ספרינו בס"ד) שלא יאמר אקיים כל התורה זולתי אחת מן המצות לפי שלא למדוני רבותי עליה ולא הורגלתי מנעורי להזהר בה, או שאין נזהרין בה אנשי

מקומי, אמרתי לעבור אדא פרשא מ"מ שלא אהי' בכלל דברי רבינו יונה הנ"ל, והגם שהארכתי שם בפתשגן הכתב לבאר דברי רבינו יונה שנאמרים ביודע שיש בזה מצוה וח"ו בועטו מ"מ אמרתי להשתעשע עכ"פ בדברי תורה את מעכ"ג ואתו הבכורה לקרב או לרחק.

וראשונה על מה שכתב מעכ"ג וז"ל וע' בס' קדמון תורת חיים על ש"ס לשבועות ל"ה ע"ב בד"ה שלא נקרא נבאות אלא על שם ישראל דלא אשכחן במקרא נבאות לחודא דלהוי שם, אלא ה' נבאות כתיב או אלקים נבאות משמע דה"ק ה' אלקים של ישראל שנקראו נבאות עכ"ל. ומינה דהשם נבאו-ת אינו שם בפני עצמו.

ולפענ"ד אחר העיון לבאורה רא' זו נ"ע שהרי האי לישנא דת"ח שם הוא לישנא דרבי יוסי בגמ' שם שבועות ל"ה ע"ב רבי יוסי אומר נבאות כולו נמחק שלא נקרא נבאות אלא על שם ישראל וכו' ועל זה מפרש הת"ח דלא אשכחן במקרא נבאות לחודא דליהוי שם אלא ה' נבאות כתיב וגו' וא"כ אין מזה רא' לחכמים דפליגי אר"י ואנן קיי"ל כחכמים וכמ"ש מעכ"ת שם באות ג'. ואולי לא הביא דברי הת"ח רק לדוגמא שיש נבאו' שאינו שם עצם ונ"ע.

ולעצם דינא אדרבה מדברי הת"ח שם בד"ה הקודש ד"ה אלף דלת שהביא דברי התוס' בשם ר"ת דגרסי' דאלף דלת מאדני אינו נמחק ואע"ג דאינו שם בפני עצמו והקשו עליו דמ"ש מאות אחד וליכא למימר דנקט שתי אותיות משום סיפא לאשמעינן דמנבאות אפי' שתי אותיות נמחקות דא"כ ליתני יה"ו משם הוי' ואד"נ משום אדנות דאינו נמחק לאשמעינן דאפי' נבא מנבאות נמי נמחק דמה לי שתי אותיות מה לי שלש אותיות כיון דלאו שם המיוחד הוא ולאו שם בפני עצמו הוא. ומשמע דדוקא נבא מנבאו"ת לאו שם בפני עצמו אבל נבאו-ת שם בפני עצמו הוא וגם מדהשביה בין הני שמות יה"ו משם הוי' ואד"נ וכו' משמע דכדא כן דא ודין אחד להם וזה לבאורה ברור.

עוד הקשה אחד מחכמי הכולל דישיבתינו דא"כ במשנתינו (ל"ה ע"א) דתנן התם משביעני עליכם וכו' בשמים ובארץ הרי אלו פטורין באל"ף דל"ת בי"ה בשד' בנבאות בחנון ורחוס באדך אפים וכו' הרי אלו חייבין, והמשביע בנבאות אמאי חייב אם הוא רק כינוי ואינו שם עצמו ובגמ' שם פריך למימרא דרחוס וחנון שמות ניהו ורמינהו יש שמות שאינן נמחקין אלו הן שמות שאינן נמחקין כגון א-ל וכו' שד-י נבאו-ת הרי אלו אין נמחקין אבל הגדול הגבור והנורא וכו' חנון ורחוס וכו' הרי אלו נמחקין אמר אביי מתני' במי שהוא חנון במי שהוא רחוס קאמר, ומעתה אי נימא דנבאות נמי לא הוי שם א"כ כל פריך למימרא דחנון ורחוס שמות ניהו הוה ליפריך נמי למימרא דנבאות שם ומדלא קאמר הכי משמע דנבאו-ת הוא שם בפני עצמו.

גם רבינו הרמב"ם בפיה"מ שבועות הנ"ל כתב משביע אני עליכם וכו' והמחלוקת בין חכמים ור"מ בכנויין לבד ובחנון ורחוס שזכר אחריהם אבל אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א וש"ן דל"ת ונבאות אין צריך לומר כי הם שמות מיוחדים וכמו כן אלקים עכ"ל. והנה מישב רבינו הרמב"ם שם נבאות בתוך שאר שמות ושאין נ"ל שהם שמות מיוחדים ואין בין זה לזה כלום והוא כמו שפסק גם בחיבורו היד החזקה דנבאות הוה מן השמות שאינם נמחקים. אלא שכאן בפיה"מ הוסיף לבאר שהוא מן השמות המיוחדים כמו אל"ף דל"ת וי"ה וכו'.

ושתו עיני ורא'תי לרבינו החפץ חיים פתיחה עשין מקור החיים (סי"א) בהג"ה שם ובעסקנו במלוה זו (מ"ע דאת ה' אלקיך תירא) אמרתי להזהיר על המתלוננין ואומרים בלשון לע"ג רא' פלוני ופלוני, גם הוא לבש עליו לפנים את מעיל הירא'ה וגם הוא קנא קנאת השם נבאות, והלא הוא בעצמו חוטא יותר מפלוני וכו' והנה המלעיג הזה נוכל לומר באמת עבירה גוררת עבירה כי ע"י איסור לה"ר החמור מאד נגרר ג"כ לאיסור הוצאת ש"ש לבטלה כמו שנפסק ביו"ד סי' רע"ו ס"ט לנבאו-ת ג"כ הוא משבעה שמות שאינן נמחקים ושם נבאו-ת אפילו בלא י"י ג"כ שם גמור הוא ורא' משבועות (ל"ה ע"א) במשנה משביעני עליכם בנבאות ולא קמקשה על זה בגמ' מידי ע"ש. והנה הרא' הוא מה שכתבנו לעיל ומסתמא מכאן הוא המנהג בארץ ישראל שמעכ"ת רואה שהרי כן פסק ז"ל להלכה דאפי' נבאות בלא ה' נמי הוא משבעה שמות ואינו נמחק. ובודאי שמכאן יצא לבני ארץ ישראל שנוהגין לומר נבקות ע"פ פסק הנ"ל של הגאון הקדוש בעל מ"ח זי"ע.

אלא דא"כ נ"ע על מנהג הני מקומות שלא דקדקו לבטא השם נבאו' ולכאורה הי' נלפענ"ד להביא רא' גדולה למע"כ מספר שערי אורה מהחכם המקובל התנא אלקי ר' יוסף בן גיקטלי"א זי"ע אשר העיד עליו האר"י הקדוש שהספר הזה הוא מפתח גדול ומאיר עינים באספקלריא המאירה בחכמת הקבלה, שהאריך שם בשמות הקדושים שאינם נמחקים ובשער (ג-ד) כתב על י"י אלקים נבאו' שמעה תפלתי וכתב שני שמות הקודש שהם שליטי ורביעי על דרך המעלות הם נקראים אלקים נבאו' י' נבאו' ושניהם נכללים לפעמים כאחד כאמרו (תהלים פ"ד) ה' אלקים נבאו' שמעה תפלתי, ולפעמים נזכרים כל אחד בפני עצמו כאמרו (שם פ')

אלקים צבאות השביעו והאר פניך ונושעה, וכאמרו (שם מ"ו) ה' צבאו' עמנו משגב לנו וגו' והוצרכנו להביא אלו שני השמות בשער אחד אע"פ שאחר השמות הבאמנם כל אחד מיוחד בשער שלו לפי ששני אלו השמות צריכים בביאורם זה לזה וכשאנו מפרשים האחד גם השני צריך ביאור עמו הוצרכנו לבארם כאחד שהרי שניהם מתאחדים זה בזה ושני אלו השמות הנקראים אלקים צבאו' ה' צבאו' שניהם נכונים להריק בדרך הציורות כל המשכות שפע הספירות העליונות ולהביאם במדת א-ל ח"י וכו' ע"ש.

ובאות ד' שם השם נקרא אלקים צבאות והוא סוד המדה המושכת כל מיני דין וגבורה מצד שמאל ושואבת מן הבינה ומן הפחד ולוחמת מלחמות י' צבאו' מעלה ומטה, ובחילוק בין נבואת משה רבינו ע"ה שנבואתו עולה למעלה ואינו מזכיר שמות מה שמזכירין בכל הנביאים בנבואתם כגון כה אמר ה' צבאו' אלקים צבאו' והם בד' ספירות תחתונות לא כן משה רבינו שמעלתו עולה על גביהן אף שכל הנביאות הם מפי השם, והאריך שם בדברי סודות וקבלה שאין לי בעונ"ה עסק בהם ומ"מ נראה דמשך הני שני שמות יחד ולא הזכיר השם זה לבד ולפמ"ש מעכ"ג בשם הת"ח דשם זה הוא לבדו לא אשכחן דליהוי שם אלא ה' צבאו' או אלק' צבאו' הי' נראה רמי' גדולה לזה.

איברא דממה שהתחיל שני שמות הקודש שהם שלישי ורביעי וכו' ושניהם נכללים לפעמים כאחד כאמרו וכו' ולפעמים מזכרים כל אחד בפני עצמו כאמרו וכו' משמע לכאורה דלפעמים הם מזכרים כאחד ולפעמים הם מזכרים כל אחד בפני עצמו ואפ"ה הם שמות, אמנם זה שיבוש דמה שכתב ושניהם נכללים לפעמים כאחד ולפעמים כל אחד בפני עצמו אין הכוונה על שני השמות של אלקים צבאו' או י' צבאו' דלעולם ה' צבאו' או אלקים צבאו' שם אחד הוא אלא הכוונה שלפעמים מזכר שני שמות והיינו ה' אלקי' צבאו' והיינו כי השני שמות הם יהו"ה שם אחד אלקי' שם השני, ושני השמות מזכרים עם צבאו' (ותהלים פ"ד) ה' אלקים צבאו' שמעה תפלתי, ולפעמים רק שם אחד מזכר עם צבאו' והוא אלקים צבאו' השיבנו והאר פניך (שם פ') וכאמרו ה' צבאו' עמנו משגב לנו הנה שבשעה שמזכיר ה' עם צבאו' הוא שם אחד ונמצא שהצבאו' הוא מהשם כלומר השם צבאו' או אלקים צבאו' אבל צבאו' לבדו באמת לא מצינו שהוא שם.

ועוד תקשה יותר דאי צבאות הוא שם בפני עצמו היל"ל שלשה שמות הקדושים שהרי התחיל בשני שמות קודש ומונה שלשה כלומר א) י"י, ב) אלקים, ג) צבאו-ת, וכיון דכתב שני השמות ותשב צבאו-ת בהדייהו משמע דהוא חלק מהשני שמות ולא נקרא שם בפני עצמו. ועיין מ"ע (תהלים פ' ה') ה' אלקים צבאו-ת בעבור שמצאו רבים וכו' וע"ד הפשט שהוא דרך קצרה ה' אלקים אלקי צבאות שהם צבא השמים, ועיין רד"ק שם אמנם מוהר"י בן יחייא ז"ל כתב ה' שהוא אדון עולם האלקי, אלקים שהוא אדון עולם המלאכים, צבאו-ת שהוא אדון עולם הגלגלים וכו', משמע לכאורה דהוא מחלוקת אם הם שלשה שמות בעצם.

ואשר נלפענ"ד דכל מקום שנכתב צבאו' אחר השם כגון י' צבאו' או אלקים צבאו' אז ודאי דאסור להזכיר צבאו' שהרי הוא בכלל השמות שאינן נמחקין ואף שלא מצינו שם זה לבדו אלא סמוך מ"מ הרי הוא בכלל השם וכיון שאסור למחקו ממילא אסור לבטאו ג"כ, ונראה להוסיף דאפילו להזכירו לבדו כל שמזכירו בשביל השם וכגון הא דמתני' בשבועות שם משביעני עליכם בשד-י, בצבאו' כיון דמשביעו בשמות בשם ה' אפילו אמר רק צבאו' נמי הוי שבועה כיון דאמר משבעני עליכם הרי ההשבעה הוא בשם, ועיין רש"י שבועות שם אוסרכם אני בשבועה, מזכיר את את השם באחד מכל הלשונות הללו, וכיון דמזכיר לשם שבועה אפי' לבדה הוי שם, ובזה מיושב שלא תקשה מגמ' דידן והפוסקים שפסקו דצבאות לבדו נמי הוי מן השמות שאינם נמחקים והוא משום דנכתב לשם השם וכיון דצבאות הוא שם כשנכתב או נאמר עם י"י השם צבאו' או אלקים צבאו' ולכן אם כתבו לשם השם אפילו לבדו נמי הוי שבועה בה' וליכא מחלוקת בין ש"ס דילן להג"ל.

אבל כשאומר צבאו' סתם ולא מזכיר כלל ה' צבאות וגם אינו מזכיר שצבאו' זה כוונתו בשביל השם אז איכא תרתי לטיבותא חדא דנאמרה לבדה בלי להקדים שם קודש, וגם כשאומר צבאו' לא נתכוין לשם ה' כה"ג מותר לכתחילה לאמרו ולא הוי בכלל מוציא ש"ש כלל, ואע"ל נבקות, ועיין תוס' שבועות ל"ה ע"א ד"ה באלף דלת ביוד ה"י אע"ג דהחוגה את השם באותיותיו אין לו חלע"ה שמא כיון שאינו מתכוין לשם מותר ע"כ, והנה התם אפילו הוגה את השם רק שאינו מתכוין לשם מותר כ"ש כאן דבעצם הוא שם מצורף עם ה' או אלקים אם אומר לבדו ואינו מכוין לשם השם מותר לומר לכתחילה ומה"ט לא נמנעו אצלינו.

אלו דברי אדם מיעוט לעולם והנני מבקש סליחתו על ריבוי הדברים אמנם היות כי נתן לי התשובה לעיין בדבריו עיינתי בהם ונהנתי מהם וזכיתי להשתעשע בדברי תורה על ידו וי"ר שיזכה להוסיף דעת ולהרבות תורה עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים החותם בסל מלא ברכות לאריכת ימים ושנים דשנים ורעננים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן קצט

איסור טבל והפרשת תו"מ

י"ג לחדש שנתנה בו תורה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי רב חביבי הרב הגאון וו"ח פרי עץ הדר כו' כש"ת מוה"ר יונתן בנימין גאלדבערגער שליט"א ראש הכולל באבוב בעמח"ס אבני חפץ ב"ח וש"ס.

אחדשבת"ר בידידות, וכו'. ולהראות חביבות גבן גם כי מצוה לחבב דברי חבירו וכמאמר הפמ"ג בפתיחה באגרת השני' לר' בנימין המלמד תורה לבני ישראל, גם כי ידעתי שמחבב דבריו הנני רק להעיר כמה דבריס שראיתי מידי עברי ואי"ה לכשאפנה קצת אולי אשנה עוד פרקו הנאה.

א) **בדרוש** לפדיון הבן לנכדו היקר על הפסוק (שמות כ"ב כ"ח) מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי הביא דברי המדרש רבה (פ' ל"א אות ח') לא תפרש מעשרות שלא כתקנן לא תפרש מעשר ואח"כ תרומה ולא מעשר שני ואח"כ מעשר ראשון לכך נאמר לא תאחר, וכו' ותמה על הסמיכות של בכור לתו"מ ובד"ה ולפי זה ניחא כתב כיון דתכלית המצוה של הפרשת תו"מ הוא להפריד חלקי הקודש מחלקי החול כי לפני זה היה דמוע ומעורב ולזו הקב"ה להפרידם וכן בבכורות וכו', והגם שאין משיבין על הדרוש ומ"מ פטפוטי דאורייתא תבין דמה שכתב שתכלית הפרשת תו"מ הוא להפריד חלקי הקודש וכו' אחי שפיר לשיטת רש"י יבמות פ"ו ע"א דאיסור טבל הוא מטעם דפתיך ביה תרומה וא"כ כל ההפרשה הוא להפרים הקודש מחול אבל לשיטת התוס' שם ד"ה מה תרומה טובלת דא"כ לא ליתסר טבל לכהן כיון דתרומה שריא ליה וע"כ דטבל איסור בפני עצמו הוא ואין לו שייכות תערובות אלא התורה אסרה טבל והתירה ע"י הפרשה א"כ הפרשת תו"מ היתר הוא כמו שחיטה לבהמה שבחייה אסורה משום אבמה"ח ושחיטה מתירה הכ"נ איסור טבל אסור משום טבל וההפרשה מתירו א"כ אין זה ענין של מבדיל מקודש לחול שלאחר שמפרים מקדשהו ועושהו תרומה.

ועיין מאירי נדרים י"א דהטבל אסור משום תרומה אין הכוונה משום שנתערב תרומה בטבל דהא יבש ביבש חד בתרי בטל אלא הביאור דטבל מטיל איסור על כל הכרי וגם על הכהנים ובהרמתו את התרומה ההרמה מתרת את התרומה לכהנים והשריים של הכרי לישראל. ודברי המאירי נריכים ביאור גדול שהרי לא אמרינן חד בתרי בטל אלא היכי דאיכא לפנינו איסור והיתר ונפל האיסור לתוך ההיתר אבל היכא דאיכא לפנינו חפץ שמעולם לא נתברר האיסור והיתר אלא נולד האיסור וההיתר יחדיו לא אמרינן ביטול ברוב ועיין מרדכי חולין סי' תשל"ז ורמי' מיבמה שרקקה דס דלא בטל הרוק בדס שא"א בלא לחלוחי רוק אי נמי דליכא למימר ביטול ברוב אלא בדבר שהי' ניכר בפני עצמו תחלה ואח"כ נתערב, ועיין יו"ד סי' ק"ב ובספר גט מקושר סי' ט"ו ומל"מ פ"ו מהל' מעילה ה"י, ועיין עוד תוס' ב"ק ס"ט ע"א ד"ה כל הנלקט א"נ וכו' וגדולה מזו כתבו התוס' נדריס י"ב ע"א ד"ה כחלת אהרן דאין האיסור תרומה בא ע"י הפרשה כלל שהרי קודם לכן נמי הי' אסור משום טבל והפרשת תרומה לא בא אלא להתיר, וקל"ע מתוס' קידושין ל"ח ע"ב שכתבו כדברי רש"י ע"ש ול"ע.

ועיין למרן כק"ז בשו"ת בית שעריס א"ח סי' ש"ח שתמה עוד לשיטות דס"ל דאיסור טבל איסורו רק משום תרומה דפתיך א"כ כיון דמדאורייתא חטה אחת פוטרת את הכרי היאך לוקים על האיסור לעולם והרי ליכא אכילת כזית איסור בכדי אכילת פרס לעולם באכילת טבל ועיין עוד בית שעריס יו"ד סי' ד"ש באריכות גדולה, ועיין רמב"ם פ"י מהל' מאכלות אסורות הי"ט הטבל כילד ובספרא אמרו סוף פ"ו והשיאו אותם עון האשמה מלמד שאף הטבל חייבים מיתה באכלם את קדשיהם וכו' ופי' הראב"ד והר"ש קרא יתירא קא דריש וכו' ל"ל למיכתב והשיאו אותם עון אשמה אלא ודאי להביא את הטבל עצמו שהתרומה בא ממנו ויש להאריך אלא שאין הז"ג ותן לחכם ויחכם עוד.

סימן ר

המאחר לפדות את בנו עובר בכל יום בבל תאחר

עוד להנ"ל

ודק הערה אחת מה שרציתי להעיר כאן מה ששמעתי אתמול מתלמיד הגאון מבריסק זצ"ל שהמאחר לפדות את בנו לאחר יום שלשים עובר בכל יום בבל תאחר מכאן ואילך ודרש מלאתך ודמעך אל תאחר בכור בניך תתן לי והוא פלא לכאורה דהאי אל תאחר דרשו שלא להקדים ולא לאחר סדר ההפרשה וכמו שהביאו בדרשת חז"ל, וקצת פלא על פי' העמק דבר משפטים שפי' מלאתך ודמעך כיון שכבר היו ישראל רגילים להפרים תרומה לגבוה מכל דבר הכנסה בא כאן אזהרה לבלי לאחר ע"ש והוא פלא דהאי לא תאחר דרשו לדרשא אחריתא.

ובבעה"ט על התורה לא תאחר בכור בניך אלא תתן מיד אחר ל' יום לכאורה משמע דדרש סמוכין כהגאון הנ"ל אלא די"ל דהו"ל כעין לאו הבא מכלל עשה דהוא עשה כ"ש שלא דרשינן מקרא מעצמן כידוע, ובתניא רבתי הל' פדיון הבן כתב ומאימתי חייב בפדה"ב מיום שלשים ולמעלה שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה ואם פדאו קודם ל'

יוס אינו פדוי ומכאן ואילך כל יוס ויוס עובר עליו בעשה דתפדה ע"כ. והנה דכל המאחר ואינו פודה בכל יוס ויוס עובר בעשה וגם זה לאו דברי הכל הוא אבל לעבור בלאו דבל תאחר לא שמענו ואין הז"ג להאריך יותר בזה. ולא באתי רק להעיר.

אלו דברי ידידו מה שהספקתי רק לעיין מקופיא והנני חוזר על הראשונות כי נהנתי מהדברים וי"ר שיזכה להרביץ תורה ברבים כאות נפשו ונפש ידידו המברכו בברכת התורה דושכ"ת בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רא

ביאור לשון מהרי"ל שאבי הבן אומר לכהן בפדה"ב

א' לסדר עלה נעלה התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ רב האי גאון וצדיק רב הרבנים חכם חרשים איש האשכולות מגדולי מרביצי תורה שבדורינו שלשלת היוחסין כרכא דכולה ביה ה"ה ידי"ע וידי"נ כקש"ת מוה"ר **ברוך שמעון שניאורסאהן** שליט"א ר"מ ישיבת הגאון מטשעבין כוכב מיעקב בירושלים עיה"ק ת"ו ומצודתו פרוסה בכל העולם.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, על דבר מ"ש בספרו היקר עה"ת בהל' פדיון הבן אות ד' הביא ממהרי"ל ויאמר אבי הבן אל הכהן בני פלוני הרי הוא שלך ואז יעמוד הכהן ויקבל התינוק מיד אביו, וחזר הכהן עם התינוק ושב במקומו, ובמרדכי יבמות סי' קכ"ז בשם מהר"ם ב"ב שאבי הבן אומר לכהן בני פלוני הבכור אשר ילדה לי אשתי הרי הוא שלך וכו', ועיין מעכ"ג דבש"ע לא נזכר מזה רק הרמ"א סי' ש"ה הביא נוסחת הגאונים בשם י"א דהכהן שואל במאי בעית טפי וסיים הרמ"א דאם האב רוצה להניח בנו לכהן אינו יוצא רק צריך לפדותו מכ"ש שאין ליתנו לכהן ולומר הרי הוא שלך אלא הכל דרך חיבוב מצוה הוא עכ"ל.

ולפענ"ד הנה זה מצאתי בשו"ת הריב"ש בתשו' קל"א כתב וז"ל ואשר שאלת למה תקנו ברכה לכהן בפדיון יותר מבשאר מתנות כהונה כשזוכה בהן י"ל דבשאר מתנות כהונה הכהן אינו זוכה בהן רק שזוכה במתנות משלחן גבוה אבל בפדיון אע"פ שאין עושה מצוה כמו שכתבתי מהביא דרבי שמלאי שלהי פסחים ומ"מ זכה בבן ונתנו לאב בפדיונו וכו' ע"ש, הנה מבואר מדברי הריב"ש דס"ל דהכהן זכה בבן הבכור והוא שנתנו לאביו בפדיונו ולכאורה הוא כדעת השיטות שאומרים הרי הוא שלך ונמצא דזה הוא מחלוקת הראשונים אי הבן קודש שפדאוהו שייך לכהן. וזה מובן מה שלא שאלו בשאר מתנות כהונה אי כהן מברך או הנותן מברך אלא אדרבה הנותן ומפרש הוא המברך לכ"ע לפי שבשאר מתנות אינו אלא מקבל מתנות ומשלחן גבוה קזכי ול"ע.

סימן רב

אמאי אין פדה"ב דוחה שבת

עוד להנ"ל

עו"ש בסק"ו) מס' לקט יושר יו"ד בשם ר' דוד ורנאך שלכן אין מצות פדה"ב דוחה שבת משום דלגבי כהן אין מצוה, ובעל תרומת הדשן השיבו וז"ל דאין קפידא כלל הואיל ואי אפשר לקיים המצוה אלא בו ומצות פדיון הבן כך הוא דמיא ממש לעשה דיבוס דליתא לגבי היבמה ואפ"ה בעי למימר בשמעתא קמייתא דיבמות דלידתי ל"ת שיש בו כרת ואע"ג דאיהי נמי באיסור כרת ע"כ. ומעכ"ג העיר על דבריו דיש לחלק דמצות יבוס כן הוא המצוה שייבס אחיו זו א"כ בע"כ עליה החיוב כדי שתתקיים מצות התורה, משא"כ פדה"ב אין על הכהן הזה בפרט שום חיוב שהרי תוכל המצוה להתקיים בכהן אחר וחלוק זה נאה לו וש"י.

איברא דנלפענ"ד ליישב דברי התה"ד ז"ל שהאי חלוק אתי שפיר ביבס שמת והניח יבמה אחת אבל היכא דהניח היבס כמה יבמות שהיה לו כמה נשים וקיי"ל דיבמה אחת הוא דמייבס דבית אחד הוא בונה ולא שתי בתים (יבמות מ"ד ע"ב ובאהע"ז סי' קפ"א) דכתיב אשר לא יבנה בית אחיו בית אחד הוא בונה, א"כ כשהניח המת כמה יבמות הרי אין החיוב אפי' על אחת מהן אלא עליו המצוה לקיים והמצוה יכול לקיים בכל אחת מהן נמצא היבמות לגבי היבס ממש כהכהנים לגבי הבכור דהמצוה הוא על האב לפדות ויכול לפדותו ע"י כל כהן וכהן או על כל השבט שהוא חלק הימנו אבל מ"מ אין החיוב על כהן זה דוקא שהרי תוכל המצוה להתקיים ע"י כהן אחר והכ"ג ביבוס אין החיוב על יבמה זו דוקא אלא החיוב עליו לקיים מצות יבוס לא' מנשי אחיו המת להקים שמו שלא ימחה וא"כ כל אחת אין עלי' חיוב והו"ל דומיא דכהן כנלפענ"ד ליישב דעת התה"ד.

והגם כי אהבה דוחקת השורה ורליתי עוד להתעלם באהבים אהבת תורה אבל מה אעשה כי אין הז"ג אפילו לפלפלת כ"ש וכ"ש לפלפל יותר ואי"ה עוד חזון למועד אם יתן ה' כח ועד התם הנני חוזר על הראשונות וי"ר שיזכה להרביץ תורה ולהוסיף דעת ולקח עדי יבא יון ולו יקהת עמים כמיס ליס מכסים.

יד"נ דושכ"ק בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רג

עכו"ם אי מהימן על בהמתו שביברה

ר"ח סיון התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה הרב הגאון חוב"ט ברקאי כולו אומר כבוד וכו' בנש"ג כש"ת מוה"ר יונתן בנימין

גאלדבערגער שליט"א חדב"נ כ"ק אדמו"ר מבאבוב שליט"א וראש הכולל שם בעמח"ס אבני חפץ.

אחדשבת"ר בידידות נאמנה, וכו'. לעשות רצונו חפצתי והנני להעיר קצת במ"ש בסי' פ"ז יצא מעכ"ת לפרש ולבאר סוגיא ארוכה בכורות י"ט ע"ב הלוקח בהמה מן העכו"ם ואינו יודע אם ביכרה אם לא ביכרה ואמר ר' ישמעאל עז בת שנתה ודאי לכהן מכאן ואילך ספק פרה וחמור בנות שש ודאי לכהן מכאן ואילך ספק ופריך בגמ' לימא ר"י כר"מ ס"ל דחיישי למיעוטא ודף כ' שם רבינא אמר אפי' תימא רבנן כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה אבל רובא דתלי במעשה לא וחקר מעכ"ת הסברא לחלק בין רוב התלוי במעשה או לא והביא דעת הרמב"ן דמעוטא דלא תלי במעשה עדיף מרובא דתלי במעשה ועיין גם לרשב"א חולין דף י"ב שביאר דברי רבו הרמב"ן ז"ל וביאר הרשב"א ז"ל דרובא דתלוי במעשה הוי מילתא דלא שכיחא ועיין גם לשפ"א ומעכ"ת מיאן בדבריהם ובחר לו דרך ע"פ דעת התוס' יבמות קי"ט באשה שהלך בעלה וגרתה למדנ"ה והאריך בדבריה ערבים בבקיאות נפלאה.

והיות כי חשבתי בזה ג"כ אמרתי להעלות על הכתב רק גרגיר אחד הנה החילוק בין רוב הבא ממילא לרוב הבא ע"י מעשה הוא כי רוב הבא ממילא הוא רוב המחייב להיות כן וזה חלק מחלקי וטבע הבריאה והטבע מחייב על הרוב ולמשל רוב בהמות כשרות הן הוא מטבע הבהמות הנולדות רובם מהם כשרין שכך חייבה הטבע שבמאה בהמות יש ששים או יותר כשרות ופשוט שיש באפשרות להשתנות ולמשל אם במקום אחד יבדקו וימצאו רוב טרפות ויתברר הדבר אז לא נסמוך ארוב העולם כיון שנתברר שהבהמות בבקעה זו או במקום זה הם רובם טריפות וע"כ שמקום זה גורם או המאכל או האויר שמטריף רוב בהמות ומיהו מ"מ אכתי לא נאמר בשביל זה דרוב בהמות בכל העולם טריפות הם אלא נאמר שבמקום זה יש איזו סיבה שהבהמות רובם טרפות הן והסיבה הזו באה ע"י מקרה או מעשה שע"י מעשה זו או סיבה זו רוב בהמות נטרפות ובשעה שתוסר הסיבה יחזרו בהמות אלו לרוב העולם. וכן רוב בהמות יולדות ואינן עקרות זה הוא מטבע הבריאה ומיהו הרוב הזה הוא רוב בלתי מחייב ובלתי מציאות שהרי אם לא יבא עליה זכר לא תתעבר ולא תלד נמצא דהגם דהטבע מחייב רוב בהמות שיתעברו ויולדו מ"מ לא יתעברו מעצמן בטבע אלא העיבור תלוי במעשה שיבא עליה זכר וזה כבר אינו מחייב הטבע אלא צריך לזה מעשה והו"ל רוב התלוי במעשה שבא עליה זכר.

והנה בגמ' יבמות ס"ד אמרו בנים מחזיקין ואשה שמלה בנה ראשון ומת מחמת מילה שני ומת אף הוא מחמת מילה שלישי לא תמול שמא ימות גם הוא ולא אמרינן שהחזקו כל הנימולים שימותו אלא אמרינן אשה זו הוחזקה ילדיה למות מחמת מילה ומה"ט כתבו דאם היה לו לבעל בנים מאשה אחרת ימול דאין החזקה אלא ממנה (ועיין ב"י יו"ד סי' רס"ג בשם הר' מנוח שגם האיש מחזיק והב"ח שם הסכים לאגודה ומיהו המאירי כתב דרק האשה ועיין ג"ע סי' ט' ובח"מ וב"ש שם). ולא סוף דבר שהבנים מחזיקים אלא אחיות נמי מחזיקות שאם נולד בן לאשה ומת מחמת מילה ונולד בן לאחותה ומת אף הוא מחמת מילה לכשנולד בן לשלישית לא תמול את בנה אף הוא דאחיות מחזיקות ואף היא הולכת אחר האחיות הראשונות.

וכן לענין חולי אמרו שאחיות מחזיקות וכל שהוחזקו שלש אחיות בחולי מגונה לא ישא את הרביעית שאף היא בחזקת אחיותיה ומה"ט אמרו לא ישא אדם ממשפחת מצורעין או נכפין והוא שהוחזקו ג' פעמים ונחלקו הפוסקים למה בעי בזה חזקת ג' פעמים עיין מאירי דהטעם דחולי מילתא דלא שכיחא הוא והרשב"א כתב משום דהא דאחיות מחזקות חידוש הוא ולכך רק בג' פעמים והריטב"א כתב דחזקת משפחה אינה פחות מג' פעמים ועיין יש"ש סי' ל"ג ובדרכ"י סי' ב' אות ח' וביאר המאירי החלוק דנשואין הן לענין עקרה והן לענין קטלנית לחומרא וכן מילה מפני הסכנה ומלקות הואיל ובר כרת הוא מקילין במיתתו ווסתות דרבנן בעי ג"פ ושור המועד לא מפקינן ממונא אלא בדבר ברור הרבה וחולי לא שכיחא הוא ואקילו בה רבנן. והנה ראינו בכל אלו החזקות שהם מחזיקין ואזלינן בתר טעמא ומציאות ושכיחא.

ויש להבין כיון דלכ"ע ג' פעמים מחזיק א"כ למשל אם היה לפנינו דיר של בהמות ושחט השוחט ג' בהמות ונטרפו נחזיק כל בהמות אלו בטרפות ולא נימא שוב רוב בהמות כשרות נינהו עכ"פ לגבי הני בהמות שהם בדיר זה, וכן גם בבית שיש שם אלף נשים יולדות בנים זכרים שאינם אחיות ומלו ג' נשים בניהם ומתו מחמת מילה זה אחר זה נימא דהוחזקו כל הני במתו מחמת מילה כיון שהחזקו ג' מהם שמתו מחמת מילה האמנם כבר עמד על מדוכה זו רבינו הגדול הפנ"י בתש' יו"ד ח"ב סי' כ"ב שנשאל בדבר הנמוקים ושאר פירות שנמצאו בהן מילבין בלע"ז וכן אם נמצאו תולעים גדולים במאכל והרי כתב הר"ן פרק אלו טריפות בשם הראב"ד והביאו הב"י דאם מצאו ג' או ד' תולעים בקדרה הרי מוחזק תבשיל זה שיש שם יותר וכתב דאעפ"כ אין מחזיקין מזה לנמוקין דנאמר דכיון דמצא ג' נמוקים עם מילבין כולם עם כך לא אמרינן כן דאין מחזיקין מפרי לפרי די"ל שמא אלו הג' התליעו והאחרים לא התליעו וכתב דדמי הא מילתא לעדר של בהמות או כלוב מלא עופות שבדקו ג' מהם ומצאו בהם טריפות של י"ח טריפות (באופן) שאין צריך בדיקה בעלמא הכי נאמר כי הוחזק זה העדר

שהוא טריפה ואם אכלו שאר בהמות בלי בדיקה טריפה ודאי זו אינה תורה ובבהמות לא מחזקינן אהדדי.

ואבוהון דכולהו דילפינן מינייה דג׳ מחזיקין היינו מפלוגתא דרבי ורשב״ג גבי מילה באשה שמלה בנה ראשון ומת ב׳ וג׳ ומת וכן בנשואי אשה שהאשה בחזקת שביה או בעלה מתים דהדבר תלוי בה מה שהיא מילדת מתים או שמזלה או מחמת בעליה וכן ג׳ אחיות שמתו ביניהן הוחזקה משפחה זו כדאיתא ביבמות ס״ד כי משפחה אחת רגילין להיות בטבעה אחת ושוה כדקאמר בגמ׳ איכא משפחה דרבו דמת אבל אם דרו בבית אחת כמה נשים ומלו ג׳ בניהם ומתו הכי נאמר דכולהו אסורות ז״א דחדא לא מחזקה אחברתה וכן בכל מקום דמחזקינן מכה ג׳ כגון פ׳ המוציא תפילין בלוקח תפילין ממי שאינו מומחה בודק ג׳ וכו׳ והוחזק סופר זה במומחה ואם לקח מאחד שלקח מאנשים לא אמרינן הוחזק זה שלוקח מאנשים כשרים וכו׳ ע״ש.

וכעין זה כתב נמי הגאון בחוו״ד בביאורים א״ח סי׳ תס״ז ס״ט אות ה׳ אמש״כ המג״א סקי״ב דאם נמצאו ג׳ חטין שנתבקעו חזקה דאיכא טובא ודחה זה המג״א דלא אמרינן כן במידי דאתי מעלמא והח״י הקשה משכונת קברות ע״ש וכתב החוו״ד דלא אמרינן חזקת ג״פ כ״א בדאיכא דבר הגורם דמסתבר שיהיה כך וההיקש והשכל מחייבהו שיהיה כך אבל בדבר שנופל במקרה וליכא דבר הגורם המסתבר כ״ע אין חזקה למיקריים ודאי׳ ברורה לזה מיבמות ס״ד גבי קטלנית דאין קטלנית באדוסה למ״ד מעין גריס וכן אין דין קטלן בגברי דליכא דבר המסתבר ועוד דאי׳ מווסתות דפליגי אי דאורייתא או דרבנן וע״כ משום דבר המסתבר הוא ע״ש מה שהאריך ומדברי הפנ״י הנ״ל דאי׳ ברורה לדבריו.

ומעתה נראה להבין למה רוב התלוי במעשה שאני מרוב הבא ממילא דרוב שהוא ממילא הוא רוב המסתבר שהוא מטבע העולם שכן הוא ע״פ רוב בכל עניינים ושפיר אזלינן בתר רוב אבל רוב התלוי במעשה מי יאמר שיעשה מעשה זו אחר שאין הטבע מחייבו לעשות והגם שראינו שבמקרה היה כן מ״מ אין זה בגדר רוב ללמוד ולחייב לאחרים ולכן רוב התלוי במעשה הגם שאם עושין ע״פ רוב עושין כן מ״מ אנן על עיקר המעשה מספקין שמא לא יעשה כלל ולכן אפילו מיעוטא דלא תלוי במעשה עדיף מרוב התלוי במעשה דהאי מיעוטא עכ״פ נמי מוכרח הוא בטבע אלא שלאו לעולם בא אבל התלוי במעשה עיקר העשיה בהעדר הוא.

שנית נראה לחלק דרוב הבא ממילא או אפילו מיעוטא דלא תלוי במעשה הרי הרוב או המיעוט הוא קשור בעצם החפצא וכגון רוב בהמות כשרות הן הרוב והחיתר קשור ותלוי בהחפץ כלומר בבהמה שעצם הבהמה כשרה היא אבל רוב התלוי במעשה החיתר והרוב קשור מחוץ החפץ כלומר מצד הפועל שהוא העושה המעשה ולמשל רוב בהמות יולדות בתוך שנתן הנה אמת שכן הוא אבל הוא תלוי וקשור בעלית זכר עליהם שצריך להיות שם זכר שיבא עליה ולפעמים צריך מעשה ידי אדם להרביע והרוב תלוי במעשיו אם יעשה או לא יעשה ואין לו שייכות עם החפץ של הזכר והבהמה היא רק החפץ אשר עליה יתברר המעשה ולכן שפיר אפילו מיעוטא דלא תלוי במעשה עדיף מפני שהיא בעצם החפץ מרוב התלוי במעשה שהוא מחוץ לחפץ ודו״ק.

שוב מצאתי במחנה אפרים פ״ג מהל׳ יבום שכתב כעין זה שכתב ונלע״ד לחלק דכל היכא דהחזקה והרוב הם בגוף אחד והרוב סותר להחזקה דרוב נשים מתעברות ויולדות בני הא חיישינן למיעוטא כיון דהחזקה סותר הרוב לגמרי כלומר דאי אזלינן בתר חזקה אינה מעוברת וכי אזלינן בתר רוב הרי היא מעוברת אבל היכא דהחזקה והרוב אינם בגוף אחד כגון גבי פרה אדומה וכן ברוב מצויים אצל שחיטה מומחין הם דבבהמה ליכא חזקה דטריפה וכו׳ ע״ש. ועיין אגודה פ״ק דחולין ס״ק י״ג סכין איתרעי בהמה לא איתרע וכו׳ מכאן הוכיח שוחט שבדקוהו ונמצא שאינו יודע הל׳ שחיטה וכו׳ ודו״ק.

ומיהו הרשב״א ז״ל הביאו הנמק״י קי״ט הקשה מ״ט דמילתא דבסוגיין מיירי ממיעוטא דמפילות ומינה פריך ולא פריך ממיעוטא שאינן מתעברות דהוו מסייעי מיעוטי להדדי (כלומר מיעוט נשים אינן מתעברות ושמא לא נתעברה ואפילו נתעברה שמא הפילה) ומי׳ ז״ל דמיעוטא דמפילות מרע לרובא דמתעברות ממש דמאותו חלק המרובה שמתעברות אתה מסלקו שיש מקצתם מפילות ולפיכך חשוב לעמוד נגד הרוב בצרוף החזקה אבל מעוט שאין מתעברות אינו ממעט ומגרע כחו של רוב ממש אלא שהוא מעוט העומד לגמרי כנגד הרוב מיעוט כזה אינו חשוב להצטרף כלל ע״ש. והריטב״א ז״ל כתב דמיעוט שאינן מתעברות גרוע הוא ובכלל דמיעוט מפילות חשבינן ליה דליהוי תרוייהו מיעוט שלם ולדידיה מיעוט מפילות נמי לא הוי מעוט שלם אלא בצירוף תרוייהו ולכאורה צ״ב שהרי בגמ׳ חשוב למיעוט מפילות כמיעוט גמור.

ודברי הריטב״א ז״ל צ״ב וקצת חשבתי לפרש דבאמת המפלת אינו בכלל עיבור וא״כ הרי בכלל מעוט שאינה מתעברת האמנם כבר הבאתי זה בשם המדרש והובא בר״ן גאון שבת קל״ה בן ח׳ הרי הוא כאבן לפי מה שנולד לח׳ חדשים אי אפשר לו לחיות כל עיקר ותמצא פירושו בבראשית רר׳ אושעיא (פי״ד) ויילר ב׳ ילירות ילירה לחדש וילירה לחוה ילירה לט׳ וילירה לז׳ רב הונא אמר נולר לט׳

ונוגר לז׳ מי לח׳ אינו מי ע״כ והארכתי במקום אחר ע״ש. ולפ״ז אשה המפלת אינו נוגר ולד של קיימא לעולם וא״כ הו״ל בכלל מעוט אינן מתעברות דפשוט אינן מתעברות ומפלת חדא הוא שהרי העבור אינו אלא שיש לה זרע שפוטר מן היבום ומן החליצה והמפלת הרי אין לה ולד ואין לה זרע לפטור אותה מן היבום.

ומיהו ביארנו בס״ד במקום אחר דיש שתי מיני מפלת יש מפלת ולד שלא נוגר להיות בעל מי לעולם וכגון זה שנוגר לח׳ וזה לא נקרא עבור כלל וכאלו לא נתעברה ויש מפלת שנוגר בה עבור ראוי לילד ולחיות אלא שהפילה מחמת סיבה ומקרה שקרה לה ודבר זה למדתי מדברי רבינו הריטב״א יבמות ל״ה למה דקיי״ל כר״ל בחולץ למעוברת וביאר דיש שני מיני מפלת יש מפלת שהולד מעולם לא הי׳ חי ויש מפלת מחמת סיבה ומקרה כגון שנוגר ולד חשוב והיה חי אלא שהכהו אדם על בטנה וכיוצא בו והפילה והחילוק ביניהו דהמפלת מחמת שלא היה חי׳ הרי אין זה בכלל זרע ואינו פוטר אבל המפלת מחמת סיבה הרי היא בכלל זרע והוא בכלל זרע אין לה עיין עליו ולכן מחמת ספק זה אינו חליצה ע״ש והארכתי גם בזה במקום אחר בתוס׳ ביאור שקילר רבינו בדבריו ז״ל.

ולפ״ז מובנים דברי הריטב״א ז״ל ולשיטתי׳ אזיל דמיעוט שאינן מתעברות גרוע הוא ובכלל מיעוטא דמפילות חשבינן להו דבאמת המפילות הפלה אמיתית בלי סיבה ומקרה הרי הוא כאלו לא נתעברה כלל אלא דזה מיעוטא דמיעוטא שתפיל מעצמה הולד דהפלה ע״פ רוב מחמת סיבה שהוא בכלל עבור ושתפיל בלי סיבה הוא בכלל אינה מתעברת ותרוייהו הו״ל מיעוט שלם והבן כי זה לפענ״ד נקודה יקרה להריטב״א לשיטתו ז״ל.

ובמה שכתבנו לכאורה יש להבין הא דאמרינן רוב מצוים אצל שחיטה מומחין הן הא תלוי במעשה שילמוד וידע ההלכות וכן הא דאמרינן חולין נ״ג רוב אריות דורסין וכו׳ הרי הא נמי הו״ל רוב התלוי במעשה שידרוס וכבר עמד על זה כק״ז בבי״ש יו״ד אמאי הוי רוב הא הוי רובא דתלוי במעשה והרא״ה בבד״ה דף ה׳ ע״ב ד״ה ועוד נתן טעם דרמאש״מ משום חזקת כשרות שאם לא למד לא היה שוחט פן יכשל באיסור נבלה ועיין גם הג״א חולין דף ט׳ בקושית הא״ז ומי׳ רבינו ברוך ורמב״ם פי״א מהמ״א ודו״ק והב״ח סי׳ א׳ מי׳ דרמאש״מ מטעם מילתא דעבידי לגלויי לא משקרי אינשי ולפמ״ש ל״ב.

ונראה דאפילו ברוב הבא על ידי מעשה יש בזה חילוקים וכגון מה שאמרו רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם הגם שתלוי במעשה שהרי לא נולד האדם בידיעת ההלכות של כל הלכות שחיטה ולא ידע האומנות ולאמן את ידו מ״מ אמרינן רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם וכן לענין ארי׳ דורס לפמ״ש התוס׳ בכורות דף כ׳ ד״ה רבינא שהקשו אמאי לא משני הכי אמתני׳ דיבמות קי״ט דהוי רובא דתליא במעשה ותי׳ דתשמיש דאדם לא חשיב תליא במעשה כמו תשמיש דבהמה דפעמים דבהמה צריך להרביע נראה ביאור הדברים דהגם שעל הרוב גם בהמה עלה עליה זכר ממילא אבל לפעמים צריך להרביע הבהמה נמצא דאינו לגמרי בידו המעשה אלא תלוי גם במעשה אחרים.

וביותר נראה לפ״מ שהסביר שם מרן ז״ל דרוב שהוא בטבע אף שתליא במעשה הוי רוב כיון שהטבע שלהם לעשות מעשה זו והטבע מכריח לה א״כ הו״ל רוב אפילו בא ע״י מעשה אבל אם המעשה תלוי באחרים ואינו בידו אף שהאחרים עושים המעשה ברוב מ״מ כיון שאין בטבעם לעשות המעשה ההיא באומו הדבר דוקא מקרי תלוי במעשה והוא קנת בשינוי בסברא ממה שכתבתי לעיל ועיין תוס׳ ע״ז י״ד ע״ב ד״ה מקוס ולהכי תשמיש דבהמה מקרי תלוי במעשה כיון דתלוי במעשה לפעמים ע״י רביעה וגם כי אין לו בהמה מיוחדת להזכר, אבל תשמיש דאדם שהוא בטבעו לזקק לאשתו דוקא והיא אצלו אתו עמו בבית מקרי אינו תלוי במעשה כיון שהטבע מכריחו.

ועיין יבמות קי״ב ביבם שגירשה לאחר ל׳ יום אינו נאמן לומר לא בעלתי דאין אדם מוקים אנפשיה יותר מל׳ יום שזה נגד טבע העולם ומיהו דוקא באשתו אבל ביאת זנות מקרי תלוי במעשה דנהי שיש בידו לזנות וגם שימצא מופקרת מ״מ לאו באשה זו וגוף זה דוקא וממילא ברוב של אריות נמי כיון שהמעשה בידו ובטבעו לדרוס אף דתלוי במעשה לא מקרי רוב התלוי במעשה כיון דזה דרכו וטבעו לעולם וכן ברוב מצוין אצל שחיטה מומחין נמי כיון דזה דרכו לשחוט ולמד הלכות שחיטה והוא בטבע בני אדם שאם לא היה יודע הלכות שחיטה לא היה שוחט ירא שיקלקל ויחייב לשלם וגם כי הוא ירא שמים ולכן כיון שבידו הוא לשחוט כראוי אמרינן רוב מצוין מומחין הן.

ובזה מובנים דברי הרמב״ן ז״ל במלחמות שכתב דדבר התלוי במנהגא הוי כרובא התלוי במעשה דכיון דליכא בזה טעם מדרך החיוב או טבע אלא שכן הנהיגו א״כ הו״ל כתלוי במעשה שאין כאן הכרח וכנ״ל. ומובנים נמי דברי הט״ז שמביא מעב״ת ביו״ד סי׳ ס״ט סקכ״ד באשה שבשלה בשר ושכחה אי מלחה קודם הבישול והתיר מטעם רוב דיש רוב נגד החזקה שלא נמלחה דרוב פעמים מולחין תחלה קודם הבישול ורוב עדיף מחזקה והקשו עליו האחרונים ז״ל דהרי הוה ליה רוב התלוי במעשה שמלחה האשה או לא מלחה עיין

בנ"ח הל' מליחה אות כ"ט וביד אברהם מי' לחלק בין דאורייתא לדרבנן ומעכ"ג האריך בזה ולהנ"ל נראה דברי הט"ז נכונים דהגם דהוה רוב התלוי במעשה מיהו כיון דאיכא חיוב למלוח הבשר קודם בישולו מדינא אם רוצה לבשלו ולא ממנהגא ובידה היא כה"ג לא מקרי רוב התלוי במעשה רק אם עושה מכח מנהג הו"ל רוב תלוי במעשה שמא לא יעשה מכח מנהג וכנ"ל.

וראיתי למע"כ שהביא דברי השו"מ להסביר מש"כ הרמב"ן למה לא אזלינן בתר רובא ברוב התלוי במעשה וכתב דרוב התלוי במעשה מנגד לחזקה שלא נעשה המעשה עיין בית שערים יו"ד סי' ג' שהאריך הרבה בדברים נפלאים ויוסיף לקח כי אין רצוני רק להעתיק מכלי אל כלי. רק דבר אחד מה שמע"כ תמה על דברי הרא"ש דביבמות קי"ט כתבו התוס' רא"ש דבאדם להכי לא הוי רוב התלוי במעשה דממילא הוא בא שאדם מזקק לאשתו ומיהו בכתובות י"ג כתב דהא משמע ביבמות דאית ליה לר' יהושע סמוך מיעוטא לחזקה וכו' ובכורות מוכיח דלית ליה לר"י סמוך מיעוטא לחזקה והיא דיבמות דמשמע דאית ליה שאני התם משום דהוי רובא דתליא במעשה דרוב נשים מתעברות וילדות תלוי במעשה דבעילה ולא הוי רוב חשוב וחילוק זה מצינו התם בבכורות עכ"ל ותמה מע"כ דלדבריו אין זה רוב בכלל א"כ למה כתב דהוה מטעם סמוך מיעוטא לחזקה דמשמע לשיטתו דאין כאן רוב חשוב להכי אמרינן סמוך מיעוטא הלא לשיטתו אין כאן רוב כלל עכ"ל. ותי' ע"פ שיטת הרמב"ן הובא בשו"מ ולפענ"ד אכתי לא הועיל לתרץ סתירת הדברים.

ומה שנלפענ"ד בתרי אנפי או יאמר דבאמתהתוס' יבמות הנ"ל שהקשו אמאי לא מוקי לה נמי כרבנן וכי אזלי בתר רובא ברובא דלא תלוי במעשה אבל ברובא דתלוי במעשה לא אזלי בתר רובא דכה"ג משני רבינו בפ"ג דבכורות גבי רוב בהמות מתעברות וילדות ותי' די"ל דהכא אליבא דרבא דל"ל התם שינויא דרבינא א"נ דוקא גבי עיבור בהמות חשיב רובא דתלוי במעשה וכו' ולתי' הראשון אינו מחלק בין רוב התלוי במעשה ולעולם אזלינן בתר רוב ולתי' הב' הוא דחדשו הא חלוקא בין בהמה לאדם וא"כ י"ל דהרא"ש נמי הביא ביבמות ב' התירוצים של תוס' אבל בכתובות לא הביא אלא התי' הראשון.

והטעם לזה נראה משום דס"ל תי' זה לעיקר כיון דעל תי' הב' יש עליו כמה קושיות כמו שהקשו המפרשים דבאמת מ"ש ומה מדויק בזה לשון רבינו הרא"ש בכתובות שכתב וז"ל והיא דיבמות וכו' דרוב נשים המתעברות וילדות תלוי במעשה דבעילה ולא הוי רוב חשיב הנה דייק שתלוי במעשה דבעילה ומעשה הבעילה בעצמה מקרי בא ע"י מעשה ולא הוי רוב חשוב וא"כ סתם כאן תי' ראשון לעיקר דמעשה בעילה לעולם מקרי מעשה אפילו באדם.

או יאמר דס"ל דב' התירוצים אמת אלא דלא נאמרה כן אלא אליבא דרבנן דר"מ שהוא ר' יהודה אבל רבי יהושע לא ס"ל כן דהכא בכתובות אליבא דר' יהושע פריך דכתב שם דהא משמע ביבמות ברפ"ב דאית ליה לר"י סמוך מיעוטא לחזקה וכו' ומשמע דבריש מודה וכו' ועוד מוכיח בבכורות פ' הלוקח דלית ליה לר' יהושע סמוך מיעוטא לחזקה וכו' וא"כ לדידיה צריך לאוקמי' דבעילה לא הוי רוב חשוב אבל לרבנן דר"מ אין צריך לחלק ואין להקשות שמחלקים במציאות כמובן ודו"ק והראשון עיקר. ולהלכה ממילא עיין יו"ד סי' שט"ז מה שפסקו בזה.

והיות כי אין הז"ג להאריך הנני מוכרח לקצר וכל טוב ממנו לא יבצר והנני חותם מעין הפתיחה בברכת נשיאת חן וחסד ושיתקבלו דבריו בין שוחרי ולומדי התורה וי"ר שיזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות עדי יבא יעון ולו יקהת עמים ולקראת קבלת התורה הנני לברכו שיזכה לקבל התורה מתוך שמחה והרחבת הדעת.

ידידו דושב"ת בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן רד

בבית מאפה שאין שם יהודי, אי יש להסתמך על פועל עכו"ם בהפרשת עיסה לחלה

ג' לסדר ועשו לי מקדש התשמ"ח בנ"י יצו"א

שלום שלום לקרוב ה"ה מע"כ הרה"ג חוב"ט נו"נ כש"ת מוה"ר שלום נח סג"ל וויים בעמח"ס תיקון עירובין צה"פ השלם בנ"י.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ובדבר מכתב תשובתו על השאלה שנשאלה בבית מדרשו של ידי"נ הגאון מהר"י ראטה שליט"א בנידון הפרשת חלה בבית אופה יהודי אשר פועלי הבעל הבית העובדים בלילות הם עובדי כוכבים ואין איש יהודי עמהם בשעת אפיית הפת בכדי להפריש חלה כראוי אי שפיר עבדי במה שאומרים להנכרי שהוא יפריש מכל עיסה ועיסה שעושה בלילה קצת עיסה, ושימנו על הלד והיהודי הבעה"ב כשיבא בבוקר יפריש מאותן העיסות מכל אחד ואחד חלק מזה ויקרא לה שם חלה וישייר קצת כמבואר ביו"ד סי' שכ"ג, וכנראה ממכתבו שיש מי שהוא נסתפק בזה מדא דאין נאמנות לעכו"ם ויש לחוש שלא יפריש מכל בצק, ושנית כיון שבבוקר כבר ליכא להאי בצק שכבר נאפה כל הלחם והו"ל מפריש שלא מן המוקף. ומע"כ השיב תשובה שלמה ערוכה במו"ב העלה בכתה דהתירא וכן נראה דעת ידי"נ הגאון מוהר"י שליט"א שהביא ג"כ מלורף לתשובתו

הרמתה, ומ"מ כיון דאיקלע לידן לא אמנע מלהעיר מילתא זוטרתא ואולי יהיה כדי להתלמד במקום אחר ונראה מה דלקמן. תנן התם במס' תרומות פ"א ממשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו. עובד כוכבים שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרוממתו תרומה. ופי' הרע"ב אפילו ברשות של ישראל שעשאו ישראל שלוחו לתרום אין תרוממתו תרומה דכתיב כן תרומו גם אתם (במדבר י"ח) גם לרבות שלוחכם מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית. ועיין תוי"ט לא שייך כו' דהעו"כ אינו בכלל עם המייבים לתרום, ועיין תוס' חדשים שם דלא הוצרך לדרשה דגם אתם לפמ"ש דאתי אליבא דר"ש ובפ"ג מ"ח העו"כ והכותי תרוממתן תרומה, ופי' הרע"ב אם הפרישו תרומה מן התבואה שלהן אבל אם תרם הנכרי משל ישראל בשליחותו אין תרוממתו תרומה כדדרשינן מכן תרימו גם אתם וגו'. ועיין טוש"ע יו"ד סי' שכ"ח דעכו"ם לאו בר הפרשה הוא לא בתרומה ולא בחלה, וז"ל הרמב"ם פ"ה מהל' בכורים הי"ג החלה נקראת תרומה לפיכך אינה ניטלת אלא מן המוקף כתרומה ואינה ניטלת מן הטהור על הטמא לכתחילה (שם הי"ד) וכל שאמרנו בתרומה לא יתרוס ואם תרס אינה תרומה כך בחלה וכל שאמרנו בתרומה לא יתרוס מזה על זה כך בחלה.

האמנם בהמלאה שהעו"כ ישייר מכל עיסה שילוש בלילה ובבוקר יקרא הבעל הבית שם חלה על העיסות שקנו מכל עיסה ועיסה אי יש לסמוך על זה בשעת הדחק, ומעכ"ת האריך הרבה בדין דשמא יחליף אי חיישינן וגם אי יחתוך מכל עיסה ועיסה ועוד כמה ענינים. ונחזי אנן מה דקמן. וראשונה נראה להקדים שתי הקדמות.

א) **מה** שהבאתי כבר בהרבה מקומות דלא מקרי דיעבד אלא כשהדבר נעשה במקרה, אבל דבר שרגילים לעשות כן אינו נקרא דיעבד אלא לכתחילה כיון שרגילין בכך, ודבר זה כתבו רבינו הגדול הרא"ש בתשובה כלל כ"ג סי' ו' מהא דרבא עירובין דף מ' בההוא ליפתא דאתא למחוזא חזינהו רבא דכמישי שרא להו רבא למיזבן מייתיהו כיון דחזא וכו', וכתב הרא"ש ז"ל בנידון שנשאל ביונים שאמר ישראל לגוי ערב יו"ט שיקנה לו למחר לצורך יו"ט שלא יפה עשה וסיים וז"ל הלכך אם היונים גדולים שיכולין לפרוח חוץ לתחום אסורים משום מוקצה ואם לאו מותרין בדיעבד היכא שקנה כבר אבל אם רגילין לעשות כך אסור לאכול מהם אפילו קנו כבר דאין זה נקרא דיעבד אלא לכתחילה כיון שרגילין בכך עכ"ל ועיין ש"ע א"ח סי' תקי"ז ס"ב וכ"כ המהרי"ק שורש ל"ט והובא בד"מ יו"ד סי' ע"ו וכבר הבאתי גם כן מרבינו הריטב"א על מה שאמרו ז"ל דמקח וממכר בשבת לא הוי אלא מדרבנן היינו דוקא באקראי בעלמא אבל מי שפותח חנות וגו"נ בכל יום השבת כימי החול אסור מדאורייתא שהרי עושה היפוך מה שאמרה תורה וביום השביעי ישבות ומינה כתב מרן כק"ז בבי"ש דאפילו לדעת הרמב"ם דאין מבטלין איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן היינו באקראי בעלמא אבל מי שיעמוד ויבטל איסורין בכל שעה ויעשה בית חרושת על זה וכה"ג לכ"ע אסור מדאורייתא דאין זה רצון הבורא לבטל איסורין.

וכן הוא ג"כ בכ"מ שקיי"ל דבדיעבד מותר היינו באקראי שא"א פעם באופן אחר אז מקרי דיעבד ומותר אבל היכי דעושה לכתחילה הדברים וסומך על מה שבדיעבד מותר כה"ג לאו דיעבד הוא ולכתחילה ודאי אסור לעשות כן ועיין פסחים כ"ג ע"א ליידי חיה ועופות שנזדמנו להם מיין טמאין מותרין למוכרן לנכרים ודוקא נזדמנו דלא מצרכינן להו להפקירן אבל לכתחילה אסור לחזור אחריהן כדתנן במס' שביעית (פ"ז מ"ג) אין עושין סחורה לא בגבילות וטריפות ולא בשקצים ורמשים עיין רש"י שם ובתוס' ד"ה אמר קרא א"נ בנזדמנו כגון שנפלו בירושה ועיין רא"ש ב"ק פ"ט סי' י"ג ותש' רשב"א סי' מ"ט ועיין תה"ד סי' כ' ונוב"י יו"ד סי' ס"ב ושו"ת בית שערים יו"ד סי' קל"ח וא"ח סי' פ"ט.

איברא דהכי מפורש לרבינו הרשב"א בתש' ח"ג סי' די"ר וז"ל כתבת ובדרפאים שאמרת ראיתי שערוריה שנותנין לחולים אותן המשקים הנעשים ביד העו"כ מחומץ שלהם כו' ובפתח הקונט' הנכבד אשר שלחת עמדתי מרעיד אמרתי לא תהא כזאת בישראל מי האנשים האלה אשר בריתם את מות כפר ולולי שאתה אמרת לא האמנתי כי יסופר לא ידעתי מקום להם שיסמכו בו שאם מפני שנתערב החומץ בתוך הדבש ובטל במיעוטו זה אינו וכו' ואעפ"י שאפילו ודאי יין שנתערב בשאינו מינו בידינו או אפילו תחת ידם בטל ברבייה לפי שזו דרך מקרה וכל שנתערב דרך מקרה לא החמירו בו עד שיהא בו בנותן טעם אבל כל שדרכן לעשות כן אסרו ואינו בטל במיעוטו וכו' ע"ש הובאו הדברים בית יוסף יו"ד סי' קל"ד ועיין משנ"ה ח"ז סי' קי"ג וח"ד סי' ק"ו.

ועיין קה"י בלשון חכמים סי' קע"ה דאי אין לו תקנה אחרת מקרי דיעבד ועיין תוס' סוכה מ"א ע"א וב"ש א"ע סי' ל"ו סק"ו ובתש' רמ"ע מפאנו סי' ס' הואיל ול"ל תקנתא אחרינא דייינין ליה כדיעבד וכ"כ הר"ן גבי תנור שהסיקו בקליפי ערלה והרא"ש פ' אלו טריפות בספק דרוסה ועיין שו"ת שבו"י ח"א סי' מ"ט דכל שהוא עצמו גורם לדבר לא מקרי דיעבד כלל ועיין תוס' קידושין נ"ה ע"ב ד"ה אין לוקחין בסופו ויש לומר כיון דבלולב הגזול יש תקנה לעשות לומר יחזרו דמים למקומן כדאמר הכא משום הכי קאמר דאפילו דיעבד לא מהני דאי אמרינן מהני כך לי דיעבד כמו שהיה עושה בתחלה.

ב) **מה** שכתבו גדולי הפוסקים דיותר יש ליזהר ולהדר לתקן בכל ההידורים מה שמתקן לרבים יותר ממה שהוא לצורך יחיד וכ"כ לענין אתרוג שמי שיש לו שני אתרוגים ואין אתרוג לצבור יתן היותר הדר לרבים כי גדול המכשול של רבים משל יחיד וכן הזכוי לרבים גדול משל יחיד. וידועים דברי הר"י ערמאה בעקדה שיותר חמור להתיר איסור דרבנן לרבים מאיסור דאורייתא ליחיד וכן אמרו לענין אתרוג שקונים לרבים צריך להיות יותר מהודר מאתרוג של יחיד והדברים ידועים.

ג) **מה** שכתבו הפוסקים דאפילו היכא דמתירין דבר בדיעבד מיהו היכא דאיכא מתרי צדדין ובתרוייהו הוה דיעבד הו"ל כתרתי לריעותא וכתרי ביעו דסמכי דאמרינן דתרתי לריעותא אסור ובס"ס לאיסורא הכ"נ היכא דהוה תרי דיעבד אסור. ודבר זה העלו רבותינו במחלוקת דעת הלח"מ בפ"ד מה' יבום וחליצה הי"ז אחר שתמה על המפרשים על הרמב"ם כתב וראה לתרץ ולומר דהך מקשה והך מתרץ סברי דכי מכשרינן בדיעבד היינו חד פיסולא אבל תרי פיסולי לא מכשרינן בדיעבד וכו' ע"ש וכ"כ הרדב"ז. גם בתשו' הרדב"ז סי' תרפ"ט כתב דבתרי דיעבד כאחת הו"ל תרתי לריעותא לענין כבד שלולין עם בשר, וכ"כ גם לענין הרחקת החפיפה מהטבילה דבדיעבד מותר בשעת הדחק וכן לטבול ביום השמיני בשעת הדחק מותר ואם אירעו שני דברים כאחד אסור ששתי קולות לא מצינו שהקלו עיין ר"ת נדה ס"ז ע"ב ד"ה משום ורא"ש שם ויו"ד סי' קל"ט ס"ז ושעת הדחק דומה כדיעבד והארכתי בזה במקום אחר בס"ד והבאתי ראיות לזה.

ויש חולקין בזה דגם בתרתי דיעבד סומכין. עיין שו"ת מהרש"ם ח"א סי' ט"ז בד"ה אך בנידון דידן שכתב לבטל החליצה מטעם הלח"מ דלא מכשירן דיעבד אלא בחד פיסולא דלכתחלה אבל אם עבר על ב' פיסולי לכתחלה גם בדיעבד מיפסל וכתב ז"ל הגם שבפתיחה שבדע"ת לה"ש הבאתי סתירה לזה מתוס' יבמות מ"מ קשה להקל למעשה לנגדו ע"ש. ועיין ט"ז יו"ד סוסי' ל"א סקי"ב במליחת צלי דיש לאסור באין הפסד מרובה וכתב הט"ז ז"ל נראה לע"ד דתרי קולי לא מקלינן בשביל הפסד מרובה דהיינו לומר דמליחת צלי לא מקרי אינו נאכל מחמת מלחו וגם לסמוך על דעה ראשונה דהכא דאין לאסור בים בקעים וכו' ע"ש והוא ג"כ על דרך זה שכתבנו.

ומעתה נראה דאפילו אי נימא שאם פעם במקרה הי' דבר כזה שלא היה ישראל בגילה אחד והיה סומך על עכו"ם שישייר מבליקו טרם יחמץ משארותו צרור בשמלתו על החלון עד שיבא הישראל ויפרים עליו חלה והיה זה בדיעבד שסמך על העכו"ם וגם עוד דיעבד שיפרים חלה שלא מן המוקף, דהו"ל תרתי דיעבד, ועוד יש להעיר מדעת הגמ"י דלכתחלה אין להפרים מן העיסה או בצק על מה שכבר נאפה בתנור אלא או כולו בצק העיסה והחלה או כלו אפוי וא"כ לא מיבעיא למ"ד דתרתי דיעבד לא אמרינן לעולם להתיר א"כ כאן פשוט דאין לסמוך על זה אלא אפילו להמולקים דגם בתרתי דיעבד יש לסמוך מ"מ הכא הרי אין כאן דיעבד כלל דדיעבד לא מקרי רק במקרה אבל כאן הרי לאו מקרה הוא אלא עשו דבר זה לדבר תמידי א"כ אין דבר זה דיעבד וא"כ אפילו יקרה פעם כן כבר אסור אפילו בדיעבד ובמקרה כיון שרגילין לעשות כן וכמו שאסר הרא"ש בהני יוני כיון שרגילין להו"ל כעין פשיעה דאפילו באין לו תקנה לא הוי דיעבד עיין שבו"י הנ"ל ועיין גם זבחים פ' ועירובין דף ק' ברש"י שם.

וגם יש עוד חשש שמא בבוקר ישכח הבעל הבית הישראל להפרים מהני עיסות כיון שאינו עוסק עכשיו בהני עיסות וכעין זו מצינו בגמ' פסחים דף ד' ע"א דפריך התם והשתא דקיי"ל דלכ"ע אור אורתא הוא מכדי בין לר"י ובין לר"מ חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה ונבדוק בשית וכו' ובדף ו' ע"ב שם אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל ופריך ויבטליה באורבא ויבטליה בחמש כלומר למה הצריכותו לבטל בלילה ליתקנו רבנן לכל אדם שיבטל קודם איסורו באיזה שעה שהוא ולמה דוקא בשעת בדיקה ומשני כיון דלאו זמן איסורא הוא ולאו זמן ביעורא הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה פרש"י פשע ישכח ויבא לידי פשיעה שעל ידי מה יזכר אבל עכשיו שעסוק בבדיקתו יזכר ע"כ. נראה מבואר דאדם שיש עליו דבר לעשות אם בשעת עסקו בו זוכר הוא ועושה כל הענין אבל לאחר זמן עיסוקו בו לא יזכור שעל ידי מה יזכר. וממילא בדידן נראה דאפילו במקרה חד פעמי היינו סומכין על כל הני דחוקים והיינו מתירין הפת לאכול בדיעבד אבל לתקן שיעשו כן לכתחילה פשוט שא"א שיש לחוש שמא העו"כ לא יפרים ואת"ל שכן יפרים ויניח שמא הבעה"ב הישראל ישכח מלהפרים, וגם אפשר שלא יכנס בכלל יום אחד בבית האופה, ואפילו את"ל יפרים מ"מ הוי שלא מן המוקף ודאי אין לסמוך על זה לרבים.

עוד נלפענ"ד לחדש דאפילו למ"ד דחלת חו"ל אוכל והולך ואח"כ מפרים היינו דוקא במי שהפת לפניו ובידו להפרים כה"ג אמרינן אוכל והולך ואח"כ מפרים אבל בפת שנתחייב בחלה והאוכל ס"ל שמותר לאכלו שכבר הופרש מפת זה חלה ובאמת עדיין לא הופרש והדבר תלוי בדעת אחרים שיפרים או לא אין לומר כה"ג אוכל והולך דמי יימר שהאחר באמת יפרים ובשלמא האוכל עצמו שאם לא יפרים מן העיסה הרי בידו הוא להפרים וסומך על עצמו שיפרים אח"כ אבל לאכול קודם הפרשה ע"מ שחושב שמא יפרים אדם אחר ואם לא יפרים נמצא אכל טבל למפרע עיין רא"ש בילה פ"א

סוס"י י"ג ועבר אז על איסור טבל וכתבו הגאונים דאין מזמנין על מי שאכל ולא הפרים חלת האור שהרי אכל טבל טבול דרבנן עיין ד"מ יו"ד וב"ח א"ח סי' תנ"ז ובמג"א סי' תק"ן סק"ח וחק יעקב סק"ב ע"ש א"כ כל שעה שלא הפרים חלה אכמי אוכל טבל למפרע ואין מזמנין עליו ומה שאחרים ישנם בידם להפרים או אפילו בדעתם לתקן לא מועיל כלל.

איברא דמעתה נראה לפענ"ד לומר דבר חדש שהרי עיקר הדבר שאדם אוכל והולך ואח"כ יפרים הוא שיפרים מפתו שהוא אוכל אבל פשוט שאין אחרים יכולין להפרים לאדם מפת שלהם על פתו שהוא אוכל שהרי אין מפרישין חלה בלא רשות בעל העיסה כמבואר בש"ע יו"ד סי' שכ"ח ס"ג ומעתה נפל פיתא בבירה שהרי הפת שעושה העו"כ בלילה מיד לוקחין אותו על מכוניות (טראקס בלע"ז) ומובילין אותו לחנויות למכור והפת נמכר עוד קודם שהפרישו עליו חלה לבעלי חנויות וכן בני אדם לוקחין מהפת בחנויות קודם הפרשת חלה שע"פ רוב בעל הבית לא בא אל בית החרושת עד שעה שמונה או עשר וכיונא בו והמציאות שהלחם מובא לחנויות מחצי הלילה עד הבוקר נמצא דהלחם נמכר קודם הפרשת חלה וממילא מה שמפרים הבעה"ב אח"כ מהעיסה שהשאיר העכו"ס אינו מועיל על לחם חבירו.

ואפילו למה שכתב התה"ד סי' קפ"ח הובא ברמ"א שם ס"ג דאם ידעינן דזכות הוא לבעל העיסה כגון שהיתה העיסה מתקלקלת מותר ליטול חלה בלא רשותו דזכין לאדם שלא בפניו וכן משרתת שבבית יכולה ליטול חלה בלא רשותו כיון שרגילה היא לפעמים שבעלת הבית נותנת לה רשות, שאני דידן מהתם, חדא שהרי הב"ח השיג שם על עיקר דינא של הרמ"א שגם התה"ד לא התיר לכתחילה במשרתת אפילו רגילה היא ליתן לה רשות אא"כ דאיכא חשש קלקול ומשמע היכא דליכא קלקול ואינה משרתת אסור להפרים שלא מדעתה אע"פ שהיא מגבלת העיסה והרי היא פועלת בעיסה זו אבל אחר שאינו גבל אפילו דיעבד לא הוי חלה וצריך להחזיר ולהפרים ועיין ש"ך שם שפסק כן בסק"ה והנה התם עכ"פ יש שייכות להמשרתת אבל בדידן כיון שמכרו הפת ואין שום שייכות להמגבל בפת זה עוד ולא עוד שהרי המגבל הוא עכו"ס והבעל חרושת לעולם לא היה לו שייכות כאן אלא שהעיסה היתה שלו כלומר נעשה בבית חרושת שלו ונמכר לישראל והגבל הוא עכו"ס הו"ל בעל החרושת אחר לגמרי לענין הפרשת חלה על הפת של הלוקח שהוא עכשיו ברשות אחר ובמקום אחר לגמרי והבעל חרושת אפילו אינו יודע באיזה מקום הוא הפת שיכול להפרים עליו ומה שהשאיר העכו"ס (אם השאיר) לעצמו מהעיסה אין לזה שייכות שיוכל להפרים ויהיה הוא הבעלים על ההפרשה. והשנית שהקצוה"ח ח"מ סי' רמ"ג סק"ח השיג על עיקר דינא דהתה"ד ע"ש.

ועוד בו שלישיה דנראה דכל ההיתר הוא באופן שהעיסה מתקלקלת מטעם שעיקר המצוה להפרים מעיסה אבל כל שלא הפרישו מן העיסה ופשע בזה שוב כה"ג אפילו התה"ד מודה שאין לאחרים להפרים כלל דאל"כ אמאי התירו למשרתת או לאחר להפרים להט"ז משום שהעיסה לא יתקלקל הרי בידם לאפות העיסה קודם לעשות פת ואח"כ יפרים בעל הבית או בעלת הבית שדרכה לעולם להפרים ומה קלקול שייך בדבר אע"כ דדוקא קודם אפיה הוא דהתירו אבל לאחר שנאפה ולא הפרישו כה"ג ודאי כבר אמרינן דניחא לאינש דליעבד מצוה בעצמו ולא יפרישו אחרים כלל וא"כ כל ההיתר הוא קודם שנאפה וא"כ בדידן שהוא כבר לאחר אפיה וגם בעל המאפה אינו מפרים מן העיסה אלא לאחר אפיה כה"ג ודאי אינו מפרים על שאינו שלו לכ"ע.

והנה בגמ' ב"מ דף כ"ב התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה של חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם אם בא בעל הבית ואמר לו כלך אצל יפות וכו' ואם לא היו שם יפות אין תרומתו תרומה כו' והרמב"ם פ"ד מהל' תרומות ה"ב ממשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה וכו' והתורם את שאינו שלו שלא ברשות הבעלים ה"ה התורם שלא ברשות כו' ובגמ' וזאת התרומה אשר תקחו מאתם פרט לתורם את שאינו שלו ועיין כ"מ שם ובש"ע יו"ד וא"כ אפילו נניח לו כל הקולות וכל היתרים והדחוקים שדחקו בדידן אין לו מקום לסמוך ולהתיר דהכא גרע מהתורם שלא ברשות דהתם עכ"פ תורם משלו על שלו אלא שצריכין לכוין דעתו אבל הכא הרי הוא תורם משאינו שלו ושלא ברשות וגם תורם שאינו מן המוקף שהוא רק כמה דיעבד והלוקח אינו מרוצה לעבור על אלו בשאט נפש ולכתחילה וא"כ ודאי אלו היה יודע לא הי' מסכים להיותו שלומו כה"ג ולהפרים נמצא דלא הוי שלומו כלל ולא הוי מפרים משלו על של אחרים ודו"ק. ועיין רפ"ק דפסחים דאפילו היכא דיהיבי אגרא ובדקי והתנה עמו שלוקח בית בדוק ונמצא שאינו בדוק אמרינן דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה ומכ"ש הכא דלא אמר כלל שזכות הוא לו ואלו היה יודע שזה לא הפרים חלה ודאי ניחא ליה לעצמו לקיים המצוה ולא היה רוצה שזה יקיים.

ואל תשיבנו ממה שאמרו עירובין ל"ב אמר רב ששת מנא אמינא לה דתניא האומר לחבירו צא ולקוט לך תאנים מתאנתי אוכל מהן ארעי ומעשרן ודאי מצא לך כלכלה זו זה תאנים מתאנתי אוכל אוכל מהן ערלי ומעשרן דמאי במה דברים אמורים בע"ה אבל בחבר אוכל ואינו צריך לעשר דברי רבי רשב"ג אומר במד"א בע"ה אבל בחבר אינו אוכל עד שיעשר לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ובגמ' שקיל וטרי ומסיק דס"ל לרבי מוטב שיחשדו חברים לתרום

שלא מן המוקף ואל יאכילו ע"ה טבלים ומוקי פלוגתייהו רבי סבר ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא זוטא ולא ליעבד ע"ה איסורא רבה ורשב"ג סבר ניחא לחבר דליעבר ע"ה איסורא רבה ואיהו אפי' איסורא קלילא לא עביד ע"ש ומשמע לכאורה דעכ"פ לרבי אוכל ובע"ה מעשר.

לא קשה מידי חדא דהתם אומר ליה לקוטו ואכול ומסתמא כיון דניחא ליעבד איסורא זוטא אינו נותנן לו בתנה עד שיפרישם עליו מעשר וא"כ אכתי שלו הוא אבל כאן במכר שמכר לו ולא אמר לו כלום ודאי מכר לו לגמרי אלא דבאמת גם בעיקר הדבר אין הכוונה שיפרישם החבר מעשר עכשיו ולאחר שאכל הע"ה דזה גם רבי מודה שא"א אלא הכוונה דכיון שאמר לו החבר לקוטו כלכלה זו ודאי מיד מפרישם קודם שיאכל זה וקודם שקבלה וכ"כ להדיא רבינו חננאל שם וז"ל ואוקמה רבינו סיפא בחבר שאמר לע"ה וחבר אחר שומע וסבר רבי החבר ששומע לחבר שאמר לע"ה מלא לך כלכלה זו אוכל אותו החבר ששמע וא"ל לעשר דבודאי ההוא חבר, קמא (כלומר קודם) דא"ל מלאה לך כלכלה זו עישורי מעשר עלויה מביתיה ואע"ג שאינו מן המוקף ע"ש הרי כתב מפורש דהחבר ודאי עישור עליו קודם שא"ל מלא לך כלכלה זו ועיין מאירי שכתב ג"כ חזקתו שהפרישם וכו' ע"ש אבל כאן שמכר קודם ההפרשה אין לו עוד שום טענה ללחמו של הלוקח וא"כ אין שום תועלת במה שהוא מפרישם אלה על פת שאינו שלו ולא מהני החלה כלל אלא להבלק שהשאיר וזה אינו כלום ופשוט.

אלא דאכתי פש לן לבאר הא דאמרו בגמ' נדרים ל"ו ע"ב איבעיא להו התורם משלו על של חבירו צריך דעתו או לא מי אמרינן כיון דזכות הוא לו לא צריך דעת או דילמא מצוה דיליה הוא וניחא ליה למיעבדיה ומסיק דאמר ר' אבוהו א"ר יוחנן המקדיש מוסיף חומש ומתכפר עושה תמורה והתורם משלו על שאינו שלו טובת הנאה שלו וכבר כתבתי דכל שמותר בתרומה ה"ה בחלה ומבואר דאדם מפרישם על שאינו שלו אלא מדעתו והא דאמרו אין אדם מפרישם אלא מדעתו מיירי כשרוצה להפרישם מעיסה של בעה"ב שלא מדעתו אבל מעיסה שלו לכאורה מותר אפילו שלא מדעתו ועיין נדרי זריזין מה שתמה דבגמ' פסחים הנ"ל מבואר דלא אמרינן זכות הוא לו ולפמ"ש הקצוה"ח לחלק בין זכיה לניחא ליה י"ל קצת והבן כי קצרתי.

הן אמת דהרמב"ם פסק דהתורם משלו על של אחרים הרי זו תרומה תמה המל"מ דהא איבעין לא איפשיטא והאיך פסק הרמב"ם דאין צריך דעת וכתב דלמדו מפדיון פטר חמור של חבירו שהוא פדוי וכ"כ הריטב"א ז"ל ע"ש ועיין נדרי זריזין מה שתמה ובאמת כי לולי דברי המל"מ הי' אפשר לפרש בדברי הרמב"ם שכתב וז"ל חמשה לא יתרומו כו' והתורם את שאינו שלו שלא ברשות הבעלים,אבל התורם משלו על של אחרים הרי זו תרומה ותיקן פירותיהן והיה אפשר לפרש אבל התורם משלו היינו לדעתו וכ"ת מאי קמ"ל הא קמ"ל דמותר לתרום מפירות אחרים על פירותיו ולא בעי דוקא שיתן תרומות ומעשרות משלו ובזה היתה מיושבת קושית הנדרי זריזין מסתירת הש"ס ודו"ק האמנם בטלה דעתנו נגד דעת המל"מ שלא פי' כן בדברי הרמב"ם.

ולדידן מיהו א"כ הכ"נ עכ"פ לא יגרע מהמפרישם על שאינו שלו שיכול להפרישם בלי דעתו האמנם גם דא לאו תברא הוא דאפילו נימא דהתורם משלו על של אחרים תרומתו תרומה היינו דוקא דאח"כ הודיע לאחרים שתרם וגם קודם שאכלו האחרים את הטבל אבל לאחר שאכלו כבר האחרים את שלהם טבל ובא אחר ותורם משלו על של אחרים פשוט דכה"ג לא מהני ובשלמא בדידיה עצמו מהני משום משייר אבל בשל אחרים לא מהני מה שיש לאחר ולמשל מי שמכר לחבירו ליטרא תבואה של טבל ואכלו ושוב בא המוכר ומפרישם מתבואתו על מה שאכל הלוקח כבר לא מהני הפרשתו כלום, ובפרט שהשיור שהשאיר לא הי' על ידו אלא ע"י עכו"ם שכה"ג אין זה מעשה שיור אלא שחלק העיסה והחלק הגדול מכרו והחלק הקטן השאיר לעצמו דמה שהניח העכו"ם לא מקרי שיור כלל לענין עישורי והו"ל רק כאחר לגמרי שבא עכשיו לעשר מעיסה שלו שיש לו על שמכר לשני טבל ואכלו כבר ודו"ק. הגם שלעצם באמת לא ראינו בשום מקום שכתבו דין זה שאדם מפרישם משלו על של אחרים גבי חלה ואפשר דהכ"נ יכול לומר ניחא לי דליעבד מצוה בעצמי כיון שאינו עולה כלל ואינו מרויח שהרי חלת חו"ל א"ל שיעור וי"ל.

אשר שלפ"מ שכתבנו שנמצא באמת שזה הוא מכשול גדול להרבים שהכשילו בעלי בתי האופים רבבות מישראל לאכול פת בלי הפרשת חלה לכ"ע והגם כי הוא איסור דרבנן מ"מ כבר כתבנו בשם הבעל עקידה דאיסור דרבנן לרבים חמור מאיסור תורה ליחיד. ולענין תשובה אי בעי על זה יהיה תלוי בביאור דברי הנתיבות בעבר אדרבנן בשוגג אי צריך עליו תשובה עיין ח"מ סי' רל"ד ובח' האריכתי בזה הרבה.

ורק כדי להתלמד בעצם הדין לסמוך על העו"כ שישאיר מכל בצק ובצק לפענ"ד אפילו בדיעבד אין בו כדי סמיכה כלל חוץ מהטעמים הנ"ל שכתבנו לעיל בדבר הרגיל אין לסמוך וכיוצא בו מ"מ נלפענ"ד דאין לסמוך על העכו"ס כלל שיקח חלק מכל בצק ובצק וילרפס אחד אל אחד ויניח למחרתו ורואי למע"כ שכתב דבמקום דליכא טירחא וליכא חשש שמא החליף עכו"ס בדבר ששייך מירתת נאמן והכ"נ

ליכא טירחא להשאר אחר ולא לאפותו וליכא חשש להחליף עכו"ס מהימן והאריך שם בראיות.

ולפענ"ד לעצם דינא יש לעיין דהנה ביו"ד סי' ס"ט ס"י עכו"ס משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה ואין ידוע אם הדיחו אם יודע העו"כ מנהג ישראל סומכין על דבריו אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת, וכתב הרמ"א הג"ה ובחד מינייהו סגי או במסיח לפי תומו שהדיחו יפה או שישראל אפילו קטן יוצא ונכנס דמרתת הואיל ויודע מנהגי ישראל, והנה מצינו בזה אופן נאמנות לעכו"ס היינו כשיודע מנהג ישראל איך לעשות ובעי ב' תנאים אחד ישראל יוצא ונכנס והשני שיהא מירתת לעת המחבר ולדעת הרמ"א בחד מינייהו סגי והש"ך שם ס"ק מ"ב תמה למה השמיט הב"י דין דמסל"ת שהוזכר בטור ופוסקים ותי' דאזיל לטעמיה דלסמ"ג וריב"א לא מהני מסל"ת ודוקא מירתת מהני פסק דמסל"ת לא מהני ומירתת מהני ובספר אפי רברבי דף מ"ו ע"א נראה דבעבדו ושפחתו שייך מירתת והרמ"א ס"ל דבחד מינייהו סגי מסל"ת או מירתת וס"ל דהכא לא דמי לסוס"י קל"ז דהכא כיון דאיכא עוד טעמא דעכו"ס אנקיותא קפדי יש להקל טפי.

והנראה דלשני הפירושים נראה הא דעכו"ס אפילו באיסור דרבנן לא מהימן אלא היכי דמירתת או דאיכא יוצא ונכנס וגם יודע דיני ישראל, עוד מבואר מדברי הש"ך דדין מירתת לא שייך אלא בעבדו ושפחתו ועיין גליון מהרש"א דבאינו עבדו ושפחתו לא ולכן כתב המחבר עו"כ משמש וכ"כ הפמ"ג להדיא בדברי הש"ך ושכן הלכה אמנם ביד אברהם שם חולק וס"ל לחלק דבעבדו ושפחתו נאמן לעולם אפילו בלא יוצא ונכנס דבעבדו ושפחתו הקניות לו שייך מירתת לעולם אפילו בלא יוצא ונכנס ובעכו"ס שאינו עבדו לא שייך מירתת אלא ביוצא ונכנס אבל בלא יוצא ונכנס לא שייך מירתת בעכו"ס שאינו עבדו לעולם. ופי' כן דברי ס' לחם הפנים ע"ש. ועיין יו"ד סי' קי"ג ס"ד בש"ך סק"ז בשפחות שמחלק בין קנויה לדין שפחות שמצוין לשבות בשבת ובין קניות רק לשנה שהם כשכיר ולא קנויה ועיין גם ש"ך סי' קי"ח סקל"ה ול"ז.

והנראה דבדין סתם עכו"ס שעובד אצל ישראל אי יש בו דין מירתת במחלוקת שנויה ואפילו כשישראל יוצא ונכנס לדעת האפי רברבי והש"ך והפמ"ג וגליון מהרש"א מירתת לא מהני רק בעבדים ושפחות ולא בעכו"ס העובד כשכיר ולדעת היד אברהם גם בעכו"ס שייך מירתת אבל דוקא כשיש יוצא ונכנס, ויוצא ונכנס פירושו ממש וכשהולכים לבית המדרש כתבו הש"ך והפר"ח כיון שיודעות השפחות ששהין שם זמן מה כבר יש להחמיר אפילו בשפחות דמירתת מ"מ סומכות שלא יבואו ועיין באה"ט סי' קי"ח אות כ"ג ומעתה בפועל העובד כל הלילה ויודע שהישראל הבעל הבית הולך לישן ואומר לו בפי' כך שהולך לישן וכן הוא כל השנה במציאות ואינו יוצא ואינו בא בלילה ואפילו אם היה צריך לו לא יענה לו א"כ פשוט דבכה"ג ליכא מירתת כלל לכ"ע.

עוד אני אומר דבזה"ז שיש אגודת העובדים (יוניאן בלע"ז) ליכא כלל דין מירתת אפילו בעה"ב יוצא ונכנס דלעולם יהיה לו אמתלא והאגודת העובדים עומדין על צידו נגד הבעה"ב ולא דמי לעו"כ העובד אצל בעה"ב בזמן הש"ך וי"ל וא"כ לדידן בפועל שעובד בלילה אצל ישראל אין כאן שום נאמנות מצד הדין לא מצד מירתת ולא מצד מסל"ת שהרי הבעה"ב אומר לו שיניח מכל עיסה חלק וא"כ צריכין אנו רק לסמוך על נאמנותו שכן עשה והא ודאי לא אמרינן דמה שאמרו היכא דאין לו הנאה לא יחליף היינו דלא חיישינן שמא עושה פעולה להחליף ולמה יעשה פעולה זו ולכן מאמינן ליה בשב ואל תעשה או יותר בביאור לא חשדינן ליה שעשה מלאכה בלי תועלת ולמה יעשה מלאכה זו לקלקל, ומוקמינן בשב ואל תעשה אבל היכא דאנן מבקשין ממנו לעשות פעולה לנו ויש לנו תועלת במלאכה זו והוא אפשר שלא יעשנה ודאי שצריך כבר עדות שכן עשה ויש בזה חשש שמא טעה ולא הניח מכמה עיסות או מחמת עצלות לא הניח בכל פעם קצת מכל עיסה שזה הי' טירחא לו להטריח ולזכור להפריש מכל עיסה חלק אחד והרי אפילו בישראל שכחה מצויה בזה ולכן ע"ש עם חשיכה תקנו חז"ל חייב אדם לומר ע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר וע"כ משום דשכחה שכיחה ולא עשרו א"כ כ"ש בעכו"ס שודאי שכיח שישכח מלהניח קצת מעיסה אחת וא"כ או שלא יקח מכולם.

ואם ת"ל אפילו כפמ"ש מע"כ שהבעה"ב יכול למנות ולדעת כמה עיסות עשה הלילה מה שאני מסופק מאוד למציאות כזה ושבאמת עושה כן מ"מ הרי בידו ליקח עיסה אחת ולחתוך ממנו כמה עיסות קטנות בפעם אחת ולא יטריד ליקח ולזכור מכל עיסה ועיסה וודאי דבר זה שכיח יותר ואין טירחא כ"כ כמו להפריש מכל עיסה ועיסה שצריך לזכור ולהיות על אחריותו כל הלילה וא"כ שפיר יש כאן טירחא יתירה וליכא כאן מירתת ולא מסל"ת ואדרבה אולי אם נאמר שיחוש שהבעה"ב ידקדק אחריו לספור החלקים אז ודאי אפילו ישכח יעשה עיסות קטנות כפי השיעור כיון שהוא מירתת מהבעה"ב שיאמר שלא עשה כרצונו וכמ"ש (גיטין ס"ז ע"ב) ברב ששת בהני עבדי דבי ריש גלותא שאמר לשמעיה להסתיר רגל אחד מן הבהמה וכשאמר שחסר לו הביאו לו רגל מבהמה חיה שהי' אבר מן החי וכאן כ"ש שיכול לעשות כן ויש לפנינו חיוב ודאי שהרי הלחם לפנינו הוא ולכן לפענ"ד אין שום היתר לסמוך על העכו"ס בזה שישאיר וכנ"ל אפילו לא היו

מוכרים הפת קודם להפרשה ובפרט שגם הישראל אפשר שישכח וכמ"ש לעיל.

ובאמת שהיה לי להאריך יותר וגם יש לדקדק עוד בענין אפיית הפת שלא להיות פת פלטר עכ"פ אפילו כשהגוי בעצמו שם כל הלילה ואין שם ישראל יושב ונכנס ויש להאריך אלא שאין הז"ג בעונ"ה להאריך בדבר אחד יותר ולכן יהיו דברי אלו לריח ניחוח לה', וי"ר שלא אכשל ח"ו בדבר הלכה ובאמת מאד אני מצטער על הסיבות ופגעי הזמן שגורמין לחפש אחר קולות כאלו והוא ח"ו עלול לחתר את כל קדושת ישראל ודבר כזה יפה עשה מע"כ שמתייעץ עם כמה גדולי ישראל ובאמת על כל דבר ודבר הי' ראוי לאסוף כל מורי הוראה למקו"א והרי אפילו על שאלה קטנה אמרו בגמ' (סנהדרין ז' ע"ב) שאסף את טובחי העיר וכ"ש על דבר שהוא לשנות ועולה לאלפים ורבבות מישראל מתון מתון ד' מאה זוזי שוים.

ובזה הנני ידידו מוקירו בלתי מכירו ויהא שמיה מברך מעתה ועד עולם, החותם בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רה

בלאו דמלאתך ודמעך לא תאחר

עשרה בטבת שיתהפך לנו לשמחה בבנין ביהמ"ק במהרה

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח כולו אומר כבוד כש"ת מוה"ר **צבי מאיר אינטראטאר** שליט"א מו"ל ספר כמו השחר עם הוספות חדשות וגם בעניני חנוכה ועוד ענינים חשובים.

אחדשב"ת בידידות, כרגע עוד ראיתי בלאו דמלאתך ודמעך לא תאחר שתמה כיון דלאו שאין בו מלקות לאיזה צורך כתבה התורה הלאו, דהא למצוה ממילא איכא חיוב להקדיש ולעיכובא לא מעכב אפילו עבר והקדיש.

ולפענ"ד לא הבנתי כוונתו שהרי הרבה לאוין יש לן שעובר ואינו לוקה וכל לאו שאין בו מעשה שאין לוקין עליו ועובר וכן לעבור עליו בשני לאוין או לאו שבכללות שאין לוקין אבל הרי הוא בכלל שתי איסורין ועיין יבמות ל"ב ע"ב אלא אמר רבא מעלה אני עליו כאילו עשה שתים ואינו חייב אלא אחת וכו' מאי נפ"מ לקובדו בין רשעים גמורים, ועיין תוס' שם ד"ה בין רשעים ושם עוד דף ל"ג ע"ב מיתיבי זר ששימש בשבת ובע"מ ששימש בטומאה יש כאן משום זרות ושמוש שבת ומשום בע"מ ומשום טומאה וכו' ומסיק למאי נפ"מ לקובדו בין רשעים גמורים, ועיין תוס' ד"ה לקובדו ובתוס' ישנים ד"ה מידי חטאות בסופו והבן.

עוד שם ובאמת קשה לי בלי סברא הנ"ל אם הבעה"ב קוצר בעצמו התבואה נמצא בשעה שלקח בידו הפרי לקצרו שייך בזה אין מעבירין על המצות, ולא הבנתי כונתו שהרי פשוט דלא נתחייב בהפרשת תו"מ עד לאחר מירוח והקוצר עד שלא עשה כרי או הבית לפתח הבית פטור ומותר לאכול בלי הפרשה ולא מיבעיא לשיטת התוס' נדרים י"ב ע"א ד"ה כחלת אהרן וכתרומתו מותר דאין האיסור שבתרומה בא ע"י הפרשה שהרי קודם לכן נמי היה אסור משום טבל דהפרשת תרומה אינה כ"א להתיר, נמצא דתרומה אינו אלא מתיר לאחר שנאסר בטבל אלא אפילו לשיטת רש"י יבמות פ"ז דאיסור טבל הוא משום דפתיך בה תרומה עיין בתוס' שם ועיין גם תוס' קידושין ל"ח ע"ב דמשמע כפרש"י מ"מ קודם שנעשה כרי וקודם מירוח בשעת קצירה אין כאן שום מצוה דניחא דהו"ל בכל מעבירין על המצות.

וגדולה מזו כתב רש"י גיטין דף מ"ז דהקוצר וממרח תבואה ע"מ למכור ולא לאכול אינו חייב מה"ת להפרש תו"מ אפילו כל ימיו וזה אפילו לרש"י דס"ל האיסור טבל משום דפתיך בה תרומה ועיין ט"ז יו"ד סי' א' והארכתי בזה במקום אחר, ועכ"פ י"ל בבכורים נמי כגון שקצר התבואה והניח הבכורים לקצור בסופו כגון שנכנס לכרמו ורואה פרי שנתבשלה וכרך עליה גמי ונכנס לבצור ובצר מן הכרם משאר ענבים עד שבא להמסומן לבכורים והבן.

אלו דברי אדם מועט לעולם המברכו שיזכה להבנות בפרי בכורים בכורי אבות ובנים ידידו דושה"ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רו

בדין כרשיני תרומה

למחרת יו"כ התשנ"ג בנ"י יצו"א

פתקא טבא וחיי ארוכי למע"כ ידיד ה' ויד"נ רב האי גאון הגאונים פאר הדור צ"ת ראש בשמים אין גומרים עליו את ההלל כקש"ת מוה"ר ר' חיים קנייבסקי שליט"א גדול מרבן שמו.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, בהיותי בב"ב לפני ר"ה השתא העיר מעכ"ג בשם ת"ח א' על מה שאמרו במשנה תרומות פי"א ה"ט כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולים ותמה כיון דכתב בהמה וחיה תרנגולין בכלל כמ"ש בגמ' ב"ק (נ"ד) ולמה חשב תרנגולין ותי' דמקיש תרנגולין לחיה מה חיה רק לכשרה הכ"נ לעופות טהורין דוקא ולא לטמאין, ומע"כ תמה עליו דמבואר דלטמאין נמי כהן נותן, וגמ' מפורשת פסחים ל"ב ע"א בתרומה טמאה יש לו בה היתר הסקה שאם רצה הכהן מרצה לפני כלבו.

ולפענ"ד דודאי לדקו דברי מעכ"ג ואין להאריך בזה שהוא גמרא מפורשת ואפי' יומא לחלק בין תרומה טמאה דדוקא לבער מותר אבל לא להאכיל ועיין תוס' ביצה כ"ז מה שתמהו אפרש"י חלה שנטמאה ובהסקה או לתתה לכלבו ביו"ט אסור דאין מבערין קדשים טמאין ביו"ט דלאו משום טורח אלא משום דמצותה בשריפה והתם משום ביעור ואין מצותה בשריפה ועיין שו"ת נוב"י ק' סי' ט"ו מה שמחלק בין שריפת חמץ לשריפת קדשים ועיין בית שעריס יו"ד סי' ד"ש ד"ה ואפי'.

אבל בר מן דין פשוט דבהמת כהן אוכלת בתרומה משום קנין כספו עיין יבמות ס"ו וע"ז ט"ז ופשוט דבהמת כהן לאו דוקא בהמה טהורה אלא ה"ה סוסים וחמורים ועיין רמב"ם פ"ו מה"ת, תרומה וכו' נאכלת לבהמים וכו' הס ועבדיהס הכנעניס ובהמתן שנאמר וכהן כי יקנה קנין כספו וגו' ופשוט דכל שהוא קנין כספו מאכיל להס ולא גרע העוף מעבדו שג"כ הוא זר עס הדומה לחמור וגרע הימנו דמי דומה למי ואעפ"כ כיון שהוא קנין כספו אוכל ובכלל כל בהמה אוכלת הראוי לו ובהמתן משמע כל הבהמות וא"כ מ"ש כאן ופשוט דהוא הלכה מקופחת.

ובעיקר מה שחשב במשנה שס כרשיני תרומה מאכילין אותס לבהמה ולחיה ולתרנגולים נראה לפ"מ דקיי"ל מאכלי אדם אין מאכילין אותס לבהמה אפי' מאכל חולין ואין בה משום הפסד תרומה עיין מס' תענית כ' ע"ב דחשבה מהני מילי מעלייתא דהוה עביד רב הונא ואחד דכל פניא דמעלי שבתא הוה משדר שלוחי לשוקא וכל ירקא דהוה פייס להו לגינאי זבין ליה ושדי ליה לנהרא ופריך וליתב לעניים וכו' ולשדייה לבהמה קסבר מאכל אדם מאכילין אותו לבהמה ופרש"י משום בזוי אוכלין ומשמע דאפילו הולכין האוכלין לאיבוד אין נותנין אותן לבהמה עוד פי' דהולכין למקום אחר ע"י המים שמובילין ומוצאין אותן בנ"א ואוכלין אותן כך שמעתי ולפי פי' זה אס ידוע שיאבדו אז אולי מותר ליתן לבהמה.

איברא דאלו היו ירקות של תרומה לכ"ע הי' אסור לזורקן לנהר ואפילו אי באו למקום אחר ואכלו אינשי הי' אסור משום דתרומות ומעשרות אסורין לזרים ואס הי' שולחן למקום אחר ע"י המים וימצאו זרים ויאכלו ומצא מכשילן באכילת תרומה ולהדיא אמרו בגמ' (קידושין נ"ז ע"ב) רבא אמר לא אמרה תורה שלא לתקלה וא"כ הכ"ג, ואפשר כיון שהוא איסור דרבנן שהרי מה"ת כרשיני אינן חייבין רק מתקנה כמבואר בירושלמי חלה א"כ אפשר דכה"ג לא חיישינן ומשום ספיקא דרבנן עיין רמב"ם פ"ט ה"ט מתרומות ואולר אדם כרשיני תרומה ואינו חושש שמא יבאו היוצים שלו ויאכלו כיון שאין תרומתן אלא דרבנן ע"ש וצ"ע.

והנה הכרשינים עיקרן למאכל בהמה עיין פרש"י שבת דף י"ז ועיין פי' הרמב"ם שס במשנה ועיין ערוך ערך כרשן כרשיני תרומה מאכילין אותן לבהמה וכו' וז"ל רש"י כרשינן למאכל בהמה (ביצ"א בלע"ז) ע"כ. וברמב"ם פ"א מהל' תרומות הכרשינין אע"פ שאינס מאכל אדס הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון חייבין בתרומה ומעשרות והוא מירושלמי חלה פרק אחרון עיין רדב"ז שס, (ואגב ברדב"ז שס כתב הכרשינין וכו' ותנן פי"א דתרומות כרשיני תרומה מאכילין אותן לבהמה ולחיה והשמיט תרגולין ואולי לא גרס לה במשנה או שסתס השמטה היא וצ"ע) ולכן כיון דאין מאכילין מאכל אדס לבהמה וכ"ש מאכל תרומה דאסור ליתנס לבהמה עיין תוס' יבמות ס"ו ע"ב ד"ה כרשיני אר"י דעיקרס קיימי למאכל בהמה דאס הי' עיקרס לאדס הי' אסור ליתנס לבהמה משום הפסד תרומה.

ועיין מאירי ע"ז ט"ו ומכל מקום דבר הראוי למאכל אדס אסור אף לכהן עצמו ליתנה לבהמתו כמו שאמרו בספרי (תו"כ ויקרא כ"ב י"א) ילידי ביתו הס יאכלו בלחמו אבל בהמתו לא ומיהו כרשינין מותר ליתן לבהמתו וכן דרשו בספרי (אמור פ"ה ו') ילידי ביתו יאכלו בלחמו אינה אוכלת אבל אוכלת היא בכרשיני תרומה וכתב המאירי ביבמות ס"ו דקרא אסמכתא בעלמא הוא שהרי ירק אין תרומתו אלא מדברי סופרים. (ומשמע כפי' השני של רש"י בתענית דאי לאו הכי ממילא אסור משום הפסד אוכלין ודו"ק). ועיין מאירי שבת הנ"ל שמפרש כרשינין ומאכילס לבהמה להשמינה ויש מפרשים שמתוך שהס קשים מתרככים ע"י שרייה ומפרשי כרשינין קטניות ע"ש. איברא דכן כתב להדיא הרע"ב בפי' שס כרשיני תרומה עקרס למאכל בהמה דאי עקרס לאדס הי' אסור להאכילן לבהמה ע"ש.

ובזה מובנים גם דברי הרמב"ם פ"א מהל' טומאת אוכלין ה"ט שכתב הכרשינים אס ייחדן למאכל אדס מתטמאין טומאת אוכלין עד שיפסידו מלאכול אדס ע"כ ועיין כ"מ שהביא מחלוקת ר' יהודה ור"ש בתוספתא ופסק כרבי יהודה ע"ש ולפי מה שכתבו התוס' אחי שפיר דכיון דעיקרן למאכל בהמה ינהו לא מטמאין בסתס אלא בייחדן וא"כ לכאורה אין ראי' שהוא מחלוקת רבי יהודה ור"ש דהיכי דייחדן אפשר דכ"ע מודי ומחלקותן היכי דלא ייחדן אלא בסתמא ודו"ק.

ובתרא"ר פ' י"ג ושוב מעשה בכהן אחד שהאכיל את בהמתו תרומה ונפלה אש עליו ואכלה מביתו שלשים זכרים וששים בגדים ועשרים וארבע כדים של יין ועשרה כדי שמן ושאר ממון הרבה והיה בא ושב לפני החכמים ואמר להס רבותי נפלה אש ואכלה ממני כך וכך זכרים כך וכך יין כך וכך שמן אמר לו שמא אסור אמר לו

לאו ואמר לו אני כהן והאכלתי את בהמתי תרומה וכששמעו החכמים בדבר ענו כולם כאחד ואמרו ברוך המקום ברוך הוא שאין לפניו משוא פנים וכי תרומה וקודש שאין להם אוכלים אינן הולכין אלא לשריפה אלא עשית שלא כדין, אמר להן והלא תנן כרשיני תרומה מאכילין אותם לבהמה ולחיה ולתרנגולין אמרו לו לא אמרו אלא כרשינין מפני שהן מאכל לבהמה רק בשני רעבון בני אדם אוכלין אותם לפיכך לא גזר דהמע"ה עליהן אלא בשני רעבון משום שהם מאכל אדם באותה שעה מכאן אמרו כל המאכיל לבהמתו תרומה בין תרומת הארץ בין תרומת חו"ל עליו הכתוב אומר בוזה דרכיו ימות (משלי י"ט) ואומר ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו (במדבר י"ח) ואומר חופר גומץ בו יפול (קהלת י') ובראשית חכמה שער הירקה פ"ד הביא מעשה זו ע"ש (ובמקום שלשים זכרים גרס כרים וכן בילקוט).

ולפ"ז נראה דקמ"ל במתניתין דכיון דאסור להאכיל תרומה לבהמה משום הפסד תרומה א"כ אפשר דוקא לבהמה שדרכה לאכול כרשינין מותר אבל עוף אין דרכו לאכול וה"ל לגבייהו הפסד תרומה כיון שכרשינין ראוין לאדם ולבהמה אבל לא לעופות קמ"ל תרנגולין, עוד י"ל דגם מבהמה לבהמה אין ליתן אלא מה שראוי למאכל בהמה זו אבל מה שאינו ראוי הרי הוא בכלל מפסיד וכ"ש לעוף כל שאינו דרך אכילתו לבהמה זו גמי אסור דסוף הוא מפסיד התרומה וא"כ סד"א דכרשינין לאו דרך התרנגולין לאכלן ואסור ליתן להם קמ"ל תרנגולין ובלאו הכי הו"א דוקא בהמה ואי' כנלפע"ד בס"ד.

ולא אכחד מאתו מה שנפל בלבי לפמ"ש במס' נדה (נ' ע"א) אמר רבה בב"ח אמר ר' יוחנן עולשין שזרעם מתחילה לבהמה ונמלך עליהם לאדם צריכות מחשבה לכשיתלשו וכו' ופי' התוס' ד"ה שזרען משמע דסתמא לאדם קיימו או לתרוייהו ואפ"ה כי זרען לבהמה פקע שם אוכל מינייהו אע"ג דאמר (כריתות כ"א ומשנה טהרות פ"א מ"ו) כל המיוחד לאוכל אדם טמא עד שיפסל מלאכול לכלב דכיון שזרען לבהמה אין עליה שם אוכל ולא היה שם גידולים מעולם לאדם.

גם בתוס' הרא"ש שם דאע"ג דאמרינן כל המיוחד לאוכל אדם טמאין עד שיפסל מלאכול לכלב כיון דהני גידולין לא היו מעולם לאדם דהא זרען לבהמה ליכא עלייהו שם אוכל ע"כ ע"ש. ולפ"ז לכאורה מצינו במאכל אדם שזרעו לכתחילה שלא לשם מאכל אדם מותר ליתנו לבהמה לכתחילה ואין הז"ג כעת להאריך יותר.

ידי"נ דושב"ג בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן רז

בענין מעשר כספים בזה"ז

מה שאמרתי בסטעטען איילנד א' שמות התשמ"ט.

בדבר מה שנסתפקו בדין מעשר כספים בזה"ז עד כמה החיוב ואי יש בכלל חיוב ואיזה מדין מעשר או לדקה.

לבאורה נראה דגרסי' בספרי הובא בתוס' תענית ט' ע"א עשר תעשר את כל תבואת זרעך אין לי אלא תבואת זרעך רבית פרקמטיא וכל שאני רוחיים מנין ת"ל את כל דהוה מצי למימר את תבואתך מה כל לרבות ע"ש. ונחלקו בה רבותינו האחרונים ז"ל אי נוהג בזה"ז או לא נוהג והב"ח טוי"ד סי' של"א סקי"ח כתב וז"ל מיהו אין זה אלא במעשר עני מזרע הארץ שהוא מעשר עני מן התורה אבל מה שאדם מעשר ממה שמרויח במו"מ בכספים ובשערי רוחיים אינו בכלל זה ויכול ליתן ממנו לצדקה וכו' שהרי אינו חייב בה לא מה"ת ולא מדרבנן עכ"ל והט"ז שם סקל"ב חלק עליו שהוא חיוב גמור מדרבנן ע"ש.

והמפרשים הקשו על הב"ח מדברי תוס' תענית ט' ע"א עיין שו"ת חו"י מהגאון ר' דוד אופנהיים סי' רכ"ד ומה שהשיב החו"י ז"ל דמה שתמה שנעלם מדברי הב"ח דברי התוס' והספרי הנ"ל כתב די"ל דלא נעלם מייניה אלא דלא ס"ל וכן דעת החו"י נוטה כב"ח שהרי לא מזכר שום דבר בש"ס ממעשר כספים ואדרבא ל' עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר וכו' ולמדו שגם מעשר בהמה אין מעשרין משנה לשנה ולא מזכר אותו מעשר שם בפרשה ולא אמרו אחד במעשר כספים ואפילו אמ"ל דמ"מ מדרבנן הוא מ"מ קשה למה הרמב"ם שדבר כל מילי דאורייתא ודרבנן ותקנות וסיגים ולא זכר זה בשום מקום וכן הסמ"ג ובגמ' דכתובות המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ומיירי מצדקה ויליף מעשר מעשרנו לך ע"ש דף נ' וכתבוהו הרמב"ם והטור בהל' צדקה לכן לא יצפינן לה מעשר תעשר וע"כ מפני דס"ל ההוא דספרי אסמכתא בעלמא ע"ש.

והרמב"ם בפ"ו מהל' מתנת עניים הביא דין סדר תרומות ומעשרות ובפ"ז כתב מצות עשה ליתן לצדקה ובה"ה שם כתב בא העני ושאל די מחסורו ואין יד הנותן משגת נותן לו כפי השגת ידו וכמה עד חמישית נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה בנכסיו בינוני פחות מכאן עין רעה והובא בש"ע יו"ד סי' רמ"ט ס"א והוסיף המחבר שם וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה, הגה ואל יבזבז אדם יותר מחומש שלא יצטרך לבריות (ב"י בשם הגמ' פ' נערה שנתפתתה) ודוקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן לצדקה כל מה שירצה ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לביהכ"נ או

שאר דבר מצוה רק יתנו לעניים (מהרי"ל הל' ראש השנה) הנה פתח בצדקה וסיים במעשר וכן המחבר והרמב"ם שכתבו חומש או מעשר הוא מדין מעשר לצדקה לא מצינו דין חומש או מעשר אלא גבי מעשר הוא דכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך וגם עשר תעשר הכל הוא מדין מעשר ולא מדין צדקה וכנראה דס"ל דמדין צדקה הוא ולא חיוב עצמי של מעשר וא"כ ס"ל דדין מעשר כהיום הוא משום צדקה. וא"כ ס"ל דאין דין מעשר אפילו מדרבנן וכדעת הב"ח.

ונלפענ"ד לדייק כן מדברי הרמב"ם והמחבר שכתבו שיעור נתינה וכו' עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מדה בינונית פחות מכאן עין רעה וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה וכתב הש"ך סק"ב וחומש זה שאמרו וה"ה במעשר לבינוני שנותן שנה ראשונה מעשר מהקרן ואח"כ מעשר מהריוח וכן משמע בפריסה ס"ג ע"כ ובביאור הגר"א אות ב' ואחד מעשרה, ספרי הביאו תוס' דתענית ט' ע"א ד"ה עשר תעשר הכי איתא בספרי עשר וכו' הנה הם דברי הספרי שתמה מהם הגר"ד בחו"י על הב"ח שהבאתי לעיל ונמצא דהגר"א מפרש נמי שהש"ע פסק כהספרי והם דברי הרמב"ם ז"ל ומיהו כתב הרמב"ם וכן המחבר דהנותן פחות מכאן עין רעה ונראה דעין רעה הוא דהוה ואי נימא דבזמן הזה נמי איכא חיוב מעשר עכ"פ מדרבנן א"כ אמאי אמר פחות מזה הרי זה עין רעה היל"ל פחות מזה לא קיים המצוה וחייב להשלים ועין רעה משמע רק כמו הנותן אחד מששים אבל קיים המצוה וא"כ עכ"פ ראיה גדולה לפענ"ד לדעת הב"ח דבזמן הזה אפילו הנוהגים במעשר או חומש אינו אלא ממנהג ולא מחיוב לא דאורייתא ולא דרבנן ואדרבה מדליין הגר"א לדברי התוס' מוכרח כדעת החו"י שהשיב לתרץ דברי הב"ח מקושית הגר"ד שם דמדברי התוס' תענית לא תקשה ליה ודו"ק. ופלא שלא הביאו ראי' מכאן.

(ואגב מה שכתב הרמ"א דבשעת מותו יכול אדם ליתן לצדקה כל מה שירצה ומשמע אפילו כולו בשאילתות פ' תרומה מבואר דרק עד שליש נכסיו יכול ליתן ובש"ס דילן משמע עד מחצה שלא לבטל ירושה ועיין העמק שאלה שם ובפמ"ג א"ח סי' תרנ"ו במשבצות סק"ב ובמשנה הלכות גדולות כתובות סי' קמ"ז וסי' רי"א ובח' האריכתי בזה בס"ד).

ובמקום אחר ציינתי על גליון הש"ס שלי שבת קי"ט ע"א בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר דבבבל במה הן זוכין אמר ליה בשביל שמכבדין את התורה ואי נימא דיש דין מעשר כספים גם בחו"ל א"כ למה לא השיב דגם בבבל מתעשרין מפני שמעשרין אלא שנראה שאין להם דין מעשר כספים כלל בחו"ל עכ"פ בזה"ז אלא דיש לדחות קצת דהנה הרמ"א ז"ל יו"ד סי' רמ"ז ס"ד כתב אמ"ש המחבר הצדקה דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כמו שאירע לצרפית (מלכים א' י"ז) בשביל עוגה קטנה שנתנה לאליהו וכו' ע"ש. הנה והיא מעשרת ואסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר הזה שנאמר ובחנוני נא בזאת (טור מגמ' פ"ק דתענית) וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה (ב"י) ורבים תמהו על הרמ"א ז"ל עיין פת"ש שם שהביא משאילת יעב"ץ ח"א סי' ג' והשל"ה ז"ל דדוקא במעשר תבואה הוא דשרי לנסות אבל לא במעשר כספים ע"ש ולפ"ז לכאורה אין ראי' די"ל דאהכ"ג דיש דין מעשר מ"מ ליכא בזה דין בחנוני רק במעשר תבואה.

איברא דכבר הבאתי בס"ד מדברי רבינו הגדול רבינו יונה בס' היראה שחלק הני ב' דברים לשתי מצות א) כתב והיה רגיל בצדקה כפי כחך, ולכל הפחות שעבד עצמך לגורא לתת כופר נפשך חק קבוע בכל שבוע פרוטה או מחצה כי אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יש לו לעשות צדקה, וכו' שוב כתב והמעשרות אל תרפה ידך מליטלה כראוי כילד מכל דבר שמשתכר הן ללמוד הן לכתוב הן לעשות מלאכה או אף אם מצא מציאה או נתנו לו במתנה או כל עניין שיבא הן כסף הן זהב מן הכל יפרישם מעשר. כי דבר זה אין לו ערך כי את אשר אסר אסור הבורא בכל דבר לנסותו התיר במעשר ע"כ. והנה למדנו מדברי רבינו יונה תרתי חדא דבחנוני לא נאמרה אלא על מעשר אבל הוא גם על מעשר כספים כמ"ש הן כסף הן זהב והוא כדעת רבינו הרמ"א די"א דוקא במעשר נאמרה בחנוני וגם במעשר כספים ודלא כאחרונים אלו ולמדנו עוד דס"ל דגם היום מצוה לעשר עכ"פ מדרבנן. וקצת יש לדייק מ"ש ליטלה כראוי אי כונתו דרק אל תרפה ידך אבל ליכא חיוב או אל תרפה ידיך ליטלה כראוי כלומר דקאי על לשון כראוי דודאי יש חיוב לעשר אלא שלא ירפה ידו מלעשר כראוי, ועיין אבקת הרוכל סי' ג' ובברכ"י סי' רמ"ט ובכנסת הגדולה על הגליון ש"ע שם ודו"ק.

ודע דמ"ש רבינו יונה בצדקה שיהא רגיל לכה"פ חק קבוע בכל שבוע פרוטה או מחצה משמע לכאורה דגם חצי פרוטה בכלל צדקה וכבר פלפלו בזה רבותינו האחרונים עיין שו"ת בית יצחק א"ח סי' כ"א אי הנותן פחות משו"פ יצא ידי נתינה מצדקה ולכאורה מדברי רבינו יונה נראה דיצא ועיין משנ"ב בשו"ת משנ"ה ח"ז סי' קנ"ז.

ומה שנראה כעת בס"ד הוא דבר חדש דבמצות צדקה יש עשה ול"ת עשה דנתון תתן ולאו דלא תקפוץ את ידך ונראה דהנותן לעני פחות משו"פ אפילו נימא דלא יצא ידי

מצות נתינה שהוא דוקא בשו"פ מ"מ לא עבר על לאו דלא תקפוץ את ידך שהרי הושיט לו ידו ונתן לו חצי פרוטה אלא דנראה לפענ"ד להוסיף כעת ביאור בס"ד בסיוס דברי רבינו שסיים וכשתתן לעני תן לו בסתר כי מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א י"ד) ואמרו היאך יעשה הצדקה מתן בסתר יתנו בקופה של צדקה שזהו מתן בסתר ומעתה נראה דהא דאינו יוצא מצות נתינה בפחות משו"פ דוקא כשנותן לעני אבל הנותן בכופה של צדקה חצי פרוטה הרי יש לו מצות צדקה בחצי פרוטה דבכופה של צדקה אין כאן דין נתינה שיהיה דוקא בפרוטה ועוד דהיוס יתן חצי פרוטה ולמחר יוסיף חצי פרוטה ואפילו בשבוע הבא הרי קיי"ל לענין מעילה דאפילו לאחר ג' שנים מצטרף עיין כריתות י"ח דאין יו"כ מכפר א"כ כשיתן בכופה של צדקה יהיה לו שתי רוחים חדא דיוצא אפילו בפחות משו"פ והשנית דיהיה בכלל מתן בסתר יכפה אף שהוא גדול ממשה רבינו עיין ב"ב ט' ובטוש"ע סי' רמ"ט ודו"ק.

וממה שצריך אני להזכירך עוד דהנה יש מחלוקת רבותינו האחרונים אי חצי פרוטה מקרי ממון בכלל עיין מחנה אפרים ומנ"ח וכבר האריכתי בזה הרבה ונראה דאפילו למ"ד דפחות משו"פ אין לו דין ממון ומחיל איניש מ"מ לא אמרו כן אלא בממון חולין אבל בצדקה או הקדש כיון שאין מי שימחול אפילו פחות משו"פ ממון הוא אלא שלענין חלות דין הקדש נחלקו אי חל אפחות משו"פ וגם בזה האריכתי בס"ד ולכן בצדקה אפילו למ"ד דמחיל איניש מ"מ אם נותנו לצדקה אין מי שימחול ומצטרפת שוב לחצי פרוטה אחרת והבן כי קצרתי.

ודע דראיתי לידידי הגרב"ז בפי' על ספר הירא אות רי"ג סק"ה שכתב בזמן הזה דמחוייבין ע"פ חוק לפרנס בניו ובנותיו עד י"ח שנהוג גם הוא מוכרח לזה מצד מימוסי המדינה אינו מקיים בזה מצות צדקה ולפענ"ד לאחר הסליחה אין לזה שום שייכות דמה שמכריחים את האדם שלא ע"פ התורה יהיה זה מנימוסי המדינה או חוק הממשלה של ישראל או של עכו"ס להבדיל אין חיוב מה"ת וכל שאין עליו חיוב מה"ת מותר ליקח ממעות מעשר ולצדקה גם מה שכתב דגם אינו יכול ליתן להם המעשר דאינו מקיים מצות צדקה ומעשר אלא הנותן מנדבת לבו אבל לא הנותן מצד ההכרח.

ולא הבנתי דבריו שליט"א שהרי מה שהוא נותן להם הוא מצד רצונו ליתן להם הגם שהוא מוכרח להחזיקם אבל כיון שכבר מוכרח להחזיקם הרי רצונו ליתן להם ואינו נותן בפנים זועפות וזה אפילו לפי שיטתו אבל באמת כי אין לזה לפענ"ד שום תוקף דהנותן לבניו הגדולים יותר משש שאינו מחויב להחזיקם מדין תורה או תקנתא דרבנן ליכא שום חיוב עליו ומותר ליתן להם מעשר או צדקה אם הם עניים ואין להם די פרנסתם ואדרבה מאי איכפת לן מי מכריחו על הצדקה זו שהוא מצוה גדולה להחזיק בניו עניים אם יש לו מעות מעשר או צדקה עכ"פ ואין להאריך בזה.

כל זה כתבתי וחתמתי שמי ב' שמות התשמ"ט בנ"י יצו"א.

סימן רח

הפרשת חלה ע"י עכו"ם

אור ליום ד' בשבת פ' תצוה תשמ"ט בנ"י יצו"ר

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ כש"ת מוה"ר שלו' דובער חייקין שליט"א רב דק' חב"ד ליבאוויטש קליוולאנד אה.

אחדשב"ת בידידות, בדבר שאלתו בענין להפרים חלה מהפת שאופים עכו"ס בלילה ובעה"ב אינו נמצא שם ואין כאן חשש כשרות כי בודקין אחר הכשרות רק השאלה על הפרשת חלה והוא שיפרים העכו"ס מכל עיסה ויניח עד שיבאו הבעלים ישראלים בבוקר ויקרא עלה שם חלה.

והיות כי כבר כתבתי תשובה בזה אשלח לו העתק ממה שכתבתי ולא אמרו רבנן בכפילא ולפענ"ד אין לסמוך על זה כלל והאוכל פת זה הרי זה אוכל פת טבל ואם הוא דר במקום שעושין כן עכ"פ צריך להכריז לכל העולם שלוקחים הפת שיפרישו חלה בביתם בלי ברכה עכ"פ והגם שכבר שמעתי גם בזה רוצים להקל כי בכל מקום שנוגע לכמה פרוטות מיד עושין מלכתחילה דיעבד ומדיעבד לכתחילה עכ"פ לפענ"ד חס מלהזכיר להגהיג שעכו"ס יהיה המפרים חלה וזה מכשול הרבים ח"ו ובפרט להתיר דבר זה לרבים ובתמידות שבכלל יגרום לשכחת מצות חלה ח"ו בישראל וצריך לעשות כל האפשר להפרים חלה כי בזכותה נכנסו ישראל לארץ. ובני ישראל המהדרים שלא לאכול פת פלטר לא יאכלו פת טבל שגרע מפת פלטר.

אלו דברי ידידו טרוד בעבודת הקודש המצפה לישועת ה' כהרף עין דושכ"ת וכל הנלוים אליו ידידו המעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רט

חיוב להפריש מעשר מתמיכת אביו

ב' לסדר קדש לי התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב כו' הב' יוסף יצחק שרייבר הי"ו בישיבה הקדושה לייקוואד נכד מרן הח"ס ז"ל.

אחדשב"ת, ובדבר שאלתו היות שמקבל כסף מאביו שיהיה לו לכל צרכי הישיבה אי חייב להוציא מזה

מעשר. ולפענ"ד כבר כתבתי במקום אחר שלפי הנראה מה שנותן האב לבנו גדול ללמוד תורה ולישב בבית המדרש כעת הוא קנת מחיובי האב על בנו אם אפשר ללמדו תורה וכבר האריכתי בזה במחלוקת הטור והרמ"ה בחיוב ללמוד את בנו גדול תורה ולכן כיון דאביו נותן לו לצרכי הלימוד ולא לעצמו בתור מתנה לפענ"ד אין זה בכלל מתנה שיתחייב במעשר ואינו צריך להפרישם ממעות זה מעשר ואם אין ביד אביו ליתן לו משלו מותר ליתן לו ממעות מעשר ונדקה סתם ולכן לפענ"ד אינו צריך להפרישם אם לא שנותן לו מעות חוץ מזה במתנה אז הוא בכלל שלו כמובן.

ידידו בלתי מכירו מוקירו וי"ר שיזכה ללמוד תורה לשמה כאות נפשו ולאילנא רבא יתעבד כעתירת וברכת ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רי

יסורין שממרקין עונות אי מותר להתפלל שילבו, מה נקרא יסורין של אהבה

פרשת ואתחנן התשמ"ט טלז סטון ת"ו

למאן דלא חזינא קמברכינא ה"ה כבוד האי צורב עוסק בחוקי חורב יחזקאל אלימלך אייזענבערג הי"ו בישיבה הגדולה צאנז נתניה.

אחדשה"ט, בדבר אשר נסתבך בענין מה שאמרו ז"ל שצריך לבקש רחמים על החולה שהרי ידוע שיסורין ממרקין עונותיו של אדם א"כ טובה הוא לו מה שיסורין באים עליו וזה הוא גם בכלל להתפלל עליו לרפואה ואולי מוטב שימות קודם זמנו והלא בחנוך כתיב ויתהלך חנוך את האלקים ואינו כי לקח אותו שלא יתקלקל והביא גם מה שכתב הרמב"ם באגרת דמוטב לו לאדם כשמת צעיר שיקלקל פחות והח"ם הקשה על זה והאריך עוד בזה. הנה ראשונה הנני להעיר שנשתבש מאד ונתקלקל לו יסוד הדברים ונתערבו זה בזה, והלוא מקרא מפורש בתורה שמצוה להתפלל על חולה, ויחל משה מכאן שמצוה להתפלל על החולה עד שיחלה עצמו עליו, ובשמו"ע בברכת רפאינו ועוד והקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ומה שכתב בשם אגרת הרמב"ם דמוטב לו לאדם כשמת צעיר והקשה עליו הח"ם וכתב דלא ידע מקומו אמת דיבר דאין מכתב כזה ולא כתב הרמב"ם כן אלא שכתב הרמב"ם ז"ל אשרי מי שחתם ימיו במהרה כלומר אשרי לו לאדם שהשלים את כל מצותיו ותפקידו בעוה"ז והולך לו למנוחות לעוה"ב כאדם השלם שהשלים על מה שבא לעוה"ז ועו"ז הקשה מרן הח"ם דא"כ כשרואין צדיקים מאריכין ימים יש ח"ו מקום לטעות שלא שלמו ימיהם במהרה ואינם צדיקים גמורין ותי' שהקב"ה מניחן בשביל הבנים שיגדלם או בשביל שצריכין לטובת הצבור וזה שאמר והותירך ה' לטובה בפרי בטנך וזה נראה לישב הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק ולכאורה אולי מת מפני שבא זמנו למות ולהנ"ל זה אינו שהרי הצדיק זמנו כבר השלים בעודו צעיר לימים ומה שהאריך ימים הוא רק לטובת הכלל שצריכין לו ואם רואים בשמים שאינם כדאי שיחי' עוד מפני הרעה ח"ו יאבד הצדיק מן העולם וז"ש הצדיק אבד ולא שמת דלצדקתו כבר השלים ימיו ועכשיו לדורו הוא דאבד והבן.

האמנם בעצם הענינים אכתוב בזה כמה דברים בדרך כלל להבנת הענינים כי כנראה נשתבש בפי' הא מילתא ויש בזה כמה מיני יסורין ובגמ' ברכות ה' ע"א אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה (פשפש ומצא יעשה תשובה שנאמר) ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו י' ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר (משלי ג') כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו' ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהן לחירות יסורין שממרקין כל גופו של אדם אעכ"ו והיינו דרשב"ל דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח (ויקרא ב') דכתיב ולא תשבית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין (דברים כ"ח) דכתיב אלה דברי הברית מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין עונותיו של אדם ע"כ. ומיהו פשוט דאעפ"כ צריך אדם להתפלל על עצמו שיחי' ויעשה כל מה שאפשר לשמור על גופו שלא ישבר.

ובתורה כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם (דברים ד', יהושע כ"ג) ומי שאינו שומר נפשו וכ"ש עושה היפוך פעולה הרי זה בכלל מאבד עצמו לדעת ח"ו או כאלו שופך דמים ובגמ' קידושין ל"ט וחולין קמ"ב ע"א במשנה שם לא יטול אדם אם על בנים אפי' לטהר את המצורע ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה (דברים כ"ב) למען ייטב לך והאריכת ימים ק"ו על מצות חמורות שבתורה ע"כ. והגם כי בגמ' שם מוקי לה רבי יעקב למען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך ולמען ייטב לעולם שכולו טוב וקאמר דר' יעקב מעשה חזי מ"מ אין המקרא יוצא מידי פשוטו דודאי קאי נמי על אריכת ימים כפשוטו. ובכמה מקומות בש"ס מצינו ששאלו במה האריכת ימים שמשמע שהוא מעלה גדולה וממעלות ארץ ישראל ורבי יוחנן כשראה דאיכא סבא בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב כיון דחזי דמקדמי ומחשכי אמר היינו דאהני להו ועיין מהרש"א שם.

ואולי קנת הי' נראה לפי דעת הח"ם הנ"ל שאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה ולכאורה למה אמר וימי בניכם שממילא משמע ימיכם וימי בניכם שימי בניכם נמי בכלל ירבו ימיכם שעל כלם נאמר ולפמ"ש הח"ם

והותירך ה׳ לטובה בפרי בטנך א״כ האבות נשארים בשביל הבנים ולכן אמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם דירבו ימיכם תלוי בימי בניכם שאם לא הי׳ להם בנים אז אשרי שחתם ימיו במהרה. ואולי מהאי טעמא נמי אמרו כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך דכיון דאריכת ימיו תלוי באריכת ימי אביו א״כ הא בהא תליא ושפיר בתרוייהו איכא אריכת ימים עכ״פ ראינו שמעלה גדולה הוא אריכת ימים בעולם הזה גם כן.

סימן ריא

קבלת יסורין

עוד להנ״ל

והיות כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא הקב״ה ברוב רחמיו ממרק חטאיו ע״י שלוחיו ביסורין ביודעין ובלא יודעין ובזמן שבית המקדש קיים היה אדם חוטא ומקריב קרבן והקב״ה מכפר ועל הציבור תמיד של שחר מכפר על של לילה ותמיד של בין הערבים מכפר על של יום עיין מדרש פ׳ פינחס מעולם לא לן אדם בירושלים וחטאו בידו וגם על הציבור אמרו שלולי שהקב״ה חס על ממונם היו צריכין להקריב קרבן בכל שעה ושעה לכפר על מה שאירע בין זה לזה עיין זבחים ו׳ ע״ב אמור מעתה ראויין היו ישראל להקריב קרבנותיהן בכל עת ובכל שעה אלא שחיסך הכתוב. ויסורין ניתנו לו לכפר עליו ולפשפש במעשיו וגדולה מזו אמרו (ערכין ט״ו ע״ב) כל שעברו עליו מ׳ יום בלא יסורין קבל עולמו וזה תכלית היסורין ואם אינו מקבל היסורין ח״ו ובועטו בהם לא הועילו אלא אדרבה עליו נאמר על מה תכו עוד תוסיפו סרה ומיהו אם מיד שבאין עליו יסורין הוא מתפלל לה׳ ומכיר שבאו עליו יסורין מחמת חטא הרי זה עיקר כוונת היסורין וכבר יש לו תרופה למכתו לעצמו.

ובגמ׳ סנהדרין ק״א ת״ר כשחלה ר״א נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר׳ טרפון ור׳ יהושע ור׳ אלעזר בן עזריה ור׳ עקיבא נענה ר׳ טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים וכו׳ נענה ר׳ עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי ר׳ עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא מנין לך אמר מקרא אני דורש בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וגו׳ ויעש הרע בעיני ה׳ וכתיב גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין וכו׳ הא למדת שחביבין יסורין ע״כ ע״ש. ומבואר דאפילו על עון כע״ז נמי מהני יסורין וחביבין הן וצריך להתפלל לה׳ כמו שהתפלל מנשה בן חזקיהו ואדרבה העיקר שבאים יסורים הוא לעוררו להתפלל לה׳ וה׳ ישמע תפלתו ופשוט מאד.

ובגמ׳ ערכין (ל׳ ע״ב) עוד אמר רבי יוסי בר חנינא בא ורואה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר את מטלטליו שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו וכתיב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד לא הרגיש לסוף מוכר את שדותיו שנאמר וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו לא באת לידו לסוף מוכר את ביתו שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה מאי שנא התם דקאמר לא הרגיש ומ״ש הכא דקאמר לא באת לידו כדרב הונא דאמר רב הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס״ד אלא אימא נעשית לו כהיתר וכו׳ לא באת לידו סוף שמוכר את עצמו שנאמר כי ימיך אחיך עמך ונמכר לך לא אלא לגר שנאמר לגר ולא לגר לדק אלא לגר תושב שנאמר לגר תושב ממשפחת גר כשהוא אומר או לעקר זה הנמכר ונעשה משרת לעו״כ עצמה וכו׳ ותנא דבי ר׳ ישמעאל הואיל והלך ומכר את עצמו לעו״כ אידחה אבן אחר הנופל ת״ל גאולת עולם תהיה לו וביובל יצא כו׳ ע״ש ומבואר דאפילו כה״ג כל היסורין באים רק שיבא וירגיש בהם ויחזור בתשובה ומיד ילכו היסורין והרי על עיקר זה באו לו היסורים בכדי שירגיש ויחזור בתשובה ויתפלל עליהם וילכו להם.

ולא זאת אלא דגם לאחרים מצוה להתפלל מיד שרואה אדם מישראל ביסורין ובגמ׳ ברכות י״ב אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר (שמואל א׳ י״ב) גם אנכי חלילה לי מחטא לה׳ מחדול להתפלל בעדכם אמר רבא אם ת״ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו וכו׳ אלא מהכא ואני בחלותם לבושי וגו׳ (תהלים ל״ה) ופרש״י ואם ת״ח הוא וצריך לרחמים צריך שיחלה חבירו עצמו עליו. בחלותם על דואג ואחיתופל הוא אומר שהיו ת״ח. ועוד מצינו במשה רבינו ויחל משה מלמד שאחזו חלחולת והחלה עצמו על ישראל ואם לא התפלל והיה בידו להתפלל עליו נראה דהוה בכלל לא תעמוד על דם רעך ומי שהוא בצער צריך להודיע לצרו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים (שבת ס״ז) ורחב״ד התפלל על החולים ואומר זה חי וזה מת (ברכות ל״ד) ובגמ׳ ב״ב מי שיש חולה בביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים (ב״ב קט״ז) עוד (ב״ב ל׳) אלימלך ובניו נענשו שהיה להם לבקש רחמים על בני דורם ולא בקשו.

סימן ריב

אופני יסורין של אהבה

עוד להנ"ל

ועתה נבא ונדבר קצת מה הם יסורין של אהבה וגם בזה יש ב' סוגים אחד כגון הא דר' אלעזר בר' שמעון (ב"מ פ"ד ע"ב) שקיבל על עצמו יסורי באורתא אמר להו אחיי ורעיי בואו בצפרא אמר להו זילו מפני ביטול תורה והוה מייכי ליה שיתין נמטי באורתא פי' היו מקפלין תחתיו במשכבו ס' לבדים ולצפרא נגדי מתותיה שיתין משיכלי דמי וכיבא פי' כמין עריבות קטנות מלאות דם כאב דם לקוי שזבו ממנו משחין שבא עליו ולמחר עבדא ליה דביתהו שיתין מיני מאכל ואכלי להו ובדי ע"ש וגם רבי כשראה שחביבין יסורין קבל עליה תליסר שני שית בצמירתא ושבע בצפרנא ומ"מ אמרו שם דיסורי דר"א בר"ש עדיפי מדרבי דאילו ראב"ש מאהבה בא ומאהבה הלכו דרבי ע"י מעשה בא וע"י מעשה הלכו בא ע"י מעשה דהיא עגלא דהוה קא ממטי ליה לשחיטה אזיל תליא רישיה בכנפיה דרבי וקא בכי א"ל זיל לכך נולדת אמרי הואיל ולא קא מרחם ליתו עליה יסורין וע"י מעשה הלכו שריחם על בני כרכושתא ע"ש.

ועל יסורין של אהבה אמר רבי יוחנן לא הן ולא שכרן עיין בברכות הנ"ל ובשביל שראב"ש קבל עליה היסורין אמרה ליה דביתהו לרבינו הקדוש דבמעשים טובים הי' ראב"ש גדול מרבי ע"ש בגמ' דאמרה ליה כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול. ומבואר דיסורין של אהבה יש שני מינים אחד שמביא בעצמו עליו ואלו הם ממדרגה הגבוה ויש שמביאים לו מן השמים כדי להגדיל שכרו ואלו הם ג"כ מאהבה אבל פחות במדרגה.

ולא אוכל מלעבור מלהעיר דגם ביסורין של אהבה נחלקו בו רבותינו הגאונים ז"ל דעת הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' ברכות ה"ח נראה דס"ל דאין יסורין בלא חטא ואפילו יסורין של אהבה אלא מפרש את אשר יאהב ה' יוכיח והוכחה הוא נמי בכלל עונש אלא מה שאמר מאהבה היינו מאהבת הקב"ה לתת שכרו משלם מעניש אותו בעוה"ז על מעוט עונות שהוא על דברים שעל הרוב אין מעניש דעל הרוב העולם נדון עיין קידושין מ' לעולם ירא אדם עצמו כאילו חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת הכריע עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות או לכפר עון אבותם עד יולאי מצרים ועיין כ"מ שם ורמב"ם במו"נ ח"ג פי"ז ופכ"ד ובאגרות התשובה לחכמי קהל מרשיליא ותלוי במחלוקת שבת נ"ה אי יש יסורין בלא עון ואי יש מיתה בלא חטא ואע"ג דאיתותב אביי מ"מ יש לומר דהלכתא כוותיה ועל יסורין בלא עון לא איתותב ר"א עיין תוס' פ' הקומץ וכן נראה דעת הרמב"ן בשער הגמול.

אבל דעת רבינו הגדול הבה"ג ז"ל הובא בתוס' ברכות מ"ו ד"ה מר דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון וכנ"ל חובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג) וכ"פ רש"י ברכות ה' ועיין כ"מ דדעת הרי"ף כדעת הבה"ג וכ"כ בש"ג וכ"כ תר"י ועיין מהר"ל מפראג לכ"ק זק' זל"ל בס' נתיבות עולם נתיב היסורין פ"א כי נקראו יסורין של אהבה מפני שהקב"ה אוהבו ורוצה לקרבו אליו שמצד לדקתו ראוי למעלה עליונה ומצד החסרון הדבוק בחומר המונעו מזה מביא הקב"ה עליו יסורין כדי למרק הנפש ולסלק החומר שלו לזככו ולטהר את הפחיתות שבגוף כדי להביאו למעלה העליונה וכו' ועיין עינים למשפט ברכות ה' וברכות מ"ו ותבין יותר, שהאריך וביאר דברים בזה.

ולפענ"ד נראה לכאורה עוד חילוק חדש והוא בין יסורין כראב"ש שהוא ביקש להביא על עצמו היסורים שאלו הם יסורין של אהבה לכ"ע ובאין אפילו בלא חטא, אבל יסורין שבאין לו מן השמים כרבי שעל ידי מעשה בא הרי מבואר הגם שנקראו יסורין של אהבה מכל מקום על ידי חטא בא, איברא דברש"י שם נמי נראה דראב"ש שקבל עליו יסורין משמע שקבל עליו מחמת פחד ומורא החטא שאמרו שם ואפילו הכי לא סמך רבי אלעזר ברבי שמעון אדעתיה קבל עליה יסורי ופרש"י ואפי' הכי דאמר ר"א בר"ש לעיל ספיקות שלכם כך לא סמיך דעתיה אהכי מלבקש רחמים ומחילה ביסורין שמא חטא באחד מן הצדיקים נמצא דבאמת יסורין שלו נמי מחמת חשש החטא בא לו ולא יסורין של אהבה בלי חטא כלום.

ועיין ס"ח סי' תר"ה (אות ט"ו) א"ל בעוה"ז אנו יודעין מדרך הדעת שיש יסורים המגיעים לקטנים ולצדיקים מפני שיש להם תקנה בדבר זה לעתיד לבא שהן עתידין לקבל עליהן שכר טוב יותר מכשיעור הצער שאירע להם וכו' והכתובים אומרים אותו ענין למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך (דברים ח' ט"ז) ונסיון זה מענין איוב שהעיד בו הכתוב כי הוא תם וישר וירא אלקים וסר מרע והתחיל להביא עליו היסורים קשים וחזקים וכו' כי יסורים המגיעים לו לאדם בעוה"ז יש בהם מה שמקבלים בתחלה על לא דבר אלא כדי שיזכו ויקבלו עליו גמול טוב ושכר גדול והוא הנקרא חנם כי המנוסה אינו חייב שיבא עליו. ומהם מה שהפרעניות ונקמה על עבירות שכבר קדמו הם והם בדרך החיוב ולא על חנם ע"ש. ועיין עוד ס"ח שם סי' תקכ"ח מעשה בחסיד אחד שהיה בימי חמה שוכב על הארץ בין פרעושים ובימי החורף היה משים רגליו בכלי מלא מים עד שרגליו היו דבוקים בקרח ועיין מש"כ בספר הקנינים על קנין תורה ובקבלת היסורים ודו"ק.

סימן ריג

חילוקים ביסורים

עוד להנ"ל

אלא דאכתי כאן הבן שואל מה נשתנו אלו מאלו וסוף סוף יסורים הם ובגמ' אמרו להדיא (כריתות כ"ה ע"א) תנן ר"א אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום וכו' והוא היה נקרא אשם חסידים וכו' וחכמים אומרים אין מביא אשם תלוי אלא על שזדונו כרת ושגגתו חטאת ובגמ' מ"ט דר"א וכו' ורבנן היינו טעמא דמיתי (אשם תלוי) מקמי דמתיידע ליה להגן עליו דהתורה חסה על גופן של ישראל כלומר דהאשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה אלא להכי חייב לאיתויי כדי להגן עליו ביני ביני כלומר עד שיודע לו ולכשיודע לו יביא חטאת לכפר עליו ובדף כ"ו ע"ב שם השתא דאמר כי מתיידע ליה מייתי חטאת אשם תלוי למה בא אמר ר' זירא שאם מת מת בלא עון מתקיף לה רבא מת מיתה ממרקת אלא אמר רבא להגן עליו מן היסורים ע"כ. פי' שאין יסורין באין עליו ביני ביני מאחר שהביא אשם תלוי ועד שיודע שיביא חטאתו כמ"ש רגמ"ה ע"ש. ומבואר דהתורה חסה על גופן של ישראל וחייבה להביא אשם תלוי על העון כדי שלא יביאו יסורין על אדם מישראל אפילו לטובתו שהרי יסורין על החטא ממרקין ולטובתו הם וא"כ כ"ש שאין להביא יסורין בלי שום דבר.

אבל ביאור הדברים כך דודאי יסורין שבאים לאדם על העון ואין האדם יודע שחטא הם יסורים שלא מחמת אהבה רק לשם יסורים שבאים מחמת החטא ויסורים כאלו התורה חסה על גופן של ישראל אבל יסורין שהאדם רוצה ושמח בהן הו"ל בגדר שאדם מקבל על עצמו עבודה קשה או ללכת בשביל עסקים והוא לו קל כשמשיג מה שרוצה או מרויח ממון הרבה הגם שלאדם אחר אם יאמרו לו לעשות כן יאמר שהוא עבודה קשה מ"מ למי שרוצה בה הוא אדרבה תענוג וגחת רוח (וע"ד זה פירשתי בשאלת הרשע בהגדה מה העבודה הזאת לכם כלומר העבודה לאכול בשר קדשים ופסח והרי אין לך תענוג גדול מזה מ"מ כיון שהוא דרך עבודה לה' קשה הוא לו האכילה והתיקון הקרבן וכיוצא בו שהנדיק נהנה מזה ולרשע זה בכלל יסורים) ובר"ע כשסרקו בשרו במסרקות של ברזל ושאלו תלמידיו רבי ע"כ ור"ע שמח ואמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה עכשיו שבא לידי לא אקיימנו.

הנה שהי' מצטער כל ימיו שיבא לידו זה ואדרבה הצער היה שלא בא אליו ענין זה של סריקת מסרקות של ברזל בבשרו שאמר כל ימי הייתי מצטער על זה אבל היסורים בעצם היו לו לשמחה ולתענוג והם הם יסורים של אהבה וממילא מיושב דודאי הקב"ה חס על גופן של ישראל שלא יצטער מי שיש לו צער ואפילו על צערן של רשעים ודמס הקב"ה מצטער כמבואר בגמ' חגיגה ט"ו ע"ב השתא קאמר (הקב"ה) מאיר בני אומר בזמן שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים ק"ו על דמן של צדיקים שנשפך ועיין רש"י ובסנהדרין דף מ"ו. ומשל לאב שיש לו בנים והם עושים רעש כשהם קטנים או עושה חתונה לבנו ובאים הקרובים והמזומנים ורועשים ומפריעים לשכנים והשכנים ואנשים זרים אינם יכולים לסבול הרעש ומצטערים והאב שמח ברעש זה ואדרבה מעודדם לזה וכן כל הבאים יותר קרובים ואנשים מוזמנים שמח עליהם וזה הענין יסורים של אהבה להקב"ה וכענין זה פי' החרדים בשמחה של מצוה והארכתי בזה במקום אחר בס"ד.

סימן ריד

אשרי מי שחתם ימיו במהרה

עוד להנ"ל

גם בהא שכתב הרמב"ם ז"ל אשרי מי שחתם ימיו במהרה יש שני סוגים אחד כהא דתנוך דכתיב ויתהלך חנוך את האלקים ואינו כי לקח אותו אלקים נראה דחנוך היה צדיק גמור אלא שהי' בדור של רשעים גמורים והוא עלה ונתעלה על כל בני דורו ומיהו ירדו לסוף דעתו שאפשר ח"ו ימשך אחרי אנשי דורו ויבא לידי קלקול מחמת שדעתו קלה היתה ולכן לטובתו שישאר בצדקתו לקח אותו אלקים ועלה ונעשה מלאך כידוע ומבואר זה בדברי חז"ל. הנה לולי שהי' חוששין שיבא לידי קלקול לא היה עוד זמנו להלקח אלא לטובתו הוא שלקח אותו אלקים ונראה דע"ד זה הוא נמי מה שמצינו בר' אליעזר בן דורדיא (ע"ז י"ז ע"א) שלאחר שחטא ישב ועשה תשובה והניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי עוה"ב בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת ואמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותן אלא שקורין אותן רבי ע"ש.

ויש לדייק למה בכה רבי והלא זה מעלה שקבלו אותו בתשובה ואטו נתקנא בו אלא דר"א ב"ד שקבלו אותו ע"כ הי' צריך למות מפני שלא היה יכול לחיות יותר מפני שכך הי' אדוק ואביק טובא בעבירה והוי כמינות והי' צריך לעזוב עוה"ז לגמרי שלא יחזור ח"ו וכן בכל הני דמצינו בכה רבי הטעם הוא משום זה שודאי אילו היה יכול לחיות עוד הי' יכול לסגל עוד מצות ומעשים טובים ולעצמו ולדורו ויש להאריך בזה אבל עכ"פ זה הוא הענין של חנוך ורא"ד הנ"ל והנה היה זה הלקחו מעוה"ז לטובתו לאחר שהשלים עצמו בהשלמה שהי' בזמן הזה.

ובעין זה מצינו גמי בעונשי ב"ד שעונשים אותן לטובתן
ובכן סורר ומורה אמרו ז"ל שעל שם סופו הוא
נהרג כלומר שהרי בשעת אכילת טרטימר בשר ושותה לוג
יין שגזל מאביו עדיין קטן הוא ולאו בר עונשים ואפ"ה
ירדה תורה לסוף דעתו שאם יניחו לו כמנהגו הרע ויגדל
ומבקש לימודו ואין לו ועומד ומלסטם את הבריות (סנהדרין
ע"א) ולכן ימות זכאי ואל ימות חייב ועיין תו"ח שהסביר
טעם דבן סו"מ לא קטלינן בפעם ראשונה ולא בשניה אלא
בשלישית ובכל חייבי מיתות שבתורה קטלינן להו בהתראה
ראשונה ותי' דהכא הרי אכתי באמת לא חטא חטא מות
אלא שמתרגל בעבירה הותרה בו ומעיקרא לא נתחייב מלקות
אלא כדי שיתן אל לבו לחזור מדרכו וכיון שכבר רגיל בכך
סופו שיגזול וישפוך דמים ע"ש. והנה האי ימות זכאי כבר
אינו זכאי ממש והוא פחות ולגריעותא הוא שממיתין אותו
ולא כראב"ד וכ"ש לא כחנוך ומכל מקום לטובתו הוא שימות
זכאי ותושב מחשבות יושב ומצפה לתשובת הרשע ולא יחפוץ
במות המת.

וכל שאר מיתות ב"ד ר"ל הם בכלל בן סו"מ וגדולה
מינה לבער הרע כדכתיב ובערת הרע מקרבך שזה
באמת כוונת הבן סו"מ ג"כ אלא דאיכא גמי עונש על
החטא ולטובתו שיהיה לו כפרה דכל הנהרגין מתודין
ואומרים תהא מיתתן כפרתן והקב"ה ברוב רחמיו מקבל
לערן ומכפר וכן מגדר זה העובר עבירה ג' פעמים ולקה
שמכניסין אותו בכיפה ומת הגם שאין מבואר לו דין מיתה
בתורה מ"מ כיון שפקר כ"כ הרי הוא בגדר זה שלא ירבה
באיסור וימות זכאי עכ"פ בגדר זה שלא ירבה בעבירות
והוא ג"כ בגדר של בערתי הרעה ואפילו בחיות ועופות
אמרה תורה ובערת הרע וכבר סקלו תרנגול על שפלע מחו
של תינוק ושור שנגח נסקל על שהרג את הנפש משום
ובערת הרע דלהם אין גדר של שכר ועונש (ולדעת קצת
מפרשים גם להם יש איזה שכר ועונש כמו שאמרו ז"ל
שהכלב קבל שכר בגבילה על שלא חרץ לשונו ומצותו עושין
קלף לס"ת).

ומיהו אלו אין להם שייכות עם מה שכתב הרמב"ם אשרי
מי שחתם ימיו במהרה כי הרמב"ם ז"ל מייר במי
שיש לו תפקיד מיוחד להשלים את עצמו בהשלמה זו ולמשל
מי שנשלח מחוץ למדינתו לרכוש כמה דברים והוא בזריזות
עשה הכל ורכש כל הצריך וגדולה מזו בזמן קצר הרי הוא
שמח לחזור לביתו במוקדם האפשר כל שאין לו עוד שם מה
לעשות וכן הוא אם מי שחתם ימיו במהרה שכבר תקן הכל
ולא כן אלו שהרי נלקחו מפני הסכנה להם או החשש שלא
יתקלקלו וזה פשוט מאד.

סימן רטו

קבלת יסורין

עוד להנ"ל

ומה שהביא בשם הגדיק הקדוש מוהר"ז מאנאפאלי זי"ע
שאמר בשמ"ע דיו"כ ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך
הרבים ע"י יסורים רעים, לפמ"ש ל"ל אם השמועה מכוונת הרי
היה זה בגדר ר' אלעזר בר"ש שחביבין עליו יסורין ומה שאדם
מחבב מבקש במדה גדולה וגדושה, וידוע מה ששאלו לו זל"ל
הגה"ק בעל הפלאה והגה"ק מוהר"ש מניקלשפורג זל"ל ביאור
דברי חז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה
והשיב פשוט שאינו יודע ביאור הפשוט בזה כי מעולם לא היה
לו עדיין רעה שידע להבחין בין רעה לטובה כי כל מה שנתן
לו הקב"ה הוא טובה וע"ד נחוש איש גם זו שאמר שהכל לטובה
ולא ידע לפרש בבחינת אל תדון את חבירך עד שתגיע למקומו
וכיון שלא הגיע לרעה מעולם לא ידע לפרש.

והגם כי כנראה לפוס ריהטא הוא דבר זר מ"מ יש
לקרבו אל השכל לפמ"ש בשם מהר"ש מרוטנבורג
ז"ל במצות קידוש השם דמי שמחליט לקדש ש"ש בכל
לבו ומדבק מחשבתו בו ית"ש מאותה רגע ואילך נסתלק
ממנו הרגשה גשמיות והוא נעשה דבוק בעליונים כאחד
מלאכי אש הרוחות החיות ואינו מרגיש שום יסורין וכאב
והדברים ידועים ומפורסמים וע"ד זה אמר ר"ע בשעת
מיתתו שהיו מסרקין את בשרו ושאלו תלמידיו רבי עד
כאן והוא משיב כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה
ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו נראה דהי' מצטער שיבא
למדרגה גבוה כזו בכל יום ויום ומסר נפשו להקב"ה
במחשבתו ועכשיו שבא בידו במציאות שמח על זה ולא
הרגיש כלל בצערא דגופיה.

ונראה להסביר עוד קצת יותר דבר"ע הי' זה ענין של קיום
מצוה כמו הנחת תפילין וכיוצא בו שלגדיק המניח
תפילין אין לך תענוג גדול מזה וללמוד תורה ולהקריב קרבן
פסח ולעשות סוכה וכיוצא בו ולרשע דברים אלו הם מצערין
אותו וכן לעלות רגל לביהמ"ק ט"ו ימים שלגדיק הוא תענוג
לשבת בבית ה' ולרשע זה צער וכן שמחת בית השואבה שהיו
שמחין שבעת ימים בלי שינה כמעט רק על כתף חבירו והיה
להם התענוג הרוחני של שמחת בית השואבה יותר מכל תענוגי
גשמי ולכן המקבל על עצמו לקדש השם באמת הרי התענוג
הרוחני שמקבל מזה עולה פי כמה מהצער שמרגיש בגוף נגד
זה וכמעט גם זה הצער תענוג לו וגם זה בכלל יסורין של
אהבה אלא שאין זה בגדר יסורין אצלו כלל אלא אהבה בעצמה
בלא יסורין. ועוי"ל דר"ע הי' מעשרה הרוגי מלכות וידע ר"ע
שעתיד לתקן תיקון גדול של חטא מכירת יוסף ולכן אמר כל

ימי הייתי מצטער ממי יבא לידי שהי׳ משתוקק שיהי׳ כבר התיקון בשלימות ויפה שעה אחת קודם ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו ואגלו ודאי שהי׳ זה לו תענוג גדול ביותר בעוה״ז.

ומה שכתב דרבינו הקדוש ודאי קבל יסורין בשביל הכלל הנה דבר זה מבואר בגמ׳ ב״מ הנ״ל שכל י״ג שנין שהי״ל יסורין לא היה צער בעולם ע״ש דכלהו שני יסורי דראב״ש לא שכיב אינש בלא זימניה. ושני יסורין דרבי וכו׳ ומ״מ ע״י מעשה בא״ו וע״י מעשה הלכו אלא דבזמן שהיו בעולם הגין על הדור כולו מצער ופטרו כל בני דורו ע״י הצדיק שמגין על בני דורו ולהיפוך ח״ו לדיק נתפס בעון הדור.

ומה שתמה במחלוקת שפחת רבי ותלמידיו בשעת פטירתו שהם התפללו שלא ילך לעולמו ושפחת רבי כשראתה אותו מצטער עשתה מה שעשתה שימות והיאך התפללו התלמידים שיחי׳ כיון שידעו שהוא בצער וביסורין ועל שפחת רבי תמה אמאי לא תששה שלא יוכל עוד לקיים מצות כשימות הגם שמצטער מ״מ ודאי ניחא ליה בקיום מצות אפילו בצער.

ואשר נראה דכבר ידעו תלמידיו דרבי מתבקש בישיבה של מעלה וכמ״ש בכמה צדיקים וכ״ש כמוהו וגם הרי קרא לבניו וחכמי ישראל ולוה כמצוה לפני מותו וידעו רבנן שבו ביום יסתלק רבינו מן העולם ומיהו תשבו התלמידים שע״י לימוד התורה יאריכו ימיו ושנותיו ולא יתן למלאך המות לבא ולגשת אליו או שיבטלו הגזירה בתחינת רבים צריכים לו וכמ״ש שבשביל הדור מותיר ה׳ לצדיק ובגמ׳ חגיגה במריס מגדל נשיא שאלו למלאך דומס מה עושה בהני שני שלקתה קודם זמנה והשיב שאם יש ל״מ שמעביר על מדותיו נותנין לו הני שני ותשבו התלמידים אפילו אם כבר שלמו שנותיו הרי הוא מעביר על מדותיו ואפשר שיאריכו ימיו ושנותיו ע״פ נס ותשבו כל זה לטובת הדור ושפחת רבי מתחלה נמי תשבה כן אבל כיון שראתה (שהיתה בבית ולא בבית המדרש) אותו נכנס ויוצא לביהכ״ס ומתכונן לעבור מעוה״ז לעוה״ב והיה מנקה גופו בנקיון גמור כדרך לדיקים שמתים בחולי מעיים (ועיין יומא ז׳) למרק אכילה שבמעיו ובמס׳ שמחות פ״ג חסידים ראשונים היו מתייסרין בחולי מעיים כ׳ יום קודם מיתתן. והיה חוזר ומניח תפילין וסלקן וחוזר ומנקה וחוזר ומניח ומצער עצמו הסכימה בדעתה שיכופו העליונים התחתונים כיון דסוף סוף מוכרח רבי לצאת ולעבור מעולם לעולם אלא שבעוד שנחלקו התחתונים וכופין העליונים בין כך ובין כך מצטער רבי לכן עשתה מה שעשתה לטובת רבינו הקדוש ויש להאריך בזה הרבה אלא שאין הז״ג.

ומחמת כי הארכתי כבר יותר מדאי הנני בזה ידידו דושה״ט מברכו בברכת צלח ורכב בהצלחת התורה ובברכת כוח״ט בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רטז

בדין דמכאן שניתן רשות לרופא לרפאות

ה׳ לחדש אני לדודי ודודי לי התשנ״ג בנ״י יצו״א

מע״כ ידי״נ אהובי כאחי אח לצרה ולהרוחה ה״ה הרב הגאון המפורסם ג״ה בנש״ק פרי עץ הדר ג״א אין גומרים עליו את ההלל ה״ה כג״ת מוה״ר ישראל מאיר לאו שליט״א בעמח״ס שו״ת יחל ישראל ב״ח רב הראשי בא״י.

אחדשב״ג בידידות נאמנה ובאהבת אחים, עוד רגע אדבר מה שהביא שם (בסי׳ נ״ו) ורפוא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות ובש״ע יו״ד סי׳ של״ו כתב המחבר נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה ובכלל פק״נ הוא ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים וכו׳ ע״ש. והרמב״ם לא הביא דין זה ומעכ״ת הביא דבמהר״ל חיות תמה עליו למה השמיט והביא שם לישב באריכות.

ולפענ״ד שהרי כתב הרמב״ם ז״ל בפיה״מ נדרים מ״א ע״ב ורפוא נפשו וכו׳ ואין זה אסור לחולה עצמו לפי שהוא מצוה ר״ל חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל וזה נכלל בפי׳ מ״ש הפסוק (דברים כ״ב) והשבותם לו לרפאות את גופו שהוא כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו או בגופו או בממונו או בחכמתו עכ״ל. וכן פסק הרמב״ם בפ״ו מהל׳ נדרים ה״ת. והנה הט״ז תמה אלשון הש״ע שם ס״א שכתב נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה כיון דמצוה הוא למה מתחילה קרי ליה רשות ע״ש מה שתי׳.

והנראה דהרמב״ם ז״ל ס״ל דהני תרי מילי ניהו ובמחלוקת בבית עובדי ה׳ ולדעתו אין חיוב לילך לרופא אלא שניתן רשות לרופא לרפאות ועיין רמב״ן עה״ת פ׳ אחרי (י״ח ד׳) את משפטי תעשו וכו׳ ודע כי חיי האדם במצות כפי הכונתו להם כי העושה מצות שלא לשמן וכו׳ וכן העוסקים במצות ע״מ לזכות בהם לעוה״ב וכו׳ והעוסקים במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העוה״ז כענין הנזכר בתורה בפ׳ אם בחקותי והשיג לכם דיש את בגיר וגו׳ יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העוה״ב זכות שלמה שם. והעוזבים כל עניני העוה״ז ואינם משגיחים עליו כאלו אינם בעלי גוף וכו׳ יחיו לעד בגופם ובנפשם וכו׳ ע״ש דברים נפלאים בד׳ מיני דרכי החיים נמצא דכל אחד לפי דרכו וממילא גם בעניני הרפואה כל אחד לפי דרכו והבן.

ועיין שלהי הוריות רבה ורב יוסף וכל הני שני רב יוסף אפי׳ אומנא לא קרא לביתיה ופי׳ שם על הגליון בשם הראשונים דלא הי׳ צריך לאומן מחמת רוב עצותותו ומיהו רש״י לא פי׳ כן ע״ש ולפ״ז נראה דהרמב״ן ז״ל ס״ל רשות דמה לו לרופא בבית עובדי ה׳ אבל הרמב״ם ז״ל ס״ל דמצוה

ומובה הוא ולא רשות וכמ"ש בפיה"מ להדיא שחייב הרופא מה"ת לרפאות חולי ישראל ולכן לא פסק הא דרפא ירפא רשות דלדידיה לאו רשות הוא אלא מצוה של חובה. אלא נראה עוד דהרמב"ם ז"ל דהחוב הוא מדין השבת אבידה (כלומר כמו שחייב להחזיר אבידה לבעליה כן ק"ו להשיב לו את נפשו ועיין (סנהדרין ע"ג ע"א) ואלו הן שמגילין אותן בנפשן וכו' אבדת גופו מניין ת"ל והשבותו לו ועיין ב"ק פ"א ע"ב.

ובזה מובנים נמי דברי רבינו יהודה בתוס' ר' יהודה החסיד שירליאון ברכות ס' ע"א שהביא קושית הר"י מאורליינש וכי למה לא ירפאו הרופאים והכתיב והשבותו לו זו אבדת גופו וכתיב לא תעמוד על דם רעך וא"כ איזה צורך יש בלימוד מיוחד שיש רשות לרפאות והלא מצוה היא ותי' שניתנה רשות לרפאות החידוש שמותר לו לרפא בשכר דאי לאו הפסוק היינו אומרים דוקא בחנם בגלל המצוה וליין עליו מעכ"ג בסי' נ"ט ולפמ"ש גם להרמב"ם קשה לי' כנ"ל אלא שהוא מפרש באמת דלרפאות חייב ולא רשות והאי דאמר רשות כדעת הרמב"ן והחולקים, ואתי שפיר דהרמב"ם לא הביא בהלכה הא דניתן רשות לרופא לרפאות.

ועלה במחשבתי הרהורי דברים דבר חדש דלכאורה יש לדייק לשון ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות ולמה לא אמר מכאן שניתן רשות לחולה לרפאות עצמו דלכאורה יש לומר כיון דהחולי בא כעונש על חטאו וכדכתיב לא יאמתו אבות על בנים ובנים לא יאמתו על אבות כי איש בחטאו ימות וכיון שחטא עליו לעשות תשובה ושב ורפא לו וכאמור בנחש הנחושת והי' אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי (דברים כ"א ט') ובחז"ל הובא ברש"י כל הנשוך אפי' כלב או חמור נושכו היה נזוק וכו' וכתיב רמי' וכתיב והביט דבכלב וכו' ברמי' בעלמא ובנחש והביט וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים ועיין רש"י. ועוד בתורה והי' אם שמוע תשמעו וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשום עליך כי אני ה' רופאך (פ' בשלח) א"כ האיך יעבור על זה.

ורש"י הקדוש (ב"ק פ"ה ע"א) ורפא ירפא תנא דבי ר' ישמעאל מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות ופרש"י ולא אמרינן רחמנא ממי ואיהו מסי עכ"ל. ויש לתקן שלא נאמר על הרופא כן ועיין טור יו"ד סי' של"ו תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא מכאן שנתנה תורה רשות וכו' א"נ שלא יאמר הקב"ה מוחץ ואני ארפא ועיין תוס' ב"ק הנ"ל והא מרפא לחודיה שמעינן ליה וי"ל דהו"א הנ"מ מכה בידי אדם אבל חולי הבא בידי שמים כשמרפא נראה כסותר את גזירת המלך קמ"ל דשרי עכ"ל וכ"כ הרמב"ן ז"ל בת"ה דף י"ב וז"ל, ומסתברא דהא דאמרינן נתנה רשות לרופא לרפאות שאינו אסור משום חשש השגחה א"נ שלא יאמרו הקב"ה מוחץ והוא ירפא שאין דרכן של בנ"א ברפואות אלא שנהגו ועיין טוב"י יו"ד סי' של"ו.

ואבתי נ"ב דמנ"ל דהחולה מותר לרפאות עצמו כי אפשר דוקא לאחרים הרופא יש לו רשות לרפאותו אבל לא לחולה לרפאות את עצמו כי עושה פעולות נגד רצון הבורא ב"ה, ורש"י ז"ל שכתב (ברכות דף ס') אמ"ש שכן אין דרכן של בנ"א ברפואות וכו' כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים עכ"ל א"כ לכאורה לחולה עצמו ליכא היתר ומה שאמר נהגו הנה כנראה לכאורה שהוא מנהג לא כ"כ נכון והאינו רוצה לסמוך על זה ודאי שאינו צריך ועיין ריטב"א יבמות ע"ב מי שאינו רוצה לסמוך על מנהג העולם ולמול ביומא דעיבא אינו צריך למול וכ"ש בשבת ע"ש.

שוב ראיתי דמעכ"ג בראשית דבר ניין למדרש (שמואל ד') בר"ע פתח אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ וגו' מעשה בר' ישמעאל ור"ע שהיו מהלכים בחוצות ירושלים והיה עמהם אדם אחד פגע בהם אדם חולה א"ל רבותי במה אתרפא א"ל עשה כך וכך עד שתתרפא. א"ל אותו האיש שהיה עמהם מי הכה אותו בחולי א"ל הקב"ה א"ל ואתם חכמים הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם הוא הכה ואתם מרפאים אינכם עובדים על רצונו, א"ל מה מלאכתך א"ל עובד אדמה אני והרי מגל בידי א"ל מי ברא את האדמה מי ברא את הכרם א"ל הקב"ה א"ל אתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך וכו' א"ל ממלאכתך לא שמעת מה כתיב אנוש כחציר ימיו וגו' כשם שהעץ אם אינו נזבל ונתנכש ונחרש אינו עולה ואם עלה ולא שתה מים אינו חי והוא מת כך הגוף הוא העץ הזבל הוא הסם איש האדמה הוא הרופא א"ל בבקשה מכם אל תעיישוני ע"ש.

ואבתי נ"ב דמה דמיון הוא האדם אצל עובד האדמה העובד האדמה אינו עושה פעולות נגד הבריאה אלא מקיים הבריאה ועל מאכל האדם לא שאלו שחייב אדם לאכול ולא להמית עצמו אבל האדם אלקים עשה את האדם ישר והוא בחטאו גרם להענש עד שישוב אל ה' וירחמהו והוא הולך ועושה פעולות טבעיות להסיר מעליו עונש המלך ומשל למלך שענש את העובר על חקי המלך ונתנו בנחשתים והולך זה ומנסר את הנחשתים ובורח לו וע"ז נענש יונה הנביא.

ואשר נראה הכונה דבאדמה נמי קודם החטא לא הי' צריך לזבל ולנכש ולחרוש ולהשקות מים אלא ואד עלה מן השמים והשקה את הארץ והארץ הוציאה פירות מעצמה ומטבעה כי כן ברא הקב"ה עולמו אלא שבא אדה"ר וחטא

או שהאדמה חטאה בפני עצמה ונענש בזיעת אפיך תאכל לחם וארורה האדמה בעבורך וקוץ ודרדר תצמיח לך וכדומה וע"ד זה אמרו עתידין אילני סרק להוציא כלי מילת וגלוסקאות נמצא דמה שצריך לזבל ולנכש ולחרוש הוא מחמת העונש שהאדמה נענשה והאדם נענש וחלתה האדמה וזה שהשיבוהו שוטה שבעולם ממלאכתך לא שמעת וכו' אנוש כחציר ימיו כשם שהעץ אם אינו מזבל דבשעת הבריאה הוציאה הארץ עץ פרי למינהו וכל מיני עשבים למינהו והכל גדל בלי להוסיף בו מעשה אדם אלא שחטא ונתקללה האדמה ובא העונש ואעפ"כ אתה עובד לתקנה א"כ זה רצון הבורא והכ"נ ברפואות.

ומעתה אומר להיפוך דהתינח החולי מותר לו לרפאות עצמו וכמ"ש חז"ל (ב"ק מ"ו) דכאיב ליה כאיבא אזיל לביה אסיא ובפרט לפי דעת הרמב"ם שכתב דגופו של אדם אינו שלו ורשותו אלא של הקב"ה ועליו לשמרו שלא יתקלקל ואם קלקל עליו לתקנו כמו המקלקל חפצו של חבירו ומזיקו אבל על הרופא מי התיר לו לעשות רפואות ולהכניס עצמו בדבר שאינו שלהם הקב"ה מתן והם מרפאים וכבר שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שנגעל מדינה של גיהנם א"ל אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם והאכילו והשקהו כששמע המלך לא כועס עליו ואתם קרויים עבדים שנאמר כי לי בנ"י עבדים וא"כ תינח העני או החולה הולך ועושה את שלו אבל הרופא אדרבה הרי הוא רוצה לבטל גזירת הקב"ה ולכן על החולה ליכא איסור לרפאות עצמו אדרבה הרי הוא מחויב לשמור את עולמו והתורה אמרה ושמרתם את נפשותיכם אבל על הרופא תקשה אלא הרי השיב לו ר"ע לאותו רשע אמשול משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה שלא להאכילו ושלא להשקותו והלך אדם והאכילו והשקהו כששמע המלך לא דורן משגר לו ואנן קרוין בנים למקום דכתיב בנים אתם לה' אלקיכם וגו' וז"ש ורפא ירפא מכאן שנתן רשות לרופא לרפאות ודלא כטורנוסרופוס אלא כר"ע.

ובמה שכתבנו מתורץ עוד קושיא עצומה מה שקיי"ל אסור לרפאות את העכו"ם עיין (ע"ז כ"ו ע"ב) ת"ר ישראל מל את העכו"ם לשם גר לאפוקי משום מורגא דלא ופרש"י לשום מורגא תולעת שיש לו בערלתו דלא, דאסור לרפאותו בחנם, ועיין רמב"ם פ"ג מהל' מילה ה"ז עכו"ם שצריך לחתוך ערלתו מפני מכה או מפני שחין שנולד לו היה אסור לישראל לחתוך לו אותה שהעכו"ם אין מעלין אותו מידי מיתה ואין מורידין וכו' ולכאורה לפ"ד המדרש שמואל שהקב"ה ברא עולמו והוא מזבל וחורש ומנכש מ"ש ישראל מעכו"ם ורחמיו על כל מעשיו כתיב ולפמ"ש מגמ' דר"ע הנ"ל אחי שפיר ומובן מאד דבאמת קושית טורנוסרופוס הרשע ומשלו עולה שפיר על הנכריס שמלך מסר את עבדו ואסרו באסורים וצוה שלא להאכילו ושלא להשקותו ולאי אסור לעבור על מצות המלך והעכו"ם בבחינת עבדים ועבדים גרועים הם ולכן אסור לרפאותם ולהאכילם ואסור לזון עני עכו"ם אם לא משום דרכי שלום וזה לפענ"ד נקודה נפלאה בס"ד. ומשלהם פסק עליהם דינם.

ובזה הנני ידידו דושכ"ג החוזר על הראשונות בתודה וברכה בברכת כוח"ט בספרן של צ"ג בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ריז

ללמוד בדרכי הרפואה

כ"ח למטמני"ם תשנ"ג בנ"י יצו"א

דניאל איש חמודות, שאול למתנהג בחסידות ה"ה מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג כש"ת מוה"ר **שאול דניאל מאלח** שליט"א אבן יקרה בכולל מקסיקו סיטי.

אחדשב"ת בידידות, ובדבר אשר העיר שיש לו שיעור עם רופא ירא שמים שקובע עתים לתורה והיות כי דברי רפואה מעניינים אותו לדעת יותר כפי אומנותו ומצאתם בספרי ספר הקניניס קונטרס בעניני הנהגת האדם אשר הכין הבעל נדה לדרך ורוצה לדעת בכמה עניינים, כי הוא רוצה לנהוג ע"פ התורה.

וראשונה עלי להדגיש כי דבר גדול הוא עושה וכבר העיד לן רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בהל' דעות פ"ד ה"א וז"ל הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. הרי עד כמה דקדק בלשון שאי אפשר שיבין אדם או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, והוא מבהיל על הרעיון, ובלשון הנדיקים שמעתי, נקב בגוף עושה נקב בנשמה, ולכן שקדו חכז"ל לשמור על בריאת הגוף.

ומה שרוצה לדעת מצין להם לגדולי התורה כל הני מילי דרפואה, חז"ל היו בקיאים יותר מכל בני' בגוף האדם ומעשהו ורפואתיו מכמה טעמים אחד משום שהיו לומדים ויודעים כל חלקי הגוף ע"פ קבלתם שקבלו מהראשונים עד אדם הראשון שהיו בקיאין יותר גם שהיו קרובים בזמן להבריאה וכידוע מספר הרפואה שגנז חזקיהו המלך שעד התם כ"א הולך ורואה בספר הרפואות והי' לו תרופה על כל מחלה ומחלה.

והשנית מה שלא הי' להם בקבלה זכו ע"פ סוד ה' לירא'ו, וכמ"ש בגמ' בבן עזאי מנ"ל והא לא נסב ומשני סוד ה' לירא'ו, ובגמ' שבת פ"ב ע"א א"ל רב הונא לבריה

מ"ט לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדין שמעתיה א"ל מאי איזיל לגביה דכי אזילנא לגביה מותיב לי במילי דעלמא א"ל מאן דעייל לבית הכסא לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא אתל שיני יתיב דילמא מישתמטא שיני דכרכשתא ואתי לידי סכנא א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא כ"ש זיל לגביה ופרש"י מותיב לי במילי דעלמא, מושיבני לפניו בדברי חנם שאינם תורה. לא ליתיב בהדיא, במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקין שיני הכרכשתא ויולאת וכו' ע"ש. ואולי מה"ט היו הרבה מהם עוסקים במלאכת הרפואה.

ומיהו יש להזהר בעניני הרפואות ובפרט ממה שנאמרו בגמ' בזמן הש"ס כאלפים שנה כי הרבה דברים שמשתנים מעת לעת בעניני רפואה הן מצד המקום והן מצד הזמן והן מצד הרגל במאכלים והדרך החיים שהרגילות משתנה ועי"ז משנה דרך החיים ופוגע בבריאות ובנפשות, ובפרט מזמן הש"ס והוא כי טבעי בני אדם משתנים הרבה לפי המאכלים שאוכלים, והמקומות ושינוי המזג אויר שזה משפיע הרבה על בריאות בני אדם כידוע ואפי' בארצינו הקדושה מצינו ברבינו הקדוש (כתובות ק"ג ע"ב) תניא רבי מוטל בציפורי ומקום מוכן לו בבית שערים ופריך והתניא (סנהדרין ל"ב) נדק נדק תרדוף הלך אחר רבי לבית שערים ומשני רבי בבית שערים הוה אלא כיון דחלש אמטיוהו לציפורי דמדליא ובסים אוירא, ופרש"י רבי מוטל בחליו בציפורי ומקום קברו מוכן לו בבית שערים, (ועיין ש"מ דכיון שבע"ש נאמו ולא הי' זמן קברוהו בציפורי) דמדליא, דאמרינן במס' מגילה (ו' ע"א) למה נקרא שמה צפורי שישבות בראש ההר כצפור ע"ש. וכבר כתבו הראשונים ז"ל והאריך בזה הרבה רבינו הגדול הרשב"א בתש' דבעניני רפואות אין לנו לסמוך על רפואות חז"ל רק מה שנתברר לנו גם בדורות האלו והוא הטעם לזה כמ"ש. גם ההתמדת וההרגל בעניינים להגוף משנים ופועלים בבריאת הגוף וכמו שכתב החינוך מצוה י"ז כי לפי פעולותיו נפעל האדם וזה הן ברוחניות והן בגשמיות כידוע.

והנה בענין התערובות ממאכלים שונים בקדירה אחת אשר הבאתי שם בספרי ק"ס כי הם הסבות של רבות המאכל ורוע העיכול וחלאים רעים. ואמר הרופא שעכשיו הוציאו רופאים ספרים בשיטות לחדש כזה ושמועיל שלא יהיה עייפות לאדם וגורם בריאות ומשפיע לדיאטא. וחשב שאולי הם הוציאו זה מספר שלנו מהלכה לדרך, אלא שרוצה לדעת מקור של הלכה לדרך ואיפא מצא סוד זה. והנה כמו שאמרתי הרי סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם.

ברם לפענ"ד גם מצד ההלכה הנה בשעת הבריאה ברא הקב"ה עולמו והוציא את כל הנברא למיניהם ולזה עליהם כן עד שאפילו הדשאים נשאו ק"ו בעצמן (בראשית א' י"ב) ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו וברש"י אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאין בזיוייהן שמעו שנטוו האילנות על כן ונשאו ק"ו בעצמן כדמפרש באגדה בשחיטת חולין. ואם על האילנות שממילא הם ניכרים אמרה תורה למיניהם כ"ש הדשאים, ואסר לנו ההרכבה בין מין למין עד שבכמה מינים אם מרכיבים אותם לא יצליחו ואפילו לכמה מינים שכן יצליחו מ"מ לא יצליחו לגדל פירות וכמו שידוע מהפרידה שלא תוליד עוד ועיין ספורנו עה"ת פ' בראשית (א' י"א) עץ פרי עושה פרי למינו כי המורכב משני מינין לא יוליד וזה גם בצמחים ואילנות.

ונראה טעם לדברים שהקב"ה כשהרכיב נפש החי' ברא אותם מד' יסודות וכל זמן שיש שלום ביניהם הם מתקיימין ולכן כשנתערבו שתי מיני יסודות נעשה מריבה ומלחמה ביניהם ומבטלין זה את זה או כל אחד מכחיש ומחליש את חבירו וזהו טעם וסוד של ביטול ברוב או בששים שבפי' אמרו בטל ברוב כלומר שהרוב מבטל את המיעוט וכל שנתבטל נחלש הכ"נ המרכיב ב' אילנות אחד מחליש את חבירו ומתגבר עליו בטבעו ולכן הפירות שיגדלו כשיהיו מורכבין לא יצליחו כמו פירות שהם ממין אחד, ואולי זה הסוד שהשיב לו לאותו מין שיש שתי רשיות ח"ו א"כ איך יסכימו שניהם שימות בזמן אחד והנה כל ההרכבה מב' מינים לא יניחו כי זה מחליש את השני ואם האוכל פרי הזה אין לה הכח של פרי שגדלה למינה בלי תולשת כחותי' מצד השני.

ואולי זה הוא הסוד שבעונ"ה הרבה אנשים בזה"ז יותר ממלפנים שאינם מולידים כי באמת כחות ההולדה והזרע בא מהמאכלים אשר הם אוכלים ובגמ' עירובין (כ"ח ע"א) ובגודגדניות מי מערבין והתניא גודגדניות מרובי בנים יאכלו תשובי בנים לא יאכלו ופרש"י גודגדניות ממעטין את הזרע ועיין ר"ח שם, ורבינו הא"ע עה"ת עה"פ (שמות כ"ג כ"ה) וברך את לחמך ואת מימיך והסירתי מחלה מקרבך, כתב אמר אברהם יש חכמים גדולים חכמי שתי התורות ולא התעסקו בחכמת התולדת על כן לא יכולתי לפרש אלה הברכות אם לא אזכיר מעט מן החכמות וכו' והנה הברכה תהי' בכל מאכל ומשתה, כי יש מארה בזה לחסר כח התולדת כדרך אתה תאכל ולא תשבע והנה כל התחלואין באים בעבור אוכל הנכנס בגוף, והנה לא יפחד שומר התורה מהם וזהו וברך את לחמך, ע"ש באריכות והרמב"ן ז"ל עה"ת בפ' אחרי עה"פ (י"ז י"א) כי נפש הבשר בדם הוא וגו'. ומן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמות אשר בנאכל וכו', ע"ש ומבואר דהאוכל מאכלים שהם ממחסרי

הזרע משומי בנים לא יאכלו וא"כ כ"ש האוכלים מאכלים שהם מורכבים שבטבע אין בהם כח הזרע וההולדה לדורות א"כ אותו המאכל ודאי האוכלם מונע גם ממנו כח ההולדה על להבא והבן כי לפענ"ד הוא דבר חדש ואמיתי.

אלא דלפ"ז י"ל דזה נמי הטעם של בישול הרבה מינים יחד הגם שאין בזה איסור כלל לבשל יחד רק על הגידול אמרו ומ"מ הרי כשמתערבין שתי מינים יחד או יותר מזה הם בע"כ מבטלין זה את זה ועושין מלחמות זה עם זה ונחלש כח המאכל וכשנכנס בגוף האדם גורם לו עייפות כדרך מי שלותם ואחר המלחמה הוא עייף וכן המאכלות בגופו שאין בהם הכח האריגינאלי של פירות שהם גדלו ונתבשלו רק במינם הגם שלא אסרה זה התורה ומ"מ מן הביטול ברוב ילפינן דדבר אחד הוא דסוף סוף הרוב מבטל את המיעוט לעולם והמיעוט אינו רואה להתבטל עד שיתגבר עליו והבן כי הוא סוד גדול בעיקרי המאכלים ובתערובתם. דברתי בזה כדברים של מגשש באפלה ואם שגיתי ה' הטוב יכפר.

ובזה הנני חוזר על הראשונות בברכת התורה ללומדיה צלח ורכב על דבר אמת דושכ"ת בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן ריח

דין רופא עכו"ם שטעה

בפרוס הפורים התשנ"ה ק"א תו"א

מע"כ יד"ע ויד"נ האי גברא רבה שמו הולך מסוף העולם ועד סופו הרב הגאון המפורסם כולו אומר כבוד כקש"ת מוה"ר שמואל הלוי ואזנר שליט"א גאב"ד ור"מ זכרון מאיר ב"ב בעמח"ס שו"ת שבט הלוי וש"ס.

אחדשנ"ת בידידות נאמנה, שם באות ט') מספקא ליה לשואל ברופא עכו"ס מוומחה שטעה או שגג והזיק אם דינו כישראל להבדיל בין שוגג למזיד או כיון שאינו מצווה לרפאות דינו חמור, ומעכ"ג השיב מסברא דמ"ש בתוספתא ב"ק פ"ט דאם ריפא ברשות ב"ד וטעה והזיק פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים כמ"ש הש"ך יו"ד סי' של"ו א"כ זה שייך גם ברופא גוי שהרי עביד ברשות ב"ד.

ולפענ"ד יש לעיין בדבר חדא דעכו"ס לאו קיבולי תקנתא דחכמים הוא ול"ל רשות ב"ד בכלל וקנת רא' מדברי הרמב"ן בת"ה בהא דר' ישמעאל שכתב תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. וקשיא לי הא דתניא בתוספתא רופא אומן שרפא ברשות ב"ד והזיק ה"ז גולה אלמא עונש שוגג יש בדבר, וי"ל הכי הרופא כדיין מצווה לדון ואם טעה דלא הודע אין עליו עונש כלל וכו' ואעפ"כ אם טעה ונודע לב"ד שטעה משלם מביתו על הדרכים הידועים בו ואע"ג דהתם אם דן ברשות ב"ד פטור אף כאן מדיני אדם פטור מתשלומין. אלא שאינו פטור מדיני שמים עד שמשלם המזק ויגלה על המיתה, הואיל ונודע שטעה והזיק או המית בידים, וכן אמרו בתוספתא דב"ק גבי פטורים בדיני אדם וחייבין בדיני שמים רופא אומן שריפא ברשות ב"ד פטור בדיני אדם ודינו מסור לשמים, וכו' ע"ש ועיין ב"י יו"ד סי' של"ו.

ומבואר דאפילו ישראל שפטור בדיני ב"ד היינו רק מהיזק ממון אבל בדיני שמים לא פטרוהו אפי' בשוגג, ופשוט נמי דאפילו רופא ישראל שאם הי' בקי ולא קיבל רשות מב"ד לרפאות לא מהני לפטרו אפי' מדיני היזק וחייב ע"י ב"ד וא"כ ברופא עכו"ס שאין קבלת רשות מב"ד ישראל לעולם אינו פטור אפילו מדיני ממונות, וכ"ש מדיני נפשות, ובתוספתא שאמרו ברשות ב"ד פטור על ישראל אמרו ולא על עכו"ס, ויש לדייק מלשון הרמב"ם פ"י מהל' מלכים ב"נ ששגג באחת ממצותיו פטור מכלום חוץ מרוצח בשגגה שאם הרגו גואל הדם אין נהרג עליו, ואין לו עיר מקלט ובפ"ד מהל' רוצח ושמהגו"נ כתב גר תושב שהרג את ישראל בשגגה אע"פ שהוא שגג הרי זה נהרג, אדם מועד לעולם ועיין כ"מ שם ובלח"מ פ"י מהל' מלכים מה שתמה על הכ"מ ולכאורה הכ"נ לענין רופא דלא גרע הוא מהורג בשגגה שחייב כמו כל גר תושב, ופטור ב"ד לא מהני בהוא ול"ע.

סימן ריט

היתר לאנשי הצלה לטפל עם הגוסס

עוד להנ"ל

עוד רגע אדבר רק להשמעשע בדברי מעכ"ג (בח"ח סי' רפ"ז אות ג') באנשי הצלה אם מותר להם לטפל בגוסס שע"פ דרכי הרפואה אפשר התקוות לרפאותו, או שאסור לנגוע בו כדמשמע בש"ע יו"ד (סי' של"ט ברמ"א שם) דמותר להסיע מונע יציאת נשמה, ומשמע דכ"ש שאין חיוב להאריך שעותיו אלא דעומד לנגדו הלכה מפורשת בש"ע א"ח סי' שכ"ט דמחללים שבת על חיי שעה, ומוכח דגם אל גוסס מחללין השבת ועיין לשו"ת שבו"י (ח"א סי' י"ג) ולהמ"ב א"ח הנ"ל בביאור הלכה בשם תוס' נדה ושבט הלוי ח"ו סי' קע"ט.

והיות כי בעייתי כתבתי במקום אחר לחלק בין גוסס בידי שמים לגוסס בידי אדם וכן חלקו בזה חז"ל ובתוס' בכמה מקומות ועיין רא"ש נדרים כ"ב בהני תרי מחוזאי דקס חד ושחט לחבריה ואמר לו פרע לו בית השחיטה ובראב"ש שם פי' כדי לקרב מיתתו וכתבתי לחלק בין המאנים עיניו לגוסס שהוא ממהר מיתתו או אפי' ליגע בו בסתם שמבואר

במס׳ שמחות דכל הנוגע בו ה״ז שופך דמיו עיין ש״ך יו״ד סי׳ של״ט סק״ה, למה הדבר דומה לגר המטפטף שכיון שנוגע בו האדם מיד נכנה וכ״כ הרי״ף והרמב״ם, ואפ״ה בגוסס שכוונתו לרפאותו וחושב שאולי יועיל לו רפואתו מותר שהרי קיי״ל רוב גוססין למיתה אבל מיעוטן נשארין לחיים א״כ אם יש רופא לפניו וחושב שאפשר לרפאותו והוא יהי׳ מן המיעוט החיין ועכ״פ ע״י רפואות כה״ג מותר ומצוה ליגע בו כדי לרפאותו ואדרבה אם חושב שיכול לפרנסותו ואינו מרפא אולי עובר על לא תעמוד על דם רעך.

וראי׳ לדברינו מתוס׳ יומא (פ״ה ע״א ד״ה ולפקח עליו את הגל) אומר ר״י דהיינו טעמא דאין הולכין בפק״נ אחר הרוב משום דכתיב ואי בהם (ויקרא י״ח) ולא שימות בהם שלא יוכל לבא בשום עניין לידי מיתת ישראל עכ״ל. נראה דהגם דקיי״ל בכ״מ דאזלינן בתר רוב ואפי׳ במיתה מ״מ לענין להחיות יש לן לימוד גמור דחיישינן למיעוט וצריך לעשות לו חיות בכל אופן אפי׳ על המיעוט, וא״כ בגוסס נמי שאמרו רוב גוססין למיתה ולא יגע בו היינו דוקא כשנוגע בסתמא או להאלים עיניו אבל כשמפקח את הגל או נוגע בו להגילו הרי הוא בכלל של ואי בהם אפילו איכא רוב למיתה כיון דאיכא מיעוט חיין מפקחין עליו את הגל אפילו לחיי שעה וכן נמי ברוב גוססין למיתה ומיעוט חיין.

או יאמר לפמ״ש הרמב״ן בת״ה אהא דאמר רבה בר ב״ח אמר ר׳ יוחנן ספק מי ספק מת אין מתרפאין מהן ודאי מת מתרפאין מהן ופריך והא איכא חיי שעה ומשני לחיי שעה לא חיישינן דכתיב אם אמרנו וכו׳ והקשה הרמב״ן ז״ל דהא לחיי שעה נמי חיישינן ומשני דהא דאמר לחיי שעה לא חיישינן פי׳ לספיקא דחיי שעה מקמי אפשר דחיי טובא לא חיישינן ע״ש. וכוונתו לתרץ קושית התוס׳ מהא דאמרינן ביומא מפקחין את הגל בשבת בשביל חיי שעה והתוס׳ תי׳ ע״ש והרמב״ן תי׳ דודאי גם לחיי שעה חיישינן היכי דא״א לחיי טובא אבל היכא דמספקינן לחיי טובא כלומר רפואה לזמן גדול לא חיישינן דנקטינן חיי טובא ולא חיישינן לחיי שעה כה״ג.

בקיצור כל שכוונתו לרפואה וחושב שיועיל לו רפואה אפי׳ על המיעוט ואופן רחוק מאד מ״מ כיון שכוונתו לרפואה ולהחיותו שפיר דמי אפי׳ על הגוסס ושלא לרפואה אסור.

והיות כי אני על הדרך ובלי ספרים תורה שבע״פ רק חושב וכותב הנני לקצר והקוצרים אומרים יברכך והנני חוזר על הראשונות בתודה רבה על מתנתו החשובה והנני בברכת הדיוט י״ר שיזכה להרבות תורה ודעת ברבים עוד ינוב בשיבה דשן ורענן עדי יבא ינון ולו יקהת עמים כמים לים מכסים כעתירת וברכת ידידו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכ

לעשות טיפולים לרפואה לגוסס

מע״כ ידידי יקירי ש״ב אשכול הסופר כולו אומר כבוד כש״ת ר׳ עמרם סופר הי״ו בצירוף שוייץ.

אחדשכה״ט בידידות נאמנה, בדבר אשר שואל במעשה שעברה לאמו היקרה ע״ה ותהא זכרה ברוך כשבאחד מליל ש״ק התלוננה על חולשתה ותיכף הזמין הרופא ואמר לו הרופא שהיא בגדר של גסיסה ועוד כשעה או שעתיים תסתיים חייה ומע״כ אמר לו להזמין מיד אמבולאנץ ואמר הרופא כיון שהיא בת ל״ו שנים אין לזה טעם ומע״כ בכל זאת עמד על דעתו להביאה לעזרה ראשונה וכשהביאו אותה לתחנת הרופאים ג״כ לא רצו לטפל בה וכדעת הרופא הראשון ומעלתו עמד על דעתו שכן יטפלו בה והסכימו לטפל על אחריותו שטענו שקרוב לודאי המכשירים יקצרו חייה מפני חולשתה וקבל אחריות אולי סוף סוף יועיל הדבר ועשו מה שעשו ויהי ממחרת בש״ק הוטב לה וקבעו הרופאים שיצתה מסכנה ואח״כ חיתה עוד שבע חדשים במצב משביע בלי יסורים, ונפשו בשאלתו היות שאז לא היה יכול לשאול משום אדם חוות דעתו ולהתייעץ כדת מה לעשות ע״פ דעת תורה ועכשיו מספקא ליה היות כי חיי שעה נמי הוה חיים וא״כ הי׳ אסור לו להכניס אותה בספק מיתה נגד דעת הרופאים האומנים מצד השני הרי בכל ניתוח יש ג״כ האפשרות שימות מהניתוח ובלא ניתוח מי יחי׳ עוד כמה חדשים וכיוצא בו אלא שההבדל שהתם הרופאים אומרים שזה קרוב לודאי שזה יועיל אבל נידון דידן הם אמרו קרוב לודאי שלא יועיל ולכן הגם כי כבר אין נפ״מ אמנם אפשר שדבר זה נוגע לאחרים ורוצה לדעת ההלכה בזה.

ואומר אני הנה לענין שאלתו מה שנוגע לו ודאי יפה עשה שהרי סוף סוף הציל אותה לעוד ז׳ חדשים ואם חי׳ שעה נמי חיים הרי קיי״ל דמחללין את השבת ומפקחין את הגל בשביל חיי שעה (עיין יומא פ״ה ובש״ע א״ח סי׳ שכ״ט) וא״כ הכא יפה עשה שהרי חיתה עוד ז׳ חדשים ומותר ומצוה לחלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ולכן אצלו אין הדבר נוגע כלל אלא מצוה עביד ולא חילל את השבת ואין צריך תשובה על זה.

ומיהו לענש הדבר הנה בדין גוסס מבואר דאסור ליגע בו והגם דקיי״ל רוב גוססין למיתה מ״מ הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו פי׳ ליתן גט או מתנה ומ״מ אסור לעשות לו דבר המקרב מיתתו והמעמק עיניו של גוסס הרי זה בכלל שופך דמים ועיין תה״א להרמב״ן ז״ל ובש״ע יו״ד סי׳ של״ט ס״א וכל המעמק עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים וכתב הרמ״א שם דמי שהוא גוסס זמן ארוך אסור

להשמט הכר והכסת מתחתיו מכח שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמין זה וכן לא יזיזנו ממקומו וכתב הש"ך שם ס"ק ה' ובמס' שמחות סיים וכל הנוגע בו ה"ז שופך דמים למה הדבר דומה לנר המטפטף שכיון שנוגע בו האדם מיד נכבה וכ"כ הרי"ף והרמב"ם ע"כ נמצא לכאורה דכיון שהרופאים קבעו שהוא גוסס להם נשמעים וכבר אסור להזיזו ממקומו.

איברא דלעצם דינא אי מותר לחלל שבת בשביל הגוסס נחלקו בו הפוסקים דבתוס' נדה דף מ"ד ע"ב ד"ה איהו מיית ברישא כתבו דאע"ג דרוב גוססים למיתה מ"מ מותר לחלל עליו את השבת כדאמר ביומא פ"ד דאין מהלכין בפק"נ אחר הרוב ובשו"ת בית יעקב סי' נ"ט כתב דאין מחללין דאזלינן בתר רוב גוססים שהם למיתה וכהאי דש"ע א"ח סי' שכ"ט ס"ב.

ומיהו בשו"ת שבו"י ח"א סי' י"ג חלק עליו וכתב דמי שבקי ברפואות ויכול למנוע הגסיסה לפי שעה ודאי רשאי אפילו בשבת שהרי משום חיי שעה מפקחין עליו את הגל והביא ראיה מהאו"ה כלל נ"ט הלכה ל"ח וז"ל כתב בסמ"ג וסמ"ק מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ מוחו ואינו יכול לחיות כי עם מעט מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי שעה כדאמר במס' שמחות המעצים עיניו הרי זה שופך דמים עכ"ל והוסיף דאע"ג דמסיק בש"ס יומא דפירשו לחצר אחרת אין מפקחין דאזלינן בתר רוב אין זו סתירה דמ"מ מצינו דאין הולכין בפק"נ אחר הרוב כמו בשאר דברים כשפי' א' מהם אזלינן בתר רובא ובפק"נ לא אזלינן בתר רובא אלא כשפי' כולם א"כ אף בשאר דברים אמרינן רוב גוססין למיתה מ"מ אין הולכין בזה להחמיר בפק"נ ומה"ט אזלינן להקל בפק"נ אפילו בכמה ספיקות וס"ס וכתב דמותר לעשות רפואה למי שבקי ברפואה למנוע ממנו הגסיסה אפילו לשעה חדא וכדאיתא בע"ז י"ב ע"ב האי מאן דבלע זיבורא מחייה לא חיי מיהו לישקוייהו רביעתא דחלא שמזג אפשר שדחיי פורתא עד דמפקיד אביתיה וכו' ע"ש.

וכיון דנחלקו בגוסס אי מותר לחלל שבת בשבילו ובשביל פק"נ שלו משמע עכ"פ דבחול לכ"ע מותר לעשות לו רפואה אולי יחייהו עכ"פ לשעה ומה שאמרו אסור לעצום עין גוסס היינו להמיתו אבל לעשות לו רפואה שאפשר עוד יחיה לכאורה מודי דמותר לעשות דילמא יחיה ואפילו חיי שעה וא"כ יפה עשה ואפילו לחלל שבת מותר כל שעושה שחש שיכול להצילו עכ"פ לחיי שעה ואין כאן לחוש שמא ימות מהר ונמצא ממהר מיתתו כיון שממילא חי לא יחיה לפי דעת הרופאים א"כ כה"ג מותר בשביל ספק להציל לחיי שעה אם חושב שיש איזה ספק או ספק ספיקא שיחיה עוד חיי שעה הגם שאם לא יחי' אפשר שח"ו יגרום שימות קודם מ"מ כיון שכוונתו להציל לא חיישינן כה"ג עכ"פ להני שיטות ולא אמרו המעצים עין אלא בכוונתו להמית אבל כל שכוונתו להציל אדרבה יציל אלא שלא ירבה לו יסורים וחלייס ללא צורך כי זה איסור בפני עצמו הוא וד"ל.

ומעתה הנני חוזר לראשונות י"ר ויתן ה' שיזכה לאריכת ימים ושנים דשנים ורעננים ובני ר' עמרם נ"י אשר על שמו של מרן זק' נקרא מודה לו מאד על המכתב תשובה ששלח לו בדורון דרשה מכ"ק זק' מרן ר"ע זצלה"ה ואולי יהיה פה באיזה זמן נא להודיענו או בארצנו הקדושה נא ליכנס לקרית אונגוואר ולבקר במה שבעזה"י אנחנו מכוונים לבנות חורבה אחת או יותר מחורבות ירושלים ובכלל הי' כדאי באיזה אופן להתראות ולשוחח בעניינים ועד התם הנני בידידות ש"ב המשתתף בצערו ומצפה לשמחתו ולשמוע ממנו אך טוב וטוב מהיום והלאה כל הימים עד ביאת משיח צדקנו.

המעתיר בעדו דושכ"ת בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן רכא

היאך קובעים מיתה באדם ר"ל

עש"ק פ' משפטים התשנ"ג בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח כש"ת מוה"ר משה טענדלער שליט"א רב ור"מ במאנסי נ"י.

אחדשכ"ת בידידות, היות כי באו לפני איזה רבנים ועוד כמה רבנים צלצלו אלי על הטעל' ואמרו בשם מעכ"ת שמחזיק שמיתת המח מקרי מיתה ולכן מותר להוציא מאדם כזה אבר להשתיל לאחר ולהצילו שהוא ענין של פק"נ שדוחה כל התורה, וידידיי הנ"ל בקשו ממני היות כי כתבתי תשובה בהלכה זו לפני כעשרים שנה ונדפסה בספרינו משנה הלכות ח"ז סי' רפ"ה וסי' רפ"ו דאין מיתה אלא מיתת הלב, ובקשו לפרסמה והאמנם כי חשבתי שאינו מן הכבוד למע"כ ח"ו ואני חס על כבודו ולכן אמרתי אכתוב למעכ"ת מכתב זה ומעכ"ת בחכמתו יעשה ויכתוב שלאחר העיון וכיוצא בו או שרבו עלי חברי ובכל אופן מצוה לתקן דבר זה כי ח"ו הוא ענין של רציחה ממש לפי פשטות וכמו שביארתי ואבאר עוד קצת פה.

הנה באיזה אופן קובעים זמן המיתה ר"ל באדם מישראל עיין מזה טיו"ד סי' של"ט וסי' ש"ע והארכתי בזה בספרי (משנ"ה הנ"ל) ואמנם כיון שעכשיו הדבר נתעורר ע"י כמה גורמים ובפרט מהרופאים העוסקים בהשתלת איברים ולוקחים לפעמים איברים מאנשים שהם גוססים להשתיל באדם אחר ורוב פעמים במזיד ולפעמים בשוגג, חוץ

מזה יש בזה נפ"מ בכל התורה כולה להאדם בעצמו מתי נקרא מת שנעשה חפצי מן המצות, ועד מתי עדיין הוא בכלל בעל חי ומקיים מצות על גופו, וגם נפ"מ אם אשתו זנתה בשעה כזו אם הולד ממזר או שהוא בן פגויה.

[**וגדולה** מזו דנתי במקום אחר במי שנתעלף ומת ממש במת ובלב ורק החזירוהו ע"י תחבולות הנקרא מאסאזשעס בלב וכיוצא בו וחזר וחי אם אשתו בינתיים זנתה מה היא ומה דין הולד, ואי צריכה קידושין ממדש ואם הוא כהן גדול מה דינו להחזיר את אשתו שהיא היתה אלמנה, ואם נתן בעל תנאי ומת וחזר וחי מה דין הבעל ועוד הרבה מצות כמעט כל התורה כולה, ואם מתה אשתו וקידש אחות אשתו ואח"כ חזרה וחיתה. אמנם הראיתי לדעת בזה מגמ' שבת (פ"ח ע"ב) ואריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר (שה"ש ה') נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני היאך קיבלו הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם וכו' ע"ש, ואעפ"כ לא היו צריכין לחזור ולקדש נשותיהם ואדרבה התורה אמרה שובו לכם לאהליכם].

והנה נדון דידן נפ"מ עוד לענין יבום שאם נסכים שמיתת המות הו"ל מת וגולד לו יבם לאחר מכאן אינו מיבם ואם נאמר שהוא חי א"כ הרי הוא זקוקה ליבום, גם אם ימות בנו לאחר שמתו הפסיק ואח"כ ימות הוא יפטור מן היבום ולדידן הרי בין אין לו ונפלה ליבום וכן אם פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, וכן לענין גירושין, וכן לענין קריעה ואבלות מתי מתחיל, וכן לענין אינות בקיצור הדבר נוגע לכל התורה כולה, וכבר כתבתי מזה בספרי הנ"ל ובעוד מקומות. ואומר אני הגע עצמך ילדים שנולדו כעין שקורין למת או וועדזעטעבעל יהיה מותר להורגן לפי דעת מעכ"ת כי המת שלהם מת או שלא חי לעולם, וזה ודאי לא יאמר אדם.

האמנם באחד השיעורים הבאתי ראי' ברורה ומפורשת מרבינו הא"ע פ' משפטים (כ"ג כ"ה) עה"פ ועבדתם בד"ה אמר אברהם המחבר יש חכמים גדולים חכמי השתי תורות ולא התעסקו בחכמת התולדה על כן לא יכולתי לפרש אלה הברכות אם לא אזכיר מעט מהחכמות בעבור שגוף האדם מהעולם השפל והנשמה העליונה קשורה בו. ויש אמצעים בין הנשמה והגוף והנה הם שני כחות, ובל' הקדש יקראו על הרוב רוח ונפש, כי הנשמה היא החכמה ומושבה במות הראש, וממנה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ. "והרוח בלב ובו חיי האדם". והנפש היא בכבד והיא מתאוה לאכול וכו' ע"ש דברים נפלאים. ולדידן מיהו כתב מפורש הא"ע שהנשמה שבמות שממנה יוצא כל ההרגשות ותנועת החפץ אבל אין מהות החיות והחיים של האדם אלא הרוח שבלב בו חיי האדם ולכן פשוט דאפילו מת המת הרי אין החיות תלוי בו אלא חיי האדם שהוא הגוף תולה בלב וזה פשוט וברור מאד.

ומה מובן בזה מה שאמרו ז"ל דרשעים בחייהם קרוים מתים והטעם שנתגבר עליו כחות הרוח שבלב גם על המת והמחשבה והנשמה הלכה לה ועזבה את ביתה והרי הוא מת לגבי זה שהנשמה שבמת עזבה אותו מ"מ החיות שבאדם הוא בגוף ולכן אסור להמית רשע ומי בלי ב"ד הגם שהנשמה שבמתו כבר מתה ולהדיא אמרו רשעים בחייהם קרוים מתים כלומר בחייהם שהם חיים מכח רוח שבלב מ"מ הם קרוים מתים וא"כ מיתת המות אפשר לקראו מת אבל מ"מ חי הוא לכל דבריו עד שיצא הרוח שבלב וכדעת רבותינו מאז ומלפנים וח"ו המעלם עיניו או נוטל אבר אפילו אין הנשמה תלויה בו אם גרם למהר ולהמיש המיתה הרי זה בכלל שופך דמים וכ"ש הנוטל אבר שהנשמה תלויה בו כגון הלב והריאה שודאי הרי הוא בכלל רוצח נפש ממש ובמזיד הוא חייב מיתה ובשוגג הרי זה גולה.

אלו דברי ידידו ודשכ"ת בידידות נאמנה ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכב

אלמנה שנשאה לבעל שני מהו להקבר אצל בעלה הראשון

אור ליום ד' בשבת פ' תצוה תשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי ורב חביבי הרה"ג וו"ח נו"נ כש"ת מוה"ר שלו' דובער חייקין שליט"א רב דק' חב"ד ליבאוויטש קליוולאנד אה.

אחדשב"ת בידידות, ובדבר שאלתו עוד באשה שנשאה לג' אנשים ומתה בלי בנים והניחה צוואה לאחר מותה להקבר אצל בעלה השני ומיהו לא מצאו הצוואה עד לאחר הקבורה וקנו לה קבר על יד בעלה השלישי ושוב מצאו הצוואה האם צריכין להוציאה ולפנותה כפי הצוואה שלה והשואל הוא קרוב שלה ולא המטפל שקברה.

ולפענ"ד אין לאחר הקבורה כלום ואין לפנותה מקברה ואדרבה כגראה מן השמים העלימו הצוואה שלא ימצאו אותה עד לאחר הקבורה והוא דנחלקו האחרונים ז"ל באשה שמת בעלה ונישאת לשני אי שפיר דמי לקוברה אצל בעלה הראשון או שפקעה לה לגמרי קורבת בעלה הראשון ושוב אסור לה להקבר אצל בעלה הראשון ועיין ח"ס יו"ד סי' שנ"ה באשה שמת בעלה ונישאת לשני ואח"כ ליקטו עצמות בעלה הראשון דקיי"ל בטוש"ע יו"ד סי' ת"ג ועש"ך סי' שע"ה סק"ח דכל שמתאבלים עליו במיתתו מתאבל ביום

ליקוט עצמות. וכתב מרן ז"ל דלא שפיר דמי למיעבד הכי ואפילו גוף האבלות כגון מי שמת ונתייאשו לקוברו ונשאת לאחר אפשר שאינה מתאבלת עליו עיקר אבלות עיין סי' שע"ה ס"ו כ"ש יוס ליקוט עצמות משום דישואין מפקיע קורבת הראשון לגמרי ומייתי לה מת"כ דמייתי הרי"ף והרא"ש ריש הל' טומאת כהנים דמדכתיב אחותו הקרובה אליו מרבינן אחותו ארוסה דעדיין קרובה אליו אבל אשר היתה לאיש מפקיע קורבת האח וכטומאת אשתו כתיב לשארו הקרוב אליו למעוטי ארוסה שעדיין אינה קרובה אליו עד שתנשא לו נמצא ק"ו ומה קורבה שבתולה כגון אחות לאח מופקע ע"י נישואין קורבה של אשה לבעלה שהנישואין גרמו אינו דין שתפקע ע"י נישואין לשני נישואין קרבו נישואין רחקו שאע"פ שהגירושין או המיתה לא הפקיעו קידושין ראשונים לגמרי הנישואים השניים הפקיעו לגמרי ושוב אינה קרובה לבעלה ע"כ.

וכבר האריכתי במקום אחר לפרש לפי דברי המוס' ב"ב קי"ד ע"ב במחלוקת הר"י והריב"ם דדעת הריב"ם דלאחר מיתה פקע השארות והר"י חלק עליו מהא דהבא על המתה פטור דלאו ש"ז הוא ואי מיתה מפקעת השארות למ"ל דלאו ש"ז הוא תיפוק ליה דלאו אשתו היא דמיתה מפקעת את השארות וע"כ דמיתה לא מפקעת ועיין א"ז הגדול סי' תרמ"ה דף ק"ו בהא אי גט כשר בלילה שכתב וז"ל ותו אפילו למ"ד חלילה כגמ"ד מודה בנתינת הגט דהיא תחילת הדין שאני אומר דהא דפליגי לענין חלילה לאו מטעם כתיבה אלא ר"א סבר שהוא תחלת דין מפני שיבמה לשוק בלאו והשתא הוא דמתחיל להתירה ולת"ק דאמר שהיא כגמ"ד מפני שבחיי בעלה היתה באיסור מיתה לשוק מת בעלה פקע איסור מיתה ועדיין איסור לאו מורכב עליה חלץ לה פקע איסור לאו הילכך דמי לגמר דין אבל נתינת הגט מכי יהב לה גיטא פקע כל האיסור ואין שייך בהו תחילה וסוף ועיין רשב"ם ב"ב קל"ה בד"ה נקל בא"א ובהגהת הב"ח שם ודו"ק ועיין משנה הלכות ח"ט סי' ת"ב.

ועיין פנ"י קידושין י"ג דבב"ג מיתת הבעל לא מתרת את אשתו דבב"ג מיתת הבעל אינו מתיר עשה דבדבק באשתו דדוקא בישראל ילפינן דמיתה מתיר ועיין קהלת יעקב על ר"ה סי' ז' ועיין גם בס' לימוד השס בראשית מה שהקשה לפנ"י ועיין ירושלמי קידושין פ"א ה"א ומד"ר בראשית פי"ח דאיכא למ"ד דבב"ג ליכא דין גירושין כלל ולעולם אינו יכול להפרד ממנה ועיין ח' הר"ן סנהדרין נ"ח בשם הר"ר דוד דקרוב לומר דב"ג אין לו היתר לעולם בגירושין ובח' האריכתי בזה.

ובמ"ש הי' אפשר ליישב קצת גם מה שהביא בשו"ת מהר"ם א"ש זצ"ל גאב"ד דעירנו אונגוואר יו"ד סי' קי"ז מקרה שקברו אשה סמוך לקבר של ת"ח אחד מיוחד מופלג וחשוב ומבקשים בני המונה לפנותה שאינו מן הכבוד לאביהם וגנאי לת"ח שיקבר בין שתי נשים (מלד אחד היתה אשתו נקברת) והשיב ז"ל דלא מצאנו דבר כזה בפוסקים וגם בשו"ת פרי השדה ח"ג קכ"א נשאל על כעין זה והשיב ג"כ שלא מצא בשום מקום איסור לזה ומה שכתב ביו"ד שס"ב ס"ג זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו אין להוכיח דאיש אצל אשה אחרת אסור דהתם מיירי בקבר אחד ע"ש ועיין עוד הרי בשמים ת' סי' רכ"א ולפמ"ש י"ל דתלוי בזה שאם נימא דמיתה מפקעת השארות לגמרי א"כ אין כאן שום גנאי שהרי אינה א"א שנימא אשתו של פלוני אבל אי נימא דמיתה לא מפקעת השארות א"כ ודאי איש עניו שזה אשת חבירו ומכוער הדבר עכ"פ.

אלא דבזה יש נמי מקום לחלק בין אם היה לה בנים או לא הי' בנים וכמ"ש כמה מאחרונים ועיין שו"ת זכרון יהודה יו"ד סי' קס"א ובעיקרי הד"ט סי' ל"ה ועיין גילוי דעת להגאון מהרש"ם בקונט' אחרון ס"ק נ"ט ולפמ"ש י"ל דבתורה כתיב והיו לבשר אחד ואמרו ז"ל היינו שילדו בנים נמצא דאם היה להם בנים נעשו לבשר אחד ונשארו בשארות ע"י בניהם משא"כ אם לא היו להם בנים אז מיתה הפקיע את כל וכ"ע.

ומרן הח"ם סיים שאינו ראוי להראות אבלות על בעלה הראשון בפני בעלה השני ודרכיה דרכי נועם ובאחרונים הביאו דלא ליקבר אשתו שנשאה לאחר אצל בעל הראשון ג"כ וממילא יפה עשה מי שקברה אצל בעלה האחרון ולא אצל השני או הראשון וא"כ ודאי שאין לפנותה בשביל זה הגם שיש מי שאומר דכיון דפקע השארות לאחר מיתה א"כ אין נפ"מ אצל איזה מהם תקבר גם כי יש לומר דאילו היתה יודעת דיש בזה חולקים לא היתה מצוה כן ובפרט בדידן שאין כאן על מי לקיים הצואה שאין כאן בנים לקיים הצואה ואחרים אין עליהם חיוב של מצוה לקיים דברי המת בכלל ועיין תוס' גיטין דף י"ג למה בגר ליכא מצוה לקיים דבריו וברבא אם נכסי דרב מרי בר רחל שהיה אביו גר לכן לפענ"ד שב ואל תעשה עדיף.

אלו דברי ידידו טרוד בעבודת הקודש המצפה לישועת ה' כהרף עין דושכ"ת וכל הנלוים אליו ידידו המעתיר בעדו לטובה כל הימים בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכג

נרות שהודלקו סביב לקברות
אי מותר להדליקם בביהכ"נ

עש"ק לסדר ואזכור את בריתי התשמ"ט בנ"י יצו"א

מע"כ האי צורב עוסק בחוקי חורב כו' כש"ת הרב **אלימלך**

לינדר הי"ו ביהכ"נ זכרון מנחם תפארת צבי מונקטש ירושלים עיה"ק ת"ו.

אחדשב"ת, בדבר שאלתו בשמש ביהכ"נ שיצא לבית עלמין ב"מ ומצא שם שיירי גרות ממה שהולקו ע"י קרובי המתים ביום הזכרון וכיוצא בו מושלכים סביב לקברות שכבו מחמת הרוחות והגשמים וגם מהם שכבר נדרסו ע"י בנ"א העוברים ושבים שם או מחוס השמש והלך ואסף את הכל והביאם לביתו ותקנם ומדליקם בביהכ"נ לכבוד ה' וזה נעשה לו כמנהג מידי פעם לפעם לצאת לביה"ק לאסוף שיירי גרות ולעשות בהם הדלקה בביהכ"נ ונחלקו בזה המתפללים אי שפיר דמי להשתמש באותן גרות יש אומרים כי כיון שהקרובים הביאו הגרות לקברות הקרובים שם הלוקח משם הו"ל בכלל גזל כי רצונם שהגרות ילקו על יד קבר קרוביהם והשנית שהגרות נאסרו בהנאה שהם מוקצים לקברות ולמתים. וי"א שפשוט שהקרובים נתייאשו מהם כבר ואין בו משום גזל וגם אינם אסורים בהנאה שאין זה הוקצה לקברות ולמתים אלא לעי"נ וזכרונם לטובתם וא"כ אין נפ"מ איפה הגרות דולקים אם בביה"ק או בביהכ"נ ואדרבה יותר יהיה לעלוי נשמתם לאחר שכבר כבו בביה"ק שהשייריים ילקו בביהכ"נ. והאריך קצת בטענות אלו נגד אלו. וראשונה אמת אגיד כי לא רציתי להכנס ראשי בדבר שהוא רחוק ממני ואיני יודע אם רק לנסות אותי באתם שהרי אתכם החרש והמסגר גדולי התורה בירושלים עיה"ק וגם כבר שאלתם למורי הוראות יש שפסקו להתיר ויש לאסור וא"כ מה לי להכנס ראשי בין ההרים הגבוהים מ"מ כיון שבא לידי לא אוכל לפטור מלהעיר קצת.

בגמ' סנהדרין מ"ז ע"ב קבריה דרב הוה שקלי מייה עפרא לאישתי בת יומא אתו אמרו לשמואל אמר יאות אינון עבדין קרקע עולם הוא וקרקע אינה נאסרת דכתיב ושלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מיתסרא דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אף קבר נמי במחובר לא מיתסרי ומקשי מכמה בריתות ומוקי לה בקבר בנין ופרש"י קבר בנין שבנאו למעלה מן הקרקע דכותיה בע"ז שבנאו מתחילה לע"ז אסור דתלוש ולבסוף חברו והנה בגמ' שם יצפינן משמשי המת ממשמשי ע"ז מעבדו שם הגויים דקאי אהמשמשים ובמשמשי ע"ז כתיב אפילו משמשי דמשמשי ועיין חולין ח' ע"ב בסכין דפסק ביה גוזא ופרש"י סוכה ל"א ע"ב לולב של ע"ז שמשו לפניו לכבד בו הקרקע ואינו אלא תשמישי כבוד ועיין סוכה ט' ע"א ובבעה"מ ומלחמות שם לענין הזמנה.

ובטור יו"ד סי' שס"ד מייתי דעת רבינו ישעיה דעפר שמכסין בו המת בתוך הקבר הו"ל תלוש ואסור בהנאה והטור חולק עליו דהעפר הוה קרקע עולם אפילו תלשו וחזר והחזירו דהא בגמ' לא מצא אלא בקבר של בנין שאסור וכ"כ הרא"ש ז"ל, והב"י כתב מה שנתן טעם משום דקבר מת אסור לקבור מת אחר לא היה צריך לטעם זה דבלא טעם זה אסור מפני כבוד המתים כמו שנתבאר סי' שס"ג והב"ח תמה עליו דכבוד המתים אינו אלא דרבנן ואיסור הנאה דקבר דאורייתא אסור בהנאה כדילפינן מג"ש דעגלה ערופה, והרא"ש ז"ל לא אסר ליצב על על האבן שאינו משוב מן הקבר אלא לציון שנותנין עליו הוא לסימן והא דקבר של בנין אסור לעולם דוקא שבנאו לשם מת ונתנו בו אפילו על דעת לפנותו ובתש' הרשב"א סי' ל"ו כתב אם מותר ליצב על המצבה שרוב בנ"א אינם מזהרים מזה והשיב מסתבר שהוא מותר שאינו אלא לכבוד בעלמא ומה שנוהגים ליצב עליהם מוכיח על זה והרי אלו כמתנה עליהן ע"ש.

והב"ח הביא דעת רבינו הרא"ש וביאר בו פי' אחר וכתב די"ל דעל עפר הקבר גם הרא"ש מודה לרבינו ישעיה וכתב דעל המצבה יש להחמיר ולא ליצב וכ"כ רבינו ירוחם בנין שעל הקבר אסור ליצב עליו ובמקום שנוהגים בני המשפחה ליצב נהגו בהן היתר שעל דעת כן בונין אותו ולפיכך מותר עכ"ל ובהג"א הביאו הב"ח כתב דכל מה שנעשה לצורך המת ולכבוד המת אסור בהנאה ומתוך כך אסור למכור מצבה שנשברה ולפי דבריו אסור להשען על המצבה וסיים הב"ח ואע"ג שפסק הב"י כהרא"ש דהתיר במצבה כבר נהגו איסור אף לדרוך על ביה"ק כ"ש ליצב ולהשען ואין להקל במקום שנהגו איסור וכן מצאתי בהגהת מהרש"ל וז"ל וגם ליצב על הקבר אסור וכו' וכן נוהגין העולם איסור עכ"ל.

ועיין שו"ת מרן הח"ם יו"ד סי' של"ד ובט"ז סי' שס"ד סק"א ובש"ך שם ובפ"ת בשם הרדב"ז דאסור למכור מצבה שנשברה דאסורה בהנאה. והגם שהבאתי בספרי משנה הלכות גדולות כתובות אות כ"ו דברי התוס' רי"ד יבמות ס"ז שנראה דלהחליף בנאה היינה מותר ע"ש ועיין ברכ"י סי' של"ד מעשה באלמנה ע"ש באריכות מ"מ בסתמא ודאי דנקטינן דאסור וכדעת האחרונים ז"ל.

ומעתה לענין הענין ונראה דהני גרות שמדליקין על קבר הנפטר לכאורה נאסרין בהנאה דהרי הני גרות דמי למשמשי שהרי מה שמביא הגרות הוא בשביל הנפטר לטובתו ולכבודו לטובתו כמ"ש בסמוך דטובה הוא לנשמת הנפטר שמדליקין נר בשביל נשמתו ונר ה' נשמת אדם ולכבודו דגם כבוד הוא להנפטר שמבקרין על קברו ומדליקין גרות על קברו כידוע וכיון דילפינן משמשי המת ממשמשי ע"ז א"כ הכ"נ עכ"פ איסור הנאה מדרבנן הוי לכ"ע.

ואפשר אפילו מדאורייתא ועיין רבינו ירוחם נ"ב הובא בש"ע א"ח סי' קנ"ד גרות של שעוה שנתנם כותי

לעו"כ וכיבן שמשן ונתנן או מכרן לישראל אסור להדליקם בביהכ"נ הג"ה אע"פ שמותרין להדיוט כיון שבטלן העכו"ם וה"ה לכל מילי דמצוה אין עושין מדבר שנעשה לעכו"ם ולא דמי לגר של מצוה כגון גר של הבדלה שלאחר שהבדיל עליה כבר נעשה מצותה ומותר להדליק ממנה כדעת הב"ח בשם רש"ל וכן דעת הא"ר וייש השגת המג"א ע"ש ובבאה"ל דהכא נאסרו בהנאה וכל שלא בטלן בפירוש נשארו אסורי הנאה כגרות של עו"כ עד שלא בטלן וכגון שלא כבן השמש.

והא טענה שאין נפ"מ להנפטר כיון דרק לעלוי נשמת הנפטרים הבאו אין נפ"מ איפה הגרות דולקים בביהכ"נ או בביה"ק יש לעיין בדבר הוא טענה לודקת. איברא דודאי יש נפ"מ שהרי הקרובים שהוציאו הגרות רוצים לכבוד המתים שידלקו לפניהם ומראשותם מדליקים הגרות לכבוד הנפטר ומה שמביאים גרות לביהכ"נ להדליק זה ענין אחר ויש כאן שני דברים לעלוי נשמתו ולכבוד המת וכבוד המת הוא דוקא בבית הקברות ומקפידים שידליק שם הגר ויש מקפידים שידלק שם גר תמיד על קבר הנדיק וזה לכאורה פשוט. ומיהו גם ראיה לדבר ממי שיש לו יא"צ ביומו שמדליקין גר יא"צ שידליק בכל היום וחוץ מזה מביאין גרות לביה"מ ועיין רמ"א סי' תר"י ס"ד.

ומי שיש לו יא"צ אחר אביו ואמו מדליק שתי גרות יא"צ אפילו הוא ביום אחד וחוץ מזה ידליק גרות לפני העמוד (מנהגי מ"ש בלקוטי חבר בן חיים חלק שלישי) ומי שהדליק גר יא"צ אין משתמשין בו עיין שע"ת א"ח סי' קנ"ד ובס' מועד כל חי שאין מכבין אותו אפילו עבר היום והוא לכבוד המת ועיין לבוש ומ"ב סי' תר"י ומט"א סי' תר"ג עכ"פ גרות לכבוד המת וגרות ביהכ"נ הם תרי ענייני. וממילא המביא גרות על הקבר רצונו שידלקו ויאירו על קברו של הנפטר ושיהיה לטובתו ולעילוי נשמתו ולכבודו ולכן אין ליקח משם הגרות, והגע עצמך דודאי בשעה שהגרות עדיין דולקות על הקבר גם אותם המקילין ליקח לא היו מתירין ליקח משם הגרות כיון דעדיין דולקין ואי נימא דאין נפ"מ לא להם ולא להמדליקין גם כשעדיין דולקים יתירו ליקח אותן ולהביאם לביהמ"ד אבל פשוט דזה אינו א"כ אין בטעם זה לכאורה להתיר.

ומה שטען כיון שהרוחות מצוין בביה"ק ממילא המדליק הגרות מפקיר אותן מיד אולי נדקו בזה דבריו וקשה לומר שהמביא שמה מקפיד על זה משום גזל לאחר שעזבן שמה הפקר לכל מ"מ לא ידענא אם זה תלוי בהקפדתו שמיד שהדליק שם נאסרו הגרות בהנאה ואסור ליקחם משם מדין אסה"נ א"כ יש לומר דגם לא מפקיר אפילו נימא דליכא משום גזל אבל מ"מ יש בהם משום איסה"נ שאין ליקח דברים מהביה"ק.

ומה שטוען שיהיה מזה ריוח לעניים זה אינה טענה דלא המתים יהנו' והם פטורים מן המצות ולפעמים באמת כי בני המשפחה נמי מקפידים שלא יקח אותם אחר ולמשל אם יבא מי שהוא ויקח הגרות משם וידליק על ראש נפטר אחר ודאי שלא יהיה לרצון להם עכ"פ כי לפענ"ד הני גרות נאסרו בהנאה כדבר שמביא על ביה"ק ועשה לתשמיש כבוד הנפטר וכנ"ל.

סימן רכד

אי שייך המוסף בשבת להיא"צ באמצע השבוע

עוד להנ"ל

ובדבר אשר העיר בספרינו משנ"ה א"ד סי' קנ"ג בענין המוסף בשבת אי שייך להיא"צ באמצע השבוע ודייק דעיקר תיקון תפלת מוסף בשבת הוא לפי שבאמת תפלת מוסף הוא תקון לנשמה וביום היא"צ שחל בחול אין תפלת מוספין לכן משלימין אותה בשבת שלפני היא"צ, ולפ"ז בעל יא"צ עצמו שיש לו בשבת ודאי החיוב שלו קודם כיון שהמוסף רק תשלומין בשביל היא"צ הוא, ע"כ.

ולפענ"ד א"כ אם חל ר"ח באמצע השבוע ויש שם תפלת מוסף אז כבר ליכא חיוב בשבת קודם היא"צ, אמנם האמת כי אין זה תקנה ולא חיוב אלא לפי המדרשים שבשבוע שחל היא"צ יעשה הבן לטובת הנשמה כל מה שאפשר ואם יכול ילמוד משניות או שאר ענין לטובת הנשמה הכל בכלל, אלא המפטיר כתבו המפרשים אבל לענין תפלת המוסף לא כתבו כלל שיהיה איזה ענין ובאמת כי למעריב במוצש"ק יש סברא לתפלת ערבית לפי שמבואר במדרשים שבמוצש"ק מכניסים הרשעים בחזרה לגיהנם ואם ח"ו הנפטר עוד לא עבר הכל הלא צריך לה ואפילו כבר הוא בג"ע מיהו מבואר דבכל שנה דינן הנשמה מחדש ומעלין אותה להיכל במקום יותר גבוה בבחינת ילכו מחיל אל חיל.

ובשם האריז"ל שחסיד אחד שהיה יא"צ שלו ורצו להעלותו להיכל גבוה ממה שהי' ודנו אותו על שפעם יצא בשבת במקום שאין בו עירוב ונכנס עפר בנעלו ויצא עם העפר ודנו אותו על חילול שבת ח"ו וזהו בבחינת וסביביו נשערה מאד, כל שנתעלה חושבין לו שגגות ושגגי שגגות כידוע, ולכן אפשר בשבוע שיהיה היא"צ מתחילין מיד בשבת קודש בעליה לתורה ותפלת מוסף אם אפשר וכיוצא בו כדי שיהיה זה לעלוי ולטובת נשמתו עוד בש"ק או כמו שנהגו להזכיר בכמה מקומות בכל שבת הכ"נ זה עכ"פ בשבוע שמת בו אביו והוא לכבודו ולעלוי נשמתו אבל אין בזה תקון וממילא

מי שהוא חיוב יומי שייך לו יותר. ומיהו העיקר כמ"ש שם בסופו משום דהמוסף שייך להמפטיר מדינא דש"ע וק"ל.

אלו דברי אדם מיעוט לעולם הכותב מעמק הבכה המצפה לישועת ה' כהרף עין והיות כי נחלקו בדבר אין אני אומר קבלי דעתי עד שישאלו שם לגדולי הוראה כידי"נ הגאון הגדול מוה"ר שלמה זלמן אויערבאך או ידידי הגאון הגדול מוהרי"ש אלישיב ואם הם יסכימו או אחד מהם כאשר יאמרו

כן יקוס הדבר

ידידו בלתי מכירו מוקירו כערכו החותם בשים שלום בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכה

נולד עם פגם במוח ומת אי מתאבלין עליו

ל"ח למט-מנים התשמ"ז ברוקלין נ"י יצו"א

מע"כ יד"ע וידיד נפשי הרב הגאון המפורסם כו' כג"ת מוה"ר **אייזיק אזבנד** שליט"א ראש ישיבת טלז וויקליף אהיי'.

אחדשב"ג בידידות נאמנה, יקרת מכתבו הגיעני בגידון הולד שנולד עם חסרון במח וקבעו הרופאים שאינו יכול לחיות רק זמן קצר ומי לערך שמונה חדשים ושבק חיים אי חייבין להתאבל עליו, ובזה עוררני בשבוע העברה ידיד נפשי הגר"ח שטיין שליט"א ומהגר"ש שפירא שליט"א והבטחתי אז להגר"ח שליט"א לעיין בהא שמעתתא ורשמתי קצת עניים ושלחתי המכתב להגר"ש שפירא שליט"א, והיום שקבלתי מכתב מעכ"ג חשבתי שאין כדאי להכפיל הדברים ומיהו מאחר שעיינתי כתב מעכ"ג מכתב פתוחי חותם בכחא דהתירא לפטור מאבלות שאין צריכין להתאבל וידוע דקיי"ל הלכה כשמואל דהלכה כדברי המיקל באבילות ולכן אמרתי אשימה עיני עלי דברי מעכ"ג אשר שדר לן ולהשתעשע קצת בדברי תורה.

וראשונה ציין מעכ"ג למס' שמחות פ"א ז' שכתבו שם מחותך מסורס נפלים ובן שמונה חי בן תשעה מת אין מתעסקין בו בכל דבר ע"כ והביאה הרי"ף סו"פ אלו מגלחין וז"ל תנא באבל רבתא המחותך והמסורס והנפלים ובן שמנה חי ובן תשעה מת אין מתעסקין עמהם, והובא גם בטור וש"ע יו"ד סי' שד"מ, ובט"ז שם הביא פי' הר"ן (נמק"י) שפי' המסורס והמחותך פי' שיצא הפוך או מחותך מן הבטן ופי' מעכ"ג דהיינו שאינו יכול לחיות וכ"ל שהוא חי בשעה שנולד דאל"כ הוא בכלל נפלים ובכלל בן ט' מת וגם כ"ל שהוא בן ט' כלומר חי מסורס הוא נולד בן תשעה חדשים דאל"כ לא היה צריך לומר בן ט' מת אלא אפילו חי ומת בתוך ל' אין מתאבלין אלמא דכל ולד שאינו יכול לחיות אין מתאבלין עליו והביא רא' מלשון הגהלת יעקב בביאורו שם באבל רבתא.

ולפענ"ד נראה בס"ד דהני תרתי דיני נינהו מחותך הכוונה בסתם ולדות ולדקו בזה דברי מעכ"ת שהמסורס מיירי שהוא בן ט' אלא דאכתי תקשה למה חשיב מחותך וגם מסורס דהמחותך נמי ממ"נ אי חי מחותך חי א"כ שמעינן מינה דכיון שאינו יכול לחיות אין מתאבלין עליו ולא צריך להשמיענו מסורס שכל עיקר שאין מתאבלין עליו הוא מטעם שאינו יכול לחיות ואי חי מחותך מיירי שמת א"כ הרי הוא בכלל בן ט' מת וממ"נ תקשה למה כתב תרוייהו מחותך ומסורס ואשר נראה בזה בס"ד דודאי הני כלהו דתני יש להם רבותא זה על זה ולכן קמ"ל כלהו וכל אחד הוא באופן שלו וקמ"ל דכולהו אין מתאבלין עליהם. ואפרש שיחתי בס"ד.

הנה מחותך ומסורס ונפלים ובן שמונה שלשתן מיירי שחיו עד שעת לידה אלא שהמחותך פי' שבשעת לידה קשתה בלידתה ולא יכלה לילד והוציאו הולד מחותך כדין רודף והי' חי עד שנחתך וקמ"ל דהגם שהי' בן ט' שלם מ"מ אין מתאבלין עליו כיון שנתחתך בבטן האם ולא יצא לאויר העולם חי שהרי הוציאוהו מחותך מבטן, וכמ"ש שם המפרשים שיצא מחותך מבטן ולא חי שלשים יום לא יצא מכלל נפל, ושוב קמ"ל מסורס שהוא ג"כ בן ט' וחי עד הלידה וחי מעט יותר מן המחותך שהמחותך חתכוהו בבטן אבריס אבריס ומת מהחיתוך אבל המסורס חי עד שעת לידה אלא שקשתה בלידה שהתינוק הי' מוגח מסורס ומהופך וילדה תינוק שלם מ"מ חיד בשעת לידה שיצא מסורס מת כמו המחותך דבחדא מיחתי נינהו אלא שזה עדיף על המחותך שיצא שלם רק מסורס ומת בשעת לידה לפי שיצא הפוך נחנק או נתרסקו אבריו עכ"פ כשיצא לאויר העולם מת או חיכף עם יציאתו או בעודו ברחם וקמ"ל דהגם דהוא בן ט' והוא בר קיימא לולי הסיבה שיצא מסורס מ"מ כיון שלא חי שלשים יום אין מתאבלין עליו ושוב קמ"ל נפלים ובן שמונה חי שהוא יותר רבותא דהגם שהוא חי הרי הוא נפל וכמו בנפלים אין חיותו חיות כן בבן שמונה חי אין חיותו חיות ודין נפלים לו, ושוב כתב בן ט' מת שנולד ולא אתעביד ביה שום מעשה שגרמה לו מיתה אפ"ה אין מתעסקין דכולהו דין אחד להם, עכ"פ נלפענ"ד דהני מחותך ומסורס מיירי שתרוייהו מתו עם הלידה והנפלים ובן שמונה חי שחיו עוד לאחר הלידה ולכל אחד שיעורו או שלשים יום או עשרים שנה כמחלוקת רבי ורשב"ג ובן תשעה מת מיירי שמת במעי אמו ויצא לאויר העולם כדרך כל הולדות אלא שיצא מת, והנה לפ"ז פשוט דאם האי מסורס הי' חי שלשים יום ודאי דהוה ולד גמור ומתאבלין עליו אלא שלא יוכל לחיות מחמת שנולד הפוך ומת עם הלידה.

והנה מעכ"ת הסתייע מדברי הגהלת יעקב שפי' וכן היוצא הפוך שאינו יכול לחיות וכן הנפלים ומשמע ליה למע"כ דאפילו חי ל' יום דומיא דבן ח' חי אפ"ה אין

מתאבלין עליו אפילו מי יותר מל׳ יום, ולפענ״ד מטובתיה דמר ל״ע דקאמר וכן הנפלים דהיינו בן שמונה אפילו מי אפ״ה הוי נפל דאינו יכול לחיות, מאי וכן, הרי הני נמי מיירי שחיים הם לפי שיטת מעכ״ג שהמסורס מי הוא אלא שסופו למות א״כ מאי וכן הנפלים דוקא שהוא בן שמונה מי ולפמ״ש אתי שפיר דע״כ הני תרתי המחותך והמסורס מיירי שיצאו מחותך מבטן ומסורס ובעת הלידה מתו והוסיף דכן הנפלים ובן שמונה מי אפילו מי נמי דינא הכי כיון שאין עתידין לחיות שלשים יום, אבל אם יחיו שלשים יום גם אלו כלומר המחותך והמסורס אולי יחיו שלשים יום מתעסקין עמהם אלא שזה בלתי אפשרי.

וראיתי לרבינו הגדול הרמב״ם ז״ל בפ״א מה״א ה״ח כתב ומי שיצא מחותך או מרוסק וכן גרסי הרדב״ז והכ״מ ז״ל בא״ר הנ״ל, ולפי גירסא זו פשוט דמרוסק דומיא דמחותך ותרוייהו מתו עם הלידה וקמ״ל דאעפ״כ אין מתאבלין לפי שלא חי ל׳ יום באדם והוה כאבנו ארי או נפל מן הגג, וא״כ מגירסת הרמב״ם נדון גם לגירסתינו שהמסורס נמי הוא כהמחותך שחי לא יחי׳ והיינו שיצא הפוך ומת ואינו יכול לחיות אבל כל שיכול לחיות שלשים יום חתן שלם הוא ומתאבלין עליו. ובמה שכתבנו מיושב למה בהני לא קתני חי רק מחותך ומסורס ובבן שמונה קתני ובן שמונה חי דבהני אי חיו מתי מתו ע״כ שעת הלידה.

ומה שדייק מעכ״ת מדברי הראב״ד שאינו חולק על הרמב״ם רק משום דתולה בשתהא אבל במקום שידעינן שאינו יכול לחיות אף הוא מודה שא״ל להתאבל, ולפענ״ד אי נימא דתלוי באינו יכול לחיות היאך יפרנס הא דאמרו פיהם ומת שפי׳ שנולד חולה ולא היה בו אלא חיות מיעוט ומת והרי נתברר שזה אינו יכול לחיות שהרי מתחלה נולד חי ולא חי וגם הרי הוא מת לפנינו ואעפ״כ דוקא מת בתוך שלשים אבל אם מת לאחר שלשים אפילו רגע הרי מתאבלין עליו ולפי דעת מעכ״ג הרי אינו יכול לחיות הוא בכלל בן שמונה חי א״כ כ״ש כשמת מיד לאחר ל׳ אין מתאבלין עליו ואנן קיי״ל פיהם ומת אחר ל׳ לכ״ע מתאבלין עליו, אף שבשעת לידה נולד בחולי שאינו יכול לחיות רק עם חיות כ״ש.

ולפענ״ד האמת יורה דרכו דהראב״ד בהשגות שחולק על הרמב״ם היינו בפלוגתא דרשב״ג ורבי יבמות (דף ל״ה) וס״ל דכיון דקיי״ל כרשב״ג דכל שחי שלשים אפילו בן שמונה אמרינן אשתהא והוא בן שבעה שיכול לחיות ואינו נפל וכל שאינו נפל מתאבלין עליו ויכול לחיות ואינו יכול לחיות תלוי בשלשים יום, ושלשים יום הוא הקובע החיות בספק נפל וספק בן שמונה, דודאי בן שמונה חי לא יחי׳ שלשים יום, אבל בבן תשעה ודאי אפילו לא חי שלשים יום מדין תורה ולד גמור הוא וחייבין להתאבל עליו כיון שהוא ולד מעליא כלומר שכלו לו חדשיו ואינו תלוי כלל בחיות שלשים, ועיין ה״ה פ״א מהל׳ חליצה וז״ל וכאן בדין חליצה כתב שדין תורה הוא שכל שיצא הולד חי פוטר את אמו והוא כשגמרו סמניו שקרוי ולד ואין צורך לדבר אחר וחכמים החמירו בזה ואמרו כל היכי דליכא חדא מתרתי או שיהוי ל׳ יום או שכלו חדשיו אע״פ דאיכא גמר סימנים הרי זו חולצת ולא מתיבמת ע״ש ומבואר דכל שנולד ויצא הולד חי כדרך כל העולם והוא בן ט׳ ודאי אפילו מת מיד כיון שגמרו חדשיו הרי זה ולד מעליא מד״ת ואינו תלוי בחיות דלהיות נקרא ולד תלוי בימי הריון ע״ש.

ועיין ריטב״א יבמות ל״ה ע״ב אין הולד של קיימא כגון שהפילה או שילדה חי ולא שהה ל׳ יום והוא ספק בן ט׳ ספק בן ח׳ ולא נגמרו סימניו שאלו נגמרו סימניו או דקים לן בגויה דכלו לו חדשיו אפילו לא נתקיים אלא יום אחד ולד מעליא חשוב וכדאיתא במס׳ נדה וכדבעינן לברורי לקמן במכלתין ע״כ ע״ש, הנה מבואר דכל שברור לן שנולד לט׳ וכלו חדשיו אפילו לא נגמרו סימניו ולא חי ל׳ אעפ״כ ולד מעליא לענין יבום וחליצה ודא הוא גם השגת הראב״ד ודו״ק.

וגדולה מזו כתב הריטב״א שם בד״ה ור״ל איגלאי מילתא למפרע לא אמרינן הקשה מהר״ם מ״ט דר״ל דהא שפיר קאמר ר״י ובכולא תלמודא קיי״ל כר״י והכא קיי״ל כר״ל ותי׳ הוא ז״ל דלר״ל חליצה ראשונה מסופקת היא דודאי אם בשעה שחולץ לא היתה ראויה לבא לכלל לידה ההיא עיבור כמאן דליתיה דמי וחליצה שחלץ לה כשרה אלא דאיהו חייש דילמא באותה שעה ראויה היתה לילד והולד היה גמור אלא שגרם לה אח״כ גורם להפיל וחליצה דמעיקרא לאו חליצה הוא כלל ולהכי קאמר דאיגלאי מילתא למפרע לא אמרינן ור״י סבר דכל שהפילה אין העיבור הראשון כלום ע״ש. והנה מידוש לן הריטב״א ז״ל דכל שנתעברה האשה בעיבור שהיה ראוי להיות בר קיימא רק שבא לו סיבה גדולה וגרם להפיל הולד אין זה נקרא נפל והי׳ פוטר אפילו לא נולד כלל לדעת מהר״ם והוא דבר חדש ע״ש.

ואבתי פש לן מה שדייק מדברי המחבר יו״ד שע״ד ס״ט בתאומים שמת אחד מהם תוך ל׳ והשני אחר ל׳ דפסק שם דעל השני מתאבלין נגד השל״ה ומהר״ם הובא בט״ז שפטרו מאבילות משום דנולדו מטפה אחת ומוכיח הא׳ על השני וס״ל דאין זו הוכחה משמע מיהו דאם ידוע לנו בבירור שאין יכול לחיות אף שחי ל׳ יום וכלו חדשיו ונפרנו ושערותיו נגמרו אין מתאבלין עליו כיון שאינו יכול לחיות בתולדה, ולפענ״ד הנה כבר האריכתי קצת בזה והבאתי מקור

ההלכה מא"ז הגדול ואדרבה משם יש לפענ"ד לדייק ההיפוך שהם רצו לחייב לאבל גם על המת בתוך שלשים מטעם שמטפה אחת נולדו וכיון שאחד היה חי ע"כ השני נמי בר קיימא הוי כלומר שהיה ולד גמור הגם שמת בתוך שלשים.

איברא דבעיקר הדיוק מי הגיד לן שהאחד שמת היה אינו ראוי לחיות מלידה הלא לא מבואר שם כלום שאחד נולד גוסס או חולה מסוכן שאינו ראוי לחיות אלא כנראה שנולדו תאומים כדרך כל העולם ושניהם כאחד ברואים ועומדים והאחד מת, ועיין א"ז שם מה שתמה על הרשב"א עכ"פ מה שנוגע לעניינו ימחול נא לעיין עוד במה שכתבתי במכתבי הצעיר הנ"ל ולפענ"ד הוא קנה המדה לדעת אם הוא ראוי לחיות או אינו יכול לחיות דכל שחי ל' יום אזי יצא מכל ספיקות וזה הנקרא חי וראוי לחיות ואם מת בתוך שלשים אינו מקרי ראוי לחיות ויכול לחיות, דכיון שמת בתוך שלשים חוששין בו בספק נפל ובן שמונה ודאי שחי יותר נחלקו בו והארכתי בספרי משנה הלכות גדולות על' כתובות.

אלו דברי אדם מיעוט לעולם, ידי"נ הטרוד והעלוב המצפה לישועת ה' כהרף עין ולרחמי שמים בביאת בר נפלי ותחיית המתים וי"ר שנזכה לקבלת התורה מתוך הרחבת הדעת דושכ"ג וכאש"ל וכל הנלוים אליו בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכו

תינוק שלקה בקרום המוח ומת אי מתאבלין עליו, מתי חל עליו גדר חי

א' לסדר בקר ויודע ה' התשמ"ז בנ"י יצו"א

מע"כ ידי"נ הרב הגאון וו"ח כש"ת מוה"ר **שלום שפירא** שליט"א מ"ר בישיבה הקדושה טעלז וויקליף אהייא.

אחדשכ"ת בידידות נאמנה, מכתבו היקר קבלתי בזמנו ומיד כתבתי לו הערה קצרה אמנם לרגלי סיבות נאבד המכתב וקשה עתיקתא מחדתא ולכן אכתוב בכאן איזה מילין אבל בקיצור מאד.

לעצם הענין ודאי כי כבר לאחר המעשה אין להרהר על הפסק אבל להתלמד במקום אחר, מה שכתב מעכ"ת שלא השבתי כלום על הטעם של אין לבו עליו דוי הנה ימחול נא לעיין במכתבי הצעיר ששם בד"ה ואכתי פש לן שהבאתי בשם הדברי מלכיאל (ח"ב סי צ"ח) וז"ל והגם שרצה שם לחדש דנפ"מ במי שלבו עליו דוי אבל לבסוף דחה גם זה ופשוט דהא דינא דלבו עליו דוי, אין לנו לבדות מעצמינו א"כ מי שמתפללין עליו שימות או שונא וכיוצא בו לא יתאבל וישתקע הדבר להתיר בשביל זה.

ומה שהביא מדין בן ח' חי שחי שלשים יום שדעת הרמב"ם שההורגו נהרג עליו ואפ"ה פסק בפ"א מה' אבלות ה"ח דאין מתאבלים עליו וא"כ אם נדמה נידון דידן לבן ח' כיון שמעיקרא היה ידוע שאינו יכול לחיות היה מקום להקל ע"פ דברי הרמב"ם ז"ל.

הנה יפה כתב מעכ"ת דעיקר הטעם שלנו שנידון דידן אינו דומה לבן ח' ולפי שכנראה קצרתי קצת אפרש שיחתי בס"ד, אשר כנראה בזה תלוי יסוד גדול בהני עניני.

דע כי זה רבות בשנים אשר נתקשתי בדברי רבינו הגדול הריטב"א ז"ל יבמות ל"ה ע"ב במחלוקת ר"י ור"ל החולך למעוברת והפילה ור"ל אמר איגלאי מילתא למפרע לא אמרינן והקשה מהר"ם מ"ט דר"ל הרי שפיר קאמר ר"י ובכולה תלמודא אמרינן לה והכא קיי"ל כר"ל נגד ר"י ותי' הוא ז"ל דר"ל חליצה ראשונה מסופקת הוא דודאי אם בשעה שחולך לא היתה ראויה לבא לכלל לידה ההיא עובר כמאן דליתיה דמי וחליצה שחלך לה כשירה אלא דאיהו חייש דילמא באותה שעה ראויה היתה לילד והולד היה גמור אלא שגרם לה אח"כ גורם להפיל וחליצה דמעיקרא לאו חליצה היא כלל ולהכי קאמר דאיגלאי מילתא למפרע לא אמרינן ור"י סבר דכל שהפילה אין העיבור הראשון כלום ע"כ.

ולכאורה צ"ב מאי איכפת לן אם הפילה מאיזה סיבה הפילה אם היתה ראויה מעולם לילד או לא, אמנם ראיתי לרבינו נסים גאון במס' שבת (דף קל"ה) בן ח' הרי הוא כאבן וז"ל לפי מה שנולד לח' חדשים א"א לו לחיות כל עיקר ותמצא פי' בבראשית דר' אושעיא (פ' י"ד) וייצר ב' יצירות יצירה ויצירה לחוה יצירה לט' ויצירה לז' רב הונא אמר נוצר לט' נוצר לז' חי לח' אינו חי ע"כ ע"ש. מבואר דבן שמונה הוא יצירה בפני עצמה וולד שנוצר להיות בן שמונה אינו חי וממילא אפילו ימצא איזו מציאות שנראה שבן שמונה חי נדון בזה או שבאמת אינו בן שמונה או שחייתו אינו חייס והו"ל כזנב הלטאה. ועיין זוה"ק פ' וארא טוב ממנו הנפל.

ולפ"ז יש להבין שיטת הר"ם בריטב"א הנ"ל דלענין יבום התורה אמרה וזרע אין לו עיין עליו וס"ל דכל שנזרעה ובשעת זריעה היה ראוי להוליד ובשעה שחולך היה ראוי לבא לכלל לידה זרע מקרי הגם שע"י סיבה נגרם שאח"כ מת הולד מ"מ סיבה זו לא גורע בעצם הולד שמקרי זרע וקרינן ביה האי יש לו זרע אבל בן שמונה חי לאו זרע הוא כלל ואתי שפיר דברי ר"ל דקייל כותיה בזה. ועיין חולין ע"ב ע"ב בן שמיני אין במינו שחיטה, ועיין שבת קל"ו בן שמונה שאין שחיטתו מטהרתו וכו' אלא דלכ"ע מת הוא, ועיין יבמות

פ׳ אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה ועיין רש״י סכנת שיהם ודבריו סותרין ממס׳ שבת עיין הגה׳ הב״ח, ועיין רגמ״ה ב״ב כ׳ מפני הסכנה שלא ימות קודם שעתו. ועיין משנ״ה ח״ג סי׳ קס״ח ודו״ק.

ובמה שכתבנו ממילא יתישבו נמי דברי הרמב״ם שליין עליהם מעכת״ר בבן שמונה חי שהגס שנהרג עליו הורגו מ״מ אינו מתאבל עליו להתאבל בעי דוקא זרעו הראוי לחיים נמצא דבנפל שהיה ראוי לילד אלו היינו יודעין הי׳ צריך להתאבל עליו דזה באמת יצירה משובה הוא והו״ל ולד וכל שהוא ולד מתאבלין עליו והגס שע״י סיבה מת הולד היינו האיבול והאבלות ולכן א׳ טריפה אם חי שלשים יום מתאבלים דרואים שהי׳ ולד ולא נפל ומה שהי׳ טריפה הוא סיבה שממנה מת הולד ואדרבה ע״ז לבו עליו דוי שנעשה סיבה ונטרף ומת אבל בן שמונה אינו בגדר ולד בכלל. וממילא מיושב כל מה שכתבנו בס״ד והבן כי אין הז״ג להאריך יותר.

[**שוב** העיר לי חתני עדיו לגאון בנש״ק מוהרי״י בידערמאן שליט״א ממשנה מזיר י״ג הפילה אשתו אינו מזיר ועיין רש״י ותוס׳ שם הפילה אשתו דדילמא האי דהפילה לא הוה בן קיימא שלא כלו לו חדשיו ולא הוי ולד עי״ש.]

ומה שהעיר על מש״כ שאילו היה הולד בכור מסתמא היו פודין אותו אחר ל׳ יום והעיר כו׳ נראה דזה כתב אגב חורפי׳ דאנן קיי״ל דאם נטרף תוך ל׳ פטור מן הפדיון וכמבואר ביו״ד סי׳ ש״ה סי״ב ואפילו ספק טריפות פטור מדין המוציא מחבירו.

ולפענ״ד יישר כחו שלימד זכות עלינו, ומיהו לענם ההלכה לפענ״ד בחיוק שנולד שלם באבריו ובגופו ולתשעה חדשים ולא נראה עליו מבחוץ ענין של טריפות וגם מאבריס פנימיים לא נראה בו נקב בקרום של מח או שאר אבריס אלא שלקה במות ולדעת הרופאים לא יחיה אבל לא נמצא בו טריפות שמנו חכמים ומבואריס בתורה כה״ג לפענ״ד מקרי ולד מעליא לדיני תורה וחייב בפדיון הגס שלפי דעת הרופאים חי לא יחיה שנים הרבה, דבאמת לענין בכורה, אין נפ״מ שיחיה לעולם אלא הנפ״מ שיהא ולד בן קיימא היינו לענם שיהיה ולד שלם, ולכן לפענ״ד ולד כזה גם חייב בפדיון אם נולד שלם כשאר ולדות וחי שלשים יום ומותר לחלל עליו את השבת וההורגו חייב כעל חתן שלם.

ומחמת חוסר הזמן לא אוכל להאריך כעת יותר וי״ר שלא אכשל בדבר הלכה ואל יאמר פינו דבר שלא כרצון בוראינו המברכו בברכת התורה ללומדיה בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכז

מהו נקרא גדול הבית לענין אבלות

ג׳ סליחות התשמ״ט בנ״י יצו״א

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה, ויבואו כל הברכות והשיגו, ששון ושמחה ישועה ונחמה אל ראש מע״כ ידיד נפשי הרב הגאון וו״ח שלום שמו ושלמה משנתו כו׳ כש״ת מוה״ר שלום **שפירא** שליט״א מר״מ בישיבה הקדושה טלז וויק. בעמח״ס דברי שלום ב״ח.

אחדשב״ת בידידות נאמנה, קבלתי מכתבו היקר האמנם כי עת לחננה כי בא מועד ומלאכים יחפזון ואין הז״ג כעת לפלפל אפי׳ פלפלת כל שהוא וספרי חיים וספרי ממים פתוחים לפניו ולכן ימחול לי מאד על שלא אוכל כעת להאריך ולעשות רצונו מ״מ גם לא אוכל לפטור בלי ברכה ובפרט כי גם ידיד ה׳ וידידי הרהגה״ל מוהר״ח שטיין שליט״א בקש לחוות דעתי זה מחייב אותי יותר ויותר כי להבתו אין קץ והגס כי האהבה מקלקלת השורה מ״מ מצאתי מה שכתבתי בענין כזה לפני זמן ולכן אשלח לכם העתק מדברי שכתבתי שם וחשבתי שיספיק זה למה שנוגע גם לנו כעת כי ממש הוא הוא. ועיקר היוצא מהדבריס החילוק בין חלות אבלות ר״ל בשעת מיתה וכולן יודעין נמצא חל עליהם כל דיני אבלות וההולך ומחזר בשביל ארכי קבורה כנראה שנטרף עמהם וכ״ש שדעתו לחזור אלא שנאנס או מחמת אונס הנסיעה או מחמת שנתעכב בשביל השבת שנכנס באמצע דמ״ש אונס זו מזו שם אונס חד הוא.

ובדין אבלות ר״ל ומעל כל ישראל בלע המות לנצח גדול הבית כנראה שנגרריס אחריו הוא מטעם שבזמן כזה בעת צרתם להם לר וכלם נגרריס אחר הגדול הגם שבאמת דריס בפני עצמן כל הזמן ונתפרדה החבילה עכשיו נאגדה החבילה וקצת אמרתי בדרך רמז לפמ״ש בגמ׳ (שבת ק״ה ע״ב) א״ר יוחנן אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין אחד מבני חבורה שמת תדאג כל החבורה כולה אמרי לה דמת גדול ואמרי לה דמת קטן ופרש״י דמת גדול יש לדאוג הואיל ושלטה מדת הדין בראש הבית וא״ל דמת קטן שבקללה מתחילין מן הקטן.

ובס׳ עיון יעקב א״ל דמת גדול דכולם חייבים בכבוד אח הגדול להספידו ולקונגו נמצא ריע מזליה דכולם ובח׳ מהרש״א ידאגו ובעי לאפושי ברחמי כנגד מ״ה ששלט בהם וכה״ג אמרינן במס׳ מו״ק דף כ״ז במשפחה שמת להם מת ע״ש ובקרא כתיב בעת פטירתו של אביהו הזקן הקבלו ושמעו בני יעקב הנה בעת צרה מתקבצים ומתבטלים האחים יחד לגבי הגדול כי אין פגע רע כשיש אחדות ולכן הכל נגרר אחר גדול הבית והנה כמו דהתם דמת גדול אפילו אין דריס

בבית אחד מ״מ ידאגו דהכל הולך אחר הגדול וכולם מתבטלים אליו והכ״נ לענין לירוף כיון דנשאר גדול הבית כולם מתאבלין אתו ומתפללין יחד לקב״ה שישאר הגדול ואף דראי׳ ליכא מ״מ רמז יש והם כולם ירבו ימים ושנות חיים לטובה אמן.

וי״ר שנזכה לכולך יפה רעיתי ומום אין בך ולכתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים לו ולכאש״ל ולכל הנלוים אליו ולכל התלמידים והראשי ישיבות כעתירת וכברכת ידידכם המצפה לישועת ה׳ כהרף עין ולביאת בר נפלי בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכח

בדין דגדול הבית באבילות

ב׳ במדבר לסדר וזאת עשו להם וחיו התשמ״ט בנ״י יצו״א מע״כ ידידי ורב חביבי הרב הגאון כו׳ חובר חבורים מחוכמים כש״ת מוה״ר **נחום צבי קארענמעהל** שליט״א בעמח״ס תפארת צבי שו״ת ועוד, רב בלאנג איילאנד.

אחדשב״ת בידידות, בהא הלכתא דתנא לפני כמה שנים בענין אבל ר״ל שהלך לבית הקברות למקום אחר וחזר בתוך שבעה ימים אי מונה עם האבלים שנשארו או מונה לעצמו ואי יש חלוק בין ג׳ ימים הראשונים לבין ג׳ ימים האחרונים וכפי שזוכר מע״כ שאז מזרקה מפינו שאם נשאר גדול הבית מצטרף עמו כשחוזר ואפילו הלך לא״י ומעכ״ת בקש אם יש לי דבר זה בכתב, ואמת אגיד כי לא מצאתי דבר זה בין המכתבים ומ״מ אכתוב לו כאן ראשי פרקים ושמע חכם ויסף לקח.

גרסינן בגמ׳ (מו״ק כ״א ע״ב) ת״ר אבל ג׳ ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהם בא ממקום רחוק מונה לעצמו מכאן ואילך אפי׳ בא ממקום קרוב מונה לעצמו ר״ש אומר אפי׳ בא ביום השביעי ממקום קרוב מונה עמהם. אמר מר ג׳ ימים הראשונים בא ממקום קרוב מונה עמהן א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן והוא שיש גדול הבית בבית איבעיא להו הלך גדול הבית לבית הקברות מהו ת״ש דאמר ר״מ בר אבא אר״י אפי׳ הלך גדול הבית לבית הקברות מונה עמהן ע״ש. ופרש״י הלך גדול הבית לבית הקברות אחר מטתו לקברו ושהה שם ג׳ ימים מהו מי חשבינן ליה כמאן דהוי בביתיה הואיל ולצורך המת הלך אתו ובתוס׳ נסתפקו בגדול הבית שבא ממקום קרוב אי נמי קורא עמהם הואיל והוא עיקר ויש ליתן טעם לומר שהוא מונה לבדו הואיל ואינו יודע האבילות או טעם להיפך דהואיל משום המת הלך ימנה עמהם.

והנראה לכאורה דרש״י ותוס׳ פליגי דמרש״י נראה דהולך לצורך המת גרוע מבא ממקום קרוב דהבא ממקום קרוב פשיטא ליה דמונה עמהם, והולך לצורך המת מיבעיא ליה ומחלק בין אתא בגו תלתא ולא אתא בגו תלתא ומהתוס׳ נראה דמספקא להו בגדול הבית בבא ממקום קרוב אי מונה עמהם ונתנו טעם דהואיל משום המת הלך ימנה עמהם ע״כ משמע דיש עדיפות להולך בשביל המת מסתם בא ממקום קרוב. ומיהו בין לרש״י ובין לתוס׳ ראינו דההולך לקבור המת כיון דלצורך המת הלך כל שבא בתוך ג׳ ימים מונה עמהם וע״ש בתוס׳ ד״ה דאתא בגו תלתא שמביא בשם רבינו הגדול הבה״ג דאפי׳ לר״ש הוי חילוק בין תוך ג׳ ואחר ג׳ ובאתא בגו תלתא אפי׳ בא ממקום רחוק מונה עמהם וממקום קרוב אפי׳ תוך ז׳ מונה עמהם עוד פי׳ כגון שהלך גדול הבית ואתא קרוב לבית והגדול הלך לקברות אי מצטרף האורח כיון דהגדול אינו בבית וע״ז קאמר הא דאתא גדול בגו תלתא מבית הקברות דכיון דהגדול נמי נמנה עמהם אז גם האורח מונה עמהן וכו׳ ע״ש.

והמרדכי מו״ק סי׳ תתק״א כתב כללו של דבר אם נשאר גדול הבית בבית ולא ליוה המת לבית הקברות ובא אחד ממקום קרוב וכו׳ ואותם שהלכו עם המת לקוברו משמע מתוך דברי רבינו אבי העזרי שמונה משיסתם הגולל ולדברי ר׳ אברהם מונה משילא מפתח ביתו עם גדול הבית ואם היה גדול הבית בדרך וכו׳ ואם היה גדול הבית בבית הקבר בהא פליגי רבותא דרבינו אבי העזרי פי׳ דכולהו מונין עמו משיסתם הגולל ורבינו אברהם פי׳ דכולהו מונין משילא מפתח ביתו לפי שהוא טפל להם וכן מצאתי בשם ר״י וכו׳ ע״ש.

וראיתי בהל׳ שמחות למהר״ם מרוטנבורג זצ״ל בסי׳ ע׳ ע״א עד ע״ד שהאריך בפי׳ גדול הבית ובסי׳ ע״ד הביא הירושלמי דאם הלך גדול הבית לבית הקברות אפילו אותן שבבית נגררין אחריו (ירושלמי מו״ק פ״ג ה״ה) ובסי׳ ע״ג הביא דעת רבי אברהם בר דוד (הראב״ד ז״ל) והאריך בכל הפירושים וכגראה דהסכים עם הראב״ד ז״ל אלא דס״ל דהש״ס לא פליג עם הירושלמי ודלא כראב״ד בזה עכ״פ ושם דף פ״ו ובתוס׳ רבינו יצחק וכו׳ הלך גדול לבית הקברות מהו וכו׳ לא ידע רבינו לפרש הך בעיר אלא כגון שאומו בית הקברות הוא במקום אחר שאז היה להם מנהג שהיה להם בית הקברות בעיר אחרת והכי קמיבעיא ליה הלך גדול הבית עם המת בעיר אחרת לקברו ושאר בני הבית נשארו ועכשיו יש לגדול הבית למנות משיסתם הגולל בעיר אחרת ושאר בני הבית הנשאריים מונין להם לאלתר משעה שיוציאו המת מפתח שער עירם ויחזרו פניהם מן המטה כדאמר להו רבא וכו׳ ובא זה ממקום אחר מהו עם מי הוא מונה עם אלו שמצא שמונין משעה שהוציאוהו משער העיר דכיון שהיה גדול הבית עמהן בשעת מיתה אע״פ שעכשיו אינו מונה

עמהן הוא שהלך לקברו במקום אחר, מ"מ כאילו היה עמהם דמי מאחר שהיה עמהם בשעת מיתה שעיקר כל אבילות גורמת (כלומר המיתה) או דילמא לעצמו מונה כיון שאין גדול הבית מונה עמהם ואינו בבית אע"פ שהיה בשעת מיתה עמהם אינו מועיל וכו' כלומר של דבר אם הלך גדול הבית לבית הקברות בהא פליגי רבותא רבי אבי העזרי כתב דכולן מונין משיסתום הגולל והראב"ד כתב דכולם מונין משיצא מפתח ביתו לפי שהוא טפילה להן ע"ש.

ובש"ע יו"ד סי' שע"ה ס"ב הבית שיצת דאם הגדול הולך עם המת אף אלו שנשארו אין מונין אלא משיקבר ובש"ך הביא בזה מחלוקת המוס' והטור ע"ש סק"ב ומיהו הרמ"א בסע' מ' כתב וי"א דאפילו אם בא האחד ואין הגדול בבית רק שהלך לצורך המת אם חזר תוך ג' ימים הוי כאילו הוא בבית והבא תוך ג' מונה עמהם (וכן הוא בטור) ויש להקל כסברא זו וכל שדינו למנות עמהם אפילו אם חזר אח"כ לביתו מונה עמהם הרשב"א סי' תע"ז ע"כ. ועיין ש"ך שם סקי"ב ועיין מ' הגרע"א סי' שע"ה שם סק"ב וז"ל ואם גדול המשפחה הולך עמו היינו שהולך למקום שדר שם ונשאר שם אבל אם הגדול חוזר אצלם אפילו ביום ז' מונה עמהם משעה שהחזירו פניהם ש"ך (לקמן סקי"ב) ומבואר לכאורה דכל שהלכו לקבור המת וחוזרים נגרריס אחר הבית ואפילו גדולה הבית ואפילו עד ז' וכ"ש אם הגדול נשאר בבית דנגרריס אחריו היומים וחוזרין בתוך תלתא או אפילו שבעה.

אלא דיש לעיין קצת מהו הנקרא גדול הבית די"א היינו דוקא שסרים למשמעתם או עכ"פ אח קטן שסומך על שלחן הגדולים וכיונא בו אבל כשבאין אחים מכמה מקומות שכל אחד גר בעיר אחרת לא מקרי משום זה גדול הבית ומיהו לפענ"ד הי' נראה דכיון שבאו כולם למקום אחד לישב ז' ימי אבילות כיון שעכשיו החליטו כולם להיות פה ממילא נקראים הם בית אחד דעל ימים האלו הם החליטו להיות יחד והכן ועיין שו"מ קמא מ"ג סי' ק"ג דלא שייך גדול הבית רק במי שמנהיג הבית הן בעסקים הן במאכל ומשתה ושאר דברים אבל מה ענין גדול הבית לאח שבא אצל אלמנה ולמה יהא נגרר אחריה ע"ש ולפענ"ד נ"ע דא"כ קרוב שבא נמי מה ענין באו לאצל קרוב ובגמ' סתם אמרו קרוב שבא אפילו ביום ז' ול"ע.

עוד נסתפקו האחרונים בשיעור חזרה דבגמ' נזכר מקום קרוב י' פרסאות מהלך יום אחד והטעם דכי שמע באותו יום הי' בא הו"ל כמאן דאיתא בהדייהו דמי (פרישה בשם הרא"ש) והגאון בנוב"י וב"ד נסתפקו אם אפשר לבא ממקום רחוק ביום אחד ע"י בי דואר והח"ס הוסיף דכעת שיש מסילת של ברזל יכול לסמוך על יום אחד זה ועיין מהר"ם שי"ק יו"ד סי' שס"א ובשו"ת שו"מ הנ"ל החמיר דרק מה שיכול בטבע ליך ברגליו ולא על ידי תחבולות שנתחדשו בימינו ובאמת לפי טעם הרא"ש הנ"ל שאם היה שומע היה בא א"כ כה"ג נמי ודאי היה בא כידוע שכהיום שח"ו קורא מה שהוא מיד לוקחים אוירן וכיונא בו ובאים מיד.

איברא דלפי דעת השו"מ ודעימיה א"כ גם בגר באותו עיר אלא שהעיר גדולה אשר ברגליו לא יוכל לבא ביום אחד כגון לונדון או כיונא בו א"כ גם בעיר אחד נימא דאינו מצטרף עמהם ודבר זה ודאי קשה לומר והגאון רש"ק בחכ"ש סי' י"ג ובאלף לך שלמה סי' ש"ט הביא ב' דעות ובמנחת פתים יו"ד שם הסכים להקל דמסלת הברזל ואפילו אפשר לבא בסוסים נמי מהני ובזמן הזה שיש אוירן ואפילו דזשעט כמעט מכל העולם יכולים לבא ביום אחד עכ"פ במקום שיושבים יחד כולם והלכו אחד או שנים מהם לארץ ישראל לקבור וחזרו מיד יכולים להצטרף לא מיבעיא בתוך תלתא יומי אלא אפילו לאחר תלתא יומי המקל לא הפסיד כנלפענ"ד.

והשית"ש ישלח לנו משיחו הולך תמים ויחיה מתים ברחמים רבים ובלע המות לנצח ולא יצטרכו לספק בהלכתא ידידו דושכ"ת המברכו באריכת ימים ושנים ושנזכה לקבל התורה באהבה ומתוך בריות גופא ונהורא מעליא בלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רכט

אבל לסעוד אצל חבירו סעודת פורים

ג' בשבת פ' נשא התשמ"ט בנ"י יצו"א

ישראל אשר בך אתפאר פאר המעלות ידידי יקירי הרב הגאון וו"ח שמו מפארים כו' כש"ת מוה"ר ישראל טאפלין שליט"א בעמח"ס אורח ישראל לייקווד נ"ז.

אחדשב"ת בידידות נאמנה, ובדבר שאלתו בדין אבל ר"ל בתוך י"ב חודש על אביו אי מותר לסעוד אצל חבירו בסעודת שבת ויו"ט ופורים, וכן אי מותר לו לסעוד בכל סעודת מצוה שאין בה שמחה בתוך שנה לאביו ואמו. והביא מדברי תוס' מו"ק כ"ב ע"ב ד"ה ולשמחה וסמ"ג הל' אבלות הובא בבה"ש יו"ד סי' של"א ס"ז הובא מהרבה ראשונים דכל סעודת מצוה מותר וסיים הבה"ש הגם דאין דעה זו מובא בטור ושו"ע מ"מ היכא דאיכא ספיקא בדבר יש סעד גדול. והביא עוד מדברי הרמ"א סי' של"א ס"ב דלכאורה ס"ל דכל סעודה המנהג לאסור כל י"ב חדש אם הוא חוץ לביתו וכן הוא דעת הט"ז שם סק"ב דאין חלוק בדבר ומע"כ העלה בפלפולו דכל סעודת מצוה מותר והכניס בסעודת מצוה סיום על מס' ובר מצוה וברית מילה וגם סעודת שבת וכן הביא לענין סעודת ועוד ועוד וסיים ביונא

מדברינו, ח) מותר לאכול אצל חבירו בכל סעודת מצוה שאין בה שמחה בשבת ויו"ט. ב) כ"ש דמותר לאכול סעודת שבת ויו"ט גופא אצל חבירו. ג) אף בחול מותר סעודת סיום או בר מצוה. ד) מותר לו לסעוד סעודת פורים אצל חבירו וכל זה מותר אף לחומר המנהג שכתב הרמ"א אלא שלא רצה להתיר עד שישמע חוו"ד העני.

ולפענ"ד אחר שהתיר כל אלה מה נשאר שהרמ"א אוסר ע"פ המנהג שכתב דכל סעודה המנהג לאסור כל י"ב חודש ומעכ"ת כתב דכל ההתירים שכתב הם אפילו אליבא דהרמ"א אמנם אשתמש פה בדברי התוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי וגו'. וכתבו התוס' ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמי' שמעו דבר ה' ובשבת שלפני ט"ב חזון ישעיהו והטעם לפי שאנו נוהגין ע"פ הפסיקתא לומר ג' דפרענותא קודם תשעה באב וכו' וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא וכו'.

וכן אנו נוהגין ע"פ מס' סופרים שאנו קורין ויחל בתעניות ובמתני' אמרינן שקורין ברכות וקללות ע"כ ע"ש וכן כתב באלפא ביתא דא"ז הגדול דאין לסמוך על פלפולים בהלכה אלא על הקבלה ואפילו קטן שקבל וגדול שלמד מפלפולו מקבלין קבלת הקטן נגד הגדול כי הקבלה מכרעת כי פשוט אם מי שיבא ויאמר הלא הלכה מקובלת עלינו שההלכה כש"ס נגד ספרים חצונים ונגד ש"ס ירושלמי והמדרשים וא"כ מאחר דבש"ס מבואר דבתעניות קורין ברכות וקללות ואנו קורין ויחל וא"כ טעה העולם כולו בגמ' מפורשת והלכה מפורשת ובא ויאמר שקריאה שלנו ע"פ טעות שהרי מבואר בגמ' ההיפוך וירצה להגיה לקרא בתעניות במקום ויחל ברכות וקללות לא נאבה ולא נשמע לו ונאמר שחולק על הקבלה ואם לא ישמע לנו הרי הוא בכלל מינות שחולק על קבלת אבותינו שהוא כעין יצא הלכה למשה מסיני כן שכבר קבלו כל ישראל ההלכה דקורין ויחל ומי שחולק עליהם כחולק על השכינה. וכן אמרו לענין חליצה ביבמות ק"ב אמר רבה אמר רב כהנא אמר רב אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל ע"ש.

ולפענ"ד פשוט דהרמ"א סגר לן בכל אלו ונוה לילך אחר המנהג לאחר שהביא דעת הטור בשם הראב"ד דבתוך י' אסור בכל סעודת מצוה בעולם אבל סעודת מצוה דלית בה שמחה מותר ליכנס בה יש מתירין כגון פדיון הבן ובברית מילה וכו' סיים והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם כל י"ב חודש אם הוא חוץ לביתו ובתוך הבית מקילין שאוכל בסעודת ברית מילה וכ"ש בשאר סעודות שאין בהם שמחה אבל בסעודת נישואין יש להחמיר אפילו בתוך הבית (רמ"א) ובסעודת סיום כתב הש"ך בסי' רמ"ו סקכ"ז דמותר לאכול תוך י"ב חודש ול"ע לפי מנהגינו שכתב הרמ"א דאין לאכול בשום סעודת מצוה וכו' ע"ש.

ובקצש"ע שהיה פוסק אחרון מקובל בכל מקומות ערי יורלאפף סי' רי"ב ס"א כתב אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכת' (ופשט ספיקת החכ"א בסיום מסכת' לחומרא) וכ"ש בסעודת נישואין כל שלשים יום על שאר קרוביו וכל שנים עשר יום על אביו ואמו (ואפילו בשנה מעוברת סגי בשנים עשר חדש) ע"ש והגם שבקצת אחרונים חפשו אחר קולות כל אחד לפי מצבו ומיהו לענם הדין הדבר פשוט שא"ו להתיר ולהקל מה שאבותינו החמירו בדבר ולפענ"ד הוא גדר של ספיקא דאורייתא ולחומרא שהוא נוגע לכיבוד אב ואם שהוא בכלל מ"ע דאורייתא וספיקו להחמיר ולא להקל.

והגם שלפלפולא נדקו דברי מעכ"ת אלא דבאמת לא הביא חדשות דכבר הביאו הרמ"א והפוסקים עצמם כל השיטות מצד הדין אלא דהרמ"א פסק מצד המנהג וא"כ מה שהביא מעכ"ת ראיות מהפוסקים להלכה הרי אלו ואלו יחד כולם הודו דלהלכה יש כמה וכמה ראיות להקל מ"מ כתבו דלמעשה נהגו להחמיר בכל המקומות ומאן יקיל ראשם נגדם א"ו ולכן אין בידי להתיר כל אלו ולבטל מנהג ישראל המבואר בפוסקים ומיהו אם יש בפרט מיוחד טעם להתיר אזי הצריך לו ישאל למורה הוראה ירא אלקים מרבים שיודע בטיב מנהגי ישראל וכאשר יפסוק כן יקוים הדבר כנלפענ"ד.

ולא אמנע מלכתוב כאן שזה באמת אחד מהדברים הקשים בדור הזה שרוב מנהגי ישראל מחמת החורבן הנורא שם הוסיף שנית יש מתירין לאכל לאכול בסעודת נישואין או ברית מילה עם המשמשין ובלבד שלא יהא במקום שמחה כגון בבית אחר (כל בו וב"י בשם סמ"ק) ויש אוסרין (הגהות אשר"י) וכן נוהגין וכו' ע"ש וכן פסק הט"ז והאחרונים. והחכ"א שהיה בקי בכל המנהגים ונמשכו אחריו בכל ארץ ליטא וגם בפולין בכלל קס"ו ס"ב כתב על כל המתים נכנס לבית המשתה לאחר ל' יום על אביו ואמו לאחר י"ב חדש וכו' זה הכלל דתוך ל' לשאר קרובים שוה לאביו ואמו בתוך ל' אלא דלאחר ל' שהוא משום כבוד או"א בזה יש לחלק ולכן בחבורת מצוה כגון וכו' אבל סעודת מצוה דלית בה שמחה כגון פדיון הבן ומילה מותר לאכול שם אם הוא בביתו אפילו תוך ז' אלא די"א דסעודת מילה הוה סעודה שיש בה שמחה, והמנהג שלא לאכול בשום סעודה בעולם תוך ל' לקרובים ובתוך יב"ח לאו"א אם הוא חוץ לביתו ובתוך הבית מקילין שאוכל בסעודת מילה וכ"ש בשאר סעודות שאין בהם שמחה אבל בסעודת נישואין יש להחמיר אפילו בתוך הבית (רמ"א) ובסעודת סיום כתב הש"ך בסי' רמ"ו סקכ"ז דמותר לאכל תוך י"ב חודש ול"ע לפי מנהגינו שכתב הרמ"א דאין לאכול בשום סעודת מצוה וכו' ע"ש.

ובקצש"ע שהיה פוסק אחרון מקובל בכל מקומות ערי יורלאפף סי' רי"ב ס"א כתב אסור לאכול בסעודת ברית מילה או פדיון הבן וסיום מסכת' (ופשט ספיקת החכ"א בסיום מסכת' לחומרא) וכ"ש בסעודת נישואין כל שלשים יום על שאר קרוביו וכל שנים עשר יום על אביו ואמו (ואפילו בשנה מעוברת סגי בשנים עשר חדש) ע"ש והגם שבקצת אחרונים חפשו אחר קולות כל אחד לפי מצבו ומיהו לענם הדין הדבר פשוט שא"ו להתיר ולהקל מה שאבותינו החמירו בדבר ולפענ"ד הוא גדר של ספיקא דאורייתא ולחומרא שהוא נוגע לכיבוד אב ואם שהוא בכלל מ"ע דאורייתא וספיקו להחמיר ולא להקל.

והגם שלפלפולא נדקו דברי מעכ"ת אלא דבאמת לא הביא חדשות דכבר הביאו הרמ"א והפוסקים עצמם כל השיטות מצד הדין אלא דהרמ"א פסק מצד המנהג וא"כ מה שהביא מעכ"ת ראיות מהפוסקים להלכה הרי אלו ואלו יחד כולם הודו דלהלכה יש כמה וכמה ראיות להקל מ"מ כתבו דלמעשה נהגו להחמיר בכל המקומות ומאן יקיל ראשם נגדם א"ו ולכן אין בידי להתיר כל אלו ולבטל מנהג ישראל המבואר בפוסקים ומיהו אם יש בפרט מיוחד טעם להתיר אזי הצריך לו ישאל למורה הוראה ירא אלקים מרבים שיודע בטיב מנהגי ישראל וכאשר יפסוק כן יקוים הדבר כנלפענ"ד.

ולא אמנע מלכתוב כאן שזה באמת אחד מהדברים הקשים בדור הזה שרוב מנהגי ישראל מחמת החורבן הנורא

נתרופפו בידי העולם וכמה מהמנהגים טובים נשתכחו לגמרי והמורי הוראות לעירי הלאן הקדושים לא שמשו כל ארכם מפני חוסר גדולי המורים בדורנו שהאורר היהודים ימ"ש כרתם והעלם על מוקד והנה ידוע שמי שלומד להיות רופא ואחר שלמד שמנה שנה או כיולא בו וכבר קבל תעודת רפואות שהוא תלמיד מצוין ועבר כל הבחינות בהצטיינות אעפ"כ קודם שיתחיל להיות רופא צריך לקבל שימוש בבית חולים לכה"פ שלש שנים וזולתו לא יהין לגשת למלאכת הרפואה לא בגימוס ולא ע"פ החוק והוא חוק בכל מדינה אלא שיש נפ"מ בין מדינה ומדינה לכמה שנים צריך שימוש יש מדינות שדי בשלש שנים ויש בחמש שנים אבל בלי שימוש א"א וזה חוק ולא יעבור ופשוט הטעם כיון שנוגע לנפשות הגם שלמד ויודע בטעאריא אבל להיות רופא בפועל (פראקטיקא) צריך שימוש ונסיון ולכן כל ששימש רופא יותר גדול סומכין עליו יותר כידוע.

ומעתה להבדיל אלף אלפי אלפים במורי הוראה שהוא רופא נפש ובו תלוי החיים והמות מ"ו איסורי כריתות ומיתות ב"ד מיתה בידי שמים איסור והיתר הגם שלמד כל התורה כולה בלי שימוש א"א להיות מורה הוראה ולכן אמרו גדולה שימושה יותר מלימודה ועל תלמידי הלל ושמאי אמרו משרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שמשו כל ארכן רבו מחלוקת בישראל ונעשה תורה כשתי תורות לא אמר שלא למדו כל ארכן דומאי למדו הרבה והיו גדולי התורה מאד אלא שלא שמשו כל ארכן וזה הביא המחלוקות ונעשה תורה כשתי תורות שחסרה להם הקבלה וכן מצינו בהלל עם בני בתירה (פסחים ס"ו) שהוכיחן מה גרם לכם שאבא מבבל עצלות שבכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ולא שלא למדתם אצל שמעיה ואבטלין שהרי בני בתירה היו גדולי תורה מאד אלא שחסר להם השימוש אצל שני גדולי הדור ולכן לא ידעו לפסוק ההלכה למעשה ע"ש. ואמרו דמה"ט זכה יהושע להיות ממלא מקום משה רבינו מפני שהי' נער לא ימוש מתוך האהל והיה לו שמש כל ארכו וכן מצינו באליש ששימש את אליהו ז"ל.

ובזה נלפענ"ד לפרש דברי התנא רבי אליעזר (אדר"נ פכ"ה ה"ג) ועיין סנהדרין ס"ח ע"א קנת בשינוי לשון אח"כ אמר ר"א לחכמים תמה אני על תלמידי הדור שמא יענשו מיתה לשמים אמרו לו רבי מפני מה אמר להם מפני שלא באו ושמשו אותי ואח"כ אמר לר"ע בן יוסף עקיבא מפני מה לא באת לפני ושמשת אותי א"ל רבי לא נפיתי א"ל תמה אני עליך אם תמות מיתת עצמך וכו' ע"ש והנה רבי אליעזר היה לו קבלה מרבותיו וכיון שלא באו לשמשו לא הי' לו למי למסור התורה הזה ולכן אמר שלא באו ושמשו אותי ורבי אליעזר הוא דאמר מעולם לא אמרתי דבר שלא שמעתי מרבותי א"כ כל התורה שלו היתה סולת לא נתערב בה דבר משלו והי' קורא לשתי זרועותיו שתי תורות ע"ש שהוא על דרך שכתבנו בס"ד.

וכבר אמרתי דמה"ט אמרו בגמ' (פסחים ל"א) אין עושין חבורה שכולה גרים להביא ק"פ שמא ידקדקו בו יותר מדאי ויביאוהו לבית הפסול וברש"י שם לפי שהם ע"ה ותמהתי דדא"כ היל"ל בחורה שכולה ע"ה ולא גרים והלא גרים אפשר שיהיו גדולי התורה ולא ע"ה ומיהו נראה דבאמת ע"ה יכולין לעשות ק"פ כיון שיש להם קבלה מאבותיהם שכבר קיימו מצות ק"פ בכל שנה ושנה ולכן אין חשש בהם שיביאו הפסח לבית הפסול אבל הגרים שאין להם קבלה והם מדקדקים במצות יש לחוש שיביאו הפסח לבית הפסול לחוסר הקבלה והנה אמרו בגמ' איזו הוא ע"ה אחרים אומרים אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי זה ע"ה (ברכות מ"ז ע"ב) ולמה נקרא ע"ה שאין לו קבלה כדת מה לעשות כמשל הרופא שהבאתי לעיל ולכן אמרו חבורה שכולה גרים לא יבאו קרבן שמא ידקדקו בו יותר מדאי ויבאיהו לבית הפסול שהם ע"ה בגדר הקבלה וכן הוא אם מורי הוראה שלא שמשו ואין להם שימוש מורי הוראה אמתים מקילים במקום שראוי להחמיר ומחמירין במקום שראוי להקל ודי בזה. ולכן שמח לבי שמעכ"ת הוא מירא הוראה ואינו עושה על דעתו בלי להתיעץ עם גדולי הוראה וילך בדרך זה ויצליח ואף יפריח.

אלו דברי ידידו דושכ"ת ושמחתי באמת לראות שמעכ"ת מיגע על כל קוץ וקוץ של תורה ואינו סומך על עצמו כדרך מורי הוראה אמתים וי"ר שיזכה להיות מגדולי המורים באמת ובתמים עדי יבא גואל צדק ויגאלנו גאולת עולמים דושכ"ת וכאש"ל בידידות ובלב ונפש,

מנשה הקטן

סימן רל

בדיקת תולעים בירקות

ח"י למט-מנים ד' בשבת התשנ"ה בנ"י יצו"א

מע"כ ידידי הרב הגאון וו"ח פרי עץ הדר בנש"ק כולו אומר כבוד כש"ת הרב זלמן ליב **ראזענבערגער** שליט"א מגדולי התורה בכולל דישיבתנו הקדושה.

אחדשב"ת בידידות. בענין בדיקת עלי חסה ושאר ירקות פה המוחזקים שנמצאים בהם תולעים ועכ"פ הו"ל מיעוט המצוי שצריכין בדיקה כילד יעשה והראת לדעת שנחלקו בזה שני רבנים הרה"ג ... כתב שצריך לבדוק כל עלה ועלה ושכנגדו חולק עליו ועשה הלכה למעשה שדי לרחוץ היטב הירקות באופנים שידוע לו וברחילה זו מסיר רוב מהתולעים ונשאר רק מיעוט שאינו מצוי שאינו צריך בדיקה עוד והמליצו לה שם נאה שקורין לו "בודק" (ובאמת הי' להם לקראת לזה רחילה, או נטילה על שם נט"י, או טבילה,

או זריקה שמקלחין וזורקין המים) ומפרסמין ומוכרין ירקות כאלו בשם בדוקין בטענה שדי להסיר ולעשות ממיעוט המצוי על מיעוט שאינו מצוי ואז כבר מותר לאכול ודימה זה למיעוט שאינו מצוי בבהמות וטריפות וכגון י"ח טרפות בבהמה שאף שצריך לבדוק אחר הריאה משום דהו"ל מיעוט המצוי ואפ"ה א"צ לבדוק אחר המיעוט שאינו מצוי.

ולפענ"ד מתחילה עלינו לקבוע יסוד מוסד שכ"ע מודים שחסה ושאר ירקות פה מוחזקים בתולעים, וכיון דפשוט שהירקות מוחזקים בתולעים הדין פשוט דלדקו דברי האומר דצריך בדיקה כל עלה ועלה ואין לסמוך כלל על רחיצה זו מה שקורצין בדיקה ברחיצה, דכל דבר שנתחזק באיסור צריך בירור גמור להוציאו מחזקת איסור ולא די מה שממעט באיסורו ומעמידו לפי דעתו על מיעוט שאינו מצוי דמי התיר לאכול המיעוט שאינו מצוי, וכיון שכבר נאסר מדין מיעוט המצוי צריך להוציאו מחזקת איסור שלו וזה א"א באופן שנעשה מעשה להוציא חלי האיסור ואפי' לשליש ורביע לא שמענו, ופשוט דירקות כחזרת ושאר ירקות מוחזקים הם בתולעים בכל מדינות.

וז"ל הערוך השלחן יו"ד פ"ד סע' ס"ב עוד כתב (החכ"א כלל ל"ח) הירקות בכל המדינות מוחזקים בתולעים וכן ירק שקורין פעטרוסקא וקימ"ל ועשב שקורין הויפט או קאפ קרויט ושאר כל מיני ירקות מוחזקין בתולעים ואסור לאכלן בלי בדיקה, וכן מיני סאלאטין וכו' אבל ירק קרויט שמעמידין אותו בכבישה לכל החורף בהם הרבה תולעים ברוב השנים ובודקין כל עלה ועלה בפ"ע פעמים ושלש ואח"כ חותכין אותן ומעמידין לימות החורף. ואת זה נסינו וראינו שאותם העלים הבדוקים אם לא יתחכו אותם באותו היום להעמידם בכבישה במלח בכלי כנהוג אם יניחו את העלים עד למחר יתהוו בהם עוד תולעים ורותשים ופורשים מעלה לעלה גם על המקום שמונחים שם והחיוב לברור מחדש וכן נהגתי בביתי עכ"ל.

הנה כתב להדיא דכן ההלכה בכל מדינות הירקות מתולעים ובחזקת מתולעים וצריכין בדיקה פעמים ושלש כל עלה ועלה, ואדרבה הוסיף לפסוק שאם לא בשלו או מלחו הירקות לאחר הבדיקה והניחו ליום אחר צריכים בדיקה שנית מחדש כל עלה ועלה ולא נימא דנסמוך דודאי עוד לא הוי מיעוט המצוי, ובאמת כי דבר חדש זה דברתי עם אחד מהמיילרים את הירקות שכן הוא הטבע שאפי' היום נברר את כל התולעים אם נחזיק אותו ליום או יומים יחזרו וירכשו בו תולעים, או שיש מיני בילים של תולעים שעדיין לא יצאו ולאחר יום יצאו לאויר העולם ולכן אפשר למצא שנית אם לא בשלו הירקות מיד.

וכן מבואר בש"ע במחבר וברמ"א יו"ד סי' פ"ד ס"ח כל מיני פירות שדרכן להתליע וכו' הלכך הבא לבשל לאחר י"ב חודש פירות שהתליעו יתנם לתוך מים צוננים המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה ואחר כך יתנם בקדרת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד, הג"ה ולא מהני בהם אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולם דהוי מיעוט דשכיח, וכתב הש"ך ס"ק כ"ח שם וכל שמצוי אין סומכין על בדיקת הרוב ודומה לבדיקת הריאה בר"ס ל"ט שהוא מיעוט המצוי ואין סומכין המקלת על בדיקת הרוב וכ"כ הרשב"א שם עכ"ל ועיין פמ"ג.

וכן מטין דברי המחבר להדיא שכתב פירות שהתליעו יתנם לתוך מים צוננים המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה, ואחר כך יתנם בקדרת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד, ולכאורה למה ליה להניח אחר כך בקדרת מים רותחים כיון שכבר הניחם במים צוננים ועפו למעלה המתולעים והמנוקבים א"כ כבר יצא ממיעוט המצוי שהרי לא חש אלא שאם נשאר תולעת ותולעת משמע תולעת אחת ולא כתב תולעים ולמה לן למיחש לה כלל אלא פשוט דכיון דמתחלה הי' מצוי ונתחזק בתולעים אף כשנתנן במים צוננים ועפו למעלה הוציא ובירר המצוי ולא נשאר אפילו רק אחד שהוא מיעוט שאינו מצוי מ"מ לא הותרו לבשל עד שיברר ויוציא הכל וע"ז הוסיף הרמ"א ז"ל ולא מהני אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולם דהוי מיעוט דשכיח והוסיף הש"ך וכל שמצוי אין סומכין על בדיקת הרוב ומבואר דכיון דהאיסור מצוי הוא אז צריך לבדוק הכל ולא די במה ששוטף את החסה ומקליש האיסור ולא נשאר אלא מיעוט שאינו מצוי אלא כיון דמעיקרא הו"ל מיעוט המצוי ונתחזק כן לא מהני להתיר ע"י שטיפת מים וכיבוס עד שיבדוק כולו והיינו כל עלה ועלה כמ"ש הרמ"א אלא צריך שיבדוק כולם וזה נראה פשוט מאד.

וקצת דמיון עוד מבדיקת חמץ שאם בדק חמץ ולא הניח פיתותי לחם ובדק או הניח ומצא כמה שהניח יצא אבל אם נאבד אחד מהפיתותים צריך לחזור ולבדוק כל הבית כולו שנית או עד שימצאנו, ופשוט שאפי' חזר ובדק ומצא פיתת לחם בבדיקה שנית ומכיר שאין זה שנאבד לא די בזה אלא חייב לבדוק עד הסוף או עד שימצא הנאבד ואפשר דכה"ג כיון שמצא בבדיקה שני' אפילו מצא הראשונה מ"מ יבדוק כל הבית שהרי נתברר שלא בדק יפה לראשונה, וגם לא מהני אם ירחץ הבית במים ולא יפטר מבדיקה בשביל זה אלא צריך לבדוק, וכיון דהבית בחזקת אינו בדוק חוזר ובודק, ויש להביא ראי' ג"כ מס"ת שמצאו בו טעות שנאבד בו המקום ונתערב עם אחרים או שתקן אות ולא יודע אם זה היא שנאבד.

ומה שרגה להביא ראי׳ מי״ח טריפות דהו״ל מיעוט שאינו מצוי ולא חייבו חכמים בדיקה, לא דמי כעוכלא לדגא, והמערב אלו הו״ל כמערב כלאים, חדא דלא דמי טריפות בהמה כלל לירקות דהרי טריפות בהמה מדינא סומכין ארוב דרוב בהמות כשרות הן ומה״ת השוחט בהמה אינו צריך לבדוק כלל לא הריאה ולא אחר שאר י״ח טריפות אלא דחכמים תקנו לבדוק הריאה כיון שראו שיש מיעוט המצוי שנקבה הריאה או שאר טריפות וכיון שאפשר לבדוק לא סמכו גם בזה ארוב אלא תקנו בדיקה היכא דאפשר, ולכן באמת מי שבשוגג נאבדה לו הריאה וכיוצא בו הבהמה מותרת באכילה דסומכינן ארובא וליכא כאן איתחזק איסורא, אבל תולעים הנמצאים בירקות ופירות איסורא דאורייתא ועכ״פ איסורו מחמת עצמו וחייב לבדוק אחר התולעים מדינא כמו בכל היכא דאיתחזק איסור שאסור לאכלו עד שיתברר ההיתר בבירור ולא די מה שנמעט קצת ונעשה ספק מאיתחזק דכל שאיתחזק איסור חייב לבדוק עד שיצא הספק ויהי׳ ודאי כשר.

ועוד דמה שאינו צריך בדיקה לאחר י״ח טריפות משום טירחא ובמקום טירחא לא גזרו היינו דוקא בשני איסורין נפרדין, ולא איתחזק איסורא כלל במיעוט הנ״ל, ושפיר לא הטריחו חכמים לבדוק אבל היכא דכבר תקנו לבדוק או שמדאורייתא חיוב בדיקה, אינו יוצא מאיסורו עד שיבדוק לגמרי. ולמשל טריפות הריאה מצוי הוא בבהמה ולכן תקנו חז״ל לבדוק הריאה ונקיבת הטחול אינו מצוי ולא תקנו לבדוק אחר נקיבת הטחול, ועיין ירושלמי ובתוה״ב להרשב״א שער ו׳ שכתב ג׳ טעמים שהצריכו לבדוק הריאה אבל פשוט דבדיקת הריאה צריך לבדוק כל הריאה ולא נאמר למשל שיבדוק רוב הריאה ושוב המיעוט הו״ל מיעוט שאינו מצוי ויכשר אלא כיון שיש חיוב בדיקה על הריאה לבדוק צריך לבדוק כל הריאה וכן צריך לבדוק אחר כל הטריפות המצויים בריאה לדעת כמה שיטות.

והנם שרוב ריאות אינם נמצאות טריפות מ״מ כיון דהוי מיעוט המצוי, וכן לא נסמוך בדיר אחת שישחטו עשרים בהמות ויבדקו הריאות ויהיו י״ט כשרות ונסמוך כבר על שאר הבהמות שהם מיעוט שאינו מצוי ולא נבדוק אלא כיון שטריפות הריאות מצוי צריך בדיקה בכל ריאה וכל הריאה ולא חצי׳ או רובה, וטריפות נקיבת קרום של מוח וכיוצא בו שאינו מצוי אין צריך בדיקה. ועיין רמ״א יו״ד סי׳ ל״ג וסי׳ ל״ט וכן כתבו האחרונים עיין פמ״ג ומשכנות יעקב ועוד במקומות שע״י סיבה הכבשים נמצאים תולעים במעיהם שחייבים לבדוק הכבשים ולא לסמוך על רוב.

וכבר ראיתי לרבינו הגדול כ״ק מו״ז בבית שערים יו״ד סי׳ קל״ה ליישב שיטת רבותיו של רש״י שהיו מטריפין בנאבדה הריאה ורש״י הקשה אתמול אכלנו מחלבה ועכשיו וכו׳, ותי׳ מרן ז״ל לפי׳ ג׳ טעמי הרשב״א לבדוק הריאה דאף רבותיו ז״ל מודים דאף שהוא מיעוט המצוי אזלינן בתר רובא בחיים של בהמה רק דבאמת היה ראוי לבדוק אחר כל מ״י טריפות דכל היכא דאיכא לברורי מבררינן אלא שהוא טירחא גדולה והוי כליכא לברורי, אמנם באבר אחד דליכא טירחא ואיכא לברורי שפיר אמרו חכמים לבדוק הריאה ולברר אלא דאם אין סברא לחלק בין ריאה לשאר אברים יהיו דברי חכמים כחוכא לבדוק הריאה ולא יבדוק שאר אברים ועיין מג״א סי׳ תרפ״ח בשם מהרמ״פ ובפמ״ג בפתיחה לסי׳ ל״ט, אבל כיון שיש ג׳ טעמים לחלק בין ריאה לשאר אברים שוב אמרינן בריאה כיון דאיכא לברורי מבררינן, ולפ״ז לא קשה קושית רש״י אתמול אכלנו מחלבה וכו׳ שהרי כתב הש״ך בסי׳ י״ח סקכ״ה לחלק בהא דנאבד הסכין לאחר שחיטה וגמצא פגום דכשר ובין לא נאבד ומצא פגום לאחר שחיטה דשם כיון שנאבד כבר יצא בחזקת היתר לכן מוקמינן ליה בחזקה דהתירא ואמרינן דלמא שבר בו עצמות אח״כ ולאו אדעתיה משא״כ בסכין שלפנינו וצריך בדיקה לא יצא מעולם בחזקת היתר לכן דוקא אם ידעינן בודאי שנפל על חודו ע״ש קרקע קשה כשר אבל מספק אין תולין לומר שנפל על חודו ע״ש וא״כ לק״מ דאתמול (בחי׳ הבהמה) שלא הי׳ אפשר לברורי לכן אכלנו מחלבה דהיכא דליכא לברורי סמכינן ארוב אבל היום ששחטה ואפשר לברורי חל עליו לברר וכיון שלא בירר מחמרינן לאסור אף בנאבדה הריאה שהרי הי׳ מוטל עליו החיוב לברר מיד בפתיחת הבהמה שלא להעלים עין מן האיסור וכטעם ג׳ של הרשב״א משא״כ בסכין שלא הי׳ יכול לידע מיד עד שיבדוק ויכון שנאבד קודם בדיקה יצא בהיתר ע״כ ע״ש.

ולדידן מיהו מבואר מה שלפנינו דודאי שאם הי׳ לנו מין חסה וירקות שאינו מצוי בו תולעים כלל סמכינן לאכול בלי בדיקה ואף שאפשר ברחוק מאד נמצא בו תולעת הו״ל כמיעוט שאינו מצוי אבל כיון דהאי חסא שמדברין מהם ומהמונם וכ״ע מודי שנמצאים בו תולעים וכיון שנתחזק במצוי בו תולעים לא די בשטיפת מים וכיוצא בו למעט המצוי ולהעמידו על שאינו מצוי דכיון שכבר איתחזק בחזקת איסור מכח מצוי אז כבר צריך בדיקה להוציאו מחזקתו ולא מהני מה שממעטו התולעים ממצוי למיעוט שאינו מצוי, אלא צריך בדיקה עד שידע ודאי שאין בו תולעים. ורא׳ עוד לחי׳ זה מדברי המג״א א״ח סי׳ תל״ז סק״ד שכתב דהא דאמרינן היכא דאיכא לברורי מבררינן היינו דוקא אם הי׳ לו פעם אחד חזקת איסור ובא להוציאו מחזקתו ע״י חזקה או רוב אז צריך בירור גמור אבל בח״י טריפות שלא הי׳ לו חזקת איסור א״ל לברר ולכן לא בדקינן ע״ש ועיין בי״ש א״ח סי׳

קל"ה שם ד"ה אך נראה, הכ"נ כיון שנתחזק איסורא במיעוט המצוי שוב צריך בדיקה ולברר והיינו בירור גמור מכל עלה ועלה ולא די במה שמכבס במים או כיוצא בזה כנלפענ"ד.

וכל זה כתבתי לפי דעתם דכיבוס במים מהני אפילו בשרצים חיים, אמנם לפענ"ד בעצם דין כיבוס במים לא מהני לתולעים שהם אחוזים בירקות או בחסה וכיוצא בו שאדרבה הבע"ח מחזיק עצמו ולפעמים אף השרץ היא נאכל בפיס הירקות ולכן צריך דוקא בדיקה בעין ולכל עלה ועלה. וכן ראיתי שוב בח"ס סי' ע"ז הובאו דבריו בפת"ש הל' תולעים הנ"ל שכתב דרחיצה במים לא הוי תיקון גמור ולא מועיל רק במילוען מתיס להסיר אותם היכי דא"א לבדוק אבל במילוען חיים צריך להטריח ולבדוק וכמ"ש וז"ל אע"פ שאין זה תקון גמור (כלומר מש"כ אך ירחצו היטיב לתקן מה דאפשר היכא שכבר מת הרחש לאחר ששה חדשים) דא"כ אפי' במילוען חיים נמי טורח בדיקה למה ירחצו במים אע"כ אין זה תקון בטוח וכו' ע"ש הנה כתב להדיא דבמילוען חיים לא סגי רחיצה אלא בעי טורח בדיקה וטורח בדיקה היינו כל עלה ועלה ופשוט.

ואדרבה אומר אני דכיון דהחסה נחתכת קודם הרחיצה הנ"ל א"כ אין לו עוד תקנה כיון שנחתך לחתיכות קטנות וא"א שוב לבדקו והרחיצה לפענ"ד שלא מהני כלום בענין בדיקה וח"ו להקל באיסורי דאורייתא שכל כך החמירו רבותינו שאפילו הרבה פוסקים לא סמכו על בדיקת נשים כידוע שיטת המהרש"ל ביו"ד ועוד פוסקים אין נסמוך על איזה שחור שזורק המים ורוחץ החתיכות יחד וטובל השרצים במים חם מלסמוך על זה ולקראתו בדוק והסומך על זה הרי זה אוכל ומאכיל טריפות שקצים ורמשים ח"ו.

שוב מצאתי שגם בשו"ת אגרות משה יו"ד סי' כ"ח בירקות מוחזקים בתולעים לא מהני מה ששופכין בקרקע שלא יצמיחו תולעין כיון שהוא דבר התלוי במעשה שמא לא עשו המעשה כראוי (בבכורות דף כ') ואין לסמוך על בדיקות כאלו כ"ש שאין לסמוך שע"י שטיפת התולעים ורחיצתם במים ואין אחד רואה אם נפלו או לא נפלו ואו שנתרחצו ממקום אחד והלכו למקום אחר שהרי החסה שם כמו שהם חותכין הוא בלי בדיקה שיצאו התולעים אין זה דין בדיקה כלל וחיוב על האוכלם לבדקן כראוי עלה ועלה כמו שראינו מימות עולם ושנות דור דור כנלפענ"ד.

והרבה יש להתאונן ולהצטער על שנעשה כעת זלזול באיסורים וספק איסורי דאורייתא שהתורה החמירה בה יותר מודאי וכבר אמרו חז"ל דעל ספק עבירה חמור יותר וצריך תשובה יותר מודאי שהרי חטאת בת דנקא ואשם בשתי סלעים, ועיין רבינו יונה באגרת התשובה (אות ק') זה כלל גדול בתורה כל דבר שאינך יודע אם הוא מותר או אסור, הרי זה אסור עליך עד שתשאל לחכם ויאמר לך שהוא מותר, ועיין ברכות ל"ה ע"א אסור לו לאדם ליהנות מעוה"ז בלא ברכה אמר רבא מאי תקנתיה ילך אצל חכם מעיקרא וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה, ועיין פתשגן הכתב שם.

ונדולה מזו אמרו ז"ל (חולין דף נ"ג) וברמב"ם פי"א מהל' שחיטה ה"ב וגם נתבאר בהל' מאכלות אסורות דכל ספק טריפה אפי' טריפה שגולד ספק טריפות שאפשר להתברר שימתין כ"ד שעות או כיוצא בו לא זאת שאסור לאכול אלא אפי' למכור לנכרי בתוך זמן זה אסור שמא ימכרנה לישראל ועכשיו נהפוך ודור תהפוכות המה שמעולם טועים עד שלא נתבאר האיסור הוא היתר וכל ספיקות עושים ומספקין ומתחילה עושה ספק דאורייתא וממילא הו"ל אח"כ הפסד מרובה והו"ל עוד ספק והו"ל ס"ס וממילא נעשה מהספק דאורייתא איסור דרבנן ואח"כ מאיסור דרבנן עושין ספד"א והפסד מרובה והרי היתר גמור ויאכלו ענוים וישבעו מירקות מלא תולעין וכיוצא בו אוי לי אם אומר אוי לי אם לא אומר, ולכן הני ירקות לא זאת שאסור לאכול ירקות אלו עד שיבדוק אלא אפי' למכור לנכרי אסור שמא ימכרם לישראל מלבד שאם יסירו הכתב הכשר.

ובזה הנני ידידו דושכ"ת בלב ונפש,
מנשה הקטן

סימן רלא

בענין הנ"ל

כ"ד למט-מנים התשנ"ה בנ"י יצו"א

רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אבינו שבשמים הרה"ג וכו' ה"ה כש"ת הרב י. גיססינגער שליט"א לייקווד נ"ז.

אחדשב"ת יסלח לי על שלא אוכל לתואר כי חזיתא דמר לא ידענא ויקבל כל הכבוד הראוי לו. בקשר להשיחה טעלפאנית אשר נלגל אלי בענין בדיקת עלה חזרת שהם מוחזקים במיעוט המצוי בתולעים ועיין בערה"ש יו"ד סי' פ"ד דכל הסאלנאט וחסה וחזרת בחזקת מתולעים הם בכל מדינות, וז"ל הערוך השלחן יו"ד סי' פ"ד סע' ס"ב עוד כתב (החכ"א כלל ל"ח) הירקות בכל המדינות מוחזקים בתולעים וכן ירק שקורין פעטרוסקא וקימ"ל ועשב שקורין הויפט או קאפ קרויט ושאר כל מיני ירקות מוחזקין בתולעים ואסור לאכלן בלי בדיקה, וכן מיני סאלאטין וכו' אבל ירק קרויט שמעמידין אותו בכבישה לכל החורף בהם הרבה תולעים ברוב השנים ובודקין כל עלה ועלה בפ"ע פעמים ושלש ואח"כ חותכין אותן ומעמידין לימות החורף.

ואת זה נסינו וראינו שאותם העלים הבדוקים אם לא יתחבו אותם באותו היום להעמידם בכבישה במלח בכלי כנהוג אם יניחו את העלים עד למחר יתהוו בהם עוד תולעים ורוחשים ופורשים מעלה לעלה גם על המקום שמונחים שם והמיוב לבדור מחדש וכן נהגתי בביתי עכ"ל. הנה כתב להדיא דכן ההלכה דבכל מדינות הירקות מתולעים ובחקת מתולעים וצריכין בדיקה פעמים ושלש כל עלה ועלה, גם הוסיף לפסוק שאם לא בשלו או מלחו הירקות לאחר הבדיקה והניחו ליום אחר צריכים בדיקה שנית מחדש כל עלה ועלה ולא יימא דנסמוך דודאי עוד לא הוי מיעוט המצוי.

ומעב"ת רצה לומר דסגי לבדוק עד שיוסר המצוי לאינו מצוי ואז מותר אפילו לכתחילה ושכנגדו חלק עליו ומעב"ת הביא ראי' משאר י"ח טריפות דאפילו לכתחילה לא בעי בדיקה והגם שהריאה צריכה בדיקה, וגם יצא בכתה דהתירה בכבוש ורחיצה על ידי מים לשם בדיקה.

ולפענ"ד דתרי עניני נינהו וכמ"ש לו על הטעל' די"ח טריפות מעולם לא הוחזקה בבהמה זו ולא נכנסה בספק ולכן לא בעינן בדיקה אבל חזרת שנכנסה בחזקת טריפה מכח מיעוט המצוי לא יצא מידי חזקתו רק על ידי בדיקת כל העלים עלה עלה לבד ולהוציא את כל האיסור לפי ראות עיני בשר ודם. (והגם כי כבר כתבתי בזה תשובה לתלמידי היקר ואשלח לו גילוי מזה) והנני לברר יותר בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קי"ג שאלת באשה שבדקה ירקות ומצאת בהן תולעים ואחר ששלקן מצאה עוד בהן שלשה תולעים ויש מי שמתיר את הכל בבדיקה כיון שהשאר בטל בששים וכו', תשובה רואה אני בזה לאיסור וכן אנו מורים בכל יום ולא מן הטעם שאמרת שאין אני רואה בזה ענין תרי זימני וכו' אלא עקר הענין שכל שנמצאו תולעים מרובים בקדרה בין בפעם אחת בין בהרבה פעמים צריכים בדיקה יפה שהרי הוחזקו הירקות אלו בתולעים וכל שהוחזק צריך בדיקה לצאת מאותה החזקה וכשהן חיין יש להן בדיקה יפה אבל במבושלין ומבולבלין אי אפשר לבדקן ולפיכך אסורין שצריכין הן בדיקה ואין להם. עוד אמרת מנין לנו מן ההלכה שצריכין לבדוק הירקות, דע שזו הלכה רווחת בישראל ומפורש בגמ' שכל דבר שהרחש מצוי בו אסור לאכלו ולשתותו עד שיבדוק וכדאמר שמואל הני תמרי דכדא בתר תריסר ירחי שתא שרו דאלמלא תוך תריסר ירחי אסירי בלא בדיקה מפני שמין התמרין מוחזקין ומצויין להתליע ע"ש.

למדנו מדברי הרשב"א שני דברים חדא דכל דבר שהוחזק בתולעים מכח שמצוי להתליע הרי הוא אסור לאכול עד שיבדוק וכל שהוחזק צריך בדיקה לצאת מאותה חזקה, והרי ברור מילל רבינו הרשב"א ז"ל לחלק בין דבר שהוחזק בתולעים ושנמצאו שם תולעים ובין דבר שלא הוחזק באיסור וכל דבר שהוחזק כבר באיסור אינו יוצא מידי איסורו לעולם עד שיבדוק שלא נמצא שם האיסור אם אפשר ואם א"א עוד לבדוק נאסר המאכל וחייב לזרקו או למכרו לעכו"ם מעט מעט שלא יכשל ישראל, ולכן פשוט החילוק בין י"ח טריפות שמעולם לא הוחזקה בהמה זו בחזקת איסור מי"ח טריפות לא חייבו חז"ל לבדוק אפי' לכתחילה מחמת טירחא יתירה אבל היכא דהוחזק במציאות ואפילו מיעוט המצוי אינו ניתר רק אם יבדקנו לגמרי ולא למחצה ושלש ולרביע.

והשנית) גדולה מזו דאפילו היכא דכבר בדק כראוי ע"פ התורה אלא שלאחר הבדיקה מצא עוד במאכל ג' תולעים הגם שכבר לאחר הבדיקה לכ"ע הו"ל מיעוט שאינו מצוי ואפי' מיעוטא דמיעוטא שהרי בדק כבר והוציא מה שמצוי ואם לא מצא עוד מותר לאכול לכתחילה מ"מ אסור לאכול עד שיבדוק שנית כל הירקות ואם אינו יכול לבדוק כגון ששלקן הרי המאכל אסור ואינו בטל בששים וחייב לשפכו ולאחר השלקתן א"א עוד לבדקו.

ועוד בו שליטה) השמיענו הרשב"א ז"ל דירקות דוקא כשהן חיין ושלמים יש להן בדיקה יפה אבל במבושלים ומבולבלין אי אפשר לבדקן ולפיכך הם אסורין שצריכין בדיקה ואין להם, ולפ"ז הירקות שחותכין אותן לחתיכות קטנות (שרעדינג בלע"ז) ורוחצים אותן לאחר החיתוך במים רבים, לא די שאסורין בלי בדיקה שהרי נתחזקו בחזקת מתולעים אלא אפילו אין להם בדיקה שוב כיון שמבולבלין ואין בדיקה מהני להם ואף שהרשב"א כתב מבושלים מ"מ אם עשה כן לירקות חיין ובלבלן ג"כ א"א לבדוק ונאסרו וחייב לזורקן ואם נתבשלו במאכל חייב לשופכן עם המאכל.

ולפענ"ד מי שלקח ירקות אלו ונתברר לו שצריך לבדקן וא"א לו לבדוק אז חייבין להחזיר לו הכסף שמכרו לו דבר איסור שצריך לזרקו, ולא מיבעיא אם עדיין לא אכלם דיכול לחזור המאכל כמבואר בח"מ סי' רל"ד ס"ד שאין בהם דין מכירה כלל, אלא אפילו כבר אכל חייבין להחזיר לו הכסף שהרי אכל איסורים ושרצים איסורי דאורייתא הם ונפשו של ישראל חותה מאיסורין ואינו נהנה כמבואר בח"מ סי' רל"ד וי"ל קצת דעכ"פ ספיקא דאורייתא הוי.

ומה שיצא להתיר שע"י רחיצת המים מוציא מידי תולעת באמת כי לפענ"ד אדרבה הרי כבר הבאתי בתשו' שני' שמרן הח"ם כתב דרחיצת מים לא מהני, וכעת ראיתי בשו"ת חיונך בית יהודה סי' נ"ו בדין תולעין הנקראים מילבן אם יש תקנה ברחיצה או לא, ויש שאמרו שבקצת מקומות התירו ברחיצה ואח"כ אוכלין הפירות, והשיב הגאון ז"ל תשובה אין ספק שעדות שקר מעידים, החוש מעיד כי לא יוכל נקיון

ולשון צריף צורף כי תרבה נתר ובורת א"א להסירם, וכו' שהחוש הראות נלאה להביטם כי אם בטורח גדול ונגד השמש ואין להם תקנה אלא למכור לנכרים מעט מעט וכו', ודינו כשחט עז שינא דם דאסור למכור מי לעכו"ם וכן ספק דרוסה וכו' כן הוא בכנימי הגע עצמך אם נמצא מילבן ואח"כ לא ימצאו עוד וכי שרי'.

ומ"ש מעכ"ת שאינו מפורש כ"כ בפוסקים ובש"ס תמה אני והרי הוא מפורש בתורה ד' וה' לאוין שרץ השורץ על הארץ ואם שייך רחיצה לטהרס יפול איסור זה בבירא כי מה לי חטין או שעורים או קטניות או פירות, וגם החוש יעיד שמפני קטנותן נדבקין בפירות ואינן נרגשין ברחיצה, ואין תועלת בו, ואם היה באפשרות ללקוט ולברר המילבן מן הפירות הרי הוא כיוצא בו דיפול האיסור זה בבירא אלא עכ"ח הוא דבר שא"א כי מי הוא זה שימצא לבו לבדוק כל גרעין וגרעין של שעורים לאחר הרחיצה ולראות שאין בו מילבין דבוקה שם.

ומעלתו רוצה לעמוד על הנסיון והוא כנמנע, ומפני כך נפל בטעות וכו' ולפי דבריו נצעק על הפוסקים שאבדו ממונן של ישראל לאסור פירות שיש בו מילבין הלא יש היתר ברותחין וכו' ולא התירו רותחין אלא שמא יש בקטניות תולעת שלא רחשו עדיין ישימו ברותחין וימות התולעת בלי רחיצה משא"כ בתולע שכבר ריחש כמו המילבן אינו מועיל רותחין ולא רחיצה והדברים מבוארים בסי' פ"ד ס"ת. ובסופו סיים וז"ל אמר הצעיר חנוך מש"כ לעיל שהעידו שבים מקומות התירו לרחוץ הפירות ותבואה שיש בהן מילבין, אמת אגיד שחקרתי באותן מקומות להרבנים ההם ואמרו שכך התירו בקין שחוששין שמה יתליע השעורים ופירות במלבין התייעצו לרחוץ אותם ולייבשם אח"כ ועי"ז לא יבאו בקל למילבן בהם אבל לאחר שנודע שיש בהם מילבן לא התירו כלל ומודים שאסור ע"כ.

מבואר דרחיצה לא מהני כלל לענין בדיקה וכן הבאתי בשם מרן הח"ם וכן האמת בלי פקפוק ולכן לפענ"ד אין עצה רק לבדוק כל עלה ועלה אפילו לאחר הרחיצה וכיון שנחתך הירק אין לו בדיקה ואסור לאכלו וכמ"ש הפוסקים הנ"ל ועיין גם בתשובה שכתבתי בזה. והגם שיש להאריך בדבר אמנם לאו בעל מלאכה אחת אני ומעולם אני אומר השומע ישמע בפעם ראשון ומי שאינו רוצה לשמוע באמת כי לא לו נתכוונתי ולכן אין לי להתפלפל בדברים יותר וכוונתי בעזה"י להגיל בנ"י ממכשול אותם השומעים אלי ואין לי ח"ו שום נגיעות בזה.

אלו דברי ידידו בלתי מכירו מוקירו כערכו בלב ונפש,

מנשה הקטן

מפתחות ענינים

אורח חיים

א. הלובש טלית קטן אי צריך עיטוף

ב. לבדוק ציצית בכל פעם שלובש

ג. נעליים בלי סרוך כיצד ינעול

ד. בגד של ד׳ כנפות ורוצה לקשור כנף לפטרו מציצית המקנה טליתו לאחר ולוקחו בשאלה פטור מן הציצית

ה. אם יש להקפיד ששלישית הציצית יהי׳ גדיל וב׳ חלקים ענף

ו. גדיל שקורין אורליי״ו אי יטיל בו ציצית

ז. איטר יד שנקטע חלק מידו השמאלית ועכשיו תשמישו בימין, מהו להנחת תפילין

כאן שייך סי׳ קע״א בהל׳ תפלין

ח. עכו״ם שמתפלל אי תפלתו נשמעת

ט. אמירת בשכמל״ו אחר אנא בכח

י. חילוק בין שומע כעונה לשומע כמדבר

יא. עד כמה זמן תפלה של שחרית

יב. אי יוצאים תפילה בציבור אם התחיל עם הציבור אף שלא גמר עם הציבור

יג. ביאור מש״כ עבודה שבלב זו תפלה

יד. טעה ולא אמר ותן ברכה מהו להתפלל תשלומין קודם צאת הכוכבים

טו. טשאקלאד שיש בו אגוזים כיצד מברכין

טז. עניית ברוך הוא וברוך שמו אחר ברכת הנהנין

יז. כהן שנוטל ידיו קודם רצה אי הוה הפסק

יח. בר מצוה אם מוחלין לו על כל עונותיו

יט. התחיל לומר תחנון ואח״כ נודע לו שאין לומר אי צריך להפסיק או להמשיך

כ. מוהל שלוקח ממון עבור המצוה אי אומרין תחנון מוהל שאינו אלא פורע ולא מל אי פוטר מתחנון

כא. אם אומרים תחנון אצל מוהל שרק פורע

כב. כשמוציאין ב׳ ס״ת על איזה צד מניחין השני׳

כג. איסור דברים בטלים בביהמ״ד

כד. השתדלות בצרכי עוה״ז

כה. ביאור הא דמאן דבעי ליהוי חסידא יקיים מילי דברכות, טעם דברכת שהכל בשאר ברכות אינה אלא דיעבד, איזה ברכה מברכין על פלפלין וזנגביל

כו. ביאור מאן דבעי למיהוי חסידא וביאור כמה מיני ברכות

כז. אי יכולים להוציא בחצי ברכה וחצי השני יאמר לעצמו

כח. כף פרור גדול אי הו״ל כלי ראשון

כט. למה אין מזכירין ברית ותורה בברכת מעין שלש

ל. המוציא ספר לאור אי מברך שהחיינו

לא. הרואה מקום שנעשה לו נסים

לב. ברכת הטוב והמטיב או שהחיינו כשנולד לו בן או בת או כשרואה חבירו

לג. שיהיו כל כוונותיו לש״ש

לד. ללמוד תורה כשלא יוכל לרדום אחר ברכת המפיל

לה. מהו גדר קביעות סעודה ערב שבת

לו. בחורי ישיבה מה הם בהדלקת נרות שבת

לז. אלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלים

לח. מיץ ענבים מהו לקדש עליו

לט. נזיר אי מותר לברך על היין

מ. מה שנוהגין הנשים לצאת בחגורה על גבי חגורה

מא. קאלאשין (ערדליים) מהו לצאת בהם לרה״ר בשבת

מב. אשה לצאת עם ארע״ם שיל״ד בשבת

מג. אי לבשו האבות ציצית בשבת

מד. חלוק דקלוטה כמי שהונחה לא הוי מלשאצל״ג

מה. לסלסל הפיאות בשבת

מו. הפותל חבלים חייב משום קושר

מז. לחבר בגד בסיכת בטחון

מח. קרב על צדו מאוורר ופסק החשמל אי מקרי שוגג או מתעסק

מט. לכוון שעון המעורר בשבת

נ. לשמוע ראדיא ממקום שכבר קבלו שבת

נא. אינסטענט קאפפע אי מותר לעשותו בשבת

נב. ניגוב אחר המקוה בשבת

נג. טבילת עזרא ביום השבת, כמה טבילות יטבול

נד. אנסוהו לעבור עבירה אי מחללין שבת להצילו

נה. שבת לגבי מילה הותרה או דחויה

נו. למ״ד דעכו״ם כשר למול אמאי דוחה את השבת

נז. חובל בשבת משום מאי מחייב

נח. שכר שבת על באנק דעפאזיט

נט. ס״ת שנמצא שעוה על האות

ס. בעניני חינוך לקטן

סא. עירוב משום קנין או משום דירה

סב. בגדר רה"ר אי צריך ס' רבוא בוקעין בו כל יום דוקא

סג. בית החיים בתוך העיר אי מבטל מחיצות העירוב

סד. איסור תחומין בשבת ויו"ט

סה. קנה חמץ בפסח אי לוקה

סו. חילוק בין מילה למ"ע דתשביתו

סז. נתמנה למכור חמצן של בע"ב ולא באו השטרות לידו עד בתוך ימי הפסח

סח. טעם שאין מברכין על סיפור יצ"מ

סט. אי בנות הוה בכלל והגדת

ע. אוכל מצה שלא כד"א

עא. שיעורי מצוה אין לשקול במשקולות

עב. האוכל סעודתו בסוף הפסח והגיע לילה אי מותר לאכול חמץ בתוך הסעודה עכ"פ לפני תפלת ערבית

עג. אפוקי יומי ביו"ט אי מותר לעשות מלאכה

עד. בן אר"י בחו"ל אי יבדיל מוצאי יו"ט ראשון

עה. דעתו לחזור בחו"ל לענין יו"ט של גלויות

עו. להביא איזמל לצורך יו"ט שני

עז. אי חייב לאכול בחנוכה בשר

עח. זריזין מקדימין למצות מתי מתחילין בנין הסוכה

עט. אכילת סימנים בליל ר"ה

פ. לאכול בריש שתא לסימנא טבא

פא. תקיעת שופר לאיטר יד

פב. שמע שיעור תקיעה תחילה וסוף ולא שמע באמצע

פג. ישוב להרא"ש אי נשים מברכות על מ"ע שהז"ג

פד. סמיכה בתרנגול לכפרות

פה. תרנגול אחד למעוברת לכפרות

פו. איסור חצי שיעור

פז. חולה שיב"ס האוכל ביוה"כ אי יכול לאכול לאחר שעברה הסכנה

פח. אינו מתאוה לאכול ביו"כ אי מקיים ועניתם

פט. חולה ביו"כ אוכל פחות מכשיעור

צ. בדין אחשבי' לחצי שיעור

צא. חולה שיב"ס מאכילין אותו פחות מכשיעור

צב. בספיקת הגרע"א בקריאת מנחה ביו"כ אי הוי מתיקון היום או קדושת היום

צג. עבר על שבות אי יצא ידי מצוה דאורייתא

צד. לקח עצים מגן צבורי ועשה סוכה אם יצא

צה. אם פוסל כבוש בלולב ובהדסים

צו. ליישב קושית הב"ח בנס חנוכה

צז. לכבס בגדים בשעה שנרות חנוכה דולקין

צח. אי עדיף לקיים מצוה אחת בהידור או תרי מצות בלי הידור

צט. אשה אי חייבת בהלל בחנוכה

ק. זמן עלות השחר והאיר המזרח לקריאת מגילה

קא. כהנים זריזים אין חיישינן לגזור מפני טעות

קב. בירך לישב בסוכה כשהגג סגור

קג. בן עיר שהלך לכרך ודעתו לחזור מתי קורא המגילה

יורה דעה

קד. בגזירת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו

קה. תעודת גירות מראביי רעפארמי מהו לנישואין ומה דין השו"ב שסידר קידושין אלו נגד דעת הרב

קו. בירור לנוב"י בהיכי דאפשר לברר

קז. אי מותר ללמוד לעכו"ם תורה שבכתב

קח. במצות עשה דזרוע ולחיים והקיבה בזמה"ז

קט. חלב מבהמה טריפה או ספק טריפה שנתערב

קי. דם אדם שהוא על גופו וניכר שלא פירש אי אסור מפני מראית העין

כאן שייך סי' ר"ל-רל"א בהל' בדיקת תולעים

קיא. אבקת סוכארין חלבי אי בטל בששים

קיב. במאכל שהותר משום כבוד שבת

קיג. חלב מבהמות שנתחו

קיד. שעוה אי אסור באכילה

קטו. עוד בהנ"ל

קטז. משרתת קבועה או מנהלת משק הבית נכרית אי תבשיליה אסורים משום בישול עכו"ם ומה דין הכלים שבבית

קיז. טעם לאיסור חלב שחבלו עכו"ם ואין ישראל רואהו

קיח. בקפידות המבוארים בחז"ל ומאן דלא קפיד לא קפדי בהדי'

קיט. אי יש לחוש לדברים דבנ"א מחזיקין אותם לסכנה

קכ. נאמנות המשגיח המקבל שכר מן הבעה"ב

קכא. גר שפותח חנותו בשבת

קכב. יין שנגע בו מומר לחלל שבתות אי מותר למכרו

קכג. נאמנות עד אחד באיסורין

קכד. מצבה שחרות עליה דמות צורה

קכה. אסור לשומרי תורה להשתתף עם כומרים ליום הזכרון

קכו. אי יש להתאבל על הקדושים שנהרגו ע״י עכו״ם

קכז. שלא לקרוא בשמות של עכו״ם

קכח. מכירת חמץ לגוי כשהתבואה מחומצת

קכט. אי סומכין על הרוב לעשות ניתוח באדם

קל. קבלת רבית במקום שיש שותפים יהודים

קלא. רבית במשכנתא ופונדס כשיש שותפים ישראל

קלב. הלואה מבאנק ישראל שיש להם היתר עיסקא

קלג. מכתב בענין הנהגות יסודיות

קלד. עוד בהנ״ל

קלה. אי יש לחוש לעונת א״ז

קלו. אומרת טמאה אני וחזרה בה בלי אמתלא אי צריכה להמתין חמשה ימים לספירה

קלז. הפסיקה מלספור אי צריכה להתחיל מחדש

קלח. אם יש היתר להחזיק בידי אשתו בשעת לידה

קלט. אשה החשודה באיסור נדות אי מהני לה בדיקת אשה אחרת

קמ. ברכה על איסור דשוי׳ אנפשי׳ חד״א

קמא. אשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני

קמב. במנהג נשי ישראל לקוץ שערות ראשן אחר הנישואין אם זה הי׳ מנהג מקובל בכל מקום

קמג. אי מותר להשתמש במכשיר (פילטער בלע״ז) לנקות המקוה

קמד. מי קולא סודא אי פוסל המקוה בג׳ לוגין

קמה. מיץ תפוזים מרוכז אי פוסל בג׳ לוגין

קמו. צינור המביא מי גשמים למקוה

קמז. לשון ארמית אם היא בכלל לשה״ק

קמח. לאחר מ״ת אי נתחייבו עוד בכיבוד אב ואם

קמט. בענין לימוד תורה ויר״ש

קנ. כיצד להתנהג בתינוקות שנשבו לקרבם ללמדם תורה ומצות

קנא. בעלי רגש ואין מתחשבין עם ההלכה מביאים היזק לעם ישראל

קנב. טעם דקשים גרים לישראל

קנג. צריך להאמין בקדושת התורה ולא יחשוב בה כדברי חול

קנד. המטפלין בבעלי תשובה צריכין שיהיו בעלי תורה שלא יכשילו הבע״ת

קנה. מי שאינו ראוי להיות מורה לתלמידים

קנו. המקיים נפש אחת מישראל

קנז. התחלת הלימוד לבע״ת - סור מרע

קנח. ועשה טוב - קיום מצוות מעשיות

קנט. ראשית חכמה לבע״ת ללמד עמהם א׳ ב׳ ועברי

קס. הרמב״ם לא רצה בשום פנים לתרגם חיבורו ללשון ערבי

קסא. אם מותר להעתיק סידור תפילה וזמירות ללשון עמים

קסב. הגאון בעל אור שמח כתב שגדולי תורה לא ילמדו לשונות עכו״ם שמביא לידי כפירה

קסג. הלומד תורה בלשון עכו״ם מחלק ומפריד את עם ישראל

קסד. אי נכון לקבל גרים בזמה״ז

קסה. אי נכון לקבל גרים שנולדו מאב ישראל ואמו גוי׳

קסו. בעלי תשובה בברה״מ אם יש ליעצם לצאת משם

קסז. ההולך לאר״י יש להזהר מן החטא יותר מבחו״ל

קסח. מי שאמו ישראלית ואביו נכרי אי צריך לפרסמו שהוא פגום

קסט. הפוסק מדברי תורה מאכילין אותו וכו׳

קע. הדיוט אי מותר לו להתענג במקום ביטול תורה

קעא. (שייך לחלק או״ח) זמן התחלת הנחת תפילין ליתום

קעב. העוסק בתורה אי צריך לעמוד בפני ת״ח

קעג. אין לעשות תקנה שלא לקבץ צדקה בלי תעודת רב העיר

קעד. אי שייך אסמכתא בצדקה

קעה. לאחר ח׳ ימים איזה חיוב על האב למול

קעו. קטן שיש לו מראה צהבת אי מותר למול

קעז. אין למול תינוק עם צהבת

קעח. בהא דמצוה בו יותר מבשלוחו אי מותר למוהל ליקח שכר מצוה

קעט. ביאור ברמב״ם דאפשר למול לאחר זמן

קפ. עור הפריעה שחזר לקדמותו

קפא. אי להדר בתר איזמל חדשה בכל מילה

קפב. ישראל שמל בנו מן הנכרית

קפג. בענין מציצה בפה

קפד. מציצה בפה

קפה. בגדר ודיני מציצה ומצוותה

קפו. כמה ענינים במצות מילה

קפז. לעשות סעודת לברית מילה במאכלי חלב

קפח. מה שמכינין כסא של אליהו בברית מילה אם הוא לשבח

קפט. מוהל שרוצה להיות סנדק אצל בנו איזה עדיף

קצ. נתינת שם לבת הנולדה

קצא. גיור אצל ראביי רעפורמי

קצב. ברכת המילה אי מברך עובר לעשייתן

קצג. הנותן ספרים לביהמ"ד אי מותר להניחם באוצר הספרים ע"י הביה"מ

קצד. אסור להוציא לע"ז על ס"ת

קצה. חזקת כשרות דס"ת מהו

קצו. פסול בס"ת אי הוי מיעוט המצוי

קצז. חשש ברכה לבטלה

קצח. ה' צבא' אי מותר להזכיר

קצט. איסור טבל והפרשת תו"מ

ר. המאחר לפדות את בנו עובר בכל יום בבל תאחר

רא. ביאור לשון מהרי"ל שאבי הבן אומר לכהן בפדה"ב

רב. אמאי אין פדה"ב דוחה שבת

רג. עכו"ם אי מהימן על בהמתו שביכרה

רד. בית מאפה שאין שם יהודי, אי יסמוך על פועל עכו"ם בהפרשת עיסה לחלה

רה. בלאו דמלאתך ודמעך לא תאחר

רו. בדין כרשיני תרומה

רז. בענין מעשר כספים בזה"ז

רח. הפרשת חלה ע"י עכו"ם

רט. חיוב להפריש מעשר מתמיכת אביו

רי. יסורין שממרקין עונות אי מותר להתפלל שילכו, מה נקרא יסורין של אהבה

ריא. קבלת יסורין

ריב. אופני יסורין של אהבה

ריג. חילוקים ביסורים

ריד. אשרי מי שחתם ימיו במהרה

רטו. קבלת יסורין

רטז. בדין דמכאן שניתן רשות לרופא לרפאות

ריז. ללמוד בדרכי הרפואה

ריח. דין רופא עכו"ם שטעה

ריט. היתר לאנשי הצלה לטפל עם הגוסס

רכ. לעשות טיפולים לרפואה לגוסס

רכא. היאך קובעים מיתה באדם ר"ל

רכב. אלמנה שנשאה לבעל שני מהו להקבר אצל בעלה הראשון

רכג. נרות שהודלקו סביב לקברות אי מותר להדליקם בביהכ"נ

רכד. אי שייך המוסף בשבת להיא"צ באמצע השבוע

רכה. נולד עם פגם במוח ומת אי מתאבלין עליו

רכו. תינוק שלקה בקרום המוח ומת אי מתאבלין עליו, מתי חל עליו גדר חי

רכז. מהו נקרא גדול הבית לענין אבלות

רכח. בדין דגדול הבית באבילות

רכט. אבל לסעוד אצל חבירו סעודת פורים

רל. בדיקת תולעים בירקות

רלא. בענין הנ"ל